

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNDE
DEMOKRAT PARTİ'NİN SEÇİM PROPAGANDALARI
(1946-1957)

Hazırlayan
Recep BÜYÜKTOLU

DOKTORA TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN

Çankırı – 2017

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNDE
DEMOKRAT PARTİ'NİN SEÇİM PROPAGANDALARI
(1946-1957)

Hazırlayan
Recep BÜYÜKTOLU

DOKTORA TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN

Çankırı – 2017

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Bildirimi	iv
Tez Kabul ve Onay	v
Önsöz	vi
Özet	xi
Summary	xii
Kısaltmalar	xiii
Tablo Listesi	xiv
Harita Listesi	xv
GİRİŞ	1
A. Kavramsal ve Kuramsal Alt Yapı	1
B. Seçim Propagandaları ve İletişim	11
C. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Seçim Propagandalarının Gelişimi (1839-1946)	19
BÖLÜM 1: 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ VE DP'NİN SEÇİM PROPAGANDALARI	44
1.1. Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş	44
1.2. Demokrat Parti'nin Kuruluşu	48
1.3. 21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçimi'nin Daha Önceki Seçimlerden Farkı	52
1.4. Seçim Öncesi Ortam ve Önemli Gelişmeler	53
1.5. Demokrat Partinin Seçim Propagandaları	60
1.5.1. Propaganda Konuları	63
1.5.2. Seçim Beyannamesi ve Bildiriler	76
1.5.3. Milletvekili Adayları	81
1.5.4. Seçim Afişleri, Broşürler ve Şiirler	87
1.5.5. Yurt Gezileri ve Mitingler	94
1.5.6. Teşkilatlanma Çalışmaları, Toplantılar ve Açılışlar	105
1.5.7. Propaganda Amaçlı Radyo Yayınları	108
1.5.8. Gazetelerin Propaganda Çalışmalarındaki Rolü	110
1.5.8.1. Propaganda Amaçlı Haberler	111
1.5.8.2. Propaganda Köşe Yazıları	113
1.5.8.3. Propaganda Karikatürleri	116
1.5.9. Açık Mektuplar	125
1.6. DP'nin Propaganda Çalışmalarını Önleme Faaliyetleri	126
1.7. Seçim Sonuçları ve Yansımaları	128
BÖLÜM 2: 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİNDE DP'NİN SEÇİM PROPAGANDALARI	138
2.1. 1946-1950 Yılları Arasında Yaşanan Önemli Gelişmeler	138
2.2. Seçim Kararının Alınması ve Seçim Tarihi Tartışması	150
2.3. Demokrat Partinin Seçim Propagandaları	151
2.3.1. Seçim Beyannamesi ve Bildiriler	154
2.3.2. Propaganda Konuları	158
2.3.3. Milletvekili Adayları	177
2.3.4. Eşya Piyangosu	182
2.3.5. Seçim Afişleri ve Broşürler	184
2.3.6. Yurt Gezileri ve Mitingler	187

2.3.7. İl, İlçe Kongreleri ve Toplantılar	206
2.3.8. Propaganda Amaçlı Radyo Yayınları	211
2.3.8. Gazete ve Dergilerin Propaganda Çalışmalarındaki Rolü	216
2.3.8.1. Propaganda Amaçlı Haberler	217
2.3.8.2. Propaganda Köşe Yazıları	220
2.3.8.3. Propaganda Karikatürleri	223
2.3.8.4. Kamuoyu Yoklaması (Seçim Anketi)	234
2.3.9. Açık Mektuplarlar	235
2.3.10. Seçim Sonuçları ve Yansımaları	237

BÖLÜM 3: 1954 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ VE DP'NİN

SEÇİM PROPAGANDALARI	244
3.1. 1950-1954 Yılları Arasında Yaşanan Önemli Gelişmeler	244
3.2. Seçim Kararının Alınması ve Seçim Tarihi Tartışması	258
3.3. Demokrat Partinin Seçim Propagandaları	258
3.3.1. Propaganda Teşkilatı Planı	259
3.3.1. Propaganda Konuları	263
3.3.3. Seçim Beyannamesi ve Bildiriler	279
3.3.4. Milletvekili Adayları	280
3.3.5. Eşya Piyangosu	284
3.3.6. Genç Demokratlar Teşkilatı	285
3.3.7. Seçim Afişleri ve Broşürler	287
3.3.8. Sergi	302
3.3.9. Kongreler, Yurt Gezileri ve Mitingler	304
3.3.10. Teşkilatlanma Çalışmaları, Temel Atma Törenleri ve Açılışlar	324
3.3.11. Propaganda Amaçlı Radyo Yayınları	332
3.3.12. Gazetelerin Propaganda Çalışmalarındaki Rolü	337
3.3.12.1. Propaganda Amaçlı Haberler	338
3.3.12.2. Propaganda Amaçlı Köşe Yazıları	344
3.3.12.3. Propaganda Karikatürleri	352
3.3.13. Propaganda Şiirleri	358
3.3.14. Kamuoyu Yoklaması (Seçim Anketi) ve Seçim Tahmin Listeleri	360
3.3.15. Seçim Sonuçları ve Yansımaları	363

BÖLÜM 4: 1957 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ VE DP'NİN

SEÇİM PROPAGANDALARI	372
4.1. 1954-1957 Yılları Arasında Yaşanan Önemli Gelişmeler	373
4.2. Seçim Kararının Alınması ve Erken Seçim Tartışması	387
4.3. Demokrat Partinin Seçim Propagandaları	389
4.3.1. Propaganda Konuları	391
4.3.2. Seçim Beyannamesi ve Bildiriler	408
4.3.3. Milletvekili Adayları	412
4.3.4. Seçim Afişleri ve Broşürler	414
4.3.5. Yurt Gezileri ve Mitingler	429
4.3.6. İl Kongreleri ve Toplantılar	454
4.3.7. Temel Atma ve Açılış Törenleri	456
4.3.8. Propaganda Amaçlı Radyo Yayınları	462
4.3.9. Gazetelerin Propaganda Çalışmalarındaki Rolü	462
4.3.9.1. Propaganda Amaçlı Haberler	468

4.3.9.2. Propaganda Köşe Yazıları	474
3.3.9.3. Propaganda Karikatürleri	483
4.3.9.4. Kamuoyu Yoklaması (Seçim Anketi) ve Seçim Sonucu Tahminleri...	495
4.3.10. Seçim Sonuçları ve Yansımaları	501
SONUÇ	508
KAYNAKÇA	517
ÖZGEÇMİŞ	536

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım [*Milletvekili Genel Seçimlerinde Demokrat Parti'nin Seçim Propagandaları (1946-1957)*] adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

07 /04 / 2017

İmza

Recep BÜYÜKTOLU

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Recep Büyüktolu] tarafından hazırlanan *[Milletvekili Genel Seçimlerinde Demokrat Parti'nin Seçim Propagandaları (1946-1957)]* başlıklı bu çalışma, *[28.04.2017]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliğiyle]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *[Tarih]* Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Doç Dr. Yüksel ÖZGEN

imza:

Üye : Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ

imza:

Üye : Prof. Dr. Hakan UZUN

imza:

Üye : Doç. Dr. Seyfi YILDIRIM

imza:

Üye : Doç Dr. İsmet ÜZEN

imza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 28/04/ 2017 tarih ve 2017/12-2 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Doktora tezi olarak hazırladığımız bu çalışmamızda Türkiye’de 1945-1957 yılları arası dönemde, milletvekili genel seçimlerinde Demokrat Parti’nin seçmen davranışlarına yön vermek için uyguladığı seçim propagandalarını incelemeye ve değerlendirmeye çalıştık. Ancak araştırmamız sırasında gördük ki seçim ve seçim propagandalarıyla ilgili Türkiye’de yapılan bilimsel çalışmalar oldukça yenidir. Bu durum eski dönemlere ışık tutacak ve bilimsel araştırmalara temel olacak kaynakların yetersizliğinden değil; Türkiye’de seçim propagandası ve seçmen anlayışının eski bir geçmişe sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Osmanlı’nın son döneminde siyasi hayatın demokratikleşmesine dönük bazı gelişmeler yaşanmışsa da iç ve dış politikada yaşanan gelişmeler nedeniyle ulaşılmak istenen hedefler gerçekleştirilememiştir. İkinci Meşrutiyet döneminde çok partili bir dönemi yaşamış fakat kalıcı olmamıştır. Bu dönemde halk demokrasiye zemin olacak siyasal olgunluktan uzaktı. Bu nedenle seçim propagandaları ile ilgili bilimsel çalışmalarda Osmanlı’da yaşanan siyasi süreçleri temel almak ve bu alanda genellemelerde bulunarak, seçmen davranışlarıyla siyaset arasındaki ilişkiye dair çıkarımlarda bulunmak yanlış olur. Hatta bu tespiti Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemleri içinde söylemek yanlış olmaz.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de önceki döneme göre oy verebilmek için vergi verir olma koşulunun kaldırılması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, muhalefet partisi denemeleri gibi daha ileri düzeyde adımlar atılmış olsa da seçimlerin kendi doğal sürecinde gerçekleşebileceği bir ortam henüz yoktur. Bu ortam iç ve dış politikada yaşanan olayların etkisiyle ancak İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna doğru oluşmaya başlamıştır. Kısa sürede çok sayıda muhalefet partisi kurulup, örgütlenirken ve her parti kendi ideolojisi doğrultusunda halktan destek alabilmek için propaganda faaliyetleri yürütmüş; böylece Türkiye yeni bir sürece girmiş ve daha önce alışık olmadığı bir siyasi ortamı tecrübe etmiştir. Bu dönemde yaşanan olaylar, kurulan partiler ve partilerin siyaset anlayışı, seçim propagandaları, parti liderlerinin kişiliği ve hatta aile üyelerine varana kadar birçok özellik uzun yıllar Türkiye’de siyasete yön veren temel faktörlerden olmuştur.

14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde daha da belirginleşen ve hızlanan bu süreç beraberinde iktidar değişikliğini de getirmiştir. 1946 yılında kurulan DP, 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına son vermiş ve 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne kadar 10 yıl iktidarda kalmıştır. DP muhalefette ve iktidarda olduğu yıllarda pek çok alanda olduğu gibi Türkiye'de demokratik bir ortamın oluşmasında oldukça önemli bir işleve sahip olmuş, bundan dolayı çok sayıda araştırma ve esere konu olmuştur. Bunlar arasında en dikkat çekenlerden bazıları şunlardır: 1981 yılında Engin Alçora tarafından Ankara Üniversitesi'nde doktora tezi olarak hazırlanan ve 2015 yılında kitap olarak basılan "*Türkiye'de Siyasal Parti Propagandası 1946-1960*" ve 1998 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Nil Türker Tekin tarafından hazırlanan "*Türkiye'de Seçim Propagandaları 1908-1946*" isimli doktora tezidir. Arşiv belgeleri yerine çoğunlukla gazeteler ve telif eserlere dayanan bu araştırmalarda bütün partilerin propaganda çalışmaları ele alınmıştır. Dolayısıyla DP'nin seçim propagandaları ayrı bir bölümde, ayrıntılarıyla değil, genel bilgilerle verilmiştir. Parti propagandaları ise daha çok kavram boyutuyla incelenmiş; afiş, broşür, eşya piyangosu, karikatür gibi propaganda materyalleri üzerinde çok durulmamıştır. Ayrıca Tekin'nin eserinde, konusu olmadığı için 1950, 1954 ve 1957'de yapılan seçimlere değinilmemiştir.

Fatma Alev Atayakul tarafından 2007 yılında hazırlanan "*Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)*" isimli yüksek lisans tezinde ise 1946 yılı araştırmanın ana konusu olmadığı için verilen bilgiler oldukça yüzeyseldir. Diğer seçimlerdeki DP'nin seçim propagandalarıyla ilgili bilgiler ise milletvekili adayları, seçim beyannameleri, mitingler ve radyo konuşmalarıyla sınırlıdır. Yer yer verilen karikatürler ise daha çok partilerin genel politikasını yansıtmaya yöneliktir. Kadri Unat tarafından 2015 yılında Ankara Üniversitesi'nde "*Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Seçim Propagandaları (1927-1957)*" isimli doktora tezi olarak hazırlanan ve daha sonra kitap olarak bastırılan araştırma ise CHP merkezlidir. Zaman zaman DP propagandalarına yer verilmiş olsa da, hem içerik olarak çoğunlukla DP öncesini kapsamakta hem de verilen bilgiler DP'nin seçim propagandalarını ayrıntılarıyla ortaya koymaya yeterli değildir. Bu eserlerin dışında pek çok başka tez, makale ve kitap da vardır. Ancak bu eserlerde daha çok DP ileri gelenlerinin konuşmaları, Parti'nin icraatları, anayasal gelişmeler, seçim sistemleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Bu eserlerde çoğunlukla DP'nin seçim propagandalarına ya hiç

değinilmemiş ya da temel bazı verilerle geçiştirilmiştir. Bazı eserler ise sadece gazetelere dayalı, muhtemelen arşivlerin bu konudaki fonlarının kapalı olması nedeniyle kaynak olarak tek yönlü, arşiv belgelerinden uzak ve DP'nin seçimlerde propaganda amaçlı kullandığı tüm materyalleri dikkate almayan çalışmalar olmuşlardır. Tezimizde öncelikle arşiv belgelerinden, bir kısmı ulusal, bir kısmı da yerel olmak üzere otuz civarında süreli yayından yararlanılmış; bazı bilgi ve belgeler ilk defa bu araştırma da yer almıştır. Konuyla ilgili tezler, makaleler, kitaplar ve internet kaynakları da incelendikten sonra tezimizde DP dışındaki diğer partilerin propaganda çalışmalarına da DP ile bağlantılı olması nedeniyle kısmen yer verilmişse de tezimizin ağırlık noktası DP olmuştur.

Tezimizde 1945 yılında kurulan ve 27 Mayıs 1960 Darbesi'yle kapatılan DP'nin 1946, 1950, 1954 ve 1957 yıllarında katıldığı dört milletvekili genel seçimlerinde sürdürdüğü seçim propagandaları konu edinilmiştir. DP'nin propaganda anlayışının daha iyi anlaşılabilmesi için arşivler, hatıratlar, dönemin gazeteleri ve dergiler taranarak, DP'nin seçim afişleri, broşürler, dövizler ve piyango bileti gibi görsel malzemeler incelenmiş; Parti tüzüğü, programı, seçim beyannameleri, radyo, kongre ve miting konuşmaları analiz edilmiştir. Araştırmamızın başlığında "*Milletvekili Genel Seçimi*" ifadesi kullanılarak, alan sınırlandırılmıştır.

Tezimizin konusu olan dört seçimdeki DP'nin propagandalarının daha doğru tahlil edilebilmesi ve kavramsal alt yapının oluşturulabilmesi için giriş kısmında yerli ve yabancı kaynaklara göre propagandanın kavramsal çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Propaganda kavramı üzerinde durulmuş, propagandanın tarihsel gelişimi, türleri, kullanığı yöntemler, seçmenlerin siyasal tercihleri üzerindeki etkileri ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e seçim propagandalarıyla ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Propaganda faaliyetleri her seçim için ayrı bölümler ve analitik alt başlıklar halinde, ayrıntılı bir şekilde yer almış; güvenilir bir kaynağa dayanmayan hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Ayrıca basın ve propaganda ilişkisine ayrı bir önem verilmiş, propaganda amaçlı haberler, köşe yazıları ve karikatürler şeklinde alt başlıklar kullanılmıştır.

Birinci bölümde Türkiye'de ilk çok partili milletvekili seçimi olan 1946 Milletvekili Genel Seçimi konu olarak ele alınmıştır. 1946 yılında yapılan belediye ve

milletvekili genel seçimleri aynı zamanda ülkemizdeki seçim propagandalarının başlangıcı olması açısından milat olarak kabul edilmektedir. Seçimlerde partilerin kullandıkları yöntemler, ön plana çıkarılan konular, seçmene vermeye çalıştıkları mesajlar birçok açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde 1950 Milletvekili Genel Seçimi'nde DP'nin izlediği propaganda incelenmiştir. 1950 seçimleri Türkiye'de vatandaşların özgürce ilk kez oy kullandığı seçimler olması, Tek Parti devrinin sonu ve 1960 Askeri Darbesi'ne kadar devam edecek DP iktidarının başlangıcı olması yönüyle demokrasi hayatımızda önemli bir dönüm noktasıdır. Üçüncü bölümde 1954 Milletvekili Genel Seçimi'ndeki siyasal propagandalar irdelenmiştir. 1954'teki seçim DP'nin iktidarda; CHP muhalefette katıldığı ilk seçimler olması yönüyle ayrı bir önemi vardır. Bu iki Partinin daha önceki seçimlerde takip ettikleri propagandalar da dikkate alınarak muhalefette veya iktidarda olma durumunun seçim propagandalarında yol açtığı değişiklikler somut verilerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın son bölümünde ise 1957 milletvekili seçiminde DP'nin seçim propagandası incelenmiştir. Demokrat Parti'nin üst üste üçüncü kez kazandığı seçim olan 1957 Seçimi, sadece propaganda çalışmaları açısından değil, aynı zamanda hem muhalefet partileri arasında kurulmak istenen seçim işbirliği hem de 1960 Askeri Darbesi'ne giden bir süreçte son seçim olması bakımından önemlidir.

Tezimizin hazırlanmasında öncelikle Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Kütüphanesi ve Süreli Yayınlar Mikrofilm Arşivi, Milli Kütüphane Kitap Dışı Materyaller ve Süreli Yayınlar Mikrofilm Arşivleri, İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kütüphanesi ve Süreli Yayınlar Arşivi'nden yararlanılmıştır. Yüksek Seçim Kurulu ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile tezimize ışık tutacak bazı görüşmeler yapılmış, internet üzerinden konuyla ilgili olabilecek kitap, makale ve hertürlü yazılı, görsel malzeme, Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi'nden de yüksek lisans ve doktora tezleri taranmıştır.

Tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen TBMM Kütüphanesi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Kütüphane, İ. Ü. Beyazıt Kütüphanesi ve Çankırı Karatekin Üniversitesi çalışanlarına teşekkür ederim. Yoğun temposuna rağmen sık sık fikir alış-verişinde bulunduğum ve benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. İsmet Üzen'e minnettar olduğumu ifade etmek isterim. En büyük teşekkürü ise bana

her zaman destek olan, bilimsel bakış açısıyla örnek olan, bürokrasi ve hayat tecrübesiyle yol gösteren, hiçbir zaman dostluğunu esirgemeyen ve bugünlere gelmemde üzerimde büyük emeği olan, daima sevgi, saygı ve minnetle anacağım, değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN'e borçluyum. Ayrıca akademik çalışma hayatına girdiğim günden bugünlere kadar, zaman zaman ihmal etmeme rağmen benden hoşgörülerini ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Münevver'e, kızlarım Melek ve Zülâl'e sonsuz teşekkür ederim.

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı : Milletvekili Genel Seçimlerinde Demokrat Parti'nin Seçim Propagandaları (1946-1957)
Tezin Yazarı : Recep BÜYÜKTOLU
Danışman : Doç Dr. Yüksel ÖZGEN
Anabilim Dalı: Tarih
Bilim Dalı :
Kabul Tarihi : 28 Nisan 2017
Sayfa Sayısı : 18 (ön kısım) + 536 (tez) + 0 (ekler)
<p>7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti'nde demokratik bir devlet düzeninin kurulmasında oldukça önemli bir işleve sahiptir. Kurulduktan yaklaşık altı ay sonra katıldığı ilk genel seçimde TBMM'ye girmeyi başaran Demokrat Parti, 1950 yılında, 27 yıl süren Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına son vererek, iktidar olmuş ve 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne kadar on yıl iktidarda kalmıştır. Demokrat Parti iktidarında hem iç hemde dış politikada önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu nedenle de pekçok çalışmaya konu olmuştur.</p> <p>Tezimizde ilk bölümde propaganda kavramı, seçim propagandalarının tarihsel gelişimi ve Demokrat Partinin kuruluşuna yer verilmiştir. Daha sonraki bölümlerde ise tezimizin asıl konusu olan Demokrat Parti'nin milletvekili genel seçim propagandaları değerlendirilmiştir. Demokrat Parti 1946, 1950, 1954 ve 1957 yıllarında olmak üzere dört milletvekili genel seçimine katılmıştır. Bu seçimlerin ilk ikisinde muhalefet partisi, diğer ikisinde iktidar partisi olarak yer aldı. Çalışmamızın özünü Demokrat Parti'nin bu seçimlerde takip ettiği strateji; kullandığı yazılı, görsel ve eylemsel her türlü propaganda araç ve unsurlarının neler olduğunun tespit edilmesi oluşturmaktadır. Ayrıca seçim kararı alınması sürecinde ve sonrasında hem iç hem de dış politikada yaşananlarla birlikte, bu propagandaların seçmenlerin siyasal tercihlerine, Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti zihniyetinden ayrılıp, demokrasiye adapte olabilmek için yaşadığı dönüşüme ve Türk siyasal hayata etkisi de saptanmaya çalışılmıştır.</p>
Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Bayar, Menderes, Seçim, Propaganda, Afiş.

Çankırı Karatekin Üniversitesi Institute of Social Sciences Abstract of Doctoral Thesis

Title of the Thesis: Electioneering of the Democratic Party in the General Parliamentary Elections (1946-1957).
Author : Recep BÜYÜKTOLU
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Yüksel ÖZGEN
Department : History
Sub-field :
Date : 28 April 2017
<p>Democrat Party, which was founded on 7th January 1946, had an important function on the foundation of a democratic state layout in the Republic of Turkey. In the first general election, in 1950, after about the six months of its foundation, came to power by making an end of Republican People's Party (Cumhuriyet Halk Partisi) and its 27-year power. It stayed in power for ten years until the 27th May 1960 coup. Some important developments had been realized during Democrat Party power both in domestic and foreign policy. For this reason, this era had been examined in many studies.</p> <p>In the first part of our thesis, the concept of propaganda, historical development of election propagandas and the foundation of Democrat Party were studied. In the next parts, the Democrat Party parliamentary election propagandas, which are the main subject of our thesis, were evaluated. Democrat Party took part in the four general parliamentary elections of 1946, 1950, 1954 and 1957. In the first two of these elections, it took part as an opposition party; in the other two elections it took part as a ruling party. The core of our study is to specify the strategy that Democrat Party followed in these elections, and the written, visual and operational propaganda materials it used. Besides the experiences in domestic and foreign policy that happened in the period of the decision of election; it is also specified the effects of these propagandas on the political preferences of the electors, on the transformation of Republican People's Party into the adaptation to democracy by leaving one-party mentality, and on the Turkish political life.</p>
Keywords: Democrat Party, Bayar, Menderes, Election, Propaganda, Poster.

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.b.	Adı geçen bildiri
a.g.k.	Adı geçen kısım
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
ARMHC	Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti
BM	Birleşmiş Milletler
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	Çeviren
GDT	Genç Demokratlar Teşkilatı
Haz.	Hazırlayan
HP	Hürriyet Partisi
İP	İşçi Partisi
MDG	Müstakil Demokratlar Grubu
Matb.	Matbaası
s.	Sayfa
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TKP	Türkiye Köylü Partisi
VP	Vatan Partisi
Yay.	Yayımları

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: 1927-1946 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimlerine Katılım Oranları	81
Tablo 3.1: 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları.....	276
Tablo 4.1. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları.....	403
Tablo 5.1. 1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları.....	541

HARİTA LİSTESİ

<u>Harita No</u>	<u>Sayfa</u>
Harita 2.1. Demokrat Parti'nin Seçime Katıldığı ve Katılmadığı İller.....	120
Harita 4.1: 1952 yılında DP'nin hazırladığı Propaganda Teşkilatı Haritası...	301
Harita 4.2. İhalesi yapıldığı duyurulan yapılacak 20 yeni şeker fabrikasını gösteren harita	304
Harita 5.1. Demokrat İzmir gazetesinin seçim anketi sonucu haritası.....	538
Harita 5.2. 1957 Milletvekili Genel Seçimi'nde partilerin birinci oldukları illeri gösteren harita	542

GİRİŞ

A. Kavramsal ve Kuramsal Alt Yapı

Geniş anlamıyla düşünce ve davranışları etkilemek amacıyla yapılan bütün çabaları kapsayan propaganda kelimesi, bahçıvanın bir bitkinin taze filizlerini yeni bitkiler üretmek amacıyla dikmesi anlamına gelen, Latince “*propagare*” kökünden türetilmiştir¹. Propaganda kavramı ilk kez 1622’de Katolik Kilisesi tarafından kullanılmış² olsa da; propaganda anlayışının kökenleri çok eskiye dayanmaktadır. Antik Yunan filozoflarından Aristoteles’e göre propaganda, belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanabilme becerisi, yeteneğidir. Propagandaya inandırma öncelikle konuşmacının kişisel karakterine, daha sonra ise dinleyiciyi belli bir ruh haline sokmaya ve uygun kanıtlarla desteklenmesine bağlıdır³.

Waterloo Üniversitesi’nden Dr. Terence H. Qualter’e göre propaganda, haberleşme araçlarından da yararlanarak, bireyin veya topluluğun diğer birey veya toplulukların düşünce ve davranışlarında kendi amacına uygun değişiklikler olması için yaptıkları bilinçli bir faaliyettir⁴. Benzer doğrultuda bir tanımda ise bir iletişim süreci olarak değerlendirilen propaganda, algıları biçimlendirme, zihinleri manipüle etme ve ulaşmak istenilen amaç doğrultusunda davranışların gerçekleştirilmesi amacıyla yapılan bilinçli ve sistematik çabalar⁵. Propaganda kavramı ile ilgili yapılmış pek çok daha tanım vardır. Bu durum propagandanın siyasi, askeri, dini, ekonomi, sosyal, kültürel gibi farklı alanlara yönelik olması ve kavrama farklı açılardan yaklaşımlarda bulunulmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu tanımların hepsinde vurgulanan ortak noktalar vardır. Buna göre propaganda zihinsel ve eylemsel olarak etkilemeye çalışarak hedefin düşünce, tutum ve davranışlarına yön vermeyi amaçlamaktadır.

¹ James Alexander Campbell Brown, *Siyasal Propaganda*, (Çev: Yusuf Yazar), Ağaç Yay., İstanbul 1992, s. 11.

² Werner J. Severin, Tankard James W. (Çev. Ali Atıf Bir, N. Serdar Sever) *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımı*, Anadolu Üniversitesi Kibele Sanat Merkezi, Eskişehir 1994, s. 154.

³ Aristoteles, “*Retorik*”, Çev: Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1995, s.38.

⁴ Terence H. Qualter, “Propaganda Teorisi ve Propaganda’nın Gelişimi”, (Çev: Ünsal Oskay), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt 35, sayı: 1, Ankara, 1980, s. 279.

⁵ Ahmet Kalender, *Siyasal İletişim Seçmenler ve İkna Stratejileri*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya, 2000, s.89.

Propaganda belli düşünce ve davranışlar oluşturumayı amaçladığından; propagandacı bu amaca engel olabilecek şeylere de karşı olmak zorundadır. Bu nedenle doğru olanların yayılması kadar, yanlış görülen düşünce ve davranışların yok edilmesi de gerekmektedir. Ayrıca propaganda da yeni bir şey getirmeyi amaçlamaksızın zararlı ve yanlış görülen bir düşünce veya tutumun kaldırılmasının amaçlandığı da olur⁶.

İkna yoluyla hedef kitlede var olan fikir ve eylemleri değiştirmeyi ya da en azından aleyhte olmayacak hale getirmeyi amaçlayan propaganda, var olan bir düşünce veya eylemin şiddetini de artırabilir⁷. Propaganda partilere, örgütlere, spor kulüpleri veya topluluklara bağlılık duygularını güçlendirmek amacıyla çok sık kullanılmaktadır. Propaganda gerçek ve doğru bilgilerin yayılmasına aracılık edebildiği gibi; gerçeklikten uzak, zararlı düşünce ve davranışların yayılmasına da aracılık edebilir. Bu sebeple propaganda tek başına iyi veya kötü olarak kabul edilemez. İyi veya kötü olması neyi savunduğu ve hangi amaca hizmet ettiğine göre değişir.

İnsanın doğada tek başına değil de, topluluklar halinde yaşayan varlık olması, topluluğun kim tarafından yönetileceği sorusunun doğmasına neden olmuştur. Lider olmak isteyen her aday kendisine taraftar sağlamak için propaganda olarak kabul edilebilecek bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Dolayısıyla siyasi mücadelelerin başlangıcıyla propaganda faaliyetlerinin başlangıcı paralel görülmektedir⁸. Mısır'daki piramitler, Roma'nın paralı askeri birlikleri lejyonlarda ki düzen, disiplin ve gösterişlilik, Kuzey Amerika'daki kabilelerin totemlerle süslü sütunları liderlerin güçlü görünümünü pekiştirmek ve topluluk üyelerinin aidiyet duygusunu güçlendirmek için kullanılmış propaganda düzenekleridir.⁹

Yeniçağ'da Reform Hareketlerinin başlaması ve Protestanlık mezhebinin ortaya çıkması üzerine, Katolik Kilisesi, 1622 yılında Katoliklik öğretilerini yaymak için "Congregatio De Propaganda Fide" isimli bir örgüt kurarak propaganda kelimesini ilk defa terim olarak ortaya koymuştur¹⁰. Böylece propaganda terimi ilk defa Katolik

⁶ Brown, a.g.e., 14-15.

⁷ Ahmet Haluk Yüksel, *İkna Edici İletişim*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 1994, s. 10-11.

⁸ Osman Özsoy, *Geçmişten Günümüze Yöntem ve Uygulamalarıyla Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, Alfa Yay., İstanbul, 1998, s. 23.

⁹ Metin İnceoğlu, *Güdüleme Yöntemleri*, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yay., No: 4, Ankara, 1985, s. 63.

¹⁰ Quelter, a.g.e.,s. 255.

Kilisesi tarafından Protestanlık mezhebinin öğretilerinin yayılmasını engelleme ve kendi öğretilerini yayma faaliyetleriyle doğmuştur. Propaganda kelimesi 1789 Fransız Devrimi'nden sonra siyasi anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Sanayi İnkılabı sonrasında yaşanan kentleşme sorunları, ulus devlet anlayışı, işsizlik, sefalet ve güvenlik sorunları bireyleri toplum içinde yalnızlaştırmış ve bilgilendirilmeye ihtiyaç duyan kitlelerin doğmasına neden olmuştur¹¹. Bu ihtiyacı karşılamayı amaçlayan faaliyetler siyasal propagandanın yaygınlaşmasını sağlamıştır. 20. yy'da ise kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmelere bağlı olarak propaganda yöntem ve tekniklerinde önemli değişiklikler yaşanırken; propaganda, siyasal ve toplumsal bir süreç olarak yöneticiler ile yönetilenler arasında iletişim aracına dönüşmüştür¹².

20. yy ortalarına kadar propaganda kelimesi siyasi alanda bir araç olarak kullanılırken; İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren kendi başına bir güç ve taktik kuralları geliştiren bir amaç, bilim dili ve bir doktrin haline gelmiştir. Propagandanın doktrin haline gelmesinde Sovyet lider Lenin'in büyük katkısı olmuştur¹³. Sovyet devriminin önde gelenlerinden Troçki, Lenin'in propaganda anlayışına yönelik eleştirilere “ *Bizi kamuoyunu yaratmakla suçluyorlar. Bu doğru değil. Biz yalnızca kamuoyunu formüle etmeyi deniyoruz*” diyerek cevap vermiştir¹⁴.

1923 yılında Hollanda'nın La Haye kentinde, savaşlarda hava propagandalarının yapılabileceğinin kabul edilmesiyle propaganda resmen meşru bir silah haline gelmişse de¹⁵ bu doğrultuda asıl katkısı Adolf Hitler yapmıştır. Hitler propagandayı diğer silahlarla eş değer görmüştür. Hitler, ideolojisini anlatmak ve kamuoyunun desteğini kazanmak için bakanlık düzeyinde propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Hitler'in Propaganda Bakanı olan Joseph Goebbels¹⁶, sistemli propaganda faaliyetleri yürütebilmek için özel bir ekip kurarak, çoğunlukla yüz yüze görüşmeye dayalı ve

¹¹ Aylin Özdemir, “Siyasal Propagandanın Araç ve Yöntemleri”, *Düşünceler*, Özel sayı: 1, Eskişehir 1995, s. 80-81.

¹² Nahide Karabay, “Propaganda, Reklamcılık ve Halkla İlişkilerin Benzer ve Farklı Yönleri”, *Düşünceler Dergisi*, Özel Sayı 1, Şubat 1995, s. 60-61.

¹³ Sezer Akarcalı, *İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*, Ankara, İmaj Yay., 2003, s.202.

¹⁴ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Sistemler*, İmge Kitabevi, Ankara 2006, s. 214.

¹⁵ Niyazi Berkes, *Propaganda Nedir?*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1942, s. 63.

¹⁶ Hitlerin Halk Aydınlatımı ve Propaganda Bakanı Goebbels bakanlık yaptığı dönemde Nazi Almanya'sının tüm propaganda faaliyetlerini yönetmiş ve Hitlerin konuşma metinlerini hazırlamıştır. İbrahim Uğur Erkiş, M. Erhan Summak, “*Propaganda ve Dış Politika*”, Selçuk Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Dergisi, cilt: 14, S. 1-2, Konya 2011, s. 298.

radio programları üzerinden etkin bir çalışma yapmıştır¹⁷. Hitler'in propaganda anlayışında halkı coşturarak, hedeflere yönlendirmek için kullanılan parola ve sloganlar gerçeklikten uzak, içi boş vaatlerdi. En gizli arzu ve içgüdülere seslenerek, kitleleri kendi mesajlarını almaya açık hale getiren Hitler¹⁸, propagandayı her olgu için kullanılabilir yeni bir silaha dönüştürmüştür¹⁹.

İktidar ilişkilerinin olduğu her yerde ve zamanda var olmuş olan propaganda, yöntem bakımından tarihsel süreç içinde oldukça değişmiş ve farklılaşmış olsa da, propagandaya duyulan gereksinim asla yok olmamış ve etkinliği azalmamış²⁰, aksine insanların siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal yaşantısının bir parçası olmuştur.

Propaganda faaliyetleri kaynağı, kapsamı ve konusu bakımından üç grupta değerlendirilebilir. Hedef kitleye aktarılan bilgilerin doğruluğu ve propagandanın kaynağının netliği bakımından beyaz, gri ve siyah propaganda olmak üzere üçe ayrılır. Propagandanın kaynağının açık, konusunun ne olduğu, hangi yöntem ve araçlarla yapıldığı, hangi kesime yönelik olduğu herkes tarafından bilinen beyaz propagandadır²¹. Kaynağı rivayetlere dayanan, haberlerin yalan mı, gerçek mi olduğu belli olmadığı propagandaysa gri propagandadır. Kara propaganda da ise her türlü hile, sahtekârlık, entrika, yalan ve dolandırıcılık kullanılırken; kaynak bazen tamamen belirsizdir bazen de belli gibi gözükse de yalan ve yanıltır²². Kapsamı bakımından propaganda türleri genel propaganda, sınırlı propaganda ve ferdi propaganda olmak üzere üçe ayrılır²³. Propaganda kavramı konusu bakımından değerlendirildiğinde askeri-silahlı propaganda, ekonomik propaganda, kültürel propaganda ve siyasal propaganda gibi türlerden oluşmaktadır.

Araştırma konumuzu oluşturan siyasal propaganda bir ideolojinin, bir rejim türünün ya da bir partinin siyasal görüşlerini kalabalık insan topluluklarına benimsetebilmek amacıyla, bireylerin düşünce ve davranışlarını etkilemek için kullandığı propaganda

¹⁷ Huriye Kuruoğlu, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Nobel Yayınevi, Ankara 2006, s. 21.

¹⁸ Jean Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, (Çev. Tahsin Yücel), Varlık Yay. İstanbul, 1969, s. 41-45.

¹⁹ Domenach, a.g.e., s. 57

²⁰ Bongrangd a.g.e., s. 9.

²¹ Nevzat Tarhan, *Psikolojik Savaş, Gri Propaganda*, Timaş Yayınevi, İstanbul 2006, s. 16.

²² Tarhan, a.g.e., s. 16-18.

²³ Erkiş a.g.m., s. 300.

türüdür²⁴. Bu sayede kendisine siyasal hayat içerisinde yer bulmuş, halkı etkilemek ve iktidar olabilmek için kullanılan siyasal propaganda kavramına dönüşmüştür.

Aristoteles tarafından retorik olarak adlandırılan propaganda çalışmaları, İlkçağdan beri var olmuş ve uzun yıllar boyunca etkisini korumuştur. Akıl ve duyguyu bir arada tutan, bireylerin birbirlerini ikna etmelerini sağlayan bir hitabet sanatı olan retorik, Aristoteles'e göre siyaset yapmanın tek yoludur²⁵. "*Haklı olmak için iyi olanı yapmak yetmez, yönetilenlerin de buna ikna edilmesi ve inandırılması gerekir. Hükümet ve siyasetçiler kamuoyunu kendinden yana çekmemişse hiçbir şey yapamaz*" sözleriyle Napolyon siyasal propagandanın önemini ortaya koymaktadır²⁶.

Siyasal propaganda iki grupta değerlendirilebilir. Birincisi, seçim propagandası da denilen ve seçim kararı alınmasından sonra yoğunlaşan, seçmenlerin sandık davranışlarını etkilemeye dönük, kısa süreli propagandadır. Diğeri ise, uzun vadeli ve seçmen olsun olmasın, herkesin düşüncelerini etkileyerek itibar sağlamaya yönelik, klasik ve örgütsel politikalardan oluşan propagandadır²⁷.

Siyaset iktidarı belirleyen ve kimin neye, nasıl ve ne zaman sahip olacağını belirleyen bir araç durumundadır. Bu nedenle çatışma ve uzlaşma süreçlerinden oluşan siyasal propagandanın amacı da bu süreci yönlendirmek ve toplumu ulaşılmak istenilen amaç doğrultusunda etkilemek, ikna etmektir²⁸. İkna stratejilerinde sıklıkla kullanılan ve vazgeçilemez bazı teknikler vardır. Partiler veya adaylar tarafından seçmenleri ikna etmek için korkunun çekiciliği, kapıyı aralama tekniği ve mesaj tekrarı yaygın olarak kullanılmaktadır. Korkunun çekiciliği tekniğinde, rakip parti veya adayın kazanması durumunda seçmenin ve ülkenin mevcut koşullardan daha kötü bir durumla karşılaşacağını vurgulayan mesajlar yoğun olarak kullanılır. "*Azıcıkta bir şey çıkmaz*" tekniği olarak da adlandırılan kapıyı aralama tekniğinde ise seçmenin küçük bir olumlu adım atması sağlanmaya çalışılır. Bu başarıldıktan sonra arkasının geleceği varsayımına dayalıdır. Oy vermediği partinin mitingine

²⁴ Barlas Tolun, *Toplum Bilimine Giriş*, Adım Yayıncılık, Ankara 1996, s. 467-468.

²⁵ Nuran Yıldız, *Türkiye'de Siyasetin Yeni Biçimi Liderler, İmajlar ve Medya*, Phoenix Yay., Ankara 2002, s. 38.

²⁶ Domenach, a.g.e., s. 5.

²⁷ Aysel Aziz, *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınevi, Ankara 2003, s.75-76.

²⁸ Cengiz Üzün, "*Siyasal Propaganda da Hedef Kitle*", *Düşünceler Dergisi*, Özel Sayı 1, 1995, s. 122.

katılmaya ikna edilen seçmenin olumsuz düşüncelerinde yumuşama olacağı, zamanla fikir ve davranışlarda değişimin yaşanacağı ön görülmektedir²⁹.

Önceden hazırlanmış, her ülkede ve her tarihte geçerli olabilecek bir propaganda taslağının, programının hazırlanması mümkün değildir. Çünkü propaganda her zaman aday ve seçmenlerin duyarlılıklarının birleştiği noktada başarılı olabilir³⁰. Bu nedenle propaganda programı amaca uygun olarak zamanın koşullarını, propagandanın kaynağını ve hedef kitlenin psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel özellikleri dikkate alınarak hazırlanmalı ve sürdürülmelidir.

İnsanların fikir ve kanaatlerinde önceden planlanmış bir amaç doğrultusunda değişiklikler meydana gelmesini amaçlayan girişimlerde, bazı noktalara dikkat edilmelidir. Ne söylendiği kadar, ne zaman ve nasıl söylendiği de çok önemlidir. İnsanları etki altına almak ve istenilen amaç doğrultusunda düşünmelerini ve hareket etmelerini sağlamak kolay değildir. İnsanları etkileme sanatı olan propaganda bu amaçla farklı yöntemler kullanmaktadır.

Genel olarak propaganda yöntem ve özellikleriyle ilgili gerekli bilgilerin toplanması, bu bilgiler ışığında gerekli planlama ve karar verme sürecinin tamamlanması, alınan kararların hayata geçirilmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi açısından aktif bir kaynak olan propagandacı vardır. Mesajlarının iletiildiği iletişim kanalları, mesajların ulaşmasının hedeflendiği kitle ve bütün bu işlemlerin oluştuğu ortam olan siyasi yapı, propagandanın yöntem ve özelliklerinin oluşturulmasında çok önemlidir. Propagandanın yöntem ve özellikleri bunlara bağlı olarak açıklanabilmektedir³¹. Retorikte ifade edilen propagandanın, üç tür inandırma tarzı vardır: İlki konuşmacının kişisel karakterine; ikincisi dinleyiciyi belli bir ruh haline sokmaya; üçüncüsüye, konuşmacının kullandığı sözcüklerin sağladığı dayanağa bağlıdır³².

İnsanların belli bir siyasi amaç doğrultusunda yönlendirilmesine yönelik yöneten-yönetilen, seçen-seçilen ilişkisi doğrultusunda birçok yöntem kullanılmıştır. Bilimsel verilere dayanarak hazırlanmış; halkın isteklerine, beklentilerine ve duygularına hitap

²⁹ Kalender, a.g.e., s. 132-134.

³⁰ Bongrangd a.g.e., s. 7.

³¹ Aysel Aziz, "Halkla İlişkiler ve Sözlü Basın", *Halkla İlişkiler Sempozyumu-87*, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yay.:10, Ankara, 1988, s.136.

³² Aristoteles, a.g.e., s. 38.

edecek mesajlara dayanan bu yöntem ve teknikler çok hızlı değişmekte ve gelişmektedir³³.

Kalıplaşmış İmajların Kullanılması: Siyasal, dinsel, mezhepsel, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak insanları sınıflandırarak belli kategoriler içerisine sokmak ve buna uygun hareket etmeye zorlamaktır Kendilerini bu kalıplar içerisinde kabullenmeye başlayan insanların düşünce dünyası da bu kalıplara göre şekillenmeye başlar³⁴. İnsanların kategorize olmaları propaganda faaliyetleri için elverişli bir ortam hazırlamakta, düşünce ve davranış biçimlerinin daha kolay benimsenmesini, yönlendirilmesini sağlamaktadır.

Bireysel ve Toplumsal Yapıyı Dikkate Alma: Propaganda yöntemini en etkili kullananlardan Alman siyasetçi ve devlet adamı Adolf Hitler, “*Kavgam*” adlı eserinde propagandanın amacının tek tek kişileri bilgilendirmek olmadığını; kitlelerin dikkatini belirli olaylar, ihtiyaçlar ve gerçekler üzerine çekmek olduğunu belirtmiş, ayrıca propagandanın öncelikle örgüt için taraftar toplamak olduğunu, daha sonrada yeni doktrini anlatmak ve benimsetmek olduğunu ifade etmiştir³⁵.

Propaganda çalışmalarının da hedef kitleyi ikna edebilmesi için, kitlenin istek ve arzularını çok iyi tespit etmelidir³⁶. Kitlelerin kültürel kimlikleri ve mizaçları göz önüne alınmalı ve propaganda aracılığıyla iletilmekte olan mesajlar insanlara ters düşmeyecek, anlamlı ve doğru gözükten davranışlar olduğuna inandırılacak karakterde olmalıdır³⁷. Hedef kitlenin yapısal özelliklerinin yanı sıra, önemsedikleri şeylerin ne olduğu, hangi dönemde nelere yoğunlaştığı, hangi iletişim kanallarına ilgi duyduğu gibi verilerin ışığında hazırlanacak mesajlar bireylerin dikkatini çekme ve harekete geçirme bakımından propagandanın başarısını artırır³⁸.

Sloganlaştırma, Mesaj Tekrarı ve Süreklilik: Bir seçim kampanyası sloganlarını veya mesajlarını üretirken izlenen süreç her ne olursa olsun, üç ilke daima evrensel

³³ Muharrem Varol, *Siyaset ve Halkla İlişkiler Bir Başlangıç*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1994, s. 79-80.

³⁴ Brown, a.g.e., s. 33.

³⁵ Adolf Hitler, *Kavgam*, (Çev: Mustafa Çetin Baydar), Mola Kitap, Konya, 2010, s. 73, 250.

³⁶ Ünal Oskay, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s. 278-279.

³⁷ Oskay, a.g.e., s. 271-272.

³⁸ Yüksel, a.g.e., s. 155-157.

olarak uygulanır: Basitlik, tekrar edilebilirlik, ortak kimlik³⁹. Bu bilgilere göre seçim kampanyalarında kullanılan sloganlar, hafızalarda kolayca yer edebilecek, herkes tarafından anlaşılabilir, duygulara hitap edebilen ve coşkulu kitleler tarafından tekrarı mümkün olmak zorundadır.

İddia: Amaç lehte ya da aleyhte insanların zihninde iz bırakmaktır. Aleyhte yapılan iddialar insanları şüpheyeye düşürmeyi veya rakipten uzaklaştırmayı amaçlarken; lehte yapılan iddialar ise bağlılık duygularını güçlendirmeye ve insanlar üzerindeki inandırıcılığı artırmaya yöneliktir.

Zamanın Genel Eğilimlerini Dikkate Alma: Günlük olaylar ve güncel konular çok hızlı değiştiği ve geliştiği için yaşanan olaylar çok çabuk unutulabilmekte, bireyler kolayca kararsızlık içinde kalabilmektedir. Bu değişime paralel olarak propagandacı da söylevlerini ve projelerini değiştirmek⁴⁰, insanların dikkatini çekerek, onları istekleri doğrultusunda yönlendirmek için kitlelerin ilgi göstereceği olayları, temaları ve konuları dikkate almak zorundadır.

Bireyler Yerine Toplumsal Grupları Hedef Alma: Propaganda tek tek bireyler yerine zeka seviyesi, yaş, ekonomik durum ve eğitim düzeyi gibi özellikleri dikkate alarak, o kitlede ortalamayı temsil eden karaktere hitap etmelidir⁴¹.

Kararsız Seçmeni Hedef Alma: Tercihi belli olan seçmenlerin reyini değiştirme olasılığının düşük olması ve uzun çaba gerektirmesinden dolayı, propaganda faaliyetleri kararsız olarak nitelendirilen kitle üzerinde yoğunlaşmaktadır⁴². Seçim sonuçlarını belirleyen ve seçimlerden beklenmedik sonuçlar alınmasını sağlayan da, bu insanlardır. Aynı zamanda kararsız seçmenlerin oy verme davranışlarındaki eğilim, partilerin propaganda başarılarını ortaya koyan temel unsurdur.

Otoritenin Teyidine Sığınma ve Toplum Üzerinde Etkili Olabilecek Lider Kişilerden Yararlanma: Propaganda da inandırıcılığı artırmak için tanınmış politik,

³⁹ Hakan Ataman, Banu Yamak, *Sivil Toplum Örgütleri İçin Kampanya Hazırlama Rehberi Dünyadan ve Türkiye'den İyi Kampanya Örnekleri*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yay., Uzerler Matbaası, Ankara, 2009, s. 30-33.

⁴⁰ Oskay, a.g.e., s. 267.

⁴¹ Tolan, a.g.e., s. 446.

⁴² Gül Bayraktaroğlu, "Geleneksel Pazarlamada Politik Pazarlamanın Yeri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 4, sayı: 3, İzmir, 2002, s. 59. (58- 82)

dini veya bilimsel açıdan herkesin sözüne itibar edeceği, alanında otorite kabul edilen bir kişi ya da kurumdan yararlanmaya çalışılır⁴³. İnsanlar güvenilirliğinden şüphe duyulmayan, popüler olan ya da sosyal yönden aktif olan insanlardan kolayca etkilenebilmektedirler⁴⁴. Bu insanlar bazen dünyaca ünlü bir futbolcu, ses sanatçısı, emekli bir asker ya da emniyet mensubu, önde gelen bir din alimi veya aşiret reisi olabilir. Bu insanlara karşı sempati besleyen, hayranlık veya saygı duyan kitleler, bu insanlar tarafından kolaylıkla yönlendirilmektedir.

Gündem Oluşturma: Seçim propagandalarında adaylar ve partiler açısından belki de en önemli husus gündemi takip eden değil, belirleyen ve yönlendiren olmaktadır. Çünkü kitleler başkaları tarafından belirlenmiş gündemi konuşan zayıf karakterdeki aday ve partileri değil; gündemi belirleyen, yönlendiren ve yeni gündem oluşturan güçlü aday ve partileri daha kolay benimsemekte ve desteklemektedir.

Halktan Biri İmajı Oluşturma ve Atasözlerinden Yararlanma: Belli bir görüşü, tutumu yansıtan, toplumsal ve siyasal ilkeleri, çözüm yollarını içeren, anlamlı, kısa ve çarpıcı sözler olan atasözleri, kültürel birikimleri, kalıplaşmış tutumları ve toplumların uzun süreli tecrübelerini yansıttığından verilmek istenen mesajların halka ulaştırılmasında ve halk üzerinde etkili olmada büyük kolaylık sağlar⁴⁵. Ayrıca parti ve adaylar seçmenlerin kendilerine yönelmesi için, halk ile aynı özellikleri taşıdıkları, onlardan biri oldukları için çekilen sıkıntıları çok iyi bildikleri ve halkın sorunlarını ancak kendilerinin çözebileceği algısı oluşturmaya çalışırlar. Bu nedenle adaylar zaman zaman halk arasına karışarak, kahvede, çarşıda, pazarda, taksi durağında veya tarlada vatandaşlarla sohbet eder ve onların sorunlarını dinlerler.

Saygınlık ve Güvenirlilik Oluşturma: Siyasal yozlaşmanın arttığı ve siyasetçiye duyulan güvenin iyice azaldığı dönemlerde, saygı ve güven duygusu seçmen davranışını yönlendiren önemli etkenlerden biri haline gelmektedir⁴⁶. Bu nedenle propaganda faaliyetleri saygı ve güven duygusu merkezli şekillenmektedirler. Parti ve adayların politik geçmişleri, daha önceki seçimlerdeki tutum ve davranışları, aile

⁴³ Brown, a.g.e., s. 36.

⁴⁴ Yüksel, a.g.e., s. 130-131.

⁴⁵ Arsev Bektaş, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 106-107.

⁴⁶ Özdemir, a.g.m., s. 93.

yaşantıları ve vatandaşlarla kurdukları ilişkiler kaynak ile hedef kitle arasında saygı ve güven duygusunun oluşmasında oldukça etkilidir.

Yalın ve Anlaşılır Olma, Dikkat Çekme ve Taraftarlık Oluşturma: Propagandacı gerçekleri herkesin anlayabileceği şekilde, basitçe ve insanların gururunu okşayarak insanların hoşuna gidecek şekilde sunmalıdır⁴⁷. Diğer parti ve adaylar arasında kendisinin üstün ve farklı yönlerini çarpıcı bir biçimde ortaya koyarak dikkat çekmeye⁴⁸, verdiği mesajlarda kullandığı temalarla oluşturduğu gizem ve coşkuyla, ilgiyi sürdürmeye çalışır⁴⁹. Seçmenin ilgisini çekecek konular bölgeden bölgeye değişiklik gösterebildiğinden, seçmenlerin ilgisini sağlamak ve sürdürmek için hem bölgesel hem de ulusal konular birlikte değerlendirilmelidir⁵⁰.

Basitleştirme ve Tek Düşman Kuralı: Konunun basitleştirilmesi ve herkesin kolaylıkla anlayabileceği hale getirilmesi propagandanın özüdür. “Yaşayın A”, “Umudumuz B”, “Kahrolsun C” ve “Katil D” gibi sloganlar propagandanın en etkili söylemleridir⁵¹. Bu sloganlar rakibe karşı hedef kitlede oluşturulmak istenilen tepkinin tek bir kişide yoğunlaştırılması en etkili ve en basit yöntemdir⁵².

Lakap Takma ve Rakibi Gülünç Duruma Düşürme: İnsanları etkilemek için kullanılan propaganda yöntemlerinden biri de, duygusal çağrışımlar yaptırmaya yönelik, lehinde veya aleyhinde benzetmeler, yakıştırmalar kullanmaktır⁵³. Rakibi gülünç duruma düşürme ise rakibin fiziksel özellikleri, hal ve hareketleri, seçmene vaatleri ve ortaya koyduğu fikirlerle ilgili şakalar, taklitler ve mizahi öyküler yoluyla, toplum nezdindeki ciddiyetini ortadan kaldırmaktır. Mizahi bir üslup kullanma, siyasi hayatta aşındırma ve yıpratma bakımından oldukça etkilidir⁵⁴.

⁴⁷ Bahar Eroğlu Yalın, “Siyasal İletişimin Reklam Boyutuna İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2007, cilt: 25, S. 1., s. 171.

⁴⁸ Rabia Bahar Üste, Berrin Yüksel, Serpil Çalışkan, “2007 Genel Seçimlerinde Siyasal Pazarlama Tekniklerinin Kullanımı ve İzmir İli Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, Mayıs 2007, Sayı:15, s. 222.

⁴⁹ Domenach, a.g.e., s. 74.

⁵⁰ Hıfzı Topuz, *Siyasal Reklamcılık: Türkiye’den ve Dünyadan Örneklerle*, Cem Yayınevi, İstanbul 1991, s. 184-185.

⁵¹ Kışlalı, a.g.e., s. 207

⁵² Domenach, a.g.e., s. 67-68.

⁵³ Brown, a.g.e., s. 34.

⁵⁴ Özdemir, a.g.m., s. 94.

Gizleme ve Sansür: Kamuoyunun bilmesi istenilmeyen veya işine gelmeyen bölüm ya hiç verilmeyerek geçilir, gizlenir ya da oldukça basit verilmekle önemsizmiş gibi gösterilerek, halka bunların değersiz olduğu izlenimi verilmeye çalışılır. Bazı durumlarda da gerçeklere aykırı bilgiler kamuoyuyla paylaşılarak, rakip parti veya adaylar itibar kaybına uğratılmaya çalışılır. *Çamur atma siyaseti* denilen bu yöntemle propagandacı kendi taraftarları arasında kenetlenmeyi, coşkuyu artırmaya çalışırken; kararsız seçmeni kendi tarafına çekmeye çalışır.

Propaganda ve Siyasal Reklamcılık: Siyasal reklamcılık, herhangi bir aday veya partinin seçmenlerin fikir ve davranışlarını etkilemek amacıyla siyasal mesajlar vermek için kitle iletişim araçlarından yer ve zaman satın almasıdır⁵⁵. Seçmenlerin müşteri yerine konularak tüketici davranış kalıplarının siyasal alana taşınmasıyla; reklamcılık tekniğinin bir aday ya da partinin tanıtılmasında kullanılmasıyla birlikte siyasal reklam kavramı doğmuştur⁵⁶. Böylece ticari amaçlarla kullanılan reklamlar, seçmenin desteğini almak isteyen partiler veya adaylar tarafından, siyasal hayata uyarlanmaya başladıktan sonra propagandaların önemli bir parçası olmaya başlamıştır. Seçmeni etkilemeye dönük olarak hazırlanan siyasal reklamlar aynı zaman da yazılı, görsel ve işitsel öğelerden oluşan birer seçim malzemeleridir.

Seçim dönemlerinde başarılı olmak isteyen aday ve partilerin yapması gereken, seçmeni neden kendisine oy vermesi ve neden diğerlerine oy vermemesi gerektiğine dair ikna etmektir. Neden kendisine oy vermesi gerektiği konusunda ikna etmek için yapılan tanıtım pozitif siyasal reklam; rakiplerine neden oy vermemesi gerektiği konusunda ikna etmenin en kolay yolu negatif siyasal reklamdır⁵⁷.

B. Seçim Propagandaları ve İletişim

Seçim kararının alınmasından sonra oluşturulacak meclis/parlamento üyelerinin, devlet başkanı/cumhurbaşkanı, belediye başkanı, belediye meclis üyeleri gibi ulusal ve yerel yöneticilerin belirlenmesi sürecinde, seçmenin oy tercihini etkileyebilmek

⁵⁵ Oya Tokgöz, "Türkiye'de Siyasal Reklamcılık: Bir Örnek Olarak Anavatan Partisi Gazete Siyasal Reklamları", *Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yıllık Nermin Abadan Unat'a Armağan*, Ankara, 1989-1990, s. 257

⁵⁶ Arsev Bektaş, *Siyasal Propaganda*, Bağlam Yay., İstanbul, 2002, s. 229.

⁵⁷ Şükrü Balcı, "Türkiye'de Negatif Siyasal Reklamlar: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz", *Selçuk İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, cilt: 4, sayı: 4, Konya 2007, s. 124; Daha geniş bilgi için bkz. Ayten Görgün, *Çamurda Dans- Negatif Reklam*, Bas-Haş Yay., İstanbul, 2002.

için parti ve adayların yaptıkları tüm çalışmalara seçim propagandaları denir. Propaganda seçim kampanyalarında kullanılan bir yöntem değil; kampanya süresi boyunca seçmene ulaşmak ve onu etkilemek için yapılan her türlü çabadır.

Seçim kampanyalarının tarihi, İlkçağda kurulan Antik Yunan devletlerindeki doğrudan demokrasilere kadar uzanmaktadır. Doğrudan demokrasinin yerini zamanla temsili demokrasiler almış ve seçim kampanyaları da gittikçe profesyonelleşmiştir⁵⁸. 1789 İhtilali'nin ardından Fransa'da, ihtilalin ilkelerinin tam olarak uygulanması, oy kullanma ve yönetimde söz hakkı isteyen işçi sınıfının 1848'de harekete geçmesiyle kurulan II. Cumhuriyet döneminde tek dereceli seçim yöntemi benimsemiştir. Bu sayede genel oy anlayışına doğru giden yolda büyük bir adım atılırken; önce aristokrasi-burjuva sonra da burjuva-proleterya çatışması yoluyla seçim uygulamaları daha demokratik hale gelmeye başlamıştır⁵⁹.

1896'da Amerika'da yapılan seçim, propaganda açısından bir dönüm noktasıdır. Birçok afiş ve tanıtım kitapçığının dağıtılmasıyla ilk defa adayların bir ürün mantığıyla tanıtılması gündeme gelmiştir⁶⁰. 1930'lu yıllarda seçim kampanyaları yaygınlaşmaya başlarken⁶¹, 1950'li yıllarda ise seçim stratejilerinde büyük bir değişim yaşanmış, propaganda tabanlı seçim stratejileri siyasal iletişim mantığı içerisinde siyasal kampanyalara dönüşmüştür. Ayrıca seçim süreci, adaylardan partilere, ideolojiden inanca kadar geniş bir yelpazede, seçim stratejileri ve taktikleriyle üretilen kampanyalarla şekillenmiştir⁶². Bu doğrultuda ilk önemli değişim 1952'de Amerika'da yapılan başkanlık seçimleri sırasında Eisenhower'ın yürüttüğü kampanyada radyonun kullanılması ile olmuştur. Böylece seçim propagandaları, teknolojik gelişmeler ve kitle iletişim araçlarındaki değişimlere bağlı

⁵⁸ Doğan Duman- Serçin Sun İpekşen, "Türkiye'de Genel Seçim Kampanyaları", *Turkish Studies Dergisi*, cilt: 8, sayı: 7, Ankara 2013, s. 119.

⁵⁹ Tunçer Karamustafaoğlu, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1970, s. 70-72.

⁶⁰ Esra Aydın Kılıç, "Seçmenlerin Oy Verme Davranışlarında Etkili Olan Siyasal Faktörlere İlişkin Bir Araştırma: Ankara Örneği", *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, Ankara, Aralık-Ocak-Şubat 2012-2013, s. 181.

⁶¹ Kalender, a.g.e., s. 91-92.

⁶² Z. Beril Akıncı Vural- Mikail Bat, "Siyasal Seçim Kampanyalarında Yeni İletişim Teknolojileri ve Blog Kullanımı: 2008 Amerika Başkanlık Seçimine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Journal of Yaşar University*, sayı: 4/16, 2009, s. 2747-2748.

olarak yepyeni bir çehreye bürünmüştür. Seçimlerde yeni stratejilerin uygulanması yönüyle Amerika'daki seçimler diğer ülkelere örnek teşkil etmiştir.⁶³.

Demokratik toplumlarda kitlelerin düşünce ve alışkanlıklarının bilinçli olarak yönlendirilmesinin bir zorunluluk olarak görülmesinden dolayı, yönetim oluşmasında propaganda hayati bir önem taşımaktadır⁶⁴. Toplumun robotlaşmış insanlardan oluşmasını ve yönetimin baskıcı, otoriter bir yapıya dönüşmesini engelleyen propaganda, rejim açısından ise toplayıcı ve yapıcı bir özellik taşımaktadır⁶⁵. Toplum üzerinde baskının olmadığı, düşünce serbestliğinin olduğu ve kitle iletişim araçlarının özgürce yayın yaptığı demokratik yönetimlerde propaganda araçlarını etkin kullananlar, çoğunluğu kazanarak, iktidar olurlar⁶⁶.

Seçim kampanyaları seçmene bilgi verme ve ikna etme anlayışını esas almaktadır. Seçmenlere, uygulanan ve uygulanması gereken politikalar, gündemdeki konular hakkında aday ve partilerin düşünceleri, özellikle de rakiplerin olumsuz yönleriyle ilgili bilgi verilirken; aynı zamanda çeşitli mesaj ve ikna teknikleriyle kişilerin siyasi tercihleri yönlendirilmeye çalışılmaktadır⁶⁷. Kampanyalar sırasında partiler veya adaylarla ilgili olumlu veya olumsuz çok sayıda bilgi ve belge, her yerde, her zaman ve her vesileyle, her imkân kullanılarak hedef kitle mesaj bombardımanına tabi tutulur⁶⁸. Yapılan bu çalışmalarının seçmen üzerinde aktifleştirme, mevcut görüşü güçlendirme ve değiştirme etkilerinin⁶⁹ yanında dinsel ve siyasal inançlar gibi etkileri de vardır. Bu etkiyi sağlamak için seçim kampanyalarında toplantı, açılış, sergi ve konser gibi etkinlikler düzenlenir⁷⁰. Siyasetçilerle vatandaşların buluştuğu bu etkinliklerde mesajların doğrudan kitlelere ulaşması amaçlanmaktadır. Ayrıca evlenme ve cenaze merasimleri gibi etkinliklere katılan siyasetçiler birlik ve dayanışma görüntüsü vererek kitleler üzerinde pozitif bir etki oluşturmaya çalışır.

⁶³ Kalender, a.g.e., s. 91-92.

⁶⁴ Severin, a.g.e., s. 164.

⁶⁵ Cemalettin Özdoğan, "Propagandanın Siyasal Sistemlerde Kullanımı ve Önemi", *Düşünceler-Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Özel sayı:1, Eskişehir 1995, s. 98.

⁶⁶ Nur Ündey, "Propaganda Tipleri", *Düşünceler-Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Özel sayı: 1, Eskişehir 1995, s. 57.

⁶⁷ Kalender, a.g.e., s. 94.

⁶⁸ M. Naci Bostancı, *Toplum, Kültür ve Siyaset*, Vadi Yay., Ankara, 1995, s. 83.

⁶⁹ Kalender, a.g.e., s. 94-95.

⁷⁰ Kışlalı, a.g.e., s. 205-209.

Amerika'daki 1940 başkanlık seçimleri sırasında uygulanan seçim kampanyalarına yönelik yapılan ve daha sonra yapılan bilimsel çalışmalara ışık tutan Columbia ekibinin yaptığı araştırmaya göre seçmenler; şekillenenler, parti değiştirenler, yüzergezerler olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Şekillenenler önceleri oy verme amacında olamayan fakat daha sonraki süreçte fikir değiştirip oy kullananlardır. Parti değiştiren grup ise seçim sürecinde oy vereceği partiyle ilgili görüş değiştiren, başlangıçtaki parti tercihiyle seçim günü tercihi farklı olan insanlardan oluşur. Yüzergezerler ise kararsız seçmenlerden oluşmaktadır. Başlangıçta bir partiye oy verme niyetiyle yola çıkan insanlar, daha sonra fikir değiştirip başka bir partiyi desteklemeye başlamakta ancak seçim günü veya seçime yakın bir zaman da tekrar ilk tercihine geri dönmektedir⁷¹. Karar verme konumunda olan seçmen seçim öncesinden seçim gününe kadar çeşitli kaynaklardan kendisine gelen bilgileri değerlendirir ve karar verir⁷².

Seçim propagandalarında en önemli unsurlardan biri de iletişimdir⁷³. İletişim süreci kitlesel iletişim ve kişisel iletişim olarak ikiye ayrılmaktadır. Yüz yüze iletişim olarak da adlandırılan kişisel iletişim çalışmaları, kampanya çalışanları ve gönüllüler tarafından görüntü, beden dili ve ses tonu gibi unsurlar kullanılarak yapılır. Haber kaynaklarının güvenilir bulunmadığı, kitle iletişim araçlarından gelen bilgilerin çelişkili veya haber akışının zayıf olduğu durumlarda bu yöntemlere başvurulur. Seçmenin tepkilerini doğrudan alması, bunlara göre daha esnek davranabilmesi ve yeni yöntemlere açık olmasından dolayı kitle iletişiminden daha etkilidir⁷⁴. Ancak çok sık ve gereğinden fazla kullanılması durumunda bu tekniğin etkisi azalmakta ve seçimde bıkkınlığa yol açmaktadır.

⁷¹ Kalender, a.g.e., s. 95.

⁷² Ferruh Uztuğ, *Siyasal Marka Seçim Kampanyaları ve Aday İmajı*, Mediat Yay., Ankara, 1999, s. 19.

⁷³ Latince commune, de communis, communicare kelimelerine dayandırılan iletişim, toplumsallaşmış olmayı, bir ortaklığı ve birlikteliği kapsamakta ve anlam yüklü simgeler gönderimi, alımı, işlenimi ve yeniden gönderim süreci olarak ifade edilmiştir. Metin İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim*, Beykent Üni. Yay., Ankara 2010, s. 166-167; Yöneticilerle yönetilenler arasında bilgi alış verişini sağlayan ve seçim dönemlerinde yoğun olarak kullanılan iletişim, tarz bakımından ikiye ayrılmaktadır. Birincisi iktidar tarzı, diğeri ise muhalefet tarzıdır. İktidar partileri ve adayları seçimlerde, yönetimde iken yaptıkları başarılı çalışmaları ve bunların ülkeye, insanlara olumlu yansımalarını ön plana çıkarırlar. Muhalefet partileri ise önceki yönetimin olumlu yönlerini görmezden gelerek, yapılan hataları ön plana çıkarıp, değişimin gerektiğini ve kendilerinin daha başarılı olacaklarını iddia ederler. Abdullah Özkan, *Siyasal İletişim, Partiler, Seçimler, Stratejiler*, Tasam Yay., İstanbul, 2007, s. 121-122.

⁷⁴ Ferruh Uztuğ, *Siyasal İletişim Yöntemi*, Media Cat Yay., İstanbul, 2004, s. 263-265, 292-293.

Seçim büroları ve gönüllülerin çalışmaları kişisel iletişimde oldukça etkilidir. Açık hava toplantıları, ev-işyeri ziyaretleri, medya, sivil toplum örgütleri ve diğer kurumlarla yapılan görüşmeler⁷⁵, mitingler, konserler, geziler, sergiler, gibi toplumsal olaylar en yaygın yüz yüze kişisel iletişim çalışmalarının yapıldığı sosyal olaylardır⁷⁶. Parti ve adaylar tarafından çok sık kullanılan bu yöntem de adaylar, adayların akrabaları, temsilcileri veya parti görevlileri kapı kapı dolaşarak, kahvelerde, çarşıda, pazarda, işyerlerinde, sokakta karşılaştıkları herkesle el sıkışarak, ayaküstü kısa sohbetler ederek, parti veya adaya destek isterler.⁷⁷ Fakat bu yöntemdeki en büyük tehlike partililer ya da adaylar ile seçmen arasında istenmeyen diyalogların yaşanma ihtimaline açık olmasıdır. Özellikle siyasal tercihini kesinleştirmiş, muhalif anlayışı benimsemiş ya da adayın, partinin uygulamalarından rahatsız olan kişilerle karşılaşıldığında, ortam gerginleşebilmekte ve hatta taraflar arasında kavgalar yaşanabilmektedir. Kaynak ile hedef kitlenin bazı araçlar vasıtasıyla iletişimde bulunduğu yöntem ise uzaktan iletişim ya da araçlı iletişim⁷⁸ de denilen; propogandanın gazete ve televizyon gibi araçlarla⁷⁹, fikir, düşünce ve kanaatlerin insanlara ulaştırıldığı kitle iletişimdir⁸⁰. Seçim dönemlerinde parti ve adaylar ne kadar başarılı çalışmalar yaparsa yapsın, ne kadar gerçekçi projeler ve sorunlara çözüm önerileri üretirse üretsın, bunları insanlara anlatıp, onları ikna etmedikçe seçimlerde başarılı olamazlar. Bu nedenle seçmene ulaşma ve kendini anlatma bakımından öneminden dolayı, kitle iletişim araçları seçim propogandalarının temel unsurlarından olmuştur.

Kitle iletişim araçlarından seçim propogandalarından ilk kullanılanı gazeteler olmuştur. Daha sonra broşür, afiş, dergi ve kitap kullanılırken; 1930'lerden sonra radyolar önem kazanmaya, 1950'li yıllarda ise televizyon seçim propogandalarında kullanılmaya başlamıştır⁸¹. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve sosyal yaşantıdaki değişikliklere bağlı olarak bireyler giderek yalnızlaşmaktadır. Bireylerin kitle iletişim araçlarına bağımlılığını artarken, siyasal ilişkilerinde duygu ağırlığına dönüşmesine

⁷⁵ Uztuğ, a.g.e., s. 262.

⁷⁶ Aysel Aziz, *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınevi, Ankara 2007, s. 46.

⁷⁷ Kalender, a.g.e., s. 111-112; Aziz, a.g.e., s. 45.

⁷⁸ Aziz, a.g.e., s. 46.

⁷⁹ Ali Arslan, "Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri", *Uluslararası İnsani Bilimleri Dergisi*, Erişim tarihi: 17.06.2015, <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php>.

⁸⁰ Aysel Aziz, *Elektronik Yayıncılıkta Temel Bilgiler*, TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yay., Ankara 1989, s. 3.

⁸¹ Aysel Aziz, *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınevi, Ankara 2007, s. 117-118.

yol açmıştır. İnsanları görünüşleri ve imajlarıyla değerlendirir hale gelen bireyler, kolayca etki altına alınmakta ve yönlendirilmektedir⁸². Her türlü olay ve durum yazı, fotoğraf, karikatür ya da görüntü yoluyla, görsel veya işitsel haber olarak etkileyici bir şekilde okuyucuya ulaştırılmaktadır. Kitle iletişim araçlarında ön plana çıkarılan ve üzerinde sıkça durulan konular izleyici tarafından da önemli konu olarak algılanmakta, gündemin belirlenmesinde etkili olmaktadır. İnsanlar üzerindeki bu etkilerinden dolayı partiler veya adaylar sahip oldukları iletişim araçlarıyla haberleri kendi siyasi çıkarları doğrultusunda sansürleyerek, çarpıtarak, değiştirerek ya da tamamen uydurma haberleri kitlelere sunabilmektedir. Bu durum bireylerin hayata bakış açısını değiştirebilmekte ve siyasal tercihlerini etkileyebilmektedir.

Ülkelerdeki yönetimler ister demokratik olsun ister baskıcı, insanlar üzerindeki etkisinden dolayı kitle iletişim araçları üzerinde etkili olmak isterler. Baskıcı yönetimlerde genelde doğrudan müdahaleler yoluyla; demokratik yönetimlerde ise mali veya farklı gerekçelerle reklam ve akreditasyon gibi üstü kapalı yöntemlerle yapılmaktadır. Söz konusu bu kitle iletişim araçlarından bazıları şunlardır:

Gazete ve Dergiler: İlkçağ da Mısır, Babilonya, Yunan Siteleri ve Roma'da, yaşanan gelişmelerin ve alınan kararların halka duyurulması amacıyla, ilkel de olsa gazete olarak kabul edilen gelişmeler yaşanmıştır⁸³. Babilonyalılar ve Roma İmparatorluğu'nda gazete niteliğinde gelişmeler yaşandığı bilinmektedir⁸⁴. XIV. yüzyıl da Avrupa'da krallar ve prensler kendileri ile ilgili haberleri halka duyurmak ve iktidarlarını pekiştirmek amacıyla haber kâğıtları dağıtmışlar. Bu kâğıtlar gazetelerin ortaya çıkışına kadar devam etmiştir⁸⁵. Modern anlamda ilk gerçek gazete 1609'da Almanya'nın Strasbourg şehrinde haftalık yayınlanan ve daha çok savaşlar ve dış politika ile ilgili haberler veren *Avisa, Relation oder Zeitung*'dur. Dergi niteliğinde ilk edebi ve ilmi nitelikte ilk eser 1665'de Fransa'da yayımlanan *Journal des Savants* ile aynı yıl İngiltere'de basılan *Philo-Sophical Transaction* olmuştur⁸⁶.

⁸² Oya Tokgöz, *Siyasal haberleşme ve Kadın*, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, s. 10-11.

⁸³ MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi), *Gazetecilik, Basının Doğuşu ve Gelişimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara, 2008, s. 4-5.

⁸⁴ Bilge Sandıkçıoğlu, "Tarihsel Gelişim Süreci içinde Siyasal İletişim", (Ed: Ferruh Uztuğ- Yasemin Özgün), *Siyasal İletişim*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 1598, Eskişehir 2012, s. 4-10.

⁸⁵ Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 59-61.

⁸⁶ MEGEP, a.g.e., s. 18-19.

Amerika'da 1776'da yayınlanan Bağımsızlık Bildirgesi'nden itibaren partilerin iktidar olma çabaları ve parlamentoların oluşumu seçimleri ve seçim kampanyalarını önemli hale getirmiştir. Bu süreçte kitle iletişim araçlarının kamuoyunu güdümlen bir araç olma rolünü ön plana çıkarmaya ve aynı zamanda siyaseti bir gösteriye dönüştürmede önemli bir işlev üstlenmeye başlamıştır⁸⁷. XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra yeni iktidar ilişkileri kurulurken, gazeteler ve dergiler de siyaseti bir bütün olarak tanımlamaya ve halkı yönlendiren kitlesel bir karakter kazanmaya başlamıştır⁸⁸. Gazeteler ve dergiler, televizyonun yaygınlaşmasıyla eski etkinliğini kaybetmeye başlasa da; bilgiler kalıcı ve olaylara istediği açıdan bakabilme yeteneğine sahip olması ve kendilerini periyodik olarak yenileyebilmesinden dolayı seçim kampanyalarının vazgeçilemez araçlarındandır.

Mitingler: Mitingler düzenlenişi, kullanılan görsel tasarım ve ses düzeni, tanınmış ve sevilen kişilerin lider ya da adaylarla birlikte sahnede olması ve liderin hitabet ustalığıyla ön plana çıkan etkili bir seçim aracıdır. Liderlerin açılış, temel atma töreni gibi toplantılarda veya seçim gezilerinde yaptıkları konuşmalar kitle iletişim araçları vasıtasıyla hem yerel hem de ulusal boyutta bir etkiye sahiptir⁸⁹. Gelişen teknolojiye ve yaygınlaşan kitle iletişim teknolojilerine rağmen seçmen üzerindeki etkisini ve seçim kampanyaları içerisindeki önemini kaybetmemiştir. Parti lideri ve adayların yüksek bir yerden kalabalık insan topluluklarına hitap ettiği bu yöntemde, konuşmayı beklerken, dinlerken ve evine dönerken, seçmen saatlerce propagandanın amacı doğrultusunda motive edilmiş bir haldedir. Liderin konuşmasını canlı dinleyen ve onu karşısında gören seçmende bağlılık duygusu oluşmakta ve güçlenmekte, bazen de o bölgedeki seçmenin tercihini belirleyen en önemli etken mitingler olmaktadır.

Radyo: 1890'larda Marconi tarafından keşfedilen radyo insanlık tarihinde yepyeni bir dönemi başlatmıştır. Bu yeni icat ile kişinin haber alma, eğlenme, eğitim ve

⁸⁷ Oya Tokgöz, *Siyasal İletişimi Anlamak*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 205-207.

⁸⁸ Fuat Özdiç, "Siyasal İletişim, Siyaset ve İktidar", (Ed: Ferruh Uztuğ- Yasemin Özgün), *Siyasal İletişim*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 1598, Eskişehir 2012, s. 78; Gazeteci Erol Simavi basının önemini ve etkisini şu sözlerle ifade etmiştir: "...basın için dünyada beş büyük kuvvetten biridir, dördüncü kuvvettir derler. Bu söz Türkiye için geçerli değil. Hakimiyet elbette kayıtsız şartsız milletindir. O başka. Ama birinci kuvvet, Türkiye'de ordu mu? Hayır... Basındır. İkincisi ordudur. Çünkü orduyu ihtilallere basın hazırlar." Emin Çölaşan, "Kırk Yılın Tecrübesi ile Erol Simavi Konuşuyor: Ne uşak oluruz ne yağcı", *Hürriyet*, 3 Mayıs 1988, s. 5, 17.

⁸⁹ Ferruh Uztuğ, *Siyasal marka Seçim Kampanyaları ve Aday İmajı*, Mediat Yay., Ankara, 1999, s. 109-110.

kültür faaliyetleri için mekân zorunluluğu ortadan kalkmıştır⁹⁰. 1930'lardan sonra önem kazanmaya başlayan radyo⁹¹, Amerika başkanı Roosevelt tarafından ilk kez etkin bir kitle iletişim aracı olarak kullanılırken; radyonun siyasal iletişimde propaganda silahı olarak yoğun kullanılması ilk defa İkinci Dünya Savaşı yıllarında olmuş⁹² ve televizyonun yaygınlaşmasına kadar altın çağını yaşamıştır⁹³. Savaşın Almanya'nın lehine olduğu ve Hitlerin " *radyo olmasaydı savaşı kazanamazdık*" dediği dönemlerde, Hitlerin Propaganda Bakanı Goebbels, Alman halkına ve askerlerine moral vermek, savaş azmini artırmak ve karşı tarafın direncini kırmak, moralini bozmak için radyodan sıkça yararlanmış⁹⁴, her programdan sonra "*Tek halk, tek devlet, tek başkan*" sloganı tekrarlanmış⁹⁵. 1950'li yıllarda radyo, seçim propagandaları için çok önemli bir araç haline gelmiştir⁹⁶. Radyonun altın yılları olarak kabul edilen bu dönem, siyaset tarihinde *radyo savaşları* veya *parazit savaşları* olarak adlandırılmış⁹⁷. Uzak yerleşim alanlarına kadar ulaşabildiği için gazete ve dergilere göre daha fazla insanı etkileyebilmesinden dolayı seçim propagandalarında önemli bir yere sahip olan radyo, televizyonun yaygınlaşmasıyla eski önemini kaybetmiş olsa da, propaganda amaçlı kullanılmaya devam etmektedir.

Açık Hava Reklamları: Kitle iletişiminde etkili olmanın yanı sıra aynı zamanda tasarım sanatlarının da bir parçası ve açık hava reklamları arasında en yaygın kullanılan reklam aracı olan afişler, parti ve adaylara yönelik imaj oluşturmada daha kalıcı ve etkili olması yönüyle önemli bir siyasal araçtır. Kitleselel duyurular ve sloganlarla seçmen kitlelerine ulaşmak amacıyla hazırlanan siyasal afişler, sanatsal ve estetik özellikleriyle de ulaşılacak istenen kitlelerin dikkatlerini çekmektedir⁹⁸.

⁹⁰ MEGEP, a.g.e., s. 6.

⁹¹ Aziz, a.g.e., s. 60.

⁹² Aziz, a.g.e., s. 61.

⁹³ MEGEP, a.g.e., s. 7.

⁹⁴ Aziz, a.g.e., s. 61.

⁹⁵ Topuz, a.g.e., s.136.

⁹⁶ Vural, a.g.m., s. 2758; Türkiye'de ise 1925 yılında telsiz yayınlarını düzenlemek ve ülke geneline ulaşan bir telsiz ağı kurmak amacıyla çıkarılan "*Telsiz Tesisi Hakkında Kanun*" ardından 1927'de Ankara ve İstanbul Radyoları kurulmuştur. Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna-TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri*, İletişim Yay., İstanbul, 2010, s. 9-10; Türkiye'de 1947 yılında ruhsatlı radyo alıcısı sayısı, 1947'de 18.830 iken, 1950'de 320.853, 1956'da 1.047.243'e ulaşmıştır. Uygur Kocabaşoğlu, "Radyo", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 10, İletişim Yay., İstanbul 1983, s. 2735.

⁹⁷ Nurgün Koç, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Radyo", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2012, cilt: 7, sayı: 15, s. 69. (75-103)

⁹⁸ Zühal Özel, "22 Temmuz Genel Seçim Afişlerinde Lider İmajları", *Medya ve Siyaset Uluslararası Sempozyumu*, İzmir 2007, s. 205.

Görsel olarak da partinin kimliğini yansıtan logo ve amblemle birlikte, onun benzerlerinden ayrılmasını kolaylaştırırken; hedef kitlede güven duygusu oluşmasına da yardımcı olur⁹⁹. Açık hava reklamları afişlerin yanı sıra broşürler, el ilanları ve posterler gibi araçlardan oluşmakta ve siyasetçiden seçmene doğru, tek yönlü önemli bir köprü işlevi görmekte ve televizyon, gazete gibi propaganda araçlarına göre daha hesaplı olmasından dolayı yaygın olarak kullanılmaktadır. Afiş ve broşürlerin yanı sıra parti görevlileri tarafından dağıtılan el ilanları ve insanların görebileceği yerlere asılan afişler de seçmeni bilgilendirmek ve sloganları tekrarlayarak taraftarlarını motive etmenin yanı sıra kararsız seçmeni etkilemek gibi birçok etkiye sahiptir.

C. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Seçim Propagandalarının Gelişimi (1839-1946)

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çok partili milletvekili genel seçimini kapsayan 1946-1957 yılları arası, öncesinde yaşanan tarihsel süreçten bağımsız değerlendirilemez. Çünkü DP, CHP ve dönemin diğer partileri, Osmanlı'da 19. ve 20. yüzyılda demokratikleşme hareketlerinden ve Cumhuriyet döneminde 1946 yılına kadar yaşanan siyasal gelişmelerden fazlasıyla etkilenmişlerdir. Bu nedenle DP'nin seçim propagandalarını daha iyi tahlil edebilmek için Türkiye'de seçim ve propaganda geleneğinin nasıl oluştuğunu bilmek gerekir.

Osmanlı'da 1839 yılında başlayan Tanzimat döneminde, Avrupa'da yaşanan demokratik gelişmelerin de etkisiyle, siyasi örgütlenmeler ortaya çıkmıştır¹⁰⁰. Ülkede adil bir yönetim olduğunu ve halkın devlete sadık bulunduğunu Avrupalılara göstermek için¹⁰¹ kurulan Muhassıllık Meclislerinde¹⁰² atananların yanı sıra halktan seçilen 6 kişi de bulunurdu¹⁰³. Adaylar tek tek seçmenin karşısına çıkarılır,

⁹⁹ Gülay Öztürk, "Logonun Kurum Kimliği Üzerindeki Etkisi", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 9, İstanbul 2006, s. 2 (1-17)

¹⁰⁰ Muzaffer Sencer, *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, May Yay., İstanbul 1974, s. 7; Tanzimat döneminde kurulan İttifak-ı Hamiyet Cemiyeti, Türkiye'deki ilk aydın hareketi ve Türk siyasal yaşamının ilk partisi kabul edilen olarak görülmüştür. Namık Kemal, Suphi Paşazade Ayetullah, Kayazade Reşat ve Mirat Mecmuası sahibi Refik Bey gibi insanlartarafından kurulan bu örgütlenme, daha sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti adını aldı. Sina Akşin, "Siyasal Tarih", *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti (1600-1908)*, (Haz. Sina Akşin), Cem Yay., cilt: 3, İstanbul 1998, s. 142.

¹⁰¹ Ayla Efe, Muhassıllık Teşkilatı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi 2002, s. 56.

¹⁰² Muhassıllık Meclisleri hakkında ilave bilgi için bkz. Musa Çadırcı, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., cilt: 1, s. 210-230; İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2011, s. 33.

¹⁰³ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 36.

seçmenlerden adayı isteyenler bir tarafa istemeyenler öbür tarafa toplanır ve eşitlik durumunda kuraya başvurulurdu. Bu yöntem geniş bir tabakanın katılımını sağlamaktan uzak ve ilkel olsa da Muhassılık Meclisleri ve onun devamı olan Vilayet İdare Meclislerinin, Osmanlı'da parlamenter sisteminin başlamasına katkı yapması¹⁰⁴, halkı seçimle tanıştırması¹⁰⁵ ve demokratikleşme sürecinin başlangıcı kabul edilmesi bakımından önemlidir¹⁰⁶. Ancak toplumsal bilinç düzeyinin düşük olduğu, kurumsallaşmış meclis anlayışının ve partileşmenin oluşmadığı bu dönemde, seçim propagandalarından söz etmek mümkün değildir. Ancak bu dönem seçim geleneği ve seçmen kültürünün oluşmasına zemin hazırlaması bakımından önemlidir.

1876 yılında Kanun-ı Esasi'nin ilan edilmesiyle¹⁰⁷ başlayan ve iki kez genel seçim yapılan Birinci Meşrutiyet dönemi, anayasal devlet olma yolunda ilk tecrübelerin kazanıldığı, üzerinde önemle durulması gereken bir dönemdir¹⁰⁸. Osmanlı siyasi modernleşme sürecinin başlangıcı kabul edilen bu dönemde¹⁰⁹ Osmanlı'da aydın ve devlet adamlarının “*Bu devlet nasıl kurtulur?*” sorusuna verdikleri cevaplardan biri de padişahla birlikte meclisin de var olduğu bir modelin kurulmasıdır¹¹⁰. Fakat açılan Meclisler; etnik yapısı, savaş koşullarının etkisi ve Sultan II. Abdülhamit'in politikaları nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Bu dönemde parlamenter bir sistem kurulmuş olsa da seçimlerde hiçbir siyasi partinin olmaması ve seçim anlayışından dolayı seçim propagandalarından söz etmek mümkün değildir. Meşrutiyet'in 1878'de askıya alınmasından sonra Sultan II. Abdülhamit'e Meşrutiyet'i yeniden yürürlüğe koymak için birçok cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyetlerin Türk siyasi tarihinde partileşme hareketlerinin temelini oluşturmasında önemli katkıları olmuştur.

¹⁰⁴ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yay., İstanbul 2011, s.184-185.

¹⁰⁵ Cezmi Eraslan, Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 26.

¹⁰⁶ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 21-22.

¹⁰⁷ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, TBMM Vakfı Yay. No:14, cilt: 1, Ankara 1997, s. 66.

¹⁰⁸ Hakan Uzun, “Türk Demokrasi Tarihinde I. Meşrutiyet Dönemi”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, cilt: 6, sayı: 2, Ankara 2005, s. 159.

¹⁰⁹ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I: Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar*, Agora Kitapları, İstanbul 2010, s. 10.

¹¹⁰ Bayram Kodaman, “Osmanlı Devleti'nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:16, Isparta 2007, s. 21-22.

Bu cemiyetlerden ilki askeri tıp öğrencileri tarafından¹¹¹ *İttihad-ı Osmani* adıyla 1889’da kurulmuş, sonra da *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti* adını almıştır¹¹². Baskılardan kurtulabilmek için faaliyetlerini yurt dışına taşıyan Cemiyet¹¹³, Selanik’te kurulan *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti* ile birleştikten sonra adını *İttihat ve Terakki Cemiyeti* olarak değiştirmiştir¹¹⁴. Cemiyet üyelerinin baskısıyla 1908 yılında Meclis’in toplanmasıyla, Meşrutiyet dönemi yeniden başlamış¹¹⁵, Meşrutiyetin ilanının anısını canlı tutmak ve etkisini sürdürmek için yaptırılan *Kanun-u Esasi* ve *Abide-i Meşrutiyet* madalyaları¹¹⁶ ise siyasal propagandanın bir parçası olmuştur.

Meşrutiyet dönemine ait bir afiş. Kenan Olgun, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim Kültürü (1840-1950)”, *Sinei Millet Sergisi Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim 1840-1950*, Pınarbaşı Matbaacılık, İstanbul,2008, s.62.

Cumhuriyet dönemi için “*siyasî bir laboratuvar*” işlevi gören¹¹⁷ II. Meşrutiyet döneminin ilk mebus seçimi, 1908 yılında yapılmıştır. İntihab-ı Mebusan

¹¹¹ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Kitabevi Yay., İstanbul 2006, s. 27.

¹¹² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler, II. Meşrutiyet Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yay., cilt: 1, İstanbul 1988, s. 19.

¹¹³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu* (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 199-201.

¹¹⁴ Tunaya, *a.g.e.*, s. 21-22. Talat Bey, Ömer Naci Bey, İsmail Canbolat ve arkadaşları tarafından kurulmuş olan *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti’nin yanı sıra* 1904 yılında Cenevre’de Osmanlı İttihat ve İnkılap Cemiyeti adıyla başka bir cemiyet daha kurulmuştur. Tekin Erer, *Türkiye’de Parti Kavgaaları*, İstanbul Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963, s. 8-9.

¹¹⁵ Mehmet Selahaddin Bey, *İttihat ve Terakki’nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti’nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim* (Sad: Ahmet Varol), İnkılap Yay., İstanbul 1989, s.23.; Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi- Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 10-11.; Mehmet Öznur Alkan, “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişme Etkileri; Siyaset Bilimi ve Siyaset Sosyolojisi Yaklaşımıyla”, *Anayasa Yargısı*, S. 23 Ankara, 2006, s. 142.

¹¹⁶ Eraslan, *a.g.e.*, s. 74.

¹¹⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2010, s. 84.

Kanunu'na¹¹⁸ göre yapılan Seçim'de, Osmanlı vatandaşları gerçek anlamda ilk defa oy kullanmıştır. Seçimlere İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yanı sıra Ahrar Fırkası da katılmasından dolayı¹¹⁹ 1908 seçimleri Türk siyasal hayatındaki ilk çok partili seçim olarak görülse de, gerçekte tam anlamıyla çok partili seçim sayılamaz. Çünkü hem İttihat ve Terakki hem de Ahrar henüz tam bir parti olma özelliğine sahip değildir. İttihat ve Terakki, parti kimliği kazanmamış ve cemiyet olma özelliğini sürdürmekte; ilk muhalefet partisi olarak kabul edilen¹²⁰ Ahrar Fırkası ise parti kimliğini kazanmışsa da örgütlenmesini henüz tam olarak gerçekleştirememiş durumdadır¹²¹.

İki partinin de yoğun bir seçim çalışması yürütmesi, 1908 seçimlerine tarihimizdeki ilk propagandalı seçim olma özelliği kazandırmıştır. İttihat ve Terakki, siyasi programını 6 Ekimde yayımlamış ve daha fazla seçmene ulaşabilmesi için metin haline getirerek, bastırıp, dağıtmıştır¹²². Programda Osmanlılık ülküsüne hizmet edileceği, anayasanın değiştirileceği ve sosyal bir sistemin kurulacağı belirtilmiştir. Ayrıca resmi dilin Türkçe olacağı, bütün yazışma ve görüşmelerin Türkçe yapılacağına altı çizilmiştir¹²³. Program, Ahrar Fırkası'na ve azınlıklara cevap niteliğinde olduğu için "*Türklerin Programı*" olarak anılmıştır¹²⁴. İttihatçılar seçmen listesinin hazırlanması, İstanbul nüfusunun seçimlerde etkisinin artırılması ve ikinci seçmenlerle ilgili adayların belirlenmesi gibi çalışmalarla adını duyuran Kollej Elektoral adlı seçim kurulunun şubeleri ve bunlara bağlı kulüplerden yararlanmış, buralarda seçimlerle ilgili konferanslar vermiştir. Cemiyet, Tanin, Şuray-ı Ümmet, Tasvir-i Efkâr, Tercüman-ı Hakikat, Yeni Asır ve Neyyir-i Hakikat gibi gazeteleri de mesajlarını halka ulaştırmak için propaganda aracı olarak kullanmıştır¹²⁵. Hüseyin Cahit Yalçın, Molla Beyzade İbrahim ve Tireli Akif Halil gibi bazı adayların da parti

¹¹⁸ İntihab-ı Mebusan Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Türkiye'de ve Yabancı memleketlerde Seçim Mevzuatı*, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1949, s. 7-24.

¹¹⁹ Mehmet Öznur Alkan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Seçim Tarihimizden Manzaralar", *Toplumsal Tarih*, sayı: 210, İstanbul 2011, s. 44.

¹²⁰ Nükhet Turgut, "Türkiye'de Siyasal Muhalefet Olgusu ve Anlayışı", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi* (s. 413-460), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1986, s. 423.

¹²¹ Bayram Kodaman, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", *Türkler Ansiklopedisi* (s. 286-334), cilt: 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 301-302; Eraslan, a.g.e., s. 74.

¹²² Partinin siyasi programının tam metni için bkz. ¹²² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler, II. Meşrutiyet Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yay., cilt: 1, İstanbul 1988, s. 65-67.

¹²³ Bayram Kodaman, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", *Türkler Ansiklopedisi* (s. 286-334), cilt: 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.302.

¹²⁴ Akşin, a.g.e., s. 169-171.

¹²⁵ Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*, İmge Kitabevi Yay. İstanbul 2007, s. 66-68.

programı yayımlanmadan, kendi programlarını hazırladıkları ve bastırdıkları broşürlerle seçmeni etkilemeye çalıştıkları görülmüştür¹²⁶.

İttihatçılar, Şuray-ı Ümmet gazetesinde yayımlanan “*Sanki ölü idik dirildik, sanki mezardan geri döndük*” tarzında sloganlarla, Meşrutiyet öncesinin karanlık bir dönem olduğunu ve kurtuluşun kendileri sayesinde gerçekleştiğini iddia etmişlerdir. Seçimlere “*Yaşasın hürriyet, yaşasın millet, yaşasın vatan*” sloganıyla giren¹²⁷ ve kendisini Meşrutiyet yönetimiyle özdeşleştiren İttihatçılar, Anayasa’yı korumak için orduyla beraber her türlü fedakârlığa hazır olduklarını açıklayarak, hem parti-ordu birlikteliğini ilan etmiş hem de muhaliflere gözdağı vermişlerdir. İstanbul seçimlerinin yapıldığı Büyük Postane binasının Birinci Nişancı Taburu tarafından korunması da ordunun seçim üzerindeki psikolojik baskısına bir kanıtı olmuştur¹²⁸.

Seçimlerin ülkenin var olma ya da yok olma mücadelesi olduğunu, muhaliflerin devlet ve ülke aleyhine çalıştıklarını ve çeşitli entrikalar çevirerek iktidarı ele geçirmeyi amaçladıklarını iddia eden İttihatçılar, taşra yöneticilerine de kendi propagandalarını yaptırmaya çalışmışlardır¹²⁹. Halka da uyarıda bulunmayı ihmal etmeyen Cemiyet, seçimlerde vatandaşların kimsenin etkisi altında kalmadan, serbestçe ve akıllıca oy kullanması gerektiği, aksi takdirde en büyük zararı toplumun göreceğini söylentisini yayarak insanları korkuyla baskı altına almaya çalışmıştır¹³⁰. Fakat Cemiyet’in gelişmeleri kontrol etmeye çalışması ve baskı yapması tepkilere neden olmuş ve kurucu üyelerden İbrahim Temo, adaylıktan çekilmiştir¹³¹.

Liberal eğilimli kesimlerin Eylül 1908’de kurduğu Ahrar Fırkası ise tüm muhalif parti ve grupların İttihatçılara karşı desteklediği bir harekete dönüşmüştür¹³².

¹²⁶ Mehmet Başaran, “Tire’de 1908 ve 1912 seçimleri ve Bir Propaganda metni”, *Toplumsal Tarih*, sayı: 43, İstanbul 1997, s. 43.

¹²⁷ Nil Türker Tekin, “1908’de Seçim Propagandası”, *Toplumsal Tarih*, sayı: 104, İstanbul 2002, s. 23.

¹²⁸ Alkan, a.g.m., s. 44.

¹²⁹ Baran Hocaoglu, *İkinci Meşrutiyette İktidar-Muhalefet İlişkileri (1908-1918)*, Kitap Yay., İstanbul 2010, s. 86-89.

¹³⁰ Demir.g.e., s. 69.

¹³¹ İbrahim Temo, *İttihat ve Terakki Anılarım: Atatürk’ü Niçin Severim*, Alfa Yay., İstanbul 2013, s. 190.

¹³² Tunaya, a.g.e., s. 142-151; Muhalefeti oluşturan blokta tam bir fikir birliği olduğu söylenemez. Liberal eğilimliler parlamenter demokrasiyi, laikliği, Osmanlıcılığı ve adem-i merkeziyetçiliği savunuyorken; İslamcı kesim ise gerek iktidarın, gerekse liberal muhalefetin laiklik anlayışına karşıdır. Ahmet Yeşil, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 6.

Programını 1 Eylül 1908’de yayımlayan¹³³ ve seçim propagandasını daha çok İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni eleştiri üzerine hazırlamıştır¹³⁴. Osmanlı, Volkan, Mizan, Serbesti, Sabah, Hilal, İkdam gibi gazetelerin yanı sıra¹³⁵, Rum ve Ermeni gazeteler de Ahrar Fırkası’na destek vermiştir. Suçlama ve eleştirileri daha çok dini alanda olmuş, İttihatçıları dinsizlikle itham etmiştir¹³⁶. Tarikat ve cemaat temsilcilerinin de kimliklerini siyasi alana taşımalarıyla din olgusu seçim atmosferinin önemli bir parçası olmuştur. Bu durum Ramazan ayıyla birlikte daha da artmış; Meşrutiyet ve İttihatçılar aleyhine, Sultan Abdülhamit lehine gösteri ve mitingler düzenlenmiştir. Muhalif gazetelerde din ve devlet vurgusu yapan meşrutiyet aleyhtarı yazılara ses çıkarmayan İttihatçıların daha sonra tutumlarını sertleşmeleri, siyasi atmosferin daha da gerginleşmesine yol açmıştır¹³⁷.

Rumlar, Türklerin tecrübesizliğinden de faydalanarak, 1908 seçimlerinde en etkili seçim kampanyasını yürüten taraf olmuştur. Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi’nden aldıkları destekle, seçmen sayılarını daha fazla göstererek, hilelerle Osmanlı vatandaşı olmayan Rumların oy kullanmasını sağlamaya ve daha fazla mebus elde etmeye çalıştılar. Fakat bu hileleri ortaya çıkınca hem Patrikhane vasıtasıyla Bab-ı Ali’ye şikâyetlerde bulunmuşlar hem de 20.000 kadar Rum’un katılımıyla, kendilerine haksızlık yapıldığı iddiasıyla, gösteriler düzenlemişlerdir. Yahudilerin genelde olumlu olan ilişkileri, Hahambaşı Nahum Efendi’nin İttihatçılarla yakınlaşması dolayısıyla daha da iyileşmiştir. Rum, Ermeni, Arap ve Arnavut gibi topluluklar ise İttihat ve Terakki’nin Türkçülük politikasına yönelmesinden dolayı Ahrar Fırkası’nı desteklemişlerdir¹³⁸.

¹³³ Partinin siyasi programının tam metni için bkz. Tunaya, *a.g.e.*, s. 155-158.

¹³⁴ Bayram Kodaman, “II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)”, *Türkler Ansiklopedisi* (s. 286-334), cilt: 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 302.

¹³⁵ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 83.

¹³⁶ Eraslan, *a.g.e.*, s. 77.

¹³⁷ Fevzi Demir, “II: Meşrutiyet Dönemi Parlamento Seçimlerinde Din ve Siyaset- Kabe Örtüsüne Dökülen Şarap ve Kimliği Belirsiz Sakal”, *Toplumsal Tarih*, İstanbul 1999, s. 13-14.

¹³⁸ Eraslan, *a.g.e.*, s. 77; Yunanistan elçisi Osmanlı sınırları içerisinde 5-6 milyon Rum bulunduğunu iddia ederek; Rumca’nın resmi dil olmasını ve mebusluk kontenjanının ¼’ünün Rumlara verilmesi gerektiğini savunmuştur. Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Harmancı), E Yay., İstanbul 2006, s.333. Yunan basını da patrikhanenin imtiyazlarına dokunulmaması ve Türkçe ile beraber Rumca’nın da resmi dil olmasına yönelik yayınlar yaptı. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., cilt: 1, Ankara 1991, s.132.

Seçimden önceki gece İstanbul'da Türk mahallelerinde davullar çalınmış, sabah da kafiler halinde sandıklar omuzlarda taşınarak, seçimin yapılacağı mahallelere götürülmüştür¹³⁹. Bu sandıklardan bir tanesi Yeni Postane Binası'na yerleştirilen ve Mazbaa-i Askeriye Müdürü Ziya Bey tarafından yaptırılan sandıktır. Ancak sandığın bir asker tarafından yaptırılması ve nişancı taburu askerleri tarafından korunması, İttihatçıların seçmen üzerinde baskı kurma çabası olarak görülmüştür¹⁴⁰.

Meşrutiyet Dönemi Bir Seçim Sandığı. Kaynak: Kenan Olgun, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim Kültürü (1840-1950)”, *Sinei Millet Sergisi Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim 1840-1950*, Pınarbaşı Matb., İstanbul, 2008,s. 59.

1908 Seçimleri Türk siyasal hayatına “*Sandık Alayı*” denilen yeni bir renk de getirmiş ve halkın yoğun katılımıyla bayram havasında, şenlik kutlamaları gibi geçen oy sandıklarının taşınma törenleri zamanla gelenek haline gelmiştir¹⁴¹. İttihat ve Terakki merkezîyetçi olmasına¹⁴² ve ilişkileri geçici itimatlarla dayalı olmasına rağmen halk ile ilişki kurmada daha başarılı olmuş ve Ahrar Fırkası sadece Ankara’dan bir mebus çıkarabilmiştir¹⁴³. Meclis’e giren mebusların İttihat ve Terakki Fırkası adı altında örgütlenmeleriyle, Cemiyet tamamen meşru siyasi bir parti haline

¹³⁹ Eraslan, a.g.e., s. 78.

¹⁴⁰ Kenan Olgun, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim Kültürü (1840-1950)” *Sinei Millet Sergisi Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim 1840-1950*, Pınarbaşı Matbaacılık, İstanbul 2008, s. 24.

¹⁴¹ Sandık Alayı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tefik Çavdar, *Müntehib-i Sani’dan Seçmene*, Verso Yay., Ankara, 1987, s. 7-8.

¹⁴² Bu dönemde İttihat ve Terakki’nin üstlendiği merkezîyetçi ve laiklik anlayışına dayalı siyaset anlayışı, Cumhuriyet devrinde Cumhuriyet Halk partisi tarafından benimsenecektir. YEŞİL, Ahmet Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 8.

¹⁴³ Bayram Kodaman, “II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)”, *Türkler Ansiklopedisi* (s. 286-334), cilt: 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 320.; Akşin, a.g.e., s. 177.

gelmiştir¹⁴⁴. Seçim, İttihat ve Terakki açısından zafer gözükse de; 220 civarında mebusun bulunduğu Mebusan Meclisi'ne 70 kadar Cemiyet üyesi olmayan mebusun da girdiği görülmüş¹⁴⁵ ve Meclis, farklı görüşten kesimlerin temsil edildiği ve her türlü konunun tartışma alanı olduğu bir yer olmuştur¹⁴⁶.

1908 Seçimlerinde Beşiktaş bölgesi sandığının Nişantaşı'ndan geçişi. Kenan Olgun, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim Kültürü (1840-1950)", *Sineî Millet Sergisi Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim 1840-1950*, Pınarbaşı Matb., İstanbul 2008, s. 70.

1908 seçimleriyle oluşan Mebusan Meclisi'nde 1910 yılından itibaren yeni partilerin kurulmasıyla birlikte iktidar kavgası alevlenmiştir¹⁴⁷. 11 Aralık 1911'de İttihatçıların en güçlü olduğu İstanbul'da yapılan ara seçimleri muhaliflerin bir oy farkla kazanması, İttihatçılar tarafından "*kendilerini uyarayan ağır bir tehlike çanı*" olarak görülmüştür¹⁴⁸. Muhalefeti hazırlıksız yakalamak isteyen iktidar, baskın bir seçim yapılması için harekete geçerek 18 Ocak 1912'de Meclis'in feshedilmesini ve seçimlerin yaklaşık 6 ay erken yapılmasını sağlamıştır¹⁴⁹.

¹⁴⁴ Kodaman, a.g.e., s.303.

¹⁴⁵ Çavdar, a.g.e., s. 6.

¹⁴⁶ Hocaoğlu, a.g.e., s. 15.

¹⁴⁷ Kenan Olgun, "1912 Sopalı Meclis-i Mebusan Seçiminde Ermeniler", s. 1, <http://haypedia.com/makale/> (Erişim 30.12.2014)

¹⁴⁸ Kenan Olgun, "Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Ara Seçimler (1908-1912)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 28, sayı: 82, , Ankara 2012, s.10

¹⁴⁹ Eraslan, a.g.e., s. 101.

Türk siyasal tarihinin ilk erken genel seçimi olan 1912 seçimlerine¹⁵⁰ iktidardaki İttihat ve Terakki ve ona karşı muhalefet cephesini oluşturan; Osmanlı Demokrat Fırkası, Mutedil Hürriyetperveran Fırkası ve Ahali Fırkası ittifak yaparak, Hürriyet ve İtilaf Fırkası çatısı altında seçimlere katılmıştır¹⁵¹. İttihatçılar seçim öncesinde birçok bölgede mülki idarecileri görevden alarak yerlerine yenileri atamış, azınlıklara çeşitli imtiyazlar vaat ederek, oy toplamaya çalışmıştır¹⁵². İttihad'ın İtilaf'dan daha iyi olduğu şekli bir sloganla 1912 seçimlerine katılan¹⁵³ ve Osmanlılık politikasını terk ederek Türkçülüğe yönelen İttihatçılar, muhalefeti ihanetle; ülkeyi bölmeye çalışanlarla işbirliği yapmakla suçlamıştır¹⁵⁴. Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyelerinden Başo Efendi'nin Girit Sorunu sırasında çıkardığı gazetesinde yer alan "*Türk Milleti nesil bozukluğuna doğru gidiyor. Türkler nasıl kılıçla yaşamışlarsa yine kılıçla öleceklerdir. Köpek ister siyah olsun ister beyaz olsun, yine köpektir.*" dizelerini gündeme getirerek, muhalefetin Türklüğe karşı olduklarını savunmuşlardır¹⁵⁵.

İttihat ve Terakki yayınladığı bir propaganda kitapçığında ki "*Namuslu ve akıllı bir vatan evladı hükümet işlerine karışmaz, kanuna itaat eder, Onun hükümet üzerindeki kuvveti işte bu rey pusulasını atmaktır... Vatanını seven, namuslu bir Osmanlı, elbet İttihat ve Terakki'nin tuttuğu yolu beğenir, değil mi?*" sözleriyle vatandaşa, devlet işlerine karışmanın akılsızlık ve ahlaksızlıkla eş değer bir şey olduğunu, ne yapması gerektiğini söylemiş ve adres göstermiştir¹⁵⁶. İttihat ve Terakki'den kurtulmak isteyen muhalefet¹⁵⁷ ise iktidarın ülkeyi İslam'dan uzaklaştırmaya, dinsizleştirmeye çalıştığı, çocukları şapka giymeye zorlayacağı ve karşı koyanları keseceği, hatta camilere çan takacağı¹⁵⁸, Anayasa'nın 35. Maddesini değiştirerek oruç ve namazı

¹⁵⁰ Olgun, a.g.m., s.10.

¹⁵¹ İttihat ve Terakki'ye karşı kurulan muhalefet partilerin güç birliği yapmak amacıyla tek çatı altında toplanmış ve 21 Kasım 1911 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası resmen kurulmuştur. Birinci, a.g.e., s. 45-52; Lewis, a.g.e., s. 220; Rıza Nur farklı görüşten olan bu grupların örgütlenmesini "*Zakeriya Sofrası*" olarak örgütlemişlerdi. Çavdar, a.g.e., s. 9-10.

¹⁵² Eraslan, a.g.e., s. 107.

¹⁵³ Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar*, Dergah Yay., İstanbul 1990, s. 122-126.

¹⁵⁴ Hocaoğlu, a.g.e., s. 219-220.

¹⁵⁵ Nil Türker Tekin, *Türkiye'de Seçim Propagandaları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998, s. 60.

¹⁵⁶ Birinci, a.g.e., s. 126.

¹⁵⁷ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, TBMM Vakfı Yay. No:14, cilt: 1, Ankara 1997, s. 258.

¹⁵⁸ Kenan Olgun, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim Kültürü (1840-1950)" *Sinei Millet Sergisi Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim 1840-1950*, Pınarbaşı Matbaacılık, İstanbul 2008, s. 25; Eraslan, a.g.e., s. 107.

yasaklamaya çalıştığı¹⁵⁹ şeklinde iddialarla dini hassasiyeti yüksek kesimlerin oyunu almak istemiştir. “*İttihat ve Terakki Cemiyeti, Trablusgarp’ı İtalya’ya sattı*” söylemiyle Trablusgarp Savaşı’nı propaganda malzemesi olarak kullanmış ve İttihatçılara en fazla bu noktadan saldırmışlardır¹⁶⁰.

İttihatçılar da devletin imkânlarını kullanarak muhalefeti susturmak için baskıcı ve hukuk dışı uygulamalara başvurmuştur. Siyasi kulüpler dışındaki yerlerde propaganda yapmak büyük ölçüde yasaklanmış, yapılacak konferans ve mitingler için resmi makamlardan izin alma şartı getirilmiştir.¹⁶¹ Birçok muhalifin tutuklandığı veya darp edildiği 1912 seçimlerini bir ölüm kalım meselesine dönüştüren İttihatçılar, kazanmak için yasaları çiğnemekten, muhalefet ve seçmen üzerinde baskı kurmaktan çekinmemiştir. Asker ve sivil yöneticilerin sandığa ve oy sayımına müdahale ettiği seçimlerde başkalarının yerlerine oy da kullanılmıştır¹⁶². “*Sopah Seçimler*” diye adlandırılan¹⁶³ ve İttihatçıların büyük bir zafer kazandığı seçimde, seçilen 284 mebusan sadece 15’i muhaliflerdendir. Meclis dışı kalmış muhalefet bu meclise Meclis-i Mebusan değil Meclis-i Mensuban¹⁶⁴, bağımlılar meclisi demiştir.

Seçimlerden sonra bazı subaylar örgütlenerek “*Halaskar Zabitan Grubu*” adıyla İstanbul’da yeni bir teşkilat kurmuşlardır. İttihat ve Terakki muhalifi olan bu grup, seçimlerin yenilenmesini, ordunun elini politikadan çekmesini ve politikanın sivillere bırakılmasını istemiştir. Grup önce İttihat ve Terakki’yi hükümetten uzaklaştırmayı başarmış, daha sonra 4 Ağustos 1912’de Meclis seçimlerinin yenilenmesi için karar alınmasını sağlamıştır¹⁶⁵. Ancak Balkan Savaşları nedeniyle seçimler yapılamamış, Savaş’ın sona ermesinden sonra, 13 Ekim 1913’te yapılması kararı alındıysa da, seçimler 1914 yılı başlarında yapılabilmektedir¹⁶⁶.

¹⁵⁹ Tefik Çavdar, *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 1994, s.68.

¹⁶⁰ Tekin, *a.g.t.*, s. 64.

¹⁶¹ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 216-218.

¹⁶² İttihat ve Terakki’ye muhalif kesimlerin düzenledikleri birçok toplantı ve konferans iktidarda olan İttihatçılar tarafından sopalar kullanılarak dağıtılmıştır. Bunlardan biri de Rıza Tefik’in Büyükağa’da verdiği konferanstır. Güneş, *a.g.e.*, s. 259-261; Konferansın basılması ve Rıza Tefik’in dövülmesi olayı kamuoyunda tepkiyle karşılanırken, Tefik Fikret’te “*Doksan Beşe Doğru*” adlı yazdığı bir şiirle bu durumu eleştirmiştir. Tefik Çavdar, *Müntehib-i Sani’dan Seçmene*, Verso Yay., Ankara, 1987, s 10.; Olgun, *a.g.k.*, s. 25

¹⁶³ Tunaya, *a.g.e.*, s. 6; Güneş, *a.g.e.*, s. 258.

¹⁶⁴ Olgun, *a.g.k.*, s. 25-26.

¹⁶⁵ Bayram Kodaman, “II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)”, *Türkler Ansiklopedisi* (s. 286-334), cilt: 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 313.

¹⁶⁶ Olgun, *a.g.k.*, s. 23-27.

1914 seçimlerine İttihat ve Terakki Fırkası'ndan başka katılan parti olmadığı¹⁶⁷ için 1914 seçimleri, 1908 ve 1912 seçimlerinden farklı bir atmosferde gerçekleşmiş ve propaganda açısından sönük geçmiştir. Yönetimi silah zoruyla ele geçiren İttihatçılar, daha sonra muhalefeti susturmaya, yok etmeye yöneldikleri için seçime sadece İttihat ve Terakki Fırkası katılmış ve seçilen mebusların tamamı bu partiden olmuştur¹⁶⁸.

Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaflar, esir düşen Osmanlı askerleri üzerinden metinler ve fotoğraflarla Osmanlı askerlerinin direncini kırmak amacıyla propaganda yapmış; Osmanlı'da yönelik cihad çağrısı yapan veya Türklerin başarılarını anlatan metinlerle İtilaf ordularındaki Türk ve Müslüman askerleri etkilemeye çalışmıştır. Askeri propagandaya yönelik bu gelişmelerin yanı sıra Osmanlı'da İttihat ve Terakki iktidarına karşı muhalefetin siyasi propaganda faaliyetleri de dikkat çekmektedir. Muhalefet, Osmanlı'nın savaşa girmeye mecbur olmadığı halde, Almanya'dan rüşvet alan İttihatçılar yüzünden ülkenin savaşa ve masum askerlerin ölümüne sürüklendiği, askeri harcamalarda yolsuzluklar yapıldığı, asırlardır güçlü düşmanları karşısında sarsılmadan duran Osmanlı'nın iktidarın kötü yönetimi yüzünden bir yıl içinde perişan hale geldiği gibi iddialarla iktidar aleyhine propaganda yapmıştır¹⁶⁹.

Osmanlı'da son mebus seçimi 1919 yılında yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı'nın imzaladığı Mondros Antlaşması'nın maddelerine dayanarak toprakları işgal edildiği bir ortamda yapılan 1919 seçimleri katılan parti sayısı yönüyle oldukça geniş katılımlıdır. Seçime katılan partiler ARMHC, Milli Kongre Cemiyeti çatısı altında giren iki parti: Milli Ahrar Fırkası ve Milli Türk Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası, Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası, Sosyalist Birliği¹⁷⁰, Osmanlı Mesai Fırkası ve Osmanlı Teceddüd Fırkasıdır¹⁷¹. Azınlıkların da seçime katılması amaçlandıysa da, Ermeni ve Rumlar, kendi devletlerini kurmak istedikleri

¹⁶⁷ Turgut, a.g.k., s. 428; Eraslan, a.g.e., s.126.

¹⁶⁸ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 27, sayı: 79, Ankara 2011, s. 8.

¹⁶⁹ Sadık Sarısan, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Cephelerinde Beyannamelerle Psikolojik Harp*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1999, s. 6-24.

¹⁷⁰ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1952, s. 399-513.

¹⁷¹ Güneş, a.g.m., s. 431.

için seçime katılmamıştır¹⁷². Seçimler yapılırken; işgalci güçler seçimlerde ve Meclis'te aleyhlerine bir durum beklemedikleri için müdahale etmemişlerdir.

Sivas'tan yayın yapan İrade-i Milliye gazetesi Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki ARMHC'nin sözcülüğünü yapmış ve propaganda görevini üstlenmiştir. Gazete, yapılacak olan seçimin Anadolu'nun kurtuluşu bakımından önemi vurgulamış ve halkı seçime katılmaya teşvik etmiştir¹⁷³. Yayımladıkları bildirimlerde “*Osmanlılar, Vatandaşlar, Milletdaşlar*” gibi kavramları kullanan Müdafa-i Hukukçular da, seçime katılmanın hem kutsal bir hak hem de bir görev olduğu bilinciyle hareket edilmesini istemişlerdir. Milletın başına gelecek iyi veya kötü şeylerin mebuslardan kaynaklanacağını belirtmiş; milleti felakete sürükleyen eski mebusların, hırsızlık ve tecavüz suçlarına bulaşmış ve milli duygulardan yoksun olanların seçilmemesi gerektiğini vurgulamışlardır¹⁷⁴.

Seçimlerde ARMHC büyük bir başarı kazanmıştı¹⁷⁵ Ancak 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli kabul edilmesinin ardından, işgal güçleri 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u resmen işgal ederek, Mebusan Meclisi'ni çalışamaz hale getirmiştir. Mücadelenin yasal bir platform da ve seçimle belirlenen bir meclis tarafından yürütülmesi amacıyla¹⁷⁶ Mustafa Kemal Paşa 19 Mart'ta yayınladığı bir bildiriyle Ankara'da yeni bir Meclis'in toplanacağını ilan etmiştir¹⁷⁷. Meclis için her ilden 5'er üyenin seçilmesi, gizli oy ve mutlak çoğunluğa göre yapılacak seçimlerin 15 günde tamamlanması kararlaştırılmıştı¹⁷⁸. Yapılan seçimlerin ardından 23 Nisan 1920'de toplanan Meclis yeni seçilen üyelerden ve dağıtılan Mebusan Meclisi üyelerinden oluşmuştu ve herhangi bir parti yapılanması yoktu. Bu nedenle seçimler sırasında

¹⁷² İhsan Güneş, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünce Yapısı(1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2008, s. 50.

¹⁷³ Tekin, *a.g.t.*, s. 81.

¹⁷⁴ İhsan Güneş, Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 3, sayı: 8, Ankara 1987, s. 431.

¹⁷⁵ Osman Akandere, “İdama Mahkûm Edilen Bir Hükümet: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk İcra Vekilleri Heyeti Hakkında Çıkarılan İdam Kararları”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, cilt: 10, sayı: 2, Sakarya 2008, s. 195; Hürriyet ve İtilaf fırkası yanlısı basında ise seçimler üzerinde büyük baskı kurulduğuna dair yazılar çıkmıştır. Tarık Zafer Tunaya, “Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rejimine Geçiş”, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, (s. 297-311), Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1986, s. 299.

¹⁷⁶ Mehmet Öznur Alkan, “Milli Şef'li Tek Parti Döneminde Seçimler”, *Prof. Dr. Bülent Tanör Armağanı*, Oğlak Yay., İstanbul 2006, s. 324.

¹⁷⁷ Selçuk Duman, “Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşu ve Nitelikleri”, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, cilt: 22, sayı: 12, Kastamonu 2004, s. 512-513.

¹⁷⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., cilt: 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 420-422.

herhangi bir parti propagandasından da söz edilemez. Vatanın tehdit altında olduğu ve ülkenin kurtuluşu için örgütlenme ve direnme propagandası yapılmış, görüş ayrılıkları ve siyasal bölünmeler ise Meclis toplandıktan sonra ortaya çıkmıştır.

TBMM, İstanbul Hükümeti'ne karşı olmakla birlikte, Sultan Vahdettin'i devlet başkanı olarak kabul etmiş, ülkeyi, saltanat ve hilafet makamını düşman işgalinden kurtarmayı amaçlamıştı. Kurtarmak ve korumak istediği Osmanlı Türk devletiydi. Başlayan bu yeni dönem “Üçüncü Meşrutiyet” olarak da adlandırılmaktadır¹⁷⁹. Meclis'te Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi, İslahat Grubu, İstiklal Grubu, Tesanüd Grubu¹⁸⁰, Türkiye Komünist Fırkası ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası gibi bölünmelerin¹⁸¹ ortaya çıkmasıyla birliği sağlamak ve karar almak zorlaşmıştır. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'yı 1921 yılında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla yeni bir grup kurmaya sevk etmiş¹⁸², grubun dışında kalanlar ise İkinci Grup olarak örgütlenmiş ve siyasal ayrışma daha da belirginleşmişti. Lozan Barış görüşmelerinin kesintiye uğradığı dönemde TBMM'de yoğun tartışmalar olurken, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği doğrultusunda 1 Nisan 1923'te seçimlerin yapılması ve Meclis'in yenilenmesi kararı alınmıştır¹⁸³. Amaç Meclis'te yapılması düşünülen yenilik hareketlerine engel olabilecek muhalefeti ortadan kaldırmaktır¹⁸⁴.

Ülkenin seçim atmosferine girdiği bu dönem de iktidarın ekonomik ve sosyal görüşlerini yansıtan¹⁸⁵ ve *Dokuz Umde* denilen bir beyanname, Mustafa Kemal Paşa imzasıyla 8 Nisan da yayımlanmıştır. Siyasi, askeri, sosyal, ekonomik konuları içeren görüşlerin yanı sıra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Halk Fırkasına dönüşeceğinin işaretlerini veren beyanname de, seçimler için yapılması gerekenler ve birlik içerisinde hareket etmesinin önemi üzerinde durulmuştur¹⁸⁶.

¹⁷⁹ Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet 1920*, Başnur Matbaası, Ankara 1970, s. 149.

¹⁸⁰ Yavuz Aslan, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920 - 30 Ekim 1923)”, *Türkler, Yeni Türkiye Yay.*, cilt: 26, Ankara 2002, s. 65.

¹⁸¹ Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet (İkinci Grup)*, İletişim Yay., İstanbul 1995, s. 213.

¹⁸² Atatürk, *a.g.e.*, s. 595.

¹⁸³ Atatürk, *a.g.e.*, s. 728.

¹⁸⁴ Karpat, *a.g.e.*, s. 128.

¹⁸⁵ Yeşil, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁸⁶ “*Sayın Baylar, her yerde siyasal parti kurma konusunda da halkla uzun uzun söyleşiler yaptım. 7 Aralık 1922'de, Ankara basını aracılığıyla halkçılık ilkesine dayalı ve Halk Partisi adında bir siyasal parti kurmak amacıyla olduğumu bildirerek bu partinin nasıl bir program izlemesi gerekeceği konusunda bütün yurtseverlerin, bilim adamlarının yardım etmeleri ve katılmaları dileğimde bulunmuştum. Kimi kişilerin yazılı olarak bildirdikleri düşüncelerden ve halkla yaptığım konuşmalardan çok yararlandım. Sonunda 8 Nisan 1923'de, görüşlerimi dokuz ilkede saptadım. İkinci*

Halk Fırkası'nın siyasi programı olarak kabul edilen bu beyanname, aynı zamanda 1923 seçimlerine yönelik bir seçim bildirisi ve propaganda metni olarak da kabul edilmektedir. Çünkü Mustafa Kemal Paşa bu beyannameyle seçimlerin önemine ve seçim çalışmalarında izlenecek yol haritasına vurgu yaparak, bir bakıma seçimin propaganda dönemini başlatmıştır. Oluşturduğu bir seçim komitesi aracılığıyla seçim sürecini yöneten Mustafa Kemal, Dokuz Umde'yi halka anlatması için irşat heyetleri oluşturmuş, seçim çalışmalarını incelemek ve aksaklıkları gidermek için taşraya bazı görevliler gönderilmiştir¹⁸⁷. İkinci Grup ise alınan seçim kararını protesto ederek, seçimleri boykot etmiş fakat grup üyelerinden bazıları seçimlere bağımsız olarak katılmıştır¹⁸⁸. Ayrıca I. Grup aleyhine propaganda yapmış, I. Grup'un bazı bölgeler de seçimleri kaybettiklerine dair söylentiler yayarak, onları halkın gözünden düşürmeye çalışmışlardır¹⁸⁹. Kullandıkları en önemli propaganda argümanı muhalif Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey'in öldürülmesi hadisesidir. II. Grup üyelerinden Hamit Bey, İstiklal gazetesinde yayınlanan bir yazısında;

*“Milletin uyanıklığını, gizli isteklerinin gerçekleşmesine engel görenler, çevrelerindeki dalkavuktan başka ses işitmek istemeyenler saygıdeğer şehidin kişiliğinde milletin doğal ve anayasal haklarını yok etmek istemişler, bu işlerin kötü işlere karşı coşmaya hazır olan kalpleri sindirmeye yeteceğini sanmışlardır...”*¹⁹⁰

şeklinde ağır suçlamalarla I. Grup ve özellikle de Mustafa Kemal Paşa hedef almıştır. Mustafa Kemal Paşa, bu iddiaların halk üzerindeki etkisini kırmak amacıyla Trabzon halkına yönelik bir bildiri yayınlamak zorunda kalmıştır¹⁹¹.

1923 Milletvekili Seçimlerinde Birinci Grup üyelerinden hiç kimsenin kişisel olarak adaylığını koyma ve kişisel propaganda koyma hakkı yoktu. Milletvekili adaylarını belirleme yetkisi tamamen Mustafa Kemal'e aittir¹⁹². II. Grup katılmadığı için,

Büyük Millet Meclisi'nin seçimi sırasında yayımlatıp duyurduğum bu program, partimizin kuruluşuna temel olmuştur”. Söylev (1919 - 1927) ve Demeçler (1928 - 1938), (Ed:Erkan Şenşekerci), Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2014, s. 241-242; Dokuz Umde hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf Ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 516-518.

¹⁸⁷ Hulusi Turgut, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2008, s. 198-199.

¹⁸⁸ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s. 55.

¹⁸⁹ Tekin, a.g.t, s. 92.

¹⁹⁰ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti 1923*, Başnur Matbaası, Ankara 1971, s. 192.

¹⁹¹ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf Ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 524-526.

¹⁹² Demirel, a.g.e., s. 573-574.

seçimle sonra oluşan TBMM, sadece ARMHC üyelerinden oluşmuştur¹⁹³. 1923 seçimleri muhalefetin tasfiyesi açısından önemlidir. Ancak tek sesli, tek renkli, ayrışma ve siyasi tartışmaların olmayacağı bir meclis algısı oluştuysa da gerçeğin öyle olmadığı kısa sürede, ortaya çıkmıştır. Yaklaşık bir buçuk yıl sonra Halk Fırkası içinden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adıyla yeni bir parti doğmuştur.

Seçimlerin ardından HF kurulurken; Başkanlığa Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir¹⁹⁴. TCF ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla birlikte¹⁹⁵ yönetim anlayışının parti-devlet kavramları üzerinde şekillendiği ve bütün ideoloji kaynaklarını denetim altına alan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın, insanları her açıdan etkileyerek, belirlediği ölçülere göre bir vatandaş yetiştirme projesi uyguladığı bir dönem yaşanmıştır¹⁹⁶. Bu dönem 1946 yılında çok partili hayata geçinceye kadar süren, hem TBMM'nin hem de Hükümetin tek bir partiden oluştuğu, milletvekili adaylarının tek bir parti tarafından belirlendiği ve muhalefet partilerinin, canlı ve dinamik seçim propagandalarının olmadığı 23 yıllık "Tek Parti Devri"dir. Gerekçe olarak da yıkılmış bir imparatorluğun küllerinden yeniden doğan bir milletin içinde bulunduğu kötü koşullar, yeterli siyasal olgunluğa erişmeme, rejimin yerleşmesi ve güçlenmesi için zaman gerektiği gibi mazeretler gösterilmiştir. Hıfzı Veldet Velidedeolu'na göre bu dönemde bütün illerde seçim yapılmış olsa da, 1923 yılından başlamak üzere 1946 yılına kadar yapılan bütün milletvekili seçimleri formaliteden ibarettir ve adaylar "halkın seçimine sunuluyordu" yerine "halkın onayına sunuluyordu" demek daha doğrudur¹⁹⁷.

Tek parti devrinde, milletvekili seçimleri 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 yıllarında olmak üzere beş kez yapılmıştır. Bu seçimlerden 1927, 1931 ve 1935 seçimleri Mustafa Kemal Paşa devrinde; 1939 ve 1943 seçimleri ise İsmet İnönü devrinde yapılan seçimlerdir. Bu dönemde yapılan milletvekili seçimlerinde, halkın seçimlere katılımının düşük olmasından dolayı, seçim propagandalarının özü halkı seçimlere

¹⁹³ Mehmet Öznur Alkan, "Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", *Görüş Dergisi*, TÜSİAD Yay., sayı: 48, İstanbul 1999, s. 51.

¹⁹⁴ Aydın Erdoğan, *CHP Tüzüklerinin Dünü Bugünü*, V Kitap Yay., Ankara, 2000, s. 19.

¹⁹⁵ Mete Tunçay, "Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950)", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 8, İletişim Yay., İstanbul 1983, s. 2021.

¹⁹⁶ Sefa Şimşek, "Tek-Parti Rejimlerinde Siyasal Propaganda Olgusu ve CHP Halk Hatipleri Teşkilatı", *Türkiye Günlüğü*, sayı: 46, Ankara 1997, s. 112.

¹⁹⁷ Hıfzı Veldet Velidedeolu, *İlk meclis ve Milli Mücadele'de Anadolu*, Çağdaş Yay., İstanbul 1994, s. 246.

katılmaya teşvik edici faaliyetlerdir¹⁹⁸. Özellikle de 1927 seçimlerinde katılımın oldukça düşük olması üzerine 1931 seçimleriyle birlikte, meydanlarda ve radyoda halkı seçimlere katılmaya davet eden konuşmalar yapılmış, sinemalarda bu yönde hazırlanmış kısa filmler gösterilmiştir. Önemli yerlere bez afişler asılmış ve kentler seçim dönemlerinde süslenmiş ve seçimler şenlik havasına dönüştürülerek, katılım artırılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde uygulanan seçim geleneği devam ettirilmiş, her seçimden sonra “*Sandık Alayı*” denilen törenler düzenlenmiştir. Törenlerde süslenmiş oy sandıkları bir kamyonu yüklenmiş, yöresel kıyafetli çocuklar, esnaf temsilcileri ve halk oluşan kalabalık bir kortej ve “*Hâkimiyet milletindir*” yazan pankartlar eşliğinde valilik binasına doğru hareket etmiştir¹⁹⁹.

CHP'nin siyasi görüşünü ve yaptığı faaliyetleri topluma aktarmak amacıyla kurulan Matbuat Umum Müdürlüğü ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği parti-devlet anlayışının bir sonucu olarak birer propaganda merkezi işlevi görmüştür²⁰⁰. Mustafa Kemal Paşa'da yurt gezileri ve konuşmalarıyla bu propaganda çalışmalarına katkı yapmıştır. Örneğin 1925 yılında Çankırı ve Kastamonu havalisine düzenlediği seyahatte yenilikleri topluma anlatmaya çalışmış ve Şapka İnkılabı olarak bilinen kılık kıyafet değişikliği için ilk adımı atmıştır²⁰¹. Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyetin ilanından sonra yapılmış olan ilk milletvekili seçimleri olan 1927 seçimlerinde, yapılan propaganda çalışmalarının da merkezinde yer almıştır. Onun, “*Türk Milleti'nin kurtarıcısı*” ve “*Büyük Lider*” olduğu temaları ön plana çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa yayınladığı bildirimlerle insanların CHF etrafında kenetlenmesini arzulamış, “*Ben ve Fırkam*” ifadesini kullanarak ve CHF'nin kendi partisi olduğunu açıkça belirterek, adaylarını bizzat kendisinin belirleyeceği CHF'ye oy verilmesini istemiştir²⁰². Bu sırada Türk Kadınlar Birliği tarafından yapılan basın açıklamaları,

¹⁹⁸ Kadri Unat, *Durmayalım Düşeriz: İktidardan Muhalefete CHP'nin Seçim Propagandaları*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2016, 71, 85, 126.

¹⁹⁹ Alkan, a.g.m., s. 53.

²⁰⁰ Kadri Unat, a.g.e., s. 72.

²⁰¹ Yüksel Özgen, *Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Çankırı Gezisi*, Çankırı Belediyesi Kültür Yay., 2011, s. 1.

²⁰² Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Başnur Matbaası, Ankara 1972, s. 225-228; 1927 yılında yapılan Kongre'de, 1923 Nizamnamesi'ndeki genel başkan ile ilgili “*seçilebilirlik*” esasının yerini “*değişmezlik*” aldı ve Mustafa Kemal Paşa, Fırka'nın “*Değişmez Genel Başkanı*” oldu. (6. ve 7. Madde). *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi*, Ankara 1927, s. 5.

düzenlenen gösteri ve mitinglerle kadınlara siyasal haklar verilmesi yönünde bazı talepler olmuşsa da CHF yönetimi bunları dikkate almamıştır²⁰³.

Seçim için ülkenin her tarafında şenlikler düzenlenmiş, halk davul ve zurna ile, bandoyla oy kullanmaya davet edilmiştir. Bu şenliklerinden en görkemlilerinden biri İstanbul'da olmuştur. 12 Ağustos 1927 Cuma günü düzenlenen törende, Sultan Ahmet Meydanı'nda toplanan sandıklar bayraklar, halılar ve yeşil dallarla süslenmiş, Kamyonlara ve otomobillere yüklenen sandıklar, davul, zurna ve bando sesleri eşliğinde, milli kıyafetler giydirilmiş çocukların da içerisinde yer aldığı kalabalık bir halk tarafından Bâb-ı Ali üzerinden valilik binasına kadar taşınmıştır²⁰⁴.

1927 seçimleri öncesinde çekici gelişme yaşanmış ve isteyenlere bağımsız aday olabilme hakkı verilmiştir. Bu gelişmenin ardından İstanbul'da 6 bağımsız aday seçimlere katılmışsa da hiç biri seçilememiş²⁰⁵, seçilen 316 milletvekilinin hepsi CHF adayları olmuştur²⁰⁶. 1927 seçimi %27 katılım oranı ile tek parti döneminin en düşük katılımlı seçimidir. Katılım oranının düşüklüğü seçimlerin, Takrir-i Sükun Kanunu'yla toplumsal ve siyasal muhalefetin sindirildiği, muhalif basının susturulduğu bir ortamda yapılmasına bağlanabilir²⁰⁷. Seçimlerden sonra 16 Haziran 1927'de yapılan yeni bir düzenlemeyle, ordu mensuplarının aday olmadan önce askerlikten istifa etmeleri ya da emekli olmaları zorunlu hale getirilmişti. Bu düzenlemenin ardından Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Kazım Paşa (Karabekir) emekliye ayrılmışlardır²⁰⁸.

²⁰³ Gürkan Bozkır, "Türk Kadınlar Birliği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 3, sayı: 9-10, İzmir 1999-2000, s. 102-103; Kadri Unat, a.g.e., s. 75.

²⁰⁴ Kemal Zeki Gençosman, *Altın Yıllar*, Hürriyet Yay., İstanbul 1981, s. 274.

²⁰⁵ Gençosman, a.g.e., s. 275.

²⁰⁶ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM III. DÖNEM (1927-1931)*, TBMM Basımevi, cilt: 1, Ankara 1995, s. 37.

²⁰⁷ Esat Öz, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*, Gündoğan Yay., Ankara 1992, s. 159-160.

²⁰⁸ Alkan, a.g.m., s. 51.

*“Münhal Mebusluklar İçin İntihab Başlıyor.
Bakalım Devlet Kuşu Kimin Başına Konacak”*

“Mebusluk” isimli 1927 seçimlerinde milletvekili seçilme ümitlerini yansıtan bir karikatür. *Papağan*, 8 Kanunevvel 1326, s. 1.

1931 seçimleri öncesindeki sürece baktığımızda, oluşmaya başlayan “Tek Adam” imajının sosyal ve kültürel hayata yansımaları dikkat çekmektedir. Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Mücadele’deki rolünü ve siyasi yaşamdaki etkisini görselleştiren heykeller 1926 yılından itibaren yaygınlaşmaya başlamış, 1927’de Ankara Ulus’a, 1928’de Taksim’e dikilmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın Meclis kürsüsünden 1919-1927 yılları arasında yaşananları kendi bakış açısıyla anlattığı “*Nutuk*” ise kitapları ve düşünce hayatını şekillendiren temel bir unsur haline gelmiştir²⁰⁹.

Seçimle ilgili dikkat çeken en önemli gelişmelerden biri de Mustafa Kemal Paşa’nın 22 seçim çevresinde 30 adaylığı bağımsızların seçilebilmesi için boş bırakmasıdır²¹⁰. Refet Paşa ve Kazım Karabekir Paşa gibi TCF; Avukat İzzet Bey ve Nuri Bey gibi SCF ve Ali Münif Bey gibi CHF kökenli adaylarında bağımsız olarak katılabildiği ve bazılarının milletvekili seçildikleri 1931 seçimlerinde²¹¹, bağımsız adaylar da propaganda yapmışlardır. Konferanslar ve mitingler düzenleyip, dağıttıkları el

²⁰⁹ Hasan Ünder, “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamda Rolü”, *Modern Türkiyede Siyasal Düşünce Kemalizm*, (s. 138-156), cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul 2009, s. 143.

²¹⁰ Gençosman, *a.g.e.*, s. 276; Olgun, *a.g.m.*, s. 15.

²¹¹ İhsan Güneş, Atatürk Döneminde Türkiye’de Seçimler (1919-1938)”, *Cumhuriyet’in 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara 2004, s. 221.

ilanlarıyla seçmene ulaşmaya çalışmışlardır²¹². Farklı fikir ve düşüncelerin temsil edilmesinin önünü açarak, SCF'nin kapanmasıyla kurumsal olarak dağılan muhalefete meclis yolunu açılması ve toplumsal gerilimi düşürmeyi amaçlanmıştır.

Propaganda döneminde CHF seçmeni sandığa çekmeye çalışırken, Mustafa Kemal Paşa'da yayımladığı bildirimlerle CHF'nin milliyetçi, laik, cumhuriyetçi, halkçı, devletçi ve yenilikçi özelliklerine vurgu yapmış, partinin geleceğe dönük planlarına yer vermiş ve “*Şimdi Sevgili Vatandaşlarım; sizden bana ve şerefli yakın tarihimizin unutulmaz hatıralarını taşıyan fırkama, C.H. Fırkasına itimadınızı isterim*” diyerek partisine oy istemiştir²¹³.

1931 Milletvekili Seçimi, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin etkilerinin ülkemizde de belirgin şekilde hissedildiği bir dönemde yapılmıştır. Krizin etkilerinden etkilenen ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylülerin tepkisi Cumhuriyet rejimine güvensizliğe dönüşmeye başlamıştı. Bu tehlikeyi önlemek amacıyla CHF listelerinde köylü adaylara ilk defa belirgin şekilde yer verilmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın “*Köylü milletin efendisidir*” sözünü söylemiştir²¹⁴. Seçimlerin 1 Mayıs'a denk geldiği İstanbul'da komünist örgütler bağımsız adaylarla seçimlere katılmışlar ve dağıttıkları bildirimlerle seçmenleri etkilemeye çalışmışlardır. CHF'nin seçmen listesinde çiftçi ve işçi kökenli kişilere milletvekili aday listesinde daha fazla yer vermesinin diğer bir nedeni de bu örgütlenmelerdir²¹⁵. 25 Nisan 1931 tarihinde yapılan seçimde, seçilen 307 milletvekilinden 287 aday CHF listesinden seçilirken, Meclis'e 20 tane de bağımsız milletvekili girmiştir²¹⁶. Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın arzusu gerçekleşmiş ve bağımsız bir milletvekili grubu oluşmuştur.

²¹² Güneş, a.g.e., s. 226.

²¹³ BCA, 490,01.2.6.10.

²¹⁴ Mehmet Öznur Alkan, “Milli Şef'li Tek Parti Döneminde Seçimler”, *Prof. Dr. Bülent Tanör Armağanı*, (s. 324-361), Oğlak Yay., İstanbul 2006, s. 327; 1931 Seçimlerinde CHP'ye yapılan milletvekili adaylık başvurularında rekor sayılabilecek bir başvuru ol yaklaşık 800 kişi adaylık başvurusu yapmıştır²¹⁴. Gençosman, a.g.e., s. 275.

²¹⁵ Mehmet Öznur Alkan, “Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Görüş Dergisi*, TÜSİAD Yay., sayı: 48, İstanbul 1999, s. 52.

²¹⁶ *TBMM Albümü: IV. Yasama Dönemi (1935-1939)*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yay., cilt: 1, Ankara 2010, s. 185-228; Milletvekili seçilenlerden biride Adnan Menderes olmuştur. Aday listesi açıklandığında, CHP Aydın İl Başkanı olan Adnan Menderes, adaylık başvurusu yapmamış olduğu halde, radyodan adını duyanların kendisini tebrik etmeleriyle, aday olduğunu öğrenmiştir. Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *Demir Kırak Bir Demokrasinin Doğuşu*, Milliyet Yay., İstanbul 1991, s.19.

1935 Seçimleri öncesinde, CHF ideolojisini yaymak amacıyla Halkevleri açılmaya²¹⁷ ve toplanan IV. Büyük Kongre’de “*Fırka*” kelimesinin yerine dil devrimine uygun olarak “*Parti*” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır²¹⁸. Türk Ocakları, Muallimler Birliği, Mason Locaları ve Kadınlar Birliği gibi kuruluşların kapatıldığı bu dönemde, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Kızılay gibi kuruluşlar CHF denetimine girmiştir²¹⁹. Cumhuriyet Halk Partisi attığı bu adımlarla toplumun nabzını tutan kuruluşları kontrol altına alarak, muhalif bir görüşün, bir hareketin ortaya çıkmasını engellemeye çalışmıştır. Parti-devlet bütünleşmesini sağlamaya yönelik otoriter adımlar atılmasıyla, CHF’nin ülke ve toplum üzerindeki kuşatıcı baskısı daha da artmış, etkisi şehirlerden en uzaktaki köylere kadar uzanmıştır. 1935’teki seçimleri önceki milletvekili seçimlerinden ayıran en önemli fark, kadınların siyasal alanda hem seçmen hem de aday olarak katıldıkları ilk seçim olmasıdır.

Propaganda faaliyetlerine önem veren CHP, okuma-yazma oranının düşük olması sebebiyle sözlü propaganda yapabilmek, halkla doğrudan iletişim kurabilmek ve halk ile yönetim arasında yeni bağlantı kanalları oluşturabilmek amacıyla “*Cumhuriyet Halk Fırkası Hatipler Teşkilatı*” kurmuştur²²⁰. Vatandaşların özgürce konuşması ve sorunlarını anlatabilmesi için kurulan Halk Kürsüleri en etkili sözlü propaganda aracı olmuş²²¹ ve kırsalda yaşayan insanlara yönelik de propaganda yapabilmek amacıyla, “*Yurt*” adında ücretsiz dağıtılan bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır²²². Yurt gezileri, açılış törenleri, kadın hatiplerin meydanlarda ve radyoda yaptıkları konuşmaların²²³ yanı sıra kadınların parti üyesi yapılması çalışmalarına ağırlık verilmesi de²²⁴ öne çıkan propaganda faaliyetleridir. Ayrıca CHF ideolojisini yansıtan, yaşanan

²¹⁷ Çetin Yetkin, *Türkiye’de Tek parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitap Yay., İstanbul 1980, s. 87-89; Halkevleri, İttihat ve Terakki’nin kültür kuruluşu olan ve kapatılan Türk Ocaklarının yerine kurulmuştur. Hakkı Uyar, *Türkiye’de Tek Parti Dönemi’nde İktidar ve Muhalefet 1923-1950*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1998, s. 52.

²¹⁸ Uyar, *a.g.t.*, s. 49.

²¹⁹ Hakan Uzun, “Bir Propaganda Aracı Olarak Cumhuriyet Halk Fırkası Halk Hatipleri Teşkilatı”, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sayı: 11, Ankara 2010, s. 89.

²²⁰ Atatürk’ün ölümünden sonrada varlığını sürdüren bu teşkilatın ne zaman kaldırıldığı bilinmemekte, 1946 veya 1950’den sonra kaldırıldığı tahmin edilmektedir. Uzun, *a.g.m.*, s. 96-99.

²²¹ Halk Kürsüleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Işıl Çakan, *Konuşumuz Konuşturumuz: Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı Söz*, Otopsi Yay., İstanbul 2004, s. 67-77.

²²² Hakkı Uyar- Türkan Çetin, “Tek Parti Yönetiminde Köylüye Yönelik Propaganda Yurt Gazetesi”, *Toplumsal Tarih*, sayı: 1, İstanbul 1994, s. 52.

²²³ Cumhuriyet, 9 Aralık 1934, s. 1.

²²⁴ Cumhuriyet, 13 Aralık 1934, s. 1,6.

dönüşümü ve gelişimi sloganlaştıran; “*Türk kadını! Sana hakkını veren Cumhuriyettir*”, “*Sevr, ölüm; Lozan, hayat*”, “*Sevr saltanatın, Lozan Cumhuriyetin*”, “*Türk inkılâbı asrı yıla sığdırdı*”, “*Önce; buğdayı bile dışardan alırdık. Şimdi ipekliyi bile memlekette yapıyoruz.*” şeklinde afişler de kullanılmıştır²²⁵.

Seçimlere vatandaşların ilgi göstermesi için yapılan propagandalar sonuç vermiş ve 1935 Milletvekili Seçimine katılım oranı 1931 seçimine göre yaklaşık %50 oranında artmıştır²²⁶. Seçilen 399 milletvekili arasında 17 kadın ve 13 de bağımsız milletvekili vardır²²⁷. Seçim sırasında halk arasında seçmen bilincinin küçük yaşlardan itibaren oluşması için ilkokul öğrencileri sınıflar halinde seçim alanlarına götürülerek, oy verme işlemine tanık olmaları sağlanmıştır. 1935 seçimlerinden sonra kısa süreli de olsa milletvekillerine *saylav*, Meclis’e de *kamutay* denilmiştir²²⁸.

1935 seçimlerinden sonra yapılan IV. Büyük Kurultay’da “*fırka*” kelimesi yerine “*parti*” kelimesinin kullanılmasıyla Cumhuriyet Halk Fırkası, Cumhuriyet Halk Partisi’ne dönüşmüştür. Altı Ok olarak simgeleşen ve Şubat 1937’de anayasaya eklenen 6 ilkeyle birlikte çağdaşlaşma yolunda takip edilen esaslar da Kemalizm olarak tanımlanmıştır²²⁹. İsmet İnönü 18 Haziran 1935’te yayınladığı bir genelgeyle parti-devlet bütünlüğü resmi hale getirmiştir. Genelgeye göre İçişleri Bakanı’nın aynı zamanda CHP Genel Sekreteri, valilerinde Parti’nin il başkanları olmasıyla birlikte²³⁰ başlayan bu dönem bazı kesimler tarafından diktatörlük olarak adlandırılmıştır²³¹.

Mustafa Kemal Atatürk’ün 10 Kasım 1938’de vefatının ertesini günü toplantıya çağırılan Meclis’te İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı’na seçilmiştir²³². 26 Aralık 1938’de yapılan olağanüstü Kurultay’da da Atatürk, “*Ebedi Şef*”; İnönü’de “*Milli Şef*”, “*Değişmez Genel Başkan*” ilan edilmiştir²³³. Bir süre sonra Türk Lirası’nın üzerindeki Atatürk resimlerini yerine kendi resimlerini bastıran İnönü, kendi adıyla

²²⁵ Unat, a.g.e., s. 114.

²²⁶ Öz, a.g.e., s.160.

²²⁷ TBMM Albümü: V. Yasama Dönemi (1935-1939), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yay., cilt: 1, Ankara 2010, s. 238-294.

²²⁸ Alkan, a.g.m., s. 52.

²²⁹ Öz, a.g.e., s. 118.

²³⁰ BCA, 490.1.0.0.211.836.1.

²³¹ Bülent Tanör, *Kurtuluş: Türkiye 1920 Sonraları*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A. Ş., İstanbul 1997, s. 130.

²³² Üzen, a.g.e., s. 12-13.

²³³ Cemil Koçak, *Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Milli Şef*: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm, cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul 2009, s.121-124.

bir de ansiklopedi yayımlatmıştır.²³⁴ Böylece “*Ebedi Şef*” döneminin yerine, “*Milli Şef*” döneminin başladığı²³⁵ kesinleşirken, “*Tek parti-tek millet-tek şef*” formülüyle idari yapı şekillenmiş²³⁶ ve İsmet İnönü ülkenin en güçlü adamı haline gelmiştir.

İsmet İnönü, CHP’den ayrılmış olan Kazım Karabekir, Fethi Okyar, Cafer Tayyar ve Rauf Orbay gibi muhaliflerle görüşerek, “*İhtilaf ve nifak esasen şahsiyetten doğmuş idi*” onların yeniden Parti’ye dönmelerini sağlamıştır²³⁷. Atatürk’e yakın olan Rıza Soyak, Fuat Bulca, Tevfik Rüştü Aras ve Şükrü Kaya gibi isimleri liste dışı bırakan İsmet İnönü²³⁸ bürokraside de bazı isimleri tasfiye etmiştir. Bunlardan biride Atatürk döneminin İstanbul’daki en önemli simgesi olarak görülen Vali Muhiddin Üstündağ’dır.²³⁹ Attığı bu adımlarla CHP içerisindeki havayı kendi lehine değiştirmek isteyen İnönü için, 1939 seçimleri kendisini göstermesi ve otoritesini artırması için son derece önemli hale gelmişti.

1939 yılı Ocak ayında CHP Genel Sekreterliği’ne Fikri Tuzer’in atanmasıyla İçişleri Bakanlığı ve CHP Genel Sekreterliği’nin birlikte yürütülmesi dönemi sona ermiştir²⁴⁰. Fikri Tuzer bir genelgeyle milletvekillerinden teşkilatları ve halkevlerini ziyaret edilmesini; çimento, tuz, şeker gibi mamüllerde indirim yapıldığının ve çiftçiyi desteklemeye yönelik adımlar atıldığının halka anlatılması gibi propaganda çalışmalarına başlanmasını istemiştir²⁴¹. 1939 Milletvekili Genel Seçimi’nde CHP’nin kullandığı propaganda unsurları arasında en önemlisi Cumhurbaşkanı İnönü’dür. Seyahatlerinde halkla yakından temaslar kuran ve onların sorunlarını dinleyen İnönü²⁴², yaptığı konuşmalarda demokrasinin öneminden ve CHP’nin ülkedeki vatandaşı kucaklayıcı politikalarından söz etmiştir²⁴³. 1939 Seçimleri sürecinde en dikkat çeken uygulamalardan biri de ilk defa temayül uygulaması yapılmış olmasıdır. 28 ille sınırlı olan bu uygulamada, ikinci seçmenlere sunulan

²³⁴ Selahaddin Bakan, Hakan Özdemir, “Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye Karşı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt: 16, sayı: 1, Sivas 2013, s. 375.

²³⁵ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yay., İstanbul 1999, s. 85.

²³⁶ Yeşil, *a.g.e.*, s. 19.

²³⁷ Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi, (1938-1945)*, cilt: 1, İletişim Yay., İstanbul 2010, s. 173-182.

²³⁸ Koçak, *a.g.e.*, s. 126.

²³⁹ Koçak, *a.g.e.*, s. 183-185.

²⁴⁰ Tan, 26 Ocak 1939, s. 1.

²⁴¹ BCA, 490.01.000.000.3.11.4.

²⁴² Tan, 4 Mart 1939, s. 1, 9, 16.

²⁴³ *Ulus*, 7 Mart 1939 s.1.

listeyle milletvekili adayları hakkındaki görüşleri sorulmuştu²⁴⁴. Gazetelerde çıkan haberler, ilanlar ve propaganda içerikli köşe yazılarıyla halkı seçimlere katılmaya ve CHP'ye oy vermeye çağırmıştır²⁴⁵. Ayrıca Seçim'de hoparlörlerle donatılmış ve üzerinde seçim konuşması yapılabilecek bir kamyonet hazırlanmıştır²⁴⁶.

26 Mart 1939'da tamamlanan seçimlerde parti olarak sadece CHP yer aldığı için seçilen parti milletvekilleri de CHP'nin adaylarıdır. Ancak bağımsız adayların da Meclis'te yer almaları için bazı illerde aday listesinde boşluk bırakma geleneğini bu seçimlerde de sürdürülmüştür. Afyon, Ankara, Eskişehir ve Niğde'de dört aday yeri boş bırakılmış²⁴⁷ ve bağımsız dört milletvekili de Meclis'e girmiştir²⁴⁸.

1939 seçimlerinin ardından toplanan CHP V. Kurultayı'nda, parti tüzüğünde değişikliğe giderek “*Müstakil Grup*” adıyla parti içi denetlemeyi ve muhalefeti sağlayacak bir grup kurulması kararlaştırılmış²⁴⁹ ve İsmet İnönü, grubun kurulacağını şu sözlerle duyurmuştur:

*“Büyük kurultaydan vazife alan ve Parti Genel Başkanının farksız başkanlığında çalışacak olan, intizam ve inzibat içinde, şuurlu ve çalışkan bir Müstakil Grubun, icra mevkiinde olan Millet Vekili ekseriyetine ve hükümetine esaslı bir yardım temin ederken büyük milletimize de kendi işleri için yeni bir teminat hazırlayacağını ümit ediyoruz...”*²⁵⁰

Müstakil Grup Başkanı'nın Cumhurbaşkanı ve Değişmez genel Başkan İsmet İnönü olması, grup başkanvekilini ve üyeleri seçme yetkisine sahip olması, güdümlü ve yapay bir muhalefet oluşturma çabasıdır. Bu grubun kurulmasında demokratikleşme yolunda bulunduğu izlenimi verilmeye çalışılmaktaydı²⁵¹. Çünkü Parti Başkanının

²⁴⁴ *Ulus*, 23 Mart 1939, s. 1.

²⁴⁵ Falih Rıfkı Atay, “*Milli Şef ve Milli Hakimiyet*”, *Ulus*, 9 Mart 1939, s. 1,8 ve “*Sandık Başında*” *Ulus*, 15 Mart 1939, s. 1,9; Zekeriya Sertel, “*Yeni Meclisin Hüviyeti Ne Olacak*”, *Tan*, 30 Ocak 1939, “*İntihabatta hedefimiz Ne Olmalı*” *Tan*, 6 Mart 1939, s. 1 ve “*İntihabat ve Propaganda*” *Tan*, 14 Mart 1939, s. 1.

²⁴⁶ *Cumhuriyet*, 15 Mart 1939, s. 3.

²⁴⁷ *Tan*, 25 Mart 1939.

²⁴⁸ *Ulus*, 27 Mart 1939.

²⁴⁹ Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 93-94; Alkan, a.g.m., 52; Müstakil milletvekilliği, Meclis içi kontrollü ancak örgütsüz bir hareket; Müstakil Grup ise Meclis içi kontrollü ve örgütlü bir çok seslilik denemesidir. Hakkı Uyar, *Türkiye'de Tek Parti Dönemi'nde İktidar ve Muhalefet 1923-1950*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1998, s. 136.

²⁵⁰ *Cumhuriyet Halk Partisi Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları*, Ankara 1939, s. 20.

²⁵¹ Mahmut Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara 1974, s. 17-18;

aynı zamanda Grup Başkanı da olduğu ve üyelerinin de seçimle değil Başkan tarafından belirlendiği bir uygulama demokrasinin ruhuna aykırıdır.

1943 Seçimleri dolayısıyla ilk defa CHP Genel Merkezi ‘nin hazırladığı dört adet propaganda plağı bazı illere gönderilmiş²⁵² ve plaklar hoparlörlerden halka dinletilmiştir²⁵³. Seçimlere katılımın, birlik ve beraberliğin önemine dair konferanslar düzenlenmiş, seçim araçları caddelerde dolaşarak propaganda yayınları yapmış²⁵⁴ ve seçimlere katılımının artırılması için gazetelere ilanlar verilmiştir²⁵⁵. CHP’ye yakın gazete ve köşe yazarları propaganda faaliyetlerine destek vermiştir²⁵⁶. Birçok şehirde muhtaç ailelere yemek dağıtılması ve yoksul çocuklara yardım yapılması gibi yardım faaliyetleri düzenlenmiştir²⁵⁷.

1943 seçimlerinde CHP, halka tercih hakkı sunmak amacıyla 458 milletvekilliği için 550 aday gösterilmiştir²⁵⁸. Fazla aday gösterilen şehirlerdeki milletvekili adayları, yeterli oyu alabilmek için rekabet etmek zorunda kalmışlardır. Bu rekabet ortamı da adayların seçmene ulaşabilmek için daha fazla çalışmalarına neden olmuş ve hatta seçmenin ayağına gitmek zorunda bırakmıştır²⁵⁹. Seçmenle hiç ilişki kurmadan, milletvekili seçilmeye alışmış bazı çevreler buna tepki göstermişlerdir. 20 yıldır Balıkesir milletvekili olan Osman Niyazi’nin, yeni durumdan duyduğu rahatsızlığını ve İnönü’yü olan tepkisini şu sözlerle göstermiştir: “*Harekâtımda daima İnkılâbı ve Şeflerimi düşündüm. Bana şimdi git halktan rey iste demek, beni satılığa çıkarmaktır. Şef eğer beni satacaksa dellal eline vermeğe lüzum yoktur*”²⁶⁰. Ancak bunun demokratik bir gelişme olduğunu söylemek zordur. Çünkü halkın önünde kaç tane farklı aday olursa olsun, bu adayların hepsi aynı siyasi görüş, aynı parti, aynı kadroyu temsil eden kişilerdir.

²⁵² Plaklar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Öznur Alkan, “Milli Şef Döneminde Siyasal Propaganda, Başbuğumuz Babamız İnönü”, *Toplumsal Tarih*, sayı: 120, İstanbul 2003, s. 102-103.

²⁵³ Mehmet Öznur Alkan, “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Görüş*, TÜSİAD Yay., sayı: 48, İstanbul 1999, s. 53.

²⁵⁴ Son Telgraf, 16 Şubat 1943.

²⁵⁵ Ulus, 19 Şubat 1943.

²⁵⁶ Sabahattin Sönmez, “*Yeni Seçimin Düşündürdükleri*”, Ulus, 16 Şubat 1943, s. 2; Yunus Nadi Abaloğlu, “*Seçim Faaliyetleri*”, Cumhuriyet, 15 Şubat 1943; Kemal Zeki Gençosman, “*En Büyük Vazifeye Çağrılıyor*”, Ulus, 15 Şubat 1943, s. 2.

²⁵⁷ Ulus, 3, 5 Şubat 1943.

²⁵⁸ Alkan, a.g.m., s. 52-53; Fazla aday gösterilen illere dair ayrıntılı bilgi için bkz. Ulus, 24 Şubat 1943, s. 1,4.

²⁵⁹ Anadolu, 28 Şubat 1943.

²⁶⁰ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar: Milli Mücadeleden Demokrasiye*, 21. Yüzyıl Yay., cilt: 2, Ankara 2001, s. 611.

İnönü seçim beyannamesinde iç ve dış politikadaki başarılarına, bayındırlık ve eğitim alanında yapılan çalışmalara, yaklaşmakta olan savaş tehlikesine karşı gerekli önlemlerin alındığına ve dolayısıyla vatandaşların CHP'ye oy vermesi gerektiğine değinmiştir²⁶¹. Seçime sadece CHP katıldığı için seçilen partili milletvekillerinin tamamı CHP'lidir²⁶². Ancak önceki seçimlerde olduğu gibi listelerde boşluklar bırakılarak bağımsız adayların da Meclis'e girmeleri sağlanmıştır²⁶³.

Genel olarak baktığımız da Türkiye'de iki dereceli seçimlerin uygulandığı dönemde hem ikinci seçmen adaylarını hem de milletvekili adaylarını belirleme yetkisi CHP Genel Başkanı'na aitti. Seçmen ise seçimlerde oy kullanarak rejimin meşruluğunu ve devamını onaylamakla yükümlüydü. Bu nedenle tek partili yönetimlerde sistemin devamı açısından seçimlere katılım oranının yüksek olması büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden seçim sonuçlarına dair yapılan resmi açıklamada, düşük olan birinci seçmenlerin katılım oranı değil, daha yüksek olan ve daha kolay yönlendirilebilen ikinci seçmenlerin katılım oranı ilan edilmiştir²⁶⁴. Dolayısıyla Tek Parti dönemine ait ilan edilen seçimlere katılım oranları, halkın sandığa katılım oranını doğru bir şekilde olarak yansıtmamaktadır.

Tablo 1.1: 1927-1946 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimlerine Katılım Oranları

YIL	1927	1931	1935	1939	1943
KATILIM ORANI	%23	%45	%68,5	%77,8	%80

Kaynak: Esat Öz, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992, s.160.

²⁶¹ *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1943, s. 1; *Ulus*, 24 Şubat 1943, s. 1.

²⁶² *Cumhuriyet*, 1 Mart 1943, s. 1.

²⁶³ *TBMM Albümü (1920-2010)*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay. No: 1, cilt: 1, Ankara 2010, s. 299-365.

²⁶⁴ Mehmet Öznur Alkan, "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişme Etkileri; Siyaset Bilimi ve Siyaset Sosyolojisi Yaklaşımıyla", *Anayasa Yargısı*, No:23, Ankara, 2006, s. 157.

BÖLÜM 1

21 TEMMUZ 1946 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ VE DP'NİN SEÇİM PROPAGANDALARI

1.1. Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş Süreci

Türkiye'de demokrasiye geçişin ne zaman olduğuna dair kesin bir zaman verilememekte, farklı tarihler ileri sürülmektedir. Milli Kalkınma Partisi'nin kuruluş tarihi 18 Temmuz 1945, DP'nin kuruluş tarihi 7 Ocak 1946 ve iktidarın CHP'den DP'ye geçtiği 14 Mayıs 1950 bunlardan en yaygın olanlarıdır²⁶⁵.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ardından kurulan CHF, saltanatın ve halifeliğin kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı gibi, önemli değişimleri gerçekleştiren bir parti olmuştu. Önce Kurucu Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal, daha sonra da İsmet İnönü'nün başkanlığında, 1923 yılından 1950 yılına kadar siyasal, sosyal, hukuk, ekonomi ve eğitim alanlarda gerçekleştirdiği yeniliklerle CHP, ulus devlet projesinin kurucu unsuru olarak önemli tarihi bir işlevi üstlenmişti²⁶⁶. Ancak II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru dünya da yönetimlerde değişimler yaşanırken, Türkiye de bu değişimin dışında kalamazdı. Çünkü yaşanan iç ve dış gelişmelerin etkisiyle 27 yıldır devam eden Tek Parti idaresine karşı bir değişim isteği ve beklentisi belirgin şekilde artmıştı.

Türkiye'nin artık eski Türkiye olamayacağı ve değişimin kaçınılmaz olduğu daha 1939 yılında yapılan CHP'nin V. Kurultayında açıkça hissedilmeye başlanmıştı. Kurultay'da Parti Genel Sekreteri ile İçişleri Bakanlığı'nın ayrılması gibi parti-devlet bütünleşmesine aykırı adımlar atılırken; iktidarı destekleyen bir muhalefet görevi görmesi için Meclis'te CHP içinden Müstakil Grup adıyla bir grup kurulması kararlaştırılmıştır. İnönü'de, 1939 yılında yaptığı bir konuşmada yakın bir gelecekte halkın iradesinin özgürce ortaya konulabileceğini umduğunu belirtmiştir²⁶⁷.

²⁶⁵ Mustafa Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları Yay., İstanbul 2001, s. 59.

²⁶⁶ Bakan, a.g.m., s. 373.

²⁶⁷ Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 66; Hikmet Bila, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitapçılık,, İstanbul 1999, s. 91-92.

İkinci Dünya Savaşı milletlerarası politikanın yapısını değiştirmiş ve ikili bir yapı ortaya çıkmıştır. Bir tarafta liberal temele dayalı batılı bir demokrasinin temsilcisi Amerika; diğer tarafta sosyalist bir yapıya sahip olan SSCB²⁶⁸. Boğazlarda üs ile Kars ve Ardahan'ı isteyen Sovyetlerin²⁶⁹, Türkiye üzerindeki emellerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlaması üzerine, bu tehlikeye karşı koyabilecek güçte olmadığından, Türkiye'nin Batı ile yakınlaşması zorunluluk haline gelmişti. Bu nedenle Savaş'ın son günlerinde Müttefiklerle yakınlaşan Türkiye, aynı zamanda oluşmaya başlayan yeni dönemde dünya siyasetinde daha etkili bir diplomatik güce sahip olmak istiyordu.

Türkiye, Cumhurbaşkanı İnönü liderliğinde, dünyada ortaya çıkan bu yeni düzene ayak uydurmaya çalışırken; aynı zamanda hem iç hem de dış politikada önemli bir karar aşamasındaydı. Sovyet tehlikesinden dolayı bir yandan Batı ile yakın ilişkiler kurmak bir yandan da ülkede demokratik sisteme geçmek zorundaydı²⁷⁰. 23 Şubat 1945'te Mihver devletlerine savaş ilan ederek, Müttefiklere katılan Türkiye, 28 Şubat 1945'te Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamış ve demokrasi prensiplerine uygun, daha hür bir rejime geçmeyi taahhüt etmiştir²⁷¹. Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru toplanacak olan San Francisco Konferansı'na davet edilirken, hükümetin çok partili rejim konusundaki tutumunda yumuşamalar gözlenmiştir. Konferans'da Türkiye'yi temsil eden heyette yer alan Feridun Erkin'in belirttiğine göre, *“İsmet Paşa, Amerikalıların sorması halinde, en kısa zamanda demokrasiye geçileceğini söylemeleri talimatını vermişti”*²⁷². Heyetin Başkanı Hasan Saka da yabancı basına verdiği demeçte, demokratikleşme konusunda Türkiye'nin kararlılığını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Cumhuriyet rejimi, siyasi bir müessese olmak sıfatıyla modern demokrasinin yolu üzerinde azimle gelişmektedir. [...] Her demokrat tezahür harpten sonra Türkiye'de gelişecektir”*²⁷³.

CHP'nin tek parti dönemin de yaptığı uygulamalar, ülkede hükümete ve partiye karşı sessiz ama giderek artan bir muhalefetin doğmasına yol açmıştı. Bu dönem de II.

²⁶⁸ Tamer Müftüoğlu, Yavuz Sabuncu, *1945'ten Günümüze Türkiye ile Batı Dünyası Arasındaki İlişkiler*, Özyurt Matbaacılık, Ankara 1993, s. 11.

²⁶⁹ Kemal Bağlum, *Anıpolitik 1945-1960*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991, s. 228.

²⁷⁰ Cem Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap Yay., İstanbul 2013, s. 3.

²⁷¹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yay., İstanbul 2015, s. 228.

²⁷² Karatepe, *a.g.e.*, s. 95.

²⁷³ Akşam, 16 Mayıs 1945.

Dünya Savaşı'nın etkisiyle pahalılık, yokluk ve suistimaller artmış²⁷⁴, Toprak Kanunu'nun yanı sıra devletçilik politikası doğrultusunda yapılan kısıtlayıcı yasal düzenlemeler ve bunların keyfi uygulamaları, azınlıklarla birlikte köylü, taşrada yaşayan büyük toprak sahipleri, şehirdeki esnaf ve tüccar gibi kesimlerin CHP'den uzaklaşmasına neden olmuştu²⁷⁵. Türkiye, fiili olarak II. Dünya Savaşı'na girmemiş olmasına rağmen ülke ekonomisi savaştan oldukça kötü etkilenmiş ve halk çekilen sıkıntıdan CHP ile İsmet İnönü'yü sorumlu tutmaya başlamıştır²⁷⁶.

Toplumdaki tüm kesimlerin temsilcisi olma iddiasındaki CHP, yapı olarak homojen bir yapıya sahip değildi. Parti ideolojik ve siyasal olarak çok renkli bir karaktere sahipti ve farklı düşüncelere sahip kişileri, grupları bünyesinde barındırıyordu²⁷⁷. Fakat Tek Parti devrinde toplumda sınıflar ya da gruplar arasında sağlanan siyasi ittifak, 1945 yılına gelindiğinde sürdürülemez hale gelmiş ve ülkede yeni bir siyasi denge kurma ihtiyacı doğmuştu²⁷⁸. DP'nin kurucularından Adnan Menderes de, 21 Temmuz 1946'da yapılan milletvekili seçimlerine dair TBMM'de yaptığı konuşmada “*Memleketimizin iç ve tarihi hadiselerin akışı bu yolun artık kesin olarak terkedilmesi lüzumuna hepimizi inandıracak gelişmeler gösterdi. Bunun üzerinedir ki Halk Partisinden başka partilerin kurulduğunu görüyoruz*”²⁷⁹ sözleriyle bu duruma işaret etmiştir. Eğer İnönü çok partili düzen için harekete geçmemiş olsaydı belkide Türkiye hem uluslararası ilişkilerde hem de iç siyasette bazı sıkıntılarla karşı karşıya kalabilirdi²⁸⁰. Dolayısıyla toplumun tüm kesimlerine yayılmış olan hoşnutsuzluk ortamında, çok partili hayatın toplumdaki muhtemel patlamalara karşı bir emniyet sübabı olarak düşünülmüştü²⁸¹.

²⁷⁴ Ercan Haytaoğlu, “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı:3, Denizli 1997, s. 51.

²⁷⁵ Metin Heper, *Bürokratik Yönetim Geleneği: Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetinde Gelişmesi ve Niteliği*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayını, No: 13, Ankara 1974, Ankara 1974, s. 122-123.

²⁷⁶ İlber Ortaylı-İsmail Küçükkaya, *Cumhuriyetin İlk Yüzyılı*, Timaş Yay., İstanbul 2012, s. 164; İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaklaşık 1 milyon Türk genci silahlı altına alınmıştır. Şarika Berber Gedikli, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası”, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, cilt: 6, sayı: 11, Ankara 2012, s. 135.

²⁷⁷ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yay., İstanbul 2011, s. 82.

²⁷⁸ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yay., İstanbul 2015, s. 26.

²⁷⁹ BCA, 030.01.11.65.4; *TBMM Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, cilt: 1, B: 8, 26 Ağustos 1946, s. 202.

²⁸⁰ Necdet Ekinci, “İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., cilt: 16, Ankara 2002, s. 725.

²⁸¹ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni: Dün Bugün Yarın*, Bilgi Yay., cilt: 2, Ankara 1971, s. 354

1945 yılına gelindiğinde, hızla gelişen ve liberal akımların güçlendiği bir dönemde, halkın önemli bir kısmının, yaşam standartlarının yükselmesi ve özgürlük alanlarının genişletilmesi arzusuyla iktidar değişimden yanadır. Bu değişim düşüncesinin ortaya çıkması ve güçlenmesinde, yapılan inkılaplar sürecinde de zaman zaman baskı ve zorlamalarla da karşı karşıya kalması da önemli bir etken olmuştur. Ancak bu faktörler yeni bir şey değildi. TCF'nin kurulduğu 1924-1925 yıllarında ve SCF'nin kurulduğu 1930 yılında da bunların etkili olduklarını görmekteyiz. Tek Parti Devri'nde CHP'nin seçim listelerinde bazı yerlerin boş bırakılarak bağımsız adaylara fırsat verilmek istenmesi, daha sonra CHP içerisinde Müstakil Grup'un kurulması da bu değişim isteğinin bir sonucudur²⁸².

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te Gençlik ve Spor Bayramı dolayısıyla yaptığı konuşmadaki; "*Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir.*"²⁸³ sözleri, Türk demokrasisi için yeni bir başlangıç, bir dönüm noktası olmuştur. Türk demokrasisinin gelişmekte olduğunu ifade eden İnönü, savaşın mecburiyetleri ortadan kalktıkça demokrasi adına yeni gelişmelerin yaşanacağı müjdesini vermişti. Bu uzun zamandır beklenen, farklı siyasal görüşlerin temsil edilebildiği çok partili bir siyasal hayattır.

Ülkede yaşanan bu olumlu gelişmelerin etkisiyle, 1945 yılında Türkiye yeni bir sürece girmiş ve 1924-1925'teki TCF ve 1930'daki SCF denemelerinden sonra ilk muhalefet partisi²⁸⁴ 18 Temmuz 1945'te Nuri Demirağ tarafından İstanbul'da kurulan Milli Kalkınma Partisi olmuştur²⁸⁵. CHP'ye göre daha gelenekçi ve muhafazakâr bir anlayışa sahip olan MKP, gelenek ve göreneklere sadık kalarak, çağın gereklerine uygun şekilde Türk Milleti'ni kalkındırmayı amaç edinmiştir.

²⁸² Damadı Metin Toker'in aktardığına göre İsmet İnönü; "*Etrafımızdaki memleketlerin serbest seçimler yaptıklarını görür ve utancımın odamın duvarlarına bakamazdım*" demiştir²⁸². Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: Tek Parti'den Çok Partiye*, Bilgi Yay., Ankara 1990, s. 17.

²⁸³ Ulus, 20 Mayıs 1945; Karatepe, *a.g.e.*, s. 95.

²⁸⁴ İsmet Üzen, "Milli Kalkınma Partisi'nin Kasım 1945 Tarihinde Hatay/Erzin'deki Bucak Kongresi Üzerine Cumhuriyet Halk Partisi İstihbarat Raporları", *Çankırı Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD)*, sayı: 1, Çankırı 2013, s. 105. (97-108).

²⁸⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952, s. 638; Lewis, *a.g.e.*, s. 379-380; MKP, Nuri Demirağ'ın ölümüne kadar varlığını sürdürmüş, 1957'de Demirağ'ın ölümünün ardından 1958'de kapanmıştır. Tunaya, *a.g.e.*, s. 638-645.

MKP'nin ardından 13 Eylül 1945'te Sosyal Adalet Partisi²⁸⁶ gibi başka partiler de kurulmuş ancak bu partilerin ne iktidar ne de halk üzerinde tesiri fazla olmamıştır. İnönü'nün 1 Kasım 1945'te TBMM'nin açılış sırasında yaptığı konuşmada, karşılarında başka bir muhalif parti olmadığına dair sözleri de CHP'nin bu partileri önemsemediğini göstermektedir²⁸⁷.

1.2. Demokrat Parti'nin Kuruluşu

DP'nin kuruluş sürecinde CHP içindeki muhalefetin kendini gösterdiği süreç Toprak Reformu görüşmeleri olmuştur. Tasarısının tartışılması sırasında yaptığı eleştirilerle dikkatleri üzerinde toplayan Menderes, CHP'nin nasyonel sosyalist rejimin toprak kanununu aynen alıntı yaptığını ve izlenen fiyat politikasından dolayı köylünün büyük zarar gördüğünü söylemiştir. Menderes;

“Devletin takip edeceği müsait bir politikayla 20 sene içinde çok şeyler yapmak ve hatta meseleyi tamamıyla halletmek mümkün olurdu. Arkadaşlar: tasarıda izah olunduğu gibi değil, Türkiye’de ziraatın ve iktisadın geriliğini ve Türk çiftçisinin perişanlığını daha derin ve esaslı sebeplerde aramak icap eder”

sözleriyle asıl sorunun yönetimden kaynaklandığını iddia etmiş ve hükümeti eleştirmiştir.²⁸⁸ *“Kim ne derse desin bu tasarının ruhu Ali'nin malını alıp Veli'ye vermektir”* sözleriyle tasarıya karşı çıkan Koraltan'da, demokrasi ve halkçılık temeli üzerinde kurulan Türkiye'de bu tür uygulamaların olamayacağını savunmuştur²⁸⁹.

Toprak Reformu'yla ilgili tartışmalar sürerken, DP'nin kuruluşuyla noktalanan CHP içindeki hareketlenmenin tarihi kırılma noktası ise 7 Haziran 1945'te yaşanmıştır. CHP milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, Parti'nin Meclis Grup Başkanlığı'na *“Dörtlü Takrir”* adıyla bilinen bir öneri sunmuşlardır²⁹⁰. Takrirden, Meclis'in hükümet üzerindeki denetleyici işlevini yerine getirebilmesi, Parti Tüzüğü ve yasalardaki antidemokratik düzenlemelerin

²⁸⁶ Naci Cevat Akkerman, *Demokrasi ve Türkiye’de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar*, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s. 44.

²⁸⁷ Toker, *a.g.e.*, s. 78; Erer, *a.g.e.*, s. 224-225; Taner Timur, *Türkiye’de Çok Partili Hayta Geçiş, İletişim Yatınları*, İstanbul 1991, s. 27.

²⁸⁸ Adnan Menderes'in yaptığı konuşmanın tam metni için bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem, cilt: 27, B: 55, 16 Mayıs 1945, s. 111-117.

²⁸⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem, cilt: 27, B: 54, 14 Mayıs 1945, s. 70; Karpat, *a.g.e.*, s. 210; Yeşil, *a.g.e.*, s. 39.

²⁹⁰ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-IV 1946-1950: Demokrasiye Geçiş*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009, s. 28; Dörtlü Takrir'in tam metni için bkz. BCA. 30.1.0.0.53.3154.

kaldırılması, seçimlerin özgürce yapılabileceği koşulların sağlanması talepleri yer almıştır²⁹¹. Başbakan Şükrü Saracoğlu, “*Arkadaşlar bu önergeyi geri alsın*” deyince, Bayar’da “*Bu önerge geri alınmak için verilmemiştir*” diye karşılık vermiştir²⁹². İnönü tavrı veren milletvekilleriyle ilgili “*Bunu parti içinde yapmasınlar. Çıksınlar, karşımıza geçsinler, teşkilatlarını kursunlar ve ayrı parti olarak mücadeleye girsinler*” diyerek tepki göstermiştir²⁹³. Grupta hararetli tartışmalara yol açan Tavrı, 12 Haziran’da reddedilmiş²⁹⁴ ancak CHP içindeki muhalif hareketlenme ve tartışmalar daha da şiddetlenmeye başlamıştır.

Muhalif isimlerin önde gelenlerinden Menderes, TBMM’nin 15 Ağustos 1945 tarihli oturumunda, Türkiye’nin de kabul ettiği BM Anayasası’nın devlet ile bireyler arasındaki ilişkilerin karşılıklı saygı esasına göre düzenlenmesi, halk idaresini sınırlayan engellerin kaldırılması ve seçimlerin serbestçe yapılmasını gerektirdiğini belirterek, mensubu olduğu Parti’nin uyguladığı yönetim anlayışını eleştirmiştir²⁹⁵. Yaşanan bu gelişmeler CHP yönetimini harekete geçirmiş, 21 Eylül 1945’te toplanan Parti Divanı, Vatan gazetesinde yazdıkları yazılarda parti disiplinine uymadıkları gerekçesiyle Adnan Menderes ve Fuat Köprülü’yü ihraç etmiştir²⁹⁶. Dörtlü tavrının altında imzası bulunan ve ihraçları eleştiren bir diğer muhalif milletvekili Refik Koraltan’da kısa süre sonra partiden ihraç edilmiştir²⁹⁷. Bu gelişmeler üzerine Celal Bayar, 26 Eylül’de milletvekilliğinden²⁹⁸, 3 Aralık 1945’te de CHP’den istifa etmiştir²⁹⁹. Bu gelişmeler yaşanırken, 1 Kasım 1945’te Meclisin açılış konuşmasında,

“Bizim tek eksikimiz Hükümet Partisi’nin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır... İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve

²⁹¹ Tefik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1850)*, İmge Yayınevi, Ankara 2013, s. 455; Eroğlu, *a.g.e.*, 2013, s. 14 Fuat Köprülü, “Demokrasi Yolunda 4’e karşı 400”, *Vatan*, 25 Kasım 1957, s. 2, 5.

²⁹² Goloğlu, *a.g.e.*, s. 29.

²⁹³ Yeşil, *a.g.e.*, s. 43; Toker, *a.g.e.*, s. 69; Karatepe, *a.g.e.*, s. 98.

²⁹⁴ Fuat Köprülü, “Demokrasi Yolunda 4’e karşı 400”, *Vatan*, 25 Kasım 1957, s. 2, 5; Eroğlu, *a.g.e.*, s. 14.

²⁹⁵ Konuşmanın tam metni için bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem, cilt: 29, B: 90, 15 Ağustos 1945, s. 170-171.

²⁹⁶ BCA, 490.1.0.0.5.27.17; Eroğlu, *a.g.e.*, s. 15; Partiden ihracı hakkında ne düşündüğü sorulduğunda Koraltan; bu kararın tavrı vermekle ne kadar haklı olduklarını gösterdiğini söylemiştir. Erer, *a.g.e.*, s. 226.

²⁹⁷ BCA, 490.1.0.0.6.28.7; Eroğlu, *a.g.e.*, s. 15; Ekinci, *a.g.m.*, s. 727; Cumhuriyet, 26 Kasım 1945.

²⁹⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, cilt: 20, B: 2, 5 Kasım 1945, s. 14.

²⁹⁹ *Ulus*, 4 Aralık 1945.

demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partilerin de kurulması mümkün olacaktır”

sözleriyle, sistemdeki en önemli eksikliği güçlü bir muhalefet partisi olmamasına bağlayan İnönü, yeni partilerin kurulabileceğini açıklamıştır³⁰⁰.

İnönü'nün 1 Kasım 1945'te yaptığı bu konuşmanın ardından, bir kısmı CHP'den ayrılmış veya uzaklaştırılmış, bir kısmı da halen parti içinde olan muhalefet harekete geçmiştir³⁰¹. Atatürk döneminin son Başbakanı olan Celal Bayar başta olmak üzere, Parti yönetimi veya İnönü'yle anlaşmazlık yaşayan ya da Parti'nin izlediği politikalarından rahatsızlık duyanlar, düşüncelerini yüksek sesle dile getirmeye başladılar. 1 Aralık'ta basına verdiği demeçte yeni bir parti kurma hazırlığında olduklarını resmen ilan eden Bayar, 4 Aralık'ta Cumhurbaşkanı İnönü ile bir görüşme yapmıştır³⁰². Yapılan bu görüşme de yönetimden izin alan muhalifler³⁰³, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulduğunu ilan etmişlerdir³⁰⁴. Böylece DP, iktidarın verdiği güvencelerle “*ruhsatlı parti*” bir olarak Türk siyasi hayatına girmiştir³⁰⁵. Parti, adındaki “*Demokrat*” kelimesinin halkın diline yabancı gelmesi ve telaffuzunun zor olması nedeniyle, daha anlaşılır ve anlamlı olan “*Demir Kırat*” adıyla tanınmış ve sembol olarak “*Beyaz At*” motifini benimsemiştir.

1953 yılında DP tarafından bastırılan bir kitapçıkta Parti'nin hangi şartlar altında kurulduğu şöyle açıklanmıştır: “*Tek Partili fiili diktatörlük rejiminden çok partili ve*

³⁰⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem, cilt: XX, B. 1, 1 Kasım 1945, s. 7; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1945; Asım Us, 1 Kasım 1945 nutkunu vermeden önce Türkiye'ye gelen Amerikalı bir senatörün, İnönü'ye bu tarzda bir konuşma yapması konusunda telkinde bulunduğunu iddia etmektedir. Asım Us, 1930-1950 Hatıra Notları, Kitabevi Yay., İstanbul 2012, s. 589.

³⁰¹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, cilt: 4, Ankara 1999, s. 218-219.

³⁰² Tevfik Çavdar, “Demokrat Parti”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., cilt: 8, İstanbul 1995, s. 2064.

³⁰³ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 15; *Cumhuriyet*, 5 Aralık 1945; CHP yönetimi DP'nin kurulma sürecinde Bayar ve arkadaşlarına destek vermiştir. DP'nin kurulmasıyla hem CHP'ye yönelik totaliter eleştirilerine cevap verilmiş hem de parti içinde huzursuzluk oluşturan unsurlar temizlenmiş olacaktı. Karpaz, *a.g.e.*, s. 487.

³⁰⁴ Lewis, *a.g.e.*, s. 305; Kemal Karpaz, *Türk Siyasi Tarihi; Siyasal Sistemin Evrimi*, Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 95; 1825 yılında ABD'de kurulmuş olan liberal görüşlü Demokrat Parti'den esinlenmişlerdir. Turan, *e.g.e.*, s. 220; Samet Ağaoğlu'na göre DP'nin ilk adı *Demokrat Halk Partisi*'dir. “*Bayar'ın daha 1945 de kendisiyle beraber olduğumu bildiren mektubuma verdiği cevapta partinin ismini 'Demokrat Halk Partisi' olarak gösteriyor. Anlaşıyor ki 'halk' kelimesini sonradan çıkarmışlar. Belki de Halk Partisi ile bir ilişkisi olduğu sanısını verir düşüncesiyle böyle yapmışlardır*”. Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri: Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul 1972, s. 87; *Akşam*, 8 Ocak 1946; *Tel*, Ocak 1946.

³⁰⁵ Karatepe, *a.g.e.*, s. 99; DP'nin Genel Merkezi Cemal Tunca'nın Yenişehir'deki evidir. Celal Bayar, *Başvekilim Menderes*, (Der: İsmet Bozdağ), Truva Yay., İstanbul 2010, s. 66.

*Anayasaya sadık bir demokrasi rejimine geçmeyi icap ettiren milli hareket, zapt edilmez bir kudret ve tazyik halinde Türk Umumi Efkârını sarmıştı. İşte DP bu şartlar altında doğdu.*³⁰⁶

DP kurucularından Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü. Refik Koraltan, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar, DP'nin Kurucusu Anlatıyor*, s. 100.

Parti'nin tüzüğü; serbest seçim, dini politikaya alet etmemek, özel teşebbüse önem vermek, sendikaların kuruluşunu teşvik etmek, esaslarına dayandırılmış³⁰⁷; kuruluş amacı da şu şekilde açıklanmıştır:

*“Memlekette anormal ve hatta idare yerine bir hukuk ve kanun devletini kurmak muayyen ve mahdut menfaat zümrelerinin bir şefin otoritesi etrafında millete karşı tesis ve idame ettikleri vesayet ve tahakküm mekanizmasını tesviye ederek serbest ve dürüst seçimlere dayanan milli irade rejimini Anayasamızın bütün samimi icaplarıyla vatandaşlara haysiyet ve hürriyet içinde eşit muamele tanıyan adil ve demokratik bir nizam halinde tahakkuk ettirmektir. Demokrat Parti bu dava ile doğdu.”*³⁰⁸

DP, halk içinde gelişen bir hareket olmayıp, TBMM ve CHP içinden çıkmış bir partidir³⁰⁹. Aynı zamanda büyük toprak sahibi, sanayici ve tüccarların oluşturduğu, burjuvalaşmaya başlayan bir kesimin partisi olarak görülmüştür³¹⁰. “Yeniçeri-esnaf-

³⁰⁶ Yeni İktidarın Çalışmaları (22.05.1950-22.05.1953) - Demokrat Parti Hizmetinde Bulunduğu Türk Milletine Hesap Veriyor, s. 3. BCA. 030.10.0.0.14.81.11.

³⁰⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1938-1950*, cilt: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991, s. 445.

³⁰⁸ BCA. 030.10.0.0.14.81.11: *Yeni İktidarın Çalışmaları (22.05.1950-22.05.1953) - Demokrat Parti Hizmetinde Bulunduğu Türk Milletine Hesap Veriyor*, s. 3

³⁰⁹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi- Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 239.

³¹⁰ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye- 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010, s. 21; Savaş sırasında zenginleşen ve hesapsız, kitapsız para harcayan büyük

*ulema birliğinden gelen, gerçek ve büyük kitlesiyle İslamcı-Doğucu halk cephesine dayanan bir geleneğin ürünü*³¹¹ olan DP, hem sağ hem de sol kesime hitap etmeye ve kısa sürede, siyasette ağırlığını hissettirmeye başlamıştır.

DP ile CHP arasındaki ilişkiler başlangıçta oldukça iyi olmuştur. CHP'lilere göre, “*demokratik bir süs*” olarak görülen bu yeni muhalefet partisinin iktidar olma ihtimali yoktur³¹². Ayrıca Menderes'in, DP'nin kurulduğu gün yapılan basın toplantısında CHP ile DP arasındaki farkı soran gazetecilere, “*Belkide Halk Partisi'nden iki parmak daha soldadır*”³¹³ cevabını vermesinin yanı sıra, DP'nin kuruluş aşamasında Celal Bayar'ın İsmet İnönü ile görüşmesi ve Laiklik ilkesi de dahil olmak üzere, Atatürk ilkelerinin tamamının DP tarafından kabul edildiğinin açıklanması gibi gelişmeler, iki partinin uzlaştıkları algısının oluşmasına³¹⁴ ve geçici bir dostluk havasının yaşanmasına neden olmuştur. Ancak DP'nin kısa süre de, hızla örgütlenmesi ve hatta birçok yerde vatandaşların kendi kendine partinin teşkilatını açması, ülkedeki tüm muhalefeti kendi tarafına çekmeye ve CHP'ye meydan okuyabilecek duruma gelmeye başlamasıyla, iki parti arasındaki dostluk yerini düşmanlığa bırakmıştır³¹⁵. Partiler arasındaki sert hava halka da yansımış ve özellikle Ege bölgesinde selamı kesen ve kahveleri ayıran iki partinin taraftarları, birbirlerine düşman gözüyle bakmaya hatta bu ayrışma camilere kadar uzanmaya başlamıştır³¹⁶.

1.3. 21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçimi'nin Önceki Seçimlerden Farkı

Ülkemizde yapılan önceki seçimlerle kıyaslandığında, 1946 Milletvekili Seçimi çok farklıdır ve yeni bir anlayışın, yeni bir düşüncenin başlangıcını teşkil etmektedir. 1946 yılına kadar olan seçimler, Tek Parti dönemi anlayışını yansıtan ve alternatif bir parti olmadığından, CHP'nin seçimi ve iktidarı kaybetme endişesi taşımadığı

toprak sahipleri ve tüccarlar “*hacı ağa*” diye anılmıştır. Alper Sedat Aslandaş ve Baskın Bıçakçı, *Popüler Siyasî Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yay., İstanbul 2006, s. 99.

³¹¹ İdris Küçükömer, *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*, Profil Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 86.

³¹² Karpat, *a.g.e.*, s. 240.

³¹³ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim 1922-1971*, Yayına Haz. Erol Şadi Erdinç, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yay., İstanbul, 1997, s. 1331; “*Demokrat parti bazı meselelerde Halk Partisi'nden sağda, bazı meselelerde biraz soldadır.*” Us, *a.g.e.*, s. 596.

³¹⁴ Cezmi Eraslan, “Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010, s. 536; DP, laikliğe bağlılığı çiğnetmeme konusunda oldukça dikkatli hareket etmiştir. Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset, Makaleler 3*, İletişim Yay., İstanbul 2015, s. 131.

³¹⁵ Karpat, *a.g.e.*, 240-241.

³¹⁶ Toker, *a.g.e.*, s. 97.

seçimlerdi. Farklı bir sonuç çıkma ihtimali olmadığı için seçimler, vatandaşlar açısından da herhangi bir heyecan ve kaygı uyandırmamaktaydı. Bu durum oylamaya katılımın düşük olması tehlikesini beraberinde getiriyordu. Oysa seçimlere ne kadar çok katılım olursa, mevcut yönetimin halk tarafından o kadar çok desteklendiği anlamına gelirdi. Dolayısıyla 1946 yılına kadar olan seçimlerde seçim propagandaları vatandaşların seçimlere daha fazla katılımını sağlamaya yönelik olmuştur. Yapılan iki dereceli seçimlerden sonra, oy verme yeterliliğine sahip herkesin oy verdiği ancak katılım düşük olduğu için birinci tur istatistikleri değil; katılım oranı nispeten daha yüksek olan, ikinci seçmenlerin oy kullandığı ikinci tur istatistikleri yayınlanmış, birinci tur seçimlere dair herhangi bir resmi açıklama yapılmamıştır. 1946 yılında yapılan seçimlerde ise bu durum değişmiştir. Çünkü hem seçim tek dereceli hale gelmiş hem de seçimlere CHP dışında DP, MKP gibi başka partilerinde katılarak vatandaşın reyini kendisine vermesini istemişlerdir. Böylece vatandaş seçimlerde iktidarı belirleyici güç haline gelirken; seçim propagandaları ise yeni yöntem ve tekniklerin kullanılarak, diğer partilerden daha fazla oy alarak, iktidar veya ortağı olma amacı taşıyan seçim çalışmalarına dönüşmüştür.

1.4. Seçim Öncesi Ortam ve Önemli Gelişmeler

DP, 7 Ocak 1946'da kuruluşunun ardından Mart 1946'ya kadar geçen süre içinde 16 il ve 36 ilçede³¹⁷, üç ay sonra ise 26 il ve 75 ilçe de teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Anadolu'nun her köşesinde partiye olağanüstü bir ilgi ve katılım yaşanıyor ve adeta “*CHP'nin tavanı yerinde dururken, tabanı hızla DP'ye akıyordu*”³¹⁸. Parti kurucuları hakkında tafsilatlı bilgisi olmayan halk için bunun bir önemi de yoktu. Parti'nin CHP'ye karşı olması yeterliydi. Partiyi kuranların CHP kökenli olması dahi önemsenmemiş, kurulan her DP teşkilatı o bölgedeki insanlardan yoğun destek görmüştür³¹⁹. Yusuf Kemal Tengirşek, Refik Şevket İnce, Emin Sazak, Ethem Menderes gibi milletvekilleri DP'ye geçerken; Ankara, Aydın, Bursa, Burdur, Çanakkale, İstanbul, İzmir, Manisa, Samsun ve Tokat illeri parti örgütünün ilk kurulduğu şehirlerdir³²⁰.

³¹⁷ Karpat, *a.g.e.*, s. 240.

³¹⁸ Yücel, *a.g.e.*, s. 52.

³¹⁹ Toker, *a.g.e.*, s. 98.

³²⁰ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 39-41; Partinin Anakara dışında teşkilatlandığı ilk il Samsun olmuştur. Samsun, TCF'nin örgütlenebildiği az sayıdaki illerden ve SCF'nin belediye başkanlığını kazanabildiği tek il

DP'nin teşkilatlanma çalışmaları ve halktan yoğun destek görmeye başlaması CHP'de tedirginlik meydana getirmiştir³²¹. Çünkü CHP'ye göre muhalefet, iktidar olma lüksü olmayan, küçük ve kontrol edilebilir olmalıydı³²². Bu nedenle DP örgütlenmesini tamamlayamamış olan DP'yi saf dışı bırakmak için en iyi çare hem belediye hem de milletevekili seçimlerini erken yapmak görülmüştür³²³. 1946 yılının Eylül ayında yapılması gereken yerel seçimlerin, 4 ay öne alınarak Mayıs ayında yapılması için TBMM'den yasa çıkartan CHP³²⁴, beklenmedik bir erken seçimle, muhalefet partilerini özellikle DP'yi hazırlıksız yakalamak istemiştir. Erken seçim adımı³²⁵ muhalefetin sert tepkisiyle karşılaşmış ve Meclis'te DP ile CHP'liler arasında sert tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. İnönü'nün demokrasinin gelişmesi için çalışacaklarına dair açıklamalarını hatırlatan muhalefet, verilen sözlerin tutulmadığını savunmuştur. 1947 yılında yapılması gereken milletvekili seçimleri içinde endişeli olduklarını dile getiren Aydın Menderes ve Emin Sazak gibi muhalefet sözcüleri, CHP'nin genel seçimlerin de 1946 yılı yaz aylarına alınmasına yönelik dair çalışma yaptığını ve bu hareketleriyle Türkiye'de demokrasinin gelişimine zarar verdiğini ileri sürmüşlerdir³²⁶. Kısa süre sonra CHP'lilerin milletvekili seçimlerini de erkene almak için harekete geçmeleriyle, DP'lilerin milletvekili seçimlerine dair iddialarında haklı oldukları anlaşılmıştır. Yaşanan bu tartışmalarla CHP ile DP mücadelesi sertleşirken, aynı zamanda ülkedeki siyasi atmosfer gerilmeye başlamıştır.

merkezidir. Bu bakımdan önemli bir siyasi geleneği yansıtıyordu. Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul 2012, s.126-127.

³²¹ Karpat, *a.g.e.*, s. 240.

³²² Yücel, *a.g.e.*, s. 52.

³²³ Tekin, *a.g.t.*, s. 189; Celal Bayar, Tasvir gazetesinden Ziyad Ebuzziyaya verdiği ve 3 Nisan 1946'da yayımlanan demecinde, tek dereceli yapılması kaydıyla, gelecek yıl yapılması gereken seçimlere katılacaklarını belirttikten sonra; "seçimler önümüzdeki seneden evvel yapılacak olsa bile yukarıda işaret ettiğimiz şartlar yerine gelirse derhal iştirak edebilecek vaziyeteyiz" sözleriyle erken seçimden çekinmediklerini açıklamıştır. Bu demec seçimleri erkene alma konusunda CHP için bir fırsat olmuştur. Cihad Baban, *Politika Galerisi; Bir Devrin Hükümdarları*, Timaş Yay., İstanbul 2009, s. 91 .

³²⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem, CİLT: 22, B. 45, 29 Nisan 1946, s. 237; DP, 1946 Belediye Seçimlerine katılmayıp, seçimleri protesto etmiş ve seçimlerden 1 ay sonra "Belediye Seçimlerinde Müdahale Tazyik Ve Yolsuzluklara Ait Vesikalar" adıyla bir broşür yayımlamıştır. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 21.

³²⁵ Türkiye'de 1923'den 1946'ya kadar yapılan 6 genel seçim, 1939 Seçimleri hariç, 4 yıl esas alınarak yapılmıştır. Atatürk'ün vefatı nedeniyle 1941'de yapılması gereken seçimin, erken seçim kararı alınarak, 1939'a çekilmesi alınması özel bir durumdur.

³²⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem, cilt: XXII, B. 45, 29 Nisan 1946, s. 216-217; *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1946, s. 1, 2; Meclis'teki bu dönemde elinde bastonuyla gezen Fuat Köprülü sürekli "Tepegözün tepesindeki gözü işte bu bastonla söndüreceğim" cümlesini tekrarlamıştır. Tepegöz diye kastettiği bir şahıs değil, tek partinin totaliter ve insafsız ruhudur. Yalman, *a.g.e.*, s. 1331-1332.

Bu koşullarda 10 Mayıs 1946'da toplanan CHP İkinci Olağanüstü Kurultayı, hem 1946 milletvekili seçimleri hem de CHP açısından önemli kararların alındığı bir toplantı olmuştur. Seçimleri erkene alarak DP'yi hazırlıksız yakalamaya çalışan CHP'liler aynı zamanda kurultayda, muhalefetin eleştiri silahlarını elinden almak³²⁷, DP'nin liberalleşme propagandasını etkisiz kılmak ve vatandaşa daha sempatik gözükme için³²⁸, demokratik gelişmemizin önemli bir aşaması olarak kabul edilen³²⁹, seçimlerin tek dereceli yapılması kararını almışlardır³³⁰. Atılan bu adım, demokrasi tarihimizde önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü Osmanlı'da 1876 yılında başlayan mebusluk seçimlerinden, 1946 yılı milletvekili seçimlerine kadar geçen süreçteki tüm genel seçimlerde hep iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştı³³¹.

10-11 Mayıs tarihleri yapılan ve çok partili düzene uyum sağlayacak düzenlemeler yapmayı amaçlayan Kurultay'da demokratikleşmeye dönük adımlar atılmış olsa da; muhalefet için bunlar yeterli değildir. Çünkü Tek partili sistemin mevzuatında önemli değişiklikler yapılmış olsa da; seçim güvenliği başta olmak üzere, zihniyetinde esaslı bir değişiklik olmamıştır³³². Kurultay'da bir konuşma yapan İnönü, DP'nin herhangi bir sebepten dolayı bir partinin seçime katılmayacak olursa

³²⁷ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti(1946-1960)*, Phoenix Yay., Ankara, 2004, s. 79-82.

³²⁸ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 19; Nükhet Turgut, "Türkiye'de Siyasal Muhalefet Olgusu ve Anlayışı", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi* (s. 413-460), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1986, s. 445.

³²⁹ Akkerman, *a.g.e.*, s. 40.

³³⁰ Turgut, *a.g.k.*, s. 446; Seçimlerin iki dereceli mi yoksa tek dereceli mi olması gerektiği yönündeki tartışmalar yeni değildir. İki dereceli seçimlere itiraz ederek, ilk kez tek dereceli, eşit, gizli oy hakkına dayalı sistemini öneren ve savunanlar, Osmanlı'da 1919 yılında yapılan mebus seçimi sürecinde, sosyalistler olmuştur. Daha sonra TBMM'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun tartışılması sırasında iki dereceli seçim sisteminin değiştirilmesi de gündeme gelmiş ve bazı milletvekilleri iki dereceli seçimlerin halk iradesinin yönetime yansımaya olanak sağlamadığını açıkça belirtmişlerdir. 1920'de açılan TBMM'de ise, Birinci Grup iki dereceli, İkinci Grup ise tek dereceli seçimleri savunmuştur. Meclis'te yapılan tartışmalarda tek dereceli seçim usulünün kabul edilmesi yönünde öneriler olmuşsa da, bunlar reddedilmiştir. Alkan, *a.g.m.*, s. 154.

³³¹ Genel oya duyulan güvensizliği yansıtan iki dereceli seçim uygulamasında, birinci seçmenler ikinci seçmenleri, ikinci seçmenlerde milletvekillerini seçmektedir. Eğitim seviyesi düşük toplumlar için en uygun model olarak iki dereceli seçim sisteminin en uygun model olduğunu savunanlara göre; insanlar, doğrudan milletvekili seçmesi için yeterli olgunluğa sahip olmadıkları ve milletvekillerini tanımadıkları için doğru karar veremeyecektir. Bu nedenle birinci seçmenlerin az çok tanıdıkları veya çevrelerinde bildikleri ikinci seçmenleri seçmeleri daha doğrudur. Tek parti döneminde uygulanan bu yöntem uygun olarak, CHP İl Yönetim Kurulları ikincil seçmen listelerini hazırlardı ve iki hafta süren seçimlerde birinci seçmenler bu listelerden ikinci seçmenleri seçerlerdi. Milletvekili olmak için Parti merkezine yapılan başvurular, Parti Divanı'nda değerlendirilerek, hazırlanan milletvekili aday listeleri ikinci seçmenlerin tercihine sunulurdu ve seçimler açık oy ve gizli tasnif yöntemiyle yapılırdı. Mehmet Ö. Alkan, "Tanzimattan Tek-Parti Dönemine Seçimler Üzerine Notlar", *bianet.org* (Erişim 20.05.2015).

³³² Yeşil, *a.g.e.*, s. 64.

vatan hainliği ile suçlanacağını, halka boykot çağrısı yapması halinde ise meşru yoldan ayrılmış sayılacağı ve bu durumda kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını ima etmiştir. İnönü'nün yaptığı bu sert eleştirinin nedeni DP'nin kurucularından Fuat Köprülü'nün New York Times ve Chicago Tribune gazetelerine verdiği bir demektir. CHP, iç bünyenin yabancılara ifşa edilmesi olarak gördüğü bu demecin, milliyetçilikle bağdaşmayacağını iddia etmiş, bu tepki kurultay sonrasında da iktidar yanlısı basında devam etmiştir³³³.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü muhalefetin seçimlere katılmaması halinde karşıya kalacağı duruma dair uyarıda bulunmasına rağmen, DP, 26 Mayıs 1946'da yapılan Belediye Seçimlerine katılmamıştır³³⁴. Seçimlerde antidemokratik kanunların uygulandığı ve iktidarın muhalefetin güçlenmesini önlemeye çalıştığı düşüncesiyle, öne çekilen seçimleri protesto etmiştir³³⁵. DP'li Sadık Giz bu kararı; "*Biliyorsunuz ki partimiz seçimlere girmemeye karar vermiştir... Seçimlere girmek nasıl bir mücadele ise girmemekte öyle bir mücadeledir. Biz bu hususta ve büyük davamızın gerektirdiği yolda yürüyoruz*" sözleriyle savunmuştur³³⁶. Ancak partililerin seçimlerde özgürce oy kullanabilecekleri açıklanmış³³⁷ ve Parti teşkilatlarına gönderilen bir talimatla sandık başlarında birer müşahit bulundurmaları istenmiştir³³⁸. Böylece DP seçimlere katılmasada hem vatandaşa, hem iktidara hemde diğer muhalefet partilerine kendini hatırlatmış ve sandığı tamamen CHP'nin insiyatifine bırakmamıştır.

DP'nin boykot kararı CHP tarafından hoş karşılanmamıştır. CHP'nin önemli isimlerinden Nihat Erim, Ulus gazetesinde yayımlanan yazısında; "*Sosyal bünyede rahatsızlıklar müşahede edildiğinde bunu gidermenin yolu bir müddet için hürriyet ilahının üzerine bir şal örtmek ve yukarıdan aşağıya bir otorite tesis eylemektir*" cümleleriyle, gerekirse demokrasiye geçiş sürecinin askıya alınabileceğini belirtmiş ve muhalefete bu yolla gözdağı vermiştir³³⁹. Nihat Erim'in bu sözlerini değerlendiren

³³³ Yeşil, *a.g.e.*, s. 64; Köprülü demecinde ki "*Hükümet, memlekette muhalefet partilerinin yayılmasına mani olmak için kanuna ve demokrasiye aykırı metotlar kullanmaktadır*" ifadesi CHP'liler tarafından iktidarı Amerika'ya şikayet olarak algılanmıştır. Toker, *a.g.e.*, s. 96.

³³⁴ Bayar, *a.g.e.*, s. 65; Ekinci, *a.g.m.*, s. 729; *Vatan*, 16 Mayıs 1946, s. 1; DP, 8 Mayıs'ta Celal Bayar imzasıyla yayımladığı bir bildiriyle belediye seçimlerine katılmayacağını, milletvekili seçimlerinin öne alınması durumunda ona da katılmayacağını ilan etmiştir. Toker, *a.g.e.*, s. 106.

³³⁵ Karpat, *a.g.e.*, s. 243.

³³⁶ *Yeni Asır*, 19 Mayıs 1946, s. 1.

³³⁷ *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1946, s. 1, 3.

³³⁸ *Cumhuriyet*, 24 Mayıs, 1946, s. 1, 4.

³³⁹ Nihat Erim, "Demokrasi Gaye midir Vasita mıdır" *Ulus*, 30 Mayıs 1946, s. 1.

Ahmet Emin Yalman, iki yıl kadar önce Erim'in Ankara'da verdiği "*Hukuk ve Siyaset*" adlı konferansı dinlediğini ve demokrasi ile ilgili fikirlerinden dolayı Erim'e hayran kaldığını ancak söz konusu yazısını okuyunca, "*Demekki iktidar mevkiinin sihirli politika içinde öyle sarhoş edici tarafları varki, değerli bir bilim adamını bir kaç ay içinde bu hale düşürebiliyor*" diyerek Erim'in demokrasiye gönül vermiş hukukçu kimliğinden uzaklaştığını anladığını belirtmiştir³⁴⁰. Oysa bu düşünce CHP'de yalnızca Nihat Erim'le sınırlı değildi. DP'nin faaliyetlerinin ülkeyi anarşiye sürükleyeceğini düşünen Nihat Erim, bu endişesini 14 Haziran akşamı Çankaya'da yapılan bir toplantı sırasında İnönü'ye aktarmıştı. DP'nin üzerinde yürüdüğü siyaset zemininin ne kadar kırılğan ve hassas olduğunu göstermesi ve CHP'nin tutumunu göstermesi bakımından İnönü'nün verdiği cevap önemlidir; "*Buna imkân vermem. Ben ihtilalci ve Kuva-i Milliyeci İsmetim. Bu devleti yoktan bu hale getirdik. Üç beş çapulcuya maskara ettirmeyeceğiz. Yaptığımız bir tecrübedir. Muvaffak olursak ne âlâ. Olmazsa vazgeçer eski usulde gideriz. Sonra yeniden tecrübe ederiz*"³⁴¹.

DP boykot kararı alırken, seçimlere katılma kararı veren partilerde olmuştur. MKP Genel Başkanı Nuri Demirağ seçimlere katılacaklarını telgrafla Başbakanlığa bildirmiş ancak Başbakan Saracoğlu'dan seçimlerin demokratik yapılmasına engel olabilecek düzenlemelerin kaldırılmasını istemiştir³⁴². Seçime katılacağını ilan eden bir başka parti de Liberal Demokrat Parti'dir. Genel Başkan Kazım Demiraslan 18.05.1946 tarihinde Başbakan Saracoğlu'na çektiği telgrafta seçimlere katılacaklarını bildirirken, o da MKP gibi, seçimlerin demokratik yapılmasına engel olabilecek düzenlemelerin kaldırılmasını istemiştir³⁴³. Seçim günü öğleden sonra MKP, hile yapıldığını gerekçe göstererek, seçimlerden çekildiğini ilan etmiştir³⁴⁴.

Belediye seçimlerinin ardından yurt gezisine çıkan İnönü, kendisini görenlerin CHP'ye bakışının daha olumlu hale geleceğini sanmıştı. Fakat yanıldığını anlayan İnönü, belediye seçimlerindeki düşük katılımı da göz önünde bulundurarak,

³⁴⁰ Yalman, *a.g.e.*, s. 1356-1357.

³⁴¹ Toker, *a.g.e.*, s. 93-94.

³⁴² BCA, 030.000.01.48.285.3.

³⁴³ BCA, 030.01.42.247.2.

³⁴⁴ Ercan Haytaoğlu, "1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi", *Türkler*, cilt: 16, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 787.

milletvekili seçimlerinin de öne alınmasına karar vermiştir³⁴⁵. CHP, 1946'da daha henüz parti teşkilatını tam olarak ülke geneline yaygınlaştıramamış olan DP'yi en zayıf döneminde yakalayıp³⁴⁶, genel seçimleri bir an önce yapmak istiyordu³⁴⁷. Dolayısıyla TBMM'nin 10 Haziran 1946 tarihli oturumunda milletvekili seçiminin yenilenmesi kararı alınmış³⁴⁸ ancak seçim tarihiyle ilgili bir karar alınmamış, seçim tarini belirleme işi iktidara bırakılmıştır. 3 Temmuz 1946 tarihinde İçişleri Bakanı Hilmi Uran imzalı bildiriyle seçimin, 18 gün sonra, 21 Temmuz 1946'da yapılacağı ilan edilmiştir³⁴⁹. Böylece 1947 yılında yapılması gereken milletvekili seçimleri öne çekilmiştir. CHP bu kararı "*Memleketin idaresini ve politikasını içeride ve dışarıda kararlı bir hale getirmek için yeni büyük seçimlere karar verdik*" diyerek duyurmuştur³⁵⁰. Akşehir ve Konya nutuklarında, dünyada belirsizliklerin çoğaldığını, uzun ve karanlık bir dönemin başladığını anlatan İnönü, böyle zamanlarda ulusal iradenin açık bir şekilde ortaya çıkmasının ülkeyi koruyacak bir duvar olacağını belirtmiş³⁵¹ ve "*Dış ve iç politika gerekleri, memleketin idaresini bir an önce kararlı kılmak mecburiyetini gösterdi*" diyerek kararı savunmuştur³⁵².

DP'nin halk üzerindeki etkisini kırmak amacıyla, Kurultay'da alınan karar doğrultusunda, Haziran ayı boyunca TBMM'de çalışmalar yoğunlaştırılmış ve başta Yeni Seçim Kanunu olmak üzere birçok konuda demokratik düzenlemeler yapılmıştır³⁵³. 30 Mayıs 1946'de görüşülmeye başlanan Yeni Seçim Kanunu, Meclis'te kabul edilerek, 5 Haziran'da yürürlüğe girmiş, ikili seçim sistemi yerine tek dereceli seçim sistemi benimsenmiştir³⁵⁴. Ancak seçimlerin bir gün içinde

³⁴⁵ Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Hun Yay., İstanbul 1978, s. 114.

³⁴⁶ Savcı, a.g.m., s. 179.

³⁴⁷ Toker, a.g.e., s. 112;

³⁴⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem, cilt: 24, B. 61, 10 Haziran 1946, s. 87; *TBMM Kanunlar Dergisi*, cilt: 28, s. 884; *Akşam*, 11 Haziran 1946, s.1; *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1946, s. 1.

³⁴⁹ Bayar, a.g.e., s. 77.

³⁵⁰ Toker, a.g.e., s. 105; CHP, kararı "*Küçük bir azınlığın palamentoda yarattığı tereddüt ve güvensizlik havasını durulaştırmak ve memleketi dört yıllık tam bir kararlılık düzenine kavuşturmak*" sözleriyle gerekçelendirmiştir. Rıfıkı Salim Burçak, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*, Olgaç Yayınevi, Ankara 1979, s. 71.

³⁵¹ *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1946, s. 1, 3.

³⁵² Toker, a.g.e., s. 107.

³⁵³ Yeşil, a.g.e., s. 67,68.

³⁵⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem, cilt: 23, B. 57, 31 Mayıs 1946, s. 266-284; Milletvekili Seçim Kanunu'nun tam metni için bkz. *TBMM Kanunlar Dergisi*, cilt: 28, ss. 726-735; Osmanlı zamanında 1908'de kabul edilmiş olan İntihab-ı Mebusan Kanunu Muvakkatı (Mebuslar Seçimi Geçici Yasası) cumhuriyetin ilanından sonra da kullanılmaya devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde

yapılmasını öngören Yeni Seçim Kanunu'na göre oy verme açık, sayım gizli yapılacak ve oy pusulaları sayımdan sonra yakılacaktır³⁵⁵. Bu düzenleme seçimlerde usulsüzlük yapıldığına yönelik itirazların sonuçsuz kalmasına neden olacak ve 1946 Milletvekili Genel Seçimi'nin uzun süre tartışılmasına ve hatta hileli seçim olarak adlandırılmasına yol açacaktır.

Yeni Seçim Kanunu'nun görüşmeleri sırasında muhalifler, seçimlerde denetleme yetkisinin hükümetten alınarak mahkemelere bırakılmasının seçimlerin sağlıklı yapılabilmesi için gerekli olduğunu savunmuştur. Menderes, itirazını “*Belediye seçimine hâkim olan zihniyet ve ruh bu kanunun tatbikatında da hakim olacaksa eseflenmek mümkün değildir*” sözleriyle dile getirmiştir. Hikmet Bayur da, “*Bu kanunla iktidar partisini seçimle düşürmek imkânsız gibidir*” diyerek uygulamanın değişmesi gerektiğini söylemişse de, muhalefetin bu talebi kabul edilmemiştir³⁵⁶.

Seçimler öncesi demokratikleşmeye yönelik başka gelişmeler de yaşanmıştır. “*Müstakil Gruba, bu günkü siyasal gelişmeler karşısında lüzum kalmadığını sanıyoruz*” sözlerinden sonra, 1935 yılında Parti bünyesinde kurulmuş olan Grub'un varlığına son verilmiştir³⁵⁷. “*Değişmez Genel Başkan*”, “*Milli Şef*” gibi ünvanlar yerine “*Parti Başkanı*” denilmesi ve kongreler yoluyla seçilen ünvanının kullanılması benimsenmiştir³⁵⁸. Genel Başkanlıkla ilgili, oy birliği ile, yapılan bu değişiklik CHP'nin yapı olarak demokratikleşmesi yolunda önemli bir

kabul edilen ilk seçim kanunu ise 1942 yılında kabul edilmiş ve 1946 yılına kadar kullanılmıştır. Tuncer, *a.g.e.*, s. 27.

³⁵⁵ Kabul edilen 4918 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu, her ili bir seçim çevresi olarak kabul etmekte ve her 40.000 vatandaş için bir milletvekili seçileceğini belirtmekteydi. Kanunun seçimlerin nasıl yapılacağını izah eden 24. maddesi, seçmenlerin oy pusulalarına seçilecek milletvekili sayısı kadar aday adı yazacaklarını, oy pusulalarının seçmenler tarafından veya seçim yerinde önceden bulunan kağıtlardan alınmak sureti ile tedarik edilebileceğini, adayların adlarını gösteren ve önceden bastırılmış veya yazılmış oy pusulalarının kullanılabilceğini bildirmekteydi. Oyların sayım ve tasnif işlemlerini ise seçim komisyonu yapacak ve kimlerin kaç oy aldığı ve diğer gerekli bilgiler hakkında tutanak tutacaktı. Daha sonra tutanaklar, seçim defterleri ve hesaba katılmayan oy pusulaları komisyonca seçim kurullarına teslim edilecekti. Kanuna göre bir kişinin birden çok ilden aday gösterilmesi mümkün olduğundan, birden çok ilden milletvekili seçilen kişi bu illerden birini tercih edecekti. Bu nedenle milletvekili sayısı eksilen ilde, boş yer için daha sonra yeniden seçim yapılacaktı. “Milletvekilleri Seçimi Kanunu”, *Düstur*, 3. Tertip, cilt: 27, Devlet Matbaası, Ankara, 1946, s. 1243-1253.

³⁵⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem, cilt: 24, B. 59, 5 Haziran 1946, s. 49-50.

³⁵⁷ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 282; Grup, hükümetin uygulamalarına hiçbir zaman muhalefet etmediği için etkisiz kalmış ve çalışmaları oldukça sönük geçmiştir. Tunaya, *a.g.e.*, s. 563.

³⁵⁸ Karpat, *a.g.e.*, s. 242; Eraslan, *a.g.k.*, s. 537-538.

düzenlemeydi³⁵⁹. Cemiyetler Kanunu'nun bazı maddelerinde düzenleme yapılarak, devletin bütünlüğünü ve milli birliği bozma amacı taşıyan, bölge milliyetçiliği yapan, din, mezhep, tarikat, cemaat, aile, şahıs veya ırk esasına dayanan dernek ya da parti kurmak yasaklanırken; sınıf esasına dayanan dernek veya parti kurmak serbest bırakılmıştır³⁶⁰. Kuruluş amacına aykırı hareket eden ya da amacından sapan dernek veya partilerin kuruluş izninin iptal edilmesi yetkisi mülki idare amirlerinden alınıp, mahkemelere verilmiştir³⁶¹. Parti ve derneklerin tescilini iptal etme yetkisinin mülki idare amirlerinden alınıp mahkemelere verilmesinin ne anlam ifade ettiği, geçmişte valilerin CHP il başkanı, kaymakamlarında ilçe teşkilatının başkanı olduğu bir dönem yaşandığı göz önüne alınırsa, daha iyi anlaşılacaktır. Bu değişikliklerle muhalefet partilerinin kurulması, ülke genelinde örgütlenmesi ve varlığını sürdürmesi kolaylaşmıştır.

13 Haziran 1946'da çıkarılan bir kanunla gazete ve dergileri kapatma yetkisi hükümetten alınıp, mahkemelere verilmiş ve gazete çıkarmak için zorunlu olan “*İyi Ahlak Belgesi*”, 5000 Lira depozito ve mülki amirin onayı gibi şartlar kaldırılmıştır. Bir gün sonra da af çıkarılmış ve tüm basın suçları affedilmiştir³⁶². CHP, yapılan bu düzenlemelerle DP'nin ve muhalif basınının eleştirilerini yumuşatmaya çalışmıştır.

1.5. Demokrat Partinin Seçim Propagandaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çok partili genel seçimi olan ve 21 Temmuz 1946 yılında yapılan seçime DP'nin dışında CHP, MKP, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi olmak üzere toplam 6 parti katılmıştır³⁶³. Propaganda döneminde Yalnız Vatan İçin Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Türk Sosyal Demokrat Partisi'nin seçimlerde CHP'yi

³⁵⁹ Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1976, s. 96.

³⁶⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem , cilt: 24, B. 61, 10 Haziran 1946, s. 53-64.

³⁶¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, VII. Dönem , cilt: 24, B. 59, 5 Haziran 1946, s. 64; *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1946, 1, 5.

³⁶² Karpat, *a.g.e.*, s. 245. Basın Kanunu'nun görüşülmesi sırasında Menderes'in söylediği sözler, basına umut vermiştir: "Gazete ve dergilerin kapatılabilmesi basın hürriyeti için gayet ağır bir baskıdır. Çünkü bir gazetenin kısa bir zaman için dahi kapatılması, onun mahvına kadar gidebilir." Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 185.

³⁶³ Erol Tuncer, 1946 Seçimleri, TESAV Yay., Ankara 2008, s. 97; MKP yayımladığı bir bildiriyle "ahval ve şerait ne olursa olsun" seçime katılacaklarını ve sonuna kadar mücadele edeceklerini ilan etmiştir. Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 787.

destekleyeceğine dair bilgiler basında yer almıştır³⁶⁴. Ancak Türk Sosyal Demokrat Partisi hakkında kaynaklar arasında çelişki vardır. Tarık Zafer Tunaya'ya göre Parti, İstanbul'dan gösterdiği 9 aday ile seçimlere katılmışken³⁶⁵; Cumhuriyet ve Akşam gazetelerine göre Parti, önce seçime girme kararı almış ancak daha sonra baskı ve tehditler sebebiyle seçimden çekildiğini açıklamıştır³⁶⁶. Seçime katılan partilerden DP, CHP, dışındaki partiler muhalefet olarak etkin bir varlık gösterememişler ve seçim kampanyaları da bu iki partinin etrafında şekillenmiştir³⁶⁷. MKP'nin halk üzerinde beklenen etkiyi yapmamasında Nuri Demirağ'ın MKP'nin amacına dair, “*Hükümeti devirmek, iktidar mevkiine geçmek hırsıyla kurulmak istenen bir teşekkül değiliz*” sözleri³⁶⁸ ve Parti'nin detaylı bir programının olmayıp, somut meselelerle ilgili politikaların şahsi düşüncelerden öteye gitmemesi etkili olmuştur³⁶⁹. Ayrıca MKP'nin savunduğu görüşler Savaş'tan sonra kurulmak istenen dünya düzeni ile ters düşmekteydi ve Parti, çoğu siyasi tecrübesi olmayan ve farklı düşüncelere sahip kişilerden oluştuğundan, iç ve dış güçler karşısında uyumlu hareket edecek bir yapıda da değildi³⁷⁰. Kurulmasının ardından görüşlerini basınla paylaşmak için düzenlediği “*kuzu ziyafeti*” MKP'nin “*kuzu partisi*” olarak anılmasına neden olmuştur³⁷¹. Bu yakıştırmaya, CHP iktidarından bunalmış kesimler için “*kuzu*” kelimesi mücadeleci, savaşçı, kurtarıcı gibi anlamlar taşımaktan uzaktı ve daha çok uysallığı, itaati, zayıflığı çağrıştırdığı için MKP halkın gözünde umut ışığı olamamıştır.

Belediye Seçimlerine katılmayan DP'de Genel Başkan Celal Bayar, partisinin milletvekili seçimleri hakkındaki düşüncesini, İnönü'nün VII. Dönem TBMM'nin açılış konuşmasındaki; “*Memleketin iç hayatında bu tedbirleri aldığımızdan sonra yeni seçim için tabii olarak bir buçuk sene geçecektir. Bu zaman milletin yeni seçime bir hazırlık devri olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tâyin edecektir*” sözlerine dayandırarak, verilen sözün tutulması halinde DP'nin de seçimlere katılmayı vatani

³⁶⁴ Cumhuriyet, 11 Temmuz 1946, s. 2.

³⁶⁵ Tunaya, a.g.e., s. 695.

³⁶⁶ Cumhuriyet, 20 Temmuz 1946, s. 1; Akşam, 20 Temmuz 1946, s. 2.

³⁶⁷ Karpat, a.g.e., s. 254

³⁶⁸ Haytaoğlu, a.g.m., s. 784.

³⁶⁹ Karpat, a.g.e., s. 236.

³⁷⁰ Ekinci, a.g.m., s. 727.

³⁷¹ İlber Ortaylı - İsmail Küçükkaya, Cumhuriyetin İlk Yüzyılı, Timaş Yay., İstanbul, 2012, s. 149; Yeşil, a.g.e., s. 48.

bir görev kabul edeceğini şeklinde açıklamıştı³⁷². Ancak Bayar, bu açıklamayı yaparken seçimlerinin 1947 yılında yapacağı beklentisindeydi. Milletvekili Seçimlerinin öne alınması üzerine, CHP'den böyle bir hamle beklemeyen DP yönetimi, seçimleri boykot edip etmemek konusunda tereddüt geçirmiş ve ne yapılacağını görüşmek üzere, İl başkanlarını Ankara'ya çağırmıştır. 16 Haziran'da Celal Bayar başkanlığında yapılan toplantıda³⁷³, seçimlere katılıp, katılmama konusu görüşülmüş ve oy birliği ile “*fedakârlık*” yapılarak seçimlere katılma kararı alınıp, kamuoyuna duyurulmuştur³⁷⁴. Toplantıda, seçime yönelik olarak 4 tane komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. 1. Komisyon, seçime katılma kararının bir beyanname ile halka duyurulmasından; 2. Komisyon, teşkilatların gözden geçirilmesinden; 3. Komisyon, seçimler için yapılacak hazırlıklardan ve 4. Komisyon da milletvekili adaylarının belirlenmesinden sorumlu olacaktır³⁷⁵. Genel Merkez'de bu gelişmeler yaşanırken, bazı bölgelerde parti örgütleri daha seçime katılma kararı alınmadan seçim çalışmalarına başlamıştır³⁷⁶.

Seçim propagandası sürecinde DP ile CHP'nin vatandaşa yaklaşımı konusunda belirgin bir farklılık görülecektir. CHP'liler propaganda çalışmaları için vatandaşla doğrudan diyalog kurma konusunda mesafeli davranırken; DP'liler daha yakın ve samimi davranmışlardır. A. Hamdi Başar, CHP'nin tavrıyla ilgili “... *yaptıklarının tam ve mükemmel olduğunda ısrar etmesi ve millete hiçbir yenilik vaatmemesi...*”

³⁷² Vatan, 9 Mayıs 1946, s. 1.

³⁷³ Olgun, a.g.m., s. 21-22; Vatan, 16 Haziran 1946, s. 1, 2; Akşam, 16 Haziran 1946, s. 1.

³⁷⁴ Ahmad, a.g.e., s. 36; Beyanname hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akşam, 17 Haziran 1946, s. 1, 2; DP'nin seçimlere katılma kararı almasında illerden gelen temsilcilerin görüşlerinin yanında İsmet İnönü ve Nihat Erim'in gerekirse çok partili rejimin bir süre dondurulabileceği yolundaki açıklamaları ve Meclis'te bulunmayan bir partinin basının yanı sıra halktan ilgi görmesinin çok zor olması da etkili olmuştur. Yeşil, a.g.e., s. 69. Metin Toker, Celal Bayar'ın kendisine söylediğini iddia ettiği “*İsmet Paşa iki jandarma gönderir, partinin kapısına kilit asar ve kimsenin sesi çıkmaz*” sözlerine dayanarak, kapatılma tehlikesinden DP'nin dolayı seçimlere katıldığını yazmıştır. Toker, a.g.e., s. 94.

³⁷⁵ Vatan, 17 Haziran 1946, s. 1,3; 1. Komisyonunda Bursa Delegeesi Hulusi Köymen, İstanbul Delegeesi Kenan Öner, Manisa Delegeesi Fevzi Lütfi Karaosman, Kütahya ve Tokat'tan delegeler vardı. 2. Komisyonunda Balıkesir Delegeesi Esat Budakoğlu, Aydın Delegeesi Ethem Menderes'in yanı sıra Hatay, Maraş, Çankırı, Isparta ve Kırklareli'nden delegeler vardı. 3. Komisyonunda Ankara Delegeesi Zühtü veli Beşe, İstanbul Delegeesi Kenan Öner, Aydın Delegeesi Ethem Menderes ile birlikte İzmir, Afyon, Amasya, Kırklareli, Kayseri, Sungurlu'dan delegeler vardı. 4. Komisyonunda İçel Delegeesi Hamdi Ongun'un yanı sıra Muğla, Tekirdağ, Düzce, İzmir, Mudurnu, Seyhan, İstanbul ve Kayseri'den delegeler vardı. Akşam, 17 Haziran 1946, s. 1, 2.

³⁷⁶ CHP Elazığ İl İdare Kurulu Başkanı Fahri Kaya'nın 14 Haziran'da CHP Genel Merkezi'ne gönderdiği rapor. BCA, 490.01.366.1539.02.

cümleleriyle yanlışlara dikkat çekmiştir. CHP'nin bu tutumu, insanların³⁷⁷, “*Memleket partiler için değil, partiler memleket içindir*” anlayışıyla hareket eden³⁷⁸, DP etrafında toplanmasına yol açmıştır. Bayar da, “*Halk DP’yi ıstırabının sesini işittiği için, konuşanların kim olduğunu, ne yapmak istediklerini bile düşünmeden onların arkasına takıldı*”³⁷⁹ cümleleriyle halkla iletişim kurma konusunda CHP’den hangi açıdan farklı olduklarını ve bunun vatandaşlar üzerinde nasıl bir etki yaptığını ortaya koymuştur.

Seçim sürecinde DP vatandaşlardan gördüğü yoğun ilgi ve desteğim nedenlerinden birinin de Atatürk’ün hatırasına olan saygı olduğu ileri sürülmektedir. Ölümünün üzerinden 8 yıl geçmesine rağmen Atatürk’ün naa’sı henüz mezarına konmamış ve resimleri kamu kurumlarından, pulların ve paraların üzerinden kaldırılmıştı. Ayrıca gazetelerde silolarda çürüyerek denize dökülen buğday haberleri yer almakta, ülke ekonomik bir çöküntü yaşanmaktaydı. CHP iktidarına karşı halkta oluşan bu güvensizliği kendi lehine çevirmeye çalışan³⁸⁰ ve teşkilatlanma çalışmalarına önem veren DP, seçim öncesinde 63 il, 300 ilçe ve çok sayıda köyde teşkilatlanmayı başarmış³⁸¹ ve köylü, çiftçi, işçi, küçük esnaf ve mahalle halkı gibi kesimlerin duygusal olarak desteklediği bir parti haline gelmiştir³⁸².

1.5.1. Propaganda Konuları

Parti programını “*siyasette demokrasi*” ve “*ekonomik hayatta serbestlik, liberalizm*” olmak üzere iki temel ilkeye dayandıran DP³⁸³, seçim stratejisini CHP’ye yönelik siyasi, sosyal ve ekonomik eleştiriler üzerinde şekillendirmiştir³⁸⁴. CHP’nin yanlışlarını abartılı bir şekilde kamuoyunun önüne sermeye, ülke kalkınması için iktidar değişikliğinin gerekli olduğuna halkı inandırmaya ve kendisinin oy vermek

³⁷⁷ Yeşil, *a.g.e.*, s. 72; Adnan Menderes, “*Memleket partiler için değil, partiler memleket içindir*” diyerek, partisinin halka olan yaklaşımını ifade etmiştir. *Vatan*, 1 Nisan 1946, s. 1.

³⁷⁸ Yalman, *a.g.e.*, s. 1350; Celal Bayar, DP ile MKP arasında işbirliği olacağı şeklinde çıkan söylentilere verdiği, “*Memleketimizin milli menfaatleri gerektirdiği zaman diğer partilerle işbirliğinin mümkün olabileceğini ifade edebilirim*” cevabıyla ülkeye hizmeti öncelikli hedef olarak benimsediğini vurgulamıştır. Koçak, *a.g.e.*, s. 477-478.

³⁷⁹ Yeşil, *a.g.e.*, s. 72; Adnan Menderes, “*Memleket partiler için değil, partiler memleket içindir*” diyerek, partisinin halka olan yaklaşımını ifade etmiştir. *Vatan*, 1 Nisan 1946, s. 1.

³⁸⁰ Erer, *a.g.e.*, s. 238.

³⁸¹ Karpat, *a.g.e.*, s. 247.

³⁸² Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, cilt: 1, Ayyıldız Matbaası, İstanbul, 1965, s. 160.

³⁸³ Turan, *e.g.e.*, s. 279.

³⁸⁴ Turan, *e.g.e.*, s. 284-285.

için ideal parti olduğuna halkı inandırmaya çalışmıştır. MKP veya diğer muhalefet partileriyle çatışmaya girmekten adeta kaçınmış ve CHP odaklı bir propaganda süreci takip etmiştir. 1946 seçimlerinde DP ile CHP arasında birbirlerinin açıklarını ortaya çıkarma, halka şikâyet etme ve ertesi gün diğer partinin bunun tekzip etmesi şeklinde bir propaganda süreci yaşanmıştır.

Fahir Giritlioğlu, DP'nin propaganda konularını;

1- Köylerde yapılan ilkokulların vatandaşlara verdiği zahmet ve yükler.

2- Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu.

3- Orman Kanunu Tatbikatı.

4- Hayat pahalılığı.

5- Suiistimal dedikoduları ile karaborsacılık, vurgunculuk ve varlık vergisi

olmak üzere 5 maddede toplamıştır³⁸⁵ ancak bu oldukça yetersizdir. Çünkü DP bu maddelerin dışında, pek çok konuda propaganda yapmıştır. DP'nin 1946'da propaganda yaptığı konular genel olarak şu başlıklar altında toplanmaktadır:

- Demokrasi vurgusu
- İktidarın yanlış politikalarını tenkit
- Ekonomik sıkıntılar
- 21 Temmuz 1946'da yapılacak seçimin önemi
- İktidar ve resmi görevlilerin halka baskısı
- DP muvazaa partisi değildir
- DP'nin Atatürk'ün izindedir
- Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının ayrı olmasının gerekliliği
- CHP'nin devlet imkânlarını kullanarak propaganda yaptığı iddiası

DP'nin İstanbul İl Başkanı Avukat Kenan Öner partisinin propaganda anlayışını, “Bizim seçim propagandamız, C.H.P. 'nin bugüne kadar yaptıklarıdır. Bizim için bundan daha iyi propaganda olmaz”³⁸⁶ sözleriyle özetlerken; DP aynı zamanda CHP'nin iddialarına da cevap vermeye de çalışmıştır.

1946 Milletvekili Seçimi'nde DP ve CHP'nin propagandaları konuları arasında en önemli öge, demokrasi kavramıdır. “Demokrasi”, ülkeyi ilgilendiren

³⁸⁵ Giritlioğlu, a.g.e., s. 193.

³⁸⁶ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, cilt: 4, Ankara 1999, s. 229; *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1946, s. 2; Goloğlu, a.g.e., s. 66.

bütün meselelerde, sorunların çözümünde tılsımlı bir kelime gibi kullanılmıştır³⁸⁷. CHP, Türkiye’de demokrasinin kurucusunun kendisi olduğunu iddia ederken; DP ise, programının; “*Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyetinde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumî siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadile kurulmuştur*”³⁸⁸ şeklindeki ilk maddesini işaret ederek, demokrasi temelinde kurulduğunu iddiasını ön plana çıkarmıştır.

DP’liler hürriyet seferberliğini parti afişine uygun olarak adeta “*istibdada karşı harekete*”e dönüştürmüştür. Parti ileri gelenleri gittikleri her yerde muazzam kalabalıklar tarafından karşılanmış ve omuzlarda taşınmıştır³⁸⁹. Vergi adaletsizliğinden jandarma baskısına kadar tüm sorunların çözümü için ülkede demokratik bir yönetimin kurulmasının gerekli olduğuna vurgu yapılmıştır³⁹⁰. CHP’yi baskıcı, diktatör bir yönetim kurmakla suçlayan DP’liler kendilerinin ülkeye hürriyet getireceklerini vaat etmişlerdir. Bayar, Adana mitinginde, “*her şeyde söz her zaman milletin olacaktır*” şeklinde sözleriyle bu noktaya vurgu yaparken³⁹¹, DP’nin kurucularından Adnan Menderes de “*Memleket partiler için değil, partiler memleket içindir*” sözleriyle Partisinin vatandaşa yaklaşımını belirgin bir şekilde ortaya koymuştur³⁹². Ankara İl Teşkilatı’nın açılış töreninde Refik Koraltan’ın “*Zaferin sesi nasıl buradan yayılmışsa demokrasinin sesi de Ankara’dan, Ankaralıların ifadesi olarak bütün yurda yayılacaktır*”³⁹³ sözleri bu duruma bir başka kanıttır. Refik Şevket İnce de, 28 Haziran’da İzmit’te partililere yaptığı konuşmada, DP’nin prensibinin “*Hâkimiyet Milletindir*” esası olduğunu belirtmiştir³⁹⁴.

Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, “*Cesur olan Türk Milleti alını yerde ve korku içinde yaşayamaz. Korkak yaşayacaksa ölmek iyidir. 21 Temmuz’u korkmadan beklemek ve günü güzel cesaretle yaşamak vazifemizdir*” sözleriyle

³⁸⁷ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 76-77.

³⁸⁸ Bkz. Demokrat Parti Tüzük ve Program, Ankara 1946. BCA, 490-1-0-0-435-1807-1; Parti kurmaylarına göre demokrasi DP için hayati derecede önemlidir ve DP’nin muhalefet birliğini kuvvetlendiren tılsımlı bir güç olarak görüldüğü için partinin propagandasında önemli bir yer teşkil etmiştir., Nadir Nadi. “Anahtar”, Cumhuriyet, 12 Ocak 1947, s. 1, 3.

³⁸⁹ Karpat, *a.g.e.*, s. 248.

³⁹⁰ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 76;

³⁹¹ *Vatan*, 30 Haziran 1946, s. 3.

³⁹² *Vatan*, 1 Nisan 1946, s. 1, 3.

³⁹³ *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1946, s. 1, 3.

³⁹⁴ *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1946, s. 1, 3; *Vatan* gazetesinin haberine göre, CHP Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Bergama’da, DP kurucuları için, Rus yanlısı olduklarını ve bu yüzden Halk Partisi’nden atıldıklarını ve kafalarını ezeceklerini söylemiştir. *Vatan*, 10 Temmuz 1946, s. 1.

yaklaşmakta olan seçimin önemine dikkat çekmiştir. Karaosmanoğlu, ayrıca kim baskı yaparsa yapsın, hürriyet ve demokrasiye susamış Türk milletinin yıllardır süren bu özlemini gidermek için kimseden çekinmeyeceğine ve cesurca sandığa gidip oy vereceğine inandığını vurgulamıştır³⁹⁵.

13 Temmuz'da İzmir'de düzenlenen mitingde konuşan Mustafa Kentli;

“Köylü efendidir. Fakat uşağından dayak yiyen bir efendidir. (...) Bu memleketin hür halkı on hatta yirmi asır süren bir tecrübeden sonra şuna kani olmuştur ki bir memlekette hürriyet ve mülkiyet hakkı bir efendinin veya bir partinin mürüvvet ve merhametine tabi oldukça o memlekette yaşamının hiçbir manası yoktur...”

sözleriyle baskıya dikkat çekmiş ve CHP'nin hem şehirlinin hem de köylünün kalbini kaybettiği için seçimi kaybedeceğini ileri sürmüştür. Kent'li, demokrasiye giden süreçte, yollarının çetin ve yüklerinin ağır olduğunu ancak umutsuzluğa gerek olmadığını, sabahın çok yakın olduğunu vurgulamıştır³⁹⁶. CHP'lilerin demokrasiyi ülkeye getiren parti oldukları iddiasına tepki gösteren Koraltan'a göre yaşanan her güzel gelişmenin CHP'ye mal edilmesi doğru değildir. Çünkü her şeyin sahibi millettir. Bu bilinçle hareket eden DP'liler, zümre saltanatını sürdürmeye çalışan bazı gafillere karşı mücadele edecek ve CHP diktasına son verecektir³⁹⁷.

DP hem teşkilatlanma döneminde hem de seçim propagandası sürecinde şehir merkezlerinden çok taşra da sıkıntı yaşamıştır. Çünkü taşrada bulunan mülki idare amirleri aynı zamanda CHP'nin taşra teşkilatlarının da başı olmaları nedeniyle, iktidar değişikliği olması halinde devlet kademesindeki mevkilerini kaybetme korkusu yaşamaktaydılar. Bundan dolayı DP'lilerin propaganda sürecinde sık sık, CHP yanlısı resmi görevlilerin halka baskı yaptığı, muhalefet partileri ve adaylarının faaliyetlerini engellemeye çalıştıkları ve CHP propagandası yaparak, halkı iktidar partisine oy vermesi için yönlendirmeye çalıştıklarına dair şikâyette buldukları

³⁹⁵ *Vatan*, 11 Temmuz 1946, s. 3.

³⁹⁶ *Vatan*, 14 Temmuz 1946, s. 1, 4; *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1946, s. 1, 2.

³⁹⁷ *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1946, s. 1; Başbakan Ş. Saracoğlu, “Şüphesiz Her eser milletindir. Fakat millet bu şefleri bulamıyorsa bugün zor yaratır” sözleriyle Koraltan'a cevap vermiştir. *Yeni Asır*, 9 Temmuz 1946, s. 1.

görülmüştür³⁹⁸. İktidarın muhalefet üzerinde çeşitli yollarla baskı kurduğunu savunan DP, bunu seçim propagandasının ana temalarından biri olarak kullanmıştır.

CHP baskısına maruz kalan DP'liler arasında Erzurum teşkilatının kurucuları da yer almıştır. Erzurum'da DP İl Teşkilatını kurmak isteyen Rıza Toparoğlu, Şaban Dilekyar, Cemil Bekiroğlu arkadaşları ile birlikte Valiliğe gerekli başvuruları yaptıktan sonra, adı geçen üç şahıs DP toplantılarına katılmak için Ankara'ya gelmişler. CHP Genel Merkezi'nde şehirden sorumlu CHP 3. Umumi Müfettişi harekete geçmiş ve söz konusu şahıslar Ankara Emniyeti İkinci Şube Müdürü Naci Bey vasıtasıyla baskı altına alınarak, teşebbüslerinden vazgeçirilmeye çalışılmıştır³⁹⁹. Temmuz ayı başlarında Bursa'nın İnegöl ilçesi DP başkanı köylerde rejim aleyhinde propaganda yaptığı gerekçesiyle göz altına alınmış ve tutuklanması için savcılığa sevk edilmiştir⁴⁰⁰. CHP'li yöneticilerin baskı yaptıklarına dair diğer bir örnekte DP milletvekili Mükrem Sarol'ın açıklamalarıdır. Sarol, babasının arkadaşı olan dönemin Aydın Valisi'nin kendisini çağırdığını;

“Sen burada doğumevinin başhekimisin, hastanenin nisaiye mütehasısısın şöhretin bitişik illeri bile geçecek kadar ileride. Bol para kazanıyorsun ne istiyorsun Allah'tan. Bak evladım, daima muhalefet bizde meşhum olmuştur. İşte Terakkiperver Fırkasının başına gelenler, işte Serbest Fırkanın başına gelenler. Bak sana söyleyeyim çocuğum aklına başına toparla. En kısa zamanda elini ağını çek mesleğine dön. Vallahi gözünün yaşına bakmam babanın hatırına rağmen elimden geleni sana yaparım. İsmet Paşa kutsal bir büyüğümüzdür”

diyerek DP'den ayrılması için kendisine baskı yaptığını söylemiştir⁴⁰¹. Bir başka iddiaya göre Şarköy'de köy muhtarlarını toplayan CHP, onlardan köylerinde DP teşkilatının kurulmasına engel olmalarını istemiştir. Şarköy merkezde DP'ye üye kaydedildiği sırada ise CHP ilçe başkanı müdahalede bulunmuş ve kağıtları yırtarak, ağır küfürler etmişti⁴⁰². İzmir'in Tire ilçesine bağlı Gökcan bucağında da Karakol Komutanı, DP levhalarını söküp yerlere atmış, DP'li köylüleri teker teker karakola

³⁹⁸ İçişleri Bakanlığı tarafından 15.07.1946 tarihli Edirne Valisi Süheyp Karafakıoğlu'na gönderilen yazıda DP tarafından Çorumdan aday gösterildiğinin öğrenildiğini ancak derhal adaylığı reddetmesi ve bunu ilan etmesi istenmiştir. BCA. 490.01.28.129.3.7.

³⁹⁹ Ahmet Emin Yalman, “Vatandaş Hakkı”, *Vatan*, 19 Haziran 1946, s. 1, 3. CHP ülkeyi 23 bölgeye bölerek, her birine gönderdikleri parti müfettişleriyle halkın DP'ye doğru yönelişi durdurmaya çalışmış ve müfettişler, gerektiğinde devlet teşkilatını da kullanmışlardır. Bayar, *a.g.e.*, s. 68-69.

⁴⁰⁰ *Ulus*, 5 Temmuz 1946, s. 1.

⁴⁰¹ Dönemin DP Milletvekili Mükrem Sarol İle Yapılan Röportajı (02 Eylül 2005), Demokrasi Yokuşu Belgeseli.

⁴⁰² *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1946, s. 3; *Yeni Sabah*, 6 Temmuz 1946, s. 3.

çağırıp döverek, DP'den istifa etmeye zorlamıştır. Karakol Komutanı'nın baskısından korkan bazı köylüler şehre göç ederken, geride kalanlar DP Genel merkezine telgraf çekerek yardım istemişlerdi⁴⁰³. Trakya'da bazı yerlerde DP ocak merkezi yapılan yerler ve kahveler kapatılmış, tabelaları sökülmüştür⁴⁰⁴. Bu dönemde yaşanan en dikkat çeken olaylardan biri de seçimlerden kısa bir süre önce DP kurucularından Adnan Menderes'in Çakırbeyli köyünde bulunan çiftliğinin kahyası ile birlikte bir kişinin öldürülmesiyle ilgili cinayet hadisesi olmuştur⁴⁰⁵.

DP'nin Temmuz ayının başında yayınladığı bildiriye ki; *“Vatandaş, Demokrat parti nazarında seçim, kendi kanaatlerine yol açmaktan ziyade, memlekette halk iradesinin tahakkukuna vasıta olmaktan başka hiçbir kıymet ifade etmez. Demokrat Parti, hiç kimseden zorla kanaat toplamak için değil, sizlerin hak ve iradesini temine çalışmak için mücadeleye atılmıştır”*⁴⁰⁶ cümleleriyle üstü kapalı bir şekilde CHP-DP kıyaslaması yapılmıştır. Seçimlerin sadece halk iradesinin ortaya çıkması olduğuna inanan DP'nin kimseyi kendisine oy vermeye zorlamazken; CHP'nin halk iradesine tahammülü olmayan bir yaklaşım sergilediği ve baskı yaptığı iddia edilmiştir.

DP'lilere göre, *“Milleti ikna etmekten, kalbini kazanmaktan ümidini kesenler sandık başlarında maskelerini indirecekler, eski pençelerile ve eski gazubane bakışlarıyla”* halkın karşısına dikileceklerdir. Bu yüzden vatandaşların uyanık olması gerekiyordu⁴⁰⁷. DP'nin 18 Temmuz'da yayınladığı bir bildiriyle CHP'ye yönelik suçlamalar daha da belirginleşmiş ve sertleşmiştir.

“Bazı Halk Partisi mensuplarının ve birçok milletvekili parti müfettişlerinin idare amirlerini de beraber yürüterek Partimize karşı yıkıcı bir faaliyete geçmiş olmaları ve idare cihazile idare amirlerinin ve devlet memurlarının yer yer Partimiz karşısında açıkça cephe almış bulunmaları da dikkatten asla kaçmayacak vakıalardır. Bütün bunlar

⁴⁰³ *Yeni Sabah*, 9 Temmuz 1946, s. 1.

⁴⁰⁴ *Vatan*, 18 Temmuz, 1946, s. 3.

⁴⁰⁵ *Yeni Sabah*, 20 Temmuz 1946, s.1, 3; *Akşam*, 20 Temmuz 1946, s. 1; Çakıroğlu cinayeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Günver Güneş, Menderes Akdağ, “Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri (1946-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 13, sayı: 27, İzmir 2013, s. 209-212.

⁴⁰⁶ *Vatan*, 2 Temmuz 1946, s. 1, 3; DP, toplumun içinden doğmuş bir harekettir ve Partiyeye rengini, karakterini veren DP'nin ulaştığı geniş halk desteğidir. DP yukarıdan aşağıya bir oluşum şeklinde değil, bütün toplumun birikmiş tepkilerinin ve özlemlerinin odak noktası haline gelmiş bir siyasal oluşum olarak ortaya çıkmıştır. Ağaoğlu, *a.g.e.*, s. 12-13.

⁴⁰⁷ *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1946, s. 2.

*gösteriyor ki Halk Partisi ciddi bir muhalefete hayat hakkı tanımamak azmindedir*⁴⁰⁸

CHP'li yöneticilerin seçimlere yönelik halkı etkilemeye çalıştıkları ve bunun için devlet imkanlarını kullandıklarına dair pekçok iddia gündeme gelmiştir. Seçimlerde kullanılacak olan CHP afişlerinden 50.000 tanesinin Milli Eğitim Matbaası'nda basıldığına dair bir haber basında yer almıştır⁴⁰⁹. İçişleri Bakanlığı tarafından 11.07.1946 tarihinde Sivas Valisi Necmettin Ergin'e gönderilen bir yazıda “*Sivas milletvekili Fikri Erbuğ'u hemen bulunuz. Süratle Maraş'a gitsin ve orada parti müfettişi Mithat Aydın'la konuşsun. Yol parasını gerekirse siz tedarik ediniz. Buradan size gönderilir*” denilmiştir⁴¹⁰. Aydın'da da Vali Salim Gündoğan şehrin üst düzey bürokratlarından bir heyetle, şehri karış dolaşarak, CHP lehine propaganda yaptığı ileri sürülmüştür ve DP'liler ile Vali mahkemelik olmuşlardır⁴¹¹.

Bayar'ın 19 Temmuz'da gazetecilere yaptığı açıklamada, bazı bölgelerde DP'li görevlilerin göz altına alınarak engellenmek istendiği, hatta bazılarının tutuklandığı, bazı köylerde de vatandaş oyunu kullanmış ve seçimler sona ermiş gibi tutanakların hazırlandığı iddiaları yer almıştır. Ayrıca halkın DP'ye oy vermesinden korkan CHP'nin seçim sonuçlarını etkilemek için DP'ye oy verenlerin cezalandırılacağı söylentilerini yaydıkları ve bazı idare amirlerinin halka uyguladıkları baskının iyice arttığı, iktidarında buna göz yumduğu da yer almıştır⁴¹². Adnan Menderes'e göre bütün bunlar, Cumhurbaşkanlığı makamının tarafsız kalmayıp, CHP'nin parti propagandasının bir parçası olmasından ve uzun yıllar ülkeyi tek başına yönetmiş olan CHP'nin yerleşmiş temayül ve görüşlerden kurtulamamasından kaynaklanmaktadır⁴¹³. Vatandaşlara yapılan baskılarla ilgili muhalefetin iddiaları karşısında, İsmet İnönü seçimlerden 2 gün önce bir açıklama

⁴⁰⁸ *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1946, s. 1, 4; Refik Koraltan birçok yerde kanunen yasak olmasına rağmen idare amirlerince “*seçim işlerine tesir edecek mahiyette müdahalede*” bulunulduğunu ve CHP'nin millet parası ile propaganda yaptığını söyleyerek, CHP'yi suçlamıştır. *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1946, s. 1,3.

Başka bir iddiaya göre bazı köy öğretmenleri CHP'nin köylerde seçimi kazanması için Hasanoğlan Köy Enstitüsünde bir haftalık kurstan geçirilmiş, CHP'nin kazanması için çalışacağını söz verenlere birer kat elbiselik kumaş verilmiştir. *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁴⁰⁹ *Vatan*, 7 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁴¹⁰ BCA, 490.01.0.0, 28.129.3.

⁴¹¹ Güneş, a.g.m., s. 198.

⁴¹² Özel Şahingiray, *Celal Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri 1946- 1950-1954*, Doğu Matbaası, İstanbul 1999, s. 43.

⁴¹³ Haluk Kılçık *Adnan Menderes'in Konuşmaları ve Demeçleri-Makaleleri*, cilt: 3, Demokratlar Kulübü Yay., Ankara 1991, s. 94, 101.

yapmış; "Milletin rızasıyla tayin olunmayan iktidar mevkiinin hiç bir kıymeti ve hiç bir meşru tarafı yoktur"⁴¹⁴ diyerek, baskı iddalarının yalan olduğuna ve CHP'nin böyle bir teşebbüsünün olamayacağına halkı ikna etmeye çalışmıştır.

DP'nin propaganda konularından biride Cumhurbaşkanının aynı zamanda parti başkanı olması meselesidir. DP yayımladığı seçim beyannamesinde konuyla ilgili;

“Devlet Başkanının fiilen bir Partinin başkanlığında bulunması ve bütün milletin malı olması icab eden Devlet Başkanlığı yüksek makamının bütün yüksek masuniyet ve salahiyyetlerle bir partinin tarafında yer alması diğer partileri gayet nazik ve zor bir mevkiide bulundurmakta ve partilerin eşit hak ve şartlar altında çalışabilmeleri prensibine aykırı durumlar yaratmaktadır”

sözleriyle, Cumhurbaşkanlığı makamının partiler üstü bir konumda olmasını istemiştir⁴¹⁵. Böylece DP, CHP'nin seçim sürecinde devlet imkânını kullanarak propaganda yapmasını önlemeye çalışmıştır. Bu sayede CHP'yi en önemli propaganda unsurlarından birinden mahrum bırakılmış olacaktır⁴¹⁶.

Adnan Menderes, iktidar yanlılarının Cumhurbaşkanını ile parti başkanının aynı kişi olmasını gerektiği iddialarına cevap vererek tartışmaya katılmıştır. Menderes, CHP'lilerin Atatürk dönemini örnek göstermelerinin yanlış olduğunu çünkü tek partili dönem ile çok partili dönemin farklı olduğunu ve demokratik dönemlerde yeni uygulamaların benimsenmesi gerektiğini ileri sürmüştü ve şu cümleleriyle meselenin önemine dikkat çekmiştir:

“Fikrimizce parti başkanlığının devlet başkanlığından ayrılması, Türk demokrasisinin halle mecbur bulunduğu bir mesele olarak karşımızdadır. Devlet reisliği yüksek makamının, parti mücadeleleri içine sokulmayarak bütün partilerin üstünde kalması ve hepsine karşı aynı adalet ve insaf duygularıyla ve kanunun emrettiği tam tarafsızlıkla hareket edebilmesi ancak ve ancak bu meselenin halline bağlı bulunmaktadır.”⁴¹⁷

DP'lilere göre, Cumhurbaşkanlığı makamının tarafsız olmadığı iddialarının en önemli kanıtı Cumhurbaşkanı İnönü'nün yurt gezileri ve açıklamalarıdır. Çünkü bu

⁴¹⁴ Akşam, 18 Temmuz 1946, s. 1, 2; İnönü, 10 Mayıs 1946'da yapılan kurultayda da “Kaybedersek, karşıya geçerek, fikirlerimizi ve siyasetimizi savunmaya çalışacağız” diyerek seçimlerin ardından istifa edebileceğini daha öncede duyurmuştur. Aydemir, a.g.e., s. 447.

⁴¹⁵ Cumhuriyet, 19 Haziran 1946, s. 1, 4; Vatan, 19 Haziran 1946, s. 1, 4.

⁴¹⁶ Murat Burgaç, “1946 Genel Seçimlerinde Propaganda”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, cilt: 13, S. 26, İzmir, 2013-Bahar, s. 168.

⁴¹⁷ Adnan Menderes, “Bir Cevap Münasebetile”, Vatan, 22 Haziran 1946, S.1826, s. 1, 2.

dönemde Cumhurbaşkanı İnönü tarafsız bir politika izlememiş, hatta seçimden 4 gün önce yayınladığı bildiriyle, halktan CHP'ye oy istemişti:

“Kadın ve erkek vatandaşlarım! Bana ve başkanlık ettiğim şerefli Partiye oy vermenizi istemek için kendimde cesaret buluyorum. Bize oy verirseniz, memleketin iç ve dış politikasında da, doğru yolları bulabileceğimize ve memleketin ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarılar elde edeceğimize güveniyoruz. Karar sizindir.”⁴¹⁸

DP'lilerin bu propagandaları karşısında CHP'liler ise, başta İsmet İnönü olmak üzere, ısrarla bu durumun anayasaya uygun ve aynı zamanda gereklilik olduğunu savunmuşlardır. İnönü seçimlerden kısa bir süre önce yayınladığı bir bildiriyle Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanının görevini yapabilmesi için TBMM'de çoğunluğa sahip bir guruba dayanması gerektiğini, siyasilerle ilişkisini kesmesi için Cumhurbaşkanı'nın farklı bir yöntemle seçilmesi gerektiğini savunmuştur⁴¹⁹.

DP, CHP'nin İsmet İnönü adını ön plana çıkarıp sembolleştirerek propaganda yapması karşısında; İnönü adını tartışma konusu yaparak CHP'nin önemli bir propaganda silahını elinden almaya çalışırken, bir yandan da İnönü adına karşı Atatürk'ün manevi şahsını ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Özellikle DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın Ege bölgesindeki seçim çalışmalarında bunu yaygın olarak kullandığı görülmektedir. Bayar bir konuşmasında *“Atatürk hasta idi. Büyük hastalığın tedavisiyle meşgul olurken bana diyordu ki: ‘Bayar sana itimat ediyorum. Sen benim evladımın. Yolumda yürüyeceğine inanıyorum’* dediğini iddia etmiştir⁴²⁰.

DP'nin seçim propaganda önemle üzerinde durduğu bir başka konu da CHP'nin ekonomi politikalarının eleştirisi ve halkın geçim sıkıntısıdır. Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş olması CHP Hükümeti için büyük bir başarı olarak görülmüştü. Savaş yıllarında izlenen siyasi, sosyal ve mali politikaların etkisiyle ülkedeki huzursuzluk artmış, yoksulluk ve açlık dayanılmaz boyutlara ulaşmıştı.

⁴¹⁸ BCA, 490.01/355.1490.1; *Türkyolu*, 18 Temmuz 1946, s. 1, 2; *Ulus*, 18 Temmuz 1946, s. 1, 2.

⁴¹⁹ *Ulus*, 18 Temmuz 1946, s.1, 2.

⁴²⁰ *Yeni Asır*, 17 Temmuz 1946, s. 3; Sanayileşme ve ekonomik kalkınmanın ön planda olduğu bu dönemde, Atatürk, İş Bankası'ndaki gösterdiği başarıyı ülke yönetiminde de göstermesi için Bayar'ı, önce Maliye Vekilliği'ne daha sonra da Başbakanlığa getirmiştir. Hakkı Uyar, *Türkiye'de Tek Parti Dönemi'nde İktidar ve Muhalefet 1923-1950*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1998, s. 57.;

Rıfki Salim Burçak da ülkenin içinde bulunduğu koşulları ve halkın yönetimden nasıl uzaklaştığını şöyle anlatmıştır:

“Atatürk’ün, memleketin efendisi olarak gösterdiği köylü, jandarma ve tahsildardan, yol ve tarım ürünleri vergilerinden sızlanıyor, feryat ediyordu. Memleketin efendisi, altı liralık yol vergisini veremediği için kendisini günlerce yollarda veya madenlerde çalıştıran, yetiştirdiği ürünü vergi adı altında keyfi ölçülerle elinden alan bir terör rejimine artık kendi devleti gözüyle bakamaz olmuştu. Çay, şeker, gaz ve bez gibi mübrem (zorunlu) ihtiyaçlarını sağlayamayan halk arasında ölümlerini toprağa kefesiz gömenler bile vardı. Vatandaşların sebep gösterilmeden polisçe tutuklanabildiği bir düzende devlet koruyucu değil, kahredici bir kuvvet halindeydi.”⁴²¹

CHP Trabzon milletvekili Raif Bey’in Karadeniz insanların açlıktan ot toplayıp yemeye başladığını ileri sürdüğü dönemde⁴²² içinde bulunduğu koşullar halkın, yeni kurulmuş olan DP’ye karşı ilgi duymasına ve onu kurtarıcı gibi görmesine neden olmuştur. Savaş yıllarında yaşanan yoksulluktan, çekilen sıkıntılardan yanlış politikalar izleyen CHP ve İnönü sorumlu tutulmuştur. Bu durum propaganda çalışmalarında sık sık dile getirilmiş⁴²³ ve DP’liler “*Bizi aç bıraktınız, çıplak bıraktınız. Ölülerimizi saracak kefen bulamaz olduk*” ifadelerini sık sık kullanmışlardır⁴²⁴. Ayrıca “*Geldi İsmet, kesildi kismet*” ifadesi bu düşüncenin bir sonucu olarak doğmuştur⁴²⁵.

DP’nin, Devletçilik ve Varlık Vergisi konularındaki eleştirileri, tüccarlara yönelik yayınlanan beyannamesi, ticaret ve sanayi kesiminin oylarını hedefleyen, bu kesimi kazanmaya yönelik propagandalar olarak dikkat çekmektedir⁴²⁶. CHP iktidarının çıkardığı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nu, ormanları korumak için aldığı tedbirler ve köylerde okul binalarının köylülere yaptırılması gibi uygulamalara yönelik eleştirilerle de çiftçi ve köylü kesiminin desteğini kazanmaya çalışmıştır. DP’ye göre, Toprak Kanunu gereksiz bir kanun olduğu gibi, ormanları korumak için çıkarılan, köylerde ev yapmayı, tamir etmeyi neredeyse

⁴²¹ Goloğlu, a.g.e., s. 18.

⁴²² Goloğlu, a.g.e., s. 18.

⁴²³ Burçak, a.g.e., s. 26-27.

⁴²⁴ Ülke ekonomisinin durumu, ekmek, şeker, çivi gibi temel ihtiyaç maddeleri, lüks tüketim maddeleri arasında sayılacak kadar kötüdür. Türkiye’nin içine düştüğü ekonomik bunalım, savaşa fiilen katılan ülkelerde bile görülemeyecek kadar tehlikeli hale gelmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay., İstanbul 1984, s. 184-189.

⁴²⁵ Aslandaş, a.g.e., s. 93.

⁴²⁶ Burgaç, a.g.m., s. 166-168.

imkansız hale getiren, Orman Kanunu da köylülerini çok zor duruma sokmuştu. Ayrıca köylüye mecbur tutulan ilkokul yapma yükümlülüğü de değinen DP, iktidara gelecek olursa köylü bu yükten kurtulacaktı ve şehirlerde olduğu gibi köylerde de okul binası yapma işini devlet üstlenecekti⁴²⁷.

DP'nin propaganda sürecinde halktan destek görmesinde etkili olan diğer bir önemli hususta dini düşünce ve inançlara olan yaklaşımıdır. O dönemde CHP ile ilgili olarak toplumda, CHP'nin ideolojisinin İslam dışılığıının yanında, İslam karşıtı olduğu şeklinde bir düşünce oluşmuştu⁴²⁸. Bu durumu çok iyi kullanan DP, CHP'nin çok önem verdiği ve Cumhuriyet rejiminin temeli saydığı laiklik prensibi doğrultusunda yapılan sınırlamalara karşı, dini inançlara ve uygulamalara karşı daha esnek ve hoşgörülü bir politika izleneceğini vaat etmiş⁴²⁹ ve Köy Enstitüleri konusunda CHP'yi eleştirmiştir. Bu okullar tek parti döneminde, taşrada kalkınma ve yeni atılımlar için destek sağlamak, öncü kadro yetiştirmek için açılmış öğretmen okullarıydı. Ancak bu okulların derslik, atölye ve yurt gibi binaları buldukları yöre halkı tarafından karşılanılmaktaydı ve bu durum zaten ekonomik açıdan zor durumda olan halkı oldukça sıkıntıya sokmaktaydı⁴³⁰. Muhafız çevrelerce halkın dini inançlarını CHP ideolojisi doğrultusunda değiştirme ve şekillendirme projesi olarak görülen bu okullar, uyguladıkları müfredatın içeriği bakımından toplumun maneviyatıyla uyuşmadıkları ve İslam karşıtı bir rol üstlendikleri gerekçesiyle, zaman zaman eleştirilmiştir. ⁴³¹. Emin Sazak, Mecliste yaptığı bir konuşmada, Köy Enstitüleri'nde milli terbiyenin, ahlaki değerlerin ve dini hassasiyetlerin göz önünde tutulmadığını, okullarda “*anasının yanında kızını kucakladım*” gibi sözlerden oluşan şarkılarla dolu müzik derslerinin öğrencilere okutulduğunu söylemiştir.

⁴²⁷ BCA, 030.010.000.000.129.929.15; Burgaç, a.g.m., s. 166-168. (163-184); Toprak Reformu Kanunu uygulamaya koyan CHP iktidarı, Denizli bölgesinde Tavashoğulları'nın geniş arazisini kamulaştırmış ve araziye CHP'ye oy veren 3-4 köye dağıtmıştır. Avcıoğlu, a.g.e., s. 333.

⁴²⁸ Mehmet Emin Gerger, *Bütün Yönleriyle İnönü- Menderes Mücadelesi ve Demirkırat Oyunu*, Akbel Yay., İstanbul, 1991, s. 14; Osmanlı'da siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda etkin olan İslam dini, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde bu alanların dışına itilmiştir. Türkiye, bir anlamda resmi ideoloji sıfatıyla laikliği İslamın yerine koyan bir kültürel kimlik ve yaşam biçimini benimsemiştir. Cumhuriyet elitlerinin hararetle suvunduğu bu yeni kimliğin halka benimsetilmesi için 1950'lere kadar tavizsiz bir şekilde hareket edilmiştir. Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam: Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri*, İletişim Yay., İstanbul 2009, s. 114.

⁴²⁹ Bahri Savcı, “1965 Milletvekilleri Seçimi Üzerine Bir Analiz”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt: 20, sayı: 4, Ankara 1965, s. 179.

⁴³⁰ Cemil Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi-Çağdaş Türkiye 1908-1980*, cilt: 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 2013, s.169.

⁴³¹ Gerger, a.g.e., s. 14.

DP'nin Köy Enstitülerinin İslam karşıtı olduğu ve CHP'nin halkın dini düşünce ve inançlarını göz ardı ettiğine dair iddiaları⁴³² karşısında, bunların asılsız dedikodular olduğunu belirten CHP, karşı saldırıya geçmiş ve DP'yi, ezanın Arapça okunması gibi vaatlerle, dini siyasete alet etmekle suçlamıştır⁴³³.

DP, CHP'nin, toplumun Atatürk'e olan sevgi ve saygısından yararlanmasını ve bunu propaganda unsuru olarak kullanması önlemeye çalışmıştır. Atatürk'ün yolundan ilerlemek istediklerini vurgulayan DP, Atatürk'ün muhalefete verdiği desteğe dair iki örneği propaganda amaçlı kullanmıştır. Bunlardan ilki Atatürk'ün, SCF lideri Ali Fethi Bey'e yazdığı bir mektupdur. Atatürk, "*Binanaleyh Büyük Millet Meclisi'nde aynı temele istinat eden yeni fırkanın faaliyeti geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini cumhuriyetin temel esaslarından sayarım*" diyerek SCF'nin kurulmasını desteklemektedir⁴³⁴. Diğer örnek ise Mustafa Kemal, İzmir Valisi tarafından halka hitabı engellenen Fethi Bey'e telgrafın da: "*Anlıyorum ki, sana nutkunu söylättirmek istemiyorlar, fakat sen behemahal nutkunu söyleyeceksin ve tesadüf edeceğin herhangi bir manayı derhal bildireceksin. Asayişin temini için Dahiliye Vekili ve İzmir Valisi lazım olan tedbirleri almakla mükelleftir*" diyerek muhalafete olan desteğini ortaya koymuştur⁴³⁵. Bu örneklerin yanı sıra DP'lilerin "*Dağ başını duman almış*" marşını kullanmaları da DP'nin dinamizmini ve hızla iktidara yürüdüğünü tasvir etmekte, aynı zamanda CHP'nin Atatürk'ün mirasçısı olduğu algısını kırmaya yönelik bir anlamda taşımaktadır⁴³⁶.

DP iktidarı eleştirirken bir yandan da CHP'nin kendisiyle ilgili negatif propagandalara cevap vermeye çalışmıştır. Bunlardan birine göre DP'liler, şekerin kilosunu 25 kuruşa indirecekleri, Toprak Kanunu uygulamayacakları ve Sümerbankı lağvedecekleri gibi propagandalarla halkı kandırmaktaydı. CHP'nin bu iddialarına muhalefetten cevap gecikmemiştir. Bu iddiaları yalanlayan DP'liler, CHP'nin iftira atarak, halkın kendilerine ilgisini engellemeye çalıştığını savunmuşlardır⁴³⁷. Bir başka iddia ise DP'yi kuranların komünist olduklarıydı ve belkide bu, 1946'da DP'yi

⁴³² Goloğlu, *a.g.e.*, s. 26.

⁴³³ Karpat, *a.g.e.*, s. 249.

⁴³⁴ *Vatan*, 20 Haziran 1946, s. 1, 3.

⁴³⁵ *Vatan*, 8 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁴³⁶ Fatma Alev Atayakul, *Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s.36.

⁴³⁷ *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1946, s. 1.

en fazla uğraştıran konudur. 1945 yılında Sovyetlerin Boğazlar ve Doğu Anadolu ile ilgili istekleri, ülkede komünist düşmanlığını alevlendirmiş ve bu düşmanlık iç politikada muhalefete karşı kullanılarak, komünist suçlamasıyla, özellikle de sol hareketlerin sindirilmesini kolaylaştırmıştır. Bu suçlamalardan DP de etkilenmiştir. Seçimler öncesi Moskova radyosunun iktidarı eleştiren, muhalefeti öven yayınlar yapmasından dolayı, CHP kanadından DP'ye yönelik komünistlik suçlamaları yapılmıştır⁴³⁸. Ancak bu suçlamalar CHP Genel Merkezi tarafından yapılmamıştır. Üstelik Genel Merkez, 24 Haziran'da yayınladığı tebliğde, muhaliflere karşı yabancı devletlerden para aldıkları şeklindeki ithamlarda bulunulmaktan kesinlikle uzak durulması gerektiğini, partinin seçim propagandasıyla görevli olan kişilere net şekilde bildirilmesine⁴³⁹ rağmen bu suçlamalar devam etmiştir. Mardin Halkevi'nde yaptığı konuşmada milletvekili Aziz Uras, DP'nin Rus parasıyla kurulduğunu ve bu partiye girenlerin 505 Sayılı Kanun gereğince sürgün edileceğini belirtmiştir⁴⁴⁰. İktidar yanlısı Tanin gazetesinde de bu suçlamalar zaman zaman devam etmiş ve gazete, seçim günü "*Vatandaş oy verirken Moskova'yı unutma*" manşetiyle çıkmıştır⁴⁴¹. Bu suçlamalar karşısında Bayar, "*Biz, ne meşrutiyetin Said Mollası, ne de son senelerin komünist kırıntılıyız. Biz, millete hizmet için ortaya atılmış Türk evlatlarıyız. Memleketin selametini hangi politikada görürsek o politikanın taraftarıyız*" sözleriyle kendisini ve partisini savunmuştur⁴⁴². Menderes de seçimden kısa bir süre önce Aydın'da yaptığı konuşmada bu tür iddiaları yalanlamıştır⁴⁴³.

⁴³⁸ Gazeteci Ahmet Emin Yalman, Moskova radyosunun Yay. hakkındaki değerlendirmeyi yapmıştır: "*Bu sıralarda Moskova Radyosu'nun Demokrat Parti'nin ayrılığına dair yaptığı velveleri yayınlarda Moskova'nın Parti'nin neden can vermesini istediğini belirten çok kuvvetli noktalar dikkate layıktır. Moskova şunları söylüyordu: 'Demokrat Parti halkındır öncüdür, partilerin asıl yoluna gitmesine, kavgaların sokağa dökülmesine mani oluyor, kanuna saygı göstermek bakımından iktidar partisine destek oluyor.'*" Yalman, a.g.e., s. 1430.

⁴³⁹ *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1946, s. 1, 3; Demokrasi tarihimizde ilk komünistlik suçlaması CHP fanatikleri ve militanları tarafından DP'ye karşı yapılmıştır. Toker, a.g.e., s. 110.

⁴⁴⁰ *Vatan*, 11 Temmuz 1946, s. 3; Ordudan Samsun'a gitmekte olan bir lise öğrencinin DP'li olduğunu öğrenen bir gemi kaptanı, "*sen komünistsin*" diyerek, öğrenciyi 5 saat zorla çalıştırmıştır. Bir lisede, sınıfta iki tane DP'li öğrenci olduğunu öğrenen edebiyat öğretmeni, onlara "*ikiniz de komünistsiniz*" demiş, DP'den İstanbul adayı olan Salomon Adato'nun Rus Bankası'nın avukatı olması da, zaman zaman komünistlik propagandası için kullanılmıştır. Goloğlu, a.g.e., s. 69

⁴⁴¹ *Tanin*, 21 Temmuz 1946, s. 1; DP kurulduktan sonra, o dönemde ülkedeki komünist yapının önde gelenlerinden Gazeteci Zekeriya Sertel, Bayar'ı evinde ziyaret etmiş ve Sovyetlerin para yardımı teklifini iletmıştır. Bayar'ın teklife cevabı Sertel'i evden kovmak olmuştur. Refik Koraltan, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar, DP'nin Kurucusu Anlatıyor*, Haz. Kamil Maman, Timaş Yay., İstanbul, 2013, s. 124.

⁴⁴² Albayrak. a.g.e., s. 86.

⁴⁴³ Haluk Kılçık, *Adnan Menderes'in Konuşmaları ve Demeçleri-Makaleleri*, cilt: 3, Demokratlar Kulübü Yay., Ankara, 1991, s. 93.

Kuruluşundan sonra DP yöneticilerinin karşılaştıkları bir başka önemli sorun da, DP'nin muvazaa partisi olduğu iddiasıdır⁴⁴⁴. Celal Bayar muvazaa söylentisi üzerine “muvazaa hafifliktir. Kimse böyle bir teklifte bulunmamış, kimse de böyle bir şeyi kabul etmemiştir”⁴⁴⁵ ve “Bu söylentileri ahlâk kaideleri ile telife imkân yoktur. Ortada ne böyle bir muvazaayı kabul edecek ne de teklif edecek kimse yoktur”⁴⁴⁶ sözleriyle bu konudaki iddiaları yalanlamıştır. Fakat Partinin lider kadrosunun CHP içinden çıkması, parti tüzüğündeki devletçilik anlayışının CHP programından alınmış gibi olması⁴⁴⁷, Bayar'ın, İnönü ile 4 Aralık 1945'te yemekte biraraya gelip, kurulacak parti ile ilgili bazı konularda anlaşma sağlamaları ve altı ilkenin parti programına alınması gibi yapı bakımından benzerliği nedeniyle, DP uzun süre muvazaa partisi olarak itham edilmekten kurtulamamıştır⁴⁴⁸.

DP'nin CHP iktidarını eleştirmediği tek alan dış politikadır. Aynı şekilde dış politika CHP tarafından da propaganda malzemesi yapılmamıştır. Bayar'ın İzmir mitinginde söylediği; “Herhangi bir dış tehlike karşısında Türk milletinin bir tek varlık olarak bu tehlikeyi önlemeye koşacağı asla unutulmamasını istediğimiz bir hakikattir... Dış politika durumumuzu münakaşa etmekte memleket nam ve hesabına fayda görmüyoruz” sözleri adeta iki parti arasındaki uzlaşmayı doğrular niteliktedir⁴⁴⁹.

Propaganda sürecinde siyasetçilerin popülist davrandıkları ve seçmene vaatlerde buldukları da olmuştur. Ulus'un haberine göre, İsabeyli köyünde halka bir teneke gaz yağı dağıtan DP adayı Dr. Fuat Köse, “Arkadaşlar, bu gazı size Demokrat Parti gönderdi. Bu bir şey değil. Daha teneke teneke göndereceğiz” demiştir⁴⁵⁰.

1.5.2. Seçim Beyannamesi ve Bildiriler

Seçimlere katılma kararı alan DP, diğer partilerden daha erken davranarak ilk beyanname yayınlayan parti olmuştur. 18 Haziran'da yayımlanan ve milletvekili

⁴⁴⁴ Gedikli, a.g.m., s. 138.

⁴⁴⁵ Adem Çaylak-Şükrü Nişancı, “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş Demokrasiye Geçiş Mi Siyasal Rejimin Restorasyonu 1946-1950”, *Osmanlı’dan İkininli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara 2010, s. 310.

⁴⁴⁶ *Son Posta*, 8 Ocak 1946, s. 1, 5.

⁴⁴⁷ Gedikli, a.g.m., s. 138.

⁴⁴⁸ Yeşil, a.g.e., s. 52.

⁴⁴⁹ *Yeni Asır*, 16 Temmuz 1946, s. 1, 4; *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1946, s. 4.

⁴⁵⁰ *Ulus*, 5 Temmuz 1946, s. 1, 4.

seçimlerine katılma kararı alınırken partisel kaygılarla değil; memleket bilinciyle hareket edildiği vurgulanan beyanname 4 bölümden oluşmuştur:

- Cumhurbaşkanı ve parti başkanlığının birarada olmasının sakıncaları
- İktidar baskısı ve müdahaleleri
- DP'nin seçime katılma kararı
- Eşitlik prensibinin uygulanması beklentisi

Cumhurbaşkanı İnönü'nün Mayıs ve Haziran aylarında çıktığı yurt gezisinde yaptığı konuşmalar muhalefet tarafından eleştiri konusu oldu. İnönü, Trabzon Halkevi'nde yaptığı konuşmada; *“Fark etmişsinizdir ki hiçbir yerde bana ve Başkanı olduğum şerefli partiye oy verilmesini vatandaşlarımdan istemedim. Büyük Millet Meclisi yeni seçim kararı verdikten sonra belki partimizin programlarını tekrar anlatarak bize oy verilmesini de isteyeceğim”*⁴⁵¹ cümleleriyle seçim sürecinde CHP adına propaganda yapacağını işaretlerini vermiştir. Beyanname, Cumhurbaşkanı olan İnönü'nün parti başkanı sıfatıyla bazı seçim çalışmalarında bulunması,

“Ne kadar iyi niyetle hareket edilirse edilsin Devlet Başkanlığının fiilen bir partinin başkanlığında bulunması ve bütün milletin malı olması icap eden Devlet Başkanlığı yüksek makamının bütün yüksek masuniyet ve salâhiyetleriyle bir partinin tarafında yer alması diğer partileri gayet nazik ve bir mevkide bulundurmakta ve partilerin eşit hak ve şartlar altında çalışabilmeleri prensibine aykırı durumlar yaratmaktadır”

cümleleriyle eleştirilmiş ve İnönü'nün CHP Genel Başkanı sıfatıyla değil; Cumhurbaşkanı sıfatıyla hareket etmesi istenmiştir. Ayrıca beyanname, idare amirlerinin ve devlet memurlarının muhalefet partilerine karşı tutumlarının, CHP'nin muhalefete hayat hakkı tanımak istemediğinin kanıtı olduğunu iddia edilmiştir⁴⁵².

Devletçilik ve Varlık Vergisi konularında sert eleştirileri ile dikkat çeken DP'nin, aynı zamanda tüccarlara yönelik bir bildiri yayımlayarak, tüccarların neden DP oy vermesi gerektiğini anlatmaya ve bu kesimi kazanmaya çalıştığı görülmüştür. Özellikle Varlık Vergisi, *“Endüstri, ticaret, bütün iktisadi hayat, emniyet havasını teneffüs ederek yaşayabilir. Varlık Vergisi ile bu hava zehirlenmiştir”*⁴⁵³ cümleleriyle eleştirilmiş ve *“vaktinde tedbir alınsaydı Varlık Vergisi gibi, eşi tarihte görülmeyen*

⁴⁵¹ TURAN, İlhan, *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944- 1950*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., No:99, Ankara, 2003, s. 130; Akşam, 19 Haziran 1946, s. 1, 2.

⁴⁵² *Vatan*, 19 Haziran 1946, s. 1-3.

⁴⁵³ Lewis. a.g.e., s. 300.

*bir vergiye başvurmak asla zaruri” olmazdı denilerek, bu verginin iktidarın hatalarının bir sonucu olduğu iddia edilmiştir*⁴⁵⁴. Seçim beyannamesinde de bu konuya yer verilmiş ve “*Memleketin hakikatte iktisadi bünyesini teşkil ve temsil eden siz tüccarlar hep fena nazarla görülmüş ve bilhassa son harp yıllarında en namuslularınıza bile kötü damgalar vurulmak istenmiştir*” ifadeleriyle ülkenin ekonomik yapısını oluşturan tüccarlara, CHP iktidarının olumsuz gözle baktığını ve en namuslu, en dürüstlerinin bile kötü kabul edildiğini, bu nedenle tüccarların hem ülke menfaatleri hem de şahsi menfaatleri bakımından DP’yi desteklemelerinin gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca, CHP’nin savaş yıllarında adil davranmadığı, bilhassa da azınlıklara haksızlık yaptığı, DP’nin ise iktidar olması durumunda din ve ırk ayrımı yapmaksızın herkese eşit davranacağı savunulmuştur. Beynamede, “*Son harp yıllarında en namuslularımıza bile kötü damgalar vurulmak istenmiştir*” gibi geçmişe dönük eleştirilerin yanında “*Bütün vatandaşları eşit haklara sahip kılmayı, onların dertlerini dinleyip, kulak arkasına atmadan yerine getirmeyi...*”⁴⁵⁵ gibi geleceğe dönük söylemlere de yer verilmiştir.

Propaganda süreci devam ederken, 8 Temmuz’da İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan bir genelgeyle, partiler adına köylere gönderilen kişilerin, hangi parti adına propaganda yaptıklarını gösterir bir belgeyi yanlarında bulundurmaları gerektiği ve propaganda çalışmaları yapmak amacıyla, ilgili idari makama müracaat ederek, izin almaları gerektiği ilan edilmiştir. Bu genelgeye gerekçe olarak da bazı köylerde DP teşkilatından olduklarını söyleyen bazı kişilerin “*Kur’an yazısını tekrar okullara koyacağız*”, “*Muhalefet partisinin hilafet partisi demek olduğu*” ve “*Vergi ve askerliği kaldıracakları*” şeklinde propaganda yaptıklarına dair iddialar gösterilmiştir⁴⁵⁶. 11 Temmuz’da bir bildiri yayımlayan DP’ye göre, İçişleri Bakanlığı tarafından zehirleyici propagandaları önlemek amacıyla gönderildiği iddia edilen genelge, aslında muhalefeti durdurmak içindir. Propaganda için köylere gitmekte olanlara, idare amirlerinden alınmış vesikaları olup olmadığı sorulmakta ve gösteremeyenlerin geçişlerine izin verilmemekteydi. Köylere gidebilme müsadesi

⁴⁵⁴ BCA, 030.000.010.129.929.15.

⁴⁵⁵ *Vatan*, 12 Temmuz 1946, s. 5; İnönü, 1 Kasım 1942’de tüccar sınıfını, “*Bulanık zamanı bir daha ele geçmez bir fırsat sayan eski bataklık çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret mali yapmaya yeltenen, gözü doymaz vurguncu*” olarak tanımlamıştır. Avcıoğlu, a.g.e., s. 355; İstanbul Ticaret Odası, bürokratların kendilerine saygılı davranmasını ve “*kravatlı hirsız*” muamelesi yapmamasını resmen talep etti. Heper, a.g.e., s. 123.

⁴⁵⁶ *Son Posta*, 12 Temmuz 1946, s. 1, 7.

almak için idari makamlara müracaat ettikleri zaman ise hareketten 48 saat önce müracaat edilmesi ve bu müracaat üzerine yapılacak olan tahkikat sonunda müsaade ve vesika verilip verilmeyeceği kendilerine bildirilmekteydi. Böylece milletvekili seçimleri öncesinde muhalif partilerin, halkla ve köylerdeki teşkilatları ile her türlü temas ve irtibatları kesilmiş olacaktı. Haberleşmenin imkânsız hale getirilmesiyle, her köy tamamıyla tecrit edilerek ve teker teker baskı altına alarak, muhalif parti teşkilatları dağılmaya ve istifa etmeye mecbur edilecek, halk korkutulup, yıldırılacak, hatta milletvekili aday listelerinin ve seçimlerde sandık başlarında bulundurulacak parti temsilcilerinin bile köylere ulaşması engellenecekti⁴⁵⁷. Oysa Anayasanın 70. Maddesinde her vatandaşın, fikir ve kanaatlerini söyleyerek, oy isteme hakkı güvence altına alınmıştı. Suç fiilinin ortaya çıkması durumunda ise ilgili şahıslar mahkemeler tarafından cezalandırılmaktaydı. Ayrıca Anayasanın 78. Maddesine göre seferberlik, sıkıyönetim veya salgın hastalık tehlikesi dışında, İçişleri Bakanlığı'nın seyahat özgürlüğünü engelleyebilme yetkisi yoktu. Dolayısıyla İçişleri Bakanlığı'nın herhangi bir vatandaşa “*Zehirleyici propagandalar yapması ihtimali vardır. Onun için sen seyahatinden men ediliyorsun*” diyerek, engelleme yetkisi yoktu. Üstelik CHP yanlıları her yerde, jandarma, polis ve vali himayesi altında her türlü propaganda yapmakta, DP mensupları istfaya ve halk ise CHP'ye oy vermeye zorlanmakta, dayak yemekte ve haksız yere tutuklanmaktaydı. Yaşanan bu taşkınlıkların organize olduğu, aynı merkez tarafından yönlendirildiği düşünülmekte ve CHP'nin muhalefete izin vermeyeceği kanaatinin oluştuğu belirtilmekteydi. Bu ortamda seçimlerden çekilme ihtimali olsa da durumu daha da ağırlaştıracak böyle bir adıma DP'nin taraftar olmadığı vurgulanmıştır⁴⁵⁸.

⁴⁵⁷ Osman Akandere, “1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar I”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 25, sayı:75, s. 8.

⁴⁵⁸ *Vatan*, 11 Temmuz 1946, s. 1,3; *Akşam*, 11 Temmuz 1946, s. 1, 2; DP'nin beyannameğine bir gün sonra İçişleri Bakanlığı'ndan yanıt gelmiştir. Bakanlığa göre söz konusu genelge seçimlerle hiçbir alakası olmayan bazı kişilerin seçim propagandası bahanesiyle bazı yerlerde rejim aleyhinde konuştukları, huzur ve güveni bozacak çalışmalar yaptıklarına dair gelen bilgiler üzerine alınmış bir tedbirdir. Genelge de seyahat özgürlüğünü kısıtlayıcı hüküm yoktu ve idare amirlerinden izin alınması gerektiğine dair bir emirde verilmemişti. Sadece partiler adına seçim propagandası yapacak kişilerin, ilgili oldukları partilerden bir vesika alması istenmiştir. Tamimi yanlış uygulayanlar varsa, gerekli şikayetlerin yapılması durumunda, onlar hakkında gerekli kanuni işlemlerin yapılacağı ifade edilmişti. Ayrıca DP bu bayannameyle mağdur edildiği izlenimi vererek halkı kendilerine acındırarak oy verdirmeye çalıştığını iddia etmiştir. *Ulus*, 12 Temmuz 1946, s. 1, 3. Toker “*Evet, belki. Ama CHP'den DP'ye gelen hücumlar ortadayken ve valiler kaymakamlarına baskı yapıp dayak atın, DP'yi sureti katiyetle kazandırmayın diye tamimlergönderirken, kaymakamlar da DP'li köylülere dayak çekerken, DP'ye acındırmak için beyannameye mi ihtiyaç vardı?*” sözleriyle İçişleri Bakanlığının açıklamasının doğru olmadığını savunmuştur. Toker, *a.g.e.*, s. 118. Toker bu sözleriyle aynı zamanda DP'nin iktidar

Seçimlerden iki hafta kadar önce Celal Bayar, DP İl Başkanlarına gönderdiği bir genelgeyle onlara bazı uyarılarda bulunmuştur. Bayar'a göre iktidar partisi mensuplarının seçimi kazanmak için her yolu mübah gördükleri ve her yola başvuracaklarına dair farklı yerlerden haberler gelmektedir. Seçimden iki gün önce DP'nin kendisini lağvettiği ya da resmi makamlarca kapatıldığı ve mensuplarının tutuklandığı şeklinde telgraflar veya mektuplar gönderilecekti. Bir başka iddaya göre de milletvekili listeleri üzerinde oynamalar yapılarak, bazı CHP milletvekillerine de DP'li vatandaşların oy vermesi sağlanacaktı. Bayar, bütün partililerin bu durumdan haberdar edilmesini ve ne yapılırsa yapılsın, her türlü kanunsuzluğa rağmen, meşru müdafaa sınırları içerisinde kalınmasını istemiştir⁴⁵⁹.

17 Temmuz 1946'de Cumhurbaşkanı İnönü tarafından radyodan ilan edilen CHP'nin seçim beyannamesi dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye yansımaları, çok partili siyasal yaşama geçilmesi, tek dereceli seçim sisteminin önemi ve CHP'nin bu süreçteki rolü üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde başta DP olmak üzere muhalefetin CHP ve İnönü'ye karşı propaganda olarak kullandığı konulara açıklık getirilmiş, eleştirilere cevap verilmiştir. Bunlar arasında Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının birarada olması, köy okullarının köylülere yaptırılması, hayat pahalılığı ve yoksulluk gibi konular yer almaktadır. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise dış politika ve seçim emniyeti üzerinde durulmuş, vatandaşların güven içinde oylarını kullanmaları istenmiştir. Uzun zamandır verilen emeklerin boşa gitmemesi ve Türkiye'nin hedeflerine ulaşabilmesi gerektiğini belirten İnönü vatandaşlardan şu sözlerle destek istemiştir:

*“Kadın ve erkek vatandaşlarım! Bana ve başkanlık ettiğim şerefli partiye oy vermenizi istemek için kendimde cesaret buluyorum. Bize oy verirseniz, memleketin iç ve dış politikasında da doğru yolları bulabileceğimize ve memleketin ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarıları elde edeceğimize güveniyoruz. Karar sizindir.”*⁴⁶⁰

baskısı, devlet görevlilerinin halkı zorla CHP'ye oy verdirmeye çalıştığı gibi iddialarının da doğruluğunu onaylamıştır.

⁴⁵⁹ *Vatan*, 14 Temmuz 1946; *Son Posta*, 14 Temmuz 1946.

⁴⁶⁰ BCA. 490.01/355.1490.1; *Türk Sözü*, 18 Temmuz 1946, s. 1, 3; *Ulus*, 18 Temmuz 1946, s. 1-2.

ama bilirsiniz, biz aileden Halkçıyız. Benim de bütün arzum, Atatürk'ün ve İnönü'ün partisine hizmet etmektir..." şeklinde konuşarak aynı zamanda beni aday göstermezseniz karşıya giderim demeye getirmişlerdir. CHP'den umduğunu bulamayanlar bu kez de DP Genel Merkezi'ne koşup benzer oyunu orada da oynamışlardı. Yaklaşan seçimler öncesinde CHP milletvekili aday listesini seçimlerden 3 gün önce, 18 Temmuz'da yayımlarken⁴⁶⁶; DP'nin aday listesini topluca yayımladığına dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

DP de seçim işleri ve aday listeleriyle ilgili çalışmalar Refik Şevket İnce ve yardımcısı Basri Aktaş tarafından yürütülmüştür. İnce tarafından milletvekili adaylarıyla ilgili bilgilerin yer aldığı, sarı karton kaplı bir kayıt defteri tutulmuştu⁴⁶⁷. Adaylar arasında 52 Avukat, 41 Çiftçi, 40 Doktor, 39 Tüccar ve işadamı, 15 Emekli General, 14 Mühendis, 13 Öğretmen, 8 Gazeteci, 7 Bankacı, 6 Profesör, 5 Eczacı, 2 Vali ve 31 de diğer mesleklerden kişiler vardı⁴⁶⁸. Adaylar genellikle öğretmen, çiftçi, tüccar, doktor ve avukat gibi halka yakın kesimden seçilmişti. Listede isimler birden fazla yerden aday gösterilmişlerdir⁴⁶⁹.

- Mareşal Fevzi Çakmak : Ankara, İstanbul, İzmir, Erzurum
- Celal Bayar : Bursa, İstanbul, İzmir
- Adnan Menderes : Aydın, Kütahya, Manisa
- Fuat Köprülü : Ankara, İstanbul, İzmir
- Yusuf Kemal Tengirşek : İstanbul, Kastamonu, Sinop
- Refik Koraltan : İstanbul, Hatay, İçel
- Emin Sazak : Ankara, Eskişehir
- Refik Şevket İnce : Kastamonu, Manisa
- Cemal Tunca : Afyon ve Manisa⁴⁷⁰

Böylece bu adaylar bir yerden seçilemeseler bile başka bir yerden seçilebileceklerdi. Bu durum DP'nin önde gelenlerinin seçimler sonuçlarına dair bazı kaygılar taşıdıklarını ve milletvekilliğini garantiye almaya çalıştıklarını göstermektedir.

⁴⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Ulus*, 19 Temmuz 1946, s. 1, 4; *Akşam*, 19 Temmuz 1946, s. 2, 3; *Son Posta*, 19 Temmuz 1946, s. 1,7.

⁴⁶⁷ Toker, *a.g.e.*, s. 121-122.

⁴⁶⁸ Yücel, *a.g.e.*, s. 55; Tuncer, *a.g.e.*, s. 237-245; Metin Toker'in aktardığına göre Tevfik Rüştü Aras ve Kılıç Ali, milletvekili adayı olmak için DP'ye başvurdu ancak kabul edilmemiştir. Toker, *a.g.e.*, s. 499.

⁴⁶⁹ Tevfik Çavdar, *Müntehib-i Sani'den Seçmene*, V Yay., Ankara, 1987, s. 85-86.

⁴⁷⁰ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 71; Toker, *a.g.e.*, s. 123; Erol Tuncer ise Fevzi Çakmak'ın Kastamonu'dan da bağımsız milletvekili adayı olduğunu belirtmektedir. Tuncer, *a.g.e.*, s. 243.

Partilerin seçimlerde halkın oy tercihlerini etkilemek için kullandıkları yöntemlerden biride, insanların güvenini, sevgisini kazanmış, kitleleri peşinden sürükleyebilecek isimleri kazanmak ve onları propaganda için kullanmaktır. 1946 Milletvekili Seçimlerinde Demokrat Parti de bu yöneme baş vurmuş ve vatandaşlar tarafından sevilen, saygı duyulan, tanınmış simaları partiye kazandırmayı, böylelikle de oy oranını arttırmayı hedeflerken; adaylık konusunda en ilginç durum İsmet İnönü'nün adaylığında yaşanmıştır. Hem CHP hem DP, İnönü'nün kendi milletvekili aday listesinde yer almasını istemiş⁴⁷¹ ve DP, CHP İnönü'yü nereden aday gösterecekse kendilerinin de İnönü'yü oradan aday göstereceği ilan etmiştir⁴⁷².

DP'lilerin bu sayede İsmet İnönü ile CHP arasındaki bağı koparmak istemeleri⁴⁷³ ve iktidara geldiğimizde, "*İnönü başımızda kalacak. Halk Partisi çekilecektir*" şeklinde propaganda yaparak⁴⁷⁴, seçimlerde İnönü'ye duyulan güveni kullanmak istemeleri, CHP'lilerin sert tepkisini çekmiştir⁴⁷⁵. Çünkü İsmet İnönü, CHP'nin en önemli propaganda silahıydı. Çünkü CHP'nin kuruluşunda yer almış, Atatürk döneminde yıllarca CHP adına milletvekilliği ve başbakanlık yapmış, Atatürk'ün vefatının ardından yıllardır hem Cumhurbaşkanlığı hem de CHP Genel Başkanlığı görevini yürütmekteydi. İnönü'nün DP'den aday olması gibi bir ihtimalin mümkün olmadığını bildikleri halde, DP'lilerin neden böyle hareket etmişlerdi? Demokrasi kavramının kuruluş felsefeleri olduğunu açıklayan DP'lilerin, Tek Partili yılların sembolü olarak gördükleri, seçimlerin öne alınmasından dolayı eleştirdikleri, demokratik davranmamakla ve muhalefeti engellemeye çalışmakla itham ettikleri, ilerleyen yıllarda açıkça diktatörlükle suçladıkları İnönü'ye kendi listesine yer vermek istemeleri bir çelişki gibi gözükse de gerçekte bu taktiksel bir adımdır⁴⁷⁶. Cumhurbaşkanı devletin başı olduğu için, bir partiden yana görüş bildirirse, bu durum doğal olarak tüm resmi kurumların etkilenmesine yol açacak ve bu kurumlar

⁴⁷¹ Giritlioğlu, a.g.e., s. 192.

⁴⁷² Ahmad, a.g.e., s. 36; Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Cumhuriyet Yay., İstanbul 1964, s. 283; Toker, a.g.e., s. 114; *Akşam*, 16 Haziran 1946, s. 1; *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1946, s. 1, 3.

⁴⁷³ Toker, a.g.e., s. 115.

⁴⁷⁴ Giritlioğlu, a.g.e., s. 192.

⁴⁷⁵ "*Belli başlı üç parti vardır. Birinin lideri İnönü, diğerinin ki Celal Bayar, üçüncüsününkü Nuri Demirağ'dır. CHP kendi liderinin adının ve sanının muhalifler tarafından kullanılmasını önleyecektir*" Falih Rıfkı Atay, "Seçime Katılma Kararı", *Ulus*, 17 Haziran 1946, s. 1, 2; Böylece Atay, "*İnönü bizimdir. Onun adını listenize alıp kendi partiniz hesabına propaganda yapamazsınız*" demekteydi. Nadi, a.g.e., s. 283.

⁴⁷⁶ Bayar yıllar sonra, İnönü'yü kendi listelerine alma olayını soran Metin Toker'e, "*Bunun bir ciddiyeti olurmuydu?*" diyecektir. Toker, a.g.e., s. 115.

propagandanın içerisinde aktif olarak yer alacaktır. Bu nedenle DP'liler, İnönü'ye yakınlık göstererek ve ilişkileri sıcak tutarak, propaganda sürecinde mülki amirlerin DP taraftarlarına baskısını yumuşatmaya çalışmış ve gerektiğinde şikâyet kapısı olarak müracaat etmek istemişlerdir.

1946 Milletvekili Seçimlerinde avukat, çiftçi, doktor ve tüccarların çoğunlukta olduğu DP'nin milletvekili listesinde, en güçlü isim Fevzi Çakmak olmuştur⁴⁷⁷. İsmet İnönü'nün adaylığı gibi Çakmak'ın adaylığı da iktidar ile muhalefet arasında sorun olmuş ve her iki parti de, Fevzi Çakmak'ı parti vitrinine çıkarmak için kıyasıya mücadele etmiştir. CHP'den birkaç kez adaylık teklifi almasına rağmen, Fevzi Çakmak tercihini DP'den yana kullanmıştır. DP Genel başkanı Celal Bayar, Mareşal Fevzi Çakmak'ın DP listesinden milletvekili adayını olmayı kabul ettiğini kamuoyuna şu sözlerle duyurmuştur:

“Mareşal Fevzi Çakmak bütün hayatını memleket hizmetine vakfetmiş mümtaz bir şahsiyettir. Evinde işsiz güçsüz oturması yazık olur. Yüksek liyakatından, geniş tecrübesinden millet menfaati namına faydalanmak lazımdır. Kendilerini müstakil olarak milletvekili seçilmesi için sayın halkımızın aldığı teşebbüsten çok mütehassıs olduklarını, millet iradesinin tek tecelligahı olan Büyük Millet Meclisi'nde çalışmaktan asla istinka etmeyeceklerini biliyorum. Demokrat Parti bu büyük asker ve devlet adamını müstakil olarak listesine alacak ve bütün demokratların kendisine rey vermesini sağlayacaktır. Bu konuda sayın mareşalimizle mutabıkız.”⁴⁷⁸

Vatandaşların değer verdiği, saygı duyduğu insanları kendi saflarına çekerek oylarını artırmayı hedefleyen DP açısından, Fevzi Çakmak'ın adaylığı büyük bir başarıdır. Çünkü Türk halkı Fevzi Çakmak'a karşı büyük bir saygı ve bağlılık duymaktaydı⁴⁷⁹. Böylece DP, hem kendi “*tarihi kahramanı*”nı bulmuştu hem de tarihi kahraman partili olamayacağı için Celal Bayar'a rakip de olamazdı⁴⁸⁰. Aynı zamanda Türkiye'de muhalefet ne zaman kendini göstermek istediye arkasında

⁴⁷⁷ Fevzi Çakmak 1944 yılında yaş durumundan dolayı ordudan emekli edilmiştir. Bu durum Cumhurbaşkanı İnönü tarafından Mareşal Fevzi Çakmak'a gönderilen bir mektupla bildirilmiştir. “*Sayın Mareşalim; Kanununun tayin ettiği yaş haddi sebebiyle muvazzaf ordudan tekaüt sureti ile bugün ayrılıyorsunuz. Uzun yıllardan beri en yüksek askeri vazifede devletimize ifa buyurduğunuz değerli hizmetleri şükranla yadetteği vazife sayarım. Memleket, zengin tecrübelerinizden huzurda ve seferde, devletin askerlik ve diğer hizmetlerinde daima istifade etmek isteyecektir. İleride deruhde buyuracağınız vatan hizmetlerini de şeref ve muvaffakiyetle başaracağımıza eminiz. Aziz mareşalim; size sıhhat ve sağlamlık içinde uzun ömürler ve devletimize yeni büyük hizmetler dilerim*”. Süleyman Yeşilyurt, *Atatürk İnönü Kavgası*, Kültür-Sanat Yay., Ankara, 2008, s.186-190.

⁴⁷⁸ Yeşilyurt, a.g.e., s. 1, 3.

⁴⁷⁹ Turan, e.g.e., s. 229.

⁴⁸⁰ Toker, a.g.e., s. 117.

mağdurlar, fişlenmiş ve tüm hayatı bundan olumsuz etkilenmiş insanlar bırakarak son bulmuştu. İnönü yine Milli Şef edasıyla CHP'nin başında seçime katılmakta ve 1946 Milletvekili Genel Seçimi oldukça sert geçecek gibi gözükmekteydi. Daha önceki muhalefet partileriyle aynı akibete uğramak istemeyen DP yöneticileri bir tedbir almak istemiştir. Bu tedbir Mareşal Fevzi Çakmak'ı DP'ye kazandırarak, siyasi bir emniyet kalkanı temin etmeği⁴⁸¹.

Seçimlerden bir hafta önce, Fevzi Çakmak'ın Ankara'dan İstanbul'a seyahati adeta DP gövde gösterisine dönüşmüştür. Çakmak, Ankara İstasyonu'nda kalabalık bir topluluk tarafından uğurlanırken; İstanbul'da ise yaklaşık 20.000 kişinin sevgi gösterisiyle karşılanmıştır⁴⁸². Bu durumdan oldukça memnun kalan Fevzi Çakmak gazetecilere verdiği mülakatta bağımsız aday olarak seçimlere katılsa da amacının partiler arasında dengeyi sağlamak olduğunu ancak güçlü olan CHP'ye karşı zayıfın yanında yer almak için DP listesinde yer aldığını ifade etmiştir⁴⁸³.

Çakmak'ın DP adaylığını kabul etmesi CHP için sürpriz olmuştur. Emekliye ayrılışı sırasında İnönü'nün yaptığı adaylık önerisini “*Siyaset benim işim değil diye*” reddeden Çakmak'ın, Bayar'ın önerisine ‘*Evet*’ demesi⁴⁸⁴ ve DP'den aday olmaya karar vermesinde, 23 yıllık Genel Kurmay Başkanlığından emekli edilmesi nedeniyle İnönü'ye karşı olan kırgınlık ve kızgınlığının etkisi vardı⁴⁸⁵. Bayar'ın konuyla ilgili yaptığı açıklamada “*Mareşalin işsiz güçsüz evinde oturması yazık olur*” demesi CHP'lileri kızdırmıştır. Başbakan Şükrü Saracoğlu, Fevzi Çakmak'ın DP'den milletvekili adayı olmasıyla ilgili verdiği demeçte, CHP'nin Çakmak'a defalarca adaylık teklifi yaptığını, bizzat kendisinin Fevzi Çakmak'ın evine giderek milletvekilliğini teklif ettiğini ama Çakmak'ın kabul etmediğini, adaylığını emri vaki

⁴⁸¹ Baban, *a.g.e.*, s. 92-98.

⁴⁸² *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1946, s. 1, 4; 21 Temmuz'da yapılan milletvekili seçimlerinde ülke genelinde en fazla oyu alan Fevzi Çakmak olmuştur. 28 Temmuz'da TBMM'ye katılmak için Haydar Paşa Garı'ndan yola çıkarken, Gar'da adeta yeryerinden oynamıştı. Muazzam bir kalabalık onu marşlar söyleyerek uğurlamıştır. Trenin geçtiği yerlerde köylüler gece lambalarıyla Mareşali selamlamaya çıkmışlar, yolcuğu bir zafer turu olmuştur. Tren Ankara'ya vardığında manzara İstanbul'dan farklı olmamıştır. Büyük bir kalabalık Mareşal'i karşılamaya gelmiş ve evine kadar yüzlerce otomobil ona eşlik etmiştir. Toker, *a.g.e.*, s. 130-131.

⁴⁸³ *Ulus*, 16 Temmuz 1946, s. 1, 5; Turan, *e.g.e.*, s. 229-230.

⁴⁸⁴ Altan Öymen, *Bir Dönem, Bir Çocuk*, İstanbul: Doğan Kitap, 2002, s. 531.

⁴⁸⁵ Burçak, *a.g.e.*, s. 77; Fevzi Çakmak'ı listesine almayı başarması, CHP'yi harekete geçirmiştir. Dengeyi sağlamak isteyen CHP, Atatürk'ün silah arkadaşlarından olan ancak uzun zamandan beri siyasetten uzak duran Kazım Karabekir'i listesine dahil etmek için uğraşmış ve ikna etmeyi başarmıştır. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 24.

yapacaklarını söylediklerinde, Fevzi Çakmak'ın “*Çok rica ederim, böyle bir şey yapmayınız, gücenirim*” cevabını verince, ısrar etmekten vazgeçtiklerini açıklamıştır. Saracoğlu, bütün bu yaşananlardan sonra DP'lilerin Mareşalin işsiz güçsüz bırakıldığı şeklindeki açıklamalarının CHP'ye haksızlık olduğunu belirtmiştir⁴⁸⁶.

İsmet İnönü, Fevzi Çakmak'ın tercihini DP'den yana kullanması sonrasında, Özel Kalem Müdürü Haluk Derin'e seçimler hakkındaki fikrini sormuş ve Derin'in gülümsemesi üzerine “*Gülüyorsun, ama, bak, coup de grâce olarak karşımıza mareşali çıkardılar*” demiştir⁴⁸⁷. Gazeteci Ahmet Emin Yalman, Çamak'ın tercihiyle ilgili anılarında “*Mareşal Fevzi Çakmak'ın DP listesinde yer almasının ve siyasi hayata girmeye karar vermesinin Halk Partililer'i çok kızdırdığını*” yazmıştır. Çakmak'ın tercihine Gazeteci Asım Us'tan ilginç bir tepki gelmiştir. Us, Fevzi Çakmak'ın CHP'nin teklifini kabul etmeyip, DP'nin teklifi kabul etmesinin sebebinin Cumhurbaşkanı olma düşüncesi olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca İnönü ve Çakmak gibi Milli Mücadele'nin önde gelen iki komutanının siyasi alanda rakip hale gelmelerini tehlikeli gören Us, bunun ordu içerisinde kutuplaşma ve bölünmelere yol açabileceğini savunmuştur⁴⁸⁸.

Fevzi Çakmak, Atatürk'ün yakın silah arkadaşlarından ve mareşal rütbesine ulaşmış bir subay olması, Kurtuluş savaşı'ndaki rolü ve dindar bir kişiliğe sahip olması gibi özelliklerden dolayı, ülkede büyük bir saygınlığa sahipti. Onu saflarına katan DP, halkında desteğini aldıkça, mücadelesini sertleştirmiş ve propaganda süreci Türkiye'nin alışık olmadığı bir demokrasi fırtınasına dönüştürmüştür⁴⁸⁹. Çakmak'ın DP listesinde milletvekili adayı olacağı haberinin duyulması, sevenlerinin de DP'ye yönelmesini sağlamıştır. Bu haber özellikle İstanbul gençliğini coşturmuş ve halkın DP'ye biraz daha yakınlaşmasını sağlamıştır⁴⁹⁰. Demokrat İzmir gazetesi Germencik'te CHP üyesi bir vatandaşın, Parti'den istifa mektubu yayımlamıştır. Sabahattin Dinçer adlı vatandaş mektubunda şu cümlelere yer vermiştir:

⁴⁸⁶ *Ulus*, 29 Haziran 1946, s. 1; *İkdam Gece Postası*, 29 Haziran 1946, s. 1, 3.

⁴⁸⁷ Haldun Derin, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)*, (Haz. Cemil Koçak), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1995, s.195; Konuşmada geçen “*coup de grâce*” sözcüğü son darbe, öldürücü darbe demektir. <http://tureng.com/tr>. (Erişim 25.11.2015.)

⁴⁸⁸ Us, *a.g.e.*, s. 608-609.

⁴⁸⁹ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 23.

⁴⁹⁰ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 67.

“Gerek babamın ve gerek benim emirleri altında vatani vazifem olan askerliğimi ifa ettiğim Mareşalim Fevzi Çakmak’ın yine emirlerinde çalışmayı en büyük şeref sayarak listesinde yer aldığı DP’ye üye kaydedileceğimden CHP’den çekiliyorum. İstifamın kabulünü, kaydımın bu suretle işaretlenmesini Germencik CHP başkanından rica ederim”⁴⁹¹.

DP listesinde bir diğer dikkat çeken isim de Hikmet Bayur’dur. CHP’den ayrılan ancak resmen DP katılmamış olan Bayur, *“Ben müstakilim. Fakat Demokrat Parti ile müttefik olarak çalışıyorum. Ve listede müttefikleri olarak bulunacağım... Demokrat Partinin serbest bir seçim sonunda iktidar mevkiine gelmesi tarihimizin en büyük inkılâplarından biri olur”* diyerek DP’nin başarısı için çalışmış⁴⁹² ve özellikle Manisa ve Akhisar’da yaptığı seçim çalışmalarıyla dikkat çekmiştir. Propaganda konuşmalarında halkı, *“Sizi dört yıl idare edecek vekilleri seçeceksiniz. Bu fırsat elinize dört yılda bir geçecektir. Reylerinizi iyi kullanırsanız dört yıl rahat edersiniz. İyi düşünün ve hiçbir baskıdan korkmayın. Göreceksiniz ki tehditler lafta kalacaktır. Sizi tazyik etseler bile bu ancak iki üç gün devam edecektir. Dört yıllık bir rahatlık için üç günlük baskıya katlanınız”* ifadeleriyle CHP’nin baskısına karşı çıkmaya ve DP’ye oy vermeye çağırmıştır⁴⁹³.

1.5.4. Seçim Afişleri, Broşürler ve Şiirler

Türkiye’de afişlerin ilk kez propaganda aracı olarak 1933 yılında kullanıldığını görmekteyiz. Cumhuriyet’in 10. yıl kutlamaları sırasında, Osmanlı dönemiyle Cumhuriyet dönemini çeşitli açılardan karşılaştıran, Cumhuriyetin ilk on yılında yaşanan gelişimi ve dönüşümü kısa cümlelerle sloganlaştıran afişler kullanılmıştır. 1935 yılında yapılan CHP’nin IV. Büyük Kurultayı öncesinde de, *“Türk İnkılâbı Dinlenmeyen Bir İrade, Zapt Edilmeyen bir Heyecan, Yetiştirilmeyen Sürattir”, “Gazi Bizden Biridir, Bizim En Büyüğümüzdür, Bizim Bütünüümüzdür”* ve *“Halkın Bağrından Müdafaa Hukuk, Müdafaa Hukukun Bağrından Cumhuriyet Halk Fırkası Doğdu”* gibi cümlelerinin yazılı olduğu afişler hazırlanmıştır⁴⁹⁴. Caddelere

⁴⁹¹ *Demokrat İzmir*, 1 Temmuz 1946, s. 1.

⁴⁹² *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1946, s. 1, 4.

⁴⁹³ *Akşam*, 28 Haziran 1946, s. 2.

⁴⁹⁴ Afişlerin tam listesi için bkz. *Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi (İkinci Kanun 1935’den 16 Mayıs 1935’e Kadar*, cilt: 6, Ulus Basımevi, Ankara 1935, s. 15-17.

bez dövizler gerildiği, duvarlara afişlerin asıldığı bu süreçte, yapılan tüm bu eylemlerin amacı, seçimleri şenlik havasına sokarak, siyasal katılımı artırmak⁴⁹⁵ ve rejime, dolayısıyla da CHP'ye bağlılık duygusunu güçlendirmektir.

CHP'nin bu dönemde farklı afişler hazırladığı ve kullandığı bilinirken; DP'nin bu dönemde seçim propagandası olarak kullandığı tek bir afişi vardır. “*Yeter! Söz Milletindir!*” ifadesinin yazılı olduğu afiş, Ankara’da Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Teknik Eğitim Müsteşarlığı’nda çalışan Selçuk Milar tarafından hazırlanmıştır⁴⁹⁶. Ayhan Koraltan, “*Yeter! Söz Milletindir afişindeki el de babama aittir. Kalıbını çıkarıp afiş yaptılar*” sözleriyle afişteki elin, babası Refik Koraltan’ın eli olduğunu

⁴⁹⁵ Mehmet Öznur Alkan, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Görüş*, sayı: 39, İstanbul 1999, s. 53.

⁴⁹⁶ Alkan, a.g.m., s. 53; Selçuk Milar, Adnan Menderes’in akrabası Kenan Akmanlar aracılığıyla yapılan teklifi kabul ederek, DP Genel Merkezi’nde kurulacak olan propaganda ve afiş komisyonunda yer almıştı. Esnaf, tüccar, mühendis gibi mesleklerden gelen 15 kişiden oluşan komisyonda, Milar’dan başka grafik sanatından anlayan kimse yoktur. Adnan Menderes’in torpiliyle geldiği için saygı görsede, söylediklerini kimse ciddiye almamış, 10 gün boyunca afişlerin nasıl hazırlanması gerektiği konusunda Avrupa ve ABD’deki afişlerden örnekler göstermişse de komisyondakilere bir türlü meramını anlatamamıştır. Komisyonun, işçi, köylü ve şehirliliyi temsil eden kol kola girmiş üç genci gösteren bir afiş çok beğenerek, bu üç gencin üzerine de madalya içinde Atatürk’ün başını gösteren bir fotoğraf ve altına da “*Köylü, İşçi, Şehirli Kol Kola, Demokrat Parti*” yazılmasını kararlaştırmak istemeleri Milar’ı oldukça sinirlendirmiş ve ayağa kalkarak, “*Bu afiş Demokrat Parti’ye yakışmaz, partiyi iktidara taşımaz*” diye bağırmıştır. Milar sınırlarına hakim olamayarak, komisyondan istifa ettiğini açıklayıp, gitmek için yeni getirdiği örnek afişleri masadan toplarken, o anda birdenbire sağ elini kaldırıp, parmakları bitişik halde, avucunu komisyon üyelerine gösterecek şekilde uzatarak, “*Kocaman bir el yaparsınız, üzerine de, Yeter! Söz Milletindir! diye yazarsınız. İşte afiş dediğin böyle olur*” demiştir. Komisyon üyeleri Selçuk Milar’ı sakinleştirmeye, gönlünü almaya çalışıp; “*Tamam sizin söylediğiniz afiş de güzel ama bu afiş Amerika’da geçerli olabilir. Bizim halkımız bunu anlamaz*” demişlerse de Milar hiçbir şey söylemeden komisyonu terk etmiştir. Kenan Akmanlar, ertesi günü Adnan Menderes ve Celal Bayar’ında komisyon toplantısına katılacaklarını ve kendisiyle görüşmek istediklerini bildirerek, Selçuk Milar’ın toplantıya katılmaya ikna etmiştir. Ertesi gün, Celal Bayar ve Adnan Menderes’in katıldığı komisyon toplantısına katılan Milar, Celal Bayar kendisine dönerek, “*Selçuk Bey, sizin afiş fikrinizi beğendik ama biraz sert değil mi*” diye sorusuna, “*Hayır efendim, afiş hiç sert değil, bu afiş demokrasiyi anlatıyor*” diye fikrini savunmuş ve fikrinin kabul edilmesinden sonra, Celal Bayar’a afişini ertesi güne hazırlama sözü vermiştir. Bütün gece çalışan Milar, şafak sökerken afişini tamamlamıştır. Selçuk Milar, “*Yeter Söz Milletindir Afişi Nasıl Doğdu*”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, cilt: 9, sayı:54, İstanbul 1988, s. 15-16; Selçuk Milar, 1917’de İstanbul’da doğmuş ve Robert College’de okumuştur. 1937’de Galatasaray Lisesi’ni bitirmiştir. 1942-1943 öğretim yılında Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü’nden mezun olmuş ve Paul Bonatz’la çalışmıştır. Eşref Paşa Halkevi projesinden aldığı parayla “*Eser*” dergisini çıkarmıştır. Mimarlık ve dekorasyon başta olmak üzere bütün sanat dallarını kapsayan bu derginin, 1947 ve 1948 yıllarında olmak üzere, sadece iki sayı çıkmıştır. Ankara’da birçok mimari uygulamaya imza atan Selçuk Milar, 1957 yılında Ankara’nın ilk sanat galerisi, “*Galeri Milar*”ı kurmuştur. Ankara Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi’nde dersler vermiştir. Selçuk Milar 21 Şubat 1991 tarihinde vefat etmiştir. Emin Nedret İşli, “*Eser Dergisi ve Selçuk Milar*”, *Sanat Dünyamız*, Yapı Kredi Yay., sayı: 74, İstanbul 1999, s. 243.

iddia etmiştir⁴⁹⁷. Hem 1946 hem de 1950 seçimlerinde DP tarafından kullanılan bu afişin, DP'nin başarısında ve Türk siyasal hayatında ayrı bir yeri vardır.

Afişin halk tarafından benimsenmesi ve basında geniş yer bulması CHP'de huzursuzluğa neden olmuştur. Afişi, Teknik Öğretim Müsteşarlığı'nda mimar olarak çalışan Selçuk Milar'ın hazırladığı öğrenilince, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e "*Koynumuzda yılan besliyormuşsun*" diye tepki gösterilmiş, Bakan Yücel'de Teknik Öğretim Müsteşarlığı'nı ziyaret ederek, Selçuk Milar'a sitemde bulunmuştur. Bu ziyaretten yaklaşık 20 gün sonra Urfa'da bir şantiyeye tayini çıkması üzerine, Milar, istifa etmiş ve Urfa'ya gitmemiştir⁴⁹⁸.

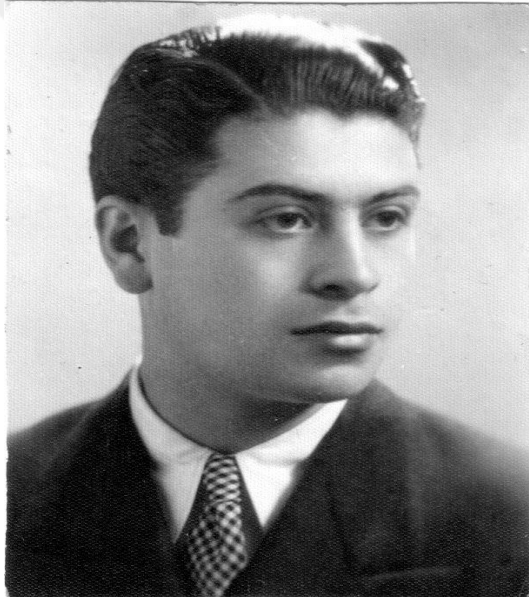
Selçuk Milar'ın hazırladığı ve DP'nin 1946 ve 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde kullandığı afiş. Oğlu Kerim Han Milar'dan alınmıştır.

1946 ve 1950 milletvekili seçimlerinde DP tarafından kullanılan afiş, hem partinin temel politikasını özetlemesi yönüyle hem de görsel ve yazınsal olarak milleti

⁴⁹⁷ Ayça Örer, "*DP'ye ben isim, babam el verdi*", *Radikal*, 26 Mayıs 2013. <http://www.radikal.com.tr>. (Erişim 21.02.2015)

⁴⁹⁸ Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Selçuk Milar'a, Demokrat Parti'nin afişini kendisinin hazırlayıp hazırlamadığını sorduğunda "*Ever*" cevabını alınca, "*Sizi yürekten kutlarım. İnsanda hayranlık uyandıracak üstün bir başarı*" diye tebrik etmiştir. Sonra da "*Asıl sizden biz yararlanmak isterdik*" diyince; Milar, "*Siz, benden böyle bir hizmet isteseydiniz yapmazdım. Çünkü ben Türk milletinin demokrasi gerçeğini dinlemesini değil, yaşamasının hasreti içindeyim. O nedenle sizin iktidarı halkoyuyla kaybetmeniz ve muhalefetteki partinin iktidara gelmesini istiyorum*" demiştir. Bakan Yücel, "*Yeter*" kelimesinin anlamını sorduğunda Milar, "*Muhalipleri destekleyen vatandaşlara yapılanlara yeter; hergün gazetelerde okunan tatsız haberlere yeter; devletin görevi olan hizmetlerin muhalefetteki vatandaşlardan esirgenmesine yeter. Kısaca millet sözü söyleyecek ve yeni iktidar işbaşına geçecek*" karşılığını vermiştir. Milar, a.g.m., s. 16.

etkileme bakımından çok başarılı olmuştur⁴⁹⁹. DP ile özdeşleşen, özgürlük talebi ve vaadini yansıtan afişte, siyah zemin üzerinde başparmağı avuç içine doğru kıvrılmış ve dur işareti yapan, gölgeli ve kirli sarı renkte, bir sağ el gözükmektedir. Elin sağ üst çaprazında ise büyük punto ile kırmızı renkle ve el yazısıyla, küçük harflerle, yazılmış, sonunda ünlem işareti ve “*Yeter*” kelimesi vardır. Altında ise yine el yazısıyla, daha küçük punto ile sarı renkte ve küçük harflerle yazılmış “*Söz Milletindir*” kelimeleri yazılıdır. Elin altında ise düz yazı ve büyük harflerle siyah renkte “*DEMOKRAT PARTİ*” yazmaktadır. Elin bileğinde ise üzerinde Türk bayrağı bulunan kırmızı renkli bir kurdele bulunmaktadır.

DP'nin kullandığı “*Yeter! Söz Milletindir!*” afişini hazırlayan Selçuk Milar. Oğlu Kerim Han Milar'dan temin edilmiştir.

DP'nin 1946'da kullandığı bu afiş, halka pek çok konuda mesaj verirken, aynı zamanda DP hakkında ortaya atılan iddialara da cevap vermeye yöneliktir. CHP birçok afiş bastırılmış ve bu afişlerinin hiçbirinde Türk bayrağın kullanmamışken; DP'nin afişinde, bilekte Türk bayrağı vardır. Afişte bulunan bayrak, Rusya veya başka bir devletin güdümünde olmadıkları, tamamen milli ve yerli olduklarının mesajını vermektedir. Afişte kullanılan elin sağ el olması ise, sol eli simge olarak kullanan komünistlerle DP'nin farklı kulvarda olduğunu ve Parti kurucularının komünist oldukları iddialarının asılsız olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Afişteki

⁴⁹⁹ Atayakul, *a.g.t.*, s.36.; DP, İstanbul için 2000 adet afiş hazırlamıştır. *Cumhuriyet*, 5 temmuz 1946, s. 3.

elin dur mesajı verir şekline olması ve üst köşesinde bulunan yazısı ise, 23 yıldır iktidarda olan CHP'yi hedef almakta ve halktan kopmakla suçlamaktadır. “Yeter” kelimesi ve sonunda bulunan ünlem işareti çekilen birçok sıkıntıya karşı kitlelerin isyan çılgınlığını yansıtmakta, “Söz Milletindir” yazısı ve sonunda bulunan ünlem ile elin altında bulunan Demokrat Parti yazısı ise DP'nin iktidara gelmesi durumunda ise iktidarın gerçek sahibinin millet olacağını vurgulamaktadır.

DP kurucularından Refik Koraltan'ın kızı Ayhan Koraltan, kendisiyle yapılan bir roportajda partiye isim konulması hikâyesini şöyle anlatmıştır:; “O zaman 24 yaşında olmalıyım. Celal Bayar yemeğe davet etmişti, bize, sordu, ‘Ne olsun partinin adı?’ ‘Doğan Güneş Partisi diyelim’ dediler, ben de ‘Demokrat olsun, beynelmilel bir isim bu’ dedim. Hemen kabul ettiler.”⁵⁰⁰

DP'nin 1946 Milletvekili Seçimi için bastırıldığı broşür. Kaynak. BCA, 490.01.355.1491.1.

DP, hem pozitif hem de negatif siyasal reklamın bir örneği olan tek bir kâğıt halinde, iki yönlü bir broşür bastırmıştır. Broşürün ön yüzünde, yeni bir anayasa arzulayanların bu isteklerini ifade eden “Anayasa Demokrat Partiye Rey Vermenizle Gerçekleşir” yazmaktadır. “Yoldaşlar” diye başlayan arka kısmında ise seçim gününün önemine vurgu yapılmakta, “Gönlünü dinle, senin için senin hakkın için savaşacakların adlarını yılmadan, kimseden korkmadan sandığa at; rey hakkı senin en mukaddes hakkındır kimseyi karıştıрма. Düşün ki 22 Temmuz'da iş başına gelecekler senin seçeceğin adamlardır” ifadeleriyle vatandaşların da oy kullanırken kimseden çekinmemesini ve oyunu şimdiye kadar vatandaşı arayıp, sormayanlara değil, milletin sesi olacak ve yalnız milletin hakkını savunmak için çalışacak

⁵⁰⁰ Ayça Örer, “DP'ye ben isim, babam el verdi”, *Radikal*, 26 Mayıs 2013.

insanlardan oluşan DP'ye oy vermesi istenmiştir. DP'nin milleti yönetimde söz sahibi yapmak için kurulduğuna vurgu yapılan broşürde, CHP'nin 1946 yılına kadar milleti önemsemediğini, arayıp sormadığını ve bundan sonrada böyle devam edeceklerini belirterek, CHP'ye oy verilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

DP, 24 Haziran 1946 tarihinde yayınladığı “*Belediye Seçimlerinde Müdahale, Tazyik Ve Yolsuzluklara Ait Vesikalar*” başka bir broşürle, yerel seçimlerde yaşanan hukuksuzluklarla ilgili yurdun değişik yerlerindeki teşkilatlardan gelen raporlardaki iddiaları dile getirmiştir. İktidar Partisi 15 liradan 150 liraya kadar para dağıtarak oy satın almaya çalışmış, sandık başında bekleyen silahlı askerler CHP listesinden başka bir liste kullanmak isteyenleri kelepçeleyerek, karakola götürmüş ve seçmenlere CHP'yi Atatürk'ün kurduğu ve İnönü'nün de onun mirasçısı olduğu hatırlatılarak, “*Oyunuz İsmet Paşa'ya mı, yoksa başkasına mı?*” denildiği, “*Sizler Halk Partisi'ne oy vermemekle hükümete karşı gelmiş oluyorsunuz. Reiscumhura karşı gelmiş oluyorsunuz, Siz hükümeti devirmek istiyorsunuz*” denilerek seçmen üzerinde baskı kurulmaya çalışılmıştır. Bazı yerlerde “*25 lira ceza vardır, çabuk oylarınızı C.H.P. 'ne atın*” denilmiş veya önceden zarf içine konmuş CHP oylarının sandığa atılmaya çalışılmış ve birçok yerde seçmen listelerinin oluşturulmamıştır. Ayrıca Kastamonu'da seçimlere hile karıştığı, seçim sandıklarının korunduğu odaya bir adamın gece girerek oyları değiştirdiği iddia edilmiştir. Bu yolsuzluklara engel olmak ve demokrasiyi geliştirmek için DP'yi işaret eden broşürde; “*Demokrat Parti'nin baş prensibi, memleket ve milletin yüksek menfaatlerinin bahis mevzuu olduğu konularda, milli iradenin her an, her türlü tesirden azade olarak gereği gibi tecelli etmesini mümkün kalan demokratik bir sistemin teessüs ve inkişafına hizmet etmektir*” sözleriyle Parti'nin kuruluş amacı da ortaya konmuştur⁵⁰¹.

DP, seçim konusunda Parti görevlilerini bilgilendirmeye, bilinçlendirmeye ve teşkilatların heyecanını canlı tutmaya çalışmıştır. Bu amaçla “*Milletvekili Seçiminin Nasıl Yapılacağı, Seçmenlerin Vazifeleri, Demokrat Partililere Düşen Vazifeler*”, “*1946 Temmuzunda Milletvekilliği Seçiminde Vazife Alacak Temsilcilerimiz İçin Talimat*” isimli broşürler bastırmıştır. Broşürlerde seçim defterleri, komisyonları,

⁵⁰¹ *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1946, s. 1, 2.

sandık kurulları ve sandık başkanının görev ve yetkilerinin neler olduğu, oy kullanırken nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi konulara yer verilmiştir⁵⁰².

CHP’de propaganda sürecinde birçok seçim afişi hazırlattığı bilinmektedir. Bu afişlerden en bilineni, altta “*Atatürk ve İnönü Cumhuriyet Halk Partisinin Başlarıdır. Oylarımızı Onların Partisine Verelim*” ifadesi yazmakta, yazının üzerinde ise ellerinde oy pusulası bulunan biri şehirli biri köylü iki erkek ve aynı şekilde biri köylü, biri şehirli iki kadın CHP’nin Altı Ok’una gülümseyerek bakmaktadır. Diğer iki afişlerde ise Atatürk ve İnönü resimleri yer almış, resimlerin altında ise “*Atatürk ve İnönü Cumhuriyet Halk Partisinin Başlarıdır. Oylarımızı Onların Partisine Vereceğiz*” ve “*İnandılar Kurdular Başardılar Oylarımızı Cumhuriyet Halk Partisine Verelim*” yazıları yer almıştır⁵⁰³. CHP’nin ülkeyi işgalden kurtaran, Cumhuriyeti kuran ve 1946’ya taşıyan parti olduğunu hatırlatan ve muhalefetin yaptığı eleştirilere cevap veren “*Bir Yazı*”⁵⁰⁴ ve CHP döneminde yaşanan gelişmelerin anlatıldığı “*Sağlık Savaşımız*”, “*Cumhuriyet Devrinde Milli Ekonomi*”, “*Cumhuriyet Halk Partisi’nin Dünya Görüşü*”, “*Cumhuriyet Halk Partisi’nin Ekonomik Prensipleri*”, “*Halk İçin Halkla Konuşma*”, “*Cumhuriyette İlköğretim*”⁵⁰⁵ isimli gibi daha pekçok broşür kullandığı bilinmektedir.

DP propaganda çalışmalarında şiirlerden de yararlandı. Seçimlerden iki hafta kadar önce Âşık Seçmen imzasıyla yayımlanan,

*“Yirmi bir Temmuz Pazar
Seçmen reyini yazar
Aman dikkatli olun
Partili var ki azar.”*

dizelerinin de yer aldığı mani tarzında şiirde, CHP’lilerin DP’ye verilen oyları çalacağı ve köylerde CHP’li muhtarların oy verme işlemi sırasında köylüye baskı yapacağı iddia edilmiştir⁵⁰⁶. 18 Temmuz’da Yeni Sabah gazetesinde “*Milletimin*

⁵⁰² Akşam, 14 Temmuz 1946, s. 2; Demokrat Parti Genel İdare Kurulu, *Milletvekili Seçiminin Nasıl Yapılacağı, Seçmenlerin Vazifeleri, Demokrat Partililere Düşen Vazifeler*, Akın Basımevi, Ankara, 4 Temmuz 1946; Demokrat Parti Genel İdare Kurulu, *1946 Temmuzunda Milletvekilliği Seçiminde Vazife Alacak Temsilcilerimiz İçin Talimat*, Doğu Matbaası, Ankara, 4 Temmuz 1946.

⁵⁰³ BCA, 490.01.355.1491.1.

⁵⁰⁴ BCA, 490.01.1392.621.1.

⁵⁰⁵ BCA, 490.01.6.30.7, s. 30-31.

⁵⁰⁶ Ömer Akdağ, *Konya’da Çok Partili Dönem Genel Seçimleri*, Palet Yay., Konya 2011, s. 116-117; CHP’de Yusuf Ziya Ortaç tarafından kaleme alınan, Aşık Ortaç imzalı, CHP’ye oy vermeye çağıran “*Seçim Destanı*” adlı şiiri propaganda için kullanmıştır. BCA, 490-1-0-0-355-1490-1-1.

efendisi işte bu!" başlığıyla, "Köylüye Memleketin Efendisi; diyen CHP'ye ithaf olunur" hitabıyla iki kıtalık bir şiir yayımlanmıştır.

*"Bir gün onu bir jandarma çağırdı, Hükümetle rabıtası, teması;
İşitmedi, çünkü biraz sağırdı; Tahsildarla, jandarma, köy ağası;
Bir ses ona "Eşşek" diye bağırdı, Her üçü de köylünün baş belası
Milletimin Efendisi işte bu! Milletimin Efendisi işte bu!"⁵⁰⁷*

Şiirde jandarma, tahsildar memuru ve köy ağalarının Atatürk'ün milletin efendisi olarak gösterdiği köylünün başının belası olduğuna ve bunların CHP iktidarı tarafından desteklendiğine yer verilmiştir.

1.5.5. Yurt Gezileri ve Mitingler

1946 Milletvekili Seçimi öncesinde diğer partiler gibi DP'nin önde gelen isimleri de geziler düzenlemiş, mitingler ve toplantılar yapmışlardır. İmkanların kısıtlı olmasından dolayı insanların il merkezlerindeki mitinglere ulaşmada sıkıntı yaşayacağını düşünen DP'liler, mitingleri kazalara kadar yayarak, daha fazla insana ulaşmayı başardılar. DP, diğer muhalefet partilerle kıyaslandığında geniş bir parti teşkilatına sahip olması; CHP'ye nispetende halka daha sıcak ilişki kurmayı başarması sebebiyle bu yöntemi kullanmada diğer daha başarılı olmuştur.

DP kuruluşundan itibaren bu yöntem ayrı bir önem vermiştir. Parti'nin önde gelenleri miting veya yurt gezileri sırasında zaman zaman yol üzerindeki köy kahvehanelerine uğrayıp, vatandaşlarla sohbet etmiş, buralarda toplantılar yapmış ve konaklamak için köy evlerini tercih etmişlerdir. Böylece halk, gazetelerden tanıdıkları liderleri karşılarında görmeleri, onlarla tokalaşmaları, beraber çay yudumlamaları, ülke sorunları üzerine doğrudan sohbet ederek sorunlarını aktarma fırsatı bulmuştur. Bu durum DP'nin lider kadrosuna hayran kitlesi oluştururken; Parti'ye karşı da daha fazla sempati duyulmasını sağlamıştır⁵⁰⁸. Eski seçimlerin

⁵⁰⁷ *Yeni Sabah*, 18 Temmuz 1946, s. 1; CHP ise, Yusuf Ziya Ortaç tarafından kaleme alınıp, Aşık Ortaç imzasıyla yayımlanan ve CHP'ye oy vermeye çağıran "Seçim Destanı" adlı şiirden yararlandı.

*"Ne sağımız vardır, ne de solumuz,
Kafamız düşünür, işler kolumuz,
Altı ok gösterir bize yolumuz,*

O yoldan geçelim: Seçim günüdür!" BCA, 490-1-0-0-355-1490-1-1.

Yukarıda bir kıtası verilen şiir hem radyodan okundu hem de gazetede yayımlandı. Akdağ, *a.g.e.*, s. 103.

⁵⁰⁸ Esra Keleşoğlu, "Demokrat Parti'nin halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme", *İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, sayı: 24, Ankara 2007, s. 115-116.

durgun ve sessiz havasına alışmış insanlar, DP'nin yürüttüğü seçim propagandasıyla, büyük meydan mitingleri, su getirme ve yol yapma vaatlerle ayağına kadar gelen politikacı tipi gibi yeniliklerle tanışmıştır⁵⁰⁹. Ancak DP'nin düzenlediği miting ve açılış gibi toplantılara halkın yoğun ilgi göstermesi, CHP'yi rahatsız etmiştir. İki parti arasındaki olumlu ilişkiler bozulurken; DP, CHP'nin “ülkeyi anarşiye sürüklemek” gibi ağır suçlamalarına hedef olmuştur⁵¹⁰.

DP vatandaşlarla daha yakın ilişki kurabilmek için heyetler oluşturmuştur. Bu heyetler Trakya, Karadeniz, Ege ve diğer bölgelere gönderilmiştir⁵¹¹. DP'nin önde gelenleri de propaganda çalışmaları için ülkeyi dolaşmaya başlamışlardır. 22 Haziran'da çeşitli temaslarda bulunmak üzere Samsun'a gelen Refik Koraltan, şehre girişinde görkemli bir törenle karşılanmıştır. Bir süre Samsun'da kalan Koraltan, halktan yoğun ilgi görmüş ve zaman zaman vatandaşlarla bir araya gelmiştir⁵¹².

Haziran ayı sonunda beklenen yurt gezisine çıkan DP Genel Başkanı Celal Bayar, ilk seçim gezisini 29 Haziran'da, Adana'ya yapmış ve burada düzenlediği mitingle seçim çalışmalarını ve propaganda faaliyetlerini resmen başlatmıştır⁵¹³. Oldukça sıcak bir yaz günü, “Yaşasın Türk Demokrasininin babası!”, “Var olsun İstiklal Harbinin Galip Hocası!”⁵¹⁴ sloganlarıyla büyük bir kalabalık tarafından havaalanında karşılanmıştır⁵¹⁵. Bayar, daha önce Atatürk'le beraber Adana'ya geldiklerini ve o gün neler hissettiğini söyleyerek başladığı konuşmasında, DP'nin kuruluş gayesini şu sözlerle ifade etmiştir: “Arkadaşlar, maksadımız ve hedefimiz büyük milletimizin ilerlemesini ve refah içinde yaşamasını sağlamaktır. Bugün biz, büyük halaskarın açtığı yolda yürüyoruz. Bu yol milletin hâkimiyetini esas tutan yoldur. (...) Bu yol milli irade yoludur.” Bayar, daha sonra milli iradeyi her şey de son sözün millete ait olması şeklinde tanımlamıştır. DP'nin milli iradeyi gerçekleştirmek için kurulduğunu ve kendileri için en büyük mükâfatın milli iradenin

⁵⁰⁹ Yücel, a.g.e., s. 55.

⁵¹⁰ Falih Rıfki Atay, “Seçime Nasıl Gidiyoruz”, *Ulus*, 4 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵¹¹ *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1946, s. 3.

⁵¹² *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1946, s. 3; Refik Koraltan'ın ve DP'nin Samsun'da gördüğü ilgiden rahatsız olan CHP, kısa bir süre sonra Sağlık Bakanı Sadi Konuk'u şehire göndermiştir. CHP İl Teşkilatı tarafından büyük bir törenle karşılanan Konuk, şahsi emelleri için millette musallat olanların iktisadlarının kırılacağı şeklinde sözlerle muhalefeti hedef olan sert bir konuşma yapmış ve DP'nin halk üzerindeki etkisini kırmaya çalışmıştır. *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1946, s. 3.

⁵¹³ *Vatan*, 30 Haziran 1946, s. 1; *Akşam*, 30 Haziran 1946, s. 1.

⁵¹⁴ Toker, a.g.e., s. 119.

⁵¹⁵ Şahingiray, a.g.e., s. 17.

gerçekleştiğini görmek olacağını belirtmiştir. Celal Bayar'ın konuşmasında vurguladığı bir başka konuda eşitlik ilkesi olmuştur. DP'nin amaçlarından birinde müsavi (eşitlik) anlayışını sağlamak olduğunu belirten Bayar;

“Arkadaşlar, bütün kalbimizle millet yolunda hep beraberiz. Birliğiz. Muhakkak ki muvaffak olacağız. Hepinizi sevgi ve saygı ile selamlarım. Sağ olunuz” dedikten sonra bir süre omuzlarda taşındı. Ardından Bayar, *“Bizim güttüğümüz maksatlardan biri de müsavi olmaktır. Hizmette, nimette, külfette hep müsaviyiz. Beraberiz. Hep birlikte aynı istikamette ve aynı seviyede yürüyelim”*

diyerek zahmette, hizmette herkesin eşit olduğunu, aynı seviyede ve istikamete beraber yürüyeceklerini söylemiştir⁵¹⁶. Celal Bayar bu sözleriyle Atatürk'ün izinde olduklarını ve DP'nin halk iradesinin gerçekleşmesi için kurulduğunu anlatmış, aynı zamanda CHP'nin ambleminde yer alan Altı Ok'dan olan Halkçılık ilkesinin asıl DP tarafından benimsendiğini ve savunulduğunu da ileri sürmüştür.

DP Adana İl Başkanlığı'nı ziyaret eden Bayar, burada partililerle yaptığı sohbet sırasında DP'nin ekonomi politikasını anlatmıştır. Devletin yatırım teşebbüsleri ile ferdi teşebbüslerin uyumlu olması ve birbirini engellemek yerine desteklemesi gerektiğini ve devlet kapitalizmi yerine fert kazancını esas aldıklarını söylemiştir⁵¹⁷. Atatürk'ün *“İktisatta esas teşebbüsü şahsi ve hususi sermayedir. Biz devletçiliği memlekette boş kalan yerleri bir an evvel doldurmak için alıyoruz”* sözüne atıf yaparak, devletçilik anlayışının ise 15 sene zorunlu olarak gerekli olduğunu ancak gelinen dönemde şartların değiştiğini ve önemli olanın özel teşebbüsün güçlenmesi olduğunu belirtmiştir⁵¹⁸. Devletçilik anlayışının kendisi tarafından oluşturulduğunun hatırlatılması üzerine bundan duyduğu gururu *“...Atatürk rejiminin herhangi bir umdesini kurmuş olmak bana ancak şeref verir. Fakat bu şerefi insana kolayca bahşetmezler. Devletçilik şunun veya bunu değil, doğrudan doğruya inkılabın mahsulüdür”* sözleriyle ifade etmiştir. Bir partilinin seçim sırasında baskı görürlerse

⁵¹⁶ *Akşam*, 30 Haziran 1946, s. 1; *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1946, s. 1, 3.

⁵¹⁷ Şahingiray, a.g.e., s. 18-19.

⁵¹⁸ *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1946, s. 1, 3; Celal Bayar'ın Adana gezisi ve yaptığı konuşmalar iktidar cephesinde büyük yankı uyandırmıştır. Falih Rıfki Atay'a göre, Bayar'ın Adana'da söylediği *“Atatürk her işte yalnız Türk milletinin dediğini yapmışsa bizde o yolda gideceğiz. Demek ki bizde cumhuriyet devrini ikiye ayırmak lazım geliyor. Atatürk'ün ölümüne kadar her şeyde millet dediği olmuştur. Onun ölümünden beri de sadece partisinin ve liderlerinin diktaları yürümüştür”* sözleri gerçeği yansıtmamaktadır. Atay, DP'nin SCF'nin yaptığı hataları tekrar ettiğini, her ne pahasına olursa olsun CHP iktidarını yıkmaya çalıştığını, bir siyasi parti olmaktan çıkıp; bir yıkıcılar ve intikamcılar hareketi haline geldiğini iddia etmiştir. Falih Rıfki Atay, “Seçime Nasıl Gidiyoruz”, *Ulus*, 4 Temmuz 1946, s. 1, 2; *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1946, s. 1, 3.

ne yapmaları gerektiğini sorması üzerine Bayar, bunu yapacakların halkın iradesine, şuuruna güvenmeyen korkaklar olduğunu; vatandaşların ise korkmadıklarını ve cesur olduklarını kanunlar çerçevesinde göstermesi gerektiğini söylemiştir. “*Propaganda ve tazyik yapanlar bizden korksunlar. Onlar kabahatlidir. Cumhuriyet kanunları bizimle beraberdir. Bizim vazifemiz kanunların ayaklar altına alınmasına mani olmaktır*” diyerek, vatandaşların korkmadan oy vermelerini istemiştir⁵¹⁹.

Mareşal Fevzi Çakmak’ın yaşlandığı ve hasta olduğu iddiaları üzerine Bayar, Çakmak’ın gençliğini, hayatını ülkesine hizmet etmeye harcadığını ve ölünceye kadar da hizmete hazır, sağlığı yerinde ve güçlü bir insan olduğunu söylemiştir. “*Sayın Mareşal büyük bir asker ve devlet adamıdır... Partimiz Maraşlı listesinde müstakil aday olarak görmekten ancak şeref duyacaktır*” diyerek bu konudaki düşüncelerini açıkça ilan etmiştir. Bir partilinin “*Bize niçin Kızıl diyorlar*” diye sorması üzerine, Celal Bayar, Parti nizamnamelerinin açık ve BM Anayasası’na uygun olduğunu ve Parti’ye komünist almadıklarını söylemiştir. Söylenenlerin iftira olduğunu ve politikayı Atatürk’ten öğrendiklerini belirttikten sonra, “*Biz ne meşrutiyetin Sait Mollası, ne de son senelerin komünist kırıntılarıyız. Biz millete hizmet etmek için ortaya atılmış Türk evlatlarıyız*” diyen Bayar, milletin çıkarlarını her şeyin üstünde tuttuklarını ve politikalarını buna göre şekillendiklerini ifade etmiştir. Konuşmasının son bölümünde din konusuna da değinmiş, bu konuda nizamnamelerinin açık olduğunu ve asla dini konuları siyasete alet etmek gibi bir düşüncelerinin olmadığını vurgulamıştır. Bayar, zaman zaman alkışlarla kesilen konuşmasını “*Demokrat Parti’ye ve onun zımında memlekete faydalı olun, medeni cesaretinizi asla kaybetmeyin*” cümlesiyle bitirmiştir⁵²⁰.

Adana’nın ardından Osmaniye ve Ceyhan ilçelerini de ziyaret eden Bayar, gittiği her yerde coşkuyla karşılanmıştır. Osmaniye’de halkın isteği ile parti binasından çıkarak, çarşı içindeki büyük bir çınar ağacının altında, vatandaşlara hitap etmiştir⁵²¹.

İktidarın ekonomi politikasını eleştiren Bayar;

“Atatürk zamanındaki devletçiliğimiz memlekete hizmet etmektir. İtiraf etmek lazımdır ki son zamanlarda bu iş böyle olmadı. Tamamen tersine döndü. [...] Yapılan fabrikalardan devlet kapitalizmi menfaatlanırsa

⁵¹⁹ Şahingiray, a.g.e., s. 19; *Son Telgraf*, 30 Haziran 1946, s. 1,3.

⁵²⁰ *Vatan*, 30 Haziran 1946, s. 1, 3; Şahingiray, a.g.e., s. 20.

⁵²¹ Şahingiray, a.g.e., s. 22.

bugünkü neticeler doğar. Bir vatandaş bir fabrika yaptığı zaman devlet sermayesi ile ona rakip olmamak lazımdır”

sözleriyle DP'nin liberal bir ekonomi politikasını benimsediğini, kanunlara saygılı olduklarını ve ancak kanunlara boyun eğeceklerini vurgulamıştır⁵²². Ayrıca DP'lilerin komünist olduğu ve Rus parasıyla kurulduğu gibi iddialarıyla ilgili, “*Bunu söyleyenler namussuz insanlardır. Kim olursa olsunlar. (...) Memlekete nifak sokan asıl onlardır*” sözleriyle belkide bu konudaki en sert tepkisini ortaya koymuştur⁵²³. Osmaniye'nin ardından gittiği Ceyhan'da da halka kısa bir konuşma yapan Bayar, DP'nin milli bir görevi yerine getirmeye çalıştığını ve parti üyelerinin gösterdiği gayretten oldukça memnun olduğunu belirtmiştir. Milletın çok önemli bir karar aşamasında olduğunu ve seçimlerde oy verirken dikkatli olması gerektiğini söyleyen Bayar, “*Eğer reylerimizi iyi kullanamazsak kimseye kabahat bulacak değiliz. [...] İtiraf etmek lazımdır ki yeni bir devre girmiş bulunuyoruz. Bu devirde milletin kendi vekilini kendisinin intihap etmesidir. Şu veya bu tesire rağmen kendi iradenizi kullanmanız lazımdır*” diyerek sorumluluğun millette ait olduğunu ve oy verirken kimseden çekinmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bayar, konuşmasını DP'nin hiç kimsenin malı olmadığı, halkın malı olduğu şeklinde sözlerle bitirmiştir. Celal Bayar, toplanan kalabalığın “*Yaşa, varol, demokrasi yaşayacaktır*” tezahüratları altında otomobiline binerek, Ceyhan'dan ayrılmıştır⁵²⁴. Tarsus'a yaptığı kısa bir ziyaretinin ardından Mersin'e giden Bayar, gece yarısı olmasına rağmen, yaklaşık 6 saattir bekleyen 3.000 civarında insanın sevgi gösterisi altında şehre girmiş ve adına verilen ziyafete katılmıştır. Ertesi gün Ankara'ya dönen ve gittiği yerlerde halktan sandığa gitmelerini ve oyunu serbestçe, istediğine vermesini isteyen⁵²⁵ Bayar'ın bu ziyareti büyük yankı uyandırmıştır. Bu durumdan rahatsız olan CHP, Bayar'ın Ankara'ya döndüğü gün Ulaştırma Bakanı Ali Fuat Cebesoy'u temaslarda bulunmak üzere Çukurova'ya göndermiş ve Bayar'ın ziyaretinin etkisini kırmaya çalışmıştır⁵²⁶.

DP kurucularından Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, 2 Temmuz'da Afyon'a gitmişlerdir. Menderes rahatsızlığı nedeniyle dinlenmiş; propaganda çalışmalarını Fuat Köprülü gerçekleştirmiştir. Önce Afyon İl Başkanlığı binasında, ertesi gün de

⁵²² *Vatan*, 1 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵²³ *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1946, s. 3.

⁵²⁴ Şahingiray, *a.g.e.*, s. 22-24.

⁵²⁵ *Akşam*, 1 Temmuz 1946, s. 1, 2; *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵²⁶ *Ulus*, 2 Temmuz 1946, s. 1.

Köprülü, Bolvadin ilçesinde partililere hitap etmiştir⁵²⁷. 7 Temmuz'da Ankara Cebeci şubesinin açılışını gerçekleştiren DP adeta çıkarma yapmıştır. Açılışa Genel Başkan Celal Bayar'ın yanı sıra DP'nin birçok kurucusu da katılmış ve Bayar, Köprülü ve Sazak demokrasi vurgulu birer konuşma yapmışlardır. DP'nin diğer bir önemli ismi olan Refik Koraltan'da 3 Temmuz'da Konya'da temaslarda bulunmuştur. CHP kanadından DP'ye yönelik yıkıcı, bölücü gibi ağır eleştirilere Konya'dan cevap veren Koraltan, CHP'nin bu sert tutumunun, vatandaşların günden güne artan coşkusunu, DP'ye olan ilgisini önlemeyi amaçlayan bir taktik olduğunu belirtmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan devrimlere kadar pek çok başarının arkasında Türk milletinin gücünün olduğunu, bu başarıların tek bir zümreye ait olmadığını, Türk milletinin her türlü zorluğun üstesinden gelecek karaktere sahip olduğunu vurgulamıştır⁵²⁸. Koraltan konuşmasında ülkede huzur ve güvenliğin sağlanması için milletin dışından, tırnağından artırdığı her şeyi bu gaye uğruna harcamaktan çekinmediğini, bu nedenle de “*demokrasinin ruhuna aykırı, şahsi hürriyeti frenleyici kanunlar*”ın kaldırılması, vatandaşın hak ve özgürlüğünü esas alan düzenlemelerin yapılması gerektiğini belirtmiş ve bunların gerçekleşmesinin teminatının DP olduğunu söylemiştir⁵²⁹. 7 Temmuz'da Alaşehir'de yapılan mitinge katılan Hikmet Bayur ise, yaptığı konuşmada 21 Temmuz'un bir dönüm noktası olacağını belirtirken, DP oy verilmesini istemiştir. “*O gün memlekette büyük bir inkılap olacaktır*” sözleriyle DP'nin yenilikçi özelliğine atıf yaparak, partisinin iktidara gelmesiyle birlikte yeni bir dönemin başlayacağını ifade etmiştir⁵³⁰.

Celal Bayar, Adnan Menderes'le birlikte, büyük bir miting yapmak için, 15 Temmuz'da, İzmir'e gitmiştir. İki gün önce, Bayar'ın 15 Temmuz'da yapacağı mitingin provası kabul edilen bir miting yapılmıştı. Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan ve 8.000 civarında insanın katıldığı mitingde konuşan Doktor Mustafa Ali Kentli, CHP'yi sert bir şekilde eleştirmişti⁵³¹. 15 Temmuz'da yine aynı meydana DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın da katılımıyla yapılan miting için ise yaklaşık 35.000 kişi toplanmıştır⁵³². Coşkulu bir kalabalık karşısında konuşmasına başlayan

⁵²⁷ BCA 30.1.0.0.65.402.2.

⁵²⁸ *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1946, s. 1, 3; *Akşam*, 4 Temmuz 1946, s. 1.

⁵²⁹ *Vatan*, 5 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵³⁰ *Vatan*, 11 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵³¹ *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1946, s. 1, 2; *Akşam*, 14 Temmuz 1946, s. 2.

⁵³² *Yeni Sabah*, 16 Temmuz 1946, s. 1, 3.

Bayar'a göre, DP sadece “*Bir muhalefet partisi değil, bir demokrasi hareketi*”⁵³³ ve Türk milletinin yeni bir siyasi hamlesidir. CHP ise devlet imkânlarını muhalefet partilerine karşı kullanan, bazı bölgelerde gereksiz yere sıkıyönetim uygulamalarını sürdüren, hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı kanunlardan yana olan, demokrasiyi kabullenememiş, hala tek partili bir yönetim zihniyetinde olan ve her ne pahasına olursa olsun seçimleri kazanmayı amaçlayan bir partidir. Yönetimden çok küçük bir grubun memnuniyet duyduğu ülkede, oy kullanmak isteyen vatandaşların türlü baskılara maruz bırakılmış, sıkıyönetim uygulamalarının sürdüğü bölgelerde köyler arasında seyahat etmek neredeyse pasaporta bağlanmıştı. Hukuk dışı vergilendirmeler nedeniyle köylülerin kamu harcamalarını karşılama oranları oldukça yüksekti⁵³⁴. Çekilen bu sıkıntıların nedenin hala devam eden tek parti zihniyetinin olduğunu söyleyen Bayar, bu zihniyetin halkın yeterli siyasi olgunluğa erişmemiş ve kendilerini “*milleti idare etmek için kaderin bozulmaz hükmü ile memur kılınmış*” gördüklerini belirtmiş ve CHP'ye karşı dikkatli olunması gerektiğini konusunda herkesi uyarmıştır. Çünkü karşılarında devlet reisliği ile parti başkanlığını aynı şahısta birleştiren, bu sayede de devletin tüm gücünü elinde tutan ve kullanan bir iktidar partisi vardı⁵³⁵. Ayrıca iktidarın propaganda anlayışı yanlışti. Vatandaştan oy isterken, geleceğe dönük, inandırıcı ve doyurucu fikirlerle, projelerle seçmenin karşısına gelmesi gerekirdi. Oysa CHP, sürekli daha fazla fedakarlık isteyen ve yeni mahrumiyetler öngören, esası ve dayandığı görüşler izah edilemeyen üçer, beşer yıllık planlarla ülkeyi yönetmeye çalışmaktaydı⁵³⁶.

Başbakan Saracoğlu'nun 8 Temmuz'daki radyo konuşmasına da değinen Bayar, konuşmanın CHP'nin istikrarlı bir ekonomi politikasına sahip olmadığını ve ekonomide atılacak adımlar konusunda kararsızlık içinde olduğunu kanıtladığını söylemiştir⁵³⁷. Savaştan önce 5 kuruş olan buğdayın 150 kuruşa çıkması ve birçok yörede insanların açlıkla karşı karşıya kalması, maden kömürü stoklarının tükenmesi, artan hayat pahalılığı ve yoksulluğun suçlusu olarak CHP'yi işaret etmiştir⁵³⁸. Varlık Vergisi'ni de eleştiren Bayar, Türk Lirası'nın %80 oranında değer kaybettiğini,

⁵³³ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 70.

⁵³⁴ *Yeni Asır*, 16 Temmuz 1946, s. 1, 4.

⁵³⁵ Şahingiray, *a.g.e.*, s. 27-28.

⁵³⁶ Şahingiray, *a.g.e.*, s. 31.

⁵³⁷ *Yeni Asır*, 16 Temmuz 1946, s. 1, 4.

⁵³⁸ Şahingiray, *a.g.e.*, s. 33.

enflasyonun yükseldiğini ve sıkıntılı bir sürecin yaşandığını, çözüm yolunu ise halkın menfaatlerini gözeterek, üretimi artıracak istikrarlı ekonomik politikanın yanı sıra, kontrol edici ve denetleyici anlayışa dayalı çok partili bir siyasi yapıdan geçtiğini ifade etmiştir. Bayar konuşmasında;

“İktidar partisi halktan ayrılmış ve âdeta bir hükümet teşkilâtı mahiyetini alarak milletin karşısında yer almıştır. (...) Partimiz, dâvasının doğruluğuna ve Türk milletinin siyasî olgunluğuna güvenerek seçim mücadelesine atılmış bulunuyor. Çünkü, biz karşıımızdakilerin aksine olarak milletimizin olgunluğuna inanıyoruz ve kuvveti hak olarak değil, fakat hakkı en büyük kuvvet olarak tanıyoruz...”⁵³⁹

diyerek DP ile CHP arasında bir karşılaştırma yapmış ve CHP’yi halktan kopmakla suçlamıştır. 21 Temmuz seçimlerinin milli hâkimiyetin gerçekleşmesi için bir dönüm noktası olacağını ve millet için yeni bir refah ve saadet döneminin başlayacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır⁵⁴⁰.

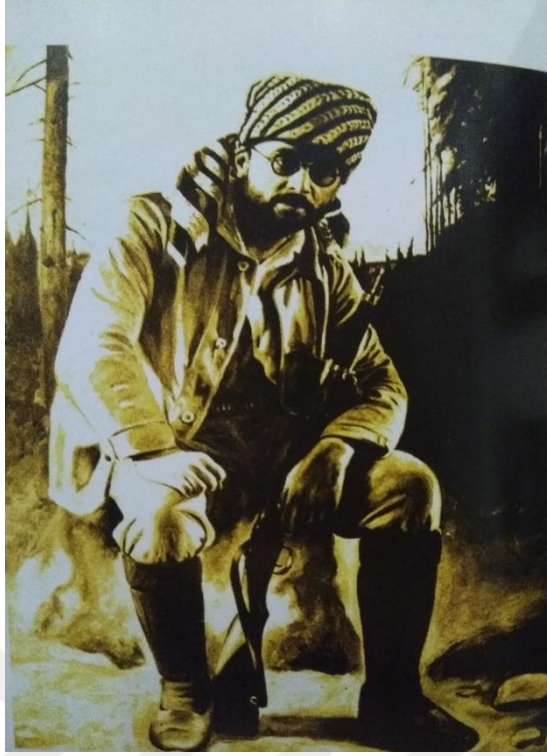
Ege bölgesindeki temaslarına Adnan Menderes ile birlikte devam eden Bayar, seçim çalışmalarını Tire, Ödemiş, Bayındır, Aydın ve Nazilli’de sürdürmüş ancak Torbalı’da resmi makamlar izin vermediği için propaganda çalışması yapamamıştır. Milli Mücadele yıllarında “Galip Hoca” adıyla Batı Anadolu’da çeşitli faaliyetlerde bulunmuş olan Celal Bayar, bölgedeki seçim çalışmaları sırasında bunu sık sık dile getirerek, propaganda malzemesi olarak kullanmıştır⁵⁴¹. İzmir mitinginin ardından gece yarısından sonra saat 02.00 civarında trenle Ödemiş’e gelen Bayar, kalabalık bir grup tarafından tezahüratlarla karşılanmıştır⁵⁴². Adnan Menderes ile beraber Ödemiş sinema binası önünde yaklaşık 3.000 kişilik kalabalığa hitap eden Bayar, konuşmasında Kurtuluş Savaşı’ndaki günlerinde Ödemiş’in kendisi için ne kadar önemli olduğunu ve “Galip Hoca” şahsiyetinin nasıl doğduğunu anlatmıştır. Vatani kurtarmak için çalışmak gerektiğini anladığında, bunun için aklına gelen ilk yer Ödemiş olmuştur. Ödemiş’e geldiğinde halk tarafından çok sıcak ve saygıyla karşılanmış ve kolayca direniş örgütü kurmuştur. Ancak şivesinin farklı ve teninin güneş görmemiş olması ve baldırını sigara külüyle siyahlatmaya çalışsa da işe yaramamasından dolayı efe kıyafetiyle dolaşmadığını, tanındığını, bu nedenle hoca olmaya karar verdiğini ve “Galip Hoca” adıyla meşhur olduğunu anlatmıştır.

⁵³⁹ *Yeni Asır*, 16 Temmuz 1946, s. 1, 4.

⁵⁴⁰ Şahingiray, *a.g.e.*, s. 34.

⁵⁴¹ *Yeni Sabah*, 18 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵⁴² *Yeni Asır*, 17 Temmuz 1946, s. 1, 3.

Celal Bayar'ın Milli Mücadele yıllarında “Galip Hoca” olarak anıldığı döneme ait bir resim. Sehan Yücel, “Menderes Dönemi (1950-1960), *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., cilt: XVI, Ankara 2002, s. 848.

“Ödemişliler erkek insandır; vatanını seven kahramanlardır” diyerek halkın gururunu okşayan Bayar, “*Celal Bayar şahsı için yada şunun bunu aleyhinde bulunmak için bu davaya atılmış derlerse reddediniz*” diyerek Celal Bayar'ın davasıyla Galip Hoca'nın davasının aynı olduğunu ve her ikisinde millete hizmet etmeyi amaçladığını söylemiştir. Bayar, Atatürk ile ilgili bazı hatıralarından bahsederek, kendisinin ve partisinin Atatürk'ün yolunda olduklarını vurgulamıştır. CHP kurulurken kâtiplik yapmış, Atatürk öldüğü sırada ise başbakanlık yapmış ve her zaman milletin çıkarlarını savunmuştu. Ancak Atatürk'ün ölümünden sonra CHP içinde buna imkân kalmadığı için bir süre sonra partisinden ayrılmıştı⁵⁴³. Bayar; “*Ne için Türk Milletinin karşısına çıkıp hesap vermek mecburiyetini duymuyorlar da köylüye dayak atıp inletiyorlar. Böyle demokrasi, böyle cumhuriyet olamaz*” diyerek vatandaşın sandıkta görevini korkmadan yerine getirmesini istemiş ve DP'nin seçimlerden başarıyla çıkacağını savunmuştu⁵⁴⁴.

Ödemiş'ten sonra Bayındır'a gelen Celal Bayar, bir gencin “*Sizin için Rus ajanı diyorlar, dış politikanızı hala açıklamadınız*” demesi üzerine, bu milletin en büyük

⁵⁴³ Şahingiray, *a.g.e.*, s. 36-37.

⁵⁴⁴ *Vatan*, 17 Temmuz 1946, s. 1, 2.

varlığının istiklali olduğunu, buna göz diken olursa, DP veya CHP diye bir şey olmayacağını ve milletin tek yürek olup o gözü çıkaracağını söylemiştir. Bayar'a göre iç meselelerle dış meseleleri birbirine karıştırmamak gerekir. Aksi takdirde bu bir lekedir ve Türk milletinin tarihinde böyle bir leke yoktur. Türk milletinin çıkarları her zaman ön planda olmalıdır. Partilerin birbirlerini kontrol ederken, eleştirirken bu şuurla ve saygıyla hareket etmesi gerekirdi. Aksi halde memlekete yazık olurdu. DP'yi komünislikle suçlayan kişilerle ilgili olarakta, “*Böyle söyleyen adamları biz mahkemeye veriyoruz... Valilerin kulağından tutup mahkemeye verdik. Bize mektup yazıp ‘aman hata ettik affedin’ diyorlar*”⁵⁴⁵ diyerek kimsenin yaptığının yanına kalmadığını, bu suçlamaları yöneltenlere karşı yasal yollardan haklarını aradıklarını ve onlardan bunun hesabını sorduklarını ifade etmiştir.

DP'nin diğer bir önemli ismi olan, 17 Temmuz'da, seçimden dört gün önce Aydın'da halka hitap eden ve konuşmasına “*Ben size hesap vermeye geldim*” diye başlayan Adnan Menderes, halkın DP'ye gösterdiği ilgiye teşekkür ettikten sonra, DP'nin kuruluş gerekçelerini ve felsefesini açıklamıştır. TCF ve SCF denemelerinin neden başarılı olmadığını ve CHP'nin neden DP'ye düşman olduğunu anlatan Menderes'e göre, DP ilk günlerinde CHP tarafından sıcak karşılanmış ancak halkın yoğun ilgisi, katılımı ve şubeler açıldıkça iktidarın tavrı değişmiştir. Bu değişikliğin nedenini ise şu sözlerle açıklamıştır:

*“Bize neden kızıyorlardı? İstedikleri yolda yürümediğimiz için. (...) Bize telkin edilmek istenen şunlardır: Şark vilayetlerinde, hudut vilayetlerinde teşkilat yapmamak, köylere uzanmamak, şimdilik fikir cereyanlarına müsaait diye kabul olunan birkaç vilayetten başka yerlerde teşkilat yapmamak, teker teker ancak mahdut sayıda aza kaydetmek, Halk Partisine karşı hiç olmazsa 40-50 sene iktidara gelmek iddiasında bulunmamak. Görülüyor ki bizden beklenen, demokratik manzarayı tamamlayan bir süs olarak kalmaktı.”*⁵⁴⁶

⁵⁴⁵ *Vatan*, 17 Temmuz 1946, s. 2,3; Bayarın söz ettiği Vali Yozgat Valisi Sadri Aka'dır. DP'nin komünist bir parti olduğunu, Bolşevik parasıyla kurulduğunu ve DP'yi kuranların namussuz olduğunu, söylediği iddia edilen Vali Sadri Aka hakkında dava açılmış, 3 gün hapis ve 1000 lira para cezasına mahkum edilmiştir. *Vatan*, 31 Aralık 1946, s. 1, 3; *Yeni Sabah*, 31 Aralık 1946, s. 1, 3.

⁵⁴⁶ *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1946, s. 1, 3; *Vatan*, 18 Temmuz 1946, s. 1,3; *Yeni Asır*, 18 Temmuz 1946, s. 1, 4; Kılçık, a.g.e., s. 93; DP'nin kuruluş aşamasında İnönü, Celal Bayar'dan Doğu'da teşkilatlanmaya gitmemesini istemiştir. Bu sözlerden küçük bir muhalefet partisi istediği anlaşılmaktadır. Bayar, “*Bölge halkı biz vergi vermiyormuyuz, askerlik vazifemizi yapmıyor muyuz, demez mi?*” diyince, İnönü, Bayar'a hak vermiştir. Mustafa Armağan, “Celal Bayar'ın Kızı Nilüfer Gürsoy: 27 Mayıs Darbesi Cumhuriyetin Kara Sayfasıdır”, *Derin Tarih*, sayı: 26, İstanbul 2014, s. 59-60.

İktidarın güdümlü demokrasiden söz ettiğini fakat DP'nin CHP'nin lütfuyla kurulmadığını ve bir “*kukla teşekkül*”ü olmadığını belirten Menderes'e göre, halkın DP'ye ilgisi CHP'yi bazı önlemler almaya sevk etmiştir. Bu önlemler; seçimleri öne almak, kendilerine yakın mülki idarecilerle her türlü baskıyı yapmak, seçimleri kazanmak için her yola başvurmak ve iftiraya dayalı propaganda yapmaktı⁵⁴⁷. İktidarın baskıları karşısında ise DP soğukkanlılığını korumuş, şiddete karşı şiddet gösterme yoluna girmemiştir. Bir misillemeyi düşünmeyen, havayı yumuşatmaya çalışan DP, Bayar'ın ifadesiyle “*Sertliğe sertlikle karşılık vermemeye, iktidarın tuzaklarına düşmemeye titizlikle dikkat ediyordu*”⁵⁴⁸.

Menderes, CHP baskısından; “*Devlet Reisi, seçim mücadelesine makamının nüfuzunu parti işlerine karıştırmakla başlamıştır. Bazı devlet memurlarının tarafsızlıklarını muhafaza edememeleri, bundan ileri gelmektedir. Devlet parasından, devlet vasıtalarından istifade etmelerinin de sebebi budur.*” sözleriyle İnönü'yü sorumlu tutmuştur⁵⁴⁹. DP'nin Rusların bir projesi olarak kurulduğu ve komünist oldukları iddialarını da reddetmiştir. İhtiras peşinde olmadıklarını, vatandaşların arasına kin ve nefret tohumlarının ekilmesini istemediklerini söyleyen Menderes, herkesin oy kullanırken vicdanının sesini dinlemesini istemiştir⁵⁵⁰.

Celal Bayar, 18 Temmuz'da Balıkesir'de coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Yaptığı konuşmada “*Kendimi yorgun santıyordum, fakat bu canlı tazahürünüz beni çok sevindirdi ve canlandırdı*” diyerek, gösterilen ilgiden dolayı halka teşekkür etmiştir. DP'nin halktan gördüğü sevgi ve desteğe layık olmak için milletin menfaatleri doğrultusunda siyaset yapacağını ve milli iradenin sözcüsü

⁵⁴⁷ Şükrü Esirci, *Menderes Diyorki!*, Demokrasi Yay., İstanbul 1967, s. 29; *Vatan*, 18 Temmuz 1946, s. 3; *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1946, s. 3; Birçok yerde idareciler DP'nin örgütlenme çalışmalarına engel olmaya çalışmıştır. Balıkesir'in Hottaşlar köyünde ocak açmak isteyen DP'liler, CHP baskısından dolayı bina bulamayınca, köy meydanındaki büyük bir çınar ağacının altına toplanıp, parti levhasını ağacın gövdesine çakmış, dalına da bayrağını asmışlardır. Ocağın açılışını uzaktan izleyen, aralarında bulunduğu, grup gözyaşları ve alkışlarla destek vermişler. Burçak, *a.g.e.*, s. 68.

⁵⁴⁸ Burçak, *a.g.e.*, s. 69.

⁵⁴⁹ Kılçık, *a.g.e.*, s. 94; Atatürk'ün vefatının ardından Cumhurbaşkanı seçilen İnönü, yemin ettikten sonra yaptığı konuşmada millete, “*Cebre varmayan otorite, anarşiye varmayan hürriyet*” vaat etmiştir. İsmet Bozdağ, *Devlet Kavgası Atatürk-İnönü, İnönü-Bayar*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2000, s. 203.

⁵⁵⁰ *Vatan*, 18 Temmuz 1946, s. 1, 3; Miting sırasında CHP yanlılarıyla DP yanlıları arasında arbedeye varan gerginlik hava olmuştur. *Anadolu*, 18 Temmuz 1946; Aydın Menderes'in Aydın Mitingle ilgili daha geniş bilgi için bkz; *Yeni Asır*, 18 Temmuz 1946, s. 1, 4.

olacağını belirtmiştir. Demokrasiye geçiş sürecinde, milli iradenin gerçekleşmesi için vatandaşların kullanacağı oyların çok önemli bir işleve sahip olduğunu söyleyen Bayar'a göre seçmenlerin çok dikkatli olması ve vicdanlarının sesini dinlemeliydi⁵⁵¹.

19 Temmuz'da Bursa'ya gelen Bayar, önce Kemal Paşa ve Karacabey ilçelerinde, demokrasi ve seçim özgürlüğünü ön plana çıkardığı konuşmalarında,

“Düşüncelerinizi, şikâyetlerinizi biliyorum. Hepimiz milletimizin, memleketimizin refaha kavuşmasını istiyoruz. Birçok düşmanla uğraştık. Birçok istilacıları memleketimizden kovduk. Fakat bugün karşımızda ehemmiyetli bir düşman daha var. Manevi bir düşman. Bu düşman fakirlik ve sefalettir arkadaşlar. Onu da kovalayacağız”

sözleriyle halkın sıkıntılarının farkında olduklarını belirtmiş ve yoksullukla mücadele için destek istemiştir. Bursa da kendisini bekleyen kalabalığı gördüğünde, toplanan bu insanların farklı bir şey söylemeyeceğini bildikleri halde, beklemelerinin sadece Bayar sevgisinden değil, DP'ye destekten kaynaklandığını söylemiştir. DP'nin de buna karşılık millete hizmet etmekten başka bir amacının olmadığını, bu amaç uğrunda yılmadan yürüyecekleri ve başarılı olacaklarını vurgulamıştır⁵⁵². Bu konudaki kararlılıklarını *“Sizlere, büyük milletimize faydalı olmaktan başka bir şey düşünmüyoruz. Gayemiz, maksadımız budur. Bu maksat ve gaye uğruna yılmadan, ürkmeden, neticeye doğru yürüyeceğiz. Muvaffak olacağız ve mutlaka maksada erişeceğiz”* sözleriyle ortaya koymuştur⁵⁵³. Bayar, gazetecilere verdiği beyanatta, yer yer bazı idare amirleri ve jandarma kumandanlarının baskılarını işittiklerini ancak şikâyetlere rağmen hiçbiri hakkında resmi bir cezai işlem yapılmadığını belirtmiştir. Gezdiği birçok yerde köylünün tarlasında mahsulüyle meşgul olduğu ve harman zamanı olmasından dolayı seçimin kötü bir tarihe denk geldiğini ifade eden Bayar, pek çok yerde seçimlerin serbestlik içinde yapılacağından halkın şüphe duyduğunu ancak yine de insanların seçimlerle fazlasıyla alakalı olduğunu söylemiştir⁵⁵⁴.

1.5.6. Teşkilatlanma Çalışmaları, Toplantılar ve Açılışlar

Bir yandan da örgütlenme çalışmalarına devam eden DP, bir yandan da parti teşkilatlarının açılış törenlerini bir miting havasına dönüştürerek, propaganda

⁵⁵¹ *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1946, s. 1, 3; Şahingiray, *a.g.e.*, s. 38-39.

⁵⁵² Şahingiray, *a.g.e.*, s. 40.

⁵⁵³ *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1946, s. 1, 2.

⁵⁵⁴ Şahingiray, *a.g.e.*, s. 41.

faaliyetlerine devam etmiştir. DP'nin kurucularından Celal Bayar ve Refik Koraltan, 19 Haziran'da Ankara İl Teşkilatı'nın açılış törenine katılıp ve halka hitap ettiler. Koraltan konuşmasında, İstiklal Savaşı'nda olduğu gibi demokrasinin başlangıç noktasının Ankara olacağını vurgulamıştır. Bayar da;

“Bütün hareketlerimizde ve simalarımızda beliren iman bizi heyecandan heyecana sürükletiyor. Bu imanımızın sonuna kadar devam edeceğine asla şüphe yoktur. Memleketimizde yeni bir devir açılmaktadır. Biz Demokratlar hepimizin bu devrin kökleşmesinde ehemmiyetli vazifeler taşımaktayız. Bu vazifeleri feragatle göreceğiz. Her türlü ihtiras bizlerden tamamıyla uzak kalacaktır”

sözleriyle demokrasinin ülkede tesisi görevini partisinin üstleneceğini, bunun için de her türlü fedakarlığa hazır olduklarını söylemiştir.⁵⁵⁵

DP, 23 Haziran'da Mamak şubelerini açmıştır. Törene katılan Genel Başkanı Celal Bayar, Menderes ve Köprülü gibi DP kurucuları, demokrasi vurgulu konuşmalar yapmışlardır. Özellikle, Köprülü'nün konuşmasındaki, *“Demokrat parti memleketi bölmek için değil, bilakis birleştirmek için kurulmuştur. Bu partinin gayesi bütün vatandaşların haklarının ve hürriyetlerinin teminidir”* sözleri dikkat çekicidir⁵⁵⁶.

DP kurucularında Refik Şevket İnce, 28 Haziran'da İzmit'te⁵⁵⁷, daha sonra da Yozgat'ta propaganda çalışmaları yapmıştır. 1 Temmuz'da Yozgat Teşkilatı açılışına katılan İnce, konuşmasında DP'nin kuruluş felsefesini ve düşünce özgürlüğüne verdiği önemi vurgulamıştır. *“Bir an düşününüz: Şu yirmi senelik hayatınızda hatıranızı sorup, derdinizi dinlemek için ayağınıza kaç kişi geldi? Gene düşününüz? Bu yakınlarda kaç kişi geliyor? Sizin reylerinizi kazanmak için tatlı tatlı dil dökenlerin sayısı birden bire niçin kabardı?”* sözleriyle CHP'nin gösterdiği yakınlığın aldatmaca olduğunu belirtmiş ve vatandaşlardan buna kanmamalarını istemiştir. 21 Temmuz'un önemine dikkat çekmiş ve *“Hepiniz ellerinizi vicdanınıza koyun ve oylarınızı ona göre kullanınız. Tarlanıza gireni kovmak, defetmek hakkınızdır. Irz ve namusunuz kimse dokunamayacağını bilirsiniz. Reyleriniz de bunlar gibi hakkınızdır. (...) Bu hakkınıza kimse karışamaz ve hiç kimse sizi zorlayamaz”* diyerek vatandaşa geçmiş unutmamasının, oyunu korkmadan

⁵⁵⁵ *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1946, s. 1, 3; *Yeni Asır*, 20 Haziran 1946, s. 4.

⁵⁵⁶ *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1946, s. 1, 3.

⁵⁵⁷ İzmit'te demokrasi ve Atatürk temalı bir konuşma yaptı. *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1946, s. 1, 3.

kullanmasının önemini hatırlatmış ve konuşmasını “*Hâkimiyet daima milletindir*” cümlesiyle sonlandırmıştır⁵⁵⁸.

7 Temmuz’da Ankara Cebeci şubesinin açılışını gerçekleştiren DP adeta çıkarma yapmıştır. Celal Bayar’ın yanı sıra DP’nin kurucularından Fuat Köprülü ve Emin Sazak gibi önde gelen kurucularında katıldığı açılıшта, Bayar, Köprülü ve Sazak demokrasi ağırlıklı birer konuşma yapmıştır. Fuat Köprülü konuşmasında; DP’nin kurulmasını çıkarlarına uygun bulmayanların, demokrasi için milletin yeterli siyasi olgunluğa erişmediğini ve okuma yazma oranının çok az olduğu bir ülkede siyasi parti kurmanın anarşi çıkaracağını söylediklerini belirterek, bu zihniyetin demokrasinin gelişmesini geciktirdiğini ifade etmiştir⁵⁵⁹. 21 Temmuz’da ilk defa tek dereceli seçim yapılacağını, bunun Türk demokrasisi için bir dönüm noktası ve yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu vurgulamıştır. Bayar ise konuşmasında; “*Biz, yeni partinin kurucuları hayatımızın ikinci vaktine erişmiş bulunmaktayız. Buna rağmen mesuduz. Çünkü Türk gençliğine bir demokrasi hediye ederek gözlerimizi kapayacağız*” sözleriyle kendileri için bir şey istemediklerini, demokrasinin ülkeye yerleşmesinde katkıları olduğu için duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Daha sonra “*Vereceğimiz oylar, Türk milletinin istikbalini ve refahını sağlayacaktır*” sözleriyle 21 Temmuz’da yapılacak olan seçimlerde en büyük sorumluluğun vatandaşa düştüğünü vurgulayan Bayar, Atatürk’ün Cumhuriyeti gençlere emanet ettiğini, DP’nin ise gençliğine demokrasi hediye etme amacıyla olduğunu belirtmiş ve “*Demokrasiyi de sizler elinize alacaksınız*” diyerek konuşmasını tamamlamıştır. Emin Sazak’ta DP’nin milli iradenin gerçekleştirilmesi için kurulduğunu ve bunu kimsenin engelleyemeyeceğini vurgulayan bir konuşma yapmıştır⁵⁶⁰.

13 Temmuz’da yapılan DP Denizli İl Başkanlığı teşkilatının açılışında bir konuşma yapan Rasim Akdoğan, kısa bir süre sonra yapılacak olan milletvekili seçimlerinin Türk milleti için büyük bir fırsat olduğunu, vatandaşların oylarını hür iradeleriyle kullanmalarını ve istedikleri adayları seçmelerinin önemini hatırlatmıştır. Seçimlerde asıl sorumluluğun vatandaşa ait olduğunu, bu sorumluluktan kaçanların şikâyet etme haklarının olmadığını, aksi takdirde bir sonraki seçimlerin 4 yıl sonra yapılacağını ve

⁵⁵⁸ *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1946, s. 3.

⁵⁵⁹ *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1946, s. 1, 2; *Akşam*, 8 Temmuz 1946, s. 2.

⁵⁶⁰ *Vatan*, 8 Temmuz 1946, s. 1, 2; *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1946, s. 1, 2.

sıkıntı çekmeye devam edeceklerini söylemiştir⁵⁶¹. 14 Temmuz 1946'da Ankara Hisar şubesinin açılışını yapan Celal Bayar, millete hizmet etmekten memnuniyet duyduklarını ve ülkede siyasal olarak yeni bir dönemin başladığını söylemiştir. Demokrasi denilen bu dönemde DP'nin CHP'yi kontrol etmek ve denetlemek için kurulduğunu, iktidara gelmeleri durumunda ise CHP'nin aynı görevi üstleneceğini anlatmıştır. Bayar, konuşmasında;

“Memlekette refah, ümran ve irfan müjdeleyen sizin sesinizdir. Kendi sesinizi duyurmak, istediklerinizi milletvekili seçmekle kabil olur. Zorla da olsa sizin hislerinize tercüman olmayacak kimselerden bir ekseriyet kurulmasına katlanırsanız kabahat sizin olur. Bu takdirde kabahati başkalarına bulmak hakkına malik olamayız”

sözleriyle bu yeni dönemde asıl görev ve sorumluluğun ise seçmene düştüğünü belirtmiştir⁵⁶². Aynı gün Atıfbey Semt Ocağı'nın açılışını da yapan Bayar, burada yaptığı konuşmada seçimlerde doğru adaylara oy vermeye özen gösterilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Bu sırada bir kadın işçi kendisine yaklaşıp, *“Bir kabahatimiz olmadığı halde bizi fabrikadan çıkarmak istiyorlar. Bunu önlemeğe çalışınız. Ekmeğimizin alınmasına mani olunuz”* diyerek ağlamaya başlayınca, hakkının mutlaka savunulacağını söyleyerek kadını teselli etmiştir. Daha sonra seçimler için baskının kimden geldiğinin takdirini milletine bıraktığını ve milletin bu baskılardan yılmadığını görmekten duyduğu mutluluğu ifade etmiştir. Konuşmasını *“millet hiçbir şeyden yılmıyor, sadece Cumhuriyet kanunlarının himayesi altında dilediği gibi rey hakkını kullanmak istiyor”* sözleriyle tamamlamıştır⁵⁶³.

1.5.7. Propaganda Amaçlı Radyo Yayınları

Türkiye'de 1927 yılında devlet tarafından başlatılan olan radyo yayınlarının⁵⁶⁴ önemi ve işlevi herkes tarafından kısa sürede anlaşılmıştır. Yazdığı bir köşe yazısında, *“Sayılmakla bitecek gibi değil. Bin bir istasyondan bin bir ses ve adeta diyebiliriz ki bin bir türlü ses. İşte bütün dünya tek bir odanın içinde küçücük bir kutuda komprime halinde emrinize amade tutan mucize. Bu radyodur”* diyen Gazeteci Yunus Nadi, evden çıkmadan, küçük bir kutunun düğmesini çevirerek insanların dünyayı takip

⁵⁶¹ *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1946, s. 2.

⁵⁶² *Yeni Sabah*, 15 Temmuz 1946, s. 1, 3; *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1946, s. 1, 2.

⁵⁶³ Şahingiray, *a.g.e.*, s. 25.

⁵⁶⁴ Aysel Aziz, *Radyo ve Televizyona Giriş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., No: 480, Ankara, 1981, s. 112.

edebildiklerini, Hitler'i, İtalyan zafer şenliklerini ve hatta Sovyet inkılabını anlatan konuşmaları dinleyebileceklerini belirterek, radyonun önemine dikkat çekmiştir⁵⁶⁵.

Radyo, daha geniş kesimlere ulaşmak ve onların siyasal tercihlerini etkilemek isteyen siyasetçiler için etkili bir iletişim aracıdır. Bu özelliğinden dolayı etkili bir seçim propagandası yapmak isteyen CHP ile DP'yi karşı karşıya getirmiştir. Bir kamu kuruluşu olan radyonun partiler üstü değerlendirilmesi gerektiğini savunan Bayar, 6 Temmuz 1946'da Başbakanlık'a başvurarak, DP'nin de propaganda amacıyla radyodan yararlanma hakkı olduğunu belirtip, bu haktan yararlanmayı talep etmiştir⁵⁶⁶. Ancak bu talebe Başbakan Saracoğlu imzasıyla verilen cevapta; radyodan sorumlu olan kuruluşun Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü olduğunun olduğu, müracaatların buraya yapılması gerektiği ve bunları inceleyecek bir komitenin uygun gördüklerinin radyodan yayımlanabileceği belirtilmiştir. Bu gelişme üzerine Bayar, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'ne başvurarak, İzmir'de yaptığı konuşmayla birlikte bazı metinler göndermiş ancak Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü, bunların incelendiğini ve uygun bulunmadığını belirterek, yayımlamamıştır⁵⁶⁷. DP Başkanvekili Fuat Köprülü, "*Bugün yeryüzünde hiçbir demokrat memleket gösterilemez ki onun radyo istasyonlarından muhalefetin sesi yükselmesin*" sözleriyle duruma tepki göstermiştir⁵⁶⁸. Bayar, konuyla ilgili daha sonra yaptığı açıklamada, seçim esnasında radyodan faydalanmak istediklerini ancak metinleri inceleyen komitenin CHP aleyhinde bir söz söylenmesini cinayet kabul edecek bir mahiyette olduğunu belirtmiştir⁵⁶⁹.

Bu durum sadece DP için değil diğer partiler içinde geçerlidir. Böylece radyo, 1946 Milletvekili Seçimlerinde sadece CHP'nin seçim propagandası için kullandığı bir

⁵⁶⁵ Yunus Nadi Abaloğlu, "Memleketi Genel İlerleyiş Yolunda Yürütecek Vasıta: Kuvvetli Bir Radyo", *Radyo Programı Dergisi*, Yıl: 1, No: 3, 25 İkincikanun 1936, s. 3; 1946 yılında ülkedeki toplam radyo sayısı 181.394'tür. Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul 2012, s. 461.

⁵⁶⁶ *Akşam*, 7 Temmuz 1946, s. 1; *Yeni Asır*, 7 Temmuz 1946, s. 6.

⁵⁶⁷ *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1946; *Yeni Asır*, 20 Temmuz 1946, s. 1, 4; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde DP'nin radyoda okunması için hazırladığı metinler yer almaktadır. Ancak özet kısmında "*Mümtaz Faik Fenikin Demokrat Parti adına radyoda yaptığı seçim konuşması metni*" gibi, bu metinlerin radyodan okunduğu ibaresi yer almaktadır oysa bu doğru değildir. Çünkü 1946 seçimlerinde DP radyodan yararlanamamıştır. 1946 Milletvekili seçimlerinde radyodan okunması amacıyla DP'nin hazırladığı metinler için bkz. BCA, 030.0.010.000.000.129.929.15.

⁵⁶⁸ Muammer Aksoy, *Demokrat Parti ve Partizan Radyo*, Forum Yay., Ankara, 1960, s. 24.

⁵⁶⁹ Aksoy, a.g.e., s. 33.

kitle iletişim aracı olmuş⁵⁷⁰ ve CHP'nin yayın organı gibi çalışmıştır. Bu durum muhalefetin, CHP'nin partili hayatı istemediği, devlet imkanlarını parti çıkarları için kullandığı şeklindeki iddialarını güçlendiren bir gelişme olmuştur.

1.5.8. Gazetelerin Propaganda Çalışmalarındaki Rolü

Gazeteler, muhtemelen 1946'da Türkiye'nin belki de en yaygın ve en etkili kitle iletişim aracıydı. Bu gücün farkında olan Celal Bayar gazetelere verdiği önemi şu sözlerle dile getirmiştir:

“Yeni bir devrin başında bulunuyoruz. Memleket yeni bir devre girmek üzeredir. Bunu halkın huzurunu bozmadan başarmak lazımdır. Bunu başarı ile yapabilmek için karşımızdaki partilere vazife yükleniyor. Gazetecilerin bu memleket davasını elbirliği ile halletmek zorunda, efkari umumiyeye bizi olduğumuz gibi tanıtmak için bir vaziyet vardır. Matbuatın bu büyük davada üzerine düşen vazifeyi yapacağına kaniyiz.”⁵⁷¹

Ülkenin yeni bir sürece girdiği ve çok partili hayata geçtiği bu dönem de, gazetelerin yaklaşmakta olan seçimler için, siyasiler tarafından kullanılmak istenmemesi düşünülemezdi. Bu nedenle basında seçimden önce görülen siyasilerle yakınlaşma eğilimi, seçim kararının alınmasıyla birlikte daha da belirginleşmiştir. Dönemin önde gelen ve Nadir Nadi'nin başyazarlığını yaptığı Cumhuriyet gazetesi, tarafsız bir yayın politikasıyla iktidar ve muhalefet arasında eşit mesafede durmaya özen göstermekle birlikte, ülkedeki demokratik değişim ihtiyacını destekleyen bir yayın çizgisi izlemiştir.⁵⁷² Tasvir, Vatan, Yeni Sabah ve Akşam gazeteleri Ankara'da “Birleşik Büro” adıyla, zaman ve maliyet tasarrufu yapmak için, ortak bir büro kurmuşlar ve büronun başına da DP eğilimli, Bayar ve Menderes'le dostlukları olan Raif Meto'yu getirmişlerdir. Bürodan verilen iktidar aleyhine haberler dört gazetede

⁵⁷⁰ Goloğlu, a.g.e., s. 71; 8 Temmuz Başbakan Saracoğlu bir konuşma yaparken; 17 Temmuz'da ise Cumhurbaşkanı İnönü'nün seçim beyannamesi radyodan okunmuştur. Anadolu, 9 Temmuz 1946, s. 1,2; Yeni Asır, 9 Temmuz 1946, s. 1,2; Türkyolu, 18 Temmuz 1946, 1, 2; Ulus, 18 Temmuz 1946.

⁵⁷¹ Vatan, 8 Ocak 1946, s. 1, 3; Mükremin Sarol bir seferinde Adnan Menderes'in kendisine "Basın, çok canlı bir müessesedir, asimilasyon gücü üstün olan bir kurumdur. İçine aldığı insanları, kısa bir zamanda hazmeder, kendi bünyesine katar. Bir çok yakın dostlarımm çocukları, bir gün basın konusunu tartışırken babalarına 'ben önce gazeteciym, sonra sizin oğlunuzum' demekten sakınmamışlardır. Toplumun en güçlü müessesesi sayılan ai/eyi de aştığına göre, basm dördüncü kuvvetdir demek, onu biraz da hafife almaktır" dediğini aktarmıştır. Mükremin Sarol, Bilinmeyen Menderes, cilt:1, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1983, s. 163.

⁵⁷² Yasin Kayış “1946 Belediye Seçimleri ve Basın” Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, cilt: 7, sayı: 16-17, İzmir 2008, s.416

yayımlandığından zaman zaman CHP güç durumunda kalmıştır⁵⁷³. Vatan, Yeni Sabah, Tasvir, İzmir, Kudret, Demokrasi, Yeni Asır ve Demokrat İzmir gibi gazeteler muhalefet yanlısı bir çizgi izlerken; Ulus, Tanin, Akşam, Anadolu, Son Telgraf, Vakit, Türkyolu gibi gazeteler ise iktidar yanlısı yayınlar yapmıştır. Böylece siyasi tansiyonun yükselmesine ve partiler arasında gerilimin artmasına katkı yapan gazeteler, haber aktarma ve vatandaş bilgilendirme aracı olmaktan çıkmıştır, siyasetin sözcülüğünü yapan bir propaganda aracına dönüşmüştür.

1.5.8.1.Propaganda Amaçlı Haberler

Gazetelerin seçim sürecine ve partilerin propagandalarına katkıları farklı şekillerde olmaktadır. Birinci olarak partiler ve seçimle ilgili ülkenin dört bir tarafında meydana gelen olaylara dair yapılan bilgilendirme amaçlı haberler yoluyla yapılan katkıdır. Bu yöntemde gazeteler, yanlısı olduğu partinin ülke çapında geliştiğine ve üye sayısının arttığına; diğer parti ya da partilerin ise üye sayısının azaldığına ve parti içi çekişmelerin arttığına dair haberler abartılarak vermiş veya rakip parti ile ilgili olumlu gelişmeleri, seçmeni etkileyebileceğinden görmezden gelmiştir. 1946 Milletvekili seçimleri öncesinde DP'ye yakın gazetelerde CHP yanlısı idarecilerin halka baskı yaptıkları, DP'li üyelerin jandarmadan dayak yedikleri, CHP'den istifa veya DP'ye katılıma dair haberlere sıkça yer verilmiştir. Böylece gazeteler kendi siyasal çizgisine yakın olan partilerle ilgili pozitif siyasal reklam, rakip partilerle ilgili negatif siyasal reklamlar yaparak propagandanın parçası olmuştur. Bu tarz propagandaya dair bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

Basında yer alan haberlere göre, Düzce Müftüsü'nün cami içerisinde;

“Ey cemaati Müslimin! Ben buraya bir vazife ile gelmedim. Allah'ın emirlerine sizi tebliğ ve sizleri irşat için kürsüye çıktım. Bazı abdestsiz Demokrat Parti mensupları, her tarafta halk içine girerek bir tefrika ve fésat tohumu ekmeye çalışıyorlar. Bunlar mektepleri kaldırmaya ve bu suretle halka yaranmaya çalışmaktadırlar. Sakın bunların iğfalatına kapılmayınız. CHP'den ayrılmayınız. Doğru yol budur”

diyerek CHP propagandası yapmış ve DP'ye üye olanların kâfir olduklarını söylemiştir. Müftü'nün bu sözlerine cemaat tepki göstermiş ve istenmeyen bazı

⁵⁷³ Baban, a.g.e., s. 24-25.

durumlar yaşanmış⁵⁷⁴, Tire’de bir Jandarma Onbaşı DP’lileri sıra dayağından geçirmiştir⁵⁷⁵. İnegöl’de ise bir karakol komutanı köyleri dolaşarak DP’lileri tehdit etmiş, dövmüş ve DP’den istifa etmeleri için onlara 48 saat süre vermiştir⁵⁷⁶.

Propaganda döneminde en fazla yankı uyandıran hadiselerden biri de Ankara’nın Çubuk ilçesinde yaşanmıştır. İddialara göre Kaymakam Turgut Göle, belediye başkanı ve jandarma komutanıyla birlikte bazı köyleri dolaşmış ve DP’nin de SCF gibi hükümet tarafından lağvedildiğini, DP’lilerin memleketi satmak isteyen vatan hainleri olduğunu iddia etmiştir. Kendisine itiraz etmeye kalkışan, 70 yaşında bir köylününde aralarında bulunduğu, pek çok kişiyi dövmüş, ölümle tehdit etmiş ve DP evraklarını yırttırmış, yaktırmıştır. Olay duyulunca, DP Ankara İl İdare Kurulu Celal Bayar Başkanlığında, kaymakamdan dayak yediğini söyleyen iki vatandaşı dinlemiş ve olayları yerinde araştırmak için iki görevli göndermiştir. DP görevlileri, köyleri dolaşmakta olan kaymakamla karşılaşmışlar ve köylülerin yakınmalarını bizzat kendilerinden dinlemişlerdir⁵⁷⁷. İzmir’de ise Vali’nin CHP’lilerden başkasının propaganda yapmasına izin vermediği⁵⁷⁸ ve CHP’nin seçimleri kazanmak uğruna kanunsuz işlere giriştiğine, sabıkalılarla anlaştığına dair söylenti çıkmıştır. CHP’den aldıkları beyaz elbiselerle dolaşan bu adamların, diğer partilere oy verecek kişilere gözdağı vermeye çalışması ve seçim günü sandıkları gezecekleri söylentisi halkını endişeye düşürmüştür⁵⁷⁹. Bursa Merinos fabrikasındaki DP’li işçiler işten atılmakla tehdit edilmiştir⁵⁸⁰. CHP yanlısı gazeteler ise bu haberleri yalanlayan ve DP ile ilgili benzer iddialara yer veren haberleri şu gibi manşetlere çıkmışlardır: “*Demokrat P. Nefret uyandırıcı birtakım usullere başvuruyor*”⁵⁸¹, “*Hayali Tazyik iddiaları ile*

⁵⁷⁴ “Laik Cumhuriyette Bir Müftinin Vaazı”, *Vatan*, 20 Haziran 1946, s. 1,3; “Abdestsiz Demokratlara Sakın Aldanmayın”, *Yeni Sabah*, 20 Haziran 1946, s. 1, 3; *Vatan* gazetesi muhabirine verdiği röportajda, CHP’ye verdiği sözü yerine getirdiğini belirten Müftü Mehmet Sıtkı Olkuloğlu, CHP’den aday gösterilmeyince bu seferde; “*Demokrat Parti pırlanta gibidir. Büyük gayelerle kurulmuştur. Memleket için yaşaması elzendir[...]*” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. *Vatan*, 19 Temmuz 1946, s. 1,3.

⁵⁷⁵ *Vatan*, 8 Temmuz 1946, s. 1.

⁵⁷⁶ *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1946, s. 3.

⁵⁷⁷ *Vatan*, 12 Temmuz 1946, s. 1, 3; *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1946, s. 3.

⁵⁷⁸ *Vatan*, 9 Temmuz 1946, s. 1,3.

⁵⁷⁹ *Vatan*, 10 Temmuz 1946, s. 3.

⁵⁸⁰ *Vatan*, 15 Temmuz 1946, s. 1,3.

⁵⁸¹ *Türk Sözü*, 3 Temmuz 1946, s. 1.

efkârı bulandırmak istiyorlar”⁵⁸² ve “*Halk Partisi Kuvvetlenmeye, Demokrat Parti Yer Yer Çözölmeye Başladı, Demokrat Partide Şaşkınlık Artıyor!*”⁵⁸³

Propaganda döneminde CHP'nin yayın organı gibi hareket eden Ulus gazetesinde, DP'den istifa haberlerinin artması üzerine DP Genel Merkezi konuyla ilgili bir açıklama yapma ihtiyacı duymuştur. Açıklamada, “*Halkın partimize akınını güya önlemek için bu usulden medet ummaya çalışılıyor. Bu haberlerin hemen hepsi esassızdır. Esasen birçoğu ‘filan vilayetin filan köylerinde’ gibi müphem tabirlerle ortaya sürölmektedir*” denilerek haberlerin asılsız olduğu iddia edilmiştir⁵⁸⁴.

1.5.8.2. Propaganda Köşe Yazıları

Gazetelerin seçim propagandalarına yaptıkları diğer bir katkıları ise köşe yazarları tarafından yazılan ve açık bir şekilde iktidar ya da muhalefete yönelik olarak pozitif veya negatif siyasal reklam amaçlı propaganda makaleleridir. DP yanlısı yazarlar denildiğinde ilk akla gelen isimler Ahmet Emin Yalman, Mümtaz Faik Ferik ve Cihad Baban gibi yazarlardır. Cihad Baban, Ulus gazetesinin, muhalefet partilerine ilgi gösteren insanları sayı kalabalığı şeklinde vererek, şüursuz bir kütle gibi göstermeye çalıştığını iddia etmiştir. Bu yaklaşımı “*Bu memleket üzerinde vatandaş hassasiyetiyle yaşayan insanları karmakarışık bir sayı kalabalığı şeklinde ifade etmek o halka saygı göstermemektir*” diye eleştiren Baban, “*Biz demokrasiyi biraz da bu gibi halkı hor görenlerin tarzını değiştirmek için istiyoruz*” demiştir⁵⁸⁵.

Vatan gazetesinin sahibi ve başyazarı olan Ahmet Emin Yalman, Cumhurbaşkanlığı makamı ile parti başkanlığının ayrılması gerektiğini savunan, “*Bu İşlerin Sonu Ne Olacak*” başlıklı bir yazı yazmıştır. Yazı da Cumhurbaşkanlığı'nın sadece bir sıfattan ibaret değil; devlet otoritesinin korunması, ülkede huzur, denge ve güvenliğin sağlanması bakımından çok önemli bir işleve sahip olduğu, bu nedenle partisel siyasi hırslarla hareket edecek bir cumhurbaşkanının ülkeye büyük zarar verebileceği vurgulanmıştır. Oysa bu makamın vazifesini tarafsızlıkla ve layık olduğu şekilde yapması durumunda, Türkiye'nin dünyadaki ağırlığı, saygınlığı ve itibarının artacağı

⁵⁸² *Ulus*, 16 Temmuz 1946, s. 1.

⁵⁸³ *Son Posta*, 20 Haziran 1946.

⁵⁸⁴ “Milletvekilleri sayısı 10 fazlası ile 465 Olacak”, *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵⁸⁵ Cihad Baban, “Buna yıkıcılık değil nöbet değiştirme derler”. *Tasvir*, 7 Temmuz 1946s. 1, 5.

ileri sürülmüştür⁵⁸⁶. Yalman, 11 Temmuz'da yayımlanan “*Milleti Anlamıyorlar*” adlı makalesinde; halkın duygu ve düşüncelerine yabancı olan CHP'nin aynı zaman da, ülkede demokrasinin tesis edilmesine ve vatandaşların hak ve özgürlüklerini kullanarak, siyasi hayatın temelini oluşturmasını istemediğini savunmuştur. Ayrıca CHP'lilerin seçimleri göstermelik olarak gördüklerini ve vatandaşın özgür iradesiyle oy kullanmasını göze alamadıklarını iddia etmiştir⁵⁸⁷. Ahmet Emin Yalman 15 Temmuz tarihli “*Hayır ile Şer Çarpışıyor*” adlı makalesinde ise DP'yi “*hayır cephesi*”, CHP'yi ise “*şer cephesi*” olarak görmüştür. Yalman'a göre şer cephesi olan CHP'nin elinde, halka zulüm ve fenalık yapmak için yeterince imkân vardır ve bazı insanlar bu yüzden bazı sıkıntılar yaşayacaktır. Ancak bütün bunlara rağmen demokrasi mücadelesinde, yaşanacak çile ve sıkıntıları büyük bir hazla göğüsleyecek çok sayıda insan da vardır⁵⁸⁸. Böylece Yalman, CHP'ye karşı çıkararak, DP yanında yer almayı kutsal bir görev kabul etmiştir.

DP'ye yakın basında bu şekilde yazılar yer alırken; iktidar yanlısı basında da CHP politikalarını savunan ve icraatlarını öven, muhalefete yönelik sert eleştiriler ve suçlamalar yapan yazılar görülmüştür. Falih Rıfki Atay'a göre muhalefetin gözü dönmüş ve CHP'ye düşman keşilmiştir. 1919 yılında vatan haini olanlar şimdi demokrasi kahramanı kesilirken; milletin şerefi ve bağımsızlığı için savaşanlar ise zorba sayılmaktadır. Bunun adı demokrasi değildir ve bu konuda hükmü halk verecektir⁵⁸⁹. Atay, DP'nin propaganda ve seçim çalışmalarını eleştirdiği başka bir yazıda; “*Eski mezhep ve tarikat davalarını ele alarak pek nazik bölgelerde daha alçakça tahrikler ve birçok vatandaşlara seçimden önce bir iç kargaşalığa gidiyoruz korkusu verdi*”⁵⁹⁰ cümleleriyle muhalefetin dini istismar ettiğini ve ülkeyi kaosa sürüklediğini iddia etmiştir. Falih Rıfki Atay'ın yanı sıra Nihat Erim, Necmettin Sadak ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi iktidar yanlısı yazarlarda makalelerinde CHP'yi savunurken, DP'yi sert şekilde eleştirmekten ve suçlamaktan çekinmemiştir.

Köşe yazarlarının siyasete ilgisi zaman zaman kişisel çatışmalara da dönüşmüştür. CHP'nin Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'a milletvekilliği teklifi götürmesi üzerine,

⁵⁸⁶ Ahmet Emin Yalman, “*Bu İşlerin Sonu Ne Olacak*”, *Vatan*, 15 Mayıs 1946, s. 1, 3.

⁵⁸⁷ Ahmet Emin Yalman, “*Milleti Anlamıyorlar*”, *Vatan*, 11 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵⁸⁸ Ahmet Emin Yalman, “*Hayır ile Şer Çarpışıyor*”, *Vatan*, 15 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵⁸⁹ Falih Rıfki Atay, “*Politika*”, *Ulus*, 1 Temmuz 1946, s. 3.

⁵⁹⁰ Falih Rıfki Atay, “*Demokrat Partinin Beyanamesine Dair*”; *Ulu*, 12 Temmuz 1946, s. 1, 6.

muhalif basında Yalçın'ı ağır ithamlarla eleştiren yazılar yazılmıştır. Yeni Sabah'ta çıkan “*Dün ne Diyorlardı, Bugün Ne Diyorlar*” başlıklı yazıda; 23 yıl önce yaşadığı sorunların hatırlatılması ve ihanetle suçlanması üzerine, Yalçın, “*Efkarı Umumiye’de Bir Hesaplaşma*” adlı bir yazı yazmıştır. O günkü CHP ile bugünkü CHP nin aynı olmadığını, kendisinin İstiklal Mahkemelerinde idamla yargılandığı ve “*Mahkemede hakim olmaktansa mahkum olmayı tercih ederim*” dediği dönemde, CHP’ye dalkavuk için yarışanların, şimdi hürriyet kahramanı geçindiğini savunmuştur⁵⁹¹.

İktidar ve Muhalefet yanlısı basın arasındaki tartışmada karşılıklı suçlamaların da oldukça ağırlaştığı görülmüştür. 5 Temmuz’da Ulus gazetesinde, DP adayı Dr. Ali Rıza Bey’in Nazilli’de yaptığı konuşmada, “*Aydınlılar Efedir. İnsanı alnından vururlar. Karadenizler kahpe ve kanciktir. Arkadan vururlar*” dediği iddia edilmiş ve DP’lilerin yöresel ayrımcılık yaptığı vurgulanmıştır⁵⁹². Ahmet Emin Yalman, 12 Temmuz’da Vatan gazetesinde yayımlanan yazısında; “*Görülüyorki iktidar hırsı yüzünden gözleri dönen bir avuç insan, Türk milletinin haklarını hiçe saymaya, anayasayı apaçık ihlal etmeye kalkışmışlardır*” şeklinde ithamlarla, CHP iktidarının kendisini ülke çıkarlarının ve milletin üzerinde gördüğünü ve bunu gizleme gereği bile duymadığını yazmıştır⁵⁹³. Hüseyin Cahit Yalçın ise Tanin’de yazdığı yazıdaki,

*“Demokrat propagandacıları tecavüz etmedik hiçbir şeref ve haysiyet bırakmadılar.[...] Köylere kadar sokularak memlekette anarşi yaratmaya çalışan ecnebi ajan ve casuslarına el süremeyeceksin. Katilleri serbest bırakacaksın. Çünkü bunların hepsi haşmetli Demokrat Partinin himayesi altındadır. [...] Bunu yapan, hürriyet, hak ve kanun bahanesi altında memleketi bu kadar karıştıran politikacılardan ne bekliyorsun?”*⁵⁹⁴

cümleleriyle DP’yi yabancı ajanların hamisi olmakla, vatan hainliği ile suçlamıştır. Falih Rıfık Atay’da, tartışmanın dozunu oldukça yükselten bir yazısında, “*Demokrat Partiyi ciddi olmaya davet etmekle hiç de hatâ etmiş olmayacağız. Çünkü bu gidiş, sadece kendi hesabına, iyi bir gidiş değildir... Eğer kendisi vazifesini yapamazsa yapacak olanlar bulunacaktır*” diyerek, üstü kapalı kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmakla ve yeni bir muhalefet kurulmasıyla tehdit etmiştir⁵⁹⁵.

⁵⁹¹Hüseyin Cahit Yalçın, “Efkarı Umumiye’de Bir Hesaplaşma”, *Tanin*, 7 Temmuz 1946, s. 1, 2.

⁵⁹² *Ulus*, 5 Temmuz 1946, s. 1.

⁵⁹³ Ahmet Emin Yalman, “Parti Hesabına İstibdat”, *Vatan*, 12 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁵⁹⁴ *Tanin*, 15 Temmuz 1946

⁵⁹⁵ Falih Rıfık Atay, “*Demokrat Partinin Beyannamesi*”, *Ulus*, 21 Haziran 1946, s. 1, 2.

Basında yaşanan bu sert tartışmaların yanı sıra olaylara sağduyulu yaklaşanlarda olmuştur. Ülkedeki gergin siyasi havayı tehlikeli bulan Ziyad Ebüzziya, “*Sandalye ihtirasından mıdır, şahsi menfaat endişesinden midir, her nedense seçim mücadelesinden çıkan bazı insanların bu esas kaideyi unuttuklarını ve işi felaket doğurabilecek iğrenç bir maceraya sürükledikleri*” iddia etmiş ve bunun sorumluluğunun siyasetçilere ait olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca iktidar, muhalefet ayrımı yapılmadan tüm siyasetçilerin demokrasiyi korunması gerektiğini vurgulamıştır⁵⁹⁶. Cihat Baban da basının tavrını “*Biz gazetecilere düşen vazife, partizanların gerilen sinirlerini yatıştırmaktır. (...) Biz halka ve müfrit partilere sükun tavsiye edecekken, bizzat gazeteci olarak çileden çıkacaksak, doğacak fena neticelerin de sorumluluğunu yüklenmemiz lazım gelir*” diyerek eleştirmiş ve sağduyulu hareket etmeye davet etmiştir⁵⁹⁷. CHP’nin seçimler sırasında İstanbul’da Son Telgraf, Vakıf ve Tanin gazetelerini parasız olarak dağıtması ise gazetelerle siyaset arasındaki ilişkinin farklı bir boyutunu ortaya koymaktadır⁵⁹⁸.

1.5.8.3. Propaganda Karikatürleri

Basının seçim propagandalarına katkı yapmak için kullandığı diğer bir yöntem ise sayfalarında yer verdikleri mizahi çizimler, karikatürler olmuştur. Hem DP hem de CHP’liler kendine yakın gazete ve dergilerde yayımlanan bu karikatürlerle, bir yandan ülkedeki seçim havasını aktarırken bir yandan da karşılaştırma yaparak, rakiplerin yetersiz olduğu algısı oluşturmaya çalışmıştır.

Yeni Seçim Kanunu’nun kabul edilmesiyle ilgili “*Harikiri*” adlı karikatür. *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1946, s. 4.

⁵⁹⁶ Ziyad Ebüzziya, “Ölçüyü Taşırınlar” *Tasvir*, 27 Haziran 1946, s. 1, 3.

⁵⁹⁷ Cihat Baban, “Buna Yıkıcılık Değil, Nöbet Değiştirme derler”, *Tasvir*, 7 Temmuz 1946, s. 1, 5.

⁵⁹⁸ *Vatan*, 7 Temmuz 1946, s. 3.

— Milletvekili olmak için köy köy dolayıp konferanslar vermeye gidiyorum.
— Gel de eski günleri arama... Ne idi o günler..
Adaylığınızı nereden koyduğumuzu bile bilmeden mebus çıktık!

Karikatürde CHP'nin halktan uzak bir parti olduğu teması ön plandadır. milletvekillerinin seçim propagandaları için vatandaşın ayağına gitmeye, köy köy, kasaba kasaba dolaşmaya alışkın olmadıkları, bu durumdan memnun olmadıkları ve tek partili döneme duydukları özlem ön plana çıkarılmıştır.

Değişen propaganda anlayışını gösteren karikatür. *Yeni Sabah*, 1 Temmuz 1946, s. 1.

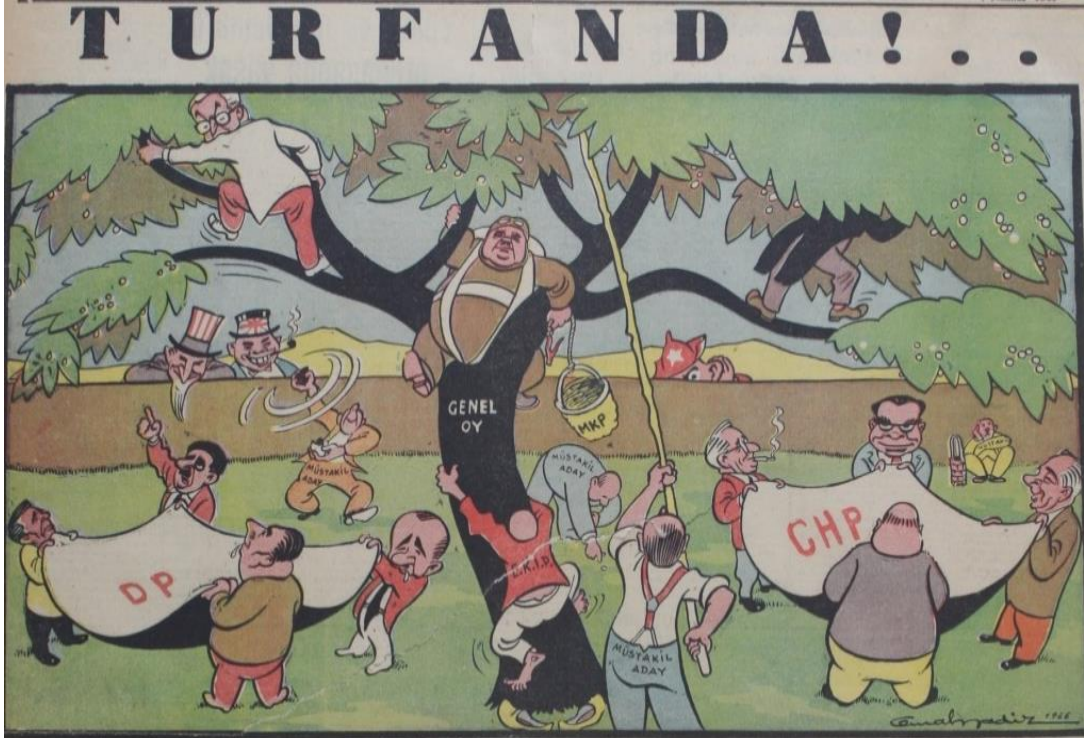
Müşteri — Eczacıbaşı hiç bir şeyi hazmedemiyorum, ne tavsiye edersiniz?
Eczacı — Hastalık midenizde ise karbonat tavsiye ederim, yok, Halk Partisinden kesin bir şey para etmez bayım!

Uzun zamandır rakipsiz bir yönetim sürdüren ve buna alışmış olan bir CHP'li bir vatandaş başlayan yeni dönemden duyduğu rahatsızlıktan dolayı eczaneye gitmiş ve ilaç istemektedir.

CHP'liler demokrasiyi hazmedemiyor karikatürü. *Yeni Sabah*, 5 Temmuz 1946, s. 1.

Muhalefet partisi MKP'yi eleştiren karikatür. *Yeni Sabah*, 2 Temmuz 1946, s. 1.

Ülkedeki seçim propagandalarını anlatan bir karikatür. *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1946, s. 4.

Partilerin vepropaganda çalışmaları ağaçtan meyve toplamaya benzetilmiştir. Meyve ağacının gövdesindeki "Genel Oy" yazısıyla herkesin eşit olduğuna vurgu yapılmaktadır. Propaganda çalışmalarında DP ve CHP'lilerin ise MKP ve diğer

rakiplerine göre daha başarılı oldukları dikkat çekmektedir. Bağımsız adaylarda kendi imkanları ölçüsünde bu çalışmalara katılmaktadır. Ancak karikatürde dikkat çeken bir başka nokta da bahçe duvarının arkasında, Amerika ve Rusya'nın yaşananları izlediğidir. Kızıl şapkalı Rusya'yı temsil eden adam sinsil şekilde, kuşkuyla bakarken; biraz yanında duran ve Amerika ile Avrupayı temsil eden adamlar ise oldukça neşelidir.

CHP milletvekili adaylarıyla ilgili bir karikatür. *Yeni Sabah*, 10 Temmuz 1946, s. 1.

Bir CHP milletvekili elinde tırpan olan bir köylüyle karşılaşmış ve ondan kendisine oy vermesini istemektedir. Karikatürdeki milletvekili adayı iyi giyimlidir ve iyi beslendiği için de şişmandır. Köylü ise milletvekiline göre bakımsız ve zayıftır. Halk perişan bir halde iken CHP'liler ülkenin zengin ve bakımlıdır. Köylü kendisine oy vermesini isteyen milletvekiline "Eksik olma ağam, yirmi senede yapmadığın kaldı mı ki!" diyerek mecazlı bir anlatımla, CHP yüzünden hertürlü sıkıntıyı yaşadıklarını ifade etmektedir.

Vatandaşın oy kullanma konusundaki bilinçlendiğiyle ilgili karikatür. *Yeni Sabah*, 8 Temmuz 1946, s. 1.

Karikatürde, CHP'nin önceden halkı kandırdığı ama artık kandıramayacağı, vatandaşın kimin ne olduğunu bildiği ifade edilmiştir. Ayrıca kabak-karpuz kıyaslaması yoluyla CHP kabağa benzetilirken; muhtemelde karpuz benzetmesi ise DP'yi temsil etmektedir.

CHP'lilerin halka yaklaşımıyla ilgili bir karikatür. *Yeni Sabah*, 10 Temmuz 1946, s. 1.

Karikatürde iyi giyimli ve devasa görünümlü, eli kamçılı ve kaşları çatılmış, şişman bir adam çocuğu azarlamakta ve “*Şimdi sana kim olduğumu öğretilim*” diyerek tehdit etmektedir. Çocuk gerek olmadığını elindeki kamçıdan CHP'li olduğunu anladığını belirtmektedir.

“Propaganda Faslı” isimli karikatür. *Yeni Sabah*, 13 Temmuz 1946, s. 1.

Karikatürde arka da görülen büyük torba oy torbasını yansıtırken, önde zincirlenmiş ve her iki elinde de kalem tutan insan teması ise, *Yeni Sabah* gazetesinin yayın çizgisi dikkate alındığında, CHP yanlısı basını temsil etmektedir. Hem resim hem de resimin altındaki cümle ile CHP yanlısı basının akıldan yoksun ve köleleşmiş kalemler olduğu ifade edilmektedir.

“Hep Vatan İçin” isimli karikatür. *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1946, s. 4.

Karikatürde seçim propagandalarını ülkede oluşturduğu karmaşa ve kaosa dikkat çekilmektedir. Parti ve liderler seçim çalışmalarını sürdürürken, milletvekili olmak isteyenler istifa etmekte, adaylar vatandaştan oy dilenmekte ve seçim sandıklarının yapımı devam etmektedir. Vatandaşlar

birbirine düşmüş, yumruk yumruğa kavga ederken, yaralananlar olmakta bu sırada irtica kendisine seçim meydanlarında yer aramaktadır.

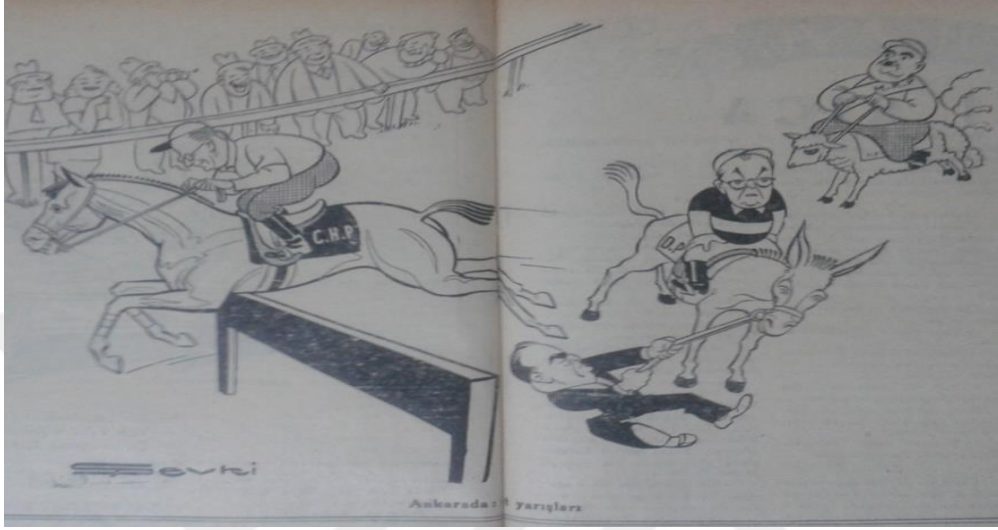
Milletvekili adaylarını kıyaslayan bir karikatür. *Yeni Sabah*, 21 Temmuz 1946, s. 1.

Seçim günü yayımlanan bu karikatür ile CHP ve DP'de milletvekili olmak üzerine bir kıyaslama yapılmıştır. İçerik ve verdiği mesaj bakımından oldukça sert ve ağır bir karikatürdür. CHP'li milletvekili adaylarını kişiliksiz, karaktersiz yalaka; DP'li adayları ise baskı ve zulme uğrayan ama onurlu insanlar olduğu belirtilmiş ve tercih hakkının vatandaşta olduğuna vurgu yapılmıştır.

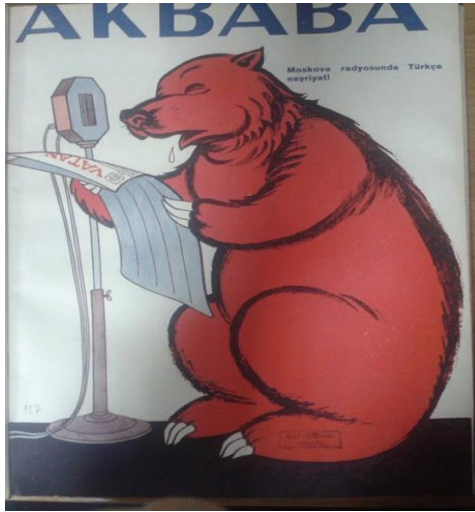
CHP'nin milletvekili adaylarıyla ilgili bir karikatür. *Akbaba*, S. 114, 30 Mayıs 1946, s. 5.

Seçimden bir gün sonra yayımlanan bu karikatürde CHP milletvekillerinin bilgisizliğine gönderme yapılmıştır. Ancak karikatürde asıl vurgulanmak istenen ise seçildiği ilin nerede olduğunu bilmeyen milletvekillerinin kendisini seçen insanların sorunlarından bile haberdar olmadıklarıdır.

“Ankara’deki At Yarışları” karikatürü. *Akbaba*, S. 117, 20 Haziran 1946, s. 7.

Karikatürde 10 Haziran’da başlayan milletvekili seçimleri için partilerin yürüttüğü propaganda çalışmaları at yarışına benzetilmiştir. Bu yarışta CHP dolu dizgin ilerlerken ve engelleri aşarken, DP, dizginleri Celal Bayar’ın elinde değil, Vatan gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman’ın elinde olan ve onun tarafından yönlendirilen bir görüntüdedir. MKP ve Nuri Demirağ ise bu yarışa koyun sırtında katılmış şeklinde çizilerek, Demirağ’ın düzenlediği kuzu ziyafetlerine gönderme yapılmıştır.

Moskova Radyosunun yayınlarıyla ilgili karikatür. *Akbaba*, S. 116, 13 Haziran 1946, s. 1.

Karikatür de Moskova Radyosu'nun Türkçe yayınları konu edinilmiştir. Mikrofon başındaki “Kızıl” ayı Sovyet Rusya'yı temsil ederken, elinde okuduğu gazetenin başlığın da “Vatan” yazması aynı zamanda DP'yi işaret etmektedir. Çünkü 1946 seçimlerinde Vatan gazetesi adeta DP'nin yayın organı gibidir. Böylece DP'nin komünist bir yapılanma olduğu, komünistlerce desteklendiği algısı oluşturulmak istenmiştir.

1.5.9. Açık Mektuplar

DP'nin 1946 seçimlerinde propaganda için kullandığı bir başka yöntem de belirli kişi veya kurumları hedef alarak yayımlanan, açık mektuplardır. Bu yöntemi en iyi kullananlardan olan DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, 1 Temmuz'da, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar'a hitaben bir açık mektup yayımlatmıştır. Mektupta Vali'nin tarafsız olmadığı ve CHP toplantılarına katıldığının belirtildiği mektupta, idare, zabıta amir ve memurlarının CHP adına partizanlık yaptıkları dile getirilmiştir. 21 Temmuz'da yapılacak seçimde kanunlara uyulmasını isteyen Öner, ceza kanunlarının ilgili maddelerine atıf yaparak, kanuna uymayanların cezalardan kurtulamayacaklarını savunmuştur⁵⁹⁹. Lütfi Kırdar, yaptığı açıklamayla Öner'in iddialarına yanıt vermiş ve iddiaları sert bir dille yalanlamıştır⁶⁰⁰. Kenan Öner, 10 gün kadar sonra, bu kez de Başbakan Saracoğlu'na hitaben bir mektup yayımlatmıştır. Kırdar'a gönderdiği mektubundaki iddiaları yineleyen Öner, ilave olarak Başbakanı, “*ayak takımı*” ile anlaşmakla ve bunları seçmen üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmakla suçlamıştır. “*Partinizin memlekete yaydığı oligarşiye hükümetin de iştiraki yüzünden çok vahim hadiselerin arifesine kadar sürüklenmiş bulunuyoruz.*” diyerek, memleketin anarşiden kurtulması için Başbakanı istifaya davet etmiştir⁶⁰¹. Başbakan Saracoğlu da Öner'in iddialarını kesin bir dille inkar etmiştir⁶⁰². Falih Rıfkı Atay'da, Öner'in bu mektubuna karşılık “*açık mektup*

⁵⁹⁹ *Vatan*, 1 Temmuz 1946, s.1, 4.

⁶⁰⁰ Lütfi Kırdar'ın açıklaması için bkz., *Tanin*, 6 Temmuz 1946, s. 1, 2; *Vatan*, 6 Temmuz 1946, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1946, s.1, 2.

⁶⁰¹ *Vatan*, 14 Temmuz 1946, s.1, 3.

⁶⁰² Şükrü Saracoğlu'nun açıklaması için bkz., *Ulus*, 15 Temmuz 1946, s.1. *Akşam*, 15 Temmuz 1946, s.1.

değil, açık tahrik” başlıklı çok sert bir yazı kaleme almıştır⁶⁰³. Fakat aynı gün Vatan gazetesinde, Başbakan’ın açıklamalarına Kemal Öner’in cevabı ve mektubundaki iddialarıyla ilgili kanıt olabilecek resmi bir belge yayımlanmıştır. Bolu Valisi’nin Akşehir Kaymakamı’na gönderdiği bir yazı olan belgede;

“Bolu ili milletvekilleri seçiminde Parti teşkilatıyla ve Parti Müfettişiyle tam bir işbirliği halinde çalışmak üzere Elazığ milletvekili İhsan Yalnızçam’ın memur edildiği C.H.P. Genel Sekreterliğinden bildirilmektedir. Mümaileyhe gereken yardım ve kolaylıkların gösterilmesi ve kendisiyle el ve iş birliği edilmesini rica ederim”

yazmaktadır. Kemal Öner bu belgeye dayanarak bu durumu “*vaadlerinizle fiiliyat arasındaki tezat ya sözlerinizde samimiyet olmadığına veya maiyetinizdeki hükümet teşkilatına söz geçiremediğinize dalalet etmekten başka bir sebeple izah edilir şeyler değildir*” diye nitelemiş ve tekrar Başbakan’ın istifasını istemiştir⁶⁰⁴. Öner’in bu belgeyi yayınlamasından birkaç gün sonra Bolu Valisi görevinden alınmıştır⁶⁰⁵. Başbakan istifa etmese de, Vali’nin görevden alınması, iddialarının doğru olduğu algısını güçlendirirken; DP propagandalarının inandırıcılığını artırmıştır.

Propaganda çalışmaları devam ederken CHP’nin, Ankara’da hoparlörlü bir otomobilden yararlanması propaganda çalışmalarına yeni bir uygulamayı başlatmıştır. Seçim araçlarının ülkemizdeki ilk örneği olan ve Atatürk Bulvarı’nda dolaşan bu otomobildeki Naşit Hakkı Uludağ, İsmet Paşa’nın yüceliğini anlatırken, halkı CHP’ye oy vermeye çağırmıştır⁶⁰⁶.

1.6. DP’nin Propaganda Çalışmalarını Önleme Faaliyetleri

CHP, parti-devlet anlayışı ve yıllardır iktidarda olmanın etkisiyle tüm devlet kadrolarında örgütlenmişti. Parti Genel Sekreterinin Dahiliye Vekili, İl Başkanlarının Vali olarak görev yaptığı bir anlayışın etkisi altında, eski alışkanlıkları bırakması zordur. Özellikle taşrada resmi görevliler, halkı CHP’ye oy vermeye zorlarken; DP’yi engellemeye ve teşkilatlarını dağıtmaya, çalışmışlardır. Bu konuda valiler, kaymakamlar ve jandarma kuvvetleriyle ilgili basında pekçok örnek vardır.

⁶⁰³ Falih Rıfki Atay, “Açık Mektup Değil Açık Tahrik”, *Ulus*, 16 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁶⁰⁴ *Vatan*, 16 Temmuz 1946, s.1, 2.

⁶⁰⁵ *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1946, s. 1.

⁶⁰⁶ Toker, *a.g.e.*, s. 124-125.

Seçim propagandaları tüm hızıyla sürerken, 3 Temmuz'da İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından propaganda faaliyetlerini yakından ilgilendiren bir tebliğ yayımlanmıştır. Tebliğde bulvar, cadde, sokak, cami veya meydan gibi açık alanlarda her türlü gösteri, toplantı ve miting gibi propaganda faaliyetlerinin yasaklandığı, kanunlara aykırı eylemlerde bulunmamak şartıyla, sadece tiyatro, sinema ve gazino gibi kapalı alanlarda seçim propagandalarının yapılabileceği; tebliğe uymayanlar hakkında gerekli yasal işlemlerin derhal yapılacağı belirtilmiştir⁶⁰⁷. Bu tebliğ, sık sık salon kiralayacak gücü olmayan DP'yi zor durumda bırakmıştır. Üstelik birçok yerde ve köylerde toplantı yapabilecek salon bulunmamaktaydı. Olanları da, polis ve jandarma baskısından dolayı kiralamak çok zordu. DP, örfi idare mıntikasında seçim propagandası yapamaz olmuştur. Bu tebliğe uygun olarak bir sinema salonu kiralamak isteyen DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, sinemaların normal seansları dışında birkaç saatlik toplantı yapmak için yer aramış fakat İstanbul'da bir tane salon bulamamıştır⁶⁰⁸. Oysa bu sırada CHP'nin emrinde sadece İzmir'de 8 tane halkevi⁶⁰⁹ ve ülke genelinde ise 455 halkevi ve 4066 halkodası ve bunların salonları vardı⁶¹⁰.

8 Temmuz'da ise İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan bir genelgeyle, partiler adına köylere gönderilen kişilerin, hangi parti adına propaganda yaptıklarını gösterir bir belgeyi yanlarında bulundurmaları gerektiği ve propaganda çalışmaları yapmak amacıyla, ilgili idari makama müracaat ederek, izin almaları gerektiği ilan edilmiştir. Bu genelgeye gerekçe olarak da bazı köylerde DP teşkilatından olduklarını söyleyen bazı kişilerin “*Kur'an yazısını tekrar okullara koyacağız*”, “*Muhalefet partisinin hilafet partisi demek olduğu*” ve “*Vergi ve askerliği kaldıracakları*” şeklinde propaganda yaptıklarına dair iddialar gösterilmiştir⁶¹¹.

Partilerin propaganda çalışmaları sırasında partililerin zaman zaman karşı karşıya geldikleri ve tatsızlıkların yaşandığı durumlarda olmuştur. Bunlardan biri de Mersinde yaşanmıştır. 17 Temmuz'da DP Mersin İl Teşkilatı'nın düzenlediği ve yoğun bir katılımın olduğu mitingde, İl Başkanı Hamdi Ongun, insanlardan

⁶⁰⁷ *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1946, s. 1, 3; *Akşam*, 4 Temmuz 1946, s. 1.

⁶⁰⁸ Akandere, a.g.m., s. 8.

⁶⁰⁹ Hanife Kuru, “1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 1, sayı: 2, 1992, s. 242. (235-255)

⁶¹⁰ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 230.

⁶¹¹ *Son Posta*, 12 Temmuz 1946, s. 1, 7.

vicdanlarına danışarak oy vermeleri isteyen bir konuşmanın yapmıştır. Konuşmanın ardından miting, Atatürk Anıtı'na çelenk konulmasıyla sona ermiştir. Ancak DP mitingi CHP İl Teşkilatını rahatsız etmiş, bir grup partili Mersin Halkevi önünde toplanmış ve DP'nin mitingi boyunca karşı propaganda yapmıştır⁶¹².

Seçim sürecinde en dikkat çeken gelişmelerden biri de CHP'lilerin muhalefet yanlısı görevlilerden şikâyetleri olmuştur. Bu şikâyetlerden biri de CHP Eskişehir Bölge Müfettişi Muhsin Adil Binal tarafından, 25 Haziran'da Afyon Mıntika Komutanı General Sadık Aldoğan hakkında CHP Genel Sekreterliği'ne yazılan şikâyet raporudur. Rapora göre General Sadık Aldoğan üniformalı şekilde köyleri dolaşmakta ve “*Köylüler ahırlarında yatarken, Cumhuriyet Halk Partililer köşklerde ve konaklarda oturuyor, siz hükümete tonlarca buğday verdiğiniz halde bugün açsınız, sizinle kimse ilgilenmiyor*” gibi sözlerle CHP hakkında olumsuz propaganda yaparak, vatandaşları DP'ye oy vermeye teşvik etmekteydi. Bu nedenle raporda, Aldoğan hakkında gerekli işlemin yapılması istenmiştir⁶¹³.

1.7. Seçim Sonuçları ve Yansımaları

Propaganda döneminin ardından sandıklar kurulmuş ve vatandaşlar oy kullanmaya başlamıştır. Propaganda dönemiyle kıyaslandığında seçim günü oldukça sakin ve huzurlu geçmiştir. İlk seçim sonuçları gelmeye başladığında DP'de sevinç, CHP kaygı hakimken⁶¹⁴ bir süre sonra durum tersine dönmeye başlamıştır. DP cephesinden seçimlere hile karıştırıldığı, DP oylarının sayılmadığı, sahte tutanaklar düzenlendiği ve mazbataların yok edildiği şeklinde iddialar ortaya atılmaya başlanmıştır⁶¹⁵. Bu iddiaların gündeme geldiği şehirlerden olan İstanbul'da sonuçlar,

⁶¹² *Türk Sözü*, 18 Temmuz 1946, s. 2.

⁶¹³ BCA, 490.1.0.0.360.1508.01; General Sadık Aldoğanla ilgili benzer bir başka şikâyet de Afyon Valisi Şefik Bicioğlu tarafın yapılmıştır. Vali, 17 Haziran 1946 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda Aldoğan'ın hükümet icraaatlarını eleştirdiği, DP propagandası yaptığı ve belediye başkanlarıyla yersiz tartışmalara girdiğini belirtmiştir. BCA. 030.1.000.65.401.13.

⁶¹⁴ Metin Toker DP ve CHP'deki havayı şu ifadelerle anlatmaktadır: DP Genel Merkezi'nde “*her telefona birkaç kişi birden koşuyor, galibiyet haberi geldiğinde 'Yaşasın! Şurasını da kazandık... Yaşasın Burasını da kazandık...' sesleri yükselmekteydi*”. CHP'deki ise “*Gelen haberler çok fenadır. Çok il, şehirlerde kaybedildiğini bildirilmektedir... Teşkilatın aklında mutlaka bir şeylerin yapılacağıdır. Çankaya seçim sonuçlarını düşündükçe kabule hazırdır ama yılların verdiği alışkanlıklarla dolu teşkilat, marifetini hemen o gece yapmaya başlamıştır bile.*” Toker, *a.g.e.*, s. 125-126.

⁶¹⁵ Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1994, s. 201; Toker, *a.g.e.*, s. 126-127; *Vatan*, 23 Temmuz 1946, s. 1, 2, 3; Adaylığını Ankara'dan

seçimin üzerinden 3 gün geçtikten sonra ve Fevzi Çakmak'ın İstanbul Valisi'nden ricası üzerine ilan edilmiştir⁶¹⁶.

1946 Milletvekili Seçimi oy verme gününde Celal Bayar ve Adnan Menderes, Rıvan Akın, "Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1945-1960)", *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 913.

Resmi sonuçlara göre 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan Milletvekili seçimlerinde 8.551.549 seçmenden 6.373.543'ü oy kullanmış ve seçimlere katılım oranı %75 olmuştur. DP, 465 milletvekilliğinden 61 milletvekilliğini kazanmış ancak iki kişinin başka şehirlerden milletvekili seçilip, birini tercih etmesiyle milletvekili sayısı 59'a düşmüştür⁶¹⁷. CHP 397 milletvekilliğini kazanırken, 7 bağımsız milletvekili de Meclis'e girmeyi başarmıştır⁶¹⁸.

Seçim sonuçlarından memnun olmayan DP Genel Başkanı Bayar, "*İşte ben iddia ediyorum, hatta itham ediyorum; seçim işlerine fesat karıştırılmıştır. Seçimler memleketin hakiki iradesini göstermekten uzaktır. Şayet kanunsuz hareketler ve vatandaşların üzerinde yapılan türlü tazyikler azami hadde çıkarılmamış olsaydı,*

koymuş olan İnönü'nün seçimi kazanamadığı ancak seçim sonuçlarında usulsüzlük yapılarak kazandı gösterildiği ileri sürülmüştür. Refik Koraltan, *a.g.e.*, s. 132.

⁶¹⁶ Karpuz, *a.g.e.*, s.250.

⁶¹⁷ Tuncer, *a.g.e.*, s. 99-100; Refik Koraltan, İçel ve İstanbul'dan milletvekili seçilince İçel'i tercih etmiştir. BCA, 30.10.0.0.77.507.5; Fevzi Çakmak, hem İstanbul ve hem de Kastamonu'dan seçilince, İstanbul'u tercih etmiştir. BCA, 30.10.0.0.77.507.6.

⁶¹⁸TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Cumhuriyetten Günümüze Milletvekili Seçimleri*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 2004, s. 12.

yurdun her tarafında seçimleri partimizin kazanmamasına imkân yoktu...” sözleriyle sonuçların halk iradesini yansıtmadığını, eğer kanunlara uyulmuş olsaydı DP'nin seçimlerden galip olarak çıkacağını iddia etmiştir⁶¹⁹. Bu beyanati yayımlayan Gerçek ve Yeni Sabah gazeteleri⁶²⁰ Sıkıyönetim Komutanlığı emirlerine aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle, süresiz olarak kapatılmıştır⁶²¹. Fakat bu olayı daha da ilginç kılan ise aynı demeci yayımlayan ve CHP yanlısı olan Tanin gazetesine ise dokunulmamıştır. İzmir’de ise “Hayır! Biz bunları seçmedik” diye başlık atan İzmir ve İleri Demokrasi gazeteleri, seçimi ihlal ve halkı isyana teşvik suçlamasıyla yargılanmışlardır⁶²².

İktidarı oy hırsızlığıyla suçlayan ve Yüksek Seçim Kurulu ile Cumhurbaşkanı nezdinde yaptıkları itirazlardan sonuç alamayan DP'liler, CHP'yi halka şikayet etmek için⁶²³ 25 Temmuz'da 40.000 kişinin katılımıyla İzmir'de⁶²⁴, daha sonra 27

⁶¹⁹ Albayrak. a.g.e., s. 90-91 ; CHP daha öncede seçimlere hile karıştırmakla suçlanmıştır. 1930 yılında SCF lideri Fethi Okyar, partisinin katıldığı tek seçim olan 1930 yılı belediye seçimlerini değerlendirirken, hileye başvurulduğunu ve baskı yapıldığını şu sözlerle savunmuştur: “İyi bir demokraside prensip, siyasi rüştiin yüksek olduğu memleketlerde reye iştirak adedinin yüksek olmasıdır. 1930 belediye seçimlerinde Türkiye’de bu hadise müşahade edilmiştir. Fakat bu hal bazı iktidar partizanlarını kızdırmış, reylerin arzu edilen tarafa verilmediği görüldükçe asabiyet ziyadeleşmiştir”. Tunaya, a.g.e., s. 626-627.

⁶²⁰ Kabacalı, a.g.e., s. 201; Nuran Yıldız “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt: 51, Ankara 1996, s. 484; Gerçek gazetesi, “Vatanı ve ondan daha çok da hürriyeti seven ve hürriyetsiz bir vatanın bir hapisshaneden farkı olmadığını, vatanı hapisshaneye çeviranleri asla affetmeyeceğini” savunan yazılarıyla CHP'ye yönelik çok sert eleştiriler yöneltmiştir. Özgür Gökmen, “Çok Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi”, Toplum ve Bilim, sayı: 78, İstanbul 1998, s. 178.

⁶²¹ Mustafa Çufalı, Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 2012, s. 3; Albayrak. a.g.e., s. 91 ; Ekinci, a.g.m., s. 729.

⁶²² Kabacalı, a.g.e., s. 201; Nuran Yıldız, a.g.m., s. 484; Basın uygulanan baskının bir başka örneği de, Nisan 1947’de yaşanmıştır. 19 Nisan’da Menderes’in İzmir’de yaptığı konuşma “Meclis’in manevi şahsiyetine hakaret ve meşruluğunu şüpheye düşürücü unsurlar bulunduğu” gerekçesiyle Ulus'ta yayımlanmazken; konuşmayı yayımlayan Demokrasi, Kuvvet, Tasvir, Yeni Asır, Demokrat İzmir gazetelerinden 8 gazeteci mahkemeye verilmiştir. Bu gazetecilerden olan Ağaoğlu, Menderes'ten mahkemeye gelmesini istemiş ve savunması sırasında Menderes'i göstererek “İşte, konuşan o, konuşmayı yayımlayan ben. Şayet ortada suç varsa, suçlu serbest, ama o suça sebep olan konuşmayı havadis diye veren gazeteci hapis. Konuşmayı yapan serbest ise, ortada suç yok demektir” sözleriyle savunma yapmıştır. Samet Ağaoğlu, Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu, (Haz. Cemil Koçak), İstanbul, İletişim Yay., 1992, s. 436-437.

⁶²³ Filiz Çolak, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)”, Türkler, cilt: 16, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 778; Vatan gazetesinde çıkan İstanbul’da seçim hareketleri başlıklı haberde, seçimler sırasında yaşananlar şu şekilde dile getirilmiştir: “Beyoğlu Kaymakamı Mustafa Bağrıyanık, Yenişehir’de, Turan caddesinde 39 numaralı sandık sabahleyin açıldığı zaman başıra, başıra: CHP’den gayri partilerin temsilcileri sandık başlarından en az beş metre mesafede duracaklardır” demişti. Başka bir habere göre de, “Kasımpaşa”da Büyük Piyale Serdengeçti yokuşu 15 numarada oturan Mehmet Emin Ölmez, nüfus tezkeresinde doğum yeri Mitroviça olarak bulunması bahane edilerek, Türk kayıtlarında olmasına rağmen, Kaptanpaşa mahallesindeki sandık başında muhtar tarafından rey vermektan alikonulmuştur. Bu vatandaşın aynı zamanda seçim listelerinde tam olarak ismi de bulunmaktadır. Bir başka hadise de “Karaköyde 110, 111 numaralı sandığın etrafında

Temmuz'da Bursa, 31 Temmuz'da Adana ve 3 Ağustos'ta Ankara gibi pek çok şehirde büyük protesto gösterileri düzenlemiştir⁶²⁵. Trabzon, İzmir, İzmit, Adapazarı, Akyazı, Çankırı ve Manisa gibi şehirlerde seçim sonuçlarına yoğun itirazlar olmuştur⁶²⁶. Seçim sonuçlarını protesto gösterilerinde çıkan olaylar nedeniyle, Isparta'nın Senirkent ilçesinde halk hapishanelere doldurulmuş ve bu olay “*Senirkent Faciası*” olarak tarihe geçmiştir⁶²⁷. Lice'de sandık başındaki masalara sadece CHP'ye ait oy pusulaları konurken, diğer partilerin oy pusulaları masaların çekmecelerine konulmuştur. Böylece seçmen sandığa CHP oy pusulasını atmak zorunda bırakılmış ve duruma itiraz eden bazı vatandaşlar ise tutuklanmış, karakolda dayak yemiştir⁶²⁸.

bulunan sabıkalılar gelenleri ve bunlar arasında bilhassa kadınları çevirerek zorla ellerindeki rey pusulalarını alıp Halk Partisi rey pusulalarını aldırmuşlardır. Almayanları tabanca ve bıçakla tehdit etmişlerdir.” Vatan, 22 Temmuz 1946, s. 1, 6; Afyon'da ise 4 nolu sandık başkanı Şükrü Karaköşenin sayım bitmeden, oy pusulalarını yakıp, Kaymakamın odasına kaçtığı, Emirdağ ilçesinde DP'nin 5000 oyunun CHP'ye yazılması üzerine, galeyana gelen halkı Cumhuriyet Savcısı'nın sakinleştirdiğine dair haberler basında yer almıştır. Tevfik Sadullah, “Afyondaki hadiseler”, Cumhuriyet, 24 Temmuz 1946, s. 2.

⁶²⁴ *Son Posta, 26 Temmuz 1946.*

⁶²⁵ *Vatan, 28 Temmuz, 1 ve 4 Ağustos 1946, s. 1, 3; İzmir'de DP İl Başkanı Hayrettin Üstündağ başkanlığındaki heyet yapılması düşünülen protesto gösterisiyle ilgili Vali ile görüşmüştür. Vali gösteriye karşı çıkarak; “Ben İzmir Valisi olarak halkta bir heyecan görmüyorum. Bundan sonra halk heyecana gelecek olursa bu doğrudan doğruya size ait olacaktır, halkın heyecanını görürsem hepinizi tevkiif ettireceğim” diyerek tehdit edince, Üstündağ, bu şekilde hareket etmenin hukuka aykırı olduğunu söylemiştir. Vali bu kez de; “Ben kanun manun dinlemem! Bana terettüp edecek men'alayetlere razı olarak sizin mitinginizi yaptırmayacağım. Yapmaya teşebbüs ederseniz de kuvvet kullanarak mani olacağım” demiştir. Vatan, 24 Temmuz 1946, s. 1, 3; Birecik'te yapılan protesto gösterilerinde DP İlçe Başkanı Saadettin Karacabey, Nihat Erim'in, “ordu bizde, para bizde, kanun bizde, nasıl bunlar bizden iktidarı alabilirler” şeklinde sözler söylediğini ileri sürmüştür. Gösterilerde CHP'nin Atatürk'ün yolunda yürümediği, 21 Temmuz'un Türk milleti için kara bir gün olduğu, seçim mazbataları değiştirilerek millet iradesinin ayaklar altına alındığı, milletin ise DP ile beraber olduğu vurgulanmıştır. BCA, 30.1.0.0.44.257.11.2.*

⁶²⁶ *Çufalı, a.g.e., s. 3.*

⁶²⁷ *Recep Şükrü Apuhan, 27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes: Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler, İstanbul, Timaş Yay., 2010, s. 78; Halka yapılan kötü muamele basında bir çok iddia yer almıştır. Bunlardan birtanesi Tasvir gazetesinde yayımlanmıştır. Gazetenin yayımladığı habere göre noter onaylı, altında çok sayıda vatandaşın imzasında olduğu ve bir örneğinde TBMM'ye gönderildiği iddia edilen yazıya göre halka yapılan işkencelerden bazıları şunlardır: 1) Bir iskemlenin ayaklarına vatandaşın ayaklarını geçirip sandalyenin üzerine oturtulan jandarmanın yardımıyla ayakları patlayıncaya kadar dövmek, 2) Ağızlarına gem vurularak üstlerine bindirilen erlerle çeşme yalaklarından hayvanlar gibi suç içmeye götürülmek, 3) Islak ve karanlık bodrumlara hapsedilip üzerlerine 20-25 teneke su dökmek, 4) Şapkalarını çıkarıp içini insan dışkıyla doldurduktan sonra giymeye zorlamak, hatta şapkanın içindikileri içirmek, 5) Yüzüstü yere yatırıp namuslarına tecavüze yeltenecek mağdurlara dehşet vermek, 6) Soğuk gecelerde su dolu havuzlara elbiseleriyle atmak, ördek gibi yüzdürmek ve boğma tehditlerinde bulunmak, çıkarıp dövmek... Tasvir, 29 Ocak 1947, s. 1, 5; Refik Koraltan anılarında, olaydan kısa bir süre sonra Celal Bayar ile birlikte, Senirkent'i ziyaret ettiklerinde, gözyaşlarıyla karşılaşan insanların, “namusumuz ve şerefimiz çiğnendi” diye hıçkırıklarla ağlamışlarından söz etmiştir. Refik Koraltan, a.g.e., s. 133.*

⁶²⁸ *Sırrı Atalay, Bir Ömür Politika, Milliyet Yay., İstanbul 1986, s. 147-148.*

DP İzmir İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ, Cumhurbaşkanlığı'na çektiği; “*Dünkü seçimler idarenin kanunu hiçe sayan, keyfi emirlerce CHP'nin dikte ettirdiği usullerle yapılmıştır...*” diyerek tepkisi gösterdiği telgrafında, seçim esnasında DP'li görevlilerin sandıkların olduğu yerlerden uzaklaştırıldığını ve seçimlerin demokrasi kültüründen uzak olduğunu belirtmiştir⁶²⁹. Hem Aydın'dan hem de Kütahya'dan milletvekili adayı olan Adnan Menderes, Aydın'da seçimi kaybetmişti. Bu konuda düşüncelerini soran gazetecilere “*Milletimin olgunluğuna inanıyorum, halk bizimle beraberdir, Muvaffak olacağımıza eminim.*” açıklamasını yapmıştır⁶³⁰. Fakat CHP'nin de bazı bölgelerde, seçimlerde usulsüzlük yaptıkları ve seçimlere hile karıştırdıkları iddiasıyla DP'lilerden şikayet ettikleri görülmüştür⁶³¹.

1946 Milletvekili Seçimleri'ne tepkiler devam ederken İzmir'de yürek sızlatan bir dram yaşanmıştı. Çorum milletvekili Hasene Ilgaz tarafından TBMM'de dile getirilen olay, bir aile trajedisidir. 28 Temmuz 1946 tarihli DP yanlısı İzmir gazetesinde “*Nesebi Gayri Sahih Çocuk*” adlı bir yazı çıkmıştı. Yazıda seçimlerin hileli olması bakımından seçimle oluşan VIII. Dönem TBMM, nesebi gayri sahih çocuğa benzetilmek istenmişti. Yazıyı DP İzmir İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ'ın oğlu Bülent Üstündağ yazmış ancak asker olduğu için, karısı Müçteba Üstündağ imzasıyla yayınlanmıştır. Kocasının, yazıyı kendisinin yazdığına dair ifadesi dikkate alınmayıp, yazıdaki ifadelerin suç unsuru taşıdığını iddiasıyla Müçteba Hanım tutuklanmış ve 8 ay ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Hapis cezasını çekmeye başlayan Müçteba Hanım'ın 6 yaşında küçük bir çocuğu vardır ve aynı zamanda da ikinci çocuğuna hamiledir. Doğum için adli makamlardan izin de alınamayınca, Müçteba Hanım cezaevinde doğum yapmak zorunda kalmıştır. Karısının cezaevine girmesine ve orada doğum yapmasına sebep olduğu için büyük bir ızdırap yaşayan Bülent Üstündağ, ilk çocuğuyla beraber, hapisanedeki eşini ve küçük çocuğunu ziyaret ettikten sonra döndüğü evinde, sebep olmaktan dolayı duyduğu vicdan acısıyla intihar etmiştir. Böylece Hamile iken cezaevine giren ve orada doğum yapmak zorunda kalan Müçteba Üstündağ, kendisi dul kalırken; birisi kucağında bebek, diğeri 6 yaşında olmak üzere, iki çocuğu da yetim kalmıştı. Olay

⁶²⁹ *Vatan*, 23 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁶³⁰ Esirci, *a.g.e.*, s. 30; Güneş, *a.g.m.*, s. 207.

⁶³¹ Afyon'da DP tarafından tutulan eli bıçaklı şahısların sandık başında insanları korkutarak, CHP'ye oy vermelerini engellediği ve bunlara karşısında idare amirlerinin görevini yapmadığına dair şikayetler dile getirilmiştir. BCA, 490.1.0.0.614.6.2.

duyulduğunda İzmir’de büyük bir matem havası oluşmuştur. Olaya kayıtsız kalmayan Meclis’in çıkardığı özel bir aflu, Müçteba Hanım, cezasının bitimine bir ay kala tahliye edilmiştir⁶³².

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, seçimlerin ardından yayımladığı ”*Millete Beyanname*” adlı bildiriye; “*Her şeyden evvel seçim zamanının sinirli sözlerini karşılıklı bağışlayarak ve unutarak vatanda huzur, çalışma devrinin açılması ilk vazifedir*” sözleriyle hem CHP hem de DP’yi uyararak, ortamı yumuşatmak ve yükselen siyasi tansiyonu düşürmek için harekete geçmiştir⁶³³. Ancak seçimlere dair muhalefetten gelen iddialar ve iktidarın karşı tutumu, gerilimin azalması yerine daha da yükselmesine yol açmıştır. Muhalefetin seçime olan tepkisi Meclis açıldıktan sonra da devam etmiş ve tepki Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında TBMM’ye taşınmıştır. Türkiye’de ilk kez birden fazla adayın yer aldığı ancak İnönü’nün kazanacağı kesin olan Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında, DP’nin adayı olan Fevzi Çakmak, oyunu kullandıktan sonra, sonuçların açıklanmasını beklemeden ve İnönü’yü tebrik etmeden, Meclis’ten ayrılmıştır⁶³⁴. Cumhurbaşkanı seçilen İnönü, yemin etmek için Meclis’e geldiğinde, teamüllerin dışına çıkan DP milletvekilleri, tepkilerini ayağa kalkmayarak göstermiştir⁶³⁵.

Kurulan Recep Peker Hükümetin kurulmasının ardından seçimlere dair yapılan itirazları görüşmek ve karara bağlamak amacıyla Meclis’te bir komisyon kurulmuştur. Komisyona 36 il hakkında şikayet gelmişse de; Komisyon yaptığı incelemenin ardından, seçimlere fesat karıştırıldığı iddialarının doğru olmadığına karar vermiştir⁶³⁶. Ancak DP’liler oyların bazı sandıklara önceden yerleştirildiği, bazı

⁶³² TBMM Tutanak Dergisi, VIII. Dönem, CİLT: 5, B. 48, 21 Şubat 1947, s. 393-394.

⁶³³ İlhan Turan, *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944- 1950*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., No:99, Ankara, 2003, s. 149; *Ulus*, 25 Temmuz 1946, s. 1; *Son Posta*, 25 Temmuz 1946, s. 1, 4.

⁶³⁴ *Tanin*, 6 Ağustos 1946, s. 1, 2; 5 Ağustos 1946 günü Meclis’in etrafı Ulus meydanından stadyuma kadar olan bölge polis kordonu altındadır. Toplanan onbinlerce insan DP milletvekillerini alkışlayarak, şöyle bağırışlardır: “*Siz bizi kurtaracaksınız!*” Aynı kalabalık CHP milletvekillerine ise; “*Biz sizi seçmedik. Siz bizim oylarımızı gasbederek kendinizi milletvekili tayin ettirdiniz!*” diye haykırmıştır. Recep Bilginer, “946dan 950ye”, *Siyaset*, 30 Mart 1951, s. 4.

⁶³⁵ Fersoy, *a.g.e.*, s. 148; Birand,*a.g.e.*, s. 612; *Ulus*, 6 Ağustos 1946, s. 1, 2; İnönü TBMM’ye geldiğinde DP milletvekillerinden ayağa kalkan tek isim Adnan Adıvar’dır. *Vakit*, 9 Ağustos 1946, s.1; Celal Bayar partisinin bu davranışını “*Bizce milli iradeyi TBMM temsil ediyordu ve onun herhangi bir kimse önünde ayağa kalkması düşünülemezdi*” sözleriyle izah etmiştir. Toker, *a.g.e.*, s. 136.

⁶³⁶ *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1946, s. 1, 3; *İkdam-Gece Postası*, 25 Ağustos 1946, s. 1, 3.

sandıkların oy verme işlemi için birkaç saat açık tutulduğu ve ölülerin oy vermiş gibi gösterildiği iddialarıyla kamuoyunun tepkisini canlı tutmuştur⁶³⁷.

Adnan Menderes, 26 Temmuz'da Meclis'te seçimde yapılan usulsüzlüklere ve bunun nedenlerine dair bir konuşma yapmıştır. Menderes'e göre iç ve dış nedenlerin etkisiyle çok partili hayata geçilmek zorunda kalınmışsa da, muhalefetin güçlenmesi üzerine CHP, eski alışkanlıklarının etkisiyle muhalefeti engellemek için harekete geçmiştir. Demokrasi isteyen millet bu oyunu bozunca, bu seferde gelecek 4 yılı garantiye alabilmek için, ansızın seçimler öne alınmıştır. Belediye seçimlerinde özgür iradesini kullanma konusunda milletin kararlılığını gören CHP, seçimlerde her ne pahasına olursa olsun başarılı olabilmek için harekete geçmiştir. Seçimlerden sonra da yaşananların üstünü örtebilmek için basını susuturmaya ve demokratikleşmenin dondurulabileceği iddialarıyla milleti korkutmaya yönelmiştir. Menderes, Aydın'da yaşanan usulsüzlüklerle ilgili, sandık görevlilerinin CHP oy pusulalarını zarfların içine koyarak, seçmene bunları sandığa artırdıkları veya bizzat kendilerinin attıkları, sandıktan çıkan oy sayısı, oy kullanan seçmen sayısının örtüşmediği ileri sürülmüştür. Muhtarların parayla oy satın alınmaya çalıştıklarını iddia eden DP, sandık görevlilerine rüşvet teklif edildiği, hayatta olan bazı seçmenlerin adları listelerde yokken vefat etmiş pek çok kişinin isminin listede olduğu ve oy kullanmış gibi gösterildiği, bazı resmi görevlilerin adam dövdüğü veya dövdürttüğü, bazı idare amirlerinin köy odalarına ya da kahvehanelere adam hapsettikleri, bazı DP'li sandık görevlilerinin sandıklara yaklaştırılmadığı gibi örnekleri sıralamıştır. Daha sonra İnönü'nün "*Davanın esası milletin serbest iradesinin meydana çıktığına milletin kendisinin inanmasıdır*" sözünü hatırlatarak, bu sonuçların milli iradeyi yansıtmadığını vurgulamış ve mazbataları incelemek için oluşturulmuş olan komisyonu göreve davet etmiştir. Eğer 1946 Milletvekili seçimleri bu haliyle geçerli sayılacak olursa, bundan sonra hiçbir seçimde yapılacak itirazların anlamının olmayacağını belirtmiştir⁶³⁸. Benzer iddialar başta Fevzi Çakmak olmak üzere, bir çok milletvekili tarafından Meclis'te gündeme getirilmişse de, CHP'lilerin itirazı ve sayısal çoğunluğa sahip olmalarından dolayı kabul

⁶³⁷ *Vatan*, 27 Ağustos 1946, s. 1, 3; *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1946, s. 1, 2.

⁶³⁸ BCA, 030.0.001.000.000.11.65.4; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, cilt: 1, B. 8, 26 Ağustos 1946, s. 202-203.

görmemiştir⁶³⁹. Menderes'in iddaları karşısında, “*Almıyoruz, ne yapalım mecburmuyuz?*” diye cevap veren⁶⁴⁰ CHP’li Ekrem Oran’ın cevabı ise hem seçimde yaşananları hem de CHP’nin içinde bulunduğu düşünce yapısını anlamak bakımından oldukça önemlidir.

Seçim sonuçları TBMM’de yasal olarak aklanmıştı fakat yapılan hileler uzun süre TBMM’den köy kahvehanelerine kadar her yerde konuşulmaya devam etmiştir. Halkın genel kanısı, “*Seçimleri Demokratlar, mazbataları Halkçılar kazandı*”⁶⁴¹ şeklindeydi. Ahmet Emin Yalman’ın 1946 Milletvekili Seçimlerini analiz ettiği yazısında, “*İşin doğrusu şudur ki, bu seçimi Demokrat Parti kazanmamıştır, sadece Cumhuriyet Halk Partisi kaybetmiştir*” sözleriyle açıkça ifade ettiği⁶⁴² gibi, CHP seçimi resmi olarak kazanmış olsa da halkın vicdanında kaybetmiştir. DP ise hazırlıksız yakalanmasına rağmen katıldığı ilk seçimde, CHP’lilerin bile yıllar sonra itiraf etmek zorunda kaldığı, yapılan onca hile ve usulsüzlük iddialarına rağmen Meclis’e girmeyi başarmıştır.

Seçim sonuçlarına yaklaşım konusunda CHP’den halkı suçlayıcı ifadelerin kullanıldığı da görülmüştür. 1946 İzmir İl Kongresinde bir konuşmacı İzmir’deki seçimlerin sonucunu şu sözlerle değerlendirmiştir:

*“Demokratların afişleri bile kışkırtıcı idi. Bir afişin üzerinde ‘Bir dakikalık cesaretiniz sizi hürriyete kavuşturacaktır’ diye bir şey vardı. Bununla ne kastediyorlardı.(...)Seçimi şehirlerde kaybettik. Çünkü şehirli imzasını inkar etti. Halk partisine kayıtlı olduğu halde reyini Demokratlara verdi. Saf köylü, karakterli çıktı. İmzasını inkar etmedi...”*⁶⁴³

Seçimin ardından DP Genel Merkezi’ne şikayetler gelmeye devam etti. Tavşanlı İlçe Başkanlığı’ndan gelen 18.08.1946 tarihli yazıda CHP Kütahya milletvekili Halil Benli’nin seçimden sonra şehre geldiğinde, partisinin seçimlerde ilçeden aldığı %50

⁶³⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, CİLT: 1, B. 8, 26 Ağustos 1946, s. 92-217; DP milletvekilleri, CHP’yi, bu itirazlardan sonuç alınmaması durumunda topluca istifa ederek sine-i millete dönmekle tehdit etmişlensede, Cumhurbaşkanı İnönü’nün devreye girmesiyle bundan vazgeçmişlerdir. Bakan, a.g.m., s.379.

⁶⁴⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, cilt: 1, B: 8, 26 Ağustos 1946, s. 135.

⁶⁴¹ Burhan Felek, “Demokrasiye geçiş”, *Milliyet*, 15 Ocak 1975, s. 2; Muhalefet yanlısı çevrelerde İsmet İnönü’ye “*oy hırsızı*” denilmeye başladı. Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, (Çev: Cemal Aydın), Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 53.

⁶⁴² Ahmet Emin Yalman, “Millet Hükümünü Vermiştir”, *Vatan*, 23 Temmuz 1946, s. 1, 3.

⁶⁴³ *Vatan*, 29 Aralık 1946, s. 1, 3.

oranındaki oydan rahatsız olduğunu söylediğini ve “DP’ye oy verenler başlarına gelecek belaları düşünsünler” diyerek halkı tehdit ettiği bildirilmiştir⁶⁴⁴.

Milletvekili seçimlerinin oluşturduğu gergin hava devam ederken, 1 Eylül’de, İl Genel Meclisi seçimleri yapılmıştır. DP seçimlerde usulsüzlükler yapıldığı ve hileye başvurulduğu gerekçesiyle 56 ilçede seçimlerden çekilirken, itiraz ve tartışmalar devam etmiştir⁶⁴⁵. Gerginlik 1947 yılındaki TBMM’deki bütçe görüşmeleri sırasında, Adnan Menderes’in yoğun eleştirilerine cevap vermek amacıyla Recep Peker’in kürsüye çıkmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Peker’in;

“Muhterem arkadaşlarım, DP adına dinlediğimiz Adnan Menderes’in sesinde kötümser ve psikopat bir ruhun mariz karanlıklar içinde. Şanlı bir milletin ve arkada bıraktığı karanlıklardan azametli, şan ve şerefli bir istikbale gitmek azminde bulunan, kudretli bir devletin hayatını bir boşluk halinde ifade eden ruh haletinin akislerini dinledik...”

ifadelerini kullanması gerginliği doruğa çıkarmıştır⁶⁴⁶. Peker’in sözlerini yanlış anlayan Emin Sazak’ın “Bize pis köpek dedi arkadaşlar. Bize pis köpek dedi, gidelim, terk edelim.” sözlerinin ardından DP’liler topluca TBMM’yi terk etmiştir⁶⁴⁷. Gerginlik Cumhurbaşkanı İnönü’nün devreye girmesi ve her iki tarafla görüşmesiyle azalmış, DP’liler de 28 Aralık’ta tekrar Meclis’e katılmaya başlamıştır⁶⁴⁸.

Seçimlerin demokratik ortamda yapıldığını savunan ve sonuçlarını zafer olarak ilan eden CHP, başarısını, DP’nin halka yapamayacakları birçok vaade bulunmasına ve “Fikirlerimizi Anadolu gazetesi ile halka yaydık. Tanin, Ulus, Anadolu gazetelerinden on binlerce nüsha satın alarak halka bedava dağıttık. Bu suretle halkı tenvir ve irşat ettik, şehirde mağlubiyete rağmen kazalarda seçimi kazandık”⁶⁴⁹ sözleriyle, başarıyla yürüttükleri seçim propagandasına bağlamıştır. Seçim sonuçları görünüşte zafer olarak görülse de ve iktidar CHP’de olsa da her şey açıktır. Bu sonuçlar, zafer nutuklarına rağmen parti içinde hizipleşmeye, bir eleştiri, kuşku ve güvensizlik fırtınasının yaşanmasına engel olamamış ve CHP’yi karıştırmıştır⁶⁵⁰.

⁶⁴⁴ BCA. 010.0.009.000.000.27.80.1.

⁶⁴⁵ Yeşil, a.g.e.,s. 79.

⁶⁴⁶ TBMM Tutanak Dergisi, VIII. Dönem, cilt: 3, B. 18, 18 Aralık 1946, s. 23-24.

⁶⁴⁷ Toker, a.g.e., s. 161.

⁶⁴⁸ Albayrak. a.g.e., s. 288.

⁶⁴⁹ Vatan, 29 Aralık 1946.

⁶⁵⁰ Bila, a.g.e., s. 119.

Türkiye'nin demokrasiye geçiş sürecindeki önemli bir aşama olan ve “Hileli seçim” olarak adlandırılan⁶⁵¹, 1946 Milletvekili Seçimi sırasındaki usulsüzlüklere dair, sonradan CHP kanadından da itiraflar gelmiştir. Eski milletvekillerinden Fahir Giritlioğlu; “Birçokları Milli Şefin görüş ve arzularını tespite çalıştılar. (...) Seçimlerde CHP'nin kazanmasına çalışmayı vatana bir hizmet şeklinde telakki ettiler” demiştir⁶⁵². Hatta İnönü, yaklaşık 3 yıl sonra söylediği; “Demokratik rejime girmeye karar verdiğimiz zaman bazı zekâlar ehemmiyetli ölçüde bu seçim mekanizmasına ne ölçüde hile karışabilir; bunu keşfetmeye gayret sarfetmişlerdi... bu marifetlerin CHP'ye darbe vurduğunu... bütün ülkeyi de lekelemiştir” sözleriyle seçimde hile yapıldığını açıkça kabul etmişti⁶⁵³. Toker'e; “Kabahatin başı C.H.P. de. Eğer 1946 da dürüst bir seçim yapılabilseydi ihtimal ki İktidarı gene o muhafaza edecek” diyerek seçimlerin serbestçe yapılmadığını ve DP'yi iktidara taşıyan asıl unsurun 1946'daki seçiminin oluşturduğu etki olduğunu belirtmiştir⁶⁵⁴. 21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçimi, taşıdığı olumsuz özelliklerden dolayı “Kırkaltı Seçimleri” olarak tarihe geçerken, her türlü baskıya göğüs gererek demokrasiyi ülkeye getirmek için tek parti zihniyetine karşı fedakarca mücadele veren DP'lilere “Kırkaltı Demokratları”, verilen özgürlük savaşını doğuran enerjiye ise “Kırkaltı Ruhu” adı verilmiştir⁶⁵⁵.

⁶⁵¹ Yalman, *a.g.e.*, s. 1396; Alkan, *a.g.m.*, s.53-54.

⁶⁵² Giritlioğlu, *a.g.e.*, s.194.

⁶⁵³ Ekinci, *a.g.m.*, s. 729.

⁶⁵⁴ Metin Toker, “Bu Talihsizliği Yenmeliyiz”, *Akis*, cilt: 11. Sayı : 179 , Ankara, Ekim 1957, s. 5.

⁶⁵⁵ EKİNCİ Necdet, “İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XII, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 1317; Goloğlu, *a.g.e.*, s. 65.

BÖLÜM 2

1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİNDE DP’NİN SEÇİM PROPAGANDALARI

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan milletvekili seçimi, Türkiye’nin gerçek anlamda ilk demokratik seçimidir. Bu seçim Türkiye Cumhuriyeti’nde iktidarın ilk kez el değiştirdiği, 27 yıllık CHP iktidarının sona erdiren ve yaklaşık 10 yıl sürecek olan DP’nin iktidarını başlatmıştır⁶⁵⁶. İktidar partisi CHP, ana muhalefete düşerken; ana muhalefet partisi olan DP, iktidar olmuştur. Bu seçim, sadece yürütme gücünün el değiştirmesi değil aynı zamanda araştırmamıza konu olan propaganda yöntemleri, propaganda da ön plana çıkan konular, kullanılan araçlar ve vatandaşa bakış açısı gibi pek çok açıdan da ayrı bir öneme sahiptir. Ancak bunların daha iyi anlaşılabilmesi ve değerlendirilmesi için 1946 Seçimlerinden 1950’ye kadar geçen sürecin de iyi tahlil edilmesi gerekmektedir.

2.1. 1946-1950 Yılları Arasında Yaşanan Önemli Gelişmeler

Bu dönem 1946 Milletvekili Seçimleri sırasında yaşanan usulsüzlük tartışmaları, DP ve CHP Kurultayları, DP’nin Hürriyet Misak-ı Bildirisi, iktidar ile muhalefet arasında tekrar yaşanan seçim tartışmaları, 12 Temmuz 1947 Beyannamesi, Yeni Seçim Kanunu’nu ve hükümet değişiklikleri gibi oldukça yoğun ve önemli olayların yaşandığı bir süreç olmuştur.

DP’nin birinci kuruluş yıldönümü olan 7 Ocak 1947’de, Parti’nin ilk kongresi Ankara’da toplanmıştır⁶⁵⁷. CHP, kurultaylarını Meclis binasında yaptığından DP’liler de aynı salonu kullanmak istemiş fakat kabul edilmemiştir. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde yapma isteği de kabul edilmeyen DP, kongresini Ulus Yeni Sinema Salonu’nda yapmak zorunda kalmıştır⁶⁵⁸. Bayar, CHP’nin DP kongresini engelleme girişimlerini “*Hangi salon sahibine başyursak, önce kabul ediyor, ertesi gün bin*

⁶⁵⁶ Erol Tuncer, *Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Tesav Yay., Ankara 2003, s. 89.

⁶⁵⁷ Burçak, *a.g.e.*, s. 105

⁶⁵⁸ Toker, *a.g.e.*, s. 166;

dereden su getirip salonu veremeyeceğini söylüyordu. Otellerde aynı durumdaydı” sözleriyle belirtmiştir⁶⁵⁹.

Dört gün, dört gece süren Kongre⁶⁶⁰ adeta gövde gösterisine dönüşmüştür. Delege olsun olmasın, yurdun dört bir yanından DP’liler adeta Ankara’ya akın akın gelirken; onları Ankara Garı’nda DP kurucuları karşılamıştır. Ankara’lı DP’lilerde gelen misafirlere evlerinde misafir etmişlerdir⁶⁶¹. Büyük bir heyecan ve coşku içerisinde toplanan kongre, kar yağışı altında bekleyen ve Ulus meydanına kadar taşan bir kalabalık tarafından heyecanla takip edilmiştir⁶⁶². CHP’nin 4 yılda bir topladığı, birbirinin tekrarı olan, sönük, renksiz ve heyecansız kurultaylardan farklı, tam anlamıyla bir demokrasi şölenine dönüşen⁶⁶³ kongrede delegeler istedikleri her konuda, özgürce, dilediği kadar konuşmuştur. Adeta *“Yüzyılların vicdanlarında yarattığı hürriyetsizlik tepkilerini delegeler dile getirmek, içlerini dökmek istiyorlardı”*⁶⁶⁴.

Konya delegesi Himmet Ölçmen konuşurken, Başkan, *“Lütfen sadede geliniz... Tahammül sınırlarını zorlamayınız”* diye uyarınca, kürsüye yürüyen ve başkana tepki gösteren delegeler⁶⁶⁵, *“İstediğin gibi konuş, şimdiye kadar söyleyemiyen milyonların namına konuş. Sabaha kadar istersen gene konuş. Sabaha kadar istersen yine konuş”* diyerek, Ölçmen’e destek vermişlerdir⁶⁶⁶. Yoğun istek üzerine 11 Ocak’ta sabaha karşı 05.45’de kürsüye gelen Adnan Menderes de konuşmasında, CHP’yi *“Devlet partisi, devlet kılıcını kuşanmış, hükümet arabasına binmiş, cansız ve idealsiz bir kadrodan ibaret kalmıştır”* sözleriyle eleştirmiştir⁶⁶⁷.

⁶⁵⁹ Bayar, *a.g.e.*, s. 93-94.

⁶⁶⁰ Yücel, *a.g.e.*, s. 59.

⁶⁶¹ Fersoy, *a.g.e.*, s. 171.

⁶⁶² Burçak, *a.g.e.*, s. 109.

⁶⁶³ Yücel, *a.g.e.*, s. 59;

⁶⁶⁴ Fersoy, *a.g.e.*, s. 176; Samet Ağaoğlu, *“Bizi buraya hürriyet hasreti topladı. Şahıs idaresine, zümre hakimiyetine son vermek kararı topladı. İktisadi refaha, iktisadi saadete ulaşmanın hasreti topladı”* demiştir. Yeşil, *a.g.e.*, s. 87.; Bursa delegesi Fuat Arna, *“Gururlanma padişahım senden büyük Allah var”* sözünden ilham alarak iktidara *“Gururlanma Halk Partisi senden büyük millet var”* diye seslenmiştir⁶⁶⁴. Goloğlu, *a.g.e.*, s. 185.

⁶⁶⁵ Yücel, *a.g.e.*, s. 60.

⁶⁶⁶ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁶⁷ Yücel, *a.g.e.*, s. 61.; Kongrenin son gününde Parti bütçesi ele alınırken 1000 lira civarında açık olduğu görülmüştür. İstanbul delegesi Nuri Laflaf, yeni yıla bütçe açığı ile girmemenin bir şeref meselesi olduğunu söyleyip, cüzdanından çıkarmış ve yaptığı bağışla açığı kapatmıştır. Bu davranış delegelerden büyük alkış alırken; salonda yankılanan *“Memleketi soyanların kulakları çınlasın”* tezahüratı üzerine CHP temsilcileri kongreden ayrılmıştır. Goloğlu, *a.g.e.*, s. 187.

Kongre de Menderes'in başkanlığında, rejimin önemli meselelerinin görüşüleceği ve görüşmelerin basına kapalı olacağı, “*Ana Davalar Komisyonu*” adıyla bir komisyon kurulmuştur. Bazı milletvekilleri, ihtilalci bir düşünceyle, 1946 seçimlerinde yaşananlardan dolayı, “*Anayasa ve kanunları çiğnemiş olan iktidarı millet karşısında kendi sorumluluğuyla başbaşa bırakma*” gerekçesiyle, TBMM’den çekilmeyi önermiştir. Buna karşı çıkanlar ise Meclis’i terk etmenin ülkeyi ihtilale götüreceğini ve ülkede yeni sıkıntılara yol açacağını savunmuşlardır⁶⁶⁸. Ortamın Fransız İhtilali öncesine benzetilmesi ve bir halk ayaklanması gerekebileceği şeklinde konuşmalar yapılması üzerine; Menderes, sert bir üslupla, “*Durun efendiler, biz bu partiyi yalnız ve yalnız kanunlardan yürüme, seçim kanalından geçmek şartıyla kurduk*” diyerek, Meclis ve seçim dışındaki çözüm arayışlarına karşı çıkmıştır. Bunların DP’nin kuruluş felsefesine aykırı olduğunu belirten Menderes, “*Bunun ötesinde bir hareket şeklini kabul etmiyoruz, edemeyiz. Aksini düşünenler ayrılır, gider, kendilerine göre parti kurarlar*”⁶⁶⁹ cümleleriyle muhaliflere gözdağı vermiş, bu sözlerin ardından Meclis’i terketme düşüncesi gündemden düşmüştür.

Komisyon tarafından hazırlanan “*Hürriyet Misakı*” adlı bildiriye⁶⁷⁰ uygulanmakta olan seçim kanunu ile birlikte anayasaya aykırı kanunlarda değişiklikler yapılması ve Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının ayrılmasına dönük düzenleme yapılması istenmiştir⁶⁷¹. Delegelerin ayakta dinlediği ve zaman zaman alkışlarla kesilen bildiriye⁶⁷², istenilen düzenlemelerin yapılmaması durumunda ise Meclis’ten çekilip çekilmemeyle ilgili karar verme yetkisi Genel İdare Kurulu’na verilmiştir⁶⁷³. Parti programının esaslarının belirlendiği ve baştan sona demokratik esaslar çerçevesinde geçen kongre, Türkiye Cumhuriyeti’nde bir muhalefet partisi tarafından yapılan ilk kongre olması yönüyle tarihi bir öneme sahiptir⁶⁷⁴.

1950 Seçimi öncesinde DP’nin elini güçlendiren en önemli gelişmelerden biri de şüphesiz eski Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Ali Yücel ile DP İstanbul İl Başkanı

⁶⁶⁸ Bayar, *a.g.e.*, s. 96-97.

⁶⁶⁹ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes:İpin Gölgesindeki Günler*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2016, s. 45.

⁶⁷⁰ Toker, *a.g.e.*, s. 169; Burçak, *a.g.e.*, s. 111.

⁶⁷¹ Albayrak. *a.g.e.*, s. 109; Hürriyet Misakı hakkında geniş bilgi için bkz. Yücel, *a.g.e.*, s. 62-64.

⁶⁷² Bayar, *a.g.e.*, s. 99.

⁶⁷³ Yücel, *a.g.e.*, s. 61; Goloğlu, *a.g.e.*, s. 188.

⁶⁷⁴ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 24.

Kenan Öner arasındaki komünistlik suçlaması ve hakaret davası olmuştur⁶⁷⁵. Komünistlerin Mareşal Çakmak ve DP'yi etkilemeye çalıştığına dair CHP kanadından gelen suçlama, Öner ile Yücel arasında mahkemeye intikal eden bir sözlü kavgaya dönüşmüştür. Kenan Öner'in, Hasan Ali Yücel'in bakanlığı döneminde komünistleri koruduğu ve desteklediğine dair iddialarıyla ilgili resmi kurumlardan istenen yazılarda, iddiaları doğrulayacak bilgilerin varlığı, CHP'nin halk nazarındaki itibarını sarsmıştır. Artık komünistlik suçlaması, DP'ye yönelik etkili bir propaganda olmaktan çıkmış ve tersine CHP'ye karşı kullanılabilir, mahkeme kararıyla tescillenmiş bir konu olmuştur⁶⁷⁶.

DP, 1947'de yapılan Muhtarlık ve Milletvekili Ara Seçimleri'ne uygun koşullar oluşmadığı gerekçesiyle katılmamıştır⁶⁷⁷. DP'liler gittikleri her yerde, yaptıkları her mitingde, baskı yaptığı iddiasıyla iktidarı halka şikayet etmişlerdir⁶⁷⁸. Bayar, "*Devlet Reisi tarafından verilen kati vaatlere inanarak 21 Temmuz Seçimlerine samimiyetle iştirak eden Demokrat parti, bu seçimlerin millet iradesini serbestçe tecelli ettirmek değil, sadece hükümet partisini kazandırmak gayesiyle yapıldığını*" söylemiştir⁶⁷⁹.

Hürriyet Misakı bildirisi, DP'nin muhtarlık ve milletvekili seçimlerine katılmaması, sıkıyönetimin uzatılması gibi gelişmeler iktidar-muhalefet ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. Özellikle Başbakan Recep Peker ile DP önde gelenleri arasındaki

⁶⁷⁵ Erer, *a.g.e.*, s. 426-427; Mareşal Fevzi Çakmak, komünistleri koruyan eski bir bakan olduğunu söyleyince, Hasan Ali Yücel, "*Bu Ben miyim*" diye sormuştur. Soruya cevap DP İl Başkanı Kenan Öner'den "*Evet, sensin*" şeklinde cevap gelmiştir. Öner, Yücel'i komünizmin yayılmasına yardımcı olmakla ve birinci dereceden komünizme hizmet etmekle suçlamıştır. Toker, *a.g.e.*, s. 174.

⁶⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Feyzullah Ertuğrul, *Hasan Ali Yücel-Kenan Öner Davası: Özgürleşme Yolunda Unutulmuş Bir Uğrak*, Güldiken Yayıncılık, Ankara 2000.

⁶⁷⁷ Başbakan Recep Peker, DP'nin kararını, "*Seçime girmemek, ulusal görevde sabotaj yapmaktır*" sözleriyle değerlendirmiştir. Goloğlu, *a.g.e.*, s. 205; Muhalefetin gerekirse zorla seçime sokulması taraftarı olan Peker, Manisa'da yaptığı konuşmada "*Siyasi partilerin vazifesi seçimlere iştirak etmektir... seçime iştirak etmeyen parti ve onları destekleyen gazeteler için İstklal Mahkemelerinin hala mevcut olduğu*"nu hatırlatarak DP'yi tehdit etmiştir. Yeşil, *a.g.e.*, s. 91.

⁶⁷⁸ Bu mitinglerde her kesimden, bayramlık elbiseleriyle gelen insanlar, DP liderlerinin konakladıkları birçok yerde kurban kesmişlerdir. Karpat, *a.g.e.*, s. s. 274.

⁶⁷⁹ Burçak, *a.g.e.*, s. 118; DP'nin seçimlere katılmaması bir taktiktir. CHP bu seçimleri DP'nin kazanmasına göz yumacak olursa; DP en etkili propaganda silahını, iktidarın baskı yaptığı ve hukuku çiğnediği iddiasını, kaybedecekti. Yücel, *a.g.e.*, s. 70; Karpat, *a.g.e.*, s. 273; Aynı zamanda CHP değişen güç dengesinin farkına varacak ve ona göre tedbir alacaktı. Halbuki iktidarın kendisinin güçlü olduğuna inanmalı, pembe rüyalar içinde uyumalıydı. DP seçimlere katılır ve kaybederse hem "*Halk bizimledir!*" iddiası hem de buna dayanarak DP'nin iktidar üzerinde kurmaya çalıştığı baskı sona erecekti. Toker, *a.g.e.*, s. 180.

karşılıklı açıklamalar siyasi gerginliği artırmıştır⁶⁸⁰. Muhalefet, hükümeti baskı yapmakla; bu suçlamaları kabul etmeyen iktidar ise muhalefeti tahrik ve kışkırtma ile suçlamış ve bu durum iktidar muhalefet ilişkilerini kilitlemiştir. Gerilen bu siyasi havayı yumuşatmak için devreye giren ve 12 Temmuz'da bir bildiri yayımlayarak, kendisini her iki partiye de eşit mesafede gördüğünü belirten Cumhurbaşkanı İnönü, her iki tarafında haklılık payı olduğunu ancak karşılaşılan güçlükleri aşmak için iki tarafında sorumlu davranması gerektiğini vurgulamıştır⁶⁸¹.

Bildiri artan siyasi tansiyonu bir anda düşürmüş, gerilen siyasi atmosferi yumuşatmış ve muhtemel bir siyasi patlamanın önüne geçmiştir. Belki de İnönü devreye girmemiş olsaydı, yeni başlamış olan demokrasiye geçiş süreci iflas edecekti⁶⁸². Çünkü Türk ordusu yaşananlardan rahatsızdı ve DP lehine siyasete müdahale amacıyla subaylar arasında pekçok örgütlenme olduğuna yönelik söylentiler çıkmıştı⁶⁸³. Bayar'a göre; "*İnönü bu yolda giderse kendisini ve memleketi batıracağına inanmış ve bu sebeple hareketini değiştirmek istemişti*". Menderes de bildiriye "*Türk milleti iktidara kaşlarını çattı, ben seni beğenmiyorum, seni itham ediyorum dedi ve iktidarın iradesini eritti. 12 Temmuz Bildirisi işte bunun vesikasıdır*" sözleriyle değerlendirmiştir. 1946 Seçimlerinden sonra muhalefetin hedefi haline gelen İnönü, yaptığı bu ustaca müdahale ile nüfuzunu ve itibarını artırıp, iktidar ile muhalefet arasında hakem rolü üstlenirken⁶⁸⁴ 12 Temmuz Bildirisi hem CHP hem de DP'de sarsıntıya neden olmuştur. İnönü'nün, Bayar-Peker çekişmesinde Bayar'dan yana tavır sergilemesi, Peker ile arasının açılmasına, Peker'e karşı "*Otuzbeşler*" adıyla muhalif bir grubun doğmasına⁶⁸⁵ ve Peker'in başbakanlıktan istifa etmesine neden olmuş⁶⁸⁶, İnönü de Başbakanlık görevini muhalefete karşı daha ılımlı bir yaklaşım sergileyen Hasan Saka'ya vermiştir⁶⁸⁷.

⁶⁸⁰ Yücel, *a.g.e.*, s. 68; İnönü, DP'nin kararına "*Meclisten çekilsinler ya da çekilmesinler, memleketin herhangi bir yerinde karışıklık çıkarmaya kalkarlarsa sonucunu da göze aldım*" sözleriyle tepki göstermiştir⁶⁸⁰ İbrahim Sertkaya, *Demokrasi Şehidi Adnan Menderes*, Yağmur Yay., İstanbul 2007, s. 75.

⁶⁸¹ Burçak, *a.g.e.*, s. 122-126, 128-129; Fehmi Akın, "12 Temmuz Beyannamesi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon 2005, cilt: 7, sayı: 2, s. 98. (92-109)

⁶⁸² İnönü bu duruma el koymasaydı, bu gerginlik DP'nin sonu olacaktı. Us, *a.g.e.*, s. 645

⁶⁸³ Geniş bilgi için bkz. Ümit Özdağ, *Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu-Siyaset İlişkisi*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2006.

⁶⁸⁴ Burçak, *a.g.e.*, s. 130-133.

⁶⁸⁵ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 217-219.

⁶⁸⁶ Yücel, *a.g.e.*, s. 68; Peker, 1946 Milletvekili Seçimi'nden sonra, şaibeli bir meclis, kamuoyunun desteklediği bir muhalefet ve sert tartışmalarla geçmesi beklenen dönemde, Hilmi Uran'ın da

İdarenin baskı yaptığının kabul edilmesi ve baskılara karşı Cumhurbaşkanın'ndan teminat alması bakımından kazanç olarak görülse de⁶⁸⁸ bildiri DP içerisinde tartışmalara neden olmuştur. Bildirinin desteklenmesi gerektiğini savunan uzlaşmacı grup ile bildiriden hiçbir sonuç çıkmayacağını ve sonuna kadar mücadele edilmesi gerektiğini savunan aşırıları arasında sert tartışmalar yaşanmıştır⁶⁸⁹. Aşırıları göre DP'nin asıl misyonu tek parti diktatörlüğünü tasfiye etmektir ve uzlaşma söz konusu olamazdı⁶⁹⁰. Görüş ayrılığı zamanla daha da sertleşmiş ve bölünmeye yol açmıştır. İlk olarak, 1948 yılı Ocak ayında Kenan Öner, partisinden istifa etmiş ve Öner, DP yöneticilerini milleti aldatarak, İnönü'yle anlaşmalı siyaset yapmakla suçlamıştır⁶⁹¹. Bayar, “*Şiddet karşısında asla zaaf göstermedik*” sözleriyle Öner'in suçlamaları kabul etmemiş⁶⁹², DP'lilerde Öner'i DP'yi parçalamak ve komünistlerle işbirliği yapmakla suçlamıştır⁶⁹³.

20 Temmuz 1948'de İstişari Kongre'yi toplayan Celal Bayar, tartışmanın önüne geçmeye çalışsa da başarılı olamamıştır⁶⁹⁴. TBMM'de kabul edilen milletvekili maaşlarıyla ilgili düzenleme, Parti içi tartışmayı alevlendirmiş⁶⁹⁵ ve 10 Mart 1949'da toplanan Haysiyet Divanı, 5 milletvekilini ihraç etmiştir⁶⁹⁶. Bu ihraçlara tepki gösteren 6 milletvekili partiden istifa etmiştir. Bu gelişme üzerine 10 milletvekili daha, bir bildiriyle, ayrılanlara destek verdiklerini⁶⁹⁷ ve grup toplantılarına

aralarında bulunduğu birçok isim sorumluluk alıp, sonra bunun bedelini ödememek için başbakanlık görevini kabul etmemiş, Recep Peker kabul etmiştir. Yeşil, *a.g.e.*, s. 77.

⁶⁸⁷ *Vatan*, 10 Eylül 1947, s. 1, 4; Goloğlu, *a.g.e.*, s. 227;

⁶⁸⁸ Burçak, *a.g.e.*, s. 132-133;

⁶⁸⁹ Burçak, *a.g.e.*, s. 138-139;

⁶⁹⁰ Yücel, *a.g.e.*, s. 68; Yeşil, *a.g.e.*, s. 106; İktidarla mücadelede yaşanacak bir duraklama, Parti'nin mücadele gücünü zayıflatabilirdi. Hikmet Bayur, “CHP'liler ve Demokrasi Terbiyesi”, *Kudret*, 10 Aralık 1947, s. 1, 4.

⁶⁹¹ Burçak, *a.g.e.*, s. 151-152; DP içinde yaşanan çatışmayı alevlendiren bir başka gelişme de Mareşal Fevzi Çakmak başkanlığında İnsan Hakları Cemiyeti'nin kurulmasıdır. Cemiyetin kurucuları arasında Kenan Öner, Sadık Aldoğan gibi DP'nin önemli isimlerinin yanında Zekeriya Sertel ve eşi, Cami Baykurt gibi tanınmış komünistler de vardır. Adem Çaylak, “1946-50 Arası Dönemde Müfrit Muhafazakar Demokratlar ve Türk Demokrasisinin Almış Olduğu Biçim”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt: 62, sayı: 1, Ankara 2007, s. 23.

⁶⁹² Burçak, *a.g.e.*, s. 152

⁶⁹³ *Vatan*, 8 Ocak 1948, s. 1, 3, 5.

⁶⁹⁴ Bayar, *a.g.e.*, s. 124-125.

⁶⁹⁵ DP yönetiminin düzenlemeye destek vermesine muhalifler tepki göstermesi üzerine, Yönetim, maaş farklarının Parti'ye aktarılması kararını almıştır. Karpat, *a.g.e.*, s. 302; Ancak muhalif milletvekillerinin bu karara uymamaları üzerine, Celal Bayar maaş farklarını vermeyen milletvekillerinin isimlerinin açıklamıştır. Bunlar Kemal Öner'e yakın isimlerdir. Yeşil, *a.g.e.*, s. 108.

⁶⁹⁶ *Cumhuriyet*, 11 Mart 1948, s. 1, 4; *Vatan*, 11 Mart 1948, s. 1, 5.

⁶⁹⁷ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 294-295; Burçak, *a.g.e.*, s. 156.

katılmayacaklarını ilan ederek, Meclis'te “*Müstakil Demokratlar Grubu*” (MDG) adında bir grup kurmuştur⁶⁹⁸. Grup üyelerinin de ihracıyla birlikte, DP'nin milletvekili sayısı 31'e inmiştir⁶⁹⁹. DP'den ayrılan milletvekillerinden bazıları 6 Temmuz'da, Millet Partisi adıyla yeni bir parti kurmuştur. Partinin kurucuları, Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan ve Kenan Öner⁷⁰⁰ gibi, 1946 Milletvekili Seçimi'nde DP cephesinde ön plana çıkan kişiler olmasına rağmen Afyon ve birkaç yer dışında, DP teşkilatlarında önemli bir kopma yaşanmamıştır⁷⁰¹.

Bu dönemde kurultay sürecini iktidar partisi CHP'de ise *Tek Parti* ve “*Milli Şef*” zihniyetinden sıyrılarak, demokrasiye ayak uydurma çabasını temsil eden⁷⁰², VII. Büyük Kurultayı yapıldı. 19 gün sürmesinden dolayı CHP tarihinin en uzun kurultayında⁷⁰³ hem tüzük hem de parti programında önemli değişiklikler yapılmış, Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının ayrı olması ve Cumhurbaşkanı'nın partiler üstü kabul edilmesi benimsenmiştir⁷⁰⁴. Milletvekili adaylarının belirlenmesi, partiye üye olma yaşının düşürülerek daha geniş kitlelerin siyasete katılmasının önünün açılması ve partinin merkezîyetçi yapısının yumuşatılması, CHP'nin kuruluş felsefesini olan *6 Ok*'un, yeniden yorumlanması⁷⁰⁵, gibi pek çok konuda demokratikleşmeye yönelik düzenlemelerden dolayı Kurultay, “*Demokratikleşme*

⁶⁹⁸ Müstakil Demokratlar Grubu “*Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler*” adlı bir bildiri yayımladılar. Bazı işadamları aracılığıyla CHP ile DP arasında gizli görüşmeler yapıldığını ve bu görüşmelere bağlı olarak DP içinde İnönü'yü eleştirenlerin aşırı diye damgalandığını, oyuna getirilerek Parti'den ihraç edildiğini ileri sürmüşlerdir. Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir gazeteci Gözü ile İşte Ankara*, Hürriyet Yay., İstanbul 1977, s. 137-138; Bu işadamlarının CHP adına Vehbi Koç, DP adına Üzeyir Avunduk olduğu ileri sürülmüştür. Çaylak, a.g.m., s. 27.

⁶⁹⁹ Karpat, a.g.e., 52-53; Basın tarafından “*Müfritler*” diye adlandırılan sertlik yanlısı aşırıların tasfiye hareketi, CHP'de İnönü'nün otoritesi sayesinde DP'ye nispeten daha kolay olmuştur. Tokar, a.g.e., s. 239.

⁷⁰⁰ Fahri Başkanlığa Fevzi Çakmak, Genel Başkanlığa Hikmet Bayur getirildi. Yücel, a.g.e., s. 69; Menderes bu gelişmeyi “*Demokrat Parti, adsız kahramanların partisidir. Üniforma ve isim partisi değildir. Millet'in mübarek eliyle kurulmuştur. Ve ilk kurduğu hakiki millet partisidir*” sözleriyle değerlendirmiştir. Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı 1899-1960*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 184

⁷⁰¹ Eroğlu, a.g.e., s. 53; Burçak, a.g.e., s. 158. Celal Bayar daha sonra MP ile aralarındaki farkı şu sözlerle açıklamıştır: “*Onlar 'Dişe diş, başa baş' diyorlardı. Biz masuniyetin ve samimiyetin daha güçlü bir silah olduğumu savunuyorduk.*” Bayar, a.g.e., s. 126.

⁷⁰² Us, a.g.e., s. 643-644.

⁷⁰³ Yeşil, a.g.e., s. 102.

⁷⁰⁴ *Vatan*, 19 Kasım 1947, s. 1, 4.

⁷⁰⁵ Hakan Uzun, “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 12, sayı: 25, İzmir 2012, s. 124-125. (ss. 101-139)

Kurultayı” olarak anılmıştır⁷⁰⁶. Yapılan bu düzenlemelerle CHP’ye yeni bir siyasal kimlik kazandırılırken, yıllardır süren tek parti iktidarı nedeniyle CHP’nin devletle bütünleşmiş bir özelliğe sahip olmasından dolayı, bu düzenlemeler tüm ülkeyi etkileyecek bir özelliğe sahipti⁷⁰⁷. Dolayısıyla VII. Büyük Kurultay, hem CHP’nin hem de Türkiye’nin demokratikleşme yolunda daha olumlu bir süreç başlamıştır.

29 Haziran 1949’da toplanan İkinci Büyük Kongresi’nde, DP iki büyük bir sorunla karşı karşıyadır. Birincisi, DP içerisinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları ve parçalanma, diğeri de Parti’ye umut bağlamış kesimlerin demokrasi taleplerini gerçekleştirecek yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır⁷⁰⁸. Kongrede delegelerin yönetimi sıkıştırması beklenirken, konuşmak için kürsüye gelen Celal Bayar’a gösterilen sevgi gösterisi, muhalifleri hayal kırıklığına uğratmıştır⁷⁰⁹. Bayar, Kongre’de Hükümetle ilişkiler, Parti’deki hizipleşme ve bölünme, Hürriyet Misakı, neden Meclis’ten çekilmedikleri ve 12 Temmuz Bildirisi gibi konularda açıklamalar yapmıştır⁷¹⁰.

Antidemokratik kanunlar değişmez, seçim güvenliğini sağlayacak hukuki ve adli düzenlemeler yapılmazsa vaziyetin ne olacağı sorusuna cevap aranan Kongre’de, söz alan delegeler, seçim güvenliği ve zorbalık karşısında neler yapılması gerektiğine dair önerilerini içeren, birbirinden ateşli konuşmalar yapmışlardır⁷¹¹. Bayar, kongredeki coşku ve heyecanı ustalıkla yönlendirmiş ve ihtilal bekleyen aşırılık yanlılarının beklentilerini boşa çıkarmıştır⁷¹². Bu gelişmeden sonra daha önce DP’den kopanlar tarafından 1948 yılında Afyon’da kurulmuş olan Öz Demokrat Partisi⁷¹³ ile DP içinde doğmuş olan MDG, 5 Temmuz’da bir bildiri yayımlayarak, MP’ye katılmıştır⁷¹⁴.

⁷⁰⁶ Bila, *a.g.e.*, s. 126; Kurultaya katılan Sinop delegeleri ise alınan kararların önemi nedeniyle bu kurultayın Milli Mücadele yıllarındaki Erzurum ve Sivas kongreleri kadar önemli olduğunu iddi etmişler ve Kurultayı “*Ankara Kurultayı*” olarak isimlendirmişlerdir. *Ulus*, 17 Kasım 1947, s. 5; Sinop delegelerinin kongreyi bu şekilde adlandırması akla 1947 yılındaki DP’nin ilk kongresini getirmektedir. Çünkü DP kongresinden birkaç gün önce Vatan gazetesi yazarlarından Mümtaz Faik Fenik “*Demokratların yapacağı kongre, tıpkı Erzurum ve Sivas Kongreleri gibi dönüm noktasıdır*”⁷⁰⁶ değerlendirmesini yapmıştı. Yücel, *a.g.e.*, s. 59.

⁷⁰⁷ Uzun, *a.g.m.*, s. 134.

⁷⁰⁸ Burçak, *a.g.e.*, s. 168-170.

⁷⁰⁹ Yücel, *a.g.e.*, s. 71.

⁷¹⁰ Burçak, *a.g.e.*, s. 170-172. Celal Bayar’ın konuşma metni için bkz. Goloğlu, *a.g.e.*, s. 351-352.

⁷¹¹ Burçak, *a.g.e.*, s. 172-174.

⁷¹² Burçak, *a.g.e.*, s. 176.

⁷¹³ BCA 490.10.614.6.2; Akkerman, *a.g.e.*, s. 59; Parti, DP’den istifa ve ihraç kararları üzerine, Halil Hilmi Bozca, Hüseyin Haşim Tiryakioğlu, Yusuf Mazhar Eren tarafından 27 Ağustos 1948’de Afyon’da kurulmuştur. Liberal ekonomiyi savunan Parti’nin yayın organı Demokrat Afyon

Kongrede, seçimlerin özgür bir ortamda ve dürüstçe yapılmasını sağlamayı amaçlayan “*Milli Ant*” bildirisi alkışlarla kabul edilmiştir⁷¹⁵. Bir ihtilal havası taşıyan bildiride asıl amaç tabanda bir coşku oluşturmaktır⁷¹⁶. Vatandaşların siyasi haklarını kullanmasına ve milli hakimiyetin güçlenmesine engel olacak hareketlerde bulunanların milletin husumetine maruz kalmak gibi ağır ve tarihi mesuliyete mahkum olacakları belirtilmiş ve seçimlerde yaşanacak hukuk dışı uygulamalar karşısında, herkesin yasal sınırlar içerisinde tepkisini göstermesi istenmiştir⁷¹⁷. DP’lilerin sadece “*manevi müeyyide*” olduğunu savunduğu bildiri⁷¹⁸, bazı kesimler tarafından “*Milli Teminat Andı*”, CHP’liler tarafından ise “*Milli Husumet Andı*” olarak adlandırılmış⁷¹⁹ ve CHP’de büyük yankı uyandırmıştır. DP bildirisinin, seçimi istismar etmeye yönelik olduğu, milletin arasına nifak sokmaya çalıştığı ve devletin yıkılışa götürebilecek anarşi olaylarını başlatabileceği ancak CHP’nin buna izin vermeyeceği vurgulanmıştır⁷²⁰. Ayrıca bildiriyle hukuk devleti anlayışına aykırı şekilde memurların tehdit edildiğini savunan CHP, DP’yi kınamıştır⁷²¹. Hatta DP’nin feshedilmesi gündeme gelmiş ve bu konu bir at yarışı sırasında Yargıtay Başkanı Halil Özyörük’e sorulmuştur. Özyörük’te at yarışlarına ait bir ilanın arkasına “*Bu husumet Andı karşısında Demokrat Parti kapatılabilir. Keyfiyet Yargıtaya intikal ederse, Yargıtayca da aynı noktai nazar tatbik edilir*” yazmıştır. Ancak Başbakan

gazetesidir. Afyon dışında teşkilat kurmayan Öz Demokrat Parti, DP’nin İkinci Kurultayı’nda beklenen dağılma olmayınca, MP’ye katılmıştır. Yeşil, *a.g.e.*, s. 148.

⁷¹⁴ Yücel, *a.g.e.*, s. 70.

⁷¹⁵ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, cilt: 4, Ankara 1999, s. 267; Fersoy, *a.g.e.*, s. 213; Milli Ant metni için bkz. Yücel, *a.g.e.*, s. 73; Esirci, *a.g.e.*, s. 206-207.

⁷¹⁶ Toker, *a.g.e.*, s. 240.

⁷¹⁷ Burçak, *a.g.e.*, s. 176-177; ; Bayar, And’ın korkutmak maksatlı değil, olası kanunsuz hareketlere karşı bir ihtar niteliğinde olduğunu ve Husumet Andı denmesinin de iktidar çevrelerince icat edildiğini belirtmiştir. Karpat, *a.g.e.*, s. 321.

⁷¹⁸ Yücel, *a.g.e.*, s. 72.

⁷¹⁹ Turan, *e.g.e.*, s. 267-268; Burçak, *a.g.e.*, s. 177-178; Adnan Menderes, bu yakıştırmalara 9 Ocak 1950’de DP İstişare Kongresi’nde söylediği şu sözlerle cevap vermiştir: “*Arkadaşlar, Bizim kuvvetimiz; kalplerimizde, vicdanlarımızda memleket ve millet aşkıyla her an atmaktadır. Milli teminat andını husumet andı diye adlandıran en kötü mevkilere, şahsiyat çukuruna düşerek haksız davalarını müdafaya yelteniyorlar.*” Esirci, *a.g.e.*, s. 209.

⁷²⁰ Burçak, *a.g.e.*, s. 177-180.

⁷²¹ Yücel, *a.g.e.*, s. 74; CHP’nin kullandığı “*Milli Husumet Andı*” ifadesini kabul etmediğini belirten Celal Bayar, iktidarın gaflet ve dalalet içinde bu suçlamalarına devam ettiği takdirde; siyasi tartışmaların kardeş kavgasına dönüşebileceği uyarısında bulunmuştur. *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1949, s. 1, 4; Menderes’de 8 Kasım 1949’da Aydın Söğütlü’de yaptığı bir konuşmada CHP’den gelen eleştirilere; “*Milli Husumet diye bir şey yoktur. Husumet rejime değil iktidara karşıdır. Hakkına razı olmayan ve mutlaka yerinde kalmak isteyen bir zihniyete karşı hasım olunacağı tabidir. Biz mutlaka iktidara gelmek için değil demokrasiyi teşekkül etmek için kurulmuş bir partiyiz*” şeklinde cevap vermiştir. *Anadolu*, 10 Kasım 1949, s. 1, 3.

Günaltay ve CHP Başkan Vekili Himi Uran'ın karşı çıkmasından dolayı DP'nin kapatılması gündemden düşmüştür⁷²².

DP Kongresi'nin ardından 1949 Temmuz ayının başında Ege gezisine çıkan İnönü, 23 gün süren gezisi boyunca 26 yerde konuşma yapmış, DP kongresinin ülkede oluşturduğu olumlu havayı dağıtmak istemiş ve yaşanan şiddet olaylarının verdiği zararları ve sorumlusunun DP olduğunu anlatmıştır⁷²³. Bu sırada DP'nin bir milis örgütü kurduğu şeklinde çıkan söylentiler üzerine, kendilerine karşı bir komplo hazırlanmakta olduğunu düşünen DP yöneticileri iddiayı sert bir dille yalanlamış ve yaşanan karışıklıkların sorumlusunun İnönü olduğunu savunmuştur. İnönü'nün İzmir'de bulunduğu sırada, DP tepki amaçlı, yaklaşık 60.000 kişinin katıldığı bir mitingle gövde gösterisi yapmıştır⁷²⁴. Mitingde bir konuşma yapan Bayar, "*İktidar bugünkü gaflet ve delalette devam edecek olursa, bu işler, bir kardeş kavgasının hududu ölçülemeyecek facialarına kadar gidebilir*" sözleriyle sorumluluğun iktidara ait olduğunu söylemiştir⁷²⁵.

Halkın DP'ye olan ilgisinin altında dini hassasiyet olduğunu düşünen CHP de, yapılacak bir reform sonrası DP'ye yönelen oyların yeniden CHP'ye akacağı görüşü ağırlık kazanmıştır⁷²⁶. DP kongresinden bir hafta sonra toplanan CHP Divan toplantısında, MEB denetimi altında, özel kurslar açılarak dini eğitim verilmesi kararlaştırılmıştır. Özellikle İsmet İnönü'nün savunduğu bu değişim, bazı çevreler tarafından laiklik ilkesinden taviz kabul edilerek, eleştirilmiştir⁷²⁷. Eleştirilenler arasında, Şemseddin Günaltay'ın dini içerikli konuşmaları⁷²⁸, Hacca gitmek

⁷²² Giritlioğlu, a.g.e., s. 230-231.

⁷²³ Burçak, a.g.e., s. 181-182; "*Bizim karşımızda bulunan siyasipartilerin mücadeleleri her türlü sıkıntıdan ve dalgalardan geçtikten sonra, usul olarak ve prensip olarak, şiddet politikasında karar kılmışlardır... Benim başlıca muhalefette gördüğüm şiddet politikasının felsefesi, 12 Temmuz Beyannamesinin reddine istinadeder.*" İnönü'nün, 2 Nisan'da Adana'da yaptığı konuşma. *Vatan*, 3 Nisan 1950, s. 1, 5; İnönü'nün öğleden önce söylediği bu sözlere cevap aynı gün cevap aynı şehirde, MP'den gelmiştir. Öğleden sonra Adana'da yapılan MP mitinginde konuşan Ahmet Tahtakılıç, "*Aslında şiddet politikasından biz değil, Türk anayasasına rağmen devlet ve hükümet imkanlarını ele geçirmiş olan tek parti ve onun şefi yapmaktadır*" sözleriyle şiddet politikasının kaynağının iktidar olduğunu savunmuştur. *Vatan*, 3 Nisan 1950, s. 1, 4.

⁷²⁴ Goloğlu, a.g.e., s. 355.

⁷²⁵ Eroğlu, a.g.e., s. 66.

⁷²⁶ Toker, a.g.e., s. 174.

⁷²⁷ Burçak, a.g.e., s. 114-115.; Behçet Kemal Çağlar, yaşanan gelişmelerden dolayı CHP'den istifa etmiştir. Olgun, a.g.m., s. 26. (1-36)

⁷²⁸ Albayrak. a.g.e., s. 164.

isteyenlere döviz verilmeye başlanması⁷²⁹, imam-hatip kurslarının açılması⁷³⁰, Ankara İlahiyat Fakültesi'nin açılması⁷³¹ ve ilkokul müfredatına seçmeli din derslerinin konması gibi uygulamalar yer almıştır⁷³².

CHP içinden gelen baskılar karşısında, Hasan Saka Hükümeti'nin istifa etmesinden sonra, kurulan Şemseddin Günaltay Hükümeti'nin başlıca görevi TBMM'nin görev süresinin sonuna yaklaşılmasından dolayı yeni ve güvenilir bir seçim kanunu çıkarmak ve ülkeyi seçimlerine götürmekti. Yeni bir seçim kanunu hazırlamak için Nihat Erim başkanlığında bir komite kurulmuş ve çalışmalarına başlayan komite muhalefetin görüşlerinde dikkate alınacağını açıklamıştır⁷³³. Komite, 3 ay sonra yabancı hukukçuların Türk Seçim Kanunu hakkındaki görüşleri ve yabancı seçim mevzuatlarını içeren çalışmalarını, "*pembe kitap*" adıyla yayımlamıştır. Kitapta beklentilerinin karşılanmadığı gerekçesiyle 1949'daki Ara Seçim'e katılmayan DP⁷³⁴ Seçim Kanunu'nun demokratik nitelik kazanması için iktidara baskı yapmaya çalışmıştır⁷³⁵. Baskı çabaları olumlu sonuç vermiş ve DP'nin istekleri doğrultusunda bazı değişiklikler yapılmış⁷³⁶ ve tasarı, 17Aralık 1949'da TBMM'ye sunulmuştur⁷³⁷. Tasarı, CHP, DP ve MP'li üyelerden oluşan Karma Komisyon'da DP tarafından genel olarak olumlu karşılanmış fakat MP tarafından yeterli görülmemiştir⁷³⁸. Tasarı Genel Kurul'a geldiği sırada toplanan DP İstişari Kongre'sinde Adnan Menderes, tasarıda geri adım atılması ihtimaline karşı, "*Huzur ve sükun havasını bulmazsak seçimlere girmeyeceğiz. Esasen bizsiz seçim yapılamaz. (...) 1946'daki gibi hileyle saparlarsa, kazandığımız milletvekili adedi ne olursa olsun, Meclis'e girmeden istifa*

⁷²⁹ Mardin, a.g.e., s. 122.

⁷³⁰ Recep Kaymakcan, "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler", *EKEV Akademi Dergisi*, sayı: 27, Erzurum 2006, ss. 21-36.

⁷³¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VIII, cilt: 20, birleşim: 101, 4 Haziran 1949, s. 277-299; *Resmi Gazete*, 10 Haziran 1949, No: 7229.

⁷³² 1 Şubat 1949 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Tahsin Bangoğlu imzasıyla valiliklere gönderilen 2414 sayılı tebliğde, 15 Şubat 1949 tarihinden itibaren, anayasaya uygun olarak ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında ailelerin izni alınması şartıyla, müfredata ilave olarak haftada 2 saat seçmeli din dersi verileceği bildirilmiştir. *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, cilt: 11, 7 Şubat 1949, s. 153.

⁷³³ Burçak, a.g.e., s. 165-167.

⁷³⁴ Eroğlu, a.g.e., s. 60, 67; Yeşil, a.g.e., 127.

⁷³⁵ Yücel, a.g.e., s. 70.

⁷³⁶ Eroğlu, a.g.e., s. 67-68.

⁷³⁷ Turan, e.g.e., s. 269-270; Celal Bayar tasarısını; "*Bu tasarı demokrasi yolunda atılmış bir adımı teşkil ediyor*" sözleriyle değerlendirmiştir. Karamustafaoğlu, a.g.e., s. 110.

⁷³⁸ Hakkı Uyar, "1950 Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi", *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 20008, s. 315; Millet Partisi, 1946 seçimlerinde yolsuzluk yapanlar cezalandırılmadıkça yeni bir tasarinin yararlı olamayacağını öne sürmüştür. Turan, e.g.e., s. 270

*edeceğiz” sözleriyle tam bir seçim güvenliği sağlanmadıkça ara seçimlerde olduğu gibi genel seçimlere de katılmayabilecekleri, katılsalar bile seçimler sırasında yaşanan hukuksuzluklardan dolayı Meclis’e girmeyebileceklerini hatırlatmıştır⁷³⁹. Kongre sonunda yayımlanan bildiri de, bu görüş bir kez daha teyit edilmiştir⁷⁴⁰. DP’nin bu çıkışına CHP’den cevap gecikmemiştir. Demokraside hiçbir parti veya şahsın vazgeçilemez olmadığı belirten Nihat Erim’e göre “*Muhalefet açık, kapalı veya dolambaçlı ifadelerle daha şimdiden, kaybettiği takdirde yapacağı mızıkçılığın bahanelerini hazırlamakla meşguldür.*”⁷⁴¹*

DP ve CHP’li milletvekillerinin oylarıyla 16 Şubat 1950’de kabul edilen 5545 Sayılı Seçim Kanunu’na⁷⁴² göre seçimlerinde liste usulü çoğunluk sistemi uygulanacak, oy verme işlemi genel ve eşit oy anlayışıyla, kapalı bir yerde, gizli olarak yapılacak ancak sayım açık olacaktır. (Madde: 1, 89, 90)⁷⁴³ Ayrıca DP’nin üzerinde ısrarla durduğu adli teminat güvencesi de kabul edilmiştir. Bundan böyle seçim kurullarına mülki idareciler değil, hakimler başkanlık edecek⁷⁴⁴ ve Danıştay ile Yargıtay üyelerinden oluşan bir Yüksek Seçim Kurulu oluşturulacaktı⁷⁴⁵. Kanunun propaganda faaliyetleriyle ilgili hükümleri ise;

“Madde 40: Seçim propagandası bu kanun hükümleri dairesinde serbesttir.

Madde 41: Seçim zamanında genel yollar üzerinde, mabetlerde, kamu hizmeti görülen kamu bina ve tesislerinde ve belediyece gösterileceklerden gayri meydanlarda sözlü propaganda yapılması yasaktır.

Madde 42: Açık yerlerde güneş battıktan doğuncaya kadar toplu olarak sözlü propaganda yapılmaz.

Madde 45: Radyolarda propaganda, her siyasi parti için günde on

⁷³⁹ Esirci, *a.g.e.*, s. 209-210; Burçak, *a.g.e.*, s. 189-190.

⁷⁴⁰ Cumhuriyet, 13 Ocak 1950, s. 1, 4; Bildiri iktidarı destekleyen gazeteciler tarafından sert şekilde eleştirilmiştir. *Ulus gazetesinde, DP’nin seçimlere girmeme tehdidinin kabak tadı verdiğini belirtilerek şöyle denilmiştir: “Bu tecrübe onlara ispatetmek lazım gelirdi ki kendilerinin vazifeden kaşmaları yüzünden dünya nizamı altüst olmuş değildir. Güneş gene doğudan yükselmiş, dünya mihverini şaşırmadan gene güneş etrafında devrini yapmış ve hiç kimsenin kılına hanel gelmemiştir.” DP seçime girip kaybetmekten korkmaktaydı. Bundan sonra bir parti seçime iştirak etmezse bunun sorumluluğu hükümet veya CHP’de olmayacaktı çünkü seçim kanunu çıkarılmıştı. (Hüseyin Cahit Yalçın, “Seçimlere girmemek tehdidi”, *Ulus*, 6 Mart 1950, s. 1, 3.*

⁷⁴¹ Esirci, *a.g.e.*, s. 217- 218

⁷⁴² Kanunun kabul edilmesi esnasında yapılan konuşmalar ve maddeleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, cilt: 24, birleşim: 41, 42, 46, 48.

⁷⁴³ *TBMM Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, cilt: 24, birleşim: 40, 7 Şubat 1950, s. 182; Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982*, Milliyet Yay., İstanbul 1982, s. 200, 219.

⁷⁴⁴ Burçak, *a.g.e.*, s. 191.

⁷⁴⁵ Yücel, *a.g.e.*, s. 74; 11 kişiden oluşacak Kurul’da 6 üye Yargıtay üyeleri, 5 üye de danıştay üyeleri arasından gizli oyla seçilecektir. Albayrak. *a.g.e.*, s. 155.

dakikayı aşamaz. En az beş seçim çevresinden aday göstermemiş olan siyasi partiler, yukarıdaki fıkra hükmünden faydalanamaz.

Madde 47: Radyolarda propaganda oy verme gününden önceki onuncu gün sabahından üçüncü gün sabahına kadar devam eder.

Madde 49: Hoparlörle propaganda halkın huzur ve rahatını bozmamak ve 42'inci maddeye uymak şartıyla serbesttir.

Madde 50: Oy verme gününden önceki üç gün içerisinde propaganda için duvar ilanı asmak veya yapıştırmak yasaktır” şeklindedir⁷⁴⁶.

Yeni Seçim Kanunu'nun propaganda ile ilgili bu maddeleri arasında dikkat çeken bazı düzenlemeler vardır. 1946'da propaganda döneminde İçişleri Bakanlığı tarafından bir tebliğle kapalı alanlar dışında propaganda yapılması yasaklanmıştı. Oysa Yeni Kanun, önceden belirlenmiş açık alanlarda propaganda yapılmasına ve hoparlör kullanılmasına izin vermekteydi. Dikkat çeken bir diğer düzenleme de radyodan propaganda yapılmasıyla ilgili maddedir. 1946 seçimleri öncesinde CHP, diğer partilerin propaganda için radyodan yararlanmasına izin vermemişti. 5545 Sayılı Seçim Kanunu'yla ise partilerin radyodan yararlanma hakkı yasal güvenceye kavuşturulmuştur. Seçim için de açık oy-gizli tasnif uygulaması yerine gizli oy-açık tasnif uygulamasının getirilmiş, yeni düzenleme ile seçim günü yaşanabilecek pek çok suistimalin önlenmesi ve milli iradenin daha hür bir şekilde sandığa yansması sağlanması amaçlanmıştır.

2.2. Seçim Kararının Alınması ve Seçim Tarihi Tartışması

1946 Milletvekili Seçimi'yle ilgili şaibe tartışmaları uzun süre muhalefet ile iktidar arasında tartışma konusu olmuştur. Bu konuda hem Meclis'te hem de Meclis dışında tepkisini ortaya koyan DP, kongreler, açılışlar, yurt gezileri, kahve sohbetleri vb. faaliyetlerle, bulduğu her fırsatta, yaşanan olayları hatırlatarak, halkta DP'ye karşı oluşan eğilimi ve CHP'ye karşı tepkiyi canlı tutmaya, artırmaya çalışmıştır. Böylece DP, 1946 Milletvekili Seçimi'nde başladığı propaganda çalışmalarını hiç ara vermeden sürdürmüştür. 1950 Milletvekili Seçimi için resmi propaganda dönemi ise TBMM'nin seçimlerin yenilenme kararının aldığı 24 Mart'ta başlamış ve 10 Mayıs'ta sona ermiştir⁷⁴⁷.

⁷⁴⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, C. 24, B. 48, 16 Şubat 1950, s. 667; 5545 Sayılı Seçim Kanunu 21.02.1950 tarih ve 7438 nolu Resmi gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun metni için bkz. *Kanunlar Dergisi*, C. 32, s. 511-549.

⁷⁴⁷ Burçak, *a.g.e.*, s. 217; *Vatan*, 11 Mayıs 1950, s. 1.

1946'da yapılan seçimle oluşan VIII. Dönem TBMM görev süresinin sonuna gelmesi ve seçim yapılması gerekmesi nedeniyle, 24 Mart 1950'de verilen teklif kabul edilerek, milletvekili seçimlerinin 14 Mayıs 1950'de yapılması kararlaştırılmıştır⁷⁴⁸. DP, mevsimsel koşulların etkisiyle; kar, yağmur ve çamur yüzünden, ulaşımda aksamalar yaşanacağı gerekçesiyle, seçimin Haziran başında yapılmasında ısrar etmiştir⁷⁴⁹. Hasan Polatkan, TBMM'de yaptığı konuşmada, Doğu'da ulaşım normale dönmediğinden ve halen komisyonlarda olup, bir an önce çıkarılması gereken Matbuat Kanunu, Memurin Muhakemat Kanunu, öğretmenlerin ücretli hafta tatiliyle ilgili kanun ve Tarım Kanununun Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun gibi yasaların çıkarılmamış olması nedeniyle, seçim için 14 Mayıs tarihinin erken olduğunu savunmuştur. Polatkan, seçimin, ulaşımın daha uygun olacağı, Haziran ayında yapılmasını ve seçimin yenilenmesi kararının 15 Nisan'a bırakılmasını teklif ettiyse de⁷⁵⁰ öneri CHP tarafından kabul edilmemiştir⁷⁵¹.

2.3. Demokrat Partinin Seçim Propagandaları

1950 Milletvekili Seçimi öncesinde DP, ülkenin her tarafında örgütlenmiş, geniş halk kitlelerinin desteğini almış ve ülkenin en güçlü muhalefet partisi haline gelmiştir⁷⁵². İktidar olması sayesinde devletin her türlü olanaklarına sahip CHP karşısında, DP, dezavantajlı olsa da; CHP'den kurtulma ve demokrasi arzusuyla, fedakârca çalışan

⁷⁴⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, cilt: 25, birleşim: 72, 24 Mart 1950, s. 1038-1046.

⁷⁴⁹ *Cumhuriyet*, 18 Mart 1950, s. 1, 3; *Vatan*, 26 Mart 1950, s. 4; Rıfıkı Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nürol Matbaacılık, Ankara 1998, s. 40; Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, (Haz. Cemil Koçak), İletişim Yay., İstanbul 1992, s. 402.

⁷⁵⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, cilt: 25, birleşim: 72, 24 Mart 1950, s. 1041.

⁷⁵¹ Burçak, *a.g.e.*, s. 40; *Cumhuriyet*, 18 Mart 1950, s. 1, 3; *Vatan*, 26 Mart 1950, s. 4; Ağaoğlu, *a.g.e.*, s. 402.

⁷⁵² Rıfıkı Salim Burçak, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*, Olgaç Yayınevi, Ankara 1979, s. 199-200.; Samet Ağaoğlu, köylere kadar uzanan teşkilat ağıyla halkın istek, hasret ve acılarını paylaşmaları olarak tanımladığı ve kuruluş evresi olarak gördüğü 1946-1950 yılları arasında yükselişin altında yatan nedenleri; 1- Parti içine sızan başka ideolojilerden arınmaları 2- İktidar baskıları karşısında DP'nin mazlum durumunda olması ve halkın mazlumun yanında yer alması 3- Parti yöneticilerinin en zor şartlar altında bile cesaretlerini kaybetmeyip, gerektiğinde dik durmaları 4- Parti yöneticilerinin büyük bir siyasi elastikiyet ile muvazaa isnatlarından ürkmeyip, ne şiddetle ne zaman yumuşak bir üslupla hareket edeceklerini bilmeleri 5- Siyaset sahnesine, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen ve büyük çoğunluğu siyasete yeni girmiş, yeni yüzler kazandırması 6- Parti Meclis Grubu'nun kendi içerisindeki tartışmalara rağmen, CHP Grubu'na karşı birlik ve beraberlik içerisinde mücadele etmesi 7- Parti yöneticilerinden milletvekillerine ve taşradaki teşkilat sorumlularına kadar herkesin halkla devamlı yakın temas içerisinde olmaları, halka cesaret verecek açıklama ve davranışları büyük bir gayretle sürdürmeleri, olarak açıklamıştır. Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri: Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul 1972, s. 78-80.

büyük bir çoğunluğun desteğine sahiptir⁷⁵³. Bu çoğunluk, “*Ulan öküz Anadolulu. Milliyetçilik lazımsa bunu biz yaparız. Komünizm gerekirse onu da biz getiririz. Sizin iki vazifeniz var: Birincisi çiftlik yapıp mahsul yetiştirmek. İkincisi, askere çağırduğumuzda askere gelmek*”⁷⁵⁴ zihniyetiyle, Ulus meydanına kravatsız girmesi, hatta Atatürk Bulvarı’nda kravatsız dolaşması yasaklanmış, bitlidir denilerek önce Karacabey hamamına sokulmuş olan, hor görülen köylüdür. Sazına tel almak için Ulus çarşısına gitmek isteyen ancak kıyafeti uygun değil diye izin verilmeyen Aşık Veysel⁷⁵⁵ gibi insanların oluşturduğu kesimdir.

Bir yandan TBMM’de muhalefet görevini üstlenen ve CHP ile kıyasıya mücadele eden DP, bir yandan da 1950’de yapılacak seçimler için propaganda yapmıştır. Partililer vatandaşların ayağına kadar gidip, onlarla dertleşmiş ve memleket meseleleri hakkında sohbet etmişlerdir. CHP ise değişmeye ve tek parti zihniyetinden çıkmaya çalışsa da eski alışkanlıklardan kurtulmakta zorlanmıştır. CHP’liler halkın partisi değilde belli bir elit grubun partisi olma özelliğini sürdürürcesine, genellikle Halkevlerinde toplantılar düzenlemişler ve halkla doğrudan temas kurmaktan uzak durmuşlardır⁷⁵⁶. “*Yaygara*” ve “*husumet ortamı yaratma çalışmaları*” olarak nitelendirdikleri⁷⁵⁷ DP’nin propaganda çalışmalarını izlediler ve gelen bilgiler doğrultusunda seçim stratejisi oluşturmaya çalışmışlardır⁷⁵⁸. Propaganda faaliyetlerinin daha gelişmiş olduğu ABD’deki örneklerden faydalanmaya çalışıp⁷⁵⁹, Parti Genel Merkezi’nde “*Seçim İşleri Propaganda Komitesi*” adıyla bir komite kurmuşlar ve bir seçim rehberi programı hazırlamışlardır⁷⁶⁰. Ancak uygulama ve söylemlerine bakıldığında, Parti’nin ikilem içinde kaldığı görülmektedir. Attığı

⁷⁵³ Bu durum Cumhuriyet gazetesinde bir yazıda “*CHP’liler vasıta bakımından diğer partilere nazaran büyük bir üstünlük sağlamaktadır... Ne de olsa zengin parti. Buna mukabil muhalefet partileri, bilhassa Demokratlar, bütün imkan ve vasıtalarıyla adeta propaganda seferberliği ilan etmiş gibidirler. Motorsiklet üzerinde, at sırtında, hatta deve hörgücünde o ilçeden berikine, öteki köyden öbürüne mekik dokuyorlardı*”⁷⁵³ şeklinde değerlendirilmiştir. Ferdi Öner, “CHP’nin Motörlü Kit’aları”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1950, s. 5.

⁷⁵⁴ Ankara Valisi Nevzat Tandoğan’ın 3 Mayıs 1944’te Osman Yüksel Serdengeçti’ye söylediği sözler. Yusuf Ziya Keskin, “Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 5, Erzincan 2012, s. 112.

⁷⁵⁵ Erdal Şen, *Başbakan Adnan Menderes’in Hayatı, Bir Yiğit Vardı*, Yitik Hazine Yay., İstanbul, 2012, s. 71.

⁷⁵⁶ Yeşil, *a.g.e.*, s. 92.

⁷⁵⁷ Cemile Burcu Kartal, “Türk Siyasal Hayatında ‘Beyaz İhtilal’ 1950 Seçimleri”, *Atatürk Dergisi*, cilt: 3, sayı: 4, Erzurum 2010, s. 273.

⁷⁵⁸ BCA, 490.1.0.0.360.1508.1.

⁷⁵⁹ BCA, 490.01.1392.621.1.

⁷⁶⁰ Komite ve program hakkında geniş bilgi için bkz. BCA, 490.01.355.1490.1.

adımlarla DP'nin elinden liberalizm silahını almaya çalışmış ancak yapısı ve gelenekleri bakımından geçmişten ve devletçi anlayıştan kopamamıştır⁷⁶¹.

DP ile CHP'nin propaganda yöntemleri şekil bakımından benzerlik gösterse de içerik bakımından oldukça farklıdır. 1950 Milletvekili seçimleri öncesinde CHP, seçim propagandasını Atatürk ve İnönü merkezli, şahıs odaklı oluştururken; DP'nin propaganda anlayışı ise şahıs üzerine değil, millet merkezli oluşturmuş, Parti'nin lideri, önde gelenleri ve milletvekili adayları tüm memleketi bir uçtan öbür uca gezerek, partilerinin verdikleri demokrasi mücadelesini anlatmıştır⁷⁶². DP, propaganda çalışmalarında CHP karşıtlığını ve CHP iktidarında yaşanan sıkıntıları başarılı bir şekilde kullanmıştır. Celal Bayar, “*Bugünkü halinizden memnun iseniz reylerinizi iktidara, değilseniz bana veriniz*”⁷⁶³ diyerek, halkı geçmişteki yaşadıkları sıkıntıları düşünmeye ve bu doğrultuda oy kullanmaya yönlendirmeye çalışmıştı. CHP ise iktidarın değişmesi halinde ülkede milli birliğin bozulacağı ve huzurun kaybolacağı, bu durumun iç ve dış düşmanların işine yarayacağını savunmuş, muhalefetin tecrübesizliğini, bunun karşılık CHP kadrolarının deneyimini ön plana çıkarmaya çalışmıştır⁷⁶⁴. Ayrıca Türkiye'nin dış siyaset açısından tehlikeli bir dönemden geçtiğini ve böyle bir ortamda ülkenin tecrübesiz ellere bırakılmayacağına halkı ikna etmek istemiştir⁷⁶⁵.

Propaganda çalışmaları devam ederken DP ile MP arasında seçimde işbirliğine gidileceğine dair söylenti çıkmıştır. İddiya göre her iki parti biraraya gelerek, ortak bir seçim beyannamesi hazırlayacak ve ortak mitingler düzenleyeceklerdi. İddılar DP tarafından, CHP'nin propaganda anlayışının sadece tuhaflıklardan ibaret olduğunun ispatı olarak değerlendirilmiştir⁷⁶⁶. Konuyla ilgili daha sonra bir açıklama yapan Bayar da seçimde koalisyon fikrine prensip olarak karşı olduklarını açıklamıştır⁷⁶⁷.

⁷⁶¹ Timur, *a.g.e.*, s. 99.

⁷⁶² Yücel, *a.g.e.*, s. 77.

⁷⁶³ Cumhuriyet, 7 Mayıs 1950, s. 1, 3.

⁷⁶⁴ Peyami SAFA, “Niçin mi Halk Partisi?”, *Ulus*, 8 Mayıs 1950, s. 1.

⁷⁶⁵ Burçak, *a.g.e.*, s. 204.

⁷⁶⁶ *Yeni Asır*, 3 Ocak 1950, s. 1, 2.

⁷⁶⁷ *Yeni Asır*, 24 Şubat 1950, s. 1, 3.

2.3.1. Seçim Beyannamesi ve Bildiriler

DP seçim beyannamesini yayımlamak için CHP'nin beyannamesini beklemiş⁷⁶⁸ ve 8 Mayıs 1950'de kendi beyannamesini yayımlamıştır⁷⁶⁹.

“30 sene devam eden iktidar, Rusya hariç bu günün dünyasında misli olamayan bir hadisedir. Partimiz iktidara gelirse, CHP beyannamesinde mevcut hayali vaidlere başvurmadan ve teşebbüslere girişmeden evvel iktisadi bünyeyi salâha kavuşturacak tedbirlere tevessül etmeyi kendisine iş sayacaktır...”

diyerek vatandaşın oy isteyen DP'nin, ülke meselelerini hangi zihniyetle ele alacağı ve iktidara gelmesi durumunda nasıl bir yönetim uygulayacağını izah ettiği beyannamesi; *“CHP'nin Vaatleri, Tasarruf Davası, CHP'nin İktisadi ve Mali Programı, İktisadi Kalkınmanın Manası, İktisadi Faaliyet, Tadilat, Memurların Durumu, Dış Siyaset, Milli Müdafamız”* olmak üzere 9 alt başlıktan oluşmuştur⁷⁷⁰.

Beyannamenin ilk kısmında geri kalmış ülkelerde halkın ihtiyaçlarını ve arzularını kullanarak iktidara gelmek veya iktidarı kaybetmemek düşüncesiyle, partilerin olmadık vaatlerde bulduklarından sözedilmiş, CHP'nin seçim beyannamesini de bu kategoride değerlendirildiği belirtilmiştir. CHP'nin beyannamesi, *“İlk önce bu beyannamenin rasyonel olmadığını ve memleket meseleleri hakkında realist bir görüşe dayanmadığını kaydetmek mecburiyetindeyiz...”* sözleriyle gerçeklikten uzak olduğu gerekçesiyle eleştirilmiş ve ülke meselelerinin, önemli konuların rastgele kaleme alındığı iddia edilmiştir. *“Gene bu beyannamede, vaat olunan iş ve hizmetlerin çoğu toptan ve umumi olarak ele alınmakta ve dört sene zarfında bunlardan ne kadarının yapılabileceği hakkında bir fikir verilmemektedir”* ifadesiyle de beyannamedeki vaatlerin vatandaşı aldatmaya yönelik olduğu iddia edilmiş ve

⁷⁶⁸ CHP'nin Seçim Beyannamesi metni için bkz. Ulus, 28 Nisan 1950, s. 1, 5; *Son Telgraf*, 28 Nisan 1950, s. 1, 2; Ancak CHP'nin beyannamesinde yer alan vaatleri halkta yeterli ilgi ve destek görmemiş, inandırıcı bulunmamıştır. Hatta DP'liler tarafından karşı propaganda için kullanılmıştır. Yargıtay Eski Başkanı ve DP milletvekili adaylarından Halil Özyörük, CHP'nin devamlı söz verdiğini ancak hiçbir şey yapmadığını söylemiştir. Goloğlu, *a.g.e.*, s. 399.

⁷⁶⁹ Samet Ağaoğlu, DP'nin beyannamesini CHP'den sonra yayımlamasını şu sözlerle açıklamıştır: *“İktidara gelecek yeni partinin seçim beyannamesinde memleketin kalkınması için neler düşündüğünü ilan etmesi en akıllı, en doğru yol olacaktır. Bunun içinde Halk Partisi beyannamesinin çıkmasını bekledik. Böylece bizim beyannamemiz halk önünde Halk Partisine bir cevap olacaktır. İşte bu düşüncelerle beyannamenin büyük kısmı ekonomik ve sosyal tedbirlere ve politikalara ayrıldı... Bunun yanında iktidara geldiğimiz takdirde, Devr-i Sabık yaratmayacağımız bir kere ve daha kesin şekilde yazıldı”*. Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, (Haz. Cemil Koçak), İletişim Yay., İstanbul 1992, s. 412.

⁷⁷⁰ *Demokrat Parti Seçim Beyannamesi*, *Telgraf Matbaası*, Ankara 1953; *BCA*, 030.01.44.265.14; *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950, s. 1, 4; *Vatan*, 9 Mayıs 1950, s. 1, 7; *Zafer*, 9 Mayıs 1950, s. 1, 2, 8

belirsizliklerle ilgili örnekler verilmiştir. Ayrıca CHP beyannamesinde Sular Bankasının kurularak su işlerinin süratle yürütüleceği belirtilmiş ancak hızdan kastedilen sürat açıklanmamıştı. Gelecek 4 yıl içinde limanlar yapılacağından bahsetmiş ancak kaç liman yapılacağı ve bu iş için ne kadar para ayrılacağına dair bilgi verilmemişti. Köy yollarının anayollara bağlanacağı belirtilmiş fakat yapılacak yolların uzunluğunun ne kadar olacağı ve bunun için ne kadar ödenek ayrılacağından hiç söz edilmemişti. Üstelik en temel ihtiyaçların bile tam olarak karşılanamadığı, bütçe açıklarının bile Marshall yardımlarıyla kapatıldığı bu dönem de, “Gerçekleştirilmesi milyarlarca ihtiyaç gösteren bütün bu işlerin dört sene içinde ne ile tahakkuk ettirileceği suali de derhal hatıra gelmektedir” denilerek vaatlerinin gerçekçi olmadığına dikkat çekilmiştir. CHP, vaatlerini gerçekleştirmek için bazı tedbirler alınacağını belirtmişse de; DP’ye göre; “Milli gelirin ve devlet bütçesinin en kısa zamanda beyannamedeki vaidleri karşılamaya kafi gelecek bir inkişafa mazhar olacağını kabul etmek mümkün değildir.” Dolayısıyla “...vaatlerin samimi bir anlayışın ifadesi olmaktan ziyade bir seçim taktiği olarak” görülen CHP seçim vaatlerinin halk üzerinde etkili olmasını beklenmemekteydi⁷⁷¹.

DP’ye göre, nüfusun %80’ni köylerde yaşamakta ve hertürlü ihmale uğramasına rağmen ülke ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Ancak CHP hükümetleri “Gösterişçi ve pahalıya mal alan bir devletin, alabildiğine genişleyen bir bürokratik cihazın karabasan ve kağınının mahkumu olan geri bir zirai bünye üzerine kurulamayacağı, kurulmak istendiği takdirde ise milli ekonomiyi takatsız düşüreceği” bu gerçeğini kabul etmediklerinden ülke ekonomisi oldukça kötü durumdadır. Eğer bu yanlış tutumdan vazgeçilmiş olsaydı ziraatin yanı sıra sanayi, taşımacılık, madencilik gibi diğer sektörler de daha ileri olurdu. Beyannamesinden anlaşıldığına göre “Halk Partisi iktidarda kalabildiği takdirde önümüzdeki dört sene içinde yeniden milyarlarca varan masraf ihtiyarından çekinmeyecek ve bu ağır yükü geçmişte olduğu gibi gelecekte de bugünkü cılız zirai ve iktisadi bünye üzerine yüklemeğe teşebbüs edecektir.” İktidarın sürdürdüğü iktisadi ve mali politikada köklü değişiklik yapmak niyetinde olmadığına belirten DP, CHP’nin, yeniden iktidar olması durumunda sıkıntıların, yokluk ve yoksulluğun artacağına dikkat çekmiştir⁷⁷².

⁷⁷¹ Cumhuriyet, 9 Mayıs 1950, s. 4; Demokrat Parti Seçim Beyannamesi, Telgraf Matbaası, Ankara 1953. BCA, 030.1.0.0.44.265.14.

⁷⁷² Cumhuriyet, 9 Mayıs 1950, s. 1, 4.

“Yapılacak iş ve hizmetin faydası ancak milli ekonomimize temin edeceği fayda ile ölçülür. Taşa, toprağa gömecek, israf ve heder edilecek paramız ve zararı tecrübe edilmiş yollarda ısrarla kaybedecek zamanımız yoktur[...]” sözleriyle ekonominin kalkınması için daha dikkatli hareket edileceği belirtilen beynamede, DP’ye göre kalkınma için iktisadi hayatın sağlıklı işler hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun içinde herşeyden önce ekonominin devletin ağırlığı altında ezilmekten kurtarılmalıdır. Çünkü demiryolu taşımacılığı, orman işletmeleri gibi devlete ait kuruluşlar verimli çalışmamakta ve devlet bankalarının faaliyetleri ülke ekonomisini büyük zarara uğratmaktadır. Ekonominin içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulması için öncelikle, denk bir bütçe oluşturmak, iktisadi hayat üzerindeki, gizli vergi gibi duran devlet yüklerini kaldırmak, kamu harcamalarında tasarruf yapmak ve bu tasarrufları doğru ve verimli bir şekilde kullanmak gerekmektedir. İş hayatını engelleyen bürokratik engeller ve devlet müdahaleleri azaltılmalı, işletmelerin kamulaştırılmasına son verilmeli ve özel sektör teşvik edilmelidir. Gelişmiş dünya ile aramızdaki seviye farkı oldukça fazlaydı ancak bu açığı kapatmak için hem milli kaynaklar yeterli değildi hem de milli sermayenin gelişmesi süreci uzun yıllar alabilirdi. Üstelik dünyanın gelişme hızı oldukça yüksekti. Bu nedenle *“...dıştan gelecek teşebbüs sermayeye şiddetle muhtaç bulunuyoruz”* denilmiştir. Ekonomide yaşanan bu sorunları çözmek ve köylü, işçi her kesimin hayat standartlarını yükseltmek, DP için, acilen çözmesi gereken bir meseleydi.

Beynamede üzerinde durulan başka bir konu da *“Anayasada tadilat”* ve *“devri sabık”* yaşanmayacağı konularıdır. Eğer seçimler dürüstçe yapılırsa, DP iktidardı ve Parti’nin izleyeceği yol kuruluş felsefesine, verdiği mücadelenin ruhuna uygun olacaktır. İktidar değişikliğinde *“Hiçbir vatandaşı, hiçbir sınıf veya zümre iktidar değişmesinden zerre kadar sıkıntıya maruz kalmayacak, aksine olarak memleket, millet iradesine ve ileri fikirlere dayanan bir idarenin nimetlerinden başlayacaktır”* cümleleriyle asla geçmiş iktidardan intikam almak için eski defterlerin açılmasına, sorgulanmasına müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir. Beynameye göre devlet idaresinin iktidar değişiminden etkilenmemesi; memurların da kanunun emrinde ve milletin hizmetinde bulunması şarttır ve bunun gerçekleşmesi içinde bütün memurların hak ve haysiyetleri kanun güvencesi altında olmalı, şahıs ve zümrelerin etkisinden kurtarılmalıdır. Ayrıca idari yapının ülkenin ihtiyaçlarına cevap

verebilecek hale gelmesi için baştan sona, hiç kimseyi madur etmeden, rasyonel olarak düzenlenmesi gerekmektedir⁷⁷³.

Beyannamede, inkılapların gözden geçirileceği ve millete mal olmuş inkılapların korunup, yaşatılacağı; anayasanın hak ve özgürlüklerin teminat altına alınacağı, devlet idaresinin de milli iradeye dayalı olması için değişiklikler yapılacağı vadedilmiştir. Geçmişte bu yapılmadığı için "...millet hakimiyeti yerine tek parti ve zümre hakimiyetine mani olunamamıştır". Dış politikada radikal bir değişim öngörmeyen DP, daha önce kurulmuş olan ittifak ve dostluk ilişkilerini samimiyet ve anlayış içinde, güçlendirerek sürdürme amacında olduğunu açıklamıştır.

Ülke savunmasının memleket meselesi olarak görüldüğü belirtilen beyannameye göre DP, gerçekleşmeyecek hayaller peşinde koşmayacak, bu hayallerle milleti aldatmayacak ve geçmişteki tecrübelerin ışığında ve tamamen realist bir görüşle, yepyeni bir zihniyetle bu konuya ele alacaktır. Beyannamenin son bölümünde ise DP'nin vatandaşlar arasında din, mezhep, ırk, sınıf ve yöre farkı gözetmeksizin; herkesin huzur, hürriyet ve refahını sağlama, ülkeyi iktisadi ve kültürel bir bütün haline getirme hedefinin DP'nin mukaddes gayesi olduğu savunulmuş ve 14 Mayıs 1950'de yapılacak olan seçimde iktidara gelmesi durumunda, DP'nin bu amacı gerçekleştirmek için çalışacağı belirtilmiştir. Beyanname DP ile özdeşleşen afişe uygun olarak "*Söz Milletindir*" ifadesiyle sona ermektedir⁷⁷⁴.

CHP'nin 27 Nisan 1950'de radyodan yayımladığı seçim beyannamesine göre demokrasinin güçlendirilmesine yönelik adımlar atılacak, bu doğrultuda CHP programında yer alan "*Altı "Ok"*" Anayasa'dan çıkarılacak ve iki meclisli parlamenter sisteme geçilecekti. Başta köylü, çiftçi ve doğu olmak üzere ülke kalkınmasına, ulaşım, sağlık ve eğitim hizmetlerine önem verilecek, toprak dağıtımı devam edecek ve modern tarım yaygınlaştırılacakt, radyonun yaygınlaştırılması, hayat pahalılığının azaltılması, su ve elektrik ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılacak, orman alanları

⁷⁷³ *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950, s. 4; *Demokrat Parti Seçim Beyannamesi*, Telgraf Matbaası, Ankara 1953, BCA. 030.1.0.0.44.265.14.

⁷⁷⁴ *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950, s. 4; *Demokrat Parti Seçim Beyannamesi*, Telgraf Matbaası, Ankara 1953, BCA. 030.1.0.0.44.265.14; DP'nin İkinci Kurultay'ında Celal Bayar, bir Katolik ve bir Yahudiye tanınan hak kadar bir Müslümana da dini özgürlük tanınmasını istemiş ve bunun dini siyasete karıştırmak anlamına gelmediğini söylemiştir. Yeşil, *a.g.e.*, s. 121; DP'lilerin vatandaşlar arasında ayırım yapmayacakları vaadi, azınlıkların büyük ölçüde Parti'yi desteklemelerini sağladı. Bu sayede azınlıkların en kalabalık olduğu İstanbul, DP'nin kalesi haline gelmiştir. Karpaz, *a.g.e.*, s. 337.

genişletilecek, işçi ve memurların özlük haklarında iyileştirmeler yapılacak, yerli ve yabancı bankalarında katılımıyla bir petrol işletmesi kurulacaktı. Beyannamenin son kısmında da uluslararası işbirliği ve ittifakların genişletilerek, sürdürüleceği vurgulanmıřtır⁷⁷⁵. Merhum Fevzi akmak tarafından hazırlandığı belirtilen MP beyannamesinde iktidara gelmeleri durumunda halk tarafından halk yararına denetlenen bir idare kurulacağı vaat edilmiştir. Ayrıca son dönemde gerçekleştirilen siyasi gelişmelerle İnönü'nün konumunun sağlamlatırılmaya çalışıldığı, istenmeyen kişilerin solculuk veya sağcılıkla itham edilerek siyasetten uzaklaştırılmaya çalışıldığı ileri sürölmüřtür⁷⁷⁶.

2.3.2. Propaganda Konuları

DP'nin 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde, seçmenlerden kendisine oy vermelerini sağlamak için yaptığı propaganda çalışmalarında ön plana çıkardığı başlıca konular şunlardır:

1. Demokrasi kavramı: 1946'da olduğu gibi 1950'de de demokrasi kavramı partiler arasında paylaşılamayan bir unsur oldu. CHP'ye göre Türkiye'deki demokrasi onların eseridir ve geçen 4 yıllık süreçte her geçen gün geliştirilmiş, bu sırada da ölkenin düzen ve istikrarı da korunmuştur. Eksiklikler vardır ve bunları giderebilecek tek parti CHP'dir⁷⁷⁷. Parti başkanlığıyla ilgili “değişmezlik” ifadesinin kalkması, Cumhurbaşkanının görev süresi boyunca parti başkanlığı yetkilerini vekile devretmesi, üniversitelere özerklik verilmesi, Basın Kanunu'ndaki demokratikleşme adımları, dini eğitim-öğretim faaliyetlerine getirilen esneklik, Türk büyüklerinin türbelerinin açılması, CHP içindeki şahin kanadın tasfiyesi, İstiklal Mahkemesi Kanunu'nun ve Sıkıyönetim uygulamasının yürürlükten kaldırılması⁷⁷⁸, Yeni Bir Seçim Kanunu'nun hazırlanması ve muhalefetin radyolardan yararlanmasına izin

⁷⁷⁵ *Ulus*, 28 Nisan 1950, s. 1, 5.

⁷⁷⁶ *Ayn Tarihi*, Mayıs 1950, s. 61-68.

⁷⁷⁷ Burçak, *a.g.e.*, s. 210.

⁷⁷⁸ Burçak, *a.g.e.*, s. 194-197. İlk aşamada açılması uygun görölen 20 türbe; Hacı Bayram, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Mahmut, Mustafa Reşit Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa, Mimar Sinan, Gazi Osman Paşa, Eyüp Sultan, Osman Gazi, Orhan Gazi, Çelebi Mehmet, Nasrettin Hoca, Aşık Paşa, Gazi Süleyman Paşa, Ertuğrul Gazi, Akşemseddin, Süleyman şah, Konya'da Selçuklu Sultanlarının türbeleridir. Turan, *e.g.e.*, s. 117.

verilmesi⁷⁷⁹ gibi attığı liberalleşme adımlarıyla CHP, muhalefete verilen desteği azaltmaya ve muhalefetin eleştiri silahlarını elinden almaya çalışmıştır.

DP'liler Parti adındaki “*Demokrat*” kelimesinin de avantajıyla, demokrasinin gerçek anlamda hayata geçmesinin DP iktidarıyla yaşanacağını iddia etmişlerdir. Menderes ve Bayar gibi, DP'nin önde gelenleri de yaptıkları açıklamalarla CHP'nin demokrasi konusundaki söylemlerinin samimi olmadığını söylediler ve sık sık 1946 Seçimlerinde yaşananları hatırlatmışlardır⁷⁸⁰. Bayar, “*1946 seçimlerinde olduğu gibi rey hırsızlığı yapamayacaklar*” sözleriyle demokrasiden taviz vermeyeceklerini vurgularken⁷⁸¹; Menderes'e göre CHP'nin tek maddelik bir programı vardı: Her ne pahasına olursa olsun iktidarda kalmak. 1946 Seçimlerinde yaşananlar da bu düşüncenin bir ürünüydü⁷⁸². Menderes, CHP'de yaşanan bu değişimi, “*Başka partilerin kurulması bir zaruret ve emri vaki olduktan sonradır ki, Halk Partisi din değiştirircesine dil değiştirip demokratik ve liberal bir sisteme kaymaya başlamıştı*” sözleriyle değerlendirmişti⁷⁸³. Böylece hem DP hem de CHP arasında başlayan demokratikleşme yarışı “*ikiz partiler demokrasisi*” olarak değerlendirilmiştir⁷⁸⁴.

2. Diktatörlük, baskı ve parayla oy toplandığı iddiaları: Propaganda döneminde CHP'nin en önemli propaganda silahı, 1946'da olduğu gibi, Cumhurbaşkanı İnönü olmuştur⁷⁸⁵. İnönü'nün seçim gezilerine çıkması ve CHP'ye oy istemesini eleştiren DP'ye göre demokrasiye geçilmiş olsa da CHP'nin tek partili dönemdeki uygulamalardan vazgeçmek istememekte, İnönü de eski alışkanlıkların etkisiyle

⁷⁷⁹ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 65, 68; Ancak CHP, tek partili dönemin imajından kurtulamamıştır. 1948 yılında bir ocak kongresinde “*vicdan azabı içindeyiz*”, “*insan içine çıkamıyoruz*” şeklindeki gibi serzenişlerle partililer, zaman zaman CHP'nin halk tarafından demokrasi düşmanı olarak görüldüğünden dert yanmışlardır⁷⁷⁹. *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1948, s. 1, 4.

⁷⁸⁰ Samet Ağaoğlu 7 Ocak 1947 de toplanan DP Birinci Büyük Kurultayı'nda “*Bizi buraya hürriyet hasreti topladı. Şahıs idaresine, zümre hakimiyetine son vermek kararı topladı. İktisadi refaha, iktisadi saadete ulaşmanın hasreti topladı.*” Orhan Mete, *Bütün Tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Partinin 1 inci Büyük Kongresi*, Ticaret Dünyası Matbaası, İstanbul 1947, s. 21.

⁷⁸¹ Şahingiray, *a.g.e.*, s. 68.

⁷⁸² *Zafer*, 26 Mart 1950, s. 1-2.

⁷⁸³ Esirci, *a.g.e.*, s. 203.

⁷⁸⁴ Timur, *a.g.e.*, s. 63.

⁷⁸⁵ İnönü seçimlerden önce, CHP Başkanlığından çekilmeyi, yerine Hüseyin Cahit Yalçın'ı getirmeyi düşünmüş ve fikrini Parti'nin önde gelenleriyle paylaşmıştır. Hilmi Uran ve Şükrü Saracoğlu başta olmak üzere CHP'nin önde gelenleri bu fikre şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü İnönü, CHP'nin başlıca kozuydu ve onu kaybettikleri takdirde hiç şansları yoktu. Toker, *a.g.e.*, s. 248; Eskişehir'de düzenlenen mitingde konuşanlardan M. Baha Pars; “*Bu milletin üç büyüğünden Atatürk ve Çakmak öldüler. İnönü kaldı. O'da ölürse, bu millet felakete maruz kalır... Bize oy vermezseniz İnönü'de Cumhurbaşkanı olmayacaktır...*” sözleriyle bunu açıkça ortaya koymuştur. *Yeni Sabah*, 1 Mayıs 1950, s. 5.

diktatörlük yönetimini sürdürmeye çalışmaktaydı. İnönü'nün hem parti başkanlığını hem de devlet başkanlığını bir arada yürütmesi de DP'liler tarafından eleştirilmiş, durumun Anayasa'ya aykırı olduğu dile getirilmiş ve devlet başkanının parti başkanı olduğu bir ülkede seçimlerin dürüst ve güvenilir bir şekilde yapılamayacağını savunulmuştur.

Beşiktaş'ta yapılan bir toplantıda söylenen “*Onlarda şef isterse her şey olur, şef istemezse hiçbir şey olmaz*” şeklindeki sözlerle, DP'liler İnönü'nün parti üzerinde tam bir baskı hakimiyeti kurduğu ve parti içi demokrasinin olmadığı iddia ettiler⁷⁸⁶. MP Genel Başkanı Hikmet Bayur da Ankara'da yaptığı bir konuşmada “*Bu memlekette demokrasinin gerçekten kurulduğunu ancak aramızda bir emekli Cumhurbaşkanı görmekle anlayacağız*”⁷⁸⁷ sözleriyle Cumhurbaşkanı'nın siyasetin içerisinde aktif olarak yer almasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

İddiaları kabul etmeyen CHP'ye göre, önemli iç ve dış meseleler karşısında dahi uzlaşma tekliflerini kabul etmediğini iddia ettiği muhalefetin asıl amacı Cumhurbaşkanı'nın vatandaşlarla ilişkisini kesmektir⁷⁸⁸. 7 Mayıs 1950'de Bursa Halkevi'ndeki konuşmada muhalefetin diktatör iddialarına cevap veren İnönü, seçim döneminde ülkede hemen hemen her gün en az 30 yerde toplantı yapıldığını, kendisinin de milletvekili adayı olarak, şehir şehir gezerek, kendini beğendirmeye çalıştığını anlatmış ve kendini beğendirmeye çalışan diktatörün daha önce görülüp görülmediğini sormuştur. Cumhurbaşkanı'na, DP'lilerin saygı göstermediklerinden şikâyet eden İnönü, DP liderine her zaman saygı göstereceğini ve onu ayakta karşılayacağını söylemiştir⁷⁸⁹.

⁷⁸⁶ *Hürriyet*, 23 Nisan 1950, s. 1,6; Propaganda sürecinde DP'lilerin seçimi kazandıkları takdirde yeniden İsmet İnönü'yü cumhurbaşkanı adayı gösterecekleri iddia edilmiştir. Buna Erzincan'da yaptığı konuşmada cevap veren ve Cumhurbaşkanı seçiminin gizli oylamayla yapıldığını, DP'nin iktidara gelebilmesi için en az 300 milletvekili kazanması gerektiğini belirten Bayur, “*O anda ben, bu 300 Demokrat Milletvekilinin karşısına çıkacağım. Diyeceğim ki: 'Ben filan zata Cumhurbaşkanlığı vaat ettim, beni mahcup etmeyin, onu seçin!'... Bu kadar saçma ve adi isnat olabilir mi?*” sözleriyle iddiayı kesin bir dille yalanlamıştır. Tokar, *a.g.e.*, s. 250.

⁷⁸⁷ *Vatan*, 28 Mart 1950, s. 1; Parti'nin kurucularından Sadık Aldoğan, MP'nin doğuş gerekçesini, “*Millet Partisi'nin ilk hedefi: Şef'in ve onun adamlarının sahneden uzaklaştırılması*” sözleriyle açıklamıştır. Sadık Aldoğan, “*Millet Partisi niçin doğdu?*”, *Kudret*, 8 Ağustos 1948, s. 1, 2.

⁷⁸⁸ İlhan Turan, *İsmet İnönü ve Tek Dereceli Seçimler (1946-1950-1954-1957) Üzerine Seçmeler*, İnönü Vakfı Yay., Ankara, 2002, s. 43-44.

⁷⁸⁹ *Ulus*, 7 Mayıs 1950, s. 1, 5; İnönü, 6 Mayıs 1950 Tarihli Biga Konuşmasında da “*Seçim zamanında diyar diyar dolaşarak, kendini vatandaşlarına beğendirmeye çalışan diktatör işitilmiş midir?*” demiştir⁷⁸⁹. *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1950, s. 1, 3; Tokar, *a.g.e.*, s. 20; Fakat Başbakan Günaltay, 28 Nisan'da 1950'de İstanbul'da yaptığı basın toplantısında, devlet mekanizmasının iyi işleyebilmesi için

1946 Seçimlerinde olduğu kadar yoğun olmasa da 1950'deki seçim öncesinde de baskı ve seçim yolsuzluğu iddiaları artmıştır. DP'ye göre CHP, 1946'da olduğu gibi baskı, korkutma ve yolsuzlukla seçimleri kazanmaya çalışmakta, sadece farklı yöntem kullanmaktadır. 1946'da halk daha çok jandarma ve polis dayaağıyla sindirilmeye çalışılırken; 1950'de dayak azalmış olsa da bitmemiş ve dayaağın yerini işten çıkarılma ya da sürgün edilme gibi tehditler almıştır. Vali, kaymakam ve muhtarlar yine sahnede idi ve vaatlerle köylünün iktidara oy vermesi sağlanmaya çalışılmaktaydı. Ayrıca seçmen kütüklerinin oluşturulması sürecinde, bazı seçim çevrelerinde DP'li seçmenlerin seçmen kütüklerine kaydedilmediği, kaydedilenlerden bir bölümünün ise bilinçli bir şekilde eksik veya yanlış bilgilerle kaydedilerek seçimlerde oy kullanmalarının engellenmeye çalışılmaktaydı⁷⁹⁰. Başka bir iddia da seçim günü DP listelerini delmeye yönelik listeler hazırlanmıştı. DP İstanbul İl İdare Kurulu daha önce bir tebliğ yayınlarak, başlarına DP'nin tanıdığı şahsiyetlerinin isimleri konulan ve altında diğer parti adaylarının isimleri olan sahte oy pusulalarına dikkat çekmiştir⁷⁹¹.

Seçim yaklaştıkça seçmene baskı yapıldığı, ekonomik vaatlerle veya parayla oy toplanmaya çalışıldığı iddiaları artmıştır. İsmet İnönü'de, 30 Mart'ta Malatya'da yaptığı konuşmada, muhalefetin korkutma iddialarını doğrularcasına, “*Eğer bizim demokratik cereyanımız şiddet politikacılarının hakim olması neticesi verirse, bu yüzden memleketin başına gelecek fena şeylerin ölçüsü ve hesabı yoktur*” demiştir⁷⁹². Benzer şekilde, İçişleri Bakanı Mehmet Emin Erişgil'de, Niğde'de yaptığı propaganda çalışmaları sırasında “*Ya bu hürriyetin devamına karar vereceksiniz, ya memleketin karanlık bir atıye gitmesine razı olacaksınız*” ifadelerini kullanmıştır⁷⁹³.

CHP'nin seçimleri kazanmak için insanlara para dağıtacağı, tohum ve benzeri şeyler dağıtacağı, bu yolla halkı kandıracağı iddiaları arttığına ancak bu iddiaların doğruluğuna inanmak istemediklerini belirten Menderes, bu tür girişimlerin olumsuz sonuçlar doğuracağını belirtmiş ve eklemiştir: “*Türk vatandaşlarının vicdanı para ile*

devlet başkanının tarafsız olması ve bağımsız seçilmesi gerektiğini söyleyerek, muhalefete destek vermiştir⁷⁸⁹. *Zafer*, 29 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁷⁹⁰ *Yeni Sabah*, 6 Nisan 1950, s. 1, 5.

⁷⁹¹ *Hürriyet*, 4 Mayıs 1950, s. 1, 4.

⁷⁹² *Ulus*, 31 Mart 1950, s. 1, 3.

⁷⁹³ *Zafer*, 3 Nisan 1950, s. 1, 6.

satın alınacak bir meta değildir.”⁷⁹⁴ Ancak propaganda sürecinde hayvanlara yemlik parası adı altında CHP’li köylülere para verildiği⁷⁹⁵, CHP’li bir milletvekilinin oy için çocuklara lastik ayakkabı dağıttığı⁷⁹⁶, Ağrı’da CHP pusulası dağıtıldığı ve alanlara 1 lira verildiği⁷⁹⁷ gibi iddialar basında yer almıştır.

Baskı iddialarının gündeme geldiği bir başka olayda Konya’nın Akşehir ilçesi Tuzlukçu bucağında yaşanmıştır. DP’nin kazandığı belediye başkanlığı seçimi, usulsüz olduğu gerekçesiyle Devlet Şûrası tarafından iptal edilmiş ve seçimlerin 15 Nisan 1950’de yeniden yapılması kararlaştırılmıştır. Seçimlerden bir gün önce onlarca jandarmanın geldiği ve DP binasının kapatılmaya çalışıldığı Tuzluca’da, DP’liler şikâyetle bulduklarında, verilen emrin uygulandığı cevabını almışlardır. CHP’li atlılarla jandarma süvarilerinin sokakta birlikte gezdiğini, seçim günü jandarmaların DP’li müşahitleri sandıklara yaklaştırmadığını, mükerrer oyların kullanıldığını, hatta hiç oy hakkı olmayanların oy kullandığını ve duruma itiraz edenlerinde gözaltına alındığını ileri süren DP, oy verme işleminin başlamasından bir süre sonra, seçimden çekildiğini açıklamıştır. İkinci bir Arslanköy hadisesinin⁷⁹⁸ yaşanmasının kendilerinin soğukkanlılığıyla engellendiğini söyleyen DP’lilere göre olayların asıl sorumlusu Konya Valisi’dir. Çünkü Vali Şefik Sayer, CHP’lidir ve CHP’den milletvekili olmaya karar verdiğine dair söylenti çıkmıştır⁷⁹⁹. Hakkında baskı iddiaları çıkan bir başka vali de Muş Valisi Bekir Suphi Aktan’dır. Şehrin önde gelenlerini çağıran Vali’nin; “*Demokrat Parti’ye oy verenler ya asılacak ya*

⁷⁹⁴ Esirci, *a.g.e.*, s. 225.

⁷⁹⁵ Necdet Evliyagil, “Sivas’ta Şikayetler Artıyor”, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950, s. 5.

⁷⁹⁶ Şehabettin Uzunkaya, “Sinop’un köylerinde Yapılan Oy Avcılığı”, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950 s. 5.

⁷⁹⁷ Haluk Durukal, “Ağrı’da D. Partili adayların Macerası” *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1950 s. 5.

⁷⁹⁸ Türkiye’de 1947 yılında yapılan muhtarlık seçimlerinde, ilk defa birden çok parti seçime girmiştir. Halk, uzun yıllardan sonra ilk defa bir muhalefet partisine oy verme imkanını elde etmiştir. Ancak halkın tercihi, tasnifler sırasında sandığa yansımamıştır. Ülkenin birçok seçim bölgesinde bu konuda şikâyetler gündeme gelmiştir. Arslanköy Olayı da bunlardan birisidir. Mersin’e bağlı bir köy olan Arslanköy’de muhtarlık seçimleri tekrar edilmek istenmiş ancak halkın tercihlerini dikkate almayan yönetime karşı köylülerin direnişi ve taşlı, sopalı bir kavga yaşanması, bazı köylülerin tutuklanması ve Konya Ağır Ceza Mahkemesi’nde yargılanması gibi talihsiz olaylar yaşanmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Ömer Akdağ, “Torosların Tepesinde Bir Demokrasi Destanı: Arslanköy Olayı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı 74, Ankara 2009. <http://www.atam.gov.tr>; ; Burçak, *a.g.e.*, s. 255.

⁷⁹⁹ Zafer, 17 Nisan 1950, s. 1, 6; Diyarbakır’dan da baskı yapıldığı konusunda iddialar gündeme geldi. “Şefik Soyer’den sonra Kemal Hadımlı, D. Bakır Valisi de D. P. Lileri yıldırmaq için baskı yapıyor, Demokratların evleri basılıyor, adaylar jandarma takibinde”. *Zafer*, 18 Nisan 1950, s. 1, 6.

sürüleceklerdir. Hepinizin kendi muntikanızda nüfuzu vardır. Herkes bölgesine sahip olacak. DP'ye bir tek oy çıkmayacak" diye tehditler savurduğu iddia edilmiştir⁸⁰⁰.

Ağrı'nın Eleşkirt ilçesi de baskı şikayetleriyle gündeme gelmiştir. Kaymakam, DP'lilere tohumluk verilmemesine dair muhtarlara yazılı emir vermiş, bu yazılı emri ele geçiren DP'liler de kaymakam hakkında adli makamlara şikâyetle bulunmuştur. Ayrıca miting için önceden izin almış DP'liler miting günü bakıyorlar ki, kendilerine izin verilen alan sürülmüş, tarla haline getirilmiştir. "*Allah'tan orman haline getirilmemiş*" diyen DP'liler, sürülmüş olmasına rağmen alanda toplanmaya başlayınca, jandarma kuvvetleri sürülmüş arazinin çiğnenmesine izin vermeyeceklerini belirtip, engel olmaya çalışmışlar, DP'liler ancak İlçe Seçim Kurulu'ndan izin aldıktan sonra miting yapabilmişlerdir⁸⁰¹. Tokat'ta Turhal Şeker Fabrikası işçileriyle görüşen Cumhuriyet muhabirine bir işçinin CHP'ye oy vermeleri için baskı yapıldığı iddialarını doğrularcasına söylediği şu sözler dikkate değerdir: "*Ne yapalım beyim, ekmek derdi. Demokrat Partiye giremiyorsak da, vicdanen müsterihiz. Sandık başında reyimize bakacak değiller ya*"⁸⁰².

DP teşkilatları resmi görevlilerin çalışmaları konusunda oldukça titiz davranmış ve onları yakından takip etmiş, gerektiğinde şikayet etmekten çekinmemiştir⁸⁰³. DP, CHP'yi baskı yapmakla itham ederken, zaman zaman benzer suçlamalara da hedef olmuştur. İnönü, 6 Mayıs 1950'de Balıkesir'de yaptığı konuşmada, bazı muhalif politikacıların zaman zaman devlet memurlarının yakasına yapıştıkları ve onları kara listeye almakla tehdit ederek, baskı yaptıklarını savunmuştur⁸⁰⁴. İnönü'nün şiddet olaylarının sorumlusu olarak muhalefeti göstermesi üzerine açıklama yapan Menderes, CHP'nin ne pahasına olursa olsun, iktidarda kalma arzususundan dolayı 1946 Milletvekili Seçimi'nin memlekette buhrana neden olduğunu savunmuştur. Menderes'e göre en küçük eleştirinin bile vatan haini sayıldığı bir ülkede, bütün

⁸⁰⁰ Recep Şükrü Apuhan, *Öteki Menderes*, Timaş Yay., İstanbul 1996, s. 41.

⁸⁰¹ *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1950, s. 5.

⁸⁰² Necdet Evliyagil, "Seçimler Arefesinde Köylü seçmenin duyduğu Endişe", *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1950, s. 5.

⁸⁰³ "Özellikle valilerin hareketlerini sıkı sıkıya takip etmişler; valilerin makam arabalarına CHP'li adayları bindirip bindirmedikleri, CHP binalarına uğrayıp uğramadıkları, CHP'li milletvekilleri ile görüşüp görüşmedikleri sürekli denetlemişlerdi. Kanuna aykırı bir durum görüldüğünde muhaliflerce il seçim kurullarına şikayet ediliyordu". Necdet Evliyagil, "Polis hafiyelerine dönen Demokratlar", *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1950, s. 5.

⁸⁰⁴ Turan, *e.g.e.*, s. 48.

kusurlar muhalefete yüklenemezdi⁸⁰⁵. “Açık bir gerçektir ki, vicdanda egemen olan özgürlük aşkı ve demokratik bir yönetim kurulması yolunda duyulan derin özlem, daima iktidarın şiddet politikası ile karşılaşılacak istenmiştir.” Dolayısıyla şiddetin sorumlusu olarak muhalefeti göstermesi doğru değildir⁸⁰⁶. “İnönü bir melek iddiasıyla dolaşüyor” diyen Bayar⁸⁰⁷ da, Partisini şu sözlerle savunmuştur:

“Eğer Demokrat Parti kurulduğu zaman bu memlekette hizmetten başka bir düşünceye kendini kaptırmış olsaydı, şimdiye kadar memleketin sükuneti yüz defa bozulmuş olurdu. Biz yalnız müdafaa vaziyetinde bulduk. Eğer mesul mevkide olanlar vazifelerini suistimal edecek olurlarsa kanuna dayanarak onların hakkından gelmek azmindeyiz.”⁸⁰⁸

Propaganda çalışmalarının sürdüğü bir dönemde DP'nin CHP ile ilgili iddialarını destekleyici bir gelişme yaşanmıştır. “Bizim Köy” kitabının yazarı Öğretmen Mahmut Makal'ın tutuklanmış ve tutuklanma nedeni günlerce basında yer almıştır. Kimilerine göre köyün ve köylünün sefaletini anlattığı kitabı nedeniyle, kimilerine göre de solculuk propagandası yaptığı gerekçesiyle gözaltına alınmıştı. Ayrıca Niğde Valisi'nin, Mahmut Makal hakkındaki olumsuz demeçleri de tepki çekmişti⁸⁰⁹.

⁸⁰⁵ Goloğlu, a.g.e., s. 400; Akşam, 26 Mart 1950, s. 1, 2.

⁸⁰⁶ Zafer, 26 Mart 1950, s. 1, 2; İnönü' 23 Mart 1950 tarihinde Polatlı'da yaptığı konuşmada; “Vatanda dirlik ve düzenin muhafazası, herşeyden evvel, siyasi mücadelemizin fena bir hastalıktan kurtulmasına bağlıdır. Bu hastalık ... muhalefet partilerinin bünyesine yerleşmiştir. Bu hastalığın adı şiddet politikasıdır” demiştir. Ulus, 24 Mart 1950, s. 1, 3; Cumhuriyet, 24 Mart 1950, s. 1, 4; Son Telgraf, 24 Mart 1950, s. 1, 3; Vatan, 26 Mart 1950, s. 1, 6; “Vatandaşların birbirlerine hor bakmalarına Demokrat Parti sebep oluyor”, Goloğlu, a.g.e., s. 398.

⁸⁰⁷ Erer, a.g.e., s. 522.

⁸⁰⁸ Burçak, a.g.e., s. 213; Vatan, 3 Nisan 1950, s. 1, 4; Celal Bayar, İkinci Kongre de DP'nin aşırı sağcı ve aşırı solculara kapalı olduğunu belirtmiştir. Yeşil, a.g.e., s. 121; Bu kararlılık bir yıl önce yapılan 2. Büyük Kongre'de İzmir delegesi Osman Kapanı tarafından “Biz 21 Temmuz 1946 seçimindeki maskaralıkları asla hortlatmayacağız. Oy sandıklarına uzanan eller, evladımızı boğmak için uzanmış ellerden asla farklı değildir. Bundan böyle hiçbir CHP'li hayatını tehlikeye koymadan hileye kalkışamayacaktır” sözleriyle dile getirilmiştir. Yücel, a.g.e., s. 72; Baskılar karşısında Celal Bayar 1947 yılında yaptığı bir konuşmada, “Bu dava, başlarımıza gökyüzünden ateş yağdırsalar gene yürüyecektir ve mutlaka bu azim ve kararlarımızın zaferini göreceğiz”⁸⁰⁸ diyerek parti olarak kararlılıklarını ve mücadele azimlerini ifade etmiştir. Burçak, a.g.e., s. 117; DP'li Kemal Özçoban, ara seçimler nedeniyle TBMM'de yaptığı bir konuşma da “Sizin halinize gülüyorum. Hırsızlıkla iktidarda kalmak için millet iradesiyle oynamak alışkanlığından hükümet ve parti olarak ne zaman vaz geçeceksiniz” demiştir. TBMM Tutanak Dergisi, VIII. Dönem, cilt: 13, birleşim: 7, 17 Kasım 1948, s. 178.

⁸⁰⁹ Uyar, a.g.b.,s. 322.; Bizim Köy adlı bir roman yazan Mahmud Makal, Halkevinde öğrencilerine “şimdiki zamanda zenginler çocuklarını okutuyor, fakirlerin çocukları okuyamıyor, fakat iki üç sene sonra yeni bir devlet kurulacak, o vakit zengin, fakir, berber, demirci hep beraber ve musavaten okunulacak” dediği için tutuklandığı iddia edilmiştir. Aksaray Cezaevinde, Cumhuriyet muhabeirine yaptığı açıklamada Makal, köy hayatını anlatan romanını gerçekçi bulmayanlara, “Balı bilmeyen, çorapsız gezen, köylü olur mu?, köyde bit olur mu? diyenler gidip köyleri ve köylüleri görsün.” demiştir. Cumhuriyet, 17 Nisan 1950, s. 1,4.

3. Seçim Kanunu ve Seçim Güvenliği: 1946 Seçimlerinde yaşananlardan dolayı bu konu DP için kırmızı çizgi olmuş, özellikle de adli güvence sağlanmasını şart koşturmuştur. Seçim güvenliği için yeterli koşulların sağlanmadığı gerekçesiyle de 1946'dan 1950 yılına kadar yapılan hiçbir seçime katılmamıştır. CHP gerek muhalefetten gelen tepkiler gerekse de toplumun diğer kesimlerinden gelen tepkiler nedeniyle geri adım atmak ve adli kontrolü de içeren 5545 Sayılı Seçim Kanunu'nu kabul etmek zorunda kalmıştır.

5545 Sayılı Seçim Kanunu'nu kendi başarıları gibi göstermeye çalışan DP, vatandaşın oylarının hukuki güvence altına alındığına, halkın oylarını korkmadan kullanabileceğine ve istediği partiyi iktidara getirebileceğine dair bir bilinç oluşturmaya çalışmıştır. Bu bilinci oluşturmak için oy verme yöntemini anlatma amacıyla köylere kadar giden görevlilerin yanı sıra DP'nin yayın organı Zafer gazetesi ve propaganda metinleri gibi araçlar kullanılmıştır⁸¹⁰. Bayar'ın; “*Dört seneden beri demokrasinin bu memlekette gelişmesi için mücadele ediyoruz. (...) Bugün Allaha şükrederek söylüyorum ki; Demokrat parti millet iradesinin tecellisini istihsal için yeni bir seçim kanununu millete bağışlamak yolunu bulmuştur*” sözleriyle DP'nin başarısı olarak gördüğü Kanun'u⁸¹¹; Menderes, “*Demokrasinin Sakarya Zaferi*” diye adlandırmıştır⁸¹².

Seçim Kanunu çıkmış olsa da halkta, uygulamada ne kadar geçerli olacağı ve 1946 Seçimlerinde yaşananların tekrar edip etmeyeceğine dair bir şüphe, korku vardı. Yaşanması durumunda ise DP'nin bu konuda izleyeceği tavrının ne olacağının merak ediliyordu. Bu konuda hiçkimsenin endişe duymasına gerek olmadığını ve herkesin

⁸¹⁰ “*Oy verirken dikkat edeceğimiz noktalar*”. Zafer, 1 Nisan 1950, s. 1, 4; Seçim kartlarında yanlışlıklar olduğuna dair haber. Zafer, 4 Mayıs 1950, s. 1.

⁸¹¹ Şahingiray, a.g.e., s. 49.

⁸¹² Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, cilt: 2, İstanbul, 2009, s. 483. Kabul edilen Yeni Seçim Kanunu'nda nisbi temsil yerine çoğunluk esası yer almaktadır. Bu durumun sıkıntıya yol açacağını düşünen DP, CHP ile bu konuyu görüşmek istemiş ve Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu; CHP temsilcileriyle bir araya gelmişlerdir. Ancak daha görüşmenin başında CHP'li Ahmet Faik Barutçu'nun seçim sonuçlarından duyduğu güvenle; “*Endişenizi anlıyorum. Partinin esaslı elemanlarının seçilmesini sağlamak üzere bizden bir kontenjan istemeye geldiniz. Bunu size vermeye hazırız, konuşalım*” sözleri görüşmenin sonu olmuştur. Ayağa kalkan DP heyetinden Fuat Köprülü; “*Sizden kontenjan dilenmeye değil, Seçim Kanunu'nun çaresiz bıraktığı bir mahzura beraberce çare aramaya geldik. Söze devamda fayda görmüyoruz*” demiştir. Seçimi kazanacaklarından emin olan Barutçu, DP heyeti ayrılırken en sondaki Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'na hitaben, “*Fevzi Lütfi Bey, sonra pişman olacaksınız, çünkü hiç biriniz Meclis'e giremeyeceksiniz. Sizi teselli etmek bize düşecek*” diyince, DP temsilcisi Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun bu sözlere cevabı “*Bakalım kim kimi teselli edecek*” olmuştur. Yalman, a.g.e., s. 1514-1515.

güven içerisinde oy kullanabileceğini belirten Bayar; “Çıkan reyler hangi partiye veya kimlere ekseriyet temin ediyorsa bu milletin mukadderatına o sahip olacak... Millet iradesine isyan edenler ise nasıl yola getirileceklerini pekala bilirler” sözleriyle seçim güvenliğinden taviz vermemekte kararlı olduklarını vurgulamıştır⁸¹³. Böylece DP bir yandan yıllardır tek partiye karşı birikmiş hoşnutsuzluğunu kullanarak seçmene yaklaştırmaya, diğer yandan da CHP’ye milli iradeye saygılı olması ve oy sandıklarına müdahale etmemesi, aksi halde sonuçlarına katlanacağı tehdidi ile gözdağı vermeye çalışmıştır.

DP’nin seçim emniyeti ve Milli Ant Kararlarına dayanan meşru müdafaa sözlerini, CHP, “Şiddet politikası” olarak kabul etmiş ve propaganda malzemesi olarak kullanmaya çalışmıştır. İnönü Adana’daki mitinginde muhalefetin şiddet yanlısı olduğunu ve şiddet yoluyla oy toplamaya çalıştığını oysa kendilerinin uzlaşma taraftarı olduklarını savunmuş ve “Memlekette siyasi huzur ve emniyeti, partiler arasında itimat istikametinde doğru tekâmül ettirmeliyiz” demiştir⁸¹⁴. Ayrıca CHP’nin seçimin güvenliğinin sağlanmasına ayrı bir önem verdiği görülmektedir. Bu durum halkta bu yönde oluşturulacak bit kanaatinin CHP’yi iktidara taşıyacağına inanılmasından⁸¹⁵ ve 1946 Seçimlerinin parti üzerindeki olumsuz izlenimlerini silme, Parti’yi temize çıkarma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Fakat CHP Genel Merkezi’nin çabalarına rağmen taşrada, eski alışkanlıkların etkisiyle iktidarı kaybetme korkusuyla, halk üzerinde baskı kurma girişimlerinin yaşandığı⁸¹⁶ ve bunların zaman zaman ölümle sonuçlanacak kadar ileri gittiği görülmüştür⁸¹⁷.

1946 Seçimlerinde yaşanan idari baskı ve usulsüzlüklerin 1950’de yaşanmasına engel olmak isteyen DP, seçim güvenliğinin sağlanması için, seçim dönemine özgü

⁸¹³ Şahingiray, a.g.e., s. 71-72.

⁸¹⁴ *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1950, s. 1, 3; *Ulus*, 3 Nisan 1950, s. 1, 3.

⁸¹⁵ *Ulus*, 29 Nisan 1950, s. 1, 6; *Ulus*, 11 Mayıs 1950, s. 1, 5.

⁸¹⁶ “Efendi oğlum... Bizim köy baştan başa Demirkıratır. Geçenlerde Halk Partisi civar nahiyelerden birinde bir toplantı tertip etti. Bizim köyle bitişimizdeki köyler bu toplantıya katılmadılar. Bunun üzerine muhtar, köylüleri meydana toplayarak ‘eğer seçimlerde oyunuzu Halk Partisi’ne kullanmazsanız, hükümet mahsulünüzü almayacak; size hayvan vermeyecek’ diye bağırdı... Ne yapalım beyim sen söyle...” Necdet Evliyagil, “Seçim Arafesinde Köylü Seçmenin Duyduğu Endişe”, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1950, s. 5.

⁸¹⁷ “Bir Köylü Demokrat öldürüldü” *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1950, s. 3; “Malatya’da bir Demokrat tabanca ile öldürüldü”, *Zafer*, 6 Mayıs 1950, s. 1.

koalisyon hükümeti kurulmasını teklif etmiş ancak CHP kabul etmemiştir⁸¹⁸. Fakat DP seçim güvenliği konusunda kararlıdır ve bu kararlılıkla, 27 yıllık CHP iktidarında yaşanan muhtar ve jandarma baskısından, tahsil memurlarının kötü uygulamasına, yol vergisi ve angarya mecburiyetine kadar, halkın şikâyet ettiği pek çok uygulamayı propaganda faaliyetlerinde kullanmıştır. Halka bu sıkıntıların sona ermesinin yolunun seçim günü sandığa koşmaktan geçtiğini anlatan DP, bunda oldukça da başarılı olmuştur. Çünkü seçim günü;

*“Nurcular, Ticaniler ve daha binbir çeşit cahil fakat inkılabı affetmez insanlar artık sahnede idi. Malı para etmeyen köylü, köy mektebine kağnısıyla taş çekmeğe mecbur tutulan çiftçi, yolu yapılmamış köylü, jandarmadan dayak yemiş muhtar, kârına kesat gelen Murahabacı, doğudaki şeyhler, ağalar, yeni seçimde sandık başına cihada gider gibi gideceklerdi.”*⁸¹⁹

Bu sırada bazı askerlerin DP Genel başkanı Celal Bayar’a giderek, 1946 Seçimlerinde yaşanan usulsüzlüklerin tekrarlanması halinde müdahale edeceklerini belirttiklerine dair bir söylenti de yayılmıştır⁸²⁰.

4. CHP'nin Devlet İmkanlarını Kullanarak Propaganda Yaptığı İddiası: DP'ye göre, uzun süredir iktidarda olmanın etkisiyle, kendini devletle özdeşleştirmiş olan CHP, propaganda çalışmalarında devletin imkanlarını kullanmakta, başta İnönü olmak üzere tüm CHP teşkilatında bu durum açıkça görülmektedir. 8 Mayıs'ta miting için İstanbul'a gelen İnönü, Hayparpaşa Garı'ndan kendisi ve ailesi için bekletilen “Ülev” adlı yolcu vapuru ile karşıya geçmiş ve Dolmabahçe Sarayı'nda istirahat çekilmiştir⁸²¹. Ayrıca mitinglerin kalabalık ve coşkulu geçmesi için yüklü miktarda para harcandığına dair haberler basında yer almıştır⁸²². Bayar ise Menderes ile beraber Karadeniz'e yaptığı bir seyahatte, deniz yoluyla Giresun'un Bulancak kazasına gelmişler, bulabildikleri bir kayıkla karaya çıkmak istemişler fakat denize düşmüşlerdir. Üstelik istikbal endişesinden dolayı hiçbir resmi görevli Bayar'ı kaşılamaya gelmemiş ve onlarla ilgilenmemiştir. Daha sonra Giresun'a geldiklerinde vatandaşlara hitap edecekleri sırada elektirikler kesilmiş, uzun süre karanlıkta beklemişler, vatandaşların kendi imkânlarıyla buldukları aydınlatma lambalarının

⁸¹⁸ Barutçu, a.g.e., s. 391-399; Karpat, a.g.e., s. 324; Cumhuriyet, 18 Mart 1950, s. 1, 3; Vatan, 28 Mart 1950, s. 1, 4.

⁸¹⁹ Aydemir, a.g.e., s. 481.

⁸²⁰ Toker, a.g.e., s. 250.

⁸²¹ Yeni Sabah, 9 Mayıs 1950, s. 1, 5.

⁸²² Zafer, 5 Mayıs 1950, s. 1, 6.

ışığında partililere hitap etmişlerdir⁸²³. Bayar başka bir mitingde ise konuşma yapabilmek için bir otomobilin üzerine çıkmak durumunda kalmıştır.

Celal Bayar Sungurlu'da konuşma yaparken. *Vatan*, 5 Mayıs 1950, s. 1.

İsmet İnönü'nün propaganda çalışmalarında devlet imkanlarını kullanmasını eleştiren bir haber. *Zafer*, 3 Mayıs 1950, s. 1.

DP'nin CHP'nin halkın parasını harcadığı iddiaları çerçevesinde kullandığı en önemli propaganda argümanlarından biri de şüphesiz seçim çalışmaları sırasında İnönü ve Bayar'ın kullandıkları otomobiller olmuştur. Bayar'ın seçim gezileri için kullandığı araç, İnönü'nün kullandığı araçla kıyaslanmıştır. İsmet İnönü, aynı zamanda Cumhurbaşkanı olması nedeniyle, seçim çalışmaları sırasında Cumhurbaşkanına tahsil edilmiş bir treni ve limuzini kullanmıştır. Bayar'ın kullandığı araç ise “*steysin-cip*” denilen bir otomobildir. İnönü'nün limuzininin yanında oldukça mütevazi ve

⁸²³ Arif Hikmet Pamukoğlu, *Türkiye'de Demokrasi, İkinci Meşrutiyetten-İkinci Cumhuriyete*, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1961, s. 32.

gösterişsiz olan bu araç, DP'nin propagandalarında halkçılığın bir sembolü olmuştur. Bayar, cumhurbaşkanı seçilinceye kadar bu aracı kullanmış ve hatta Cumhurbaşkanı seçildiği Meclis toplantısına, eşyle beraber, bu otomobille gelmiştir⁸²⁴.

5. Ekonomik Sıkıntılar: DP'nin seçim öncesinde CHP'ye karşı en sert eleştirileri yaptığı konuların başında ekonomi gelmektedir. 1946'da alınan ve "7 Eylül Kararları" olarak bilinen, ekonomik tedbirler sonucu 1 Dolar 1,30 TL'den 2,80 TL'ye yükselmiş, iç piyasa daralmış ve enflasyon artmış⁸²⁵. Gaz yağı sıkıntısı, hastane ve ilaç yokluğu, bazı doktorların hastalardan yasadışı yollarla para aldıkları, verem gibi bazı bulaşıcı hastalıkların yayıldığı, özellikle Doğu Karadeniz'de köylülerin yetiştirdiği hububatın kendilerine yetmediği, insanların ete hasret kaldığı, memleket genelinde buğday sıkıntısı çekildiği, zor bir süreç yaşanmaktaydı⁸²⁶. Bu ortam DP'ye önemli bir avantaj sağlamaktaydı. DP'ye göre Ülke'nin büyük bir ekonomik sıkıntı içinde olduğu yıllarda Celal Bayar, önce İşbankası'nı, daha sonra da Sümerbank, Etibank, İzmir Kâğıt Fabrikası, Beykoz Şişe Cam Fabrikası ve Turhal Şeker Fabrikası gibi kuruluşları memlekete kazandıran kişiydi. Üstelik başarılı çalışmalarıyla Atatürk'ün en güvendiği isimlerden biri olmuş ve yaşanan iktisadi sorunların çözümünde İnönü'den beklediği başarıyı göremeyen Atatürk, Başbakan İsmet İnönü'nün istememesine rağmen, Bayar'ı 1932 yılında İktisad Vekilliğine, 1937'de de Başbakanlığa getirmişti⁸²⁷.

Hayat pahalılığı, işsizlik, yoksulluk ve yokluk gibi sorunları hemen hemen her ortamda dillendiren DP, CHP'nin uyguladığı iktisadi politikalar ve devletçilik anlayışının yanlış olduğunu, hayat pahalılığının nedeninin askeri harcamaların artmasından kaynaklandığı iddialarının doğru olmadığını, devletçiliğin özel teşebbüse engel olmaması ve sanayinin geliştirilmesine öncelik verilmesi gerektiğini savunmuştur. Halkın ağır vergiler altında ezildiğini ileri süren DP, özellikle "*Varlık*

⁸²⁴ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 20.

⁸²⁵ Yeşil, *a.g.e.*, s. 80-81.

⁸²⁶ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 269-277.

⁸²⁷ Bozdağ, *a.g.e.*, s. 94-138; Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yay., İstanbul 2012, s. 318-319; Atatürk, Bu değişiklikten dolayı sitemde bulunan İnönü'yü, arkadaşlıkla devlet işlerini birbirine karıştırdığı için "*Bu işleri bir yere kadar İsmet Paşa götürür, bir yerden sonra da Celal Bayar taşımaya başlar. Hiç kimsenin kerameti kendisinde görmeye hakkı yoktur. Bir devlet adamı, kerameti kendisinde görmeye başladı mı, Devlet Adamlığını bitirdi demektir*" sözleriyle fena halde azarlamıştır. Bozdağ, *a.g.e.*, s. 20.

Vergisi” sebebiyle birçok insanın zor durumda kaldığını belirterek, CHP’yi eleştirmiştir. Bayar’a göre; “*Hükümet makinası iyi işlemiyor. Memleketin mali sistemi bozuktur. Bir müddetten beri ısrarla takib edilen mali politika eğer bundan süratle ricat etmezlerse bizi mutlak bir iflasa götürecektir*”⁸²⁸. Geçmişteki siyasi deneyiminin de verdiği güven duygusunu da arkasına alan Bayar, ülkenin içinde bulunduğu durumu ve çözümünü; “*Memleket iktisadi bir perişanlık içinde yüyüyor, D. Parti, Atatürk inkılabını tamamlamak arzusu ile ortaya atılmıştır*” sözleriyle ortaya koymuştur⁸²⁹.

6. DP’nin Köy Politikası ve Milletın Sesi Olduğu İddiası: DP, büyük toprak sahipleri ve tüccar sınıfının partisi olarak ortaya çıkmış gibi gözükmişse de, tabanı çiftçi, köylü, işçi ve esnaf gibi orta ve daha çok da alt kesimdir. CHP iktidarı döneminde kendini dışlanmış, hor görülmüş⁸³⁰ hisseden bu kesimin desteğini kazanmak için kampanyasını “*köylüyü müreffeh kılmak*” eksenine oturtarak, bu kitleleri harekete geçirmesi DP’ye iktidar olma yolunu açmıştır⁸³¹.

Atatürk’ün, Türkiye’nin efendisi olarak işaret ettiği çiftçi ve köylü, jandarma ve tahsil memurlarının baskısı altında, 6 liralık yol vergisini ödeyemediği için sürgüne gönderilmekte ve günlerce angar işlerinde çalıştırılmaktadır⁸³². Zor durumda olan bu insanlar, CHP’nin üstten bakan ve aşağılayıcı yaklaşımından da halk hoşlanmamış⁸³³

⁸²⁸ *Yeni Sabah*, 1 Mayıs 1950, s. 1, 5; İnönü, mali sıkıntıların, katlanılmak zorunda olunan askeri masrafların ağırlığından ileri geldiğini, mali tasarrufun ancak askeri bütçenin hafifletilmesi, zorunlu devlet hizmetlerinin kaldırılması, maaş ve ücretlerden indirim yapılması suretiyle mümkün olabileceğini belirtmiştir. DP’ye, mali sıkıntıya askeri bütçeyi indirerek mi çare bulmayı düşündüklerini soran İnönü, DP’nin israf iddialarına değinerek, “*Savarona yatı batırılrsa ve Cumhuriyet Başkanı maaşı, otomobilleri ve beyaz treni bazı politikacıların arzu ettikleri gibi kaldırılrsa, devletin maliyesi düzelecek mi?*” diye sormuştur. *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1950, s. 1, 3.

⁸²⁹ *Zafer*, 3 Mayıs 1950, s. 1, 6; Savaş yıllarının getirdiği sıkıntılar nedeniyle, Aydın’da köylü, memur gözetiminde yağını sıktıktan ve devlete yükümlü olduğu yağı verdikten sonra, yağ sıkılan tekneler mühürlenmişti. DP’liler, mühürlü yağ teknelerini miting meydanlarına getirip ‘*teknelerdeki mührü devlet kesmese biz keseceğiz*’ şeklinde propaganda yapmışlardır. Günver Güneş, a.g.m., s. 217.

⁸³⁰ CHP yöneticilerinin halka bakış açısını göstermesi bakımından, Eski CHP Başbakanlarından Recep Peker’in söylediği iddia edilen sözler buna bir örnektir. Recep Peker odasının penceresinden 1950 Milletvekili Genel Seçimi’yle seçilen Meclis’teki milletvekillerini görünce şöyle demiştir: “*Bir sürü basit giyinişli ve kasketli insanlar*” Recep Bilginer, “946dan 950ye”, *Siyaset*, 30 Mart 1951, s. 4.

⁸³¹ Suat Oktar ve Arzu Varlı, “Türkiye’de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 1, 2010, s. 6.

⁸³² Ahmet Cemil Ertunç, *Cumhuriyet’in Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü-Bugünü*, Pınar Yay., İstanbul-2010, s. 349-350.

⁸³³ İlber Ortaylı - İsmail Küçükkaya, *Cumhuriyetin İlk Yüzyılı 1923-2023*, Timaş Yay., İstanbul, 2012, s. 164; CHP Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı (1949 Ocak başında Aydın Halkevi’nde yaptığı konuşmada “*Ben bu bölgelere gittiğimde, birtakım kimselerle öğrencilerin tercümanlık*

ve kurucuları veya programını pek fazla tanımadığı DP'ye yönelmiştir. Nüfusun %75'inin kırsalda olduğunun ve iktidara giden yolun köylülerin desteğinin kazanılmasından geçtiğinin farkında olan DP de propaganda çalışmalarının merkezine köylüyü almıştır. Ekonomik sıkıntılar, jandarma, tahsildar veya ormancı gibi resmi görevlilerin baskısı, iktidarın izlemiş olduğu laiklik politikası ve Türkçe ezan gibi uygulamalar halkı, özellikle de köylüyü CHP'den uzaklaştırmıştır. Propaganda çalışmalarında bu noktalara temas eden DP, köylülere hor görülmeyecekleri, saygı görecekları, sıkıntılarına çözüleceği, resmi görevlilerin eziyet edemeyecekleri adaletli bir yönetim vaat etmiştir.

DP'liler köy köy, kasaba dolaşarak yaptıkları propaganda çalışmalarında, DP'nin milletin bağrından çıktığını ve milletin sesi olduğunu savunmuşlardı. Bu konudaki en çarpıcı açıklamalardan biri, Bayar'ın Düzce mitingi'nde söylediği şu sözlerdir:

*“Demokrat Parti, ne Ahmet'in, ne Mehmet'in ve ne de Celal Bayar'ın partisidir. Demokrat Parti, milletin yani sizin partinizdir. Beni başkan olmaya layık görmüşsünüz fakat benim sizlere layık olmadığım bir vakit geldiğinde beni alaşağı etmezseniz bunun vebali sizin boynunuzdadır.”*⁸³⁴

DP propaganda çalışmaları sırasında, köylerin ihmal edildiğini, şehirlere sunulan hizmetlerin köylerden esirgendiğini ve köylülerin ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüğü sık sık dile getirmiştir. Bu konudaki en dikkat çekici propaganda konuşmalarından biri İstanbul milletvekili adaylarından Mükerrrem Sarol, Sultanahmet mitinginde yapmıştır. Sarol, “Sözlerimiz İktidarın işitmez kulaklarına duyurulmuyor, köylünün derisini soyup sırtına frak yapmaktadır” demiştir⁸³⁵. Bayar, “Ya memlekette millet iradesine dayanan tam manasile bir idarenin kurulmasına temel olacak veyahut memleketi yeniden siyasi buhrana sürükleyecek” sözleriyle seçimin yapılacağı 14 Mayıs tarihinin önemine dikkat çekmiştir⁸³⁶.

yapması sayesinde konuşabildim. Onları şimdi serbest bırakırsak oylarını ya Hasso'ya ya Memo'ya verirler. Büyük Millet Meclisi'ne Hassoların Memoların dolmasına sizin vicdanınız razı olur mu?” demiştir. Bu sözlere ünlü şair Neyzen Tevfik; “Rızık için Allah kerim, fisk (ahlaksızlık, hak yoldan çıkmak) için Cevdet Kerim” sözleriyle tepkisini göstermiştir. Aslandaş, a.g.e., s. 100, 102.

⁸³⁴ Zafer, 30 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁸³⁵ Hürriyet, 9 Mayıs 1950, s. 4.

⁸³⁶ Cumhuriyet, 20 Nisan 1950, s. 1; DP, toplumu oluşturan birçok kesimden olduğu gibi, CHP'nin uygulamaları ve özellikle Varlık Vergisi sayesinde gayri müslim kesimden de kolayca destek aldı. Varlık Vergisi'ne ilk itiraz edenin kendisi olduğunu söyleyen Bayar, DP'nin vergi politikasında adalet anlayışının esas alındığını belirtmiş ve “... bu vergi artık tarihe gömülmüştür... ümit ediyorum ki, artık böyle vergiler konmayacaktır” demiştir⁸³⁶. Koçak, a.g.e., s. 149

7. Komünistlik İddiası: 1946 yılında olduğu kadar yoğun olmasa da, CHP'den DP'ye yönelik komünistlik suçlamalarını sürdürdüğü görülmektedir. CHP'li Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın, DP'nin yayımladığı Milli Ant'ı işaret eden bir yazısında, bu bildirinün ülkedeki birlik ve beraberliği, istikrarı bozabileceğini belirtmiş ve “*En evvel, katî suretle bilmeli ve inanmalıyız ki, bizi zayıf düşürebilecek bizi, birbirimize katmaya sebep olabilecek, memleketin istikrarını bozacak herşeyin altında bir Moskof parmağı bulunmak pek kaaldır*” diyerek bildirinün komünist düşüncenin ürünü olabileceğini iddia etmiştir⁸³⁷. CHP'liler, Sovyet radyolarının aylardan beri CHP ve İnönü aleyhtarı yayın yaptığını belirterek, CHP'ye oy vermemenin Rusları memnun etmek anlamına geleceğini savunmuşlardır⁸³⁸. Milletvekili adaylarından Seyfi Orhon'da Karabükte yaptığı konuşmada, “...*bu memleketi İnönü kurtarmamışsa kim kurtarmış sanki? Celal Bayar, Köprülü Fuat, Stalin Yoldaş mı kurtarmıştır?*” sözleriyle DP liderlerini Stalinle aynı safta olmakla itham etmiştir⁸³⁹. Ancak, CHP bu iddiasının halk üzerinde etkili olmadığını görmektedir. Bunda komünistliğin dine soğuk baktığı şeklinde genel bir kanaat hakimken, DP'lilerin CHP'lilere göre daha dine yakın gözükmeleri ve birkaç yıl önce DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner ile Eski Bakanlardan Hasan Ali Yücel arasında yaşanan mahkeme süreci ve davayı Öner'in kazanması etkili olmuş olabilir.

8. Dinin Siyasete Alet Edildiği İddiası: Bu konu DP'nin kuruluşundan beri belki de en hassas ve temkinli olduğu konudur. Daha önceki TCF ve SCF deneyimleri de bu konuda DP'nin dikkatli adımlar atması gerektiğini ortaya koymaktaydı. Parti tüzüğünde laikliğe yer vermiş⁸⁴⁰ olsa da, CHP'ye göre DP'nin halka daha muhafazakâr gelmesi ve beyannameinde millete mal olmuş inkılapların korunup, yaşatılacağından söz edilmesi gibi nedenlerden dolayı CHP'nin ithamlarına hedef olmaktan kurtulamamıştır. Bu ithamlardan biri de Bayar'ın 1948 yılında Urfa'ya

⁸³⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, “Komünistler her tarafta nasıl çalışıyorlar”, *Ulus*, 10 Ocak 1950, s. 1, 3.

⁸³⁸ Şehabeddin Uzunkaya, “Samsunda herkes ‘kendi atını nallatmakla’ meşgul”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1950, s. 5.

⁸³⁹ *Vatan*, 6 Mayıs 1950, s. 3.

⁸⁴⁰ DP'nin laiklikle ilgili görüşleri parti tüzüğününün 14 maddesinde şöyle ifade edilmiştir: “*Partimiz, laikliği, devletin din ile hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar; din hürriyetini, diğer hürriyetler gibi, insanlığın mukaddes haklarından tanıır. Dinin siyaset aleti olarak kullanılmasına, devlet işlerine karıştırılmasına, başka dinler aleyhine propaganda vasıtası yapılarak kardeşler arasındaki sevgi ve tesanüdü bozmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete geçirmesine asla müsamaha olunmamalıdır.*” Sabahattin Nal. “Demokrat Parti'nin 1950–1954 Dönemi Din Siyaseti”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2005, Cilt: 60, Sayı 3, s. 139.

yaptığı ziyaretle ilgilidir. CHP İl Teşkilatı, ziyaretle ilgili Genel Merkeze gönderilen bir yazıda; “Herkes eski kıyafetlerini giysin, dinimizi ve eski adetleri ve kıyafetlerimizi yeni baştan ihya etmek isteyen ve bunun için mücadeleye giren Başbakanımız geliyor” şeklinde propagandaların yapıldığı, “Dinsiz millet yaşayamaz” şeklinde dövizler taşındığı belirtmiştir⁸⁴¹.

CHP’lilerin DP’nin halkın dini duygularını istismar ettiği yönündeki suçlamaları karşısında Celal Bayar; “Dinin siyaset aleti olarak kullanılmasına, yurttaşlar arasında sevgi ve tesanüdü bozacak şekilde propaganda yapılmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete getirmesine müsamaha olunmayacaktır” sözleriyle suçlamaları kabul etmemiştir⁸⁴². “Yollar köylere kadar uzandıkça, elektrik ve su köylere kadar geldikçe, traktör ve sair makineler köylünün hayatı arasına girdikçe kalkınması ve seviyesi yükselen bu insanlar hurafelere kapılmazlar” diyen Menderes’e göre ülkede yaşanan irticai oluşumların asıl nedeni ekonomik sıkıntılardır. Çözüm ise halkın refah seviyesinin artmasına bağlıdır ve dolayısıyla da yaşanan gerici hareketlerden de 27 yıldır iktidarda olan, ekonomik sıkıntıların sorumlusu CHP’dir⁸⁴³.

İktidar ile ana muhalafet arasında bu tartışma yaşanırken; basında dinin siyasete DP’liler tarafından değil, CHP’liler tarafından alet edildiğine dair haberler çıkmıştır. Seçimlerden birkaç ay önce basında, CHP’nin Ulus Matbaası’nda basılıp, Ordu İl Kongresi’nde dağıtıldığı ileri sürülen, “Demokrat Partinin Hüviyeti, yahut Köyde Bir Muhakeme” adlı kitapla ilgili haberler yer almıştı. Kitapta, Allah’ın müminlerin birlik, bütünlük içinde olmasını, anlaşmazlık yaşarlarsa ıslah edilmesini emrettiği, Türkiye’de son dönemlerde yaşananlardan dolayı “İşte o Muhteşem İnönü’de günlerden beri Ege bölgesinde Allah’ın bu emrini vatandaşlara telkin ile meşgul olmuştur... Biz, Allahın emrine ve İnönü’nün nasihatlerine uyuyoruz” ifadelerinin yer aldığı iddia edilmiştir⁸⁴⁴. CHP’nin Doğu Anadolu’da yakınlaştığı şeyhlerin “Cumhuriyet inkılabına inanmış” kişiler olduğunu iddia ederken; DP’nin yakınlaştığı

⁸⁴¹ BCA. 490.01.443.1831.1.21

⁸⁴² Şahingiray, a.g.e., s. 58.

⁸⁴³ Eraslan, a.g.k., s. 558; CHP tarafından Adana’da bir tarafı 6 Ok’lu muskaların dağıtıldığı ileri sürülmüştür. Bedii Faik, *Matbuat Basın Derken Medya*, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul 2001, s. 46.

⁸⁴⁴ *Vatan*, 10 Ocak1950, s. 1, 4.

kişilerin ise “mürteci” ve “yobaz” olduklarını iddia ettiği ileri sürülmüştür⁸⁴⁵. Başka bir habere göre ise, Isparta'nın Keçiborlu ilçesinde Cuma namazı için vaaz veren İlçe Müftüsü Bekir Sönmez'in “Oylarınızı C.H.P.sine veriniz. Demokratlara oy verirseniz kâfir olursunuz. Çünkü Halk Partisinin başı İnönüdür” şeklinde konuşmasına tepki gösteren cemaat⁸⁴⁶ “Senin arkanda namaz kılınmaz” diyerek, müftüyü cami dışına çıkarmış ve öfkeli cemaatin elinden müftüyü jandarma kurtarmıştır⁸⁴⁷. En fazla gündeme gelen iddia ise CHP-Ticaniler tarikatı ilişkisidir. Atatürk'ün heykel ve büstlerine yaptığı saldırılarla adını duyuran ve Meclis'in dinleyici locasından Arapça ezan okuyan Ticaniler tarikatının⁸⁴⁸ şeyhi Kemal Pilavoğlu'nun CHP Genel Başkanı tarafından kabul edilip, görüşüldüğü ve CHP'ye kayıt yaptırdığı, sohbetlerinde ve vaazlarında CHP'ye oy verilmesi için propaganda yaptığını ileri sürülmüştür⁸⁴⁹. Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nde yargılanan Pilavoğlu ve müritlerinin, mahkeme salonunda ve dışarda yaptıkları taşkınlıklara dair haberler geniş yankı bulmuştur⁸⁵⁰. Yaşanan bu gelişmeler ve CHP'nin attığı; türbelerin açılması, din derslerinin okullarda okutulması ve ilahiyet fakültesinin kurulması gibi attığı adımlar, irtica suçlamaları karşısında DP'yi rahatlatmış ve laiklik konusunda hassas kesimlerin Parti'ye gösterecekleri tepkileri azaltmıştır. Çünkü bu tepkiler DP'ye değil İnönü ve CHP'ye yönelmişti.

“Memleket kazan, politikacılar kepçe, gezmedik il, ayak basmadık köy bırakmıyorlardı” diyen Gazeteci Emin Karakuş da partilerin seçim propagandalarındaki din vurgusunu şu şekilde özetlemiştir:

Din sömürücülüğü gerçekten korkunç denecek bir hal almıştı. Yalnız İnönü bu konuda çok hassas görünüyor, seçim çıkarı hesaplarına kapılarak bu tür konuşmalardan kesin bir şekilde kaçınıyordu. İnönü'nün bu davranışı muhalifler için ayrı bir sömürü konusu olmuştu. Yaptıkları konuşmalarda, 'İnönü'nün ağzından bir gün 'Allah' sözünü işittiniz mi?' diye soruyor, halkın dinsel inançlarını sömürmede ellerinden gelen çabayı harcıyorlardı. Laikliği bir nevi dinsizlik olarak tanıtıyor. Hademe-i Hayrat'ın dingörevlileri yoksulluk içinde

⁸⁴⁵ Haluk Durukal, “Doğu Anadolu’da Her İki Parti Ateşle Mi Oynuyor”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1950, s. 5.

⁸⁴⁶ *Vatan*, 6 Mayıs 1950, s. 1, 3.

⁸⁴⁷ *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1950, s. 5.

⁸⁴⁸ *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1949, s. 1.

⁸⁴⁹ *Zafer*, 11 Nisan 1950, s. 1, 6; *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1950, s. 1, 3.

⁸⁵⁰ *Zafer*, 12 Nisan 1950, s. 1, 6.

*bulduğundan söz ediyor, 'Bir zaman gelecek ölümüzü yıkayacak hoca bulamayacağız', diyerek, CHP'yi dinsizlikle suçluyorlardı*⁸⁵¹.

9. Devri Sabık (Geçmişle Hesaplaşma) Olamayacak Vaadi: Bayar, propaganda çalışmaları sırasında seçimin sona ermesiyle birlikte, daha önce yaşananların unutulacağını, “Devri sabık” yaşanmayacağını⁸⁵² ülkede maddi ve ruhi hiçbir sarsıntıya izin vermeyeceklerini, vaat etmiştir⁸⁵³. 1946 seçimlerini kastederek “Biz maziye, istikbal için elde edilecek iyilikler adına, unutmaya hazırız” demişti⁸⁵⁴. DP seçim beyannamesinde de bir iktidar değişikliği halinde ülkede maddi ve ruhi hiçbir sarsıntıya meydan vermeyeceklerini belirtmiş ve “Hiçbir vatandaş, hiçbir sınıf veya zümre iktidar değişmesinden zerre kadar sıkıntıya maruz kalmayacak aksine olarak, memleket, millet iradesine ve fikirlere dayanan bir iradenin nimetlerinden faydalanmaya başlayacaklardır” demiştir. Bu hem bürokratlar için hem de halk için bir güvenceydi⁸⁵⁵.

10. İşçilerin Sosyal Haklarının İyileştirilmesi ve Grev Hakkı: “Grevin değersiz eski bir silah olduğunu” savunan CHP’de, İnönü “Belki bir gün biz de grev hakkını kabul ederiz. Fakat ondan evvel yapacağımız işleri tamamlamak lazımdır” sözleriyle grev hakkına karşı çıkmış ve ülkenin henüz buna hazır olmadığını,

⁸⁵¹ Karakuş, a.g.e., s. 155.

⁸⁵² Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: Tek Parti'den Çok Partiye*, Bilgi Yay., Ankara 1990, s. 253; Celal Bayar’a göre Devri Sabık yaşanmayacağına dair teminat verilmesi şu gerekçelerden kaynaklanmaktadır: Devletin değişik kademelerindeki görevliler CHP iktidarında muhalefete karşı pekçok suistimallerde bulunmuşlardır. DP’nin iktidara gelmesinden tedirgin oldukları için, DP’nin kazanmaması için ellerinden geleni yapacaklardır. Bu insanlara bir teminat verilerek DP’ye karşı dirençleri azaltılmalıdır. Ayrıca devlet kadrosunun partiler dışında kalması, demokrasi açısından vaz geçilmez bir prensiptir. Bayar, a.g.e., s. 196-198.

⁸⁵³ Olgun, a.g.m., s. 29.

⁸⁵⁴ Muhip Dranas, “İyi niyetin iki mühim vesikası”, *Zafer*, 10 Mart 1950, s. 1,6.

⁸⁵⁵ *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950, s. 1, 4; Devri sabık yaşanmayacağına dair sözler DP ile CHP arasında ılımlı bir süreç yaşanacağı beklentisi oluşturmuşsa da, bu beklenti boşa çıkmıştır. Çünkü DP grubunda 27 yıllık CHP iktidarından hesap sorulması görüşü hakimdir. CHP ise DP’lilerin suçlamaları karşısında bir bildiri yayımlayarak zaman aşımının kaldırılmasını, CHP iktidarında işlenmiş ve cezasız kalmış suçlar varsa bunların cezalandırılmasını istemiştir. DP’nin bu tavrını İsmet İnönü de “Memleket baştan sona huzursuzluk içindedir. Siyasi emniyetimiz pervasız ve apaçık tehdit altındadır. Ordudan tapu memuruna kadar ... memurlar yataklarını bağlamış, kimin bir iftirası ile ne muamele göreceklerini beklemektedirler” sözleriyle eleştirmiştir. DP, devri sabık yaşanmayacağını belirtmişse de, kendisine yapılan her eleştiriye CHP döneminde örnekler vererek cevap vermeye çalışmıştır. Ayrıca CHP’nin parti örgütü gibi çalışan Halkevleri ve Halkodalarını kapatmış, Köy Enstitülerini diğer öğretmen okullarıyla birleştirerek lağvetmiş ve CHP’nin mal varlığını hazineye devretmiştir. Böylece şahıslar düzeyinde olmasa da kurumlar açısından bir devri sabık dönemi yaşanır. Aslandaş, a.g.e., s. 68-70.

gelecekte olabileceğini savunmuştur⁸⁵⁶. Grevin ülkede anarşiye yol açacağını ve bu durumun özellikle dış düşmanların işine yarayacağını savunan İnönü, işçilerin işveren karşısında “*tahkim usulü*”⁸⁵⁷ ile korunduğu için greve gerek olmadığını, grev ve lokavtin işçileri açlığa terk ederek “*iki günde ezmek için birebir*” bir yöntem olduğunu söylemiştir⁸⁵⁸. Çalışma Bakanı’na göre de grev hakkı irticai bir anlayıştır⁸⁵⁹. DP ise grev konusunda CHP’den oldukça farklı olarak, grev hakkının demokrasinin bir gereği olduğunu, iktidara gelmeleri durumunda mutlaka işçilere grev hakkının verileceğini savunmuştur. Ayrıca İstanbul’da bulunan işçi hastanesinden işçilerin yararlanmadığını, sigorta sisteminin⁸⁶⁰ ve enflasyonun erittiğini, ücretlerin yetersiz olduğunu, sendikaların kendi işçilerinin haklarını alabilmek için “*el etek öpme kurumu*” haline geldiğini, iktidarın bu sorunları çözmede yetersiz kaldığını, çözümün ise DP iktidarında olacağını iddia etmiş⁸⁶¹ ve bu sayede işçi sınıfının büyük bir kısmının desteğini almayı başarmıştır. Bunun en çarpıcı örneği seçim günü Zonguldakta yaşanmış, kömür ocaklarında çalışan binlerce işçi, uyarılara rağmen ve günlük yevmiyelerini de almayarak iş bırakmış ve oylarını kullanmak üzere evlerine dönmüştür⁸⁶².

11. Muvazaa Partisi İddiası: 1946 da seçimde MKP tarafından dillendirilen bu iddia 1950 Milletvekili Seçimi öncesinde de bu kez MP tarafından ileri sürülmüştür. DP’den ayrılan ve MP’yi kuran eski arkadaşlarının, DP’nin bir muvazaa partisi olduğunu ve CHP ile anlaşmalı siyaset yaparak, milleti aldattığı şeklindeki iddialar Bayar ve arkadaşlarının başını en fazla ağrıtan konulardan biri olmuştur. MP’nin Fahri Genel Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, “*Yurda iyilik yapmak isteyen herkes gibi bende Demokrat Parti’yi desteklemekten asla çekinmedim. Fakat... Demokrat Parti iktidarın sözde dostluk sözleri karşısında mücadelesini gevşetmeye, yarı halde bırakmaya yüz tuttu*” sözleriyle DP’nin muvazaa partisi olduğunu savunmuş ve 12

⁸⁵⁶ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, cilt: 4, Ankara 1999, s. 273-274; Toker, a.g.e., s.176.

⁸⁵⁷ Anlaşmazlıkların hakem yoluyla çözülmesi yöntemi. <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim. 14.04.2016)

⁸⁵⁸ İnönü seçimlerden önce çıktığı propaganda gezisi sırasında İzmir’de yaptığı konuşmada grevle ilgili şunları söylemiştir: “*Belki bir gün biz de grev hakkını kabul ederiz. Fakat ondan evvel yapacağımız işleri tamamlamak lazımdır. (...) Grev hakkı işçilerin haklı bir talebi olarak karşımıza çıkarılıyor. Bir defa, grev hakkına esaslı bir lüzum olduğu, eskisi gibi değil, şimdi birçok memlekette bile münakaşa mevzuudur*”. *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950, s. 1, 4.

⁸⁵⁹ *Yeni Asır*, 19 Ocak 1950, s. 1, 3.

⁸⁶⁰ *Vatan*, 24 Nisan 1950, s.1,4.

⁸⁶¹ Seçim Mücadelesi Gittikçe hızlanıyor. *Vatan*, 23 Nisan 1950, s.1,6.

⁸⁶² *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1950, s. 1, 3.

Temmuz Bildirisi'yle DP'yi, CHP'nin vesayeti altına girmekle suçlamıştır⁸⁶³. Bu iddiayı şiddetle tenkit eden DP'liler, DP'nin iktidar olmak amacıyla kurulduğunu, iddiaların iftira olduğunu ve bu tür söylentilere ayıracak zamanlarının olmadığını vurgulamışlardır. Bayar, "*Bizim Meclis grubunda 32 Arkadaşımız var, evvelce daha çoktu. Fakat posası gitti, özü kaldı*"⁸⁶⁴ sözleriyle bu iddiayı savunanların DP'nin kuruluş felsefesini anlamadıkları savunmuştur.

12. Dış Politika: 1946'da olduğu gibi 1950'de de dış politika konusunda DP ile CHP'nin birlikte hareket ettikleri ve uyum içerisinde oldukları görülmektedir. Refik Koraltan, "*Dış politikada dört yıldan beri iktidar partisi ile birlikte kanaat ve fikir birliği yapmaktayız*" sözleri muhalefetin iktidar ile aynı düşünceyi paylaştıklarının kanıtıdır⁸⁶⁵. Hatta DP, kendi içinden iktidara bu konuda eleştiri yöneltenleri bile uyarmıştır. 18 Mart 1950 tarihinde yapılan Aydın İl Kongresi'nde Mekki Özkaya ve Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Amerika'dan Marshall Planı doğrultusunda alınan yardımları eleştirmişlerdi. Daha sonra kürsüye çıkan Menderes, Özakaya ve Karaosmanoğlu'nu; "*Arkadaşlarım beni affetsin ama bazı sözler hududunu aşıyor. Türk milleti kimseden yardım dilemek mevkiinde değildir. Bunu burada söylemekte fayda vardır, bu yardımdan İngiltere ve Fransa da yararlanmaktadır. Biz de onlar gibi umumi yardımdan faydalanıyoruz.*" sözleriyle eleştirmiştir⁸⁶⁶. DP, yayımladığı beyanname de, bu konuda izleyeceği politikayı şu sözlerle ortaya koymuştur: "*Memleketimizde iktidar tebeddülünün dış siyasetimizde hiçbir değişiklik yapmayacağına dost düşman herkesin emin olması, vatan selametimizin ve hatta cihan sulhunun mühim bir şartıdır*"⁸⁶⁷.

2.3.3. Milletvekili Adayları

DP'nin Birinci Kongresi'nde adayları belirleme yetkisi delegelerin baskısıyla, %80'inin yerel yönetimler, %20'sinin Genel Merkez tarafından belirlenmesi kararlaştırılmıştır⁸⁶⁸. Böylece adayların 1/5'ini Genel Merkez, 4/5'inin yerel

⁸⁶³ Burçak, a.g.e., s. 160.

⁸⁶⁴ Tunaya, a.g.e., s. 681.

⁸⁶⁵ "Zonguldak D.P. siyasi toplantısı", *Zafer*, 27 Nisan 1950, s. 6.

⁸⁶⁶ Güneş, a.g.m., s. 204.

⁸⁶⁷ *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950, s. 4.

⁸⁶⁸ Adayların tamamını Genel Merkez belirlemek istemiş, delegeler buna karşı çıkmıştır. Seyhan delegesi Saded Barın, "*Hayır olamaz. Salahiyet bizde kalacaktır. Aday tespiti en alt katların kontrolüne terk edilecektir. Biz CHP'nin memurları yanında milletvekili görmek istiyoruz. Demokrat*

teşkilatlar belirleyecektir⁸⁶⁹. Milletvekilliği için yapılan başvuruları tetkik etme ve liste önerisi sunma görevi Genel İdare Kurulu tarafından Refik Şevket İnce'ye verilmiş ve Kurul, İnce tarafından hazırlanan taslağa son şeklini verirken şu üç noktada hassasiyet göstermiştir:

- 1- Listede müstakil adaylara mümkün olduğu kadar az yer verilmesi
- 2- Daha önce hakkında siyasi dedikodu çıkmış ve fazla gölgeli kişilerden kaçınılması. (Tevfik R. Aras ve Kılıç Ali'nin adaylık başvuruları bu gerekçeyle kabul edilmemişti.)
- 3- Listede tanınmış kişilerin yanında yeni insanlara da yer verilmesi⁸⁷⁰.

DP, bu çerçevede belirlenen aday listesi Yüksek Seçim Kurulunca yayımlanan bir bildiriyle, 24 Nisan 1950'de açıklanmış⁸⁷¹ ve 6 bağımsız milletvekilinin⁸⁷² yer aldığı 486 kişilik DP listesinde, 13 kişi iki ilden aday gösterilmiştir.

- Celal Bayar: Bursa, İstanbul - Adnan Menderes: Aydın, İstanbul
- Fuad Köprülü: Aydın İstanbul - Refik Koraltan: Balıkesir, İçel
- Samet Ağaoğlu: Manisa, Muğla - Refik Şevket İnce: İzmir Manisa
- Ali F. Cebesoy: Eskişehir, İstanbul - A. İhsan Sabi: Afyonkarahisar, Denizli
- F. Lütfi Karaosmanoğlu: Aydın, Manisa - O. Şevki Çiçekdağ: Ankara, Kırşehir
- Halil Özyürek: İstanbul, İzmir - İhsan Şerif Özgen: Bilecik, Kütahya
- Fahri Belen: Bolu, Çanakkale⁸⁷³

Parti, meclise memur değil, milletvekili gönderecektir" sözleriyle bunu kabul etmeyeceğini söylemiştir. Yücel, *a.g.e.*, s. 60-61.

⁸⁶⁹ Karpat, *a.g.e.*, s. 319; Yücel, *a.g.e.*, s. 72; 16.02.1950 tarihinde kabul edilen 5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'na göre seçmen olabilmek için 22, milletvekili seçilebilmek için 30 yaşını doldurmuş olmak gerekirdi. (7. ve 33. Madde) Resmi Gazete, 21 Şubat 1950, No: 7438.

⁸⁷⁰ Ağaoğlu, *a.g.e.*, s. 409.

⁸⁷¹ *Zafer*, 25 Nisan 1950, s. 1, 6; Albayrak. *a.g.e.*, s. 162; *Vatan*, 25 Nisan 1950, s. 1, 4; *Yeni Sabah*, 25 Nisan 1950, s. 1, 5; *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1950, s. 1, 4;

⁸⁷² DP listesinde yer alan bağımsız milletevekili adayları: Ali Fuat Cebesoy (Eskişehir, İstanbul), Halide Edip Adıvar (İzmir), H. Suphi Tanrıöver (Manisa), Nadir Nadi (Muğla), Sinan Tekelioğlu (Seyhan), Suat Hayri Ürgüplü (Kayseri). Tuncer Erol, *1950 Seçimleri*, TESAV Yay., Ankara 2010, s. 102. Bazı kaynaklarda DP'nin 487 aday gösterdiği belirtilmişse de bu doğru değildir. Bir kişinin adının yazılmasında unutulduğu, Hakkâri adayı Yüksek seçim kurulu tarafından iptal edildiği için 485 aday adı yer almıştır. 13 kişinin iki farklı yerden aday gösterildiği için de gerçekte DP'nin milletvekili adayı 472 kişidir.

⁸⁷³ Tuncer, *a.g.e.*, s. 102; Daha önceden bir adayın kaç yerden aday gösterilebileceğiyle ilgili bir kısıtlama yoktur. Örneğin Celal Bayar, 1946'da 4 yerden aday gösterilmiştir. Fakat 16 Şubat 1950'de kabul edilen 5545 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile bir kimsenin en fazla iki seçim çevresinden aday olmasına izin verilmiştir (36. Madde). Resmi Gazete, 21 Şubat 1950, No: 7438.

CHP'nin çoğunlukla asker ve bürokrat kökenli adaylarıyla kıyaslandığında DP'nin adayları daha çok orta kesimdedir⁸⁷⁴. 88 avukat, 69 memur ve idareci, 56 çiftçi, 55 tüccar, 52 doktor, 37 milletvekili, 23 subay, 20 mühendis, 19 Profesör-Doçent-Öğretmen, 18 Gazeteci ve yazar, 12 maliyeci ve iktisatçı, 12 eski milletvekili, 5 eczacı, 4 sanayici, 3 işçi, 2 din adamı, 1 şair, 1 veteriner, 1 kimyagerden oluşan aday listesi, oldukça geniş bir mesleki profile sahiptir⁸⁷⁵. Adaylar arasında Halide Edip Adivar, Nadir Nadi Abaloğlu, Cihat Baban, Ali Fuat Cebesoy, Halil Özyörük⁸⁷⁶, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Suat Hayri Ürgüplü⁸⁷⁷, Korgeneral Fahri Belen ve Kurmay Albay Seyfi Kurtbek gibi isimler vardı⁸⁷⁸ ve bazıları Atatürk'e yakın olan bu isimlerin kendi listesinde yer alması, DP'ye güç katmıştı.

Genel İdare Kurulu tarafından hazırlanan liste, Yüksek Seçim Kurulu'na teslim edilmesine kısa bir süre kala, son anda yapılan bazı değişikliklerin ardından, acelece daktiloda yazılarak, Kurul'a teslim edilmiş ve bu sırada listede hata yapılmıştır. Tokat'tan 9 aday gösterilmesi gerekirken daktilo ile yazım sırasında bir isim atlanmış ve 8 adayın adı Yüksek Seçim Kurulu'na bildirilmiştir. Bu nedenle Tokat'ta seçimi kazanan DP'li 8 adayla birlikte CHP'li Zihni Betil de milletvekili seçilmiştir⁸⁷⁹.

Bazı kaynaklarda DP'nin Hakkâri'den aday göstermediği ve bu ilde yapılan seçimlere katılmadığı, bazı kaynaklarda ise Alıdayı gazetesi sahibi ve başyazarı Mithal Eriş'in Hakkâri'den aday gösterildiği bilgisi yer almaktadır. Bu durumda DP, Hakkâri'de seçimlere katıldı mı, katılmadı mı, şeklinde bir soru akla gelmektedir. Gerçek şudur: DP, Hakkâri'den aday göstermiş ve bütün seçim çevrelerinden seçime katılmak için Yüksek Seçim Kurulu'na başvuru yapmıştır. Ancak Yüksek Seçim

⁸⁷⁴ Yeşil, *a.g.e.*, s. 134-135.

⁸⁷⁵ *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1950, s. 1, 3.; Yücel, *a.g.e.*, s. 78; DP'nin listeyi yayımlamasından 1 saat sonra CHP Genel Merkezi'nde İsmet İnönü başkanlığında bir durum değerlendirmesi toplantısı yapılmıştır. Bu durum muhalafet tarafından DP milletvekili aday listesinin CHP'de telaşa neden olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. *Yeni Sabah*, 26 Nisan 1950, s. 1, 5.

⁸⁷⁶ DP'nin kapatılabileceğini söyleyen Halil Özyörük'ün, Yargıtay Başkanlığından ayrılıp, DP'den milletvekili adayı olması ve “*Bugün yurtta bir adalet bunalımı değil, bir adalet huzursuzluğu vardır*” şeklindeki açıklaması muhalafetin gücünü artırmıştır. Turan, *e.g.e.*, s. 275.

⁸⁷⁷ Burçak, *a.g.e.*, s. 217; Yücel, *a.g.e.*, s. 78; Adnan Adivar'ın da DP listesinden aday olması gündeme gelmiş ancak karı-kocanın birlikte aday gösterilmesi hem Genel Kurul'da hem de teşkilatlarda hoş karşılanmadığı için bu öneriden vazgeçilmiştir. Ağaoğlu, *a.g.e.*, s. 408.

⁸⁷⁸ Albayrak, *a.g.e.*, s. 162; *Vatan*, 25 Nisan 1950, s. 1, 4; *Yeni Sabah*, 25 Nisan 1950, s. 1, 5.

⁸⁷⁹ Ağaoğlu, *a.g.e.*, s. 410.

Kurulu, teşkilatı olmadığı gerekçesiyle, DP'nin Hakkâri'de seçimlere katılamayacağına karar vermiş ve milletvekilliği başvurusunu kabul etmemiştir⁸⁸⁰.

DP'nin yayımladığı milletvekili aday listesi CHP tarafından eleştirilmiştir. CHP'ye göre DP listesindeki önde gelen isimlerden biri olan Yargıtay Başkanı Halil Özyörük, hâkim olduğu için memurdur ve kanunlara göre adaylığı geçersizdir. Ulus gazetesi üzerinden yürütülen eleştiri kampanyasıyla Halil Özyörük'ün hukuken ceza alması gerektiği savunulmuş ve İstanbul İl Seçim Kurulu'na verilen imzalı dilekçelerle adaylıktan düşürülmeye çalışılmıştır⁸⁸¹. Ancak Kurul, Özyörük'ün aday olmasında bir sakınca görmemiştir⁸⁸². Listeye bir başka eleştiri de İnönü'den gelmiştir. DP'nin İzmir milletvekilleri adayları arasında üç tane bağımsız aday olduğunu öğrenince, “*Demek İzmir'den gösterecek başka adam bulamamışlar*” diyen İsmet İnönü, DP'nin aday listesinde kaç kadın aday olduğunu öğrendiğinde ise “*Demek ki biz onlardan altı misli fazlayız. Medeniyette ve inkılapta da altı misliyiz. Yeni Türkiye'nin üç beş vasfı varsa, onların başında hanımlara tanıdığımız haklar gelir*” diyerek kıyaslama yapmıştır⁸⁸³.

DP aday seçiminde iktidar partisine göre halka daha yakın bir yaklaşım sergilemiştir. Partinin önde gelenleri ve adaylar sadece konuşmalarıyla değil, kılık, kıyafet ve tavırlarıyla halktan biri gibi olurken; CHP'liler ise vatandaşlarla yakınlaşmaya ve daha sıcak ilişkiler kurmaya çalışsa da eski alışkanlıkların etkisiyle kendilerinden emin, cansız ve seçmene uzak bir yaklaşım sergilemişlerdir⁸⁸⁴. Köylerde dolaşıp, vatandaştan oy istemeyi oy dilenciliği olarak gören⁸⁸⁵ ve otomobiliyle hız bile kesmeden köylerin içinden geçen adayların yanında⁸⁸⁶; at, deve ya da motorsiklet sırtında köy köy dolaşan⁸⁸⁷ DP adayları, halka daha samimi ve inandırıcı gelmiştir.

⁸⁸⁰ *Son Telgraf*, 11 Mayıs 1950, s. 1.

⁸⁸¹ *Son Telgraf*, 27 Nisan 1950, s. 1, 3; *Zafer*, 28 Nisan 1950, s. 1, 6; *Yeni Sabah*, 28 Nisan 1950, s. 1, 5; Halil Özyörük iddialarla ilgili yaptığı bir açıklama için bkz. *Vatan*, 29 Nisan 1950, s. 1, 2;

⁸⁸² *Yeni Sabah*, 30 Nisan 1950, s. 1; *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1950, s. 1, 3.

⁸⁸³ Derin, *a.g.e.*, s. 255; İlhan Turan, *İsmet İnönü ve Tek Dereceli Seçimler (1946-1950-1954-1957) Üzerine Seçmeler*, İnönü Vakfı Yay., Ankara, 2002, s. 45.

⁸⁸⁴ Adnan Aktan, “Rizede Yeni-Eski Maçı”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1950, s. 5.

⁸⁸⁵ Cevat Fehmi, “Plastik Çantalı ve Naylon Çoraplı Köylü Kadın”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1950, s. 1, 4.

⁸⁸⁶ Cevat Fehmi, “Tarla Süren ve Yük Taşıyan Kadınlar”, *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1950, s. 1, 2.

⁸⁸⁷ Ferdi Öner, “C.H.P.'nin Motörlü Kıt'aları”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1950, s. 5; İçel'de “beygire atladığı gibi köy köy” dolaşan Demokrat Partili kadın aday köylülerin hayranlığını kazanmıştır. Nadir Nadi, “Hatayda muhalefet”, *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1950, s. 1, 2; Ordu Demokrat Parti adayı Fevzi

Cumhuriyet'te çıkan bir yazıda da iki partinin adayları şu cümlelerle kıyaslanmıştır:

“Tokat'ta kaldığım müddet zarfında, bir tek D. Partili milletvekili adayına rastlayamadım, hepsi köyleri dolaşıyorlarmış. Bu arada C. H. Partisi adaylarından biriyle tanıştım. İsviçre'de tahsilini yapmış, efendiden bir zat. Yalnız bu aday İsviçre dağlarında geziye çıkmış sportmenler gibi giyinmiş. Aftları ızgaralı, deri ayakkabıları, golf pantolonu, spor ceket ve kalın çerçevesi kar gözlüğü... Buna mukabil D. Partili adaylar, ayaklarına çarık çekip köyleri dolaşıyorlarmış. Köylüler gibi giyinen, onlarla aynı sofrayı paylaşan ve aynı yerlerde yatan DP adayları”⁸⁸⁸.

1950 Milletvekili adaylık sürecinde CHP, adeta yaprak dökümü yaşadığı, CHP saflarında yer almış olan birçok ismin ayrılıp, DP saflarına katıldığı görülmüştür. Bunlar arasında Ali Fuat Cebesoy, Halide Edip Adıvar, Sinan Tekelioğlu ve Hamdullah Suphi Tanrıöver⁸⁸⁹, Refet Bele, Hayri Ürgüplü gibi isimler vardır. Milli Mücadele'nin önde gelen komutanı Ali Fuat Cebesoy, CHP'yi kastederek; *“İktidar partisi bu lideriyle yerinde kalırsa yurt işleri iyi gitmeyecektir”* şeklinde açıklama yapmış⁸⁹⁰; istifasını da, *“Memleketime karşı vazifemi daha iyi yapabilmek için istiklalimi ele aldım”* şeklinde değerlendirmişti⁸⁹¹. Bu yaşananlar halkın gözünde DP'nin itibarını daha da artırmıştır⁸⁹².

Aday listesini 22 Nisan ilan eden CHP, bütün illerden aday göstermiş⁸⁹³, bir önceki dönem milletvekili olan 169 kişi listede yer almazken⁸⁹⁴, sadece Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Şemseddin Günaltay iki yerden aday gösterilmiştir⁸⁹⁵. Aday listesini 23 Nisan'da açıklayan MP ise, teşkilatlanma eksikliği yüzünden ancak 22 ilden göstermiş ve 205 adayla seçime katılmıştır⁸⁹⁶. 25 kişinin iki yerden aday gösterildiği listede 20 tane de bağımsız aday vardır⁸⁹⁷. Mareşal'e duyulan sevgiden yararlanmak isteyen MP, Fevzi Çakmak'ın eşi Fitnat Çakmak ve damadı Şefik

Boztepe ise bir rekora imza atarak, Ordu'nun 509 köyünden 450'sini gezmiştir. Adnan Aktan, “Ordunun Harika Adayı!”, *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1950, s. 5.

⁸⁸⁸ Necdet Evliyagil, “Son Moda Elbiseli Adaylar”, *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950, s. 5.

⁸⁸⁹ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 401.

⁸⁹⁰ *Zafer*, 29 Mart 1950, s. 1, 6; Albayrak. *a.g.e.*, s. 162

⁸⁹¹ *Vatan*, 29 Mart 1950, s. 1.

⁸⁹² Yeşil, *a.g.e.*, s. 130.

⁸⁹³ Albayrak. *a.g.e.*, s.166; *Vatan*, 23 Nisan 1950, s. 1, 6; *Zonguldak*, 28 Nisan 1950, s. 1, 2; *Ulus*, 23 Nisan 1950, s. 1, 5; *Zafer*, 23 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁸⁹⁴ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 398;

⁸⁹⁵ Burçak, *a.g.e.*, s. 215.

⁸⁹⁶ *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1950, s. 1, 4.

⁸⁹⁷ Yücel, *a.g.e.*, s. 78

Çakmak'ı İstanbul'dan aday göstermişse de⁸⁹⁸ MP'nin bütün adayları seçilse de 205 kişi oluyordu ve 487 milletvekilinden oluşan Meclis'te tek başına iktidar olma şansı yoktu. Üstelik iki yerden birden aday gösterilen 25 kişi de tercih yapmasından sonra MP'nin milletvekili sandalye sayısı 180'e düşecekti. Çok zayıf bir ihtimalle bir azınlık hükümeti kurabilir veya bir kalısyon hükümetinde yer alabilirdi. Bu durum da MP, CHP iktidarına son verme ihtimali olan DP'nin yanında seçmene bir umut ışığı olamazdı. Bu tablo seçim günü sandığa yansıyacaktı.

2.3.4. Eşya Piyangosu

1938 yılında kabul edilen 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu'nda⁸⁹⁹ ve ilgili Kanun'da 1946 yılında yapılan değişiklikler sonrasında siyasi partilerin mali kaynak sağlamak için piyango düzenlemesini engelleyen herhangi bir düzenleme yoktur. Sadece, 5 Temmuz 1939 tarihli 3670 Sayılı Kanun'la⁹⁰⁰ karşılığı nakid olan piyangoları düzenleme izni ve yetkisi Milli Piyango İdaresi'ne bırakılmış, eşya piyangosu gibi karşılığı nakid olmayan piyangolar ise 1988 yılına kadar valiliklere bırakılmıştır⁹⁰¹.

Seçim harcamaları için kaynak bulmada sıkıntı yaşamayan CHP örgütü rahattır. Hatta CHP Genel Merkezi'nden Fikret Sılay imzalı gönderilen 1/3196 numaralı tamimle, seçim için teşkilatlara gönderilen paranın kaydının tutulmasına gerek olmadığı, seçim harcamalarında kullanımının yeterli olduğu bildirilmiştir⁹⁰². Seçim masrafları DP için ise önemli bir meseleydi. Bayar'a göre; "*Demokrat Parti, fakir bir partidir. Fakat manevi cihetten de en büyük hazinelere sahiptir ve zengindir. Kanaatimizce para ile parti olmaz fakat parasızda parti olmaz*"dı. Bu yüzden DP, 1950 Milletevekili Genel Seçimi öncesinde bir eşya piyangosu düzenlemiştir⁹⁰³. Ancak 1950 yılında düzenlenen eşya piyangosu DP'nin ilk eşya piyangosu değil,

⁸⁹⁸ *Yeni Sabah*, 24 Nisan 1950, s. 1, 5.

⁸⁹⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, V. Dönem, cilt: 26, birleşim: 82, 28 Haziran 1938, s. 412-417; *Resmi Gazete*, 14.07.1938; *Kanunlar Dergisi*, cilt 18, s.1091-1096.

⁹⁰⁰ *Resmi Gazete*, 11.07.1939; *Kanunlar Dergisi*, cilt 20, (ss.815-817)

⁹⁰¹ www.mpi.gov.tr. (Erişim 16.08.2016)

⁹⁰² *Vatan*, 29 Nisan 1950, s. 1, 3; *Zafer*, 28 Nisan 1950, s. 1, 3; CHP bölge müfettişlerinden Sadi İrmak, konuyla ilgili yaptığı açıklama da bazı gazetelerde haberlere konu olan belgenin CHP'nin bir iç yazışması olduğunu belirtmiş ve "... *tamamıyla yanlış bir mana çıkarılarak, rey satın alınacağı gibi haberleri tezkibe dahi değer bulmuyorum. Bahsi geçen emir tahsisatın sarf ve mahsup formalitesini ilgilendirir... Biz, vatandaşın vicdanının satın alınamayacağına kaniiz*" diyerek partisini savunmuştur. *Yeni Sabah*, 30 Nisan 1950, s. 7.

⁹⁰³ *Zafer*, 7 Mart 1950, s. 1

ikinci piyngosudur. 1946 yılında kurulan ve ekonomik sıkıntı yaşıyan DP, ilk piyngosunu 19 Eylül 1948’de düzenlemişti⁹⁰⁴.

Piyngonun bilet satışı gelirlerinin %40’ı satışı yapıldığı yerlere, %60’ı Genel Merkez’e bırakılacaktı. Bayar’ın “100 bin liralık satışı yapın, 300 bin liralık satışı yapın, bir milyon liralık satışı yapın hepsi sizin olsun. Programlarınızı ve bütçelerinizi de ona göre tanzim ediniz” diyerek teşkilatları bilet satışı için teşvik ettiği⁹⁰⁵ ve biletleri 1 liraya satılan DP piyngosunun metni şu şekildedir:

“Vatandaş; Demokrat Partinin 7/Mayıs/1950 de çekilecek olan büyük eşya piyngosunun bir bileti için vereceğin bir lira ile hem bu zengin ikramiye listesinde şansını denemiş ve hem de asil Türk milletinin ve üyelerinin yardımından başka maddi kaynağı olmayan DEMOKRAT PARTİ’nin önümüzdeki seçim mücadelesi masraflarını karşılamış olacaksın”⁹⁰⁶.

⁹⁰⁴ Cumhuriyet, Temmuz-Ağustos-Eylül 1948, s. 5.

⁹⁰⁵ Zafer, 31 Mart 1950, s. 1, 6.

⁹⁰⁶ Zafer, 7 Mart 1950, s. 1

DP Eşya Piyangosu gazete ilanları. *Vatan*, *Cumhuriyet*, *Akşam* ve *Yeni Asır* gazetelerinin 6 Mart- 17 Nisan 1950 tarihleri arasındaki sayıları.

DP'nin 1950 yılında düzenlediği eşya piyangosunun bileti www.mezatpazari.com. (Erişim 04.09.2016)

Eşya piyangosu maddi manevi pekçok yönden DP lehine sonuçları olmuştur. Seçim harcamaları için maddi güç sağlamanın yanında, bu piyangoyla vatandaşa CHP'nin bu tür arayışlara ihtiyacı olmadığı, zenginler partisi olduğu oysa DP'nin gücünü halktan aldığı mesajı verilmiştir. Aynı zamanda bu piyango parti ile halk kaynaşması açısından da olumlu sonuçlara yol açmış, eşya piyangosuna katılan vatandaşlarda aidiyet duygusunu güçlendirmiş ve parti taraftarlığını pekiştirmiştir.

2.3.5. Seçim Afişleri ve Broşürler

Yaptığımız araştırmalarda DP tarafından 1950 Milletvekili Genel Seçimi için hazırlanmış yeni bir afişe rastlanmamış, 1946 Milletvekili Genel Seçimi için hazırlanmış olan “*Yeter! Söz Milletindir!*” afişinin, 1950’de de kullanıldığı görülmüştür. 1946’da yaşananlar afişin içeriğiyle birebir örtüştüğünden ve Parti’nin halka vermek istediği mesajları oldukça basit ve kısaca özetlediğinden, afiş birkez daha tercih edilmiştir. Afişin 1946’da halk üzerinde oldukça büyük etki yaptığı bilinmekte ancak seçimin açıklanan sonuçları sağlıklı olmadığından, afişin etkisiyle

ilgili konuşmak oldukça güçtür. Ancak 1950'deki seçimin sonuçları açıkladığında DP'nin kazandığı zaferde, kullanılan bu afişin önemli bir payının olduğu herkesçe kabul edilmekte ve Victor Hugo'nun "*Hiçbir ordu vakti gelmiş bir fikir kadar güçlü değildir*" sözünü haklı kılmaktadır⁹⁰⁷.

DP, propaganda amacıyla broşür ve el ilanlarından da yararlanmıştı. Bu amaçla İhsan Yurdoğlu tarafından, bazı ocak açılışlarında yapılan konuşmalardan yola çıkarak, hazırlanan "*C.H.P.nin oyunları ve Demokrat Parti*" isimli bir broşür hazırlanmıştır. Broşürde CHP'nin "*milletin başına çöken kara bir bela*" ve CHP'lilerin de "*demokrat maskeli diktatörler*" olduğu, bu nedenle İstiklal Savaşı'nın iç safhasının devam ettiği, seçimler için adli teminattan başka garantinin kalmadığı ve DP'nin halkın iradesini yansıtan milli bir meşale olduğu ileri sürülmüştür⁹⁰⁸.

DP tarafından hazırlanmış bir el ilanında, vatani kurtaran ve Cumhuriyeti kuran parti olduklarına dair CHP propagandalarına tepki gösteren şu ifadeler yer almıştır:

*“Vatandaş,
CHP'liler ikide birde her yerde Vatani biz kurtardık, Yunanlıları biz denize döktük diyorlar.
Biz DP'liler diyoruz ki:*

⁹⁰⁷ Bazı yüksek lisans veya doktora tezlerinde, makale, kitap ve internet sitelerinde, benzerlerinin Amerika, Rusya ve İngiltere gibi ülkelerde görüldüğü, DP'ye ait bir afiş verilmektedir. Afişte takım elbiseli olduğu görülen DP Genel Başkanı Adnan Menderes'in, bir vesikalık fotoğraf gibi başı gözükmekte ve işaret parmağını karşıya doğru uzatmakta, resmin üzerinde "*Büyük Türkiye İçin Desteğinizi İstiyorum*" ifadesi yer almaktadır. Kaynaklarda bu afişin kullanıldığı tarihe dair bilgi karmaşası vardır. Hiçbir kaynak 1946 yılını işaret etmemekle birlikte, bu afişin milletvekili genel seçimi'nde kullanıldığı ileri sürülmekte ve kaynaklarda çoğunlukla 1950, bazılarında 1954 bazılarında ise 1957 tarihi verilmektedir. Ancak aralarında bilimsel eserlerinde bulunduğu bu kaynaklar ileri sürdükleri iddiayı hangi kaynağa dayandırdığına dair bir açıklama ya da dipnot verilmemektedir. Üstelik 17.02.1950 tarihinde kabul edilen ve 21.02.1950 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5545 sayılı "*Milletvekilleri Seçimi Kanunu*"n propaganda serbestlikleri ve yasaklarını düzenleyen bölümde Madde 51- "*Propaganda için duvar ilanları üzerinde Türk Bayrağı , dini ibareler, Arap harfleri ve her türlü resim bulundurulması yasaktır*" hükmü yer almaktadır. Daha sonra yapılan düzenlemelerde, 17.02.1954 tarihli 6272 sayılı "*Milletvekili Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddeler Ekleneğine Dair Kanun*" da, 30.06.1954 tarihli 6428 sayılı "*Milletvekili Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerin Kaldırılmasına Dair Kanun*" ve 11.09.1957 tarihli "*Milletvekili Seçimi Kanununun 35 ve 109 uncu Maddelerin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun*"da afişlerde resim yasağının kalktığına dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca DP'nin 1957 Milletvekili Seçimi'ne yönelik hazırladığı "*D.P. Milletle Beraberdir*" isimli broşür Seçim Kanunu'na aykırı görüldüğü için yasaklanmıştı. Bu durumda DP Genel Başkanı Adnan Menderes'in yer aldığı söz konusu afişin milletvekili seçimlerinde kullanılabilmesi mümkün gözükmemektedir. Böyle bir afiş kullanılmak istenmişse de bastırıldıktan sonra toplatılması gerekirdi. Arşiv kayıtlarında, gazetelerde, hatıralarda veya araştırma eserlerde böyle bir toplatma kararına dair bilgi olması gerekirdi. Dolayısıyla bu afişin ne zaman bastırıldığı ve kullanıldığına dair net bir bilgiye ve kanıtla rastlanmamıştır.

⁹⁰⁸ BCA. 490-1-0-0_1392-621-1.

Vatanının, Ayşe'sinin, Fatma'sının namusu için silaha sarılan Mehmetçikler Çanakkale'de, Dumlupınar'da, Sakarya'da 6 oklu bayrak altında çarpışmadılar. Mehmetçiğin boynunda o zaman CHP'nin hüviyet cüzdanı asılı değildi.

Bu nurlu günleri bizlere hediye edenler, nur içinde yatanlar CHP'nin 6 oklu bayrağı altında çarpışarak İnönü İnönü diyerek şehit olmadılar.

Onlar Şanlı ve Ayyıldızlı Türk Bayrağı altında Allah Allah diyerek kahpe düşmanı denize döktüler ve Vatanı kurtardılar.

DP bunu böyle bilir ve böyle söyler.

DP senin partindir”⁹⁰⁹

Başka bir el ilanında da CHP'nin tek parti yöneminin zihniyetine ve Nihat Erim'in bu zihniyetin bir yansıması olarak görülen, gerektiğinde demokrasinin askıya alınabileceğini ima eden meşhur “şal örtmek”⁹¹⁰ sözüne gönderme yapılmıştır.

“Yurtdaş

Senin hürriyetine ŞAL örtmek isteyenlere

Seni, kendini idare edemez sananlara

Seni iktisaden bugünkü perişan hale sokanlara

Reyini verme

Senin öz hak ve hürriyetlerini sağlamağa uğraşan

Seni ancak senden alacağı kudretle idare edecek olan,

Seni Milletçe refaha kavuşturmayı vazife edinen

DEMOKRAT PARTİ'ye Reyini ver”⁹¹¹

Propaganda süreci devam ederken birçok yerde, daha fazla oy almayı hedefleyen bazı DP adayları tarafından hazırlanan milletvekili listeleri dağıtılmış, kapıların altından evlere atılmıştır. Hazırlanan bu listelerde, en başta DP'nin o bölgeden aday gösterdiği önemli isimler, hemen altında da listeyi hazırlayan adaylar yer almıştır⁹¹².

CHP'de propaganda çalışmaları esnasında afiş ve broşürlerden yararlanmıştır. “Şiddet ve Baskı ile Demokrasiye Çelme Takıyorlar! Uyanık Ol! Oy'unu C. Halk Partisi'ne Ver!” ve “Dedikodu Yeter Birlik Düzenlik Ve Müspet İş İçin Oy'unu C. Halk Partisine Ver” gibi afişlerin yanında “Partimizin hedeflerinden biri, Türk köylüsünü varlıklı yapmaktır”, “İşçi Vatandaş! Muhalefet sana sadece hürriyetten

⁹⁰⁹ Hakkı Uyar, “1950 Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, (s. 315-330), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2008, s. 322.

⁹¹⁰ CHP'nin ileri gelenlerinden Erim'in 30 Mayıs 1946 tarihli Ulus gazetesinde yayımlanan makalesinde bu ifadeyi kullanmıştı. Nihat Erim, “Demokrasi Gaye midir Vasıta mıdır? ”, *Ulus*, 30 Mayıs 1946, s. 1, 3.

⁹¹¹ Uyar, *a.g.b.*, s. 322-323.

⁹¹² Cumhuriyet, 13 Mayıs 1950, s. 3.

bahsediyor. İçtimai adalete dayanmayan bir hürriyetin kıymeti olur mu?”⁹¹³ “İnkar haksızlıktır. (...) Dimyata Pirince Giderken Evdeki Bulgurdan Olursun” ve “Onları da Deneyelim Deme, Deneme Zamanında Değiliz” yazılı broşürler kullanmıştır⁹¹⁴.

2.3.6. Yurt Gezileri ve Mitingler

TBMM'nin görev süresinin sonuna yaklaşıırken, daha seçim kararı alınmadan, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü gibi DP'nin önde gelenlerinin, birçok il konresine katıldıkları ve seçim turlarına başladıkları görülmüştür⁹¹⁵. Yurt gezileri, mitingler, açılışlar, esnaf ziyaretleri, köy kahvelerinde yapılan sohbetler ve köy evlerinde konaklama gibi vatandaşlarla doğrudan buluşmalar, Parti'nin halkla yakınlaşması ve seçmen tarafından desteklenmesi açısından en etkili yöntem olmuştur.

TBMM'de seçimlerin yenilenmesinin kararı alınmasından sonra DP'nin önde gelenleri zaman zaman birlikte, zaman zaman da ayrı ayrı ülkenin dört bir yanını dolaşarak, propaganda faaliyetlerine devam etmişlerdir. Konya, Bartın, Bolu, Zonguldak, Haymana, Ankara, Adana, Erzincan, Eskişehir, Bursa, Zonguldak, Samsun, Konya, Uşak, İstanbul, İzmir, Balıkesir ve Dursunbey, Artvin, Hopa, Rize, Trabzon, İnebolu, Bilecik, Kastamonu, Çankırı, Manisa, Afyon, Mardin, Elazığ, Hatay, Diyarbakır, Mersin ve Adana gibi birçok şehirde propaganda çalışmaları yaptıkları ve büyük küçük pek çok miting düzenledikleri görülmüştür. Genellikle iktidarın eleştirilmesi şeklinde geçen DP'lilerin miting, kongre, vatandaşlarla sohbet ve yurt gezilerinde, propaganda çalışmaları vatandaşa söz verilen demokratik ilkeler, vergiler, grev hakkı, köylünün kalkındırılması DP ile ilgili iddialara cevap verilmesi gibi konularda yoğunlaşmıştır.

⁹¹³ BCA, 490.01/355.1490.1

⁹¹⁴ *Ulus*, 10 Mayıs 1950, s. 10.

⁹¹⁵ 29 Ocak'ta yapılan İzmir İl Kongresi'ne katılan Bayar, “*Muvaffakiyet ve imtihan zamanı gelmiştir*” derken; Fuat Köprülü de “*Demokrat Parti'nin seçimi kazanacağına emin bulunduğunu*” söylemiştir. *Vatan*, 30 Ocak 1950, s. 1, 4; 5 Mart'ta yapılan Adana DP İl Kongresine katılan Adnan Menderes ve F. Lütfi Karaosmanoğlu ile birlikte katılan Celal Bayar, “*Adanalılar seçime hazırmısınız?*” diye sormuş ve partililer hep bir ağızdan “*Hazırız*” diye bağırınca, “*Bence zafer katıyyen DP'nindir, millet kararını vermiştir*” şeklinde karşılık vermiştir. Bayar, 20 Mart'ta Gaziantep İl Kongresine katılmış ve partililere “*Demokrat Parti seferberlik arefesindedir ve zafer muhakkak partinindir*” diye hitap etmiş ve iktidara geldiklerinde “*İlmin çizdiği hudutlar içinde müstekar bir idare kuracağız. Biz taze bir kuvvetle iktidarı alınca bütün mali meseleleri gözden geçirerek memleketi mesut bir diyar yapacağız*” demiştir. *Cumhuriyet*, 21 Mart 1950, s. 1,3; Refik Koraltan, 7 Mart'ta Samsun, 12 Mart'ta Trabzon ve 24 Mart'ta Ordu; Celal Bayar ve Samet Ağaoğlu 12 Mart'ta Ankara İl Kongresine katıldılar. *Zafer*, 6, 8, 13, 21, 25 Mart 1950, s. 1, 2, 6.; *Cumhuriyet*, 21 Mart 1950, s. 1, 3.

Seçim süreci resmen başladıktan sonra DP'den dikkat çeken ilk propaganda niteliğindeki açıklama İzmir'de Adnan Menderes'ten gelmiştir. İsmet İnönü'nün Polatlı'da söylediği seçim nutkuna cevap veren Menderes'e göre, ülkede şimdiye kadar özgürlüklere dayalı bir sistem kurulamamasının suçu muhaliflerin izlediği iddia edilen şiddet politikasında değil; tek parti zihniyetinde aranmalıdır. Aksini savunmak tarihi gerçekleri göz ardı etmektir ve bu iddiaların amacı da milli hâkimiyeti ortadan kaldırmak için bahaneler hazırlamaktır. *“Biz hiçbir zaman sebep ve bahane ile millet iradesinin muallakta bırakılmakta olunmasına rıza gösterecek değiliz. Tahammülsüzlüğümüz varsa sadece bu nokta üzerinedir”* diyen Menderes göre, İnönü'nün bu sözleri, CHP'nin eleştirilere güçlkle tahammül edebilen ve hemen İstiklal Mahkemelerini hatırına getiren baskıcı bir zihniyetin kanıtıdır. Oysa; *“En küçük tenkid ve muhalefetin bile bir nev'i vatan hıyaneti telakki olunduğu bir memlekette bütün kusurların muhalefete yüklenmek istenmesi beyhude”* bir çabadır. 1946 Seçimlerinde görüldüğü gibi hürriyet aşkını ve demokrasi özlemini şiddet yoluyla durdurmaya çalışan CHP, iktidarı bırakmak niyetinde değildir ve bu nedenle de muhalefeti suçlaması yersiz ve haksızdır⁹¹⁶.

29 Mart'ta DP Bartın'da büyük bir miting düzenlemiş ve Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan mitinge yaklaşık 10.000 kişi katılmıştır. Mitingde konuşan Manisa Milletvekili Muammer Alakant'ın sözleri büyük ilgi görmüş ve Alakant, iktidar partisinin vaatte bulunmak yerine geçmiş 4 yılın hesabını vermesini istemiştir. Alakant'a göre 1946'da Başbakan Şükrü Saracoğlu, gelecek dört yılda fabrika sayısının iki katına çıkarılacağını, savaş yıllarında toplanan yüzlerce ton altın ve milyonlarca liralık dövizin ekonomik kalkınmaya harcanacağını ve ekonomide ucuzlama olacağını vaat etmişti. Ancak gerçekte altın ve döviz birikimi azalmış, gümrük vergisi %55 artmış, benzin ve şekerdeki vergi oranı artmış, üstelik iktidar Türk çiftçisinin arpasına 12 kuruş değer biçerken, Suriye'den gelen arpaya 22,5 kuruş değer biçilmiştir. DP iktidara geldiğinde memur kadrosundan ve lüks mallardan sağlayacağı 350 milyon liralık bir tasarrufu ekonomiye aktaracaktı. Vergiler adalet ilkesi çerçevesinde yeniden düzenlenecek, çağdışı olan sayım, yol ve muamele vergileri kaldırılacak, gümrük vergileri azaltılırken; ihracat teşvik

⁹¹⁶ Esirci, a.g.e., s. 231; *Akşam*, 26 Mart 1950, s. 1, 2; *Vatan*, 26 Mart 1950, s. 1, 6; *Zafer*, 26 Mart 1950, s. 1-2.

edilecekti. Alakant, konuşmasını “19 Mayıs nasıl istiklal tarihimizin bir başlangıcı olmuşsa, 14 Mayıs’da tarihimizde, milletimizin hürriyet ve demokrasi tarihine ayak bastığı günün tarihi olacaktır” sözleriyle tamamlamıştır⁹¹⁷.

2 Nisan’da İstanbul’da üç ayrı noktada miting yapan Celal Bayar, Kasımpaşa, Kazlıdere ve Eyüp’te halka hitap etmiş ve konuşmalarında başlıca şu konulara vurgu yapmıştır: Üç tarafı denizle çevrili Türkiye, denizcilik sektöründe geridir ve bu durum Türkiye’nin sistemli bir programa sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Grev hakkının ülke için tehlikeli olacağına dair düşünceleri kabul etmemiş ve;

“Grevin iki tarafı keskin bir silah olduğunu ileri sürdüler. Bunun işçilerimizin elinde bulunmasını tehlikeli gördüler.(...) İki tarafı keskin dahi olsa işçilerin eline vermekte mahsur görmüyoruz. Çünkü işçilerimizde memleketin menfaatini diğer sınıflar kadar bilen ve gözetken kimselerdir”

diyerek DP’nin grev hakkı vereceğini vaat etmiştir. Bayar’a göre 1946’da yaşananların tekrarlanmasına izin vermeyeceklerini söylediklerinde bu durumdan rahatsız olan iktidar, yaşanan şiddet olaylarından DP’yi sorumlu tutmaya başlamıştır. 1946’da kendisini milletvekili seçtikleri için İstanbul halkına teşekkür eden Bayar, vefa ve minnettarlığını göstermek için seçimlerde yine İstanbul’dan aday olma niyetinde olduğunu söylemiştir⁹¹⁸.

Partiler arasında propaganda mücadelesi olanca hızıyla sürerken, 10 Nisan’da radyolardan MP Fahri Başkan Mareşal Fevzi Çakmak’ın tedavi gördüğü İstanbul Teşvikiye Hastanesi’nde vefat ettiği haberi duyurulmuştu. Ancak Ankara ve İstanbul Radyolarının vefat haberinin ardından normal yayın akışlarına devam etmeleri, hatta yapılan müzik yayını ve bayrakların yarıya indirilmemesi halkın tepkisini çekmiştir⁹¹⁹. Halbuki Irak ve Suriye radyolarında bile matem marşları çalınmıştı. Ertesi gün CHP’nin yayın organı Ulus hariç önde gelen gazeteler siyah başlıklarla çıkmıştır⁹²⁰. MP, DP ve Milli Türk Talebe Birliği birer başsağlığı bildirisi

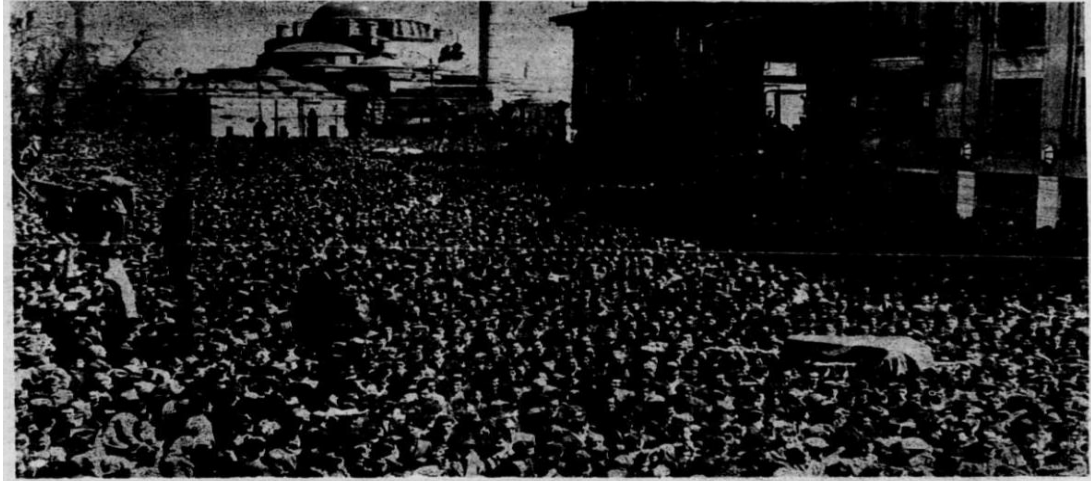
⁹¹⁷ Zafer, 30 Mart 1950, s. 1, 6.

⁹¹⁸ Vatan, 3 Nisan 1950, s. 1, 4; Zafer, 3 Nisan 1950, s. 1, 6; Yeni Sabah, 3 Nisan 1950, s. 1, 5.

⁹¹⁹ Mareşal Fevzi Çakmak ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü arasında kırınglık vardı ve Fevzi Çakmak, Teşvikiye Sağlık Yurdu’nda tedavi gördüğü sırada kendisini ziyarete gelen İnönü’yü kabul etmemiştir. Yücel, a.g.e., s. 75; Goloğlu, a.g.e., s. 355.

⁹²⁰ CHP’nin gazetesi olan Ulus ise her zamanki gibi renkli başlıkla çıkmıştır. Ulus, 11 Nisan 1950, s. 1.

yayımlarken; sadece CHP ve hükümet vefat haberine ilgi göstermemiştir⁹²¹. Mareşal'in vefatına yapılan saygısızlık gerekçesiyle İstanbul Radyosu önünde toplanan ve program akışının değiştirilmesini isteyen gençlerin istekleri kabul edilmeyince, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği öğrencileri olduğu iddia edilen bir grup İstanbul Radyosu'nu basmışlardır⁹²². Üniversitedeki dersleri boykot eden ve Beyazıt Meydanı'nda protesto gösterisi yapan gençler, polis zoruyla dağıtılınca bu kezde Taksim'e doğru yürüyüşe geçmişler. Polisle yaşanan çatışmanın ardından gençler, Mareşal'in Teşvikiye'de bulunan evine yürüdüler ve cenazenin başında nöbet tutmaya başlamışlar⁹²³. Bu sırada, Taksim Belediye Gazinosu da dahil, Beyoğlu'ndaki bütün eğlence yerleri de gençler tarafından kapatılmış ve bayraklar yarıya indirilmiştir⁹²⁴. Ertesi gün, cenazeyi Teşvikiye'den Beyazıt Camii'ne getiren gençler, askeri tören yapılmasına ve cenazenin top arabasına konmasına izin vermemişler ve cenazeyi tekbirlerle omuzda Eyüp Mezarlığı'na kadar taşınmışlardır. Cenaze için toplanan kalabalık yaklaşık 300.000 kişidir ve gergin bir ortam, Vali Fahrettin Kerim Gökay'ın askeri törende ısrar etmeyen soğukkanlı tutumu sayesinde, üzücü büyük olaylar yaşanmadan atlatılmış, tören olaysız sona ermiştir⁹²⁵.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenaze töreni. *Vatan*, 13 Nisan 1950, s. 1.

⁹²¹ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 394; Cenaze töreninden 15 gün sonra Başbakan Şemseddin Günaltay'ın "Ortada bir cenaze olduğunda ona hürmet göstermek lazımdır" sözleri iktidarın bu konudaki hatasının itirafı olmuştur. Burçak, *a.g.e.*, s. 215.

⁹²² Nal, *a.g.m.*, s.137-169; *Ulus*, 11 Nisan 1950, s. 1, 7.

⁹²³ Burçak, *a.g.e.*, s. 214; Polisin yaptığı gözaltılar sonucu olay çıkaranların çok az bir kısmının öğrenci olduğu görülmüştür. Cenazede olay çıkaranlar yargılanmak üzere mahkemeye sevk edilmiştir. *Vatan*, 14 Nisan 1950, s. 1, 3; *Ulus*, 14 Nisan 1950, s. 1, 7.

⁹²⁴ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 394; *Vatan*, 12 Nisan 1950, s. 1, 5.

⁹²⁵ Burçak, *a.g.e.*, s. 214.

Gelişmeler karşısında Başbakan Günaltay ile Celal Bayar arasında Başbakanlık binasında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bayar, gazetecilere verdiği demeçte bu görüşmenin gerekçesini; “*Partimiz... bir taraftan irticai körükleyen, diğer taraftan memleketi kardeş kavgasına götürmiye çalışan tahriklerle mücadeleyi vazife bilmektedir*” sözleriyle, ülkenin huzuru için verilen mücadelede, hükümetin kanunlar çerçevesinde atacağı adımları desteklemeyi hem kuruluş gayeleri hem de vatan borcu olarak gördüklerini hükümete aktarmak olarak açıklamıştır⁹²⁶.

Fevzi Çakmak’ın cenazesinde yaşanan bu olaylar, CHP’liler tarafından gericilerin gövde gösterisi, irtica kalkışması olarak görülürken Fevzi Çakmak’ın cenazesine gösterilen ilgi, seçimlerde MP’ye oy olarak yansımamıştır. Fevzi Çakmak’ın vefat ettiği gün ve cenaze günü yaşanan olaylar, cenaze için toplanan büyük kalabalık ve kalabalığın ilgisi, Çakmak’a olan sevginin ötesinde, bir bakıma halkın İnönü ve CHP’ye olan tepkisinin dışa yansımasıydı. Çünkü halkın gözünde yaşanan olaylardan, cenazeye gereken hassasiyeti göstermeyen iktidar sorumludur ve tepki oylarının adresi de ,CHP’ye karşı durabilecek, DP olmuştur⁹²⁷.

DP, yaklaşık 5.000 kişinin katılımıyla, 21 Nisan Cuma günü Bolu’da bir miting yapmıştır. Görevinden kısa bir süre önce ayrılarak DP’ye katılan Korgeneral Fahri Belen’de, doğum yeri olan Bolu’daki mitinge onur konuğu olarak katılmıştı. Alkışlarla sık sık kesilen konuşmasında, köylünün durumuna değinen Fahri Belen’e göre, Atatürk’ün milletin efendisi dediği köylünün, kalbi zengin olsa da, perişan bir vaziyettedir ve onun refahını sağlamak, giriştikleri mücadelenin hareket noktasıdır. CHP’nin sık sık gündeme getirdiği şiddet politikası konusunda ise; “*Cesur olan insanlarda, vehim ve kin gibi korkaklığın ifadesi olan hislerden eser bulunmaz. Mert ve açık kalpli olanlar vakur ve sakin insanlardır. Bizim yolumuzda yürüyenler, affetmesini bilen, içtihatlarına saygı göstermelidir*” demiştir⁹²⁸.

Bartın Cumhuriyet Meydanı’nda 25 Nisan’da yapılan ve DP kurucularından Refik Koraltan’ın da konuşma yaptığı miting için yaklaşık 15.000 kişi toplanmıştır.

⁹²⁶ *Vatan*, 20 Nisan 1950, s. 1, 4.

⁹²⁷ Yücel, *a.g.e.*, s. 75-76.

⁹²⁸ Korgeneral Fahri Belen, 26 Nisan’da DP, Bolu’nun Seden ilçesinde yapılan mitingin de onur konuğu olmuştur. Yapılan konuşmaların ardından, Fahri Belen, “*Yaşasın Demokrat Parti, yaşasın Paşa*” tezahüratları altında, miting alanından DP binasına kadar, omuzlarda taşınmıştır. DP’nin miting yaptığı alanda öğleden sonra da CHP miting yapmıştır. *Zafer*, 24 Nisan 1950, s. 1, 6;

Mitingde yapılan konuşmalar çoğunlukla demokrasi ve 14 Mayıs tarihinin önemi vurguludur. Zonguldak Milletvekillerinden Ali Rıza İnceoğlu konuşmasında; *“Memleket ufuklarında yeni bir güneş doğmak üzeredir. O gün 14 Mayıs’tır. Demokrasi işte o gün Türkiye’de temellerini mübarek topraklarımızın üstüne millet iradesiyle atmış olacaktır. Yolumuzda irkilmeden ve ürkmeden devam edeceğiz”* demiştir. Daha sonra kürsüye gelen Refik Koraltan, DP’nin asıl gayesinin demokrasiyi yerleştirmek ve milli iradenin hakimiyetini gerçekleştirmek olduğunu savunmuştur. *“İçinde bulunduğumuz seçim mücadelesi, alalâde bir seçim mücadelesi değil, tarihi bir mücadeledir”* diyerek yaklaşmakta olan seçimin önemine dikkat çeken Koraltan’a göre seçim sonuçları demokrasinin memleketimizdeki kaderini belirleyecektir. Millet demokrasi istediğinden *“14 Mayıs günü en büyük bayram günü olacak ve demokrasi güneşi Türk dünyasını aydınlatacak, halk layık olduğu saadete kavuşacak”* ve bu nedenle de millet sandık başlarına bayram kutlamasına gider gibi gidecektir⁹²⁹.

Propaganda çalışmaları devam ederken İçişleri Bakanlığı tarafından seçim kurullarına gönderilen bir tamim muhalefetin tepkisini çekmiştir. Tamim de, masraflı olduğu gerekçesiyle, seçimlerde vatandaşın oyunu gizli vermesini sağlayacak hücre denilen bölmelerin yapımından vazgeçildiği bildirilmesi, muhalafette ve halkta seçim güvenliğinin sağlanması konusunda endişeyi artırmıştır. DP, Başbakanlık’a müracaat ederek, bu bölmelerin yapılmasının Seçim Kanunu’nun esaslarından biri olduğuna vurgu yapması⁹³⁰ ve tepkiler üzerine İçişleri Bakanlığı, seçimlerde gizli oy kullanma bölmeleri yapılmayacağını ve CHP’ye oy vermeyeceklerin seçmen kartlarında kasıtlı hatalar yapıldığı iddialarını doğru olmadığını ilan etmiştir⁹³¹.

Propaganda çalışmaları kapsamında yurt gezisine çıkan Celal Bayar, Bolu’ya gitmeden önce Ankara’nın Ayaş, Beypazarı ve Nallıhan ilçelerini ziyaret edip, halkla bir süre sohbet etmiştir. Bayar propaganda faaliyetlerine devam ederken Ankara’nın bir başka ilçesinde, Haymana’da da DP milletvekili adayları Selahaddin Benli ve Hamit Şevket İnce’nin de katıldığı, bir miting yapılmıştır⁹³². Ankara’dan sonra Bolu’ya doğru hareket eden DP liderinin yolu Köstebek nahiyesinde halk tarafından

⁹²⁹ *“Bartın’da dün büyük bir miting yapıldı”*, *Zafer*, 26 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁹³⁰ *“İçişleri Bakanlığının Bazı bölgelere garip tamimi”*, *Zafer*, 27 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁹³¹ *“İçişleri bakanı izah ediyor”*, *Zafer*, 28 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁹³² *“D.P. Haymana mitingi”*, *Zafer*, 29 Nisan 1950, s. 1, 6.

kesilmiş ve Bayar, Nahiye meydanında, seçimin önemi ve nasıl hareket edilmesine dair bir konuşma yapmak zorunda kalmıştır. DP kafilesinin bir sonraki durağı Göynük ilçesi olmuş ve Süleyman Paşa Camii meydanında vatandaşa seslenen Bayar, DP'nin şahıslara bağlı olmadığı, seçimin önemi, şiddet politikasına maruz kaldıkları ve Yeni Seçim Kanunu'nun DP'nin millete armağanı olduğu gibi konularına değinmiştir. *“Ne zaman millet hükümet ile kucak kucağa gelmişse, iktidar hizmet aşkı ile hareket etmişse milletin yüzü gülmüş”* diyen Bayar'a göre CHP hükümetleri duvarların arkasına saklandıklarında halktan uzaklaşmışlar, bu da ülke için felaket olmuştur. DP, bu bilinçle, halka hizmet için kurulmuştur ve halk seçimlerde destek verirse iyi günler yakındır⁹³³.

Bayar, Göynükten sonra propaganda çalışmalarına Mudurnu'da devam etmiş, DP'nin 3-5 yaşında bir çocuk olduğunu söyleyerek tecrübesiz olduğunu iddia edenlerin; *“Sarı çizmeli, kasketli insanların partisi”* sözleriyle DP'ye oy veren insanlara hakaret ettiklerini savunmuştur. Partisinin aday listesinden övgüyle bahsetmiş ve bu listeden 5 tane hükümet kurulabileceğini, göreve hazır olduklarını söylemiştir. *“Biz olmayacak şeyleri vadetmeyiz! Fakat yaptığımız vaadi mutlaka tutarız”* diyen Bayar, iktidarın su elektirik, yol gibi hizmetlerden kaçmak için maliyetleri kasıtlı olarak yüksek gösterdiğini söylemiş ve eklemiştir:

“Hürriyet ve demokrasiye muhalif kanunları kaldırmak için de mi milyonlar lazımdır? Asla! Biz bu memlekette her vatandaşın alını yüksek olarak yürümesini, hükümete iştirakini isterken jandarma hükümeti istemiyoruz. Bu memleketin bankalarında yatan yüz milyonlarca lira vardır. Bunlar iş emniyeti göremediklerinden iş sahasına çıkamıyorlar. Memlekete ecnebi sermaye de giremiyor. Çünkü emniyetleri yoktur.”

İktidara geldiklerinde bu sıkıntıyı gidereceklerini, bunun da vatandaşa geniş çalışma alanları sağlayacağını söyleyen ve vergi konusuna da değinen Bayar; *“Bizim vergilerimiz de adalete dayanmayan vergilerdir. Ve baştan başa ıslahı lazımdır.*

⁹³³ Bayar, Göynükte konuşma yaptığı sırada dikkat çeken bir olay yaşanmıştır. Konuşmasına daha yeni başlamıştı ki, bir jandarma başçavuşu yanına gelerek, bir kağıt uzatmış, kağıtta *“Aziz kardeşim”* diye başlayan ve propaganda çalışması için seçim kurulu tarafından 17.30'a kadar izin verildiği ve bu saate riayet edilmesi yazılıdır. Bu sırada saat yaklaşık 17.20'yd. Bayar, *“Bana kanuni müsadese alındığını söylediler”* diyerek tezkereyi dikkate almayarak konuşmasına devam etmiş ve yaklaşık 1 saat daha konuşmuştur. *Zafer*, 29 Nisan 1950, s. 1, 6; Bu olayda dikkat çeken bir başka nokta da genç bir üsteğmen olan jandarma komutanı olan üsteğmenin, Celal Bayar gibi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devlet kademelerinde değişik görevlerde bulunmuş, hatta Atatürk'e başbakanlık yapmış ve aynı zamanda Milli Mücadele'nin *“Galip Hoca”*sı olarak anılan 70 yaşına yaklaşmış bir insana *“Aziz kardeşim”* diye hitap etmesidir. Bu oldukça nezaketsiz bir üsluptur.

Koyacağımız vergiler kazançla ayar edilecektir. Velhasıl DP iktidara gelir gelmez mali sahada çok büyük ıslahat yapmak mecburiyetindedir." demiştir.⁹³⁴.

DP'nin azınlık milletvekili adayları da propaganda çalışmaları yapmışlardır. Bu adaylardan Salamon Adatto, 29 Nisan'da Sarıyer'e bağlı Büyükdere bucağında yapılan toplantıda, "*Halk Partisinin eserleri meydandadır. Memleket zengin iken fakir yaptılar... Şimdi vaad ettiklerini 25 senede yapmayan bir parti, 4 senede memleketi güllük gülistan bir hale getirilebilir mi?*"⁹³⁵ sözleriyle CHP'nin seçim beyannamesinin inandırıcılıktan uzak olduğunu söylemiştir.

29 Nisan 1950'de yapılan Bolu mitinginde demokrasi vurgulu bir konuşma yapan Celal Bayar'a göre, yapılan araştırmalar ve insanoğlunun tarihi tecrübeleri demokrasinin en iyi yönetim şekli olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Türk milletinin oy kullanacağı 14 Mayıs tarihi de bu yönden çok önemli bir gündür. Ancak insanlar 1946 seçimleri ve yaşanan usulsüzlükleri hatırlamakta ve "*Acaba bu defa da aynı hal tekerrür edecek midir?*" diye endişe duymaktaydı. Oysa 1946 yılından beri, başta Yeni Seçim Kanunu olmak üzere önemli ilerlemeler sağlanmıştı. Mevcut iktidar da seçim emniyeti konusunda önemli açıklamalar yapmış ve sözler vermişti. Bu vaatler yerine getirilirse, geçmişte yapılmış olanları unutmaya hazırlardı. DP'nin seçim konusundaki tek gayesi, milletin haklarını korumaktı. Vatanını seven herkes huzur istiyordu ve bunun içinde seçimlere yargı güvencesi gelmişti. Milletin DP'ye olan ilgisi karşısında iktidarın su getirme, yol ve yardım yapma gibi vaatlerle oy toplamaya yönelmesini "*Şunu söylemek isterim ki, bu, devlet hazinesinden çıkan para milletin parasıdır. Kimsenin bir lütfu veya hibesi değildir*" sözleriyle eleştirmiştir. "*Resmi şekilde bir derebeylik bu memlekette asla vücut bulmayacaktı*" diyerek, idarecilerin kanunların kendilerine verdiği yetkileri kullanırken, kanunların çizdiği sınırların içerisinde kalması gerektiğini belirtmiştir. DP'nin yayımladığı

⁹³⁴ Zafer, 29 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁹³⁵ Vatan, 30 Nisan 1950, s. 1.

Celal Bayar, Bolu mitinginde konuşurken. *Vatan*, 2 Mayıs 1950, s. 1.

milletvekili aday listesi, DP'nin tecrübesiz olduğu iddia ve endişelerine cevaptı. Umutsuzluğa düşmemeyi Atatürkten öğrendiklerini işaret eden Bayar;

“Atatürk ortaya atılmadan böyle bir muvaffakiyet temin edeceğini biliyormuydu? Kim biliyor ki, Türk anaları yüzlerce, binlerce Atatürk doğurmamaktadır. Biz hiçkimsenin düşmanı değiliz. Hiç kimseden lütuf ve inayet bekleyecek kadar zelil düşünceli insanlarda değiliz. Biz bu memleket çocuklarının hangisi müsait ise işbaşına geçip bu memleketi idare etsin istemekteyiz”

sözleriyle aday listelerinin hangi düşünceyle şekillendiğini açıklamıştır. DP adayı Korgeneral Fahri Belen hakkında övgü dolu sözler söyledikten sonra, yönetimden memnun olmanın CHP'ye, memnun olmayan, değişim isteyenlerin ise DP'ye oyvermelerini isteyerek konuşmasını bitirmiştir. Fakat dağılmayan halkın “*Paşayı isteriz*” diye coşkulu tezahüratları üzerine Fahri Belen kürsüye çıkıp, gösterilen ilgiden dolayı, kısa bir teşekkür konuşması yaptıktan sonra kalabalık dağılmıştır⁹³⁶.

Bolu mitinginin hemen ardından, milletvekili adaylarından Korgeneral Fahri Belen ile birlikte, öğleden sonra Düzce'ye doğru hareket eden Celal Bayar, Düzce'nin 20 km dışında, 15 otobüs dolusu partili tarafından karşılanmıştır. Bayar, yoğun ilgiden dolayı kaldıkları Yeşilyurt Oteli'nin penceresinden, ülke meselelerine dair kısa bir konuşma yapmak zorunda kalmıştır. Otelde kısa bir istirahatten sonra miting alanına geçen Bayar, konuşmasında hayatından endişe duyduğuna dair çıkan dedikodulara, ömrünün sonuna yaklaşmış olduğunun farkında olduğunu, ülkenin geleceğinin gençlere bırakılması gerektiğini düşündüğünü belirtmiş; “*Yine tekrar ediyorum.*

⁹³⁶ *Zafer*, 30 Nisan 1950, s. 1, 6; *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1950, s. 1, 3.

Gözlerim toprakla örtülünceye kadar memleket hizmetinde bulunacağım” sözleriyle cevap vermiştir. DP’nin muvazaa partisi olduğu yolundaki iddialara tepki göstermiş ve; *“Bu düşüncede olanlar yılan gibi yerde sürünmeye layık kimselerdir. (...) Kimseye çamur sürmek şerefsizliğini yapmayacağız. Meşrutiyet devrinin partililik kavgalarından ders almış olan Demokrat Partinin bu yolda sarfedecek zamanı yoktur”* demiştir. Seçim emniyeti konusunda İnönü ile aynı görüşü paylaştıklarını, endişe duymayı gerektirecek bir durum olmadığını, eğer olursa bunu söylemekten çekinmeyeceklerini belirten Bayar, DP sahiplere ait bir parti değil, millete ait olduğunu ve bu yüzden gerekirse kendisinin bile başkanlıktan indirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bayar’a göre mevcut rejimler içerisinde demokrasinin en iyi rejimdir ve milletvekilleri de ülkenin kaderini belirleyen kişilerdir. Bu yüzden 14 Mayıs tarihi ayrı bir öneme sahip olduğundan, vatandaşlar da bu bilinçle oy kullanmalıdır. DP’nin programı konusunda ise şüphe duyulmasına gerek yoktur. Çünkü Parti’nin programı vardır ve bundan şüphe duyanlar ya kötü niyetlidir ya da programdan bihaber kişilerdir. CHP’nin ülkeyi iyi yönetememektedir ve bunun iyi kanıtı da 7 Eylül Kararlarıdır. *“Biz en müsait bir zamanda paramızdan bir düşürme yaparak, en yanlış bir hareketi yapmışız. Borçlar iki milyarı aşmıştır... bu borcu 300 milyon lira fazlasıyla ödeyeceğiz”* diyen Bayar’a göre 14 Mayıs’ta *“nurlu bir devre”* açılacak ve *“hayırlı bir güneş”* doğacaktır⁹³⁷.

29 Nisan’da propaganda çalışmaları yapan bir başka DP’li de Refik Koraltan’dır. Dursunbey’de yapılan toplantıda konuşan Koraltan’a göre; yıllardır devam eden yönetim anlayışı yıkılmadan ve millet iradesine dayalı bir iktidar kurulmadan, *“ne derter sona erer ve ne de bu cennet yurt imar ve refah görebilirdi.”* Bu bilinçte olan DP, şahıslarla uğraşmaktan kaçınarak, demokrasinin ülkeye gerçek anlamda yerleşmesi için mücadele etmektedir. Bu uğurda ihtiyacı olan tek şey milletin desteğidir ve *“14 Mayısı kurtuluş günü olarak kutlamak elimizdedir”* diyen Bayar’a göre; eğer bu destek verilirse, milletin şerefli tarihinde, yeni bir kurtuluş eseri meydana getirilecektir. Toplantı, kalabalığın *“hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir”* sözünü üç kez haykırmasıyla sona ermiştir⁹³⁸.

⁹³⁷ “Celal Bayar muvazaa isnadlarını reddetti”, *Zafer*, 30 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁹³⁸ “14 Mayısı kurtuluş günü olarak kutlamak elimizdedir”, *Zafer*, 30 Nisan 1950, s. 1, 6.

Celal Bayar, 30 Nisan'da Kastamonu Cumhuriyet meydanında kalabalık bir topluluğa konuşmuş ve konuşmasının başında, Kastamonu'ya daha önce de geldiğini ve her gelişinde yağmur altında şehre girmekten memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir. Yeni kabul edilen seçim kanununun öncekine göre seçim güvenliği açısından daha iyi olduğunu ve 1946 Seçimlerine hakim olan zihniyetin yıkıldığını, bu nedenle vatandaşların oy kullanırken endişe etmemelerini istemiştir. *“Din mukaddes bir mefhumdur! Onun hususi menfaatlere, siyasete alet edilmesi bizzat bu kutsal mefhumu hüremetsizliktir... Allahla kul arasına girmeye kimsenin hakkı yoktur”* diyen Bayar, DP'nin programında bu konuyla ilgili bir madde yer aldığını belirtmiştir. Din eğitiminin nasıl yapılacağı konusunun siyasilere bırakılmasının hatalı olacağını, iktidara geldiklerinde, bu hususla ilgili uzmanların görüşlerinden yararlanacaklarını ifade etmiştir. 1946 Milletvekili Seçimi'nde gaspedilen haklarını ararken, memleketin huzur ve sükunetini korumak için dikkatli davrandıklarından dolayı muvazaa yakıştırmasının yapıldığını belirtmiş ve;

“Burada son defa söylüyorum. DP muvazaa yapacak bir parti olsaydı, eğer mesuliyet alan insanlar bu kadar küçük ruhlu insanlar olsaydık, biz Demokrat Parti'yi kurmaz, iktidarın nüfuzu altında kalır; kendimize ikbal yolları teminine çalışırdık. Bunun muvazaa neresindedir? ...Kendi hesabıma söylüyorum, ben Atatürk'ün en son başvekili olarak, o büyük adam ruhunu kucağımda Allah'a teslim etmiştir. Bunun üstünde bana kim ne menfaat temin edebilirdi ki, muvazaaya sapayım? Bu, ya cinayettir, ya hıyanettir...”⁹³⁹

demiştir. Bayar, kendilerinin Atatürk inkılaplarına bağlı olduklarını ancak ülkeyi kurtarmak iddiasıyla öne çıkan, her şeyi kendinden bilen ve milleti hiçe sayan *“diktatör ruhlu”* insanların olduğunu söylemiş ve DP'nin sanayi sektörüne dair görüşlerini; *“Vatandaşlarım, Medeniyetle sanayi at başı gider. Biz iptidai maddeleri kıymetlendirmek için bilhassa harp zamanında muhtaç olduklarımızı istihsal suretiyle sanayie vermek mecburiyetindeyiz”* şeklinde ifade etmiştir. *“Hükümet makinesi iyi işlemiyor. Memleketin mali sistemi bozuktur”* diyerek ekonomiye değinen DP Genel Başkanı, CHP hükümetlerinin izlediği para politikalarının ülkeyi milyonlarca lira zarar uğrattığını ve iflasa sürüklediğini, Marshall Yardımlarının geçici bir rahatlama sağladığını, oysa kalıcı bir çözümün gerektiğini savunmuştur. 14 Mayıs'ın önemli bir gün olduğuna vurgu yapmış ve *“Ben Atatürk'ten aldığım ilham ile bu büyük milletin kudretine, akliselimine inanıyorum. Büyük medeniyetler, büyük*

⁹³⁹ Zafer, 1 Mayıs 1950, s. 1, 2.

imparatorluklar kurmuş olan bu milletin yarınki devletinde temelini atacağına şüphem yoktur” sözleriyle konuşmasını sonlandırmıştır⁹⁴⁰.

DP, Eskişehir’in Odunpazarı Meydanı’nda Ali Fuat Cebesoy’un da katıldığı bir miting düzenlemiştir. Vatandaşların tezahüratları altında konuşmasına başlayan ve 31 yıl önce Eskişehir’de kurduğu ilk müfrezinin adının Albayrak olduğunu söyleyen Cebesoy’a göre Albayrak Müfrezesi, Milli Mücadele’de Eskişehir’in adını gururla taşımıştı. Şimdi de Eskişehir, demokrasi mücadelesinde DP saflarında yer alarak aynı gururu yine taşıyacaktı. Bir milletin iyi yönetilebilmesi için denetleyen, sorgulayan meclisin varlığı gerekli olduğunu belirten Cebesoy, Türkiye’de bu görevi hakkıyla yerine getirenin sadece ilk TBMM olduğunu, İkinci Meclis’te TCF, sekizinci Meclis’te de DP’nin bu görevi yerine getirmek için çalıştıklarını, 14 Mayıs’ta seçilecek TBMM’nin çehresinin ise bambaşka olacağını iddia etmiştir. Eskişehir halkının kendisini desteklemesi halinde, milletin bir hizmetkârı olara bu görevi şerefle yerine getireceğini belirterek, konuşmasını tamamlamıştır⁹⁴¹. Aynı gün Ankara’da Cebeci’de yapılan DP mitingindeyse, iktidarın benimsediği yönetim anlayışı ve icraatları sert sözlerle eleştirilmiştir. Konuşmalarda Atatürk’ün ölümünün ardından ülkenin kötü bir duruma düştüğü, seçim gününün önemi, iktidarın milletteki hürriyet aşkını öldürmeye çalıştığı fakat İstiklal Harbini kazanmış milletin hürriyetini de kazanacağı, CHP’nin seçim beyannamesinin halka yeni bir şey getirmediği, DP’nin milli iradenin hâkimiyetini sağlamaya çalıştığı ve olmayacak vaatlerde bulunmadığı vurgulanmıştır⁹⁴².

30 Nisanda yapılan Konya mitinginde halka hitap eden konuşmacılar, CHP’nin DP sayesinde halkı dinlemeye ve halkın sorunlarını önemsemeye başladığı, oy toplamak için milyonlarca lira para harcadığı ancak “*vatandaşların tenezzül etmeyecekleri ve vicdanını satmayacakların*”ndan dolayı başarılı olamayacakları, DP’nin halkın sinesinden fişkırın, CHP kadar milliyetçi, halkçı ve devletçi bir parti olduğuna

⁹⁴⁰ Celal Bayar konuştuğu sırada bir jandarma kamyonu korna çalarak, kalabalığın arasına girmiş ve Bayar’a yakın bir mesafede durmuştur. Kamyonun arkasındaki jandarmalar ellerindeki silahlarla ayağa kalkmışlar. Bu sırada tekrar korna çalarak Bayar’ın sözünü kesen kamyon şoförü, etrafındaki kalabalığa ne olduğunu sorup, “*Bir şey yok*” cevabını alınca yoluna devam etmiştir. *Zafer*, 1 Mayıs 1950, s. 1, 2.

⁹⁴¹ *Vatan*, 1 Mayıs 1950, s. 4; *Zafer*, 1 Mayıs 1950, s. 1, 2.

⁹⁴² *Zafer*, 1 Mayıs 1950, s. 1, 6; *Vatan*, 1 Mayıs 1950, s. 1, 4.

değınmişlerdir⁹⁴³. İstanbul'un Çarşamba, Edirnekapı ve Sultan Selim gibi birçok noktasında DP miting ve toplantıları yapılmışsa da en dikkat çeken sözler Fatih'te konuşan Faruk Nafiz Çamlıbel'in şu sözleri olmuştur: “*Memleketin şu perişan haline bakınız, bir tarafta mustarip bir halk, diğer tarafta müreffeh idareciler var. Bir tarafta büyük ve konforlu apartmanlar, diğer tarafta gecekondu ve fakir kulübeleri. Halbuki bu idareciler iktidarlarını halka borçludurlar*”⁹⁴⁴.

1 Mayıs'ta düzenlenen Kütahya'daki mitingde DP'nin siyaset anlayışı ve muhalefette bulunmasına rağmen ülkeye yaptığı hizmetler, iktidarın ülkeyi içine düşürdüğü kötü durum, hayat pahalılığı üzerinde durulmuş ve DP'nin milletin umudu olduğu belirtilmiştir⁹⁴⁵. Seydişehir ve Genç ilçelerindeki mitinglerde ise bazı köylülerin adeta toprak yığımları altında yaşadıkları, Ahlat armududundan ve meşe kabuğundan ekme yedikleri, idarenin hukuksuz gözaltılar yaptırdıklarından söz edilmiştir⁹⁴⁶.

2 Mayıs'ta Bafra'ya miting için gelen DP Genel Başkanı, şehre girişinde yaklaşık 150 araçlık bir konvoy tarafından sevinçle karşılanmıştır. Bayar'dan önce kürsüye çıkan DP Samsun adaylarından Tefik İleri, CHP adaylarından birinin Çerkez köylerini gezerken halka Çerkezce hitap ettiğini ve DP'nin iktidara gelmesi durumunda Çerkezleri ülkeden kovmayı planladığını söyleyerek iftira attığını söylemiştir. Şahsi menfaatleri için kardeş kavgası çıkarmaya çalışanları lanetleyen İleri, halktan büyük alkış almıştır. Halkın yoğun tezahüratları altında, kürsüye gelen ve konuşmasında işçi kesiminin sorunlarına değinen Bayar, bütün medeni ülkelerde işçilerin kendi geleceklerini belirlemede söz hakları olduğunu ancak Türkiye'de CHP'nin buna müsaade etmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla işçinin içinde bulunduğu kötü koşulların da sorumlusu Bayar'a göre CHP'dir. Grev hakkını kötüye kullanmayacağı konusunda Türk işçisine güvenen DP'nin işçilere grev hakkı vereceğine, 1946 Seçimlerindeki hukuksuzluklara ve halkın yaşadığı zulme de değinen Bayar, artık şartların değiştiğini, yeni Arslanköy ve Senirkent hadiselerinin yaşanmayacağını söylemiştir⁹⁴⁷.

⁹⁴³ Zafer, 1 Mayıs 1950, s. 6.

⁹⁴⁴ Vatan, 1 Mayıs 1950, s. 4; Zafer, 1 Mayıs 1950, s. 6.

⁹⁴⁵ Zafer, 2 Mayıs 1950, s. 1, 6.

⁹⁴⁶ Zafer, 2 Mayıs 1950, s. 1, 6.

⁹⁴⁷ Zafer, 3 Mayıs 1950, s. 1, 6; Bayar, DP'nin işçilere grev hakkını vereceğini vaat ederken; CHP Beşiktaş ilçe teşkilatının 29 Nisan'da düzenlediği açık hava toplantısında konuşanlardan Orhan Toğsavul, Bayar'ın işçileri kandırdığını savunmuştur. 1933'te Balya'da 700 maden işçisinin yaptığı

Partisinin 5 Mayıs'ta Diyarbakır'da düzenlediği mitinge zamanında varamayan Bayar, miting biteli saatler olmasına rağmen, alanda hâlâ dağılmamış ve kendisini bekleyen kalabalık bir topluluk bulmuştur. Kendisini bekledikleri için teşekkür etmiş, konuşma yapmak için saatin oldukça geç olduğunu söyleyerek özür dilemiş ve daha sonra vatandaşların omuzlarında, tezahüratlarla parti binasına götürülmüştür⁹⁴⁸. Ertesi sabah Mardinkapı meydanında yaptığı seçim konuşmasında Diyarbakır'ın tarihi ve kültürel önemine değinmiş, DP'nin devletine bağlı insanlar arasında din ve ırk farkı gözetmeksizin, herkesi eşit kabul ettiğini, “*Şarklı ve Garpli*” arasında bir fark gözetmediğini savunmuştur. Atatürk'ün son arzularından birinin de Şark'a bir üniversite kurma hayali olduğunu, DP'nin de bunu bir vasiyet olarak gördüğünü söyleyen Bayar⁹⁴⁹, özgürlük üzerinde durmuş ve “*Bu memlekette ferdi hürriyet, hak ve adalet Cumhuriyet kanunları dahilinde mahfuzdur. Ve mahfuz kalacaktır. Ferdi hürriyeti tahdit ettirmeye çalışanlar kanun karşısında günahkardırlar*” demiştir. Bayar daha sonra uçakla Elazığ'a gitmiş ve orada yaptığı konuşmada “*Mazide irtikap edilmiş, hataların önüne bir perde çekmeğe hazırız. Fakat istikbal için teminat istiyoruz. Çünkü partiler adına değil, millet adına istiyoruz. Çünkü partiler millete hizmet etmek yolunda birer vasıtaadır. Maksat millete hizmet etmektir*” diyerek seçim güvenliği üzerinde durmuştur. Vatandaşlar arasında “*şarklı ve garpli*” diye bir ayırım yapılmaması gerektiğini ve zengin kaynaklara sahip doğunun refah içinde olmamasının hayret verici bir durum olduğunu belirtmiştir⁹⁵⁰.

Bayar, 7 Mayıs'ta Malatya'da yaptığı konuşma ile İnönü'nün muhalefete yaptığı sükunet çağrılarına; “*İşitiyoruz ki, bir havari edasiyle memlekette kardeşlik muhabbeti partiler arasında iyi geçinme ve dostluk propagandası yapılmaktadır*” sözleriyle cevap vermiştir. Kısa bir süre önce Malatya'da çalışkan, namuslu, fedakar ve vatanını seven DP'li bir vatandaş siyasi cinayete kurban gittiğini hatırlatan⁹⁵¹ ve Malatya'ya gelirken Vezirköprü'de 3 ay önce cinayete kurban gitmiş başka bir DP'li vatandaşın evine taziyeye gittiğini söyleyen Bayar; “*Biz Demokratlar memleket*

grevden sonra grev hakkının kaldırıldığını, bunu yapan kişinin dönemin İktisad vekili Celal Bayar olduğunu iddia etmiştir. *Son Telgraf*, 30 Nisan 1950, s. 1.

⁹⁴⁸ *Zafer*, 6 Mayıs 1950, s. 1, 6.

⁹⁴⁹ *Zafer*, 7 Mayıs 1950, s. 1.

⁹⁵⁰ *Vatan*, 7 Mayıs 1950, s. 1, 4.

⁹⁵¹ Malatya'da çıkan siyasi bir tartışmada mahallede Mehmet Karakaş adlı bir DP'li, o sırada sarhoş olan Osman Nuri adlı bir CHP'li tarafından silahla vurularak öldürülmüştür. *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1950, s. 5.

menfaatine nasıl davranacağımızı biliriz. Onlara gelince, işte mensupları en akli başında olanları bizi arkamızdan vurmaktadırlar. Nasihatler yolunu şaşırmasınlar!” sözleriyle kardeşlik tavsiyelerinin DP’lilere değil, CHP’lilere yapılması gerektiğini savunmuştur. DP’nin programını yayımlamamış olmasıyla ilgili eleştirilere “*DP’nin programı yok diyorlar, hâlbuki mükemmel programı var*” sözleriyle cevap veren Celal Bayar, DP’nin programının ülkenin bütün ihtiyaçlarına cevap vermeye yönelik olduğunu söylemiştir. Beyannamenin içeriğiyle ilgili olarak da, “*DP’nin beyannamesini bekliyorlarmış. Bu beyanname çıkacaktır. Çıktığı zaman beyannamenin hayale yer vermeyen, yapılması mümkün olan işleri ihtiva ettiği görülecektir*” demiştir. CHP’nin beyannamesini okuduklarını belirten Bayar, “*Öteden beri birikmiş fikir yığınlarının bu defa da tekrarından ibaret olduğunu gördük*” diyerek, beyannamenin sadece laftan ibaret olduğunu iddia etmiş ve seçimde oy kullancak vatandaşlara uyarıda bulunmuştur:

“Sizin elemelerinizi kendi elemi olarak duyanlara vekalet veriniz. Yapmazsanız, reylerinizi şimdiye kadar olduğu gibi alırlar ve sizi unuturlar... Dünyanın cennetinde yaşıyoruz. İyi ahlaklı, melek gibi bir milletiz. İyi bir hayata kavuşmak için bütün vasıflara haiziz. (...) Hakimiyetinizi iyi kullanmak suretiyle bütün bunları temin edeceksiniz. Bunu hatırdan çıkarmayınız”⁹⁵².

7 Mayıs’ta DP mitinginin yapıldığı bir başka şehir de Balıkesir’dir. Yaklaşık 25.000 kişinin katıldığı mitingde, rozet bulamayanlar kırmızı kalemle kendi yaptıkları rozeti takmışlardı. Şiddetli yağmura rağmen devam eden mitingde, bazı CHP’lilerin “*Demokratları Rusya’ya süreceğiz*” şeklinde tehditlerde bulunduğu iddia edilmiş ve bu tehditlere cevap verilmiştir⁹⁵³. Kırıkkale’de yapılan ve şiddetli yağmur nedeniyle ara verilmek zorunda kalan mitingde ise, 14 Mayıs’ın önemi, işçi ve köylülerin sorunları, demokrasi ve hürriyetin ne demek olduğu, seçim güvenliğinden kimsenin endişe duymasına gerek olmadığı ve Yeni Seçim Kanunu’nun bekçisinin Türk milleti olduğu gibi konular ön plana çıkmıştır⁹⁵⁴. Aynı gün Afyon Elmadag’da yapılan DP toplantısında yapılan konuşmalarda da CHP propgramının bir keşmekeş olduğu, DP’nin ise gerçekçi vaatlerde bulunduğu, iktidarın DP’yi parçalama

⁹⁵² Zafer, 8 Mayıs 1950, s. 1, 8; Vatan, 8 Mayıs 1950, s. 1, 4; İsmet İnönü 5 Mayıs’ta Manisa’da yaptığı konuşma da DP’nin beyannamesini yayımlamamış olmasını “*Bayar’a bir yerde rastlasam ilk isteyleceğim şey seçim beyannamesi olacak. Küçük beyler nerede ise beyannameyi seçimlerden sonra ilan edecekler*” sözleriyle eleştirmiştir. Vatan, 6 Mayıs 1950, s. 1, 4.

⁹⁵³ Zafer, 8 Mayıs 1950, s. 1, 8.

⁹⁵⁴ Zafer, 8 Mayıs 1950, s. 1, 8.

gayretlerinin sonuçsuz kaldığı ve yapılan tahriklere sandık başında kazanılacak bir zaferle cevap verileceği ileri sürülmüştür⁹⁵⁵.

Adana'da 8 Mayıs günü saat 09.30'da yapılan mitingde halka hitap eden ve seçim güvenliği konusuna değinen Bayar'a göre iktidar, seçim emniyetini adli makamlara bırakmamak için direnmiş fakat milletin arzusu karşısında boyun eğmek zorunda kalmıştı. Gelinen noktayı; *"1946 Seçimleri sırasında biz, elimize geçen telgrafları yüreklerimiz titremeden okuyamazdık. Acaba yine bir faciadan mı bahsediliyor, diye üzüntü ile açardık. Fakat bu gün yer yer şikayetler olmakla beraber, bunlar umumi değil"* sözleriyle ifade etmiş olan Bayar, gerekçesi ne olursa olsun, asla bir kardeş kavgasına müsaade etmeyeceklerini vurgulamıştır. İktidarın su politikasını eleştirmiş ve *"Ben iş başından çekileli 12 yıl oldu. Bundan sonra kendileri birçok ihaleleler yaptılar. Fakat hepsi de yarım kaldı. Bu işlerin tamamlanması için kaç asır bekleyeceğiz?"* diye sormuştur⁹⁵⁶. Sel baskınları ve su taşkınları ülkede zaman zaman can ve mal kayıplarına neden olduğunu ve bunun önlenmesi milli bir dava olduğunu belirten Bayar'a göre çiftçilerimizin sulama amaçlı su kaynaklarından yararlanmaması düşünülemezdir⁹⁵⁷. Aynı günün akşamı İzmir'de, DP listesinden bağımsız aday gösterilmiş olan Halide Edip Adivar da bir seçim konuşması yapmıştır. Adivar, demokrasinin tanımının ardından, komünizmin önlenmesi gereken bir felaket olduğunu ve bunu önlemenin tek çaresinin de köylü ve işçi gibi kesimlerin refah seviyesinin yükseltilmesi olduğunu söylemiştir. İnönü'nün İzmir'de yaptığı bir konuşmada CHP'ye oranla DP'de kadınlara daha az yer verildiği şeklinde eleştirisine, *"Millet istediğini Milletvekili seçmekle hürdür. Demokraside şu sayıda kadın milletvekili bulunacağı şartı yoktur"* sözleriyle cevap vermiştir. 14 Mayıs'taki seçimin oldukça önemli olduğunu, Demokratların tarihi bir görevi yerine getirdiğini söylemiş ve İzmir'li seçmenlerinde tarihi bir sorumluluğu olduğunu şu sözlerle hatırlatmıştır: *"Hiçbir an İzmir'in mazide istiklalimizin bir sembolü olduğu gibi gelecekte de hürriyet ve nizamın, yani ileri bir demokrasinin kalesi olduğunu unutmayın, reylerinizi ona göre verin!"*⁹⁵⁸. Aynı gün Tarsus'ta

⁹⁵⁵ Zafer, 8 Mayıs 1950, s. 1, 8.

⁹⁵⁶ Milliyet, 9 Mayıs 1950, s. 1, 5; Yeni Sabah, 9 Mayıs 1950, s. 1, 5.

⁹⁵⁷ Zafer, 9 Mayıs 1950, s. 1, 8; Milliyet, 9 Mayıs 1950, s. 1, 5.

⁹⁵⁸ Vatan, 9 Mayıs 1950, s. 1, 3; Cumhuriyet, 9 Mayıs 1950, s. 1, 3.

halka hitap eden Refik Koraltan ise, iktidarı hırsızlıkla suçlamış ve “*İktidarın sırtını yere getireceğiz*” demiştir⁹⁵⁹.

9 Mayıs'ta Bursa'ya giderken İnegöl'de halka kısa bir konuşma yapan Bayar, iktidarın bazı konularda DP'den açıklama yapmasını istemesini eleştirmiş, “*Bize ancak Türk Milleti sual sorar ve biz de ona cevap vermeyi vazife biliriz. Bu vazifemizi de her fırsatta yapmaktayız*” sözleriyle de Türk milletinden başka hiç kimseye hesap vermeye mecbur olmadıklarını söylemiştir. Daha sonra Bursa'da vatandaşlara hitap eden ve kendisinin de Bursa'lı olduğunu, doğum yeri ve künyesini sayarak açıklayan Bayar, hayatı boyunca ülkesine hizmet etmekten başka bir şey düşünmediğini iddia etmiştir. Daha sonra bütçedeki askeri ve sivil harcama oranlarına, bütçe açığı rakamına değinmiş ve İnönü'nün ekonomik sıkıntıların sebebinin askeri harcamalar olduğu iddiasının doğru olmadığını savunmuştur. Yaşanan ekonomik sıkıntıların izlenen yanlış ekonomik politikadan kaynaklandığını belirttiğini fakat kimseye dinlemediğini, iktidarın gerekçe olarak büyük bir ordu beslenmesini gösterdiğini fakat harcamaları araştırdığında bu iddianın doğru olmadığını ve sivil harcamalardaki artışın askeri harcamaların oldukça üzerinde olduğunu belirtmiştir⁹⁶⁰.

DP'nin kuruluş sürecinde değinen Bayar'a göre, yaşanan gelişmeler kendisini mücadele etme ya da çekilip, evinde oturma noktasında önemli bir karar alma aşamasına getirmişti. O da mücadele etmeyi seçmiş ve DP bu mücadele azminin bir sonucu olarak kurulmuştu. Memleketin bozulmuş olan mali işlere yardımcı olmak için iktidara yardım teklifinde bulunmuşlardı ancak bu teklif kabul görmemişti. 7 Eylül Kararları'nın zararlarından söz eden Bayar, daha sonra seçim güvenliği ve 14 Mayıs'ın önemi ve tarafsızlık üzerinde durmuştur. “*Türk milleti efendiliğini isbat etmek istiyor, bunu 14 Mayıs'ta gösterecektir... Seçim cihazının yanı başında idare cihazı da işlemektedir ve tarafsızlığı bozan idare amirlerine yer yer rastlanmaktadır. Bu Türk milletinin mukaddes olan rey hakkına ihanet etmektedir.*”

Celal Bayar, kabul edilen Yeni Seçim Kanunu ile bazı şeylerin değiştiğini ancak iktidarın eski alışkanlıklardan kurtulamadığını;

⁹⁵⁹ *Vatan*, 9 Mayıs 1950, s. 5.

⁹⁶⁰ *Vatan*, 10 Mayıs 1950, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1950, s. 1, 5; *Zafer*, 10 Mayıs 1950, s. 1, 8.

“Geçen defa olduğu gibi dayak atmıyorlar ve atamayacaklardır. 946 seçiminde görüldüğü gibi rey hırsızlığı, mazbata sahtekarlığı olmayacaktır. Bugünkü müdahale telkin yoluyla olmaktadır. Muhtarları çağırıyorlar, sizin köye su getireceğiz, diyorlar. Eğer muhtarları bu işe teşne görmezlerse tehdit ediyorlar”

sözleriyle belirtmiş, DP'nin tecrübesiz olduğu iddia eden ve “Sarı Çizmeli Mehmet Ağa Partisi” diyenlerin DP milletvekili aday listesini incelediklerinde bugünkü hükümetten daha iyi 5 tane hükümet kurulacağını göreceklerini ileri sürmüştür⁹⁶¹. Konuşmasını “Türk kadınları Atatürk gibi yüz tane Mustafa Kemal doğurmaktadır. Bu Mustafa Kemallere halka hizmet için imkan verilmelidir. D.P. beş senelik mücadelesinde böyle bir imkan hazırlamakla bahtiyardır. Allah muininiz olsun” sözleriyle tamamlamıştır⁹⁶².

Bayar'ın Bursa'da miting yaptığı gün Kalecik, Zile, Bartın ve Ceyhan'da da DP mitingleri vardı. Bartın'da yapılan mitingde konuşan Muammer Alakant, İsmet İnönü'nün seçim propagandası yapmasını şu sözlerle değerlendirmiştir: “Cumhurbaşkanı İnönü her gittiği yerde, ben C.H.P. başkanı olarak konuşuyorum diyor. O halde arkadaşlar, Cumhurbaşkanı nerededir? Devlet, Cumhurbaşkansız kalmıştır.” Ceyhan'da yapılan mitinge katılan Refik Koraltan'da “Acaba Halk Partisi bizden ne yüzle rey istiyor” diyerek başladığı konuşmasında aynı noktaya dikkat çekmiş ve İnönü'nün Cumhurbaşkanı iken CHP propagandası yapmasının kabul edilemez olduğunu şu sözlerle savunmuştur: “İnönü, Devlet Başkanlığından istifa etsin, Halk Partisinin başına geçsin, o zaman bizde kendisiyle erkekçe mücadele edelim. Devlet başkanı olduğu halde Halk Partisinin propagandasını asla yapamaz. Buna hakkı yoktur”⁹⁶³.

DP Genel Başkanı Celal Bayar, son konuşmasını İzmir'de yapmıştır. DP'nin şiddet yanlısı olduğu ve adaylar arasında kadınlara az yer verildiğine dair eleştirilere cevap veren, işçi sınıfı ve köylülerin sorunları, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrı olması gibi konularda açıklamalar yapan Bayar, konuşmasını 14 Mayıs günü yapılacak olan seçimlere dair şu sözlerle bitirmiştir:

“Son söz olarak ben vaziyetten eminim. Geçen seferki gibi bir sürprizle karşılaşmayacağımızı zannediyorum. Sandık başına emniyetle gideceğiz.

⁹⁶¹ *Vatan*, 10 Mayıs 1950, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1950, s. 1, 5; *Zafer*, 10 Mayıs 1950, s. 1, 8.

⁹⁶² *Milliyet*, 10 Mayıs 1950, s. 1, 5; *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1950, s. 1, 5

⁹⁶³ *Zafer*, 10 Mayıs 1950, s. 1, 8.

*Vazifemizi huzur, sükûn ve vakar içinde göreceğiz. Ondan sonradır ki milletin iradesi nasıl tecelli ederse ona boyun eğeceğiz ve boyun eğmeyenler olursa kanunların vatandaşlara verdiği salâhiyet dâhilinde boyun eğdireceğiz. Hâkimiyet ve milli irade ebedi olacaktır... Yaşasın Türk Milleti!*⁹⁶⁴

DP'li kadın milletvekili adayları da propaganda çalışmalarında aktif olarak yer almıştı. Bunlardan en fazla öne çıkan Hatay milletvekili adaylarından Müfide Dıblan'dır. Basında çıkan bir yazıda Müfide Hanım'a dair şu bilgiler yer almıştır: *“Buralarda Müfide Dıblan adında birçok erkeklere taş çıkartacak kudrette çalışkan bir Demokrat aday var. Beygire atladığı gibi köy köy dolaşüyor. Teker teker her vatandaşın kalbini kazanmaya uğraşılıyor. Bu gayretli adaya bilhassa köylü kadınlar hayran”*⁹⁶⁵.

DP kadroları daha istekli ve aktif çalışırken CHP, kadroları ise iktidarı kaybetmeyeceklerine olan güvenle olsa gerek, daha yavaş ve pasif kalmış, bunun en çarpıcı örneği de kuşkusuz İstanbul'daki propaganda çalışmaları olmuştur. Seçim propagandalarında son haftaya girildiğinde, DP, 67 toplantı ve 400'den fazla konuşma yaparken; CHP, MP'nin bile gerisinde kalmıştır. MP, 35 toplantı, 200'den fazla konuşma yaparken; CHP ise 16 toplantı ve 80-90 civarında konuşma yapmıştır⁹⁶⁶. Bu durum basında çıkan bir yazıda şu şekilde değerlendirilmiştir:

*“Halk partisi propaganda savaşında cansız görünüyor. Rakip partiye nazaran daha yavaş hareket ediyor. Gerçi onlarda vakit vakit toplantılar yapmıyor değil. Lakin çorbada bizim de tuzumuz bulunsun kabilinden. Acaba neden? Görünüşe göre Halk partisi halinden memnun, istikbalinden emin insanların durumu var gibi... Bir mecliste az konuşup purosunu tüttüren ve insana bıyık altından gülüyormuş hissi veren bir kalantor”*⁹⁶⁷ tasavvur ediniz! *Teşbihte hata olmazsa, işte Halk Partisi!*⁹⁶⁸

Seçim propagandaları tüm hızıyla sürerken ilginç olaylar da yaşanmıştır. Adana adaylarında içinde yer aldığı CHP bir grup Höceççe bucağında halkla görüşürlerken kendilerine çay ikram edilmiştir. Bir tepsi içinde getirilen iki bardak çaydan birinin taze, diğersinin bayat olduğu söylenerek hangisini arzu ettikleri sorulmuş ve adaylarda taze çayı isteyince kahvede bulunan bir köylü şunları

⁹⁶⁴ Şahingiray, a.g.e., s.69-80.

⁹⁶⁵ Nadir Nadi, “Hatay'da Muhalefet”, *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1950, s. 1, 2.

⁹⁶⁶ *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1950, s. 5.

⁹⁶⁷ Gösterişi seven, varlıklı kimse. <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim, 14.04.2016)

⁹⁶⁸ Necmi Erkmen “4 senenin Bursa'da Yarattığı Eser”, *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1950, s. 5.

söylemiştir: “Artık bize de bir şey söylemeye hakkınız yoktur. Zira siz de bayatladınız. Biz yenilere rey vereceğiz.”⁹⁶⁹

4 Mayıs'ta Zonguldak'ın Ulus ilçesinde Abdipaşa Pazar Yeri'ndeki mitingde jandarma ile halk karşı karşıya gelmiştir. Bir jandarma onbaşısının emriyle, miting için toplanan kalabalığı dağıtmak isteyen bir jandarma müfrezesi süngü takınca ortam gerilmiş, dağılmak istemeyen vatandaşlar ise göğüslerini açarak süngülere karşı kendilerini siper etmişler ancak araya girenler olayı büyümeden önlemiştir⁹⁷⁰.

2.3.7. İl, İlçe Kongreleri ve Toplantılar

Meclis'te seçim kararı alınmasından bir gün sonra İzmir'de teşkilat mensuplarıyla bir değerlendirme toplantısı yapan Adnan Menderes, Genel Merkez adına sorunları dinlemiş ve cevaplandırmıştır. Milletvekili adayları belirlenirken, teşkilat dışından saygın kişilerin de aday gösterilebileceğini, bu sebeble teşkilat mensuplarından anlayış ve fedakârlık beklediklerini söyleyen Menderes'e göre CHP, seçimi kazanma ümidini kendi gücüne olan inancından değil, DP'liller arasında çıkacak ihtilaf ve zaafiyete bağlamıştır⁹⁷¹.

“Seçim kanununun püf noktalarından %3, iktidarda olmanın sağladığı faydalardan %5, DP aday tespitinde çıkacak itilaflardan %21, her vilayetteki taraftarlarından %23 vesaire. Neticede DP'nin kazanç şansı % 45'e düşmüş oluyordu”⁹⁷². Menderes, “Ağız ve gönül işbirliği yaparak listenizi tanzim ediniz. Mesela, bir idare kurulundan 7 kişi birden kendini aday göstermemelidir. Bu mevki feragat isteyen bir mevkidir”

sözleriyle Menderes, CHP'nin işini kolaylaştıracak ihtilaflardan uzak durulmasını istemiştir. Türkiye'de tek parti yönetimine temel olacak düşünce tarzının hâlâ yaşadığını belirten Menderes, “Kısa, nisbi ve hatta tertibli bir hürriyet devresi içinde İstiklal Mahkemeleri kurmadık, tenkid ve münakaşalara tahammül gösterdik” sözlerinin, geçmişte inanılan ve dayanılan antidemokratik esaslara ve zihniyete bağlı anlayışın varlığını kanıtladığını savunmuştur⁹⁷³.

Zonguldak İl Kongresi'ne katılan ve “Atıldığımız demokrasi, hürriyet davası bize insanca yaşamağı temin edecektir” sözleriyle başladığı konuşmasında Zonguldak'ın

⁹⁶⁹ Milliyet, 04 Mayıs 1950, s. 7.

⁹⁷⁰ Zafer, 5 Mayıs 1950, s. 1, 6.

⁹⁷¹ Cumhuriyet, 26 Mart 1950, s. 1, 3.

⁹⁷² Yeni Asır, 26 Mart 1950, s. 1, 2.

⁹⁷³ Cumhuriyet, 26 Mart 1950, s. 1, 3.

işçi ve çiftçi şehri olduğuna vurgu yapan, DP'nin önde gelen isimlerinden Samet Ağaoğlu, DP'nin muhalefette olduğu gibi iktidarda da memleket meselelerine hassasiyetini sürdüreceğini söylemiştir. Seçimi kazanacaklarına emin olduğunu belirttiği konuşmasını “*Söz zamanı geçmiştir, hareket zamanı gelmiştir*” diyerek bitirmiştir⁹⁷⁴. Ancak Kongre, adli merciler tarafından kapalı toplantı sayılmış ve gerekli mercilerden izin alınmadığı gerekçesiyle, Seçim Kanunu'nun 43, 44 ve 130. Maddelerine dayanarak, Samet Ağaoğlu ve DP İl Başkanı Abdurrahman Boyacılar hakkında adli işlem başlatılmıştır⁹⁷⁵.

Seçimlerin yenlenmesi kararının alınmasından sonra Celal Bayar, ilk seçim konuşmasına 26 Mart'ta Konya İl Kongresi'nde “*Bugün resmen seçim mücadelesine başladığımızın ikinci günüdür. Buyurun efendiler! Seçim mücadelesine, nefsimize olan itimatla başlıyoruz. Konyalıların demokrasi bayrağını ele alarak Demokrat Parti'yi maksat ve gayelerine ulaştıracaklarına inanıyorum*”⁹⁷⁶ cümleleriyle başlamıştır. Seçim tarihinin mevsimsel şartlar gereği uygun olmadığını, 15-20 gün ileri alınmasını teklif ettiklerini ancak iktidarın bunu kabul etmediğini ve daha önce yapılan seçimlerde, idare amirlerinin kendilerine verilen emir gereği vazifelerini suistimal etmek zorunda kaldıklarını iddia etmiştir. “*Bir koalisyon kabinesinin yapacağı seçimlere artık hiç kimse itirazda bulunamaz... Eğer dürüst bir seçim yapmak arzusundaysalar, fikrin üzerinde durmaya mecburdurlar*” sözleriyle seçime yönelik koalisyon hükümeti önerisini tekrarlayan Bayar, Konya'lılara güvendiğini, 1946 yılında yapılan haksızlığı ancak millet iradesinin giderebileceğini düşündükleri için seçimlerin yenilenmesini istediklerini belirtmiş ve huzur içinde vatandaşların oy kullanmalarını, müdahale etmeye çalışan olursa da haysiyetli bir karşılık verilmesini söylemiştir. DP'nin programı olmadığı iddialarının doğru olmadığını gerçekte CHP'nin programı olmadığını belirten Bayar,

“Son 10 senelik idare şekillerine baktığımız zaman görürüz ki, bir hükümet geliyor, her şeyi, şekere varıncaya kadar tevzi(dağıtma) esasına tabi tutuyor. Sıkı bir iktisadi sistem takip ediyor, aynı partinin başka bir hükümeti biz yanılmışız diyor. Siyaset bambaşka bir istikamete tevcih ediyor. (...) Varlık Vergisi gibi gayri tabii vergilere başvurdukları halde, ordu ihtiyaçları yanında, sivil ihtiyaçları kıstılar”

⁹⁷⁴ Vatan, 26 Mart 1950, s. 6.

⁹⁷⁵ Zafer, 31 Mart 1950, s. 1, 6.

⁹⁷⁶ Zafer, 27 Mart 1950, s. 1, 6; Cumhuriyet, 27 Mart 1950, s. 1, 3.

sözleriyle CHP hükümetlerinde iktisadi politikada istikrar olmadığını savunmuştur. “Eğer Marshall Yardımı olmasaydı, şimdi mali bir iflas karşısında idik” diyen Bayar, iktidardan memnun olanların oylarını yine iktidara vermelerini istemiş, şiddetin sorumlusu olarak muhalefeti gösteren CHP’nin açıklamalarına, “Şiddet isnadında bulunanlara eğer bizi kast ediyorsa, şunu söylemeye mecburuz ki, ‘Sütten ağzı yanan yoğurdu üfler.’ Biliyorsunuz ki, zaman zaman haklarımız elimizden gasp edilmişti. Bunu yapanlar, kendi günahlarını biliyorlar ve bu sözleri kendi günahlarını setir için söylüyorlar. Böyle basit taktiklerin zamanı çoktan geçmiştir” sözleriyle tepki göstermiştir. Mitingin ardından Hz. Mevlana’nın türbesini ve Eski Eserler Müzesi’ni ziyaret etmiş, Parti binasında vatandaşların şikâyetlerini dinlemiş ve Konya Ovası’nın sulanmasıyla ilgili gelen yoğun şikâyetler karşısında; iktidara gelmeleri durumunda ilk iş olarak bu sorunu çözeceklerini belirtmiştir⁹⁷⁷.

İstanbul’un Eyüp İlçesi İslambey Ocağı’nda yapılan bir toplantıda konuşan ve “*Rey çalanın elleri kırılacaktır*” diyen Fuat Köprülü, yapılacak seçimde usulsüzlüklere müsaade etmeyeceklerini vurgulamıştır. Ülkede 25 yıldır diktatörlük yönetimi olduğunu savunmuş ve bu yönetimden memnun olanların CHP’ye oy vermeye devam edebileceklerini ancak DP’nin, milletin şuurlu hareket edeceğine güvendiğini söylemiştir⁹⁷⁸.

30-31 Mart 1950 tarihinde toplanan İstanbul İl Kongresi, DP için oldukça önemliydi. Kongre’den beklenmedik bir karar çıkmasını önlemek ve Eski İl Başkanı Kenan Öner yanlılarını tasfiye etmek isteyen DP Genel Merkezi, işi sıkı tutmuş, Kongre’ye başta Genel Başkan Celal Bayar olmak üzere, Adnan Menderes, F. Lütfü Karaosmanoğlu, Samet Ağaoğlu, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Hulusi Köymen gibi önde gelen yöneticilerin yanı sıra çok sayıda milletvekili katılmıştır⁹⁷⁹. Kongrede ilk olarak Geçici İl İdare Kurulu tarafından hazırlanan rapor okunmuştur. Raporla, DP’yi karıştırmak ve milletin gözündeki itibarını yok etmek isteyenlerin olduğu, CHP’nin İstanbul’da seçimleri kazanabilmek için vali ve bütün kaymakamları değiştirdiği ancak milletin bu oyunun farkında olduğu bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca grev hakkının en tabii insan haklarından biri olarak

⁹⁷⁷ *Vatan*, 27 Mart 1950, s. 1, 4; *Cumhuriyet*, 27 Mart 1950, s. 1, 3; *Zafer*, 27 Mart 1950, s. 1, 6.

⁹⁷⁸ *Vatan*, 27 Mart 1950, s. 3.

⁹⁷⁹ *Yeni Sabah*, 31 Mart 1950, s. 1, 5; *Vatan*, 31 Mart 1950, s. 1, 4.

görüldüğü de raporda yer almıştır. Raporun ardından konuşanlardan Kadıköy Deleşesi Muzaffer Erel, CHP'nin kuzu postuna bürünerek, milleti aldatma çalıştığını ve DP'yi karıştırmak istediğini ancak başarılı olamayacağını belirtmiş ve “*İstanbul Demokratları birdir, beraberdir ve fethedilmez bir kaledir*” demiştir. İstanbul'daki propaganda faaliyetleri için ayrılan 30.000 liralık ödeneğin az olduğu ve artırılması talepleri karşısında söz alan Celal Bayar, Parasız siyaset olmayacağını bildiklerini ancak DP'nin kaynaklarının sınırlı olduğunu, bir eşya piyngosu düzenlediklerini ve bu piyngonun bilet satışından elde edilecek gelirin bir kısmının satışı yapan teşkilatlara bırakılacağını açıklamıştır⁹⁸⁰.

Kongre'de bir konuşma yapan Refik Koraltan da, “*Demokratların 350 mebusla Meclis'e girecekleri kesindir. Şayet iktidar 1946 seçiminlerindeki gibi oyunlardan bir veya birkaçını yapmak gafletine düşerlerse, Demokratların 400 mebusla Meclis'e geleceklerini tam bir kanaat halinde ifade edebilirim*” demiştir⁹⁸¹. Yoğun alkış ve tezahüratlar altında tekrar kürsüye gelen Bayar, İstanbul'un önemli bir kültür, ticaret ve sanat merkezi olduğunu söyledikten sonra şehrin barınma ve beslenme sorunlarına, daha sonra da işçi sorunlarına değinmiştir. “*Biz işçi meselesini yalnız işçileri alakadar eden bir meseleden ziyade aynı zamanda sosyal ve iktisadi bir memleket davası olarak kabul ediyoruz*” sözleriyle DP olarak işçilerin sorunlarına, haklarına önem verdiklerini ifade etmiştir. İşçilerin sendikal haklar tanınması gerektiğine inandıklarını belirten Bayar, işçi sorunlarının başka sorunlara neden olduğuna inandıklarını, mevcut iktidarın bu sorunu çözmeye çalışmadığı gibi kendilerinin de çözme girişimlerini engellediğini iddia etmiştir. İktidar olmaları durumunda bu konuyu öncelikle ele alacaklarını ve çözeceklerini vaadeden Bayar, bunun için işçilerden DP'ye destek vermelerini istemiştir. Konuşmasının devamında yaklaşmakta olan milletvekili seçiminin önemine dikkat çekmiş ve 1946'dan beri verilen emeklerin, çekilen zahmetlerin karşılığının 14 Mayıs'ta alınacağını söylemiştir. DP'nin henüz 5 yaşında çocuk ve tecrübesiz olduğu iddialarına; “*Bana senelerden beri yapıp bozulmayan ve bozulup yapılmayan bir iş gösterebiliriz biz liyakatlarını bunlar üzerinden münakaşa edelim*” sözleriyle cevap veren Bayar,

⁹⁸⁰ Zafer, 31 Mart 1950, s. 1, 6.

⁹⁸¹ Koraltan anılarında Ali Fuat Başgil ve Ahmet Emin Yalman bu sözleri hayalci bulduklarını ve hatta Yalman'ın, “*Eğer 150 milletvekili getirirseniz büyük başarı olur*” dediğini aktarmıştır. Koraltan, a.g.e., s. 158-159.

DP'nin her zaman milletin emrinde olduğunu ve millete layık olmaya çalışacağını söylediği konuşmasını yoğun alkış ve tezahürat altında tamamlamıştır⁹⁸².

2 Nisan'da yapılan Eskişehir İl Kongresi'ne, Fuat Köprülü ve Samet Ağaoğlu da katılmıştır. Köprülü konuşmasında yaşanan şiddet olaylarından DP'nin sorumlu olduğu iddialarını eleştirmiş ve “14 Mayıs'ta Türk milleti mukadderatına hakim olduğunu bütün dünyaya ilan edecektir” sözleriyle 14 Mayıs'ın önemini vurgulamıştır⁹⁸³. 5 Nisan'da il kongresine katılmak üzere Çankırı'ya gelen ve şehrin girişinde yoğun bir kalabalık tarafından karşılan Celal Bayar, “Yaşa, varol” tezahüratları altında, yaklaşık 2 km yürüyerek, kongrenin yapılacağı binaya gitmek durumunda kalmıştır. “Değerli arkadaşlarım” diyerek başladığı konuşmasında dinin siyasete karıştırılması meselesine değinen Celal Bayar'a göre, din konusu kutsal bir meseledir ve siyasete alet edilmesi dine saygısızlıktır. Dolayısıyla da bir partinin din meselesini esas alarak ve sadece ona dayanarak propaganda yapması doğru olmadığı gibi, bunu yapanlar Allah'a hesap vermek zorunda kalacaklardır. Hiç kimse 1946'da milletin iradesini ortaya koyduğunu ileri süremeyeceğini belirten Bayar, eğer yaşananlar tekrar edecek olursa “Millet, mukaddes olan rey hakkını yine cumhuriyetin kanunlarına dayanarak koruyacak ve kendini müdafâ edecek” demiştir. DP'nin şiddet yanlısı olduğu iddialarıyla ilgili olarak Bayar, kongrede hazır bulunan delege ve izleyicilere sormuştur: “Şiddete mi uğradınız, yoksa siz mi başkalarına şiddet tatbik ettiniz?” Topluluk hep bir ağızdan “Şiddete uğradık” diye bağırınca “Demek oluyor ki, şiddete uğrayanlara şiddet yapıyorsunuz demek en büyük haksızlıktır. Eğer bu bilerek ifade olunuyorsa bunun altında gizli bir mana aramak hepimizin hak ve vazifesidir”

Celal Bayar konuşmasında, DP'nin amacına ulaşmak için yürüyeceğini ve kimseye bir haksızlık yapmayacağını ancak kendisine yapılan haksızlıklar karşısında ise “Kanun her vatandaşa hakkını müdafâ imkanlarını sağlamıştır. Bu kanunları rehber ittihaz ederek haksızlık yapanların karşısına çıkacağız. Haksızlık yapanlar ergeç hadlerini bileceklerdir.” diyerek, 1946 Seçimlerine göre daha aktif ve etkili bir mücadele yürüteceklerini ortaya koymuştur. Bayar'a göre seçim sürecinde yaşanan gerginlikten 1946'daki hukuksuzlukların üzerine gitmeyen iktidarın sorumluydu ve

⁹⁸² Zafer, 1 Nisan 1950, s. 1, 6; Cumhuriyet, 1 Nisan 1950, s. 1, 4.

⁹⁸³ Zafer, 3 Nisan 1950, s. 1.

eğer bunların üzerine gidilmiş olsaydı, bugün bunları konuşmaya gerek kalmamış olurdu. Fakat yine de Yeni Seçim Kanunu eskisiyle kıyaslandığında eskisine göre daha iyi olduğu için seçimler daha güvenli hale gelmişti ve vatandaşlarda huzur içinde oylarını kullanabilecekti⁹⁸⁴. Konuşmasına bir valinin not defterinden söz ederek ve bu defteri İnönü'nün bilgisine sunacağından söz ederek devam etmiştir. Valinin defterinde DP ve CHP'nin güçlü olduğu yerlerin mavi ve kırmızı renklerle işaretlendiğini, buna göre seçim tedbirleri alınacağını yazılı olduğunu söylemiş ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

“Seçime müdahale hiçbir valinin hakkı değildir. Valinin vazifesi sadece asayiş temindir. Fakat Türk milletine karşı asayiş tedbirlerine bile lüzum yoktur. Soruyorum, bir tanenizin içinden siyasi bir maksatla bu memleketin huzurunu bozmak geçmiş midir? (Asla sesleri) Şu halde bize şiddet isnat eden zevat, hayale kapılacaklarına bu gibi valilerin bu gibi notların dikkat etsinler. Ben onlara bunların kim olduğunu söylemeyi dahi fuzuli buluyorum. Onlar bunların kim olacağını benden daha iyi bilirler”⁹⁸⁵.

Celal Bayar'a göre “*Ne Ahmede ne Mehmede sandalya temin etmek*” için değil; millete hizmet etmek içindir. 14 Mayıs'a verdikleri öneme vurgu yapan Bayar; “*Dört senede bir yapılan seçimlerde bu kırk gün zarfında, daha doğrusu bir günde sandık başında netice alacağız. Gaflet gösterirsek hem emeklerimiz heba olacak hem millete karşı deruhte ettiğimiz vazifeyi yapmamak gibi manevi bir mesuliyet altına gireceğiz*” sözleriyle partililerden uyanık ve dikkatli olmalarını, gaflete düşmeden, çalışmaya devam etmelerini istemiştir⁹⁸⁶.

2.3.8. Propaganda Amaçlı Radyo Yayınları

DP'liler propaganda için ülkenin en uzak köşelerine kadar ulaşmaya çalışırken oldukça zorlanmışlardır. İletişim ve ulaşım imkânlarının oldukça yetersiz olduğu, sinema salonlarının çok az olduğu bu dönemde Ankara ve İstanbul Radyolarıyla gazeteler en etkili iletişim kanallarıydı. Ancak gazeteler bazı yerleşim alanlarına 2-3 gün sonra ulaşabildiği için radyo propaganda açısından en önemli araç haline gelmişti⁹⁸⁷. Ancak mevzuat partilerin propaganda için radyodan yararlanmalarına

⁹⁸⁴ *Vatan*, 6 Nisan 1950, s. 1, 4; *Zafer*, 6 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁹⁸⁵ *Yeni Sabah*, 6 Nisan 1950, s. 1, 5; *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1950, s. 1, 3.

⁹⁸⁶ *Vatan*, 6 Nisan 1950, s. 1, 4; *Zafer*, 6 Nisan 1950, s. 1, 6.

⁹⁸⁷ Necati Özkan, *Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar*, Mediacat Kitapları, İstanbul-2002, s.29; 1950 yılında Türkiye'deki toplam radyo sayısı yaklaşık 320.000'dir.

engeldi. İktidar hükümet çalışmaları adı altında radyodan yararlanırken; muhalefet sadece ana haber bültenlerinde yayımlanan siyasi demeçleriyle radyoya konuk olabiliyordu⁹⁸⁸. Radyonun öneminin farkında olan ancak 1946'daki seçimde propaganda amaçlı radyodan yararlanamayan DP⁹⁸⁹, tekrar aynı durumla karşılaşmamak için harekete geçmiş ve 1948 yılında, partilerin parasız ve eşit olarak radyo yayınlarından faydalanmalarını öngören bir kanun teklifini TBMM'ye sunmuştur. Ancak Hükümet'in Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Teşkilatı'nın tamamını kapsayacak bir değişiklik hazırlığı içinde olduğunun belirtilmesi üzerine, teklifinin hükümetten gelecek öneri ile birleştirilerek görüşülmek üzere, İçişleri Komisyonu'na gönderilmesi karar verilmiştir⁹⁹⁰.

Seçimden kısa süre önce kabul edilen 5545 Sayılı Seçim Kanunu'yla, diğer muhalefet partileri gibi, DP de bazı koşulları yerine getirmek kaydıyla, radyodan yararlanma hakkını elde etmiştir. Kanuna göre 4-10 Mayıs 1950 tarihleri arasında partiler radyodan propaganda yapabilecekti⁹⁹¹. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nde, propaganda hakkına sahip olan DP, CHP, MKP ve MP temsilcilerinin de katılımıyla, noter huzurunda kura çekimiyle, propaganda gün ve saatleri belirlenmiştir⁹⁹². Bağımsız milletvekili adaylarının radyodan seçim propagandası yapma istekleri ise Seçim Kanunu'nun hükümlerine uygun olmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir⁹⁹³.

1946 yılında bucak ve köylerdeki radyo sayısı 26.077 iken, bu sayı 1950'de 71.904 olmuştur. Koçak, *a.g.e.*, s. 461-463.

⁹⁸⁸ Özkan, *a.g.e.*, s. 29.

⁹⁸⁹ DP'li Mümtaz Faik Fenik, "*Radyo deyip geçmeyelim. Radyo, büyük bir kuvvettir. Mikrofon başında konuşan bir adam, sesinin tonuna, ve ikna kabiliyetine göre büyük halk kütlelerini şu fikir veyahut bu cereyan üzerinde toplayabilir. Son umumi harp esnasında kaç defa gazetelerde okuduk... radyoların ikna kabiliyeti gazetelerden çok büyüktür. Çünkü gazete göze ve iz'ana hitap eder; muayyen bir gazeteye alışmak, karar verip almak, okumak ve okuduğu şey üzerinde düşünmek lazımdır. [...] Halbuki radyo, doğrudan doğruya kulağa hitap eder. Burada fikirlerle beraber, ses tonu ve ikna kabiliyeti müessirdir. Dolayısıyla, telkinleri daha yakın, daha şahsidir*" sözleriyle neden DP propaganda yapmak için radyodan yararlanmak istediğini ifade etmiştir. Mümtaz Faik Fenik, "Radyoyu Tarafsız Kılmak Gerekir" *Vatan*, 22 Nisan 1947, s. 1, 3.

⁹⁹⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VIII, C. 14, B. 18, 13 Aralık 1948, s. 106-108.

⁹⁹¹ 5545 Sayılı Seçim Kanunu'na göre en az 5 seçim bölgesinde il aday gösteren partiler günde bir defa 10 dakika, en az 20 seçim bölgesinden aday gösteren partiler ise günde iki defa 10'ar dakika radyodan propaganda yapabilecektir. *Kanunlar Dergisi*, cilt: 32, s. 520-521; Resmi Gazete, 28 Mayıs 1949, sayı: 7218, s. 16207

⁹⁹² *Zafer*, 26 Nisan 1950, s. 1, 6; *Zafer*, 26 Nisan 1950, s. 6; *Vatan*, 26 Nisan 1950, s. 3; *Yeni Sabah*, 26 Nisan 1950, s. 1, 5.

⁹⁹³ *Son Telgraf*, 4 Mayıs 1950, s. 1.

İstanbul Radyosu'nda DP adına ilk konuşmayı yapanlardan, İl İdare Kurulu başkanı ve İstanbul milletvekili adaylarından Enver Atakan, hür ve medeni milletlerin inandığı demokrasinin Türk milleti içinde zorunlu olduğunu ve tek parti zihniyetinin millet iradesini temsil edemeyeceğini söylemiş ve vatandaşlardan mutlaka sandığa gitmelerini isteyerek, karma listeye aldanmamalarını, DP listesini değiştirmeden sandığa atmalarını istemiştir.⁹⁹⁴ DP'nin, milli hâkimiyete gönül vermiş kimselerin ocağı olduğunu belirtmiş ve 14 Mayıs gününün hürriyet mücadelesi olduğunu işaret ederek; *“Artık hak ve hürriyete kavuşmak için silahlı hürriyet kahramanlarına ihtiyacın yoktur. Elindeki oy pusulasıyla sandık başına gider ve oyunu kullanırsın. Bizzat kendin bir hürriyet kahramanı olacaksın. [...] Hepimize mücadelemiz mübarek olsun”* demiştir. Ahmet Hamdi Başar da, CHP'nin ekonomi politikasının eleştirisine dayalı bir konuşmasında⁹⁹⁵ iktidarın ülkeye yaptığı en büyük kötülüğün kararsızlık ve güvensizlik havası oluşturmak olduğunu ve istikrarsız politikalar nedeniyle vatandaşın geleceğe güvenle bakamadığı söylemiş ve yaşanan yönetim çarpıklığı ise şu sözlerle ortaya koymuştur:

*“Memlekette hukuki ve adli bir inkılâb yapmak düşünülünce kanunlarımız garib bir kokteyl manzarası gösterdi... Dünyada ne kadar prensip varsa ve ne kadar rejim yaşıyorsa hayatımızda hepsinin izleri ve tesirleri vardır... İktisadi hayatta bu kokteyl ve prensipsiz idarenin, belki dünyayı hayretlere düşürecek kadar garib ve şüphesiz milletimiz için hazin ve feci tatbikatı hepimizin gözü önündedir”*⁹⁹⁶.

DP, radyo yoluyla propaganda faaliyeti konusunda diğer partilerden farklı yöntemleri de uygulamıştır. Ankara Radyosu'ndaki ilk propaganda faaliyeti, 4 Mayıs 1950 tarihinde bir kadın ile bir erkeğin diyalogundan oluşmuş ve halkın beğenisini kazanmıştır⁹⁹⁷. Konuşanların kim oldukları ya da konuşmanın ayrıntısıyla ilgili basında, arşivlerde veya araştırma eserlerde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Temmuz 2016'da TRT Genel Müdürlüğü'ne yaptığımız müracatımıza da, o dönemde yapılan bu propaganda konuşmalarının kayıtlarının olmadığı cevabı verilmiştir.

⁹⁹⁴ *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950, s. 1, 3; *Akşam*, 5 Mayıs 1950, s. 1.

⁹⁹⁵ *Vatan*, 5 Mayıs 1950, s. 1, 3; İstanbul Radyosu'nda CHP adına ilk konuşmayı Reşat Şemsettin Sırer ve Sadı Irmak, MP adına ise Avukat Ertuğrul Akça yapmıştır. *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950, s. 1, 3.

⁹⁹⁶ *Akşam*, 5 Mayıs 1950, s. 1; *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950, s. 1, 3.

⁹⁹⁷ *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950, s. 3, Ankara Radyosu'nda CHP adına Hilmi Uran ve Tahsin Banguoğlu konuşurken; MP adına ilk konuşmayı Gül Aldoğan yapmıştır. *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950, s. 5.

5 Mayıs tarihli Cumhuriyet gazetesinde manşetten verilen habere göre; DP ve MP temsilcileri konuşmalarını canlı yaparken, iktidar temsilcisinin konuşması plaktan verilmiştir. Bu durum muhalif basın tarafından “*tenezzül etmiyorlar*”, “*halkı önemsemiyorlar*” ve “*halkın karşısına çıkacak yüzleri yok*” şeklinde ifadelerle CHP’ye karşı olumsuz bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır⁹⁹⁸. Oysa 4 Mayıs tarihli CHP yanlısı Son Telgraf gazetesinde DP’nin konuşmaları canlı yapılmayacağı, önceden hazırlanmış propaganda plaklarının kullanılacağı ileri sürülmüştü⁹⁹⁹.

MP adına konuşma yapacak olanlardan biri de Sadık Aldoğan’dı. Ancak radyo başında konuşmayı dinleyenler Sadık Aldoğan’ı değil kızı Gönül Aldoğan’ı bulmuşlardır. Gönül Aldoğan dokunaklı bir sesle, “*Bu konuşmayı babam yapacaktı. Biraz önce polisler alıp götürdüler. Onun hazırladığı yazıyı ben okuyorum*” diyerek babasının gözaltına alındığını duyurmuştur¹⁰⁰⁰.

Radyodan Yapılan Seçim Konuşmaları Haberi. *Vatan*, 5 Mayıs 1950, s. 1.

5 Mayıs günü saat 21.15’de DP adına radyodan konuşan sözcü, partisinin devlet idaresi hakkındaki görüşlerini izah ettikten sonra devlet mekanizmasının “siyasi partilerin oyuncağı olmaktan kurtarılması” adına neler gerektiğini belirterek, “*Hayat ve istikballeri partilerin değişmesine bağlı, her türlü kanuni teminattan mahrum memurlarla amme hizmetlerinin dürüst ve muntazam görülmesine imkan yoktur*”

⁹⁹⁸ *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1950, s. 1, 3; *Zafer*, 6 Mayıs 1950, s. 2.

⁹⁹⁹ *Son Telgraf*, 4 Mayıs 1950, s. 3.

¹⁰⁰⁰ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: DP’nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 20; Sadık Aldoğan, Cumhurbaşkanı İnönü’ye hakaret ettiği gerekçesiyle evinde göz altına alınıp, tutuklanmıştır. Bu sırada MP adına akşam radyodan yapacağı seçim konuşmasını hazırlamakla meşguldür. Polisleri görünce konuşma metnini katlayıp, cebine koyarken, kızı Gül, “*Baba onları bana bırak, ben okurum*” demiştir. *Zafer*, 6 Mayıs 1950, s. 1, 6.

demidir. 21.40’da konuşan ekonomi ağırlıklı bir konuşma yapan Muhlis Ete, önce CHP’nin hatalarına değinmiş, sonra da DP’nin görüşlerine dair bilgi vermiştir. Muhlis Ete’ye göre; CHP iktidarları plansız ve programsız bir ekonomi siyaseti izlemişler ve bu politika göreve gelen bakanlara göre değışmiştir. Bir bakan himayeci bir politika takip ederken, bir başkası liberale yakın bir siyaset izlemiştir. Bir tarım ülkesi olan Türkiye’de Ziraat Bankası köylüleri desteklemek yerine devlete ait olan işletmelerini desteklemekle meşguldür. Bir yandan da ülkenin birçok yerinde kurulan batık işletmelerle halkın yüz milyonlarca lirası heba edilmiştir. DP ise bunları önlemek için, CHP’den farklı olarak, özel sektörü boğmak yerine, bunları destekleyen, “devlet işletmeciliğinden ziyade devlet tanzimciliği” şeklinde bir devletçilik anlayışını benimsemiştir¹⁰⁰¹. DP adına daha sonraki propaganda konuşmalarını Mükerrrem Sarol, Firuzan Tekin, Nazlı Tlüber ile Orhan Mete gibi isimler yapmışlar ve başlıca şu konulara değinmişlerdir:

1. Devlet yönetiminin halktan ayrı bir müessese olduğuna inanan CHP, halktan kopuk, totaliter bir yönetim sürdürmüştür.
2. İktidar halka verdiği sözleri tutmamaktadır ve vaatleri gerçeklikten uzaktır.
3. Devlet idaresinin siyasilerin oyuncağı olmaktan kurtarmaya dönük yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
4. CHP hükümetleri istikrarlı bir ekonomi politikası izlememişlerdir.
5. Ülkenin pekçok yerinde açılan devlet işletmeleri verimlilikten uzaktır.
6. Ziraat Bankası çiftçi ve köylü yerine devlete ait işletmeleri desteklemektedir.
7. DP özel sermayeyi koruyacak ve teşvik edecek bir iktisad politikası izleyecektir.
8. DP milletvekili listesi değıştirilmeden sandığa atılmalıdır¹⁰⁰².

Radyodan yapılan propaganda konuşmalarına genel olarak bakıldığında, DP’li konuşmacılar daha fazla hürriyet, devletçiliğın gevşetilmesi, özel teşebbüsün desteklenmesi ve işçilere grev hakkı verilmesi gibi konular üzerinde dururken; CHP temsilcileri tarım reformu ve demokrasinin kendi eserleri olduğu, MP’liler ise laikliğın gevşetileceğı ve dini hayatın canlandırılacağına vurgu yapmışlardır¹⁰⁰³.

Radyodaki propaganda yayınları zaman zaman tekilere de neden olmuştur. Bolu’da halk CHP’li Belediyeden şikayetçidir. DP’nin radyodan propaganda saati geldiğinde Bolu’da belediye tarafından elektrik akımının voltajının kasıtlı olarak düşürülerek, vatandaşların propaganda konuşmasını dinlemesine engel olunmaya çalışıldığı iddia

¹⁰⁰¹ Zafer, 6 Mayıs 1950, s.1, 2.

¹⁰⁰² Cumhuriyet, 5-10 Mayıs 1950, s. 1, 3.

¹⁰⁰³ Lewis, a.g.e., s. 311.

edilmiştir¹⁰⁰⁴. Ayrıca muhalefet temsilcilerinin konuşması öncesinde yapılan anonsta, falanca kanunun filanca maddesine göre siyasi partilerin radyo yayınlarından yararlanmaları şeklinde bir duyuru yapılırken, aynı duyuru CHP'nin konuşmaları öncesinde yapılmamıştır. Bu durum “*Sayın dinleyiciler! Demokrat Partinin, yahut Millet Partisinin konuşmasında vallahi de, billahi de bizim kabahatimiz yok... Fakat ne yapalım? Kanun onlara bu hakkı veriyor. Yoksa iş bizimle bitse Allah bilir onlara mikrofon önünde nefes bile aldurmaz.*” şeklinde değerlendirilmiştir¹⁰⁰⁵.

Ankara ve İstanbul radyolarında Cumhurbaşkanı, Başbakan veya Bakanların yurt gezilerine ve konuşmalarına geniş yer verilmesi muhalefet tarafından Seçim Kanunu'na aykırı olduğu gerekçesiyle, yoğun şekilde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler üzerine, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürü Ahmet Şükrü Esmer, bir açıklama yaparak, bu yayınların habercilik anlayışının bir gereği ve kanunlara uygun olduğunu savunmuştur¹⁰⁰⁶.

2.3.8. Gazete ve Dergilerin Propaganda Çalışmalarındaki Rolü

1946'da olduğu gibi 1950 Milletvekili Seçimi öncesinde de basındaki ayrışma dikkat çekmektedir¹⁰⁰⁷. Bu dönemde haber ve yorumlarıyla CHP karşıtlığının başını çeken Zafer ve Vatan gazetelerinin yanı sıra Tasvir, Hürriyet, Cumhuriyet, Son Posta, Milliyet gibi gazetelerde DP ile ilgili pozitif haber ve yorumlar oldukça geniş yer bulmuştur. Kudret gazetesi, ise DP'den ayrılan ve MP çatısı altında toplanan muhaliflerin sesi olurken¹⁰⁰⁸, İzinsiz Muhalefet, Asil Muhalefet ve Yeni Muhalefet gibi birbirinin devamı olan dergilerde MP'nin propagandasını yapmışlar ve DP'nin, “*Demokrat*” adını almış, CHP'nin kötü bir kopyası olduğunu iddia etmişlerdir¹⁰⁰⁹.

¹⁰⁰⁴ Zafer, 7 Mayıs 1950, s.3; Demokratlar bunu “*teknik baskı*” olarak nitelendirmiştir. Cumhuriyet, 6 Mayıs 1950, s. 1,3.)

¹⁰⁰⁵ Yeni Sabah, 7 Mayıs 1950, s. 4.

¹⁰⁰⁶ Zafer, 31 Mart 1950, s. 1, 6.

¹⁰⁰⁷ Ayrışmada bazı gazetecilerin milletvekili adayı olması da etkilidir. Tasvir başyazarı Cihat Baban, Son Posta sahibi Selim Ragıp Emeç ve Cumhuriyet sahibi Nadir Nadi DP; Ulus başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın Ulus'un eski başyazar, Falih Rıfkı Atay, Son Telgraf'ın sahip ve başyazar, Etem İzzet Benice, Vakıf'ın sahiplerinde Hakkı Tarık Us, CHP'den milletvekiliydi ve yeniden aday gösterilirken bunlara Karikatür dergisi Akbaba'dan Orhan Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç da eklenmiştir.

¹⁰⁰⁸ Metin Tokar, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: Tek Parti'den Çok Partiye*, Bilgi Yay., Ankara 1990, s. 240.

¹⁰⁰⁹ Hakkı Uyar, *Türkiye'de Tek Parti Dönemi'nde İktidar ve Muhalefet 1923-1950*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1998, s. 160

Ulus gazetesi başta olmak üzere, Son Telgraf, Vakit, Türk Sözü gibi gazeteler ise muhalefeti desteklemişlerdir. Partiler gazeteler yardımıyla, rakip parti ve adaylarla ilgili olumsuz propaganda yapmaya çalışmanın yanı sıra, kendi taraftarlarının da mutlaka sandığa gitmelerini ve oy kullanmalarını sağlamaya çalışmışlardır¹⁰¹⁰.

2.3.8.1. Propaganda Amaçlı Haberler

Gazeteler rakip parti ile ilgili ortaya atılan iddialara ve olumsuz haberlere de, destekledikleri parti ile ilgili olumlu haberlere de geniş yer vermiş, bunları çoğunlukla ana sayfadan okuyucuya duyurmuşlardır. DP'ye yakın gazetelerde de bu durum açıkça görülmektedir. Özellikle CHP'lilerin baskı yaptığı, halka rüşvet dağıtıldığı, DP'li seçmenin engellenmeye çalışıldığı, parti içi huzursuzluğun arttığı ve DP'nin halktan büyük ilgi gördüğüne dair haberlere sıkça rastlanmaktadır¹⁰¹¹.

¹⁰¹⁰ *“Vatandaş! Oy'unu Kullan”*, Vakit, 14 Mayıs 1950, s. 1.; *“Türk Tarihinin Büyük Günü”*, Son Telgraf, 14 Mayıs 1950, s. 1.; *“Türk Milletinin siyasi olgunluğu bugünkü seçimlerde cihana ilan edilecek”*, Vatan, 14 Mayıs 1950, s. 1.; *“Sandık başlarında, tesirden âzâde, vatandaşlar vicdanlarının sesini dinleyerek oylarını kullanacak”*, Yeni Sabah, 14 Mayıs 1950, s. 1.

¹⁰¹¹ *“CHP Mebusları seçim gezisine çıktı. Konya'da para dağıtılıyor”*, *“Tokat'ta Halk Partisinde çöküntü devam ediyor”*, *“Bolu'da CHP dağılmak üzere”*, *“Balâ'da 50 kişi D. Partiye geçti”*, CHP'nin yayımladığı seçim beyannamesiyle ilgili *“Hayali işler etrafında yine ölçsüz iddia savruluyor”*, *“Seçimler yaklaştıkça Halk Partisindeki buhran büyüyor”*, *“Diyarbakır'da 106 kişi daha D.P.'ye geçti”*, *“Diyarbakır'da 48 yeni ocak açıldı”*, *“Ankara C.H.P. adayları arasında gruplaşmalar”*, *“Zonguldakta DP'ye iltihaklar”*, *“Sahte hakim suç ortağım Halk Partisidir dedi”*, *“Maraş köylerinde 6 ok'u gören kaçıyor”*, *“Halk Partili bir milletvekili daha partisinden istifa etti”*, *“C.H.P. aday tesbitinde yolsuzluklar, C.H.P. Genel Merkezi çok müşkil vaziyette”*, *“Zonguldak C.H.P. Teşkilatı çöküyor”*, *“Filyos'ta Demokrat işçilere baskı, Fabrika Müdürü DP'den çekilmeyenlerin işlerinden çıkarılacağını bildirdi”*, *“C.H.P.'den Çekilen Çekilene, Kızılcahamam teşkilat ileri gelenleri de istifa ettiler”*, *“Eski Antalya Mebusu Dağlıoğlu da çekildi”*, *“Eskişehir'de seçmen kartları baştan sona yanlıs”* Zafer, 22 Mart-10 Mayıs 1950; *“Seçimler arafesinde C.H.P.den istifalar”*, *“C.H.P. aday yoklamaları şikayete yol açtı. Seçilemeyenlerin merkeze yaptıkları itirazlarda, neticelerin tertiplerle elde edildiği ve paralar harcandığı belirtiliyor”*, *“C. Halk Partisinden yeni istifalar oldu. Mardin milletvekili Abdülkadir Kalav, Amasya Milletvekili Esad Uras ve Besim Atalay Partiden çekildiler”*, *“Diyarbakırda baskı iddiaları ortaya atıldı. DİB'nin köyünde Demokrat Partililerin dövülüp hapsedildikleri söyleniyor”*, Cumhuriyet, 27 Mart-10 Mayıs 1950; *“C.H.P. içinde şiddetli mücadele”*, *“Söke'de Halk Partisi'nden çekilenler”*, *“Milletvekili adayları tesbit edilirken C.H.P. Divanında hâdise çıktı. Genel sekreter yardımcısı Cevat Dursunoğlu namzetlikten çekildi”*, *“C.H.P. İzmir'de müşkil durumda”*, *“C.H.P. lilerin çirkin propaganda taktiği”*, *“Bir Demokrat, Bir C.H.P.li müfrit tarafından öldürüldü”*, Vatan, 3 Nisan-6 Mayıs 1950; *“D.P.yi baltalama gayretleri, İstanbul'da sahte listeler hazırlanıyor”*, *“Tokatta baskının çeşitli tezahürleri, Turhal şeker fabrikasındaki demokrat işçilere işten el çektiler iddia ediliyor”*, *“Demokrat Parti İzmir'de bugün muazzam bir miting yapıyor. Halk otobüs ve otomobillerle, bulamayanlarda yaya olarak İzmir'e toplanıyor”*, Milliyet, 4-10 Mayıs 1950, s. 1, şeklinde haberler çıkmıştır.

Seçmenlere baskı yapıldığına dair gazetelerde yer alan en dikkat çekici haberlerden biri “*Seçimler arefesinde ele geçen bir vesika*” başlığıyla Zafer gazetesinde yayımlanmıştır. Habere göre Ceyhan Kaymakamı, Jandarma Yüzbaşısı ve Karakol Komutanı ile beraber Tahiriye köyünde muhtarları toplayıp, köylerde CHP’ye oy verecekleri seçmen kütüklerine yazmalarını, DP’ye oy verecekleri yazmamalarını emretmiştir. Kaymakamın emrine uyan muhtarlar kütüğe kaydetmedikleri bazı DP’lilere, işin hukuki boyutunu düşünmeden, bu durumun Kaymakamın emri olduğuna dair bir vesika verince, bazı köylüler bu durumu mahkemeye taşımışlar¹⁰¹². Başka bir haberde ise Adana’ya bağlı Ayaş Bucak Müdürü’nün yanına bir jandarma ve tahsildar alarak Hamzalı Köyü’ne geldiği, burada “*Halk Partisi hükümettir*” diyerek CHP’yi övdüğü ve göğsünde DP rozeti taşıyan Hasan Güngöroğlu isimdeki şahsa : “*Bu çocuk Türk kanı taşıyor. Kanında bozukluk var*” diyerek hakaret etmiştir¹⁰¹³. Bir diğer haber de, 29 Mart 1950 tarihli Zafer gazetesinde “*Kayseri’de bir köye yapılan idari baskın*” başlığıyla yayımlanmıştır. Habere göre; Kayseri’nin Bünyan ilçesine bağlı Sarioğlan Çiftlik köyünün DP’li muhtarı, kaymakam tarafından haksız yere görevden uzaklaştırılmış ve mührünü teslim etmediği için mahkemeye verilmiştir. Mahkeme muhtar lehine karar verince, mührü muhtardan almaya kararlı olan vali ve kaymakam, silah arama bahanesiyle köye 19 kişilik bir jandama kuvveti göndermiş ve köy odasında jandarmanın saldırısına uğrayan muhtarın, yardım çığlıklarını duyan köylülerde yardıma koşmuş ve arbeye yaşanmıştır. Jandarmanın sağa, sola, havaya ateş açmış ve köy odası ile çevresindeki duvar ve ağaçlara yüzlerce kurşun isabet etmişse de, köylüler muhtarı kurtarmayı başarmıştır. Jandarma köyden ayrılmasının ardından, Vali’nin emriyle 5 kamyon dolusu askerin geldiği, giriş ve çıkışlarda nöbet tuttuğu köyde olayları araştırmak için adli takibat başlatılmıştır¹⁰¹⁴.

Muhafif basın Cumhurbaşkanlığı Özel Treni’nin yaptığı bir kazayı İnönü’nün halka karşı ilgisizliği olarak haberleştirmiştir. 5 Mayıs sabahı İzmir’den Balıkesir’e giden ve İnönü’yü taşıyan tren, bir kişi ile atını çığnemiş ve hızından dolayı da ancak kaza yerinden 300 metre ileride durabilmiş fakat 2-3 dakika sonra da yoluna devam

¹⁰¹² Zafer, 7 Nisan 1950, s. 1, 6.

¹⁰¹³ Milliyet, 5 Mayıs 1950, s. 1, 7.

¹⁰¹⁴ Cihad Baban, “*Şiddet politikası isnadile nereye varılmak isteniyor?*” Zafer, 29 Mart 1950, s. 6.

etmişti. Bu kaza haberi ve yaşananlar İnönü'nün halka karşı ilgisizliğinin bir belirtisi olarak gösterilmiştir¹⁰¹⁵.

Muhafif basında, başta İnönü olmak üzere CHP'lilerin propaganda olarak kullandıkları ve Parti'nin seçim beyannamesinde yer alan iki meclisli parlamenter sisteme geçileceği vaadi tepkiyle karşılanmış ve CHP'nin bu konuyu seçim arifesinde ele almasının nedeni, iktidarın Meclis'teki çoğunluğunun tehlikeye girmesi olarak görülmüş, CHP birinci mecliste çoğunluğu kaybederse, ikinci mecliste hayat bulmaya çalışacak olarak yorumlanmıştır¹⁰¹⁶. İktidara yakın gazetelerde ise tam tersi bir durum yaşanmakta, CHP'yi öven haberlerin yanı sıra DP aleyhine haberlere de çok sık rastlanmaktadır. CHP'li lider ve adayların propaganda çalışmaları için gittikleri yerlerde halktan büyük ilgi ve sevgi gördükleri, DP'de ise huzursuzluğun arttığı ve yer yer parti örgütünden istifalar yaşandığı bilgileri yer almıştır¹⁰¹⁷.

Gazeteler arasında sert tartışmalara neden olan konulardan biri de Mareşal Fevzi Çakmak'ın vefat ettiği günün ertesinde, Ulus gazetesinin tavrı olmuştur. Belli başlı bütün büyük gazeteler siyah başlıkla çıkarken, CHP'nin yayın organı Ulus gazetesi kırmızı başlıkla çıkmıştı. Bu duruma gösterilen tepkilerin artması üzerine, Ulus'ta *"Bu kadarı ayıptır"* başlıklı bir yazıda *"...bir hastayı yorgun yorgun yattığı yatağında rahatsız edenler; o koma haline girdiği sıralarda onun adına beyanname kaleme alanlar, şimdi de ölümünü ve cenazesini istismar etmek ayıbını işlemekten geri durmuyorlar"* diyerek Mareşalin cenazesinin istismar edildiğini savunulmuştur. Bir müslüman öldüğü zaman siyah giyinme gibi bir uygulamanın geleneklerimizde ve dinimizde olmadığı hatırlatılmış, *"Kâbenin bir türbe olmadığını biliyorlarsa"*

¹⁰¹⁵ Cumhuriyet, 6 Mayıs 1950, s. 1,4.

¹⁰¹⁶ Zafer, 4 Nisan 1950, s. 1; İnönü, seçim propagandası kapsamında çıktığı yurt gezisinde ilk durağı olan Polatlı'da; *"Yeni çalışma mevzuunu başlıca iki temelde görüyorum: Birisi anayasamızın demokratik rejimin icaplarına göre değiştirilmesidir. Mevcut anayasamız bu memlekete büyük hizmetler ve ilerlemeler sağlamıştır. Fakat kanaatimse devrini ikmal etmiştir ve demokratik icapları karşılayacak yeni hükümlerin ve teşkilatın lüzumu vardır. [...] Tamamıyla şahsi olan fikirlerime göre, büyük meseleleri şöyle görüyorum: Milletvekillerinden mürekkep bir meclisten başka, ikinci bir meclis olacaktır..."* demiştir. Ulus, 24 Mart 1950, s. 1, 3.

¹⁰¹⁷ *"D. Partide istifalar"*, *"D.P. den istifalar devam ediyor"*, *"Niğde'de D.P.den 4225 istifa daha, Niğde D.P. teşkilatı tam bir çöküntü halindedir"*, *"Bütün Malatya sevinç içinde, Halk İnönü'yü büyük bir sevgi tezahüratıyla karşıladı"*, *"Seçimler arifesinde D.P. teşkilatında yer yer şaşkınlık arttı"* Ulus, 27 Mart-10 Mayıs 1950; *"C.H.P. beyannamesi mumnunluk yarattı, Topluca bir çalışma programı görülmeyen D.P.nin beyannamesi merakla bekleniyor"*, *"C.H.P.ninünkü seçim toplantıları hararetili oldu. Yağmura rağmen Taksim mitinginde binlerce vatandaş hazır bulundu"*, *"Cumhurbaşkanı coşkun tezahüratla karşılandı. Haydarpaşa ve civarı bir insan seli ile dolmuştu"*, *"Demokrat Parti nihayet beyannamesini neşretti"*, *"O kadar beklemeye rağmen D.P.nin yayınladığı seçim beyannamesi hayal sukutu uyandırdı"*, Son Telgraf, 29 Nisan-10 Mayıs 1950.

kendilerine hatırlatalım ki oranın puşidesi siyahtır. Atatürk'ün kalafalkında siyah renk gördünüz mü idi?" denilerek, tepkilerin haksız olduğu ileri sürülmüştür¹⁰¹⁸. Fakat cevap gecikmemiştir. Zafer'de "*Serbest Fırka: Bu Kadarı Ayıptır*" isimli yazıda Ulus gazetesinin, siyah giyinme gibi bir geleneğimizin olmadığı konusunda haklı olduğu belirtilmiş fakat Atatürk ve Refik Saydam öldüğü zaman, Ulus'un neden siyah başlıkla çıktığı sorulmuştur. Ayrıca bizin geleneklerimizde cenaze ve ailesinin matemine hürmet için günlerce müzik aleti çalınmanın ve yüksek sesle gülmenin hoş karşılanmazken; cenazesine çiçek getirilmemesini vasiyet edecek kadar muhafazakâr olan Mareşal'in vefatından iki gün sonra, radyodan ecnebi milletlere mahsus matem havalarının çalındığı hatırlatılmış ve "*Sayın Mareşal'in ruhu bundan rahatsızlık duymayacaktır diye mi?*" sorulmuştur: ¹⁰¹⁹,

DP'ye yakın gazetelerde, halkın DP'ye ilgisini engelleyebilmek için Tunceli Hozat'ta CHP'lilerin Karagöz ve Ulus gibi kendi sözcülüğünü yapan gazeteleri¹⁰²⁰, İzmir'de ise DP'ye sert eleştiriler yönelten ve MP'nin yayın organı Kudret gazetesini halka ücretsiz dağıttığına dair haber yer almıştır¹⁰²¹. Yeni Sabah gazetesinde ise ilginç bir iddia yer almıştır. İddiaya göre CHP, Türkiye İşçi Partisi adında, işçi sınıfının oylarını hedefleyen, bir muvazaa partisi kurmayı tasarlamaktaydı. Bir seçim taktiği olan Parti, ilk planda 20 ilde örgütlenecek ve CHP tarafından maddi ve manevi desteklenecekti¹⁰²².

2.3.8.2. Propaganda Köşe Yazıları

Köşe yazıları, 1946'da olduğu gibi 1950'de de parti propagandaları için kullanılan yöntemlerden biri olmuştur. Seçim kararı alınmadan önce partiler arasında kısmen dostane bir hava vardı ve bu hava basında da yankı bulmuştu. Nadir Nadi "*Nazar değmesin, seçim kampanyasına oldukça demokratik ve Avrupalı bir hava içerisinde giriyoruz*"¹⁰²³ sözleri bu durumun bir yansımasıydı. Ancak seçim döneminin yaklaşması ve resmen başlayan propaganda döneminde sertleşen hava basına da yansımıştır. İktidara yakın yazarlardan Hüseyin Cahit Yalçın, bir makalesinde, "*DP*

¹⁰¹⁸ *Ulus*, 13 Nisan 1950, s. 3.

¹⁰¹⁹ *Zafer*, 14 Mayıs 1950, s. 3.

¹⁰²⁰ *Zafer*, 6 Mayıs 1950, s. 3;

¹⁰²¹ *Vatan*, 9 Mayıs 1950, s. 3.

¹⁰²² *Yeni Sabah*, 27 Şubat 1950, s. 1.

¹⁰²³ Nadir Nadi, "Başlarken", *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1950, s. 1, 3.

kendisini karşılayan sevgiyi ve teşviki gafil bir mirasyedi gibi avuç avuç sarf edip bitirmekten başka bir şey yapmadı. Başlangıçta onu tutan ümitler gevşedi, hayal sukutu başladı” sözleriyle yaşanan gerginlikten dolayı DP’yi suçlamıştır¹⁰²⁴. Muhalefete yakın gazeteler ise yaşananlardan iktidarı sorumlu tutmuşlardır. İnönü’nün seçimi kaybedeceğini anladığından CHP’yi mağdur göstermek için, muhalefetin şiddet politikasını benimsediğini savunarak, milletin hissiyatını istismar etmeye çalıştığını ileri süren Cihad Baban’a göre İnönü bir şeyi unutmaktaydı: Şiddet devlet imkânlarıyla, polis ve askerle yapılabildi; bunlar ise CHP’nin emrindeydi. Bu durumda muhalefet nasıl şiddet politikası takip edebilirdi¹⁰²⁵.

DP’ye yakın basında sık sık CHP’yi eleştiren ya da DP’yi öven köşe yazıları yayımlanmıştır. Zafer yazarlarından Advie Fenik, Cumhurbaşkanı İnönü’yü aynı zamanda CHP Genel Başkanı ve CHP adına propaganda yapan bir insan değilmiş gibi diğer partilere tavsiyede bulunduğunu ve direktifler vermeye çalıştığı gerekçesiyle eleştirmiştir. CHP’nin kendisine yönelik en makul sözleri bile dikkate almadığını ya da çarpıtarak istediği anlamı yüklerken; bunları görmezden geldiğini savunmuş ve bunun gerekçesini de şu cümlelerle açıklamıştır: “*iktidar partisi... her iyi niyeti kötüye almağa devam edecektir. Kendi yaptıklarını ise hiçbir zaman ağza almayacaklardır... Maksat iktidarı bırakmamak, dört sene daha saltanat sürmektir*”¹⁰²⁶. Fenik, “*Oylarımızı Neden Demokratlara Vermeliyiz*” yazısında ise CHP ile DP’nin kıyaslamasını yapmıştır. Fenik’e göre CHP’nin yönetim anlayışı belli bir zümreye refah ve huzur sağlamış, köylere okul yapılması gibi uygulamalarla, yeni vergi ve angarya yükleyerek köylüleri perişan etmiş, yanlış mali yönetim ve planlamaları ülkeyi milyarlarca lira zarara sürüklemiştir. CHP, artık enerjisini tüketmiş ve siyasal ömrünü tamamlamıştır. Böyle bir partinin gelecek dönemde, ülkeye olumlu bir katkısı olamazdı. Memleketin önemli ve kıymetli şahsiyetlerinin toplandığı bir çatı haline gelen DP’nin milletvekili aday listesi incelendiğinde de birkaç kabine kurabilecek kadar umut verici bir kadronun varlığı görülmekteydi. Ayrıca kuruluşundan beri verdiği mücadele de göz önünde

¹⁰²⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “Demokratik Rejim ve Muhalefet”, *Ulus*, 10 Nisan 1950, s. 1, 3.

¹⁰²⁵ Cihad Baban, “Şiddet politikası isnadiyle nereye varılmak isteniyor”, *Zafer*, 5 Nisan 1950, s. 1, 6; CHP’nin Ulus Matbaası’nda basılan “*D.P. hüviyeti veya köyde bir muhakeme*” isimli kitabın yazarı, Eski Mersin Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı İ. Ethem Tatlıoğlu kitapta dini duyguları istismar ettiği ve dini, propagandaya alet ederek irticai faaliyet yaptığı gerekçesiyle tutuklanmıştır. *Zafer*, 26 Nisan 1950, s. 1, 6.

¹⁰²⁶ Advie Fenik, “Demokrasiye Aykırı Tavsiyeler”, *Zafer*, 9 Nisan 1950, s. 1, 6.

tutulduğunda, ülkenin ihtiyaç duyduğu demokratik ortamı sağlayabilirdi. Bu gerekçeler oyları CHP'ye değil de DP'ye vermek için yeterliydi¹⁰²⁷.

Necdet Evliyagil de 3 Mayıs 1950'de Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan yazısında Turhal Şeker Fabrikası işçilerinin amirlerinin baskısından yakındığını, DP'den ayrılmayan işçilerin fabrikadan çıkarılmakla tehdit edildiğini ve Amasya'da muhtarlarca, hükümetin, CHP'ye oy vermeyen köylünün mahsulünü almayacağı ve tarla sürmek için hayvan vermeyeceğine dair propaganda yapıldığını yazmıştır¹⁰²⁸. Ahmet Emin Yalman ise 10 Mayıs'ta yayımlanan yazısında, DP'nin açıkladığı seçim beyannamesini oldukça başarılı bulmuş ve beyannameye dair "*Demokrat Parti huzurlu bir istikbalin ve anlayışlı ve verimli bir iktisadi gelişmenin teminatını, dört başı mamur bir şekilde millete veriyor*" değerlendirmesini yapmıştır¹⁰²⁹.

Cahide Evliya, partilerin seçim propagandalarında dini duyguları istismar edip, etmedikleri konusunu işleyen yazısında DP, CHP ve MP'nin propagandalarını değerlendirmiştir. MP için çok bir şey söylemeye gerek yoktur. Çünkü MP, yobazları bile sevindirecek bir anlayışla yürüttüğü ve dini istismar ettiği propagandasını, bir iftihar vesilesi sayarak, memleketin en ücra köşelerine kadar yaymaktadır. CHP ise, İnönü'yü peygamber gibi gösteren, Parti lehine ayetler ve hadisler uydurup, kitaplar dağıttıran bir partidir¹⁰³⁰. Üstelik Başbakan Günaltay Meclis kürsüsünden;

"İlk mekteplerde din dersleri okutturmaya başlayan Hükümetin başkanıyım. Bu memlekette Müslümanlara namazlarını öğretmek, ölülerini yıkamak için imam, hatip kursları açan bir Hükümetin başkanıyım. Bu memlekette, Müslümanlığın yüksek esaslarını öğretmek için İlahiyat Fakültesi açan bir Hükümetin Başkanıyım."

cümleleriyle CHP'nin bu tutumunu bunu açıkça da haykırmıştır¹⁰³¹. Aldıkları emirle, bazı din görevlilerinin CHP'ye oy verilmesini öğütleyen hutbeler verdikleri de hala hatırlanmaktaydı. Cahide Evliya'ya göre bu üç parti içinde DP en masum partidir ve hiçbir mitinginde veya toplantısında din siyasete alet edilmemiştir. Partinin önde gelenleri "*Sadece ve sadece vicdan hürriyetine partisinin beslediği alakayı ifade*

¹⁰²⁷ Adviye Fenik, "Oylarımızı neden Demokratlara vermeliyiz", *Zafer*, 27 Nisan 1950, s. 1, 6.

¹⁰²⁸ Necdet Evliyagil, "Seçimlerin arifesinde köylü seçmenlerin duyduğu endişe", *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1950, s. 5.

¹⁰²⁹ Ahmet Emin Yalman, "İç Açıcı Bir Beyanname", *Vatan*, 10 Mayıs 1950, s. 1, 3.

¹⁰³⁰ Cahide Evliya "*Tetikler: Dini politikaya alet eden hangi partidir?*", *Zafer*, 16 Nisan 1950, s. 2.

¹⁰³¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, VIII. Dönem, cilt: 20, birleşim: 104, 8 Haziran 1949, s. 598.

etmekle yetinmiş” ve bundan dolayı da zaman zaman dinle ilgisinin olmadığı ve hatta karşı olduğu şeklinde kara propagandalara hedef olmuştur¹⁰³².

İktidara yakın basında da tam tersi köşe yazılarına rastlanmaktadır. Ethem İzzet Benice, 27 Nisan’da yayımlanan yazısında, halkın çoğunluğunun siyasi hissiyatı ve eğilimi açıkça CHP’den yana olduğu halde, Celal Bayar’ın bunları görmemezlikten gelerek, iktidar olacaklarını söylemesinin hayret verici olduğunu belirtmiştir¹⁰³³. Hüseyin Cahit Yalçın, muhalefetin CHP’nin beyannamesinden oldukça fazla etkilendiğini ve bu beyannamenin etkisini kıracak çareler aradığını savunmuş, “*Halk partisi, millet meclisi seçimlerine belediye seçimleri ile karıştıracak kadar dalgınlık gösteren DP şeflerinden Dr Nihat Reşat gibi İstanbul’u suya kavuşturmak vaadi ile milletin karşısına çıkmıyor*” diyerek, DP’ye gönderme yapmıştır¹⁰³⁴.

İktidar ve muhalefete yakın gazeteler arasında bu mücadele sürerken, DP ve CHP’ye yaklaşım konusunda belki de en dikkat çekici tavrı sergileyen yazılardan biri Sebillürreşad’da yayımlanmıştır. İki partinin kıyaslaması yapılan yazıda “*İkisi de tek satır yazıdır, birinde baş taraftan okunup başa gelinir, diğerinde sondan başlanıp evvele gelinir. Hafız Ali değil de Ali Hafız misali*” cümleleriyle iki partinin birbirinden farklı olmadığı savunmuştur¹⁰³⁵.

2.3.8.3. Propaganda Karikatürleri

Partilerin propaganda için kullandıkları diğer bir yöntem de seçim karikatürleri olmuştur. Mesajlar bazen siyah beyaz, bazen renkli çizimlerle basında yer almıştır. DP’ye yakın basın kuruluşlarında çıkan karikatürlerden bazıları aşağıdadır:

¹⁰³² Cahide Evliya “*Tetikler: Dini politikaya alet eden hangi partidir?*”, *Zafer*, 16 Nisan 1950, s. 2.

¹⁰³³ *Son Telgraf*, 27 Nisan 1950, s. 1.

¹⁰³⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “Seçim arefesinde bir hasbıhal, C.H.P.nin vaitleri”, *Ulus*, 10 Mayıs 1950,s.2.

¹⁰³⁵ **M. Rauf Ongan, “Reylerimizi Kimlere Vermeliyiz” , Sebillürreşad, 3 Mart 1951, s. 361.**

1950 Milletvekili Seçiminin önemini yol ayrımı olduğunu gösteren bir karikatür. *Vatan*, 1 Ocak 1950, s. 1.

Karikatüre göre 20. yy'ın ikinci yarısının başında halk bir yol ayrımına gelmiştir ve önünde iki yol vardır. Biri hileli seçim, nefret, kin ve engellerle dolu “Şer Yolu”; diğeri de dürüst seçim, emniyet, refah ve saadet içinde zengin ve parlak bir hayat olan “Hayır Yolu”dur. 1946’daki seçim düşünüldüğünde yollardan ilki CHP’yi; ikincisi de DP’yi temsil etmektedir.

“2050 Yılında C.H.P. nin Seçim Propagandası” adlı karikatür. *Demokrat İzmir*, 4 Ocak 1950, s. 1.

Propaganda konularında CHP’nin değişime ve yeniliğe kapalı olduğunun anlatıldığı karikatürde, bir asır geçse de CHP’de sürekli aynı şeylerin propagandasının yapılacağı anlatılmaktadır.

— Bin yıl önce sizi düşmandan biz kurtardık, binaenaleyh, reylerinizi bize vermeğe mecbursunuz!

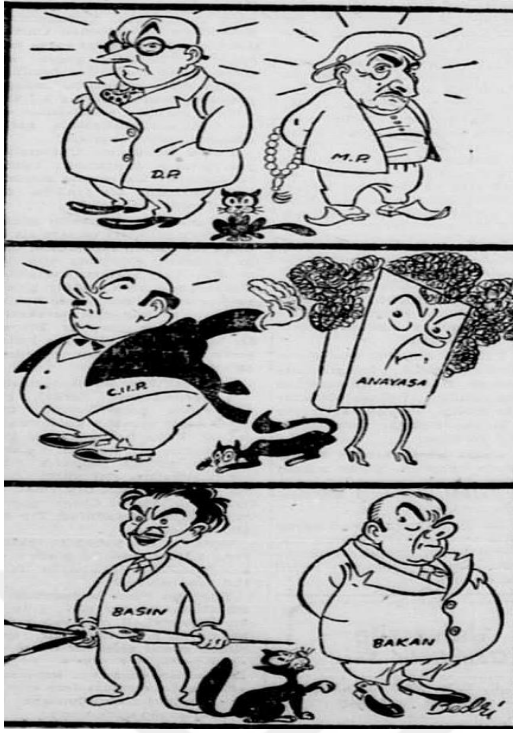

CHP'nin Seçim Beyannamesiyle ilgili bir karikatür. *Yeni Sabah*, 2 Mayıs 1950, s. 1.

Karikatürde, 1950 Milletvekili Seçim Beyannamesini yayımlayan CHP'nin 1946'daki beyannamede yer alanlardan farklı bir şey söylemediğini anlatılmaktadır.

CHP'nin iktidar arzusunu gösteren bir karikatür. *Vatan*, 24 Mart 1950, s. 3.

“Zıt Kardeşler” adlı karikatür. *Vatan*, 26 Mart 1950, s. 3.

Karikatürde aralarından kara kedi geçmiş, birbirlerine zıt olan üç konu verilmiştir. Adı irtica hareketleriyle anılan MP ile DP’nin, CHP ile Anayasa’nın ve Basın ile Bakanların anlaşamayacakları ifade edilmiştir.

CHP’den istifalarla ilgili bir karikatür. *Yeni Sabah*, 29 Mart 1950, s. 1.

DP’nin kurulmasından sonra pek çok isim CHP’den istifa ederek DP’ye katılmıştı. 1940 Milletvekili Seçimi öncesinde de Ali Fuat Cebesoy, Sinan Tekelioğlu ve Refet Bele gibi isimlerin istifa etmesinin ardından parti teşkilatında yaşanan diğer istifaları temsil eden bir karikatür.

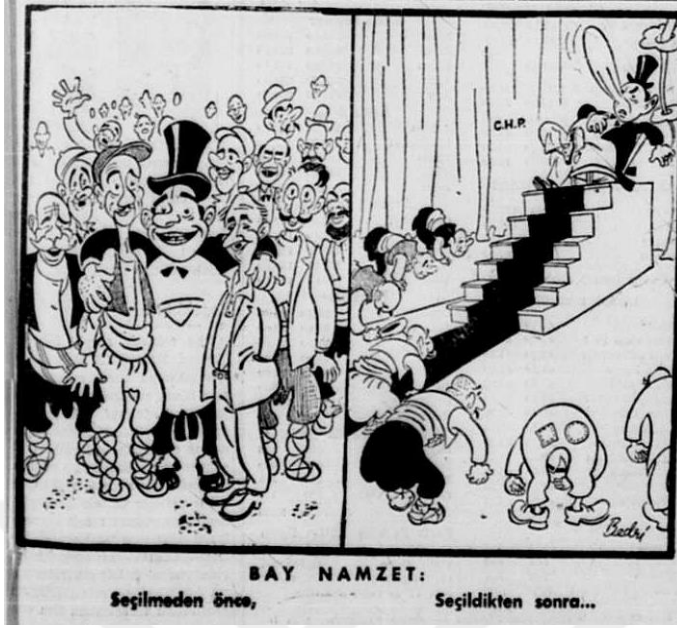
CHP'nin taşradaki seçim çalışmalarıyla ilgili bir karikatür. *Yeni Sabah*, 4 Nisan 1950, s. 1.

“Ata Sözlerinden: İçini Seni Yakar, Dışı Beni” İsimli Karikatür. *Yeni Sabah*, 6 Nisan 1950, s. 1.

Karikatürde CHP'nin köylerde yaşayan insanlara yönelik söylemlerinin gerçekçi olmadığı, sadece seçim dönemine özgü olduğu ve oy verene kadar geçerli olduğu anlatılmaktadır.

Karikatürde, CHP'li adayların seçim çalışmalarının halktan ilgi görmediği halde, Anadolu Ajansı tarafından yoğun destek varmış gibi abartılı bir şekilde verildiği anlatılmaktadır.

“Bay Namzet” isimli karikatür. *Vatan*, 3 Mart 1950, s. 3.

Karikatürde iktidar partisi CHP milletvekillerinin seçimden önce ve sonra vatandaşlarla ilişkileri konu yapılmıştır. Seçilmeden önce halkın içinde, halkla beraber olan adayların seçildikten sonra kendilerini halktan üstün gördükleri ve insanları kendilerine kul, köle olarak kabul ettikleri anlatılmaktadır.

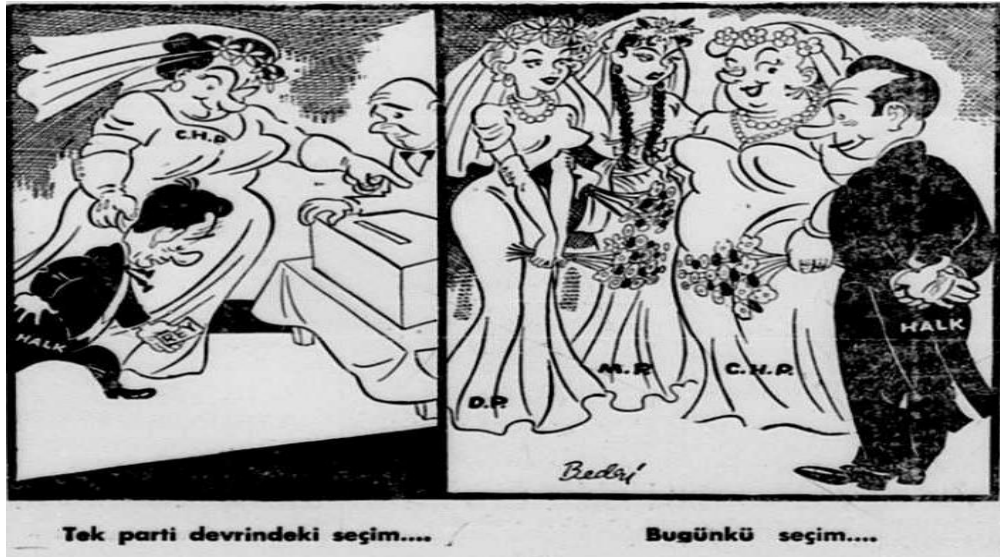
CHP'nin kullanım süresinin dolduğunu gösteren bir karikatür. *Yeni Sabah*, 10 Nisan 1950, s. 1.

Uzun süredir iktidarda bulunan ve yıpranan CHP, kullanılmakta olan bir binaya benzetilmiştir. Bina artık ayakta kalamayacak kadar eskidiği için insanlar tarafından tahliye edilmektedir. CHP'de uzun yıllar iktidarda olduğundan yıpranmış ve eskimiş olduğu için halk tarafından terk edilmektedir.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın vefatıyla ilgili bir karikatür. *Demokrat İzmir*, 11 Nisan 1950, s. 1.

Karikatürde, Mareşal Fevzi Çakmak'ın vefat ettiğinin radyodan ilan edilmesinin ardından tüm Türkiye yasa boğulmuştu. Kadını, erkeği, yaşlısı, genci herkes göz yaşları dökerken, radyoların vefat haberinin ardından müzik yayınına geçmesini ve iktidarın vefat haberine ilgisizliği anlatılmaktadır.

1950 Milletvekili Seçimini önceki seçimlerle kıyaslayan karikatür. *Vatan*, 26 Nisan 1950, s. 3.

Partilerin geline benzetildiği karikatürde, eskiden milletin önünde tek bir seçenek varken; 1950 seçiminde ise birden fazla seçenek vardır. Partilerde kendini halka beğendirmeye çalışan gelin gibi süslenmişlerdir. Ancak DP ve MP genç, güzel bir gelin olarak çizilmişken; CHP yaşlı ve çirkin bir gelindir.

“Çetin Maç” adlı karikatür. *Yeni Sabah*, 11 Mayıs 1950, s. 7.

DP ile CHP yaşanan seçim propagandası mücadelesi karikatürde bir futbol maçına benzetilmiştir. CHP'nin delik deşik olmuş kaleşi önünde devam eden maçta CHP'lilerin oyunu kuralına göre oynamadıkları, çelme taktıkları, faul yaptıkları seyircilerin DP'yi destekledikleri ve Celal Bayar'a tezahürat yaptıkları görülmektedir.

İsmet İnönü'nün seçim mitingleriyle ilgili bir karikatür. *Yeni Sabah*, 18 Mayıs 1950, s. 7.

Seçimden kısa bir süre önce propaganda için İstanbul'a giden İnönü, Haydarpaşa Garı'nda büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Vali Fahrettin Gökay orada,

meşhur sözü olan “İşte Paşam; İstanbul!” diyerek şehirde CHP’nin ne kadar güçlü olduğuna dikkat çekmişti¹⁰³⁶. Oysa bu kalabalığı oluşturanların bir kısmının DP’liler olduğu ve yakalarındaki rozetleri sakladıkları sonradan anlaşılmıştır¹⁰³⁷. Bu söz, demokrasi tarihimizde görüntülerin siyasetçileri ne kadar yanıltabileceğinin simgesi¹⁰³⁸, olmuş ve yıllarca, tebessümle kullanılmıştır¹⁰³⁹. Çünkü 1950 Milletvekili seçiminde İstanbul’da DP, 238.763 oy alırken; CHP 110.299 oy alabilmişti¹⁰⁴⁰ ve bu oy DP’nin aldığı oyun yarısı bile değildi. Karikatürde de bu konu işlenmiştir.

İktidara yakın basında da CHP’yi öven, muhalefeti özellikle de DP’yi eleştiren karikatürler yayımlanmıştı. Bunlardan bazıları şunlardır:

“İki Beyannameden İlhamlar...” adlı karikatür. *Ulus*, 10 Mayıs 1950, s.1.

Her iki partinin seçim beyannamesinin karşılaştırıldığı karikatürde, CHP’nin milletin ihtiyaçları için Devletçilik anlayışını seçerken; DP’nin ise gösterişi seven ve varlıklı kimseler için Fertçilik anlayışını seçtiği ileri sürülmüştür.

¹⁰³⁶ Karakuş, *a.g.e.*, s. 156; Toker, *a.g.e.*, s. 245.

¹⁰³⁷ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 299.

¹⁰³⁸ Toker, *a.g.e.*, s. 245.

¹⁰³⁹ Fersoy, *a.g.e.*, s. 217.

¹⁰⁴⁰ DİE, 1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., No: 513, Ankara, 1966, s. 28-29.

Seçim "Alayı 1- Demokrat Parti" adlı karikatür. *Ulus*, 12 Mart 1950, s. 10.

Seçim Alayı 2- Millet Partisi" adlı kerikatür. *Ulus*, 21 Mart 1950, s. 10.

"Seçim Alayı 3- Cumhuriyet Halk Partisi", *Ulus*, 30 Mart 1950, s. 10.

Yukarıdaki karikatürlerde DP'nin propaganda çalışmaları sirk gösterisine, propagandacılar da palyaçoya benzetilirken; MP'nin çalışmaları ise ucuz ve sahte kahramanlık oyunu olarak resmedilmiştir. CHP'nin propaganda çalışmaları ise güreş müsabakasına, propagandacılar ise er meydanına çıkan yiğit pehlivanlara, İsmet İnönü'de pehlivanların başındaki bir efeye benzetilmiştir.

2.3.8.4. Kamuoyu Yoklaması (Seçim Anketi)

1950 Milletvekili Genel Seçimi siyasi tarihimizin ilk kamuoyu araştırmasının, seçim anketinin yapıldığı seçimdir. Vatan gazetesi tarafından yapılan anket, 7 Şubat'ta “Bir Anket Açıyoruz” ilanı ile duyurulmuştur. Anketin yapılma gerekçesi, “Maksadımız, seçim arefesinde umumî efkâra hâkim olan meyilleri yoklamaktır” şeklinde açıklanırken; vatandaşlardan gazetede yayımlanan “sual varakası”nı kesip, düşüncelerine uymayan kısımları silip, kendi kanaatlerine göre doldurmaları ve en geç 31 Mart'a kadar gazeteye göndermeleri istenmiştir. Okuyucudan gelen bilgilerin tarafsız bir heyet tarafından tasnif edileceği ve seçimden evvel ilan edileceği açıklanmıştır¹⁰⁴¹.

VATAN'IN SEÇİM ANKETİ	
1 - Önümüzdeki seçimlerde reyinizi kullanacak mısınız?	EVET - HAYIR
2 - Rey sandığının namusuna bu defa saygı gösterileceğine emniyetiniz var mı?	EVET - HAYIR
3 - Hangi parti listesine rey vereceksiniz?Parti, Karışık, Hiçbirine
4 - Mecliste Müstakil milletvekillerinin bulunmasını ister misiniz?	EVET - HAYIR
5 - Sizce ikinci bir Meclise ihtiyaç var mı?	EVET - HAYIR
(Sualkroninin devamı arıdadır)	

6 - Meclisin vazifesini tam yapabilmesi için sizce muvafık, müstakil ve muhalif nisbeti nasıl olmalı?	465 ten Halkçı, Demokrat, Müstakil
7 - Valinizin yahut kaymakamınızın halk tarafından seçilmesinde bir fayda ve isabet görür müsünüz?	EVET - HAYIR
8 - Elinizde olsa kimi Başvekil yaparsınız?
9 - Cumhurreisi de halktan rey toplayarak seçilse kime rey verirsiniz?
Vilâyetinizin adı
Mosleğininizi

Seçim anketinin “Sual Varakası”. *Vatan*, 7 Şubat 1950, s. 3, 4.

Vatandaşlardan gelen mektuplar 6 Nisan'da gazete binasında DP, CHP ve Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti'nden gelen temsilcilerin huzurunda tasnif edilmeye başlanmıştır. MP ise bu ankete ilgi göstermemiştir. Gösterilen yoğun ilgiden dolayı sonuçlar ancak 14 Nisan'da ilan edilebilmiştir. “Gelen cevaplardan vatandaşların

¹⁰⁴¹ “Vatan'ın Seçim Anketi”, *Vatan*, 7 Şubat 1950, s. 1.

huzur ve istikrar istediği açıkça anlaşılıyor” diye duyurulan anketten iktidar ve cumhurbaşkanlığıyla ilgili aşağıdaki sonuçlar çıkmıştır:

- *Hangi parti listesine rey vereceksiniz?* Cevap: DP %56,44, CHP %11, 24, MP %3,94

- *Cumhurreisi de halktan rey toplayarak seçilse kime rey verirsiniz?* Cevap: %28,8 Bayar - %27,9 İnönü - %17 Orbay¹⁰⁴².

2.3.10. Açık Mektuplarlar

DP, 1946 Milletvekili Seçimi’nde kullandığı açık mektup yöntemini bu seçimde de kullanmış fakat bu mektuplardan hiçbiri 1946’da Kenan Öner’in mektupları kadar etkili olamamıştır. Bu mektuplardan en dikkat çekenlerden bazıları şunlardır:

DP Ankara İl Genel Meclis Azalığı tarafından Ankara Valisi Avni Doğan’a hitaben bir açık mektup yayımlanmıştır. Mektupta seçim hazırlıklarının ve propaganda çalışmalarının sürdüğü bir dönemde, Valinin tarafsız olması gerektiği belirtilmiş ancak Vali Avni Doğan’ın söz ve davranışlarının tarafsız olmadığı vurgulanmış ve sorulmuştur: “*Tarafsız bir idare amiri mi yoksa C.H.P. propagandacısı mısınız?*”¹⁰⁴³. DP’li İl Genel Meclisi üyelerin açık mektubuna karşı, açık bir cevap bildirisini yayımlayarak cevap veren Vali Avni Doğan, tüm iddiaları reddetmiştir¹⁰⁴⁴.

Zafer gazetesi yazarlarından Ali Rıza Oktay, Başbakan Günaltay’a hitaben bir açık mektup yayımlamıştır. Oktay’a göre; ülkede yaşanan siyasi tartışmalardan pek çok aydın endişe duymaktadır ve bu endişeyi giderme sorumluluğu da hükümete aittir. Oktay, Atatürk’ün ölümünün ardından Bayar Hükümeti’nin hiçbir kargaşaya izin vermeden başardığı geçiş evresini şimdi de Günaltay Hükümeti’nden beklediklerini, Yeni Seçim Kanunu’nuyla halkın takdirini kazanmış Günaltay Hükümeti’nin yeni bir döneme girilen bu süreçte, seçimlerin dürüst ve kanunlar çerçevesinde yapılmasını

¹⁰⁴² “Anketimizin Neticeleri”, *Vatan*, 14 Nisan 1950, s. 1.

¹⁰⁴³ *Zafer*, 29 Mart 1950, s. 1, 6.

¹⁰⁴⁴ *Ulus*, 30 Mart 1950, s. 1, 6; Vali Avni Doğan ertesi günü hakkındaki iddialara cevap vermiş ve suçlamaları reddetmiştir. DP’li üyeleri hiçbir sebep yokken mesele çıkarmakla suçlamıştır. Bunu nedenini ise; “*Köylü ve kasabaların en hassas buldukları su, elektrik ve yol gibi memleket işlerinin vilayetçe yapılması ve bu yüzden halkın ve köylünün memnun kalması*” olarak açıklamıştır. Vali Doğan açıklamasını “*Ne yapalım ki memlekete hizmet etmek mecburiyetindeyim. Kusura bakmayın*” cümleleriyle bitirmiştir. *Zafer*, 30 Mart 1950, s. 1, 6.

sağlayacak, tarihe geçecek güçte olduğuna inandığını belirtmiştir¹⁰⁴⁵. Hamit Şevket İnce'de, Başbakan'a açık mektup yayımlamıştır. Başbakan'a bir yıl önce söylediği “Yaşım 67. Yegane emelim, vatandaşlarımı; demokrasi vadisinde zinde adımlarla yürür görmek, kanuni teminatla muhat olarak onları müsterih bir hayata kavuşturmağa çalışmaktan ibarettir” sözünü hatırlatan İnce'ye göre, İstanbul Valisi Kerim Gökay açıkça CHP propagandası yapmaktadır. Ancak bu cesareti nereden bulmaktaydı? Hamit Şevket İnce, Başbakan'dan Vali Gökay'a Memurin Kanunu'nun yargısal neticelerini hatırlatması istemiş ve uyarıda bulunmuştur bulunmuştur: “Ya milli hakimiyete yani kanun mefhumuna uymayan bugünkü siyasi faaliyetlerden yahutda valilikten vazgeçsin. Çünkü hem partizanlık hem de memurluk bir arada birleşmesi cazi olmayan iki zattır”¹⁰⁴⁶.

Açık mektup yöntemini kullananlar arasına DP Diyarbakır İl Başkanı Nazım Önen'de katılmıştır. Nazım Önen, Milli Savunma Bakanı H. Hüsni Çakır'a yönelik yayımladığı açık mektupta, Diyarbakır Valisi ve Kolordu Komutanı'nın birlikte Diyarbakır'ın ilçelerini gezerek CHP propagandası yaptıklarından şikayet etmiş ve bu durumun devam etmesi halinde ise seçime girmeyecekleri tehdidinde bulunmuştur¹⁰⁴⁷. Yayımlanan bu açık mektuplar arasında CHP milletvekillerinden Fikri Tirkeş'in mektubu belki de en ilginç olanıdır. Mektubun diğer partilere yönelik olması beklenirken, mektup İnönü ve Başbakan Günaltay'a yöneliktir. Mektupta Amasya'da yapılan yoklamalarda kazanamayan CHP Müfettişi Ali Kemal Yiğitoğlu'nun Sivas'tan aday gösterilmesini; “Sivas mezarlık değildir. İlim ve irfan sahibi, tecrübeli, devlet umurunda temayüz etmiş binlerce Sivaslı varken Yiğitoğluna neden muhtaç olmuşlardır?” sözleriyle CHP'yi sert bir şekilde eleştirmiştir¹⁰⁴⁸.

¹⁰⁴⁵ Zafer, 28 Mart 1950, s. 2.

¹⁰⁴⁶ Vatan, 3 Nisan 1950, s. 3; Zafer, 3 Nisan 1950, s. 1-2.

¹⁰⁴⁷ Zafer, 7 Mayıs 1950, s. 3.

¹⁰⁴⁸ Yeni Asır, 22 Nisan 1950, s. 1, 3.

2.3.11. Seçim Sonuçları ve Yansımaları

1950 Milletvekili Seçimi'ne DP, CHP, MP¹⁰⁴⁹ ve MKP'nin¹⁰⁵⁰ yanı sıra sadece İstanbul'da katılan Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve İşçi Çiftçi Partisi'yle¹⁰⁵¹ birlikte toplam 7 parti katılmıştır.

Seçim günü memleketin her yerinde halk akın akın sandığa koştuğu, hatta yatalak hastaların bile sedye ile sandığa götürüldüğü görülmüştür¹⁰⁵². Seçime katılma oranının %89,3 olması ve seçime katılmamanın suç sayıldığı 1983 Seçimi hariç, hiçbir seçimde bu sonuca ulaşılammış olması, vatandaşın seçime olan ilgisinin ve

Celal Bayar oy kullanırken. *Vatan*, 15 Mayıs 1950, s. 1; *Zafer*, 15 Mayıs 1950, s. 1.

¹⁰⁴⁹ MP, 22 ilde aday göstererek seçime katıldı. *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1950, s. 1, 4; *Zafer*, 24 Nisan 1950, s. 1, 6.

¹⁰⁵⁰ MKP'nin kaç ilden seçime katıldığına dair bilgiler çelişkilidir. Bazı kaynaklarda MKP'nin sadece İstanbul'da seçime katıldığı ileri sürülmektedir. Ancak bu iddia doğru değildir. Çünkü 1950 Milletvekili Seçimi'nde geçerli Seçim Kanunu'na göre partilerin radyodan propaganda yapabilmeleri için en az 5 seçim çevresinde seçime katılması gerekmektedir. (Madde 45) MKP'nin radyodan yararlandığı göz önüne alındığında en az 5 yerde seçime katıldığı kesindir Ayn Tarihi'nin 1950 Mayıs sayısına göre bu illerden üçü İstanbul, Tekirdağ ve Çanakkale'dir. *Zafer* gazetesinin 26 Nisan 1950 tarihli sayısında Ankara adaylarının listesi yayımlanmıştır. Bu durumda MKP'nin seçime katıldığı en az 1 il daha olması gerekir.

¹⁰⁵¹ Yücel, *a.g.e.*, s. 79; Seçim Kanunu'nun 88. maddesine göre partiler ve bağımsız adayların seçmenlere özel işaret bulunduğu oy pusulası dağıtabildiği bu seçimde, seçime katılan partilerden bazılarının oy pusulaları şu şekildedir: CHP'nin beyaz kağıt üzerine başında altı ok, DP'nin beyaz kağıt üzerine başında D.P. harfleri, MP'nin hiçbir işaret bulunmayan beyaz kağıt ve MKP'nin beyaz kağıt üzerine MKP harfleri ve arı resimlidir. "Milletvekili seçimleri yarın erkenden başlıyor", *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1950, s. 3.

¹⁰⁵² Koraltan, *a.g.e.*, s. 161; "Neredeyse bütün seçmenler umudunu DP'ye bağlamıştı. DP âdeta kanser mikrobunu keşfediyordu. Vergiler incek, ekonomik zorluklar birden kalkıverecek, dar gelirliilerin onca ıstırapı hemen giderilecekti! Her birinin, hepsinin oluvmesi için DP'nin iktidara gelmesi yeterliydi. Ege'den başlayıp yurdun her köşesine yayılan bu serinletici rüzgâr, yanan yüreklere umut üflüyordu." Cüneyt Arcayürek, *Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s. 171.

beklentisinin açık bir göstergesidir¹⁰⁵³. Büyük bir sükûnet ve olgunluk içinde geçen seçimde, DP Genel Başkanı Celal Bayar oyunu Ankara’da kullanmıştır.

Tablo 3.1. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları.

Seçmen Sayısı		8.905.743		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		7.953.085		
Seçime Katılma Oranı		% 89.3		
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Aldığı Oy Oranı	Çıkardığı Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı
CHP	3.148.626	%39.6	69	% 14.2
DP	4.391.694	%55.2	416	%85.2
MP	368.537	%4.6	1	%0.4
BAĞIMSIZLAR	44.537	%0.6	1	%0.2
Toplam	7.953.085	%100.0	487	%100.0

Kaynak. TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara 2012, s. 25.

Seçimde alınan oy oranıyla kazanılan milletvekilliği sayısı arasında ki büyük fark, seçim kanunundaki çoğunluk sisteminin bir sonucudur. Yeni Seçim Kanunu’nun mimarı olan Nihat Erim, seçimde CHP’nin kazanacağına düşüncesiyle, muhalefetin Meclis’te güçlü bir şekilde yer almasını istemediğinden nisbi temsil sistemine karşı çıkmıştır¹⁰⁵⁴. Fakat sonuç Erim’in beklediği gibi olmamış ve DP’ye kurulan tuzak, CHP’yi vurmuş, en büyük şoku CHP yaşamıştır. Kendisini kesin favori olarak gören ve muhalefete hiç şans tanımayan CHP’de¹⁰⁵⁵ sonuçlar büyük şaşkınlığa neden

¹⁰⁵³ Yücel, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁰⁵⁴ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: DP’nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 25-26; DP’nin bu başarısı iki önemli kurala; Cumhuriyetin büyük yasaklarına dokunmama ve bir muvazaa partisi olmadığını ispatlamaya çalışmasına bağlıdır. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁰⁵⁵ CHP’liler seçimi kazanacaklarına inanmaktaydılar. Eski Başbakanlardan Şükrü Saracoğlu, Meclis’in 2/3’ünü, Genel İdare Kurulu üyesi Cevat Dursunoğlu ise en az 300 milletvekili kazanacakları tahmininde bulunmuştur. Barutçu, *a.g.e.*, s. 412; Fakat “*Köylü herkese her kendine başvurana vaadediyor, bakalım hangi yana söyledikleri gerçektir ve hangi yanı aldatacaktır. Köylünün zekası işliyor*” diyen Yozgat Valisi İhsan Sabri Çağlayangil, CHP’nin seçim sonucunda yaşayacağı ağır mağlubiyeti sanki hissetmişti. Seçimlerle ilgili belki de CHP içinden en gerçekçi tahmini İnönü yapmıştı. Seçimden kısa bir süre önce Ankara Valisi Avni Doğan’ı Çankaya Köşkü’ne çağırılmış ve Vali’den CHP’nin seçimleri kaybetme ihtimalini de düşünerek, Ankara’nın hertürlü karışıklıktan korunması, emniyet ve huzurun sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Burçak, *a.g.e.*, s. 217-219.

olmuştur. Çünkü seçmen, Cumhuriyet’i kuran ve ülkeyi 27 yıl yöneten CHP yerine DP’yi tercih etmişti¹⁰⁵⁶.

Kabine üyelerinden sadece Başbakan Şemseddin Günaltay milletvekili seçilebilmiş ve diğer tüm bakanlar Meclis dışı kalmıştır. Bu sonuç kendini devletle bütün olarak gören CHP için ağır bir yenilgi olmuştur. Milli Mücadele’nin önde gelen komutanlarından biri, Cumhuriyetin “İkinci Adam”ı¹⁰⁵⁷, aynı zamanda seçim döneminin Cumhurbaşkanı olan İnönü’lü CHP kaybetmiştir. 16 Mayıs’ta yayımladığı bildiride “*Memleketin her tarafında iftihar edilecek bir emniyet ve asayiş hüküm sürmektedir*” diyen İnönü’nün seçim sonuçlarını büyük bir olgunlukla karşıladığı ileri sürülse de¹⁰⁵⁸, bu mağlubiyeti demokrasinin doğal bir sonucu olarak görmekte zorlanmıştır. “*Bir yıl sonra duruma bütünüyle egemen olacağız, bize teslim olacaklardır*”¹⁰⁵⁹ diyerek DP’lilerin ülkeyi yönetmede başarılı olamayacakları ve CHP’nin tekrar iktidara döneceğini beklentisi içindedir¹⁰⁶⁰. Halkın yaptığı hatayı farkedeceğine inanan CHP, 1951 Milletvekili Ara Seçimi’ne de bu beklentiyle girmiştir. Ancak beklenen olmamış ve büyük farkla bu seçimi de DP kazanmıştır¹⁰⁶¹. Yaşanan hayal kırıklığı, “*Atatürk’ün kurduğu, İsmet Paşa’nın partisi bu hale düşer mi?*”, “*Halk Partisi bitti. Bunu kapayalım, yeni bir parti açalım*” ya da “*adını değiştirelim*” gibi tepkilere neden olmuştur¹⁰⁶².

¹⁰⁵⁶ Yücel, *a.g.e.*, s. 79; Kocaeli seçim sonuçlarını öğrenen Başbakan Yardımcısı Nihat Erim’in dudaklarından Sultan Selim’in şu mısraları dökülmüştür: “*Kendi elimle kesip yâre verdiğim şu kalem, fetvayı hun-ı nahakkımı yazdı iptida.*” (Kendi elimle kesip yâre verdiğim kalem, her şeyden önce, haksız yere benim kanımın akıtılması için fetva verdi.); Derin, *a.g.e.*, s. 258.

¹⁰⁵⁷ Aydemir Şevket Süreyya, İkinci Adam, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009; Hem Malatya hem de Ankara’dan aday gösterilen İnönü, Malatya’dan seçilirken, başkent Ankara’dan, seçilemediği ileri sürülmüştür. Oysa İnönü, Malatya’dan aday oluşunu şöyle izah etmişti: “*Amacımız Malatya listesini güçlendirmek. İnönü Malatyalı. Malatyalılar hemşerilerinin oradan da aday olmasını istiyor. Yoksa Ankara’dan kazanacağımızdan şüphemiz yok*”. Altan Öymen, *Değişim Yılları*, Doğan Kitap, İstanbul 2004, s.411.

¹⁰⁵⁸ Yücel, *a.g.e.*, s. 80; Seçim akşamı Çankaya Köşkü’nde sonuçları takip eden İsmet İnönü’nün, gelen sonuçlara göre Ankara’de seçimi kaybettiklerini ve kendisinin de Ankara’dan milletvekili seçilemediğini öğrendiğinde, pencereden şehre bakarak; “*Nankör millet*” dediği ileri sürülmektedir. Başgil, *a.g.e.*, s. 56; Faik Ahmet Barutçu anılarında İnönü’nün “*çok istiyorum şu Ankaralılar beni seçmesin*” dediğini aktarmış, arkasından da “*keşke Paşayı Malatya’dan aday göstermeseydik. Ankara seçmedi, bu nankörlüğü tarih yazsın*” demiştir. Barutçu, *a.g.e.*, s. 417.

¹⁰⁵⁹ Barutçu, *a.g.e.*, s. 416; Şerif Demir, *Düello: Menderes ve İnönü*, Timaş Yay., İstanbul 2011, Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 27.

¹⁰⁶⁰ Genger, *a.g.e.*, s. 26; CHP yanlısı yazarlardan Peyami Safa bir yazısında “*...önümüzdeki pazara bir genel seçim daha yapsalar da görseler, Meclis’e kırk DP’li sokabilirler mi?*” cümleleriyle milletin seçim sonuçlarından pişmanlık duyduğunu iddia etmiştir.

¹⁰⁶¹ Toker, *a.g.e.*, s. 90.

¹⁰⁶² Abdi İpekçi, “Her Hafta Bir Sohbet, Kasım Gülek”, *Milliyet*, 29 Mayıs 1972, s. 9.

RADYOLAR SECİM NETİCELERİNİ VERDİKTEN SONRA:

— Merhum nereli idi?
— C. H. P. den!...

Seçim sonuçlarıyla ilgili bir karikatür. *Yeni Sabah*, 16 Mayıs 1950, s. 1.

İsmet İnönü, Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, 24 Mayıs'ta tekrar CHP Genel Başkanlığı'na döndüğünü ilan etmiş¹⁰⁶³ ve muhalafette nasıl bir politika izleneceğine dair 6 maddelik bir bildiri yayımlamıştır¹⁰⁶⁴. Fakat artık roller değişmiş ve yaklaşık 27 yıldır süren CHP iktidarı resmen sona ermiş, DP iktidarı başlamıştır. Yıllardır muhaliflerine karşı devletin tüm imkânlarını kullanarak mücadele eden İsmet İnönü, ana muhalefet partisinin başında, iktidara karşı çetin bir kavgaya hazırlanmakta ve Türkiye'de yepyeni bir dönem başlamaktadır. Bu dönem hakkında çok şey söylenecek ve hatta aşağıdaki gibi hiciv mısraları bile yazılacaktır:

“Bir duman oldu parti savruldu,
Ne tavan kaldı bak, ne de dam kaldı,
Koca bir Şef denen heyuladan,
Bir koca ihtiyar adam kaldı!”¹⁰⁶⁵

Bu sırada ordunun darbe hazırlığı yaptığı iddia edilmiştir. İddiaya göre 14 Mayıs akşamı CHP'nin seçimi kaybettiğini gören bazı komutanlar, Cumhurbaşkanı İnönü'yü ziyaret ederek, CHP'nin iktidarda kalmasını istediklerini ve Meclis'i dağıtabileceklerini bildirmişlerdir. Mevcut koşullarda CHP'nin iktidarda kalmasının mümkün olmadığını düşünen İnönü, bu teklifi kabul etmemiştir¹⁰⁶⁶. Darbe söylentileri CHP yanlısı basın tarafından yalanlanmış ve komutanlara yönelik iftira

¹⁰⁶³ BCA, 490-1-0-0-10-55-22; *Son Telgraf*, 24 Mayıs 1950, s. 1, 3; İsmet İnönü'nün siyasete devam etme kararı alması ve CHP'nin başına geçmesi bazı DP'liler tarafından “Bu ne, hırs-ı piridir? 1950'de çekilip köşesinde otursaydı, evi hepimizce tavaf edilirdi. Giderdik ve ondan fikir sorardık, elini öper, saygılarımızı sunardık. Akıl isterdik. Yetiştirdiği bizlerin, onun yerini almış olmamızdan ötürü mutluluk duyması, ifihar etmesi gerekirdi. Halbuki ne bulduk? Bize karşı bir muhalefet lideri!” şeklinde eleştirilmiştir. Tokar, *a.g.e.*, s. 71.

¹⁰⁶⁴ *Ulus*, 18 Mayıs 1950, s. 1, 2.

¹⁰⁶⁵ Aydemir, *a.g.e.*, s. 493.

¹⁰⁶⁶ Yücel, *a.g.e.*, s. 80; Karpat, *a.g.e.*, s. 328.

kabul edilmiş olsa da, DP'nin iktidar geldikten kısa bir süre sonra komuta kademesinde yaptığı değişiklikler¹⁰⁶⁷ ve Menderes'in 13 Haziran 1954'te yaptığı açıklama¹⁰⁶⁸ söylentilerin doğru olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Seçim sonuçları açıklandığında CHP gibi MP de hüsrana uğramıştı. Genel Başkanı Hikmet Bayur ve Fevzi Çakmak'ın eşi Fitnat Çakmak gibi adayların hiçbiri TBMM'ye girememiş, seçilen tek isim Kırşehir adayı Osman Bölükbaşı olmuştur. Böylece iktidarın değişmesini isteyen halk, sadece 22 ilden seçimlere katılan ve iktidar olma şansı olmayan, DP'yle kıyaslandığında daha hırçın ve sert söylemleri olan MP'yi değil; iktidar olma ihtimali bulunan DP'yi tercih etmişti. Muvaaza iddiaları halkta yeterince karşılık bulmamıştır¹⁰⁶⁹, “*Türk insanı... kopan dalları ayıklayıp DP gövdesini ayakta tutmaya*” çalışmıştı¹⁰⁷⁰. Yenilgiye rağmen MP'nin yayın organı Kudret gazetesinde seçim sonuçları “*fili bir diktatörlük halkın verdiği oy pusulalarıyla sona ermiş bulunuyor*” şeklinde değerlendirmiş¹⁰⁷¹ ve 14 Mayıs'ın “*Milli Hakimiyet Bayramı*” olarak kutlanmasını istemiştir¹⁰⁷².

Seçim sonuçları sadece CHP ve MP için değil DP için de sürpriz olmuştur. Bayar, “*İktidarı düşünüyorduk ancak bu kadar büyük bir çoğunluk beklemiyorduk. (...) zaferin böyle büyük olacağını hayal edememiştim doğrusu*” sözleriyle bu gerçeği itiraf etmiştir¹⁰⁷³. Menderes'de sonuçları “*On dört Mayıs, bir devre son veren ve yeni bir devir açan müstesna ehemmiyette tarihi bir gün olarak daima anılacaktır. Bu tarihi günün hatırasını yalnız partimizi değil, Türk demokrasisinin bir zafer günü olarak yâd ediyoruz*” şeklinde değerlendirmiştir¹⁰⁷⁴.

¹⁰⁶⁷ Toker, *a.g.e.*, s. 23-24;

¹⁰⁶⁸ “*İktidara gelişimiz henüz bir ay bile olmadığı halde CHP orduyu aleyhimize tahrik etme yoluna sapmıştır. CHP eğer başarılı bir çalışmaya girmek istiyorsa başlarındaki iktidar hastalığını atmalıdır*” Recep Şükrü Apuhan, *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 95.

¹⁰⁶⁹ Burçak, *a.g.e.*, s. 222; MP'nin TBMM'deki tek milletvekili olan Osman Bölükbaşı'na “*Nazar boncuğu*” yakıştırması yapıldı. Aslandaş, *a.g.e.*, s. 170.

¹⁰⁷⁰ Yeşil, *a.g.e.*, s. 111.

¹⁰⁷¹ *Kudret*, 19 Mayıs 1950, s. 1.

¹⁰⁷² Nurettin Andiçoğlu, “D. Parti Milletvekillerine Kardeşçe Bir Hitap”, *Kudret*, 21 Mayıs 1950, s.1.

¹⁰⁷³ Burçak, *a.g.e.*, s. 219; DP'de “*Rahatça yüz elli milletvekili çıkarabiliriz*” beklentisi vardır. Nadi, *a.g.e.*, s. 283; CHP yanlısı yayınlar yapan Akbaba dergisinin sahibi Yusuf Ziya Ortaç'ın, 1949 yılında dergisini kapatırken söylediği ileri sürülen şu sözler dikkat çekicidir: “*Bütün memleket en kalabalık şehrinden en izbe köyüne kadar Demirkırat kesilirken biz yine kaleme sarıldık... Biz DP'ye vurdukça millet bizi vurdu.*” Yasin Kayış, *Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür 1950-1960*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 20-21.

¹⁰⁷⁴ Şen, *a.g.e.*, s. 89; Menderes 29 Mayıs 1950 tarihli Meclis konuşmasında da; “*Birçok açıdan Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi tarihimizde ayrı bir yere sahip olacaktır. Tarihimizde ilk defa, milli*

22 Mayıs 1950 Pazartesi günü toplanan IX. TBMM’de, Celal Bayar 387 oyla cumhurbaşkanı seçilirken; CHP’nin adayı İsmet İnönü 64 oyda kalmıştır. Seçimden sonra gözler Cumhurbaşkanı yemin törenine çevrilmişti. 1946’da yaşananlar tekrar edecek miydi? Bayar yemin etmek için salona girdiğinde CHP milletvekilleri ayağa kalkmış ancak yeni Cumhurbaşkanı sessizce, alkışlamadan selamlamışlardır¹⁰⁷⁵. Refik Koraltan, Meclis Başkanı; Fuat Köprülü ise Dışişleri Bakanı olmuştur¹⁰⁷⁶. Celal Bayar’ın, yemin töreni ve teşekkür konuşmasının ardından Adnan Menderes ile görüşerek, Menderes’e hem DP Genel Başkanı hem de Başbakan olmayı teklif etmesi ve Menderes’in kabul etmesinin ardından ilk DP hükümeti kurulmuştur¹⁰⁷⁷. Böylece Dörtlü Takrir’de imzası olanlar en önemli ve hassas görevleri üstlenirken; Türkiye’de ilk kez iktidar değişikliği yaşanmış ve idamının ardından adeta bir demokrasi sembolü haline gelen, Menderes dönemi de başlamıştır.

Seçim sonuçlarının açıklanmasıyla birlikte Türkiye tarihi bir süreç yaşamaya başlamıştı. Türkiye’de artık demokrasi vardı fakat demokrasi kavramının ne olduğu konusunda görüş birliği yoktu ve bu kavramdan herkes farklı şey anlamaktaydı. Bursa’da bazı köylerde insanlar büyük mülkleri paylaşmaya başlamış ve ne yaptıkları sorulunca da “*şimdi demokrasi var*” demişlerdir. Parçalanmış İsmet İnönü resimlerinin yer aldığı İstanbul’da ise sokaktaki limonata satıcılarının “*demokrat limonata*” diye bağırmaya başladığı görülmüştür¹⁰⁷⁸.

1950 yılında yapılan bir diğer seçim de Belediye Seçimleri olmuş ve CHP’nin sahip olduğu 600’ün üzerindeki belediye başkanlıklarından 560 tanesini DP’ye geçmiştir. Milletvekili Seçimi’nin ardından gelen ve oldukça ağır olan bu sonuç CHP için ikinci mağlubiyet olmuştur. Adnan Menderes seçim sonuçlarını kendine özgü üslubuyla; “*Türk milleti, CHP’yi 14 Mayıs’ta iktidardan tasfiye etmişti, 3 Eylül’de de muhalefetten tasfiye etti*” sözleriyle değerlendirmiştir¹⁰⁷⁹.

iradenin tam ve serbest tecellisinin bir sonucu olarak, bu güzide Meclis milletın kaderini belirleyebilecek bir duruma gelmiştir” dedi. TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, cilt: 1, birleşim: 3, 29 Mayıs 1950, s. 24-32.

¹⁰⁷⁵ Burçak, *a.g.e.*, s. 229-230; *Vatan*, 23 Mayıs 1950, s. 1, 4.

¹⁰⁷⁶ Toker, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁰⁷⁷ *Son Telgraf*, 23 Mayıs 1950, s. 1, 5; Burçak, *a.g.e.*, s. 229-230; Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayar, *a.g.e.*, s. 141-143.

¹⁰⁷⁸ Lewis, *a.g.e.*, s. 317.

¹⁰⁷⁹ Toker, *a.g.e.*, s. 93; Eroğlu, *a.g.e.*, s. 93.

1950 Milletvekili Seçimi, Türk siyasal hayatında, demokrasiye geçişte en önemli dönüm noktasıdır. Demokrasinin halk tarafından benimsenmiş olması, Tek partili rejimini haklı gösterebilecek gerekçeyi ortadan kaldırmıştır¹⁰⁸⁰. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ilk defa yapılan demokratik bir seçimle iktidar değişmiştir¹⁰⁸¹. “Ak Devrim”¹⁰⁸², “Beyaz Devrim”¹⁰⁸³ ya da “Beyaz İhtilal”¹⁰⁸⁴ olarak tanımlanan bu değişim, hukuki anlamda bir ihtilal değilse de, siyasal anlamda bir ihtilal¹⁰⁸⁵, hem de “kansız ihtilal”dir¹⁰⁸⁶. “İhtilal” sıfatı devletin kurucusu olan ve 27 yıldır yöneten CHP’nin elinden iktidarın alınmasını; “Beyaz” ise silah kullanmadan ve kan dökülmeden gerçekleşmesine işaret etmektedir¹⁰⁸⁷. Sosyal demokrasinin “*Halkın, halk için hükümeti*” şeklindeki sloganına uygun şekilde yeni iktidar ülkedeki yönetim anlayışını ve devletin hizmet anlayışını önemli ölçüde değiştirmiştir¹⁰⁸⁸.

Artık bütün gözler hem DP’nin hem de CHP’nin üzerindedir. DP, dört yıllık bir muhalefet döneminin ve verdiği çetin bir mücadelenin ardından iktidara gelmişti. Ancak herkesin zihnindeki soru aynıydı: DP kendisine umut bağlamış milyonların umudunu gerçekleştirebilecek adımları atacak mıdır? Tek Parti zihniyetinin yerleşmiş anlayışını kırabilecek midir? CHP ise 27 yıldır elinde tuttuğu iktidarı ve dilediği gibi kullandığı devlet olanaklarını bırakıyordu. Bu durumda zihinleri şu sorular kurcalamaktaydı: Parti ayakta kalabilecek midir? Ayakta kalsa bile etkili bir muhalefet olabilecek midir?

¹⁰⁸⁰ Yeşil, *a.g.e.*, s. 138.

¹⁰⁸¹ Tunaya, *a.g.e.*, s. 547; 1950 Milletvekili Genel Seçimi dünyanın da dikkatini çekmiştir. İngiltere Büyükelçiliği raporlarında bu seçime dair “1950 Türkiye’nin gelişmesindeki en önemli yıllardan birisiydi, Atatürk’ün yükselişinden ve CHP’nin 27yıllık parti sisteminin bitişinden itibaren gerçek anlamda ilk kez özgür seçimler yapıldı” denilmiştir. Yasemin Doğaner, “İngiliz büyükelçiliği Yıllık Raporlarında Demokrat Parti Dönemi Türkiye’inde Dış İlişkiler”, *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi, 8-12 Aralık 2003*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s.653

¹⁰⁸² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, cilt: 4, Ankara 1999, s. 281.

¹⁰⁸³ Ahmad, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁰⁸⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, cilt: 3, İstanbul 1988, s. 14; Turgut Omay, *Beyaz İhtilâl*, Gerçek Yayınevi, Ankara, 1950, s. 13-15.

¹⁰⁸⁵ Omay, *a.g.e.*, s. 13-15.

¹⁰⁸⁶ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 71.

¹⁰⁸⁷ Aslandaş, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁰⁸⁸ Başgil, *a.g.e.*, s. 84.

BÖLÜM 3

1954 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ VE DP’NİN SEÇİM PROPAGANDALARI

DP’nin, 1954 Milletvekili Genel Seçimi’nde aldığı %58,4 oy oranı¹⁰⁸⁹, Türk demokrasi tarihinde milletvekili genel seçimlerindeki en yüksek oy oranıdır. Üstelik dört yıllık bir iktidar döneminin ardından, iktidarda olmanın doğası gereği yıpranması ve oy kaybına uğraması beklenirken, tersine bir önceki seçime göre oylarını artırmıştır. Bu artış sadece başarılı bir iktidar döneminin icraatlarıyla açıklanamaz. Bunların seçim sürecinde başarılı bir şekilde halka anlatılması, hatırlatılması ve oyların DP’ye verilmesinin sağlanması gerekirdi. Dolayısıyla DP’nin aldığı aldığı bu rekor oyda başarılı bir seçim propagandasının büyük katkısı vardır. 1954 Milletvekili Seçimi’ni farklı kılan başka hususlar da vardır. 1946 ve 1950 yıllarında yapılan Milletvekili genel seçimleri DP’nin muhalefet partisi olarak katıldığı seçimler iken; 1954’teki seçim DP’nin iktidar partisi olarak katıldığı ilk genel seçimdir. Muhalefette iken CHP’yi iktidar olmanın avantajıyla devlet imkânlarını seçim propagandası için kullanmakla ve halka baskı yapmakla suçlarken; benzer bir durumun DP içinde geçerli olup olmayacağını test edilmesi açısından da verilecek ilk sınavdır. Aynı zamanda 1946 ve 1950 Seçimlerinde Parti’nin başında yılların deneyimli siyasetçisi ve aynı zamanda Atatürk’ün son başbakanı Celal Bayar vardı. 1950’de Bayar’ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra DP’de lider değişikliği olmuş ve Adnan Menderes’in Genel Başkan olmasıyla DP’de yeni bir dönem başlamıştı. Seçimde alınacak başarısız bir sonuç DP’de liderlik tartışmalarını da başlatabileceğinden, 1954 Milletvekili Genel Seçimi aynı zamanda Menderes’in liderlik geleceğini de yakından ilgilendiren bir sınavdı.

3.1. 1950-1954 Yılları Arasında Yaşanan Önemli Gelişmeler

14 Mayıs 1950’de yapılan seçimle iktidar olan DP, altın yılları olarak kabul edilen 1950-1954 yılları arası dönemde, bir yandan programında büyük önem verdiği ve muhalefet yıllarında halka vaat ettiği demokrasi ve özgürlüklerin genişletilmesi

¹⁰⁸⁹ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2012, s. 25.

konusuna öncelik vermiş bir yandan da iktidar olarak yönetime tam olarak hakim olmaya çalışmıştır.

1950’de yaşanan iktidar değişikliğinden sonra yeni iktidar partisi ile yeni muhalefet partisi arasında sürtüşme seçimin hemen ardından başlamış ve Menderes, CHP’nin orduyu tahrik etmeye, irticayı kışkırtmaya ve bir şark sorunu oluşturmaya çalıştığını, hükümetinde sonuçsuz kalacak bu girişimleri dikkatle takip ettiğini açıklamıştır¹⁰⁹⁰. İktidar olan DP ilk olarak, darbe söylentilerinden duyulan endişeyi gidermek için olsa gerek, ordudaki komuta kademesinde tasfiyeye gitmiştir. 5 Haziran 1950’de bir albay, telaşla ziyarete gelmiş ve 8-9 Haziran gecesi kendisine karşı bir darbe yapılacağını bildirmişti. Acil olarak Celal Bayar’la görüşen Menderes, 6 Haziran 1954’te, o zamana kadar görülmemiş ölçüde, Türk ordusunda başta komuta kademesinde olmak üzere değişiklik yapmış¹⁰⁹¹, Genel Kurmay Başkanı, İkinci Başkan, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile ordu komutanları da dahil pekçok komutan emekliye sevk edilmiştir¹⁰⁹².

DP, 1932’de bir genelgeyle başlayan ve 1941’de yapılan yasal düzenlemeyle ceza kapsamına alınarak, 3 aya kadar hapis cezası veya 200 liraya kadar para cezası verilen Arapça ezan yasağıyla ilgili harekete geçmiştir¹⁰⁹³. CHP’nin de desteğiyle¹⁰⁹⁴ çıkarılan ve 17 Haziran 1950’de yürürlüğe giren 5665 Sayılı Kanun ile Arapça ezan okumak suç olmaktan çıkarılmıştır¹⁰⁹⁵. 14 Temmuz 1950’de 5677 sayılı Bazı Suç ve

¹⁰⁹⁰ *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1950, s. 1, 3.

¹⁰⁹¹ Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1963, s. 33.

¹⁰⁹² *Milliyet*, 7 Haziran 1950, s. 1, 5; *Akşam*, 7 Haziran 1950, s. 1, 2.

¹⁰⁹³ Önce “*Türkçe ezan*”ın caiz olduğuna karar verildi. Daha sonra Hafız Burhan, Saadettin Kaynak, Hafız Nuri gibi ünlü hafızlardan oluşan bir komisyon kuruldu ve ezanın Türkçe metni oluşturuldu. Ardından Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan 18 Temmuz 1932 tarihli bir genelgeyle Ezan artık Arapça değil Türkçe okunacak” talimatı verildi. Öymen, *a.g.e.*, s. 484-485; Genelgenin uygulanması sırasında çıkan aksaklıklar üzerine Arapça ezan yasağı 2 Haziran 1941’de çıkarılan bir 4055 Sayılı Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun ile yasa hükmü haline getirilmiştir. *Resmi Gazete*, No: 4827, 6 Haziran 1941, s. 1126; DP Grup toplantısında Arapça ezan yasağının kaldırılması gerekçesi şu sözlerle izah edilmiştir: “*Müezzin caminin içinde Allahuekber dediği zaman suç değil, fakat caminin bir parçası olan minarede Allahuekber dediği zaman suç*”, Bayar, *a.g.e.*, s. 153.

¹⁰⁹⁴ CHP grubu adına konuşan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu bu konudaki düşüncelerini “*Milli suurun bu konuyu kendiliğinden halledeceğine güvenerek Arapça ezan meselesinin ceza konusu olmaktan çıkarılmasına aleyhtar olmayacağız*” sözleriyle ifade etmiştir. *TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, cilt: 1, birleşim: 9, 16 Haziran 1950, s. 186.

¹⁰⁹⁵ *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1950, s. 1. Ezanın ve kametin Arapça okunmasının serbest olduğu Başbakanlıktan vilayetlere telgrafla tebliğ edilmiş, Anadolu Ajansı’ndan da yasağın kalktığı yayımlanması ve radyodan da duyurulması istenmiştir., BCA. 30.1.0.0.51.306.2; 23 Ocak 1954’te yapılan Konya İl Kongresi’nde Milletvekili Umran Nazif Yiğit; “*DP iktidarı ezanı Arapça okumakla*

Cezaların Affı Hakkındaki Kanun kabul edilerek genel af ilan edilmiştir¹⁰⁹⁶. Bir gün sonra çıkarılan 5680 Sayılı Kanun'la basın hürriyeti konusunda önemli düzenlemeler yapılmış ve basın suçlarına verilen cezalarda indirimle gidilirken, gazete veya dergi çıkarmak için izin alma şartı kaldırılmıştır¹⁰⁹⁷.

Bu sırada Kore meselesi dünya gündeminin en önemli meselesi olmuş ve BM üye ülkelerden askeri destek istemişti. Kore'ye asker gönderilmesi konusu iktidar ile muhalefet arasında sert tartışmalara yol açmıştır. DP, 25 Temmuz 1950'de olağanüstü toplanan Bakanlar Kurulu'nda alınan kararlar, BM'nin talebine, olumlu cevap verince¹⁰⁹⁸, konunun TBMM'de görüşülmesi ve kendi görüşlerinin alınması gerektiğini savunan CHP, iktidarın kararına tepki göstermiş ve sert tartışmalar yaşanmıştır. Muhalefet asker gönderilmesine karşı olmadığını ancak bunun için Meclis kararı gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla itiraz esasa değil usuledir¹⁰⁹⁹. Muhalefetin bütün itirazlarına rağmen Türk askeri Kore'ye gitmiş ve sıcak çatışmanın içerisinde yer almıştır. Kore'deki gelişmeler zaman zaman ülkenin en önemli gündemi olurken, Türk askerinin gösterdiği cesaret ve en kritik zamanlardaki kahramanlık Türkiye'nin gurur kaynağı olduğu gibi devletler arasında Türkiye'nin saygınlığını artırmıştır.

Kore'ye Türk askerinin gönderilmesi kararı 1952'de Türkiye'nin NATO'ya üye olmasını sağlayan adım olarak kabul edilmektedir¹¹⁰⁰. Daha önce NATO'ya alınmak için defalarca başvurduğu halde, her cephesi ile zayıf görülen Türkiye Cumhuriyeti, NATO'ya yük olur denilerek reddedilmişti¹¹⁰¹. Türk askerinin gösterdiği başarıların

bu memleketin dinine, inanışına en büyük hizmeti yapmıştır. Bu hizmetten dolayı iktidarımız şeref duyuyor” dedi. Ömer Akdağ, Konya'da Çok Partili Dönem Genel Seçimleri, Palet Yay., Konya 2011, s. 252;

¹⁰⁹⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, cilt: 1, birleşim: 16, 14 Temmuz 1950, s. 602-720; DP'liler genel affı “*yeni dönemde sosyal barışın sağlanması için atılan önemli bir adım*” olarak değerlendirdirken; muhalafet ise “*DP siyasi amaçlar uğruna hırsızları, katilleri affetti*” olarak değerlendirmiştir. Mustafa Serhan Yücel, “Menderes Dönemi”, *Türkler*, cilt: 16, s. 1545. (ss 835-854.)

¹⁰⁹⁷ *Resmi Gazete*, No: 7564, 24 Temmuz 1950, s. 18808-18811.

¹⁰⁹⁸ *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1950, s. 1, 3.

¹⁰⁹⁹ Toker, *a.g.e.*, s. 84-88; Başgil, *a.g.e.*, s. 73.

¹¹⁰⁰ *Ulus*, 19 Şubat 1952, s. 1, 4; Erol Tuncer, *1954 Seçimleri*, TESAV Yay., Ankara 2011, s. 24, 41; Tevfik Çavdar, “Demokrat Parti”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (s. 2060-2075), İletişim Yay., cilt: 8, İstanbul 1995, s. 2072.

¹¹⁰¹ Koraltan, *a.g.e.*, s. 170.

ardından Atlantik Konseyi Eylül 1951’de Ottawa’da yaptığı toplantıda Türkiye’nin NATO’ya kabul edilmesine karar vermiştir¹¹⁰².

DP’nin ilk dönemde karşılaştığı sorunlardan biri de Atatürk’ün manevi mirasına yönelik saldırılardır¹¹⁰³. Ticanilerin başını çektiği ve CHP’nin iktidarı döneminde başlayan bu saldırıların DP iktidarında artması, muhalefetin, iktidarı bu saldırılara ve saldırıların ülke geneline yayılmasına göz yummakla suçlaması, Menderes’i bir açıklama yapmak durumunda bırakmıştır. Menderes’e göre muhalefet olayları abartmaktadır ve bu gafletten kaynaklanmıyorsa, Atatürk’ün manevi mirasını siyasi amaçlara alet etme amacı taşımaktadır¹¹⁰⁴. Cumhurbaşkanı Bayar’da “*DP iktidara geldikten sonra irtica hareketi şahlanmıştır diye iddia etmek eğer insafsızlık değilse kast-ı mahsus ile herhangi bir kötü hedef kovalamak demektir*” demiş ve saldırıların CHP’nin iktidar olduğu 1947 yılından beri yaşanmakta olduğunu hatırlattıktan sonra, “...*bu kabil hareketlere karşı niçin o zaman bu derece şiddetle hücum edilmediği düşünülürse bu yoldaki söylentilerin ve neşriyatın mahiyeti daha iyi anlaşılır*”¹¹⁰⁵ sözleriyle iddialara karşı DP’yi savunmuştur. Ancak suçlamaların devam etmesi üzerine DP, saldırıların bazı çevrelerce hükümeti itibarsızlaştırmak için kullanıldığını belirtmiş, vatandaşların oyuna gelmemesi istemiş ve hükümetin gereken tedbirleri alacağını duyurmuştur¹¹⁰⁶.

25 Temmuz 1951’de çıkarılan ve kamuoyunda “*Atatürk’ü Koruma Kanunu*” olarak bilinen 5816 nolu yasa da bu gelişmelerin bir sonucudur. Kanunun görüşülmesi

¹¹⁰² Eroğlu, *a.g.e.*, s. 96.

¹¹⁰³ 1930’lu yıllarda Ankara’nın Çubuk ve Keskin ilçeleri ile Çankırı Şabanözü ilçesi ve çevresinde Kemal Pilavoğlu liderliğinde Ticanilik adıyla örgütlenen bir tarikat ortaya çıkmıştır. Adını, Şazeli-Halveti kökenli Ahmed Et-Ticani’nin (1737–1815) Cezayir’in güneybatısındaki Ain Madi kasabasında kurduğu Ticianiye tarikatından almıştır. Kemal Pilavoğlu ve müridleri 1943’te, tarikat faaliyetleri suçundan bir süre tutuklu kalmışlarsa da, serbest bırakıldıktan sonra “*heykel puttur, laiklik dinsizliktir, Hilafeti kaldıran Atatürk mel’undur, Türkçe ezan küfürdür*” sloganları ile tekrar ortaya çıkmıştır. Ticanilerin ilk büyük eylemi 1949 Şubat ayında Meclis Genel Kurulu’nda Arapça ezan okumak olmuştur. Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 1991, s. 203; Ticaniler Atatürk büstlerini hedef seçmiştir. 3 Mart 1951’de Kırşehir’de gece karanlığından faydalanan karanlık eller Atatürk büstünü kırmıştı. Birkaç gün sonra Ankara’da Atatürk Bulvarı üzerindeki Orduevi karşında bulunan bronzdan yapılmış Atatürk heykeline tırmanan Ticani tarikatına mensup bir kişi, elindeki çekiçle heykeli kırmaya çalışmıştı. Büyük Doğu dergisinde çıkan “*Devrimler ve Atatürk*” başlıklı yazı da tepki çekmiş ve protesto gösterileri düzenlenmişti. Girtilioğlu, *a.g.e.*, s. 285.

¹¹⁰⁴ *Ulus*, 18 Mart 1951, s. 1, 4; *Zafer*, 18 Mart 1951, s. 1, 4.

¹¹⁰⁵ *Zafer*, 27 Mart 1951, s. 1, 4.

¹¹⁰⁶ *Zafer*, 28 Mart 1951, s. 1, 4; 1951 yılında Kırşehir’de Atatürk büstünün tahrip edilmesinden sonra DP, bu konuyla ilgili bir yasa çıkarmak için harekete geçmiştir. Yücel, *a.g.e.*, s. 1546.

sırasında DP'nin Atatürk'ün manevi mirasını koruyamadığı iddialarına Menderes şu sözlerle cevap vermiştir:

“Eğer tedbirde kusur tabirinden kast olunan mana Atatürk eserlerine vaki olarak tecavüzleri kâfi derecede şiddetle karşılamamak veya teşvik edici bir tavır ve eda takınmaksızın, kendilerine derhal söyleyeyim ki bu hatayı kendileri irtikâp etmişlerdir. Ölümünün hemen akabinde paralardan, pullardan Atatürk'ün resimlerini sildirenler onlardır. Arkadaşlar kendi reislerinin resimlerini havi olan pulları beş sene daha tüketemeyeceğimiz adette bastırılmış olanlar yine onlardır.”¹¹⁰⁷

Tasarı 25 Temmuz 1951'de TBMM'de kabul edilmiştir ve Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimsenin bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla, Atatürk'ü temsil eden heykel, büst ve abideleri ve yahut Atatürk'ün kabrini tahrip eden, kıran, bozan veya kirleten kimseye ise bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası getirilmiştir¹¹⁰⁸. Ayrıca Atatürk'ün manevi mirasını korumak isteyen DP, iktidara geldikten sonra resmi kurum ve kuruluşlara sadece Atatürk'ün resimlerinin asılmasını istemiştir¹¹⁰⁹. Atatürk'ün resminden başka resim asılması da Bakanlar Kurulunca yasaklanmış¹¹¹⁰ ve bu karara uymayan, İsmet İnönü'nün portresini asılı tutan Malatya Belediye Meclisi fesh edilmiştir.¹¹¹¹

1950-1954 yılları arasında zaman zaman iktidar ile muhalefet partisi CHP arasındaki ilişkileri kopma noktasına getiren gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan biri de DP'nin, CHP teşkilatları gibi faaliyet gösteren Halkevleri ve Halkodalarının kapatılarak, mallarının hazineye devretme girişimidir¹¹¹². DP, kültürel amaçlarla ve milletin parasıyla kurulmuş olan Halkevleri ve Halkodalarının, çok partili siyasal hayata geçildikten sonra, CHP teşkilatının bir parçası gibi hareket etmesinden rahatsızdır. Menderes rahatsızlığını, yaptığı bir konuşmada; *“Halkevlerini, Halk Odalarını*

¹¹⁰⁷ TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, cilt: 7, birleşim: 72, 4 Mayıs 1951, s.56; Fakat kanuna tepki gösteren milletvekilleri de olmuştur. Bunlardan DP Çankırı milletvekillerinden Kazım Arar; *“Atatürk'ün kapatılacak, gizlenecek, söylenmesinden tevakkü edilecek bir tarafı mı vardır ki milletin ve matbuatın ağzını kapatalım. Hem Öyle ki, o büyük adamın devrinde bile kavuşamadığımız demokrasi inkılâbının 'tahakkukundan sonra Demokrat Parti iktidarının Büyük Meclisi, onun muzaffer mümessilleri siz milletvekilleri tarafından memleketin kurtarıcısı olduğu kadar hürriyetin de yaratıcısı büyük ve aziz Türk milletinin ağzına 14 Mayıs armağanı olarak bir kilit mi takalım?”* sözleriyle kanuna karşı çıktı. TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, cilt VII, Birleşim: 73, 7 Mayıs 1951, s. 92-97.

¹¹⁰⁸ Zafer, 26 Temmuz 1951, s. 1, 2; Ulus, 26 Temmuz 1951, s. 1, 5; Cumhuriyet, 26 Temmuz 1951, s. 1, 4.

¹¹⁰⁹ BCA, 030.18.01.02.122.46.2

¹¹¹⁰ BCA, 030.18.01.02.124.92.6

¹¹¹¹ BCA, 030.18.01.02.124.105.11

¹¹¹² Giritlioğlu, a.g.e., s. 290-294; Toker, a.g.e., s. 66, 145-148.

kurmak, gençlik teşkilatını ele almak, faşistvari telakki ve düşüncelerin mahsulüdür. Bunlar içtimai bünyemiz içinde, tamamıyla abes, beyhude, geri ve yabancı uzuv halindedir” sözleriyle ifade etmiştir¹¹¹³. Menderes, CHP ile Halkevleri arasında doğrudan para ilişkisi olduğunu ileri sürmüş ve bu ilişkiye dair şu sözleri söylemiştir: *“Devlet bütçesinden, hususi idarelerden, belediyelerden, köy sandıklarından hatta iktisadi devlet teşekkülleri ile devlet müesseselerinden (...) halkevlerine yardım namı altında Halk Partisi kendisine yekûnu muazzam rakamlara varan paralar temin etmiştir.”*¹¹¹⁴ *“Siz bunları bilmezsiniz. Hazineden, devletten, belediyeden Halkevlerine bir ödenek gelir, bu para ertesi gün parti il merkezine gönderilirdi. Orada parti için sarfedilirdi. Önce parti, sonra halkevi; uygulama buydu.”*¹¹¹⁵

CHP'nin VIII. Büyük Kurultayı'nı Ankara Halkevi'nde yapması üzerine, DP harekete geçmiştir. 8 Ağustos 1951'de çıkarılan 5680 Sayılı Kanun ile Halkevleri ve Halkodaları kapatılmış¹¹¹⁶ ve 478 halkevi ile 4332 halkodasına ait mal varlıkları Hazine'ye devredilmiştir¹¹¹⁷. Kanun teklifinin görüşülmesi sırasında *“Anayasanın vahim bir surette ihlâli”* olduğunu savunan İsmet İnönü, *“İsnat edilen fiillerin bir hayal mahsulü olduğunu, tasarruflarının Anayasaya ve kanunlara uygun bulunduğunu müstakil Türk yargıçları önünde ispat etmek hakkından (...) fevkalâde kanunla mahrum ediliyor. Böyle bir kanun teklifinin adaletle ilgisi vardır denemez”*¹¹¹⁸ sözleriyle tepki göstermiştir.

DP ile CHP arasındaki gergin hava 1952 yılında yumuşama sürecine girmiştir. Menderes'in gittiği yerlerde CHP teşkilatlarını ziyaret etmesi, İnönü'nün de demokrasiyi geliştirmek ve derinleştirerek kurumsallaştırabilmek için iktidarla

¹¹¹³ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 199.

¹¹¹⁴ *Zafer*, 27 Haziran 1950, s. 2; Oysa Menderes, 1932 yılında Aydın Halkevi'nin açılış töreninde halkevlerini şu sözlerle övmüştür: *“Milletimizin yükselmesi yolunda, her ihtiyacı gören ve sezen büyük Gazi, içtimai hayatımızda, kültür hayatımızda, çok derin bir boşluğu ve çok şedit bir ihtiyacı görmüş, bu boşluğu dolduracak ve ihtiyaca cevap verecek, bir tesis ve teşekkülün esasını ve temellerini kurmak şerefini de kazanmıştır.”* Giritlioğlu, a.g.e., s. 290.

¹¹¹⁵ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi-1950'den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara 2008, s. 44; Apuhan, a.g.e., s. 106.

¹¹¹⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, cilt: 9, birleşim: 111, s. 693-743; CHP'nin VIII. Büyük Kurultayı'nı 29 Haziran 1950 Halkevi'nde tarihinde toplamıştır. DP'lilere göre, milletin parasıyla kurulmuş olan halkevlerine ait tesislerin, bir partinin, CHP'nin malı sayılması doğru değildir; Toker, a.g.e., s. 69; Başbakan yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun kanunun çıkmasından bir hafta önce Parti Meclis Grubu'nda yapmış olduğu konuşmada, *“Bu mallar gayri meşrudur, haksız iktisaptır. O halde, hatta haksız iktisabı üzerine almış, haksız tasarruflarla mal elde etmiş olan bir siyasi teşekkülün felcine dahi müncer olsa, hakkın yerine getirilmesi icabeder”* demiştir. Albayrak. a.g.e., s. 216.

¹¹¹⁷ Giritlioğlu, a.g.e., s. 291.

¹¹¹⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, cilt: 9, birleşim: 109, 6 Ağustos 1951, s. 584-585.

işbirliğini vatanseverlik olarak gördüğü şeklinde açıklaması iki parti arasında bahar havasının yaşanmasını sağlamıştır. Ancak iki parti arasındaki bu bahar havası, MP'nin Haziran 1953 kongresinde yaşanan laiklik karşıtı gelişmeleri Menderes'in eleştirmesi ve ardından Temmuz 1953'te yargının MP'nin kapatmasıyla sona ermiştir. Bu olay CHP çevrelerinde DP'nin muhalefetten kurtulmak için fırsat aradığı ve sıranın kendilerine geleceği kuşkusunu artırmış¹¹¹⁹. DP ileride değişik bir gerekçe ile CHP'yi de “*haritadan silmeye*” çalışır mı?¹¹²⁰ endişesinin etkisiyle, CHP, 15 Temmuz 1953'te yayımladığı bir bildiriyle MP'nin kapatılmasını eleştirmiştir¹¹²¹.

1954 Milletvekili Genel Seçimi'nden kısa bir süre önce yaşanan bir gelişme DP'lileri için moral bozucu, CHP'liler için önemli bir moral kaynağı olmuştur. 14 Kasım 1953'te Uşak'ta yapılan ara seçimi CHP kazanmış ve CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de seçim sonucunu “*vatanda olgunluğun parlak bir eseri*” olarak yorumlamış, DP'liler ise seçimde oylarını artırdıklarını açıklayarak rahatsızlıklarını gizlemeye çalışmıştır¹¹²².

1953 yılı sonunda iktidar ile ana muhalefet partisi CHP arasında ilişkiler oldukça kötüleşmiş, CHP'nin sahip olduğu mal varlığıyla ilgili yaşanan gelişmeler DP ile CHP arasındaki siyasi havanın oldukça gerilmesine neden olmuştur. Konu daha önce de DP Meclis Grup toplantılarında gündeme gelmişse de yaşanan bahar havasını sürdürmek isteyen Menderes, bunun Meclis gündemine getirilmesini engellemiştir¹¹²³. Ancak bahar havasının sona ermesinin ardından, DP, hem duyduğu tepki hem de seçimlerin yaklaşması nedeniyle CHP'yi ekonomik kaynaklarından yoksun bırakmak için konuyu tekrar gündeme taşımıştır¹¹²⁴. 17 Kasım 1953'te toplanan DP Grubu'nda 4,5 saat süren gizli bir toplantı yapılmış ve CHP'nin iktidarda iken birçok haksızlık ve usulsüzlük yaparak varlık edindiği, bu nedenle tüm

¹¹¹⁹ Şerif Demir, *Düello: Menderes ve İnönü*, Timaş Yay., Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 68-77; İslam birliğinin sağlanabilmesi için halifelğin geri getirilmesi, saltanatın yeniden tesisi, Medeni Kanunun kaldırılarak şer'i hukukun uygulanması, Arap alfabesine dönülmesi gibi öneriler gündeme gelmiştir. Albayrak. a.g.e., s. 214-215.

¹¹²⁰ Toker, a.g.e., s. 256.

¹¹²¹ *Milliyet*, 16 Temmuz 1953, s. 1, 7; Toker, a.g.e., s. 254-255; Menderes, CHP'nin yayımladığı bildiriye “*Hürriyeti her türlü sarkıntılıklardan korumak, dini siyasete alet etmemek mücadelesinde biz iktidarla beraberiz deme vatanseverliğini göstermiş olsalardı, ne kadar güzel bir manzara ile karşı karşıya bulunurduk*” sözleriyle eleştirmiştir. Demir, a.g.e., s. 78.

¹¹²² Albayrak. a.g.e., s. 252.

¹¹²³ Demir, a.g.e., s. 84.

¹¹²⁴ Albayrak. a.g.e., s. 250.

mal varlığının hazineye devredilmesi gerektiği görüşü benimsenmiştir¹¹²⁵. İnönü, Meclis'te görüşülmesi sırasında sert tartışmalar yaşanan tasarımı; *“Bu kanun tasarısı; ruhuyla, metniyle her türlü usulüyle anayasaya aykırıdır... Biz hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olmasıyla karşı karşıyayız. Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Adeta suçluların telaşı içindediniz”* sözleriyle değerlendirmiştir¹¹²⁶. DP'nin hem savcı hem de hâkim gibi hareket ettiğini belirten ve tasarının içeriğini değil, usulüyle ilgili eleştirilerini belirten bir konuşma yapmıştır. Menderes ise tasarıya karşı çıkan muhelefete tepkisini; *“Sahtekarlığın bu derecesi, tiyatroculuğun bu derecesi dünyada görülmemiştir... Her şeyi söyledi, söylemediği tek bir şey var: ‘Bu mallar Halk Partisi'nin haklı iktisaplarıdır’ demedi arkadaşlar”* sözleriyle göstermiştir¹¹²⁷. Tasarının önemini ise; *“Sevgili arkadaşlarım, [...] siz bir devri tasfiye etmek mecburiyetindediniz. Bu vazife bize mevdudur. Şimdi tekrar ediyorum, para almıyorsunuz, bir devri kapatıyorsunuz”*¹¹²⁸ sözleriyle vurgulamıştır. Tartışmaların ardından tasarı yasalaşmış ve 14 Aralık 1953'te çıkarılan 6195 Sayılı *“Cumhuriyet Halk Partisinin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun”* ile CHP'nin sahip olduğu bütün mal varlığı ve alacakları, haksız kazanç kabul edilerek, bunların hazineye devredilmesi sağlanmıştır¹¹²⁹. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek tasarının yasalaşmasına tepkisini; *“D.P. tarih karşısında intihar yolundadır. İktidar seçimi kaybetmenin telaş ve endişesi içindedir, koltukları bırakmamak için her şeye başvurmağa azmetmiştir”* sözleriyle ortaya koymuştur¹¹³⁰. *“Sizi Türk Milletine karşı mesuliyetlerle başbaşa bırakıyorum”* diyen İsmet İnönü ise milletvekilleriyle birlikte Meclis'i terk etmiştir. Menderes, salonu terkeden İnönü ve milletvekilleriyle ilgili;

“DemİN buraya, bu kürsüye, yaşlı zat çıktı. Saçları akpak... Sözleri, bir tiyatro sahnesinde aktörlük yapan bir aktör gibi kendi hüviyetinin dışına çıkarak, büsbütün başka insanmış gibi, pervasızca sizin karşınızdan inerken, yine evvelce provası, mizansenini yapılmış olduğu şekilde hepsi ayağa kalkıyorlar, buradan bir resmi geçit halinde, Büyük Millet

¹¹²⁵ Orhan Birgit, *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2006, s. 149.

¹¹²⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, cilt: 26, birleşim: 17, 14 Aralık 1953, s. 169.

¹¹²⁷ Mustafa Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001, s. 102.

¹¹²⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem IX, cilt: 26, 14 Aralık 1953, s. 216-217; CHP'nin 250 milyon Türk Lirası değerinde varlığa sahip olduğunu belirten Menderes, Merkez Bankası'nın bile böyle bir sermayeye sahip olmadığını belirtmiş ve sormuştur: *“Bu bir parti mi, banka mı yoksa kartel mi? [...] Bütün bunları [...].nereden kazandılar?”* Ahmad, a.g.e., s. 64.

¹¹²⁹ *Resmi Gazete*, 16 Aralık 1953, No: 8584; Tasarının görüşmeleri sürerken 10 Aralık 1954'te bir genelge yayımlayan CHP, hukuk dışı bu isnatların reddetmiş ve *“bir mal, mülk meselesi karşısında değil bir rejim dâvası karşısında gördüğü, bu muameleyi seçim mücadelesinin meşru olmayan bir tertibi saydığı”*nı belirtti. *Ulus*, 11 Aralık 1953, s. 1.

¹¹³⁰ *Ulus*, 14 Aralık 1953, s. 1, 5.

Meclisini sözde terk edip gidiyorlar... Bu suretle bırakıp gidenler eğer haysiyet ve şereflerinin eri iseler tekrar bu kapıdan içeri girmezler, burası tiyatro sahnesi değildir. (...) Üç buçuk sene muhalefetin en şirretine göğüs gerdik. Bütün engelleme, baltalamaları karşısında gözümüzü kırpmadan vazifeye devam ettik. Şura da üç buçuk ay kaldı. (...) Eğer bu yaptığımızın hata olduğuna millet hükmedecekse üç ay sonra seçimlerde bu hatamızın bedelini mertçe ödeyeceğiz”

demiştir¹¹³¹. DP Meclis Grubu Başkanı Refik Şevket İnce de İnönü’ye tepkisini şu cümlelerle ortaya koymuştur:

“Biz işe başlarken geniş bir kanun çıkarmamış olsaydık İnönü bunu şimdi olduğu gibi Meclis kürsüsünden söylemeyecek, belki hapishanenin bir köşesinde derin derin düşünecekti. Kanunsuz iş yapmadık diyorlar. Siyasi partilerin ticaret yapması eskiden de yasak değil miydi? Oysa Halk Partisi, halkevleri ve öteki taşınmaz mallar ile fırıncılık, kahvecilik, fabrikacılık hatta hattaaa meyhanecilik bile yapmamış mıdır? Gelsinler yapmadıklarını söylesinler.”¹¹³²

Menderes, Partisi’nin vatanseverlik ruhuyla ve dikkatle hareket ettiğini, muhalefetin yıkıcı ve bozguna bir tavır takındığını, bu tavrın “*Moskova Radyosu kadar mide bulandırıcı*” olduğunu söylemiştir¹¹³³. CHP’nin mal varlığına el konulmasına izin veren Kanun teklifinin metninde; mevcut durumu ülkenin demokratik geleneği açısından sakıncalı gördüğünü belirtilmiş ve CHP’nin mal varlığına el konulmasının nedenini şu cümlelerle açıklanmıştır:

“Geçmiş devrin muhakeme ve muhasebesini tarihe bırakmak ve ancak bir daha bu devrin avdetine meydan vermemek, milletin grubumuzdan beklediği en mühim bir vazifedir. Bu bakımdan CHP’nin mali vaziyeti üzerinde durmak icap etmektedir. Bu mesele halledilmedikçe demokrasimiz tehlikeden kurtulamaz. İki senelik tecrübemiz de bunun acı misalleriyle doludur. Partimizin de aynı yola gitmesi veya CHP’nin bugünkü aslı tamamen gasp ve yağmaya dayanan mali durumu ile iktidarı elde ederek eski totaliter şeflik rejimine avdet suretiyle bir irtica yapması yahut da gelecek iktidarın da kendi mali durumları itibarıyla CHP rejimine imtisal etmeleri mümkündür. Bu hallerin hepsi de demokrasimiz için birer tehlikedir. CHP yıllarca devlet varidatını hatta illeri, belediye ve köyleri, iktisadi devlet teşekküllerini ve muhtemelen vakıfları ve umumi menfaate hadim dernekleri sömürmüştür. Bugünkü

¹¹³¹ TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, cilt: 26, birleşim: 17, 14 Aralık 1953, s. 169-173.; MP’li Osman Bölükbaşı da tepkisini “*Demokrat Parti ekseriyetinin himmetiyle hukuk devleti mefhumunun muhteşem bir defin merasimi yapılmış oldu*” sözleriyle dile getirmiştir. Giritlioğlu, a.g.e., s. 305.;

¹¹³² Apuhan, a.g.e., s. 108.

¹¹³³ Ahmad, a.g.e., s. 65.

hali de bunun verdiği gayr-i tabii ve gayr-i kanuni imkânlarla dayanmaktadır.”¹¹³⁴

Yasanın çıkmasının ardından CHP, Ziya Gökalp caddesinde kiralanana başka bir binaya taşınmak zorunda kalmıştır¹¹³⁵. Son sayısında siyah başlıkla çıkan Ulus gazetesi de ¹¹³⁶ Denizciler caddesindeki yeni yerinde “*Yeni Ulus*” adıyla çıkmaya başlamış ve CHP’nin programında yer alan ilkeleri yeni slogan olarak benimsemiştir¹¹³⁷. CHP’nin içine bulunduğu durumu İnönü’nün şu sözlerinden anlamak mümkündür:

“İçinde bulunduğumuz yoksulluk ve imkansızlık şartları hafife alınacak kadar ehemmiyetsiz değillerdir. Önümüzdeki kağıda kadar yeniden tedarik yapılması, bir teşkilatı baştan aşağı yeniden kurmak güç olmuştur. Pekçok yerde konuşacak mikrofon, ses yükseltici yazı makinesi bulamıyoruz. Hatta telefona bile Ankara’da, İstanbul’da bile güç kavuştuk.”¹¹³⁸

CHP’nin mal varlığıyla ilgili atılan adımdan kısa süre sonra ikinci büyük muhalefet partisi MP ile ilgili de bir gelişme yaşanmıştır. Ankara 4. Sulh Ceza Mahkemesi “*din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan ve gayesini saklayan dernekler durumunda*” olduğu gerekçesiyle¹¹³⁹, 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu’nun 9. Maddesi gerekçe göstererek¹¹⁴⁰ 28 Ocak 1954’te MP’yi kapatmıştır¹¹⁴¹. Böylece çok partili hayata geçilmesinin ardından kapatılan ilk büyük parti MP olmuş ve bir

¹¹³⁴ BCA, 030.01.00.00.44.265.5.

¹¹³⁵ Toker, *a.g.e.*, s. 271; Paris’te Ressam Nejad Devrim tarafından CHP’nin mallarının geri alınmasını sağlamak amacıyla “*C.H.P. Haklarını Koruma Derneği*” kuruldu. *Akşam*, 12 Mart 1954, s. 1.

¹¹³⁶ *Ulus*, 14 Aralık 1953, s. 1; 9 Aralık 1953’te toplanan CHP Genel İdare Kurulu toplantısında Ulus gazetesi binasına el konulduğu takdirde gazetenin yayınının aksamaması için gerekli tedbirlerin alınması kararı alınmıştır. Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, Yapı Kredi Yay., cilt: II, İstanbul 2005, s. 524; Ulus gazetesi kapatıldıktan sonra, yerine çıkarılan Halkçı gazetesinin sorumluluğu Nihat Erim’e verilmiştir. *Bila, a.g.e.*, s. 160.

¹¹³⁷ Albayrak. *a.g.e.*, s. 219; “*Adımız Andımızdır*” sloganının yerine “*Cumhuriyetçi Devrimci Halkçı Lâik Milliyetçi Devletçi Gazete*” sloganı kullanılmaya başlanmıştır.

¹¹³⁸ *Yeni Ulus*, 26 Şubat 1954, s. 1, 3.

¹¹³⁹ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2002, s. 352; *Zafer*, 28 Ocak 1954, s. 1, 5; Parti’nin dinci ve gericilerin eline geçtiğini öne sürerek MP’den istifa Bayur, Mahkemede verdiği ifade de Malatya’daki suikast girişiminden ve Milliyetçiler Derneği’nin kapatılmasından sonra mürtecilerin MP’de toplanmaya başladığını söylemiş ve “*Bizler Millet Partisi’nde çıkmakla genel seçime inkılapçı, mürteci ve hiçbir şeye inanmayanların birarada aynı teşekkül içinde gitmelerini önleyere millete hizmette bulunduğumuza ve çok acı olayları önlediğimize inanıyoruz*” demiştir. *Vatan*, 11 Ocak 1954, s. 1, 7; *Zafer*, 11 Ocak 1954, s. 1, 4.

¹¹⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu, *Resmi Gazete*, 14 Temmuz 1938.

¹¹⁴¹ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 118; *Milliyet*, 28 Ocak 1954, s. 1, 7; *Yeni Sabah*, 28 Ocak 1954, s. 1, 7; *Vatan*, 28 Ocak 1954, s. 1, 7; 15 Mart 1952 tarihinde toplanan MP Kongresinde Ulus meydanındaki Atatürk anıtına çelenk konulması teklifi, şer’i hükümlere aykırı olduğu gerekçesiyle kabul edilmemişti. Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 296; Dini siyasete alet etmek suçundan 3 Mart 1952’de İslam Demokrat Partisi’de kapatılmıştı. BCA, 30-10-0-0-79-524-29.

gecede yaklaşık 20.000 adet MP'ye ait tabela yerlerinden indirilmiştir¹¹⁴². MP'liler, “*Koskoca bir siyasi partinin bir gece içinde, bir randevu evi gibi kapatılması tedhiş değil de nedir?*”¹¹⁴³ sözleriyle tepkilerini dile getirmişlerdir. Kapatılan MP'nin yöneticileri 9 Şubat 1954'te Ahmet Tahtakılıç'ın genel başkanlığında, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) adıyla yeni bir parti kurmuşlardır¹¹⁴⁴.

CHP'nin 1950'de iktidarı kaybetmesinden sonra, yıllarca CHP içinde yer almış bir çok isim, Ankara Üniversitesi'ndeki eski görevlerine dönmek için başvurmuştur. Üniversite yönetimi akademisyenlerin, günlük siyasetle uğraşmamaları koşuluyla üniversiteye dönebilecekelerine yönelik senato kararı aldıktan sonra, eski görevlerine dönmelerine izin vermiştir. Fakat başta Nihat Erim olmak üzere, geri dönenlerin bazılarının senato kararını hiçe sayarak, günlük politika ile uğraşmaya devam etmesi hem siyasi çevrelerde hem de üniversitede rahatsızlığa neden olmuştur. CHP'nin üniversite gençliği arasında örgütlenmeye çalışması ve 9 Mart 1953'te ocak teşkilatı kurması rahatsızlığı daha da artırmıştır. Bu rahatsızlığı gidermek üzere hazırlanan kanun tasarısının görüşmeleri sırasında ise CHP, üniversite muhtariyetinin zedeleneyeceğini; DP ise üniversitelerin günlük siyasetin dışında tutularak asıl vazifeleri olan araştırma ve bilimsel faaliyetler yapmanın kolaylaşacağını savunmuştu¹¹⁴⁵. Tartışmalar sonunda yapılan oylamayla 21 Temmuz 1953'te kabul edilen 6185 Sayılı Üniversiteler Kanununun 46. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun ile üniversite öğretim üyelerinin siyasi kuruluşlarda görev almaları ve siyasi faaliyetlere katılmaları yasaklanmış, bu yasağa uymayanların ihraç edilmesinin önü açılmış ve üniversite yönetiminin, üniversite bütçeleri üzerindeki yetkileri kısıtlanmıştır¹¹⁴⁶. DP, bu yasa ile üniversite camiasında daha etkin olan CHP'yi bu destekten yoksun bırakmak istemiştir¹¹⁴⁷.

¹¹⁴² Erer, *a.g.e.*, s. 151; Parti kurucularından 9 kişiye hapis ve para cezası verilmiştir. *Son Telgraf*, 28 Ocak 1954, s. 1, 3.

¹¹⁴³ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 118.

¹¹⁴⁴ Milliyet, 11 Şubat 1954, s. 1, 7; *Yeni Sabah*, 11-12 Şubat 1954, s. 1, 7; *Vatan*, 11 Şubat 1954, s. 1, 7; *Son Telgraf*, 11 Şubat 1954, s. 1, 3; Kurulması düşünülen partinin adının “*HürMillet Partisi*” veya “*Büyük Millet Partisi*” olacağı duyurulmuştu. *Akşam*, 31 Ocak 1954, s. 1, 2.

¹¹⁴⁵ Rıfki Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nürol Matbaacılık, Ankara 1998, s. 157-165.

¹¹⁴⁶ Heper, *a.g.e.*, s. 136.

¹¹⁴⁷ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 116; DP ile üniversite hocaları arasındaki ayrılık sonraki yıllarda daha da belirginleş ve Menderes, 27 Mayıs 1960 darbesinden 2 hafta kadar önce çıktığı Ege gezisinde, öğrencileri kışkırtan ve olayları provake etmekle suçladığı üniversite hocaları hakkında “*kara cübbeliler*” tabirini kullanmıştır. Aslandaş, *a.g.e.*, s. 129.

DP'nin ilk iktidarında yaşanan dikkat çeken bir başka gelişme de Köy Enstitülerinin kapatılması olmuştur¹¹⁴⁸. CHP'nin toplum yapısını değiştirme, laik eğitimi, bilimi kırsal alana ulaştırma ve üretimi artırma projesi olarak, köy okullarına köylerden öğretmen yetiştirmek amacıyla, 1940 yılında açılmıştı¹¹⁴⁹. Bu okulların varlığından rahatsız olan DP iktidarı, Hamidiye ve Hasanoğlan Köy Enstitülerinde kominizm propagandası yapıldığı ve müfredatlarının nitelikli öğretmen yetiştirmeye uygun olmadığı gerekçesiyle, 27 Ocak 1954'te bu okulları diğer öğretmen okullarıyla birleştirerek, Köy Enstitülerini kapatmıştır¹¹⁵⁰.

IX. TBMM'nin görev süresinin sonuna yaklaşılırken, 25-27 Şubat 1954 tarihleri arasında CHP'nin 3. Olağanüstü Kurultayı toplanmıştır. Kurultay'da yaklaşan seçim için yapılması gerekenlerin yanı sıra parti programında yapılan değişikliklerle birlikte, vatandaşların emeğinin milli varlığın en önemli değer ve çalışma güvenliğinin dokunulmaz bir hak olduğu, işyerlerinin yeterli sağlık ve güvenlik koşullarına sahip olması gerektiği, grev ve lokavtın işçinin doğal hakkı olduğu gibi düzenlemeler programa eklenmiştir¹¹⁵¹. Kurultay'da ayrıca, DP'nin muhalefette iken ilan ettiği ve “*Milli Husumet Andı*” olarak adlandırılan bildiriye karşılık olarak görülen “*Milli Muhabbet Andı*” isimli bir bildiri ilan edilmesi kabul edilmiştir¹¹⁵².

Kurultay'da parti tüzüğünde yapılan bir değişiklikle CHP'nin seçimlerde diğer partilerle seçim ittifakı kurabilmesinin ve parti dışından kişilerinde milletvekili adayı gösterilebilmesinin önü açılmıştı. Bunun nedeni kısa bir süre sonra anlaşılmıştır. Mart ayında CHP ile CMP arasında seçim ittifakı gündeme gelmiş ve CMP'den 12 Mart'ta, CHP'den de 13 Mart'ta seçimde başka bir partiyle işbirliğine sıcak baktıklarına dair açıklamalar yapılmıştır¹¹⁵³. Ancak Parti içinden işbirliğine itirazlar

¹¹⁴⁸ *Yeni Sabah*, 28 Ocak 1954, s.1, 7; CHP'nin toplum yapısını değiştirme, laik eğitimi, bilimi kırsal alana ulaştırma ve üretimi artırma projesi olarak, köy okullarına köylerden öğretmen yetiştirmek amacıyla, 1940 yılında açılmıştır. Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2014, s. 251.

¹¹⁴⁹ Kili, *a.g.e.*, s. 251.

¹¹⁵⁰ Karpat, *a.g.e.*, s. 459-460.

¹¹⁵¹ Tuncer, *a.g.e.*, s. 57; İsmet İnönü, 16 Nisan 1954 tarihinde yapılan İzmir mitinginde de işçiye grev hakkını vereceklerini belirtti. *Anadolu*, 17 Nisan 1954, s. 1, 2.

¹¹⁵² *Yeni Ulus*, 28 Şubat 1954, s. 2.

¹¹⁵³ Toker, *a.g.e.*, s. 295; *Milliyet*, 5, 7 Mart 1954, s. 1, 7; Hergün, 13, 14 Mart 1954, s. 1; CMP seçimlerde CHP ile işbirliğini düşündüğü ama bu işbirliğini şu şartlara bağladığını açıklamıştır: 1- Partiler işbirliğine her hususta müsavi şartlarla girmelidirler, 2-Seçimlerden sonra gelecek meclisin ilk ve başlıca vazifesi kuvvetler ayrılığına dayanan Batı örneği bir Anayasa vücuda getirmek olmalıdır. 3-Bu Anayasada İkinci Meclis, Anayasa Mahkemesi, adaletin istiklalini sağlayacak Hâkimler Meclisi

gelince¹¹⁵⁴, “*rejim tehlikededir, bunun için işbirliği yapmağa mecburuz*” şeklinde bir beyanname yayımlama ihtiyacı duymuştur. Yapılan görüşmelerde CMP, her seçim bölgesinde adayların yarıya yakınının kendisinden gösterilmesini istemiş fakat CHP %30 civarında kontenjan verme düşüncesinde¹¹⁵⁵ olduğundan uzlaşmaya varılamamıştır¹¹⁵⁶. İnönü, görüşmelerden bir uzlaşma çıkmadığı ve seçim ittifakından vazgeçildiğini, muhalefet partilerinin güçleri oranında TBMM’de temsil edilmesinden yana oldukları aksi halde başka bir partiyle ittifak yapmalarına program ve prensiplerinin müsait olmadığı şeklindeki şekilde bir açıklamayla duyurmuştur¹¹⁵⁷. CMP ise yayımladığı bir beyanname ile seçim ittifakı kurulamamasının mesuliyetinin CHP’ye ait olduğunu belirtmiştir¹¹⁵⁸. Türkiye Köylü Partisi’nin¹¹⁵⁹ de bir seçim ittifakı içinde yer alacağına dair birtakım söylentilerin

gibi müesseseler kurulmalıdır. 4-Kurucu meclis görevini görecekt alan 10. Meclis bu işleri yaptıktan sonra yeni seçimlere gitmelidir. 5-Seçim kampanyası başlamış olduğundan, böyle bir işbirliği 3-4 içinde ve açık müzakerelerle yapılmalıdır. Fakat bu işbirliği CMP’nin, teşkilat kurduğu bütün illerde seçim listelerinde eşit, yani yarı yarıya hak istemesi ve 10. TBMM’nin, Anayasa değişikliklerini yaptıktan sonra kendisini feshederek yeni seçime gidilmesinde ısrar etmesini CHP’nin kabul etmemesinden dolayı gerçekleşmemiştir. Burçak, *a.g.e.*, s. 193; CHP yayımladığı bir tebliğde, Laik Cumhuriyet ve inkılap umdelerini kabul edenlerle işbirliği yapmayı rejimin geleceği için zaruri gördüğünü ilan etmiştir. *Son Telgraf*, 14 Mart 1954, s. 1, 3; İnönü, DP ile CMP’yi kıyaslamıştır. CMP’liler “*iktidardakilerden daha yobaz değillerdir. Ötekiler ilkesiz gericilerdir, berikiler ilkeli. Bizim ilkemiz de, demokrasinin kurulması ve korunmasıdır*”, Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, 21. Yüzyıl Yay., cilt: 2, Ankara 2011, s. 1280; CHP yanlısı gazetelerden Yeni Sabah’ta çıkan bir yazıda da; “*Çanak yalayıcı ve beslemeler ne kadar aksini iddia ederlerse etsinler, dört yıl evvele nazaran memleketimizde bir irtica yılanının başkaldırdığı muhakkaktır*” cümleleriyle 1950 deki günlerin hasretinin çekildiği ve o günlere dönebilmek için CHP, CMP ve TKP’nin ortak bir gayede birleşmeleri gerektiği savunulmuştur. *Yeni Sabah*, 7 Mart 1954, s. 1, 14 Mart 1954, s.1,7; Ayrıca kapatılan MP ile CMP ‘nin ilgisi olduğuna dair somut bir delil olmadığı, bu nedenle CMP hakkında olumsuz bir hükme varmanın doğru olmadığı belirtilmiştir. Üstelik CMP’nin Atatürk inkılaplarına uygun bir programa sahip olduğu ve CHP’nin ülkeleriyle uyduğu için iki partinin güç birliği yapması gerektiği belirtilmiştir. Aksi takdirde “*infrahlara kapılıp partileri millet ve memleket hayatında çok önemli tesir ve neticeleri görülecek bir seçimde oy dağınlığına uğratmak*” büyük bir hata olurdu. E. İzzet Benice, “İktidar karşısında müşterek gayret”, *Son Telgraf*, 16 Mart 1954, s. 1.

¹¹⁵⁴ Bila, *a.g.e.*, s. 155; *Vatan*, 9,10 Mart 1954, s. 1; Genel İdare Kurulu üyelerinden Faik Ahmet Barutçu ve Avni Doğan bu ittifaka karşı çıkmıştır. *Zafer*, 16 Mart 1954, s. 1, 6. “*D.P. yi yıkalım derken rejimi yıkacağız, sonra da karşımızda irticacı istismar eden C.M.P. yi bulacağız*”, *Vatan*, 16 Mart 1954, s. 1, 7.

¹¹⁵⁵ Erer, *a.g.e.*, s. 206-207; CHP, 25-30 milletvekili veriyor. *Cumhuriyet*, 18 Mart 1954, s. 1, 6

¹¹⁵⁶ “*İki muhalif partinin işbirliği suya düştü. Seçim pazarlığında anlaşamayan CHP ile CMP arasında münakaşalar başladı.*” *Milliyet*, 20 Mart 1954, s. 1, 7.

¹¹⁵⁷ Burçak, *a.g.e.*, s. 193-194;

¹¹⁵⁸ *Son Telgraf*, 27 Mart 1954, s. 1, 3.

¹¹⁵⁹ DP milletvekilleri seçtikleri illerdeki teşkilatların kendilerine yakın olmasını istemeleri ancak neredeyse her ilde birden fazla milletvekilinin bulunması nedeniyle taraflar arasında gerginliğe ve mücadeleye neden olmuştur. Bu mücadelelerin yaşandığı yerlerden biri de Seyhan’dır. (Adana) 1951 yılı Mayıs ayında yapılan İl Kongresi’nde Genel Merkez’in taraflardan birine açık destek vermesi, diğer grupta yer alan Remzi Oğuz Arık ve Cezmi Türk gibi milletvekillerinin istifa etmiş ve 19 Mayıs 1952’de TKP’nin kurmuşlardır. Ancak halktan beklediği ilgiyi göremeyen Parti, sadece 10 ilde teşkilatlanabilmiştir. Yücel, *a.g.e.*, s. 91.

yayılması üzerine, Türkiye Köylü Partisi, 14 Mart'ta yayınladığı bir beyannameyle söylentinin doğru olmadığını ve seçimlere tek başına gireceğini ilan etmiştir¹¹⁶⁰.

Muhalefetin DP iktidarını baskıcı bir yönetim sergilemekle suçladığı bu dönemde¹¹⁶¹ resmi ilanlar, kağıt fiyatları, baskı makinelerinin ve mürekkep ithalatının zorlaştırılması gibi yollarla muhalif basınını susturulmaya çalışıldığı ileri sürülmüştür¹¹⁶². 9 Mart'ta 1954'te TBMM'de kabul edilen¹¹⁶³ ve bu konudaki iddialara dayanak olarak gösterilen en önemli düzenleme ise Basın Kanunu'nda bazı değişiklikler öngören “*Neşir Yoluyla veya Radyoyla İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun*”u olmuştur. Seçim arefesinde çıkarılan ve muhalefetin sert tepkisine rağmen ve gazetecilerin ispat hakkından mahrum bırakan bu yasayla, itibarı zedeleyecek, şöhrete veya servete zarar verebilecek bir konunun isnadı halinde, eylemi gerçekleştirene 6 aydan 3 yıla kadar hapis ve 1.000 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezası verilmesi öngörülmüştür¹¹⁶⁴. Muhalefet, değişikliği “*Hürriyetlerin gömülmesi*” olarak nitelendirmiş ve DP'nin diktatörlüğe yöneldiğinin delili olduğunu iddia etmiştir¹¹⁶⁵. 17 Mart'ta Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren¹¹⁶⁶ yasa ile siyasetçiler “*hakkında belge açıklanmayacak kişiler*”

¹¹⁶⁰ *Vatan*, 15 Mart 1954, s. 1, 7; *Milliyet*, 15 Mart 1954, s. 1, 7; *Cumhuriyet*, 15 Mart 1954, s. 1, 3; Toker, *a.g.e.*, s. 295; TKP, diğer partilerle ittifak kurmanın ideallerden gereksiz yere sapmak anlamına geldiğini, partilerin iktidar olmayı istemelerinin hakları olduğunu fakat başlıca vazifelerinin iktidara layık olduklarını göstermek olduğunu açıklamıştır. *Zafer*, 15 Mart 1954, s. 1, 4; Seçimden birkaç gün önce CMP'nin Kırşehir'de çökmüş durumda olan CHP ile ittifak içerisine girdiği ve karma liste ilan ettiği, listede yer alan 5 kişinin 3 tanesinin CHP'li, 2 tanesinin CMP'li olduğu, buna kızan ve liste dışı kalan CMP'lilerin bağımsız adayları destekleyecekleri ileri sürülmüştür. *Zafer*, 27 Nisan 1954, s. 4.

¹¹⁶¹ Erim, *a.g.e.*, s. 542; *Akşam*, 20 Şubat 1954, s. 2; Muhalefet resmi ilanlar yoluyla iktidarın desteklediği gazetelere “*besleme*” adını takmıştır. Bu sırada BM Sosyal ve Ekonomik Konsey adına hazırlanan bir raporda Türkiye'deki iktidarın basın üzerindeki baskı kurduğu, resmi ilanların dağılımını silah gibi kullanmaya çalıştığı ve “*peyk bir basın*” oluşturmaya çalıştığı iddia edilmiştir. *Yeni Ulus*, 17 Nisan 1954, s. 1, 2; *Peyk* kelimesi bir başkasına bağımlı olan demektir. www.tdk.gov.tr. (Erişim 25.09.2016)

¹¹⁶² Taner Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı-Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2016, s. 208-209; Kanunun basını susturmaya dönük olduğu iddialarına cevap veren Menderes, “*Eğer susturmaya niyetimiz olsaydı, iktidara geldiğimiz gün Meclis'e getirirdik*” demiştir. *Vatan*, 8 Mart 1954, s. 1, 7.

¹¹⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, cilt: 29, birleşim: 62, 9 Mart 1954, s. 569; *Milliyet*, 10 Mart 1954, s. 1, 7; Kanunla hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Resmi Gazete*, 17 Mart 1954, No: 8660.

¹¹⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem: 9, cilt: 29, 9 Mart 1954, s. 534-566; Tasarının görüşmeleri sırasında bağımsız milletvekillerinden Şevket Mocan, “*Eğer iktidar korkmuyorsa kanun yürürlüğe giriş tarihini 15 Mayıs yapısında görelim*” demiştir. Son Telgraf, 10 Mart 1954, s. 1, 3; Tasarıyı eleştiren CMP'li Cezmi Türk'de tasarıyı “*Menderes seçim tavaşına düşmüş balık gibi cızır cızır yanmaktadır*” sözleriyle eleştirmiştir. *Yeni Ulus*, 10 Mart 1954, s. 1.

¹¹⁶⁵ Bayar, *a.g.e.*, s. 217.

¹¹⁶⁶ *Resmi Gazete*, 17 Mart 1954, s. 924-925.

olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla gazeteler siyasiler hakkında belge açıklayamayacak, bu belgelerin doğruluğu ispatlansa bile yayınlanmayacaktır¹¹⁶⁷.

3.2. Seçim Kararının Alınması ve Seçim Tarihi Tartışması

MP'nin kapatılması, CHP'nin mal varlığına el konulması gibi gelişmeler partiler arasındaki siyasal ortamın gerilmesine ve seçim havasının erken başlamasına yol açmıştır. 1953 yılı Ekim ayı sonuna gelindiğinde muhalefete savaş açan Menders, CHP'nin yıkıcı ve bozguncu kampanyasının Moskova Radyosu'nun yayınları kadar kötü olduğunu söylemişti¹¹⁶⁸. 1 Ocak 1954 tarihinde İstanbul'da düzenlediği mitingde İnönü, DP iktidarını eleştirirken; iktidar ve muhalefet yanlısı basın arasında da mitinge kaç kişinin başladığıyla ilgili bir tartışma yaşanmıştı¹¹⁶⁹. Erken seçim kararı alınmadığından yasal olarak Meclis'in hukuki varlığı devam ediyor olsa da ülke fiili olarak bir seçim ortamı yaşamaya başlamıştı.

IX. TBMM'nin görev süresinin 1954 Mayıs'ında sona erecek olması, zihinlerde seçimlerin ne zaman yapılacağına yönelik tarih beklentisi oluşturmuştur. DP Genel Başkanı Adnan Menders, 26 Ocak 1954 tarihinde düzenlediği basın toplantısında konuya açıklık getirmiş ve seçimin 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılması düşüncesinde olduklarını açıklamıştır¹¹⁷⁰. 11 Şubat'ta yapılan DP Grup Toplantısında da seçim tarihi konusunda milletvekilleriyle mutabakata varılmış¹¹⁷¹ ve 12 Mart'ta TBMM'ye sunulan teklifin oy birliği ile kabul edilmesiyle 2 Mayıs 1954 tarihinde seçimin yapılması kesinleşirken¹¹⁷², propaganda dönemi de resmen başlamıştır.

4.3. Demokrat Partinin Seçim Propagandaları

DP Genel Merkezi, 1954 Milletvekili Genel Seçimi'nde yürütülecek propaganda çalışmalarını tesbit etmek ve bunları yürütmek amacıyla bir komisyon kurmuştur. DP propagandalarını hazırlayan ve Urfa milletvekili Feridun Ergin, Burhan Belge ve

¹¹⁶⁷ Avni Özgürel, "50'lerin Siyasi Düellosu: İspat Hakkı". Radikal, 28 Eylül 2008, s. 4. <http://www.radikal.com.tr> (Erişim 10.09. 2016).

¹¹⁶⁸ Ahmad, a.g.e., s. 65.

¹¹⁶⁹ Albayrak. a.g.e., s. 252.

¹¹⁷⁰ *Hürriyet*, 27 Ocak 1954, s. 1; *Yeni Ulus*, 27 Ocak 1954, s. 1; *Milliyet*, 27 Ocak 1954, s. 1, 7.

¹¹⁷¹ *Hergün*, 10 Mart 1954, s. 1; *Cumhuriyet*, 10 Mart 1954, s. 1, 6.

¹¹⁷² *TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, cilt: 29, 12 Mart 1954, s. 919-920; *Zafer*, 13 Mart 1954, s. 1, 4; *Yeni Sabah*, 13 Mart 1954, s. 1, 7; *Vatan*, 13 Mart 1954, s. 1, 7; *Son Telgraf*, 13 Mart 1954, s. 1, 3; *Yeni Ulus*, , 13 Mart 1954, s. 1.

Bahadır Dülger gibi kişilerin yer aldığı Komisyon'un en bilinen faaliyetlerinin başında, iç kapağında “*Hürriyet yalnız büyük milletlerin imtiyazlarına sahip oldukları en kıymetli cevherdir*” yazan ve “*Kırmızı Kitab*” olarak da bilinen “*Kalkınan Türkiye*” adlı propaganda eser vardır¹¹⁷³.

3.3.1. Propaganda Teşkilatı Planı

Propaganda dönemi resmen 12 Mart'ta başlamış olsa da DP'nin seçim hazırlıklarına çok daha önce başladığı bilinmektedir¹¹⁷⁴. DP, 1952 yılında, bazı yabancı devletlerdeki propaganda teşkilatlarını da inceleyerek özünü “*Her türlü muvaffakiyet iyi bir teşkilata tabidir, her şeyin esası iyi bir teşkilattır*” ifadesiyle belirttiği bir propaganda teşkilatı planı hazırlamıştır. Genel esaslar, kuruluş, konuş ve personel olmak üzere, dört kısımdan oluşan planın ilk iki bölümde propaganda kavramı üzerinde durulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte en etkili iç vasıtalarından biri olduğu ve parti teşkilatlarının faaliyetlerinde esaslı bir unsur olarak müstesna bir yer işgal ettiği belirtilen propaganda kavramı;

“Başlı başına bir san'at bir ilim ve çok ince ve uzun hesaplara dayanan ve bir zekâ işi olan propaganda; efkârı umumiyenin bir kısmını veya tamamını veyahut muayyen zevatı önceden kararlaştırılmış bir hissini veya tahminin şiddetli tesiri altında bırakacak şekilde vak'aları tarif ve lanse etmektir”

¹¹⁷³ Eserin yaklaşık 3/4'ünü Feridun Ergin hazırlamıştır. Baban, *a.g.e.*, s. 166.

¹¹⁷⁴ “*Seçim hazırlıkları gitgide hızlanıyor*”, Cumhuriyet, 22 Ocak 1954, s. 1, 7; “Partiler seçim hazırlığına başladı”, Milliyet, 25 Ocak 1954, s. 1, 7; DP Genel İdare Kurulu teşkilatlara gönderdiği bir genelgeyle seçim hazırlıkları kapsamında neler yapılacağını bildirmiştir. Milliyet, 26 Ocak 1954, s. 1; Basında Ege bölgesinde DP'nin hazırlıklarını hızlandırdığına dair haberler yer almıştır. Son Telgraf, 3 Şubat 1954, s. 1, 3. CHP'de yapılacak olan seçime dönük önceden 2 yıl önceden hazırlıklara başlamıştır. 6.11.1952 tarihinde CHP, olası bir seçimde DP iktidarının izlediği ekonomi politikalarının halk nezdinde itibarsızlaştırmaya yönelik bir yol haritası belirlenmiştir. Buna göre yapılması gerekenler ve ön yapılacak propaganda çalışmalarında ön plana çıkarılacak hususlar şunlardır:

- 1-Ekonomik durumun çok kötü olduğu, temel ihtiyaç maddelerin, ithal malların, yedek parça ve lastiğin piyasada bulunmadığı, CHP iktidara gelince, bunlar düzelterek.
- 2- Altı milyar borcumuz olduğundan, diğer ülkeler Türkiye'ye mal vermedikleri gibi kredi de açmamakta, bu suretle milli şerefimizin lekelenmektedir.
- 3-Amerikan yardımının yerine sarf edilemeyerek heder edilmiştir.
- 4-Hükümete teslim edilen altınların iktidar tarafından son gramına kadar harcanmıştır.
- 5-Fiyatlar her gün yükselmekte devam etmiş ve hayat pahalılığı tahammül edilmez bir hal almıştır.
- 6-Köylü ve işçinin mal ve emeklerinin tam karşılığının alamamaktadır, CHP iktidara gelirse bunlara daha fazla değer verilecektir.
- 7-Memlekete yapılan fabrikaların çalışmamaktadır ve lüzumsuz törenlerle devlet zarara uğratılmıştır.
- 8-Para kıymetinin düştüğü ve karşılıksız para çıkarıldığı için enflasyona armaktadır
- 9-Dar gelirli vatandaşlardan vergi alındığı halde milyoner çiftçilerden vergi alınmamaktadır.
- 10-Küçük esnafı ezen Milli Korunma Kanunu kaldırılacaktır.
- 11-İktidara gelince subay ve gediklere rey hakkı tanınacaktır.
- 12-İdare amirlerine ve memurlara baskı yapılmaktadır. BCA.030.01.000.000.43.254.17.

şeklinde tanımlanmış, safhaları, kaideleri ve vasıtaları bakımından incelenmiştir. Propaganda diğer devletlere karşı yapılan dış propaganda ve ülke içine yönelik iç propaganda şeklinde sınıflandırılmış ve propaganda teşkilatına neden ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulmuştur. Plana göre partiler arası mücadelenin kendisi bir propaganda olduğundan yapılacak mücadelenin esaslı bir propaganda planına ve teşkilatına ihtiyacı vardır. Teşkilatın geniş olması, mali açıdan partiyi zor duruma düşürebileceği gibi küçük bir teşkilat da amaca ulaşmada sıkıntıya neden olabileceğinden, teşkilat ülkenin yüzölçümüne, nüfusuna, mali imkânlarına, mücadele unsurlarına, maksat ve gayeye uygun olmalıdır.¹¹⁷⁵

DP'nin propaganda planına göre bir partinin halk ile daha kolay birliktelik sağlayabilmesi için gençlerin heyecanından ve hızından; yaşlıların da tecrübesinden istifade edecek halk komiteleri kurması gerekirdi. İaşe, ticaret, tarım, savunma, emniyet, iskân, ekonomik, personel, kadınlar, gazeteciler, gençlik, işçi, kalfalar, garsonlar gibi isimler altında kurulacak ve kuvvetli olmanın yanı sıra yardımlaşmayı sağlama amacı taşıyan bu komiteler yüzlerce, binlerce hatta milyonlarca insan kitlelerini partiye bağlar ve bunlar üzerinden yapılacak tahkikat ve gözetleme sonucunda rakiplerin birçok faaliyetini ortaya çıkarabilirdi¹¹⁷⁶.

Konuş adı verilen bölümde ise kurulması düşünülen DP Propaganda Teşkilatı Haritası vardır. Teşkilatın başında DP Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes vardır ve Türkiye 9 ayrı bölgeye ayrılmıştır. Genel Merkez İdare Kurulu, propaganda bölge merkezleri, propaganda bölge hudutları ve il idare kurullarının yanı sıra irtibat şemaları da ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Bölgeler oluşturulurken mali imkânlar dikkate alınmış, nüfus bakımından yoğun olan ve diğer vilayetlerle bağlantısı olan şehirler bölge merkezi olarak seçilmiştir. Bölgelerin sınırları da propaganda ve enformasyon işlerinin en hızlı, en kolay ve en az maliyetle yapılabilmesi amacıyla nüfus, coğrafya, ulaştırma ve iklim gibi şartlar gözönünde bulundurulurken belirlenmiştir. Bu bölgeler şunlardır:

I. Bölge: Ankara, Merkez Genel İdare Kurulu ve Propaganda Hizmeti'nin merkezidir. İl İdare Kurulları ise Eskişehir, Bolu, Zonguldak, Çankırı, Çorum, Yozgat ve Kırşehir'dir.

¹¹⁷⁵ BCA. 10.9.000.000.19.53.2.

¹¹⁷⁶ BCA. 10.9.000.000.19.53.2.

II. Bölge: İstanbul, Propaganda Bölge Merkezi'dir. İl İdare Kurulları, İstanbul'un yanı sıra Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale, Bursa, Kocaeli ve Bilecik'tir.

III. Bölge: Propaganda Bölge Merkezi, İzmir'dir. İl İdare Kurulları; İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir, Kütahya, Denizli ve Muğla'dır.

IV. Bölge: Konya, hem Propaganda Bölge Merkezi'dir hem de İl İdare Kurullarındandır. Diğer İl İdare Kurulları ise Afyon, Isparta, Burdur, Antalya ve Niğde'dir.

V. Bölge: İl İdare Kurullarından olan Seyhan (Adana) aynı zamanda V. Bölge Propaganda Merkezi'dir. İçel (Mersin), Maraş, Gaziantep, Hatay diğer İl İdare Kurullarıdır.

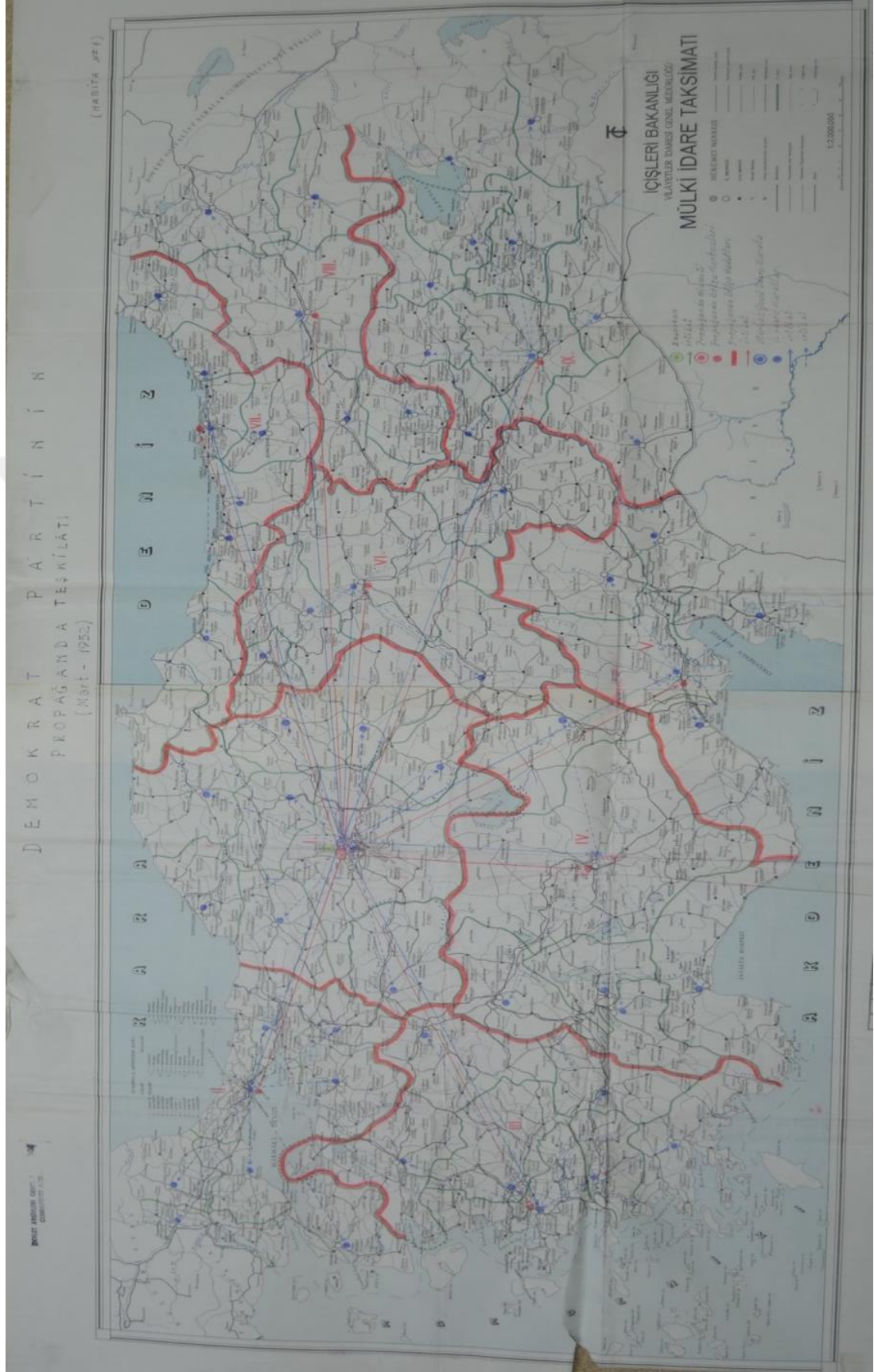
VI. Bölge: Sivas, Propaganda Bölge Merkezi'dir. İl İdare Kurulları, Sivas'ın yanı sıra Amasya, Tokat, Kayseri ve Malatya'dır.

VII. Bölge: Propaganda Bölge Merkezi, Trabzon'dur. İl İdare Kurulları; Trabzon, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Çoruh(Artvin) ve Rize'dir.

VIII. Bölge: İl İdare Kurullarından olan Erzurum aynı zamanda VIII. Bölge Propaganda Merkezi'dir. Erzincan, Tunceli, Kars ve Ağrı diğer İl İdare Kurullarıdır.

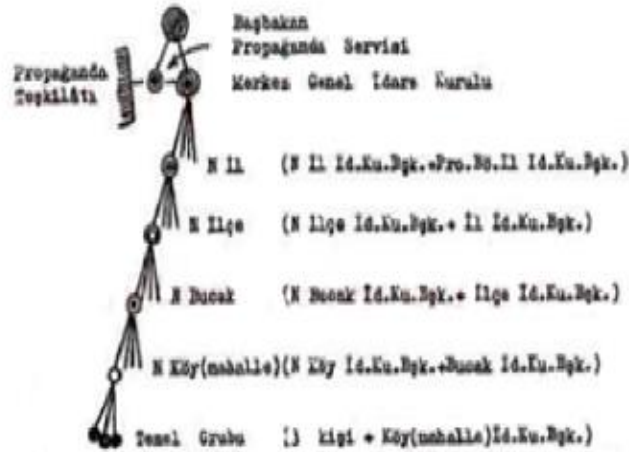
IX. Bölge: Diyarbakır, Propaganda Bölge Merkezi'dir. İl İdare Kurulları; Diyarbakır, Elazığ, Bingöl, Muş, Urfa, Bitlis, Van, Siirt, Mardin ve Hakkâri'dir¹¹⁷⁷.

¹¹⁷⁷ BCA. 10.9.000.000.19.53.2.

Harita 4.1: 1952 yılında DP'nin hazırladığı Propaganda Teşkilatı Haritası. Kaynak: BCA. 010.9.000.000.19.53.2.

Plana göre teşkilatın verimli ve amaca uygun bir şekilde çalışabilmesi için partiye sadık ve demokrat karakterli 500 kişiye, yıllık olarak da 1,5 ya da 2 milyon liraya ihtiyaç duyulmaktadır. Başkan, Başkan Naibi, raportör, Daire Müdürü, Merkez A. Müdürü, Müdür Muavini, Kısım Amiri, Kısım Amir Naibi, Sekreter ve Memur gibi görevlilerden oluşacak personelin fahri ya da resmi kamu görevlilerinden seçilmesi ve bu sayede sadece faaliyetler için para harcanması istenmiş ve bu yolla personel maaşı ödenmeyerek, maliyetin düşürülmesi amaçlanmıştır. Böyle bir teşkilatın kurulması halinde, bu teşkilattan hemen bir sonuç beklemek doğru değildir. Özellikle propaganda ve enformasyon sahasında sabırlı olunması gerekirdi¹¹⁷⁸. Propaganda çalışmalarını daha sistemli bir hale getirmek için oluşturulan propaganda teşkilatında, Başbakan başkanlığında, Propaganda Servisi ve Merkez Genel İdare Kurulu'nun üst yönetimi oluşturduğu teşkilatta il, ilçe, bucak başkanları ve muhtarlarının yer aldığı hiyerarşik bir yapı oluşturulmuştur.

DP Propaganda Teşkilatı Şeması. BCA. 10.9.000.000.19.53.2.

3.3.1. Propaganda Konuları

Seçime katılan partiler arasında CMP, TKP ve seçime İşçi Partisi (İP) adıyla katılan Demokrat İşçi Partisi gibi partiler de olsa da propaganda mücadelesi daha çok DP ile CHP arasında gerçekleşmiştir. DP propaganda faaliyetlerinde öncelikle halkın günlük hayatta karşılaştığı problemleri ve ızdırapları dile getirmiş, çözüm önerileri sunmuş; CHP ise üniversite, mahkeme, yargı bağımsızlığı, dış politika¹¹⁷⁹, partizanlık, radyo ve basın, yabancı sermaye, petrol kanunu ve Adnan Menderes'in

¹¹⁷⁸ BCA. 10.9.0.0.19.53.2.

¹¹⁷⁹ Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1976, s. 120.

yönetim anlayışı gibi konulara öncelik vermiştir¹¹⁸⁰. Kısaca CHP'nin hedefi devletin sorunları; DP'nin hedefi halkın sorunları olmuştur¹¹⁸¹. DP'nin önde gelenleri, daha önceki seçimlerde olduğu gibi, 1954'teki seçimde de halktan kayıtsız şartsız destek istemişlerdir. Fakat bu sefer ki demokrasinin kurulması için değil, uygulanmakta olan iktisadi programın sürdürülebilmesi içindir. DP'lilere göre sağlam bir iktisadi temel olmadan, refah sağlanmadan demokrasi kurulamazdı. Parlak bir gelecek ve yüksek bir refah seviyesiyle pekçok toplumsal ve kültürel sorun çözülecekti. Bu nedenle demokrasi ve hürriyet konuları iktisadi konuların gerisinde kalmıştır¹¹⁸².

1950 yılından beri iktidarda olan DP, yaklaşmakta olan seçim için yürütüleceği propaganda çalışmalarında, iktidarında yaşanan güzel gelişmeleri halka anlatmak, muhalefetin haksız eleştirilerine cevap vermek, iktidarını savunmak ve geleceğe dönük, hem iç hem de dış politikada daha güzel günlerin Türkiye'yi beklediğine halkı inandırmak anlayışını esas almıştır. Propaganda çalışmalarında demokrasi, diktatörlük, Petrol ve Yabancı Sermaye Kanunları, tarım politikası, limanlar, barajlar, dünle bugünün mukayesesini, muhalefetin hayat pahalılığı iddialarına cevap, Türk ordusu, Türkiye'nin doğusu ile batısının kıyaslanması, dış politika, muhalefetten şikâyet gibi pekçok konu ön plana çıkmıştır. Bunlar başlıca şu maddeler halinde değerlendirilebilir:

1. DP Hükümetlerinin İcraatları ve CHP Döneminin Tenkidi: 1950-1954 yılları arasında yapılan ve yapımı devam eden fabrikalar, limanlar, barajlar, yollar ve köprüler DP tarafından seçim propagandalarının önemli bir unsuru olarak kullanılmıştır. Trabzon, Zonguldak, Ereğli, Samsun, Giresun, Haydarpaşa, Çanakkale, Lâpseki, Şarköy, Fenike, Alanya, Anamur, Taşucu, İzmir Alsancak, Samsun, İskenderun, Mudanya, Akçakoca, Pazar ve Gemlik liman ve iskeleleri; Seyhan, Akçay, Sarıyer ve Hirfanlı barajları bunlardan bazılarıdır¹¹⁸³. DP iktidarının ilk döneminde Türkiye, 1950'de %9,4, 1951'de %12,8, 1952'de %11,9, 1953'de

¹¹⁸⁰ Burçak, *a.g.e.*, s. 200-201.

¹¹⁸¹ Kili, *a.g.e.*, s. 120.

¹¹⁸² Karpat, *a.g.e.*, s. 500.

¹¹⁸³ Burçak, *a.g.e.*, s. 202-203; Adnan Menderes'in başbakanlığı sırasında yapılan barajlar Türkiye'de tarıma ilk nefes veren, ilk elektrik üreten barajlardır. Bu barajlar sayesinde Menderes, Anadolu'yu karanlıktan, toprağı çatlamaktan kurtaran kişi olarak görülmüştür¹¹⁸³. İlber Ortaylı-İsmail Küçükkaya, *1923-2023 Cumhuriyetin İlk Yüzyılı*, Timaş Yay., İstanbul 2012, s. 206.

yoktur”¹¹⁸⁸ diyen Menderes, yapılan ve yapılmakta olan limanlar, barajlar, karayolları, köy içme suları, çiftçilere yönelik traktörleşme ve kredi çalışmaları, Kore Savaşı ve dış politikada kazanılan başarılarla da propaganda çalışmalarında sık sık yer vermiştir¹¹⁸⁹. CHP iktidarının izlediği iktisadi politikanın ülkenin geri kalmasına ve halkın yokluğa mahkum edilmesine yol açtığını savunmuştur¹¹⁹⁰. Ülkenin DP sayesinde kalkındığını ve CHP’nin yalan söylediğini savunan Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’de şöyle demiştir:

*“Bizi tenkit ederlerken yalan söylediklerini gayet iyi biliyorlar. Çünkü Türkiye’nin siyasi itibarı olsun, mali itibarı olsun şimdiye kadar hiç bir devrede görülmemiş bir şekilde yüksektir. [...] Limanlar yapılıyor. Bütün Anadolu köyleri nura [elektriğe] kavuşturarak, fabrikalara ucuz elektrik temin ederek memleketin yüzünü güldürecek, refaha kavuşturacak santraller kuruluyor. Çimento fabrikaları, şeker fabrikaları, ziraatımızın inkişafı için suni gübre fabrikaları, daha birçok şeyler yapılıyor.”*¹¹⁹¹

DP iktidarının ilk yılları tarımda hızlı bir makineleşmenin yaşandığı dönemdir. Marshall yardımıyla genişletilen ve alınması kolaylaştırılan Ziraat Bankası kredileriyle, çiftçiler daha fazla ziraat aletlerine ve traktöre sahip olmuştur. 1948’de 1750 olan traktör sayısı 1955 yılında 40.000’in üzerine çıkmış ve bunlar halk arasında “Menderes traktörü” olarak adlandırılmıştır¹¹⁹². “Köylünün evvelce pek hayal edemediği ve daha çok devlet işletmelerinde gördüğü traktörleri; şimdi kapılarının önlerinde, evlerinin avlularında kendi malı olarak görüşü, onda ruhi bir gurur ve şahsiyetleşme hissi uyandıran önemli bir faktördü.” Bu his iktidara karşı bağlılık duygusunu güçlendirirken¹¹⁹³; tarımda makineleşme üretim artışını da beraberinde getirmiştir. 1946-1950 arasında hububat üretimi 7.069.368 ton iken;

¹¹⁸⁸ Zafer, 5 Mart 1954, s. 1, 6.

¹¹⁸⁹ Yücel, a.g.e., s. 105-106; 1954 yılı bütçesi görüşmeleri sırasında muhalefetten gelen mali eleştiriler karşısında iki ay sonra millet önünde hesaplaşılacağını hatırlatmıştır. Milliyet, 1 Mart 1954, s. 1, 7.

¹¹⁹⁰ Zafer, 22 Nisan 1954, s. 1, 4; DP’nin her fırsatta CHP iktidarının uygulamalarını gündeme taşımasından rahatsız olan İsmet İnönü, “İnsanlar yalnız iktidarda oldukları zamanı değil, düştükleri zamanlarda da şerefle, vicdan huzuru ile vatandaşlar arasında göğsünü gere gere dolaşacak vaziyette olmalıdır” sözleriyle rahatsızlığını ortaya koymuş ve Menderes’e yaklaşmakta olan seçimleri hatırlatarak, uyarıda bulunmuştur. Demir, a.g.e., s. 80.

¹¹⁹¹ Milliyet, 26 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹¹⁹² Aslandaş, a.g.e., s. 150; “Bulunan ve uygulanan yeni yöntemlerle, çarşıda traktörünü kendi seçen ve muamelesini bankada tamamlatan köylü, şehirde traktörünü teslim almıştır. Önüne de bir bayrak asınca, Pazar yerine koşmuştur. Köylüsünden, hemşerisinden, kadın, erkek bulabildiklerini, traktöre, römorka atmıştır. Direksiyonu kullananın arkasında yeni mal sahibi, zaptettiği şehre giren bir kumandan edasıyla dikilir. İşte şimdi köydedir. Ve halk, haklı veya haksız, bütün bu olan bitenin kerametini, bir insana ve onun adına bağlamaktan hoşlanır... hatta ‘Menderes traktörü’ sözleri o güne ait bir yakıştırma değildir.” Aydemir, a.g.e., s. 219.

¹¹⁹³ Aydemir, a.g.e., s. 150.

1952’de 12.242.000’a, 1953’de 14.300.000 tona yükselmiştir. 1946-1949 yılları arasında 14.099 aileye 676.953 dekar arazi dağıtılmışken; 1950-1953 yılları arasında 124.576 aileye 6.066.924 dönüm toprak ve köy orta malı olarak da 1950 senesinden 1953 yılına kadar 3.920.458 dekar mera tahsis edilmiştir.¹¹⁹⁴. 1949’da Ziraat Bankası’nın verdiği kredi miktarı 337.000 lira civarında iken bu rakam DP iktidarında 1953 yılında 1.172.000 liraya yükselmiştir¹¹⁹⁵. 1951 ile 1954 yılları arasında üretim; %7’si ıslah çalışmaları, %36’sı artan ekim alanları, %32’si hava koşulları, %10’u makineleşme ve %10’u da taşımacılık olmak üzere, %95 oranında artmıştır.¹¹⁹⁶ Tarımda bu gelişmeler yaşanırken, muhalefetin olaya bakışı farklıdır. Nihat Erim yönetimindeki Ulus gazetesi, 1950’den sonra tarım sektöründe yaşanan olumlu gelişmeleri, DP’nin başarısı olarak görmemiş ve iki etkene bağlamıştır: “Allah’ın yağdırdığı yağmur ve Amerika’nın gönderdiği traktörler. Menderes’in ne kerameti var”¹¹⁹⁷.

“Yurdumuz Bir Hazinedir” broşüründe tarımdaki gelişmeyi anlatan bir resim.

DP iktidarının övünç kaynaklarından birisi de denk bütçe meselesidir. 1954 yılında maliye bakanı tarafından Meclis’e sunulan denk bütçe¹¹⁹⁸, “tarihimizde görülmemeyen bir muvaffakiyet” olarak adlandırılmış ve denk bütçede yatırımlar için ayrılan pay,

¹¹⁹⁴ Demokrat Parti Neşriyatından, *Kalkınan Türkiye*, Desen Matb., Ankara, 1954, s. 176.

¹¹⁹⁵ *Zafer*, 11 Şubat 1954, s. 1, 4.

¹¹⁹⁶ Ahmad, a.g.e., s. 145; “Köylü DP’nin seçim meydanlarında söylediği gibi belki ‘Yeni Harman’ (odönemin en seçkin sigarasıydı) içemiyordu ama ‘Köylü’ sigarasını bırakmış, ‘Bafra’ vb. içebiliyordu.” Apuhan, a.g.e., s. 111; Nihat Erim yönetimindeki Ulus gazetesine göre bu gelişmenin temelinde iki unsur vardır: “Allah’ın yağdırdığı yağmur ve Amerika’nın gönderdiği traktörler. Menderes’in ne kerameti var?” Toker, a.g.e., s. 99.

¹¹⁹⁷ Toker, a.g.e., s. 99.

¹¹⁹⁸ Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Cumhuriyet tarihimizin en uzun bütçe konuşmasında, ülke meselelerine yer vermiş, geçmişle kıyaslama yapmış ve DP iktidarının bir bilançosunu çıkarmıştır. *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1954, s. 1, 7.

eski iktidar dönemi yatırımları ile kıyaslanmıştır. CHP 1947-1950 yılları arasında yatırıma 742.900.000 lira ayırmışken; DP iktidarı ise 1951-1953 devresinde 1.842.000.000 lira ayırmıştır¹¹⁹⁹. 1924 yılından 1948 yılına kadar 25 sene zarfında yapılmış olan köprü adedi 175 ve bunların toplam uzunlukları 11.550 metre iken, DP iktidarında 1954 yılında inşaat halinde bulunan köprülerin adedi 322 ve uzunlukları 18.221 metreyi bulmuştur¹²⁰⁰.

Daha önceki seçimlerin aksine, dış politika konusu, 1954 Milletvekili Genel Seçimi için yapılan propaganda çalışmalarında belirgin olarak kullanılmıştır. Bayar'ın Amerika seyahati ve Amerikalıların ilgisi uzun süre gündemde yer almış ve bu geziyi konu edinen bir broşür dahi hazırlanmıştır. Muhalefetin Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıktığı sık sık gündeme getirilerek; CHP'nin etkisiz bir dış politika anlayışına sahip olduğu, kendilerinin izlediği dış politika sayesinde Türkiyenin itibarının arttığı ve ülkemizin uluslararası antlaşma ve ittifakların parçası olduğu vurgulanmıştır.

DP, 1953 yılında Milletlerarası Çalışma Teşkilatı Çalışma Bürosu Genel Müdürü David A. More tarafından hazırlanan yıllık raporda yazan; *“Son iki yıl içerisinde Türkiye'deki iktisadi gelişme, dikkate şayan terakkiler kaydetmiştir”* ifadesinin ekonomi politikasının başarısının kanıtı olduğunu savunmuştur¹²⁰¹. 1954 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Amerika'ya yapmış olduğu gezide Amerika Başkan Yardımcısı Nixon'un şu sözleri DP iktidarındaki Türkiye'nin uluslararası itibarının ve saygınlığının arttığına kanıt olarak görülmüştür: *“Türkiye son yıllar zarfında çok büyük başarı elde etmiştir. Her sahada olduğu gibi sanayide de büyük inkişaflar elde edilmiş ve yabancı sermayeye ait ileri adımlar atılmıştır”*¹²⁰²

Propaganda sürecinde Başbakan Menderes, Erzurum'da yaptığı konuşmada DP'nin izlediği dış politikaya dair açıklamalarda bulunmuştur. Türkiye'nin ülke sınırlarından çok uzaklarda, Kore Savaşı'nda gösterdiği cesaret ve kahramanlıkla, ülkemize göz

¹¹⁹⁹ Zafer, 18 Şubat 1954, s. 1, 3.

¹²⁰⁰ Zafer, 5 Eylül 1954, s. 1, 5; Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu 4 Nisan 1954'te Samsun limanı temel atma töreninde; *“Dört yıllık kısa devre de yapılan hizmetlere mukabil, yine milletler hayatında uzun bir iktidar evresi kabul edilmesi icap eden 27 yılın nasıl boş, nasıl ihmalkâr geçtiğini göstermesi hakikattir. İşte asıl telaş ettikleri nokta bu değildir?”* sözleriyle CHP'nin neden DP'nin icraatlarından tedirginlik duyduğunu açıklamıştır. Burçak, a.g.e., s. 203.

¹²⁰¹ BCA. 30.10.0.0.14.81.11. Yeni İktidarın Çalışmaları, s.58

¹²⁰² Zafer, 3 Şubat 1954, s. 1, 6.

dikmiş olanların cesaretini kırdığını ve ülkemizi olası bir saldırıdan koruduğunu savunmuştur. Cumhurbaşkanı Bayar da, İzmit'te yaptığı konuşmada, Rusya'nın Türkiye'den bazı taleplerde bulunduğu, bu sırada Türkiye'nin rotasının belirsiz olduğu ve NATO'ya nasıl katıldıklarına dair açıklamalarda bulunmuştur.

“Biz evvelki iktidara sorduk. “Niçin NATO'ya girmiyor ve memleket müdafasını emniyet altına almıyorsunuz?” Bize şu cevabı verdiler: ‘Onlar bize buyur dediler de olmaz mı dedik.’ Biz düşündük, bu teşkilata girmek lazım dedik. İktidara geldiğimiz andan itibaren bu mühim meseleyi halletmek için uğraştık. Fakat evvela bizi reddettiler, ‘henüz zamanı gelmemiştir’ dediler. Bunu niçin söylediler? Zamanı geldi deyinceye kadar Türk milletinin sözüne ne derece vefalı olduğunu bilmek ve buna kanaat getirmek istiyorlardı.”¹²⁰³

İnönü'nün ülkeyi savaşa sokmadıkları iddiasına değinen Celal Bayar, CHP kayıtları incelendiğinde, Fransa'nın Almanya'ya teslim olmasından beş gün önce, İnönü'nün Türkiye'yi savaşa sokmak için hazırlık yaptığının görüleceğini iddia etmiştir. İnönü'nün ülkeyi harbe sokmaktan koruyabilecek bir insan olmadığını belirten Bayar; *“Biz harbin yolunun dışında idik ve dışında kaldık. Hakikat işte budur. Fakat onlar, artık öğünülecek şeyleri kalmadığı için ‘Biz sizi harbe sokmadık!’ diye öğünmekte ve böylece bir bozguncu ruh haleti içinde bulunmakta idiler”* sözleriyle CHP'nin halkı aldattığını ileri sürmüştür¹²⁰⁴.

2. Muhalefetin Eleştirilerine Cevap: 1954 Milletvekili Seçimi öncesinde DP'nin en çok eleştirildiği konular Yabancı Sermaye Kanunu, Petrol Kanunu, ülkenin diktatörlük yönetimine doğru gittiği, iktidarın muhalefetin varlığını istemediği, CHP mallarına haksız yere el konulduğu, radyo yayınlarının ve devlet imkânlarının partizanca kullanılması ve basına getirilen kısıtlamalardır.

Muhalefette iken CHP ve İnönü'yü baskıcı ve diktatörce bir yönetim sürdürmekle suçlayan DP, iktidar olduktan sonra benzer suçlamalara hedef olmuştur¹²⁰⁵.

¹²⁰³ Burçak, a.g.e., s. 207.

¹²⁰⁴ Burçak, a.g.e., s. 207-208.

¹²⁰⁵ CHP, iktidardaki DP'nin muhalefete baskı yaptığı iddialarına, iktidarı kaybettikten üç ay sonra yapılan, 1950 Belediye Seçimi sırasında başlamıştır. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, *“İktidar partisi tahakkümü bırakmalıdır. Memlekette baskı havası sezilmektedir. DP iktidarının tuttuğu yol yurt için de, kendileri için de tehlikeli bir yoldur”* demiştir. Toker, a.g.e., s. 92; 1954 yılı bütçe görüşmeleri sırasında CMP adına konuşmak isteyen ancak kendisine söz verilmeyen Abdürrahman Boyacıgil, *“Bu memlekette demokrasi yoktur. Demokrasi yerine diktatörlük vardır”* diyerek salonu terk etmiştir. *Akşam*, 20 Şubat 1954, s. 2; 9 Nisan 1954'te Malatya'da halka hitap eden İnönü, DP'nin devletin her kademesinde partizan bir yönetim sergilediğini, muhalefete baskı yaptığını ve ülkeyi felakete

Muhalefet, DP'nin anayasaya aykırı uygulamalarını engelleyerek, diktatörlüğe dayanan bir yönetim kurmasını önlemek için Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasını istemiştir¹²⁰⁶. CHP yanlısı basında DP'nin seçim öncesinde muhalefeti zayıflatmak için baskı yaptığı, CHP teşkilatlarının telefonlarının dahi toplandığına yönelik haberler çıkmıştır¹²⁰⁷. CHP'ye göre muhalefet, kısıtlı imkânlar içerisinde propaganda yapmaya çalışırken; DP oldukça rahattır. Çünkü giderleri vatandaşların ödediği vergilerle karşılanmaktadır. Devlet araçları ve diğer olanaklar DP için seferber edilmiştir. Bakanlıklara ve diğer devlet dairelerine ait araçlar, hatta uçaklar yoğun şekilde kullanılmaktadır. Seçim propagandası yapmak için memleketin bir yanından diğer yanına giden Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan bu seyahatlerinde askeri uçaklardan yararlanmakta ve bu askeri uçakların her bir uçuşu 6000 lirayı bulmaktaydı¹²⁰⁸.

Seçimler yaklaştıkça valilerin DP il başkanı gibi hareket ettikleri ve muhalefete baskı yaptıkları ileri sürülmüştür¹²⁰⁹. İnönü, Manisa ve İzmir'de konuşmalarında muhalefeti etkişileştirmek isteyen DP'nin demokrasinin temel unsurlarını tanımadığını, üniversiteleri işe yaramaz bir hale getirdiğini, basının resmi ilanların etkisi altında kaldığını ve radyonun bir ıstırap konusu haline geldiğini belirtmiştir¹²¹⁰. İnönü'nün, partizanca hareket eden DP'nin çok partili hayatı ve muhalefeti hazmedemeyen bir parti olduğu¹²¹¹ iddiasına DP cephesinden “*Bizim söz hürriyetimiz*

sürüklediğini belirtmiş ve “*Partizan idareyi kaldırmak Türkiye’de başarılı siyasi işlerin en şerefliyelerinden biri olacaktır. ... Böyle bir gidiş vatan temelini derinlere kadar yıkar. ... biz iktidara geldiğimiz zaman demokratik rejime musallat olan en zararlı hastalığı kat”i olarak tedavi edeceğiz. Biz hiçbir sebep ve bahane ile Muhalefet Partileri aleyhine hususi kanunlar ve müsadere kanunları çıkarmayacağız değil, bundan sonra kimsenin çıkarmaması için Anayasa mahkemesi kurarak siyasi partilerin çokluğu üstüne bağımsız yargıcın adalet hükmünü yerleştireceğiz. İdareyi esaslı tedbirlere bağlayacağız.*” sözleriyle demokratik hakların yasalarla güvence altına alınacağını vaat etmiştir¹²⁰⁵. *Yeni Ulus*, 10 Nisan 1954, s. 1.

¹²⁰⁶ Ahmad, *a.g.e.*, s. 121; Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., cilt: II , Ankara 2010, s. 559.)

¹²⁰⁷ *Son Telgraf*, 7 Şubat 1954, s. 1, 3; *Akşam*, 9 Şubat 1954, s. 1, 2.

¹²⁰⁸ *Yeni Ulus*, 25 Nisan 1954, s. 1, 2.

¹²⁰⁹ *Yeni Ulus*, 16 Nisan 1954, s. 1, 4.

¹²¹⁰ *Yeni Ulus*, 17 Nisan 1954, s. 1, 3; İnönü; “*Demokrat Parti büyük bir siyasi partidir ama bu memleketin talihsizliği birinci iktidar değişikliğinde ahlaktan ve ciddi mesuliyet hissinden mahrum bir insanın başa geçmesidir... Bir cahil, bir kendini bilmez, vazife ciddiyetinden nasibi olmayan bir başbakanın memleket meselelerini bu hale getirmesine asla müsaade etmem*” sözleriyle sorunun kaynağının DP değil Adnan Menderes olduğunu savunmuştur. Burçak, *a.g.e.*, s. 202.

¹²¹¹ BCA.30.10.000.43.253.5; *Yeni Ulus* gazetesi DP'nin partizanlık yaptığıyla ilgili bir belge yayımlamıştır. Belge Kırıkkale Bahçeli İstasyonu'nun DP'li Bucak Başkanı Burhanettin Böke'ye ait olduğu ileri sürülen bir kartvizittir. Kartvizitin arkasında Ankara milletvekillerinden Dağıstan Benerbay'a hitaben şu cümleler yazılmıştır: “*Sayın Amcam Dağıstan beye, hamili pusulayı getiren*

öyle bir hale geldi ki, eski bir diktatör çıkıp bize demokrasi dersi veriyor” şeklinde bir tepki gelmiştir¹²¹². Menderes, 1954 yılı bütçesi görüşmeleri sonunda yaptığı konuşmada da; “Ashını ve mazisini inkar samimiyyetin şiarı olamaz, daha hazini, onların geçmişte yaptıklarını bugün haksız yere başkalarına isnada çalışmaları ve karşısındakileri en insafsız hücumların hedefi yapmalarındır” sözleriyle CHP’yi ve İnönü’yü samiyetsizlikle, iki yüzlülükle suçlamıştır¹²¹³. Erzurum’da yaptığı konuşmada ise; “Bu zat, iktisadi ve mali diktatör kesilmiş ve bu memleketin iktisadiyatını ve maliyesini seneler boyunca gaflet ve cehaletin baskısı altında bırakmıştır” demiştir¹²¹⁴. Geçmişe dönük CHP’yi eleştiren sadece Menderes değildir. Cumhuriyet gazetesinde 25 Nisan 1954 yılında yer alan ve Menderes’in sözlerini destekleyen bir habere göre Antalya, Gazipaşa kazasının Nacar köyünde Süleyman Şah isminde 82 yaşında bir vatandaş, geçmişe dönük endişelerini gösteren şöyle bir ilan asmıştır:

“Halk Partisi bu memlekete büyük kötülükler yaptı. Onun içindir ki, bu partinin tekrar iktidara gelmesini gönlüm arzu etmiyor. Eğer Halk Partisi tekrar iktidara geçerse eski yaptıklarını tekrarlayacak, bizleri karakollarda dövdürecek, anamızdan emdiğimizi burnumuzdan getirecektir. Halk Partisi tekrar iktidara gelirse onun yaptığı kötülükleri tekrar görmemek için kendimi ipe asmak sureti ile öldüreceğim. Bütün vatandaşlarım şahid olsunlar...”¹²¹⁵

CHP’nin el konulan mal varlığıyla ilgili eleştirilere değinen Menderes’e göre, diktatör ve zorba asıl CHP’dir ve DP’nin yaptığı halkın gaspedilmiş mallarının yasal yollarla halk adına alınmasından ibarettir¹²¹⁶ ve “Önümüzde seçimler vardır. Haksız olup olmadığımızı seçimlerde millet tayin edecektir” sözleriyle bu konuda son sözü seçimde milletin söyleyeceğini belirtmiştir¹²¹⁷. MP’nin kapatılmasıyla ilgili sorumlu gösterilmeleri karşısında, MP’nin DP tarafından değil, Cemiyetler Kanunu’na

Necati bizdendir. Makul bir işe yerleştirirsen iftihar ederiz. Ellerinden öperim. Yeğenin Burhanettin Böke.” Yeni Ulus, 15 Mart 1954, s. 1, 3.

¹²¹² *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1954, s. 1, 7; Ali Fuat Cebesoy, DP’nin Fatih’te yaptığı mitingde diktatörlük ifadelerini CHP için kullanılabileceğini belirtmiş ve CHP’nin 27 sene tek parti iktidarı ve şeflik dönemi yaşattıktan sonra başkalarını suçladığını söyledi. *Vatan*, 26 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹²¹³ *Zafer*, 1 Mart 1954, s.1.

¹²¹⁴ *Burçak, a.g.e.*, s. 206; 12 Mart’ta DP’nin Sirkeci’de yapılan toplantısında bir konuşmacı, beyaz ihtilali beyaz cihadın takip ettiğini söylemiştir. *Vatan*, 14 Mart 1954, s. 1, 7.

¹²¹⁵ *Cumhuriyet*, 25 Nisan, 1954, s.1-2

¹²¹⁶ *Milliyet*, 26 Nisan 1954; S. 1, 2;

¹²¹⁷ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 325.

dayanılarak, yargı tarafından kapatıldığını hatırlatan Adnan Menderes, bu gerçeğin halktan gizlenerek, DP aleyhine kara propaganda yürütüldüğünü savunmuştur¹²¹⁸.

Basın Kanunu ile ilgili 9 Mart 1954'te yapılan değişikliğe dair muhalefetten gelen ve basın hürriyetinin engellendiği şeklinde sert eleştiriler karşısında, basın özgürlüğünün hiçbir yerde sınırsız olmadığını olmadığını belirten Başbakan Menderes¹²¹⁹, diktatörlük ve baskı iddialarıyla ilgili olarak;

“Bir zamanlar demokratik rejimin memlekette yerleşmesini türlü politika oyunları, tehdit, cebir ve taziyeleriyle hatta 946 seçimleri gibi görülmemiş siyasi zorbalık tabikatiyle önlemeye çalışanların, iktidardan düşer düşmez aşırı ve müfrit hürriyet taraftarı kesilmiş olmalarını başka bir izaha bağlayabilmek imkansız görünüyor”

demidir¹²²⁰. Hürriyetlerin ülkedeki anlayışa uygun olarak, tecavülden korunması için kısıtlanması gerektiğini iddia eden Menderes, hürriyetin tek taraflı olmadığını, mağdurların da hürriyeti olduğunu ve demokrasinin de bir teminatlar rejimi olduğunu savunmuştur¹²²¹.

DP ile CHP arasında kim daha demokrat tartışması sürerken, TKP'nin Konya mitinginde, demokrasi adına söylenenler ilgi çekicidir. Yapılan konuşmalarda 1908'de II. Meşrutiyetin ilanından beri Türk milletinin hak ve hürriyetine sahip olmadığı, TBMM'nin şeflik sistemine göre ayarlandığı, II. Abdülhamit devrinde verilen hak ve hürriyetleri hala idrak etmediği, Meclisin bir kanun fabrikası olduğu,

¹²¹⁸ Kılçık, a.g.e., s. 32, 38.

¹²¹⁹ Pınar Kaya Özçelik, “Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, cilt; 65, sayı: 3, Ankara 2010, s.175-178. (ss. 163-187); Başbakan Menderes 26 Ocak 1954'te gazetecilerle biraraya geldiği yemekte, 2 Mayıs'ta yapılması düşünülen seçimle ilgili önemli açıklamalarda ve seçimin demokratik bir ortamda yapılacağına dair şu vaatlerde bulunmuştur: 1) *Matbuat hürriyetini uzaktan yakından gölgelendirecek bir hududa gitmek kimsenin aklından geçmez.* 2) *Radyo adli murakabeye tabi tutulacaktır.* 3) *161. Madde tadil edilecek ve cezalar indirilecektir.* 4) *Seçim tutanaklarını Yüksek Seçim Kurulu tetkik edecek.* 5) *Seçim kütükleri zamanında siyasi partilere tevdi ve tebliğ edilecek.* *Akşam*, 27 Ocak 1954, s. 1, 2.

¹²²⁰ *Milliyet*, 25 Mayıs 1954: 1, 3.

¹²²¹ “*Neşir yoluyla şeref ve haysiyetlere tecavüz, şantaj, yalan haber ve havadis yaymak suretiyle ammenin huzur ve sükununun bozulması ve memleketin yüksek menfaatlerinin zarara uğratılması ve hatta yurdun selamet ve emniyetine kastetmek gibi hususlarda mevzuatımızı işlemek ve boşlukları doldurmak lüzumuna dair hasıl olan kanaat neticesindedir ki, gazetelerimizde bir zamandan beri bahis mevzuu olan kanun tasarısı hazırlayarak meclise sevk etmek mecburiyetini hissetmiş bulunuyoruz ancak bu şekilde, neşir hürriyetinin kötüye kullanılmasına mani olmak hususunda lüzumlu ve zaruri hükümleri vazederken demokratik rejimin temel şartı olduğuna asla tereddüdümüz bulunmayan matbuat hürriyetini gölgelendirecek bir hududa gitme kimsenin aklından geçmez.”* Kılçık, a.g.e., s. 338-339.

Türk milletinin demokrasiyi yeterince anlamamış olduğu ve demokrasinin bir ithal mal olarak kabul edildiği gibi konular ön plana çıkmıştır¹²²².

DP ekonomide yaşanan gelişmelerin propagandasını yaparken, muhalefetin ekonomiye dair eleştirilerleri de vardı. Bunlardan biri ülkede kahve darlığıdır ve yaşanan sıkıntının İktisat ve Ticaret Bakanlığı'nın tedbirsizliğinden kaynaklandığını ileri sürülmüştür. İddialara cevap veren Bakanlık, ülkede muhalefetin iddia ettiği gibi bir kahve darlığı yaşanmadığını savunmuştur¹²²³. 20 Nisan'da Burdur'da konuşan ve Türkiye'nin dünyanın en müreffeh ülkesi olma yolunda ilerlediğini belirten Bakan Fethi Çelikbaş, asıl yokluk ve yoksulluğun CHP döneminde yaşandığını; DP döneminde ise milletin refahının arttığını şu sözlerle savunmuştur:

*“C.H.P. 'nin 1932 yılında hayatı en ucuzlattığı devirde köylüden buğdayı 2,5 kuruştan, oğlağı 25 kuruştan satın aldığı bu devirde hangi köylü vatandaşı çocuğunun ayağına pabuç satın almıştır. Cebinde sigara alacak parası yoktu. Şimdi ise Yenice içen yüz binlerce köylü vatanadaşımız mevcut.”*¹²²⁴

Menderes de ülkede geçim sıkıntısı olmadığını ve iktidarlarında alım gücünün iki katına, milli gelirin de 9 milyardan 16 milyar liraya çıktığını savunmuştur. Fiyat ucuzluğunun refah olmadığını, Türk milletinin en fazla sefalet içinde olduğu günlerin fiyatların en düşük olduğu günler olduğunu savunan Menderes; *“Köylü sigarası 5 kuruştur fakat üç köylü bir araya gelip bir paket sigara alıyorlardı... Size hayat pahalılığından bahsedene sorunuz: Hayat pahalılığı dedikleri zaman sizin buğdayınızı, etinizi, sütünüzü daha az pahalıya mı satmanızı istiyorlar?”* dedi¹²²⁵. Menderes, Tirebolu'da yaptığı bir konuşmada da durumu *“darlığa değil, bolluğa gidiyoruz”* sözleriyle ifade etmiştir¹²²⁶.

Muhalefetin en fazla eleştirdiği konulardan biride yabancı sermaye ve petrol ile ilgili düzenlemelerdir. Petrol Kanunu görüşmeleri sırasında CHP sözcüleri Cemal Reşit Eyüpoğlu ve Faik Ahmet Barutçu kanun tasarısının ekonomik gerekçelerle değil, siyasi amaçlarla hazırlandığını, bu kadar önemli ve hassas bir alanda devletin devre

¹²²² *Vatan*, 25 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹²²³ *Yeni Ulus*, 6 Mart 1954, s. 1, 5.

¹²²⁴ Burçak, *a.g.e.*, s. 206

¹²²⁵ Burçak, *a.g.e.*, s. 206-207.

¹²²⁶ *Milliyet*, 23 Nisan 1954, s. 1, 7.

dışı bırakılmasının ulusal çıkarlarla bağdaşmayacağını söylemişlerdir¹²²⁷. CHP lideri İnönü, 16 Nisan 1954'te İzmir'de yapılan mitingde Yabancı Sermaye Kanunu'yla ilgili “*memleket için tamiri gayri kabil bir felakettir*” demiştir¹²²⁸. Muhalefet yabancılara kapitülasyon vermek anlamına geldiği gerekçesiyle Yabancı Sermaye Kanunu'na karşı çıkarken; muhalefetin eleştirilerine Celal Bayar, cevap vermiş ve bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Memlekete gelecek yabancı sermaye, başıboş ve istediği gibi gelecek değildir. Ve istediği sahaya da dilediği gibi el uzatmak imkânına da malik değildir. Yalnız ecnebi sermayenin bir memlekete girmesini elbette teminata bağlamak lazım gelir. Hiç kimse servetini meçhul ve akıbeti bilinmeyen bir işe dökmez. Ve sermaye bu memlekete gelirse bizim milli ahlakımıza ve kanunlarımıza itimat ederek gelecektir. Ve biz ondan istifade edeceğiz, o da makul hakkını alacaktır.”*¹²²⁹

Başbakan Menderes'de İnönü'nün “*Afrika kabilelerinin kovduğu yabancı sermayeyi gül gibi topraklarımıza sokmak istiyorlar*” şeklindeki eleştirilerine İzmir'de cevap vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bir Afrika kabilesi, Türk milletinde Mau Mau olmadığını belirtmiş ve onlara uygulanan yöntemlerin ülkemizde uygulanması mümkün olmadığı için onların kovduğu yabancı sermayeyi istediklerini söyleyen Menderes, konuşmasını şu cümlelerle sürdürmüştür: “*Kendisi bu sözleriyle, bizzat kendi zihniyetinin Mau Mauların kine benzediğini açıkça ifade ediyor. Cenabı Hak bu memleketi Mau Mau zihniyetine sahip olanların şerrinden korusun.*”¹²³⁰

Menderes, muhalefetin Petrol Kanunu ile ilgili eleştirilerine; “*Ortada bir petrol rezaleti değil, bu mesele etrafında çıkarılan bir neşriyat rezaleti vardır*” şeklinde cevap verirken¹²³¹; konuyla ilgili DP'nin görüşü de şu cümlelerle açıklanmıştır:

“Memleketimizin muhtelif bölgelerinde yer altında saklı bulunan (...) kaynaklarının bir an evvel kıymetlendirilmesi halinde memlekette yeni iş sahalarının açılacağına ve istihsal gücünün artacağına samimi olarak inanmaktayız. Bu inancın ışığı altında, petrol arama ve işletme faaliyetlerine hususi ve yabancı ihtisas, teşebbüs ve sermayenin askeri ve iktisadi menfaatlerimizle kabili telif olacak şekilde yer almasında fayda mülhaza edilmiş (...) mevcut mevzuat çerçevesi içinde memleketimizin

¹²²⁷ Turan, e.g.e., s. 326.

¹²²⁸ Anadolu, 17 Nisan 1954, s. 1, 2. Oysa yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye dönük ilk düzenleme CHP döneminde yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomiyi canlandırmak ve ülke kalkınmasını hızlandırmak isteyen CHP, 1 Mart 1950'de “*Yabancı Sermayeyi Teşvik*” adıyla bir kanun çıkarmıştır. Turan, e.g.e., s. 325.

¹²²⁹ Zafer, 20 Nisan 1954, s. 1, 6; Cumhuriyet, 20 Nisan 1954, s. 1, 3;

¹²³⁰ Erer, a.g.e., s. 225.

¹²³¹ Turan, e.g.e., s. 326.

*petrol ihtimali olan yerlerinde sathi jeolojik tetkikler yapmalarına fırsat verilmiştir. Bundan da, devlet maksut(amaçlanan) olan imkânlar hazırlandığı zaman lüzumlu sermaye ve teşebbüsün de vakit kaybetmeden bu imkânları kullanabilmesi gayesi göz önünde tutulmuştur.*¹²³²

Propaganda sürecinde CHP ve yayın organı Yeni Ulus gazetesinin DP'ye yönelik eleştirilerinde ön plana çıkardığı konulardan biri de Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Çiçekli yaylasında yaşanan bir cinayet vakasıdır. Muhalefete göre iki köy arasında sorun olan Çiçekli Yaylası'nın kime ait olduğu konusunda mahkemeler ve resmi kurumlar son sözü söylemiş ve Yayla'nın kullanımını CHP yanlısı Şemük köyüne verilmiştir. Ancak Çiçekli Yaylası'nı DP yanlısı Tarbas köyüne vermek isteyen ve "kafanıza vura vura yaylayı Tarbaslılara vereceğiz" diyen bazı yerel siyasetçiler ile İlçe Kaymakamı jandarma kuvvetleriyle 7 Temmuz 1953 tarihinde olaya müdahil olmuştur. Köylü kadınların üzerine ateş açılmış ve 18-19 yaşlarında bir kadın hayatını kaybetmiştir. Konu 6 Mart 1954 tarihinde Kars milletvekili Sırrı Atalay tarafından TBMM gündemine taşınmış, Yeni Ulus gazetesinde konuyla ilgili günlerce haberler yayımlanmış ve suçluların cezalandırılmadığını savunulmuştur¹²³³. DP'den ise konuyla ilgili bir açıklama yapılmamıştır.

3. Atatürk'ün Manevi Mirası ve CHP ile CMP Arasında Kurulmak İstenen Seçim İttifakına Tepki: Seçim propagandalarında hangi partinin daha fazla Atatürkçü olduğuna dair daha önceki seçimlerde görülen mücadele 1954 Milletvekili Genel Seçimi'nde de devam etmiştir. Daha önce de olduğu gibi İsmet İnönü, Kurtuluş Savaşı'ndaki kahramanlıklarını ve Atatürk ile olan yakın arkadaşlığını öne çıkarmış; Celal Bayar ise Kuvai Milliye dönemindeki kahramanlığını, Cumhuriyet döneminde Atatürk ile olan yakın ilişkisini ve Atatürk'ün son başbakanı olduğuna vurgu yapmıştır. Fakat önceki dönemden farklı olarak DP'nin CHP karşısında elini güçlendiren önemli bir koz vardır. O da Anıtkabir inşaatının DP iktidarı döneminde tamamlanmasıydı.

Anıtkabir'in inşaat çalışması Atatürk'ün ölümünden ancak 6 yıl sonra başlamış ve 1950 yılına kadar geçen 6 yıl da tamamlanamamıştı. DP iktidara geldikten sonra

¹²³² BCA. 30.10.000.000.14.81.11. *Yeni İktidarın Çalışmaları*, s.240; Menderes, Erzurum'da yaptığı mitingde, Yabancı Sermaye Kanunu ile ilgili eleştirilere "iddialarını bir paçavra gibi suratlarına atacağımız günler uzak değildir" cevabını verdi. *Hürriyet*, 20 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹²³³ *Yeni Ulus*, 10-15 Nisan 1954, s. 1, 2, 4, 5

konuyu gündemine almış ve inşaat çalışmalarının bir an önce bitirilebilmesi için 29 Kasım 1950’de Bakanlar Kurulu kararıyla inşaat projesinde değişikliğe gidilmiştir¹²³⁴. Değişikliğin ardından inşaat 3 yılda tamamlanmış ve Atatürk’ün naaşı 10 Kasım 1953’te törenle Anıtkabir’e defnedilmiştir. Cumhurbakanı Celal Bayar törende yaptığı konuşmada; “*Atatürk, şimdi seni kurtardığın vatanın her köşesinden gelen topraklara gömüyoruz. Fakat hakiki yerin Türk milletinin minnet dolu sinesidir. Nur içinde yat*” demiştir¹²³⁵.

CHP ile CMP arasında ittifak kurulacağı, CMP’den Suphi Batur, Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı, Ahmet Tahtakılıç, Abdurrahman Boyacıgil gibi isimlerin CHP listesinde bağımsız aday olarak yer alacakları ileri sürülmüştü¹²³⁶. Bu iddialar iktidarın tepkisine neden olmuştur. “*Halk Partisi dün akşam neşrettiği tebliğ ile inkılap bekçisi bayrağını bir hamlede elinden düşürmüş bulunuyor*” diyen Menderes’e¹²³⁷ göre; muhalefet milli iradeye saygı göstermediği ve milletin siyasi olgunluğuna güvenmediği için yeni arayışlara girmiştir. DP’nin inkılaplara karşı olduğunu savunanlar şimdi inkılaplara bağlılıklarını bile sorgulamaya gerek olmayan bir yapıyla ittifaka hazırlanmaktadır. Bu durum muhalefetin ilkesizliğinin bir göstergesidir ve millet seçimde bunu dikkate alacak ve oyunu ona göre kullanacaktır.

“Binaenaleyh biz bundan çekinecek vaziyette değiliz. Şunu da ilave edelim ki, Demokrat Parti tahriri sükûn ve idarei örfiye kanunlarının hakim olduğu bir devirde bir iktidara karşı tek başına ortaya çıkmıştır. Yanında yardımcıları görüşmemiştir. Şimdi de yine, ekaliyette ve ekseriyette kalsın, kendi program ve prensiplerine dayanmak ve doğru ve dürüst vesait ve silahları kullanmak suretiyle, doğru bildiği prensipler uğrunda seçimlere ve mücadeleye girecektir.”

sözleriyle Menderes,DP’nin bu konudaki tavrının ne olacağını ortaya koymuştur¹²³⁸.

Muhalefetin iktidarı zor duruma düşürmek için her türlü yolu denediğini anlatan Menderes, MP’nin devamı olan CMP’nin mürteci kimliğinin herkesçe malum olduğunu ve böyle bir partiyle ittifak yapmanın takdirini millete bıraktıklarını

¹²³⁴ BCA, 30.18.1.2.124.88.7.

¹²³⁵ *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1953, s. 1, 6; Bayar, Anıtkabir’in yapılmasında Menderes’in katkısını şu sözlerle ifade etmiştir: “*Yürümeyi çok seven Başvekil Menderes, sık sık Anıtkabir’e uğrayarak hem yürüyüş yapıyor hem de çalışmaların hızlandırılmasına teşvik ediyordu.*” Bayar, a.g.e., s. 170.

¹²³⁶ *Zafer*, 3 Mart 1954, s. 1, 6; CHP’nin, CMP ve bağımsızlarla işbirliği yapacağı ileri sürüldü. *Vatan*, 14 Mart 1954, s. 1, 7.

¹²³⁷ *Demir*, a.g.e., s. 79.

¹²³⁸ *Zafer*, 8 Mart 1954, s. 1, 6.

söylemiştir¹²³⁹. Eski MP Genel Başkanı ve DP milletvekili adaylarından Hikmet Bayur, CHP-CMP işbirliğinin gerçekleşmesi durumunda, samimi CHP'lilerin partilerinden istifa etmeleri gerektiğini; “Çünkü Halk Partisi artık Atatürk ve inkılap partisi olmaktan çıkmıştır (...) Atanın ve inkılapların açık düşmanları ile işbirliği yapmaya koyulmuştur” sözleriyle savunmuştur¹²⁴⁰. Fuat Köprülü de ittifak söylentilerini “Seçimler münasebetiyle Halk Partisi'yle Millet Partisi arasında müşterek hareket kararı verilmesini, biz programsızlığın, prensipsizliğin ve ahlak düşkünlüğünün esef ve teessür (...) örneği telakki ediyoruz” sözleriyle değerlendirmiştir¹²⁴¹. Dünya gazetesinde DP'nin CMP'ye müşterek bir liste teklif ettiğine dair çıkan bir yazı üzerine Fuat Köprülü bir açıklama yapmıştır. Bu tür haberlerin uydurma olduğunu ve bu haberin amacının CHP ile kurulmaya çalışılan ittifak normal gösterme ve pazarlığı kızıştırma çabası olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca CMP'yi kuran unsurların DP içinden çıkarılması amacıyla, Parti'nin varlığını bile tehliye düşüren büyük bir mücadele verdiklerini, şimdi de bu tür küçük hesapların içinde olmalarının hayal bile edilemeyeceğini söylemiştir¹²⁴².

4. Dini Duguları Siyasete Alet Etme: DP'nin iktidara gelmesinden sonra dini eğitim ihtiyacını karşılamak için 1951 yılında imam-hatip okulları açılmaya¹²⁴³ ve Kur'an kursları yaygınlaşmaya başlamıştı¹²⁴⁴. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri dini eğitimde devletin de yükümlülükleri olduğunu; “Bizim için yol, köprü, mektep yapmak nasıl bu millete hizmet için yapılan işler ise, din bilgisini Müslüman Türk çocuklarına en müsbet şekilde mekteplerimizde vermek de bir millet hizmetidir” sözleriyle belirtmiştir. Bu okullarda fizik, kimya, matematik ve yabancı dil gibi derslerinde okutulacağını belirten İleri; “İşte bu şekilde yetişen münevver din adamlarımız halkın karşısına geçtiği vakit, radyo dinlemek günahdır demiyecektir” demiştir¹²⁴⁵.

Okulların açılması halk tarafından sevinçle karşılanırken, iktidar da okulların açılmasına her türlü kolaylığı göstermiştir¹²⁴⁶. Arapça ezan yasağının kaldırmasıyla

¹²³⁹ *Hürriyet*, 10 Mart 1954, s. 1, 7.

¹²⁴⁰ *Cumhuriyet*, 21 Mart 1954, s. 1, 6.

¹²⁴¹ *Zafer*, 14 Mart 1954, s. 1, 4.

¹²⁴² *Zafer*, 14 Mart 1954, s. 1, 4.

¹²⁴³ Turgay Gündüz, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 7, sayı: 7, Bursa 1998, s. 549.

¹²⁴⁴ BCA. 30.10.0.0.14.81.11. *Yeni İktidarın Çalışmaları*, s. 53.

¹²⁴⁵ Cahide İleri Aksoy, *Yassıda ve Kayseri Günlükleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2003, s. 37.

¹²⁴⁶ BCA. 30.10.0.0.142.17.23.

başlayan ve dini kesimleri memnun edecek bu adımlar, CHP'liler tarafından dini siyasete alet etmek olarak görülmüştür¹²⁴⁷. CHP'liler DP'nin kara propaganda yaptığını savunmuş, CHP iktidara gelince camileri kapatacağı, ezanı Türkçe okutacağı gibi propagandalarla¹²⁴⁸ CHP'ye yönelik din aleyhtarlığı isnadı yapılarak vatandaşların duyduğu sempati ve yakınlığın azaltılmaya çalışıldığını ileri sürmüşlerdir¹²⁴⁹. Menderes ise dini siyasete alet ettiklerine dair eleştirileri dikkate almamış, yapılanları laikliğin gereği olarak gördüğünü açıklamış ve laiklik karşıtı olarak gördüğü eylemleri önlemeye çalıştıklarını savunmuştur¹²⁵⁰.

5. Seçim Emniyeti: Muhalefet sık sık seçim emniyeti konusunda kaygılı olduğunu dile getirmiştir. CMP Kırşehir milletvekili Osman Bölükbaşı yargı bağımsızlığı ve hâkim teminatı meseleleri çözülmeden seçim emniyeti sağlanamayacağı, bu nedenle bu konuda gensoru açılmasını talep etmiş ancak kabul edilmemiştir¹²⁵¹. Ana muhalefet lideri İnönü'de, seçimin huzur içerisinde yapılacağına dair kuşkularının olduğunu ve kendilerini güvende hissetmediklerini söylemiştir. Oysa demokratik rejimlerde siyasi partilerin kaderinin cemiyetin temel meselesi olarak görüldüğünü belirten İnönü; "*Siyasi partilerin kaderi emniyette olmadıkça, siyasi bir emniyetin varlığı söz konusu edilebilir mi?*" diye sormuştur¹²⁵². Muhalefetin eleştirilerine cevap veren Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, "*Türk milleti emin olsun, 1954 seçimleri tam bir emniyet içinde, son derece dürüst olarak cereyan edecektir*" demiştir¹²⁵³. Muhalefetin eleştirileri karşısında Menderes, gazetecilere verdiği bir öğle yemeği esnasında, seçimlerin hiç kimsede en ufak bir şüphe ve tereddüt bırakmayacak ortamda yapılması için seçmen kütüklerinin bir örneğinin partilere

¹²⁴⁷ *Yeni Ulus*, 9 Nisan 1954, s. 1, 3; Balıkesir'de, DP'li Vacit Asena'nın "*Biz iktidara geldikten sonra camiler açtık, millete dinini imanını iade ettik*" sözleriyle, dini siyasete alet ettiğini iddia eden CHP, savcılığa şikâyette bulunmuştur. *Vatan*, 25 Nisan 1954, s. 1, 6.; CHP Diyarbakır Milletvekili Vedat Dicleli hoca ve imam kılığına giren ve köyleri dolaşan bazı DP'lilerin , halkın dini duygularını istismar ederek tehlikeli telkinlerde bulduklarını, DP'ye oy verdimeye çalıştıklarını savunmuştur. *Yeni Ulus*, 15 Nisan 1954, s.1, 4.

¹²⁴⁸ *Yeni Ulus*, 19 Nisan 1954, s. 1, 2.

¹²⁴⁹ *Yeni Ulus*, 9 Nisan 1954, s. 1, 3; CHP Konya milletvekili adayları partilerine oy vermenin günah sayılmayacağına dair müftüden fetva alma gereği duymuşlardır. Turan, *e.g.e.*, s. 300.

¹²⁵⁰ Demir, *a.g.e.*, s. 65; Menderes, Mart 1953'te yaptığı bir konuşmada; "*Memleketimizde her türlü dini itikat ve imanlar, hiçbir tereddide uğramadığına göre, dini siyasette kullanmamakta bütün partiler birleşmelidir... Bu mukaddes mevzuu ele alıp, oy avcılığında yararlanmak hususunda, partilerin birbirleriyle yarışı, memleketi felakete götürür. Bu bahisle partilerin çok dikkatli olmalarını, tekrar ikaz ederim*" sözleriyle dini siyasete alet etmenin tehlikesine dikkat çekmişti. Aydemir, *a.g.e.*, s. 337.

¹²⁵¹ *Yeni Ulus*, 18 Şubat 1954, s. 1.

¹²⁵² *Milliyet*, 17 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹²⁵³ Toker, *a.g.e.*, s. 288.

verilmesi, seçim tutanaklarının YSK tarafından tasdik edilmesi ve radyoda adli denetim yapılması gibi tedbirlerin alınacağını bildirmiştir. Bu tedbirler aynı zamanda Parti'nin demokrasiye bağlı olduğunu gösterme ve DP'nin hileli bir seçimle iktidarda kalmaya çalışacağı şeklindeki muhalefetin iddiasını çürütmek için de bir fırsattı¹²⁵⁴. Menderes'in bu açıklamaları İsmet İnönü, Şemseddin Günaltay, Falih Rıfkı Atay, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Yavuz Abadan, Ankara Barosu Başkanı Saim Dora gibi pekçok kişiden ve basından destek görmüştür¹²⁵⁵.

3.3.3. Seçim Beyannamesi ve Bildiriler

1946 ve 1950 Milletvekili genel seçimleri öncesinde seçim beyannamesi yayımlayan DP'nin, 1954 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde de seçim beyannamesi hazırladığına dair bilgiler gazetelerde yer almasına rağmen¹²⁵⁶, seçim öncesinde beyanname yayımladığına dair ne dönemin basınında ne de araştırmacıların hizmetine sunulmuş arşiv belgelerinde ne de hatıralarda veya araştırma eserlerde bir bilgiye rastlanmamıştır. İktidar partisi DP daha önce ülke kalkınması gibi temel bir hedef ortaya koymuştu. Bu hedef doğrultusunda temel atma törenleri yapılmakta ve bu törenlerde yapılan siyasi içerikli konuşmalarla vatandaşlara geleceğe dönük vaatlerde bulunulmaktaydı. Muhtemelen bu nedenle ayrıca bir seçim beyannamesi yayımlamaya ihtiyaç duyulmamıştır.

CHP seçim beyannamesini 19 Nisan 1954'te yayımlamıştır. DP iktidarının bir oyalama ve gerileme devri olduğu, CHP'nin iktidara gelmesi halinde intikamcı olmayacağı belirtilen¹²⁵⁷, “*Ecnebi sermayeye imtiyaz tanınmaması, ticaret ve ziyaret sahasının kayıtsız açık tutulmamasında kararlıyız*” denilen beyannamede, yabancı sermaye konusuna ayrı bir önem verilmiştir¹²⁵⁸. Ayrıca demokrasinin sağlıklı bir şekilde işlemesi için yapılması gerekenler, iktidar muhalefet ilişkilerinin düzenlenmesi, partizan idare ve partizan radyo yayınlarının engellenmesi, özel

¹²⁵⁴ Burçak, *a.g.e.*, s. 190-192.

¹²⁵⁵ *Zafer*, 28 Ocak 1954, s. 1, 4.

¹²⁵⁶ Beyanname hazırlandığı bilgisinin yer aldığı gazeteler: *Akşam*, 4 Ocak 1954, s. 1; *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1954, s. 1, 7; DP Genel İdare Kurulu'nun Adnan Menderes başkanlığında toplandığı ve oldukça uzun olması beklenen bir seçim beyannamesi üzerinde çalıştığı ileri sürülmüştür. *Son Telgraf*, 15 Şubat 1954, s. 1, 3; “*DP'nin seçim beyannamesi hazırlanıyor*”, *Milliyet*, 15 Nisan 1954, s. 1, 7; “*D.P. seçim beyannamesi. Esasların hazırlanmasına başlandı*”, *Akşam*, 16 Nisan 1954, s. 2.

¹²⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, *a.g.e.*, s. 296-304; *Hürriyet*, 20 Nisan 1954, s. 1.

¹²⁵⁸ *Vatan*, 20 Nisan 1954, s. 1, 6; *Milliyet*, 20 Nisan 1954, s. 1, 7.

teşebbüsün desteklenmesi ve ticaretin canlandırılması, enflasyonun önlenmesi, hayat pahalılığının azaltılması, vergilerin ve çiftçi borçlarının yeniden yapılandırılması, bazı vergilerin kaldırılması, harçların düşürülmesi, çalışanların haklarını koruyacak düzenlemelerin yapılması, işçilere grev hakkının verilmesi ve üniversite özerkliği, yargı bağımsızlığının korunması ve orman davasına önem verilmesi gibi daha pek çok konuya değinilmiş ve CHP'nin iktidara gelmesi durumunda bu konularda nasıl hareket edeceği açıklanmıştır¹²⁵⁹. TKP, 20 Nisan'da beyannamesini ilan ederken;¹²⁶⁰, CMP ise 28 Nisan'da seçim beyannamesi yayımlamıştır¹²⁶¹.

3.3.4. Milletvekili Adayları

64 seçim bölgesinde yapılacak olan 1954 Milletvekili Genel Seçimi'nde 541 milletvekili seçilecekti¹²⁶². 17 Şubat 1954'de kabul edilen 6272 Sayılı Kanun'la, herhangi bir partiye müracaat eden adayın müracaatı kabul edilmediği takdirde, başka bir partiden veya bağımsız olarak aday olması engellenmiş, memurların aday olması ile ilgili yapılan düzenlemeyle de aday olmak isteyenlerin 6 ay önce görevden ayrılmış olmaları şartı getirilmiştir¹²⁶³. Bu düzenleme ile muhalefet partilerinden aday olmak isteyen memurlar, işsiz kalmak tehlikesiyle karşı karşıya bırakılarak, caydırılmak istenmiştir .

DP, yaklaşan seçimde milletvekili aday olmak isteyenlerle ilgili bir bildiri yayımlayarak, aday olmak isteyenlerin, 21 Mart 1954 Pazar günü yapılacak adaylık yoklaması için en geç 14 Mart 1954 Pazar günü akşamı saat 20.00'a kadar, seçime katılacakları il idare heyeti başkanlığına müracaat etmeleri gerektiği ilan etmiş¹²⁶⁴ ancak daha sonra yoklama 28 Mart'a 1954'e ertelenmiştir¹²⁶⁵. DP Genel İdare

¹²⁵⁹ 1954 C.H.P. Seçim Beyannamesi, Güzel İstanbul Matb., Ankara, 1954; *Yeni Ulus*, 20 Nisan 1954, s. 1; *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1954, s. 1, 6; *Son Telgraf*, 20 nisan 1954, s. 1, 5.

¹²⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Vatan*, 20 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹²⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Yeni Sabah*, 28 Nisan 1954, s. 1, 5; 22 Haziran 1953'te toplanan CHP'nin X. Kurultayı'nda, hukuk devleti kavramına değinilmiş, güçler ayrılığı ve siyasal özgürlükleri güvence altına alacak anayasal değişiklikler üzerinde durulmuş ve şartlı da olsa işçilere grev hakkı verilmesi benimsenmiştir. Kili, *a.g.e.*, s. 121.

¹²⁶² *Vatan*, 23 Mayıs 1954, s.1, 7.

¹²⁶³ *Resmi Gazete*, Sayı 8748, 7 Temmuz 1954, s. 9834; Muhalefet, Yasa'nın aceleye getirildiğini ve Geçici Komisyon'da görüşülürken kendilerine söz hakkı verilmediğini belirterek, uygulamayı eleştirmiştir. *Yeni Ulus*, 18 Şubat 1954, s. 1.

¹²⁶⁴ DP Mebus adaylığı ve Yoklama Talimatnamesi için bkz. *Zafer*, 20 Şubat 1954, s. 1, 3, 7; DP'de adayların %20'si Genel Merkez, %80'i teşkilatlar tarafından belirlenecekti.

¹²⁶⁵ *Zafer*, 20 Mart 1954, s. 1, 4, 5; DP ve CHP'de aday yoklaması aynı gün yapılmıştır. *Vatan*, 29 Mart 1954, s.1; CMP'nin aday yoklaması ise 4 Nisan'da yapılmıştır. *Vatan*, 5 Nisan 1954, s. 1, 7.

Kurulu yaptığı bir açıklamayla milletvekili adayı olmak isteyenlerin sadece bir seçim bölgesinden yoklamaya katılabileceklerini duyurmuştur¹²⁶⁶. 28 Mart'ta yapılan yoklamaların¹²⁶⁷ ardından DP Umumi İdare Heyeti, yoklamalarda seçilen bazı adayları istifaya davet ederek, bunların yerine seçilme kabiliyeti daha yüksek adaylara yer vermeye çalışmıştır¹²⁶⁸. Yoklama sonuçları da değerlendirildikten sonra, 20 Haziran 1949 tarihli 2. Olağan Kurultay'da benimsenen 1/5 Genel Merkez, 4/5'i teşkilat yoklamalarına göre belirlenmesi kuralına uygun olarak¹²⁶⁹, DP milletvekili aday listesi 12 Nisan 1954'te yayımlanmıştır¹²⁷⁰. TKP¹²⁷¹ ve CHP milletvekili aday listesi de bir gün önce yayımlanmıştır¹²⁷². CMP ise aday listesini ilan 13 Nisan'da etmiştir¹²⁷³. Seçime sadece İstanbul'dan katılan ancak aday bulmakta zorlanan Demokrat İşçi Partisi, 29 kişilik liste için, gazete ilanıyla aday aramasına rağmen, sadece 17 kişilik isim listesi ilan edebilmiştir¹²⁷⁴.

¹²⁶⁶ Zafer, 10 Mart 1954, s. 1.

¹²⁶⁷ Son Telgraf, 29 Mart 1954, s. 1, 3.

¹²⁶⁸ Toker, a.g.e., s. 298; Hürriyet, 1 Nisan 1954, s. 1, 7; İstanbul'da yapılan yoklamada seçilen 24 adaydan 11'i feragat ederek, yerlerini Genel Merkez'in gösterecekleri adaylara bırakmışlardır. Vatan, 30 Mart 1954, s. 1, 6; Milliyet, 30 Mart 1954, s. 1, 7; CHP İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar, DP'de 11 adayın çekilmesiyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: "C.H.P. için şef partisi diyorlar. (...) Şef partisi hangisi acaba?" Akşam, 30 Mart 1954, s. 1, 2.; Yeni Ulus gazetesinde haklarından vazgeçen adaylara para ve mevkii vaat edildiği ileri sürülmüştür. İddiaya göre İstanbul'da bir adaya feragat edip, çekilmesi için yıllık 65.000 lira geliri olan bir noterlik ve 875 lira maaşlı bir idare meclisi üyeliği teklif edilmiştir. Yeni Ulus, 8 Nisan 1954, s.1, 5.

¹²⁶⁹ Tuncer, a.g.e., s. 77.

¹²⁷⁰ Milliyet, 13 Nisan 1954, s. 1, 7; Cumhuriyet, 13 Nisan 1954, s. 1, 7; Zafer, 12 Nisan 1954, s. 1; Vatan, 13 Nisan 1954, s. 1, 5; DP listesinde İhsan Hamit Tiğrel (Diyarbakır), Ali Fuat Cebesoy (İstanbul), Hamdullah Suphi Tanrıöver (İstanbul), Lütfi Kırdar (İstanbul), Nadir Nadi (İstanbul), Behçet Uz (İzmir), Tezer Taşkiran (Kars), Sabahattin Sönmez (Konya), Hikmet Bayur (Manisa), Sadettin Ertur (Niğde), Cavit Oral (Seyhan) ve Nuri Demirağ (Sivas) bağımsız milletvekili adaylarıdır. Bu adaylardan Tezer Taşkiran dışındakiler milletvekili seçilmişlerdir. Tuncer, a.g.e., s. 77.

¹²⁷¹ TKP'nin seçime katıldığı 15 seçim bölgesi: Çankırı, Çorum, Elazığ, Eskişehir, Kırşehir, Kastamonu, Malatya, Maraş, Seyhan, Urfa, Niğde, Kocaeli, İçel, Burdur ve Ankara. Yeni Sabah, 11 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹²⁷² Yeni Sabah, 11 Nisan 1954, s. 1, 7; Vatan, 12 Nisan 1954, s. 1, 7; Son Telgraf, 11 Nisan 1954, s. 1, 3.; Listede 2 seçim bölgesinden aday gösterilmiş 18 kişi kişi vardır. Ayrıca liste de 12 tanede bağımsız aday vardır. Tuncer, a.g.e., s. 77; CHP'nin milletvekili aday listesi açıklandığında Partiyi destekleyen bazı kesimlerden tepki görmüştür. Gazeteci Etem İzzet Benice, CHP listesinin ülkenin ve milletin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğunu belirtmiş ve yaşadığı hayal kırıklığını "dağ fare doğurmuştur" sözleriyle ifade etmiştir. Etem İzzet Benice, "Dağ fare doğurdu", Son Telgraf, 13 Nisan 1954, s. 1.; Gazeteci Benice, başka bir yazısında ise DP listesinin CHP'ye göre mesleki dağılım, şahsiyet, kabiliyet ve bağımsız kişilikler açısından daha üstün olduğunu, ülkenin ihtiyaçları diakkate alınarak hazırlanmış olduğunu yazmıştır. Etem İzzet Benice, "Listeler tamamlandı", Son Telgraf, 14 Nisan 1954, s. 1, 3.

¹²⁷³ 44 seçim bölgesinde 447 adayla seçime katıldı. Yeni Sabah, 13 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹²⁷⁴ Aziz Çelik, "1950'lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus'u", Çalışma ve Toplum, cilt: 2, sayı: 41, İstanbul, 2014, s. 40.

DP milletvekili adaylarının mesleki dağılımı şu şekildedir: Vali-kaymakam 14, akademisyen 16, hariciyeci 3, doktor-dişhekim-ieczacı 62, subay 18, avukat 99, gazeteci-yazar 15, mühendis 30, öğretmen 21, maliyeci-bankacı 12, hâkim 27, tüccar-esnaf-işadamı 58, diğer kamu görevlileri 81, Sivil Toplum Kuruluşu-Meslek Odası çalışanı 4, işçi-sendikacı 3 ve çiftçi 40. DP listesinde, % 0,92 oranında, 5 tane kadın milletvekili adayı vardır. Tüm adayların ön seçimle belirlendiği CHP listesinde de kadın aday sayısı 5, CMP listesinde 7, TKP listesinde de 4'tür. Adaylardan bazıları iki yerden birden aday gösterilmiştir.

- Celal Bayar, İstanbul ve Bursa'dan,
- Adnan Menderes, İstanbul ve Aydın'dan,
- Fuat Köprülü, İstanbul ve Zonguldak'tan,
- Refik Koraltan İçel ve Kocaeli'den aday gösterilmiştir¹²⁷⁵.

DP, MKP'nin kurucusu ve o sırada da Genel Başkanlığını yürütmekte olan Nuri Demirağ'a milletvekilliği teklifinde bulunmuş ve Demirağ, Adnan Menderes'in girişimleriyle, bazı şartlarla DP listesinden Sivas bağımsız milletvekili olmayı kabul etmiştir. Adaylığının kesinleşmesinden sonra bir bildiri yayımlayan Demirağ, antidemokratik kanunların kaldırılması, Anayasa'da bazı değişiklikler yapılması, İstinaf Mahkemelerinin¹²⁷⁶ kurulması, devletçiliğin kaldırılması ve özel sektörün desteklenmesi gibi bazı sözler aldığını ve bu nedenle DP listesinde yer aldığını açıklamıştır¹²⁷⁷. DP listesinde dikkat çeken başka bir aday da MP'nin kurucu başkanı Hikmet Bayur'dur. 15 Mart 1952'de toplanan kongrede MP içerisinde Atatürk'e ve inkılaplara karşı bir grubun var olduğunu belirttikten sonra, Parti programının bazı maddelerinin bu doğrultuda değiştirilmesini teklif etmişti. Teklif Başkanlık Divanı tarafından reddedilince 40 arkadaşıyla MP'den istifa eden Bayur¹²⁷⁸, 1954 Milletvekili Genel Seçimi'nde, DP listesinden Manisa'dan bağımsız aday gösterilmiştir¹²⁷⁹.

Kore Savaşı'nın kahramanlarından Albay Celal Dora'nın milletvekili adaylığı DP ile

¹²⁷⁵ Tuncer, *a.g.e.*, s. 77-84, 291-295.

¹²⁷⁶ Sulh ve asliye mahkemeleri vb. ilk derece mahkemeleri ile temyiz mahkemeleri arasında yer alan ikinci derecede yüksek mahkeme. <http://www.tdk.gov.tr>. (Erişim 08.11.2016)

¹²⁷⁷ Milletvekili seçildikten bir süre sonra kendisine verilen sözlerin yerine getirilmediğini belirten Nuri Demirağ, DP'den istifa ederek muhalefete geçmiştir. Mahmut Necmettin Deliorman, *Nuri Demirağ'ın Hayatı ve Mücadeleleri*, Nuri Demirağ Matbaası, İstanbul 1957, s. 79-83.

¹²⁷⁸ Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 296.

¹²⁷⁹ Tuncer, *a.g.e.*, s. 77.

CHP'yi karşı karşıya getirmiştir. Celal Dora, CHP listesinden aday olmuştu fakat CHP yanlısı bazı gazetelerde, Ulaştırma Bakanı Yümnü Üresin ve Tekel Bakanı Emin Kalafat aracılığıyla DP'nin Celal Dora'ya baskı yaptığı ve tehdit ettiği ileri sürülmüştür¹²⁸⁰. İddialarla ilgili açıklama yapan ilgili Bakanlar, bunların doğru olmadığını, Celal Dora'ya milletvekili teklifinde bulduklarını ve olumlu cevap aldıklarını ancak daha sonra Dora'nın CHP'den aday olduğunu öğrendiklerini ve bundan dolayı sitemde bulduklarını açıklamışlardır. Basında çıkan haberlerden dolayı DP cephesinde, Celal Dora'ya karşı büyük bir öfke oluşmuş ve;

“Teessür ve esefle ifade edelim ki Kore’de kazandığı şöhreti iki paralık bir ihtirasa feda eden, kendini ‘mezada çıkmış, pazara sürülmüş bir kahraman’ kılığına sokan bu beyanatla Celal Dora, şahsiyet ve meziyetlerini sırtından çıkardığı üniformanın apuletlerine terk etmiş bulunmaktadır”

şeklinde bir açıklama yapılmıştır¹²⁸¹. CHP'nin Albay Celal Dora'yı saflarına katması karşısında DP'nin buna cevabı gecikmemiş, Celal Dora'nın ve Kore'ye gönderilen Türk birliğinin komutanı General Tahsin Yazıcı'yı Parti'ye dahil edilmiştir. 13 Mart'ta Sirkeci'de yapılan mitingde Kore Türk Birliği Komutanı General Tahsin Yazıcı vatandaşların omuzlarında taşınmış ve Yazıcı, burada yaptığı konuşmada ülkesine en iyi hizmet edecek partinin DP olduğuna inandığını ve DP saflarında yer almaktan şeref duyduğunu söylemiştir¹²⁸².

Milletvekili adaylığı konusunda adı ön plana çıkan bir başka isim de İstanbul eski vali ve belediye başkanlarından Lütfi Kırdar olmuştur. Kırdar'ın CHP'den istifa etmesinin¹²⁸³ ardından, DP'ye katılacağı, tekrar İstanbul Valiliği'ne ya da Belediye Başkanlığı'na getirileceği veya İstanbul'dan milletvekili adayı gösterileceğine dair birçok iddia ortaya atılmıştı. CHP'den istifasıyla ilgili konuşmak istemediğini belirten Lütfi Kırdar ise, söylentileri yalanlamış ve bağımsız kalma düşüncesinde

¹²⁸⁰ Son Telgraf, 9 Mart 1954, s. 1, 3; Zafer, 9 Mart 1954, s. 1, 6; C. Dora'nın gece yarısı yatağından kaldırılıp, Ulaştırma Bakanlığı'na götürüldüğü iddia edilmiştir. *Yeni Ulus*, 8 Mart 1954, s. 1.

¹²⁸¹ *Zafer*, 9 Mart 1954, s. 1, 6.

¹²⁸² *Milliyet*, 14 Mart 1954, s. 1, 7; *Cumhuriyet*, 14 Mart 1954, s. 1, 6; Tümgeneral Tahsin Yazıcı, 1954 yılı Milletvekili Genel Seçimlerinde DP'den İstanbul milletvekili olarak gösterilmiş ve X. Dönem TBMM'de İstanbul Milletvekili olarak yer almıştır. *TBMM Albümü (1920-2010)*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., No: 1, cilt: 2, Ankara 2010, s. 642.

¹²⁸³ Lütfi Kırdar, CHP'den istifasıyla 1954 Milletvekili Genel Seçimi öncesi yapılan bir toplantıyı işaret etmiştir. Toplantıda kendisinin haricinde İsmet İnönü, Ahmet Faik Barutçu, Sadi Konuk ve Cevat Dursunoğlu vardır. Dursunoğlu'nun seçimle ilgili olarak, DP'nin seçimden zaferle çıkacağını ima eden “*Bunları süngüden başka hiçbir şey koltuktan indiremez*” cümlesinin ardından İnönü şu açıklamayı yapmıştır: “*Bütün gücümüzle saldıracağız ve boş yerlerini kollayacağız. Eğer yine de deviremezsek sizin dediğiniz yolu deneyeceğiz... kararı seçimden sonra vereceğiz.*” Bu toplantının ardından Lütfi Kırdar; “*Ben ihtilal pazarlığı yapabilen bir partide bir dakika bile durmam*” diyerek istifa etmiştir. Apuhan, *a.g.e.*, s. 110.

olduğunu belirtmişti¹²⁸⁴. Ancak daha sonra fikrini değiştirmiş ve DP'den bağımsız milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir¹²⁸⁵. Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza Fırat'da seçimde aday olmak için DP'ye başvurmuş ve aday yoklamasına katılmak istemiştir. Ancak dini duyguları sömürdüğü, memlekette gericiliğe müsama gösterdiği ve irtica akımlarını desteklediği eleştirilerine maruz kalmak istemeyen DP, Ali Rıza Fırat'ın yoklamaya katılmaktan vazgeçmesini sağlamıştır¹²⁸⁶.

3.3.5. Eşya Piyangosu

1950 Milletvekili Seçimi öncesinde muhalefette olan DP, seçim propagandası çalışmaları için eşya piyangosu düzenlerken; iktidar partisi CHP buna gerek duymamıştır. 1954 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde ise iktidarda bulunan DP, eşya piyangosuna gerek duymazken bu kez de muhalefete düşmüş olan CHP eşya piyangosu düzenlemiştir. Geliri milletvekili seçiminde kullanılmak üzere düzenlenen ve 25 Nisan 1954'te Ankara'da çekilişi yapılacak olan CHP piyangosunun biletlerinin il ve ilçe teşkilatlarından temin edileceği ilan edilmiş¹²⁸⁷. Daha sonra çekiliş 4 Temmuz 1954'e ertelenmiştir¹²⁸⁸. Ev, otomobil, traktör, çok sayıda dikiş-nakış makinesi, motorsiklet, bisiklet, radyo, buzdolabı ve 300 adet Cumhuriyet altını hediyesi olan piyango biletlerinin tanesi 2 liradır. Piyangonun bilet satışları devam ederken, piyango tanıtım afişlerinde profilden Atatürk resminin ve modern Türkiye'nin resimlerinin bulunduğu¹²⁸⁹, bunun bir seçim propagandası olduğu şeklindeki DP'nin şikâyetini haklı bulan İstanbul İl Seçim Kurulu, afişlerin

¹²⁸⁴ *Akşam*, 2 Şubat 1954, s. 1, 2.

¹²⁸⁵ Lütfi Kırdar'ın adaylık hikâyesi ilginçtir. DP milletvekili adaylarıyla ilgili çalışma yürüten Mükerrer Sarol, adaylık teklifinde bulunmak için Operatör Kara Kemal'in evine gider. Ancak yanlışlıkla bir alt kattaki evin zilini çalmıştır. İçeriye davet edilir. Mükerrer Sarol, salonda beklerken içeriye Kara Kemal değil, Lütfi Kırdar girer. Yanlış eve geldiğini anlayan Sarol izin isteyip, çıkmak istese de, Kırdar birşeyler ikram etmek ister ve kalması için ısrar eder. Sarol kabul etmek zorunda kalır. Sohbet sırasında Kara Kemal'e adaylık teklifi için geldiğinin farkında olduğunu belirten Lütfi Kırdar, bunun DP adına iyi bir tercih olduğunu belirtince, beklenmedik bir gelişme olur. Lütfi Kırdar, İnönü'nün yakın dostu ve CHP'nin önde gelenlerinden olduğu için ona adaylık teklifinde bulunmanın uygun olup olmayacağını tereddütünde olan Sarol, Kırdar'ın konuşmasından aldığı cesaretle; "*Sizi de partimizde görmek bize şeref verirdi*" diye teklifte bulunur ve ısrarcı olur. Genel Merkez'in kabul edip edemeyeceğinden dolayı tereddütte olan Kırdar, Adnan Menderes'in onaylaması halinde teklifi kabul edeceğini belirtir. Haberi alan Menderes, oldukça memnun olur. Listeler açıklandığında hem Kara Kemal hem de Lütfi Kırdar, İstanbul milletvekili adaydır ve yapılan seçimde de TBMM'ye milletvekili olarak seçilmişlerdir. Sarol, *a.g.e.*, s. 199-202.

¹²⁸⁶ Burçak, *a.g.e.*, s. 195-196.

¹²⁸⁷ *Zonguldak*, 2 Nisan 1954, s. 2; *Yeni Ulus*, 23 Mart-Nisan 1954, s. 1, 3, 6.

¹²⁸⁸ *Zonguldak*, 20 Nisan 1954, s. 1.

¹²⁸⁹ *Yeni Ulus*, 23 Mart-Nisan 1954, s. 1, 3, 6.

toplanmasına karar vermiştir¹²⁹⁰. Hatay İl Seçim Kurulu da afişlerin siyasi propaganda mahiyetinde olduğuna karar verirken; Yüksek Seçim Kurulu ise afişlerin propaganda unsuru taşımadığına karar vermiştir¹²⁹¹.

3.3.6. Genç Demokratlar Teşkilatı

Türkiye’de bünyesinde ilk defa bir gençlik örgütlenmesi oluşturan parti CHP’dir¹²⁹². CHP, parti teşkilatı gibi faaliyet gösteren Halkevleri ve Halkodaları sayesinde politikaya ilgisi olan gençlerin CHP’ye kazandırılmasını sağlamıştı¹²⁹³. Halkevleri ve Halkodalarının kapatılmasının ardından Atatürk devrimlerine bağlı gençliğin dağılmaması için Parti bünyesinde bir gençlik teşkilatı kurulması kararı alınmış ve bu doğrultuda, CHP Gençlik Kolları’nın kuruluş tarihi olarak kabul edilen 26 Kasım 1951’de toplanan 9. Kurultay’da tüzük değişikliğine gidilmişti. Bu değişikliğin ardından “Üniversiteliler İnkılap Ocağı”¹²⁹⁴, “Firuzaga Ocağı”, “Çankaya Gençlik Ocakları” gibi teşkilatlar kurulmuş, 2 Mart 1953’te CHP Gençlik Kolları Yönetmeliği kabul edilmiş ve daha sonra tüm Türkiye’yi kapsayacak, hiyerarşik bir gençlik teşkilatı kurma çalışmaları başlatılmış ve 17 Şubat 1954’te CHP Gençlik Kolları Genel Merkez Yönetimi oluşturulmuştu¹²⁹⁵.

Seçim kararı resmen alınmamış olsa da ülke adı konmamış bir propaganda sürecine girmişti. CHP’nin gençlerle yakın ilişkiler kurması, propaganda çalışmalarında ve diğer faaliyetlerde gençlerin aktif katılımı DP’nin dikkatini çekmiştir. 1947 yılında yapılan Birinci Kurultay’da Parti’nin bir gençlik teşkilatı kurulması gündeme gelmiş ancak konunun çok üzerinde durulmamıştı. Ancak zaman içinde Parti’nin güç kaynağı ve okulu olması düşünülen böyle bir teşkilatın eksikliğini belirginleşmesi ve DP’nin genç kesimin oyunu almakta güçlük çekmesi üzerine, ülke genelinde daha etkili propaganda yapabilmek için, DP’nin 8. Kuruluş yıldönümü olan 7 Ocak 1954 tarihinde, Ankara Gar Gazinosu’nda toplanan bazı üniversite öğrencileri Genç

¹²⁹⁰ *Vatan*, 13 Nisan 1954, s. 1.

¹²⁹¹ *Yeni Ulus*, 21 Nisan 1954, s. 1; *Vatan*, 20 Nisan s. 1, 6.

¹²⁹² Asil Kaya, “Türk Siyasi Tarihinde CHP’nin Gençlik Kolları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010, s. 64.

¹²⁹³ Yücel, *a.g.e.*, s. 103.

¹²⁹⁴ Ocağın 1954 yılında düzenlediği kongreye katılan İnönü; “*C.H.P.’nin canlı, idealist bir ocağını açmakla iftihar duyuyorum*” cümleleriyle başlayan ve bu ocaklardan yetişen gençlerin Türkiye’nin teminatı olduğunu belirten bir konuşma yapmıştır. *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1954, s. 1, 7.

¹²⁹⁵ Asil Kaya, “Türk Siyasi Tarihinde CHP’nin Gençlik Kolları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010, s. 61-65, 73

Demokratlar Teşkilatı'nı (GDT) kurduklarını açıklamışlardır¹²⁹⁶. Toplantıya Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş, Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen ve Ulaştırma Bakanı Yümnü Üresin'in gibi DP'nin önde gelen birçok ismi de katılmıştır¹²⁹⁷. Hüsamettin Cindoruk başkanlığında kurulan ve ilk toplantısını 23 Ocak 1954 tarihinde yapan¹²⁹⁸ teşkilatın basına yansıyan bildirgesi şu şekildedir:

“Diyoruz ki!

Genç Demokratlar Teşkilatı uzun çalışmaların, teşebbüslerin bir neticesidir. Demokrasi hayatımızın muvazene unsuru olması için gerekli dikkat sarfedilmiştir. Genç Demokratların programı, gayesi demokratik prensiplere uygun olarak hazırlanmıştır.

Günlük politika icaplarına vasıta olmak üzere gelişi güzel kurulmuş bir gençlik kolu değildir. İstismar metodları ile iş görmeyecektir.

Prensiplerimizi politika terbiyesini, konuşma ve dinleme adabını gençler arasına yerleştirmek, siyasi problemleri, ekonomik mevzuuları, memleket meselelerini tartışmak, Avrupa Birliği ve diğer milletlerarası gençlik teşekkülleriyle işbirliği tesis etmek, Demokrat Parti programını açıklamak, münakaşa etmek, yaymak ve parti çalışmalarına katılmaktan ibarettir. Bu düşünceleri gerçekleştirmek için çeşitli fikir toplantıları, spor temaları, geziler hazırlayacağız.

Yurdun her köşesinde Genç Demokratlar teşkilatının kültürle politikayı birlikte yürüten kültür merkezleri haline gelmesi en büyük temennimizdir. Geleceğin türkiyesi'nin inkişafında teşkilatımızın mühim rol oynayacağına bütün kalbimizle inanıyoruz.

En büyük kuvvetimiz iyi niyet, karşılıklı saygı anlayışıdır.

Demokrat Partinin temiz mazisine, çalışkan iktidarına yakışan bir hareketin temsilcisiyiz.

Kuruluşun mesut gününde bütün genç arkadaşları sevgi ile selamlarız.

D.P.

Genç Demokratlar

Müteşebbis Heyeti”¹²⁹⁹

¹²⁹⁶ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phonix Yay., Ankara, 2004, s. 238.

¹²⁹⁷ *Vatan*, 8 Ocak 1954, s. 1, 7; CHP'li gençlerde İnkılap Ocağı adı altında örgütlenmişlerdi. *Vatan*, 16 Ocak 1954, s. 1, 7; Demokrasi tarihimizde seçim propagandaları açısından siyasi partilerin gençlik kolları çok önemli bir fonksiyona sahip oldular. Bu nedenle hemen hemen her parti gençliği teşkilatı kurmaya önem vermiştir. Akdağ, *a.g.e.*, s. 252.

¹²⁹⁸ *Zafer*, 23 Ocak 1954, s. 1, 4.

¹²⁹⁹ *Zafer*, 8 Ocak 1954, s. 1, 8.

DP'nin bir propaganda kuruluşu olan ve 28 yaşından küçük herkesin üye olabildiği Teşkilat'ın amacı; “Genç unsurlara içtimai ve siyasi hayatlarında lüzumlu olan siyasi eğitimi vermek” cümleleriyle özetlenmiştir. Teşkilatın yapısı, DP'nin yapısından daha basittir. Teşkilat'ın, DP Genel İdare Kurulu tarafından denetlenmesi uygun görülmüştür. Örgütün çalışma konuları; 1) DP Tüzük ve Programı'nı iyi incelemek, 2) DP'nin göndereceği veya önereceği yayınları incelemek, 3) Üyelerin yaşadıkları yerlerde duydukları haber ve olayların doğruluğunu araştırmak, görüşmek ve tartışmak, 4) Ortak geziler ve ziyaretler düzenlemek, 5) Üyeler arasında bağlılık duygusunu artıracak eğlenceler düzenlemektir¹³⁰⁰.

DP, CHP'nin Halkevlerinde yaptığı gibi, GDT'yi siyasi bir okul ve Parti için potansiyel bir güç olarak kullanmak istemiş fakat Teşkilat, DP'nin bir militan yetiştirme merkezine dönüşmemiştir¹³⁰¹. Gazeteci Ahmet Emin Yalman'a suikast girişiminin ardında 1953 yılında, CHP'nin propagandalarına ve komünist eğilimlere karşı mücadele eden “Milliyetçiler Derneği” de kapatılmıştı. Ortaya çıkan boşluğu değerlendiren CHP'liler, “CHP Gençlik Kolları”, “Devrim Ocakları” ve “Mustafa Kemal Derneği” gibi örgütler kurmuşlar ve bunlar yardımıyla özellikle üniversite gençliğini DP aleyhine kışkırtmışlardır. Bu oluşumları önemsemeyen ve tepkisiz kalan DP'liler olayın ciddiyetini ancak 28 Nisan 1960'da İstanbul Üniversitesi öğrencileri ayaklandığında anlamışlardır¹³⁰².

3.3.7. Seçim Afişleri ve Broşürler

1954 Milletvekili Seçimi'nde kullanılan DP afişlerinde tasarımlar birbirine benzemektedir. Bazıları sol üst köşesinde İzzet Benice¹³⁰³ imzası taşıyan ve genelde iki veya üç bölümden oluşan afişlerde, seçim yasaklarından dolayı herhangi bir resim kullanılmamış, verilmek istenen mesajlar; yazılar ve renkler yardımıyla hedef kitleye ulaştırılmaya çalışılmıştır. Dikkat çekiciliğini artırmak için afişlerin tamamında ünlem işaretinin kullanılmıştır. Afişlerin genelinde geçmiş-bugün kıyaslamasının yapıldığı görülmekte, aydınlık bir geleceğin DP iktidarıyla mümkün

¹³⁰⁰ Demokrat Parti Neşriyatından No: 5, *Genç Demokratlar Teşkilat ve Esasları, Gençlik ve Siyasi Eğitim*, Güneş Matb., Ankara 1954, s. 15.

¹³⁰¹ Albayrak. a.g.e., s. 239-240.

¹³⁰² Başgil, a.g.e., s. 94-95.

¹³⁰³ DP yanlısı Son Posta gazetesinin sahibi ve baş yazarıdır.

olduğu; CHP'nin iktidara gelmesi durumunda ise eski sıkıntılı günlere geri dönüleceği korkusuna dayalı bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır.

“Yapa yalnızdık; Bugün Cihan Bizimledir” afişi. Demokrat Parti, Desen Matb., Ankara 1954. (Milli Kütüphane Arşivi)

Afişte Türkiye'nin CHP iktidarındaki durumu ile DP iktidarındaki durumunun karşılaştırılması yapılmıştır. “Yapa yalnızdık” yazısı CHP dönemini işaret ederken; “Bugün Cihan Bizimledir!” ifadesiyle, DP iktidarında geçen 4 yılda Türkiye'nin güçlü ve saygın bir ülke haline geldiği vurgulanmaktadır. Cihan kelimesinin büyük puntolarla yazılması ise tesadüf değildir. Çünkü cihan hâkimiyeti Türkler için oldukça önemli bir kavramdır. Dünyanın desteğini kazanmış olma iddiası ise, büyük ihtimalle Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dayandırılmaktadır. Buna karşılık CHP'nin NATO'ya üyelik konusundaki başarısızlığına vurgu yapılmaktadır.

“Gvendin Setin Eserini Korum!” afişi. Demokrat Parti, Desen Matb., Ankara 1954. (Milli Kütüphane Arşivi)

“Kalkınan Türkiye Senin Eserindir Onu Yıkırma!” afişi. Demokrat Parti, Desen Matb., Ankara 1954. (Milli Kütüphane Arşivi)

Her iki afişte DP'nin 4 yıllık iktidarında, başta iktisadi olmak üzere her alanda yaşanan gelişmelerle, ülkenin büyük mesafeler katettiği ve kazanılan bu başarının gerçek sahibinin halk olduğu, DP'nin gücünü ve desteğini halktan alarak bunları başardığı, anlatılmak istenmiştir. “Eserini Koru” ve “Onu Yıkırma!” ifadeleri asıl mesajın verildiği bölümlerdir ve yaklaşmakta olan milletvekili seçimlerine dönük halka bir uyarıdır. DP'nin 1950'de halkın güveniyle iktidara geldiği ve iktidarın yaptıklarının aslında halkın güveninin eseri olduğu ve bunların yaşamasının halkın DP'yi desteklemesine bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Eğer halk oy tercihi DP iktidarının devam etmesi yerine, tekrar CHP'nin iktidara gelmesinden yana kullanırsa; 1950'den beri yaşanan gelişmeler sona erecek ve yeniden yokluk, yoksulluk günlerine dönecekti.

“İşçi Vatandaş! D.P. Haklarının Bekçisidir” afişi. Demokrat Parti, Desen Matbaası, Ankara 1954. (Milli Kütüphane Arşivi)

İşçi sınıfının kazanımlarına dikkat çekilen afişte DP'nin işçi sınıfının yanında ve kazandığı hakların koruyucu olacağı mesajı verilmektedir. Tasarım olarak diğer afişlerle benzerlik gösterdiği gibi farklılıklarda göstermektedir. Diğer afişlerde kelimelerin tamamı aynı renkte iken muhtemelen daha fazla dikkat çekmek için bu afişte “İşçi Vatandaş!” ifadesindeki kelimelerin ilk harfleri, muhtemelen solun ve işçi sınıfının rengi olarak görüldüğü için, kırmızı renkle diğer harfler siyah renkle yazılmıştır. Ayrıca diğer afişlerin hiçbirinde parti ifadesi bu afişte olduğu kadar belirgin değildir.

“Her İşçiyeye Bir Çati” afişi. Demokrat Parti, Desen Matb., Ankara 1954. (Milli Kütüphane Arşivi)

İşçi sınıfına dönük mesajlar içeren bir diğer afiş olan bu afişte çalışan kesimin önemli bir sıkıntısı olan barınma meselesine dikkat çekilmiştir. DP'nin yeniden iktidar olması durumunda bu sorununun çözüleceği ve her işçinin kendi evine sahip olacağı vadedilmiştir. Ancak işçileri hedef alan diğer afişte olduğu gibi bu afişte de işçi sınıfının en önemli taleplerinden olan grev hakkıyla ilgili herhangi bir ifade yoktur.

“Buğdayına 30 Kuruşu Çok Görenlere Oy Verme” Afişi. Demokrat Parti, Desen Matb., Ankara 1954. (Milli Kütüphane Arşivi)

“Işık Sağlık Okul Su Yolumuz Köye Doğru” Afişi. Demokrat Parti, Desen Matb., Ankara 1954. (Milli Kütüphane Arşivi)

Ülke nüfusunun büyük bir kesimini oluşturan köylülere yönelik mesaj veren bu iki afişten ilkinde köylünün ürettiği buğdayı değerinden satamadığı yokluk ve yoksulluk çektiği, tahsilat memurlarının baskı ve zorbalıklarını yaşadığı günler anımsatılarak, o günlerin tekrar yaşanmaması isteniyorsa DP’ye oy verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. DP’nin temel politikasının köylerin kalkındırılması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi olduğu belirtilen diğer afişte ise şehirlerde yaşayanların sahip olduğu eğitim, sağlık, su ve aydınlanma imkanlarına köylerde yaşayan insanların da sahip olmasının amaçlandığı vurgulanmaktadır.

“Yaptıklarımız Yapacaklarımızın Teminatıdır” afişi. Demokrat Parti, Desen Matb., Ankara 1954. (Milli Kütüphane Arşivi)

Söz konusu afiş DP’nin ilk afişi olan “Yeter! Söz Milletindir!” afişini hazırlayan Selçuk Milar hazırlamış ve daha önceki afiş kadar etkili olmasa da bu afişte büyük yankı bulmuştur. Ancak bu afişle birlikte, nedeni bilinmemekle birlikte, Selçuk

Milar'ın DP ile yollarını ayırdığı ileri sürülmektedir¹³⁰⁴. Afişte dört yıllık iktidar döneminde yapılanlar referans gösterilerek, DP'nin söz verip de yapmayan bir parti olmadığı, icraat yapan bir parti olduğu ve daha güzel, kalkınmış ve refah seviyesi yüksek bir Türkiye'de yaşamak isteyenlerin adresinin DP olduğu vurgusu ön plana çıkarılmaktadır. Afişler içerisinde renk bakımından en sade olanıdır. Afişte sadece iki renk kullanılmıştır.

CHP de DP iktidarının milleti aldattığı ve hayal kırıklığına uğrattığı, partizanlık yaptığı gibi temaların vurgulandığı bu afişlerden bazıları şunlardır: "*Partizan İdareye Paydos*", "*Altın 1950 de 36 lira, 1954 de 56 lira paramız durmadan düşüyor?*", "*Vatandaş! Önce çarşığı pazarı dolaş sonra reyini kullan!*", "*İşçi!.. hür dünya işçisinin bütün haklarına kavuşacaksın!*", "*Ucuzluk dediler, pahalılık getirdiler!*", "*Kalkınmadan bahsettiler kendileri kalkındılar*", "*İncirlerinizi pekmez yapın deyenlere (oy) verirmisiniz ?*"¹³⁰⁵

Seçim için DP tarafından propaganda amaçlı çok sayıda broşür de bastırılmıştır. Bunlardan en yaygın bilinenlerden biri olan "*Cumhuriyet Halk Partisi Liderlerinin Zararlı Tenkidlerine Cevap*" isimli broşürdür ve dört bölümden oluşmaktadır. "*Hayat pahalılığı meselesi*" isimli ilk bölümde İnönü'nün "*Hayat pahalılığı alıp yürümüştür. Durmadan milleti kemirmektedir, fakat bugünkü iktidar pahalılığı hiçbir şekilde ortadan kaldıramaz. Çünkü pahalılığın varlığını kabul etmiyor. Bir mevzunun varlığını kabul etmeyen iktidar onu nasıl giderebilir?*" şeklindeki eleştirilerine cevap verilmiştir. İnönü'nün CHP iktidarında hiçbir hayat pahalılığı yokmuş gibi davrandığı alaycı bir üslupla şu sözlerle anlatılmıştır: "*Sanki şeker 500 küsur kuruşa satılmamış, Sanki kahve 15 liraya çıkmamışmış, Sanki un bir vakitler 120 kuruşa yükselmemişmiş!!*" Daha sonra DP döneminde yaşanan indirimler hatırlatılmıştır. "*Şekeri ucuzlatmadı mı? Mensucat maddelerini, bilhassa köylünün kullandığı cinslerin fiyatları ortalama olarak %20-25 nisbetinde indirmede mi?*" diye sorulmuştur. Broşüre göre yaşanan hayat pahalılığının nedeni DP iktidarı değildir. Kore Savaşı'nın olumsuz etkileri tüm dünyayı etkilediği gibi, diğer ülkeler kadar

¹³⁰⁴ Oya Tokgöz, *Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim*, İmge Kitabevi, Ankara 2010, s. 39.

¹³⁰⁵ Cumhuriyet Halk Partisi, Emel Basımevi, Ankara 1954; Milli Kütüphane Arşivi; 1954 Milletvekili Genel Seçimi'nde ispanak muhalefet hayat pahalılığının sembolü olarak kullanılmıştır. *Hürriyet*, 7 Ekim 1957, s. 1; Eskişehir'de yapılan bir CHP açık hava toplantısında konuşmacı "*100 kuruşa ispanak yiyoruz*" diye propaganda yaparken; bu sırada aynı meydana DP'li bir sebzeçi 10 kuruşa ispanak satmıştır. *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1954, s. 1, 5.

olmasa da, Türkiye’yi de etkilemiştir. Devlet vatandaşın ürettiği pirinç, arpa gibi ürünlerin ve ithal edilen malların fiyatlarından sorumlu tutulamaz, sadece kendi ürettiklerinden sorumlu tutulabilirdi. Ayrıca iktidar vatandaşın alım gücünü artırarak bu fiyat artışını dengelemeye çalışmaktaydı ve geçim şartlarının daha fazla düzelmesi ise DP iktidarının devam etmesine bağlıydı¹³⁰⁶.

“*Memlekete yabancı sermayeyi celbetmek*” isimli ikinci bölümde önce muhalefetin “*Yabancı sermaye ziraate davet edilmiştir. Yabancı sermaye gelip işletecek toprağı nereden bulacak. Şüphesiz birçok çiftçimizin ençok 20 dönüm olan arazisinden alacaktır*” şeklindeki eleştirisine yer verilmiştir. Bu iddiaların doğru olmadığı belirtilen broşürde, yabancı sermayenin toprağı ekip, biçmeye gelmediğı, kârlı görürüse zirai sanayide veya başka alanlarda hükümetin kontrolünde yatırım yapacağı belirtilmiştir. Hollanda sermayesiyle üretilen “*Vita*” ve “*Sana*” yağlarınının üretimi yabancı sermayeye örnek gösterilirken; CHP döneminde izlenen politikalardan dolayı yabancı sermayenin ülkeyi terk ettiği ve Türkiye’nin kalkınmasının bundan olumsuz etkilendiğı belirtilmiştir¹³⁰⁷.

Broşürün üçüncü bölümü olan “*Petrol Meselesi ve Petrol Kanunu*” adlı bölümde petrol ihtiyacının nedenleri üzerinde durulmuştur. Ülkedeki taşıt sayısı artmaktaydı ve bu mesele aynı zamanda ülke güvenliğini ilgilendirdiğinden petrol ihtiyacı yerli kaynaklardan sağlanmalıydı. Ayrıca kurulacak petrol işleme tesisleriyle iş olanakları genişleyecek ve ülke kalkınmasına katkı yapılacaktır. Petrol Kanunu’nun bir kapitülasyon olduğu şeklindeki muhalefetin iddiaları doğru değildi. İşletme ruhsatı alacak olanlar devletin sıkı denetimi altındaydı ve vergilerini ödeyeceklerdi. Ayrıca devlet “*Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Kanunu*” ile çıkarılan petrolün işletilmesinde de yer alacaktır. Kanunun hazırlanmasında muhalefetin görüşlerinin dikkate alınmadığı iddialarına da cevap verilen broşürde, tasarının komisyonda haftalarca tartışıldığı, birçok uzmanın görüşlerine başvurulduğu, daha sonra da Meclis’te tartışılarak yasalaştığı belirtilmiştir. “*Köylümüz borçlanmış mıdır*” başlıklı son bölümde ise muhalefetin köylünün aşırı derecede borca düştüğü iddialarının

¹³⁰⁶ Demokrat Parti Ankara İl İdare Kurulu Propaganda Serisi, *C. H. Partisi Liderlerinin Zararlı Tenkidlerine Cevap*, Güneş Matbaası, Ankara 1954, s. 1-5.

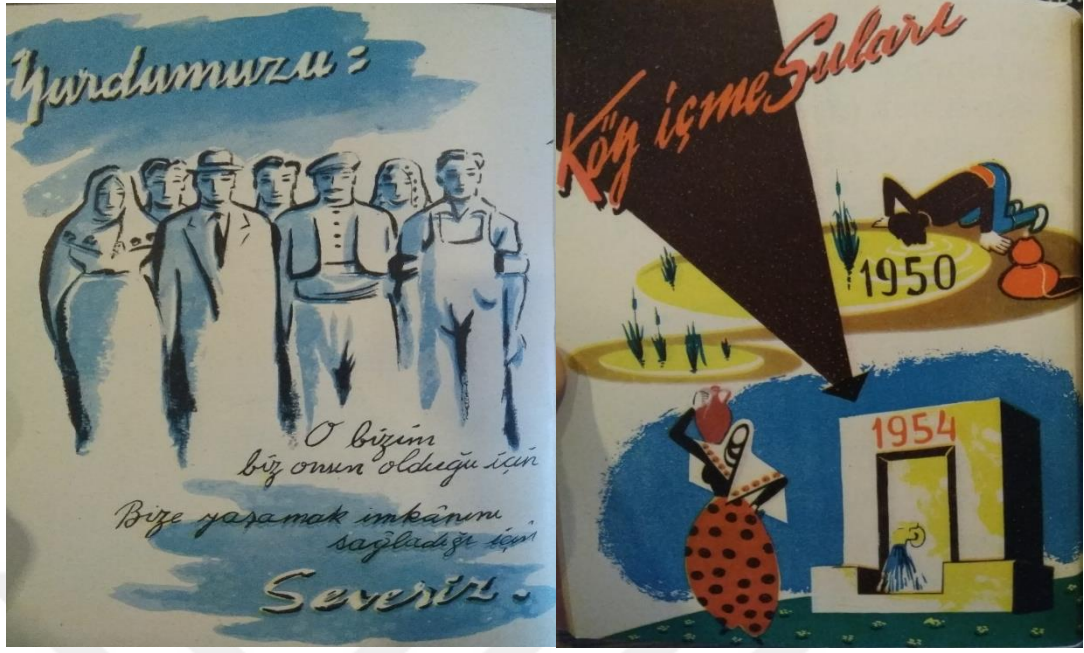
¹³⁰⁷ Demokrat Parti Ankara İl İdare Kurulu Propaganda Serisi, *C. H. Partisi Liderlerinin Zararlı Tenkidlerine Cevap*, Güneş Matbaası, Ankara 1954, s. 6-9.

doğru olmadığı savunulmuş ve ziraat kredisi kullanımı, traktör sayısı, toprak dağıtımı, üretilen mahsulün miktarı, tapu ve kadastro işlemleriyle bunların harç ücretleri bakımından 1949 ile 1953 yıllarının mukayesesi yapılmıştır. Köylünün topraklarının elinden alınacağı iddiasının yalanlandığı broşürde 20 dönüme kadar olan tapusuz toprakların kullanıcılarının üzerine tapularının yapılacağı daha geniş arazilerle ilgili ise resmi kayıtların incelenerek işlem yapılacağı, bütün bu çalışmaların köylüyü düşünen DP'nin icraatları olduğu savunulmuştur¹³⁰⁸.

DP bu broşür dışında çeşitli konuları içeren çok sayıda başka broşür de hazırlamıştır. 34 sayfadan oluşan “*Yurdumuz Bir Hazinedir*” broşürü “*Bu hazinenin altın anahtarı asil Türk Milletinin ta kendisidir*” şeklinde başlamaktadır. Bize sunduğu yaşam olanaklarından dolayı memleketimizi kalkındırmak ve imar etmekle sorumlu olduğumuz belirtilmektedir. Beyannameye göre demokrasinin sadece gelişmiş ülkelerde gerçekleşirdi ancak Türk milletinin demokrasiyi gerçekleştirmenin yanı sıra aynı zamanda ülkesinin refaha götürebilen tek millet olmanın şerefini taşımaktaydı. Memleket hizmetinde zaman zaman güçlüklerle karşılaşmış olsada güçlü bir irade ve azim önünde her engel yıkılmaya mahkum olmuştur. Hedeflere daha erken ulaşmak için yabancı sermayenin gerekli oldu belirtilmiştir. Medeniyet yolunda enerji oldukça önemlidir ve hem enerji hemde hayat kaynağı olan sularımız, felaket getirmemesi ve kullanılabilmesi için barajlar, regülatörler ve kanallarla kontrol altına alınmış ve daha temiz içme suları sağlanmıştır. 1950 yılının kalkınma açısından bir dönüm noktası olmuş ve hem ekonomimizin temeli hem de ülkemizin dışarıya açılan kapıları olan limanlara önem verilmiş, karayolları ve demiryollarıyla birleştirilmiştir. Memleketi saran karayolları ve köprüler sayesinde eşya taşıma kapasitesi 3 kat, yolcu taşıma kapasitesi 6,5 kat artarken maliyetlerde düşmüştür. Modern havaalanları sayesinde Türkiye uçaklar için önemli bir nokta olmuştur. Broşürün son sayfasında, gelecek nesillere daha güzel bir vatan bırakma açısından yapılan çalışmaların önemini belirten şu ifade yazmaktadır: “*Ve işte şerefimiz, refahımız ve itibarımız olan bayındır Türkiye bu verimli çalışmalardan doğmaktadır.*”¹³⁰⁹

¹³⁰⁸ Demokrat Parti Ankara İl İdare Kurulu Propaganda Serisi, *C. H. Partisi Liderlerinin Zararlı Tenkidlerine Cevap*, Güneş Matbaası, Ankara 1954, s. 13-16.

¹³⁰⁹ Demokrat Parti, “*Yurdumuz Bir Hazinedir*” broşürü. 1954.

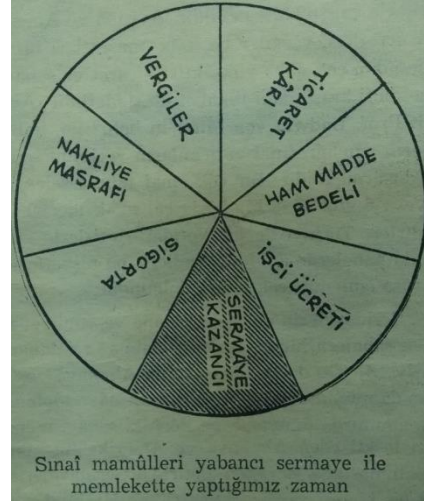
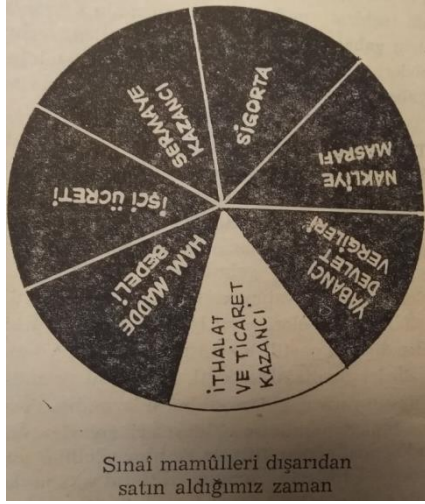
“Yurdumuz Bir Hazinedir” broşüründe yurt sevgisini ve içme suyundaki gelişmeyi anlatan bir resim.

“Yabancı Sermaye” isimli 14 sayfalık broşürde;

“Yabancı sermayenin teşvik edilmesi milli menfaatlere uygun mudur? Yabancı sermaye hakkında tanınmış ilim adamları ne diyorlar? Yabancı malından memlekete ne kalır? Yabancı sermaye memlekete ne bırakır? Yabancı sermaye niçin gelmek ister? Yabancı sermayenin hangi şartlar altında memleketimize gelmesine müsaade edilecektir?”

soruları çerçevesinde yabancı sermayenin Türkiye’nin kalkınmasında neden gerekli ve önemli olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca broşürde mevcut yabancı işletmelere ait bilgiler de verildikten sonra, bunlarla birlikte kurulacak yeni fabrikalar sayesinde ülkemize yeni ve modern tesisler kazandırılacağı, milyonlarca liralık döviz sağlanacağı, binlerce insana istihdam sağlanacağı ve yerli ürünlerin değerleneceği vurgulanmıştır¹³¹⁰. Görüldüğü üzere broşürde muhalefetin önemle savunduğu konulardan olan yabancı sermaye ve petrol konularının gerekçeleri halka anlatılmaktadır.

¹³¹⁰ Demokrat Parti Neşriyatı No: 1, *Yabancı Sermaye*, Güneş Matb., Ankara 1954.

Yabancı sermayenin ülkemize sağlayacağı katkı. Kaynak Demokrat Parti Neşriyatından No: 1, Yabancı Semaye, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

Yukarıdaki resimde endüstriyel ürünlerin dışardan alındığında ya da Türkiye’de üretildiğinde ortaya çıkan harcama kalemleri ve kâr aralığı gösterilmektedir. Burada özellikle vurgulanmak istenen bu ürünler Türkiye’de üretildiği zaman hammadde bedeli, işçi ücretleri, ticaret kârı, vergiler, nakliye masrafları ve sigorta bedeli gibi harcamaların ülkede kalacağı, ithal edilirse bu harcama kalemlerinden büyük ölçüde Türkiye’nin yararlanamayacağıdır.

15 sayfadan oluşan “*Hangisi Bulunmaz Nimet*” broşürüne göre CHP’nin en büyük hayalinin, arzusunu tekrar 1950 öncesine dönmektir ve bunun gerçekleşmesinin CHP’liler için bulunmaz bir nimet olacağı iddia edilmektedir. Ancak bunun gerçekleşmesi için halkın basiretinin bağlanması gerekirdi, bunun olması durumunda sonuçları halk için felaket olacaktı. Dolayısıyla vatandaş seçimlerde kendisi için nimet olanı ya da İnönü için nimet olanı seçecektir. Bu iki durumun gerçekleşmesi halinde Cumhurbaşkanlığı, TBMM, iktidar, muhalefet ve vatandaşın nasıl bir durumda olacağı karşılaştırması yapılmıştır. Daha sonra DP’nin CHP’den iktidarı teslim aldığı 1950 yılındaki Türkiye’nin durumu ile DP iktidarında 1954 yılında geline seviyeye dair; basın, dış güvenlik, köy, sağlık hizmetleri, milli gelir, ziraat, Toprak Mahsulleri Ofisi, yollar ve limanlar, dış ticaret filosu, banka kredileri ve mevduatlar, çalışma hayatı, radyo sayısı, vergiler devlet bütçesinin gelirlerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Ayrıca broşürde yapılanlardan da anlaşılacağı üzere DP’nin ilerlemenin ve iyiye doğru değişimin, halka hizmetin simgesi; CHP’nin ise halkı devleti sahiplenmişlerin hizmetinde gören bir zihniyetin

simgesi olduğu iddia edilmiştir¹³¹¹.

“*Sağlam Dimağ Sağlam Vücutta Bulunur, Sağlık Çalışmalarımız*” isimli 16 sayfalık broşürde önce DP’nin iktidara geldiğinde ülkenin sağlık bakımından perişan bir halde bulunduğu, alt yapının yetersiz olduğu, ihmal ve kayıtsızlık yüzünden bulaşıcı ve öldürücü verem ve firengi gibi hastalıkların özellikle köyleri kasıp kavurduğu anlatılmıştır. Daha sonra DP’nin; Parti Programında yer alan sağlıkla ilgili görüşleri, koruyucu hekimlik, hastalıklarla mücadele ve sağlık kuruluşları sayısındaki artış gibi icraatlarına yer verilmiştir. Broşür “*Ne mutlu bize ki azimli ve ısrarlı çalışmalarımız sayesinde, bu istikamette daha şimdiden hayli yol almış ve kısa zamanda icraatımızın semeresini gözle görülür elle tutulur bir halde seyredebilmenin hazzına erişmiş bulunuyoruz*” cümleleriyle sona ermektedir¹³¹².

31 sayfadan oluşan “*Genç Demokratlar Teşkilat ve Esasları, Gençlik ve Siyasi Eğitim*” isimli broşürde teşkilatın ne zaman ve nasıl kurulduğu, DP ile ilişkisi, Teşkilata katılmak istenenlerde aranan şartlar, Teşkilatın amacı, organları ve çalışma tarzı gibi konularda bilgiler yer almıştır¹³¹³. “*Bayar’ın Amerika Seyahati*” adlı 37 sayfalık broşürde iki ülke arasındaki dostluk ve işbirliğini güçlendirdiği iddia edilen gezi; Bayar’ın Amerika’da gördüğü ilgi, Beyaz Saray’da karşılanması, Senato’da yaptığı konuşma ve ayakta alkışlanması gibi ayrıntılar anlatılmaktadır. Gezisi sırasında Gazeteci Falkenburg ile yaptığı röportajda kendisine, Türkiye’den Başkan Eisenhower’e getirilen en kıymetli hediye ne olduğu sorusuna Bayar, “*Türk milletinin Amerikan milletine candan muhabbeti*” cevabı ile Türk-ABD dostluğuna vurgu yapılmaktadır¹³¹⁴.

Türkiye’nin NATO’ya giriş sürecini anlatan 15 sayfalık “*Türkiye ve Atlantik Paketi, Türkiye’nin Nato Topluluğundaki Mevkii*” isimli broşürde Atlantik Paketi’nin önemi, Kore Savaşı’nın Türk milletinin dünya siyasetindeki etkisine katkısı, Türk ordusunun Türk milletinin varlığı açısından önemi, ebedi ve tarihi düşmanlarımız, Sovyet

¹³¹¹ Demokrat Parti Neşriyatı No: 2, “*Hangisi Bulunmaz Nimer*”, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

¹³¹² Demokrat Parti Neşriyatı No: 4, *Sağlam Dimağ Sağlam Vücutta Bulunur*, Güneş Matb., Ankara 1954.

¹³¹³ Demokrat Parti Neşriyatı No: 5, *Genç Demokratlar Teşkilat ve Esasları*, Güneş Matb., Ankara 1954.

¹³¹⁴ Demokrat Parti Neşriyatı No: 6, *Bayar’ın Amerika Seyahati*, Güneş Matb., Ankara 1954; Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ı karşılarken, Başkan Eisenhower, Türkiye’yi “*Amerika’nın büyük dostu*” olarak gördüğünü belirtmiştir. Taşkın Tuna, *Menderes’in Günlüğü*, Şule Yay., İstanbul 2007, s. 159.

tehdidine karşı Atlantik Paktı'nın etkisi, CHP döneminde Türkiye-Atlantik Paktı ilişkileri ve DP iktidarında Türkiye'nin Pakta girişiyle ilgili bilgiler verilmiştir¹³¹⁵. 15 sayfadan oluşan “*Düşmanı Kore’de Karşıladık, Kore’ye Niçin Asker Gönderdik*” isimli broşürde komünizm tehlikesinin Avrupa ve Asya’da yayılması, diğer devletlerin bu tehlikeye karşı birleşmesi, Rusların asırlık politikası ve boğazlarla ilgili düşünceleri, Türkiye’nin Kore Savaşı’na asker göndermesinin sebepleri ve Türk dış politikasına katkısına dair bilgiler yer almıştır¹³¹⁶.

“*Seçim Hürriyeti, Dün ve Bugün*” adlı broşür CHP’nin diğer partilere, söz ve yazı hürriyetine, toplantı hürriyetine husumeti, vatandaş ve serbest seçim düşmanlığı başlıkları altında beş bölümden oluşmaktadır. Seçim hürriyetinin ne demek olduğu anlatıldıktan sonra CHP’nin başka partilerin varlığına tahammül edemediğine yer verilmiştir. Broşüre göre Atatürk’ün fikirlerini benimsememiş olan İnönü, “*tek şef, tek parti*” anlayışını benimsemişti. DP’nin kurulmasına izin vermek zorunda kalmıştı ancak 70-80 sene iktidara gelemeyeceğini düşünmekteydi. Ancak gelişmeler CHP’nin beklentisine ters olunca Senirkent ve Aslanköy hadiseleri yaşanmıştı. Oysa DP iktidarında kapatılan MP bile CMP adıyla yeniden teşkilatlanabilmişti. Söz ve yazı hürriyetine tahammül edemeyen, kanunları hiçe sayarak gazete kapatan ve gazetecileri tehdit edip, gözaltında günlerce tutan CHP, “*köle matbuat*” isterken; DP iktidarında fikir ve görüşler özgürce savunulmaktaydı. Mahkeme kararı olmadıkça hiçbir gazete ve gazeteciye dokunulmamaktaydı. TCF ve SCF’nin varlığına tahammül edemeyen CHP, bu partilerin toplantı, miting yapmasını da engellemişti. DP’yi de engellemeye çalışmış ama halkın direncini kıramamıştı. Olmadık zulümlere uğrayan, sürgüne gönderilen, karakollarda dayak yiyen, tehdit edilen ve hapsedilen vatandaşlar korkusuzca yaşama hakkına DP iktidarında kavuşmuştu. CHP’nin vatandaşa güvenmediği için seçimleri iki turlu ve açık oy-gizli sayım yöntemiyle yapmış, eski alışkanlıkların etkisiyle, 1946’da sandığa müdahale etmiş ve İnönü’yü Ankara’dan milletvekili seçtirmişti. DP’nin ve milletin demokratik, kararlı tavrı karşısında geri adım atmak zorunda kalan CHP, 14 Mayıs 1950 tarihinde demokratik bir seçimle iktidarı DP’ye bırakmıştı¹³¹⁷.

¹³¹⁵ Demokrat Parti Neşriyatı No: 7, *Türkiye ve Atlantik Paktı*, Güneş Matb., Ankara 1954.

¹³¹⁶ Demokrat Parti Neşriyatı No: 8, *Düşmanı Kore’de Karşıladık*, Güneş Matb., Ankara 1954.

¹³¹⁷ Demokrat Parti Neşriyatı No: 9, *Seçim Hürriyeti, Dün ve Bugün*, Güneş Matb., Ankara 1954.

“*Hububat Siyasetimiz, Bol istihsal, Değer fiyat*” isimli broşür üretim kapasitemiz, tarım kredileri, hububat fiyatları, ihracatı ve hububat siyasetimizin dayandığı esaslar olmak üzere beş kısımdan oluşmaktadır. Türkiye'nin bir tarım ülkesi olduğunun savunulduğu ve CHP devrindeki üretim miktarları verilen broşürde, CHP'nin yanlış politikalarından dolayı halkın perişan bir halde yaşadığı ve bundan da en çok köylü ve çiftçilerin etkilendiği belirtilmektedir. Broşüre göre DP ile birlikte tarım sektöründe yeni bir zihniyet hakim olmuş, ziraat kredileri genişlemiş, tapu ve toprak dağıtımını hızlanmış, makineleşme artmış ve çiftçinin ürünü değer kazanmıştı. Buna dair istatistik bilgilerin de verildiği broşürde DP'nin neden ziraate bu kadar önem verdiği şu sözlerle anlatılmıştır: “*Demokrat Parti mesuliyet mevkiine geçtiği günden itibaren zirai istihsalı inkişaf ettirmeden diğer sahalarda hakiki manada bir kalkınma yaratılamayacağını dikkate almıştır.*”¹³¹⁸

CHP ve CMP'nin seçim ittifakı ve Boğazların Ruslara açılmasını istediği ileri sürülen Hüseyin Cahit Yalçın'ın konu edildiği “*Atatürk'ten Bir Hatıra ve Muhalefetin Akim Kalan Birleşme Teşebbüsü, Bozguna Uğrayan Tek Cephe*” isimli broşür 16 sayfadır. Broşürde CHP ve CMP gibi zıt görüşlü iki partinin birleşmeye çalışmasının siyasi bir garabet olduğu ve bunun sadece DP'ye karşı Türkiye'de görüldüğüne yer verilmiştir. Broşüre göre, iki partinin birleşmesinin önünde birçok engel vardı. Bunlardan biri de Mareşal Fevzi Çakmak ile İsmet İnönü arasında, çok eskilere dayanan bir mücadele idi. Ayrıca Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılmasını engelleyen İnönü değil, Fevzi Çakmak'tı. Bir diğer neden de bu ittifak fikrini ortaya atan ve savunan Hüseyin Cahit Yalçın'ın kendisiydi. Yalçın, Trablusgarp Savaşı sırasında Boğazların Ruslara açılması gerektiğine dair 11-12 Aralık 1911 tarihli Tasvir gazetesinde yazılar kaleme alan, memlekette tasfiye edilmesi gereken eski zihniyetin sembolü ve “*Vatan benim için midemdir*” anlayışını benimsemiş bir insandı. Üstelik Lozan Barış görüşmeleri sırasında Duyun-u Umumiye'nin devam etmesini savunduğu için kovulduğu ve İnönü'nün “*Bu adam vatan hainidir*” dediği bir insandı. Dolayısıyla İnönü'nün geçmişte “*Fransız uşağı, Moskof aleti*” olarak nitelendiği bir insanı şimdi neden “*göz bebeği*” yaptığının ve onun sözlerini dikkate aldığına anlamadığı belirtilmiştir¹³¹⁹.

¹³¹⁸ Demokrat Parti Neşriyatı No: 10, *Hububat Siyasetimiz, Bol istihsal, Değer fiyat*, Güneş Matb., Ankara 1954.

¹³¹⁹ Demokrat Parti Neşriyatı No: 11, *Türkiye ve Atlantik Paktı*, Güneş Matb., Ankara 1954.

Bu broşürlerin dışında DP'nin; “*Yeni İktidarın Çalışmaları, Demokrat Parti Hizmetinde Bulunduğu Türk Milletine Hesap Veriyor*”¹³²⁰, “*Milletvekili seçimi kanununa ait izahname, no: 2*”¹³²¹, “*Milletvekili seçimi kanununa ait izahname, no: 3*”¹³²², “*Milletvekili seçimi kanununa ait izahname, no: 4*”¹³²³, “*Bayındırlık Yurt Hizmetinde*”¹³²⁴ isimli broşürleri de propaganda amaçlı kullanmıştır.

Demokrat Parti'nin bu çerçevede ele alınabilecek olan diğer bir yayını da 205 sayfadan oluşan “*Kalkınan Türkiye*” isimli kitaptır. Hükümetin iç ve dış politika, ithalat ve ihracaat, bankacılık ve kredi faaliyetleri, altın stoku, fiyat hareketleri, bayındırlık, ulaşım, tarım, sanayi, sağlık ve eğitim alanında yaşanan gelişmeler ve işçi sınıfının durumu gibi alanlardaki icraatlarının sıralandığı kitapta, hem 1950-1954 dönemi ile 1923-1949 dönemi karşılaştırılmış hem de çeşitli alanlarda görülen hizmetler, milli gelir ile üretim ve tüketime ait istatistiklere yer verilmiştir¹³²⁵.

Hem iktidarı hem de tüm mal varlığını kaybetmiş olan CHP'nin, önceki seçimlere nispeten 1954'te propaganda amaçlı kullandığı broşürler oldukça sınırlıdır. DP'nin muhalefette iken söyledikleriyle iktidara geldiklerinde yaptıklarının birbirine zıt olduğu ve halkı aldattığını ifade eden “*Adı ile Münasebeti Olmayan Bir Parti, Adı (Demokrat) Şiarı İstibdat*” isimli broşürden¹³²⁶ ve Türkiye'nin 1954 yılında 1950 yılına göre daha kötü bir durumda olduğu için DP'yi iktidardan uzaklaştırmanın milli bir görev olduğunu, bu nedenle seçim günü olan 2 Mayıs'ın önemine işaret

¹³²⁰ BCA. 030.10.000.000.14.81.11.

¹³²¹ 15 sayfan oluşan broşürde propaganda çalışmalarının resmi olarak ne zaman başlayacağı ve biteceği, açık ve kapalı siyasi toplantıların düzenlenme usulleri, el ve duvar ilanları, beyanname, tamim ve açık mektupların dağıtılmasında dikkat edilmesi gereken hususlar, hoparlör Yay. ve kurallara uymayanlar hakkında yapılacak cezai işlemler anlatılmıştır. *Milletvekili seçimi kanununa ait izahname, no. 2*, Güneş Matb., Ankara 1954.

¹³²² 14 sayfadan oluşan broşürde il ve ilçe seçim kurullarının görevleri ve milletvekili seçilebilmek için adaylarda aranan özelliklerin neler olduğu ve adaylık işlemlerinin resmileşme süreci ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Demokrat Parti Başkanlığı, *Milletvekili seçimi kanununa ait izahname, no. 3*, Güneş Matb., Ankara 1954.

¹³²³ Demokrat Parti, Güneş Matb., Ankara 1954; DP broşürlerinin çoğu Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nde memur olarak çalışan Necdet Rüştü Efe tarafından hazırlanmıştır. Bu durum CHP tarafından partizanlığın bir göstergesi kabul edilmiş ve eleştirilmiştir. *Yeni Ulus*, 8 Nisan 1954, s. 3.

¹³²⁴ DP iktidarında geçen 4 yıl içerisinde Nafia Vekâletinin icraatlarıyla ilgili serginin yerleşke planı, içeriği ve Bakan Kemal Zeytinoğlu'nun neden böyle bir çalışma yaptıklarına dair açıklamaları yer almıştır. Nafia Vekâleti, *Bayındırlık Yurt Hizmetinde*, Ekicigil Matbaası, 1954.

¹³²⁵ Demokrat Parti Neşriyatından, *Kalkınan Türkiye*, Desen Matb., Ankara, 1954.

¹³²⁶ Broşürün ilk sayfasında “*Hürriyet Adına Ne Vaat Ettilerse Aksini Yaptılar*” ve “*Demokrasi Artık Bir Hayal Olmuştur!*” cümleleri de yer aldı. Cumhuriyet Halk Partisi, “*Adı ile Münasebeti Olmayan Bir Parti, Adı (Demokrat) Şiarı İstibdat*”, İdeal Matbaası, Ankara, 25 Mart 1954.

ettiği “*Kader Günü*”¹³²⁷ adlı broşürden yararlandığı bilinmektedir. CHP tarafından bastırılan ve Yabancı Sermaye ile Petrol Kanunu’na dair basında çıkan yazı örneklerini içeren “*Türkiye iktisadi esarete doğru mu sürükleniyor?*” isimli broşür savcılık kararıyla toplatılmış, broşürü hazırlayan CHP Propaganda Şefi Rebi Barkın’ın evinde arama yapılmış ve bulunan tek nüsha broşüre el konulmuştur¹³²⁸.

Partiler arasında afişler ve broşürler üzerinden propaganda savaşı devam ederken bu afişlerden bazıları sendikalara da gönderilmiştir. Sendikaların siyaset yapmaları yasal olarak yasak olmasına rağmen, DP bu broşürleri büyük paketler halinde sendikalara sevk etmiştir. İşçiler için hazırlanan ve “*Türk İşçisi*” ile “*Demokrat Köylü*” isimlerini taşıyan broşürlerde CHP iktidarı ile DP iktidarı zamanlarına ait işçi meselelerinde karşılaştırma yapılmakta ve DP’nin çıkardığı bazı kanunlar ayrıntılı olarak anlatılmaktaydı¹³²⁹. Bu durumdan rahatsızlık duyan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, siyasetin dışında kalmak istediği halde, siyasi propaganda içerikli bu tür afiş ve broşürlerin gönderilmesinin sendikaları siyasetin içine çekeceği uyarısında bulunmuştur. Federasyon, daha önce gönderilmiş olan afiş ve broşürleri de Savcılığa göndererek, yasal işlem talep ettiklerini açıklamıştır¹³³⁰.

Parti afişleri dışında başka afişlerde propaganda içerikli oldukları gerekçesiyle gündeme gelmiştir. Bazı devlet kuruluşları 1950’den sonraki dönemde, kuruluşların son dört yıllık gelişimlerini seçim dönemine yakın bir tarihte afişlerle anlatmaya çalışmışlardır. Etibank, TMO ve TCDD gibi kuruluşların ya iktidarın yönlendirmesiyle yada kuruluşların yöneticilerinin durumdan vazife çıkarmasıyla böyle bir işe girişmiştir. Hazırlatıp, astırdıkları afişlerle iktidara yardımcı olmaya ve kitleleri etkilemeye çalıştıkları söylenebilir. Bazı afişler CHP’nin itirazı ile karşılaşmış ve konu seçim kurullarına taşınmıştır. Seçim kurullarında itirazların çoğunda CHP lehine karar vermiştir. Aşağıda bununla ilgili örneklere yer verilmiştir.

Etibank tarafından İstanbul’un bazı yerlerine, kömür üretiminde 1950 yılından beri yaşanan artışı ve İstanbul’da kullanılan kömür miktarındaki değişimi gösteren afişler asılmıştı. CHP İstanbul Teşkilatı, bu afişlerin seçim propagandası olduğu

¹³²⁷ CHP, “Kader Günü”, İdeal Matbaası, Ankara, 5 Nisan 1954.

¹³²⁸ *Yeni Ulus*, 17 Şubat 1954, s. 1, 4.

¹³²⁹ *Yeni Ulus*, 8 Nisan 1954, s. 1, 3.

¹³³⁰ *Vatan*, 14 Nisan 1954, s. 1, 7.

gerekçesiyle, kaldırılması için İl Seçim Kurulu'na başvurmuş ancak Kurul bu şikâyeti reddetmiştir. CHP, şikâyetini Yüksek Seçim Kurulu'na taşımış, yapılan değerlendirmede afişlerde üretilen kömürün kalitesi, fiyatı, ödeme ve teslim şartlarının yer almadığı, ticari amaç taşıdığını gösteren bir içeriğe sahip olmadığı aksine siyasi propagandaya yönelik olduğuna ve Seçim Kanunu'nun propaganda faaliyetlerini düzenleyen maddelerine aykırı olduğuna karar verilmiştir. Yüksek Seçim Kurulu, bu tür afişlerin sadece siyasi partiler ve milletvekili adayları tarafından hazırlanabileceği ifade ederek, iktisadi bir devlet kuruluşu olan Etibak'ın seçim propagandası yapamayacağından afişlerin kaldırılmasını kararlaştırılmıştır¹³³¹. Daha sonra CHP, bu kez de Zirai Donatım Kurumu'nun hazırladığı ve 1950-1954 karşılaştırması yapılan afişlerin, propaganda içerikli olduğu iddiasıyla şikayette bulunmuştur. Ancak içerik olarak “*çiftçi ve köylü ile başbaşayız*” ifadelerinin yanı sıra camisiz ve yıkık köyün yerine camili ve mamur köyler yapıldığına dair resimler bulunan afişler İstanbul İl Seçim Kurulu tarafından propaganda afişleri olarak değerlendirilmemiş ve itiraz reddedilmiştir¹³³². Bafra İl Seçim Kurulu ise, kentte Toprak Mahsülleri Ofisi tarafından hazırlanan ve asılan bazı afişlerin DP'nin propagandası yaptığına dair CHP'nin şikayetini haklı bulmuş ve afişlerin toplanmasına karar vermiştir¹³³³. Ankara İl Seçim Kurulu'da, Devlet Demir Yollarının Ankara'da hazırladığı broşürlerin propaganda içerikli olduğuna dair CHP'nin yaptığı şikayeti haklı bulmuş ve afişleri kaldırmıştır. Ancak Samsun Limanı temel atma töreni esnasında çekilen ve sinemalarda gösterilen filmin yasaklanması şikayetini ise reddetmiştir¹³³⁴. CHP'nin düzenlediği eşya piyangosunu afişleri de seçim yasaklarından payını almış ve İstanbul DP İl Teşkilatı afişlerin siyasi içerikli olduğu gerekçesiyle İl Seçim Kurulu'na şikayette bulunmuştur. Kurul şikayeti haklı bulmuş ve söz konusu afişlerin kaldırılmasına karar vermiştir¹³³⁵.

3.3.8. Sergi

DP, iktidarı döneminde yapılan hizmetleri halka gösterebilmek amacıyla bir sergi açmaya karar vermiş ve bunu gerçekleştirebilmek için bir komite kurmuştur.

¹³³¹ *Vatan*, 1 Nisan 1954, s. 1, 7; *Hürriyet*, 31 Mart 1954, s. 1, 7.

¹³³² *Yeni Ulus*, 3 Nisan 1954, s. 3.

¹³³³ *Vatan*, 18 Nisan 1954, s. 1.

¹³³⁴ *Yeni Ulus*, 18 Nisan 1954, s. 1; *Vatan*, 19 Nisan 1954, s. 1.

¹³³⁵ *Milliyet*, 13 Nisan 1954, s. s. 1, 7.

Öncelikle Ankara’da iki seyyar sergi salonu ve günde 12 saat yayın yapacak bir sergi radyosu kurulacak, daha sonra sergi salonları “*Hizmet Kervanı*” adıyla yurdu dolaşacaktır. Bayındırlık Bakanlığı tarafından kurulan “*Bayındırlık Yurt Hizmetinde*” sergisi bu düşüncenin bir ürünüydü. Sergi için ilk inşaat Yenişehir’de Orduevi binasının yanında başlamıştır. Sergi 5 salon, bir fotoğraf galerisi ve bir sinema salonundan oluşacaktı. “*Değer ve önem*” adlı ilk salonda enerji, su işleri, liman, demiryolları, karayolları, havameydanları ve yapı imar faaliyetleri panolar halinde sergilenecekti. “*Emek ve verim*” adını taşıyan ikinci salonda ülkenin doğal kaynakları için yatırımlar ve bunların sağlayacağı faydalar gösterilecekti. “*Faaliyet*” isimli üçüncü salonda Bayındırlık Bakanlığı’nın gelecekte ele alacağı mevzular sergilenirken; dördüncü salon “*Neticeler*”, beşinci salon “*Daha ileri bir bayındırlık*” adını taşıyacaktı. Fotoğraf galerisinde DP iktidarında yapılan bayındırlık faaliyetleri ve yapılan eserlere ait resimler olacaktı. Sinema salonunda ise Türkiye ve diğer ülkelerdeki bayındırlık faaliyetlerine dair filmler gösterilecekti¹³³⁶.

“*Bayındırlık Yurt Hizmetinde*” sergisi 4 Mart 1954’te törenle ziyarete açılmış¹³³⁷ ve 20 gün ziyaretçilere açık kalmıştır. Daha sonra İstanbul’a doğru yola çıkarılan sergi halkın yoğun ilgisinden dolayı Eskişehir’de birkaç gün ziyarete açılmıştır. Sergiden

¹³³⁶ Zafer, 23 Ocak 1954, s. 3.

¹³³⁷ Cumhuriyet, 3 Mart 1954, s. 1, 6; Zafer Akşam Postası, 5 Mart 1954, s. 1, 4.

rahatsız olan CHP Eskişehir İl Teşkilatı önce İl Seçim Kurulu'na, sonuç alamayınca YSK'ya başvurmuş, Kurul, seçim propagandası gerekçesiyle serginin kapatılmasına karar vermiştir¹³³⁸. Kararı değerlendiren Nafia Bakanı Kemal Zeytinoglu, serginin gayesinin yapılan hizmetlerin hesabını millete vermek olduğunu, bu nedenle seçimden sonra sergiyi tekrar açma amacında olduklarını söylemiştir¹³³⁹. Bu sırada basında çıkan bir habere göre CHP serginin İstanbul'da açılması durumunda, DP'lilere sürpriz hazırlığındaydı. Daha önce CHP'li olan ancak sonradan DP'ye geçerek İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olarak görev yapan Fahrettin Kerim Gökay'ın 1946 yılında İnönü'yü metheden bir propaganda konuşmasını içeren bir plağı çalmaya hazırlanmaktaydı. CHP Basın Bürosu tarafından bir bankanın kasasında saklandığı ileri sürülen plak, İpek Sineması'nda yapılması planlanan serginin açılış günü, sinemanın karşısında bulunan CHP Taksim Ocağı tarafından vatandaşa dinlettirilecekti¹³⁴⁰. Sergi iptal edilmesine rağmen plak gündemden düşmemiş ve söz konusu plak, 25 Nisan 1954'te CHP Kadın Teşkilatı ve Gençlik Kolları tarafından Taksim'de düzenlenen mitingde vatandaşlara dinlettirilmiştir. Gökay konuşmasında İnönü'den; *“Bugün halktan yetişen ve halk için çalışan büyük Milli Şefimizin etrafında toplanmış bulunuyoruz... Milletın makus talihi İnönü'de Milli Şefimizin yıkılmaz iradesiyle değişmiş ve İzmir'de taç giymiştir. Atatürk'ün ayrılmaz arkadaşı... eşsiz Milli Şefimiz İnönü...”* cümleleriyle bahsetmekteydi¹³⁴¹.

3.3.9. Kongreler, Yurt Gezileri ve Mitingler

DP daha önce yapılan seçimler öncesinde kongrelere engel olmamış ve hatta DP'nin önde gelenleri bu toplantıları propaganda yapma fırsatı olarak değerlendirmişlerdir.

¹³³⁸ Zafer, 18 Nisan 1954, s. 1, 4; Vatan, 14 Nisan 1954, s. 1, 6; Yüksek Seçim Kurul, ayrıca propaganda amaçlı toplantı ve mitinglerde partililerin ellerinde dövizler taşıyamayacaklarına dair İstanbul İl Seçim Kurulu'nun kararını bozmuştur. Vatan, 14 Nisan 1954, s. 1, 7;

¹³³⁹ Zafer, 18 Nisan 1954, s. 1, 4.

¹³⁴⁰ Cumhuriyet, 16 Nisan 1954, s. 1.

¹³⁴¹ Hürriyet, 26 Nisan 1954, s. 1, 7; Fahrettin Gökay halka yakın olmanın yararlı olduğuna inanan bir psikiyatri profesörüdür ve sosyal işlerle uğraşmaya önem veren bir insandır. Boyu dolayısıyla *“Küçük Vali”* ya da *“Mini Vali”* olarak ünlenmiş, kendine özgü yönetim anlayışı ve şova dönük hareketleriyle kısa zamanda büyük sempati toplamıştı. Futbol maçlarını izlemek için sık sık gittiği Dolmabahçe stadyumunda halkın *“Ya ya ya şa şa şa, Küçük Vali çok yaşa”* tezahüratlarına kayıtsız kalmayan Gökay, her seferinde bir gladyatör azameti ile elinde şapkasıyla, koşu pistinde yürüyerek halkı selamlar ve coşkuyu artırır. Aynı zamanda alkol düşmanı olan Fahrettin Gökay'ın adı, kısa boyu ve tıknaz görüntüsünden dolayı o dönemde kullanılan tırtıllı küçük boy rakı şişelerini anımsattığından, rakı şişelerinin adı olarak da kullanıldı. Gökay, Bern Büyükelçiliği'ne atanıncaya kadar, DP döneminde 1950-1957 yılları arasında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır. Aslandaş, a.g.e., s. 144.

Ancak DP, 1954 yılında yapılan seçim öncesi kongrelerle ilgili tutumunu değiştirmiştir. Partinin il ve ilçe kongrelerinin durdurulduğunu ilan eden DP Genel İdare Kurulu¹³⁴² kısa bir süre sonra teşkilatlara telgrafla bir tamim göndererek, seçimlerin Mayıs'ın ilk haftası içinde yapılacağını bildirmiştir. Tamimde bütün il ve ilçe kurullarının seçim için propaganda komiteleri kurmaları ve seçim kampanyalarına başlamaya hazır hale gelmelerini istemiştir¹³⁴³. DP Genel İdare Kurulu, Mayıs ayında seçim için yapılacak propaganda çalışmaları hazırlıkları için Hariciye Vekili Fuat Köprülü ile Gümrük ve İnhisarlar Bakanı Emin Kalafat'ı görevlendirmiştir. Ayrıca propaganda çalışmaları için hazırlık, mali işler ve mevzuat komisyonlarının kurulması kararlaştırılmıştır¹³⁴⁴.

1946 ve 1950'deki seçimlerde olduğu gibi, vatandaşlarla doğrudan buluşma ve etkili propaganda yöntemlerinden biri olan mitingler, 1954 Milletvekili Seçimi öncesinde DP'nin en fazla kullandığı propaganda yöntemlerinden olmuştur. Genel Başkanından il, ilçe teşkilatlarına kadar tüm DP örgütü, engelleme ve baskılar olmaksızın, iktidar olmanın da verdiği avantajla uzak, yakın demeden ülkenin dört bir yanında toplantılar düzenlemiştir. Halkın arasına karışmış, sorunlarını dinlemiş ve Parti'nin 1946 ve 1950 seçimlerinde gösterdiği dinamik, mücadeleci anlayışı sürdürmüşlerdir. Gittikleri yerlerde, özellikle de tek parti döneminde büyük sıkıntılar, acılar yaşamış vatandaşlardan büyük ölçüde destek görmüşlerdir¹³⁴⁵.

14 Mart 1954 tarihinde Ödemiş'te yapılan DP'nin mitingine diğer ilçelerden ve İzmir'den 1400 kadar otobüsle yoğun bir katılım yaşanmıştır. Mitingde iktidarda geçen 4 yılın bilançosu ortaya koyan ve CHP'nin eleştirilerine cevap veren konuşmalar yapılmıştır¹³⁴⁶. 4 Nisan'da Balıkesir'de yapılan DP'de yapılan mitingde

¹³⁴² *Akşam*, 18 Ocak 1954, s. 1, 2;

¹³⁴³ *Akşam*, 26 Ocak 1954, s. 1, 2. 10 Ocak 1954'te Çorum'da DP İl Kongresi ve 12 Ocak'ta Yozgat İl Kongresi yapılmıştı. *Zafer*, 12 Ocak 1954, s.1, 4.

¹³⁴⁴ *Hürriyet*, 1 Ocak 1954, s. 3; CHP'de de Genel Merkez'de seçim komisyonu ve beyanname komisyonu olmak üzere iki komisyon kurulmuştur. Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 309; Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, cilt: III, İstanbul 1988, s. 100.

¹³⁴⁵ Adıyaman ilçesinde yapılacak mitinge katılmak için Malatya'dan yola çıkan DP heyetinin önüne aniden yaşlı bir adam çıkmış ve yere yatmıştır. Adam; "*Beş senelik icraatı ile hak ve hürriyetimizi teslim eden D.P. uğruna kurban olarak beni boğazlamanızı rica ediyorum*" dedi. 1 saate yakın süren ikna çabaları ve yaşlı adam için kesilen kurbanın ardından DP heyeti yoluna devam edebilmiştir. *Hürriyet*, 21 Nisan 1954, s. 3.

¹³⁴⁶ Oldukça kalabalık geçen miting sırasında bazı CHP'lilerin Ödemiş'ten ayrıldıkları ve diğer kazalara gittikleri basında yer almıştır. *Zafer*, 15 Mart 1954, s. 1, 4; Mitinge yaklaşık 20.000 kişi katılmıştır. *Anadolu*, 15 Mart 1954, s. 1, 2.

konuşan İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı'ya göre toplanan kalabalığın coşkusu ve heyecanı iktidara olan güvenin göstergesiydi. Ege ve Marmara'nın farklı yerlerinden, farklı sınıflarından toplanan bu kalabalık vatanseverlik ve hürriyet duygusunun bir ürünüydü. DP'nin başardığı bu zihniyet bile tek başına bir sevinç kaynağıydı ve bu zihniyet hem sosyal hem de iktisadi alana yansıtılarak ülkenin itibarı ve ekonomik gücü iki katına çıkarılmıştır. Yapılanların milletin eseri olduğunu belirten Sıtkı Yırcalı konuşmasını “*Bizim bahtiyarlığımız ve mükafatımız, böyle vefakar ve aydın şuurlu bir milletin hizmetinde çalışabilmek ve onu daha üstün bir refah ve saadete ulaştırmak mazhariyetine erdirmek olacaktır*” sözleriyle bitirmiştir¹³⁴⁷.

11 Nisan'da Adana ve Mersin de birer miting yapılmıştır. Adana'da yapılan mitingdeki konuşmalarda CHP'de DP'nin bütün hizmetlerini inkâr eden yersiz ve manasız bir zihniyetin hâkim olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Celal Bayar'ın Amerika ziyaretinin küçümsemeye ve itibarsızlaştırmaya çalışarak muhalefet yaptığını zannettiği vurgulanmıştır. Mersin'de de muhalefeti eleştiren konuşmalar yapılmıştır¹³⁴⁸. 15 Nisan'da Bafra'da yapılan mitingde konuşan DP mebuslarından Tevfik İleri'ye göre senelerce açlık ve sefalet çeken millet DP iktidarında refaha kavuşmuştur. Türkiye bir tarım ülkesi olduğu halde, CHP iktidarında dışardan buğday ithal edilmek zorunda kalınmıştır. “*Millet kazanırsa devlet de kazanır; bu D.P. iktidarı için bir paroladır. İman ve azmimiz her zamankinden kuvvetlidir*” diyen Tevfik İleri, azim ve gayretle Türkiye'nin yakında çok daha güçlü hale geleceğini söylemiştir¹³⁴⁹.

16 Nisan'da Adana'da yapılan mitingde konuşan Sinan Tekelioğlu “*2 Mayıs'ta nikahımız var. (...) Bize mani olmak isteyenleri yerlere sereceğiz*” demiştir¹³⁵⁰. 17 Nisan'da Eskişehir'de yapılan mitingde konuşan Nafia Bakanı Kemal Zeytinoğlu, kendilerinden emin oldukları için huzurla insanların karşısına çıktığını, iktidara geldikleri günden beri milletin saadeti ve refahı için çıktıklarını söylemiştir. DP iktidarının icraatlarıyla ilgili rakamlar veren Zeytinoğlu, 27 yıl iktidarda kalmış CHP'nin iktidara gelmesi durumunda çalışacağını söylediğini ancak vatandaşların “*sınıfta kalmış tembel bir talebeye not vermeyeceklerini*” ifade etmiştir. Daha sonra

¹³⁴⁷ Zafer, 5 Nisan 1954, s.1, 2.

¹³⁴⁸ Zafer, 12 Nisan 1954, s. 1, 4, 5.

¹³⁴⁹ Zafer, 16 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹³⁵⁰ Vatan, 18 Nisan 1954, s. s. 1.

konuşan Maliye Bakanı Hasan Polatkan da, CHP'nin dünyada benzeri olmayan Varlık Vergisi'yle suçsuz insanları hapsedtiğini ve sürgüne gönderdiğini belirtmiştir. İnönü'nün vaatleri arasında bulunan Muamele Vergisi'nin Meclis'te ele alındığından ve kaldırılacağını söylediği Hayvan Vergisi'nin kaldırıldığından haberi olmadığını söylemiştir. Son sözü milletin söyleyeceğini, millet uygun görürse DP'nin çalışmaya devam edeceğini vurgulayan Polatkan konuşmasını; "*Hak ve hakikati gören D.P. iktidar yolundadır*" cümlesiyle tamamlamıştır¹³⁵¹.

Menderes Erzurum'da konuşuyor. *Zafer*, 23 Nisan 1954, s. 4.

Başbakan Adnan Menderes, 19 Nisan 1954'te Erzurum, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu ve Samsun'u kapsayan bir yurt gezisine çıkmıştır¹³⁵². Erzurum'da yapılan mitingde yanında Meclis Başkanı Refik Koraltan, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Nafia Bakanı Kemal Zeytinoğlu da vardır. Konuşmasında başbakan olduktan sonra ilk ziyaretini Erzurum'a yaptığını, zor koşullar altında geçen bu gezide gördüğü sevgi ve sıcaklığı unutmadığını, tekrar Erzurum'da olmanın ve aynı coşkuyu görmenin kendisini çok mutlu ettiğini söylemiştir. 1954 milletvekili Genel Seçimi için vatandaşla ilk temasa buradan başladığını ve bunu bir hesap verme olarak gördüğünü belirtmiştir. Menderes, ilk gelişinde halktan dinlediği şikâyetlerden, yaşanan sıkıntılardan ve DP'nin baraj, su, elektrik ve yol icraatlarından söz

¹³⁵¹ *Zafer*, 18 Nisan 1954, s. 1, 4.

¹³⁵² *Zafer*, 19 Nisan 1954, s. 1, 6; Giresun'da Bayındırlık Bakanı'nın konuşması sırasında üstü seyircilerle dolu taş bir setin yıkılması sonucu 4 kişi öldü, 15 kişi yaralanmıştır. *Vatan*, 24 Nisan 1954, s. 1, 6; *Hürriyet*, 24 Nisan 1954, s. 1, 7; *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1954, s. 1, 3.

etmiştir¹³⁵³. “Partimiz yalnız dört senelik icraatıyla CHP’nin toplam yekûn icraatının karşısına çıkıp rakamlarla dövüşmek imkânına sahiptir” diyen Menderes¹³⁵⁴, iktidarlarının ilk günlerinde DP’yi vaatlerini yerine getirmemekle eleştiren muhalefetin şimdi de yapılan işlerin çokluğundan şikâyetçi olduğunu ve ülke ekonomisinin bunları kaldıramayacağını savunmuştur. Basını ve Meclis’in hür olmadığını, antidemokratik kanunların uygulandığı, partizan bir idare sürdüren DP’nin vatandaşları siyasal olarak sınıflara ayırdığı, ona göre hizmet sunulduğu ve iç güvenliğin bozulduğu gibi iddiaları dile getirmiştir. Bu iddialarla ilgili Menderes; “Şarkı bir türlü, garbı başka türlü tehdit altında bulunduran, kendi partisinden olmayanları vatan haini (...) telakki eden, siyasal rakiplerini yok etmek için türlü tertipler icad eden sanki kendisi değilde başkasıdır” diyerek İnönü’yü eleştirmiş ve sormuştur: “1946 Seçimlerini milli bir facia haline getiren, hürriyet devrine girilirken dahi Arslanköy, Senirkent gibi nice facialarla vatandaşları inim inim inleyen bu zatın bahsettiği iç emniyet ne olsa gerek?” İnönü’nün iktisadi meseleleri anlayacak kapasitede olmadığını savunmuş ve “Bu zat (...) memleketin iktisadiyatını ve maliyesini seneler boyunca gaflet ve cehalet baskısı altında bırakmıştır” demiştir¹³⁵⁵.

Menderes’e göre ziraatin ve sanayinin gelişmesinin önündeki en büyük engel de İnönü’dür. Eğer DP iktidarı iki yıl daha sürecek olursa ortaya çıkacak gelişmelerden dolayı milletin kendilerinden hesap soracağından korktuğu için, muhalefet iktidarın icraatlarını engellemeye çalışmaktadır. Menderes, 1950’de Türkiye’nin tek başına ve sınırlarını koruyabilecek güçte mi diye bakılan ve SSCB’nin toprak ve üs talep ettiği bir ülke iken; 1954’te Kore Savaşı’da kendini kanıtlamış, toprak taleplerinin geri çekildiği, NATO ve Ankara Paktı üyesi bir ülke haline geldiğini savunmuştur¹³⁵⁶. “Kahraman Erzurumlular” diyerek konuşmasına başlayan Meclis başkanı Refik Koraltan da şehrin tarihsel onurundan ve uzun yıllar ihmal edildiğinden ancak DP iktidarıyla yeni bir dönem başladığından söz etmiştir. Bu nedenle vatandaşın

¹³⁵³ Zafer, 20 Nisan 1954, s. 1, 5.

¹³⁵⁴ Cumhuriyet, 20 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹³⁵⁵ Zafer, 20 Nisan 1954, s. 1, 5.

¹³⁵⁶ Zafer, 20 Nisan 1954, s. 1, 5; Milliyet, 20 Nisan 1954, s. 1, 7; Başbakan Menderes, Erzurum’da miting yaparken, Zonguldak, Adana, Gaziantep ve Gümüşhane’de de DP mitingleri vardır. Zafer, 20 Nisan 1954, s. 1, 2.

hürriyetini gaspeden ve “ocağını tüttürmeyenler” hakkında gerekeni yapacağından emin olduğunu söylemiştir¹³⁵⁷.

Menderes'in seçim konuşmasını dinleyen kadınlar. *Hürriyet*, 27 Nisan 1954, s. 1.

DP adına propaganda yapmak için meydanlara çıkan bir başka isimde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dı. Bayar bu süreçte sırasıyla Kayseri, Sivas, Samsun, İstanbul, Bandırma, Kemalpaşa, Karacabey, Bursa, Orhangazi, Gemlik, İzmit, Adapazarı, Sapanca, Düzce, Bolu, Batman, Diyarbakır, Adana, Mersin, Hatay, Eskişehir ve yeniden İstanbul olmak üzere 22 yere gezi gerçekleştirmiştir.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar; “*Tekrar seçilebilmek için adaylığımı koymak mecburiyetindeyim. Ve aday Celal Bayar olarak da, konuşmak zorundayım.*” gerekçesiyle seçim propagandası yapmaya başlamıştır. Bu propaganda çalışmaları bazı yerlerde temel atma veya açılış törenleri şeklinde görünmektedir. Bunlardan ilk seyahati Bursa'ya olmuştur¹³⁵⁸. Bayar, Merinos fabrikasının ilave binasının açılışı

¹³⁵⁷ Zafer, 20 Nisan 1954, s. 1, 5; İnönü, Kayseri'de yaptığı konuşmada, Menderes'in Erzurum'da dile getirdiği iddialara şu sözlerle cevap vermiştir: “*Mesuliyet hissi taşıyan bir insanın söyleyecekleri böyle mi olur? Sıkıştılar mı, iftirayı çare sayıyorlar. Sen şöyle yaptın, sen böyle yaptın diyorlar. Benim yaptıklarım meydandadır. Bellidir. Ama onlar dört seneden beri kurtuluş çaresi bunu zannederek hep bu sözleri söyler dururlar. Başbakan Erzurum'da bir şeyler söylemiş. Adana'da iken gazetede okudum. Biz, fena üslupta kötü tertipte bir kimseyi takip etmeyiz. Onları kendi hallerine bırakıyorum. Bir hafta sonra millet cevabı verecektir. Bunlar israf politikası içinde aciz kalmış, darda kalmış iktidarların çare aramalarıdır. Ama bunu yaptırmayacağız. İktidara gelirse düzelterek. Gelmezsek yakından takip edeceğiz. Bununla her zaman uğraşacağım. Bırakmam yakalarını...*” *Yeni Ulus*, 22 Nisan 1954, s. 1, 3. “*Başbakan Af Kanunu'ndan bahsediyor. Af Kanunu'ndan kendisi istifade etmiştir. İç emniyet var mı, yok mu? Pek güçlerine gitmiş. izah edeyim. Bakın ne diyor Başbakan: 'Bu memlekette istibdat ve mutlakiyet idaresinin temsilcisi olan zatın dolaşması...' Kimmiş bu zat? Istibdat ve mutlakiyet idaresinin temsilcileri, dalkavuk beslerler. Ben, benim dehamdan, benim memleketi ihya ettiğimden bahseden kendileri gibi dalkavukların suratına tekrar vuruyorum. Beni tehdit edenlere söylüyorum. Tecrübe edeceklerdir. İsmet İnönü'nün ölüsü, dirisinden çok kuvvetlidir...*” *Yeni Ulus*, 23 Nisan 1954, s. 1, 4; *Yeni Sabah*, 23 Nisan 1954, s. 1, 7; *Vatan*, 23 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹³⁵⁸ Aydemir, a.g.e., s. 143.

için geldiği Bursa’da büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Açılıştan sonra kent merkezinde yapılan mitingde önce İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı konuşmuştur. İktidarlarında yapılan hizmetleri anlatmış ve “*Demokrat Parti iktidarı memleketimizin iktisadi bünyesini bir çağ değiştirir gibi değiştirmiş, vatanın iktisadi hayatında bir mucize yaratmıştır*” demiştir. Daha sonra konuşan Bayar, neden meydanlarda olduğunu açıklamıştır. Siyasi hayatının devamının mensubu olduğu partinin mukadderatına bağlı olduğunu, dolayısıyla halkla buluşmak zorunda olduğunu belirtmiş ve 4 yılda yaşanan gelişmelerin parçası olmaktan duyduğu memnuniyeti anlatmıştır. Bayar daha sonra Kemalpaşa’da vatandaşlara hitap etmiştir. Bursa milletvekili olarak halkın karşısına çıktığını ve konuştuğunu söyleyen Bayar, “*Benim davam, sizin davanızdır (...) Benim davam milli iradenin tam manasile tecellisidir. Millet kayıtsız şartsız haklara sahip olmasıdır*” demiştir. Temelleri Atatürk zamanında atılan demokrasi ve milli hâkimiyetin gücünü halktan aldığını savunan Bayar’ göre, büyük bir kalkınma içinde olan ülkede, iç politika emniyet içerisindedir. Ordusunu modern silahlarla donatmış, NATO üyesi Türkiye’nin dünyada ayrı bir saygınlığı vardır. Bütün bunlar birlikte düşünüldüğünde vicdan sahibi olan herkesin, 1950 yılına göre 1954 yılında ülkenin ne durumda olduğuna karar vermesi ve oyunu ona göre kullanması gerekirdi. Bayar, “*Sizler hakimiyetinizi bilen insanlarsınız. İnandığınız idealin programını tetkik ederek, hareket tarzını bilecek ve ondan sonra reyinizi kullanacaksınız*” sözleriyle konuşmasını tamamlamıştır¹³⁵⁹. Daha sonra Karacabey’e geçen ve halka hitap eden Bayar, seçim üzerinde durmuştur. İktidarın halkın güvenini boşa çıkarmadığını belirtmiş ve “*İyi yoldayız, ruhumuz aydınlıktır. Prensiplerimiz yerindedir. Çünkü Türk milletinden ilham almak suretiyle çalışıyoruz*” demiştir¹³⁶⁰.

Başbakan Menderes 20 Nisan’da Bayburt, Gümüşhane ve Trabzonda mitingler düzenleyerek propaganda çalışmalarını sürdürmüştür¹³⁶¹. Trabzon’da yaptığı konuşmada, İnönü’nün iktidarı tenkit etmek için değil, vehimleri tahrik etmek için konuştuğunu söylemiştir¹³⁶². CHP liderinin “*memleketi satıyorlar*” diye yer yer yaptığı eleştirilere karşı “*Kim, neyi kime bağışlıyor?*” diye sormuş ve bu sorusuna

¹³⁵⁹ Zafer, 21 Nisan 1954, s. 1, 6; Vatan, 21 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹³⁶⁰ Zafer, 21 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹³⁶¹ Zafer, 21 Nisan 1954, s. 1, 6, Menderes, DP’nin iktidarı koruması durumunda Bayburt’un il olacağını müjdeledi. Vatan, 21 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹³⁶² Vatan, 22 Nisan 1954, s. 1, 6; Milliyet, 21 Nisan 1954, s. 1, 7.

cevap beklediğini açıklamıştır. “*Aksi takdirde kendisine her yerde jurnalcidir demekte devam edeceğim. Yüzümüz aktır. Bize karşı yapılan tezvirler söyleyenlerin ve yapanların kendi yüzlerinin karaları olsun*” demiştir. Yabancı Sermaye Kanunu’nu kapitülasyona benzeten CHP’nin iktidar olması durumunda bunu kaldıracığı vaadinde bulunduğunu söylemiş ve eğer kanun kapitülasyon getiriyorsa, bunu bu kadar kolay nasıl kaldıracıklarını sormuştur. İnönü’nün yalanlarıyla halkı zehirlediğini ileri sürmüş ve bu durumu “*O, vicdanlara şüphe zehiri akıtmak için heryeri milli jurnalci halinde dolaşmaktadır*” sözleriyle vurgulamıştır. Menderes, Varlık Vergisi gibi Türk mali tarihinde yüz karası olan bir vergi çıkararak ve bu vergiyi ödemeyenleri barbarca sürgüne, çalışma kamplarına sevk etmiş insanların “*Bugün bu memlekette vergi zulmü var ederken nasıl olup da utanmadıklarına şaşıyorum*” demiştir¹³⁶³. 20 Nisan’da Burdur’da yapılan mitinge katılan Ticaret ve İktisat Bakanı Fethi Çelikbaş da geçim darlığıyla ilgili konuşmuştur. “*C.H.P.’nin hayatı ucuzlattığı devirlerde hangi köylü vatandaşı çocuğunun ayağına bir pabuç alabilmiştir? O zamanlar ceplerinde sigara parası bile bulunmayan yüzbinlerce köylü vatandaşın bugün Yenice içmekte olduğu bir hakikattir*” demiştir¹³⁶⁴.

21 Nisan’da İzmit ve Adapazarı’nda vatandaşlara seslenen Cumhurbaşkanı Celal Bayar, ülkenin iktisadi açıdan büyük bir gelişme gösterdiğine dair konuşmalar yapmıştır. Adapazarı’nda yaptığı konuşmada vilayet merkezinin Sakarya olacağını müjdelemiştir¹³⁶⁵. Ankara’ya dönmeden önceki son mitingini Bolu’da yapan Celal Bayar, geçen dört yılda ülkede güzel gelişmeler yaşandığını, milletin demokratik olgunluğunun oldukça yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir. Yaklaşmakta olan seçimlerle ilgili olarak şu tavsiyede bulunmuştur: “*Kime oy vereceksiniz? Bu düşünce altında elinizi vicdanınıza koyun. 1950’den bu yana dahili, harici, iktisadi ve mali işleri düşünerek bundan evvelki devreye nazaran bir mukayese yapın ve reylerinizi ona göre kullanın.*”¹³⁶⁶ Bu sırada Başbakan Menderes, Rize’de propaganda çalışmalarına devam etmekteydi. DP’nin ülkenin kalkınmasını amaçladığını ve bu uğurda çalıştığını, başka bir düşüncelerinin olmadığını; “*Bizim için iktidarda bulunmak, saltanat ve safa sürmek, tam aksine bin türlü müşkülü*

¹³⁶³ Zafer, 23 Nisan 1954, s. 1, 4.

¹³⁶⁴ Zafer, 21 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹³⁶⁵ Milliyet, 12 Nisan 1954, s. 1, 7; Vatan, 22 Nisan 1954, s. 1, 6; Zafer, 22 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹³⁶⁶ Zafer, 23 Nisan 1954, s. 1, 6; Vatan, 23 Nisan 1954, s. 1, 7.

iktihaz ederek asil milletimizin hizmetine koşmaktır” sözleriyle açıklamıştır¹³⁶⁷. Rize’den Ordu’ya geçen ve yapılan mitingde konuşan Başbakan Mendres, muhalefetin Türkiye’nin diğer ülkeler nezdinde itibarının kalmadığına yönelik eleştirilere cevap vermiştir. Fransa, İngiltere, Almanya ve Hollanda’nın Türkiye’ye yaptıkları ve yapmaya devam ettikleri yatırımları anlatmıştır. Hirfanlı Barajı, Gediz ile Akçay-Temel Barajı, Ankara-Zonguldak Demiryolu Hattı ve Mersin Limanı bunlardan bazılarıdır. Dolayısıyla muhalefetin propagandasının yalanlardan ibaret olduğunu belirten Menderes, *“Türkiye’nin Kanuni devrinden beri bugünkü kadar dış itibara hiçbir zaman sahip olmamıştır”* demiştir. Muhalefetin amacının maziyi unutturmak ve kendi suçlarını örtmek olduğunu ancak milletin bu hataya düşmeyeceğini ifade etmiştir¹³⁶⁸.

23 Nisan’da miting yapılan bir başka yer de Kayseri’dir. Mitingde yaklaşık 15.000 kişiye konuşan TBMM Başkanı Refik Koraltan, muhalefetin meydanlarda söyledikleri sözlerin samimi olmadığını, iyi niyetten bahsedenlerin geçmişte yaptıkları baskı ve hareketleri milletin unutmayacağını söylemiştir¹³⁶⁹. Diyarbakır’ın Bismil ilçesinde konuşan Dahiliye Bakanı Ethem Menderes’de, önce halktan gelen davet telgrafından duyduğu memnuniyetten dile getirmiştir. Daha sonra trenden inerken duyduğu *“Yaşasın yeni zihniyet”* sözünün ne anlama geldiğini açıklamıştır. Hükümetin bir bakanı olan kendisinin bir fert, bir vatandaş olarak halkın içinde olduğunu, aynı zamanda iktidar olma yetkisini kendilerine milletin verdiğinin bilincinde olduklarını söylemiş ve eklemiştir: *“Hükümet olarak hizmetinizdeyiz. İşte yeni zihniyet budur.”*¹³⁷⁰

24 Nisan’da Samsun’da yapılan mitinge katılan Başbakan Menderes, ağırlıklı olarak CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün, kendisinin Erzurum mitingindeki sözleriyle ilgili eleştirilerine cevap vermiştir. Muhalefet liderinin, Erzurum’da söylediği sözlerini çarpıtarak, kendisini orduya iftira atmakla ve haksız yere saldırmakla itham ettiğini savunmuş¹³⁷¹ ve *“Ben şanlı ordumuzun milletimizin en aziz ve medarı iftihar olduğunu kendisinden on kat daha ziyade takdir eden bir vatan evladayım”* demiştir.

¹³⁶⁷ Zafer, 22 Nisan 1954, s. 1, 4.

¹³⁶⁸ Vatan, 24 Nisan 1954, s. 1, 3; Zafer, 24 Nisan 1954, s. 1, 6; Milliyet, 24 Nisan 1954, s. 1.

¹³⁶⁹ Zafer, 24 Nisan 1954, s. 1, 5.

¹³⁷⁰ Zafer, 24 Nisan 1954, s. 6.

¹³⁷¹ Vatan, 25 Nisan 1954, s. 1, 7.

CHP döneminde perişan bir hale düşürülen ordunun kendi dönemlerinde tekrar saygın ve güçlü hale geldiğini iddia etmiştir. Menderes'e göre, "*Biz sizi harbe sokmadık, harb korkunç bir şeydi, onu başaramazdık*" sözleriyle CHP'nin kendi "*bozguncu ruh halini*" halka yaymaya çalışmaktadır. Ayrıca Menderes'e göre "*Biz sizi harbe sokmadık*" sözünün gerçeği yansıtmamaktadır. 1940 yılında ülkenin savaşa sokulmasının planlanmış ve halkın buna hazırlanması için metinler hazırlanmış ve kendisine de Eskişehir'e gitme görevi verilmişti. Ancak Fransa'nın teslim olmasıyla plan bozulmuştu. Daha sonraki yıllarda Türkiye'nin savaşa katılmaması ise İnönü'nün becerisinin değil savaşın akışının bir sonucudur. İnönü'nün sürekli savaşa katılmamakla övünmesi, övünülecek başka birşeyleri kalmamasından ve içinde buldukları bozguncu ruh haletinden kaynaklanmaktaydı. Bu bozguncu ruh halinden dolayı, orduya duyduğu güvensizliğinde bir göstergesi olarak, ülke savunmasını zaafa uğratacağı gerekçesiyle Kore Savaşı'na karşı çıktığı halde, bugün Kore'den söz ederken "*Kore Destanı*" demekteydi. Üstelik Kore'de Türk askerlerinin gösterdiği kahramanlık yurdumuza göz dikmiş olanlarında cesaretini kırmıştı. Menderes'e göre bunları gözardı eden İnönü, "*Milli Journalci, Erzurum nutkunu görmemiş olan vatandaşların ruhuna, seçimlere kadar üçgün dahi olsa, bir zehir saçmak*" amacındaydı¹³⁷².

Samsun mitingindeki konuşmasında CHP'nin mal varlığına el konulmasına değinen Menderes, CHP'den alınan malların listesini saymıştır: 1088 bina, 6 sinema, 32 mağaza, 222 arsa, 2 zeytinlik, 23 bağ ve bahçe, 1 konak, 2 matbaa, 4 kahvehane, 1 han, 11 dükkan, 4 karakol, 2 mescit, 1 kilise, 19 tarla. Daha sonra şu soruyu sormuştur: "*Bir partini elinde bu kadar mal nasıl olabilir?*" CHP'nin halkevlerine yardım adı altında topladığı ve 20 yıl boyunca harcadığı paraların toplamı yaklaşık 650.000.000 lirayı bulmaktaydı. CHP'nin propaganda çalışmaları için harcadığı paranın da eskiden kaçırılıp, saklanan paralar olduğunu söylemiş ve "*Yoksa bunların, teberrü ile mi, azasının verdiği aidatla mı yaşadıklarını sanyorsunuz?*" diye sormuştur. Muhalefeti "*kötürüm*" edecek hukuk dışı tedbirler alındığı eleştirilerine de karşı çıkan Menderes, milletin malının millete geri verildiğini söylemiş ve; "*CHP şimdi kötürüm mü oldu?*" MP'nin kapatılması kararının yargıyla ilgili ve temyiz yolu açık olduğu halde MP'nin başvurmadığını belirtmiştir. Menderes, "*siyaset zorbası*"

¹³⁷² Zafer, 25 Nisan 1954, s. 1, 4.

olarak nitelediği İnönü'nün Atatürk'ün ölümünden sonra ülkeyi ölüm sessizliğine soktuğunu ve milletin oylarını çalarak milletvekili ve cumhurbaşkanı olduğunu iddia etmiştir. DP'de cellatlar olduğunu ileri süren İnönü'ye şu çağrışı yapmıştır:” *Kendisine soruyorum, eğer zerre kadar haysiyet varsa bunların kim olduğunu söylesin.*”¹³⁷³

İnönü'nün Af Kanunu'nu DP'nin kendisi için çıkardığı şeklinde ifadeler kullandığını ileri süren Menderes, Kanunun devri sabık oluşturmamak için çıkarıldığını ve 1950 öncesini kapsadığını söylemiştir. “*Biz 1950'de ne cürüm işledik ki*” diye soran Menderes, Af Kanunu çıkarılıncaya kadar olan dönemde yaşanan rezaletlerden CHP nin sorumlu olduğunu vurgulamıştır. “*Tam bir emniyet ve hürriyet havası içinde memleketi bir hürriyet ve adalet havarisi gibi dolaşıp durmakta*” olduğunu savunduğu İnönü'nün sık sık ölümden korkmadığını söylemesi anlamsızdır. Öyle olsaydı bu kadar rahat dolaşamazdı. Ülke kaynaklarının “*giderayak*” ölçüsüzce harcandığı iddialarına rakamlarla cevap vermiş ve “*Bir vatana bir vatan daha kattık*” demiştir. Ayrıca “*giderayak*” sözünü de eleştiren Menderes, seçimin milli iradenin tecellisi demek olduğunu, onu da milletin bileceğini söylemiştir. Yabancı Sermaye ile ilgili vatani satma iddialarına da karşı çıkan Menderes; “*Memleket satılacak da, hükümet, Meclis ve halk eskârı gözlerini mi kapayacak?*” diye sormuş, muhalefetin Türkiye ile Afrika'yı birbirine karıştırdığını söylemiştir¹³⁷⁴.

24 Nisan'da Diyarbakır'da konuşan Celal Bayar, ülke meselelerinde garp-şark diye bir ayırım kabul etmediklerini, herkesi eşit gördüklerini ve sözkonusu vatan olduğunda herkesin tek yürek olduğunun örneklerinin tarihimizde çok olduğunu söylemiştir. Zaman zaman doğudaki insanların silahlandığı ve asayişin bozulabileceği şeklinde çıkan haberlerin adi bir politika olduğunu ve devletin masum

¹³⁷³ Zafer, 25 Nisan 1954, s. 1, 4. Başbakan Menderes, Samsun'da “*İnönü konuşmalarında herşeyden belli ki darlık içinde çırpınıyorlar, diyor. Bundan kurtulmak içinde bütün kaynaklarımızı giderayak sağa sola serpiyormuşuz. Hangi servet kaynağını kime verdik, söylesin. Memleketimizi, 3,5 senede dış ve iç emniyetçe iki misline, iktisatça iki misline çıkardık. Milli gelirimiz bir misli arttı. Bir vatana bir vatan kattık. Devlet gelirlerinde 1950'ye nazaran her gün 4 milyon lira bir fazlalık vardır. Bütçemiz iki misline çıktı. Darlığımız bu mudur?*” diyerek cevap vermiştir. *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1954, s.2.

¹³⁷⁴ Zafer, 25 Nisan 1954, s. 1, 4; Menderes, Havza'dan geçerken İnönü'yü karşılamak için hazırlık yapan CHP'lilerin elinde “*Demokrasi yok eden Menderes seni istemiyoruz*” yazılı bir döviz görünce arabasını durdurmuş ve halka hitap etmek için bir evin damına çıkmış ve Sokakları dolduran Havzalılara “*Reylerinizi kime isterseniz verin, yalnız Allah'ın size doğru yolu göstermesini temenni ederim. Memleket için hayır, Menderes'te ise Menderes, başkasında ise başkası kazansın*” demiştir. *Hürriyet*, 25 Nisan 1954, s. 1, 7.

insanları korumaya muktedir olduğunu belirtmiştir. Şarkta bir irtica olacağına inanmadığını söyleyen Bayar, “*Din mukaddes bir mefhumdur. İnsanların vicdanlarında Kemal bulur ve herkes mukaddes dininden dolayı ancak Allah ile karşı karşıyadır*” demiştir. Yaklaşmakta olan seçimlere değinen Bayar, herkesin elini vicdanına koymasını ve ülkenin 1950’deki hali ile 1954’teki halini kıyaslamasını, reyini ona göre kullanmasını istemiştir¹³⁷⁵. DP’nin yatırımlarında doğu-batı ayrımı yapmadığını vurgulayan birlik beraberlik mesajı veren Bayar eğitim alanındaki icraatlar hakkında ayrıntılı bilgi vererek, doğuda Atatürk Üniversitesi’nin kurulacağını belirtmiştir¹³⁷⁶.

25 Nisan’da Ege’ye çıkarma yapan Menderes, öğleden önce Manisa’da, öğleden sonrada İzmir’de konuşmuştur. Manisa mitinginde, muhalefetin “*vatanı satıyorlar*” şeklindeki suçlamalarının şeref ve haysiyetten uzak bir tutum olduğunu, muhalefetin önde gelenlerinin bu sözleri söylerken alt kademedekilerin şehir ve kasabalarda daha ağır ifadeler kullandıklarını savunmuştur. Muhalefetin propaganda anlayışını şu sözlerle özetlemiştir: “*Bugünkü siyaset mücadelelerinde ne programlar, ne de memleket meseleleri ele alınmaktadır. Sadece haysiyete ve mukaddesata ve şerefe tecavüz edilmektedir.*” 1950’de yapılan seçimi “*tek parti tahakkümüne karşı bütün bir milletin kıyamının neticesi*” olarak ifade eden Menderes, yaklaşmakta olan 1954 Milletvekili Genel Seçimi’nin de 1950’den beri elde edilen kazanımların kaybedilmesine yol açabileceğinden dolayı önemli bir nokta olduğunu belirtmiştir. Menderes’e göre tehlikeyi anlamak için CHP’nin propagandalarına bakmak yeterlidir ve söylemler, eski zihniyetinden hiçbir şey kaybetmemiş olan muhalefetin tekrar iktidar olması durumunda “*bu milletin talihini köhne tahakküm duygularıyla yeniden karartma yoluna gidebileceklerini*” göstermektedir. Muhalefet yalan, iftira ve dedikoduyu mübah gören, vatan ve millet çıkarlarını hiçe sayan bir siyaset anlayışına sahipti ve bu tutumu halkın DP’ye daha fazla ilgi göstermesine neden olmaktadır. “*Bunlar aynı zamanda akılsızdır. Ve Türk milletini de akılsız saymaktadır*” diyen Menderes’e göre, ister tarım, ister sanayi her alanda yaşanan kredi kullanımının genişlemesinin iş ve istihdam artışı demek iken muhalefetin bunu vatandaşın iflasın eşliğine gelmesi olarak çarpıtmaktaydı. İnönü ve muhalefetin bu yaklaşımını “*Uzun hayatları müddetince devlet işlerinde ağır mesuliyetler yüklenmiş insanların bu*

¹³⁷⁵ *Milliyet*, 25 Nisan 1954, s. 1, 7; *Vatan*, 25 Nisan 1954, s1, 6; *Zafer*, 25 Nisan 1954, s. 1, 5.

¹³⁷⁶ Konuşmanın tamamı için bkz. *Zafer*, 25 Nisan 1954, s. 1, 5.

derece aşığı yalanlara ve iftiralara tenezzül etmelerini vicdan kabul etmek istemiyor fakat ne çare ki bu bir hakikattir” sözleriyle değerlendirmiştir¹³⁷⁷.

İzmir mitinginde yaklaşık 100.000’den fazla kişiye hitap eden Menderes, adeta gövde gösterisi yapmıştır. Konuşmasında CHP’nin propaganda anlayışının ahlaksızca olduğundan yakınmıştır. “İktidara “vatanı satıyorlar” demenin halkı isyana çağırarak olduğunu savunmuş ve CHP’yi şu sözlerle millete şikayet etmiştir.

“Bu günkü seçim heyecanından istifade etmek maksadıyla ve ne koparabilirsem kârdır düşüncesiyle bu şekilde hareket etmelerini Türk millet huzurunda protesto ediyorum. Hiçbir Türk hükümeti vatanını satmaz. Bunlar ne biçim insanlardır ki bu memleketin serbest reylerinizle seçtiğiniz evlatlarınıza, dilsiz ve mesnetsiz, pervasızca mütemadiyen kara çalmakta ve körolası ihtiraslarını duyurmak için tecavüz ve hakaretin en büyüklerini yapmaktadır.”¹³⁷⁸

İktidarın muhalefi “kötürüm” edecek adımlar attığı iddialarının temelinde Menderes’e göre CHP’nin haksız yollarla edindiği ancak millet iade edilen mallar vardı. Normalde partiler ruh ve ideal birliğine dayanırdı ancak CHP’de ise partiyi para ile kıymetlendiren bir zihniyet vardı. 1950’de CHP’nin elinde bulunan malların toplamı 500.000.000’den fazlaydı. Dünya üzerinde bu kadar çok mal varlığı olan başka bir partinin varlığı ne görülmüş, ne de duyulmuştur. Bu malların menşei ise milletten gaspa dayandığından, bunların millete iadesi demokrat, tarafsız ve halkçı bir anlayışın gereği idi. Haysiyet ve Şerefleri Koruma Kanunu’nun muhalefeti susturmaya dönük olmadığını, bunun nasıl yapılabileceğini herkesten daha iyi bilen CHP, hürriyet ortamından yararlanarak tahrik dolu ve zehirleyici propaganda yapmaktaydı. Yabancı Sermaye ve Petrol Kanunu ile diğer kanunlar arasında doğrudan bir bağlantı yoktu. Bu kanunlar hazırlanırken ülke çıkarları esas alınmıştı. Menderes’e göre kanunların aceleye geldiği, süresinin sonuna gelmiş “gidici” bir iktidarın bu kanunları çıkarmasının yanlış olduğu şeklindeki iddialar, “gidici-gelici” iktidar gibi şeyler “safsata”dan ibarettir. Çünkü iktidar son gününe kadar görevinin başındaydı ve seçimle değişinceye kadar “hükümet olmanın bütün salâhiyetlerini muhafaza eder ve icabında kullanır. Hatta icabederse yeni seçimlerden (...) 15 gün evvel Meclisi toplantıya çağırır ve harp kararı dahi verir”di¹³⁷⁹.

¹³⁷⁷ Zafer, 26 Nisan 1954, s. 1, 6; Vatan, 26 Nisan 1954, s. 1, 3.

¹³⁷⁸ Zafer, 26 Nisan 1954, s. 6; Milliyet, 26 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹³⁷⁹ Zafer, 26 Nisan 1954, s. 6; Vatan, 26 Nisan 1954, s. 1, 3.

Menderes, Ege’de iken Bayar’da Çukurova bölgesinde propaganda çalışmalarını sürdürmüştür. Bayar, Adana’da vatandaşlarla biraraya gelmiş, konuşmasında iktidarın geçen dört yılda su politikası doğrultusunda yapılan çalışmalardan; Seyhan, Hirfanlı, Gediz ve Kemer barajlarından söz etmiştir. Çiftçinin buğdayını değerinden almalarının bazı kesimleri rahatsız etmekte olduğunu ancak bu konuda kararlı olduklarını ve “*Köylünün ve çiftçinin tamamıyla borcunu silip küpünü dolduruncaya kadar*” devam edeceklerini söylemiştir¹³⁸⁰. Ülkede yaşanan değişim ve iktidarın icraatlarından rahatsızlık duyanlar olduğunu söylemiş ve “...*bizi eteğimizden çekmek istiyorlar. Biz artık bu nevi ortaçağ düşüncelerinden bıktık usandık. Bu asil milletin çalışıp kazanmak, mesut olmak hakkıdır*” diyerek kararlılıklarını vurgulamıştır. Yabancı Sermaye ve Petrol Kanunu konusunda muhalefetin halkı aldattığını, vatani satmak gibi asılsız iddialarla iktidarı suçladığını ve ülkenin kalkınması için bunlara ihtiyaç duyulduğunu aksi takdirde kalkınmanın yüzlerce yıl sürebileceğini söylemiş ve ilave etmiştir: “*Ancak bedava kahraman olmak istiyorlar. Sanki kendilerinden başka bu memleketin hayrını düşünecek başka kimse yokmuş gibi bir düşünce yaratarak bir seçim taktiği yapmak istiyorlar.*” Muhalefetin Kore Savaşı öncesinde de “*sizi felakete sürüklüyorlar*” şeklinde olumsuz propaganda yaptığını ancak sonucun ortada olduğunu söylemiş ve sormuştur: “*Netice ne oldu? Kore Savaşı, Türk millet için felaket mi oldu?*” Vatandaşlar bu sözleri uzun süre alkışlamıştır. Bankacılık sektörü ve kredi kullanımının ülke menfaati doğrultusunda yapılanları anlatmıştır. İşçi sağlığıyla ilgili icraatlarla ilgili rakamlar vermiştir. Seçimlerde vatandaşların cesaretine ve ferasetine güvendiklerini belirterek konuşmasını tamamlamıştır¹³⁸¹.

Mersin Limanı’nın temel atma törenine Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan, Nafia Bakanı Kemal Zeytinoglu ve çok sayıda davetli

¹³⁸⁰ Şemseddin Günaltay, İstanbul Büyükçekmece’de yaptığı bir konuşmada, DP’nin propaganda afişlerini de kullanarak, buğday fiyatları üzerinden CHP’yi eleştirmesine; “*Bugünkü iktidar buğdayı otuz kuruşa aldım diye iftihar ediyor. Bizim zamanımızda buğday 28 kuruştur. Fakat bir kilo kahve on kilo buğday ile alınıyordu. Bugün aynı kahveyi almak için elli kilo buğday vermek lazımdır. Hakkını vermek lazımsa, bugün buğdayı 45 kuruştan almak lazımdır. Refaha kavuşturacağız dedikleri köylü borçludur, arazileri bankalara merhundur. Bize düşen vazife, köylüyü bu borçtan kurtarmak olacaktır. Biz, söylediğimiz sözün manasını bilen ve kuru vaat etmeyen insanlarız*” sözleriyle cevap vermiştir. *Yeni Ulus*, 7 Nisan 1954, s. 1, 3; *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹³⁸¹ *Zafer*, 26 Nisan 1954, s. 1, 6; 21 Nisan’da DP Kadın Kollarının Adana’da düzenlediği mitinge binlerce kadın katılmıştır. Mitingde cemiyet hayatında kadınlara düşen vazifenin önemi belirtilmiş ve muhalefetin propagandaları eleştirilmiştir. *Milliyet*, 22 Nisan 1954, s. 1, 7; *Vatan*, 22 Nisan 1954, s. 1, 7.

katılmıştır. Nafia Bakanı yaptığı konuşmada, Meşrutiyetten beri düşünülen ancak bir türlü başarılmayan Mersin Limanı'nın temel atma törenini gerçekleştirdiklerinden dolayı duyduğu mutluluğu anlatmıştır. Bayar'a göre DP iktidarının icraatlarıyla vatandaşın üzerine çöken korku ve itimatsızlık havası dağılmıştır. Yaşanan gelişmelerden rahatsızlık duyan bazı çevreler, önce bunların başarılamayacağı propagandası yapmış ve bunların “*birer seçim borusu olduğunu avaz avaz ilana yeltenenler olmuştur. Ancak göz kamaştırıcı*” eserler birer birer ortaya çıkmaya başlayınca bu seferde “*zavallılaşılarak*” kendilerine bir parça olsun hisse çıkarmak için “*bunların etüt ve projelerini biz yapmıştık, biz hazırlamıştık*” demeye başlamışlardı. Celal Bayar daha sonra Mersin Limanı'nın neden gerektiği ve yaşanan zorluklar üzerinde durmuştur¹³⁸². Aynı gün ülkenin pekçok kentinde DP mitingleri vardı. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, İstanbul'da yapılan bir mitingde konuşurken, Elmadağ ve Kırıkkale'de yapılan mitinglerde O. Ş. Çiçekdağ, Seyfi Kurtbek ve Aliye Temuçin halka hitap etmişlerdir¹³⁸³.

Propaganda faaliyetlerinde son günlerinde seçim çalışmalarına ağırlık veren DP ülkenin dört bir yanında mitingler düzenlemiştir. Çanakkale'de İnhisarlar Bakanı E. Kalafat ve Eski Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras¹³⁸⁴; Malatya'da Meclis Başkanı Refik Koraltan halka hitap etmiştir¹³⁸⁵. Afyon, Havza, Menemen ve Kırşehir'in Kaman ilçesinde de mitingler yapılmıştır¹³⁸⁶. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Eskişehir yolunda yoğun sevgi gösterileri nedeniyle Haymana ve Silivri'de halka teşekkür konuşması yapmak zorunda kalmış ve daha sonra Eskişehir'de vatandaşlara hitap etmiştir. Vatandaşlardan Eskişehir'de yaşanan değişim ve gelişmeyi göz önünde

¹³⁸² Zafer, 26 Nisan 1954, s. 6; Celal Bayar'ın yaptığı açılışlar ve katıldığı mitinglerdeki konuşmalarıyla ilgili CHP Seyhan İl Başkanı Dr. Kemal Satır, savcılığa suç duyurusunda bulunmuş ve dava açılmasını talep etmiştir. Şikayet dilekçesinde Cumhurbaşkanı Bayar'ın, kendisinde itiraf ettiği gibi, açıkça seçim propagandası yaptığını iddia etmiştir *Vatan*, 28 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹³⁸³ Zafer, 26 Nisan 1954, s. 1, 5.

¹³⁸⁴ Tevfik Rüştü Aras, Atatürk'le beraberliğinin 31 yıl sürdüğünü, ölümünden sonra yerine geçenlerin Atatürk'ün yolundan saptığını görünce, kendisinin de onlardan ayrıldığını belirtmiştir. Bugünkü CHP'nin Atatürk'ün CHP'si olmadığını söylemiş ve “*Benim temennim odur ki İttihat ve Terakki şartlar değişince nasıl tarihe tevdi edilmişse C.H.P. de tarihe terkedilmelidir*” demiştir. *Vatan*, 26 Nisan 1954, s. 1, 3.

¹³⁸⁵ Refik Koraltan, Malatya'da DP'nin icraatlarını anlattıktan sonra halktan şu sözlerle destek istemiştir: “*Eğer yarının mesut Türkiye'sinin (...) iktisadi ve diğer sahalarda dev adımlarla ilerlemesini yakın bir gelecekte müreffeh bir vatanın doğmasını arzu ediyorsanız, aklınızın ve vicdanınızın sesine uyarak sizleri işgal etmek isteyenlere, dalaletle sürüklemek isteyenlere kulak vermeden takdirinizi kullanarak reylerinizi verir ve vatani vazifenizi yerine getirirsiniz.*” *Zafer*, 27 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹³⁸⁶ *Zafer*, 27 Nisan 1954, s. 1, 6.

tutmalarını istemiştir. Bütün yurttta benzer gelişmelerin yaşandığını, bundan dolayıda büyük bir haz duyduğunu ve yeni icraatlar için kendilerini teşvik ettiğini söylemiştir. Yaklaşan seçimlerle ilgili vatandaşlara uyarıda bulunan Bayar, Meclis'teki şahısların değil parti programlarının ülke geleceği üzerinde önemli rol oynadığını, bu nedenle vatandaşların karma listelerden uzak durmalarını ve parti listesini değiştirmeden onaylamalarını istemiştir. Aksi takdirde istikrarlı bir hükümet kurmak oldukça zor olacaktır¹³⁸⁷. Aynı gün Kastamonu'da konuşan Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ise, “*Onlar kin, iftira ve yalanla bizi kötölemeye uğraşmaktadırlar; yalan bulur, yoktan uydurur, ortaya atarlar ve bundan utanmazlar*” sözleriyle muhalefetin yalan ve dedikoduyla uğraştığını ileri sürmüştür. Huzursuzluk iddialarına da değinen Köprülü, iddiaların doğru olduğunu ancak huzursuzluğu çıkaranların eski makamlarını kaybetmek istemeyenler olduğunu belirtmiştir. 1946'da yapılan milletvekili seçiminde insanların tehdit edildiğini, hatta dayak yediğini, sandıkların kırılarak oy pusulalarının çalındığını savunan Köprülü, Cumhurbaşkanı İnönü ve bazı CHP mebuslarının milletvekili seçilemediği halde hile yapılarak seçilmiş gösterildiğini belirtmiş ve muhalefeti şu sözlerle eleştirmiştir: “*Arslanköy ve diğer hadiseleri bu millet henüz unutmuş değildir. Diktatör ve yordakçıları demokrasi kisvesine bürünüp Demokrat Partiyi hürriyet düşmanlığı ile itham ediyorlar.*” Daha sonra Karabük'te vatandaşlara hitap eden Köprülü, 1950 yılına kadar çekilen çileleri ve eziyetleri anlatmıştır. 1950 Milletvekili Seçimi'nin önemini “*...mukadderatına hükmetmek imkanına nihayet kavuşabilen millet, kendisine yıllarca ızdırap çektiren, zulmeden dikdatörlüğü başından fırlatıp attı*” şeklinde açıklamıştır. CHP'nin milli iradeyle barışık olmadığını, DP'den farklı bir parti olduğunu savunmuş ve bu farkı “*Onlar zannediyorlar ki bir avuç insanın teşkil ettiği menfaat şirketi; bütün milletin mukadderatına ilelebet hükmetmek yetkisine sahiptir. Ve bu salahiyet onlara yine ilelebet bir hak olarak tanınmıştır*” sözleriyle açıklamıştır. Köprülü, daha sonra Bartın'da halka seslenmiş ve pekçok konuda bilgi vermiştir¹³⁸⁸.

¹³⁸⁷ *Milliyet*, 28 Nisan 1954, s. 1, 7; *Vatan*, 28 Nisan 1954, s. 1, 7; *Zafer*, 28 Nisan 1954, s.1, 6; Karma listeye ilgili olarak seçimlerden birkaç gün önce Genel Başkan Menderes imzasıyla gönderilen bir telgrafla teşkilatlar uyarılmıştır. Muhalefetin halkın kafasını karıştırmaya çalıştığı, vatandaşların karma listeden uzak durması ve DP'nin listesini değiştirmeden sandığa atmasının sağlanması istenmiştir. *Vatan*, 28 Nisan 1954, s. 1, 7; *Milliyet*, 28 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹³⁸⁸ *Zafer*, 28 Nisan 1954, s. 1, 6; *Vatan*, 28 Nisan 1954, s. 1, 7.

Propaganda döneminin son gününde Ankara’da yapılan DP mitingine yaklaşık 50.000 kişi katılmıştır. Yedi konuşmacının halka hitap ettiği mitingde GDT adına konuşan Hüsamettin Cindoruk, yaklaşmakta olan seçimi 2. Demokrasi Bayramı olarak nitelendirmiştir. DP’li olmakla, gelecek yılların mesuliyetini omuzlamış insanlar olarak Atatürk’ün ruhunu şadettiklerini söylemiştir. Avukat Meliha Görkmen, DP’nin kadınlara önem vermediği şeklinde iddiaların asılsız olduğunu, adalet mekanizmasının en yüksek mertebesi olan Temyiz Mahkemesi’nin kapılarını kadınlara açan ilk partinin DP olduğunu savunmuştur. Muhlis Ete, muhalefetin Yabancı Sermaye Kanunu ve Petrol Kanunu’na dayanarak yaptığı eleştirilere “*Kore Savaşı’nda istiklal elden gidiyor dediler muvaffak olamadılar, şimdi iktisadi sahada istiklal elden gidiyor diyorlar, gene muvaffak olamayacaklar!*” sözleriyle cevap vermiştir. Türkiye’nin dört yılda büyük bir atılım hamlesi yaptığını anlatmış ve “*Demokrat Parti, hareket partisidir, bereket partisidir*” diyerek ülkenin kalkınması için DP’nin iktidarda kalması gerektiğini savunmuştur. Aliye Temuçin, Türkiye’nin dünü nasıldı, bugün nasıl ve gelecekte nasıl olacak temalı bir konuşma yapmıştır. Mümtaz Tarhan, 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimin ve milli iradenin önemi üzerinde durmuştur. “*Devlet bir ağaca benzer, çiftçi onun kökleridir. Endüstri onun gövdesidir. Ticaret onun dallarıdır. Dal ve gövdenin kuvvetli olması köylü ve çiftçinin kuvvetli olmasına bağlıdır*” diyerek Türk ekonomisinin gelişmesinin köylü ve çiftçinin gelişmesine bağlı olduğunu savunmuştur. “*Eli sıkılmayan, şehre arka sokaklardan ve yalnız günün belli saatlerinde sokulan, kendilerinden karşılıksız yalnız vazife beklenen bu asil ve bu necip varlıklar, 1950 tarihinden sonradır ki gerçek hüviyetlerine sahip oldular*” sözleriyle bu insanlara karşı CHP ve DP’nin yaklaşımının farkını ortaya koymuştur. CHP’nin geçmişin özleminde olduğunu iddia eden Mümtaz Tarhan, DP iktidarında gerçekleştirilen denk bütçenin önemini şu sözlerle savunmuştur: “*1950’den beri devlet artık milleti emen bir sülük değildir.*” CHP’nin Atatürk’ü istismar ettiğini savunan Atıf Benderoğlu; “*Atatürk sevgisinden bahsediyorlar. (...) fakat unutuyorlar ki paralardan, pullardan hatta tarih kitaplardan ismini ve resmini çıkardıkları o büyük dahinin heykelini köşkün bahçesine dikmemek ve bütün hatırasını yoketmek için ellerinden ne geldiyse yaptıklarını millet yakinen bilmektedir*” diyerek milletin yaşananları unutmadığını söylemiştir Meydanlarda sürekli “*İktidara geldiğimiz takdirde işe bıraktığımız yerden başlayacağız*” diyen İnönü’nün eski diktatörlük günlerini arzuladığını iddia

etmiştir. Ancak Beneroğlu'na göre İnonu basarisiz olacaktır. Cnk “*Bütün mesnedi yalan, her dayanağı iftira ve tezviri olan bir partiye Allah yardım etmediği gibi kuluda itimad etmez*”di. GemiŖte, ayağı arıklı dedikleri ve Ankara'ya girmesini engellemeye alıŖtıkları Türk köylüsünün bugün arığının altını yalasalar dahi tek bir oy bile alamazlardı. Türk milleti tvbekar olmasını bilmeyen, Allah'ını, peygamberini tanımayan bir avuç gnahkara güvenecek kadar gafil değildi. Son olarak kürsüye gelen Osman Ŗevki Cekdağ, CHP devrinde yaŖanan sefaletten, hukuksuzluktan söz etmiŖtir. DP iktidarıyla yeni bir dönemin baŖladıđını Ŗu sözlerle ortaya koymuŖtur: “*Artık kurŖuna dizilmek yok, tabutluklarda, karanlık hücrelerde ve karakollardaki zulüm ve iŖkencelere, iniltilere paydos dedik. (...) Artık köylü onların dediği gibi kasketli, arıklı, baldırı çıplak bir kuru kalabalık değil, bu yurdun hakiki sahibi, efendisi haline gelmiŖtir.*”¹³⁸⁹

DP'nin seçim öncesinde yaptığı son ve en önemli miting İstanbül'da olmuŖtur. Cumhurbaşkanı Bayar ve BaŖbakan Menderes'inde katıldığı Taksim'deki mitinge yaklaŖık 150.000 kiŖi katılmıŖtır. Mitingde halka hitap eden Menderes, kurulduğu günden itibaren DP'ye destek olan İstanbül'lulara teŖekkr etmiŖtir. Menderes'e göre, vatanın en önemli medeniyet, irfan ve sanat kaynağı hatta kalbi olarak görülen İstanbül, yıllardır ihmal edilmiŖ ve hatta Osmanlı'nın kŖnden sorumlu tutulmuŖtur. Bir gezme, eğlenme ve turist Ŗehri olarak grlmŖtir. Saraylarında oynanan kumar oyunları Ŗehrin geçim kaynağı olarak dŖnlmŖtir. Tek Parti devri zulmünün her Ŗeklini, türünü yaŖamıŖtır. 1945'te dünyada yaŖanan hadiselerin ve Türk milletinin hürriyet ve vatandaŖ haklarına kavuŖma arzusu karŖısında CHP ve İnonu, istemeyerek çok partili hayata geçmek zorunda kalmıŖ ancak bu yeni dönemi asla benimsememiŖtir. Ülkede ilerici ve medeni bir zihniyet ile CHP'nin temsil ettiği, tahakküm zihniyetine dayanan siyasi irtica bođuŖmaktaydı. “*Tek millet, tek parti, tek Ŗef*” vecizesiyle ifade edilen bu zihniyeti İnonu'nn propaganda konuŖmalarında görmek mümkündü ve “*1950'de iktidardan dŖer dŖmez kapıldığı aŖırı hürriyetçilik hastalığının bütün razını sar'a nöbetleri halinde gstermiŖti.*” Seçim sonuçlarını kendi lehine göre değerlendiren İnonu'ye göre; ”*Ŗayet kendisi kazanırsa millet olgun,*

¹³⁸⁹ Zafer, 28 Nisan 1954, 2. Baskı, s. 1, 3; DP'nin Silivri de yaptığı mitingde konuŖanlardan İstanbül milletekili Firuzan Tekil, “*Bu memlekette 12 sene Reiscumhurluk yapmıŖ olan İnonu bir defa bile Atanın, o büyük adamın mezarına gitmediği halde Ŗimdi bir komedi oynuyor ve Atanın muhterem validelerinin mezarına bile gidip elek koyuyor*” diyerek İnonu'nn samimiyetten uzak olduğunu ancak Türk milletinin bu tuzağa dŖmeyeceđini savunmuŖtur. *Son Telgraf*, 20 Nisan 1954, s. 5.

kazanamadığı takdirde millet olgun değildir.” İnönü, milletin karşı karşıya olduğu tehlikeleri abartarak iktidarda kalmaya ve baskıya dayalı bir yönetim kurmaya çalışırdı.¹³⁹⁰ Dağıttığı el ilanları üzerinden haksız yere DP’ye saldırmakta olan CHP, üniversite gençliğini kullanmak istemekteydi. Ancak buna izin vermeyeceklerini şu sözlerle belirtmiştir: “...aile babalarının göz nûru ve memleketin istikbali ve dayancı olan gençlerimizin içinden ufak bir kısmının olsun tahrik politikacılarının insafsızlığına kurban olmasına kayıtsız kalmıyacağız.”¹³⁹¹

Menderes, Kore’ye asker gönderilmesine karşı çıkan muhalefetin Kore’yi yeni bir Yemen olarak görmeye ve Kore’de ölenlerin şehit sayılmayacağı gibi tartışmalar çıkarmaya çalıştığını iddia etmiştir. Menderes’e göre bunların sorumlusu, zehirli ve yıkıcı bir zihniyete sahip olan CHP’nin, “*vatanı sattılar*” diye başlayan nutukları ve radyo konuşmaları bir yüz karası olarak tarihteki yerlerini alacaktır. Türkiye’de demokrasinin soysuzlaşmaya gittiği görülecek olursa, bu durum siyasi ahlak kaidelerine uymamak ve ikiyüzlülükten kaynaklanacaktı. Menderes, propaganda döneminde “*seçim ihtirasının başlarını döndürüp kararttığı bir zamanda*”, kazanmak için her yolu deneyen muhalefetin, seçimlerden sonra yaptıklarından utanma hissi duyabilirse hangi perdenin arkasına saklanacağını sormuştur. İktidarın hesapsızca işler yaptığını savunan ve bunu yapanların “*mercimek kadar akli olabilir mi?*” diyen İnönü’ye şu sözlerle meydan okumuştur: “*Bu ihaleler yapılmıştır. Bu ihalelerin yapıldığı ve hükümlerinin yerine getirileceği hususunda muhalefet lideri millet huzurunda bahse girer mi? Bahis kaybetmenin bedeli sadece ‘Ben aldanmışım’ demekten ibaret olacaktır.*”¹³⁹² 1950 ve 1954 yıllarının kıyaslamasını yapan Menderes, üretimin ve bütçenin yaklaşık iki kat arttığını belirtmiş ve bunu anlamakta zorlanan muhalefetin, iftira ve inkar politikasını sürdürmekte, “*bizim iktidar, gül gibi topraklarımıza Afrika kabilelerinin kovduğu yabancı sermayeyi getirmek istiyor*” diyerek Yabancı Sermaye Kanunu üzerinden demagoji yaptığını savunmuştur. Bu çirkin politika anlayışından vatansever CHP’lileri tenzih ettiklerini belirten Menderes, yaklaşmakta olan seçimin ülkeye refah ve saadet getirmesini dileyerek konuşmasını tamamlamıştır¹³⁹³.

¹³⁹⁰ Zafer, 28 Nisan 1954, 3. Baskı, s. 1, 4.

¹³⁹¹ Zafer, 28 Nisan 1954, 3. Baskı, s. 1, 4.

¹³⁹² Zafer, 28 Nisan 1954, 3. Baskı, s. 1, 4.

¹³⁹³ Zafer, 28 Nisan 1954, 3. Baskı, s. 1, 4; Celal Bayar’ın konuşması gazetelerin baskısına yetiştirilemediği ve ertesi gün de seçim yasakları başladığı için gazetelerce basılamamıştır Ancak

İktidar partisi DP'nin yanı sıra muhalefet partilerinin de mitinglere önem verdiği görülmüştür. CHP Genel Başkan İsmet İnönü ilerlemiş yaşına rağmen meydanlarda halka hitap etmiştir. 9 Nisan'da Malatya, 11 Nisan'da Adapazarı, 13 Nisan'da İstanbul, 15 Nisan'da Balıkesir, 16 Nisan'da İzmir, 18 Nisan'da Adana, 19 Nisan'da İskenderun, 23 Nisan'da Kayseri ve Sivas¹³⁹⁴, 25 Nisan'da Samsun'da yapılan mitinglere katılmıştır. Partinin önde gelen pek çok ismi ve diğer muhalefet partileri de meydanlarda propaganda çalışmalarını sürdürmüştür¹³⁹⁵.

Muhalefet lideri, Adana'da kendi ismini taşıyan İnönü Meydanı'nda konuşmasına başladıktan kısa bir süre sonra miting alanına DP propagandası yapan propaganda kâğıtları atılmıştır¹³⁹⁶, İnönü'nün sesini duyurmamak için gürültü yapılmış ve kalabalık dağıtmaya çalışılmıştır¹³⁹⁷. İnönü'nün 18 Nisan 1954 tarihli Mersin mitinginde de olaylar çıkmıştır. Kürsüde konuşmakta olan İsmet İnönü, taraftarlarıyla DP'liler arasında başlayan kavga nedeniyle konuşmasını yarım bırakmak zorunda kalmıştır¹³⁹⁸. Çıkan kavgada bazı yaralananlar olmuştur. CHP'nin bayraklarını yırtılmış ve bazı arabalar zarar görmüştür. Bunlar arasında İnönü'nün mitinge gelmek için kullandığı araçta vardı¹³⁹⁹. Mersin'de DP'liler arabasına saldırdığını ileri süren İnönü, Menderes'e çektiği telgraftaki "*Siyasi faaliyetin geniş olduğu bu seçim evresinde hükümetlerin vazifelerini ifa etmelerinde ihmal olursa emniyetli seçim faaliyeti olamaz*" sözleriyle tepkisini dile getirmiş ve propaganda faaliyetlerini sürdüreceğini belirtmiştir¹⁴⁰⁰. Menderes'in "*İstibdat ve mutlakiyet idaresinin en ileri temsilcisi olan bu zatın bugün muhalefet lideri olarak en tehlikeli tahrikleri yapmak üzere memleketi bir baştan bir başa dolaşması siyasi emniyetin çok ötesinde, belki de tehlikeli bir müsamaha teşkil eder*" şeklindeki cevabına,

seçim yasakları devreye girmeden kısa bir süre önce, 28 Nisan 1954 gecesi saat 22.45'te radyodan yayımlanmıştır. *Zafer*, 28 Nisan 1954, 3. Baskı, s. 1.

¹³⁹⁴ İnönü, Sivas'ta acziyet içindeki hükümetin yabancılardan para almak için vermediği memleket Hazinesi olmadığını söylemiştir. *Vatan*, 24 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹³⁹⁵ *Yeni Sabah*, 10-26 Nisan 1954, s. 1, 7; Malatya'da yaptığı konuşmada "*İktidar gelince yeni bir emniyet idaresi kuracağız ve partizan zihniyeti tedavi edeceğiz*" demiştir. *Vatan*, 11 Nisan 1954, s. 1, 6; *Son Telgraf*, 10 Nisan 1954, s. 1, 3.

¹³⁹⁶ *Yeni Ulus*, 19 Nisan 1954, s. 1, 3.

¹³⁹⁷ *Yeni Sabah*, 19 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹³⁹⁸ *Son Telgraf*, 19 Nisan 1954, s. 1, 5; Kemal H. Karpat, Mersin'de yaşanan olaylarda İsmet İnönü'nün bir duvardan atlayarak kaçmak zorunda kaldığını iddia etmektedir. Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi*, Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 99.

¹³⁹⁹ *Vatan*, 19 Nisan 1954, s. 1, 3; *Yeni Ulus*, 19 Nisan 1954

¹⁴⁰⁰ *Yeni Ulus*, 19 Nisan 1954, s. 1.

İnönü'nün tepkisi sert olmuştur: “Ben kaldırımlardan, miting meydanlarından gelmedim. Bizi hiçbir şey yıldırılmaz.”¹⁴⁰¹ İnönü, Menderes'e çektiği telgraflarda DP rozeti taşıyan bazı şahısların toplantıları provoke etmeye çalıştığını belirtmiş, huzuru koruma görevinin hükümette olduğunu hatırlatmış ve hükümetin üzerine düşeni yapmasını istemiştir. Bundan sonraki seçim gezilerinde gerekli önlemlerinin alınması isteyen İnönü; “Kanunun bize verdiği emniyetin tecavüze karşı korunmasını istide ederiz” diyerek seçim çalışmasını kararlılıkla sürdüreceğini açıklamıştır¹⁴⁰².

3.3.10. Teşkilatlanma Çalışmaları, Temel Atma Törenleri ve Açılışlar

DP, propaganda sürecinde halka yakın olmak ve halkla daha kolay iletişim kurabilmek için teşkilatlanma çalışmalarını sürdürmüştür. Menderes'in de katılımıyla 9 Ocak 1954'te İstanbul'un Eminönü ilçesinde Küçükpazar Bucağı Teşkilatı¹⁴⁰³, 13 Ocakta Sivrihisar'da DP Gençlik Kolları Şubesi açılmıştır¹⁴⁰⁴. CHP döneminde kapatılmış olan Türk Ocağı yeniden kurulmaya başlanmış ve 16 Ocak'ta Ankara Türk Ocağı Merkezi, Başbakan Menderes, Meclis Başkanı Koraltan ve milletvekillerinin de katılımıyla yeniden faaliyetlerine başlamıştır¹⁴⁰⁵. Açılan diğer teşkilatlardan bazıları şunlardır: Şereflikoçhisar, Diyarbakır, Çaycuma, Değirmisaz, Ermenek, Erkilet ve DP Demirkapı Ocağı¹⁴⁰⁶, Güdül ve Ayas¹⁴⁰⁷, Düzce¹⁴⁰⁸.

DP, teşkilatlanma çalışmalarının yanında halkın itimadını kazandıracak temel atma törenleri ve açılışlara da önem vermiştir. Çünkü iktidarın icraatları ülkeye hizmet etmenin göstergesi olmakla birlikte aynı zamanda seçimlere dönük bir propaganda amacı taşımaktadır. Yapılan tesis ayakta olduğu müddetçe siyasi hatırlatmalarda yapacaktı. Ancak bunlar tek başına yeterli değildir. Çünkü bunlar bir süre sonra halk tarafından kanıksanır ve insanlar üzerindeki etkisini kaybeder. Halka geleceğe dönük umut verecek ve aynı zamanda insanların oy vermesini sağlayacak yeni adımların da atılması gerekmektedir. Seçimlerden kısa bir süre önce yapılan ihale, açılış ve temel atma törenleri bu çerçevede değerlendirilmelidir. Aynı zamanda bu etkinlikler

¹⁴⁰¹ Toker, *a.g.e.*, s. 302-303.

¹⁴⁰² *Vatan*, 19 Nisan 1954, s. 1, 3; *Yeni Ulus*, 19 Nisan 1954

¹⁴⁰³ *Milliyet*, 10 Ocak 1954, s. 1, 7; *Akşam*, 10 Ocak 1954, s. 2; *Zafer*, 10 Ocak 1954, s.1, 4.

¹⁴⁰⁴ *Zafer*, 14 Ocak 1954, s.1, 4.

¹⁴⁰⁵ *Zafer*, 16 Ocak 1954, s.1, 4.

¹⁴⁰⁶ *Zafer*, 21 Şubat 1954, s.1

¹⁴⁰⁷ *Zafer*, 22 Şubat 1954, s.1, 4.

¹⁴⁰⁸ *Zafer*, 3 Mart 1954, s.1.

insanları biraraya toplanarak siyasi içerikli konuşmalar yapmak için bulunmaz bir fırsattır. Bu nedenle seçim yaklaştıkça, DP'nin temel atma ve açılış törenlerine hız verdiği görülmektedir.

Seçimler için meydanlara inen Cumhurbaşkanı Celal Bayar, birçok açılış ve temel atma törenine katılmıştır. Bu temel atma ve açılış törenlerinden bazıları şunlardır: İşçi Kredi Bankası'nın açılış töreni (4 Ocak 1954), Samsun Limanı temel atma töreni (4 Nisan 1954), Haydarpaşa Limanı temel atma töreni (18 Nisan 1954), Susurluk Şeker Fabrikası temel atma töreni (19 Nisan 1954), Bursa Merinos Fabrikası'na ilave edilen tesisin açılış töreni (20 Nisan 1954), İzmit'te 3. Kâğıt Fabrikası açılış töreni (21 Nisan 1954), Diyarbakır Sümerbank Şayak Fabrikası açılış töreni (24 Nisan 1954), Mersin Limanı temel atma töreni (25 Nisan 1954). Menderes ve diğer DP'lilerin katıldığı açılış ve temel atma törenlerinden bazıları da şunlardır: Rize Çay Fabrikası'nın temel atma töreni (27 Mart 1954), Karabük Haddehanesinin temel atma töreni (1 Nisan 1954), İzmir'de 1000 İşçi Evi'nin temel atma töreni (4 Nisan 1954), Rize Memleket Hastanesi'nin temel atma töreni (9 Nisan 1954), Çanakkale Abidesi'nin temel atma töreni (17 Nisan 1954), İzmir'de 400 yataklı bir hastanenin temel atma töreni (20 Nisan 1954), Eskişehir'de Verem Hastanesi'nin açılış töreni (21 Nisan 1954), Trabzon'da açılacak olan Balıkyağı Fabrikası'nın temel atma töreni (26 Nisan 1954)¹⁴⁰⁹.

Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası'nda çalışan işçilerin topladığı 1,5 milyon lira sermaye ile kurulan İşçi Kredi Bankası'nın açılışı 4 Ocak 1954 pazartesi günü Cumhurbaşkanı Bayar, TBMM Başkanı Koraltan ve DP'li birçok milletvekilinin de hazır bulunduğu bir törenle yapılmıştır. Bayar, açılışta yaptığı konuşmada Türkiye'de milli bankacılık faaliyetlerinin hangi zor şartlar altında başladığına değinmiş¹⁴¹⁰ ve; *“Bir vakitler topyekün memleketin kabiliyeti ‘Türkler banka kuramazlar, bu işi yapamazlar’ şeklinde itham altında tutulurken, bugün yalnız işçilerimizin emek ve liyakatlarına güvenerek kendi alın terinin mahsulü banka kurmuşlardır”* sözleriyle kurulan bankanın başarılı olacağına inandığını belirtmiştir¹⁴¹¹.

¹⁴⁰⁹ Zafer, Ocak-Nisan 1954, s. 1; Cumhuriyet, Ocak-Nisan 1954, s. 1; Vatan, Ocak-Nisan 1954, s. 1.

¹⁴¹⁰ Son Telgraf, 5 Ocak 1954, s. 1, 3; Zafer, 5 Ocak 1954, s.1, 4; Vatan, 5 Ocak 1954, s. 1, 7.

¹⁴¹¹ Vatan, 5 Ocak 1954, s. 1, 7; Zafer, 5 Ocak 1954, s.1, 4.

Celal Bayar, 21 Nisan 1954 tarihinde katıldığı ve “*Demokrat Parti iktidarı ile Türk Milleti bugün birbirleriyle kucaklaşmış ve birbirinden ayrılmaz bir kitle haline gelmiştir*” dediği İzmit Kâğıt Fabrikası’nın açılış törenine de Türkiye’nin 1950 yılından itibaren yaşadığı gelişmelere dair açıklamalar yapmıştır. Kâğıt üretimindeki gelişimi rakamlarla ifade ettikten sonra şeker ve demir sanayi alanlarındaki büyümeyi anlatmış ve liberal ekonomi politikası sayesinde ticari alanda yaşanan gelişmeleri aktarmıştır. 1950-1954 yılları arasında bayındırlık alanındaki gelişmelere de değinen Bayar, seçmenlere istatistiksel olarak gerçekleşmekte olan büyümeyi anlatmış ve tek parti dönemiyle DP dönemi arasında karşılaştırmalar yapmıştır¹⁴¹².

Samsun Limanı’nın temel atma törenine giderken Kayseri’ye uğrayan Cumhurbaşkanı Bayar, İstasyon Meydanı’nda halka hitap etmiştir. Memleketin demokrasi bayrağı altında geliştiğini, bunun maddi ve manevi göstergelerinin de abide gibi göz önünde olduğunu ve bunların kaynağının millet olduğunu söylemiştir¹⁴¹³. 4 Nisan 1954 tarihinde yapılan Samsun Limanı’nın temel atma töreni ise yaklaşık 50.000 kişinin katılımıyla yapılmıştır. Törende konuşan TBMM Başkanı Refik Koraltan, yüklendiği mesuliyetin farkında olan iktidarın vatanadaşların alın teri ve emeğinin tam hakkını verdiğini ve onun hizmetinde bulunmaktan zevk duyduğunu söylemiştir. Cumhurbaşkanı Bayar da törende yaptığı konuşmada Samsun’la ilgili bir anısını anlatmıştır. Geçmişte vapurla Samsuna geldiklerini ama fırtınadan karaya yaklaşamadıklarını aktaran Bayar;

“Vapurun içinde biz şehre bakıyoruz, şehirde bizi seyrediyordu. (...) O esnada yabancı bayrak taşıyan gemiden birisi dalgıç kıyafetinde denize atladı şehire vasil oldu. Sonradan tahkik ettim. Çünkü nazarı dikkatimi celbetmişti. Neden bu adam bu kadar fedakârlığa katlanıyor., bu fırtınalı havada hayatını tehlikeye koyuyor. Dediler ki ‘bu bir işadamıdır. Randevusu vardır, İstanbul’a yetişecektir.’ Çok üzüldüm. Milli gururum rencide olmuştu. Düşününüz, bu adam memleketine gittiği vakit bizim memleketimizden malumat verirken ne diyecektir?”

sözleriyle Samsun’da yapımına başlanacak olan liman inşaatının neden bu kadar önemli olduğunu anlatmıştır. Yaşanan gelişme ve ilerlemelerin sırrının ne Cumhurbaşkanı ne de Hükümet olduğunu, asıl sırrın milli iradenin tecellisi

¹⁴¹² Zafer, 22 Nisan 1954, s. 1, 6; Cumhuriyet, 22 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹⁴¹³ Zafer, 4 Mart 1954, s. 1, 4.

olduğunu söylemiştir. Ayrıca Yeşilirmak ve Kızılırmak nehirlerinin ıslah edileceği ve Kızılırmak üzerine Hirfanlı Barajı'nın kurulacağı müjdesini de vermiştir¹⁴¹⁴.

18 Nisan'da yapılan Haydarpaşa Limanı temel atma törenine Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın yanı sıra, Devlet Bakanı Celal Yardımcı, Mınakalat (Ulaştırma) Bakanı Yümnü Üresin, Nafia Bakanı Kemal Zeytinoğlu gibi önde gelen devlet erkanı ve çok sayıda vatandaş katılmıştır¹⁴¹⁵. Törende Nafia Bakanı Zeytinoğlu, *“İktidara ayak basar basmaz, iş başına geçer geçmez sokakta bulunmuş bir vatandaş gibi kendi kaderine terkedilmiş güzel ve kabiliyetli yurdumuzun dört bir tarafında geniş bir imar ve kalkınma seferberliğine giriştik”* demiştir. Konuşmasında dört yıl içinde beş liman ve dokuz iskele inşa edildiğini, dört liman ve on iki iskelenin yapımının devam ettiği, beş limanının yapımına da başlanmak üzere olduğunu ve CHP'nin son günlerdeki telaşının asıl nedeninde yapılan bu hizmetlerin olduğunu söylemiştir. Daha sonra konuşan Cumhurbaşkanı Bayar, konuşma yapmasından rahatsızlık duyacak kesimler olabileceğini belirtmiş; *“Bazı kimseler ne sıfatla konuştuğumu sorabilirler? Bunu takdir etmek onlara aittir. Nasıl isterlerse öyle düşünsünler”* sözleriyle bir vatandaş, bir milletvekili ve hatta devlet reisi olarak konuştuğunu vurgulamıştır. *“Ben öteden beri köylü olsun, işçi olsun, her türlü vatandaşla yakından temas etmekten, onların derterini dinlemekten zevk duyar ve bu arada muhabbetlerini kazanmak isterim”* diyen Bayar'a göre ülke büyük bir kalkınma hamlesinin, köylü de kurtuluş, refah ve bolluk devrinin içindedir. Bazı çevreler köylüye, çiftçiye sağlanan ayrıcalıklardan rahatsızdır ve bu ayrıcalıkların diğer kesimlere zarar vereceğini iddia etmektedir. Bununla ilgili olarak *“Sevgili vatandaşlar çiftçiye ve istihsal unsur teşkil eden elemanlara müzahir olmakla başka bir kısım halkın zarar görmesi mevzuu bahis olabilir mi? Asla?”* demiştir. İthalat ve ihracat ilgili geçmiş yılların kıyaslaması yapan Bayar, nihai hedeflerini şu cümlelerle açıklamıştır: *“Şimdi yapılacak iş memlekette nakil vasıtalarını artırmak, mallarımızı doğrudan doğruya alıcının vasıtasına ulaştırmak için, limanlar yapmaktır. İşte biz bu yoldayız.”* Bayar, Haydarpaşa Limanı'nın bu düşünceyle

¹⁴¹⁴ Zafer, 5 Nisan 1954, s. 1, 7; Cumhuriyet, 5 Nisan 1954, s. 1, 6; Vatan, 5 Nisan 1954, s. 1, 6.; Demokrat Parti'nin temel atma törenlerini seçim propagandasına dönüştürmesini eleştiren Günaltay, Samsun Limanı'nın temelini hazırlayan ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmanın Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı zamanında imzalandığını hatırlattıktan sonra İstanbul, İzmir ve Mersin limanlarının da söz konusu anlaşmanın kapsamında olduğunu ifade etmiştir. Yeni Ulus, 7 Nisan 1954, s. 1, 3; Cumhuriyet, 7 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹⁴¹⁵ Yeni Sabah, 19 Nisan 1954, s. 1, 7; Zafer, 19 Nisan 1954, s. 1-6.

yapıldığını, yapılan çalışmaların yarınlar için ümit verici gelişmeler olduğunu söylemiş ve İstanbul'a asma köprü yapılacağı müjdelemiştir¹⁴¹⁶.

Burdur Şeker Fabrikası temel atma töreni 26 Nisan 1954 Pazartesi günü Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş ve İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı'nın katılımıyla yapılmıştır. Törende konuşan Ticaret Bakanı F. Çelikbaş, bölgede uzun zaman ihmal edilen pancar üretiminin başlamasıyla halkın refah seviyesinin artacağını belirtmiştir. *"Fani olan insanlar için mühim olanı, gelecek nesillere eser bırakabilmek, milletine ve çocuklarına hizmet edebilmektir.(...) Burdur Şeker Fabrikası müreffeh ve mesut bir Türkiye'nin nişanesi olarak gelecek nesillere intikal edecektir"* sözleriyle farikanın tarihi önemine dikkat çekmiştir. İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı'da 1950'den beri serbestçe kullanılan oylarla siyasi inkılap ve dünya çapında bir iktisadi kalkınma inkılabının başarıldığını savunmuştur. Sıtkı Yırcalı'ya göre bu başarının sırrı halkın güvendiği bir hükümetin iktidarda olmasıdır ve Allah'ın inayeti, halkın yardımıyla hükümet ülke kalkınması için herşeyi yapacaktır¹⁴¹⁷.

Susurluk'ta kurulacak şeker fabrikasının temel atma törenine giderken Bandırma'ya uğrayan Cumhurbaşkanı Bayar, burada yaptığı konuşmada Petrol Kanunu'nun neden gerekli olduğu ve muhalefetin bu konudaki eleştirilerine dair açıklamalarda bulunmuştur. Bir vatandaşın *"Petrol Kanunu'nu tenkid ediyorlar... Ne istiyorlar?"* sorusuna, *"Memleketin servetini bir tarafa bırakacağız ve memleket müdafasında esas olan petrolü bilmem kaç asır bekleteceğiz... Bu ne politikadır"* şeklinde cevap vermiştir¹⁴¹⁸. Daha sonra Susurluk Şeker Fabrikası'nın temel atma töreninde konuşma yapan Bayar, şeker sanayinin önemi üzerinde durmuştur. Halkın refah seviyesinin ülkedeki iş hacminin çoğalmasına bağlı olduğunu belirten ve Yabancı Sermaye Kanunu'nu okuyan Bayar, muhalefetin bu konudaki eleştirilerine cevap vermiştir. DP'nin bu alanda yatırımlarından bahsetmiş ve yatırımların önemini şu sözlerle savunmuştur:

"Sevgili vatandaşlarım, şeker sanayi dünyanın her yerinde büyük endüstri olarak kabul edilmiştir. Yalnız şeker istihsal etmek ve şekeri istihlak piyasalarına arz etmekle kıymet bulmaz. Bu kıymetle beraber,

¹⁴¹⁶ Zafer, 19 Nisan 1954, s. 1-6.; *Son Telgraf*, 19 Nisan 1954, s. 1, 5; *Milliyet*, 19 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁴¹⁷ *Vatan*, 27 Nisan 1954, s. 1, 7; *Zafer*, 27 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹⁴¹⁸ *Zafer*, 20 Nisan 1954, s. 1, 6; *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1954, s. 1, 3; *Son Telgraf*, 20 Nisan 1954, s. 1, 5; Türkiye'de ilk petrol aramaları 1937 yılında başladı ve ilk petrol yatağı Raman Dağı bölgesinde 20 Nisan 1940'da bulunmuştur.

şeker sanayinin ehemmiyeti memlekete modern ziraat getirmesindedir. İlk dört şeker fabrikasına mukabil 11 yeni şeker fabrikası kurmaya karar verdik. Ve ihalelerini yaptık. İhalelerini yapmak demek, elbette takdir ediyorsunuz ki hesabı yapılmış, parası bulunmuş, müteahhide inşaat için verilmiş demektir. Yalnız işe başlanması için zaman meselesi ve zaman mefhumu kalmıştır. Adapazarı işletmeye açılmıştır. Kütahya, Konya, Amasya inşaat halindedir. Susurluk, Burdur, Kayseri, Erzurum fabrikalarının temelleri atılmaktadır. Erzurum Elazığ, Malatya fabrikalarının inşaat ve hazırlıkları ikmal edilmektedir. Bu fabrikalar bize ne temin edecektir? Deniliyor ki fabrikalar 250 milyon liraya yakın bir bedele mal olacaktır. Yani hiçbir yabancı sermayeye ihtiyaç hissetmeden ve 250 milyon lira bu memleketin sermayesinden ayrılarak fabrikalar yapılacak, sermayesiyle, menfaatiyle, milletimizin malı olacaktır.”¹⁴¹⁹

Cumhurbaşkanı Bayar, aralarında pekçok bakanın da olduğu önde gelen devlet erkânıyla birlikte 23 Nisan 1954 tarihinde Batman’ın Raman petrol bölgesinde yeni bir boru hattının açılışına katılmıştır¹⁴²⁰. Açılışta bir konuşma yapan İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı önceki dönemde petrol konusunun çok fazla önemsenmediğini, ihmal edildiğini savunmuş ve “Eğer biz eski devirde takip edilen tempoya ayak uydursaydık daha 200 yıl beklememiz gerekirdi” demiştir. İktidarın yaptığı icraatlarla ilgili yapılan eleştirilere “Bize acele ettiniz, diyorlar. Sevgili vatandaşlarım acele eden biz değil, geç kalan onlardır” sözleriyle cevap vermiştir. Daha sonra tören için toplanan vatandaşlara seslenen Cumhurbaşkanı Bayar’da, petrol konusunda emek sarfeden mühendisinden teknisyenine kadar herkese teşekkür etmiştir¹⁴²¹.

23 Nisan’da Burdur’un Bucak kazasında yapılacak olan 50 yataklı bir verem hastanesinin temel atma törenine katılan İktisat ve Ticaret bakanı Fethi Çelikbaş, daha sonra Yeşilova ilçesinde kendisini bekleyen vatandaşlara konuşmuştur. Muhalefetin konuşma hürriyetini küfretme özgürlüğü sandığını ancak batılı ülkelerde olduğu gibi böyle birşeye müsaade etmeyeceklerini açıklamıştır. Daha sonra “Gün oldu ki köylü buğdayın arkasından gözyaşı döktü. Kendisi arpa ekmeği yerken buğdayını vergi diye elinden aldılar” diyerek CHP döneminde çekilen sıkıntıları hatırlatmış ve DP iktidarıyla köylünün mağduriyetinin sona erdiğini söylemiştir¹⁴²².

¹⁴¹⁹ Zafer, 20 Nisan 1954, s. 1, 6; Cumhuriyet, 20 Nisan 1954, s. 1.

¹⁴²⁰ Milliyet, 24 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁴²¹ Zafer, 24 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹⁴²² Zafer, 24 Nisan 1954, s. 6.

İktidar, temel atma ve açılışlarla ilgili oldukça kalabalık ve coşkulu törenler düzenlerken; muhalefetten bu törenlere tepkiler gecikmemiştir. Muhalefet temsilcileri bunların tamamen seçime ve milleti aladtmaya dönük, gerçekçilikten uzak adımlar olduğu ileri sürmüşlerdir. TKP’li Cezmi Türk, Adana’daki mitingde, DP’nin temel atma törenlerini “*kendi kendini avutmak*” olarak nitelendirmiş ve hürriyet gibi daha önemli meseleler varken bu çabaların önemsiz olduğundan şu sözlerle savunmuştur:

*“Eskiler kordela kesmek meraklısı idi. Bugünküler ise çukurlara harç koyup temel atmak merakındadırlar. Bugünkü iktidar, iktidarının kıymetsiz olduğunu bildiği için mütemediyen temel atarak kendi kendini avutuyor. Bu memleket 50 yıldır hürriyete hasrettir. Yağmurdan doluya, doludan fırtınaya tutuluyoruz.”*¹⁴²³

İsmet İnönü, Sakarya nehri üzerinde yapılmakta olan hidro-elektirik santrali için; “*Yapamazlar! Güçleri yetmez! Yapsalar, memleketin çok muhtaç olduğu işleri aksatır, kurup işletseler bile bu elektriği nerede kullanacaklar? Toprağa mı verecekler acaba?*” şeklindeki sözlerle eleştirilerini dile getirmiştir. İnönü, 23 Nisan 1954 tarihinde Samsun’da yaptığı bir konuşmada da DP’nin yaptığı açılışları şu sözlerle değerlendirmiştir:

*“Arkadaşlar! Memleketin şurasında burasında yaptıkları konuşmalarda temel atma törenleri ile övünüyorlar. İnsaf ediniz bir günde 500 milyon liralık taahhüte giren, ihaleler yapan bir iktidarın ciddiyetine mercimek kadar akli olanların inanmasına imkan var mıdır? Bunlar seçmeni aldatmak için başvurulan numaralardır.”*¹⁴²⁴

Başbakan Adnan Menderes ise temel atma ve açılış törenleriyle ilgili muhalefetin eleştirilerine şu sözlerle karşılık vermiştir:

*“Demek ki onlar eğer iktidara gelirlse temel atmayacaklar, inşaat yapmayacaklar, yol, köprü, fabrika kurmayacaklar, milletin iş yapma, tesis vücuda getirme gayretlerini desteklemeyecekler. İkrazatı kesecekler, krediyi yeniden asgari hadde indireceklerdir. Tanrı, bu memlekette bu şartların tahakkukunu göstermesin, o sakim kafaların tatbiki koyduğu böyle bir kısır iktisadi politikanın şeametli neticelerinden bu milleti korusun.”*¹⁴²⁵

¹⁴²³ Cumhuriyet, 21 Nisan 1954, s. 5.

¹⁴²⁴ Apuhan, a.g.e., s. 133; CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek’te 15 Haziran 1954 tarihinde Konya’da yaptığı konuşmada tepkisini; “*Seçimlerin yaklaştığı şu sıralarda sık sık temel atma törenleri yapılıyor. Maalesef temelleri atılan Samsun ve Mersin limanlarının dövizleri nereden alınmıştır?*” sözleriyle göstermiştir. Akdağ, a.g.e., s. 279.

¹⁴²⁵ Zafer, 23 Nisan 1954, s. 4.

Muhalefetin tepkisine rağmen yapılan temel atma törenlerini ve açılışlar halktan büyük destek görmekteydi. Samsun limanının temel atma töreninde denize atılacak ilk taşı “*Seçim taşı*” olarak nitelendiren CHP’ye bir vatandaş tepkisini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Bizim limanı Demokrat Parti, seçimleri kazanmak için yaptırıyormuş. Bana ne yahu, ne diye yaptırırsa yaptırısın, yaptırıyor ya! Ben ona bakarım. Parti değil mi, tabi seçimleri kazanacak. Bunun yolu halka sadece dayak mı atmak? Yaptırır limanı, alır reyleri... Öteki yaptırıyorsa, o alırdı reyleri. İş yapmakta kabahat oluyor; lafa bak!”¹⁴²⁶

Seçim döneminde DP ile CHP arasında yaşanan gerginlik halkada yansımış ve birbirine selamı kesenler olmuştur. İnönü’nün resmini duvardan indirmeyenlere tepki de gösterilen propaganda sürecinde zaman zaman kavgalar yaşanmıştır¹⁴²⁷. Bu kavgalardan biri Diyarbakır’ın Dicle ilçesinde olmuştur. CHP Gençlik Kollarının düzenlediği bir miting sırasında DP’liler ile CHP’liler arasında kavga çıkmıştır. Jandarma kuvvetleri tarafından bastırılan kavgada 16 kişi ağır şekilde yaralanmıştır¹⁴²⁸. Aydın’ın Koçarlı ilçesinde DP ve CHP’li vatandaşlar arasında yaşanan siyasi tartışma kavgaya dönüşmüş ve kavga CHP’li bir vatandaşın ölümüyle sonuçlanmıştır¹⁴²⁹. Bir başka kavga ise İzmir’in Kemalpaşa ilçesine bağlı Damlacık köyünde yaşanmıştır. Köyde DP tarafından tertip edilen bir DP toplantıda İzmir İl Başkanı konuşurken DP ve CHP taraftarları arasında kavga çıkmış ve kavgada 15 kişi yaralanmıştır¹⁴³⁰. Bafra’da DP ve CHP’nin aynı gün miting yapma kararı alması gerginliğe neden olmuştur. Resmi makamlardan alınan izne göre önce CHP, ardından da DP miting yapacaktır. Ancak CHP mitinginin bitmesine 20 dakika varken DP’lilerin kamyonlarla miting alanına gelmesi ve Eski Milli Eğitim Bakanlarından Tevfik İleri’yi omuzlarda kürsüye götürmek istemeleri iki taraf arasında sözlü münakaşaya neden olmuştur. Tartışma CHP’lilerin meydanı boşaltmasıyla sona ermiştir. CHP’liler, Başbakan Menderes’e bir telgraf çekerek, yaşananları protesto etmişlerdir¹⁴³¹. İsmet İnönü’nün, Kayseri mitingi de olaylı olmuştur. Elleri DP yanlısı dövizler taşıyan, 40-50 kişilik bir grup miting alanına geldiğinde, CHP’lilerle aralarında sözlü sataşmalar olmuştur. Başlayan

¹⁴²⁶ Burçak, a.g.e., s. 218.

¹⁴²⁷ BCA, 490.01.0.0.231.912.1.

¹⁴²⁸ *Hürriyet*, 9 Mart 1954, s. 3.

¹⁴²⁹ *Son Telgraf*, 26 Mart 1954, s. 1, 3; *Akşam*, 26 Mart 1954, s. 2.

¹⁴³⁰ *Milliyet*, 12 Nisan 1954, s. 1, 7; *Son Telgraf*, 13 Nisan 1954, s. 1, 3.

¹⁴³¹ *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1954, s. 1, 3.

tartışmanın kavgaya dönüşmesi üzerine, güvenlik kuvvetlerinin müdahalesiyle olay daha fazla büyümeden önlenmiştir¹⁴³².

Propaganda sürecinde yaşanan sert mücadele, özellikle CHP cephesinden gelen iddialar, halkı etkilemek ve kendi partilerine oy vermesini sağlamak için söylenen sözler karşısında DP Genel Başkanı ve Başbakan Menderes şikayetini şu sözlerle dile getirmiştir: “*Bunlar akıllarını tamamen kaybettiler. Hukukçu, profesör, devlet adamı sıfatını taşıyan politikacıların davranışlarını kendi kendime bir türlü izah edemiyorum. Biz ne yaptık bu insanlara [...] Millet kimi isterse onu iş başına getirecek. Hepsinin gözleri dönmüş.*”¹⁴³³

3.3.11. Propaganda Amaçlı Radyo Yayınları

Radyo yayınları konusu 1946 ve 1950 Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde iktidar ve muhalefet arasında sorun olmuş, muhalefet partisi DP, iktidardaki CHP’yi radyoları partizanca kullanmakla suçlamıştır. 1954 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde de benzer suçlamalar yapılmıştır. Ancak daha önce iktidarı suçlayan DP, bu kez kendisi suçlamaların hedefi olmuştur. Muhalefet, kamu kuruluşu olan radyoların DP’nin propaganda kuruluşu gibi çalıştığından şikâyet etmiştir¹⁴³⁴. Bir başkası da Cumhurbaşkanı Bayar’ın açılışlarda ve mitinglerde yaptığı konuşmalardır. Bir DP adayı olarak konuştuğunu belirten Bayar’ın konuşmalarının plaklara kaydedilip daha sonra radyodan yararlanmasının bir seçim propagandası olduğunu savunan CHP’liler durumu Yüksek Seçim Kurulu’na şikâyet etmişlerdir. Şikâyeti haklı bulan Kurul, bu plakların radyodan yayımlanmasını yasaklamıştır¹⁴³⁵.

¹⁴³² *Hürriyet*, 23 Nisan 1954, s. 1, 7; *Anadolu*, 23 Nisan 1954, s. 1; İsmet İnönü’yü, Kayseri’de karşılayan DP’liler; “*Demokrat Kayseri’ye hoş geldin*”, “*Rey isteme benden, buz gibi soğurum senden*”, “*Sahte oy, hileli seçim, boş sandık*”, “*C.H.P, senden de paşandan da usandık*” şeklinde dövizler taşımışlardır. ***Cumhuriyet*, 23 Nisan 1954, s. 1.**

¹⁴³³ Sarol, *a.g.e.*, s. 214; DP’nin popülist yaklaşımlar sergilediği de olmuştur. Alınan liberal iktisadi kararların etkisiyle fiyatlar yükselmiş ve sabit gelirli olan memur kesimi sıkıntıya girmiştir. 1953 yılı Aralık ayında memurlara, yılda üç maaş ikramiye verilmesi kararlaştırılmıştır. Recep Şükrü Apuhan, *Öteki Menderes*, Timaş Yay., İstanbul 1996, s. 72.

¹⁴³⁴ CHP Ankara Gençlik Ocağı üyeleri Başbakan Adnan Menderes’e telgraf çekerek radyo Yayınlarıyla ilgili tepkilerini dile getirdiler. Telgrafta radyo Yayınlarının sadece bir gurubun, bir kişinin ihtiraslarına alet edilerek partizanca yayın yaptığı, bu nedenle de radyoları boykot edeceklerine yer verilmiştir. *Son Telgraf*, 13 Ocak 1954, s. 1, 3; *Hürriyet*, 13 Ocak 1954, s. 1; CHP, radyoların yanı sıra DP’nin devletin diğer imkânlarından da faydalarak propaganda yaptığını ileri sürmüştür. “*Genel Seçimler yaklaşırken resmi arabalar D.P. hizmetinemi verdi*” *Son Telgraf*, 4 Mart 1954, s. 1, 3; Memurların DP’ye ait seçim kayıt işlerinde çalıştırıldıkları, makam araçlarının yanı sıra askeri araçların bile DP’nin malı gibi kullanıldığı iddia edilmiştir. *Yeni Ulus*, 25 Nisan 1954, s. 1, 2.

¹⁴³⁵ Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 312; *Vatan*, 3 Mayıs 1954, s. 1, 5.

Üniversiteliler İnkılap Ocağı'nın kongresine katılan İnönü, iktidara gelmeleri durumunda radyonun kullanımında adaletli davranacaklarını, partizanca bir anlayışla hareket etmeyeceklerini belirtmiştir¹⁴³⁶. Muhalefetin eleştirileri üzerine Menderes bir açıklama yapmıştır: “*Radyo ile yapılan yayınların da adil murakabeye tabi tutulmasını uygun bulmaktayız. Gazete gibi bir neşir vasıtası olan radyonunda diğer neşir vasıtalarının tabi buldukları cezai hükümlere tabi tutulmasını telakki ediyoruz.*”¹⁴³⁷. Ancak radyo yayınları ile ilgili DP'ye yönelik eleştiri ve tepkiler devam etmiştir. Yeni Ulus gazetesinde çıkan bir habere göre Edirne'nin Kabağağ köyü halkı seçim sonrasına kadar radyo dinlememeye karar vermiş ve köydeki iki kahvehanede bulunan radyoları kapatıp, kullanımdan kaldırmışlardır¹⁴³⁸.

Seçim Kanunu'nun gereği olarak partilerin radyolarda yapacakları propaganda konuşmaları¹⁴³⁹ için 16 Nisan 1954 tarihinde saat 10.00'da Basın-yayın Umum Müdürlüğü'nde siyasi parti temsilcileri ve noter huzurunda kura çekilmiştir¹⁴⁴⁰. Kura sonucunda DP, CHP ve CMP günde 2 kez; 20'den az bölgede seçime katılan TKP ise 1 kez konuşma hakkı elde etmiştir¹⁴⁴¹.

DP'nin Ankara, İstanbul ve İzmir radyolarındaki propaganda programı şu şekildedir:

Ankara Radyosu

22 Nisan 1954 Perşembe, saat 18.40 Atıf Benderoğlu – saat 21.20 Hayrettin Erkmen

23 Nisan 1954 Cuma, saat 18.40 Fuat Köprülü - saat 21.00 Sıtkı Yırcalı

24 Nisan 1954 Cumartesi, saat 20.00 Hasan Polatkan -saat 21.20 Muhlis Ete-P. Bigat

¹⁴³⁶ *Son Telgraf*, 16 Ocak 1954, s. 1, 3; CHP'nin 3. Olağanüstü Kurultayı'nın kapanış konuşmasında da İnönü, “*Uğrayacağımız hiçbir haksızlıktan korkmuyoruz. Radyonun aleyhimize bir propaganda vasıtası olmasının vatandaşın sağduyusu ile tesiri az olacağına inanıyoruz*” sözleriyle eleştirilerini sürdürmüştür. *Milliyet*, 28 Şubat 1954, s. 1, 7; *Son Telgraf*, 28 Şubat 1954, s.1, 3; *Yeni Ulus*, 28 Şubat 1954, s. 1.

¹⁴³⁷ *Son Telgraf*, 27 Ocak 1954, s. 1, 3.

¹⁴³⁸ *Yeni Ulus*, 10 Nisan 1954, s. 5.; DP iktidara gelmesinin ardından Menderes 1952 yılında yaptığı konuşmada radyonun nasıl kullanılacağını şu sözlerle ifade etmiştir: “*Devlet radyosu, Devletin malıdır. Hükümet de Devletin organıdır. Devlet, Hükümet vasıtasıyla kendi noktai nazarını herkese bildirir. Devlet radyosu, Devletin malı olan radyo, devletin organı olan Hükümet tarafından, kendi noktai nazarlarını memleketin dört bir tarafına yaymak maksadiyle kullanılır.*” *TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, cilt: 12, birleşim: 25, 11 Ocak 1952, s. 89.

¹⁴³⁹ Madde 45: Radyolarda propaganda, her siyasi parti için günde on dakikayı aşamaz. En az beş seçim çevresinden aday göstermemiş olan siyasi partiler, yukarıdaki fıkra hükmünden faydalanamaz. Madde 47: Radyolarda propaganda oy verme gününden önceki onuncu gün sabahından üçüncü gün sabahına kadar devam eder. *Resmî Gazete*, , Sayı: 7439, 21 Şubat 1950.

¹⁴⁴⁰ *Yeni Ulus*, 17 Nisan 1954, s. 1, 5; *Son Telgraf*, 17 Nisan 1954, s. 1, 5; *Yeni Sabah*, 17 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁴⁴¹ *Vatan*, 17 Nisan 1954, s. 1, 6; *Zafer*, 17 Nisan 1954, s. 6; *Milliyet*, 17 Nisan 1954, s. 1, 7.

- 25 Nisan 1954 Pazar, saat 19.40 Fethi Çelikbaş – saat 21.50 E. H. Üstündağ
26 Nisan 1954 Pazartesi, saat 18.40 K. Zeytinoğlu – saat 20.00 O. S. Çiçekdağ
27 Nisan 1954 Salı, saat 18.40 A. Temuçin – saat 21.00 S. Ağaoğlu
28 Nisan 1954 Çarşamba, saat 18.40 C. Yardımcı – saat 21.50 A. Menderes.

İstanbul Radyosu

- 22 Nisan 1954 Perşembe, saat 18.10 Sıtkı Yırcalı – saat 20.50 E. Menderes
23 Nisan 1954 Cuma, saat 18.10 N. Kurt - saat 21.00 N. A. Kav
24 Nisan 1954 Cumartesi, saat 18.10 C. Yardımcı -saat 21.10 Prof. K. Atay
25 Nisan 1954 Pazar, saat 21.10 F. Köprülü– saat 21.30 F. L. Karaosmanoğlu
26 Nisan 1954 Pazartesi, saat 20.50 N. Talabar – saat 21.30 F. Ulaş
27 Nisan 1954 Salı, saat 20.30 Prof. B. Onat – saat 21.30 H. Erkmən
28 Nisan 1954 Çarşamba, saat 21.10 M. Sarol– saat 21.30 A. Menderes.

İzmir Radyosu

- 22 Nisan 1954 Perşembe, saat 18.30 Behzat Bilgin – saat 19.50 Muhlis Ete-P. Bigat
23 Nisan 1954 Cuma, saat 18.00 F. L. Karaosmanoğlu - saat 20.50 F. Çelikbaş
24 Nisan 1954 Cumartesi, saat 20.50 H. Erkmən -saat 21.40 O. S. Çiçekdağ
25 Nisan 1954 Pazar, saat 19.50 M. Çavuşoğlu– saat 21.50 Teşkilat
26 Nisan 1954 Pazartesi, saat 20.50 O. Kapani – saat 21.40 Y. Üresin
27 Nisan 1954 Salı, saat 18.30 Teşkilat – saat 21.40 E. H. Üstündağ
28 Nisan 1954 Çarşamba, saat 18.30 C. Baban– saat 21.40 A. Menderes¹⁴⁴².

DP adına ilk radyo konuşmasını eski belediye başkanlarından, DP Genel İdare Kurulu üyesi ve milletvekili adayı Atıf Benderoğlu, Ankara radyosunda yapmıştır. Konuşmasında tek partili dönemin verimsiz, başarısız politikaları ve parti yöneticilerinin güven telkin etmemeleri nedeniyle, Atatürk'ün ölümünden hemen sonra her alanda olduğu gibi iktisadi alanda Türkiye'nin duraklama ve gerileme süreci yaşadığını söylemiştir. Ziraat ve hayvancılıkla ilgili 1950 ve 1954 kıyaslaması yapan istatistik bilgileri veren Benderoğlu, DP'nin iktidara gelmesiyle acı hatıraların geride kaldığını ve hızla kalkınan ülkenin *“yeni keşfedilmiş bir kıta gibi toprağın altında ve üstünde mevcut cevherlerden, servetlerden bütün gücü ile faydalanarak yeniden kurulma devresine girmiş bulunmaktadır”* demiştir. Yaşanan bu gelişme

¹⁴⁴² Zafer, 22-23 Nisan 1954, s. 1, 2, 6.

Türkiye'nin dünyadaki saygınlığını artırmıştı. Atıf Benderoğlu yaklaşmakta olan seçimde DP'nin çalışkan bir öğrenci gibi milletten iyi bir not alacağına olan inancını dile getirerek konuşmasını tamamlamıştır¹⁴⁴³. Aynı gece konuşan Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen, iş hayatımız ve çalışma mevzumuz konulu bir konuşma yapmıştır. İstanbul radyosunda konuşan İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı iktisadi bünyemizin kaydettiği gelişmelere, Dâhiliye Bakanı Ethem Menderes adalet, güvenlik ve kanunlarla ilgili propaganda konuşması yapmışlardır. İzmir radyosunda konuşan Behzat Bilgin'in konuşması Ege bölgesindeki iktisadi reformlara dair, Muhlis Ete-Piraye Pigat'ın ise “*Dün, bugün ve yarın*” konuludur¹⁴⁴⁴.

23 Nisan'da Ankara radyosunda saat 20.00'de Aliye Temuçin, “*Milli Eğitim ve İçtimai davalar*”, saat 21.20'de Muhlis Ete ile P. Bigat arasında “*Yolumuz köye doğru*” kanulu bir diyalog konuşması yapılmıştır. İstanbul radyosunda saat 20.30'da Necmi Ateş, “*İktisadi siyasetimiz, pahalılık iddialarına cevap*”, saat 21.20'de ise Prof. Dr. Kemal Atay tarafından, “*Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerimiz*” konulu propaganda konuşması yapmıştır. İzmir radyosunda ise saat 20.50'de H. Erkmen, “*işçi mesken politikamız*”, 21.40'da da O. Ş. Çiçekdağ “*Adalet ve asayiş işlerimiz*” üzerinde durmuştur¹⁴⁴⁵.

25 Nisan Pazar günü Ankara radyosunda saat 19.40'da Fethi Çelikbaş, “*İktisadi siyasetimiz; pahalılık iddialarına cevap*”, saat 21.50'de ise E. H. Üstündağ ise “*Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerimiz*” konulu propaganda konuşmalarını yapmışlardır. İstanbul radyosunda saat 21.10'da F. Köprülü “*Dış politika*”, saat 21.30'da F. L. Karaosmanoğlu “*Demokrat Parti Millet'in Hizmetinde*” vurgusunu ön plana çıkarmış; İzmir radyosunda saat 19.50'de M. Çavuşoğlu “*Bayındırlık*”, saat 20.50'de ise “*Teşkilat*” konularında konuşmuştur¹⁴⁴⁶.

26 Nisan 1954 Pazartesi günü Ankara radyosunda saat 19.40'da Samed Ağaoğlu “*Muhalefete Cevap*”, saat 20.00'da O. Ş. Çiçekdağ “*D.P. Millet'in hizmetinde*” konulu propaganda konuşmaları yapmışlardır. İstanbul radyosunda saat 20.50'de N. Talabar “*Memleket hizmetinde hâkim olan yeni zihniyet*” (Türkiye'de demokrasi),

¹⁴⁴³ Atıf Benderoğlu, “Demokrat İktidarın Dört Senelik Başarısı”, *Zafer*, 23 Nisan 1954, s. 2.

¹⁴⁴⁴ *Zafer*, 22 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁴⁵ *Zafer*, 24 Nisan 1954, s. 1.

¹⁴⁴⁶ *Zafer*, 24-25 Nisan 1954, s. 1.

saat 21.30'da F. Ulaş “Devlet yatırımlarının tahlili”; İzmir radyosunda ise saat 20.30'da O. Kapani “Dış politika”, saat 21.40'da Y. Üresin “Ulaştırma işlerinde inkişaf” konuları üzerinde durmuşlardır¹⁴⁴⁷.

27 Nisan 1954 Salı günü Ankara radyosunda saat 18.40'da Hasan Polatkan “Mali siyasetimiz”(Vergiler, altın stoku v.s.), saat 21.00'da Kemal Zeytinoğlu “Bayındırlık”; İstanbul radyosunda saat 20.30'da Prof. Emin Onat “Bayındırlık”, saat 21.30'da H. Erkmen “Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri” konularında konuşmuşlardır. İzmir radyosunda ise saat 19.30'da F. Çelikbaş “Türkiye geçim şartlarının mukayesi” (Dün-Bugün), saat 21.40'da E. H. Üstündağ “Sağlık ve Sanayi Yardım işlerimiz” konulu konuşmuşlardır¹⁴⁴⁸.

28 Nisan 1954 Çarşamba günü Ankara radyosunda saat 18.40'da Celal Yardımcı “Muhalefete Cevap” ve saat 21.20'de Hasan Polatkan “Mali Sistemimiz”, İstanbul radyosunda saat 21.10'da Mükerrer Sarol “Muhalefete Cevap” ve Başbakan Adnan Menderes'de genel konular içeren propaganda konuşmaları yapmışlardır. İzmir radyosunda da saat 18.30'da Cihat Baban “Muhalefete Cevap” ve Rauf Onursal'da saat 21.40'da “Seçmenlerle hasbihal” başlıklı konuşma yapmışlardır¹⁴⁴⁹.

CHP adına ilk seçim konuşmasını yapan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek radyonun DP'nin yayın organı gibi kullanıldığından şikâyet etmiş ve Başbakan Menderes'e bir teklifte bulunmuştur: “Millet huzurunda radyoda aynı zamanda karşı karşıya bir münazara yapalım. Memleket meselelerini açalım, iddialarımızı öne sürelim. Millet hükmünü versin. DP Başkanının eğer cesareti varsa milletin vereceği hükümden korkmuyorsa bu teklifi kabul etsin.”¹⁴⁵⁰ CHP adına radyoda 25 Nisan'da Şemseddin Günaltay, 22 Nisan ve 28 Nisan'da iki defa Kasım Gülek gibi partinin önde gelen isimlerinin yanı sıra Genel Başkan İsmet İnönü'de 26 Nisan'da bir, 27 Nisan'da iki ve 28 Nisan'da bir olmak üzere dört konuşması yapmıştır¹⁴⁵¹.

¹⁴⁴⁷ Zafer, 26 Nisan 1954, s. 2.

¹⁴⁴⁸ Zafer, 27 Nisan 1954, s. 2.

¹⁴⁴⁹ Zafer, 28 Nisan 1954, s. 6; Propaganda konuşmalarının son günü CHP'nin Ankara Radyosu'ndaki son iki konuşmasını İsmet İnönü yaptı. Yeni Sabah, 28 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁴⁵⁰ Yeni Ulus, 23 Nisan 1954, s. 1, 2.

¹⁴⁵¹ Söz konusu radyo konuşmalarının ayrıntısı için bkz. Yeni Ulus, 23-28 Nisan 1954.

3.3.12. Gazetelerin Propaganda Çalışmalarındaki Rolü

1946 ve 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde olduğu gibi 1954 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde de basın siyasetle yakın ilişki içinde olduğu göze çarpmaktadır. Ancak DP'nin basınla ilişkisi 1950'deki kadar iyi değildir. DP, muhalefette iken basın özgürlüğünün sağlanacağını vaat etmesinden dolayı CHP iktidarından memnun olmayan basından büyük destek görmüş ve Partinin iktidara gelmesinde basının önemli katkısı olmuştur. Bundan dolayı DP'liler seçim sonrasında gördükleri her gazeteciye “*siz çalıştınız, siz kazandınız, sizin eserinizdir bu bayram*” diye iltifat etmişlerdir¹⁴⁵². Basından gördüğü bu desteği karşılıksız bırakmayan DP, 14 Temmuz 1950'de basın özgürlüğünü oldukça genişleten bir yasa çıkarmıştı¹⁴⁵³. 1952 yılında çıkarılan 5953 Sayılı kanun ile gazetecilik mesleği yasal olarak tanımlanmış, gazetecilere yıllık izin ve sendika kurma hakkı verilmişti¹⁴⁵⁴. Fakat daha sonra DP, basınla sorun yaşamaya başlamıştır. Resmi ilanların gazetelere dağıtımının Bakanlığın takdirine bırakılması ve daha önce CHP yanlısı, başta Ulus gazetesi olmak üzere, gazetelere önemli paylar ayrılırken; şimdi de DP'ye yakın gazetelerin aynı şekilde resmi ilanlardan yararlanması eleştiriye neden olmaktadır¹⁴⁵⁵. 1953 ve 1954 yıllarında basınla ilgili yapılan yasal düzenlemelerle basın hürriyetine kısıtlamalar getirilmesi ve suçlanan gazeteciye ispat hakkı verilmemesi, iktidara tepkiyi artırmıştır¹⁴⁵⁶. Ayrıca CHP'nin mallarına el konulması yüzünden Ulus kapatılınca, Yeni Ulus adıyla yeni bir gazete çıkaran CHP bunu kullanmıştır.

1954 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde iktidar partisinin yayın organı Zafer gazetesinin yanı sıra, Vatan, Milliyet, Akşam, Yeni İstanbul, Son Havadis, Hürses, Türk Sesi gazeteleriyle birlikte daha ortada gibi gözükten Hürriyet gazetesi DP propagandalarını destekleyen yayınlar yapmışlardır¹⁴⁵⁷. Cumhuriyet gazetesi ise

¹⁴⁵² Yıldız, a.g.m., s. 486.

¹⁴⁵³ 5680 Nolu “*Basın Kanunu*”, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, cilt: I, birleşim: 23, s. 726-771

¹⁴⁵⁴ 5953 Nolu “*Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun*”, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, cilt: XVI, birleşim: 82, s. 210-216.

¹⁴⁵⁵ Yıldız, a.g.m., s. 489; Basınla iyi ilişkiler kurmak isteyen Menderes, gazeteci Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikastten sonra, 1952 yılından itibaren, önemli gazete temsilcileri ve hükümet üyelerinin de katılımıyla toplantılar düzenlemişlerdir. 1954 yılına kadar devam eden bu toplantılar nedeniyle “*memleketi gazeteciler mi yönetecek?*” söylentileri çıkmıştır. Yalman, a.g.e., s. 1620-1621.

¹⁴⁵⁶ Yıldız, a.g.m., s. 492.

¹⁴⁵⁷ Erim, a.g.e., s. 525-528. DP ile basın arasındaki yakınlaşmanın bir başka kanıtı da basında yer alan bir ilandır. İlanda Ankara Gazeteciler Cemiyeti'nin Balosu'nun 21 Mart 1954'te Ankara Palas Salonlarında, Başbakan Adnan Menderes himayesinde yapılacağı duyurulmuştur. *Zafer*, 16 Mart 1954, s. 8.

DP'ye yakın bir yayın politikası izlemişse de, zaman zaman ortada bir çizgi izlemiş, Yeni Ulus gazetesi CHP'nin sözcülüğünü yapmıştır. CMP'yi destekleyen Yeni Sabah¹⁴⁵⁸ ile birlikte Zonguldak, Son Telgraf ve Halkçı gazeteleri de CHP'ye yakın bir politika izlemiştir. Cumhuriyet gazetesi ülkenin farklı bölgelerine giderek seçimlerle ilgili gelişmeleri takip etmek üzere görevlendirdiği 11 muhabiri vasıtasıyla seçimin nabzını daha iyi tutmuştur¹⁴⁵⁹. Yeni Sabah¹⁴⁶⁰ ve Vatan yurdun dört bir yanına gönderdiği muhabirlerle gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmıştır¹⁴⁶¹. Vatan ve Hürriyet seçime yönelik anket çalışması da yapmışlardır¹⁴⁶².

3.3.12.1. Propaganda Amaçlı Haberler

DP yanlısı haberlerde Zafer gazetesi en önde gelmektedir. DP milletvekillerinden Abdurrahman Boyacıgil'in "*partimizin organı*" diye söz ettiği¹⁴⁶³ Zafer gazetesinde 9 Mart'ta yer alan bir haberde, CHP'nin hazırlamakta olduğu seçim beyannamesinde Petrol ve Yabancı Sermaye Kanunlarının kaldırılacağı, ezanın Türkçe okutulacağı ve Halkevlerinin yeniden açılacağına dair hükümlerin yer alması için çalışmalar başlatıldığına dair bilgi yer almıştır¹⁴⁶⁴. 17 Nisan tarihli sayısında ise Hatay'da büyük bir çöküntü yaşayan ve 1950-1954 yılları arasında yapılan hizmetlerden dolayı seçimden umutsuz olan CHP'nin, seçmeni para ile satın almaya çalıştığı iddia edilmiştir. Ayrıca CHP toplantılarına adam sağlamak için köylerden yevmiye ile adam topladıkları ve gelenlere ziyafet verildiği ileri sürülmüştür¹⁴⁶⁵.

¹⁴⁵⁸ Erim, *a.g.e.*, s. 526, 530; 1946 ve 1950 yılında yapılan seçimlerde DP yanlısı bir yayın çizgisi izleyen Yeni Sabah gazetesi 1954 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde CHP yanlısı yayınlar yapmıştır.

¹⁴⁵⁹ *Cumhuriyet*, 31 Mart-28 Nisan 1954, s. 1, 5.

¹⁴⁶⁰ *Yeni Sabah*, 14 Mart 1954, s. 1.

¹⁴⁶¹ *Vatan*, 23 Mart 1954, s. 1.

¹⁴⁶² *Vatan*, 11 Ocak 1954, s. 1; *Hürriyet*, 7 Mart 1954, s. 1, 5.

¹⁴⁶³ *Ulus*, 26 Temmuz 1951, s. 5.

¹⁴⁶⁴ *Zafer*, 9 Mart 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁶⁵ *Zafer*, 17 Nisan 1954, s. 1, 6. CHP'nin Kayseri'nin bir kazasında seçim propagandası olarak kol saati dağıttığı iddiası basında yer almıştır. *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1954, s. 1, 8.

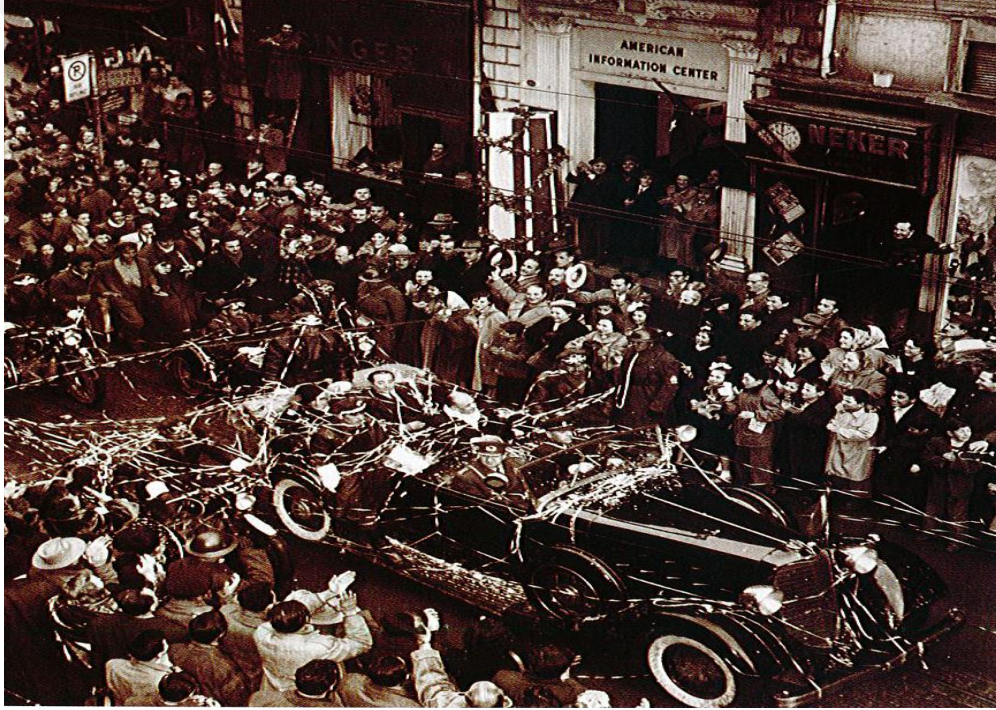
DP'nin denk bütçe başarısıyla ilgili bir haber. *Zafer*, 18 Şubat, 1954, s. 1.

24 Nisan tarihli *Zafer* gazetesinde çıkan “*İnönü'nün tahrikleri*” başlıklı yazıda İnönü'nün tehlikeli bir propaganda çalışması yürüttüğü, orduyu siyasete alet etmeye çalıştığı ve insanlar arasında ayrımcılık yaptığı vurgulanmıştır. İnönü'nün “*Ben kaldırımdan, miting meydanlarından gelmedim. Harb meydanlarından geldim*” sözünü eleştiren yazıda bu sözün insanları bir tarafta harp meydanlarından gelmiş şerefli insanlar, diğer yanda kaldırımlardan, miting meydanlarından gelmiş şerefsiz insanlar şeklinde iki sınıfa ayırdığı ileri sürülmüştür. İnönü'nün bu memleketin evlatlarını küçümsediği belirtilmiş ve bir hatırlatma yapılmıştır: “*Vatan, onun kaldırımdan, miting meydanlarından gelme diye hakaret ettiği gençlerin vatanseverliğine, kahramanlığına dayanmaktadır.*” Ayrıca İnönü'nün Kayseri’de yaptığı mitingde “*Başvekil orduya tecavüz etti*” diyerek orduyu siyasete bulaştırmaya çalıştığı ve orduyu iktidara karşı kışkırtarak, ülkede huzursuzluk çıkarmaya çalıştığı iddia edilmiştir. İnönü'nün iddiasının doğru olmadığı belirtilen yazıda, Erzurum mitinginde; “*Memleketimiz bugün şanlı ve şerefli ordusuna bütün imanı ile güvenmektedir*” diyen Başbakan Menderes’in sözlerinden böyle bir anlam çıkartmak için bir insanın çok kötü niyetli olması gerektiği belirtilmiştir¹⁴⁶⁶.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Amerika seyahati, başlangıcından yurda dönüşüne kadar, basında oldukça geniş yer tutmuş ve ilgiyle takip edilmiştir. Muhalefet yanlısı gazeteler bile bu seyahate seyirci kalamamıştır. Bu geziyle ilgili basında çıkan haberlerden bazıları şunlardır: “*Reisicumhur Celal Bayar bugün uçakla İngiltere’ye*

¹⁴⁶⁶ *Zafer*, 24 Nisan 1954, s. 1, 6.

hareket ediyor, Bayar, Yeşilköyden büyük bir merasimle uğurlanacak”¹⁴⁶⁷, “Bayar dün Amerika’ya hareket etti”¹⁴⁶⁸, “Celal Bayar’ın Amerikan Kongresine hitabı”¹⁴⁶⁹, “Bayar’ın Amerika’da uyandırdığı sevgi”¹⁴⁷⁰, “Bayar Amerikada büyük ilgi gördü”¹⁴⁷¹, “Washington’a varışında Celal Bayar’ı 200 bin kişi selamlayacak”¹⁴⁷², “Eisonover Celal Bayara en yüksek Amerikan nişanını verdi”¹⁴⁷³, “Bayarın Amerikan Kongresindeki Hitabesi. Tarihi nutuk kongre üyelerinin sürekli alkışları ve büyük tezahüratle karşılandı”¹⁴⁷⁴ “Amerikan kongresi, C. Bayar’ı ayağa kalkarak selamladı”¹⁴⁷⁵, “Celal Bayar’ın seyahati filme alınıyor”¹⁴⁷⁶, “Celal Bayar Ankara’da coşkuyla karşılandı”¹⁴⁷⁷, “Bayar coşkun tezahüratla karşılandı. Cumhurbaşkanı yol boyunca yarım milyon İstanbul’lu yürekten selamladı”¹⁴⁷⁸.

¹⁴⁶⁷ Zafer, 18 Ocak 1954, s.1, 4.

¹⁴⁶⁸ Milliyet, 19 Ocak 1954, s. 1, 7.

¹⁴⁶⁹ Yeni Sabah, 30 Ocak 1954, s. 1, 7.

¹⁴⁷⁰ Cumhurbaşkanı Bayar’ın gezisi sayesinde Amerikan basınının ilk defa Türk tarihi, ekonomisi ve siyasetine ilgi gösterdiği ileri sürülmüştür. Zafer, 24 Şubat 1954, s. 1, 7.

¹⁴⁷¹ Zonguldak, 10 Mart 1954, s. 1.

¹⁴⁷² Vatan, 24 Ocak 1954, s. 1, 7.

¹⁴⁷³ Akşam, 29 Ocak 1954, s. 1, 4.

¹⁴⁷⁴ Cumhuriyet, 30 Ocak 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁷⁵ Vatan, 30 Ocak 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁷⁶ Anadolu, 2 Şubat 1954, s.1, 3.

¹⁴⁷⁷ Zonguldak, 12 Mart 1954, s. 1.

¹⁴⁷⁸ Vatan, 11 Mart 1954, s. 1, 6; Bayar, ziyaret dönüşünde “Türk Amerikan dostluğu milletimizin malı olmuştur” açıklaması yapmıştır. Tuna, a.g.e., s. 160.

Amerika dönüşünde Bayar ile Menderes, İstiklal Caddesindeki American Information Center (Amerikan Bilgi-Belge Merkezi) önünden geçerken. *Toplumsal Tarih*, Aralık 2003, Sayı 120.

DP iktidarında yapılan çalışmalar da haberleştirilerek basında yer almıştır. Özellikle seçim tarihi yaklaştıkça, bilgi vermenin yanı sıra belirgin bir propaganda içeriği taşıyan bu tarz haberler çoğalmıştır. Zafer gazetesinde yer alan bu tür haberlerden bazıları şunlardır: “*Yurtta bir aylık imar faaliyeti; 33 milyon liralık plan ve tesisin ihalesi yapıldı. Bunlar arasında harita ve imar planları, içme suyu, termik elektrik ve hidro elektrik tesisleri var.*”¹⁴⁷⁹, “*Pancar Kooperatifleri Bankası törenle açıldı*”¹⁴⁸⁰, “*Yozgat’ın Hidro-elektrik santrali ihaleye kondu*”¹⁴⁸¹, “*Gediz, Akçay barajları ve Hidro Elektrik santralleri de ihale edildi*”¹⁴⁸², “*Mersin Limanı, dün törenle ihale edildi*”, “*Samsun Limanının temeli yarın atılıyor*”¹⁴⁸³, “*Bütün Yurd Enerji Ağlarıyla Örülyüyor*”¹⁴⁸⁴, “*C.H.P. iktidarının son Mart ayında tahsilat: 96.000.000, 1954 yılı Martunda erişilen başdöndürücü irtifa: 214.519.000*”¹⁴⁸⁵, “*15 ana transformator istasyonu kurulacak*”¹⁴⁸⁶, “*İktidarın baş döndürücü icraat serisinden 4 Şeker Fabrikası Temeli Atılıyor*”¹⁴⁸⁷, “*Ankara Spor Salonunun temeli atıldı*”¹⁴⁸⁸, “*20 Çimento fabrikasının ihalesi yapıldı*”¹⁴⁸⁹.

Gazetelerde propaganda içerikli dikkat çeken başka bir yazı tarzı da desteklenen ve karşı olunan partilerle ilgilidir. Bu haberlere göre kendi partilerine her gün yeni ve toplu katılımlar yaşanırken, rakip partiler sürekli üye kaybetmekte ve bu yüzden moraller bozuktur. DP yanlısı bu haberlerden bazıları: “*Tıpkı çorap söküğü gibi CHP’den istifalar devam ediyor*”¹⁴⁹⁰, “*Kayseri’de de CHP İlçe İdare Heyeti Reisi ve birçok vatandaş D.P.’ye kaydoldu*”¹⁴⁹¹, “*Halk Partisi Kurultayında münakaşalar şiddetlendi*”¹⁴⁹², “*Urfa’da 1700 kişi D. Partiye geçti*”¹⁴⁹³, “*Halk Partisinden istifa*

¹⁴⁷⁹ *Zafer*, 3 Mart 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁸⁰ *Zafer*, 5 Mart 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁸¹ *Zafer*, 10 Mart 1954, s. 1.

¹⁴⁸² *Zafer*, 29 Mart 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁸³ *Zafer*, 3 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁸⁴ *Zafer*, 8 Nisan 1954, s. 1, 4.

¹⁴⁸⁵ *Zafer*, 10 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁸⁶ *Zafer*, 17 Nisan 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁸⁷ *Zafer*, 18 Nisan 1954, s. 1, 4.

¹⁴⁸⁸ *Zafer*, 24 Nisan 1954, s. 6.

¹⁴⁸⁹ *Vatan*, 24 Ocak 1954, s. 1, 7.

¹⁴⁹⁰ *Yeni Politika*, 23 Eylül 1953, s. 4.

¹⁴⁹¹ *Zafer Akşam Postası*, 23 Şubat 1954, s.1, 4.

¹⁴⁹² *Milliyet*, 27 Şubat 1954, s. 1, 7.

¹⁴⁹³ *Zafer*, 4 Mart 1954, s. 1.

eden 1416 kişi daha D.P. safına geçti. C.H.P. deki çöküntü devam ediyor”¹⁴⁹⁴, “Sinopta muhalefet dağılmaya başladı”¹⁴⁹⁵, “C.H.P. Gaziantep ve Karsta çöküntü halinde”¹⁴⁹⁶, “Amasya’da C.H.P. keşmekeş içinde”¹⁴⁹⁷, “C.H.P. Trabzonda da birbirine girdi”¹⁴⁹⁸, “CHP teşkilatından Prof. Dr. Reşat Sığındım, Avukat Nezmi Atahan, Prof. Dr. Halit Ziya Konuralp, Berberler Cemiyeti Başkanı Adil Vardarlı, İkinci Başkan Abdurrahman Soker ve Fikret Baybar istifa ederek DP’ye katıldı”¹⁴⁹⁹, “C.H.P. teşkilatındaki istifalar çoğaldı”¹⁵⁰⁰, “C.H.P. Ankara teşkilatında kaynaşma çoğalıyor”¹⁵⁰¹, “Tokat’ta 3240 kişi D.P.’ye koydoldu”¹⁵⁰², “11 Nisan’da yapılan törenle Sincanköy Genç DP’liler Teşkilatı törenle açıldı”¹⁵⁰³. Muhalefet yanlısı basında da bu haberlerin tam tersi haberler sıklıkla yer almıştır¹⁵⁰⁴.

Propaganda yasakları başlamadan önceki son gün olan 28 Nisan 1954 Çarşamba günü, Zafer gazetesi bir sabah, bir öğleden sonra, bir de akşam olmak üzere üç baskı yapmıştır. Seçim yasaklarından önceki son gün DP, başta Ankara ve İstanbul’daki büyük mitingler olmak üzere, yurt genelinde yapılan faaliyetlerle propagandalarını vatandaşa aktararak, onları etkilemeye çalışmıştır¹⁵⁰⁵.

Muhalefet yanlısı basında da DP aleyhine haberlere sık sık yer verilmiş, özellikle, kapatılan Ulus gazetesinin yerine kurulan Yeni Ulus gazetesi sert muhalefetin öncüsü

¹⁴⁹⁴ Zafer, 5 Mart 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁹⁵ Zafer, 6 Mart 1954, s. 1, 4.

¹⁴⁹⁶ Zafer, 12 Mart 1954, s. 1, 4.

¹⁴⁹⁷ Zafer, 19 Mart 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁹⁸ Zafer, 26 Mart 1954, s. 1, 6.

¹⁴⁹⁹ Zafer, 31 Mart 1954, s. 6.

¹⁵⁰⁰ Milliyet, 1 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁵⁰¹ Vatan, 2 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁵⁰² Zafer, 7 Nisan 1954, s. 1.

¹⁵⁰³ Zafer, 12 Nisan 1954, s. 1.

¹⁵⁰⁴ “Köprülülük hakkında gensoru açılması istendi”, “Çorum D.P. Kongresinde yine hadise çıktı”, 11 Ocak 1954, s. 1, 5; “DP il binası için zorla para toplaniyor” Son Telgraf, 14 Ocak 1954, s. 1, 3; “D.P.’de hizipleşme, Ankara il idare kuruluna işten el çekirildi”, Akşam, 26 Ocak 1954, s. 1; “Bozkır’da DP’den istifa edenler”, Yeni Ulus, 31 Ocak 1954, s. 6; “3 Milletvekili DP’den istifa etti”, Son Telgraf, 8 Şubat 1954, s. 1, 3; “Mersin D.P. den mühim istifalar”, Akşam, 8 Şubat 1954, s. 1, 2; “D.P. içinde keşmekeş”, Yeni Ulus, 1 Nisan 1954, s. 1, 5; “D. Partililerin kavgası”, “İzmir D. Parti teşkilatında kaynaşma” Zonguldak 13 Mart 1954, s. 1; “Kars’ta D.P. tarihi karışmıştır”, Yeni Ulus, 13 Mart 1954, s. 1, 4; “Maraş’ta il idare heyeti değiştirildi, ihtilâf yüzünden 1300 kişi D.P.’den istifa etti. Bunlar arasında birde mebus var”. Yeni Sabah, 26 Ocak 1954, s. 1, 7; “Ticaret vekilinin başarısız işleri”, Yeni Sabah, 29 Ocak 1954, s. 1, 7; “İzmir D.P. teşkilatında çözümlü alâmetleri”, Yeni Sabah, 19 Şubat 1954, s. 1, 7; “D. Parti Ankara il Teşkilatında Buhran”, Son Telgraf, 28 Şubat 1954, s. 1; “Yozgat D.P. teşkilatı çözülmeye başladı” Yeni Sabah, 28 Mart 1954, s. 1, 7; “Çorum D.P. teşkilatı dün birdenbire çözüldü” Yeni Sabah, 28 Mart 1954, s. 1, 7; “D.P. aday listelerindeki çöküntüler” 30 Mart 1954, s. 1, 7; “Pahalılık D.P.nin başını yiyecek. Hakikat propagandayı tekzip ediyor” Yeni Sabah, 28 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁵⁰⁵ Zafer, 28 Nisan 1954, 1., 2. ve 3. Baskı.

olmuştur. Yeni Ulus gazetesinde yayımlanan “*Dün ne söylemişlerdi?*” başlıklı yazı dizisinde DP’li siyasetçilerin 1946 ve 1950 Milletvekili Seçimleri öncesinde yaptıkları konuşmalarda halka verdikleri sözleri iktidara gelince unuttukları, hatta tam tersi bir tutum takındıklarını savunulmuştur¹⁵⁰⁶. İktidarın yol politikası Yeni Ulus’ta çıkan “*DP propagandasının yeni bir yalanı açığa vuruluyor*” başlıklı yazıda eleştirilmiştir. Her şey CHP iktidarı tarafından hazırlanmış olduğu halde, DP iktidara geldiğinde bunu halktan gizlemiş ve sanki kendileri yapmış gibi göstermişlerdir. Ayrıca DP’nin yayınladığı ‘*Yeni İktidarın Çalışmaları*’ adlı kitaba verilen rakamların yanlış olduğu iddia edilmiştir.

*“Palavrada ölçüyü büsbütün kaçıran DP propagandasını uyandırmak için bazı rakamları da biz verelim: 1 km. yol 50 bin liraya yapılabiliyor. 12 bin km. yol için 600 milyon lira ister. Karayollarına ayrılan bütün ödenek yılda 150 milyon liradır. Dört yıl bütün paralar yalnız yeni yol yapılmasına mı harcadı? Personel bakım, tesisler, malzeme ve yedek parça için para hiç mi lazım olmadı? 12 bin kilometrelik minareye bir de kılıf düşünmeli değiller miydi?(...) 22 Mayıs 1950’den bugüne kadar yapıldığını iddia ettikleri 12 bin km. yol şebekesine giren bu yeni yollar hangileridir, açıklayabilirler mi? İhale, inşaya başlama ve bitirme tarihleriyle birlikte tabii!!.”*¹⁵⁰⁷

Yeni Ulus’a cevap kısa süre sonra Zafer gazetesinde gelmiştir. Gazetede yer alan iddiaların asılsız olduğu belirtildikten sonra;

“1950’den bu yana yeniden programa alınarak projesi ve ilahesi yapıлып biten tek bir yol dahi olmadığını iddiaya kadar giden ve hiçbir mesnede dayanmadığı gibi, yol işlerinden tamamıyla bihaber bir kalemin mahsulü olduğu anlaşılan bu yazı üzerine edindiğimiz şayanı dikkat malumatı aşağıda derç ediyoruz (...) Dört senelik devre içinde hükümet yardımıyla vilayetlerde 5714 km yol tesviyesi, 3327 km. kaplamalı yol ve 2400 km. yol onarımı yapılmıştır. İl ve köy yollarında hükümet tarafından ele alınan ve yaptırılan köprülerin açıklığı 9901 metreyi bulmaktadır. Ayrıca köylünün emeğinin de karıştığı, fakat devletin makine, malzeme ve para yardımlarının ilavesiyle elde edilen köy yolları tesviye halinde 13.000 ve kaplamalı olarak 2.500 kilometreyi bulmaktadır” denilmiştir¹⁵⁰⁸.

13 Mart 1954 tarihli Zafer gazetesinde CHP’li Hüseyin Cahit Yalçın’ı hedef alan ve ağır ifadelerle eleştiren bir yazı yayımlanmış ve yazıda şu ifadeler yer verilmiştir:

“Kim bu adam?”

¹⁵⁰⁶ *Yeni Ulus*, 1-18 Nisan 1954, s. 1.

¹⁵⁰⁷ *Yeni Ulus*, 28 Mart 1954, s. 1, 3.

¹⁵⁰⁸ *Zafer*, 31 Mart 1954, s. 1, 3.

Siyasidir, eseri yoktur! Fikir adamıdır, fikri yoktur! Ediptir, edebi yoktur! Tarihçidir, kitabı yoktur! Türk vatandaşıdır, hissi yoktur, partidir, kanaati yoktur. O halde düpedüz bir sahtecidir.

O, dört devrede de bu milletin lehine rol oynamamıştır.

Mebustur, seçim dairesine gitmez. Neye gitmiyorsun? Diye sorarlarsa ben burada kalemle hizmet ediyorum der. Seçim dairesine gitmez ama paranın, zevkin ve safanın kokusunu alıp Paris'e gider, Erivan'a gider, Cenevre'ye gider. Ve hattâ hem Birleşmiş Milletlerden hem hükümetten çifte harcırah aldığı için bazen mahkemeye de gider!

Hüseyin Cahit'i bütün hüviyetiyle tanıdınız değil mi?"¹⁵⁰⁹

Bu dönemde muhalif basınında Menderes'in akrabalarından bazılarının DP'ye karşı olduğuna dair haberler zaman zaman yer almıştır. Menderes'in yeğenlerinden Mehmet Özdemir Evliyazade, Cumhurbaşkanı Bayar'a hakaret ettiği gerekçesiyle gözaltına alınmış¹⁵¹⁰, bu gelişme üzerine Menderes'in bir başka akrabası Semiha Kentli, Başbakan'a bir mektup yazarak tepkisini dile getirmiştir. "*Sevgili Kuzenim*" diye başlayan telgrafta, Özdemir Evliyazade'nin başına gelenleri hayretle okuduğunu belirten Semiha Kentli, CHP'ye geçtiği takdirde evinin aranıp aranmayacağını ve ruhsatsız silah taşımakla suçlanıp, suçlanmayacağını sormuş ve telgrafını şu cümlelerle bitirmiştir: "*Size karşı hürriyet mücadelesi yapanları teşvik için C.H.P. 'yi bütün kalbim ve kuvvetimle destekleyeceğimi bildirir, D.P. idaresinden milleti kurtarmasını Allaha dilerim.*"¹⁵¹¹

3.3.12.2. Propaganda Amaçlı Köşe Yazıları

Siyasi Propaganda içerikli köşe yazıları bakımından Zafer ve Yeni Ulus gazeteleri en fazla partizanca yazıların çıktığı gazetelerdi. Mümtaz Faik Fenik, Burhan Belge, Orhan Seyfi Orhon, Metin Toker¹⁵¹² ve Burhan Apaydın gibi DP'li yazarlar da Zafer gazetesinde yazdıkları köşe yazılarıyla İnönü'yü ve CHP'yi hedef almanın yanı sıra DP'nin icraatlarını öven yazılar yazmıştır. Vatan gazetesindeki yazılarında zaman

¹⁵⁰⁹ Zafer, 13 Mart 1954, s. 1, 4; Bu yazı muhtemelen Hüseyin Cahit Yalçın'ın daha önce Yeni Ulus gazetesinde yayımlanan "*Şahsiyetsiz Parti*" adlı yazısına cevap için yazılmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın yazısında Atatürk'ün CHP'yi Celal Bayar'a emanet ettiğine dair iddialar ortaya atıldığını belirtmiş, bu iddiaları uydurma ve pervasızlık, dile getirenleri ise şahsiyetsiz olarak nitelenmiştir. Celal Bayar'ın DP'yi kurduğunu da hatırlatan Yalçın'a göre eğer iddialar doğruysa o zamanda Celal Bayar yeni parti kurmuş olmakla zaten Atatürk'ün mirasına ihanet etmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın, "*Şahsiyetsiz Parti*", *Yeni Ulus*, 3 Ocak 1954, s. 1, 4.

¹⁵¹⁰ *Yeni Ulus*, 18 Mart 1954, s. 1, 3.

¹⁵¹¹ *Yeni Ulus*, 18 Mart 1954, s. 1, 3.

¹⁵¹² Metin Toker 1955 yılında İsmet İnönü'nün kızı Özden hanımla evlendi ve DP aleyhine yazılar yazmaya başlamıştır.

zaman Ahmet Emin Yalman da DP'yi destekleyici yazılar yazmış, İnönü'yü ve CHP'yi eleştirmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın, Nihat Erim, Vedat Dicleli, Ali Rıza Erem, Namık Zeki Aral ve Altan Öymen gibi CHP propagandası yapan isimler ise Yeni Ulus gazetesinde yazdıkları yazılarda DP'nin çeşitli alanlardaki politikalarını eleştirmişlerdir.

Zafer gazetesinde yayımlanan “*Son Oyun*” başlıklı isimsiz bir yazıda CHP'nin mal varlığına el konulmasıyla ilgili kanunu sert şekilde eleştiren İsmet İnönü'nün son dönemde dile getirdiği partiler arası ilişkilerin düzeltilmesi söyleminin taktik olduğu ve duygu sömürüsü yapmaya çalıştığı iddia edilmiştir. Makalede ayrıca CHP'nin vatandaşın oy toplayabilmek için, kocasının mezarı için biriktirdiği parayı bağışlayan, fakir olduğu halde bir günlük yevmiyesi olan 2,5 lirayı veren veya parmaklarındaki alyansları çıkarıp partiye yardım için gönderen kadınlar gibi gülünç haberlere başvurduğuna yer verilmiştir¹⁵¹³. “*Rejim bunalımı değil âhlâk bunalımı*” başlıklı yazısında ise Mümtaz Faik Fenik, İnönü'nün İzmit'te yaptığı konuşmadaki “*memleketteki siyasi hava o kadar gergin ki, bunu yatıştırmak ilk vazifemiz haline gelmiştir*” sözlerini sert bir üslupla eleştirmiştir. Fenik'e göre anayasa ve rejim tartışmaları bir kenara bırakıldığında, gerginliğin asıl nedeni; CHP'de görülen ve gittikçe artan ahlak buhranıdır. “*Bu buhran son aylar zarfında o dereceyi bulmuştur ki, namuslu vatandaşlar, bu cüretin karşısında lal ve eblem kalmaktadır.*” Fenik'e göre son günlerde bu işi daha ileriye taşıyan muhalefet, yeni metodlara başvurmaktadır. “*Bu metod din, iman, aile mahremiyeti, şeref, haysiyet tanımayan küfür metodudur. Kendini bilen terbiyeli bir insanın, değil ağzına almak, hatta külhanbeyleri arasında dahi söylemekten duymaya tahammül edemeyeceği kelimeleri (...) sarfetmekten zerre kadar haya duymamaktadırlar.*”¹⁵¹⁴

Mümtaz Faik Fenik, “*Biz bu vatani sokakta bulmadık*” başlıklı yazısında ise İnönü'nün Balıkesir mitinginde Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile Petrol Kanunu'nu eleştirilerini ele almıştır. Fenik'e göre, İnönü, “*safsata ve demogojilerle*” milli hisleri tahrik ederek, “*Böylece hem rey avcılığı yapacak hem de kendisi sahte bir kahraman rolüne geçecektir.*” Tarihten utanmadan, vatanın tek sahibi kendisiymiş gibi davranmaktadır. Kore Savaşı da bunun çarpıcı bir örneğidir.

¹⁵¹³ “*Son Oyun*”, *Zafer*, 3 Ocak 1954, s. 1, 4.

¹⁵¹⁴ Mümtaz Faik Fenik, “*Rejim bunalımı değil âhlâk bunalımı*”, *Zafer*, 20 Ocak 1954, s.1, 4.

Muhalefet “*Kore bir Yemen’dir, vatan evlatları orada frenklerin menfaati uğruna öldürülmektedir*” şeklinde propaganda yapmış ve Kore’de ölenlerin şehit olamayacağına yönelik sahte fetvalar çıkarmıştı. Sonra da Kore Savaşı’nda görev yapmış bir subayı milletvekili adayı yaparak, bu savaşın toplum üzerinde oluşturduğu milli hislerden yararlanmaya çalışmakta, bir yandan da “*Biz bu vatani sokakta bulmadık*” diye meydanlarda dolaşmaktaydı. Buna tepki gösteren Fenik, “*Ya biz, sokakta mı bulduk*” diye sormuştur. Bir ablukaya uğradığımızda tankların, uçakların ve diğer araçların çalışamayacağını belirten Fenik, milli savunmanın gereği olan akaryakıtı milli kaynaklardan sağlayacaklarını ve ülkeyi kalkındırabileceklerini belirttiği yazısını şu cümleyle tamamlamıştır: “*Evet, biz bu vatani sokakta bulmadık.*”¹⁵¹⁵

“*Lâfla peynir gemisi yürüteceklermiş!*” başlıklı yazısında Fenik, CHP lideri İnönü’nün hayat pahalılığını ve hükümeti eleştiren açıklamalarını değerlendirmiştir. Yazıda İnönü’nün açıklamalarının gerçekçi olmadığı ve inandırıcılıktan uzak olduğunu belirtmiş ve şu soruyu sormuştur: “*Mademki hayatı ucuzlatmak için bir tilsim biliyordunuz, bunu neden zamanı devletinizde tatbik etmediniz? Şimdi mi aklınız başınıza geldi?*”¹⁵¹⁶ Mümtaz Faik Fenik, “*CHP seçimlerde kimlerden medet umuyor*” başlıklı yazısında CHP-CMP ittifakını değerlendirmiş ve “*takke düştü ve altındaki çirkin kafa bütün iğrenç manzarasıyla göründü*” cümlesiyle başlayan yazıda her iki partiyi de ağır sözlerle eleştirmiştir. CMP’lilerin 1948 yılında DP’den ayrılıp, MP’yi kurarken, ileri sürdükleri tek gerekçe DP’nin muvaza partisi olduğu iddiasıydı. CHP’ye ve İnönü’ye ağza alınmayacak küfürler eden, irticaya dayanarak MP’yi kuranlar şimdi CHP ile kolkolaydı. CHP ise geçmişte kendilerine en ağır hakaretler eden ve memleketi felakete sürüklediklerini ileri sürdükleri insanlara kucak açmıştı. Bu durum ahlaki açıdan anlaşılabilir bir şey değildi. Sadece ihtiraslarını tatmin etmek için her yola başvuracaklarını göstermekteydi. “*Bunun için programlarından, hatta şereflerinden ve izzeti nefislerinden fedakarlıkta*

¹⁵¹⁵ Zafer, 17 Nisan 1954, s. 1, 6; CHP Genel Başkanı İnönü, Balıkesir, İzmir, İstanbul ve Manisa’da yaptığı konuşmalarda “*Türk vatanını selamete götürmek için bütün bu şartları yeneceğiz. Biz bu memleketi sokakta bulmadık. Biz bu memleketi bir avuç harabe toprağı olarak ele aldık*” şeklinde cümlelerle Yabancı Sermaye Kanunu ve Petrol Kanunu’nu eleştirmiştir. Zonguldak, 10 Nisan 1954, s. 1; Son Telgraf, 16 Nisan 1954, s. 1, 5; İl kongresinde konuşan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, iktidara gelmeleri durumunda Petrol Kanunu’nu yok farzedeceklerini söylemiştir. Akşam, 20 Şubat 1954, s. 2.

¹⁵¹⁶ Zafer, 19 Nisan 1954, s. 1, 7.

bulunmaktadırlar; memleket menfaatini ayaklar altına almaktadırlar. Tâ ki, o sandelyeye ulaşsınlar!"¹⁵¹⁷

"*Müflis Halk Partisidir*" başlıklı yazısında Burhan Apaydın, Yeni Ulus yazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın, DP'nin mebus olmak ve makam elde etmek isteyenlerin toplandığı bir parti olduğu, "*fikir ve kanaat partisi şeklinde bir hüviyete sahip olmadığı*" iddialarını eleştirmiştir. Apaydın'a göre asıl sorgulanması gereken CHP'dir. Çünkü CHP, serbest bir siyasal ortamda doğmamış, uzun süre iktidarda olmasından dolayı menfaat birliği haline gelmiş ve zamanla da şeref ve haysiyetini kaybetmişti. Bu birliğe dahil olmak istemeyenler CHP içinde yaşayamamış ve DP'yi kurmuşlardı. Ayrıca 1946'da milli iradeyi ayaklar altına alması ve mesuplarının şahsi çıkarlarını her şeyin üstünde tutmasından dolayı CHP, "*hileli müflis*" görüntüsü vermekteydi¹⁵¹⁸. Aydın, "*Harakiri*" başlıklı yazısında, DP'nin diktatörlük yönetimi kurmaya çalıştığı iddialarını ise "*Çirkin ve iğrenç siyasi çevreler, birer birer ortaya çıktı. Nihayet Demokrat Parti'yi, tek parti sistemine doğru yol almak gibi... İthamlarla zedelemeye ve yakmaya çalışanlar, şeflik rejimini yeniden kurma maksadını ruh ve kafalarında muhafaza etmekte olduklarını gösterdiler.*" sözleriyle değerlendirmiştir¹⁵¹⁹.

Burhan Belge, "*İftiracılıkta el ele olan iki parti seçime gidiyor*" başlıklı yazısında CHP ve CMP'lilerin seçim öncesinde ittifak kurmaya çabalarını kaleme almıştır. Daha önce birbirlerini gördüklerinde yılan görmüş gibi olduklarını iddia ettiği bu iki partinin ittifak girişiminde CHP'nin tek bir amacı vardı: "*Artık anlaşılmıştır ki, inkılapçı C.H.P. Meclise bazı mürtecileri, mürteci Millet Partisi de aynı Mecliste bir takım "zındıkları" getirmeyi amadedir. Yeterki bu Meclise Demokratlar gelmesin!*"¹⁵²⁰ Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi ise 16 Mart 1954 tarihli yazısında CHP ile CMP arasındaki işbirliği çalışmalarının Cumhuriyet rejimi açısından tehlikeli sonuçlara yol açacağını savunmuştur¹⁵²¹. Zafer gazetesi yazarı Metin Toker'de, CHP ile CMP'nin DP'ye karşı işbirliği arayışını Haçlıların Türklere karşı birleşme çabasına benzettiği yazısında DP ve CHP'nin muhalefette iken ortaya

¹⁵¹⁷ Zafer, 4 Mart 1954, s. 1, 4.

¹⁵¹⁸ Burhan Apaydın, "Müflis Halk Partisidir", Zafer, 3 Mart 1954, s. 1, 2.

¹⁵¹⁹ Zafer, 21 Mart 1954, s. 1.

¹⁵²⁰ Burhan Belge, "İftiracılıkta el ele olan iki parti seçime gidiyor," Zafer, 5 Mart 1954, s. 1, 4.

¹⁵²¹ Nadir Nadi, "Tehlikeli Bir İşbirliği", Cumhuriyet, 16 Mart 1954, s. 1, 3.

koydukları propaganda anlayışlarını karşılaştırmıştır. Milli bir muhalefet anlayışı benimsemiş olan DP “...*iktidar ile rejimi birbirine karıştırmamış, Atatürk rejimi düşmanlığını yapmamıştır.*” Toker, “*İktidar düşmanları, rejim düşmanlarının kucağına bilerek düşmektedirler*” sözleriyle CHP’nin bundan yoksun olduğunu savunmuş ve iktidar düşmalığı ile rejim düşmanlığını karıştırdığını iddia etmiştir¹⁵²².

Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, “*İğreniyorum, Tiksiniyorum, Acıyorum!*” başlıklı yazısında muhalefetin milli hislerden yoksun olduğunu ileri sürmüştür. Bayar’a Amerika’da gösterilen sevgi ve dostluğun vatandaşlar üzerinde oluşturacağı gurur ve iftihar hissini engellemek isteyen muhalif gazetelerin seyahati fena, bulanık ve ehemmiyetsiz göstermeye çalıştıklarını söylemiştir. Bunu ancak düşman ülkelerin ajanlarının yapabileceğini belirten Yalman, daha önce ülke yönetiminde bulunmuş, sıkıntılar çekmiş ve ülkesi için emek vermiş insanların bu davranışları karşısında “*elem duymamak, hastalıkların bu çirkin ârazi karşısında politika ihtiraslarına lanet etmemek elden gelir mi?*” diye sormuştur. Meselenin ne Celal Bayar ne de DP meselesi olduğunu, meselenin millet ve devlet meselesi olduğunu belirtmiştir¹⁵²³. Yalman, “*Bir İttifak Manzarası*” başlıklı yazısında ise CHP ve CMP arasında kurulmak istenen ittifak çabalarına değinmiştir. Yalman’a göre bu girişim CHP’nin iktidar olma hırslarının göstergesidir fakat “...*ne pahasına olursa olsun iktidar olma parolasıyla harekete geçenlerin ve prensiplerinden taviz verenlerin büyük bir hayal sükutu ile karşılaşacakları muhakkaktır*” cümleleriyle bu girişimin başarılı olamayacağını savunmuştur¹⁵²⁴.

Ahmet Emin Yalman, “*Milli istikrara suikast*” başlıklı yazısında İnönü’nün siyaset anlayışını değerlendirmiştir. Yalman, yıllarca kendisi ve kendisinin seçtikleri iktidarda olmazsa ülkenin yok olacağına insanları inandırmış olan İnönü’nün, “*kin ve ihtirastan gözü dönen, (...) tekrar iktidara kavuşmak gayesiyle her vasıtayı mübah gören*” bir politikacı kimliğine büründüğünü söylemiştir. İktidara geldiklerinde DP’nin attığı adımlara son vereceklerini belirten İnönü’nün tavrını şu sözlerle değerlendirmiştir: İktisadi gelişmeyi baltalayacak bu adımlar “*Türkiye’de devlet mefhumunun istikrarına karşı korkunç ve şuursuz bir suikastten başka bir şey*

¹⁵²² Metin Toker, “Haçlılar..”, Zafer, 17 Mart 1954, s. 2.

¹⁵²³ Ahmet Emin Yalman, “İğreniyorum, Tiksiniyorum, Acıyorum!”, Vatan, 19 Şubat 1954, s. 1, 7.

¹⁵²⁴ Ahmet Emin Yalman, “Bir ittifak Manzarası”, Vatan, 14 Mart 1954, s. 1, 7.

değildir.”¹⁵²⁵ Başka bir yazısında Yalman’a göre CHP, dürüstlük ve vatanseverlik imtihanında sıfıra yakın bir puan almıştır. Kasım Gülek, Nihat Erim gibi Parti’nin önde gelenleri, kin ve garez ateşini tutuşturmayı, müsbet icraatları baltalamayı, herşeyi şüpheli ve zararlı göstermeyi, vatandaşları birbirine düşman etmeyi iş edinmişlerdir. Yıllarca ülkesine değişik kademelerde hizmet etmiş olan İsmet İnönü, ne pahasına olursa olsun, iktidar olmak için herşeyi mübah sayanlara uymuş, Türk milletinin zekasıyla alay etmiştir. Bu koşullarda CHP’nin iktidara gelme ihtimali yoktur. *“Türk milleti böyle bir felakete sürüklenmeğe elbette razı olmaz, en mükemmel bir kalkınma yolunda olan milletimize Allah bunu reva görmez”*di¹⁵²⁶.

3 Nisan 1954 tarihinde yayımlanan *“İnşallah”* yazısında Orhan Seyfi Orhon, *“Çarmıha gerilmiş İsa tasviri taşıyan papazlar gibi, İnönü’nün potresini kalemin ucuna takılmış, sütunlarda dolaştırmaktadır: Mazlum, masum, mağdur bir İnönü; Onu bu hale koyan demokratlara karşı taassup ve intikam hislerini körüklemeye çalışıyorlar...”* cümleleriyle Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın’ın sahte bir mazlum ortaya çıkarmaya çalıştığını ileri sürmüştür. Ayrıca *“Çıplak göğsünü yumruklaya yumruklaya feryatlar koparan Cahit Bey kimin matemini tutuyor?”* diye sormuş ve siyasi Kerbela oluşturmaya çalıştığını ancak Türk milletinin temkinli ve ağır başlılığından dolayı bunu başaramadığını savunmuştur¹⁵²⁷.

DP’ye yakın köşe yazarlarının bu propaganda içerikli yazıları gibi CHP’ye yakın köşe yazarları da karşıt içerikli yazılar yazmışlardır. Muhalif kanadın önde gelen isimlerinden olan Hüseyin Cahit Yalçın, yazdığı *“Kızacak değil acınacak adam”* başlıklı yazısında Menderes’i değerlendirmiştir. Yalçın, Menderes hakkında daha önce şüpheleri olduğunu ancak son dönemdeki icraatlarından sonra artık şüphesi kalmadığını ve Adnan Menderes’in tıbbi açıdan *“gayrimesul”* olduğunu iddia etmiştir¹⁵²⁸. *“Herşey propaganda uğruna”* başlıklı yazısında ise DP’nin seçim propagandasını değerlendirmiştir. Yalçın’a göre DP’liler, karşılarındakileri iktidara gelmek hırsları ile suçlarken, kendileri iktidarı kaybetmemek için hiçbir kural tanımamaktaydı. Kasım Gülek’in Bilecik’te çekilmiş okul kıyafetli resmini papaz kıyafeti diye propaganda malzemesi yapmışlardı. Oysa kendileri rey uğruna papazın

¹⁵²⁵ Ahmet Emin Yalman, “Bir ittifak Manzarası”, *Vatan*, 17 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁵²⁶ Ahmet Emin Yalman, “Doğru ve İğri”, *Vatan*, 27 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁵²⁷ *Zafer*, 3 Nisan 1954, s. 2.

¹⁵²⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, “Kızacak değil acınacak adam”, *Yeni Ulus*, 16 Aralık 1954, s. 1, 4.

sakalını öpmekten geri durmazlardı. Yalçın, DP'nin neden başarılı olamayacağını da şu sözlerle açıklamıştır: “*Demokrat Partinin siyaset mücadelelerinde en esef edilecek nokta ahlak prensiplerinden uzaklaşmaları ve Türk seçmenlerini hasis menfaatleri cephesinden kazanılmağa kabiliyetli kimseler sanmalarıdır.*”¹⁵²⁹ H. Cahit Yalçın, “*Kudurdular*” başlıklı yazısında, DP'ye yakın yayın organlarında, Duyun-u Umumiye'nin çıkarlarını müdafaa ettiği şeklinde yazılar çıktığını ancak bunların doğru olmadığını savunmuş ve mensubu olduğu İttihat ve Terakki'nin Birinci Dünya Savaşı'na katıldıktan sonra ilk işinin kapitülasyonları kaldırmak olduğunu hatırlatmıştır. “*İktidar beslemeleri*” olarak nitelediği bazı yazarların kendisiyle ilgili iftira attıklarını belirten Yalçın¹⁵³⁰, kapitülasyonların kaldırılması için Sultan Ahmet Meydanı'nda vatandaşlara konuşurken çekilmiş olduğunu savunduğu bir resmini 21 Mart 1954'te Yeni Ulus gazetesinde yayımlatmıştır¹⁵³¹.

CHP'li kalemlerin önde gelenlerinden Nihat Erim, DP'de ki parti içi demokrasi anlayışıyla ilgili bir yazı kaleme almıştır. Yazıda yaklaşmakta olan milletvekili seçimleri için sürdürülen çalışmalarda DP içinde, demokratik düşüncenin değil kurucuların arzularının esas alındığını, kurucuların emrine girmeyecekleri düşünülen adayların listelerden silindiği ileri sürülmüştür. İktidar olmanın nimetlerini ve yetkilerini kendi şahsında toplayan Menderes'in, diğer kurucuları geri plana iterek, diktatörce bir tavır sergilediğini savunmuştur¹⁵³². “*Kağıt üzerinde fabrika*” başlıklı yazısında Vedat Dicleli'de iktidarın yaptığı ihaleleri eleştirmiştir. Son dönemde yapılan bazı farikaların karşılığının olmadığını, bunların seçim öncesi vatandaşın gözünü boyama çabası olduğunu iddia etmiştir. Bartın Çimento Fabrikası'nı örnek olarak veren Dicleli'ye göre ihaleyi alan şirket henüz kurulmamıştı ve fabrikanın kurulacağı yer de belirsizdir¹⁵³³.

Basında yaşanan siyasi çekişme ve partizanlık duygusu zaman zaman ithamların ağırlaşmasına ve tartışma üslubunun rahatsız edici seviyelere inmesine yol açmıştır.

¹⁵²⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, “Herşey propaganda uğrunda”, *Yeni Ulus*, 8 Nisan 1954, s. 1, 5.

¹⁵³⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, “Kudurdular”, *Yeni Ulus*, 15 Mart 1954, s. 1, 3.

¹⁵³¹ Resim için bkz. *Yeni Ulus*, 21 Mart 1954, s. 1.

¹⁵³² Nihat Erim, “DP içindeki diktatörlük”, *Yeni Ulus*, 11 Şubat 1954, s. 1, 2; Nihat Erim'e cevap Mükerrer Sarol'dan gelmiştir. Sarol; “*Yaradılışı buna müsait değildir. Yüzü tutmaz. Bir arkadaşının bir vazifeden çekilmesini istediği zaman yüzüne söyleyemez, bana söyletir. Böyle bir adam diktatörlük yapabilir mi? Demokrasi yolundayız. Ama her şey bir hamlede olamıyor*” sözleriyle Adnan Menderes'in diktatörlük yapamayacağını savunmuştur. Erim, *a.g.e.*, s. 542.

¹⁵³³ Vedat Dicleli, *Yeni Ulus*, 11 Şubat 1954, s. 1, 5.

İzmir’de çıkan Öz Demokrat gazetesinde “*İnönü’nün derisini yüzüp, postuna saman doldurmalı*” başlıklı bir haber çıkmıştı. CHP’nin yoğun tepki gösterdiği haberle ilgili İzmir Cumhuriyet Savcığı yasal işlem başlamıştı¹⁵³⁴. Adana’da fotomontaj tekniğiyle yapılan ve Gülek’i kucagında çıplak bir kadınla oturduğunu gösteren resmin elden ele gezdirildiği iddia edilmiş¹⁵³⁵ ve CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek’in sünnetsiz olduğu ileri sürülmüştür. Gülek’in okul üniforması ile çekilen resmi, papaz kıyafeti olarak tanıtılmış ve abdestsiz namaz kıldığı yönünde söylentilerin yayılmıştır. Kocaeli’de kapağında Başbakan Menderes’le Rum Patriğini ve Patrikhane erkânını birlikte gösteren bir resmin bulunduğu bir broşür dağıtılmış ve Menderes’in seçimlerde oy kazanmak için başpapağın sakalını öptüğünün iddia edilmiştir¹⁵³⁶.

Gazete sütunlarındaki siyasi kavga devam ederken, bundan rahatsızlık duyanlar da olmuştur. Son Telgraf gazetesi yazarlarından Murat Sertoğlu “*Çirkin propaganda*” başlıklı yazısında Kasım Gülek ve Menderes hakkında ortaya atılan iddialardan ve seçim propagandalarındaki seviyesizlikten şikâyet etmiştir. Bu şekilde propaganda yapanların kendilerini kandırdığını belirten Murat Sertoğlu’na göre, Türk milleti “*bu tür çirkin hareketlerden iğrenme hissi duyacak*” bir millet olduğundan yalan, iftira ve hileye başvuran partilerin propagandaları hüsrana uğrayacaktır¹⁵³⁷. Bu konuda şikâyet eden bir başka köşe yazarı da Milliyet yazarlarından Ali Naci Karacan’dır. “*Ayıptır, efendiler!*” başlıklı yazısında propaganda çalışmalarının, gözlerini ihtiras bürümüş partizanların elinde gittikçe daha da artan bir iftira ve hakaret hareketine dönüştüğünden dert yanmıştır. “*Millet seçim var diye küfür dinlemeğe mecbur değildir.*” diyen Karacan’a göre, seçim atmosferinde gerçekler lekelenirse, herkesçe sevilen insanlar ve öğeler kinle, nefretle tahrif edilirse, milletteki güven duygusu yok olurdu. Partiler seçim döneminde milletin huzurunda olduğunu unutmamalı ve millete saygı göstermeliydi. Ne DP olmadan CHP, ne de CHP olmadan DP olabilirdi. Sükunet çağrısı yapan Ali Naci Karacan yazısını, “*Bırakınız seçimlere huzur ile*

¹⁵³⁴ *Hürriyet*, 25, 27 Mart 1954, s. 1, 3; *Yeni Ulus*, 23 Mart 1954, s. 1.

¹⁵³⁵ *Cumhuriyet*, 26 Mart 1954, s. 6.

¹⁵³⁶ *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1954, s. 7; *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1954, s. 1, 3.

¹⁵³⁷ Murat Sertoğlu, “Çirkin Propaganda”, *Son Telgraf*, 3 Nisan 1954, s. 1.

gidelim ve kimi seçmek istiyorsak rahat kafa ile seçelim 'Demokrasi var' diye millete illallah dedirtmeyelim” cümlesiyle bitirmiştir¹⁵³⁸.

3.3.12.3. Propaganda Karikatürleri

Propaganda döneminin vazgeçilmez unsurlarından biri olan karikatürler 1946 ve 1950 seçimleri öncesinde olduğu gibi 1954 Milletvekili Seçimi öncesinde de sayıca oldukça fazladır. Taraflar siyasi, sosyal ve iktisadi gibi hemen hemen her konuda karikatürlerden yararlanmışlardır.

“*Quo Vadis?*” karikatürü. *Zafer*, 4 Ocak 1954, s. 7.

Karikatürde İsmet İnönü, Roma şehrini yakan İmparator Neron'a benzetilmiştir. Milli Şef İsmet İnönü, ülkeyi yönettiği dönemde ülkeyi yangın yerine çevirmiş; milli menfaatleri, muarızlarının şeref ve haysiyetini tehlikeye atmış, ardından da dört atın çektiği bir arabayla hızla oradan uzaklaşmaktadır. Bu sırada kendisine bir soru sorulmaktadır: “*Quo Vadis?*”¹⁵³⁹

¹⁵³⁸ Ali Naci Karacan, “Ayıptır, efendiler!”, *Milliyet*, 25 Nisan 1954, s. 1; Basında İnönü'nün 15 tane silah ruhsatı için başvuru yaptığı ve bu başvuruların kabul edildiği, ruhsatlardan birinin taşıma, diğerlerinin de evde bulundurmaya yönelik olduğuna dair haber yer almıştır. *Zafer*, 6 Mart 1954, s. 1.

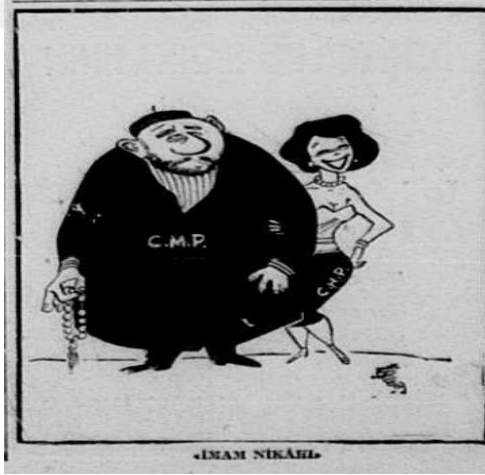
¹⁵³⁹ Latince bir ifade olan nereye gidiyorsun anlamına gelmektedir. Efsaneye göre, Hıristiyanlığı yaymakla görevli havarilerden Peter, İmparator Neron'un zulmünden ve muhtemel bir çarmıha gerilmekten kurtulmak için Roma'dan kaçmış, Yolda giderken, sırtında haçı taşıyan Hazreti İsa'ya rastlamıştır. Peter sormuş: “*Quo vadis?*”, İsa cevap vermiştir: “*Romam vado iterum crucifig!*”(Roma'ya tekrar çarmıha gerilmeye). Peter bunun üzerine cesaretini toplamış ve Roma'ya geri dönmüştür. Daha sonra “Aziz” ilan edilmiş, Aziz St. Peter olmuştur. Hıncal Uluç, “*Quo Vadis* günlerine geri mi dönüyoruz?”, *Sabah*, 25 Temmuz 2015.

Vatan 10 Mart 1954, s. 1; Zafer, 11 Mart 1954, s. 3

Zafer, 18 Mart 1954, s. 1.

Vatan, 20 Mart 1954, s. 1.

Akbaba, 1 Nisan 1954, s. 1

CHP ile CMP arasında kurulmak istenen seçim ittifakını konu alan yukarıdaki karikatürlerde daha çok CHP hedef alınmış ve eleştirilmiştir. Vurgulanan temalar daha çok CHP tabanına dönüktür. Hem Vatan hem de Zafer gazetesinde yayımlanan karikatürde, zaten zor ve dik bir yokuş olan seçim yolunda CMP'nin CHP'ye bir faydasının olmadığı, CHP'nin hem kendini hem de CMP'yi taşımak zorunda kaldığı teması ön plana çıkarılmıştır. İkinci karikatürde irticanın CHP'yi CMP'ye dönüştürmeye çalıştığı vurgusu hâkimdir. Üçüncü karikatürde ise irtica temsil görünümü bir erkek olarak çizilen CMP ile modern görünümü bir bayan olarak temsil edilen CHP arasındaki beraberlikte nikâh vurgusu ön plana çıkmaktadır. Ancak bu nikâh, CHP'nin ayrı bir hassasiyet taşıdığı bilinen imam nikâhıdır. Bu karikatürlerle iki parti arasında oluşturulmak istenen seçim ittifakına karşı "CMP, CHP'yi kullanıyor. Bu ittifak CHP'nin lehine değil aleyhinedir. İrtica CHP'yi ele

geçiriyor” şeklinde algılar oluşturularak, CHP tabanında bir tepki meydana getirilmek istenmektedir. Son karikatürde CHP’de zihniyet değişikliği yaşandığı vurgusu hakimdir. Atatürk’ün partisi olmakla övünen ve inkılapçı kimliğiyle övünen CHP, hızla bu kimliğinden uzaklaşmaktadır. İnkılapçı düşünce Parti’yi terk ederken, CMP’nin temsil ettiği ileri sürülen irtica seçim işbirliği yoluyla kapıya dayanmıştır.

Yabancı Sermaye ile ilgili bir karikatür. Demokrat Parti Neşriyatından No: 1, *Yabancı Sermaye*, Güneş Matb., Ankara 1954.

Broşürde muhalefetin Yabancı Sermaye ile ilgili negatif tavrına ve suçlamalarına cevap vermeye dönüktür. Batıdan gelecek yabancı sermaye ile artan üretim potansiyeli ülkemizin milli geliri artacağı ve insanlarımızın yaşam seviyesinin yükseleceği ileri sürülmektedir.

“Güzele Ne Yakışmaz” temalı karikatür. *Zafer*, 23 Nisan 1954, Pazar İlavesi, s. 7.

Karikatürde CHP lideri İsmet İnönü ve Genel Sekreter Kasım Gülek'e yer verilmiştir. Eski alışkanlıklarını sürdürmek isteyen İnönü, evin sahibesi rolündedir ve seçimde halka kendini beğendirmek için süslenmiş, makyaj yapmıştır. İnönü, evin hizmetçisi görünümündeki Kasım Gülek'e başına taktığı “*diktatörlük*” yazılı şapkaya dair fikrini “*Gene bu şapkayı giyebilir miyim, kalfa?*” diye sormakta, Gülek'te “*Modası geçti diyorlar, sultanım!*” diye cevap vermektedir.

“*Bu seçimi kaybedenler yanyana!*” karikatürü. *Karagöz*, 14 Mayıs 1950, s. 1, *Zafer*, 28 Nisan 1954, 1. ve 2. Baskı, s. 1, 6.

Hariciye Vekili Fuat Köprülü propaganda çalışmaları esnasında, 1950 Milletvekili Genel Seçimi'yle ilgili bir karikatürden söz etmiştir. Söz konusu karikatür, propaganda faaliyetlerinin son günü, DP'li Zafer gazetesinde yer almıştır. Habere göre 1950'deki seçimi kazanacağından oldukça emin olan CHP, seçimin ertesi günü, Karagöz gazetesinin Mayıs 1954 tarihli baskısını önceden yaptırmış ve gazetenin ilk sayfasında “*Seçimi kaybedenler yanyana!*” başlıklı karikatür yer almıştır. Karikatürde burcunda Türk bayrağı dalgalanan kaleyi ele geçiremeyen, bozguna uğramış ve at sırtında, sefil bir halde geri dönmekte olan iki adam gözükmektedir. Her ikisinde itici bir görüntü veren adamlardan biri kıyafeti ve şapkasındaki yıldızla komünizmi, diğeri de sarık ve cübbesiyle irticayı temsil etmektedir. Hatırlanacağı üzere CHP, DP'yi komünist olmakla, MP'yi de irtica ile suçlamıştır. Muhalif basında da DP aleyhine karikatürler yayımlandı. Bunlardan bazıları şunlardır:

“İşte beğim, İstanbul!” karikatürü. *Yeni Sabah*, 7 Mart 1954, s. 1.

Karikatürde CHP döneminde İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olarak görev yapan ancak daha sonra DP'ye geçen Fahrettin Kerim Gökay konu olarak ele alınmıştır. Gökay, 1950 Milletvekili Seçimi sırasında İstanbul'a gelen İnönü'yü karşılamış ve daha sonra pek çoğunun DP'li olduğu anlaşılan kalabalığı göstererek “İşte Paşam, İstanbul” demiş ancak CHP seçimde İstanbul'da kaybetmişti. DP iktidara geldikten sonra Fahrettin Kerim Gökay, DP'ye geçmiş ve DP için çalışmıştır. Gökay'ın “İşte beğim İstanbul!” diyerek sunduğu yeni İstanbul'da cami ve minareler vardır. Böylece muhalefet DP'nin dini duyguları siyasi amaç için kullanmakla, Vali Gökay'ı da gelen iktidara göre bir tavır takınan, karakersiz bir kişilikte olmakla itham etmektedir.

“Destur” isimli afiş. *Yeni Sabah*, 18 mart 1954, s. 8.

Karikatürde DP'nin propaganda kafilesi gösterilmekte ve Parti, siyasi amacı için her yöntemi denemekle, her türlü taktiği kullanmakla suçlanmaktadır. Dini duyguları seçim malzemesi olarak kullanmak, iftira atmak, halka bol bol vaatlerde bulunmak ve yalan söylemek bunlardan bazılarıdır. Karikatürdeki kızıl boya komünistliği, kara boya da irticayı işaret etmektedir.

“Yeter Artık” temalı karikatür. *Son Telgraf*, 10 Şubat 1954, s. 1.

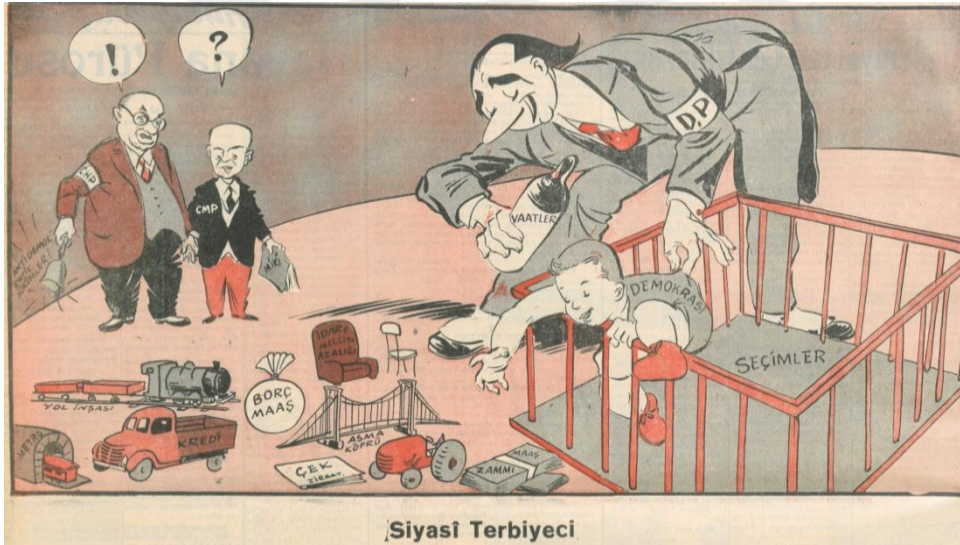
Karikatürde 1946 ve 1950 Seçimlerinde DP'nin kullandığı “Yeter! Söz Milletindir!” afişine atıfta bulunulmuş ve DP'nin 4 yıllık iktidarında yaptığı partizanlık, küfür, iftira, yalan, aldatma, maziyi inkar ile şerefli tarihe sövmeye, 2 Mayıs 1954'te sandıkta milletin yeter diyeceği ileri sürülmektedir.

DP'nin çökmek üzere olduğunu iddia eden bir afiş. *Yeni Sabah*, 22 Nisan 1954, s. 8.

1950’de iktidara gelmiş DP yıkılmak üzere olan bir binaya benzetilmiştir. Yıkılması için bir taraftan CHP lideri İnönü itmekte diğer taraftan CMP lideri Ahmet Tahtakılıç elindeki kılıçla duvarları tahrip etmeye çalışmaktadır. Binada tam bir panik havası vardır ve Menderes çatıya çıkmıştır. “*Bu sarsıntı kullandığın malzemedan geliyor kalfacığım..*” ifadesiyle hem Menderes’in usta olmadığı, hem de DP’nin halkı kandırmaya dönük vaatler, adam kayırma, özgürlükleri yok eden kanunlar gibi yapısal bozukluklardan oluştuğu savunulmaktadır.

Aşağıdaki karikatürde ise Türk demokrasisi yeni olduğu için bir bebeğe benzetilmiş, Menderes’te bu bebeğin bakıcısı olarak çizilmiştir. Menderes, demokrasi bebeğini (halkı) asma köprü, maaş zammı, kredi, traktör, yol inşaatı, idare meclis azalığı gibi oyuncaklarla oyalamaya çalışmaktadır. CHP ve CMP ise gördükleri bu durumu meraklı gözlerle ve şaşkınlıkla izlemektedir.

“Siyasi Terbiyecî” adlı karikatür. *Hergün*, 27 Mart 1954, s. 8.

3.3.13. Propaganda Şiirleri

Gazeteci ve şair Necdet Rüştü Efe’nin yazdığı “*Cühelâ Partisi*” isimli CHP’yi hicveden şiir basında yer almıştır. Bu şiirin dizeleri şu şekildedir:

*“Paşam, bil ki, siyasetle büyüktür hüneri,
Bu idareyle gider Partisi elbet ileri;
Sekreter oldu Kasım. Ülkede yoktur değeri!...
Fitneden kalmadı çurçurları bir lahza geri,
Değmesin gayrı nazar... Yahşi pılan kurdu Paşam!...”*

*Bir Erim çıktı ki, asla inanılmaz sözüne!
İftira onda hesapsız ve yalan bir düzüne.
İhtiras perde çeker cahilin elbet gözüne;
İzi yok zekanın; bakınız boş yüzüne...
Taşı pırlanta sanıp; baspaya baş vurdu Paşam;
Cühelâ toplayarak Partiyi doldurdu Paşam!...*

*Bir çocuk buldu; Vedat Dicleli kaydırıldı Vekil,
İktisat ilmi ne, Devlet nola?... Farkında değil,
Fakat öğrendi usul; Göz boyayıp, dökmeli dil,
Tenbih etmişti Nihat: (Başkana hürmetle eğil!...)
Naehil kimseler ardında koşup durdular Paşam;
Cühelâ toplayarak, Partiyi doldurdu Paşam!...*

*Menderes vurdu fakat fiske bu avarelere,
Oldu korkunç yıkılış: kalmadı imkân zafere:
Geldi, bir takla atıp, Baylarımın sırtı yere!...
Böyle sarsıntı gerek, böyle sakat bir esere;
Okuyor şimdi masal: Kurtaracak yurdu Paşam,
Cühelâ toplayarak, Partiyi doldurdu Paşam!... ”¹⁵⁴⁰*

Zafer gazetesinde “Kasım’ın Banyosu” adlı bir manzume yayımlamıştır. Manzumede önce Nihat Erim’le Kasım Gülek tasvir edilmiştir. Hikayenin devamında ise Erim ile Gülek birlikte yürümektedirler ve acıkmışlardır;

*“Erim, dedi: ‘Pekâlâ, nerde yiyelim yemek?...’
Cevap verdi öteki: ‘Alırız peynir, ekmek;
Safrayı bastırırız, azizim; şuracıkta...
Ne güzel piknik olur saf havada, açıkta!...’
Erim, kızdı: ‘Vay nekes!... Bırak şimdi herzeyi!...’
Kasım razı olmadı: ‘İkramı bilirim...
Önce para, sonra can... ne yer, ne yediririm...’*

Yemek konusunda anlayamayınca yürümeye devam ederler ancak iyice acıkmışlardır. Nihat Erim, İnönü’nün kardeşi Hasan Rıza’nın evinin yakında olduklarını söyler ve orada yemek yemeyi teklif eder. Kasım Gülek teklifi kabul etmeyince Erim; “Gelmedi ihtirasın sonu; Ahirette olursun sende Cumhurreisi!... Şimdi avucumuzu yalayalım, iyisi!...” der. Yola devam ederler ve deniz kıyısında bir kahveye otururlar. Kasım Gülek kıyıda biraz gezmek ister ve dolaşırken denize düşer. Yakınlarda balık tutan bir sandalcıdan yardım ister ve 50 kuruş vermeyi vaat eder. Sandalcı kurtarınca:

¹⁵⁴⁰ Zafer, 1 Nisan 1954, s. 7.

*“Bizimki şöyle dedi: ‘Adım Kasım Gülek’tir...
Bugün bana verdiğin pek candan bir emektir;
Artık bunu hak ettin: Al bakalım lirayı!...’
Gülüp kabul etmedi sandalcı bu parayı,
Dedi: ‘Etmek istersen bana iyilik eğer,
Seni kurtardığımı kimseye verme haber!...’¹⁵⁴¹*

23 Nisan 1954’te yayımlanan “Kahraman” adlı manzum hikâyede yine olayın kahramanları Kasım Gülek ve Nihat Erim’dir. Yaklaşan seçimler dolayısıyla propaganda çalışması yapmak için yola koyulmuşlardır. “Menzil uzak, yol çetin” Nereye gidecekleri konusunda bir süre kararsız kaldıktan sonra Kars’ a gitmeye karar vermişler. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra varmışlar şehre. Hafta sonu olduğu için Pazar vardır ve oldukça kalabalıktır. Seçimleri kazanma hayaliyle Kasım Gülek bu fırsatı kaçırmak istemez ve propaganda konuşması yapmak için bir sandalyeye çıkıp halka seslenmişse de kimse umursamaz. Gülek, son bir kez “Bana bakın ey millet!” diye bağırınca, galeyana gelen halk Gülek’i kovalamış. Gülek şehir dışındaki bir tarlaya kadar kaçarken; Erim ise kaçmamıştır ve hikâyeye şu şekilde devam eder:

*“Öte yandan Bay Erim, iskemenin üstünde,
Bir dut yemiş bülbüldü ahalinin önünde:
Davranmadı yerinden; arşınları açmadı,
Sandalyede oturdu... Kasım gibi kaçmadı.
Mihlanmıştı mübarek... öyle durdu bir zaman,
Ahaliden yılmadı bu emsalsiz kahraman!...
C.H.P. li bir adam yanaşarak Nihad’a,
Dedi: ‘Büyük metanet gösterdiniz burada!...
Bu yürekle Partinin başı tacı olursunuz;
Çünkü pek yiğitsiniz, çünkü pek cesursunuz!...
Bir emriniz var mıdır?’ Cevap verdi Bay Erim:
‘Aziz dostum!... tez elden, bir temiz don isterim.’¹⁵⁴²*

3.3.14. Kamuoyu Yoklaması (Seçim Anketi), Seçim Tahmin Listeleri

1950 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde seçim anketi yapan Vatan gazetesi, 1954 Milletvekili Seçimi öncesinde de benzer bir anket düzenlemiştir. Ancak Vatan gazetesi seçim sonuçlarını önceden tespit etmeye çalışan tek ulusal gazete değildir. Hürriyet gazetesi de seçim sonuçlarını tahmin edebilmek için çalışma yürütmüştür. Her iki gazetenin de yürüttüğü bu çalışmalar toplumun nabzını ve siyasi eğilimini ölçmek bakımından oldukça önemlidir.

¹⁵⁴¹ Zafer, 15 Nisan 1954, s. 1, 2.

¹⁵⁴² Zafer, 23 Nisan 1954, s. 14.

Vatan gazetesinin düzenlediği ve 15 Ocak'tan 15 Nisan'a kadar devam eden anket 8 sorudan oluşmaktadır. Ankette; “*ideal başvekil kim olmalı, Cumhurbaşkanı seçimi olsa kime oy verirsiniz, seçim sonucunda hangi partinin kaç milletvekili olur (8. Madde) ve Mecliste bağımsız milletvekili olmalı mı*” şeklinde sorular yer almıştır. Ankette, 1950 yılındaki anketten farklı olarak, partilerin milletvekili sayısı ile ilgili en isabetli tahminde bulunanlara 1500 lira para ödülü ve muhtelif hediyeler verileceği duyurulmuştur¹⁵⁴³. “*Bu ankette iştirak etmekle hem memlekete hizmet edecek hem de müsabakanın tatlı heyecanını duyacaksınız*” denilerek katılım teşvik edilmiştir¹⁵⁴⁴. 24 Nisan'da anket sonuçları açıklanmış ve her soruya verilen cevaplar ve tahminler ayrı maddeler halinde sıralanmıştır.

“*Sual 1: Önümüzdeki seçimlerde oy kullanacak mısınız?*”

- *Evet: %97,2 Hayır: %2,8.*

Sual 2: Hangi partiye oy vereceksiniz?

- *DP %59,9 -CHP %25,2 -Karışık liste %14,5 -CMP ve TKP %0,4*

Sual 3: Mecliste müstakil milletvekillerinin bulunmasını ister misiniz?

- *Evet: %95,4 Hayır: %4,6*

Sual 4: Sizce bizde ideal Başvekil kim olmalıdır?

- *Adnan Menderes %89 - Şemseddin Günaltay: 8,4 - K. Gülek: %2*

Sual 5: Cumhurreisi halktan oy toplayarak seçilse kime oy verirsiniz?

- *Celal Bayar %74 – İsmet İnönü %24,6¹⁵⁴⁵*

Sual 6: Bugünkü iktidarın muhalefete karşı hareket tarzını tasvip ediyor musunuz?

- *Evet: %53,1 Hayır: %46,9*

Sual 7: Bugünkü muhalefetin iktidara karşı hareket tarzını tasvip ediyor musunuz?

- *Hayır: %73 Evet: %27*

Sual 8: Sizce gelecek Mecliste kaç DP'li kaç CHP'li kaç CMP ve kaç müstakil milletvekili bulunmaktadır?

- *DP: 325-350 CHP: 125-150 CMP ve TKP: 1-25¹⁵⁴⁶*

Hürriyet gazetesi de seçim anketi düzenlemiştir. 7 Mart 1954 tarihli sayıda 1. Sayfada verilen anket ile ilgili duyuru “*Seçimi kim Kazanacak*” başlığıyla verilmiş ve isabetli tahminde bulunacaklara 14.000 lira para ödülü vaad edilmiştir. Tahminlerin bir fişe yazılıp gönderilmesi istenilen ankette, ödülü almaya hak kazanan kişi sayısının birden fazla olması durumunda, en erken gönderen kişiye ödül verileceği ve

¹⁵⁴³ Vatan, 11 Ocak 1954, s. 1, 7.

¹⁵⁴⁴ Vatan, 24 Ocak 1954, s. 1, 7.

¹⁵⁴⁵ Vatan, 24 Nisan 1954, s. 1, 5.

¹⁵⁴⁶ Vatan, 25 Nisan 1954, s. 1, 5.

bu işlemlerin noter denetiminde yapılacağı duyurulmuştur. Hürriyet gazetesi “seçim tahmin listeleri” adıyla yürütülen bu çalışmayı şu şekilde ifadelerle duyurmuştur:

“2 Mayıs 1954 seçimlerinde 534 milletvekili seçilecektir. Bu seçimlerde hangi partinin iktidarı kazanacağını ve seçilecek milletvekillerinden kaçının hangi parti mensupları arasından çıkacağını 14 Mart Pazar gününden başlayarak her gün gazetede yer alacak tahmin listelerinden birine bir defaya mahsus olmak üzere yazılarak gazeteye gönderilecektir. Gazetenin mensupları ve aileleri seçim tahminlerine iştirak etmeyeceklerdir. Seçim sonuçlarında ise neticeyi tam olarak tahmin etmeye yakın okuyuculara 10.000 lira verilecektir. Ayrıca tahminlerin doğruluk derecesine göre üç okuyucuya da 2.500, 1.000 ve 500 liralık üç ayrı mükâfat daha alacaklardır. Gerek gönderilen listelerin sıraya konması, gerekse en doğru tahminleri yapmış okuyucuların tespiti işi ise İstanbul 6. Noteri Hamdi Selçuk'un nezareti altında yapılacaktır.”¹⁵⁴⁷

Seçimlerin yaklaştığı şu günlerde evde, sokakta, her yerde aynı mevzu konuşulmakta ve bütün zihinleri şu soru kuralmaktadır:

Seçimi Kim Kazanacak?

2 Mayıs 1954 Seçimlerinin Neticesini En Doğru Ve En Evvel Tahmin Eden

Bir Okuyucumuza 10.000 Lira Veriyoruz.

Ayrıca üç okuyucumuza da **2.500, 1.000, 500 liralık** üç mükâfat daha alacaklardır.

En ileri görüşlü okuyucumuz siz olabilirsiniz...
BU İŞİ BU NEZARETE SİZİN PARİTE İHTİDAMI KAZANABİLİREĞİZ İHTİSARİ İZİLEME DE: 10.000, 2.500, 1.000 VEYA 500 LİRA KAZANABİLİREĞİZ.

İLERİYİ GÖREN DAİMA KAZANIR!

Fikrinizi Bedava Vermeyin

Seçimi Kim Kazanacak?

Bu soru nasıl olsa zihinleri kuralıyor ve seçimin neticesi hakkında bunları tahminler yapıyorlar. Bu tahminleri yazıp bize gönderin.

Hem 10.000 liralık mükâfata hak kazanır,

hem de Türkiye'nin en ileri görüşlü ferdi olduğunuzu isbat etmiş olursunuz.

Ayrıca tahminlerinizin doğruluk derecesi itibarıyla 2 nci, 3 üncü ve 4 üncü gelen okuyucularımıza da **2.500, 1.000 ve 500 liralık** üç ayrı mükâfat verilecektir.

Yalnız bir defaya mahsus olmak üzere dolduracağınız liste size birlerce lira kazandırabilir.

10.000 LİRA 2500 LİRA 1000 LİRA 500 LİRA

Bugüne kadar hiçbir tahmin bu kadar para getirmedi.

EN İSABETLİ GÖRÜŞ SAHİBİNE 10.000 Lira Veriyoruz

Ayrıca, tahminlerinin doğruluk derecesi itibarıyla ikinci, üçüncü ve dördüncü gelen okuyucularımıza da **2.500, 1.000 ve 500 liralık** üç ayrı mükâfat verilecektir.

DİKKAT: Tahminlerinizi gazetemize göndermek üzere dolduracağınız fişlerden ilkinin 14 Mart Pazar günü buharıya her gün gönderilmelidir.

EN İLERİ GÖRÜŞLÜ VATANDAŞ SİZ OLABİLİRSİNİZ

HÜRRIYET SEÇİMİ HANGİ PARTİNİN KAZANACIĞINI VE PARTİLERİN KAÇ MİLLETVEKİLİ İLE MECLİSE GİRECEĞİNİ OKUYUCULARINDAN SORUYOR.

İsabetli bir tahmin size 10.000 lira kazandırır.

Ayrıca, tahminlerinizin doğruluk derecesi itibarıyla ikinci, üçüncü ve dördüncü gelen okuyucularımıza da **2.500, 1.000 ve 500 liralık** üç ayrı mükâfat verilecektir.

DİKKAT: Tahminlerinizi gazetemize göndermek üzere dolduracağınız fişlerden ilkinin 14 Mart Pazar günü başlayarak her gün gazetemizde neşredileceğiz. Seçim tahminlerine ne şekilde iştirak edeceğinize dair lüzumlu malûmat bugün üçüncü sayfamızda bulacaksınız.

Seçimlerin iyice yaklaştığı şu günlerde zihinleri en ziyade kuralayan soru:

Seçimi Kim Kazanacak?

Hürriyet bu sorunun cevabını okuyucularından istiyor:

1954 SEÇİMLERİ

Memleketin En ileri görüşlü Vatandaşını ve **10.000 liralık** mükâfatımızı kimin kazanacağını meydana çıkaracaktır.

Bundan başka tahminlerinizin doğruluk derecesi itibarıyla ikinci, üçüncü ve dördüncü gelen okuyucularımıza da 2500, 1000 ve 500 liralık üç ayrı mükâfat verilecektir.

DİKKAT: Tahminlerinizi gazetemize göndermek üzere dolduracağınız fişlerden ilkinin 14 Mart Pazar günü başlayarak her gün gazetemizde neşredileceğiz. Seçim tahminlerine ne şekilde iştirak edeceğinize dair lüzumlu malûmat bugün üçüncü sayfamızda bulacaksınız.

Hürriyet gazetesinin seçim anketi ilanları. Hürriyet, 7, 8, 9, 10, 13 Mart 1954, s. 1.

¹⁵⁴⁷ Hürriyet, 11 Mart 1954, s. 1

7 Mart-30 Nisan 1954 tarihleri arasında devam eden¹⁵⁴⁸ ankete yaklaşık 100.000 tahmin fişi gönderilmişti. Sonuç, 21 Mayıs 1954 tarihinde açıklanmıştır. En doğru tahminde bulunan okuyucu DP'nin 494, CHP'nin 33, CMP'nin 5, TKP'nin 0, Müstakil 9 milletvekilinin seçileceğini tahmininde bulunmuştur¹⁵⁴⁹.

Hürriyet ve Vatan gazetelerinin anketi oldukça yakın sonuçlara ulaşmıştır. Ancak bu durum anket sonuçlarının her zaman güvenilir olduğu anlamına gelmez. İzmir'de faaliyet gösteren gazetelerden Anadolu gazetesinin seçime yönelik anket düzenlemiştir. 28 Nisan 1954'tarihinde sonuçları açıklanan ankete göre DP'nin %34, CHP'nin %30 oranında oy alması beklenmekteydi¹⁵⁵⁰. Bu oy oranı DP'nin seçimde aldığı oy oranıyla kıyaslandığında seçim anketlerinin halkın rey tercihini etkilemek amacıyla kasıtlı olarak kullanılabilmesine bir kanıt olarak gösterilmektedir.

3.3.15. Seçim Sonuçları ve Yansımaları

2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimi, bazı maddelerinde değişiklik yapılmış¹⁵⁵¹ olsa da, 1950'deki seçimde de uygulanan 5545 Sayılı Seçim Kanunu'na göre yapılmıştır. Kanun'da yapılan değişiklikler arasında seçmen kütüklerinin onaylı bir suretinin partilere verilmesinden sonra askıya çıkarılması, karma listenin yasaklanması, Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı'na Yargıtay Başkanı'nın getirilmesi gibi hükümler yer almıştır¹⁵⁵². Seçimlere bütün illerde katılan DP ve CHP'nin yanı sıra, TKP¹⁵⁵³ ve CMP'de katılmıştır¹⁵⁵⁴. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Ankara'da Çankaya İlkokulu'nda kurulan sandıkta oy kullanmıştır¹⁵⁵⁵.

¹⁵⁴⁸ *Hürriyet*, 20 Nisan 1954, s. 1.

¹⁵⁴⁹ *Hürriyet*, 21 Mayıs 1954, s. 1, 7.

¹⁵⁵⁰ *Anadolu*, 28 Nisan 1954, s. 1.

¹⁵⁵¹ *Yeni Sabah*, 18 Şubat 1954, s. 1, 7; *Son Telgraf*, 18 Şubat 1954, s. 1, 3; *Milliyet*, 18 Şubat 1954, s. 1, 7; *Akşam*, 18 Şubat 1954, s. 1, 2; *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1954, s. 1, 6

¹⁵⁵² *Resmi Gazete*, Sayı 8641, 23 Şubat 1954, s. 8253-8255.

¹⁵⁵³ Partilerin propaganda çalışmaları devam ederken Adana Ankara seferini yapan yolcu uçağının havada infilak etmesi sonucu TKP Genel Başkanı Remzi Oğuz Arık ve DP milletvekili Salamon Adato hayatını kaybetmiştir. *Yeni Sabah*, 4 Nisan 1954, s. 1, 7; *Vatan*, 4 Nisan 1954, s. 1, 5; *Anadolu*, 4 Nisan 1954, s. 1,4; Seçimlere kısa süre kala kalla yaşanan bu acı olayın ardından TKP'de Genel Başkanlık'a Cezmi Türk'ün getirilmesi beklenirken, tahminlerin aksine Tahsin Demiray getirilmiştir. *Milliyet*, 10 Nisan 1954, s. 1, 7.

¹⁵⁵⁴ Yücel, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁵⁵⁵ *Yeni Sabah*, 3 Mayıs 1954, s. 1.

1954 Milletvekili Seçimi'nde Celal Bayar ve Adnan Menderes oy kullanırken. *Zafer*, 3 Mayıs 1954, s. 8.

Seçim propagandaları tüm hızıyla devam ederken sandıktan çıkacak sonucun ne olacağı konusunda DP lideri Adnan Menderes, “Biliyorsunuz, hep vicdanlarımız ak seçimlere sevine sevine gidiyoruz. Seçerlerse ne güzel... Seçmezlerse ne gam... Üç dört senelik eserimizin Türkiye tarihinde ebediyen mahkuk kalacağına eminiz” diyerek seçimlerle ilgili ihtiyatlı konuşmuştu. Oysa CHP Genel Başkan İsmet İnönü, seçimde zafer kazanacaklarından oldukça emindi ve Menderes’in temkinli açıklamalarını “Düşecekler! Bu kendileri için çok hayırlıdır, çünkü islah olacaklar” sözleriyle değerlendirmişti¹⁵⁵⁶. Sonuçlar belki de her iki taraf içinde sürprizdi.

Tablo 4.1. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları.

Seçmen Sayısı		10.262.063		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		9.095.617		
Seçime Katılma Oranı		% 88.63		
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Aldığı Oy Oranı	Çıkardığı Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı
CHP	3.193.659	%35.11	31	%5.7
DP	5.313.659	%58.42	503	%92.9
CMP	480.249	%5.28	5	%0,9
TKP	50.935	%0.56	-	-
İP	910	%0,01	-	-
BAĞIMSIZLAR	56.393	%0,62	2	%0.3
Toplam	9.095.617	%100.0	541	%100.0

Kaynak: *Vatan*, 23 Mayıs 1954, s.1, 7; *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1954, s. 1, 7; *BCA*, 030.01.51.309.7; *Aydın Tarihi*, S. 246, Mayıs 1954, s. 30.

¹⁵⁵⁶ Demir, *a.g.e.*, s. 96.

64 Seçim bölgesinde yapılan seçimde 60 yerde DP kazanırken, CHP 3 ilde (Malatya, Kars ve Sinop), CMP ise sadece Kırşehir’de kazanmıştır¹⁵⁵⁷. TKP ve İP hiçbir yerde etkili olamamıştır. Tabloda görüldüğü üzere oyların yüzde 35.36’sını alan CHP, TBMM’deki sandalye oranı yüzde 5.7 olurken; oyların yüzde 58.41’sini alan DP, TBMM’deki sandalyelerin yüzde 93’sini elde etmiştir. CHP’nin oyları DP’nin oylarının yarısından fazla iken; aldığı milletvekili sayısı 1/15’ten daha azdır. Bu sonuç seçimde uygulanan liste usulü çoğunluk sisteminin bir sonucuydu. Böylece CHP, kendi yürürlüğe koyduğu seçim sisteminin kurbanı olmuş¹⁵⁵⁸ ve 1950 yılındaki yenilginin ardından 1954’te daha ağır bir bedel ödemiştir.

Seçim Sonuçlarına DP ve CHP liderlerinin tepkileri gösteren resim. *Hürriyet*, 3 Mayıs 1954, s.1.

Yukarıdaki ilk resimde DP iktidarının devam edeceği kesinleştikten sonra Başbakanlığa gelen Cumhurbaşkanı Bayar, gülümseyerek Başbakan Menderes’i tebrik ederken görülmektedir. Diğer resimde ise seçimde CHP’nin aldığı sonucu Parti yetkililerinden öğrenen İsmet İnönü’nün şaşkınlığı vurgulanmaktadır¹⁵⁵⁹.

¹⁵⁵⁷ Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 313.

¹⁵⁵⁸ 1950 Milletvekili Genel Seçimi’nden kısa bir süre sonra TBMM’de bir konuşma yapan Adnan Menderes, CHP’nin Milletvekili Seçim Kanunu ile ilgili eleştirilerinde samimi olmadığını savunmuştur. Menderes’e göre; DP’nin muhalefette iken demokratik bir sistemin kurulması hususundaki telkinlerini dikkate almayan, reddeden CHP, şimdi bu bu telkinleri DP’ye nasihat etmekteydi. Oysa iktidardayken seçimleri kazanacağına inanan CHP, muhalefete karşı kullanmak üzere Milletvekili Seçim Kanunu bazı yasal düzenlemeler yapmıştı. Fakat “*Ebucehil gibi kendi kazdıkları kuyuya kendileri düşmüş olmaktan korkuyorlar*”dı. TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, cilt: 1, birleşim: 17, 5 Temmuz 1950, s. 373-374.

¹⁵⁵⁹ Seçimi kazanacaklarından ve DP’nin iktidarı kaybedeceğine emin olan İnönü, Niğde’de yaptığı konuşmada; “*25 sene çalıştık, ‘Millet kaderini tayin etsin’ dedik; iktidarı bıraktık. Şimdi onlar*

Seçim sonuçlarının büyük ölçüde belirginleşmesinden sonra Başbakan Menderes, gece saat 02.30'da yabancı basın mensuplarına bir beyanat vermiştir. Seçimleri kazanmalarının Türkiye'de demokrasinin zaferi olduğunu belirten Menderes, geçen dört yılda Türkiye'nin pekçok alanda güçlendiğini belirtmiştir. Seçimlerden güçlenerek çıkmalarının, milli bir dış politika oluşturma çabaları da dahil olmak üzere dört yıllık icraatlarının halk tarafından desteklendiğini gösterdiğini savunan Menderes; *“Bu seçimler sonunda elde ettiğimiz yeni kuvvetle memleketimizin iç ve dış politikası ve iktisadi kalkınma yollarında daha emniyet ve istikrarla ilerlemek imkanına sahip olacağız”* demiştir. Türkiye'nin huzur içinde, istikrarlı bir şekilde kuvvetlenmeye devam edeceğini belirten Menderes, açıklamasını *“Memleketimizin layık olduğu istikbale doğru azimle yürümek kararını bu seçimler takviye etmiştir”* sözleriyle tamamlamıştır¹⁵⁶⁰. DP'de bir bildiri yayımlamıştır:

*“1954 seçimlerinin kat'i neticeleri büyük ve asil milletimizin partimize karşı olan muhabbet ve itimadın ne derecede büyük olduğunu açıkça göstermektedir. Bu hal partimiz için emsali görülmemiş bir mazhariyet teşkil ediyor. Bunun şükran borcunu ödeyebilmek ancak bu itimada layık olmakla mümkündür. Bu itibarla partimiz, şimdiye kadar olduğu gibi önümüzdeki 4 yıllık iktidar devremiz esnasında da tam bir hulûs ile beşer tâkatinin üstünde çalışarak şükran borcunun ödenmesini en kutsi bir vazife saymaktadır.”*¹⁵⁶¹

CMP Genel Başkanı Ahmet Tahtakılıç, seçimin Türk milletinin siyasi olgunluğunun bir sınavı olduğunu ve milletin bu sınavdan başarıyla çıktığını söylemiştir. Ancak Partisinin aldığı sonuçlarla ilgili değerlendirme yapmamıştır. TKP lideri Tahsin Demiray'a göre ise mevcut seçim kanunundan dolayı çok partili sistem tıkanmış, yeni partilerin kurulmasına imkân kalmamıştır. CHP fobisi yüzünden millet DP'ye *“EVET”* demişti ve seçim sonucu Türkiye'nin bir referanduma ihtiyacı olduğunu göstermekteydi. Ayrıca omuzlarına yüklenmiş ağır ve nazik sorumluluğun farkında olan TKP, bir şairin dizelerinde *“Göz yumma güneşten ne kadar nuru kararsa, Sönmez ebedi her gecenin bir gündüzü vardır!”* şeklinde dile getirdiği bilinçteydi¹⁵⁶². Seçimde beklediği ilgiyi halktan göremeyen ve ülke genelinde sadece 910 oy

iktidardan düşecekler diye tir tir titiyorlar. Ama düşeceklerdir. Düşmeleri lazımdır. Bu kendileri için çok hayırlıdır. Çünkü islah olacaklardır” demiştir. Turan, e.g.e., s. 329; *Yeni Ulus*, 22 Nisan 1954, s. 1, 3.

¹⁵⁶⁰ *Hürriyet*, 3 Mayıs 1954, s. 1; *Akşam*, 3 Mayıs 1954, s. 1, 2; Mükremin Sarol, *Bilinmeyen Menderes*, İnkılap Kitabevi, cilt: I, İstanbul 2014, s. 217.

¹⁵⁶¹ Tuncer, a.g.e., s. 150; *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1954, s. 1, 6.

¹⁵⁶² *Yeni Sabah*, 8 Mayıs 1954, s. 1, 7.

alabilen¹⁵⁶³ Demokrat İşçi Partisi'nde ise şaşkınlık vardır. Genel Başkan Orhan Arsal, bu konudaki sitemini “İşçi yatağı olarak bilinen Kaşımpaşa’da ağaçlara, Taşlı Tarla’da taşlara nutuk dinlettik” sözleriyle dile getirmiştir¹⁵⁶⁴.

Açılan sandıklardan sadece oylar çıkmamıştır. İzmir Karşıyaka’da sandıktan “*rakı fiyatlarını ucuzlatın*” yazılı bir kağıt çıkmıştır¹⁵⁶⁵. İstanbul Beyazıt’ta bir sandıktan Ermenice yazılı bir kağıt çıkmış, yazı tercüme edildiğinde bunun bir dua metni olduğu anlaşılmıştır. Muhtemelen oy pusulasını evinde hazırlayan seçmen aceleyle yanlış kağıdı sandığa atmıştı¹⁵⁶⁶. Seçimde ilginç durumların yaşandığı yerlerden biri de Konya’nın Kulu ilçesi olmuştur. 1950 Milletvekili Genel Seçimi’nde ilçeden DP’ye hiç oy çıkmamıştı. Seçimden sonra bazı DP Konya milletvekillerinden oluşan bir heyet Kulu bucağına gitmiş, bir kahvehanede vatandaşlarla toplantı yapmış ve halkın sıkıntılarını dinleyip, şikâyetlerini ve taleplerini not almışlar. İlçe olmak, tohumluk yardımı, daha fazla kredi desteği, eczane açılması ve yolların asfaltlanması gibi taleplerin yerine getirileceği sözünü vererek, ayrılmışlardı. DP’nin 4 yıllık iktidarı süresince Kulu halkına verilen sözlerin hepsi gerçekleştirilmiş fakat 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimde de Kulu’dan DP’ye oy çıkmamıştı. DP heyeti yeniden Kulu’yu ziyaret etmiş ve aynı kahvehanede halkla toplantı yapmışlar. Bütün taleplerin yerine getirildiği halde neden DP’ye oy verilmediği sorulduğunda bir süre sessizlik yaşanmış. Sessizlik arka sıralarda oturan, ak saçlı bir ihtiyarın “*Ya anayasa ne olacak?*” sorusuyla bozulmuştur. Gülüşmelerin ardından, umudunu kaybeden heyet Kulu’dan ayrılmıştır. Çünkü bu soruya verilecek cevap yoktu¹⁵⁶⁷.

Seçim öncesinde siyasi, sosyal veya ekonomik yeni bir açılım ya da politika ortaya koymayan veya koyamayan CHP, liste başlarına “*ünlü*”, “*ağır ve oturaklı*” adayların yerleştirilmesiyle her şeyin çözüleceğine ve halkın 1950’de yaptığı hatayı anladığını bunu 1954’te düzeltereğine inanarak seçime katılmıştı. Fakat CHP’nin yaşadığı hayal kırıklığı, 1950’den çok daha ağır olmuştur¹⁵⁶⁸. 541 milletvekilli TBMM’de 31

¹⁵⁶³ Tuncer, *a.g.e.*, Tuncer, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁵⁶⁴ Aziz Çelik, “1950’lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus’u”, *Çalışma ve Toplum*, cilt: 2, sayı: 41, İstanbul 2014, s. 40. (ss. 31-62)

¹⁵⁶⁵ *Anadolu*, 4 Mayıs 1954, s. 1; *Yeni Sabah*, 5 Mayıs 1954, s. 1.

¹⁵⁶⁶ *Vatan*, 4 Mayıs 1954, s. 6.

¹⁵⁶⁷ Akdağ, *a.g.e.*, s. 239-240.

¹⁵⁶⁸ Bila, *a.g.e.*, s. 156.

sandalye kazanmıştı¹⁵⁶⁹. Sonuçlar karşısında CHP’de çözüm arayışı başlamıştır¹⁵⁷⁰. Sonucun seçim sisteminden kaynaklandığı, adil olmadığı ve çoğunluk yerine nisbi temsil sistemine geçilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bazı CHP milletvekilleri seçim sistemi değişinceye kadar Meclis’ten çekilmeyi teklif etmiş¹⁵⁷¹ ancak bu görüş kabul görmemiştir. CHP, seçim sonuçlarının kesinleşmesinden sonra yayımladığı bir tamimle milletvekili sayısındaki azalmanın seçim sisteminden kaynaklandığını vurgulamıştır. Tamimde CHP’nin muhalefet görevini en iyi şekilde yerine getirmeye çalışacağı ancak mevcut koşullarda Meclis çalışmalarının tek partinin arzu ve idaresi altında devam edeceği, bundan dolayı da Türk milleti ve Türk demokrasisi adına kaygı duyulduğu açıklanmıştır¹⁵⁷².

CHP ve İnönü, seçim sonuçlarının şokunu atlatmadan ikinci bir şokla daha karşılaşmıştır. Tunceli’den seçilen 2 CHP milletvekili, seçimden iki gün sonra, DP’ye geçmiştir¹⁵⁷³. Böylece CHP’nin milletvekili sayısı 29’a düşmüştü. DP, Malatya’daki seçim sonucuna itiraz ederken¹⁵⁷⁴; CHP ise Seyhan, Mardin, Giresun ve Niğde’de sonuçlara itiraz etmişti¹⁵⁷⁵. Fakat itirazlardan sonuç çıkmamıştır. Seçimin ardından İnönü’nün çağrısıyla 26 Haziran 1954’te Büyük Kurultay toplanmıştır. Delegelerin morallerinin oldukça bozuk olduğu Kurultay’da, “*rezil olmamak*” düşüncesiyle yaklaşmakta olan mahalli seçimlere katılmama görüşü gündeme gelmiştir. Yeniden Genel Başkan seçilen İnönü’nün karşı çıkmasıyla görüş reddedilmiştir. Ancak CHP’de yönetime karşı tepki seslerinin yükseldiği, yöneticilerin kitlelerin psikolojisine hitap etme yerine, katılmış prensipleri

¹⁵⁶⁹ TÜİK, www.tuik.gov.tr. (Erişim 22.12.2013)

¹⁵⁷⁰ Şemseddin Günaltay, İnönü’den CHP’nin tekrar iktidara gelmesi durumunda hiçbir idari görevde yer almayacağını halka açıklamasını istemiş, İnönü bu öneriyi “*gülünç*” olarak nitelemiştir. İsmet İnönü, *DeFTERLER (1919-1973)*, Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yay., cilt:1, İstanbul 2001, s. 606-607.

¹⁵⁷¹ *Yeni Sabah*, 9 Mayıs 1954, s. 1, 7; Seçim sonuçlarıyla ilgili en büyük üzüntüyü Trabzon ve Kars’ta yaşayan İnönü, Faik Ahmet Barutçu’nun Trabzon’da, Hüseyin Cahit Yalçın’ın Kars’ta kaybetmesiyle yaşadığı hayal kırıklığını şu sözlerle ifade etmiştir: “*Bir Trabzonluları bir de Karslıları affedemiyorum.*” Barutçu, *a.g.e.*, s. 1284.

¹⁵⁷² *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1954, s. 1, 6; *Vatan*, 5 Mayıs 1954, s. 1, 7; Gazeteci Mümtaz Faik Fenik, CHP’nin seçimde aldığı sonucu “*Bu millet onlara muhalefeti dahi layık görmedi*” sözleriyle değerlendirmiştir. Zafer, 4 Mayıs 1954, s. 1, 7.

¹⁵⁷³ *Vatan*, 5 Mayıs 1954, s. 1.

¹⁵⁷⁴ *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1954, s. 1.

¹⁵⁷⁵ *Son Telgraf*, 8 Mayıs 1954, s. 1, 5.

savunucusu olmakla eleştirildiği¹⁵⁷⁶, iç hesaplaşma ve tartışmalarının yaşandığı bir süreç başlamıştır¹⁵⁷⁷.

CHP'nin yenilgisini Ulus yazarlarından Çetin Altan şu sözlerle değerlendirmiştir:

*“Önüme gelen soruyor: Ne oldu yahu? Kimi mahzun, kimi müstehzi bir çok tebessümler görüyorum. Şimdiye kadar yaptığımız tenkitleri ima eden tebessümler. 16. Asırda Galile ‘Dünya dönüyor’ dediği zaman bütün Papazlar ‘Hayır’ demişlerdi. ‘Dünya dönmüyor, sen yalan söylüyorsun’ Papazlar çoğunlukta idi ama yıllar sonra onların değil, Galile’nin doğru söylediği anlaşıldı.”*¹⁵⁷⁸

Seçim sonuçlarına dair en dikkat çekici tepkilerden biri de H. Cahit Yalçın’dan gelmiştir. Yalçın, “*Milletin hükmü*” başlıklı yazısında DP iktidarına dair eleştirileri ironik bir bakış açısıyla;

“Demokratik rejimde eksiklik mi varmış? Yok işte. Kuvvetler arasında muvazenesizlik mi varmış? Ehemmiyeti yok işte. Basın serbest değilmiş? Ne boş laf. Pahalılık mı? Ne saçma iftira! Paramız mı düşüyor? Ne sersem iddia. Mali itibarımız mı tehlikede? Ne gülünç hezeyan. Partizanlık mı var? Ne adi bühtan...”

sözleriyle değerlendirdikten sonra sonra genç bir talebe iken Sultan Abdülhamit’e karşı yürüttükleri hürriyet mücadelesi, İttihat ve Terakki’li yıllar ve daha sonra Atatürk önderliğinde yürütülen inkılap hareketi içinde yer aldığını belirten Hüseyin Cahit Yalçın, kendi kendini sorgulamaktadır. Ömrü jurnal edilmek, hapis, sürgün, ıstırap ve mahrumiyet içinde geçmişken, gelinen noktadan dolayı, “*Bir ömrü bu gaye yolunda mı ziyan ettik diye*” düşündüğünü yazmıştır¹⁵⁷⁹. Nadir Nadi ise DP’ye bir uyarıda bulunmuştur: “*Demokrat Parti tehlikeli bir gurura kapılmaz da halkı daima*

¹⁵⁷⁶ Giritlioğlu, a.g.e., s. 316.

¹⁵⁷⁷ Yenilginin nedeniyle ilgili herkes kendine göre bir suçlu ve sorumlu aramaya başlamıştır. Cemal Reşit Eyüpoğlu “*propaganda da mı, tüzükte mi, kafalarda mı, yoksa insanlarda mı bir ıslahat yapalım, partiyi doğru yola götürelim*” derken; Cemil Sait Barlas, CHP’nin tarihi görevini bitirmiş bir parti olduğunu ve yeni bir parti kurularak yola devam edilmesi gerektiğini savunmuştur. İnönü ve Nihat Erim’in istifaya davet edilmelerinin bile konuşulmaya başlandığı bu süreçte parti kadrolarının ve politikalarının değiştirilmesinin gündeme getiren bir “*ıslahat hareketi*” yaşanmıştır. Bila, a.g.e., s. 156-162; Genel Sekreter Kasım Gülek, parti isminin değiştirilmesiyle ilgili Meclis Grubu’nda yaptığı konuşmada tepkisini şu sözlerle dile getirmiştir: “*Beyler, CHP adının değiştirilmesine, ne sizin, ne de bizden sonra geleceklein gücü yetmez. Bu isim, bize büyük kurtarıcımız Atatürk’ün armağanıdır. Eğer içinizde ulu önderimiz Atatürk’ün emir ve görüşlerine karşı çıkacak biri varsa, lütfen bunu burada açıklasın. Bu partinin adı değiştirilemez. Eğer değiştirmek istiyorsanız, buyurun değiştirin. Ama bu aşamada ben sizinle olamam. Ben tek başıma dahi kalsam, bu partiyi yaşatmak için var gücümle çalışırım.*” İnönü’nün de Gülek’in sözlerine destek vermesinin ardından isim değişikliği gündemden kalkmıştır. Bağlum, a.g.e., s. 177-178.

¹⁵⁷⁸ Akdağ, a.g.e., s. 307

¹⁵⁷⁹ Yeni Ulus, 4 Mayıs 1954, s. 1, 3.

*kendinden üstün görmeye devam ederse, önümüzdeki dört yılın Türkiyemizi daha parlak başarılarla ulaştırmaması için ortada hiçbir sebep yoktur.”*¹⁵⁸⁰

Seçim sonrasında CHP seçimler için DP'nin 60 milyon lira para harcadığını iddia etmiştir¹⁵⁸¹. 6 Mart 1954'te yayımladığı bir bildiriyle iddiayı kabul etmeyen DP ise teşkilatlara sadece 1,5 milyon lira gönderildiğini açıklamıştır. DP, halkın ilgisinin dört yıllık bir iktidarın ardından Türk milletinin DP'ye duyduğu güvenden başka bir şeyle açıklanamayacağını belirtmiştir. Bildiride ayrıca “*Türk Milletinin vicdanını para ile satın alma mânasını vermeğe kalkışmak her şeyden evvel Türk milletine hakarettir ve seçim neticelerini çirkin ve şen’i bir surette lekelemeye çalışmaktan ibarettir*” denilmiştir¹⁵⁸². Ayrıca bildiride yer alan “*Biz devlet paralarını, gasp edilmiş malları parti menfaatine harcamış ve harcamakta olan insanlardan değiliz*” ifadeleriyle CHP'den farklı olduklarına dikkat çekilmek istenmiştir¹⁵⁸³. Tartışma sürerken, TKP'den dikkat çeken bir açıklama yapılmıştır. TKP, seçim masraflarına dair CHP'nin iddialarıyla ilgili yayımladığı tebliğde; aynı işi yıllarca yapmış bir parti tarafından bu iddiaların dile getirilmesinin oldukça manidar olduğu belirtilmiştir¹⁵⁸⁴.

İnönü, CHP Meclis Grup Başkanı Server Somuncuoğlu'nu Menderes'e gönderip, gerekirse baş başa görüşmeye hazır olduğunu bildirerek, DP ile olumlu ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Seçim propagandası sırasında “*Yalanı, iftirayı geçerli saymış, iktidara gelebilmek için akıl ve hayale sığmaz iptidai, iftiracı metodları vicdanı sızlamadan kullanmıştır*” diyerek CHP'nin izlediği propaganda stratejisinden rahatsızlığını ifade eden Menderes¹⁵⁸⁵, CHP değişmedikçe, kanuni mecburiyetlerin dışında, CHP ile bir ilişkilerinin olmayacağını belirterek, teklifi kabul etmemiştir¹⁵⁸⁶. Menderes'e göre seçim döneminde CHP'nin sürdürdüğü propagandanın sorumlusu, iktidardan uzak kalmayı kabullenemeyen İnönü'dür. İnönü, Milli Şef'likten sonra sadece parti başkanı olmayı kabullenemediğinden CHP'nin başında olduğu sürece sağlıklı bir iktidar-muhalefet ilişkisi kurmak çok zordur. Demokrasininin gelişmesi

¹⁵⁸⁰ Nadir Nadi, “D.P. nin Eşsiz Zaferi”, Cumhuriyet, 4 Mayıs 1954, s. 1, 3.

¹⁵⁸¹ *Yeni Sabah*, 7 Mayıs 1954, s. 1, 7; Nihat Erim, DP'nin tehdit, baskı ve zorla zenginlerden sadece İstanbul'da 6 milyon lira topladığını; CHP'nin ise 200-250 bin lira kadar topladığını savunmuştur. Erim, a.g.e., s. 525.

¹⁵⁸² *Ayın Tarihi*, No:246, Ankara, Mayıs-1954, s.23-24.

¹⁵⁸³ Sarol, a.g.e., s. 219.

¹⁵⁸⁴ *Yeni Sabah*, 12 Mayıs 1954, s. 1, 7.

¹⁵⁸⁵ Sarol, a.g.e., s. 234-236.

¹⁵⁸⁶ Aydemir, a.g.e., s. 257-258.

ve ülke menfaatleri için İnönü'nün CHP başkanlığını bırakması, tarihi bir şahsiyet ve sözü dinlenir bir bilge olarak görülmesi gerekirdi¹⁵⁸⁷.

Seçimin ardından oluşan yeni TBMM, 14 Mayıs'ta en yaşlı milletvekili Ali Fuat Cebesoy başkanlığında toplanmış; Refik Koraltan, Meclis Başkanı; Celal Bayar'da Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yeni kabineyi kurma görevi de Adnan Menderes'e verilmiştir¹⁵⁸⁸. Böylece halk tarafından bir umut ışığı olarak görülen ve muhalefette iken vatandaşlara daha fazla demokrasi ve refah vaat eden DP, dört yıllık bir iktidar dönemi ve bunun ardından girilen seçimden daha büyük bir halk desteği ile çıkmış, propaganda dönemi boyunca sık sık vurguladığı icraatların yarım kalmaması söylemini gerçekleştirmek için büyük bir fırsat yakalamıştır.

1954 Milletvekili Genel Seçimi, DP'nin iktidarda iken katıldığı ilk genel seçimdir. İktidarda olmanın avantajıyla, ekonomik olarak daha rahat bir dönem yaşadığı için eşya piyngosu düzenleme ihtiyacı duymayan ve vaatlerini halka duyurmak için seçim beyannamesi yayımlama ihtiyacı duymayan DP, muhalefet yıllarında olduğu gibi halkla yakın ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Celal Bayar ve Adnan Menderes başta olmak üzere, DP'li propagandacılar gittikleri yerlerde halktan yoğun ilgi görmüşlerdir. Daha önceki seçimlerde CHP iktidarının uygulamalarını eleştiren DP, bu eleştirilerini bu seçimde de sürdürmüştür. Ancak farklı olarak kendi iktidarı döneminde yapılan uygulamaları savunmuş ve kendi dönemiyle CHP dönemini kıyaslamıştır. Yapılan açık ve kapalı siyasi toplantılar, radyo, afiş ve broşür gibi propaganda vasıtalarıyla CHP iktidarında yaşanan olumsuzluklar sürekli halka hatırlatılmıştır. O günlere tekrar dönülmemesi ve son yıllarda yaşanan gelişmelerin devam etmesinin DP iktidarının sürmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır. Sonuçlar TBMM'de DP'ye oldukça büyük bir güç sunmuştur. Artık DP, izlediği politikaların halk tarafından desteklendiği özgüveniyle hareket edeceği ancak demokrasi ve hukukun çiğnendiği eleştirilerinin daha sık yapılacağı yeni bir döneme girmekteydi.

¹⁵⁸⁷ Sarol, *a.g.e.*, s. 241; 1950'de DP listesinden bağımsız milletvekili seçilen Ali Fuat Cebesoy'a göre de İsmet Paşa iktidarda iken; onun düşüncelerine karşı çıkılmadığı için demokrasi olmazdı. İnönü muhalefetteyken de demokrasi olmazdı. Çünkü düşüncelerini arkadaşlarına aşılaktan onu hiçbir güç ve görüş alıkoymazdı. Turan, *e.g.e.*, s. 302.

¹⁵⁸⁸ *Vatan*, 15 Mayıs 1954, s. 1, 7; Cumhurbaşkanlığı seçimine CHP milletvekilleri katılırken; CMP milletvekilleri katılmamıştır. CHP lideri İsmet İnönü'de milletvekili yemini yaptıktan sonra Meclisten ayrılmış ve Cumhurbaşkanlığı seçimi ve tebrik merasimine katılmamıştır. Bu durum tepkiyle karşılanmış ancak daha sonra İnönü'nün Bayar'a telgraf çekerek tebrik ettiği ve bazı nedenlerden dolayı merasime katılmadığını izah ettiği ifade edilmiştir. *Hürriyet*, 15-16 Mayıs 1954, s. 1, 7.

BÖLÜM 4

1957 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ VE DP'NİN SEÇİM PROPAGANDALARI

1957 Milletvekili Genel Seçimi Türkiye Cumhuriyeti'nde çok partili siyasal yaşama geçilmesinin ardından yapılan dördüncü genel seçimdir. Fakat 1946, 1950 ve 1954 yılında yapılan seçimlerden ayrılan bir yönü vardır. 2 Mayıs 1954 yılında yapılan seçimin ardından oluşan X. Dönem TBMM, dört yıl olan görev süresini üç yıl beş ay beş gün devam ettirmiş, 11 Eylül 1957 tarihinde seçim kararının alınmasıyla X. Dönem TBMM'nin görevi sona ermiştir. Bu kararla birlikte 1958 yılında yapılması gereken seçim öne alınarak 1957 yılı Ekim ayında yapılmıştır. 1957 Milletvekili Genel Seçimi, çok partili siyasal yaşama yeniden geçilmesinin ardından yapılan 1946 erken genel seçimden sonra Türkiye'de yapılan ikinci erken genel seçimdir.

Seçim öncesindeki propaganda süreci bir önceki döneme göre oldukça gergin bir havada geçmiştir. Gerginlik seçim kararı alınmadan çok daha önceden de kendini belli etmişti. İktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerde zaman zaman yumuşamalar görülsede, bu gerginlik 1954 Milletvekili Genel Seçimi'nin ardından 1957 Milletvekili Genel Seçimi'ne kadar, hatta seçimden sonrada devam etmiştir. Daha gündemde seçim yokken, 1956 yılında CHP'liler iktidara gelmeleri halinde “*devri sabık*” yaratacaklarını ve Menderes'ten geçmişin hesabını soracaklarını dile getirmeye başlamışlardı¹⁵⁸⁹. Menderes 10 Nisan 1956 tarihinde Antep'te muhalefeti ülkeyi ihtilale götürmekle suçlamış ve buna izin vermeyeceklerine dair; “*Kanunlar kâfi gelmiyorsa kanun hükmü getireceğiz. Eğer adalet mekanizması mevcut kanun hükümlerini anlamakta müşkülât çekiyorsa bunları sarahate götüreceğiz, ta ki ihtilalci metodların bu memlekette sökmeyeceği bir defa daha sabit ve malum olsun ve bu fitne dinsin*” demiştir¹⁵⁹⁰. İnönü ise bu sözlere şu cevabı vermişti: “*Demokratik rejimi geriye çevirmek her babayiğidin harcı değildir. Kim buna teşebbüs ederse...*

¹⁵⁸⁹ Kars Milletvekili Sırrı Atalay 15 Nisan 1956'da CHP Üsküdar İlçe Kongresi'nde yaptığı konuşmada; “*Menderes bütün sözlerinin hesabını verecektir. Bağımsız bir mahkeme kuracağız. Ve Menderes bu mahkeme huzurunda bütün iktidarın hesabını verecektir. Neticeyi bu mahkeme tayin edecektir.*” demiştir. Erer, *a.g.e.*, s. 274.

¹⁵⁹⁰ Zafer, 11 Nisan 1956, s. 1, 4.

*daha o günün akşamı dünya başına zindan olacak, kendisini, arkadaşlarını ve teşkilatını bir kabusa atacaktır.”*¹⁵⁹¹

Bu gerginliğin seçimlerle birlikte sona ermesi, ortamın biraz daha yumşaması gerekirken, tam tersine seçimlerin ardından da her geçen gün artarak devam etmiş ve Türkiye adım adım 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’ne sürüklenmiştir. Bu nedenle 1957 Milletvekili Genel Seçimi’nin Türk demokrasisinde ayrı bir yeri vardır.

4.1. 1954-1957 Yılları Arasında Yaşanan Önemli Gelişmeler

1954 Milletvekili Genel Seçimi’nde kazandığı büyük başarının ardından, DP’nin attığı adımlar, muhalefeti tasfiye etmek ve yönetimdeki ağırlığını artırmaya dönük olarak görülmüş ve tepki çekmiştir¹⁵⁹². DP’nin attığı ilk adım Emekli Sandığı Kanunu’nda değişikliktir. 1954 yılına kadar görevde 30 yılını veya 60 yaşını doldurmuş devlet memurları, itiraz hakkı saklı olmak kaydıyla, emekliye sevk edilebilirken; öğretim üyeleri, Sayıştay, Danıştay ve Yargıtay üyeleri 65 yaşına kadar muaf tutulmuştu¹⁵⁹³. 21 Haziran 1954’te yapılan ve yüksek yargı organlarında ve üniversitelerde de tasfiye imkânı veren bir değişiklikle bu kurumlarda çalışanların da emeklilik yaşı 60’a çekilmiştir. Ayrıca hizmette 25 yaşını doldurmuş tüm devlet memurlarının, kurumlarının gerekli görmesi halinde, mahkemelere itiraz etme hakkı olmaksızın, emekli edilebilmelerinin önü açılmıştır¹⁵⁹⁴. Bu kanuna dayanılarak 3 Mayıs 1956’da üç tanesi yargıtay üyesi olmak üzere, on altı hâkim emekli edilmiştir. 12 Haziran 1956 tarihinde ise aralarında Yargıtay Başkanı, Yargıtay Birinci ve İkinci Daire Başkanları, Cumhuriyet Başsavcısı’nın da bulunduğu yedi hâkim daha emekliye sevk edilmiştir¹⁵⁹⁵.

DP’nin tepki çeken bir başka uygulaması ise 30 Haziran 1954’te 6428 sayılı “*Milletvekilleri Seçimi Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun*” kabul edimesidir. Düzenlemeyle seçimde bir partiye adaylık için başvuru yapan kimse aynı seçimde başka partiden veya

¹⁵⁹¹ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 174.

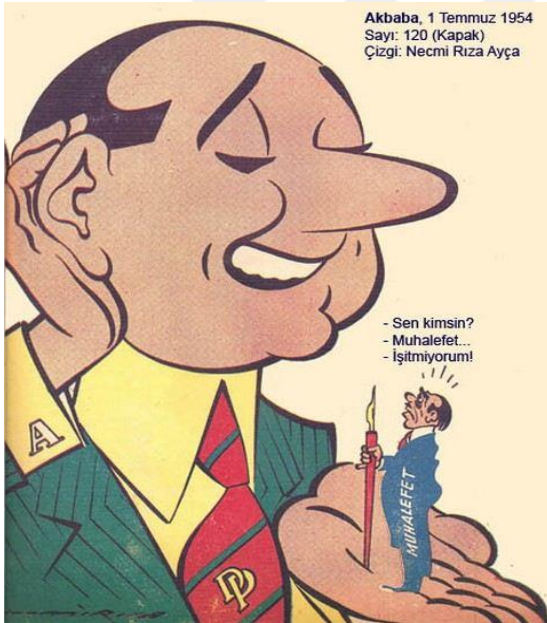
¹⁵⁹² Albayrak. *a.g.e.*, s. 266.

¹⁵⁹³ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 155-156.

¹⁵⁹⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, X. Dönem, cilt: 1, inikat: 11, 21 Haziran 1954, s. 218-251; Erol Tuncer, *1957 Seçimleri*, TESAV Yay., Ankara 2012, s. 14; Kanun tasarısı TBMM Genel Kurulu’na gelmeden önce CHP Grup Başkan Vekilleri Başbakan Adnan Menderes’le görüşmek istemişler ancak Menderes kabul etmemiştir. Burçak, *a.g.e.*, s. 224; Yücel, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁵⁹⁵ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 180-181.

bağımsız aday olamazdı. Matbu, daktilo veya başka bir aletle yazılmış milletvekili listeleri geçersizdir. Aday olmak isteyen kamu personelinin, seçim zamanında yapılırsa 6 ay önce, erkene alınırsa ise karar alınmasında itibaren 7 gün içinde görevinden istifası gerekmektedir. Ayrıca siyasi partilerin seçim propagandası yapabilmek için radyodan yararlanmasını düzenleyen maddeler de kaldırılmıştır¹⁵⁹⁶. Bu düzenlemelerle muhalefet listelerinde yer almak isteyen memurlar caydırılmak istenmekte ve muhalefetin radyodan yararlanması engellenmektedir¹⁵⁹⁷. Partilerin milletvekili listeleri üzerinde değişiklik yapmayı da yasaklayan yeni düzenlemeyle, seçimlerde karma liste yapılmasına büyük ölçüde son verilmiş ve partilerin seçim anlaşmaları yapması engellenmiştir. Hiçbir seçmen önceden hazırlanmış bir listeyle sandığa gidemeyecekti ancak arzu eden olursa sandık başında boş bir kağıda istediği isimleri yazıp, sandığa atabilirdi. Burada asıl sıkıntı okur-yazar olmayanlar içindi. Önceden hazırlanmış listeler yasak olduğundan, okur-yazar olmayan seçmen resmi parti oy pusulalarından birini sandığa atmak zorundaydı.

1954 yılından itibaren DP'nin muhalefete bakışını yansıttığı iddia edilen karikatür. *Akbaba*, 1 Temmuz 1954, sayı:120, s. 1.

14 Haziran 1954 tarihli 6418 sayılı “*Malatya Vilâyetine Bağlı Adıyaman Kazasında (Adıyaman) Adiyle Yeniden Bir Vilâyet Kurulması Hakkında Kanun*” ile Malatya'nın Adıyaman il haline getirilmiş ve Malatya ili ikiye

bölünmüştür¹⁵⁹⁸. DP'nin yaptığı bir başka düzenleme de Nevşehir'in il yapılması ve Kırşehir'in ilçe yapılarak, Nevşehir'e bağlanması olmuştur¹⁵⁹⁹. Bu düzenlemeler

¹⁵⁹⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, X. Dönem, cilt: 1, inikat: 15, 30 Haziran 1954, s. 327-342; *Resmi Gazete*, Sayı: 8748, 7 Temmuz 1954, s. 9834-9835; Daha öncesi 5545 Sayılı Yasa'ya göre 2 ay önce istifa etmesi gerekiyordu (36. Madde). *Resmi Gazete*, 21 Şubat 1950, No: 7438.

¹⁵⁹⁷ Tuncer, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁵⁹⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, 10. Dönem, cilt: 1, birleşim: 8, 14 Haziran 1954, s. 164-189. CHP, İsmet İnönü'nün memleketi Malatya'da seçimden 1. olarak çıkmış ve 12 milletvekilliğini de kazanmıştır.

¹⁵⁹⁹ 30 Haziran 1954 tarihinde kabul edilen 6429 sayılı “Kırşehir Vilâyetinin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) Adiyle Yeniden Bir Vilâyet Kurulmasına Dair Kanun”. *TBMM Zabıt*

Malatya'nın CHP'ye, Kırşehir'in de CMP'ye oy vermesinden dolayı DP'nin şehirleri cezalandırması olarak görülmüştür¹⁶⁰⁰. Kırşehir'in ilçe yapılmasının gerekçesini ekonomik ve coğrafi gerekçelere dayandırmış olsa da¹⁶⁰¹ şehrin iki dönemdir DP'yi değil Osman Bölükbaşı'nı desteklemesinin etkisi olduğuna inanılmıştır¹⁶⁰².

Hükümetin 1954 Seçimi'nin ardından çıkardığı kanunlardan rahatsız olan muhalefet, tepkisini yaklaşan yerel seçimlerde göstermiş ve muhalefet partileri 1954 ile 1955 yıllarında yapılan yerel seçimleri boykot etmiştir. 1954'de yapılan Muhtarlık Seçimi'ne sadece DP ve CHP katılırken; CMP ve Türkiye Köylü Partisi katılmamıştır¹⁶⁰³. 1955 yılında yapılan İl Genel Meclisi ve Belediye Seçimlerine ise DP, TKP ve MKP katılırken; CHP ve CMP katılmamıştır¹⁶⁰⁴. İktidardayken, seçimlere katılmayan muhalefet partilerini ülkeyi anarşiye sürüklemekle suçlayan ve gerekirse partileri kapatmakla tehdit eden CHP, şimdi kendisi seçimi boykot etmiştir. Üstelik 1954 yılında yapılan muhtarlık seçimlerini diğer muhalefet partileri boykot

Ceridesi, X. Dönem, cilt: 1, inikat: 15, s. 343-382; *Resmi Gazete*, Sayı: 8748, 7 Temmuz 1954, s. 9835-9836; CMP 45 ilde seçime katılmış ancak yalnızca Kırşehir'de oyların %44,29'unu alarak beş milletvekilliğini de kazanmıştır. Seçilenlerden biri DP'nin ve Menderes'in çekindiği, bir siyasal muhalif olarak baş edemediği Osman Bölükbaşı'dır. Mehmet Öznur Alkan, "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, cilt: 23, Ankara 2006, s. 149. (ss. 133-165); 1950 Milletvekili Genel Seçiminde CHP'nin birinci parti olarak çıktığı Kastamonu'nun Abana ilçesi, yapılan düzenlemeyle ilçe olmaktan çıkarılmıştır. 6203 sayılı "Abana Kaza Merkezinin Bozkurt Pazaryeri Kasabasına Nakli Hakkında Kanun", *Resmi Gazete*, Sayı: 8595, 29 Aralık 1953, s. 7853.

¹⁶⁰⁰ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 153-154; İnönü, Kırşehir'in ilçe yapılmasıyla ilgili Kanun'a dair görüşlerini şöyle ifade etmiştir: "Kırşehir vilayetinin C.M.P.'ye rey verdiğinden dolayı ceza olarak vilayet halinden çıkarılması için iltizam olunmuştur. Bunu lütfen izah etsinler. Bir vilayetin seçim reyinden dolayı yediden yetmişe kadar bütün halkının cezalandırılmasında devlet ve millet için ne menfaati var, kabul eder misiniz? Sayın Cumhurbaşkanı bunu izah etsinler." *Yeni Sabah*, 22 Ekim 1957, s. 1, 5; Kırşehir'in kasıtlı olarak bölünerek, ilçe yapılması seçim hukukunda "Gerrmandering" olarak isimlendirilmektedir. Bu yöntemi ilk uygulayan Amerikan Valilerinden Elbridge Gerry'dir ve Vali'nin adından esinlenerek bu isimle anılmıştır. Massachusetts Valisi Gerry seçimlerde partisinin avantaj sağlaması için eyaletini "Salamander" denilen bir hayvana benzeyen şekilde tuhaf seçim çevrelerine bölmüş ve partisi 29 senatörlük kazanırken; diğer parti 11 senatörlük kazanmıştır¹⁶⁰⁰. Karamustafaoğlu, *a.g.e.*, s. 112.

¹⁶⁰¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, X. Dönem, cilt: 1, inikat: 15, s. 361.

¹⁶⁰² Deniz Bölükbaşı, *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005, s. 183-184 ; Hayri Çopuroğlu, *Hatıralarım (Kırşehir)*, Ankara 1999, s. 3-4.

¹⁶⁰³ Tuncer, *a.g.e.*, s. 21, 23, 27; Albayrak, *a.g.e.*, s. 269, 274; Muhtarlık seçimleriyle ilgili Meclis'te yapılan tartışmalar sırasında Menderes, İnönü'ye "Gözüme bak Paşa, gözüme! Senin kazip şöhretinden korkacak, çekinecek adam da yoktur... Seçim emniyetinden bahsetmek herkese düşer fakat Halk Partisi'ne düşmez... Biz seçim dalaveresi yapacak adam mıyız? Biz o yangında yanmış, henüz yanık berelerini bağrında taşıyan insanlarız" dedi. *TBMM Zabıt Ceridesi*, X. Dönem, cilt: 2, inikat: 4, 15 Kasım 1954, s. 82.

¹⁶⁰⁴ Tuncer, *a.g.e.*, s. 21; CHP seçimi boykot gerekçesi olarak, Muhtarlık Seçimi sırasında ve sonrasında CHP'li muhtarlara partilerinden ayrılmaları için baskı yapıldığını, bütün ısrarlarına rağmen, seçimde muhalefetin ne kadar oy aldığının açıklanmadığını ve muhalefetin radyodan yararlanmasına izin verilmediğini gerekçe göstermiştir. Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 318; Menderes, CHP'nin seçime katılmamasını; "Eğer onların zamanında olsaydı, yaptıkları mücadele şekli karşısında insanların kafasını keserlerdi" sözleriyle değerlendirmiştir. Eroğlu, *a.g.e.*, s.161.

ederken; CHP, “*Biz Cumhuriyet Halk Partisi olarak seçimlerde ve memleketin siyasi hayatında şikayet ettiğimiz mevzuların düzelmesi için seçime girerek iktidar karşısında faal bir surette mücadeleye atılmanın daha tesirli bir seçim yol olduğu kanaatindeyiz*” şeklinde bir savunma yapmıştır¹⁶⁰⁵.

“*Menderes iktidarının en kritik yılı*”¹⁶⁰⁶ olarak tanımlanan 1955 yılı hem Türkiye hem de DP için oldukça zor geçen bir yıldır. Seçim boykotunun haricinde ekonomide yaşanan sıkıntıların arttığı bu dönem, Kıbrıs Meselesi’nin alevlendiği ve 6-7 Eylül Olayları’nın yaşandığı yıl olmuştur. Yunanistan ile ilişkilerin bozulmasını istemeyen DP, sorunu bir süre görmezden gelmeye çalışmışsa da, süreç iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir¹⁶⁰⁷. Rumların Ada’da gösteriler düzenleyerek, Yunanistan’a bağlanmak ve Yunanistan’ın da İngiltere’den Kıbrıs’ı kendisine teslim etmesini istemesi, gerilimi iyice artırmıştır. İngiltere’den olumlu cevap alamayan Yunanistan, sorunu BM’ye taşımışsa da, destek bulamamıştır¹⁶⁰⁸. Çözüm için İngiltere’nin arabuluculuğunda, Türkiye ve Yunanistan’ın da katılımıyla 29 Ağustos 1955’te Londra’da bir konferans toplanmıştır. İngiltere’nin Yunanistan yanlısı tavrı nedeniyle görüşmelerin çıkmaza girdiği sırada, yaşanan 6-7 Eylül Olayları nedeniyle konferans dağılmıştır¹⁶⁰⁹.

Kıbrıs’ta ENOSİS¹⁶¹⁰ yanlısı Başpiskopos Makarios’un Ada’daki Türklere yönelik kanlı saldırıları kışkırtması Türk kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Ada’nın Yunanistan’a verilmesi ihtimali üzerine, buna engel olmak için “*Ya ilhak ya ölüm ve Ya Taksim ya ölüm*” sloganlarının atıldığı gösteriler yapılmış, “*Kıbrıs Türk’tür*” isimli bir dernek de kurulmuştur¹⁶¹¹. Başbakan Menderes, Kıbrıs’la ilgili

¹⁶⁰⁵ Tuncer, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁶⁰⁶ Eroğlu, *a.g.e.*, s. 164.

¹⁶⁰⁷ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Metu Press, Ankara, 2001, s. 104-105; DP, Kıbrıs meselesini başlangıçta fazla önemsememiş ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, bu konuya dair “*Böyle bir mesele mevcut değildir*” yanıtını vermiştir. Tokar, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁶⁰⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul - Genişletilmiş 11. Baskı, s.529-531; Bağcı, *a.g.e.*, s. 105-106.

¹⁶⁰⁹ Aydemir, *a.g.e.*, s. 204-208; Türk Heyeti Başkanı Fatin Rüştü Zorlu Londra dönüşünde uçakta; “*Bütün çabalarımız, Londra’da elde ettiğimiz başarı, bir gecede heba olup gitti*” demiştir. Bağcı, *a.g.e.*, s. 113; Türkiye’nin uluslararası alandaki itibarına büyük zarar veren, Anadolu ve Rumeli’deki bin yıllık Türk hâkimiyetinin tanımadığı, bilmediği bu saçma tertip, 6-7 Eylül Olayları, Osmanlı mirasının üzerinde bir leke olarak kalmıştır. İlber Ortaylı, *Türkiye’nin Yakın Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul, 2011, s. 110.

¹⁶¹⁰ Kıbrıs Adası’nı Yunanistan ile birleştirme hayalidir.

¹⁶¹¹ Aydemir, *a.g.e.*, s. 204; Kıbrıs konusunda Türk tarafının talebi başlangıçta Ada’nın tamamını almaktır. (“*Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır*”) Daha sonra bunun gerçekçi olmadığı düşüncesiyle Ada’nın tamamının istenmesinden vazgeçilerek; Yunanistan ve Türkiye arasında paylaşılması talep

görüşmelerini yürütme görevini Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya vermiştir¹⁶¹². Londra'da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs müzakereleri sürerken, bu sırada 6-7 Eylül Olayları patlak vermiştir. Selanik'teki Atatürk Evi'ne bombalı bir saldırı olduğuna dair İstanbul Expres gazetesinde çıkan bir haber, büyük bir taşkınlığa neden olmuştur¹⁶¹³. İstanbul'da 4214 ev, 21 fabrika, 983 isyeri, 73 kilise, 1 sinegog, 2 manastır, 26 azınlık okulu, 5 spor kulübü, 2 mezarlık; İzmir'de 14 ev, 6 dükkan, 1 pansiyon, Yunan Konsoloslugu, Katolik Kilisesi, Fuar alanındaki Yunan pavyonu ve İngiliz Kültür Evi tahrip edilmiştir¹⁶¹⁴. Olayların önüne geçebilmek için hükümet sıkı yönetim ilan etmiştir. Güvenlik güçlerinin müdahalesiyle kargaşa bastırılrsa da, yaşananlardan dolayı Türkiye'nin itibarı büyük yara almıştır¹⁶¹⁵. Kıbrıs müzakereleri sonuçsuz kalmıştır. İktidar zarar görenlere derhal tazminat ödenmesi kararı almış¹⁶¹⁶ ve yaklaşık 30 milyon İsviçre Frangı ödenmiştir¹⁶¹⁷. Bu sayede olayların hem iç politikada hem de dış politikada meydana getirdiği tahribatın etkisini azaltmaya çalışılmıştır.

1955 yılı aynı zamanda parti içi çalkantıların yoğun yaşandığı ve DP'nin yeni bir bölünmeyle karşı karşıya kaldığı yıl olmuştur. Bazı bakanların yolsuzluk yaptığına

edilmiştir. “*Ya taksim ya ölüm*”, Sina Akşin, “Siyasal Tarih”, *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti (1600-1908)*, Cem Yayınevi, cilt: 4, İstanbul 2013, s. 217; Çavdar, *a.g.e.*, s. 49.

¹⁶¹² “*Beyaz Kitap*” isimli, Kıbrıs adasının tarihi, coğrafi, etnolojik, kültürel ve askeri güvenlik bakımından Türkiye ile yakından ilişkili olduğunu belgelere dayalı olarak ispatlamaya çalışan bir kitap, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Muharrem Nuri Birgi tarafından hazırlanmış ve hem İngilizce hem de Fransızca olarak basılmıştı. Bu sırada uluslararası bir dergide Kıbrıs müzakerelerini yürüten Bakan Fatin Rüştü Zorlu'nun Türkiye'deki uluslararası ihalelerden %10 komisyon aldığı ve bu yüzden lakabının Mr %10 olduğuna dair bir ünlü Time dergisinde bir yazı yayımlanmıştı. Daha sonra bu haberin Yunan Gizli Servisi tarafından servis edildiği ortaya çıkmıştır. Tuna, *a.g.e.*, s. 174-175, 177-178.

¹⁶¹³ Mustafa Albayrak, “D.P. Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, cilt: 26, s. 866.; Eroğlu, *a.g.e.*, s. 165-166.

¹⁶¹⁴ Sedat Altaş, *Çarıklı Demokrasi-Demokrat Parti'nin İktidar Mücadelesi*, İkinci Adam Yay., İstanbul 2011, s. 109.

¹⁶¹⁵ Olayda ihmali olduğu iddia edilen İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiştir. İstanbul, İzmir ve Ankara'da görevli 3 generalin yanı sıra üç şehrin valileri ve emniyet müdürleri görevden alınmış ve haklarında soruşturma açılmıştır. Olayla ilgisi olduğu gerekçesiyle 4.000 kişi tutuklanmış ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti' kapatılmıştır. Albayrak. *a.g.e.*, s. 866; 6-7 Eylül Olayları, “*1950'lerin kabuk değiştirmeye başlayan, denetimin elden çıktığı ... İstanbul'da devlet ve toplum ananemizi zedeleyen bir çığlıktı.*” İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s. 110. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü yaşanan olaylardan komünistleri sorumlu tutmuştur. *TBMM Zabıt Ceridesi*, X. Dönem, cilt: 7, inikat:80, 12.09.1955, s. 685; 1970'li yıllarda Özel Harp Dairesi'nde görev yapan Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu ise, “*6-7 Eylül bir Özel Harp işiydi ve muhteşem bir örgütlenmeydi. Amaca da ulaştı*”, demiştir¹⁶¹⁵. Altaş, *a.g.e.*, s. 108-109.

¹⁶¹⁶ *Zafer*, 20 Temmuz 1957, s. 1; 6-7 Eylül Olayları Adnan Menderes'i oldukça etkilemiş ve yıpratmıştır. 8 Eylül günü Menderes'i görenler “*On yaş ihtiyarlamıştı*” demişlerdir. Recep Şükrü Apuhan, *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes- Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 123.

¹⁶¹⁷ Başgil, *a.g.e.*, s. 24.

dair iddialar basında yer almaya başlamıştı. Bu iddialardan rahatsız olan Başbakan Menderes'in basın özgürlüğünü kısıtlamak istemesi¹⁶¹⁸ DP içerisindeki muhalefeti harekete geçirmiştir. Aralarında Fethi Çelikbaş ve Seyfi Kurtbek gibi eski bakanlarında olduğu bir grup milletvekilinin, Meclis Başkanlığı'na sundukları basına ispat hakkı tanıyan tasarısı, 7 Temmuz 1956'ya kadar bekletildikten sonra Meclis'te görüşülerek reddedilmiştir¹⁶¹⁹. DP yönetiminin teklifin geri çekilmesi için girişimde bulunduğu sırada, Fethi Çelikbaş, Turan Güneş ve Seyfi Kurtbek gibi muhaliflerin teklifi geri çekmemesi DP'de yeni bir parçalanmanın dönüm noktası olmuştur. Yaşanan görüş ayrılığı, bir süre sonra muhalif grubun DP'den kopması ve 20 Aralık 1955 tarihinde Hürriyet Partisi'nin (HP) kurulmasıyla sonuçlanmıştır¹⁶²⁰.

29 Kasım 1955 tarihinde yapılan DP Grup toplantısının Türk siyasi hayatında ayrı bir yeri vardır. Toplantı İktisat ve Ticaret Vekili Sıtkı Yırcalı hakkında verilen soru önergesinin görüşülmesiyle başlamıştır¹⁶²¹. Milletvekillerinin yoğun eleştirisi ve tepkisinin bir süre sonra hükümete yönelmesi üzerine önce İktisat ve Ticaret Vekili Sıtkı Yırcalı istifa etmiştir. Ardından da iki bakanın daha istifa etmesi üzerine

¹⁶¹⁸ Diren Çakmak, "Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)", *Akademik Bakış*, cilt: 2, Sayı: 3, İstanbul 2008, s. 159; DP, 9 Mart 1954'te kabul edilen "Neşir Yoluyla veya Radyo İle İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" ile basını kontrol altına almak istemişti. Yasayla bir gazetecinin iddiasının doğruluğunu ortaya koyacak kanıtlara sahip olsa da iddiasını dile getirmesi engellenmiştir. Ayrıca basının yanı sıra belirtilen suçların radyoyla işlenmesi ya da nakledilmesi halinde de aynı cezaların uygulanması hükme bağlanmış ve savcının kovuşturmayla başlamadan önce mağdurun yazılı iznini alarak soruşturma yapabilmesine olanak tanınmıştır. Bu yasayla tanımlanan suçlar, başka yasalarla düzenlenmiş olmasına rağmen, yeni yasa ile hem cezalar artırılmış, hem de suçların tanımı belirsiz hale getirilmiştir. Çağla Kubilay, "Demokrat Parti Döneminde Basında İspat Hakkı Tartışmaları", *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12, Ankara 2014, s. 18-19; İspat hakkı ile ilgili düzenlemeye Menderes'in neden karşı çıktığını şu sözlerinden anlamak mümkündür: "Buna izin verdiğimiz takdirde hakkında suçlamada bulunulan bir siyasi, iddialar asılsız çıksa dahi lekelenmiş olacaktır. Zira delillerin toplanıp değerlendirilmesi bir-iki günde yapılacak iş olmadığından, gerçek ortaya çıkana kadar suçlanan kişi zan altında kalacaktır" Avni Özgürel, "50'lerin Siyasi Düellosu: İspat Hakkı", *Radikal*, 28 Eylül 2008, s. 4.

¹⁶¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, X. Dönem, cilt: 13, İnikat: 86, 6 Temmuz 1956, s. 101-102; Öneri "İspat hakkı mı İsmail Hakkı mı" şeklinde küçültücü tekerlemelerle alaya alınmıştır. Tevfik Çavdar, "Müntehib-i Sani"den Seçmene, V Yay., Ankara 1987, s. 93; Baban, a.g.e., s. 204; Menderes, 15 Ekim 1955 tarihinde toplanan DP IV. Büyük Kongresi'nde, DP içindeki muhalif harekete dair şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Her sabah uyanınca sırtımızda hıyanetin hançerini mi hissedeceğiz? Mebus seçildikten sonra Parti'yi tekmeleyenlere karşı elbette tedbir bulacağız. Şunu arz edeyim ki mesele ispat hakkı değildir. Bunu sadece bayrak yapmak istiyorlar." Eroğlu, a.g.e., s. 171.

¹⁶²⁰ Burçak, a.g.e., s.327-338; DP'den kopan ve "19'lar" diye anılan milletvekillerinin ayrı bir parti kurmak için acele etmeyip, DP'nin IV. Büyük Kongresinin sonuçlanmasını beklemeleri ve zamanı doğru kullanamamaları, geçen süre içinde basının ve kamuoyunun desteğini kaybetmelerine neden olmuştur. Yücel, a.g.e., s. 111.

¹⁶²¹ Söz alan konuşmacılar, Bakan Sıtkı Yırcalı'nın iyi bir insan olduğunu ancak bakanlığının "batakhane"ye dönüştüğü eleştirisini getirmişlerdir. Yücel, a.g.e., s. 117.

Menderes duruma müdahale etmek zorunda kalmıştır¹⁶²². Mükerrerem Sarol'un "*Gruptan Kabine adına değil, kendi adınıza güvenoyu isteyiniz*" önerisiyle¹⁶²³, Grubun huzuruna çıkarak; "*Şahsım adına ve kendim için sizden itimat istiyorum*" diyerek kendisi için güvenoyu istemiştir. Konuşmasına devam eden ve diktatörlükle itham edildiğini ancak bunun doğru olmadığını savunan Menderes, "*Sizin kudretiniz o kadar büyüktür ki, şu anda Anayasayı bile değiştirebilirsiniz. Ben sizin karşınızda nasıl diktatörlük yapabilirim. İşte misalini verdiniz. Bir anda kabineyi istifa ettirdiniz*" demiştir. Kendisine olan güvenin devam etmesini ve yanlış bir adım atılıp ta muhalefetin sevindirilmemesini istemiştir¹⁶²⁴. Ardından teklifin oylanmasıyla Hükümet düşerken Başbakan Adnan Menderes güvenoyu almıştır¹⁶²⁵.

DP'nin muhalefet üzerindeki denetimi artırmak ve yaşanabilecek yeni taşkınlıkları önlemek için Meclis'e getirdiği ve 27 Haziran 1956'da kabul edilen 6761 Sayılı "*Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu*" muhalefetin tepkisine neden olmuştur. Muhalefetin Meclis çalışmalarını bir süre boykot etmesine neden olan Kanun'a göre; seçim dönemleri dışında partilerin yürüyüş düzenlemeleri veya açık hava toplantıları yapmaları yasaklanmıştı. Kapalı salon toplantılarını en büyük mülki amirin iznine tabi tutuyordu ve mülki amire en az 48 saat önceden haber verilmesi gerekiyordu. İzinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasında ısrar edilmesi halinde, yasağa uymayanlara karşı güvenlik güçlerine, mülki amirin izniyle hedef gözetmeksizin, silah kullanma yetkisi verilmişti¹⁶²⁶. Düzenlemeye karşı olanlar gelinen noktayı Celal

¹⁶²² Eroğlu, a.g.e., s. 174.

¹⁶²³ Mükremin Sarol, Menderes'e yaptığı bu öneriyle ilgili pişmanlığını daha sonraki bir konuşmasında şu sözlerle ortaya koymuştur: "*29 Kasım'da şahsi güvenoyu istemek fikrini telkin etmek suretiyle Adnan Bey'in Gruptan düşürülmesini önlemekle iyi bir harekette bulunduğuma bugün emin değilim. O sırada tenkitçilerin istediği olsaydı, kendisi içinde, memleket içinde, hepimiz için de galiba hayırlı olacaktı.*" Yalman, a.g.e., s. 1652.

¹⁶²⁴ Erer, a.g.e., s. 260; Bazı kaynaklarda bu konuşmanın bir sonraki dinnotta verilmiş halinin güven oylamasından sonra teşekkür konuşması olarak yapıldığı iddia edilmektedir.

¹⁶²⁵ Eroğlu, a.g.e., s. 175; Bazı kaynaklarda Menderes'in; "*Arsanlar gibi insanlarsınız; siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz size layık olmaya çalışacağım*" dediği iddia edilmektedir Yalman, a.g.e., s. 1652; Yücel, a.g.e., s. 118; 29 Kasım'da yaşananlar bazı kesimler tarafından Menderes "*dostlarını satan adam*" olarak görülmüş ve bu olay parti içi dikta sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Yücel, a.g.e., s. 118;

¹⁶²⁶ Kanun tasarısının İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ne aykırı olduğunu savunan İnönü; "*Biz mutlakiyetten bugüne geldik, siz bugünden mutlakiyete gidiyorsunuz*" demiştir. TBMM'de yaşanan tartışmalar ile kanun metni için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, X. Dönem, cilt: 12, inikat: 82, 27 Haziran 1956, s. 520-564, 1-15; Karadeniz gezisine çıkan Kasım Gülek'in Rize'de esnaf ziyareti sırasında bazı dükkan sahiplerinin ellerini sırayla sıkması Kanun'a aykırı bulunmuş ve Gülek altı ay hapse mahkum olmuştur. 3 Ağustos 1956'da Bakırköy'de CHP'lilerin İsmet İnönü onuruna verecekleri ziyafet iptal edilmiş, 7 Ağustos 1956'da HP il başkanlarının Anıtkabir'e çelenk koymalarına ve Ankara'da toplantı

Bayar'a ait bir kavramla özetlemişlerdir: “*İnce demokrasiye paydos.*”¹⁶²⁷ Düzenlemeye basının önemli bir kısmı; “*Memlekette karanlık devir başlıyor*” şeklinde tepki gösterirken; muhalefet de düzenlemenin demokrasiden uzaklaşmak olduğunu savunmuştur. HP’li Turan Güneş tepkisini; “*Bu kanun şiddet yoluna sapanların tahayyül ettikleri emniyet havasını ortadan kaldıracaktır*” şekli gösterirken; CMP adına Osman Bölükbaşı; “*Bu kanun memleketi sonu gelmez bir maceraya doğru götürüyor*” demiş, İnönü’de tepkisini şu sözlerle ortaya koymuştur:

“*Kapalı ve karanlık bir rejime kati olarak dönmek kararının en kuvvetli delili olan tasarılar elimizde bulunuyor. Bu kanunlar ümit ışıklarını söndürecektir. Sonu gelen sıkıyönetim yerine, susturmak suratiyle daha sert ve bütün ülkeyi kaplayan yeni bir sıkı rejim kuruluyor.*”¹⁶²⁸

DP uygulamalarından duyulan rahatsızlık, muhalefet partileri arasında işbirliği düşüncesinin gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu konuda ilk somut adım CHP’den gelmiş ve 6-9 Nisan 1956 tarihleri arasında toplanan CHP Meclis Grubu, yayımladığı bildiriyle; DP iktidarına son verebilmek ve rejim sorunlarına çözüm bulabilmek için bütün muhalefet partilerine işbirliği teklif etmiştir¹⁶²⁹. HP, çağrıya olumlu cevap verirken; CMP teklifi reddetmiştir. Bir süre bu konuda önemli başka bir gelişme olmamıştır. “*Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu*” muhalefetin işbirliği yapması konusunu tekrar gündeme getirmiştir. Birlikte hareket etme kararı alan muhalefet partileri 8 Temmuz 1956’da ortak bir bildiri yayımlayarak, demokratik olmayan uygulamalara karşı halkı bilgilendirmeyi bir görev kabul ettiklerini açıklamışlardır¹⁶³⁰. Ancak 7 Ekim 1956’da umduğu samimiyeti görmediğini belirten HP’nin çekildiğini açıklaması¹⁶³¹ ve Şubat 1957’de bütçe görüşmeleri sırasında İnönü ve Adnan Menderes’in karşılıklı nezaketli ve yumuşak

yapmalarına izin verilmemiştir. Sinop’a yaptığı gezinin Kanun’a aykırı görülmesinden dolayı, tutuklanan Kasım Gülek bir gün cezaevinde kalmıştır. Akşin, *a.g.e.*, s. 185.

¹⁶²⁷ Aydemir, *a.g.e.*, s. 260; Seçim zaferini kutlamak için DP Genel İdare Kurulu Üyeleri’ni ve Bakanları Çankaya Köşkü’nde yemeğe davet eden Celal Bayar, yemeğin ardından seçim sonuçlarının bir değerlendirmesini yapmıştır. Muhalefet listelerinden seçime katılan üst düzey memurlara oldukça öfkeli olan Bayar’a göre bunlar rengini belli ettiğinden devletin kritik görevlerinde olmamalı, eski görevlerine dönmemeli, tasfiye edilmelidir. Mevcut kanunların yeterli olmaması durumunda yenilerinin çıkarılabileceğini belirten Bayar; “*Millet, CHP’nin Meclis’teki milletvekilinin sayısını daha da azaltıp, bunu otuz indirmekle ne istediğini belli etmiştir. Artık bundan sonra ince demokrasiye paydos*” demiştir. Metin Toker, *İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1964)*, Akis Yay., cilt: 1, İstanbul 1965, s. 13.

¹⁶²⁸ Erer, *a.g.e.*, s. 275.

¹⁶²⁹ Erer, *a.g.e.*, s. 274.

¹⁶³⁰ Ulus, 9 Temmuz 1956, s. 1; HP lideri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu; “*CHP küçük partileri yutmak istiyor, HP hiçbir partinin peyki değildir*” diyerek CHP’yi eleştirmiştir. Tuna, *a.g.e.*, s. 218.

¹⁶³¹ *Milliyet*, 8 Ekim 1956, s. 1.

üsluplu açıklamalarıyla DP ve CHP “*Bahar Havası*” olarak adlandırılan yeni bir sürecin başlaması, ittifak çabalarını olumsuz etkilemiştir¹⁶³². DP muhalefet partilerinden sadece CHP ile yakınlaşma içerisine girmiş, diğer muhalefet partilerine uzak durmuştur¹⁶³³. İsmet İnönü’nün ricasıyla Kırşehir’in tekrar il yapılması için gerekli hukuki süreç başlatılmıştır¹⁶³⁴. Partisinin kongresi için İzmir’e giden İnönü’yü karşılayanlar arasında DP İzmir İl Başkanı da yer alırken¹⁶³⁵; İsmet İnönü’de DP İl Başkanlığını ziyaret etmiştir¹⁶³⁶. Adnan Menderes de çimento fabrikası’nın açılış için gittiği Eskişehir’de CHP İl Başkanlığı’nı ziyaret etmiştir¹⁶³⁷. Menderes, Truman Doktrini’nin 10. Yılı nedeniyle düzenlenen resmi törene İnönü ailesini de bizzat davet etmiş, İnönü ailesini sıcak bir şekilde karşılamış ve resimler çekilirken İnönü’ye “*Paşam, bizim samimiyetimizi kaskanıyorlar*” demiştir. ABD’li yetkililerle yapılan toplantıya birlikte katılmışlardır¹⁶³⁸. Ancak DP ile CHP arasında yaşanan bu dostane süreç 1957 Milletvekili Seçimi öncesinde yerini tekrar gerginliğe ve ağır ithamlara bırakmıştır. 1 Mayıs 1957’de bir bildiri yayımlayan CHP, sürdürülen iyi niyetli ilişkilerin ülke çıkarları açısından fayda sağlamadığı ve iki parti arasındaki sorunların çözümüne katkı yapmadığı gerekçesiyle dostane ilişkilerin sona erdiğini ilan etmesiyle işbirliği düşüncesi yeniden canlanmıştır¹⁶³⁹. 24-25 Mayıs tarihleri arasında toplanan CHP Meclisi’nde, iktidarla iyi ilişkiler kurulduğundan beri hakim teminatı, üniversiteler muhtariyeti, seçim kanunu gibi konuların hiç gündeme gelmediği, pratik bir netice vermediği eleştirisi yapılmıştır¹⁶⁴⁰.

¹⁶³² Zafer, 16 Mayıs 1957, s. 1, 4; Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 340-341; İsmet İnönü ve Adnan Menderes’in konuşmaları için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, X. Dönem, cilt: 17, inikat: 47, 26 Şubat 1957, s. 859-865; DP, muhalefet partileri arasında ayrım yapması ve “*Bahar Havası*”nı sadece CHP ile yürütmeye çalışması CMP ve HP’de rahatsızlığa neden olmuştur. Her iki parti de CHP’nin DP ile ilişkileri geliştirmesinden memnun değildir. Burçak, *a.g.e.*, s. 462; Menderes, CHP’yi CMP neden ayrı tuttuğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “*Sanki sizden program ayrılığı var ya da görüş ve fikir ayrılığı yüzünden ayrılmışlar gibi tavır takınarak ve muhalefet safına iyice yerleşerek, bize karşı sabık iktidardan daha ileri gelen bir savlet gösterdiler. Buna nasıl kederlenmezsiniz.*” HP ile ilgili olarak da; “*Bizden ayrılarak kendilerine ayrı bir hüviyet vermek peşinde olan bu iki siyasi teşekkül nasıl olur da İsmet Paşa’nın liderliği altındaki Cumhuriyet Halk Partisi ile aynı muameleye tabi tutulur?*” demiştir. *TBMM Tutanak Dergisi*, X. Dönem, İ. 49, cilt: 17, 28 Şubat 1957, s. 1339.

¹⁶³³ Gazeteci Ahmet Emin Yalman, DP’nin CHP ile yakınlaşmasının temelinde muhalefeti parçalamak ve özellikle de HP’yi etkisizleştirmek düşüncesi olduğunu iddia etmektedir. Yalman, *a.g.e.*, s. 1658.

¹⁶³⁴ Zafer, 4 Mart 1957, s. 1.

¹⁶³⁵ *Yeni Sabah*, 11 Mart 1957, s. 1, 5; Zafer, 11 Mart 1957, s. 1.

¹⁶³⁶ *Milliyet*, 13 Mart 1957, s. 1, 3,

¹⁶³⁷ *Akşam*, 6 Nisan 1957, s. 1, 2; Zafer, 6 Nisan 1957, s. 1, 4; *Milliyet*, 6 Nisan 1957, s. 1.

¹⁶³⁸ Zafer, 16 Mayıs 1957, s. 1, 4.

¹⁶³⁹ Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 345-346.

¹⁶⁴⁰ *Ulus*, 28 Mayıs 1957, s. 1, 5.

Ankara Palas'ta Adnan Menderes ile İsmet İnönü arasında gerçekleşen ve "Bahar Havası"nı yansıtan bir resim. *Akşam*, 17 Mayıs 1957, s. 1.

İktidar ile ana muhalefet arasındaki ilişkinin bozulmasında Ödemiş Vaizi Fevzi Boyar'ın aldığı cezanın affının gündeme gelmesi¹⁶⁴¹ ve Kırşehir'in statüsüyle ilgili tartışma etkili olmuştur. 1954 Milletvekili Genel Seçimi'nde CMP'nin kazandığı tek il olan ve seçimden kısa bir süre sonra ilçe yapılan Kırşehir'in tekrar il yapılmasını öngören kanun tasarısı¹⁶⁴², TBMM'de hararetle tartışmalara yol açmıştır. 24 Nisan 1957'de CMP lideri Osman Bölükbaşı'nın milletvekili dokunulmazlığı¹⁶⁴³ "*Meclis'in manevi şahsiyetini tahkir ettiği iddiasıyla*" kaldırılmıştır¹⁶⁴⁴. Diğer muhalefet

¹⁶⁴¹ 1954 Milletvekili Genel Seçimi'ne yönelik seçim propagandalarının sırasında Ödemiş Cami Vaiz Fevzi Boyar'ın; "*Çeyrek asırdır dinimizi baltalayanları bugün destekleyenler münafiktir, münafıklar ise cehennemin şiddetli ateşini göreceklerdir*" ve "*Yarın Demokrat Partinin mitingi var. Bu mitinge gitmiyenler, Demokrat Partilileri gülerak karşılamıyanlar ve onlara rey vermıyenler münafiktir ve hattâ kâfirdirler*" şeklinde verdiği vaazlarla dini siyasete alet etmek suçlamasıyla, 10 ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Ancak geçen sürede bu ceza infaz edilmediği gibi, cezanın özel bir düzenlemeyle affedilmesi gündeme gelmişti. Vaizin aldığı cezanın ertelenmesi Meclis'te görüşülürken sert tartışmalar yaşanmıştır. İnönü; "*Milleti temsil eden B.M.Meclisi karşısında mesuliyetten bu kadar uzak ve azade bir Adalet Bakanı görülmemiştir. Arkadaşlar emin olunuz Boncuklu İbrahim'in kadısı bu adamdan, bu Fevzi Boyar'dan, onu müdafaa edenlerden daha değerli idi*" demiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, X. Dönem, cilt: 20, birleşim: 77, 78, 5, 7 Haziran 1957, s. 50-54, 78-84; Meclis'teki havanın gerginleştiği bir sırada sinirlenen İsmet İnönü, iktidarı şu sözlerle tehdit etmiştir: "*Arkadaşlar, naçizane bir şey söyleyeyim. Benim zayıf yerim, kolay hâkim olunacak yerim; güler yüz ve tatlı dildir. Zıddıma gittiğiniz zaman yapmıyacağım yoktur.*", TBMM Zabıt Ceridesi, X. Dönem, cilt: 20, birleşim: 79, 10 Haziran 1957, s. 110.

¹⁶⁴² Ekonomik, coğrafi, içtimai faktörlerin etkisiyle birlikte bölgenin çehresinin değiştiği, vatandaş, devlete daha faydalı ve iyi hizmet vermek için değişikliğe gidilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Kanun'un gerekçesinin devamında Kırşehir'in geniş çarşı pazarları ve bankaları ile bölgenin önemli bir iktisadi merkez olduğu, Ankara-Kayseri ve Ankara-Yozgat-Samsun devlet yollarının geçiş güzergâhında olması nedeniyle önemli konumundan dolayı idari ehemmiyetinin arttığına dikkat çekilmiştir TBMM ZC, X, İctima 3, C.20, Ankara 1957, s.220; Muhtemelen Kırşehir tekrar il yapılarak halkın minnet duyması, muhalefeti desteklemenin bir fayda getirmeyeceğini anlamaları ve CMP'yi desteklemekten vazgeçerek, iktidardaki DP'yi desteklemesi beklenmekteydi.

¹⁶⁴³ Bazı ilçelerin yeniden Kırşehir'e bağlanmasıyla ilgili Meclis'teki görüşmeler sırasında Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı'nın "*Tüzük var, tüzük var, utanın, utanın zalimlerin uşakları!... Topunuz ne olduğunuzu gösterdiniz, haysiyetten mahrum insanlar diyerek*" diyerek başkanlık makamına hakaret etmesi üzerine, önce Bölükbaşı'na 3 celse salondan çıkarma cezası verilmiştir. Daha sonra 24 Haziran 1957'de yasama dokunulmazlığı kaldırıldıktan sonra tutuklanarak cezaevine konmuştur. Burçak, *a.g.e.*, s. 504

¹⁶⁴⁴ *Ulus*, 25 Haziran 1957, s. 1, 4. *Akşam*, 25 Haziran 1957, s. 1, 4; Osman Bölükbaşı milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasını; "*Önce seçen (Kırşehir) cezalandırılmış sonra da sıra seçilene (Bölükbaşı) gelmiştir*" sözleriyle değerlendirmiştir. Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 192.

partilerinin de tepkisini çeken karar iktidara karşı işbirliği düşüncesini yeniden gündeme getirmiştir. CMP diğer muhalefet partilerini işbirliği konusunu görüşmek üzere acilen toplantıya davet eden bir tebliğ yayımlamış ve gerekirse seçimlerin boykot edilmesini istemiştir¹⁶⁴⁵. HP Genel İdare Kurulu'nun yayımladığı tebliğde de partiler arasında neden güç birliği yapılması gerektiği açıklanmış ve DP, demokratik rejim kurma taahhütüne karşı sadakatsizlikle suçlanmıştır¹⁶⁴⁶. Böylece DP'ye karşı CHP-CMP-HP ittifakı kurulması ihtimali belirgin şekilde güçlenmiştir¹⁶⁴⁷. “*Güç Birliği*” olarak adlandırılan işbirliği için 12 Ağustos 1957’de muhalafet temsilcileri arasında, İnönü’nün Heybeliada’daki evinde bir görüşme yapılmıştır¹⁶⁴⁸. 10 gün boyunca devam eden ve seçime tek listeye girilmesi için üç parti arasında devam eden görüşmelerde¹⁶⁴⁹ Kurucu Meclis, Anayasa Mahkemesi, demokratik bir seçim kanunu, basın kanunu ve milletvekili kontenjanları konusunda uzlaşma sağlanmıştır¹⁶⁵⁰. Daha sonra taraflar arasında görüşme trafiği devam etmiştir. Eylül ayının ilk günlerine kadar süren görüşmeler sonunda CHP, CMP ve HP arasında 4 Eylül 1957’de bir taahhütname hazırlanmıştır. İktidar ile muhalefet arasında tartışma konusu olan temel meselenin rejim davası olduğu ve rejimle ilgili konuların temel hedef olarak belirtildiği taahhütname de Türkiye’nin insan haklarına saygılı ve demokratik bir hukuk devletine dönüştürülmesinin amaçlandığı vurgulanmıştır. Ayrıca Anayasa’da önemli değişiklikler yapılacağı ve seçim sisteminde çoğunluk yerine nisbi temsil yönteminin benimseneceği belirtilmiştir¹⁶⁵¹.

9 Eylül 1957’de toplanan CHP 13. Kurultayı’nda illerin parti kontenjanlarına göre dağılması, bir il hangi parti kontenjanında ise diğer iki partinin aday göstermemesi ve

¹⁶⁴⁵ *Milliyet*, 6 Ağustos 1957, s. 1, 5; *Türksözü*, 6 Ağustos 1957, s. 1, 4; *Akşam*, 6 Ağustos 1957, s. 1, 4; CMP daha önce de “*bu çok ciddi buhran karşısında, hür bir vatanda yaşamak isteyen herkesin dikkatle durması lazımdır*” şeklinde bir tebliğ de yayımlamıştı. *Akşam*, 30 Haziran 1957, s. 1, 4.

¹⁶⁴⁶ *Türk Dili*, 6 Ağustos 1957, s. 1, 2.

¹⁶⁴⁷ *Son Telgraf*, 1 Temmuz 1957, s. 1.

¹⁶⁴⁸ *Havadis*, 13 Ağustos 1957, s. 1, 5; *Akşam*, 13 Ağustos 1957, s. 1, 4.

¹⁶⁴⁹ Yücel, *a.g.e.*, s. 124.

¹⁶⁵⁰ *Türksözü*, 23 Ağustos 1957, s. 1, 3; *Türk Dili*, 23 Ağustos 1957, s. 1, 2; 17 Ağustos’ta yapılan toplantıda milletvekili listelerinde yüzde 45 CHP’ye, yüzde 25 HP’ye, yüzde 25, CMP’ye ve yüzde 5 bağımsızlara kontenjan ayrılacağı ifade edilmiş ancak bir sonraki gün bu düşünceden vazgeçildiği açıklanmıştır. Erer, *a.g.e.*, s. 295.

¹⁶⁵¹ Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 348; Erer, *a.g.e.*, s. 296; *Hürriyet*, 5 Eylül 1957, s. 1, 5; Parti liderleri arasında varılan uzlaşmaya göre kontenjan dağılımı; CHP %46, CMP %27, HP %27 şeklindedir. Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 354; CHP’nin 13. Kurultay’ının açılış konuşmasında İsmet İnönü; “*Biz muhalefet partileri, demokratik rejimi kuruncaya kadar geçecek kısa devre için, vatandaşı ferahlatacak, iktisadi emniyet ve istikrarı sağlayacak, yokluğu hafifletecek bir nizam kuracağız*” demiştir. *Türk Dili*, 11 Eylül 1957, s. 1, 3.

gösteren partiyi desteklemesi yönünde tavsiye kararı alınmıştı¹⁶⁵². Fakat hem iktidardan hem de muhalefet içerisinde ittifaka tepki vardı. CHP Teşkilatının büyük bir bölümü bu işbirliğinin gerekli olduğuna inanmamakta, Parti liderinin şahsi nüfuz ve tesirinden dolayı benimsemiş gözükmekteydi¹⁶⁵³. İzmir İnciraltı'nda yaptığı bir basın toplantısında; “*Seçim işbirliğine sadece tüzük değil, bu tüzüğü meydana getiren biz Köylü Partililerin zihniyetimiz de müsait değildir... Bu partiyi bir seçim mekanizması sananlar aldanırlar. Bu parti bir fikir partisi olarak yaşamak azmindedir*” diyen Türkiye Köylü Partisi lideri Tahsin Demiray'da, milli bir felaket gerektirmedikçe prensiplerinden taviz vermeyeceklerini, ittifaka karşı olduğunu vurgulamış ve sormuştur: “*Bugün böyle bir milli felaket mevcut mudur?*”¹⁶⁵⁴. Seçim işbirliği çalışmalarını; “*Bu adi bir parti oyunudur*” diye eleştirmiştir. Demiray'ın sözlerine CMP İstanbul İl Başkanı'ndan; “*Söyleyene değil, söyletene bak*” şeklinde tepki gelmiştir¹⁶⁵⁵. Bu görüşmelerden iktidar da rahatsızdı. Kocaeli Kongresine katılan Dâhiliye Vekili Namık Gedik; “*Hizmetten ziyade iktidara geçmek hırsıyla çalışanlar asla muvaffak olamayacaklardır. Millet iradesini bunlara terk etmek son derece tehlikeli olur.*” sözleriyle seçim işbirliğinden duyulan rahatsızlığı ortaya koymuştur¹⁶⁵⁶. İttifaka sert tepki gösterenlerden biri de 5 Eylül 1957 tarihinde Meclis Grup toplantısında söylediği şu sözlerle Zeki Erataman'dır:

“Muhalefet bir iken, bir doğan gayrimeşru çocuk ile iki oldu, tekrar gayri meşru bir çocuk daha çıkardık üç oldu. Biz muhalefeti meşru veya gayri meşru birleşmiş zehirli bir yılan olarak kabul edeceğiz. Şöyle ki, üç kuyruklu ve üç başlı bir yılan ve nihayet onun etrafında müstakil kisvesi

¹⁶⁵² Giritlioğlu, a.g.e., s. 355; Kurultay'da “*Hürriyet Andı*” adı verilen bir bildiri yayımlanmıştır. Bildiride “*Ülkenin bugünkü siyasi durumu ve bu durumun tarihi partimizin XIII. Kurultayı'na yüklediği tarihi görev, Birleşmiş Muhalefet Cephesinin bir üyesi olan biz Cumhuriyet Halk Partililer, Türk milletini layık olduğu ileri demokratik rejime ve vatandaşlar arasında eşit muameleyi ilke edinen hukuk devletine kavuşturmaya ve millet iradesinin tecellisine engel olmak isteyenlerin karşısında hiçbir şeyden yılmadan, kanuna uyup ulu Tanrıya sığınarak mücadeleye and içtiğimiz, işbu Hürriyet Andı ile kabul ve ilan ederiz*” denilmektedir. Turan, e.g.e., s. 350.

¹⁶⁵³ Giritlioğlu, a.g.e., s. 347; 1957 Milletvekili Seçimi'nde CHP'nin tek başına iktidara geleceğine kesin olarak inanan Kasım Gülek, Turhan Feyzioğlu, Cemil Sait Barlas gibi isimlerde seçim işbirliği çalışmalarına taraftar değildir. Baban, a.g.e., s. 318-319.

¹⁶⁵⁴ *Yeni Asır*, 22 Ağustos 1957, s. 1; TKP lideri Tahsin Demiray, iş birliğine karşı tutumlarının DP ile aralarında bir anlaşma olduğuna dair bir kanaat oluşturduğunun sözlerine; “*Dümen suyune girecek parti bizim parti değildir*” sözleriyle tepki göstermiştir. *Vatan*, 28 Ağustos 1957, s. 1, 3.

¹⁶⁵⁵ *Türk Dili*, 24 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁶⁵⁶ *Türkyolu*, 27 Ağustos 1957, s. 2; Menderes 10 Nisan 1956 tarihinde Antep'te muhalefeti ülkeyi ihtilale götürmekle suçlamış ve buna izin vermeyeceklerine dair; “*Kanunlar kâfi gelmiyorsa kanun hükmü getireceğiz... Müeyyideleri ve kistasları gayet sarahate götüreceğiz. Tâ ki ihtilalcı metodların bu memlekette sökmeyeceği bir defa daha sabit ve malum olsun ve bu fitne dinsin*” demiştir. Zafer, 11 Nisan 1956, s. 1, 4; İnönü ise bu sözlere şu cevabı vermişti: “*Demokratik rejimi geriye çevirmek her babayığidin harcı değildir. Kim buna teşebbüs ederse... daha o günün akşamı dünya başına zindan olacak, kendisini, arkadaşlarını ve teşkilatını bir kabusa atacaktır.*” Eroğlu, a.g.e., s. 174.

*altında bugün güya birleşme temayülü gösteren bir muhalefetle karşı karşıyayız.*¹⁶⁵⁷

DP, Milletvekili Seçim Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yaparak ve muhalefet daha fazla hazırlanma imkânı tanımadan, seçimi daha erken bir tarihe alarak, muhtemel bir seçim ittifakını önlemeye çalışmıştır. Muhalefet hazırlanan kanun tasarısı engellemek için seçimi boykot etme tehdidinde bulunmuştu. Ancak bu tehdit DP tarafından dikkate alınmamış¹⁶⁵⁸ ve Meclis'e sunulan teklif 11 Eylül 1957 tarihinde, muhafetin katılmadığı bir oylamayla, kabul edilmiştir¹⁶⁵⁹. Böylece Mayıs 1958'de yapılması gereken seçimin 27 Ekim 1957'de yapılması kararlaştırılmıştır.

Güçbirliğine yönelik her türlü ihtimali yok etmek isteyen DP, Seçim Kanunu'nda geniş bir tadilat yapmıştır¹⁶⁶⁰. 35. Madde de yapılan değişikliklere göre; seçime katılan siyasi partiler, sadece il ve ilçe teşkilatlarının bulunduğu yerlerde seçime katılacak ve o seçim çevresinin seçeceği milletvekili sayısı kadar aday gösterecekti. Buna uymayan partiler seçimden men edilecekti. Ayrıca herhangi bir partiden aday olabilmek için başvuru yapan kişi, başka bir partiden veya bağımsız aday olarak seçime katılamazdı. Seçimin zamanında yapılması halinde son 6 ay, erken seçim kararı alınması halinde ise son 2 ay içinde parti değiştirenlerin başka bir partiden aday gösterilmeleri yasaklanmıştı. Bir siyasi partiye mensup kişinin, partisinin izni olsa bile, başka bir partiden aday gösterilmesi de yasaklanmıştır. Milletvekili Seçimi Kanunu'nda yapılan bir başka önemli düzenlemeyle, basılı ya da daktilo ile veya başka bir aletle veya elle yazılmış, teksir edilmiş ya da çoğaltılmış oy pusulaları geçersiz sayılarak, muhalefet partilerinin veya

¹⁶⁵⁷ Seçkin Erdi, *Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada, 14 Ekim 1960- 15 Eylül 1961*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2007; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, X. Dönem, cilt: 5, birleşim: 77, 11 Nisan 1966.

¹⁶⁵⁸ Yücel, *a.g.e.*, s. 124; Erzurum CHP İl Başkanlığı'nda bir basın toplantısı düzenleyen İnönü, Seçim Kanunu'nda muhalefetin işbirliğini önlemeye dönük bir değişiklik olursa seçime girip girmeyeceklerine dair bir soruya; "Seçimi imkansız kılacak bir tedbir düşünülmeceği tahmininde ısrar ederim. Her şeye rağmen yeni mevzuat ile ağır bir vaziyet hasıl olursa bu vaziyetin icabı elbette muhalefet partilerince tetkik olunacaktır" demiştir. *Türk Dili*, 28 Ağustos 1957, s. 1.; *Türksözü*, 27 Ağustos 1957, s. 1, 3; CHP sözcüsü Nüvit Yetkin kanun tasarısını memlekette Anayasa ile temin edilmiş siyasi hak ve hürriyetlerin ortadan kaldırılması yolunda DP iktidarının aşama aşama aldığı tedbirlerden birisi olarak vasıflandırmıştır. Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 349.

¹⁶⁵⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 10, cilt: 20, inikat: 91, 11 Eylül 1957, s. 736, 748-751; Kanun'un görüşmeleri sırasında CHP Malatya Milletvekili Ahmet Fırat ile DP Kütahya Milletvekili Ali Galip Bubik arasında sözlü ve yumruklamaya varan bir kavga yaşanmış, kavgaya daha sonra diğer milletvekillerinin de katılması görüşmelere ara verilmesine neden olmuştur. *Hürriyet*, 12 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁶⁶⁰ Yalman, *a.g.e.*, s. 1651.

bağımsız adayların karma liste oluşturarak, ittifak yapmalarını önlenmek istenmiştir¹⁶⁶¹. Ayrıca kayıtlı olduğu partiden son 6 ay içinde istifa edenlerin başka partilerden aday olmalarının engellenmesiyle, başta Fuat Köprülü olmak üzere, hem DP'den istifa etmiş olan muhaliflerin aday olmaları önlenmiş hem de yeni istifaların yaşanması engellenmeye çalışılmıştır¹⁶⁶².

Muhalefet partileri arasındaki ittifak çabaları Seçim Kanunu'nda yapılan değişikliğin ardından yeni bir boyut kazanmıştır. Partiler mevcut şartlar altında nasıl bir yol izleyeceklerine karar vermek için zaman zaman biraraya gelmişlerdir. Son kez 19 Eylül 1957 Perşembe günü HP Genel Merkezi'nde bir araya gelen liderler, işbirliği konusunda tezlerini ortaya koymuşlardır. Görüşmede HP ve CMP bölge sistemiyle hareket edilmesi ve o bölgede hangi parti güçlüyse onun desteklenmesini ya da seçim boykotunu savunmuş, CHP ise diğer partilerin kendisini desteklemesini istemiştir. Liderler arasında yapılan bu son görüşmede uzlaşma çıkmamış ve her partinin kendi listesiyle hareket etmesi kararı alınmıştır¹⁶⁶³. Ayrıca propaganda sürecinde birbirleriyle mücadele etmemeleri, birbirlerini eleştirmemeleri konusunda da uzlaşmıştır¹⁶⁶⁴. İşbirliği görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlandığını ilan eden CMP ve HP, bu durumdan CHP'yi sorumlu tutarken, İnönü ise sorumlu olarak, Seçim Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren iktidarı göstermiştir¹⁶⁶⁵. Böylece Seçim Kanunu'nda yapılan değişikliklerle muhalefet partilerinin DP'ye karşı ittifak yapmaları önlenerek, her partinin seçime ayrı ayrı girmesi sağlanmıştır.

¹⁶⁶¹ 7053 sayılı "Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35 ve 109 ncu maddelerinin tadiline ve bu kanuna muvakkat bir madde ilâvesine dair Kanun", *Resmî Gazete*, Sayı: 9705, 13 Eylül 1957, s. 1225-1226.

¹⁶⁶² HP'li Fethi Çelikbaş düzenlediği basın toplantısında düzenlemeye "Bu Seçim Kanunu ile seçime girmek karanlıkta göz kırpmaktır" şeklinde tepki göstermiştir. *Ulus*, 31 Temmuz 1957, s. 1, 5.

¹⁶⁶³ *Zafer*, 20 Eylül 1957, s. 1, 4; *Hürriyet*, 20 Eylül 1957, s. 1, 5; *Vatan*, 21 Eylül 1957, s. 1, 5; "Üçlü işbirliği fiyasko", *Akşam*, 20 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁶⁶⁴ *Türk Dili*, 21 Eylül 1957, s. 1; *Zafer*, 20 Eylül 1957, s. 1, 4; Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, CHP'ye çatılmamasını istemiştir. *Türk Dili*, 25 Eylül 1957, s. 1.

¹⁶⁶⁵ *Milliyet*, 21 Eylül 1957, s. 1, 3; *Hürriyet*, 21 Eylül 1957, s. 1, 5; *Yeni Sabah*, 21 Eylül 1957, s. 1, 4; Birkaç gün sonra HP Lideri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, İzmir'de gazetecilerin işbirliğinin başarısız olmasıyla ilgili sorusuna; "Buna herkesten evvel D.P. sebep olmuştur" diye cevap vermiştir. *Hürriyet*, 23 Eylül 1957, s. 1; CMP Genel Başkan Vekili Fuat Arna, 20 Ekim 1957 tarihinde ki konuşmasında; "Bu memleketin başına ne geldiyse C.H.P.sinden ve onun başkanı sayın İnönü'den gelmiştir" demiştir. *Zafer*, 22 Ekim 1957, s. 1, 3; İsmet İnönü bir gazetecinin her bölgede vatandaşın en kuvvetli muhalefet partisini desteklemesinin muvazaa olarak görülmesi hakkında ne düşündüğüne dair sorusuna; "Ne münaşeret, bu katiyen muvazaa değildir. Vatandaşın reyini isabetle kullanması hiçbir zaman muvazaa olarak kabul edilemez. Buna muvazaa dersek ortada rey kullanmak için tek çare kalıyor. O da vatandaşın reyini nereye vereceğinin iktidar tarafından tayin edilmesidir" şeklinde cevap vermiştir. *Türk Dili*, 29 Eylül 1957, s. 1, 2

4.2. Seçim Kararının Alınması ve Erken Seçim Tartışması

13 Mayıs 1957 tarihli Akşam gazetesinde “*İktidar Ve Muhalefet Partileri Seçim Kampanyasını Açtılar*” başlığıyla verilen haberde, Meclis’in yaz tatilinin yaklaşması, artan propaganda gezileri ve yaygınlaşan parti kongrelerinin etkisiyle ülkede bir seçim havasının oluştuğu savunulmuş fakat ertesi günkü sayıda ise “*Seçimler erkene alınmıyor*” başlıklı haber de iktidarın erken seçimi düşünmediği belirtilmişti¹⁶⁶⁶. Başbakan Menderes’in muhalefete yönelik söylediği, milletin reyini kimin haklı olduğunu tespit edeceği, sözleri ise muhalefet tarafından seçimlerin erkene alındığı şeklinde yorumlanmıştı¹⁶⁶⁷. Fakat DP’de bu yönde bir eğilim olduğu yaklaşık 20 gün sonra görülmüştür. Muhalefet partileri arasında kurulmak istenen seçim ittifakı çalışmalarından rahatsız olan DP, buna engel olmak için seçimi daha erken bir tarihte yapma düşüncesindeydi¹⁶⁶⁸. Cumhurbaşkanı Celal Bayar 12 Haziran 1957’de Afyon’da yaptığı bir konuşmada, seçimlerle ilgili verilmiş bir kararın henüz bulunmadığını söylemiş, “*Ama seçim mevsiminin de yaklaştığı bir hakikattir*” demişti¹⁶⁶⁹. Bir gün sonra ise CMP, CHP ve HP’nin muhtelif bölgelere propaganda ekipleri göndermeye başladığına dair bir haber basında yer almıştı¹⁶⁷⁰. CHP İstanbul Kasımpaşa Kongresi’nde Muhalefet lideri İnönü’de “*seçimlerin bu yıl yapılması ihtimali galiptir*” ifadesiyle muhalefetine böyle bir beklenti içerisinde olduğunu ortaya koymuştu. Menderes’in 10 Ağustos 1957’de İnebolu’da yaptığı açıklama belirsizlik havasını dağıtmış ve erken seçim yapılacağını belirginleştirmiştir. Menderes seçimlerle ilgili karar verme yetkisinin Meclis’e ait olduğunu ancak ülkede seçimin yaklaştığına dair kanaatler oluştuğunu belirtmiştir. İktidarın aleyhine sürdürülen yalanlarla ve iftiralarla kara propagandanın yaklaşan seçimlerle, kısa bir süre sona ereceğini belirten Menderes; “*Seçim güneşi yakında doğacaktır. Onlar millet iradesinin bir defa daha tecellisinden endişededirler*” diyerek seçimlerin erken

¹⁶⁶⁶ Akşam, 13-14 Mayıs 1957, s. 1-2.

¹⁶⁶⁷ Hürriyet, 26 Mayıs 1957, s. 1, 5; Seçim söylentileri muhalefetin partilerini harekete geçirmiş, CMP ve CHP propaganda gezilerine, HP ise hızla teşkilatlanmaya başlamıştır. Cumhuriyet, 17 Mayıs 1957, s. 1,5.

¹⁶⁶⁸ Cumhuriyet, 5 Eylül 1957, s. 1, 5; Cumhurbaşkanı Celal Bayar yaklaşık 3 ay önce ise erken seçimin söz konusu olmadığını söylemişti. Vatan, 12 Haziran 1957, s. 1, 3.

¹⁶⁶⁹ Ulus, 13 Haziran 1957, s. 1, 3; Akşam, 13 Haziran 1957, s. 1, 4; Zafer, 13 Haziran 1957, s. 1, 4; 30 Haziran 1957 tarihinde yapılan Eskişehir’in Mihaliçcik ilçe kongresinde konuşan DP milletvekilleri de seçimlerin çok yakın bir zamanda, 1957 yılı içerisinde yapılacağını söylemişlerdir. Cumhuriyet, 1 Temmuz 1957, s. 1, 5.

¹⁶⁷⁰ Milliyet, 14 Haziran 1957, s. 1, 4.

yapılabileceğini işaret etmiştir¹⁶⁷¹. 5 Eylül 1957’de toplanan DP Grubunda seçimlerin öne çekilerek¹⁶⁷², 1957 Sonbahar’ında yapılması yapılması kararı oybirliği ile alınmıştır¹⁶⁷³. Kürsüye gelen Menderes kararından dolayı grubu tebrik etmiş ve hem alınan seçim kararının hem de yakında yapılacak olan seçimin Türk milleti için hayırlı ve uğurlu olmasını dilemiştir¹⁶⁷⁴.

Siyaset seçim kararına odaklanmışken; DP’den önemli bir istifa haberi gelmiştir. Parti’nin dört kurucusundan biri olan Fuat Köprülü DP den istifa etmiş ve basına verdiği beyanatta “*D.P.yi iktidara getiren bütün ana fikirler inkar olunmuştur*” açıklamasını yapmıştır¹⁶⁷⁵. Fuat Köprülü bir süre sonra halkı, Türkiye’de demokrasiyi yerleştirmeye ve savunmaya en uygunparti olark gördüğünü belirttiği HP’ye oy vermeye çağırış¹⁶⁷⁶, kısa bir süre sonra da Vatan gazetesinde DP aleyhine yazılar yazmaya başlamıştır¹⁶⁷⁷.

Seçim konusu 11 Eylül’de Mecliste görüşülmüş ve seçimin 27 Ekim 1957’de yapılması kesinleşmiştir. Muhalefet görüşmeleri boykot ederek, katılmamıştır¹⁶⁷⁸.

¹⁶⁷¹ *Son Telgraf*, 10 Ağustos 1957, s. 1; *Havadis*, 10 Ağustos 1957, s. 1, 5; *Zafer*, 10 Ağustos 1957, s. 1, 4; *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1957, s. 1, 5; Erken seçim ihtimalini dikkate alan CHP lideri İsmet İnönü, yaklaşık 8 ay önce partisinin Adana İl Kongresi’ne gönderdiği bir mesajda seçim hazırlıklarına başlanması talimatı vermiştir. *Vatan*, 28 Ocak 1957, s. 1, 5; 30 Haziran 1957’de İstanbul’un Kasımpaşa semtinde yapılan ilçe kongresinde konuşan ve sonbaharda genel seçim yapılma ihtimalinin devleti yönetenler tarafından ihtimal gösterildiğini belirten CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, “*Bizim partimiz de diğer partiler gibi seçim ihtimalini göz önünde tutarak hazırlanmaktadır. Seçim zamanı vatandaşın tevaccühünü kazanmak, sizin yapacağınız kongrelerin vatandaş üzerinde bırakacağı müsbet tesirlere bağlıdır... Seçime itimad ile hazırlanın. Seçimin bu yıl olması ihtimali galibdir*” demiştir. *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1957, s. 1, 4.

¹⁶⁷² *Akşam*, 6 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁶⁷³ *Tercüman*, 6 Eylül 1957, s. 1, 5; *Zafer*, 6 Eylül 1957, s. 1; *Hergün*, 6 Eylül 1957, s. 1, 3.

¹⁶⁷⁴ *BCA*. 030.0.001.000.000.45.268.9;

¹⁶⁷⁵ *Akşam*, 8 Eylül 1957, s. 1, 4; *Son Telgraf*, 8 Eylül 19527, s. 1; *Vatan*, 8 Eylül 1957, s. 1, 5; Daha önce de DP İstanbul İl Başkanlığı görevini yürüten ve Adnan Menderes’e bir mektup yazarak, demokrasiden uzaklaşıldığı iddia eden, oğlu Orhan Köprülü’de istifa etmişti. *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1957, s. 1, 5; Adnan Menderes’in telefonda Fuat Köprülü’yü azarladığı ve Köprülü’nünde buna hakaretle cevap verdiği ileri sürülmüştür. Yalman, *a.g.e.*, s. 1659.

¹⁶⁷⁶ *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1957, s. 1, 3.

¹⁶⁷⁷ “*1945’den 1957’ye Ne idi? Ne oldu?*”, “*Programını Unutan Demokrat Parti*”, “*Bizde Siyasi Ahlak*”, “*Demokrat Parti’nin Kapalı Beyannamesi*”, “*Seçime Girerken*” *Vatan*, 6, 10, 13, 17, 21 Ekim 1957, s. 3; 11 Ekim 1957 tarihinde Küçükayasofya’da yapılan mitingde konuşan Adnan Menderes’in yeğeni Murat Özdemir Evliya, Köprülü’nün DP’den hiçbir işte muvaffak olamadığı için ayrıldığını belirtmiş ve “*Vaktiyle bütün icraatı fiyasko ile neticelenen Köprülü şimdi, ikinci mevki tramvaya binip rey avcılığı yapmak istiyor*” demiştir. *Hürriyet*, 12 Ekim 1957, s. 1.

¹⁶⁷⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, X. Dönem, cilt: 20, birleşim: 91, 11 Eylül 1957, s. 734-736; Meclis Başkanı Refik Koraltan yaptığı teşekkür konuşmasında; “*Muhterem arkadaşlar, seçimlerin yenilenmesi hususunda tam bir vicdan huzuru içinde şimdi aldığımız kararlar Büyük Meclisin 11 nci Devre çalışmalarına katılmak üzere asil Türk Milletinin huzuruna çıkmak şerefini idrak etmiş bulunuyorsunuz. Refah, saadet, huzur ve emniyet içinde çalışmak imkanına malik bulunan Milletimiz,*

Seçimin erkene alınması ve Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmesinin ardından hem YSK hem de siyasi partiler seçim hazırlıklarına başlamışlardır. 13 Eylül 1957 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından seçmen kütüklerinin düzenlenmesi ve gözden geçirilmesi için bütün illere bir genelge göndermiştir¹⁶⁷⁹. Danıştay ve Yargıtay üyelerinden YSK oluşturulmuş¹⁶⁸⁰, eksikliklerin tespit edilebilmesi ve yeniden düzenlenmesi için dört günlüğüne muhtarlıklarda askıya çıkarılmıştır¹⁶⁸¹. Seçim kararının alınmasından sonra DP, CHP, CMP ve HP seçim hazırlıklarını hızlandırırken; TKP boykot kararı almıştır. “*Seçimlerin, birbirlerinin icraatından sorumlu iki siyasi zümrenin kendi aralarında hesaplaşması mahiyetinde olduğu*” gerekçesiyle HP ile CMP’yi de seçime katılmamaya davet etmiştir¹⁶⁸². TKP, Seçim Kanunu’nda yapılan değişiklikler ve propaganda faaliyetleriyle ilgili alınan tedbirlerden dolayı yapılacak seçimlerin muhalefet için sonuçsuz kalacağı veya tehlikeli sonuçlara yol açacağını savunmuştur¹⁶⁸³.

4.3. Demokrat Partinin Seçim Propagandaları

DP propaganda çalışmalarında güçlü, etkili parti teşkilatından oldukça yoğun faydalanmıştır. DP’nin taşra teşkilatı dinamikliği, esnekliği ve halkın hislerini yakından tanımasıyla bilinirdi. Halkı amaçları doğrultusunda yönlendirmede de oldukça başarılıydı. Bunda da en büyük pay “*sorunları çıkarıcılığa varacak derecede faydacı yaklaşımla ele alan*” taşradaki teşkilat liderlerine aitti. Küçük kentlerde yaşayan ve yerel koşulları iyi bilen toprak sahipleri, meslek sahipleri ve zanaatkârlardan oluşan bu liderler, propaganda çalışmalarını, kurdukları pratik ve gerçekçi politikalar benimsemiş özel gruplar vasıtasıyla yürütmekteydiler. Teşkilat çalışmalarında verimlilik esasını benimsemiş olan DP, milletvekili listelerini oluştururken, Parti politikalarıyla uyumsuzluk yaşayan ya da pasif gördüğü çok sayıda milletvekilini liste dışı bırakarak yeni adaylara yer vermiştir. Bu durum aynı

yüksek irade ve hakimiyetini bir defa daha izhar ederek kendi varlık ve saadetini korumakta devam edecek yeni Meclisi kanuni miadında iş başına getirecektir” demiştir. *Zafer*, 12 Eylül 1957, s. 1, 3.

¹⁶⁷⁹ *Zafer*, 14 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁶⁸⁰ *Zafer*, 18 Eylül 1957, s. 1.

¹⁶⁸¹ *Milliyet*, 21 Eylül 1957, s. 1; *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1957, s. 1, 5.

¹⁶⁸² *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1957, s. 1, 5.

¹⁶⁸³ *Türk Dili*, 1 Ekim 1957, s. 2.

zamanda teşkilat içindeki diğer üyelere kendilerini gösterme fırsatının mesajını vermekteydi¹⁶⁸⁴.

Seçim sürecinin resmi olarak başlamasının ardından seçim hazırlıklarını hızlandıran DP'de propaganda işleri Parti Genel Sekreteri Kastamonu Milletvekili Basri Aktaş tarafından organize edilmiştir. Genel Başkan Adnan Menderes, propaganda çalışmaları için seçim bölgelerine gidecek milletvekilleriyle görüşmüş ve onlara neler yapmaları gerektiğini söylemiştir. DP Genel İdare Kurulu üyesi Sıtkı Yırcalı da milletvekillere, başta seçmen kütükleriyle ilgili olmak üzere, seçimle ilgili talimatlar vermiştir¹⁶⁸⁵. 13 Eylül 1957'de DP Genel İdare Kurulu Adnan Menderes başkanlığında 4,5 saat çalışmış ve seçimlerle ilgili propaganda tebliğlerini hazırlamıştır. Aday yoklamalarının tüm yurtda 29 Eylül 1957 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Akşam da Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ve bazı DP önde gelenlerinin de katılımıyla yaklaşık 1 saat süren bir toplantı yapılmış ve Genel İdare Kurulu toplantısında alınan kararlar gözden geçirilmiştir. Toplantının ardından Menderes seçim ve propaganda işleriyle ilgilenmek için İstanbul'a hareket etmiş ve daha sonra yurt gezisine çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Bayar da DP üyesi ve milletvekili olarak seçim turuna çıkmış, mitinglere katılmış ve vatandaşlardan oy istemiştir¹⁶⁸⁶. DP Genel İdare Kurulu ise hergün toplanmış ve propaganda çalışmalarını gözden geçirmiştir. Teşkilatlardan gelen heyetler kabul edilerek, seçimle ilgili konulara dair direktifler verilmiştir¹⁶⁸⁷. 4 Ekim 1957'de Adnan Menderes'in de katıldığı bir toplantıda Kurul, milletvekili aday yoklamaları görüşmüştür. Yoklamayı kazanamayan 150 kadar eski milletvekilinin bölgelerinde olumsuz propaganda yaptıkları gerekçesiyle çok sayıda parti müfettişini muhtelif illere göndermiştir¹⁶⁸⁸. Ayrıca Parti'nin kadın kollarının teşkilatlanmasına önem verilmiştir¹⁶⁸⁹.

¹⁶⁸⁴ Karpaz, a.g.e., s. 102.

¹⁶⁸⁵ *Hürriyet*, 13 Eylül 1957, s. 1, 5.

¹⁶⁸⁶ *Milliyet*, 14 Eylül 1957, s. 1.

¹⁶⁸⁷ *Zafer*, 15 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁶⁸⁸ *Akşam*, 5 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁶⁸⁹ Beşiktaş Kadın Kollarının bir toplantısında üyelerden biri şu konuşmayı yapmıştır: “Biz kadınlar evin köküyüz, kale bizdedir. Tramvayda, otobüste, hanımların kabul günlerinde üzerimize düşen partililik ödevini yapacak ve kaleyi içten fethedeceğiz. Eskiden geceleri serbest olarak bayanların sokağa çıkmaları ve evlerine gece tek başlarına dönmeleri mümkün değildi. Bugün Demokrat Parti sayesinde, bu hürriyete kavuşmuş olup kimsenin müdahalesine mâruz kalmadan, korkmadan evlerimize dönebiliyoruz.”, *Hürriyet*, 29 Eylül 1957, s. 1, 5.

DP'nin propaganda çalışmaları için 200.000 liralık döviz ve flama ısmarladığı, 120 adet jeep satın alındığı ileri sürülmüştür¹⁶⁹⁰. İş Bankası'nın paralarının DP'nin seçim çalışmaları için kullanıldığına dair CHP İstanbul İl Başkanı Şemseddin Günaltay'ın iddialarına cevap İş Bankası'dan gelmiş ve Bankanın Genel Müdürü Üzeyir Avunduk düzenlediği basın toplantısında iddiaları reddetmiştir¹⁶⁹¹.

4.3.1. Propaganda Konuları

Muhalefetin propaganda çalışmalarının özünü rejim meselesi ve ekonomik kriz iddiası oluşturmuş ve bu iddia sürekli gündemde olmuştur. Ekonominin kötü durumda olduğu, temel ihtiyaç maddelerinin bulunmadığı, dış borcun 6 milyarı bulduğundan dolayı Türkiye'ye kredi verilmediği, Amerikadan gelen yardımların gereken yerlere kullanılmadığı¹⁶⁹², hayat pahalılığının dayanılmaz bir noktaya ulaştığı, paranın değerinin düştüğü, köylü ve işçinin emeğinin karşılığını alamadığı, kalkınmanın plansız olduğu, fabrikaların çalışmadığı ve Milli Korunma Kanunu'nun kaldırılacağı vaat edilmiştir¹⁶⁹³. DP'nin köylüye verdiği sözleri tutmadığı, Ziraat Bankası'na olan borçların bir kısmının affedileceği, kalanında uzun vadeli taksitlendirileceği, Ziraî Teşvik Kanunu'nun çıkarılacağı, ormanların köylülere bırakılacağı, hayvan vergisinin kaldırılacağı ve her köylüye sıhhatli bir ev sağlanacağı belirtilmiştir. Basın, Hâkimler, Seçim ve Toplantı Kanunu gibi antidemokratik kanunların değiştirileceği, Anayasa Mahkemesi'nin kurulacağı, nisbi temsil sisteminin kabul edileceği, seçimi kazandıkları takdirde 6 ay içinde seçimi

¹⁶⁹⁰ *Milliyet*, 17 Eylül 1957, s. 1.

¹⁶⁹¹ *İkdam Gece Postası*, 3 Ekim 1957, s. 1, 5; *Zafer*, 3 Ekim 1957, s. 1; Ü. Avunduk; "C.H. Partisinin zamanı idaresinde kolaylıkla irtikap edilen bu cinayetin halen devam etmekte olduğu zehabına kapılarak Bay Günaltayın böyle konuştuğunu umuyorum" demiştir. *Yeni Asır*, 3 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁶⁹² Türkiye 1955-60 döneminde, 70.000.000 doları kredi, 415.000.000 doları da Kalkınma Fonu'ndan olmak üzere toplam 580.600.000 dolar ABD yardımı almıştır.¹⁶⁹² Albayrak. a.g.e., s. 857.

¹⁶⁹³ Partinin önde gelenleri gittikleri yerlerde, katıldıkları toplantılarda ve yaptıkları basın açıklamalarında üretimden tüketime (ekmek karnesi vb), satış fiyatına, ithalata hükümetin müdahale etmesine ve gerektiğinde el koymasına izin vermekte, karşı gelenlere hapis ve para cezası öngörmekteydi. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, cilt: 4, Ankara 1999, s. 155-158; 1950-54 yılları arasında yapılan plansız ve aşırı harcamalar, bitirilemeyen yatırımlar, zamanında gerçekleşmeyen dış krediler, savaş yıllarını aratan yüksek enflasyon, mal darlığı ve kara borsa, döviz sıkıntıları ve benzeri olumsuzluklar DP iktidarının savaş yıllarından kalma Milli Korunma Yasası'nı daha etkili hale getirdikten sonra, 6 Haziran 1956 tarihinde yeniden yürürlüğe koymasına neden olmuştur. Mustafa Albayrak, "Demokrat Parti Döneminde Millî Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: XXIII, Sayı: 67-68-69, Ankara 2007, ss. 219-250; Milli Korunma Mahkemelerinin de kurulmasını öngören bu yasa ile piyasada mal darlığı ve fiyat artışı meydana getiren karaborsacı ve stokçulara 3 ile 15 yıl arasında değişen hapis ve 10.000 liraya varan para cezası öngörülmektedir. Mustafa Albayrak, "D.P. Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)", *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, cilt: 26, s. 858.

yenileyecekleri, üniversitelere muhtariyet tanıyacıkları, radyoyu partizanlıktan çıkaracakları, ispat hakkının verileceği, milletvekillerinin mal beyanının zorunlu olacağı, işçilere grev hakkının verileceği ve 6-7 Eylül olaylarının sorumlusunun hükümet olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca dini okulların CHP döneminde açıldığı ve DP'nin siyasi amaçlar için dini istismar ettiği iddia edilmiştir¹⁶⁹⁴.

DP seçim propaganda çalışmalarının özünü; öncelikle imar faaliyetleriyle¹⁶⁹⁵ muhalefetin ülkede iktisadi ve siyasi kriz olduğuna dair iddialarına verilen cevaplar oluşturmuştur. Ülke kalkınmasının plansız olduğu, hayat pahalılığı, yokluk ve yoksulluğun arttığı, dini siyasete alet ettiği, ülkede diktatörlük yönetiminin kurulduğu, seçim emniyetinin ve üniversite muhtariyetinin kaybolduğu, devlet imkânlarının DP'nin seçim çalışmaları için kullanıldığı, dış politikada başarısızlık ve ülke itibarının azaldığı gibi suçlamaların doğru olmadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca yaklaşmakta olan seçimin önemi üzerinde durulmuş ve nisbi temsil sisteminin ülkeyi istikrarsızlığa sürükleyeceği vurgulanmıştır. Bu konuda dünyadan örnekler verilmiş ve çoğunluk sisteminin Türkiye için en uygun sistem olduğunu savunulmuştur. 27 yıl süren CHP döneminde ülkenin içine düştüğü kötü durum hatırlatılmış, yedi yılda yaşanan kalkınma hamlesiyle memleketin her yönden geliştiğine dair istatistik bilgileri verilmiştir. Bunların devam etmesi için DP'nin iktidarda kalması gerektiği, İnönü'nün iktidar hastalığına yakalandığı ve CHP'nin yeniden iktidara gelmesi durumunda ülkenin nasıl kaosa sürükleneceği anlatılmıştır.

DP, ekonomik kalkınmanın köylerde ekonomik ve sosyal alanda büyük gelişmeye neden olduğu ve yeni iş alanları oluşturarak yaşam standartlarını yükselttiğini iddia etmiştir. Bu iddiasını kanıtlamak için fabrikalar, yollar ve konutlar inşa etmeye,

¹⁶⁹⁴ BCA. 030.001.000.000.43.254.17; 1954 yılında dış ticaret alanında liberal uygulamalardan vazgeçilmesinden sonra, ödemeler dengesi açığını kapatmak için Amerika'dan kredi istenmiş ancak sonuç alınamamıştır. İthalatın azalmasına bağlı olarak bazı ürünlerde karaborsa oluşmuştur. Bu durum iktidarı özellikle enerji, şeker, kömür ve çimento sektöründe kamu yatırımlarını genişletmek zorunda bırakmıştır. Müftüoğlu, a.g.e., s. 17; HP'li Fethi Çelikbaş DP'nin kalkınma hamlesini; "Aynı müddet içinde memlekete daha fazla eser kazandırmak imkanı vardı. Bu vatandaşa daha az yük olmak şartı ile yapılabilirdi. Fakat DP bunları temin edemedi" sözleriyle eleştirmiştir. *Türk Dili*, 25 Temmuz 1957, s. 1, 3; HP'li Turan Güneş de; "Kalkınma için 12 milyar lira sarfettiler. Kalkınan milletler zengin olurlar. Bu ne biçim kalkınma ki millet sıkıntı içindedir" demiştir. *Türk Dili*, 20 Ağustos 1957, s. 1, 2.; HP İstanbul İl Kongresi'nde konuşan Parti Genel Sekreteri İbrahim Ökem.; "D.P.nin iktisadi kalkınma politikası tam bir fiyaskodur" demiş ve milli gelire göre en az yatırım yapan ülkenin Türkiye olduğunu iddia etmiştir. *Vatan*, 1 Eylül 1957, s. 1, 5.

¹⁶⁹⁵ DP'nin propaganda çalışmalarında imar faaliyetleri önemli bir yer tutarken, sloganı da "Nurlu ufuklara doğru"dur. Tevfik Çavdar, "Müntehib-i Sani"den Seçmene, V Yay., Ankara 1987, s. 96-97.

temel atma ve açılış törenlerine halkın yoğun katılımını sağlamaya çalışmış ve son üç ayda 30 adet yeni sanayi tesisini açmıştır. Halkın ekonomik refahının bir grup aydının siyasi özgürlüğünden daha değerli olduğunu ve ülke ekonomisinin ilkel koşullarda devam etmesinin mümkün olmadığını savunmuştur. Kalkınmaya önem vermiş ve bu kalkınmanın sürmesi için halktan seçimde destek istemiştir¹⁶⁹⁶.

Muhalefetin propaganda çalışmalarında iktidarın her türlü yönetime başvurmaktan çekinmediğine dair şikayetiyle ilgili Menderes;

“Muhafiflerimiz, son kozlarını oynayanların telaşı içindedirler. Her türlü ahlak kaidesinden, bir vatanın evladı olmanın bize telkin etmesi lazım gelen kardeşlik ve tesanüt hislerinden tamamiyle sıyrılarak ve her şeyi göze alarak, sağa sola saldırmaktadırlar. Artık buna bir seçim mücadelesi demek değil, bir saldırganlık demek lazım gelir. En şeni iftiralar onlar için işten bile değildir... Bütün bunlarla bir bulanık hava yaratmak, seçimleri kazanacaklarmış gibi göstermek istiyorlar. İktidara geliyoruz diye aylardan beri propaganda yapıyorlar. Eski müstebit oldukları için, iktidara gelmelerini istemeyenlere korku salmak istiyorlar” demiştir¹⁶⁹⁷.

DP, muhalefetin yoğun propagandasına rağmen ülkede bir rejim meselesi, siyasi veya ekonomik kriz olmadığını savunmuştur. DP, krizin aksine ülkenin büyük bir iktisadi kalkınma içinde olduğunu savunmuş ve propaganda çalışmalarında buna ağırlık vermiştir. Partinin önde gelenleri de gittikleri yerlerde, katıldıkları toplantılarda ve yaptıkları basın açıklamalarında sık sık bunu dile getirmişlerdir¹⁶⁹⁸. İktidar ülkede yapılmakta olan kalkınma hamlesi ve yaşanan ilerleme için yeni bir slogan bulmuştur: *“Her mahallede bir milyoner yaratacağız!”* Menderes’e göre her mahallede bir milyonerin olması demek, o mahallede bir düzine yüzbinlik ve on

¹⁶⁹⁶ Karpat, a.g.e., s. 102-103.

¹⁶⁹⁷ Burçak, a.g.e., s. 499.

¹⁶⁹⁸ *“Partizan idare bu gün değil o zaman da vardı.”* Cumhurbaşkanı Bayar’ın 7 Ekim 1957 tarihli Urfa konuşması, *“Türkiye’yi kalkındırma yolumuza azimle devam edeceğiz.”* Cumhurbaşkanı Bayar’ın 12 Ekim 1957 tarihli Isparta konuşması, *“Propaganda ile iktisadi buhran yaşatılmak isteniyor.”* Başbakan Menderes’in 13 Ekim 1957 tarihli Trabzon konuşması, *“1 milyar dolarlık bütçeyle işbaşına geldik. İktidarı alırsak 5 milyar dolarlık bütçeyle işe devam edeceğiz.”* Başbakan Menderes’in 14 Ekim 1957 tarihli Rize konuşması, *“Gazetelerin uluorta itham yağdırmalarına müsaade edilmeyecek.”* Başbakan Menderes’in 15 Ekim 1957 tarihli Giresun konuşması, *“İç ve dış itibarımız Kanuni devrinden beri hiçbir zaman bu kadar kuvvetli olmamıştı... Basın hürriyeti iktidara şantaj yapmak ve hürriyet adı altında başıbozukluğa gitmek değildir... 27 senede kuramadıkları hukuk devletini 6 ayda mı kuracaklar.”* Başbakan Menderes’in 16 Ekim 1957 tarihli Samsun konuşması. Zafer, 13-16 Ekim 1957, s. 1, 4; *“Bütün memleketler bizimle ticaret yapmak için yarışıyorlar”* Refik Koraltan’ın 16 Ekim 1957 tarihli Mersin konuşması¹⁶⁹⁸. BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.

düzine on binlik ailenin var olması demekti. Muhalefet sloganı kapitalist sistemin gereği olarak gördüğü için eleştirmiştir¹⁶⁹⁹.

DP'nin 1957 Milletvekili Genel Seçimi propapaganda faaliyetlerinin dayanağını oluşturan temel konular şunlardır:

1. Ekonomik Durum ve Kalkınma Hamlesi: 1957 Milletvekili Genel Seçimi propaganda sürecinde “*iktisadi buhran*” iddiası muhalefetin propagandalarının en önemli unsurlarından biri olmuştur. Bu iddianın sembolü olarak da, 1954'te ıspanağı kullanan muhalefet 1957 Milletvekili Genel Seçimi'nde ise kuru fasulye ve süpürgeyi kullanmıştır¹⁷⁰⁰. Muhalefet sözcüleri hayat pahalılığının arttığına 50 kuruşluk süpürge'nin 500 kuruşa yükseldiğini kanıt olarak göstermişlerdir¹⁷⁰¹. HP İstanbul İl kongresinde konuşan ve ekonominin kriz olduğunu savunan Milletvekili Feridun Ergin; “*Şehirlerimizde hayat pahalılığı tahammül edilemez bir hal almıştır. Bugünkü rejimin yarattığı sıkıntılar kadar derin içtimai ızdıraplara hiçbir devirde rastlanmamıştır*” demiştir¹⁷⁰². Fethi Çelikbaş'da, yaptığı bir basın toplantısında “*Milli Korunma Kanunu ucuzluk yerine pahalılık getirdi. Bu da gösteriyor ki bunun mesulü hükümet dolayısıyla D.P*” diye belirtmiş ve memurlara da bir uyarı yapmıştır: “*Kanunlara riâyetkâr olunuz, dikkat ediniz çünkü cezası ağırdır.*”¹⁷⁰³

DP'nin ekonomik politikalarının başarısız olduğunu savunan İnönü, İkinci Dünya Savaşı yıllarında dahi Türk ekonomisinin daha iyi durumda olduğunu savunmuş ve iktidarı israfa yönelmekle suçlamıştır. İktidarın devamlı propagandasını yaptığı kalkınmandan sadece belli grupların yararlandığını, Türk Lirası'nın sürekli değer kaybettiğini ve geçim sıkıntısının arttığını ancak iktidarın bunu anlamaktan uzak olduğunu ileri sürmüştür. Seçmene büyük görev düştüğünü belirten İnönü, DP'yi iktidardan uzaklaştırmak için vatandaşlardan CHP'ye destek vermelerini istemiştir¹⁷⁰⁴. Giresun'da yaptığı mitingde ülkede ekonomik kriz olduğunu ancak

¹⁶⁹⁹ Tuna, *a.g.e.*, s. 181-182. Milyonerin ortaya çıkmasını sağlamak Atatürk'ün de hedefleri arasında vardı. Atatürk 7 Şubat 1923 tarihinde Balıkesir'de cami minberinden yaptığı konuşmada şöyle demişti: “*Çiftçilerin karşısında olduğunu var saydığımız büyük arazi sahipleri gibi bu ticaret sahiplerinin karşısında da büyük sermaye sahibi insanlar yoktur. Kaç milyonerimiz var? Hiç... Memleketimizde birçok milyonerlerin hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız.*” <http://www.atam.gov.tr>. (Erişim. 28.01.2017)

¹⁷⁰⁰ *Hürriyet*, 7 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁰¹ *Hürriyet*, 17 Ekim; 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁰² *Akşam*, 2 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁷⁰³ *Akşam*, 25 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁷⁰⁴ *Ulus*, 18 Ekim 1957, s. 1, 3.

İktidarın ne krizin sorumluluğunu ne de krizin olduğunu kabul ettiğini söyleyen ana muhalefet lideri İnönü, kurtuluş için tek çarenin iktidarın değişmesi olduğunu söylemiştir. İnönü'ye göre; iktidardakiler “*Hem kendilerini hem millet bir zindan hayatına sürükleyeceklerdir. Onları da kurtarmak için seçmen vatandaşlar omuzlarından tutup, bir köşeye çekecektir.*”¹⁷⁰⁵ İnönü, Karadeniz gezisinde ekonomik krizin gittikçe ağırlaştığını, orta halli insanların gittikçe fakirleşmekte, köylünün de sefaletle sürüklenmekte olduğunu söylemiştir. İktidarın bu durumdan bir çıkış yolu bulamadığı için “*Gelecek senenin iktisadi şartlarının daha ağır olacağını kabul ettikleri için seçimleri öne almışlardır*” demiştir¹⁷⁰⁶. İstanbul’da yaptığı konuşmada ise; “*Pahalılığın, sıkıntıların sebebi hükümetin hatalarıdır... Bugünkü iktidar kalkınma dediği hareketi köylünün sefaleti üzerine kurmağa çalışıyor*” sözleriyle krizin faturasının köylüye yüklenmeye çalıştığını iddia etmiştir¹⁷⁰⁷. Petrol Kanunu ile Yabancı Sermaye Kanunu’nun kapitülasyonlara dönüştüğünü savunmuştur¹⁷⁰⁸.

Muhalefet sözcülerinin ileri sürdüğü, ülkede ekonomik kriz olduğu, hayat pahalılığının arttığı ve halkın sıkıntı içinde olduğu iddialarına Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes başta olmak üzere DP sözcüleri de hemen hemen her fırsatta cevap vermeye çalışmışlardır. Cumhurbaşkanı Bayar, Burdur’da seçmenlere hitap ederken, hissedilen bazı ekonomik sıkıntıların var olduğunu kabul etmekle birlikte, bunun iflas anlamına gelmediğini ve kısa bir süre içinde bu sorunların giderileceğini belirtmiştir¹⁷⁰⁹. Muhalefetin ekonomiyle ilgili eleştirileri karşısında DP, tarımı güçlendirmeye ve modern bir sanayileşme sağlamaya çalıştığını, bunun için yerli kaynakların yeterli olmadığını, yabancı sermayeye ve

¹⁷⁰⁵ *İkdam Gece Postası*, 14 Ekim 1957, s. 1, 5; İnönü, 21 Eylül 1957 tarihinde Malatya’da da iktidar değişikliğinin gerektiğini şu sözlerle savunmuştur: “*Bugünkü İktisadi kalkınmanın memlekette canlanmasında, ilerlemesi için her şeyden evvel büyük hizmet olarak iktidarı terketmelidir. Bugünkü iktidar çekilmedikçe memleketin iktisadi hayatına düzen, itimat, hesap, istikrar giremez. Bugünkü iktidar çekilecek; memleket sözüne itimat edilir bir iktidara kavuşacak, istikrar hasıl olacaktır. Bugünkü iktidar onu muhalefette seyredecek, kendi yaptığı hatâların vahim neticelerini tecrübe ile görecektir, sonra iktidara geldiği zaman yeni bir kuvvetle memlekete hizmet etmek imkânını bulacaktır.*” *Ulus*, 22 Eylül 1957, s. 3,

¹⁷⁰⁶ *İkdam Gece Postası*, 15 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁰⁷ *Türk Dili*, 22 Ekim 1957, s. 1; İnönü, 21 ve 22 Ekim 1957’de İzmir, Manisa ve Balıkesir’de yaptığı mitinglerde çiftçilerin emeğinin karşılığını alamadığını savunmuştur. İnönü’ye göre üretici ürününü değerinin altında satmakta fakat ihtiyacı olan şeyleri ise eskisine göre dört kat daha pahalıya almaktadır.¹⁷⁰⁷ *Ulus*, 22 ve 23 Ekim 1957, s. 4, 5.

¹⁷⁰⁸ *Ulus*, 21 Ekim 1957, s. 5; Havadis, 19 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁰⁹ *Zafer*, 13 Ekim 1957, s. 3.

ithalata ihtiyaç olduğunu savunmuştur¹⁷¹⁰. İktidar sözcüleri kalkınmayı ön plana çıkarırken, “biz baraj diyoruz, onlar süpürge den bahsediyorlar, biz de silindir gibi onları ezip geçeceğiz” demektedir.¹⁷¹¹

Menderes milletin gayreti ve vergisi ile yapılan eserleri partililik hırsıyla hareket eden muhalefetin görmezden gelmeye çalıştığını savunmuştur. Hayat pahalılığı iddialarıyla ilgili muhalefete şöyle seslenmiştir:

“Sizler falan maddenin fiyatı şuralara çıkmış diye hayat pahalılığı vardır teranesi içinde fellek fellek meydanları dolaşmaktasınız... Fakat ayağından çarığını atmış, sırtından jandarmanın sopasını atarak üstüne elbisesini koymuş Türk köylüsü, Türk vatandaşı size inanmamakta devam edecektir.”

Ülkedeki zenginlik ölçüsünün sadece para olamayacağını savunan Menderes, asıl ölçünün birey başına düşen harcama miktarı ve millete yapılan harcamanın hacmi olduğunu söylemiştir¹⁷¹². Menderes, Sinop konuşmasında yedi buçuk yıllık iktidarlarında yüz yılda yapılanların toplamına yakın işler yapıldığını, sanayi üretiminin beş kat arttığını belirtmiştir. Gerçeklerin siyasi ihtiraslarını meczupluk derecesine vardırırlar tarafından hiçbir şekilde gölgelenemeyeceğini söyleyerek, tek parti dönemini şu sözlerle hedef almıştır: “Onlar tembellikleri ile milletin iliğini kurutmuşlardır.”¹⁷¹³ Kayseri’de yaptığı konuşmada doğrudan İsmet İnönü’yü hedef alarak; “O, Türk milletine her şeyi fazla gördüğü için, iktidarda kaldığı uzun yıllar memleketi yoksuzluğa, sefaletle terk etmiş, böylece Türk milletinin 27 senesini hiçbir şey yapmamak suretiyle asıl o boşuna harcamış, en kıymetli unsur olan zamanı israf etmiştir” demiştir¹⁷¹⁴. 17 Ekim 1957 Perşembe günü Kocaeli’de konuşan Refik Koraltan; ekonomik kriz iddialarına; “Şimdi muhalefet süpürge nin, fasulyenin, soğan ve sarımsağın pahalılığından bahsediyor. O muhalefet ki, şekeri 5 liraya yedirmiş, vatandaşların ölüsünü gömerken örtecek kefeni temin edecek imkanı bırakmamıştı”

¹⁷¹⁰ Karpat, a.g.e., s. 106.

¹⁷¹¹ Hürriyet, 17 Ekim; 1957, s. 1, 5; CHP’lilerin, DP’nin hazinedeki mevcut bütün altınları sattığını ve bu nedenle hazinenin boş olduğunu iddiasına cevap veren Maliye Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, yedi yıllık iktidarlarında bir gram dahi altın satmadıklarını, ülkenin altın rezervinin iktidar devraldıkları dönemdeki halinde, yani 127 ton 678 kilo 83 gram olduğunu açıklamıştır. Doğruyol, 21 Ekim 1957, s. 1.

¹⁷¹² Zafer, 20 Haziran 1957, s. 1, 3.

¹⁷¹³ Zafer, 18 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁷¹⁴ Zafer, 20 Ekim 1957, s. 1, 2.

şeklinde cevap vermiştir.¹⁷¹⁵ Bir başka konuşmasında şu sözlerle tepki göstermiştir: “Sizin hafızanıza saygı göstermeden, seni düşünmeyen, unutkan insan yerine koyarak ve o meşum günleri unutarak, gökten inmiş melekler gibi, kuzu postuna bürünerek yüce ruhlu vatanperver milletimizin önünde demokrasi kahramanı kesiliyorlar, demokrasi buhranından söz etmek cesaretini gösteriyorlar.” Koraltan, Haliç’de inşa edilen bir feribotun denize indirilme töreninde yaptığı konuşmada ise; “Şu gördüğünüz eser Türk işçisinin, Türk emeğinin, kısaca Türk halkının abideleşen bir eseridir. İşte 1957 de her yönden kalkınan Türkiye. Yaşasın Türkiye, Yaşasın Türk Milleti.” demiştir¹⁷¹⁶.

Ticaret Vekili Abdullah Aker, İzmir’de düzenlenen 26. Enternasyonel Fuarı’nın açılışında ihracatta yaşanan gelişmeler ve alınacak tedbirlerle ilgili bilgi verdikten sonra iktidarın çalışma felsefesini şu sözlerle ifade etmiştir: “Demokrat Parti Bu Memlekete Hizmeti Bir İbadet Telakki Etmektedir.”¹⁷¹⁷ 22 Ağustos 1957 tarihinde bir basın toplantısı düzenleyen Sanayi Vekili Samed Ağaoğlu’da ülkenin ekonomik durumuna dair bilgi vermiş ve 1949 ile 1957 yıllarını mukayese etmiştir. Buna göre milli gelir 1949’da 911 milyon lira iken 1957’de 4 kat artarak 3 milyar 640 milyon liraya çıkmış; büyüme özel sektörde 9 kat, kamuda 9 kat olmuştur. Üretim tesislerinin sayısı 3474’ten 15638’e, işçi sayısı 30851’den 129699’a yükselmiştir. Yatırım miktarı 166 milyondan 1,5 milyar lirayı, kapasite değeri 835 milyondan 7,5 milyar lirayı bulmuştur. Ağaoğlu’na göre Bu rakamlar DP’nin izlediği politikaların doğruluğunu gösteren ve asla inkâr edilemeyecek kanıtlardır¹⁷¹⁸.

2. Demokrasi Davası, Siyasi kriz ve diktatörlük İddiası:1954 Seçimi’nin ardından yapılan yasal düzenlemeler ve izlenen politikalar muhalefetin baskı ve diktatörlük iddialarının temel dayanağı olmuştur. 21 Haziran 1954’te kabul edilen emeklilikle ilgili yasal düzenleme, Seçim Kanunu’nun da yapılan değişiklikler, Malatya ve Kırşehirle ilgili düzenlemeler, üniversitelerin muhtariyeti, hâkim teminatı, radyonun

¹⁷¹⁵ BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1; DP’lilere göre yollar genişletilirken, CHP;“Bu yollara uçak mı indireceksiniz?” diye karşı çıkmakta; barajların temeli atılırken “Bu kadar elektiriği toprağa mı vereceksiniz?”, limanlar yapılırken “mercimek kadar akli olanların bu yatırımlara inanmayacağı” sözleriyle CHP’liler ülkede devam eden kalkınma hamlesine karşı çıkmaktaydılar. Apuhan, a.g.e., s. 116.

¹⁷¹⁶ BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.

¹⁷¹⁷ Zafer, 21 Ağustos 1957, s. 1, 4.

¹⁷¹⁸ Zafer, 23 Ağustos 1957, s. 1, 4.

kullanımı ve ispat hakkı gibi konularda iktidarın tavrı iddialara dayanak yapılan uygulamaların en başta gelenlerdendir.

DP'ye yönelik eleştirilerden en dikkat çekenlerden birisi de üniversite öğretim elemanlarından bazılarının görevden uzaklaştırılması olmuştur. 6435 Sayılı Kanun'a dayanılarak görevden uzaklaştırılan Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, demokrasiyle bağdaşmadığını savunduğu DP'nin uygulamalarının “*kakokrasi*” olarak adlandırmıştı. Görevden uzaklaştırılan bir başka isimde, hükümetin iktisadi politikalarını eleştiren bir makale yazan Prof. Dr. Osman Okyar'dır. 1956 yılında akademik açılışa hükümeti eleştiren Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Turhan Fevzioğlu, terfisinin reddi nedeniyle DP'yi eleştiren Doç. Dr. Aydın Yalçın ve iktidara karşı sürekli muhalefet eden Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'nın da üniversitedeki görevlerine son verilmiştir¹⁷¹⁹.

CMP Lideri Osman Bölükbaşı'nın cezaevinde olması ve DP'nin bu konudaki tutumu da zaman zaman eleştiri konusu olmuştur. İnönü, Menderes'in Osman Bölükbaşı hakkında “*siyasi şerir*” tabirini kullanmasını eleştirmiş¹⁷²⁰ ve buna hakkı olmadığını savunmuştur. Ayrıca Menderes'in DP'den ayrılıp HP'yi kuranlara da hakaret ettiğini ancak bir başbakana bu tür davranışların yakışmadığını söylemiştir¹⁷²¹. Tekirdağ mitinginde, DP'yi, seçimlerde muhalefete oy vermiş olan Kars ve Sinop gibi yerlere hizmet götürmemekle suçlayan İnönü, Kırşehir'in ilçeye dönüştürülmesini Ortaçağ

¹⁷¹⁹ Metin Heper, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Doğubatı Yay., Ankara 2010, s. 195; Eflatun, halk hâkimiyeti şeklinde tanımladığı demokrasinin yanlış kullanılmasına “*kakokrasi*” adını vermiştir. Prof. Dr. Bülent Nuri Esen de iktidarın yargıç güvencesini zedeleyen adımları için bu tabiri kullanmıştır. Kabacalı, *a.g.e.*, s. 241-242; Prof. Dr. Turhan Fevzioğlu yaptığı konuşmada Aydın Yalçın'ın profesörlük kadrosunun engellenmesini eleştirmiş, bunun üniversite muhtariyetine vurulmuş bir darbe olduğunu ileri sürmüş ve gençlere “*nabza göre şerbet vermeyin!*” şeklinde öğütte bulunmuştur. Burçak, *a.g.e.*, s. 306-307; Fevzioğlu görevden alındıktan sonra, İnönü'nünde hazır bulunduğu bir törenle, CHP'ye katılmıştır. Fevzioğlu, CHP hakkında; “*Atatürk ve İnönü gibi iki müstesna kurucu ve lidere sahip olmakla, iktidarda ve muhalefette en çetin imtihanları şerefle geçirmiş değerli elemanlarıyla CHP, üyeliğinden iftihar duyulacak bir siyasi teşekküldür*” demiştir. *Ulus*, 8 Haziran 1957, s. 1, 3, *Vatan*, 8 Haziran 1957, s. 1, 3.

¹⁷²⁰ İnönü, Malatya mitinginde Osman Bölükbaşı'nın durumuna değinmiştir: “*Arkadaşlarım, siyasi hayatımızdaki çekişmeler ve huzursuzluklar bazen çok elem verici misaller göstermiştir. Bugün bir muhalefet partisinin lideri olan Osman Bölükbaşı'nın hapsede bulunmasını hüzinle hakiki bir elemle hatırlamaktan kendimi alamıyorum. Bugün bugünkü hâdiselerde bir muhalefet partisinin liderinin haklı olmıyan sebeplerle hapis hanede bulunmasını hatırlamak seçim zamanında bir vazifedir.*” *Ulus*, 22 Eylül 1957, s. 1, 3.

¹⁷²¹ *Ulus*, 22 Ekim 1957, s. 1, 5.

zihniyeti olarak değerlendirmiş ve iktidara geldiklerinde, vatandaşı kullandığı oydan dolayı cezalandırılmayacak bir yönetim kuracaklarını vaat etmiştir¹⁷²².

DP'den istifa eden ve HP'ye katılan, Ankara Milletvekili Dağıstan Binerbay, DP'nin ilk kurucularından olduğunu ve belki düzelir ümidiyle beklediğini ancak her geçen gün DP'nin daha fazla diktatörlüğe kaydığını açıklamıştır. “7 senedir Menderes emretti biz yaptık... İşte bunlardan sonra Ankara'da gezemez olduk. Ve istifa etmek zorunda kaldım” diyen¹⁷²³ Dağıstan Binerbay, Menderes'in Cumhurbaşkanı olma arzusunda olduğunu, bunun için gerekirse anayasayı değiştirmeyi ve Cumhurbaşkanı olduğunda da Ethem Menderes'i Başbakanlığa getirmeyi tasarladığını iddia etmiştir¹⁷²⁴. CHP İstanbul İl Başkanı Şemseddin Günaltay, Beşiktaş ilçe merkezinde yaptığı bir toplantıda “Mücadelemiz istikbali kurtarmak, hürriyetin memlekette kuvvet kazanması mücadelesidir. Şimdi karşımızda demokrasi postuna bürünmüş bir diktatör parti vardır. Bizi demokrasi va'dile aldatmış bir teşekkül vardır” dedi. 1950 yılında ülkeye hürriyet geldiğini ancak DP'nin buna ihanet ettiğini, yeniden iktidar olması halinde ise ülke koyu bir istibdat dönemi yaşayacağını ve bu gibi toplantılar yapılamayacağını ileri sürmüştür¹⁷²⁵. DP'nin muhalefette iken eleştirdiği şeyleri, iktidar olduktan sonra savunmaya başladığını belirten İnönü ise; “Hakikat şudur ki, tek partinin mutlakiyetçi ve istismarcı unsurları ve onların zihniyeti, şimdi sizin adınızla karşımıza çıkmış, hasret çektikleri sistemi, içlerinde uğraşacak bir İnönü olmaksızın kurmak istiyorlar. Ama gene karşılarında biz bulunacağız” sözleriyle DP'nin diktatörlük uygulamalarına izin vermeyeceklerini vurgulamıştır¹⁷²⁶.

CHP hakimlerin yasal güvence altında olmadığını, istediği kararları almayan hakimlerin iktidar tarafından susturulmaya çalışıldığını ve hiçbir gerekçe göstermeden emekliye ayırıldığını iddia etmiştir. Muhalefetin bu iddialarını sık sık

¹⁷²² Ulus, 20 Ekim 1957, s. 4.

¹⁷²³ Vatan, 3 Ekim 1957, s. 1, 5; Demokrat İzmir, 11 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁷²⁴ BCA. 030.0.001.000.000.50.304.13; HP'ye katılan Eski Yargıtay Başkanlarından Bedri Köker, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlerin teminatı konulu bir basın toplantısı düzenlemiştir. Vatandaşın canından ve malından emin olmadığı bir memlekette demokrasiden söz edilemeyeceğini belirten Köker, “Türkiye tarihinin hiçbir devrinde hâkim bu kadar teminatsız değildi” demiştir. Cumhuriyet, 26 Eylül 1957, s. 1, 5.

¹⁷²⁵ Cumhuriyet, 1 Ekim 1957, s. 1, 5; Demokrat İzmir, 1 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁷²⁶ Ulus, 23 Ekim 1957, s. 1, 5; İsmet İnönü Konya'dan DP'ye bir çağrıda bulunmuştur: İnönü, Konya'da “Bu iktidarın şansı varsa benim sağlığında iktidardan çekilmeyi görür. DP'yi bu haksızlıklarının yarınki akıbetlerinden kurtaracak adam benim” demiştir¹⁷²⁶. Ulus, 17 Ekim 1957, s. 4; Akşam, 17 Ekim 1957, s. 1, 5;

propaganda malzemesi olarak kullanması¹⁷²⁷ karşısında DP'liler konuşmalarında “*milli irade*”, “*milli ihakimiyet*” ve “*vatanseverlik*” gibi kavramlar kullanmışlardır¹⁷²⁸. “*İdare amirleri ve Zabıta memurlarının vatandaşa tazyik ettiklerine dair birçok yerden şikâyet alıyoruz*” şeklinde şikâyette bulunan İnönü, ayrıca İstanbul Emniyet Müdürü Hayrettin Nakiboğlunu'n tarafsızlığı bozduğu için görevden alınmasını talep etmiştir. Menderes, şikâyetlerle ilgili gerekli incelemelerinin yapıldığını ve gerekli cevabı Dâhiliye Vekâletinin vereceğini bildirmiştir. Vekâlet konuyla ilgili verdiği cevapta, şikâyetlerin incelendiğini ve bu ihbarları kasti olarak yapıldığı kanaatinin oluştuğunu, İnönü'nün istemeden bunun bir parçası olduğuna inanıldığını açıklamıştır¹⁷²⁹. Menders'e göre; hakimlerin teminat altında olmadığını söylemi yalandır. Vali, kaymakam veya diğer devlet memurlarına hesap sorulabilirken; oysa mahkeme kararlarından dolayı hakimlerden hesap sorulmamaktadır. Menderes;

“Fevkalade mahkemelerde tavrı sükûn kanunları ile, istiklal mahkemeleriyle memleketin idare edildiği, vatandaşların sorgusuz, sualsiz ölüme sevk edildiği zamanlarda hakim teminatı mı vardı? O zaman mı mahkemeler tesirden masundu ve vatandaşın mal, can ve ırz teminatı o zaman mı bugünkünden daha muhkemdi?”

sözleriyle hakimlerin asıl geçmişte CHP tarafından baskı altına alındığını savunmuştur. Ayrıca üniversitelere baskı yapıldığı eleştirilerini de kabul etmeyen Menderes; “*Son derece gülünç bir davaları daha var: Üniversite muhtariyeti, onlar bunu kasten zihinleri şaşkırtmak için ortaya atarlar. Üniversitelerimiz bütün tedrisatında hürdür ve muhtardır.*” demiştir. Menderes'e göre;

“İspat hakkı, üniversite muhtariyeti, hakim teminatı, seçimlerde emniyet... Heydi efendim, bunların hepsi masal... fakat ne yapsınlar? Zihinleri bulandırmak ve emellerine nail olabilmek için bir miktarda laf etmek lazım. İsmet Paşa'nın iktidardan düşer düşmez açtığı soğuk harpte kullanılmak üzere malzeme ve cephane lazım. İşte bu masallar ve efsaneler o cephanelerdi”

¹⁷²⁷ CHP, “*Vatandaş, Seçimin Gayesi Yıkılan Demokrasiyi Yeniden Kurmaktır*”, ifadesini yaptığı açıklamalarda ve mitinglerde sıklıkla kullanmıştır.

¹⁷²⁸ Zafer, 13 Ekim 1957, s. 3.

¹⁷²⁹ BCA, 030.0.001.000.000.52.312.3.

ve bunlar CHP zihniyetinin ne kadar çağ dışı kalmış olduğunun göstergesidir¹⁷³⁰. 3 Ekim 1957’de Adana’da konuşan Meclis Başkanı Refik Koraltan’da, muhalefetin siyasi kriz iddialarına şu sözlerle cevap vermiştir:

*“O günlerde yıllarca değişmeyen tek şef yok mu idi, her şey duracak, neye mal olursa olsun kanun susacak, kaide duracak, hakikatler örtülenecek onun kumandası ile o günkü iktidar kalacak. O gün bu kumandayı veren zat bu gün demokrasiden rejimden bahsetmektedir. O gün milletin hiçbir zaman unutamıyacağı dehşet ve şiddet kullanan o idarenin başında bulunanlar bugün hangi yüzle necip Türk Milletinin huzuruna çıkararak demokrasiden, rejim buhranından bahsediyorlar, insaf etsinler.”*¹⁷³¹

Refik Koraltan 20 Ekim 1957 Pazar günü Zile’de yaptığı konuşmada da; *“Millet ne isterde olmaz, yeterki istediğini bilsin, iyiyi istesin, irade-i milliyeinin karşısında eğilmeyecek baş yapılmayacak iş yoktur”* demiştir¹⁷³².

3. Dini İnanç ve Duyguları İstismar: Dini inanç ve duygulara yönelik ifadeleri hem iktidar partisi DP hem de ana muhalefet partisi CHP’nin propaganda söylemlerinde görmek mümkündür. Başbakan Menderes 19 Ekim 1957’de Kayseri’de yaptığı konuşmada 7 yılda 15.000 cami inşa ettiklerini açıklamıştır¹⁷³³. 22 Ekim’de Adana’da;

“Ankara’nın yeni kısmını inşa ederek ‘mabetsiz şehir inşa ettik’ diye iftihar edenlerin, kullanılmayan camilerin satılması hakkında Kanun çıkaranların, bugün imam-hatip mekteplerini biz açtık demek suretiyle Türk milletinin teveccühüne mazhar olmaya çalışmaları ne ilahi tecellidir”

diyen Menderes, başta Süleymaniye olmak üzere İstanbul’daki bütün camileri tamir ettirdiklerini, imam-hatip okullarının sayılarının¹⁸’i bulunduğunu, Türkçe ezan mecburiyetini kaldırdıklarını belirtmiştir¹⁷³⁴. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ise CHP’nin *“Türkiye’de kilise çanlarının çalınmasına son verdiğini ve ülkeyi bütünüyle İslama yönelttiğini”* iddia etmiştir. Dinsiz suçlamalarına hedef

¹⁷³⁰ Zafer, 20.Ekim.1957, s. 2; Dönemin DP Genel İdare Kurulu Üyesi Rıfki Salim Burçak’da muhalefetin konuyu nasıl istismar ettiğini şu sözlerle açıklamıştır: *“Bu kanunların çıkması muhalefette iktidarın ilişkilerini iyice gerginleştirdi. Muhalefet demokrasinin ortadan kalkmış olduğunu ileri sürüyor, muhalif basın artık yıllarca sürececek olan eleştiri konularını eline geçirmiş bulunuyordu.”* Burçak, a.g.e., s. 224.

¹⁷³¹ BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.

¹⁷³² BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.

¹⁷³³ Cumhuriyet, 20 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷³⁴ Zafer, 23 Ekim 1957, s. 1, 3; İki parti arasında 1957 yılı bütçe görüşmeleri sırasında başlayan *“Bahar Havası”* da Ödemiş Vaizi’nin cezasının affının gündeme gelmesiyle başlayan tartışmalarla sona ermiştir.

olan İsmet İnönü’de konuşmalarını sık sık “Allah yardımcınız olsun” gibi ifadelerle bitirmiştir¹⁷³⁵.

Propaganda sürecinde DP, zaman zaman CHP’nin dini duyguları istismar ettiği suçlamalarına ve sahte dindar ithamlarına maruz kalmıştır. Kırşehir’de DP adaylarından Burhan Ulutan’ın her akşam bir camiye giderek, namazdan sonra cemaate cami içerisinde propaganda yaptığı ileri sürülmüştür¹⁷³⁶. Gaziantep’de DP’lilerin 16 yıl önce CHP’liler tarafından gömüldüğünü ve iki gün önce bir kuyudan çıkarıldığını ileri sürdükleri bir Kur’an-ı Kerim ile propaganda yaptıkları iddia edilmiştir¹⁷³⁷. İnönü, DP’lilerin dini inançları istismarıyla ilgili şunları söylemiştir:

*“35 sene sonra Türk hâkiminin vicdanını, şerefini. ekmeğini Adalet Bakanının pençesinden kurtarmakla meşgulüm.Hâkimi odasına çağırıp tehdideden, hâkimlerin şerefini, sokağa atıp haysiyetini şüphe altında bırakan Adalet Bakanı irticain ta kendisidir... siyaset adamları Ankara Garında çıplak kadının seyrinden zevk alarak eğlendikten sonra, Konya'ya gider müslümanlık iddiasında bulunurlarsa buna çok esef etmek lâzımdır”*¹⁷³⁸.

DP, muhalefetin suçlamalarını kabul etmemiştir. Vicdan hürriyetini en aziz bir gaye kabul etmiş bir iktidar olduklarını belirten Dâhiliye Vekili Dr. Namık Gedik; “*Dinin aziz ve mukaddes gayesini kendi şuursuz ve menfur emellerine alet etmek isteyenlere karşı da amansız ve kararlıyız*” sözleriyle iktidarlarının irticaya karşı uyanık olduğunu savunmuştur¹⁷³⁹. Ödemiş Vaizi’ne verilen cezanın affıyla ilgili İşletmeler Vekili Samed Ağaoğlu, İsmet İnönü’nün DP’ye yönelik dini duyguları istismar ettiği suçlamalarının anlamsız olduğunu belirtmiş ve istismar konusunda DP’nin ve CHP’den farkına şu sözlerle ortaya koymaya çalışmıştır:

¹⁷³⁵ Karpat, *a.g.e.*, s. 106. Şemseddin Günaltay, Gemlik’te yaptığı konuşma da CHP’yi dinsizlikle itham edenlere şu cevabı vermiştir: “*Halkı aldatmak, şirin görünmek menfur bir riyakârlık ve ahlaksızlıktır. CHP dinsiz değildir.*” Türksözü, 16 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁷³⁶ *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1957, s. 5.

¹⁷³⁷ *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷³⁸ TMMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, cilt: 20, birleşim: 79, s. 108, 111; İnönü, Edirne’de yaptığı konuşmada iktidarın dini duyguları siyasi amaçları için istismar etmemesi için şu çağırısı yapmıştır: “*Dinin propagandaya alet edilmesi çok zararlı olur. Din siyasete alet edildi mi vatandaşı birbirinin boğazına sarılmaya dahi sevkedebilir. Bir misal olarak şunu belirteyim. Milli mücadelede düşman uçakları cephemizde çarpışan askerlerimize fetvalar atarak harb edenler kâfirdir diyorlardı. Hem onlarla hem düşmanla uğraşıyorduk. Hükümetten rica ediyorum, bu propagandayı durdursunlar.*” *Türk Dili*, 20 Ekim 1957, s. 1, 3.

¹⁷³⁹ *Zafer*, 17 Ağustos 1957, s. 1, 4.

“İnönü tarihin içinde, suçlu idarecilerin ne şekilde suç işlemğe başladıklarını, kendi mazisindeki mükemmel misalleri ile çok iyi bilir. O, mahvetmek istediği kimseleri, bütün mazisindeki kurbanlarını hep bu şekilde felakete götürmüştür. Elbette bu dersleri verebilir. Bu dersler sizin devrinizle mazide kalsınlar. Bu gibi şeylere tenezzül etmedik, etmeyeceğiz.”¹⁷⁴⁰

4. İşçi sınıfının hakları: İşçilerin yaşam koşulları, örgütlenme ve grev hakları konusunda CHP ile DP farklı görüştedir. CHP, DP'nin işçileri sadece partizanca politikalarına katkısı olduğu zaman önemseydiğini, politik konularda söz söylemeye yeterli görmediğini iddia etmiştir. Ayrıca CHP'nin, başta grev olmak üzere, işçilere yeni haklar verilmesi taraftarı olduğunu açıklamıştır. İşçilere grev hakkı verilmemesi konusunda DP'yi eleştiren İnönü'ye göre konu partiler üstü ve hukuki bir mesele haline gelmiştir. Ancak iktidar bunun farkında değildir ve seçim öncesinde ikramiyeler vererek, Türk işçisini kandırmaya çalışmaktadır. Oysa Türk işçisi buna kanmayacak kadar olgunlaşmıştır¹⁷⁴¹. Konu CHP'nin 10 Ekim 1957 tarihinde yayımladığı seçim beyannamesinde de yer alırken, iktidar partisi DP ise Türkiye'deki işçilerin yaşam standartlarının Batı'daki işçiler seviyesine yaklaştığını ancak eğitim seviyelerinin düşüklüğünden dolayı bunun doğru kullanılmayacağını ileri sürmüş ve grev gibi hakların verilmesine karşı çıkmıştır.

5. Muhalefet Partilerinin Seçim İşbirliği Çalışmaları: İktidarın uygulamalarından rahatsız olan CHP, CMP ve HP temsilcilerinin iktidara karşı birlikte hareket etme düşüncesi, CHP ile DP arasında yaşanan “Bahar Havası”nın sona ermesiyle yeniden canlanmıştır. Çoğunlukla İnönü'nün Heybeliada ve Taşlık'taki evlerinde, üç parti temsilcilerinin sık sık bir araya gelmişler¹⁷⁴² ve iktidara geldikleri takdirde iki yıl

¹⁷⁴⁰ Zafer, 11 Haziran 1957, s. 1, 4; DP'den de CMP'ye yönelik dini duyguları istismar suçlaması yapılmıştır. 28 Eylül 1957'de yapılan CMP'nin Kurtuluş mitinginde olaylar çıkmış, güvenlik güçleriyle partililer arasında arbeye yaşanmıştı. CMP'nin kapatılan MP'nin bir devamı olduğunu savunan Hikmet Bayur'da , yaşanan olayları; “C.M.P.yi Mecliste Atatürk ve inkılap aleyhtarı olmakla itham etmiştim. Bunu yalanlayamadılar. Yalanlayamazlardı da, Çünkü böyle yapmakla geri kafalı olanların oylarını kaybederlerdi” sözleriyle değerlendirmiş ve “Mürteci Oyları C.M.P.nin Seçim Sermayesidir” demiştir¹⁷⁴⁰. Havadis, 30 Eylül 1957, s. 1, 5; Zafer, 30 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁷⁴¹ Ulus, 21 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁴² İnönü: “Hadiseler mantık silsilesini takip ediyor, hep beraber aklımız başımıza gelecek, bir salim yol bulacağız” demiştir. Cumhuriyet, 5 Temmuz 1957, s. 1, 5; 18 Temmuz 1957'de yapılan CHP İstanbul İl Kongresi'nde konuşan Genel Sekreter Kasım Gülek, halkın işbirliği beklentisi içerisinde olduğunu; “Partiler birleşmezse millet birleşecektir” sözleriyle savunmuştur. Cumhuriyet, 21 Temmuz 1957, s. 1, 5; Akşam, 21 Temmuz 1957, s. 1, 4. HP Genel İdare Kurulu, 4 Ağustos'ta ülkede demokratik rejimin tesis edilebilmesi amacıyla muhalefet partilerinin işbirliği yapması gerektiğini dair bir tebliğ yayımlamıştır. Tebliğde, “Hür. Partisi, işbirliğinin herkesçe bilinen hukuki ve fiili

süreyile Kurucu Meclis olarak çalışacakları, bu süre zarfında bütün antidemokratik düzenlemelerin kaldırılacağı ve nisbi usul yöntemiyle milletvekili seçiminin tekrarlanması konusunda görüş birliği içinde olduklarını ilan etmişlerdir¹⁷⁴³.

Muhalefet partilerinin sürdürdükleri görüşmelerden ve yaptıkları açıklamalardan duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmekten çekinmemiştir. İttifak arayışında olan muhalefetin, halkın iradesinden korktuğunu savunan Menderes, “*Siyaset pazarının bezirganlarını son derece telaşa görmekteyiz. Bunun sebebi iktidarın yedi ila sekiz yıllık hizmetleriyle milletin büyük teveccühüne nail olmasıdır*” demiştir¹⁷⁴⁴.

Mükerrem Sarol, DP İstanbul İl Başkanlığı’nda işçilerle yapılan bir toplantıda, muhalefet partilerinin seçim işbirliği çalışmalarlarıyla ilgili bir soruya; “*Üç çıplak bir hamama yakışır*” benzetmesiyle cevap vermiştir¹⁷⁴⁵. Seçim Kanunu’nda değişiklik tartışmaları sırasında Meclis’te bir konuşma yapan DP’li Hikmet Bayur;

“*C.H.P. kendisini Atatürk partisi bilir. İnkılapların koruyucusuyum der. Cumhuriyetçi Millet Partisi, Atatürk’ü her fırsatta küçük düşürmeyi vazife bilir. Bunların her ne pahasına olursa olsun işbirliği yapmaları siyasi bakımdan büyük bir ahlaksızlıktır*”¹⁷⁴⁶

sözleriyle CHP ile CMP arasında kurulmak istenen ittifak girişiminin Atatürk’e ihanet etmek olduğunu savunmuştur. Bayur’a göre CHP kendisini Atatürk ile özdeşleştirmeye çalışırken; CMP ise açıkça Atatürk düşmanlığı yapmaktadır. CHP’nin seçimde çoğunluğu elde etmek uğruna milleti irtica tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaya hakkı yoktur¹⁷⁴⁷. Bayur konuşmasının devamında şu sözlerle İsmet İnönü’yü Atatürk’ün mirasına sahip çıkmamakla ve hatta yok etmeye çalışmakla suçlamıştır: “*Kursağında Atatürk’ün bu kadar çok nimeti bulunan bir kimsedir ki, Atatürk ölür ölmez pullardan paralardan resmini kaldırmış, adını*

müşkillerinin, büyük milli bir vazife ifasının sevk ve gayreti içinde bertaraf edileceğine inanmaktadır... Muhaliif partilerin, büyük vatandaş kitleleri ile birlikte bir Milli Hürriyet Cephesi kurmak yolunda işbirliği yapmaları, artık kaçınılmaz bir vatan borcu haline gelmiştir” ifadeleri yer almıştır. *Cumhuriyet*, 5-6 Ağustos 1957, s. 1, 5; DP’den istifa etmiş olan Fuat Köprülü’de muhalafet partilerinin işbirliği yapmalarının gerektiği “*demokrasi nizamına iman etmiş bütün Türk vatandaşlarının aralarındaki ihtilafları bir tarafa atarak, bu gaye uğrunda işbirliği yapmaları bir vatan borcudur*” sözleriyle savunmuştur. *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1957, s. 1, 5; CMP Olağanüstü Kongresi’nde konuşan İnönü “*Muhalefet partileri arasında hakiki kader birliği teşekkül etmiştir. Neticeye ulaşmak için elimizden geleni yapacağız*” demiştir. *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁴³ *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1957, s. 1, 5; *Vatan*, 5 Eylül 1957, s. 1, 5; *Zafer*, 5 Eylül 1957, s. 1, 4; *Türk Dili*, 5 Eylül 1957, s. 1, 3.

¹⁷⁴⁴ *Akşam*, 10 Ağustos 1957, s. 1, 4; *Zafer*, 10 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁷⁴⁵ *Akşam*, 14 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁷⁴⁶ Giritlioğlu, a.g.e., s. 349-350.

¹⁷⁴⁷ *Zafer*, 12 Eylül 1957, s. 1, 3; *Havadis*, 12 Eylül 1957, s. 1, 5.

unutturmaya çalışmıştır... Şimdi daha fenası, Atatürk'ün düşmanlarıyla birleşmekte, O'nun eserlerini de yıkmaya çalışıyor, yıkıcılarla birlik oluyor."¹⁷⁴⁸

Kurulmak istenen işbirliğinin siyasal istikrarı bozacağı, memlekete ve demokrasiye zarar vereceği iddiasında olan Hikmet Bayur; "*Muhalefet seçimi kazanıp gelirse kurulacak hükümetler iki de bir değişecek, sonra seçime gidilecek. Bu seçim sırasında millete karşı kim sorumlu olacak? Hangi hükümet mesul görülecek? Bu demokrasiyi soysuzlaştırır*" demiştir¹⁷⁴⁹. İnönü eleştirilere, serbest bir seçimle vatandaşın karşısına çıkmaya cesareti olmayanların olağanüstü tedbirlerle seçmeni susturmaya çalıştığı iddiasıyla cevap vermiştir. Muhalefet partileri arasında kurulmak istenen işbirliği çabasını; "*İşbirliği bir fikir birliğidir. Rejimi istikrarlı hele koymak, kendini bilen siyaset adamlarının vazifesidir. Biz bu bu vazife etrafında toplandık*" sözleriyle savunmuştur¹⁷⁵⁰. CMP hakkındaki iddialara da; "*Bu gün o partiyi idare edenler basirette, siyasette, vatanseverlikte sayın Hikmet Bayur'dan kat kat yüksektedirler*" sözleriyle cevap vermiştir."¹⁷⁵¹ Üç parti arasındaki seçim işbirliği çalışmalarına tepki sadece iktidardan gelmemiştir. HP, İstanbul İl Kongresi'nde söz alan Ahmet Sunan isimli bir delege ittifak girişimini şu sert sözlerle eleştirmiştir: "*İstibdadı şahsında temsil etmiş ismini duyduğumuz zaman korkudan dudaklarımızın uçukladığı bir zatın hareketini tasvip etmiyoruz. Ve hüsnüniyetine inanmıyoruz. C.M.P.'ye gelince bu hususta bir şey söylemeyi fazla addederim. Biz partiye bunun için mi girdik?*"¹⁷⁵²

6. Nisbi Temsil Seçim Sistemi ve Seçim Güvenliği: Muhalefet yapılacak olan seçimlerin emniyeti ve güvenirliliği hususunda kaygılı olduklarına dair açıklamalarda bulunmuştur. İnönü, Karadeniz gezisinde "*Serbest seçim kanunlarla kuşa döndü. Türlü kanunlar murakabeyi imkansız hale getirmiştir.*"¹⁷⁵³ Kasım Gülek seçim

¹⁷⁴⁸ Zafer, 12 Eylül 1957, s. 1, 3; Hikmet Bayur'un ardından söz alan İsmet İnönü; Başkanlık divanının seçimlere yakın hep iktidar partisini desteklediği ve vazifesini yapmadığını söylemiştir. Söylediği bu sözlerin Meclis Başkanlığına hakaret olduğunu belirten Meclis Başkanı Fikri Apaydın, İnönü'den sözlerini geri almasını istemiş, bunu kabul etmeyen ve itiraz eden İnönü, Parlamento hayatında ilk ihtarı almıştır. *Türk Dili*, 13 Eylül 1957, s. 1.

¹⁷⁴⁹ Akşam, 12 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁷⁵⁰ Akşam, 12 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁷⁵¹ Giritlioğlu, a.g.e., s. 351.

¹⁷⁵² Zafer, 2 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁷⁵³ *İkdam Gece Postası*, 15 Ekim 1957, s. 1, 5; *Teminatsız hakim ve getirilen ağır hükümlerden dolayı 1946 dan 950"ye kadar mütemediyen ıslah ettik, tekamül ettirdik. 1946 durumundan bahsedilmesi sadece gayritabiidir ve insafsızlıktır. 1946 da biz hücrede gizli rey vermeyi ne işitmiş, ne görmüştük.*

güvenliğinin sağlanması ve halkın iradesinin sandığa doğru bir şekilde yansımaya engel olabilecek durumlara karşı teşkilatların daha hazırlıklı olmalarını sağlamak amacıyla, seçim hilelerini içeren bir kitap hazırlandığını ve teşkilatlara gönderildiğini açıklamıştır¹⁷⁵⁴. Ayrıca CHP milli iradenin Meclise sağlıklı bir şekilde yansımaya için seçim beyannamesinde de belirttiği üzere nisbi temsil sistemini savunmakta olduğunu iddia etmiştir. CHP'nin bu tutumunu eleştiren Menderes'e göre; CHP, çoğunluk sisteminde seçim kazanamayacağını anlamış ve yurdun farklı yörelerinde verilen oyların toplanmasıyla 5-10 milletvekili kazanma düşüncesiyle nisbi temsili savunmaya başlamıştır. Çünkü bu sistem, çoğunluk sistemde seçim kazanamayacağını anlayan veya ufak tefek zümreleri temsil eden, seçimlerde oyların 1/10'nunu bile alamayan "çerçöp partiler" tarafından 1-2 mebus çıkararak, temsil edilmelerini sağlayan bir sistemdir. Demokrasinin en gelişmiş olduğu ülkelerden olan Amerika ve İngiltere'de bile olmayan bu sistemi uygulayan Latin Amerika ülkelerinde istikrar kaybolmuştur. Ülke menfaatlerini parti çıkarlarından üstün saydıkları için muhalefetteyken bile nisbi temsile karşı çıktıklarını ve çoğunluk sistemini savunduklarını belirten Menderes, "*Siyasi ahlak bakımından ne kadar hazin ve ibret vericidir ki İsmet Paşa önce nisbi seçime şiddetle aleyhtar olduğu halde iktidardan düştüğü gün sanki tarafı ilahiden bir ilham vaki olmuşçasına nisbi seçimin taraftarı olmuştur*" sözleriyle İnönü'yü eleştirmiştir¹⁷⁵⁵.

Devlet Vekili Celal Yardımcı, Antalya'da yaptığı bir konuşmada, CHP önde gelenlerinin gittikleri yerlerde memleketin hür seçimlerin hasretini çektiğini, DP'nin vaatlerini yerine getirmedeğini, hareketlerinin sıkı sıkıya takip edildiğini, tahakküm devri yaşandığını ve birgün hesap vereceğini söylediklerini belirtmiştir. Bu iddiaların gerçekte hiçbir ilgisinin olmadığını belirten Celal Yardımcı'ya göre, CHP'nin iddiaları 1946 Milletvekili Seçimi için geçerlidir ancak 1950 ve 1954 Seçimleri bu hasreti gidermiştir. 1950'deki seçimde DP'nin etkisi çoktur fakat 1954'teki hür ve

Bu hali aldık, tekâmül ettirdik. 1950'ye getirdik. İktidar 1950'de bunu ele aldı, geriye götüre götüre bugünkü haline getirdi. Sabahtan akşama, akşamdan sabaha, radyo bize tecavüz ediyor. Cevap vermek imkânımız yoktur. 100 bin sene evvelki beşeriyette, böyle bir mağara hukuku görülmemiştir. Öteki insan haklarını biliyorsunuz, tafsilata girmeyeceğiz". Cumhuriyet, 21 Ekim 1957 s. 4.

¹⁷⁵⁴ Cumhuriyet, 5 Ekim 1957, s. 5. Başbakan Adnan Menderes, iktidarın seçim güvenliği konusundaki tavrının ne olacağını 25 Mayıs 2017'de Sivas'ta yaptığı konuşmada "*Serbest seçim bütün şartları ve icapları ile tahakkuk etmiştir. Seçimlerde yakındır. Şayet onlar haklı, biz hatalı isek millet reyi ile neticeyi tesbit eder ve şeriatın kestiği parmak acımaz. İşte bütün mesele bundan ibarettir*" sözleriyle ortaya koymuştur. Milliyet, 26 Mayıs 1957, s. 1, 5; Zafer, 26 Mayıs 1957, s. 1, 2.

¹⁷⁵⁵ Zafer, 23 Ekim 1957, s. 4.

namuslu seçim tamamen DP'nin eseridir. Yapılacak yeni seçimde aynı anlayışla yapılacaktı ancak daha seçime girilmeden yayılan bu dedikodularla, peşin hüküm ve isnadlarla muhtemel bir mağlubiyetin zeminini hazırlamak, mahcubiyetten kurtulmak istiyorlardı. Kıbrıs meselesini memleket ve millet davası olarak ilk defa ortaya atanın ve milletler arası görüşme masasına getirenin DP hükümeti olduğunu izah eden Celal Yardımcı, konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir:

“Büyük milletler ve devletler Kıbrıs davasında Türkün ve Türklüğün hakkını ergeç teslim edeceklerdir... İç politikamızda ise hepimizin vazifesi bu mukaddes davaya bu zaviyeden bakmak ve bir neticeye ulaştırmaktır. Bu davada yan çizmek kimsenin hakkı değildir. Hele Oniki Adayı ses çıkarmadan elden kaçıranlara söyleyecek söz olmasa gerektir.”¹⁷⁵⁶

CHP'nin seçim güvenliğinden endişe duyduklarına dair eleştirilere Elazığ'da yaptığı konuşma da cevap veren Menderes, *“DP'nin tarihinde bir tek köyün seçim sandığında dahi sandık hilesi yapıldığı görülmüş, işitilmiş, kaydedilmiş değildir. 27 Ekimde sandıktan çıkacak reyler herkese anasının sütü gibi helal olacak”* diyerek muhalefetin iddialarını kabul etmemiştir. Seçim güvenliği konusunda CHP iktidarında yaşananları hatırlatan Menderes;

“Halk Partisinin kurduğu zor rejimi altında yaşamıyoruz ki, sandıkları kıralım, milletin şerefini ayaklar altına alalım. Onlarda zerre kadar siyasi haysiyet ve samimiyet olsa serbest seçim lafını ömürleri boyunca ağızlarına almazlar. Siyasi şefkat kahramanları nasıl olur da bu mevzuda DP'ye karşı Türk milletinin izan ve hafızasına meydan okurcasına böyle konuşabilirler?”

sözleriyle CHP'yi ağır şekilde eleştirmiştir. Vatandaşlardan 27 yıllık CHP iktidarıyla 7 yıllık DP iktidarında başarılanların karşılaştırılmasının yapılmasını istemiştir¹⁷⁵⁷.

7. Dış Politika Konusu ve Kıbrıs Meselesi: Dış politika konusu 1957 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde iktidar ile muhalefet arasında çok fazla propaganda malzemesi yapılmamış, taraflar arasında dikkat çekici sert bir açıklama veya suçlama olmamıştır. DP propaganda çalışmalarında dış politikaya dair CHP'nin Marshall Yardımları konusunda milleti yanılttığı, Kore Savaşı konusunda muhalefetin tavrı, NATO'ya katılmanın önemi gibi konularda bilgi verilmiştir. DP iktidarında Batılı ülkelerle güçlü ittifak ilişkilerinin kurulduğu ve Sovyet tehlikesine karşı güvence

¹⁷⁵⁶ Zafer, 10 Haziran 1957, s. 1, 4.

¹⁷⁵⁷ Zafer, 20 Ekim 1957, s. 2.

sağlandığı ileri sürüldü¹⁷⁵⁸. DP propagandalarında dış politikaya ilgili, konjektürel gelişmeler ışığında en fazla gündeme gelen konu Kıbrıs meselesi olmuştur. Bayar, Antalya’da Kıbrıs meselesinin Türkiye’nin milli davası olduğunu belirtmiştir. Kıbrıs’ta 120.000 Türk’ün yaşadığını savunan Bayar; Kıbrıs’ın aynı zamanda Türkiye için milli, tarihi, askeri ve stratejik önemini koruduğunu, bu nedenle bu meseleyi ihmal etmeyeceklerini Türk milletinin çıkarlarına uygun bir şekilde çözeceklerini söylemiş¹⁷⁵⁹, kararlılıklarını ve nihayi hedeflerini şu sözle ortaya koymuştur: “*Kıbrıs bizim malımızdır.*”¹⁷⁶⁰ Başta Menderes olmak üzere DP’li propagandacılar gittikleri yerlerde ve yaptıkları konuşmalarda Kıbrıs konusunda sonuna kadar Türk milletinin haklarını müdafa edeceklerini ve buna uygun bir anlaşmayı kabul edeceklerini söylemişlerdir¹⁷⁶¹.

4.3.2. Seçim Beyannamesi ve Bildiriler

DP, 1954’te olduğu gibi 1957 Milletvekili Genel Seçimi’nde CHP, CMP ve HP’nin aksine seçim beyannamesi yayımlamaya ihtiyaç duymamıştır. Buna karşılık hem kurucular hem de bakanlar vasıtasıyla muhalefetin iddialarına cevap verdikleri gibi, parti olarak da bazı vaatlerde bulunmuşlardır¹⁷⁶². Fakat Genel İdare Kurulu adına 9 Eylül 1957 Pazartesi günü Emin Kalafat’ın yayımladığı tebliğ, muhalefet tarafından DP’nin seçim beyannamesi olarak görülmüştür¹⁷⁶³. “*İşbirliği adı altında meşru iktidara karşı husumet cephesi kurmak isteyen üç muhalif partinin müşterek tebliği bir tahrik vesikasıdır*” ibaresiyle başlayan tebliğde, muhalefetin işbirliği çalışmaları meşru iktidara karşı kışkırtıcı bir hareket olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Tebliğe göre muhalefetin böyle hareket etmesi seçmenin karşısına tek tek çıkma cesareti olmamasından kaynaklanmaktadır. Milletin iktidarı değiştirmeye hazır olduğunu

¹⁷⁵⁸ Zafer, 21, 23 Ekim 1957, s. 1, 4; CHP, Menderes’in İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra Rusya ile ittifak yapılmaya çalışıldığı iddialarını iftira olarak nitelemiştir. Diğer müttefiklerle kurulan ilişkilerin Rusya ile de kurulmak istendiği ancak Rusya’nın toprak ve üs talepleri nedeniyle anlaşma yolunun kapandığı belirtilmiştir. DP’nin izlediği Ortadoğu politikasını hatalı bulan İnönü, izlenen siyasetin ülkeyi Ortadoğu’da yalnızlaştırdığını savunmuştur. *Ulus*, 21 Ekim 1957, s. 5.

¹⁷⁵⁹ *İkdam Gece Postası*, 14 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁶⁰ *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁶¹ Celal Yardımcı’nın Antalya konuşması. Zafer, 18 Haziran 1957, s. 1, 4; Adnan Menderes’in Rize, konuşması. *Havadis*, 15 Ekim 1957, s. 1, 5; Samsun konuşması. *Zafer*, 17 Ekim 1957, s. 1, 4; İstanbul konuşması. *Hergün*, 22 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁶² *Akşam*, 23 Ekim 1957, s. 5; Tercüman gazetesinde DP’nin seçim beyannamesi hazırladığına dair haber çıkmıştır. *Tercüman*, 9 Eylül 1957, s. 1.

¹⁷⁶³ Kalafatın bu açıklaması muhalefet tarafından DP’nin seçim beyannamesi olarak kabul edildi. *Vatan*, 12 Ekim 1957, s. 1, 5.

iddia eden muhalefet, milleti aldatmaya çalışmaktadır. Eğer muhalefetin iddiası doğruysa işbirliğine ne gerek vardı? Muhalefetin ortak bir beyanname yayımlaması ve bunu savunması, beyannamedeki prensipleri cazip kılmak ve milletten oy almak içindir. Fakat Türk milleti bu gibi oyunlara düşmeyecek kadar siyasi olgunluğa eriştiğini daha önce gösterdiği gibi 1957’de de gösterecektir¹⁷⁶⁴.

Tebliğde muhalefet beyannamesini imzalayanların kimler olduğu şöyle sıralanmıştır:

1. “*Tek parti, tek şef, tek millet diyen İsmet Paşa*”
2. “*1955 senesi ortalarına kadar Demokrat Parti’nin müdafasını yapan, onun broşürünü kaleme alan insanlar*”
3. “*Demokratik bir anlayış içinde müdahale yapmayı şiar edinen Demokrat Parti’den İsmet Paşa’yı yok etme talepleri yerine getirilmediği için ayrılan tedhişçi unsurlar.*”¹⁷⁶⁵

Tebliğe göre oluşturulmak istenen bu işbirliğindeki samimiyetsizliği ve bunun amacının sadece DP iktidarına son vermek olduğunu akli selim her vatandaş farketmektedir. İnönü’nün Heybeliada ve Taşlık’taki evlerinde yürütülen görüşmelerde çektirilen resimler “*Kalemler*” dergisindeki Balkan cephesini tasvir eden karikatürü hatırlatmaktadır¹⁷⁶⁶. O karikatürdekilerin arkalarında gizlemeye çalıştıkları gibi, bunlarında iğreti ve sahte tebessümlerinin arkasında sırttan kin ve nefret farkedilmektedir¹⁷⁶⁷. “*Islahat beyannamesi kılıklı rey avcılığı vesikası*” olan ve muhalefetin program diye ilan ettiği beyanname, ülke idaresinin suistimallere açık olduğu, seçim emniyeti, hürriyet ve hukuk devletinin olmadığı iddialarıyla DP iktidarını itham altında bırakmak isteyen bir tahrik vesikasıdır. Oysa memlekette hürriyet olup, olmadığı ve ne ölçüde suistimale açık olduğu, bizzat muhalefet temsilcilerinin aylardır şehir şehir dolaşarak haykırdıkları sözler, gazetelerdeki sütun sütun makaleler ve nihayet yayımladıkları bu beyanname ile sabitti. Oysa muazzam bir ekonomik kalkınmanın gerçekleştiği, ülkeyi muhtelif cephelerden saran komünizm tehlikesine karşı iktidarın kuvvetli ve kararlı olması gereken bu devrede, muhalefet karamsarlık, şüphe ve nifak zehirleri saçmaya devam etmektedir. Acaba

¹⁷⁶⁴ BCA. 030.0.001.000.000.45.269.3; *Zafer*, 8 Eylül 1957, s. 1, 3.

¹⁷⁶⁵ BCA. 030.0.001.000.000.45.269.3; *Zafer*, 8 Eylül 1957, s. 1, 3.

¹⁷⁶⁶ Cemil Cem’in Bulgar ve Yunan ittifakını konu edindiği karikatürde birinin elinde silah diğerinin elinde hançer görülmektedir. *Kalemler*, No: 96, 23 Eylül 1326-6 Ekim 1910, 2142. Karikatür, s. 1.

¹⁷⁶⁷ BCA. 030.0.001.000.000.45.269.3; *Zafer*, 8 Eylül 1957, s. 1, 3.

hürriyet, seçim emniyeti ve hukuk devleti bugünkünden daha fazla ülkemizde ne zaman olmuştur. Gazetecilerin tutuklu yargılandıkları, vatandaşların sorgusuz, sualsiz gruplar halinde ölüme sürüklendiği, “*vatan ufuklarında hala gölgeleri seçilebilecek darağaçlarının kurulduğu*”; Arslanköy, Senirkent facialarının ve oy hırsızlığının yapıldığı dönemlerde miydi? O dönem maddi ve manevi bakımdan bir cehennem; bugünkü siyasi ve sosyal durumumuz bir cennetti. İnönü yaşananların unutulduğunu sanarak, “*kendini bize gökten inmiş bir melek yahut üzerinde henüz hiç kalem oynanmamış temiz ve bembeyaz bir kâğıt gibi takdim etmek mi istiyor?*”du¹⁷⁶⁸.

Mevcut kanunlar, parti nizamnameleri ve programları birleşmeye engel olduğu için muhalefetin beyannamesinin sonuçsuz kalacağını savunan tebliğe göre seçimlerde esas olan soyut vaatler değil, icraatlar ve hakikatlerdir. Mevcut anayasayı bile yeterli teminat olarak görmeyen muhalefetin beyannamesinin teminatı ise belli değildir. Bu tür beyannamelerin hukuki temeli ve müeyyidesi yoktur. Oysa ülkede herkesin uyması gereken bir takım hukuki esaslar, müeyyideler ve kaideler vardır ve demokratik hedeflere de bu kaideler ve usullerle varılabilir. Seçmenin karşısına da uydurma meselelerle, yaygara ve şantajla değil; DP’nin 1950 ve 1954’te yaptığı ve yine yapacağı gibi icraatla ve programla çıkararak; “*buyuz, olduğumuz gibi reylerinize müracaat ediyoruz*” demek gerekir. Üstelik muhalefetin beyannamesinde vazife ve nüfuzu kötüye kullanmaya karşı tedbir olarak ispat hakkı sunulmaktadır. Ancak iki yıldır muhalefet hiçbir yolsuzluk dosyasını Meclis’e getirmemiş, getirememiştir. Çünkü amaçları bunu istismar ederek siyasi aldatmacalara zemin hazırlamaktır¹⁷⁶⁹.

Emin Kalafat’ın yayımladığı tebliğe göre muhalefetin beyannamesinde yer alan Anayasa tadilatıyla ilgili nisbi seçim, Anayasa Mahkemesi ve iki meclisli yapı gibi hususların hiçbiri yeni değildir ve çağın gerisinde kalmış şeylerdir. Kuvvetler arası denge görüşlerinin yerini de artık hızlı karar alıp, uygulayabilecek sistemler almaktadır. Hürriyetleri istismar etmek, demokrasiyi felce uğratmakta ve komünist sızmalara zemin hazırlamaktadır. Nisbi temsilin komünizm tehlikesini artırdığı ve istikrara zarar verdiği; İtalya, Yunanistan, Fransa ve Suriye’de yaşanan sıkıntılarla görülmüştür. Geçmişte Hürriyet ve İtilaf Fırkası’da, benzer bir anlayışla “*Serbest*” ve “*Adem-i merkezîyet*” gibi taleplerle Osmanlı’yı dağılmanın eşiğine getirmiş ve

¹⁷⁶⁸ BCA. 030.0.001.000.000.45.269.3; Zafer, 8 Eylül 1957, s. 1, 3.

¹⁷⁶⁹ BCA. 030.0.001.000.000.45.269.3; Zafer, 8 Eylül 1957, s. 1, 3.

Balkan ittifakı karşısında çaresiz bırakmıştı. Atatürk'ün önderliğinde tahriklerin önlenmesiyle ve yeni bir anayasanın hazırlanmasıyla yeni bir devlet kurulabilmişti. Muhalefetin öngördüğü uygulamaların hayata geçmesi durumunda 15-20 partili bir kaos yaşanacak, günübürlük hükümetler kurulacak ve Türkiye çeşitli felaketlerle karşı karşıya kalacaktı¹⁷⁷⁰.

Muhalefetin en çok istismar ettiği konu iktisattır ancak muhalefetin bildirisinde iktisadi konulara ise neredeyse hiç değinilmemiştir. Çünkü işbirliği yapmaya çalışan CMP ve HP tecrübesiz ve yetersizdir. CHP ise ülke ekonomisini felce uğratmış, iktisadi hatalar yapmış bir partidir. Oysa seçim meselesi ekonomik konularda beyannamelerle değil, gerçeklerle sürdürülebilir. Ancak muhalefet daha iktisadi duraklama ve gerilemeyi anlatmak için kullandığı “*iktisadi çıkmaz*” ve “*iktisadi düzensizlikler*” kavramlarına bile hâkim değildir. Bu durumda olan ülkelerde milli gelir artmaz, bütçe gelişmez, ithalat ve ihracat dururdu. İç ve dış borçların baskısı altında kalan devletler çok ağır şartlarla borçlanmak zorunda kalır, cari ihtiyaçlardan dolayı en temel yatırımlar dahi yapılamaz, memleket ağır ızdırıplar ve tehlikelerle karşı karşıya kalırdı. Böyle bir durum DP döneminde mi yoksa CHP iktidarında mı yaşanmıştı? Dolayısıyla yatırımları eleştiren muhalefetin ülkenin iktisadi çıkmaza sürüklendiği iddiası doğru değildir. Nüfusa oranla yeterli yatırım yapılmadığı takdirde hayat seviyesi düşer, tasarruf ve yatırım daha büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalırdı. Bu durumda halk kısa zamanda derin bir sefaletle sürüklenir ve işte o zaman ekonomi, muhalefetin tabiriyle, “*ekonomik çıkmaz*”a sürüklenirdi¹⁷⁷¹.

Ana muhalefet CHP ise 10 Ekim 1957’de yayımladığı beyannamede, iktidarın ülkeyi hem siyasi hem de ekonomik kargaşaya sürüklediğini ve DP iktidarda kaldığı sürece de kargaşanın devam edeceğini savunmuştur. CHP, iktidara geldiğinde özgürlük alanını genişleteceğini, antidemokratik kanun ve uygulamaların kaldırılacağını ve nisbi temsil sistemiyle 1958 yılı Mayıs ayında seçimi yenileyeceğini vaat etmiştir. Beyanname de yargı bağımsızlığı, hâkim teminatı, basın özgürlüğü, üniversite özerkliği, işçilere grev ve sendika kurma hakkı, radyonun özerk bir yapıya kavuşması, milletvekili maaşları, anayasa değişikliği, çift meclisli bir siyasi yapı, Anayasa Mahkemesinin kurulması, Cumhurbaşkanı’nın tarafsız olması, köylü ve

¹⁷⁷⁰ BCA. 030.0.001.000.000.45.269.3; Zafer, 8 Eylül 1957, s. 1, 3.

¹⁷⁷¹ BCA. 030.0.001.000.000.45.269.3; Zafer, 8 Eylül 1957, s. 1, 3.

çiftçinin yaşam seviyesinin yükseltilmesi, tarım ürünlerinin değerini bulması, özel girişimin desteklenmesi ve enflasyonun önlenmesi gibi pekçok konuya yer verilmiştir¹⁷⁷². HP, 40 bin kişiye 1 mebus, siyasi, iktisadi ve mali meselelerimiz, amme idaresi, sosyal ve dış siyaset, milli müdafamız gibi başlıkların yer aldığı beyannamesini 18 Ekim 1957’de açıklamıştır¹⁷⁷³. 21 Ekim 1957’de seçim beyannamesini yayımlayan CMP, DP’nin sebep olduğu siyasi ve ekonomik krizin etkisiyle erken seçime gitmek zorunda kaldığını iddia etmiştir. Beynamede DP için “*parti olarak adeta silinmiş*”, CHP için ise “*büyük kitlelerin vicdanında bir makes bulmaktan uzak kalmış*” ifadeleri kullanılmıştır. İki meclisli bir siyasi yapının kurulması, hürriyetlerin teminat altına alınması, yüksek hâkimler meclisinin oluşturulması, partiler arası işbirliği gibi konulara değinilmiş ve işbirliğinin gerçekleşmemesinden CHP sorumlu tutulmuştur¹⁷⁷⁴.

4.3.3. Milletvekili Adayları

1950 ve 1954 Seçimlerinde DP adayları, 1949 yılında yapılan İkinci Kurultay’da alınan karara uygun olarak, 1/5’i Genel Merkezden, 4/5’i de teşkilatlarda yapılan yoklamalarla belirlenmişti. Ancak 1957 Milletvekili Seçimi’nde bu uygulamadan vaz geçilerek, 28 ilde adaylarının tamamının¹⁷⁷⁵ ve geriye kalan 39 ilde de 1/5’nin Genel Merkez tarafından belirlenmesi, diğerlerinin de seçimle belirlenmesi kararlaştırılmıştır. DP’de milletvekili aday yoklaması 2 Ekim 1957 tarihinde yapılmış¹⁷⁷⁶ ve milletvekili aday listesi 7 Ekim 1957 Pazartesi günü saat 17.00’ye doğru Ankara Mebusu Ahmet Salih Korur tarafından YSK’ya teslim edilmiştir. DP, 67 vilayette 610 adayla seçime katılmaktaydı. Adaylar 7 Ekim 1957 akşamı radyodan ilan edilmiş¹⁷⁷⁷ ve ertesi gün de gazetelerde yayımlanmıştır¹⁷⁷⁸. CHP ve HP, DP milletvekili aday listesinin Seçim Kanunu’nun öngördüğü vakitten 22 dakika

¹⁷⁷² Tuncer, *a.g.e.*, s.245-252; CHP’nin beyannamesiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Ulus, 11 Ekim 1957, s. 1, 4; *Türk Dili*, 13-19 Ekim 1957, s. 1, 3; *Vatan*, 11 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁷⁷³ *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁷⁴ Tuncer, *a.g.e.*, s. 253-256; Akşam, 22 Ekim 1957, s. 1, 5; *Hürriyet*, 22 Ekim 1957, s. 1, 5;

¹⁷⁷⁵ Bazı illerde teşkilat içinde şiddetli anlaşmazlık bulunduğu, partinin zayıf düşmesini önlemek düşüncesiyle yoklamaların kaldırıldığı bildirilmiş ve doğrudan doğruya Genel Kurul tarafından atama yoluyla listeler oluşturulmuştur. Bu iller arasında Adana, Ankara, Burdur, Çankırı, Kars, Kırşehir, Malatya, Kahraman Maraş, Mardin, Ordu, Sivas, Tunceli, Urfa, Van, Bingöl, Muş ve Niğde gibi şehirler vardır. Burçak, *a.g.e.*, s. 479, 506.

¹⁷⁷⁶ Apuhan, *a.g.e.*, s. 479-480; İkdâm Gece Postası, 3 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁷⁷ *Havadis*, 8 Ekim 1957, s. 1, 5; Açıklanan listede milletvekili olan pekçok ismin gösterilmemesi, tepkilere ve istifalara neden olmuştur. *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁷⁸ *Zafer*, 8 Ekim, 1957, s.1, 3; *Akşam*, 8 Ekim 1957, s. 1, 5; *Son Telgraf*, 8 Ekim 1957, s. 1.

geç YSK'ya teslim edildiğini iddia ederek Kurul'a itirazda bulunmuşlardır. Ayrıca DP İstanbul aday listesinde bulunan Aslan Nihat Bedik'in CHP Taksim Ocağına kayıtlı olduğu oysa bir başka partiye kayıtlı olan kişinin aday gösterilmesinin Seçim Kanunu'na aykırı olduğu ileri sürmüşlerdir¹⁷⁷⁹. İtirazları “*bir kaşık suda fırtına koparmak isteyenlerin tertibi*” olarak değerlendiren DP Genel İdare Kurulu üyesi Kâmil Gündeş, listenin muhelefetin iddia ettiği gibi saat 17.22'de değil; 16.35'te verildiğini söylemiş ve YSK Başkanı Münir Akyürek imzalı ve mühürlü makbuzu buna kanıt olarak göstermiştir¹⁷⁸⁰.

DP milletvekili aday listesinde iki yerden milletvekili gösterilen üç kişi vardır: Celal Bayar, Bursa ve İstanbul'dan; Adnan Menders, Aydın ve İstanbul'dan; Refik Koraltan ise İçel ve Kocaeli'den aday gösterilmiştir. Ali Fuat Cebesoy'un İstanbul'dan, Hikmet Bayur'un Manisa'dan bağımsız aday gösterildiği listede¹⁷⁸¹ bir önceki dönemden 282 kişi yer alırken; 300 de yeni isim yer almıştır. Adaylar arasında 14 yüksek mühendis ve mimar, 34 fabrikatör ve tüccar, 16 çiftçi, 3 eczacı, 38 avukat ve hukukçu, 5 bankacı, 2 eski vali, 61 devlet memuru ve belediye başkanı, 4 işçi temsilcisi, 5 öğretmen, 4 Profesör, 8 general, 1 albay, 21 doktor, 7 gazeteci, 1 veteriner ve 1 hahambaşı genel sekreteri vardır¹⁷⁸². İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın da DP listesinden milletvekili adayı olarak seçimlere katılacağına dair haberler çıkmıştır. Vali Gökay'ın Ankara'ya gelerek önce Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la daha sonra da Başbakan Adnan Menderes ile görüştüğü ileri sürülmüştür¹⁷⁸³. Hatta Dâhiliye Vekili Dr. Namık Gedik, Vali Gökay'ın DP'den aday olabilmek için yazılı başvuruda bulunduğunu da açıklamıştır¹⁷⁸⁴. Konuyla ilgili açıklama yapan Vali Gökay ise, iddiaların doğru olmadığını açıklamış ve valilik görevine devam etmiştir¹⁷⁸⁵.

29 Eylül Pazar günün CHP, CMP ve HP'de teşkilatlarda aday yoklaması yapılmıştı¹⁷⁸⁶. 5 Ekim 1957'de ilan edilen¹⁷⁸⁷ CHP listesinin %85'i teşkilatlar

¹⁷⁷⁹ BCA. 030.001.000.000.43.254.17.

¹⁷⁸⁰ *Milliyet*, 11 Ekim 1957, s. 1.

¹⁷⁸¹ *Zafer*, 8 Ekim 1957, s.1, 3; Halide Edip Adıvar, siyaseti bıraktığını açıklamış olduğundan, DP kurucularından Fuat Köprülü'de DP'den istifa ettiği için, DP'nin aday listesinde yer almamıştır.

¹⁷⁸² *Akşam*, 8 Ekim 1957, s. 5.

¹⁷⁸³ *Akşam*, 4 Ekim 1957, s. 1; 5; *Hürriyet*, 4 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁸⁴ Apuhan, *a.g.e.*, s. 479; *Havadis*, 23 Eylül 1957, s. 1; *Zafer*, 23 Eylül 1957, s. 1.

¹⁷⁸⁵ *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁸⁶ *Akşam*, 30 Eylül 1957, s. 1.

tarafından seçilmiştir¹⁷⁸⁸. Adaylardan seçim bölgelerine gitmeleri, propaganda çalışmalarına başlamaları¹⁷⁸⁹ ve seçimlerden sonra izlenecek politikaya dair bir taahhütname imzalamaları istenmişti¹⁷⁹⁰. Ancak ilan edilen listenin tepki çektiği, birçok kimse tarafından çok zayıf ve yetersiz bulunduğu, bu nedenle bazı adayların adaylıktan vazgeçtiği iddia edilmiştir¹⁷⁹¹. CMP, 65 ilde aday göstermiştir¹⁷⁹²; HP ise 530 adayla 56 ilde, seçime katılma kararı almıştır¹⁷⁹³. Basında Latife Hanım'nda HP listesinde yer alacağına dair haber çıkmış¹⁷⁹⁴ ancak milletvekili aday listesi açıklandığında bunun doğru olmadığı anlaşılmıştır¹⁷⁹⁵.

4.3.5. Seçim Afişleri ve Broşürler

Seçim afişlerinin DP'nin seçim propagandalarında ayrı bir yeri vardı. Afişlerinin seçmen üzerindeki etkisinin önemli olduğunu düşünen DP, 1957 Milletvekili Seçimi'nde kullanacağı afişleri hazırlamadan önce, yurt dışından, aralarında Federal Almanya'da seçimleri kazanan Hristiyan Demokratlar Birliği'nin afişlerinin de bulunduğu, çok sayıda afiş getirtmiştir¹⁷⁹⁶. Bu afişlerde Konrad Adenauer'in Almanya ekonomisini nasıl bu hale getirdiği ve harabe olan ülkeyi nasıl imar ettiği anlatılmaktadır. Bu afişler örnek alınarak DP'nin, iktidar olduğu 7 yıl boyunca yaptığı icraatları, memlekette yaşanan gelişmeleri ve Adnan Menderes'in çalışmalarını içeren¹⁷⁹⁷ afişler hazırlanması ve bu afişlerin her birinden en az 100.000

¹⁷⁸⁷ Cumhuriyet Halk Partisi'nin aday listesi için bkz. *Ulus*, 5, 6 Ekim 1957, s. 1, 3; *Son Telgraf*, 6 Ekim 1957, s. 1; *Havadis*, 5 Ekim 1957, s. 1; *Hürriyet*, 5 Ekim 1957, s. 1, 3;

¹⁷⁸⁸ *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1957, s. 1, 5; *Vatan*, 6 Ekim 1957, s. 1, 5; Fakat listeki yerlerini beğenmeyen bazı adaylar CHP listesinden çekildiklerini ilan etmişlerdir. *Zafer*, 8 Ekim, 1957, s.1, 3.

¹⁷⁸⁹ *Ulus*, 8 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁹⁰ CHP'nin taahhütnamesi şu şekildedir: "27.10.1957 tarihinde yapılacak seçimde partimiz büyük Türk milletinin güvenine mazhar olduğu takdirde Demokratik rejimin kurtarılması, iktisadi sıkıntuların giderilmesi ve hukuk devletinin kurulması esaslarına her zaman bağlı kalacağımı ve ilk merhale olarak engeç önümüzdeki Mayıs'ta nisbi temsil esasına göre, teminatlı, serbest ve adil seçimin bütün şartlarını gerçekleştirerek, yeni seçimlere girilmesi için halis niyetle çalışacağımı taahhüt ederim." *Türkyolu*, 13 Ekim 1957, s. 1; DP'liler bu taahhütname belgesini CHP'nin kendi adaylarına karşı güvensizlik duyduklarının ispatı olarak görmüşlerdir. *Karpat*, a.g.e., s. 99.

¹⁷⁹¹ *Havadis*, 9 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁹² *Akşam*, 8 Ekim 1957, s. 1, 5; Teşkilatının bulunmadığı Tunceli ve Hakkâri'den aday göstermemiştir. *Havadis*, 8 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁹³ *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁷⁹⁴ *Vatan*, 24 Eylül 1957, s. 1.

¹⁷⁹⁵ *Yeni Sabah*, 8 Ekim 1957, s. 1, 2.

¹⁷⁹⁶ *Hürriyet*, 25 Eylül 1957, s. 1, 5; Başbakan Menderes seçimlerdeki başarısından dolayı Almanya Başbakan'ı Adenauer'e tebrik telgrafı göndermiş, Başbakan Adenauer de Başbakan Menderes'e teşekkür mektubu göndermiştir. BCA. 030.0.001.000.000.7.36.15.

¹⁷⁹⁷ *Kudret*, 26 Eylül 1957, s. 1.

adet bastırılması planlanmıştır¹⁷⁹⁸. Bastırılacak milyonlarca broşür ve yüzbinlerce afişin, Ankara Rüzgarlı sokaktaki Genel Merkez'den DP armalı araçlarla, ülkenin dört bir yanına dağıtılması kararlaştırılmıştır¹⁷⁹⁹. Ancak DP'nin 1957 Milletvekili Genel Seçimi propaganda çalışmalarında kullandığı afişlerde genelde dört veya beş renk kullanılmıştır. Yürürlükteki Seçim Kanunu'nunda yasak olmasından dolayı resim, bayrak ve dini sembol veya ifade görülmeyen afişlerden bazıları şunlardır:

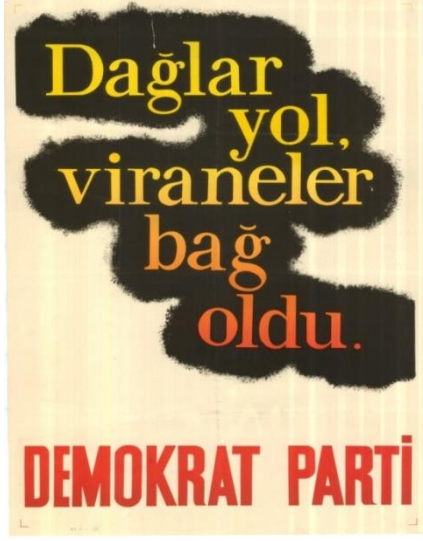

“1950 Geri Kalmış Bir Devletlik 1957 İleri Bir Dünya Milleti Olduk” afişi. Milli Kütüphane Arşivi, *Yeni Sabah*, 10 Ekim 1957, s. 1; *Akşam*, 10 Ekim 1957, s. 1.

DP'nin bilinen afişlerinden biri olan afişte geçmişle kıyaslama yapılmaktadır. DP'nin propaganda çalışmalarında sık sık kullanılan CHP dönemi Türkiye'nin durumunun hiçte iç açıcı olmadığı iddiasının bir örneği de bu afişte karşımıza çıkmaktadır. Afişte 1950 ve 1957 rakamları oldukça büyük puntoda verilmiştir. 1950 yılı 27 yıllık CHP iktidarının sona erdiği ve DP iktidarının başladığı yıldır. DP iktidara geldiğinde ülkenin içinde bulunduğu durum 1950 rakamının üzerindeki “*Geri Kalmış Bir Devletlik*” ifadesiyle vurgulanmaktadır. Yedi yıllık DP iktidarının ardından gelinen seviye ise 1957'nin üzerindeki “*İleri Bir Dünya Milleti Olduk*” ibaresiyle özetlenmektedir. Bu iddia muhtemelen Türkiye'nin hızla sanayileşmesi, yapılmakta olan imar faaliyetleri, tarımda makineleşme çalışmaları iç politikadaki gelişmelerin yanı sıra Türkiye'nin NATO'ya üye olması, Bağdat Paktı'nın kurucuları arasında yer alması gibi diplomatik gelişmelere dayandırılmaktadır.

¹⁷⁹⁸ *Hürriyet*, 25 Eylül 1957, s. 1, 5; *Kudret*, 26 Eylül 1957, s. 1.

¹⁷⁹⁹ *Kudret*, 26 Eylül 1957, s. 1.

“Dağlar Yol, Viraneler Bağ Oldu” afişi. *Milli Kütüphane Arşivi, Yeni Asır*, 14 Ekim 1957, s. 1; *Akşam*, 10 Ekim 1957, s. 1

Sözkonusu afiş CHP iktidarının sona ermesinin ardından başlayan DP iktidarında Türkiye'nin kalkındığı iddiasını savunmaktadır. Afişte CHP iktidarında ulaşım ve barınma ihtiyaçlarındaki sıkıntılar referans gösterilerek, ülkenin geri kalmış bir ülke görünümünde olduğu, DP'nin iktidara gelmesinden sonra ise imar çalışmaları, karayolları ve konut yapımında kaydedilen gelişmeler üzerinden artık bu durumun değiştiği iddia edilmektedir. DP iktidarıyla birlikte geçmişteki sıkıntılar geride kalmış, yaşam standartları yükselmiş ve ülke daha modern bir görünüme kavuşmuştur.

“Köylü Vatandaş DP Seni Kimseye Ezdirmez” afişi. *Milli Kütüphane Arşivi; Yeni Asır*, 12 Ekim 1957, s. 1; *Vatan*, 10 Ekim 1957, s. 1.

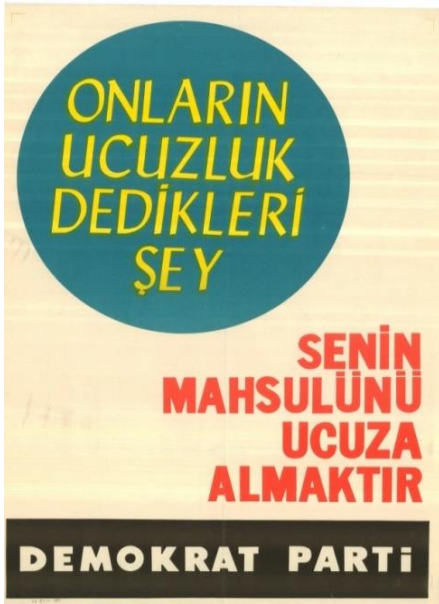
DP'nin 1957 Milletvekili Genel Seçimi'nde kullandığı afişler içerisinde Parti adının en belirgin olduğu afiştir. Ülke nüfusunun önemli bir kesiminin köylerde yaşadığı ve iktidar yolunun köylerde oturan insanların desteğinden geçtiği bu dönemde oldukça önemli ve dikkat çeken bir “Demokrat Parti SENİ KİMSEYE EZDİRMEZ” ifadesiyle CHP döneminde köylülerin yaşadığı ormancı ve tahsildar memuru baskısı, jandarma dayacağı, köy okulu inşaatında çalışma zorunluluğu, kılık-kıyafetinden dolayı hor görülme, bazı yerlere girişinin yasaklanması gibi uygulamalar hatırlatılmakta ve bunların DP iktidarında yaşanmadığı ve yaşanmayacağı ileri sürülmektedir. Daha çok matem, hüzün, korku, kaos ve terörün sembolü olarak kullanılan ve afişte oldukça geniş yer

kaplayan siyah renk, muhtemelen CHP iktidarında yaşanan kötü günleri yansıtmakta, beyaz ve sarı renk verilen DP ise bu karanlığa son veren bir ışığı çağrıştırmaktadır.

“Pahalılık Var Diyorlar Afişi”. *Milli Kütüphane Arşivi*.

1957 Milletvekili Genel Seçimi’ne yönelik propagandasında en önemli söylemlerinden biri ülkede iktisadi kriz olduğuydu. Ürün fiyatlarının yükseldiği, halkın alım gücünün düştüğü sık sık gündeme getirilirken, ispanak ve süpürge ise bu iddianın simgesi olmuştu. Muhalefet partilerinin, özellikle muhalefetin hayat pahalılığı eleştirilerine karşı DP, açılan şeker fabrikalarının avantajını da kullanarak, şeker fiyatlarını ön plana çıkardı. CHP döneminde yaşanan ekonomik sıkıntıyı hatırlatmak için hazırlanan bu afişle, aynı sıkıntıları yaşamak istemeyenlerin DP’ye oy vermesini sağlamak amaçlanmıştır.

“Onların Ucuzluk Dedikleri Şey Senin Mahsulünü Ucuza Almaktır” afişi. *Milli Kütüphane Arşivi*, *Yeni Asır*, 12 Ekim 1957, s. 1; *Yeni Sabah*, 10 Ekim 1957, s. 1; *Demokrat İzmir*, 12 Ekim 1957, s. 1.

Ekonomik mesajın ön plana çıktığı ve taşradaki köylüye, çiftçiye yönelik olarak hazırlanan bir afiştir. CHP propaganda çalışmalarında DP iktidarında enflasyonun arttığı ve hayat pahalılığının yükseldiği iddialarına sık sık dile getirmekte, iktidara geldiklerinde hayat pahalılığı sorunu çözeceklerini ve ürünlerin fiyatlarının düşeceğini vaat etmekteydi. DP hazırladığı bu afişle muhalefetin enflasyonu düşüreceklerini söylerken milleti aldattıklarını iddia etmiştir. Eğer DP iktidardan düşerse, iktidara gelenler köylünün elindeki mahsule hak ettiği fiyatı vermeyecek,

değerinin altında alarak piyasadaki fiyatların düşmesini sağlamaya çalışacaklar, bu durumda, olan emeğinin karşılığını alamayan köylüye, çiftçiye olacaktı.

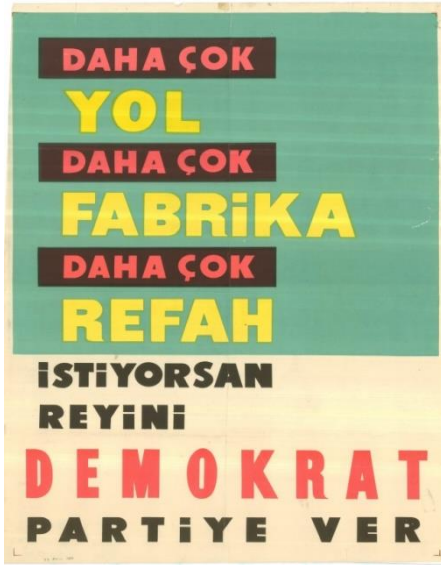
“Unutma” afişi. *Milli Kütüphane Arşivi*; “İşte Demokrasi Budur!” afişi. *Zafer*, 13 Ekim 1957, s. 1; *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1957, s. 1.

Çok partili hayata geçilme sürecinde Türk milleti pekçok sıkıntı yaşamıştır. 1946 Milletvekili Genel Seçimi bu bakımdan oldukça önemliydi. 1946 Seçimi çok partili siyasal hayata geçişte tarihsel önemi kadar propaganda dönemi ve seçim günü yaşananlar açısından da ayrı bir yeri olan seçimdi. Ülkenin değişik bölgelerinden muhalif progandacıların resmi görevliler tarafından engellendiği, sandık müşahitlerinin sandıklara yaklaştırılmadığı, seçmenlere baskı yapıldığı, seçim günü sandıklardaki oyların değiştirildiği, seçim mazbataları üzerinde oynamalar yapıldığı, hatta 1946-50 yılları arsında yaşanan Senirkent, Arslanköy ve Çubuk'ta dayak atıldığı iddiaları basına yansımış ve uzun süre gündemde kalmıştı. DP iktidarının başlamasıyla artık o günler geride kalmıştı. Halk sandığa gidip oyunu özgürce kullanabilmekteydi. Ülkede demokrasi vardı. DP hazırladığı “*Rey Çalanı... Mazbata Sahtekarlığı Yapanı... Dayak Atanı... Unutma*” yazılı bu afişle seçmenlere o günleri hatırlatarak, CHP'ye karşı tepkiyi artırmaya ve seçmeni DP'ye oy vermeye yönlendirmeye çalışmıştır.

“*Senin Partin Demokrat Parti Afişi*”. Milli Kütüphane Arşivi; *Yeni Sabah*, 10 Ekim 1957, s. 1; *Akşam*, 10 Ekim 1957, s. 1, 5

DP'nin en ciddi rakibi olan CHP'ye karşı en önemli avantajı halk ile kurduğu yakın ilişki, diyalogdur ve bunu propaganda amaçlı kullanmak istemiştir. Bu afiş de sözkonusu düşüncenin bir eseridir. DP'nin kullandığı afişler içinde halk ile parti arasında özdeşleşim kurma ve aidiyet oluşturma amacının en belirgin olduğu afiştir. Bu nedenle yazıda “*Senin Partin*” ifadesi en büyük puntuyla, “*Demokrat Parti*” ifadesi ise daha küçük punto ile verilmiş. Afişin enalt kısmında yer alan; “*Seni Düşündüğü Seninle Çalıştığı İçin Muvaffak Oldu...*” ifadesiyle DP'nin vatandaşa hizmet etmeyi amaç edindiği, halk ile bütünleştiği ve bu sayede iktidar olduğu vurgulanmaktadır.

Gelişme ve Kalkınmaya dair afişler. Milli Kütüphane Arşivi; *Yeni Asır*, 14 Ekim 1957, s. 1.; *Yeni Sabah*, 10 Ekim 1957, s.1.

Söz konusu afişler, sosyal ve ekonomik içerikli mesajların verildiği afişlerdir. 1950 yılında iktidara gelen DP, özellikle 1954 yılından itibaren sanayileşme, ulaşım, bayındırlık, sağlık ve eğitim gibi alanlarda adeta kalkınma seferberliğine girişmişti. Ülkenin her yanında bir yandan yeni tesisler yükselmeye başlarken, bir yandan da yenilerinin temeli atılmaya başlanmıştı. Yedi yıllık DP iktidarında ülkenin sanayi kapasitesi ve işçi istihdamı beş kat, elektrik üretimi üç kat, tarım alanları bir kat, Afişte bu kalkınma hamlelerinden ulaşım ve sanayileşme çalışmalarına ve bunlar sonucunda artan toplumun refahına dikkat çekilmekte, “*Daha İleri, Daha Kuvvetli Bir Türkiye*”, “*Kalkınmaya Devam!*”, “*Daha Çok Yol, Daha Çok Fabrika, Daha Çok Refah*” ifadeleriyle elde edilen başarıların devamı ve artmasının seçmene bağlı olduğu, oyunu DP’ye vermesi gerektiği savunulmaktadır. Bu vurgunun ön plana çıktığı bir diğer afişte “*Dedikodu Yok! İşimizi Elbirliği ile Bitirelim*” afişidir.

“Dedikodu Yok! İşimizi Elbirliği ile Bitirelim” afişi. Milli Kütüphane Arşivi; *Hürriyet*, 10 Ekim 1957, s. 1.

Mavi rengin belirgin olduğu afişte “*Dedikodu Yok!*” ifadesiyle ülkede yaşanan gelişmelerin ortada olduğu, bunun tartışmasına gerek olmadığı vurgulanmaktadır. “*İşimizi El Birliği İle Bitirelim*” ifadesiyle yaşanmakta olan kalkınma hamlesi işinin bitirilmesi için halktan

seçimlerde oylarını başka partilere dağıtmaması, DP'ye desteklemesi istenmektedir.

“Daha Çok İş” ve “Az Laf Çok İş” Afişİ. Milli Kütüphane Arşivi.

Oldukça sade gözükten ancak içerik vurgusu yönüyle oldukça güçlü bu afişlerde halkın en hassas olduğu istihdam konusu ana tema olarak ele alınmıştır. Çünkü savaş, terör ve doğal afetler gibi istisnai olaylar haricinde toplumlarda en öncelikli beklenti ekonomiyle ilgilidir ve ilk akla gelen de insanların iş durumudur. Gelişen ülke sanayisine bağlı olarak daha fazla istihdam yapılacağından yola çıkarak, “Az Laf Çok İş” sloganıyla konuşmayı değil icraatı benimsediklerini ileri sürmektedir. Diğer afişte ise kalkınmaya bağlı olarak daha çok insanın iş imkanına kavuşacağı, toplumun yaşam standartının yükseleceği, buna bağlı olarak da huzur ve emniyetin artacağı vaat edilmektedir. Dolayısıyla söz konusu afişlerle işçilere yönelik mesaj grev hakkı vermese de rahah ve güven için DP'nin tercih edilmesi talep edilmektedir.

İstanbul, İzmir, Adana ve Ankara'ya yönelik propaganda afişleri. *Milli Kütüphane Arşivi.*

DP genel içeriklere sahip afişlerin yanı sıra yerel unsurları da barındıran afişler hazırlamıştır. Bu afişlerde tüm halkı ilgilendiren ortak sorunlar ya da amaçlar yerine yerel konular ve vaatler yer almaktadır. Bu sayede seçmene önemsendiği, daha yakın olduğu hissi verilerek, bağlılık duygusu güçlendirilmek istenmektedir. Nüfusun oldukça kalabalık olduğu İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana içerikli yukarıdaki afişler bu gruptandır. Oldukça kısa ve sade görünen ancak içerik olarak vurgulu ifadeler yer almaktadır. Türkiye'nin dört büyük şehrinin halkına seslenen afişlerde, yaşadıkları şehirlerin daha modern, daha güzel olması ve yaşam refahının yükselmesini isteyen seçmenlerden DP'ye oy vermesi istenmektedir¹⁸⁰⁰.

Bu afişlerin yanı sıra DP'nin izlediği sanayi ve köy politikasıyla ilgili, ekonomik ve sosyal içerikli mesajların da yer alan başka bazı afişler de kullandığı görülmektedir. Bu afişler; “*Refah, Emniyet, Kalkınma var; sefalet, israf, işsizlik yok. Reyini Demokrat Partiye ver*”, “*Her Köye Su! Her Köye Yol! Her Köye Mektep!*”¹⁸⁰¹, “*27 yılda olmyanı 7 yılda olduran D.P. reyini hak etti*”¹⁸⁰².

Afişler dışında DP'nin propaganda amaçlı bastırdığı diğer bir propaganda malzemesi de broşürler olmuştur. Bu broşürlerden en dikkat çekenini “*D.P. MİLLETLE*

¹⁸⁰⁰ İzmir ile ilgili olan afiş basında alt fonunda bir tarafta viraneyi andıran iki resim, diğer tarafta daha modern ve yaşanabilir gözükten iki resim ve bu resimlerin ortasında afiş sözleri şeklinde yer almıştır. Bakınız. *Demokrat İzmir*, 20 Ekim 1957, s. 1.

¹⁸⁰¹ *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1957, s. 5; *Yeni Asır*, 12 Ekim 1957, s.1, 4; *Yeni Sabah*, 10 Ekim 1957, s. 1; *Akşam*, 10 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁰² *Hürriyet*, 10 Ekim 1957 s. 1; *Akşam*, 10 Ekim 1957, s. 1, 5; *Yeni Sabah*, 10 Ekim 1957, s. 1; *Yeni Asır*, 12 Ekim 1957, s. 1, 4.

BERABERDİR” broşürüdür. 16 sayfadan oluşan broşürün ilk sayfasında arka fonda, önde Sultanahmet camisinin minarelerinin bir kısmı ve daha geride Ayasofya camisinin minarelerinin bazıları, bir fabrika, köprü ve tarla işleyen bir traktör vardır.

“D.P. MİLLETLE BERABERDİR” Broşürünün ilk ve son sayfaları.

Bu resimlerin önünde ise Celal Bayar ve Menderes’in resimleri bulunmaktadır. En önde ise toplumun farklı meslek gruplarından kadın ve erkek, hatta kız ve erkek öğrenci resimleri yer almaktadır. Resimlerin altında “*REFAH, EMNİYET, KALKINMA*” yazmaktadır. Böylece ülkenin farklı alanlarında yaşanan kalkınmalar sayesinde toplumda refah ve emniyetin arttığı, insanların daha mutlu ve huzurlu olduğu, bunun ise DP, yani C. Bayar ve A. Menderes sayesinde olduğu mesajı verilmek istenmektedir. Broşürün iç sayfalarında yıllarca “*anlaşılmaz bir zihniyetle*” ihlal edildiği ileri sürülen dini mekânların tamir edilmesi ve bir kısmının yeniden yapılmasının DP’nin başlıca vazifesi olduğu, tamir ettirilen mekan sayısı ve harcanan para miktarı belirtilmektedir. DP’nin Kıbrıs Meselesi başta olmak üzere dış politikaya verdiği önem; eğitim ve öğretim, yol, sağlık, sanayi, köy ve tarım politikalarının amaçları, yapılan yatırımlar ve harcanan para miktarına dair bilgiler yer almıştır. Türk ordusuna verilen önem, baraj yapımına bağlı olarak artan elektrik üretimi, kömür ve petrol üretiminde yaşanan artış miktarı rakamlarla açıklanmıştır. Broşür, bu bilgilerin ardından yaşanan gelişme ve ilerlemelerin DP sayesinde olduğunu, devamı isteniyorsa DP’ye oy verilmesi gerektiğini işaret eden şu ifadelerle

sona ermektedir: “*Mesut, zengin, kuvvetli, hür ve şerefli bir vatan istiyorsan REYİNİ DEMOKRAT PARTİYE VER.*”¹⁸⁰³

DP ile ilgili bir başka broşür de propaganda döneminin son günü bastırıldığı anlaşılan “*Demokrat Partinin 3 üncü Zaferi*” isimli broşürdür. Toplamda 16 sayfa olan broşürün kapak sayfasında, broşürün adının altında, muhtemelen Mustafa Kemal Atatürk’ün 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkmasından esinlenerek hazırlanmış denizde yüzen bir gemi, önde büyük bir Türk bayrağı ve bayrağın da önünde, baş kısımları gözükken ancak omuz omuza vermiş gibi duran Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes’in resmi vardır. Broşürde 1950 ve 1954 Milletvekili

Demokrat Partinin 3.ncü Zaferi

Genel Seçimleri’nde kazanılan başarılar 1. ve 2. zafer kabul edilmekte, 27 Ekim 1957 tarihinde yapılacak seçimde kazanılacağı iddia edilen başarı da üçüncü zafer olarak görülmekte. Bu yolda Bayar ve Menderes’in birlikte olduğu izlenimi verilmeye çalışılmakta ve DP’nin 1950 yılında 419 milletvekilliği, 1954 yılında 504 milletvekilliği kazandığı fakat 1957 yılında ise 615 milletvekilliğinin tamamını kazanacağı ileri sürülmektedir. Broşürün üçüncü sayfasında da

“*Ölmez Eserler, ile Anılacaktır*” yazısı ve altında bir Atatürk resmi DP’nin Atatürk’ün yolunda yürüdüğü vurgusu vardır. Resmin önünde DP’nin üç önemli ismi Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan ayakta durmaktadır. Resime bakıldığında hemen akla Dörtlü Takrir’de yer alan ve Parti kurucularından olan Fuat Köprülü gelmektedir. Oysa Fuat Köprülü DP’den ayrılmış ve HP’yi desteklemeye başlamıştı. Bu nedenle resmin altında “*İdealist Kurucular*” ibaresi ve bunların DP’nin bölünmez bütünlüğü olduğu belirtilmesi, Fuat Köprülüye yönelik eleştirilerdir. Broşürün dördüncü sayfasından itibaren Parti’nin halka hizmetlerinin anlatıldığı; M. Ali Yalçın tarafından kaleme alınan “*Süleymaniye yeniden doğuyor*”, Tarık Mengü’nün “*Köy Davası*”, Orhan Seyfi Orhon’un “*Hangi Basın Hürriyeti*”,

¹⁸⁰³ Broşürün ilk, ikinci ve son sayfasında cami resimleri yer almaktadır. İkinci sayfada tamir ettirilen, taminine katkı yapılan ve yeni yapılan camilere ilişkin ve harcanan paraya dair rakamlar verilmekte, “*Camilerin, eski eserlerin, anıtların onarılmasını ve yenilerinin yapılmasını istiyorsan reyini D.P. ye ver*” ibaresi yer almaktadır. “*D.P. Milletle beraberdir*” broşürü. Tifdruk Matbaacılık A.Ş., İstanbul 1957.

İstanbul'un imarının anlatıldığı “Allah Yıkanlardan Rız Olun”, yazıları yer almaktadır. Ardından başlık olarak Menderes'in; “Türk Milleti Sevgilisi D.P. yi tekrar iktidara getirecektir” sözünün ve DP'nin ana tüzüğünün yer aldığı broşür de Bayar ve Menderes'in Afyon Çimento Fabrikası açılış töreninde, Menderes'in Erzurum, Kars ve Trabzon mitinglerinde yaptığı konuşmalardan bölümler yer almaktadır. Son bölümde ise bazı kamu iktisadi teşekkülleri ve bunların halka hizmetleri şu ifadelerle döviz şeklinde verilmiştir:

“İller Bankası Susuz Köy Bırakmadı”, “İş Bankası Bankacılığımızdan Örnektir”, “Emekli sandığı Emeklileri Güldürdü”, “Türkiye Emlak Kredi Bankası Şehirler Kurdu”, “Sümerbank Köylümüzü Basmasız Şehirliyi Kumaşsız Bırakmadı”, “SEKA Kağıt Fabrikaları İşletmesi Yeni Tesisleriyle Memleketin kağıt İhtiyacını Karşılatabilen Bir Varlık Haline geldi”, “Şeker Şirketi Memleketimizin Dört Bucağında Fabrikalar kurdu. Her Yeri Şekere Boğdu”, “Ziraat Bankası Köylüyü Kalkındırdı”¹⁸⁰⁴

Muhalef basının önde gelen gazetelerinden Ulus'ta DP tarafından dağıtıldığı ileri sürülen iki afiş yayımlanmıştır. Bu afişlerin ilkinde; “Bazı gıda maddelerinde fazla darlık meydana getirmek için muhalif partiler tarafından bu maddeler toplatılmaktadır. Maksatları halkı sıkıntıya düşürüp Demokrat Parti aleyhine tahrik etmektir. VATANDAŞ DİKKATLİ OL! DEMOKRAT PARTİ” yazmaktadır. Broşürle ilgili yapılan eleştiride bu broşürün DP'nin düştüğü halin göstergesi olduğu vurgulanmıştır. Temel gıda maddelerini, ilaçtan kağıda, kahveye binlerce ürünü muhalifler topladıysa altının gramını 140 liraya kimin çıkarıldığı sorulmuş ve bu maddeleri DP mensupları ve yakınlarının kolaylıkla temin edebildiği iddia edilmiştir.

“Bu yıl en bereketli mahsul yılıdır. Silolarımız tepeleme buğday ile dolu. Partilerin son günlerde ekmek sıkıntısı çekileceğini yaymaları yalandır. İftiradır. İnanma! Bu yılın buğday tahsili 15 milyon tondur. Geçen yıl 11 milyon tondu. Şu halde bu yıl dört milyon ton fazlamız var. Bu kadar çok mahsulünde milletimize bol bol yetip artacağını sen pek ala düşünebilirsin. DEMOKRAT PARTİ!”

yazan diğer broşürle ilgili eleştiride, üretim bu kadar fazla olduysa, neden ekmeğin gramajının düşürüldüğü ve Amerikadan buğday ithal edildiği sorulmuştur¹⁸⁰⁵. Ayrıca muhalif basında, DP tarafından ülkede yaşanan kalkınma hamlelerinin anlatıldığı filmler hazırlatıldığı ancak bu filmlerin parti propagandası içerdiği gerekçesiyle

¹⁸⁰⁴ Nihat Özcan-Tarık Mengü, *Demokrat Partinin 3 üncü Zaferi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1957.

¹⁸⁰⁵ *Ulus*, 1 Ekim 1957, s. 1, 3.

İstanbul İl Seçim Kurulu'nun izin vermediği iddia edilmiştir¹⁸⁰⁶, DP'nin bu filmlerinin afişlerini İstanbul'da Beşiktaş ilçesinin bazı noktalarına astığı ancak CHP'nin itirazı üzerine bunların kaldırıldığı bilgisi basında yer almıştır¹⁸⁰⁷.

DP'nin bastırıldığı afiş ve broşürlerle ilgili muhalefetten bazı iddialar ve eleştiriler gelmiştir. Bu eleştiriler öncelikle broşürlerin bastırıldığı ve Avrupa'dan ithal edilen kağıtların kalitesiyle ilgilidir. Muhalefet yaşanan geçim sıkıntısı ve öğrencilerin yeterli sayıda okul kitabı, defter ve kağıt bulamadığı bir ortamda, iktidarın broşür bastırmak için kaliteli kağıt ithal etmesinin halkı rahatsız ettiğini iddia etmiştir¹⁸⁰⁸. Ayrıca DP afişlerinin yaklaşık 300.000 lirayı bulan parasının Zirai Donatım Kurumu tarafından karşılandığı ileri sürülmüştür. İddiayla ilgili Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından yapılan yazılı açıklamada iddianın asılsız olduğu, 1957 Milletvekili Genel Seçimi'ne ya da Kurum'un faaliyetlerine dönük herhangi bir afiş bastırılmadığı bildirilmiştir¹⁸⁰⁹.

Muhalefetin bir başka eleştirisi de broşürlerin içeriğiyle ilgilidir. "*D.P. Milletle Beraber*" isimli broşürde halkın dini duygu ve inançlarının siyasete alet edildiği iddia edilmiştir. Ayrıca broşürde Türk bayrağının, Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar'ın resimlerinin bulunduğu belirten muhalefet, birçok yerde seçim kurullarına başvurmuş ve broşürün toplatılmasını talep etmiştir¹⁸¹⁰. Antalya İl Seçim Kurulu içerisinde Türk bayrağı ve cami resimleri bulunan DP broşürünün Seçim Kanunu'nun 51. ve 52. maddeleri gereği toplattırılmasına karar vermiştir¹⁸¹¹. Balıkesir ve Kütahya İl Seçim Kurulları da broşürün toplattırılmasına karar verirken¹⁸¹²; Konya'da broşürlerde kanuna aykırı görülmemiştir. Kırıkkale'de İlçe Seçim Kurulu söz konusu broşürlerin toplatılmasına karar veriyse de aynı gün toplanan İl Seçim Kurulu toplatma yasağını kaldırmıştır¹⁸¹³. Ankara İl Seçim Kurulu ise broşür toplattırma yetkisinin kendisine ait olmadığına karar vermiştir¹⁸¹⁴. Dolayısıyla Seçim Kurullarının bir kısmı DP broşürün toplatılmasına karar verirken,

¹⁸⁰⁶ *Ulus*, 6 Ekim 1957, s. 3.

¹⁸⁰⁷ *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1957, s. 1, 5; *Yeni sabah*, 5 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁰⁸ *Ulus*, 16 Ekim 1957, s. 1.

¹⁸⁰⁹ *Ulus*, 30 Eylül-1 Ekim 1957, s. 1.

¹⁸¹⁰ *Türksözü*, 14 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁸¹¹ *Türksözü*, 14 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁸¹² *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1957, s. 1, 3.

¹⁸¹³ *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1957, s. 1, 3.

¹⁸¹⁴ *Ulus*, 16 Ekim 1957, s. 1.

bir kısmı da broşürü kanuna aykırı bulmayarak, dağıtılmasına izin vermemiştir. Bazı Seçim Kurulları ise bu konuda karar vermeye kendini yetkili görmemiştir. Muhalefet yetki tartışması dolayısıyla genel bir toplatma kararı aldramamıştır. Propaganda döneminin sonlarına doğru Yüksek Seçim Kurulu da aldığı bir kararla bu broşürlerin toplattırılması konusunda seçim kurulları değil ceza mahkemelerinin yetkili olduğuna karar vermiştir¹⁸¹⁵. Yalova’da da CHP, DP’nin Seçim Kanunu’na aykırı propaganda yaptığı iddiasıyla İlçe Seçim Kurulu’na şikayette bulunmuştur. İddiaya göre DP’liler tarafından, üzerinde Cumhurbaşkanı Bayar’ın fotoğrafı ve altında “*Bu resmin bedeli tek bir Tanrı selamıdır*” ibaresi yazan resimler her yerde dağıtılmakta, kahvehanelere asılmakta ve kapı altlarından atılmaktaydı. Şikayeti değerlendiren Kurul, CHP’yi haklı bulmuş ve altındaki yazılar kesildikten sonra fotoğrafların dağıtılabileceğine karar vermiştir¹⁸¹⁶.

1957 Milletvekili Genel Seçimi için muhalefet partileri de çok sayıda afiş bastırmıştır¹⁸¹⁷. CHP’nin afişlerinde köylü, çiftçi ve işçi sınıfı önemli bir yer tutmuş

¹⁸¹⁵ *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1957, s. 1, 3.

¹⁸¹⁶ *Ulus*, 18 Ekim 1957, s. 5.

¹⁸¹⁷ CHP afişlerinden bazıları şunlardır: “*Kalkınmanın Manası Bize göre: Bolluk, ucuzluk, rahatlık; Onlara göre: Yokluk, pahalılık, sıkıntıdır*” *Hürriyet*, 13 Ekim; 1957, s. 1; *Türk Dili*, 19, 20 Ekim 1957, s. 1; “*Taahhüt Ediyoruz: 6 ay sonra nisbi temsille seçim!*”. *Hürriyet*, 13 Ekim; 1957, s. 1. CHP 4 Senede Senin Kurduğun Sigortalar 1- Meslek Hastalıkları, 2-İhtiyarlık, 3- Hastalık, 4- Analık. DP’nin 7 Yılda Kurduğu Sigortalar ? *Vatan*, 15 Ekim 1957, s. 4.; “*Mal Yok, Milli Korunma Kanunu Var*”, *Demokrat İzmir*, 9 Ekim 1957, s. 1; *Vatan*, 8 Ekim 1957, s. 1; “*Kuyruk!!!, Kuyruk!!!, Kuyruk!!!, Bu Mu Bolluk?*”, *Vatan*, 8 Ekim 1957, s. 1; “*Köylü Yurttaş Seni Aldatanlara Rey Verme. C.H.P.nin Özü, Sözü, Birdir*”. *Türk Dili*, 22 Ekim 1957, s. 4; “*Altı Ok Ata’nın Emaneti, CHP O Emanetin Bekçisidir*” *Ulus*, 9 Ekim 1957, s. 1; “*Ne Yazık ki Traktörü Öküzle Çekiyoruz!*” *Demokrat İzmir*, 9 Ekim 1957, s. 1; “*Yoklara Son*” *Ulus*, 9 Ekim 1957, s. 1; “*Türk Kadını: Çarşığı, Mutfağı Sen Daha İyi Bilirsin, Seni Darlığa Düşüren DP’ye Oy Verme afişi*”. *Vatan*, 15 Ekim 1957, s. 4; “*Kuyruk, Kuyruk, Kuyruk... Bu Mu Bolluk*”. *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1957, s. 1; “*Adam Kayırmaya, Hırsızlıklara, Kötü İdareye, Gelişi Güzel İşlere, Dalkavuk Radyoya Paydos*”. *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1957, s. 1. “*Partizan yönetime son*”, “*Öğretmen var okul yok*”, “*Muhalefeti koruyacağız*”, “*İlaç yok*”, “*İşçinin ücreti ancak bir süpürgeye yetiyor!*”, *Karpat, a.g.e.*, s. 112; Diğer muhalefet partileri de afişler bastırdı. CMP: “*Celal Bayar 1948’de demişti ki: Eğer, Yarın DP iktidara geldiği takdirde vaatlerini yerine getirmezse ve siz onu alaşağı etmezseniz milli vazifenizi yerine getirmemiş olursunuz. Vatandaş! Milli Vazifeni Yerine Getir.*” *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1957, s. 1; *Vatan*, 8 Ekim 1957, s. 1; *Demokrat İzmir*, 9 Ekim 1957, s. 1; “*Keyfi idareye son, Pahalılığa son, Haksızlığa son ve D.P. İktidarına son. Reyini Cumhuriyetçi Millet Partisine Ver.*”, *Vatan*, 3 Ekim 1957, s. 1; *Demokrat İzmir*, 9 Ekim 1957, s. 1; “*Halkın sözü hakkın sözüdür. Vatandaş diyor ki: Bu seçimde mutlaka C.M.P.yi deneyeceğim.*” *Vatan*, 3 Ekim 1957, s. 1; “*Vatandaş! Denenmişleri Deneme*”. *Yeni Sabah*, 8 Ekim 1957, s. 1; *Demokrat İzmir*, 9 Ekim 1957, s. 1; HP: “*Adı Demokrat, bayrağı istibdat, korkusu hakikat, sonu milletten TOKAT!*” *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1957, s. 1; *Vatan*, 9 Ekim 1957, s. 1; “*Basın özgürlüğünü yok edenler bedelini sandıkta ödeyecekler*”, “*Köylere oy için değil halk için gideceğiz*”, “*Gerçeklerden kaçıp despotizme sığınan DP’lilere halkın tokadı inecektir*”. *Karpat, a.g.e.*, s. 112; 1950 Altın-40 lira, Buğday-20 kuruş; 1957 Altın-140 lira, Buğday-40 kuruş *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1957, s. 1; *Demokrat İzmir*, 9 Ekim 1957, s. 1; “*Milli korunma Kanunu dediler, milli kurutma yaptılar*”, “*Hırsızla uğursuzun belası ispat hakkıdır*”, “*Evvvela öküzünü 3 liraya nallattırken şimdi 15 liraya nallatıyorsun*”. *Vatan*, 2 Ekim 1957, s. 1; *Akşam*, 2 Ekim 1957, s. 1

ve bunları etkilemeye dönük söylemler, afişler yoluyla görsel malzemeye de yansıtılmış ve DP'nin 1950 öncesindeki vaatlerini yerine getirmediği vurgulanmıştır. Diğer afişlerde de DP'nin uyguladığı ekonomik kalkınma programının başarısız olduğunu, yoklukların, hayat pahalılığının ve kuyrukların arttığı, temel gıda mallarını bulmada bile sıkıntı yaşandığı savunulmuştur. CHP'nin iktidara gelmesi durumunda ise bu sıkıntıların ortadan kalkacağı, bolluk, ucuzluk ve rahatlığın yaşanacağı vaat edilmiştir¹⁸¹⁸. Bu afişlerden hafızalarda en fazla iz bırakanlar arasında “*Kahve Gitti Adı Kaldı Yadigâr*” afişi yer almaktadır¹⁸¹⁹. Afişte 1950’li yılların ikinci yarısında Türkiye’de yaşanan kahve darlığına dikkat çekilmektedir. Türkiye’de 1955 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle pekçok üründe olduğu gibi kahve temininde de sıkıntı yaşanmaya başlamıştır. Kahve ithalatının kısıtlandığı, tüketiminin İstanbul’da karneye bağlandığı bu dönem de nohut kahvesi denenmişse de kabul görmemiştir¹⁸²⁰. Muhalefet, DP iktidarında ekonominin içinde bulunduğu durumun göstergesi olması amacıyla, kahve sıkıntısını çarpıcı bir örnek olarak afişlerinde kullanmıştır. Bu yolla DP’nin ekonomik başarı söylemlerinin gerçekçi olmadığını ispatlamaya çalışılmıştır.

CHP’nin hazırladığı broşürler çoğunlukla seçmene değil partililere yöneliktir. Broşürler Parti’nin iktidar olması durumunda yapacağı vaatler yerine; parti mensupları ve sandık görevlilerinin propaganda sürecinde ve seçim günü dikkat etmesi gereken konularla ilgilidir. “*Seçmen Kütüklerinin Gözden Geçirilmesi Hakkında Genelge*”¹⁸²¹, “*Seçim Kanununun Tatbikatı sırasında Partililerin Dikkat Edeceği Hususlar*”¹⁸²², “*CHP, Sandık Kurullarında Bulunacak Müşahitlerin Dikkat*

¹⁸¹⁸ CHP’nin afişleri için bkz. Milli Kütüphane Arşivi.

¹⁸¹⁹ *Vatan*, 15 Ekim 1957, s. 4; CHP’nin kahve bulmakta sıkıntı yaşandığına dair eleştirileri ve “Kahve gitti, Adı kaldı yadigar” yazılı afişlerle propaganda yapmaları karşısında, Menderes, “*Kahve getirmek kolay ama o zaman bu tesisler olmazdı. Bize lazım olan kahve değil. Varsın onlar bir miktar kahve için bir iktisadi sistemi kötülerinler. Böylece hüsrana uğrayacaklardır... Kahve ithalatımız senede 15 milyon lira tutmaktadır. Daha olmazsa bir liman yapmaktan vazgeçer, 5 senelik kahve getiririz. Fakat bize göre liman bu millete daha lazımdır. Fakat süratli gidişimize bakarak bunları mazur görmeniz lazım...*” sözleriyle ceyap vermiş ve yaşanan sıkıntının geçici olduğunu savunmuştur. *Akşam*, 21 Ekim 1957, s. 5; Kahve ile ilgili afiş için bkz... Kahve sıkıntısını gidermek için çözüm arayışları çerçevesinde sıhhat Vekaleti’nin raporu üzerine soya fasülyesi un haline getirilerek kahve olarak kullanılmıştır. *Yeni Asır*, 17 Haziran 1957, s. 1, 3.

¹⁸²⁰ Mehmet Öznur Alkan, “Seçim Afişleri, Parti Amblemleri ve Demokrasi Tarihimize Dair Notlar” *Birikim*, sayı: 313, İstanbul 2015, s. 105.

¹⁸²¹ CHP, *Seçmen Kütüklerinin Gözden Geçirilmesi Hakkında Genelge*, Güzel İstanbul Matbaası Ankara 1957.

¹⁸²² CHP Kadıköy İlçe İdare Kurulu Başkanlığı, *Seçim Kanunu Tatbikatında ve Seçim Sirasında Partililerin Dikkat Edeceği Hususlar*, A. Pavlopulos Basımevi, İstanbul 1957.

*Edecekleri Hususlara Dair Broşür*¹⁸²³ CHP'nin bu düşünceyle hazırlattığı broşürlerdir. Bu broşürlerde iktidarın hile yapmaya çalıştığı, seçmen kütüklerinin kasıtlı olarak hatalı hazırlatıldığı, bazı vatandaşların oy kullanma hakkından mahrum bırakıldığı iddia edilmiş, partililerden bu vatandaşlara yardım etmeleri istenmiştir. Seçim günü yaşanabilecek olumsuzluklar, mağduriyetler ve hilelerin önlenmesine çalışılmıştır.

3.3.6. Yurt Gezileri ve Mitingler

1957 Milletvekili Genel Seçimi hem iktidar hem de muhalefetin düzenlediği mitinglerde büyük kalabalıklar topladığı bir seçim olmuştur. Başta Celal Bayar ve Adnan Menderes olmak üzere, DP'li konuşmacılar Anadolu'nun dört bir yanını dolaşmaya başlamış ve halka hitap etmiş¹⁸²⁴, gittikleri yerlerde “Yaşa”, “Varol”, “Varol Menderes”, “Hürriyet Kahramanı” gibi sloganlarla ve sevgi gösterileriyle karşılanmışlardır¹⁸²⁵. Afişler ve broşürlerdeki ifadeler dışında, mitinglerde veya benzer siyasi toplantılarda DP'lileri karşılamaya gelenlerin ellerindeki dövizlerde yazan sloganlardan bazıları da şunlardır: “*Temel atma varken, laf atmağa paydos*”, “*Çarık yerine çizme giyiyoruz*”, “*Yol parasını almıyoruz, yol yapıyoruz*”, “*Fasulyeden meded uman zihniyet, mağlubiyeti peşinen kabul etmiştir*”, “*Kahve, peynir dillerinde, akılları hep midelerinde*”, “*Dünya hayran eserine, can kurban Menderesime*”, “*C.H.P. teşkilatının tamamına Adnan Menderes bedel*”, “*Palavra istemez, Kıbrıs 12 adaya benzemez*”¹⁸²⁶. “*Sayende 3 saatte 300 kilometre gidiyoruz*”, “*Yollar Kralı Menderes hoş geldin*”, “*Türk şoförü emrinde ve hizmetindedir.*”¹⁸²⁷

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1957 Haziran'ının başında yaklaşık 10 gün sürecek bir yurt gezisine çıkmıştır. 3 Haziran'da Eskişehir'den başladığı gezisinde Kütahya,

¹⁸²³ CHP İzmir İl Başkanlığı, Sandık Kurullarında Bulunacak Müşahitlerin Dikkat Edecekleri Hususlara Dair Broşür, İstiklâl Matbaası, İzmir 1957.

¹⁸²⁴ Propaganda konuşmalarıyla halkı en fazla etkileyenlerden biri de Adnan Menderes'tir. Akıcı ve etkileyici konuşmasıyla pek çok kararsız seçmeni ikna etmektedir. Menderes, halkın kolay anlayabileceği seviyede, Celal Bayar'ın ağırbaşlı ve gerçeklerden örnekler veren konuşmalarını tamamlayarak daha etkili olmalarını sağlarken; CHP lideri İnönü'nün kısa, özlü, düzgün ama çokşusuz tarzındaki konuşmalarıyla daha çok aydın kesime dönüktür. Karpat, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁸²⁵ *Yeni Asır*, 14 ve 15 Ekim 1957, s. 1, 3; *Zafer*, 15, 17 ve 18 Ekim 1957, s. 1.

¹⁸²⁶ *Cumhuriyet*, 17-21 Ekim 1957, s. 1, 5; 12 Temmuz 1957 tarihinde İstanbul'da Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü ile Amerikan Haberler Merkezi tarafından Türkiye'deki kalkınma faaliyetleriyle ilgili bir tren sergi açılmıştır. 10 yıl içerisinde Amerikan yardımlarıyla yapılmış eserlerin siyah beyaz resimlerinin yer aldığı ve 21 Eylül 1957'ye kadar 48 ili dolaşması planlanan sergi ile ilgili propaganda amaçlı olduğu yolunda herhangi bir şikayete rastlanmamıştır.¹⁸²⁶ *Zafer*, 13 Temmuz 1957, s. 1, 4.

¹⁸²⁷ *Zafer*, 23 Ekim 1957, s. 1, 4.

Gediz, Simav, İzmir, Salihli, Turgutlu, Mustafa Kemal Paşa, Bergama, Aydın, Nazilli, Tire, Bayındır, Ödemiş, Afyon ve Konya’da incelemelerde bulunduktan sonra 14 Haziran’da Ankara’ya dönmüştür. Gittiği yerlerde bazı açılışlar gerçekleştirmiş, barajlardan askeri tesislere kadar pekçok yerde incelemelerde bulunmuş ve seçime dönük siyasi açıklamalar yapmıştır¹⁸²⁸. DP lideri Adnan Menderes ise seçimden önceki 11 günde 17 ilde 51 konuşma yapmıştır¹⁸²⁹. Afyon Çimento fabrikası’nın açılışından sonra önce Karadeniz, sonra da Ege bölgesini dolaşmış, gittiği yerlerde temel atma ve açılış törenlerine katılmıştır. Oldukça dinamik bir profil çizen ve konuşmalarında daha çok İnönü’yü eleştiren Adnan Menderes, yaklaşık 5045 km yol katetmiştir¹⁸³⁰. Afyon, Erzurum, Kars, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Amasya, Elazığ, Kayseri, İzmir, Manisa, İstanbul, Ankara, Adana illerinde mitinge katılmıştır. DP mitingleri sadece Celal Bayar ve Adnan Menderes ile sınırlı kalmamış; Ziraat Vekili Esat Budakoğlu, Balıkesir; Meclis Başkanı Refik Koraltan, Adana, Tarsus, Mersin, Erdemli, İskenderun, Hatay, İzmit, Sivas, Divriği, Tokat, Turhal; Devlet Vekili Namık Gedik, Malatya, İzmir-Buca; Devlet Vekili Celal Yardımcı, Ağrı, Doğubeyazıt, Çanakkale; Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Çanakkale, Gelibolu ve Eceabat; Emin Kalafat; Çanakkale, Gelibolu ve Eceabat, Maliye Vekili Hasan Polatkan; Kadirli, Ceyhan, Eskişehir; Tevfik İleri, Samsun; Mümtaz Tarhan, Kırıkkale ve Elmadağ; Devlet Vekili Cemil Mengü’de Ordu’da seçmene seslenmiştir¹⁸³¹.

Meclis’te seçimin yenilenmesi kararı alındıktan sonra seçim turuna Celal Bayar, Isparta’dan; Adnan Menderes, Erzurum’dan başlamıştır. Isparta’da konuşan Celal Bayar da ülkenin gelişmesini önlemeye çalışan ve en hafif tabirle “*ukalalar*” diye nitelediği insanlar olduğunu ve bunların yeni çimento fabrikaları kurmaya başladıklarında “*bu kadar fazla çimentoya ne lüzum var*” diye karşı çıktıklarını belirtmiştir. Oysa 7 yılda çimento üretimini 300 bin tondan 1 milyon 300 bin tona çıkardıkları halde, üretimin ihtiyacı karşılamaya yetmediğini, bu insanların da Türkiye’nin ilerlemesini köstekleyenler olduğunu savunmuştur¹⁸³².

¹⁸²⁸ “Yaptıklarımız bir başlangıçtır. Yapılanlar, memleketin hayatına ışık saçacaktır.” *Yeni Asır*, 3-14 Haziran 1957, s. 1, 3.

¹⁸²⁹ *Milliyet*, 23 Ekim 1957, s. 1.

¹⁸³⁰ *Akşam*, 23 Ekim 1957, s. 1, 5;

¹⁸³¹ *Zafer*, 22 Eylül- 23 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁸³² *İkdam Gece Postası*, 13 Ekim 1957, s. 1, 5; *Havadis*, 13 Ekim 1957, s. 1, 5.

Adnan Menderes, 12 Ekim 1957’de uçakla geldiği Erzurum’da Belediye meydanında halka hitap etmiştir. Birgün önce Afyon’da konuştuğunu ancak bunu bir seçim konuşması olarak görmediğini belirten Başbakan Menderes; *“Onun için, eğer tabiri uygun bulursanız, seçim kampanyasına bugün burada, Erzurumda başlıyorum. 1954 seçim kampanyasına da gene Erzurumda başlamıştım. Bunu falihayır telakki ederim”* sözleriyle DP’nin 1957 Milletvekili Genel Seçimi için propaganda çalışmalarını resmen başlatmış ve İnönü’nün Trabzondaki konuşmasına yanıt vermiştir. İktidar olduklarında ülkeyi yarı açlığa ve çıplaklığa sürükleyen, ülkenin geleceğine hizmet edecek teşebbüslere girişmekten korkanların şimdi ülkede büyük bir kalkınma heyecanı yaşanırken, ülkede ekonomik bir krizin olduğunu nasıl söyleyebildiklerini anlamadığını söylemiştir¹⁸³³. Erzurum’da kurulmakta olan üniversite ve Tortum şelalesinden enerji üretiminde yararlanma çalışmalarının hızla ilerlediğini ve ancak biraz zaman gerektiğini belirtmiştir. Muhalefetin siyasi ve iktisadi kriz olduğunu ileri sürdüğünü fakat bunların doğru olmadığını iddia eden Menderes’e göre *“muhalefet ağzına geleni söylemektedir.”* Menderes, eğer bir kriz varsa bunun sorumlusunun, 27 yıllık iktidarlarında iktisadi alandaki bütün yatırım masraflarından kaçan ve kendi yağı ile kavrulma anlayışa sahip olan CHP ve İnönü olduğunu savunmuştur¹⁸³⁴.

Gelecekte daha büyük ekonomik kriz yaşanacağı için DP’nin seçimi öne aldığı iddialarına karşı çıkan Menderes, seçimin daha erken bir tarihe alınmasını şu sözlerle açıklamıştır: *“Seçimleri niçin öne aldık? Çünkü böylesine bir muhalefet karşısında çalışmanın imkanı yoktu. Rejim buhranı, rejim buhranı diye mütemadiyen hırçınlaşan ve muhalefeti soysuzlaştırmağa yol alan gidişe karşı hakikati göstermek lazımdı.”* Muhalefetin istibdat olduğu şeklindeki iddialarına cevap veren Menderes; *“İstibdat istibdad diyorlar, serbest seçimde istibdad, su ile ateş gibidir. Bir arada bulunamaz. Serbest seçim karşısında istibdad iddiası sadece eski diktatörlerin uydurdukları yalan ve efsaneden ibarettir”* demiştir. Muhalefetin pahalılıktan söz ettiğini ancak bunu nasıl gidereceklerini ortaya koymadıklarını belirten Menderes; *“Ucuzlatmaya buğdaydan mı, etten mi hangisinden başlayacaklar? Devlet*

¹⁸³³ *İkdam Gece Postası*, 13 Ekim 1957, s. 1, 5; DP Çankaya Kadınlar Kolu’nun Gölbaşı’nda düzenlediği toplantıya katılan Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan, CHP için *“Hortlak”* tabirini kullanmıştır. HP liderlerini *“Karga”*ya benzetirken; yaşanan ekonomik sıkıntıları *“Doğum sancuları”* olarak nitelemiştir. *Cumhuriyet*, 13 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸³⁴ *Akşam*, 13 Ekim 1957, s. 1, 5; *Zafer*, 13 Ekim 1957, s. 1, 4.

memurlarının maaşlarını düşürmek suretiyle mi işe girişecekler?” diye sormuştur. CHP döneminde ki ülkenin durumu ve DP iktidarında ülkenin geldiği noktaya ait rakamlar vererek, Türkiye’de ekonomik kriz olmadığını anlatmıştır¹⁸³⁵.

Erzurum’dan sonra Kars’a gelen Menderes, halkın yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır. Yaptığı konuşmada daha önce Kars’a gelemediği için vatandaşlardan özür dilemiş, gösterilen ilgi ve sevgiden dolayı vatandaşlara teşekkür etmiştir. Kars milletvekillerinin muhalafetten olmasına dikkat çekmiş ve milletvekillerinin Kars’a daha fazla hizmet götürülmesi adına şimdiye kadar hükümetten hiçbir talepte bulunmadığını söylemiştir. Bu davranışın altında yatan sebebin Kars’ı geri bıraktırmak ve halkı DP iktidarından uzaklaştırarak, milletvekilliğini sürdürmek düşüncesinden kaynaklandığını savunmuştur. Ancak halkın sevgisinden dolayı Kars’a hak ettiği hizmeti sunacaklarını söyleyen Menderes, DP iktidarının bir istibdat idaresi olduğu ve ülkeyi ekonomik felakete sürüklediğine dair propagandaya karşı vatandaşların uyanık olmalarını istemiş ve gösterilen ilgiye tekrar teşekkür ederek konuşmasını tamamlamıştır¹⁸³⁶.

Trabzon’da aynı gün, aynı saat ve aynı yerde DP ve HP mitingi vardı. Seslerin karışması üzerine Menderes, konuşmasına Belediye Meydanı’na devam etmiştir¹⁸³⁷. İnönü’nün birkaç gün önce Trabzonda konuştuğunu, siyasi ve ekonomik kriz olduğu, bu yüzden iktidarın seçimleri öne aldığı şeklindeki iddialarına cevap veren Menderes’e göre eğer İnönü’nün iddiaları doğru, işler kötüye gidiyor olsaydı, iktidar ülkeyi erken seçime götürmez, seçimleri zamanında yapardı. Bu sırada da yapılmakta olan yollar tamamlanır, yatırımların olumlu etkileri görülür ve DP daha başarılı bir şekilde milletin huzuruna çıkardı¹⁸³⁸. “İsmet Paşa buhran vardır, diyor. Buhran İsmet Paşanın kendi kafasındadır. Asya gripi gibi Malta humması gibi bir nevi hastalığa müpteladır. O hastalığı adı ‘daüliktidar’ yani iktidar hastalığıdır” diyen Menderes’ göre İnönü’nün ekonomik kriz sözlerinin yeni değildir. “İkiyüzlüdür demiyorum. Fakat iki sözlüdür. İktidarda iken başka, iktidardan ayrıldıktan sonra başka, birbirine zıt iki ayrı hüviyeti olan bir şahsiyettir” şeklinde tarif ettiği İnönü,

¹⁸³⁵ Zafer, 13 Ekim 1957, s. 1, 4; Havadis, 12 Ekim 1957, s. 5.

¹⁸³⁶ Zafer, 13 Ekim 1957, s. 1, 4; Hürriyet, 13 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸³⁷ Cumhuriyet, 14 Ekim 1957, s. 1, 5.; İkdâm Gece Postası, 14 Ekim 1957, s. 1, 5; Ankara’nın Kalecik ilçesi de aynı gün hem de CHP, CMP ve HP’nin mitingine ev sahipliği yapmıştır. Hürriyet, 30 Eylül 1957, s. 1.

¹⁸³⁸ Zafer, 14 Ekim 1957, s. 1, 4; Akşam, 14 Ekim 1957, s. 1, 5;

iktidardan düştüğünden beri iktidara karşı soğuk savaş başlatmıştı. Yıllardır devam eden bu fitneye son vermek gerekirdi. CHP'liler, siyasi ve ekonomik kriz var diyerek ülkeyi saran bu tür fitneleri sürdürüyorlar, “Türkiye’yi dışarıya jurnal etmekte, her türlü fenalığı göstermekte tereddüt göstermiyorlardı”. Bu durumda “Bu fitneyi önlemek için” yapılması gereken şey, seçimleri bir yıl erken almak¹⁸³⁹.

İktidara geldikten birkaç ay sonra CHP'nin haksız ve acımasız suçlamalarına maruz kaldıklarını belirten Menderes'e göre İnönü iktidarda iken başka iktidarı kaybettikten sonra başka konuşmaktaydı ve iftiraya, yalana dayanan propaganda anlayışını benimsemiştir. “İnönü kindardır. İktidardan düşmesini bir türlü affetmemiştir. Bugün elinde yaptıkları ile övünebilmek veya bizim yaptıklarımızı inkâr edebilmek imkânı mevcut olmadığı halde, propagandayı sadece bir tahrik silahı olarak kullanmakta” diyen Menderes'e göre İnönü; propagandayla yıkılmayacak kale olmadığına inanmaktadır. Bunu İnönü'nün şu sözlerinde görmek mümkündür:

“Bilirsiniz ki propaganda bu asrın başlıca silahlarından... Propaganda eğer müsait saha bulursa bir memleketinde bir millette yıkılmayacak zannolunan en kuvvetli bir binayı dahi yıkabilir... Eğer bir cemiyetin hayatını mutlaka fena görmek ve göstermek isteniyorsa onun her muvaffakiyetini işini her taraftan veya eksik taraflardan göstermek mümkündür. Ne kadar şuurulu ve anlayışlı olursa olsun hiçbir millet... daimi bir propagandanın tesirine tahammül edemez.”

İnönü'nün siyasi ve ekonomik kriz sözlerinin bu çerçevede değerlendirilmesi gerekirdi. “Türk milleti bugün şuurulu bir istikbalin yolundadır. Önümüzdeki aylarda muazzam eserlerin idraki mümkün ve daha büyüklerine başlamak da mukâdderdir” diyen Menderes, hükümetin icraatlarına ve kalkınmaya dair bilgiler vermiştir. DP iktidarının, kendinden önceki dönemde ülkede oluşmuş sanayiye 7 yılda 5 katına çıkarmıştı. Muhalefet bu rakamlara laf kalabalığı diyerek işin içinden sıyrılmaya çalışmaktadır. Çünkü bu rakamlara verilecek cevapları yoktur. Bu rakamlar hem CHP devrindeki tembelliği ve verimsizliği, hem de DP iktidarındaki kalkınmayı ve akıllara durgunluk verecek eserleri

¹⁸³⁹ İkdâm Gece Postası, 14 Ekim 1957, s. 1, 5; Havadis, 14 Ekim 1957, s. 1, 4; Zafer, 14 Ekim 1957, s. 1, 4; Balıkesir’de konuşan HP Genel Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, erken seçim kararının gerekçesine şu sözlerle tepki göstermiştir: “Onların boş adamları, bu muhalefet çalışmaz diye seçimleri öne aldıklarını söylüyorlar. Bu sözleri ile muhalefetsiz bir meclise sahip olmalı ve diktatörlüğe bir gün önce varmak istediklerini açıklamış oluyorlar. 27 Ekim’de bu memleketi zalimlerin elinden, bu memleketi ihya edenlerin elinden kurtaracağız”, Akşam, 15 Ekim 1957, s. 1, 5.

kanıtlamaktadır. Sözlerinin arkasında olduğunu savunan Menderes, muhalefete şu sözlerle meydan okumuştur: *“Bu rakamlar yalansa söylesinler. Fakat söyleyemezler çünkü rakamlar şamar gibi yüzlerine çarpmaktadır. Biz, Türk milletinin izanında hakikatleri çözmeye hususunda eminiz.”*¹⁸⁴⁰

13 Ekim 1957’de Antalya’da bir elektrik santralının açılış töreniyle verem hastanesi ve ilaçlı tohum fabrikasının temel atma törenlerine katılan Celal Bayar, Belediye meydanında halka da hitap etmiş ve konuşmasında öncelikle Kıbrıs sorunu üzerinde durmuştur. Kıbrıs meselesinin milli bir dava olduğunu, orada yüzyıllardır yüzbinlerce Türk’ün yaşamış ve hâlâ yaşamakta olduğunu söylemiştir. Kıbrıs’ın Türkiye için milli, tarihi, askeri ve stratejik öneme sahip olduğunu vurgulayan Bayar, bu kadar önemli bir konunun iç politikaya alet edilmesini istemediği için bu konuda şimdiye kadar çok fazla konuşmadığını ancak muhalefetin bu konuyu seçim propagandası yaptığı için konuşma ihtiyacı duyduğunu ifade etmiştir¹⁸⁴¹. *“Kıbrıs asırlarca hâkimiyetimiz altında kalmış bizim öz malımızdır”* diyen¹⁸⁴² ve CHP’nin geçmişte yanlış politikalar izlediğini iddia eden Bayar; *“İkinci Cihan Harbinden sonra şu karşınızdaki Oniki Ada sessizce başkalarına intikal etti. O vakit iktidar buna ses çıkarmadı. Eğer bizde böyle bir politikaya devam etseydik... Kıbrıs şimdiye kadar, diğer adalar gibi çoktan Yunanistan tarafından ilhak edilirdi”* demiştir. Türk milletinin haklarını korumada hiçbir şeyden çekinmediklerini ve küçük oyunlara umut bağlamadıklarını dolayısıyla da hem iç hem de dış meselelerde güzel sonuçlar aldıklarını savunmuştur¹⁸⁴³.

13 Ekim 1957’de TBMM Başkanı Refik Koraltan, Çukurova’da propaganda çalışmalarını sürdürmüştür. Adana’da yaptığı konuşmada, CHP iktidarında halkın büyük acılar çektiğini, 1946 ve 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde milli iradeye karşı baskılar yapıldığını ve birtakım hilelerle sandığı müdahale edilmek istendiğini söylemiştir. Fakat o gün bunu yapanların bugün demokrasiden söz etmekte olduğunu ve rejim buhranı olduğunu iddia ederek millete saygısızlık yaptıklarını savunmuştur. Koraltan;

¹⁸⁴⁰ *Zafer*, 14 Ekim 1957, s. 1, 4; *Havadis*, 12 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁴¹ *Akşam*, 14 Ekim 1957, s. 1, 5; *Zafer*, 14 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁴² *Hürriyet*, 14 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁴³ *Zafer*, 14 Ekim 1957, s. 1, 4; *Havadis*, 14 Ekim 1957, s. 1, 3.

“Onlar hâlâ bu asil milletin aklıselimi ile hakikatle, hafızası ve duygularımızla, nezih düşüncelerimizle alay ediyorlar. Hâlâ milletimizi bilmiyorlar. O mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler... 1946 ve 1950’de her şeye rağmen iktidarda kalmak için hiçbir şeyden çekinmeyenler bugün haysiyet duygusuna hürmet etsinler”

sözleriyle yaklaşmakta olan seçimlerin önemine dikkat çekmiş ve partili, partisiz tüm seçmenlere bir çağrı da bulunmuştur: *“Eserlerimiz ortadadır. Vicdani muhasebenizi yapınız ve reylerinizi istediğinize veriniz.”*¹⁸⁴⁴

14 Ekim 1957 Salı günü Rize’de vatandaşlara seslenen Başbakan Menderes, CHP’nin İstanbul Kongresi’nde; *“Demokrat Parti bize ne gibi işler yaptığını söylesin bizde bunların yeterli olup olmadığını söyleyelim”* şeklinde bir çağrı yapıldığı için kendisinden önce kürsüye gelen Maliye Bakanı Hasan Polatkan’ın rakamlara dayalı bilgiler verdiğini belirtmiştir. Ülkede Osmanlı devrinden 1950’ye kadar yapılan sanayi tesislerinin sayısının DP iktidarında beş kat arttığını belirten Menderes, kayıtlara göre konuştukları için muhalefetin bunları yalanlayamadığını söylemiştir. Vatandaşlardan DP iktidarının icraatlarını değerlendirirken 3 noktaya dikkat etmelerini istemiştir. Birincisi, DP’nin yedi yıldır iktidarda olduğudur. İnsan hayatında yedi yıl önemli ancak millet hayatında bu süre uzun sayılmazdı. İkincisi, hergün yeni yeni eserler milletin hizmetine girmekte, yüzlercesi, binlercesi hizmete girmeye hazırlanmaktaydı. Millet bunun rahatlığını, faydasını ileride görecekti. Üçüncüsü, iktidara geldiklerinde 1 milyar 300 milyon liralık, büyük kısmı ordunun ihtiyaçlarına ve memur maaşlarına giden, yatırım için çok fazla paranın kalmadığı bir bütçe devraldıklarıydı. Bir süre yatırıma daha fazla para ayrılması için beklemek zorunda kalmışlardı ve yedi yıl buna göre değerlendirilmeliydi. Menderes halktan seçimlerde destek almaları halinde gelecek yıl 5 milyar liralık bir bütçe oluşturmayı öngördüklerini söylemiştir. DP’nin hizmetlerini bir kartopuna benzetmiş ve her geçen gün bu kartopunun büyüdüğünü, kısa zamanda tüm ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak büyüklüğe ulaşacağını söylemiştir. Rize halkına çay alım fiyatlarının 220 kuruştan 250 kuruşa çıkacağı ve paraların zamanında ödeneceği müjdesini veren Menderes, seçimlere gidilirken halkın karşısına yapabileceklerinin en iyisini yapmış

¹⁸⁴⁴ BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.; Zafer, 14 Ekim 1957, s. 1, 2. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek’de yaklaşmakta olan seçimini CHP Kurultayında şu sözlerle vurgulamıştır: *“Önümüzdeki seçim alelade bir seçim değildir. Bu istiklal mücadelesi gibi bir savaş seçimidir.” Cumhuriyet*, 12 Eylül 1957, s. 1, 5; Gazeteci Ahmet Emin Yalman’a göre de yaklaşmakta olan seçim özgürlük ve modernleşme uğrunda, en az Çanakkale Savaşı ve Kurtuluş Savaşı kadar önemli bir ulusal mücadeledir. Karpat, a.g.e., s. 100.

olmanın huzuruyla ve ak bir alınlı çıktıklarını söylemiştir. Konuşmasının son bölümünde Kıbrıs konusuna değinmiş ve Kıbrıslı Türklerin kendi bayrağı altında yaşaması ve Türkiye'nin güvenliği için Ada'nın Anadolu'ya bakan kısmında Türk bayrağının dalgalanması düşüncelerinde kararlı olduklarını vurgulamıştır¹⁸⁴⁵.

15 Ekim 1957'de Giresun'da miting yapan ve halkın yoğun sevinç gösterisiyle karşılanan Başbakan Menderes, yaptığı propaganda konuşmasında daha önceki mitinglerinde dile getirdiği bütçe artışı, ekonomik kalkınma, çimento üretiminde artış gibi konulara değinmiş, 1950 ile 1957 yıllarını kıyaslamış ve seçimin yaklaştığını hatırlatmıştır. Muhalefetin DP iktidarına yönelik eleştirilerine ise şu cümlelerle cevap vermiştir: *Ömrünün hiçbir devrinde, bir tek gün dahi vatandaşın serbest rey ile idare başına gelmemiş olan ve ilk serbest seçim yapıldığı gün de işbaşından derhal uzaklaştırılan İsmet Paşa, o zaman milletin iflasa mahkum ettiği kadro ile bugün tekrar karşımızdadır.*” Beyannamelerinde matbuat hürriyetinden bahseden CHP'nin bugünkü vaatlerinin inandırıcılıktan uzak olduğunu ileri sürmüş ve sormuştur: *“Telefonla verdikleri bir emirle bir günde beş gazeteyi birden kapatanlar mı matbuat hürriyetini genişletecekler? Sanki demokrasiyi bu memlekete onlar getirmişler de biz yok etmişiz. Bu milletle alay etmek değil de nedir?”* Konuşmasının ardında Ordu ve Samsun'a doğru hareket etmiştir¹⁸⁴⁶.

16 Ekim 1957'de Gaziantep'e gelen Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a halk yoğun ilgi göstermiştir. Yaptığı propaganda konuşmasında, kendini millete hizmet etmeye adanmış insanların hayatında tek bir mükâfat olduğunu, onun da milletin itimadına ve muhabbetine mazhar olmak olduğunu söyleyen Bayar, Antep halkından gördüğü sevgi ve muhabbetin hayatının en büyük mükâfatı olduğunu belirtmiştir. Seçim için gelmediğini ancak milletin hayatında oldukça önemli bir etkisi olan böyle bir zamanda halkın arasında bulunmaktan duyduğu mutluluğu anlatmıştır. Bayar'a göre Antep'in tarihte ayrı bir yeri vardır. *“Türk esir olmaz. Türk ancak şerefi ile yaşar”* sözünün en şanlı kanıtlarından ve *“Türk'ün hürriyeti, istiklali ve milli hakimiyeti*

¹⁸⁴⁵ Zafer, 15 Ekim 1957, s. 1, 4; Havadis, 15 Ekim 1957, s. 1, 5; 14 Ekim 1957'de Mersin'de konuşan Refik Koraltan; *“Daha dün demek kadar yakın bir geçmişte envai çeşit tazyik altında inim inim inleyen, karakollara götürülüp sabahlara kadar dövülen, 18 saatlik mesafeden 'Arslan Köy'den eli kelepçeli, bir gün evvel ana olmuş, lohusa olmuş bir Türk anası çocuğunu sırtına vurarak, yalın ayak, başı kabak yürütenler, yüce ruhlu, hürriyet aşığı vatandaşlarımızın bugün karşısına çıkıp hürriyetten, demokrasiden, rejimden bahsediyorlar ve sizin yaratacağınız bu güzel eserleri, Türk milletinin saadetini, güneşini soldurmak istiyorlar”* dedi. BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.

¹⁸⁴⁶ Zafer, 16 Ekim 1957, s. 1, 4; Havadis, 15 Ekim 1957, s. 1, 5.

uğrundaki mücadelesinin en şanlı sahifelerinden biri”dir ve Türküm diyen her şehir ve kasaba Antep’i örnek almaktadır. Fakat Antep’in görevi henüz bitmemiştir. Memleketin imarı ve refaha kavuşmasında örnek olması gerekiyor ve zaten öyle de yapıyordu. Bayar daha sonra Petrol Kanunu çıkarılırken muhalefetin yürüttüğü kara propagandadan söz etmiş ve kapütülasyonları getirmekle nasıl suçlandıklarını anlatmıştır. Petrol konusunda umutlu olduklarını ve 1958 ya da 1959 yılını petrol bayramının arafesi olarak yaşayacaklarını söylemiştir¹⁸⁴⁷.

Menderes Samsun Belediye meydanında konuşma halkı selamlarken. *Hürriyet*, 17 Ekim 1957, s. 1.

16 Ekim 1957’de Menderes, Samsun ve Ordu’da propaganda yapmıştır. Samsun’da Menderes’ten önce kürsüye çıkan ve Türkiye’deki muhalefetin benzerinin başka hiçbir yerde olmadığını savunan Maarif Vekili Tevfik İleri’nin konuşmasının konusu iktidar ile muhalefet arasındaki farktır. Hükümetin bir elinde mala, bir elinde makas olduğunu, muhalefetin ise bir eline ıspanak, bir eline de süpürge aldığını ve “*Limanlar dersek ıspanak, baraj dersek kahve, çimento fabrikası dersek süpürge istiyorlar. Onları bu sene muhalefetten de süpüreceğiz*” demiştir. Daha önce İktisad Vekilliği yapmış bir CHP’linin Meclis kürsüsünden yapmış olduğu konuşma da “*Bu barajları yapıyorsunuz ama istihsal edeceğinizin elektriği nerede kullanacaksınız?*” diye sorduğunu iddia etmiştir. Muhalefetin süpürge lafına çok üzüldüğünü belirten Hasan Polatkan da; “*Limanı, fabrikayı mı süpürecekler? Türk milleti karşlarına topyekün dikilecek, CHP’nin sırtını yere getirecektir.*” Sözleriyle milletin gereken cevabı vereceğine olan inancı belirtmiştir¹⁸⁴⁸. Daha sonra konuşmasını yapmak için

¹⁸⁴⁷ *Zafer*, 17 Ekim 1957, s. 1, 4; *Son Telgraf*, 17 Ekim 1957, s. 1; *Havadis*, 17 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁴⁸ *Hürriyet*, 17 Ekim; 1957, s. 1, 5.

kürsüye gelen Menderes, her geldiğinde gördüğü ilgi ve sevgiden dolayı Samsun'lulara teşekkür etmiştir. Karadeniz'in tarihi ve coğrafi güzelliklerini turizme kazandırmak için kısa sürede bir plan hazırlayacaklarını ve İstanbul'dan Hopa'ya uzanan bir karayolu yapacaklarını söylemiştir. Gazetelerin en basit hadiseleri bile kolaylıkla çarpıttığını belirten Menderes, Trabzon'da HP ile DP mitinginin çakışması üzerine DP mitinginin başka bir yere alınmasının çarpıtılarak, vatandaşa aktarıldığını anlatmıştır. Muhalefetin DP'nin planı olmadığı şeklindeki eleştirilerine cevap veren Menderes, limanları mı, barajları mı, fabrikaları mı plansız yaptıklarını sormuş ve 27 yıl iktidarda kalan CHP'nin böyle bir planının olmadığını iddia etmiştir¹⁸⁴⁹.

Menderes, muhalefetin seçim sistemi eleştirilerine ve nisbi temsil sistemine geçilmesi önerisine karşı çıkmıştır. Nisbi Temsil sisteminin ne olduğunu açıklayan Menderes'e göre önceden İsmet İnönü'de buna taraftar değildi. 1950 yılında iktidardan düşene kadar buna karşı olmuştu. DP ise kurulduğu günden itibaren buna karşıydı. Çünkü küçük, büyük bütün partilerin Meclis'te yer almalarını sağlamaya dönük olan bu sistem, kısa süreli koalisyon hükümetlerini gündeme getirdiğinden istikrarı bozan ve siyasi krizlere neden olacak bir sistemdir ve Türkiye buna hazır değildir. Bunu bildiği halde; *“Demokrat Partinin milletin itimatına dayanan kuvvetini tahrip etmek için İnönü'nün sekiz senedir kullandığı vasıtalar kâr etmemiştir. Birde nisbî seçimi denemek istiyor”*du. Muhaliflerin kazanmaları halinde devleti toparlayıp, 6 ay içinde seçime gideceklerine dair vaatleriyle ilgili şunları söylemiştir: *“İktidara gelirlerse altı ay işbaşında kalacaklar, devleti yeni baştan kuracaklarını. 27 sene oturmuşlar, Devleti kuramamışlar, şimdi altı ayda kuracaklarmış... Muhalefet tarafında düşünülen bu oyunlara memleketin tahammülü var mıdır?”*¹⁸⁵⁰

Menderes, Ordu'da yaptığı propaganda konuşmasında; İnönü'nün iktidar düşkünü olduğuna ve muhalefeti hazmedemediğinden 1946'da erken seçim kararı aldığına değinmiş, İnönü'nün Ziraat Bankası'na olan borçların kaldırılacağı ve 6 ay sonra

¹⁸⁴⁹ Zafer, 17 Ekim 1957, s. 1, 4; Havadis, 17 Ekim 1957, s. 1, 5; Menderes, Samsun'da yaptığı konuşmada; CHP'yi *“aç tavuk kendini arpa ambarında zanneder”* şeklinde bir cümleyle eleştirirken; İnönü'de aynı gün Konya'da kendisine sinirlenlere acıdığını ve birazda eğlendiğini söylemiştir. Milliyet, 17 Ekim 1957, s. 1, 5

¹⁸⁵⁰ Zafer, 17 Ekim 1957, s. 1, 4; , Akşam, 17 Ekim 1957, s. 1, 5; Şemseddin Günaltay; *“Biz iktidar için değil rejimi kurtarmak ve bugünkü müşkülleri bertaraf etmek için mücadele ediyor ve vatandaştan altı aylık bir selahiyet istiyoruz”* demiştir. BCA. 030. 001.000.000.43.254.17; İsmet İnönü, Trabzon'da 6 ay sonra seçimi tekrarlayacaklarına dair vaatleriyle ilgili; *“yaşını başını almış bir adam için bu altından kalkılmaz bir taahhüttür”* ifadesini kullanmıştır. Hürriyet, 12 Ekim 1957, s. 1, 5.

yeniden seçim yapılacağı vaatlerini eleştirmiştir. Kıbrıs meselesiyle ilgili çok konuşmak istemediğini ve bunun milli bir mesele olduğunu savunan Menderes, bu konuda duyarlılık gösterdiği için İnönü'ye teşekkür etmiştir. Ancak ülke genelinde tek bir mebusluk kazanma ihtimali olmayan partilerin bu konuyu istismar etmeye çalıştığını ve İngilizlerin seçimden sonra Ada'yı Yunanistan'a vereceklerine dair söylenti yaydıklarını fakat konuda Türkiye'nin tavrının net olduğunu söyleyen Menderes,ülke çıkarlarına aykırı bir kararı benimsemeyeceklerini vurgulamıştır¹⁸⁵¹.

17 Ekim 1957 Cuma günü Celal Bayar, Urfa'da; Adnan Menderes'de Sinop'ta propaganda çalışmalarını sürdürdürmüşlerdir. Celal Bayar, Urfa'da DP iktidarında geçen yedi yılda yaşanan gelişmeyi anlatan bir konuşma yapmış ve amaçlarının gelişmiş dünya ile Türkiye arasında açılan mesafeyi bir an önce kapatmak olduğunu söylemiştir. Kahve sıkıntısına değinen Bayar, kahve ithalatı için gerekli parayı rahatlıkla kullanabilecek durumda olduklarını ancak bu paraları ülkenin geleceği için kullanmanın daha doğru olacağını düşündükleri için yatırıma ayırdıklarını belirtmiş ve eklemiştir: *"Bu mevzuuda sıkıntı olsa dahi, istikbalimizi temin için bu yolda yürüyeceğiz. Bizi tasvip edenler bizimle birlikte olur, kahve için bize reyini vermeyecekler karşımıza geçer, millet de hakemlik yapar."* Ülkede büyük bir kalkınma hamlesi yaşanmakta olduğunu ifadeden Celal Bayar, konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır: *"Bize demir kıratı çok koşturuyorsunuz diyorlar. Biz çok koşturmakta devam edeceğiz. Korkmasınlar bu at çatlamaz. İdmanı yerindedir. Mütemediyen koşacak, menzili maksadına erişecek, birinci gelecektir"*¹⁸⁵² Sinop'ta vatandaşlara seslenen Menderes, İnönü'nün Türk milletinin DP iktidarını değiştirmeye karar verdiğini iddia ettiğini, oysa 1 haftada 9 il gezdiğini ve gördüğü ilgiden dolayı millete minnettar olduğunu belirtmiştir. DP iktidarının 7,5 yıllık icraatlarını anlatan Menderes; *"Aksini söyleyen kabadayı varsa çıksın. Seçimlerde eşkıyalık ettiler, sandık kırdılar, şimdi nasıl konuşuyorlar"* demiştir¹⁸⁵³. Ayrıca

¹⁸⁵¹ Zafer, 17 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁵² Akşam, 18 Ekim 1957, s. 1, 5; Havadis, 18 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁵³ Hürriyet, 18 Ekim 1957, s. 1; Kasım Gülek, CHP Çankırı İl Kongresi'nde hedeflerini; *"Milli vazife D.P.yi iktidardan düşürmektir"* olarak açıklamıştır. Ulus, 17 Haziran 1957, s. 1, 5; Kasım Gülek, İstanbul İl Kongresi'nde de; *"Bu milleti DP'den kurtarmak milli bir vazifedir"* demiştir. Ulus, 21 Temmuz 1957, s. 1, 5; İnönü, Kars'ta *"Seçmen iktidarı değiştirmeli"* demiştir. Vatan, 25 Ağustos 1957, s. 1, 5; CHP Erzurum İl Kongresinde yaptığı konuşmada da; *"DP, yurda huzur getirme istidadını kaybetmiştir. Seçmen vatandaş memleketi kurtarmalıdır. Demokrat iktidar bu sene değişirse ilerde daha tecrübeli olarak gelir"* şeklinde bir uyarı yapmıştır. Türk Dili, 27 Ağustos 1957, s. 1; Yeni Sabah, 26 Ağustos 1957, s. 1.

CHP'nin yeniden iktidar olması durumunda milletin büyük sıkıntılar yaşayacağını vurgulayan Menderes; “*Onlar tembellikleri ile milletin iliğini kurutmuşlar*” şeklinde bir iddiada bulunmuş ve vatandaşların seçimde oylarını kullanırken verilen sözlere değil, yapılan icraatlara bakacaklarına inandığını söylemiştir¹⁸⁵⁴.

18 Ekim 1957'de Diyarbakır'da vatandaşlarla biraraya gelen Cumhurbaşkanı Celal Bayar, maddi olarak mesul olmasa da manevi açıdan kendisini mesul hissettiği için meydanlarda millete hesap verdiğini savunmuş ve bu nedenle de geçmiş ve bugün kıyaslaması yaptığını belirtmiştir. Yönetime geldikten sonra ülkenin doğusu ile batısı arasında bir ayırım yapmadıklarını belirten Celal Bayar, CHP döneminde doğu illeri için 10 milyon lira civarında bir ödenek ayrılmışken kendilerinin yaklaşık 525 milyon liralık bir bütçe oluşturduklarını vurgulamıştır. İzledikleri petrol politikasına da değinen Bayar, Petrol Kanunu'nu çıkarırken neyi amaçladıklarına, muhalefetin kanunu engellemek için nasıl kara propaganda yaptığını ve petrol üretiminde gelinen noktaya dair bilgiler vermiş ve aynı zamanda 1958 veya 1959 yılının Türkiye'de petrol bayramının arefesi olacağını söylemiştir. Hazine arazilerinin topraksız köylüye dağıtımıyla ilgili bilgiler veren Bayar, son olarak seçim güvenliği konusunda kaygılı olduklarına dair eleştirilerde bulunan muhalefete seslenmiştir. Diyarbakır'da bulundukları bir umumi müfettiş ile valilere, kaymakamlara, nahiye müdürlerine ve köy muhtarlarına emir vererek milletin iradesini engellemiş olanların bu şekilde konuşmaya hakkı olmadığını belirtmiş¹⁸⁵⁵ ve 1946 Seçimlerinde yaşanan usulsüzlükler üzerinden CHP'ye eleştiri yöneltmiştir.

18 Ekim'de Amasya'da propaganda faaliyetlerinde bulunan Menderes, yaptığı konuşmada gelecek hafta içinde Almus barajının temelini atılacağını, bunu gibi 40 tane daha barajın yapımının sürdüğünü, bunun yanı sıra birçok liman köprü, silo ve fabrikanın da yapımının devam ettiğini açıklamıştır. Bunlar tamamlandığında çekilen sıkıntıların çoğunun ortadan kalkacağını açıklayan Menderes, Türk'ün davasının hiçbir ülkeden geri kalmamak olduğunu, çekilen bu sıkıntıların asıl sorumlularının memleketi uzun yıllar geri ve kısır bir hayata mahkûm edenler olduğunu söylemiştir. İnönü ve CHP'lilerin tekrar iktidara gelmeleri durumunda 6 ayda ülkeyi refaha kavuşturma ve iktidara karşı yönelttikleri kahve kıtlığı eleştirilerine cevap vermiştir.

¹⁸⁵⁴ *Zafer*, 18 Ekim 1957, s. 1, 4; *Havadis*, 18 Ekim 1957, s. 1, 5; *Son Telgraf*, 18 Ekim 1957, s. 1.

¹⁸⁵⁵ *Hürriyet*, 19 Ekim 1957, s. 1, 5; *Zafer*, 19 Ekim 1957, s. 1, 2; *Son Telgraf*, 19 Ekim 1957, s. 1.

İnönü'ye elinde ülkeyi 6 ayda düzeltebilecek bir sihirli değnek mi olduğu sorulmalı diyen Menderes'e göre İnönü yalan söylemektedir. Amacı kendi bekâsını teminat altına almak ve DP'yi toplumun gözünden düşürmektir. Bunun içinde en fazla kullandığı argümanlardan biri kahve sıkıntısıydı. Oysa dışardan bol miktarda kahve ithal etmek çok zor değildi ancak memleketin hayati öneme sahip birçok problemi varken kahve sorununa öncelik vermek yanlıştır. Menderes'e göre Türk tarihi bu fedakârlığı; *“Bu millet geçici bir devrede kahve içmedi ama üç-beş senede memleketi kalkındırdı ve refaha ulaştırdı”* diye yazacaktır¹⁸⁵⁶.

Çay ve şeker üretiminde büyük gelişmeler yaşandığını anlatan Menderes, CHP'nin amacının iş yapmak değil, iktidarı ele geçirmek olduğunu savunmuş ve eklemiştir: *“İktidarı bir defa ele geçirdikten sonra, Türk milletini tekrar kısıvrak bağlayarak memleketi inim inim inletmenin elbette bir kolayını bulurlar.”* Seçimlerde olası bir iktidar değişikliği hakkında; *“Allah göstermesin, böyle bir netice Türkiye'nin iktisadiyesi için müthiş bir yıkım olur”* demiştir. Yaklaşmakta olan seçimlerin son derece önemli olduğunun altını çizen Menderes, bu seçim sonucuna göre ülkenin daha istikrarlı ve özgür bir ülke olacağını ya da keşmekeşin içine sürükleneceğini söylemiştir. Menderes'e göre İnönü'nün demokrasi savunucusu gibi gözükmesi aldatmacadır. Çünkü gerçekte tek parti ve tek şef anlayışını savunmaktadır. Bu yüzden kanunen yasak olmasa da ülkede uzun süre CHP dışında parti kurulamamıştır. DP'nin kurulmasına engel olamayacağını anladığından ses çıkarmamış ancak milletin ilgisini görünce önce belediye seçimlerini sonra da milletvekili seçimlerini öne alarak DP'yi zor durumda bırakmaya ve iktidarını 4 yıl daha garantiye almaya çalışmıştır. Belediye seçimlerine katılmayan DP'yi komünistlikle suçlayan CHP, 1946 milletvekili seçimlerinde her türlü hile ve baskıyı yapmıştır. İnönü'de Ankara'dan milletvekili seçilemediği halde seçilmiş gibi gösterip, 4 yıl daha iktidarda kalmıştır. 1950 seçimlerine doğru iktidarını korumak için halkı sindirmeye çalışan CHP, Arslanköy'de millete karşı silah kullanmaktan çekinmemiştir. Fakat yapılanları unutmayan Türk milleti, mahrumiyetlere ve iktisadi sefaletle son vermek için 1950'de büyük bir inkılap yapmıştır. Menderes'e göre İnönü'nün tekrar iktidara gelmesi halinde bu inkılabın eserleri elden gidecek ve

¹⁸⁵⁶ Zafer, 19 Ekim 1957, s. 1, 4; Havadis, 19 Ekim 1957, s. 1, 5.

memleketin üzerine uzun yıllar sürecek koyu bir karanlık yeniden çökecektir¹⁸⁵⁷. Aynı gün İstanbul Eyüp'te yapılan bir başka DP mitinginde konuşan Aziz Basmacı adlı konuşmacı ise DP ile CHP'nin icraat anlayışı arasındaki farkı şu sözlerle savunmuştur: *“Denizin dibinde balıklar, yüzlerce yumurta yumurtlar sesi çıkmaz. Bir tavuk tasavvur ediniz ki, bir yumurta yumurtlayınca dünyayı velveleye veriri. Balıklar DPdir, tavuk da CHP.”*¹⁸⁵⁸

19 Ekim 1957 Pazar günü önce Elazığ'da sonra da Kayseri'de propaganda çalışmalarında bulunan Başbakan Menderes, Hazar Hidro-Elektirik Santrali'nin ve yeni et kombinasyonunun açılışını gerçekleştirmiştir. Daha sonra vatandaşlara yaptığı konuşmalarda ülke genelinde yürütülen imar faaliyetleri hakkında bilgiler vermiş, CHP iktidarında ülkenin içinde bulunduğu durum ile DP iktidarında ülkenin geldiği seviye arasında kıyaslamalar yapmıştır. Menderes;

“İnönü, Türk milletine her şeyi fazla gördüğü için, iktidarda kaldığı uzun yıllar memleketi yolsuzluğa, sefaletle terk etmişti. Türk milleti bugün, 1950 de istihlâk ettiği buğdayın iki mislini istihlâk etmektedir. Halbuki nüfusu yedi senede iki misli artmış değildir. Şekerinden basmasına, yünlüsünden pamuklusuna, çimentosuna, petrolüne kadar hangi maddeyi ele alırsanız vaziyet hep aynıdır”

sözleriyle İnönü'nün Türk milletini ızdırap içinde bıraktığını, sefaletle mahkum ettiğini savunmuştur. Ancak Bayar'a göre o günler geride kalmış ve bu gün birçok ülkenin dikkatle takip ettiği, bölgesinde hızla gelişen ve güçlenen bir ülke vardır.

*“Dış âlem, yarınki Türkiyeyi Orta Şark'ın, Asya'nın genç, dinç ve kudretli bir devleti olarak şimdiden görüp takdir etmektedir. 1960'da nüfusumuz 30 milyonu bulacak, ordusunu daha da kuvvetlendirmiş, vatandaşlarını daha da müreffeh kılmış, gürbüz ve mütesanit bir Türk milleti... Öyle bir 30 milyon ki, kanında kahramanlık mayası olduğu için başka 30 milyonlarla kıyaslanamaz bir Türkiye. Dış âlem o kadar kudretli Türkiye'yi daha bugünden hesaba katmaktadır.”*¹⁸⁵⁹

Cumhurbaşkanı Celal Bayar 19 Ekim 1957 Pazar günü Konya'da vatandaşlarla biraraya gelmiştir. Propaganda konuşmasını Konya Hükümet Meydanı'nda yoğun bir

¹⁸⁵⁷ Zafer, 19 Ekim 1957, s. 1, 4; DP'nin 1946 Seçimlerindeki uygulamalar üzerinden CHP'yi eleştirmeleri karşısında İsmet İnönü, “1946 durumundan bahsedilmesi sadece gayritabiidir ve insafsızlıktır. 1946 da biz hücrede gizli rey vermeyi ne işitmiş, ne görmüştük. Bu hali aldık, tekâmül ettirdik, 1950'ye getirdik.” sözleriyle kendilerini savunmuştur. DP'yi ise iktidara geldikten sonra ülkeyi geriye götürmekle, radyo yayınlarını kullanarak, cevap hakkı tanımaksızın, sürekli kendilerine saldırmakla suçlamış ve bu durumu, “100 bin sene evvelki beşeriyette, böyle bir mağara hukuku görülmemiştir” sözleriyle ağır şekilde eleştirmiştir. Cumhuriyet, 21 Ekim 1957, s. 4.

¹⁸⁵⁸ Akşam, 19 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁵⁹ Zafer, 20 Ekim 1957, s. 1, 2; Havadis, 20 Ekim 1957, s. 1, 5.

kalabalığın dinlediği Celal Bayar, içme suları ve sulama konusunda kaydedilen başarılar, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun sağladığı yararlar, Türkiye'nin döviz ve para durumu, devletin vatandaşlara açıkladığı hububat alım fiyatları gibi konularda halkı bilgilendirmiştir¹⁸⁶⁰. “*Bana sordular hububatı ne zamana kadar himaye edeceksiniz? Cevap verdim. Köylü ve çiftçi vatandaşlarımız borçlarını ödeyip ayrıca küpünü dalduruncaya kadar bu sisteme devam edeceğiz*” diyen Bayar, ülke nüfusunun %80'ini oluşturan köylü ve çiftçinin yaşam standartları yükselirse ülkenin de refah seviyesinin yükseleceğini söylemiştir. Kıbrıs konusunda da kararlılıklarından taviz vermediklerini ifade eden Bayar; “*Bu en büyük mesele üzerinde en büyük azim ve cesaretle durmaktayız*” demiştir¹⁸⁶¹.

20 Ekim 1957 günü İstanbul için seçim propagandası bakımından oldukça sıra dışı bir gün olmuştur. Taksim Meydanı saat 12.00'da başlayan DP mitinginin ardında saat 14.00'da CHP'nin mitingine ev sahipliği yapmıştır. CHP mitinginde yaşanan elektirik kesintisi nedeniyle yeterli bir ses sistemi kurulamamasından dolayı, Şemseddin Günaltay ve diğer konuşmacılar halka hitap ederken, İnönü planlanan konuşmasını yapamamış ve sadece halkı selamlamıştır. Daha sonra bir basın toplantısı düzenleyen İnönü, konuşmasının özetini gazetecilerle paylaşmıştır¹⁸⁶². DP mitinginde ise önce Ticaret Vekil Samed Ağaoğlu propaganda konuşması yapmıştır. Ağaoğlu, Türkiye'nin ilerlemesinden rahatsız olan ve istibdad yönetimi kurmak istediği için ülkede anarşi çıkmasını isteyenler olduğunu söylemiştir. DP iktidara geldiğinde ülkenin halini; “*İhtiyarlarımız, orta yaşlılarımız gibi çocuklarımız da teknik ziraati, rıhtıma gemiler yanaşmış limanları, çöllere ve sahralara hayat ve ışık götüren baraj ve santralleri, mekteplerin coğrafya kitaplarında seyretmekte idiler*” sözleriyle tasvir etmiştir. DP'yi eleştirenlerin az çalıştıkları için değil de çok çalıştıkları için eleştirdiklerini belirten Ağaoğlu, özellikle ekonomik ve siyasi kriz suçlamalarıyla DP'ye saldıranların asıl amacının ülkeyi geri bırakmak ve bu sayede

¹⁸⁶⁰ Havadis, 20 Ekim 1957, s. 1, 5; Zafer, 20 Ekim 1957, s. 1, 3.

¹⁸⁶¹ Akşam, 20 Ekim 1957, s. 1, 5; Havadis, 20 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁶² CHP mitingde milletvekillerinin göreve başlamadan önce mal beyanında bulunmasının teklif edildiği fakat DP'nin buna yanaşmadığı belirtilmiştir. Hayat pahalılığı, özgürlüklerin kısıtlandığı eleştirileri yapılmış, basınla ilgili düzenlemeler “*Basın artık hürsüz hürsüz diyemiyor*” sloganıyla eleştirilmiştir. Ayrıca mitingde atılan “*Saltanata paydos*” sloganıyla DP iktidarının diktatörce bir yönetim sergilediği vurgulanmıştır. Ulus, 21 Ekim 1957, s. 1, 5. Şemseddin Günaltay, Gemlik'te konuşma yaparken de elektrik kesilmiş ve durumu; “*elektirik kesmek bayağı iştir. Korkuyorlar, sesimizi kesmek istiyorlar fakat korkuları yanlarına kalacaktır*” sözleriyle değerlendirmiştir. Türksözü, 16 Ekim 1957, s. 1, 4.

ülkeyi daha kolay yönetmek olduğunu iddia etmiştir. Ağaoğlu'nun ardından Cumhurbaşkanı Celal Bayar halka hitap etmiştir. Bayar, Türkiye'nin gelişmesinin önündeki engellerden olan ve kaldırılacağına söz verdiği İmalat ve Muamelat Vergisi ve Esnaf Vergisi'nin yanı sıra “*bir angarya ve zulüm aleti*” haline gelen Yol Vergisi'ni kaldırmış ve Haydarpaşa limanını yapmış olmanın huzuruyla İstanbul'luların karşısına çıktıklarını söylemiştir. Ayrıca İstanbul halkına Boğazi gerdan gibi süsleyecek bir asma köprü için görüşmelerin olumlu neticelendiği ve bu konuda yakında güzel gelişmelerin yaşanacağı müjdesini de vermiştir. İstanbul'un eğitim meselesini ciddiyle ele aldıklarını belirten Bayar, CHP ile DP arasındaki üniversitelere bakışın oldukça farklı olduğunu savunmuş ve bu farkı şu sözlerle ortaya koymuştur: “*Bu gün ellerinden gelse, o ilim ve irfan yuvalarını dedikodu yeri haline getireceklerdir. Biz ise, vatan evlatlarının iyi yetişmesi için mümkün olan her şeyi, üniversitelerimizin emrine veriyoruz.*”¹⁸⁶³

Celal Bayar konuşmasını sanayi alanında yaşanan gelişmeler, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu karşı muhalefetin tutumu ve DP'yi haksız şekilde nasıl suçladığı, işçilere verilen haklar ile sağlanan güvenceler ve 1949 yılında ülkenin durumuna dair açıklamalarla sürdürmüştür. Mevcut politikaların sürdürülmesi halinde Türkiye'nin ulaşacağı hedefi şu cümlelerle açıklamıştır: “*Biz memleketimizde Amerikalıların ilerleyiş seyrini takip ederek çalışmaktayız. Öyle ümit ediyoruz ki, 30 sene sonra bu mübarek memleket 50 milyon nüfusu ile küçük bir Amerika olacaktır.*”¹⁸⁶⁴ Muhalefetin savunduğu nisbi temsil sisteminin ülkeye fayda yerine zarar vereceğini ve bu sistemi uygulayanların bile şikâyetçi olduğunu belirten Bayar; “*Avrupada hâlâ nisbi temsil sistemi hüküm süren memleketlerde hükümet istikrarı yoktur. Üç ayda bir hükümet bunalımı olmakta, bu memleketlerin hepsi, o sistemden yaka silmektedir. Allah bizi bu beladan kurtarsın demektedirler*” demiştir. Konuşmasının son bölümünde ise Kıbrıs konusunda, daha önce de pekçok yerde

¹⁸⁶³ Zafer, 21 Ekim 1957, s. 1, 4; Havadis, 21 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁶⁴ Bayar kullandığı Türkiye'yi küçük bir Amerika yapmaya çalıştıklarına dair ifadesinden dolayı eleştirilmiştir. Oysa bu ifade 1949 yılında Nihat Erim tarafından da şu şekilde kullanılmıştır: “*Bir dış felakete bulaşmazsak, memleketin geleceğinden umutluyum. Türkiye yakın gelecekte küçük Amerika olacaktır.*” Ahmad, a.g.e., s. 68; Küçük bir Amerika olmak sloganı, kapitalist iktisat ve bireyci toplum düzenine karşı olmadıklarının bir göstergesidir. Aslandaş, a.g.e., s. 105.

birçok kez dile getirdiği gibi, Türk milletini memnun ve tatmin edecek bir netice elde edeceklerine inandığını söylemiştir¹⁸⁶⁵.

İstanbul'un ardından Bursa'ya geçen Celal Bayar, yaptığı propaganda konuşmasında; daha önce verdiği sözü tutmak, hesap vermek için Bursalıların huzuruna çıktığını belirttiği konuşmasında bütçe artışı, Bursa'ya eğitim ve öğretim için ayrılan ödenek, iktidarın üniversite öğretimine verdiği önem, ekonomik kalkınma için ayrılan para miktarı gibi konularda bilgi vermiştir. 1946'da DP'nin propaganda yapmasını engelleyenlerin şimdi seçim emniyeti konusunda DP'yi eleştirdiklerini anlatmıştır. DP iktidarında yapılan 1954'teki seçimde baskı gören var mıydı diye soran Bayar, vatandaşlardan bir istekte bulunmuştur: *"Onların adamları size gelip de 'seçim emniyeti istiyoruz' dedikleri zaman sizin vereceğiniz tek cevap 'utanınız efendiler' demekten ibaret olsun."* Daha sonra dış politikaya dair bilgiler vermiş ve dünyanın üç gruba bölündüğünü anlatmıştır: Sovyet yanlıları, hürriyet ve demokrasi yanlıları ve tarafsızlar. Türkiye ise kendi çıkarları için tarafını seçmişti. Bayar'a göre CHP, iktidar olduğu dönemde Amerikan Yardımı'nı almakla ve tarafını seçmekle övünüyordu. Buna da hakkı vardı fakat abartıyordu. Çünkü CHP'liler Amerika'nın hiçbir taahhüt altına girmeden bazı devletlere yardım ettiklerini unutuyorlardı. Menderes, Türkiye'nin Kore Savaşı ve NATO'ya neden katılması gerektiğine, muhalefetin bu konulardaki tavrına dair bilgiler vermiştir. Bağdat Paktı'nın neden kurulduğunu anlatmış ve Kıbrıs konusunda tatmin edici bir sonuç için sonuna kadar mücadele edeceklerini söylemiştir¹⁸⁶⁶.

20 Ekim 1957 tarihinde İzmir'de yaklaşık 200.000 kişinin karşısına çıkan Adnan Menderes¹⁸⁶⁷, propaganda konuşmasını yapabilmek için bir süre kalabalığın alkış ve tezahüratlarının dinmesini beklemek zorunda kalmıştır. İlk günden itibaren DP'ye verdikleri destekten dolayı İzmirliyle teşekkür eden Menderes'e göre iktidara

¹⁸⁶⁵ Vatan, 21 Ekim 1957, s. 1, 4; Zafer, 21 Ekim 1957, s. 1, 4; 20 Ekim 1957 Pazar günü Tokat'ta konuşan R. Koraltan, muhalefetin DP'nin kalkınma hamlesini neden eleştirdiğini şu sözlerle açıklamıştır: *"Bu memleket bu vatan üzerinde yaşayanların maziyi unutacaklarını ümit etmek basiretsizliğini gösterenlere elden ancak acımak gelir. Çünkü onlar bu milletin akli selimine, sağ duyusuna inanmıyorlar, iyiyi kötüden ayırma hasletlerini bilmiyorlar. Biliyorlar ama kör olası politika buna sed çekiyor."* BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.

¹⁸⁶⁶ Zafer, 21 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁶⁷ 20 Ekim 1957'de yapılacak miting için yaklaşık 2 hafta önce hazırlıklara başlandığı ve Ege'deki her il ve ilçeden insanların mitinge gelebilmesi için İzmir'deki bütün otobüsler kiralandığı ileri sürülmüştür. Akşam, 4 Ekim 1957, s. 1.

gelebilmek için Hükümetin her yaptığını kötüleyen, insafsızca saldıran ve her türlü yalanlara başvuran muhalefet, şimdi de tütün konusunu yalanlarına ve kara propagandasına alet etmektedir. Muhalefetin tütünle ilgili iddialarını kesin bir dille yalanlayan Menderes, kimsenin mağdur edilmeyeceğini ve CHP'nin yaptığı gibi üreticiler arasında partizanlık yapmayacağını taahhüt etmiştir. DP'nin zenginlerin yanında değil, çoğunluğu oluşturan sade vatandaşın yanında olduğunu, partilerin aday listeleri incelendiğinde bu durumun görüleceğini ve zenginlerin daha çok CHP listesinde bulunduğunu iddia etmiştir. İşçilere yeni kazanımlar sağlanacağı müjdesini veren Menderes, Veraset ve İntikal Vergilerinde vatandaş lehine tadilat yapılacağını, biriken orman suçlarının da, suçu teşvik etmeyecek esaslar dairesinde, affı için hazırlıklara girişilmiş olduğunu bildirmiştir¹⁸⁶⁸.

Menderes, CHP'nin elinde kalan son kozu oynamanın telaşı içinde, her türlü ahlak kaidesinden, kardeşlik ve yardımlaşma duygusundan uzak bir şekilde sağa sola saldırdığını, buna artık bir seçim propagandası değil saldırganlık denilebileceğini söylemiştir. Başbakan'a göre HP'de kendisini buna kaptırmıştır. Şimdiden HP'liler seçimde partilerin ne kadar milletvekili çıkarabileceklerinin hesabını da yapmaya başlamışlardı. Ayrıca HP'liler, DP'de siyaset yaparken yıllarca savundukları şeyleri şimdi insafsızca eleştirmeye başlamış ve CHP'nin uydusu haline gelmişlerdi. Eğer CHP yeniden iktidara gelirse milletin çok büyük sıkıntılar yaşayacağı iddiasını tekrarlayan Menderes, CHP'nin bunu gizlemek için bir takım göstermelik şeyler yaptığını ileri sürmüştür. Mebus adaylarına imzalatılan talimatnameler, İnönü'nün Cumhurbaşkanı değil de Başbakan olacağını söylemesi ve 6 ay sonra yeniden seçime gidileceğini belirtmeleri bunlardan bazılarıdır. CHP'nin siyasi kriz ile ilgili iddiaları karşısında ise *“Siyasi buhran, soysuzlaşmış bir muhalefetin mevcudiyetinden başka bir şey değildir”* cevabını vermiştir. Muhalefetin halkı tehdit ettiğini ve Şemseddin Günaltay'ın *“Şayet bu seçimde Demokrat Parti iktidardan uzaklaştırılmazsa bu muhalefetin sonu olur”* sözlerinin de bunun açık bir kanıtı olduğunu söylemiştir. Ayrıca Günaltay'ın iddialarını gülünç bulan Menderes'e göre Türkiye'nin muhalefetsiz kalması için CHP iktidarındaki gibi Takrir-i Sükûn Kanunları ve İstiklal Mahkemeleri gibi uygulamaların olması gerekirdi. Bu durumda da sadece CHP yok olabilirdi ki, bu da mutlaka memleket için hayırlı olurdu. *“Çünkü tahakküm ve*

¹⁸⁶⁸ Zafer, 21 Ekim 1957, s. 1, 3; Havadis, 21 Ekim 1957, s. 1, 5.

diktatörlük partisinin ileri hürriyetçi bir parti olarak insan hak ve hürriyetlerinin davacı sıfatı ile aynı kadro ile ortaya çıkması gülünç olduğu kadar hazin, hatta siyasi ahlak bakımından mahcubiyeti mucip"ti. TCF ve SCF örneklerinde olduğu gibi CHP muhalefeti ortadan kaldırmak uğruna *"memleketi ölüm sükutuna ve hareketsizliliğe mahkum etmek için ne yapmak mümkün ise yapmıştı."* Bu nedenle halk ezici bir çoğunlukla mutlaka DP'yi iktidarda bırakmalıydı. *"Çünkü, aksi takdirde hiçbir iş yapmamak, içte ve dışta muazzam meseleler beklerken, dertler ve ihtiyaçlar beklerken, bir takım kuru davalarla vakit öldürmek, milli imkanları heder etmek... bizi çok vahim neticelerle karşılaştırabilir"*di. Moskova radyosunun muhalefete oy verilmesi yönündeki çağrılar da bu açıdan önemlidir. Çünkü Moskova radyosu bu yayınları Türk halkını düşündüğü için değil; kaos oluşmasını ve yaşanacak siyasi çatışmanın olabildiğince Türkiye'ye zarar vermesini sağlamak için yapıyordu¹⁸⁶⁹.

İzmirliilere kahve gibi bazı şeylerden fedakârlık yaparak büyük bir kalkınma hamlesi başlattıklarını; yollar, köprüler, fabrikalar, barajlar ve limanlar gibi tesisler yaptıklarını söyleyen Menderes; *"Dünya atom devrini yaşarken Türkiye'yi o geri ekonomi de bırakmak reva mıdır? Varsın kahveyi götürmedin desinler amma biz onun mukabilinde yarınki Türkiye'nin en esaslı temellerini atmış olalım"* demiştir. Türkiye'nin DP iktidarında yaşadığı ekonomik kalkınmaya dair örnekler veren Menderes, bankaların mevduatlarına ait bilgiler de vererek, İnönü'nün *"Şimdi her mahallede birkaç milyoner var fakat halk sefil ve perişan"* diyerek yalan söylediğini savunmuştur¹⁸⁷⁰. İzmir'in ardından Manisa'da da propaganda konuşması yapan Menderes, iktidara geldikleri ilk günden itibaren muhalefetin iğrenç tasvir ve fitnelere hedef olduklarını söylemiştir. CHP ve İnönü'nün iktidara ve millete karşı soğuk savaş yürüttüğü iddiasını tekrarlayan Menderes, *"layık koltuk"* verilmediği için DP'den koptuklarını savunduğu diğer muhalifler içinde; *"İhtirastan gözleri kararmış halde, ne söylediklerini bilmez hale gelmişler"* demiştir. Bunlar içerisinde DP'lilerin yolsuzluk yaptığı iddia edenler olduğunu belirten Menderes, iddia sahiplerine şu sert çağrıyı yapmıştır: *"Eğer onun haysiyetten zerre kadar nasibi varsa, Demokrat Parti mensupları arasında ceblerini gıcır gıcır dolduranların kimler olduğunu"*

¹⁸⁶⁹ Apuhan, a.g.e., s. 499; Zafer, 21 Ekim 1957, s. 1, 3; Menderes'in Takrir-i Sükûn Kanunu'nun uygulandığı dönemden söz etmesine, *"neredeyse padişaha isyanı soracak"* sözleriyle tepki göstermiştir. Ulus, 23 Ekim 1957, s. 5.

¹⁸⁷⁰ Havadis, 21 Ekim 1957, s. 1, 5; Zafer, 21 Ekim 1957, s. 1, 3.

söylemelidir.” Menderes, DP’nin muhalefette iken de, iktidara geldikten sonra da ülke ve millet çıkarlarına öncelik verdiği için bu sisteme karşı olduğunu belirtmiştir. Oysa iktidarda iken nisbi temsile karşı olan İnönü, iktidardan düştükten sonra nisbi temsil taraftarı kesilmişti. Sistemi savunan HP ise artık oyları alarak 5-10 milletvekili çıkarabilmenin hesabındaydı. Kıbrıs meselesi ve Moskova yayınlarına da değinen Menderes, halktan ezici bir çoğunlukla iktidarda kalması için DP’ye oy istemiştir¹⁸⁷¹.

Adnan Menderes’in İstanbul mitingi. *Zafer*, 22 Ekim 1957, s. 1.

İstanbul’da Fatih Cami avlusunda çeyrek milyonluk bir kalabalığa seslenen ve seçim gününün, yaklaştığını belirten Menderes, iktidarın propaganda silahının muazzam bir hizmet hamlesi; muhalefetin silahının ise yıllardır sürdürülen bir soğuk savaşın Türk milletine karşı damla damla biriktirilen zehirli propaganda olduğunu belirtmiştir. Türk milletinin 27 Ekim’de ucuz ve aşağılık bir propagandayı silah olarak kullanmak isteyenlerin yüzüne tokadı indireceğini belirten Menderes’e göre muhalefet zehirini iki ana noktada toplamıştır: Siyasi ve ekonomik kriz. Ülkede demokrasinin olmadığı, vatandaşın zulüm ve işkence altında olduğunu savunan CHP’nin iddiaları siyasi ahlâk bakımından ürkütücü, tiksindirici ve ibret vericiydi. Muhalefet hangi zulüm ve işkenceden söz etmekteydi? CHP, 27 yıl boyunca Takrir-i Sükûn Kanunu, İstiklâl Mahkemeleri, İskân Kanunu, Yol Vergisi ve Polis Selahiyet Kanunu’yla vatandaşa her türlü zulmü yapıp, kendilerinden başka parti yaşatmamış, istemedikleri gazeteleri istedikleri gibi kapatmışlar; şimdi de bunları unutturmaya çalışırcasına ülkede hürriyet olmadığını savunuyorlardı¹⁸⁷². CHP’nin amacını; “Onların niyeti küheylanı

¹⁸⁷¹ *Zafer*, 23 Ekim 1957, s. 4.

¹⁸⁷² *Zafer*, 22 Ekim 1957, s. 5; *Son Telgraf*, 22 Ekim 1957, s. 1; Meclis Başkanı Refik Koraltan, 18 Ekim 1957’de Karamürsel’de yaptığı konuşmada 27 yıllık CHP iktidarını şu sözlerle eleştirmiştir: “Onlar her şeyi inkar ediyorlar, bir şey yapılmadı diyorlar. Çünkü 27 sene, bu memlekette bir şey yapmasını bilmemişlerdir, bilemeyeceklerdir ve bilmesini öğrenemeyeceklerdir. Öğrenemeyeceklerdir diyorum çünkü onlar hiçbir zaman milletin iradesiyle iş başına gelmemiş, bu milletin büyük

ele geçirmek ve sonra gene bizi bunaltmak, inletmek” olarak açıklayan Menderes, İnönü’ye ise şu sözlerle seslenmiştir: “Sen umranı da imarı da anlamazsın. Ama siyasi fitnenin soğuk harbin marifetli bir üstadısın. Hayır Paşa hazretleri sen 27 sene milleti olduğu yerde saydındın. Biz onun için karşısına dikildik pašam.”¹⁸⁷³

Adnan Menderes’e göre CHP, vatandaşın demokrasi talepleri karşısında Müstakil Grup adıyla kukla bir grup kurmuşsa da bu girişim başarılı olmamıştır. DP ise CHP’nin işkence ve zulüm rejimine karşı milletin isyanının bir sonucu olarak doğmuş, dört yıl süren mücadele sırasında ülke akla hayale gelmeyecek baskılar, zulümler ve seçim hileleri yaşamıştır. Bunu millete yaşatanlar şimdi meydanlarda hürriyet yokluğundan şikâyet etmekteydiler. Muhalefetin diğer bir şikâyet konusu olan ekonomik kriz iddialarıyla ilgili, bunun “*kuyruklu yalan*” yalan olduğunu söylemiş, yaşanan ekonomik kalkınmaya dair ayrıntılı bilgiler vermiş ve 1950 ile 1957 yıllarını kıyaslamıştır. Yapılmakta olan tesislerin devreye girmesiyle 1958 yılının “*hasad yılı*” olacağını ve milletin çektiği pek çok sıkıntının biteceğini müjdelemiştir. “*Orta sınıf kayboluyor, her mahallede bir milyoner türedi*” diyen İsmet İnönü’nün yalan söylediğini savunan Menderes, zenginlerin adresi olarak CHP’yi göstermiştir. Bu zenginlerin bir kısmı mallarını korumak için bir kısmı da zengin olmak için partiye kaydolmuş ve zengin de olmuşlardı. CHP ve İnönü’nün 1957 yılında Türkiye’nin geldiği noktayı anlayabilecek kapasitede olmadığını, 1950 yılına göre konuştuklarını ve halka yalan söylediklerini iddia eden Menderes;

“Buraya gelip mitinglerde ağız dolusu fitne saçıyorlar. Zulüm, istibdad var diye feryat ediyorlar. Seçim sandıklarını kırıp siyasi şekavet yaptıklarını unutuyorlar, sonra da seçim emniyeti yok diyorlar. Tekrar ediyorum, biri çıkarda bize, acaba ‘Demokrat Parti serbest seçim yapacak mı’ gibi isnad ve iftira da bulursa, İsmet Paşa değil, pašaların pašası olsa, böyle söyleyen insanın siyasi ahlak, vekar ve haysiyette hiçbir surette nasibi olmadığını haykırmak vatan borcudur”

demiştir. Menderes’e göre eğer milletin yüzündeki tebessümün kaybolmaması, yapılmakta olan eserlerin yarım kalmaması ve hürriyetin kökleşmesi isteniyorsa

davalarına eğilmesini becerememişlerdir. Eğer hizmet etmesini bilselerdi bu cennet vatan, 27 senede 227 sene ileri gitmiş olurdu.” BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.

¹⁸⁷³ Akşam, 22 Ekim 1957, s. 5; İnönü Balıkesir’de yaptığı konuşmada 27 yılın hesabını yapanların aslında Atatürk’ten de sormak istediklerini ancak Atatürk olmadığı için kendisinden sormaya kalktıklarını savunmuştur. Bundan korkmadığını belirten İnönü; “*Bu hesabı vermek hayatımın en büyük şerefidir. Haniya bunlar Atatürk taraftarı idi? [...] Bilhassa kendisinden feyz aldığım Büyük Atatürk’e ebedi olarak minnettarım ve onun zamanına ait her hareketin hesabını vermeğe hazırım*” demiştir. *Türk Dili*, 23 Ekim 1957, s. 1, 3; *Ulus*, 23 Ekim 1957, s. 1, 4.

DP'nin sadece iktidarda kalması yeterli değildir. DP eskisinden daha güçlü, Meclis'te daha büyük bir çoğunluğa sahip olmalıdır. Aksi takdirde; *“Millet Meclisi'nin karşısına geçip namussuzlar diye bağırınlar, bu defa Meclise biraz fazla sayıda girecek olursa mesuliyet sahiplerinin bu memlekette iş görmelerine imkan kalmaz ve... Türkiye ya tahakküme veyahut anarşiye gider”*di¹⁸⁷⁴. Kalabalığın Kıbrıs diye bağırması üzerine Kıbrıs konusuna da değinen Menderes şu sözleri söylemiştir: *“Kıbrıs'ta hiçbir değişiklik yok. Kıbrıs'ın asgari yarısı Türkiye'nindir. Oradaki Türk ve Müslümanların bir teki dahi Yunanistan bayrağı altına girmeyecektir. Kıbrıs'ın Türkiye'ye bakan yarısı Türkiye'nin olacaktır”* demiştir¹⁸⁷⁵.

22 Ekim 1957 Salı günü Çukurova'ya giden Cumhurbaşkanı Celal Bayar, gazetelere yansıyan son propaganda konuşmasını İskenderun'da yapmıştır. Daha önceki mitinglerde söylediği gibi hesap vermek için halkın huzuruna çıktığını söyleyerek konuşmasına başlamış ve ardından İskenderun limanının Türk ticaretindeki önemi üzerinde durmuştur. Son yedi yılda yaşanan ekonomik gelişmeye ve yapılan eserlerin bedeline ait bilgiler vermiştir. Hatay'da okullara verilen desteği de anlatan Bayar, Kıbrıs meselesi ve nisbi temsil sistemine dair görüşlerini açıklamıştır. Konuşmasının son bölümünde, eğer milletin yönetime itimadı devam ederse gelecek günlerin Türk milleti için daha güzel olacağını belirtmiş ve seçimde DP'ye oy istemiştir¹⁸⁷⁶.

Propaganda döneminin son gününde Adnan Menderes, Ankara'da yaklaşık 100.000 kişiye hitap etmiştir. Gerçek ile iftiranın birbirine karıştırıldığı bir dönem yaşadıklarını belirten Menderes, halkın düşüncelerine tercüman olması gereken bazı gazetelerin tam aksine halkı aldatmak, fikir ve düşünceleri etkilemek için bütün hile ve aldatmacalara başvuran bir araç, bir vasıta haline gelmesinden dert yanmıştır. DP mitingleri çok kalabalık geçtiği halde, sayfaları küfür, tahammülü güç iftiralar ve isnadlarla dolu olan bu gazetelerin, mitinge katılanların sayısını oldukça düşük gösterdiğinden yakınmıştır¹⁸⁷⁷. Basın hürriyetinin olmadığı iddialarına şu sözlerle

¹⁸⁷⁴ Zafer, 22 Ekim 1957, s. 1, 4; Hergün, 22 Ekim 1957, s. 1, 3; Refik Koraltan'da Divriği'de işçi temsilcileriyle yaptığı görüşmede muhalefetin tehlikeli provakasyonlarına karşı uyarıda bulunmuştur. *“Vidani donmuş bazı bedbaht kimselerin fitneleri fısıltı halinde kulaklarınıza gelebilir fakat gecenin karanlıklarında açık bir kapı bularak orada bir şeyler becermek isteyenler, sizlerin kuvvetli milli duygularımız karşısında eminim ki hüsrana uğrayacaklardır. Buna hiçbir zaman cesaret edemiyecelerdir.”* BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.

¹⁸⁷⁵ Akşam, 22 Ekim 1957, s. 5; Havadis, 22 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁷⁶ Zafer, 23 Ekim 1957, s. 1, 5; Havadis, 23 Ekim 1957, s. 1, 5; Son Telgraf, 23 Ekim 1957, s. 1.

¹⁸⁷⁷ Zafer, 23 Ekim 1957, s. 1, 4.

cevap vermiştir: “*Matbuat hürriyeti yokmuş. Açın gazeteleri hepsi de sütun, sütun aleyhimizde küfürlerle dolu. Öyleki bunları köpeğin önüne atacak olsan kudurtacak kadar ağır küfürler yayınlamakta mahzur görmezler.*”¹⁸⁷⁸

Adnan Menderes’e göre TCF ve SCF örneklerinde olduğu gibi kendisinden başka partilere 3 ay bile dayanamayan CHP, DP’yi de ortadan kaldırmaya çalışmıştır. 1946’da Çubuk’ta vatandaşı sıra dayacağına çekenler, telefonla gazete kapatanlar, ülkeyi Takrir-i Sükûn Kanunu ve Örfi İdare ile yönetirken bir kez dahi insan hak ve hürriyetlerini düşünmeyenler şimdi ise meydanlarda toplanıp DP’ye kucak dolusu küfürler ediyorlardı. Üstelik 1950’de seçimi kaybettiği gün Köşk’ün balkonuna çıkan ve yumruklarını savuran İnönü, “*Nankör Ankaralılar*” diye bağırmıştı. İktidardan düşmeyi hazmademeyen İnönü, hem DP’ye hem de Türk milletine karşı soğuk savaş başlatmıştı. Siyasi ve ekonomik kriz söylentileri de o soğuk savaşın bir parçasıydı ve İnönü, DP iktidarı başladıktan birkaç ay sonra söylemeye başlamıştı, yeni bir şey değildi. Fiyatların arttığından şikâyet eden CHP’liler ücretlerinde arttığını söylemeyerek, bunu istismar etmeye çalışmaktaydı. Halk, “*İsmet Paşa zamanında yarı aç, yarı çıplaktı. Yumurtasını kendi yiyemeyen, sütünü kendi içemiyen vatandaşları şimdi nerede*”deydi? Bir yıl sonra yapılmakta olan bütün eserler hizmete gireceğinden, 1957 Seçimi, İsmet İnönü için son bir fırsattı. Ancak Türk milletinin İnönü’nün sözlerine inanmayacak kadar vatansever, zekâsı ve izanı ile bu tuzağa düşmeyecek kadar olgun olduğuna inandığını belirten Menderes, Ankara’dan İnönü’ye meydan okumuştur: “*Paşam iktidara mı gelmek istiyorsun? O halde gel seçimlere. İşte meydan görelim seni.*”¹⁸⁷⁹

Adnan Menderes, Ankara mitinginin ardından akşama doğru uçakla Adana’ya geçmiş, 17 vilayet dolaşan Menderes, 51. ve son seçim konuşmasını burada yapmış ve daha sonra Kıbrıs meselesine değinmiştir. Kıbrıs meselesinin sadece Türkiye ile

¹⁸⁷⁸ *Vatan*, 23 Ekim 1957, s. 1, 5; Muhalefetin hürriyet olmadığına yönelik iddialarıyla ilgili Meclis Başkanı Refik Koraltan’da 23 Ekim 1957’de Düzce’de; *Burada biz rahat konuşuyoruz, karşı tarafta 3-5 yüz kişi toplanmışlar onlarda aynı rahatlık içinde konuşuyorlar, türlü türlü sözler sarfediyorlar, bir de hürriyetsizlikten bahsediyorlar. Buna kim inanır?*” dedi. BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1.

¹⁸⁷⁹ *Zafer*, 23 Ekim 1957, s. 1, 4; 22 Ekim 1957’de Balıkesir’deki mitingden sonra Ankara’ya dönen İnönü, yaptığı basın toplantısında 1950’deki seçimin ardından “*Nankör Ankaralılar*” dediğine dair iddiayla ilgili açıklama yapmıştır: “*Bu iftirayı vaktiyle kendi gazeteleri yazardı, kimin uydurduğunu bilmezdim. Demek uydurmuş olan devletin başvekili imiş. Millet için çok esef edilecek bir talihtir... 1950’de Ankara’lılara beni tuttukları için teşekkür ve minnet ifadesi yazdım. Hakikat budur. Siyasi mücadelede bilerek iftiraya sığınanların akibeti, ergeç, feci bir hacalet olacaktır.*” Burçak, a.g.e., s. 328.

Yunanistan arasında bir konu olmadığını, BM’yi de ilgilendirdiğini, Ada’da yaşayan 120.000 Türk’ü Yunan bayrağı altında bırakmayacaklarını, Kıbrıs’ın Anadolu’ya bakan yarısını Türk egemenliğine bırakacak çözüm dışında başka bir öneriyi kabul etmeyeceklerini vurgulamıştır. Olayın gerçek mahiyeti bu iken, muhalefetin bunu propaganda malzemesi yaptığını belirten Menderes; *“Aramızda dolaşarak kolayca mebus çıkarmanın yollarını arayan bazı insanlar, Kıbrıs meselesi gibi nazik bir mevzuu ihtiraslarının gıdası ve oyuncağı yapmakta tereddüt göstermiyorlar. Bu teessür verici bir manzaradır”* demiştir¹⁸⁸⁰.

Hayat pahalılığı, fiyatlar, kalkınma faaliyeti, yedi yılda meydana getirilen eserler ve dış politika da Türkiye’nin artan itibarı hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra Sovyetlerin ülkemize karşı yapacakları bir hareket karşısında, Amerika’nın bir saatte Türkiye’nin yardımına koşacağını savunmuştur. Meydandaki vatandaşlardan birinin *“İsmet Paşa, İstanbul’da camileri yıkıyorlar diyormuş”* demesi üzerine, Menderes konuyla ilgili açıklama yapmıştır. Ankara inşa edililirken *“mabedsiz şehir inşa ettik”* diye övünenlerin, kullanılmayan camilerin satılması için kanun çıkaranların şimdi İmam Hatip Okullarını açtık diyerek Türk milletinin güvenini kazanmaya çalışmalarını söylemiş ve bu durumu *“ne ilahi tecellidir”* diye nitelemiştir. Bu okulların sayısının 18’i bulmasına rağmen, CHP devrinin korkusundan dolayı diğer okulların seviyesine ulaşamadığını söylemiş ve eklemiştir:

“Türk milleti müslümandır, Türk Müslümandır. Hatta başka memleketlerdeki Müslümanlardan çok daha hulüs ile çok daha safiyane ve hurafeden azade olarak dinine bağlıdır. Fakat bu memlekette bir cami inşa etmenin bile kusur telakki edildiği zamanlar oldu. Bir hoca görüldüğü zaman hürmet etmek, itibar etmek gerekirken onunla alay etmek, o devrin adeti haline gelmişti. Bir kanuna dahi dayanmadan ezanın Türkçe okunması mecburi hale gelmişti.”

Din konusuna değinen Menderes, CHP iktidarı sırasında 800 caminin ahır veya depo olarak kullanılmasına izin verdiğini, bazılarını satışa çıkardığını ileri sürmüştür. Menderes, başbakan olduktan 15 gün sonra, valiye emir vererek Eyüp Sultan Türbesi’ni açtırdığını ve ezanı Arapça aslına çevirdiklerini anlatmış ve CHP iktidarının halkın dini inançlarına saygı göstermediğinden şu sözlerle yakınmıştır: *“Ezan nazil olduğu dinin en eski dili ile okunursa Türkiye taassubun gayyasına mı düşecektir? Ne münasebet. Şimdi Arapça okunuyor bundan ne zarar geldi?”* DP

¹⁸⁸⁰ Zafer, 23 Ekim 1957, s. 1, 4; Havadis, 23 Ekim 1957, s. 1, 5.

iktidara geldikten sonra binlerce fabrika ve tesis vücuda getirildiği gibi köylerde onbeş bin kadar cami yapıldığını anlatan Başbakan Menderes, bütün bunların neden daha önce yapılamadığını sormuştur. Bu sorunun cevabını vatandaşların vicdanında vermelerini istemiş ve bu hizmetlerin devam etmesi için DP'nin ezici bir çoğunlukla iktidarda kalması gerektiğini söylemiştir¹⁸⁸¹.

Muhalefet partileri de seçim gezilerine ve mitinglere önem vermişlerdir. CHP lideri İsmet İnönü, Malatya'dan başladığı propaganda turunda 14 ilde miting yapmış ve 5170 km seyahat etmiştir¹⁸⁸². İnönü 21 Eylül 1957'de Malatya'dan başlattığı yurt gezisinde sırasıyla Elazığ, Pertek (Tunceli), Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Konya, Babaeski (Kırklareli), Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, İstanbul, İzmir ve Manisa'ya uğramıştır. Gezisini 22 Ekim'de Balıkesir'de noktalayan İnönü, böylece 1 ay içerisinde 16 ayrı yerde miting yapmıştır. Parti Genel Sekreteri Kasım Gülek'de Amasya, İstanbul, Adana, Ankara, Bursa, Balıkesir ve Bolu'da seçim çalışmalarını sürdürürken; CHP'nin diğer önde gelenleri, milletvekilleri ve teşkilat çalışanları da ülkenin dört bir yanında propaganda çalışmaları yapmışlardır¹⁸⁸³.

Seçim DP ile CHP arasında geçmiş olsa da, diğer muhalefet partilerin de propaganda çalışmaları vardır. HP daha çok Manisa, Burdur ve Ankara'da etkili propaganda çalışmaları yapmıştır. Gerçekleştirdikleri ev toplantılarıyla, o güne kadar meydan mitingi ve kahve toplantılarından ileri gitmeyen propaganda çalışmalarına yeni bir boyut getirmişlerdir¹⁸⁸⁴. Seçim için İstanbul'da ilk miting HP tarafından yapılmıştır. Miting devam ederken elektirik kesilince, bu sırada kürsüde konuşmacı olarak bulunan Trabzon milletvekili Emrullah Nutku; "*Cereyan kesilmesi bir şey ifade*

¹⁸⁸¹ Zafer, 23 Ekim 1957, s. 1, 4; Bozüyük'te konuşan Maliye Bakanı Hasan Polatkan; "*Vatanın her karış toprağından meydana çıkarılmış olan abidelerimizle memleketi kalkındırıyoruz. Muhalefet hatipleri bunları kötülemeye çalışmaktadırlar. Seçim sandığı başına ibadete gider gibi gidiniz. Ve kadir bilen DP'ye reynizi veriniz. DP'ye rey vermek adeta Allah'a ibadet etmektir.*" Akşam, 23 Ekim 1957, s. 3; Propaganda çalışmalarının son gününde Ağrı'nın Doğubeyazıt ilçesinde konuşan Devlet Vekili Celal Yardımcı, 7 yıllık kalkınma ve imar hamlesi hakkında bilgi vermiştir. DP'nin binlerce okul, çeşme, yol ve fabrika yapmışken; CHP'nin 27 yıllık iktidarında doğu illerinde imar, kalkınma, eğitim-öğretim ve diğer alanlarda hiçbir şey yapmadığını söylemiş ve bugün halkın karşısına hangi yüzle çıktığını sormuştur. *Son Telgraf*, 23 Ekim 1957, s. 1.

¹⁸⁸² Akşam, 23 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁸³ *Ulus*, 22 Eylül-23 Ekim 1957 sayıları; Kasım Gülek, Adana'da yapılan mitingde konuşurken kalabalığın arasında giren başıboş bir inek miting alanında paniğe neden olmuştur. Alanda yaşanan kargaşa esnasında bir fayton devrilmiş ve ezilenler oldu. 10 dakika sonra ineğin alandan çıkarılmasının ardından Gülek konuşmasına devam etmiştir. *Hürriyet*, 12 Ekim 1957, s. 1, 5; Kasım Gülek, Osmaniye'de konuşma yaparken kürsüde bayılmış, kısa süre sonra kendisine gelse de konuşmasına devam edememiştir. *Türksözü*, 16 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁸⁴ Yücel, *a.g.e.*, s. 125.

etmez. Biz 1946 Demokratları olarak o günlerde yaptığımız gibi sesimiz kısılcaya kadar mücadelemize devam edeceğiz” sözleriyle kararlılıklarını ortaya koymuştur¹⁸⁸⁵. CMP’de mitinglere ağırlık vermiş fakat CMP’nin ilk mitingi olaylı geçmiştir. Ankara’daki mitingde konuşmalar devam ederken, sahneye cezaevinde bulunan Osman Bölükbaşı’nın temsilen etrafı asma kilitli kalın bir zincirle çevrili resim çıkarılmıştır. Resmi indirmek isteyen emniyet güçleri ile partililer arasında yaşanan kavgada, olaya karıştığı gerekçesiyle bazı CMP’liler gözaltına alınmıştır¹⁸⁸⁶.

4.3.7. İl Kongreleri ve Toplantılar

DP’nin söylemlerini halka ulaştırmak, propaganda çalışmaları yapmak için kullandığı diğer bir yöntem de il ve ilçe kongreleridir. Bu kongrelerle hem Parti’nin propaganda söylemleri il, ilçe, kasaba ve köylerde gündem olacak, hedef ve amaçları vurgularak aidiyet duygusu güçlendirilecek, teşkilatlarda kan tazelenecek ve seçim çalışmaları için daha dinamik hem de daha istekli kadrolarla sürdürülecekti. Ayrıca kongrelere katılan DP önde gelenlerinin konuşmalarıyla bir bakıma seçim mitingi yapılmış da olacaktı.

12 Mayıs 1957’de yapılan Burdur İl Kongresinde konuşan Maarif Vekili Tevfik İleri; “Çalışıyoruz. Biz şu kadar şeker fabrikası, bu kadar çimento fabrikası yapacağız demedik fakat yaptık, yapıyoruz ve bundan sonra da yenilerini yapmaya devam edeceğiz” sözleriyle DP’nin boş sözler vaat etmediğini, icraat yaptığını savunmuştur. Dâhiliye Vekili Celal Yardımcı ise konuşmasında Türkiye’nin uluslararası saygınlığı üzerinde durmuş, Türkiye’nin itibarının tarihinde hiçbir zaman olmadığı kadar arttığını ve Dünya siyasetine yön veren ülkelerden biri haline geldiğini savunmuştur¹⁸⁸⁷. Isparta İl Kongresi’nde konuşan Maarif Vekili Tevfik İleri, DP iktidarının şehit kanıyla sulanmış bu ülkeyi modern, kalkınmış bir ülke haline getirmeye çalıştığını ancak ne yaparlarsa yapsınlar muhalefeti tatmin edemediklerini söylemiştir. Tevfik İleri’ye göre muhalifler yapılanları görmek istemiyorlar ve gördüklerini de inkâr etmekten kurtulamamaktadır¹⁸⁸⁸. Adana İl Kongresi’nde konuşan Parti Müfettişi ve Gümüşhane Milletvekili Zeki Başağa, iktidara

¹⁸⁸⁵ Akşam, 5 Ekim 1957, s. 1, 5; O. Köprülü’nün de “Oyunuzu en kuvvetli olan muhalefet partisine verin” dediği iddia edilmiştir. Yeni Sabah, 5 Ekim 1957, s. 1, 5; Milliyet, 5 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁸⁶ Akşam, 29 Eylül 1957, s. 1, 4.; Hürriyet, 29 Eylül 1957, s. 1, 5.

¹⁸⁸⁷ Zafer, 13 Mayıs 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁸⁸ Zafer, 12 Haziran 1957, s. 1, 4.

gelmelerinden 3 ay sonra muhalefetin DP'yi vaatlerini tutmamakla itham etmeye başladığını, daha sonra Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıktıklarını söylemiştir. Zeki Başağa'ya göre bunların amacı DP iktidarını zayıf düşürmektir. Kore'deki Türk kahramanlığının bütün dünyada uyandırdığı olumlu yankıya ve DP'nin yapıcı faaliyetleri bütün vatanda yükselmesine rağmen muhalefet olumsuz propagandanın vazgeçmemiştir. Başağa, muhalefetin negatif yaklaşımına rağmen DP'nin kararlılıkla icraatlerini sürdüreceğini ve Türk milletine olan inancını şu sözlerle vurgulamıştır: “*Memleket kalkınması davamıza sonsuz bir enerji ve imanla devam edeceğiz. Türk milleti kadirşinastır. Bu kadirşinaslığını bundan sonra da gösterecek ve DP'yi elbette muzaffer kılacaktır.*”¹⁸⁸⁹

Mersin İl Kongresi 14 Temmuz 1957 Pazar günü yapılmıştır. Kongre'de bir konuşma yapan ve “*Biz sizi yakan insanlar değil, Bayar'ı ile Menderes'i ile hepimiz size hizmet aşkıyla yanan insanlarız*” diyen Devlet Vekili Celal Yardımcı'nın sözleri büyük alkış almıştır. DP'den ayrılanlar tarafından kurulan CMP ve HP için “*DP'nin zekatı*” benzetmesine, bir vatandaş “*Vekil beyefendi, zekatı verilen mal, sağlam kalır, eksilmez*” sözleriyle destek vermiştir¹⁸⁹⁰. 28 Temmuz'da Çanakkale'de 4 fabrikanın açılışını gerçekleştiren ve DP İl Kongresi'ne katılan Menderes, daha mamur ve müreffeh bir gelecek oluşturmaya çalıştıklarını belirtmiştir¹⁸⁹¹. 26 Ağustos 1957'de yapılan DP İzmit Kongresi'nde konuşan Dâhiliye Vekili Namık Gedik; “*İşbirliği teşebbüsü; siyasi emniyet, hatta siyasi ahlak ile kabili telif değildir*” demiştir¹⁸⁹². 27 Ağustos 1957'de yapılan Kocaeli DP Kongresinde de konuşan Namık Gedik, DP'nin milletin itimadını kaybettiğini söyleyenlerin, teker teker boy ölçüşemeyeceklerini anladıkları ve korktukları için birleşmeye çalıştıklarını ileri sürmüştür. İktidarın buna olumlu bakmadığını çünkü bu işbirliği çalışmalarının ülkeyi tehlikeye düşüreceğini vurgulamıştır¹⁸⁹³. Bu kongrelerin haricinde Malatya, Afyon, Antalya, Trabzon, Samsun, Konya, Adıyaman, Bolu il kongreleri ile Adana'nın Ceyhan ve Pozantı, Diyarbakır'ın Çüngüş, Ergani, Çezmik ve Bergama ilçe kongreleri de yapılmış ve bu kongrelerde de seçim atmosferini hissettiren konuşmalar yapılmıştır¹⁸⁹⁴.

¹⁸⁸⁹ Zafer, 12 Haziran 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁹⁰ Zafer, 15 Temmuz 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁹¹ Hergün, 29 Temmuz 1957, s. 1, 3; Zafer, 29 Temmuz 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁹² Zafer, 26 Ağustos 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁹³ Türkyolu, 27 Ağustos 1957, s. 2

¹⁸⁹⁴ Zafer, 3, 10, 23 ve 30 Haziran, 1, 19 ve 22 Temmuz 1957, s. 1; Yeni Asır, 22 Temmuz 1957, s. 1.

Ülke genelindeki seçim hazırlıklarını değerlendirmek için 8 Eylül 1957 Pazar günü toplanan DP Genel İdare Kurulu, kongre sürecinde yaşanabilecek olumsuzluklara engel olmak ve teşkilatların bütün enerjilerini propaganda çalışmaları için harcamalarını sağlamak amacıyla 30 ilde devam eden DP il ve ilçe kongrelerinin derhal durdurulmasını kararlaştırmıştır¹⁸⁹⁵. Alınan bu karar sonrasında seçimlere kadar herhangi bir il veya ilçe kongresi yapılmamıştır.

4.3.8. Temel Atma ve Açılış Törenleri

1957 Milletvekili Genel Seçimi sürecinde temel atma ve açılış törenleri DP'nin propaganda çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Tören için toplanan kalabalığa propaganda konuşması yapmayı bulunmaz bir fırsat olarak gören DP'liler, 1954'de olduğu gibi 1957 Milletvekili Genel Seçimi'nde de, hatta daha da yoğun bir şekilde bu yöntemi kullanmışlardır. Dönemin gazeteleri incelendiğinde özellikle de seçime yakın dönemde hemen hemen hergün en az bir yerde, zaman zaman Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ya da Parti'nin önde gelenlerinin katılımıyla, bir temel atma veya açılış töreni yapıldığı görülmektedir. Seçimlere kısa bir süre kala yapılan ve DP iktidarını öven uzun konuşmalar yapıldığı, ihtiyaç sahibi vatandaşlar ve işçiler için inşa edilen evlerin sahiplerini belirlendiği kura çekilişleri, tapularının teslim merasimlerinin de içinde yer aldığı pekçok tören yapılmıştır.

Atatürk Üniversitesi Temel Atma Töreni. *Zafer*, 24 Temmuz 1957, s. 1.

¹⁸⁹⁵ *Akşam*, 9 Eylül 1957, s. 1, 4.

23 Temmuz'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes'in de katılımıyla Atatürk Üniversitesi'nin temel atma töreni yapılmıştır¹⁸⁹⁶. Törende bir konuşma yapan Celal Bayar, Atatürk'ün 1937 yılında ortaya koyduğunu söylediği hedefi gerçekleştiriyor olmaktan duyduğu mutluluğu şu sözlerle belirtmiştir:

*“Doğu bölgesi için Van gölü sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden faaliyete geçmelidir. Bu hayırlı teşebbüsün, doğu vilayetlerimiz gençliğine bahşedeceği feyiz Cumhuriyet hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır”*¹⁸⁹⁷.

7 Ağustos 1957'de Zonguldak limanı, Sanayi Bakanı Samed Ağaoğlu ve Başbakan Menderes'in de katıldığı bir törenle hizmete açılmıştır¹⁸⁹⁸. Samed Ağaoğlu törende *“Yepyeni bir vatan ve millet telakkisinin kısa zamanda ne kadar muazzam işler başardığını göstermeye Zonguldak kafidir”* diyerek limanın Cumhuriyet dönemindeki gelişmenin bir göstergesi olduğunu savunmuştur. Siyasi, içtimai ve ekonomik sorunları geride bıraktıklarını ve geleceğe baktıklarını iddia eden Menderes'te *“Eskisiyle kıyas kabul etmeyecek bir hızla nurlu bir istikbale yürüyoruz”* demiştir¹⁸⁹⁹. Başbakan Menderes 9 Ağustos 1957'de Kastamonu'da Şeker Fabrikası ve Emlak Bankası Şubesi'nin açılış törenlerine katılmış ve konuşmalarında önemli mesajlar vermiştir.

*“İktisadi istiklal mücadelesinin meydan muharebesi kazanılmıştır... Bilakis siz bu günküne nazaran çok yüksek bir hayata layıksınız ve buna en kısa zamanda ulaşacaksınız... Acaba 1950 senesine nazaran daha mı sıkıntıdayız O zaman iki buçuk liralık yol parası için vatandaşların kafile kafile hapse gönderildiğini bilirsiniz. Bu gün 2,5 lirayı, 10 lirayı bulamadığı için hapse götürülen var mıdır? [...] O zaman bu gün yediğimiz buğdayın ancak yarısını, şekerin üçte birini yiyor, benzinin üçte birini istihlak ediyorduk. Ayaklarımız yalın ayaktı.”*¹⁹⁰⁰

Türk milletinin daha iyi bir hayata layık olduğunu ve bunu gerçekleştirmek için çalıştıklarını söyleyen Menderes, muhalefetin gerçekleştiremeyeceği vaatler verdiğini iddia etmiş, vatandaşları uarmıştır: *“Size sihirli bir değnek ile mali bir ameliye ile memleket derhal zengin oluverirmiş diyecekler bulunacaktır. Bu düpedüz yalandır.”* Menders'e göre DP geçici ve aldatmacı bir politika olan gününü gün

¹⁸⁹⁶ Hergün, 24 Temmuz 1957, s. 1; Akşam, 24 Temmuz 1957, s. 1; Zafer, 24 Temmuz 1957, s. 1, 4; Kudret, 25 Temmuz 1957, s. 1; Son Telgraf, 24 Temmuz 1957, s. 1; Türk Dili, 25 Temmuz 1957, s. 1.

¹⁸⁹⁷ Zafer, 24 Temmuz 1957, s. 1, 4.

¹⁸⁹⁸ Akşam, 7 Ağustos 1957, s. 1; Zafer, 8 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁸⁹⁹ Zafer, 8 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁹⁰⁰ Zafer, 9 Ağustos 1957, s. 1, 4; Havadis, 9 Ağustos 1957, s. 1, 5;

etmek yerine milletin geleceğini inşa etmek için her türlü zorluğa göğüs gererek ülkeyi yönetmeye çalışmaktaydı. Eğer geçici ve aldatici bir siyaset anlayışını benimsemiş olsaydı, devletin parasıyla ülkenin geleceğini inşa etmek yerine “*üç kuruluşluk kahve*” ithal ederdi. Oysa yakında rakamlarla ortaya koyduklarında, Osmanlı devri de dahil olmak üzere 1950 yılına kadar yapılanların üç katının, DP iktidarında geçen 7 yılda yapıldığı görülecekti. O zaman muhalefete de susmaktan başka çare kalmayacaktı. Menderes muhalefetin baskı iddialarına dair de; “*1950’den evvelki hürriyetin hepsini bilirsiniz. Bugün hürriyetinizin hangi noktasında bir noksan hissetmektesiniz? Neşriyata bakarsanız, ortada bir mağdur varsa o da hükümettir. Yalnız biz sanki ayıp işlemiş gibi susmaktayız. Acaba hizmetimiz mi ayıbımızdır*” demiştir¹⁹⁰¹.

Ankara Yeni Mahalle’de işçiler için yapılan 552 dairelik sitenin temel atma töreni 23 Eylül 1957’de yapılmıştır. Törene katılan Çalışma Vekili Mümtaz Tarhan, yaptığı konuşmada; “*Temel atmalar milleti ideale, sevince, huzura kavuşturacak bir kemal ifade eder. Eğer bu temel atma meskene, eve, ikametgaha taalluk ediyorsa getireceği sevinç ve saadet hadsiz olur*” sözleriyle yaptıkları imar faaliyetlerinin sosyolojik açıdan önemine dikkat çekmiştir¹⁹⁰². Ankara’da 6 Ekim 1957 tarihinde 188 evin işçilere verilmesi için tören yapılmıştır. Törende konuşan Çalışma Vekili Mümtaz Tarhan, her temel atma töreninde muhalefetin nazar dolu bakışlarla bu eserlerin bitirilmemesini istediklerini, her kurdela kesme töreninde ise şaşkına döndüklerini ve uyku ile uyanıklık arasında bir durumdan öteye gidemediklerini, yedi yıldır sürdürdükleri bayındırlık faaliyetlerini fantazi olarak gören muhalefetin bunları buz üstüne yazılan yazılar gibi kaybolacağı iddiasında olduğunu belirtmiştir. DP’nin iş ve hizmet anlayışına sahip olmayanların böyle düşünmelerine şaşırmadıklarını belirten Mümtaz Tarhan; mevcut törenin de onların iddialarına bir cevap, uykudan uyanmalarına yardım edebilecek gerçek bir cevap olduğunu söylemiş ve başarılı olacaklarına dair inançlarını ise şu sözlerle vurgulamıştır:

“İşte bu kordela kesme töreni de onların iddialarına fiili bir cevap, onların uykudan uyanmalarına yardımcı olabilecek gerçek bir haykırıdır. Her eser yükseldikçe, bir tekzip tokmağı onların kafasında,

¹⁹⁰¹ Zafer, 9 Ağustos 1957, s. 1, 4; Havadis, 9 Ağustos 1957, s. 1, 5; Seçimden 2 gün önce, Brezilya’dan Türkiye’ye 300 ton kahve geldiğine dair haberler basında yer almıştır. Zafer, 25 Ekim 1957, s. 1; Havadis, 25 Ekim 1957, s. 1; Son Telgraf, 25 Ekim 1957, s. 1; Tercüman, 25 Ekim 1957, s. 1.

¹⁹⁰² Zafer, 24 Eylül 1957, s. 4.

bir gerçek ışığı da vatandaşın imanındadır. İmanla küfrün mücadelesi elbette uzun sürmeyecektir. Zenci kabilelerinin tamtamlarına benzeyen muttaril inkar curcunası, ahengin, armoninin ruha hitap eden haklı sesini boğamayacaktır. Çünkü mızrak çuvala sokulamaz. Vatandaşın idrâkı ile , izanı ile gözleriyle gördüğü eserler, bu lânet efkârı ve lânet iftirayı kapının eşiğine bastırmıyacak ve onu elbette kovacaktır.”¹⁹⁰³

Afyon Çimento Fabrikası 11 Ekim 1957 Cuma günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, resmi ve sivil görevlinin yanı sıra kalabalık bir vatandaş topluluğunun katılımıyla açılmıştır¹⁹⁰⁴. Törende konuşan Menderes gelecek günlerde daha büyük açılışların yapılacağını; büyük enerji santralleri ve fabrikalar gibi tesislerin hizmete sunulacağını müjdelemiştir. Yakında ülkenin kaderinin değişeceği söyleyen Menderes; *“Sefaletin gölgesi derece derece memleketin nasiyesinden silinecek, Türk milleti, çalışkanlığının, iktisadi dehasının hazırladığı istikbale çok kısa zamanda mutlaka erişecektir. Türkiye ... görülmemiş bir hızla saadet ve ikbalin yolundadır”* demiştir¹⁹⁰⁵. Son 90 günde 30 büyük eserin temel atma veya açılış töreninin yapıldığını, Türkiye’nin 3 günde bir bu fabrika gibi eserler ortaya kayabileceği güce ulaştığını söylemiştir. Başbakan Menderes, propaganda sürecinde dikkatli olunması istemiş, muhalefetin yapıcı eleştirilerine gönül rahatlığıyla katlanacaklarını belirtmiş ve sağduyu çağrısı yapmıştır: *“Birbirimize karşı unutamıyacağımız kötü sözler söylememek vatandaş kitleleri arasında doldurulamayacak uçurumlar açılmasına meydan vermemektir.”¹⁹⁰⁶* Daha sonra kürsüye gelen Celal Bayar, seçim konuşması için değil Afyon halkının gösterdiği ilgiden duyduğu memnuniyeti ifade edebilmek için milletin karşısına çıktığını belirtmiştir. 1950’den beri ülkenin büyük bir kalkınma hamlesi içinde olduğunu ileri süren Bayar, Türk ekonomisinin tarihin hiçbir devrinde, bu kadar kısa sürede, bu kadar büyük gelişme göstermediğini savunmuştur. *“Her yerde karşımıza çıkan yeni abideler, yeni iktisadi tesisler de olup bitenlerin canlı şahitliğini yapmaktadır”* demiş ve konuşmasına milli gelirden ve çimento üretiminde yaşanan artışa dair bilgilerle devam etmiştir. Türk milletinin en asil milletlerinden biri olduğunu ve her şeyin en

¹⁹⁰³ Zafer, 7 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁹⁰⁴ BCA. 010.0.009.000.000.471.1361.1; Akşam, 12 Ekim 1957, s. 1, 5; Zafer, 12 Ekim 1957, s. 1, 4; Havadis, 12 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁹⁰⁵ Zafer, 12 Ekim 1957, s. 1, 4; Havadis, 12 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁹⁰⁶ Hürriyet, 12 Ekim 1957, s. 1, 5.

iyisini hak ettiğini, gayretlerinin de bunu gerçekleştirmek için olduğunu söylemiştir¹⁹⁰⁷.

Afyon dönüşü Isparta ve Burdur'a uğrayan Celal Bayar, buralarda da vatandaşlara seslenmiştir. Isparta'da, yedi yılda çimento üretiminin 4 kattan fazla artmış olsa da, memleketin imara muhtaç olduğunu ve milletin hak ettiği refaha ulaşması için daha fazla çimento üretimine ihtiyaç duyulduğunu ve Afyon'da açılan fabrikanın da bu düşünceyle kurulduğunu söylemiştir. Tarım kredilerinde 337 milyon liradan 1 milyar 500 milyon liraya ulaşan bir artış yaşandığını fakat bazı çevrelerin vatandaşın kafasını karıştırmak için, iktidara geldiklerinde borçları silecekleri gibi vaatlerde bulduklarını ancak bunlara inanmamalarını vurgulamıştır. Bu insanların kaos oluşturmaya ve sistemi çökertmeye çalıştığını, bundan da en çok çiftçinin zarar göreceğini belirtmiştir. 1949 ve 1957 yıllarının bir mukayesesini yapan ve; *"Bu gün bir zamanlar olduğu gibi dayak yoktur, mazbata sahtekarlığı yoktur, sandıktaki reyleri değiştirmekte yoktur. Millet serbestçe reylerini kullanmaktadır"* diyen Celal Bayar, vatandaşların DP'ye itimadı devam ettikçe, Türkiye'nin parlak bir geleceğe doğru yürümeye devam edeceğini belirtmiştir. Burdur'da da halka hitap eden Bayar, yasal olarak mesul olmasa da, kendisini millete karşı sorumlu hissettiği için halkın karşısına çıktığını ve hesap verdiğini söylemiştir. Ülke genelinde yaşanan kalkınma hamlesine değinmiş ve su sıkıntısı başta olmak üzere, halkın sıkıntılarının farkında olduklarını ve bunların çözümü için projeler hazırladıklarını belirtmiştir¹⁹⁰⁸.

14 Ekim 1957'de Ankara Etimesgut'ta yeni bir askeri garnizonun temel atma törenine katılan ve konuşma yapan Milli Müdafâ Vekili Sami Ergin, yeni yapılacak olan garnizonun önemini anlatmıştır. Daha sonra *"Her zerresinde şehit ecdat kanı kokan aziz yurd topraklarımıza mukadderatın reva görmesiyle atılacak yabancı ayakları, Türk milleti yalnız ordusuyla değil, kadınıyla, erkeğiyle, dişiyle, tırnağıyla kıracak ve parçalayacaktır"* demiştir¹⁹⁰⁹.

İktidarın son üç aylık dönemde gerçekleştirdiği diğer törenlerden bazıları da şunlardır: 6 Ağustos'ta Zonguldak Limanının açılışı, 7 Ağustos'ta Filyos Tuğla Fabrikasının açılışı ve Karabük Hadde Fabrikasının temel atma, 10 Ağustos'ta

¹⁹⁰⁷ *Hürriyet*, 12 Ekim 1957, s. 1, 5; *Zafer*, 13 Ekim 1957, s. 1, 3; *Hergün*, 12 Ekim 1957, s. 1, 3.

¹⁹⁰⁸ *Zafer*, 13 Ekim 1957, s. 1, 3.

¹⁹⁰⁹ *Havadis*, 15 Ekim 1957, s. 1, 5; *Zafer*, 15 Ekim 1957, s. 1, 3.

Ankara'da işçiler için yapılması planlanan 10460 daireden 1200 tanesini kapsayan ilk etabının temel atma, 15 Eylül'de Baruthane Ataköy Sitesinin temel atma ve Diyarbakır'da inşa edilen subay lojmanlarının tahsis, 18 Eylül'de Konya'da yeni Gar binasının temel atma, 20 Eylül'de Ordu Akkuş Buharlı Kayın ve Kereste Fabrikası temel atma, 20 Eylül'de, Ankara Gülveren'de 60 müstakil evin kura, 22 Eylül'de Ankara'da Blok İşçi Apartmanlarının temel atma, 28 Eylül'de Ankara'da Altındağ'daki gecekonduların sahiplerine tapu, 30 Eylül'de Atatürk Orman Çiftliği ve Unicef tarafından kurulan pastörize süt ve süt ürünleri fabrikası açılış, 1 Ekim'de Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Enstitüsü açılış, 2 Ekim'de Ortadoğu Teknik Üniversitesinin temel atma, 4 Ekim'de Nevşehir Mensucat Fabrikası'nın ve Niğde Çimento Fabrikasının temel atma, 5 Ekim'de Bünyan Yünlü Dokuma Fabrikasının temel atma, 6 Ekim'de Aktaş ve Kalaba'da Tapular dağıtım, 7 Ekim'de Gazi Fişek Fabrikası'nın açılış, 8 Ekim'de Mudanya Jüt İpliği, Çuval ve Kanaviçe Fabrikasının temel atma, 9 Ekim'de Üsküdar'da 200 dükkânın temel atma ve Bursa Merinos Fabrikasının Yünlü Dokuma Tesislerinin açılış, 15 Ekim'de Ankara İşçi Hastanesinin ve Küçük Çekmece köyleri içme suyu temel atma, 17 Ekim'de Tarsus'ta çimento fabrikasının açılış, 19 Ekim'de Hazar Hidro-Elektrik Santralinin açılış ve 20 Ekim'de İzmir'de 450 yataklı İşçi Hastanesi'nin hizmete açılması töreni¹⁹¹⁰.

Propaganda yasaklarının başlamasının ardından açık ve kapalı siyasi toplantılar ve diğer seçim çalışmaları sona erdiği ancak temel atma törenleri, açılış ve tapu teslim törenleri devam ettiği görülmektedir. 23 Ekim 1957 Çarşamba günü Cumhurbaşkanı Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in de katıldığı bir törenle Adana Şeker Fabrikası'nın temeli atma¹⁹¹¹, Gülveren'de gecekondular yıkılarak yerlerine modern evler yapılan vatandaşlardan 130 tanesine tapularının verildiği bir tapu teslim¹⁹¹², Aydın İşçi Sigortaları Sıhhi Tesisleri'nin açılış¹⁹¹³, Maarif Vekili, çok sayıda milletvekili ve kalabalık bir vatandaş topluluğunun katıldığı Çorum Çimento

¹⁹¹⁰ *Zafer*, 16, 22, 30 Haziran, 7 Temmuz, 11 Ağustos ve 19, 21, 22, 23, 28 Eylül, 1, 2, 3, 5, 7, 8, 10, 15, 16, 18, 20 Ekim 1957, s. 1, 4; *Son Telgraf*, 21 Haziran 1957, s. 1, 4; *Milliyet*, 30 Haziran 1957, s. 3; *Son Telgraf*, 16 Temmuz, 9, 11 Ağustos, 3, 10, 18, 21 Ekim 1957, s. 1; *Yeni Asır*, 16 Temmuz 1957, s. 1; *Cumhuriyet*, 23 Temmuz, 7, 8, 9 Ağustos Ağustos, 16 Eylül 1957, s. 1; *Hergün*, 9 Ağustos 1957, s. 1, 3; *Ulus*, 5 Ekim 1957, s. 1; *Havadis*, 16 Eylül, 9 Ekim 1957, s.1, 5; *Yeni Asır*, 6 Ekim 1957, s. 1, 4; *Yeni Sabah*, 16 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁹¹¹ *Son Telgraf*, 24 Ekim 1957, s. 1; *Zafer*, 24 Ekim 1957, s. 1, 4; *Tercüman*, 24 Ekim 1957, s. 1.

¹⁹¹² *Zafer*, 24 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁹¹³ *Yeni Asır*, 24 Ekim 1957, s. 1, 4; *Son Telgraf*, 24 Ekim 1957, s. 1.

Fabrikası'nın hizmete açılış¹⁹¹⁴, Ankara Yenişehir'de Büyük İş Hanı'nın temelini atma¹⁹¹⁵, Ankara Kızılcahamam'da Çalışma Vekili Mümtaz Tarhan'ın da katılımıyla turistik bir otelin temelini atma töreni¹⁹¹⁶ bunlardandır.

İşletmeler vekili Sıtkı Yırcalı'n yapılmakta olan bu eserlerin önemini ve değerini “*Bütün bu eserler, Türk milletinin yepyeni bir devreye girdiğini gösteren tarihi abidelerdir. Türk milleti layık olduğu ve asırlardır acı ile, iştiyakla hasretini çektiği medeniyet seviyesine ulaşmak için en kati kararını vermiştir. Bu eserler o kararın ifadesidir*”¹⁹¹⁷ sözleriyle ortaya koyarken; söz konusu eserler için yapılan törenler muhalefetin tepkisini çekmiştir. Bu eserler gelişme, kalkınma ve halka hizmet olduğu kadar, aynı zamanda yapılan temel atma ve açılış törenleriyle birlikte ve sonrasında ayakta kaldığı, hizmet verdiği müddetçe de DP'nin propagandasıydı. CHP ve diğer muhalefet partileri törenlerin seçim öncesinde yoğunlaşmasının tesadüf olmadığını, bunların seçim yatırımı ve propaganda malzemesi olduğunu savunmuştur.

İnönü, Karadeniz gezisinde “*İmar iyidir, iktidarın vazifesidir ve zevkleridir. Fakat imkan ister, para ister. Bu yol 60 santim eksik olmamalıdır, diye bu gece rüyada gördün ve ertesi gün tatbik edin! Bu böyle olunca Samsundaki işçi kuru fasulyeyi 5 liraya yer*”¹⁹¹⁸ sözleriyle bu tesislerin seçime yönelik propaganda amaçlı, plansız ve programsız yatırımlar olduğunu savunmuştur. Kasım Gülek'de, Ereğli Kongresi'nde “*Temel atma modası artık ucuzlamıştır*” sözleriyle tepki göstermiştir¹⁹¹⁹. Fakat DP, bu eleştirilerini önemsememiş, temel atma ve açılış törenlerini sürdürmüştür.

4.3.8. Propaganda Amaçlı Radyo Yayınları

Propaganda faaliyetleri için radyonun kullanımı bakımından 1957 Milletvekili Genel Seçimi, 1946 yılındaki seçime benzemektedir. 1950 ve 1954 yıllarında yapılan genel seçimlerde, iktidar-muhalefet ayırmaksızın, Seçim Kanunu'nda belirtilen şartları taşıyan her parti propaganda için radyodan yararlanmıştı. 1957'de yapılan seçimlerde

¹⁹¹⁴ *Hergün*, 24 Ekim 1957, s. 1, 3; *Yeni Sabah*, 25 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁹¹⁵ *Zafer*, 25 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁹¹⁶ *Zafer*, 26 Ekim 1957, s. 1, 4.

¹⁹¹⁷ *Zafer*, 27 Mayıs 1957, s. 1, 7.

¹⁹¹⁸ *İkdam Gece Postası*, 15 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁹¹⁹ *Ulus*, 22 Temmuz 1957, s. 1, 5; CMP lideri Osman Bölükbaşı'da 1956 yılında Kalecik'te yaptığı konuşmada; “*Demokrat Partili liderlerin manevi alanda ülkenin bünyesinde bıraktıkları hasar ve kiri kırk baraj suyu temizleyemez.*” demiştir. *Yeni Sabah*, 11 Nisan 1956, s. 1.

de ise 1946 yılında olduğu gibi, muhalefetin radyodan yararlanmasına izin verilmemiş, iktidarın propaganda yayın organı haline getirilmiştir. Ancak 1946 ile 1957 arasında bir fark vardır. 1946'da DP muhalefetteydi, CHP iktidarda; 1957'de ise DP iktidarda, CHP muhalefettedir. Dolayısıyla 1946'da CHP'nin yaptığı 1957'de ise DP yapmıştır.

1954 Milletvekili Genel Seçimi propaganda sürecinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve diğer bakanların konuşmaları plağa kaydedilerek, daha sonra radyodan da yayımlanmıştı. Bu yayınlar seçim yasaklarının başladığı günlerde de sürmüştü. CHP'nin şikayeti üzerine konuyu görüşen YSK radyodan yapılan bu yayınları Seçim Kanunu'na aykırı bulmuş ve yasaklamıştı¹⁹²⁰. Fakat 30 Haziran 1954 tarihinde Seçim Kanunu'nda yapılan düzenlemeyle (radyodan propagandaya izin veren 45 ve 46. Maddeleri yürürlükten kaldırdı) partilerin propaganda amaçlı radyodan yararlanmalarına son verilirken; resmi makamlar tarafından radyo kanalıyla verilen demeçlerin propaganda olarak kabul edilemeyeceği, halkı aydınlatıcı ve hükümet tarafından verilmesi gereken bilgiler olduğu belirtilmişti¹⁹²¹. Kanun bütün partileri kapsıyor gibi gözükse de aslında sadece muhalefetin radyodan yararlanmasına son vermeye yöneliktir. Çünkü iktidarın, hükümet icraatlarıyla ilgili vatandaşlara bilgi vermek gerekçesiyle, isteği zaman ve istediği kadar radyodan yararlanabilmesinin önü açıktır.

İnönü, Malatya mitinginde DP'nin radyo ile ilgili tutumunu şu sözlerle eleştirmiştir:

¹⁹²⁰ Aksoy, *a.g.e.*, s. 116-117; Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 312.

¹⁹²¹ 6428 sayılı "Milletvekilleri Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun". *Resmi Gazete*, S. 8748, 7 Temmuz 1954, s. 9834; Bu değişikliğin gerekçesi "*Âmme hizmetine tahsis edilen Devlet radyosuna seçim propogandası vesilesiyle, Devlet otorite ve emniyetini za'fa uğratacak ve siyasi ahlâki bozacak mahiyetteki konuşmayı menetmek*" olarak açıklanmıştır. TBMM Zabıt Ceridesi, X. Dönem, cilt: 1, inikat: 15, 30 Haziran 1954, s. 326. Menderes yasa değişikliğini şu sözlerle savunmuştur: "*Şimdi bu radyodan kaldırdığımız konuşma hakkı nasıl bir haktır? Dört senede bir kullanılacak bir hak; çıkacak orada bir iki laf söyleyecek de, bilhassa burada olduğu gibi tahrifat yaparak konuşacak, bu, kaleminden kan damlıyan arkadaşımız bu şekilde 10 dakika konuşacak ve Demokrat Partinin 4 senelik idaresinin bütün köylere kadar nüfuz eden çalışmaları ortadan silinecek ve Devlet çapında ta uzak şubelere kadar yayılmış işler millet tarafından görülmeyecek, takdir olunmayacak, sadece radyoda on dakika konuşmakla bütün işler olup bitecek, buna imkân yoktur. İşte muhalefettin elinden alınan böyle bir silâhtir. Fakat onlara göre bundan sonra muhalefete kelime şahadet getirmek düşmektedir. Böyle konuşmak bu yüksek kürsünün ehemmiyeti, ciddiyeti ve kutsiyetiyle mütenasip olmıyan mübalâğalardır, hattâ mülâtafa yerine alınacak kadar hakikatle asla irtibatı olmıyan mübalâğalardan ibaret kalacak*" TBMM Zabıt Ceridesi, X. Dönem, cilt: 1, inikat: 15, 30 Haziran 1954, s. 319.

“Radyo’da her gün bizim aleyhimizde neler söylediğini görüyorsunuz. Radyoda her gün seçim kampanyasında devlet işi anlatılır. İktidarın propagandasını nasıl yaptığını dinliyorsunuz. Seçim zamanında devlet vasıtasının yalnız iktidar partisinin propagandasını yapması haksızdır. Buna hakları yoktur. Bizim aleyhimizde söylenen sözlere karşı gene radyoda hayır efendim bu işin aslı öyle değildir, böyledir, diye bu kadar açık bir cümleyi söylemek imkânından bizi mahrum etmeleri, bizim hakkımızın ihlalden daha büyük ehemmiyette cemiyetimizin ve milletimizin haysiyet haklarını ihlal etmektedir.”¹⁹²²

Karadeniz gezisinde Menderes’in Trabzon’da yaptığı konuşmanın radyodan yayımlanmasının kanunlara aykırı olduğunu savunan İnönü, tepkisini; “Bize (daülktidar) isnadına radyodan cevap verebilmeliyiz. Cevabı mesnedilen isnadlar ancak söyleyeni mahcup eder. Bununla adam kazanamaz. Adam bununla aşınır”¹⁹²³ sözleriyle ortaya koymuştur. İnönü, Samsun mitingde de tepkisini; “Hani ya Seçim Kanunu vardı? Seçim zamanı radyoyu hiçbir parti kullanmayacaktı? Başvekilin sözleri dün gece niçin radyoda yayınlandı? İnsaf ediniz, bu kanun dışı bir iş değil midir? Hukuk devletinde böyle şeyler olmaz” sözleriyle göstermiştir¹⁹²⁴. Radyo yayınlarının sadece iktidardaki DP propagandasını yapıyor olmasına tepki gösteren bazı HP’liler radyolarını mühürletmişlerdir¹⁹²⁵. Benzer bir tepki CMP’den gelmiştir. CMP Kadıköy Teşkilatı üyeleri de İstanbul ve Ankara radyo istasyonlarını dinlememek için radyolarını mühürletme karar almışlardır¹⁹²⁶.

İktidar, muhalefetin bu eleştirilerini duymamazlıktan gelirken; ülke gündemindeki olaylara dair kamuoyunu bilgilendirme adı altında “Meclis Saati, Radyo Gazetesi, Köylü Saati” gibi programlar ve haber bültenleri vasıtasıyla, iktidar sözcülerinin konuşmaları tüm yurda ulaşırken; muhalefet sadece gazeteler aracılığıyla sınırlı bir kesime ulaşabilmekteydi. Yaklaşık 1.000.000 radyonun varlığı düşünüldüğünde radyonun propaganda çalışmaları için oldukça önemli bir propaganda aracı haline geldiği görülmektedir¹⁹²⁷.

¹⁹²² Ulus, 22 Eylül 1957, s. 3.

¹⁹²³ İkdam Gece Postası, 15 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁹²⁴ Ulus, 15 Ekim 1957, s. 3; İnönü, Kırklareli’nde yaptığı konuşmada “İş başında olan devlet ricali seçim propagandası yapıyorlar. Kendi çıkardıkları kanunlara göre seçim zamanı radyoda propaganda yasaktır fakat onlar, vatandaşın gözüne baka baka suç işliyorlar. Başvekil, Vekiller, Büyük Millet Meclisi Reisi, Devlet Reisi’nin sözlerini nakledenlerde suç işliyorlar” demiştir. Türk Dili, 19 Ekim 1957, s. 1.

¹⁹²⁵ Akşam, 27 Eylül 1957, s. 1.

¹⁹²⁶ Cumhuriyet, 27 Eylül 1957, s. 1.

¹⁹²⁷ Adnan Menderes iktidarın radyo yayınlarıyla ilgili tavrının nedenini 1957 yılı Adalet Bakanlığı bütçe görüşmeleri sırasında ortaya koymuştur. Muhalefetin sorumluluk duygusundan uzak olduğunu

Radyo yayınları konusunda iktidar ile muhalefeti karşı karşıya getiren bir başka gelişme de seçim günü yaşanmıştır. Öğleden sonra radyodan seçim sonuçlarıyla ilgili bilgiler paylaşması tepki çekmiştir. Muhalefet, Milletvekili Seçim Kanunu'nun 134. Maddesindeki açık hükme rağmen, oy verme süresi sona ermeden, saat 14.00'dan itibaren seçim sonuçlarıyla ilgili radyonun yayınlara başladığını ve bu yolla seçmeni etkilemeye çalışıldığını savunmuştur. CHP, İstanbul Seçim Kuruluna, ardından da iki kez YSK başvurmak zorunda kalmış, saat 15.15'de YSK radyo yayınlarının durdurulması kararını vermiştir¹⁹²⁸. Fakat kararın kendilerine bildirilmediğini savunan Ankara radyosu geç saatlere kadar yayınlarını sürdürmüştür¹⁹²⁹.

Muhalefetin eleştirileri karşısında Fatih Rüştü Zorlu, ülkeyi ilgilendiren önemli

iddia eden Menderes, muhalefete neden radyodan yararlanmasına izin vermediklerine dair şunları söylemiştir: “Siz enflasyonun tâ ortasındasınız, bu Devlete itibar edilmez, bunlar bataktır, yaptığı tesisler malûldür, iktisadi değildir. Zinhar ola ki, bunlarla teşriki mesai etmeyiniz’ diyerek.. Siz de Devlet radyosunu böyle bir muhalefetin ellerine vereceksiniz. Burada söyledikleri yetmiyormuş gibi bunu radyo ile bütün memleket, bütün dünyaya duyuracaklar. Bu nazik devirde, memleketin bu gaileleri içinde iktidarın esasen çok ağır olan mesuliyetlerini en ileri bir mesuliyetsizlik hissiyle büsbütün iktihamı gayrikabil bir hale getiren bir muhalefete Devletin bütün vasıta ve imkânları nasıl tevdi olunur?” TBMM Zabıt Ceridesi, X. Dönem, cilt: 17, inikat: 45, 24 Şubat 1957, s. 714.

¹⁹²⁸ Yüksek Seçim Kurulu'nun 178/173 karar sayılı kararı şu şekildedir: “Radyo saat 14 ten itibaren seçim neticelerini yayınlamaya başlayacağını ögle ajansı yayınından bildirmiştir. Seçim neticelerinin, resmen malûm olmadan, hususi bilgilerle ilân edilmesi Milletvekilleri Seçimi Kanununun 134 ncü maddesine aykırıdır. Seçim saat 17 de hitam bulup, neticeler seçim kurullarınca tesbit edilmeden radyo tarafından yapılacak neşriyat, oyunu kullanmayan milyonlarca vatandaşın reyini tam bir serbestlikle kullanmasına tesir edebileceği gibi, vatandaşlar arasında telâş yaratmak suretiyle seçimin düzenini de bozabilecek mahiyettedir. Resmî olmıyan seçim neticesinin bütün radyolarda neşredilmemesi hususunun çok acele karara bağlanmasını arz ederiz, diye yazılı bulunduğu ve 514 sayılı yazıda da, bu husustaki il seçim kuruluna müracaatlarının yetkisizlik sebebiyle reddedildiğinden bu karara itiraz edildiği ve resmî olmıyan seçim neticelerinin radyolarda neşredilmemesi hususuna acele karar verilmesi istenildiği anlaşılmakla, gereği düşünüldü: Milletvekilleri Seçimi Kanununun 94 ncü maddesi sarahatine göre oy verme müddeti saat 17 de biteceğine ve sandıkların tasnif neticesini ancak sandık başında ilân etmeleri mümkün olup radyo ile yapılacak ilânın, seçmenin kararı üzerinde müessir olabileceği memul ve bu itibarla Seçim Kanununun aradığı hüküm sükûneti ve karar serbestesine müessir olabileceğine göre, itiraz hakkında karar verilmesi lâzım iken vazifeleri dâhilinde bulunmadığından bahisle müracaatın reddine karar verilmesi yolsuz ve itiraz varit bulunduğundan, Ankara İl Seçim Kurulu kararının bozulmasına... 27.X.1957 tarihinde ittifakla karar verildi”. Aksoy, a.g.e., s. 127-128.

¹⁹²⁹ Ulus, 28 Ekim 1957, s. 1, 5; DP'nin önde olduğu sandık sonuçları açıklandığı yayınların seçim yasalarının ihlali olduğunu savunan İsmet İnönü Başbakan'ı arayarak durumu bildirmiştir. Bk. BCA. 030.0.00.000.000.52.312.3; 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ardından başlayan Yassıada yargılamaları sırasında DP'liler hakkında açılan davalardan biri de radyo davasıdır. Başbakan Adnan Menderes, bakanlardan Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrer Sarol, Emin Kalafat, Celal Yardımcı, Sıtkı Yırcalı, Abdullah Eker, Haluk Saman ve Basın Yayın Genel Müdürü Altemur Kılıç'ın yargılandığı davada, sanıklar devlet radyosunu parti organı gibi kullanmaktan ve 1957 Milletvekili Genel Seçimi devam ederken sonuçların radyodan ilan edilmesinden sorumlu tutulmuştur. Radyo Davası daha sonra Anayasayı İhlal Davası'yla birleştirilmiştir. Türkiye Çalışmaları Grubu, 50. Yıldönümünde 27 Mayıs'ı Hatırla(t)mak, <http://www.sde.org.tr>. (Erişim 25.03.2017)

olayların radyodan yayınlanmasının doğal olduğunu, 1950 seçimlerinden beri radyonun ve muhtelif gazetelerin de seçim sonuçları açıkladığını ve bunun kanun dışı olmadığını ileri sürmüştür¹⁹³⁰. Emin Kalafat, 31 Ekim 1957 tarihinde yaptığı basın toplantısında, 1950 Milletvekili Seçimi'nde de saat 11.00'den itibaren sonuçların verildiğini savunmuş ve o zaman CHP'nin böyle bir amacı olup olmadığını sormuştur. *“Seçim günü neticelerin radyo ile ilan edilmesi eğer bir cürüm ise, bu cürümü 1950'de işlemiş olan eski Başbakan Günaltay, başkalarından hesap sormadan evvelâ bizzat kendisi millete hesap vermelidir”* sözleriyle Şemseddin Günaltay'ı eleştirmiştir. Seçim sırasında radyonun yaptığı propaganda ile alakası olmayan, sıradan bir haber verme hizmeti olduğunu savunan Emin Kalafat, yapılan haberlerden seçmenin etkilendiğine dönük iddialarla ilgili; *“Bu haber üzerine seçmenin seçim serbestisini kaybederek korkuya kapılıp, o bir kaç yüz rey kazanan parti lehine oy vereceğini sanmak Türk seçmenin akli selimine, civanmertliğine , siyasi olgunluğuna hakaret etmekten başka bir mâna ifade etmez”* demiştir. Sonuçların radyodan ilanında başka hiçbir maksadın olmadığını savunan Kalafat, aksini iktidar hırsıyla seçimleri şüpheli hale getirmek isteyen siyasi ahlak düşkün liderlerin düşünebileceklerini çünkü bu insanların dimağları hile ile yoğrulmuş bir halde olduğunu söylemiştir¹⁹³¹.

4.3.9. Gazetelerin Propaganda Çalışmalarındaki Rolü

DP'nin basınla kurduğu iyi ilişkilerin 1954 Milletvekili Genel Seçimi'nden sonra bozulduğu görülmektedir. Seçimin ardından bir açıklama yapan Menderes; *“Seçim mücadelesini rezalet boyutlarına çıkararak, şeref ve haysiyet cellatları insanları bundan sonra ancak hukuken tanıyacağım. Bize o derece hücum ettiler, o derece saldırdılar ki kendileriyle medeni insanca duygularla biraraya gelmemiz mümkün görünmüyor”* sözleriyle bazı gazetecilere olan öfkesini dile getirmiştir. Aynı zamanda bu sözler basınla DP arasında yaşanacak sürecinde işaretleridir¹⁹³². Çünkü *“İspat hakkı”* tartışmalarından yola çıkılarak basın özgürlüğünü kısıtlama çabaları

¹⁹³⁰ Aksoy, a.g.e., s. 124.

¹⁹³¹ Aksoy, a.g.e., s. 119-122; Ancak 1950 Milletvekili Genel Seçimi devam ederken radyodan seçim sonuçlarıyla ilgili yayın veya açıklama yapıldığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye ya da seçim kurullarına yapılmış bir şikayete rastlanmamıştır.

¹⁹³² Mükremin Sarol, *Bilinmeyen Menderes*, İnkılap Kitabevi, cilt: 1, İstanbul 2014, s. 217.

basını rahatsız etmiştir¹⁹³³. Bunlar arasında Meclis'te milletvekili olarak bulunan Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi de vardır. Nadi kalkınmaya ayrılması gereken ülke kaynaklarının boşa savrulduğunu iddia etmeye başlamıştır¹⁹³⁴. Daha önceki milletvekili genel seçimlerinde DP'yi destekleyen Vatan gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman'da, CHP Gençlik Kolları'nın 19 Ekim 1957 tarihinde İstanbul'da düzenlediği Beyazıt mitingine katılmış ve mitingde gençliğin hürriyet mücadelesine gösterdiği ilgiye hayranlığını belirten ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın mücadelesinden övgüyle söz eden bir konuşma yapmıştır¹⁹³⁵.

DP ile basın arasında ilişkilerin eskisi kadar iyi olmadığını gösteren bir başka gösterge de basınla ilgili davalardır. 1954 yılından sonra basınla ilgili davaların sayısı artarken; en çok Ulus, Halkçı ve Akis'le ilgili dava açılmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın, Bedii Faik ve 1955 yılında İsmet İnönü'nün damadı olan Metin Toker'in de aralarında bulunduğu birçok gazeteci hapis cezasına çarptırılmıştır. Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı gazetelerinden sorumlu Müdür Cemal Sağlam hakkında toplam 69 dava açılmıştır. Cemal Sağlam öldüğü gün, 20 Ekim 1955'te Ankara'da duruşması vardı ve vefatından 2 saat sonra mübaşir tarafından duruşmaya çağırılmıştı¹⁹³⁶. “*Halkın hükümete olan güvenini sarsıcı mahiyette neşriyet yaptığını*” ileri süren savcılık talebi dğrultusunda, Yenigün gazetesinin 20 Ağustos 1957 tarihli sayısı Ankara 5.

¹⁹³³ 6733 sayılı “*Basın Kanunununun Bâzı Maddelerinin Tadiline Ve Kanuna Muvakkat Bir Madde İlâvesine Dair Kanun*” ile 5680 sayılı Basın Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilmiş ve yeni maddeler eklenmiştir. Yeni düzenlemeyle gazete sorumlu müdürü olmak için “*Ağır hapis, taksirli suçlar haric olmak üzere altı aydan fazla hapis cezasıyla mahkûm olmamak veya suç tasnii, resmî mercileri iğfal, iftira, yalan şahitliği ve yalan yere yemin, sahtekârlık, müstehcen ve hayasızca neşriyat, fuhşiyata tahrik, hırsızlık, dolandırıcılık, hileli iflâs, emniyeti suiistimal suçlarından biri ile hükümlü bulunmamak*” gerekmektedir. Basın yoluyla suç işlenmesi durumunda, suç işleyenlerin yanı sıra haber kaynakları, ilgili basın kuruluşlarının sorumlu müdürler ve sahipleri de cezalandırılacaktır. Ayrıca tekzip yazıları ilgili basın kuruluşuna ulaştığında ertesi gün çıkacak ilk sayıda, değiştirilmeden, aynı sayfada, büyüklükte ve puntoda yayınlanması, imzasız olarak yayımlanan yazıların sahiplerinin sorumlu müdür tarafından savcılığa 24 saat içinde bildirilmesi mecburiyeti getirilmiştir. *Resmî Gazete*, S. 9327, 8 Haziran 1956, s. 850-851.

¹⁹³⁴ Bağış Erten, M. Gürkan Doğan, “Cumhuriyet'in Cumhuriyet'i: Cumhuriyet Gazetesi”, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Kemalizm*, cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul 2009, s. 507.

¹⁹³⁵ *Ulus*, 20 Ekim 1957, s. 1, 5; CHP milletvekilleri 14. Kurultayında DP'nin radyo politikasına dair hazırladıkları bir raporu kabul etmişlerdir; “*Devlet radyosu, muhalefete en küçük konuşma hakkı tanımazken iktidar partisi tarafından hükümet icraatı bahanesi altında, pervasızca tek taraflı propaganda vasıtası haline getirilmiş ve bu âlet muhalefete karşı en ağır ve haksız isnatları yaymakta kullanmıştır. Üç günlük kanunî propaganda yasağına hiçbir suretle riayet edilmemiş bir takım merasimler vesile itihaz edilerek DP nin propagandası yapılmıştır*”. Aksoy, *a.g.e.*, s. 166.

¹⁹³⁶ Kabacalı, *a.g.e.*, s. 238-239; Basın suçlarına verilen cezalar yeniden düzenlenmiştir. İtibar kırıcı, şöhret ve servete zarar verici suçlamalara 3 yıla kadar hapis cezası getirilmiştir. Suç resmi görevlilere karşı işlendiğinde ceza %50 oranında artırılabilecektir. Apuhan, *a.g.e.*, s. 117-118.

Sulh Ceza Mahkemesi tarafından toplatılmıştır¹⁹³⁷. Yaşanan bu gelişmelerin etkisiyle Ulus, Türk Sözü, Yeni Sabah, Akis, Halkçı, Türk Yolu gibi gazetelerin haricinde, daha önceki seçimlerde DP yanlısı yayınlar yapmış olan Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet¹⁹³⁸ ve Vatan gibi gazeteler de muhalefeti destekleyen yayınlar yapmışlardır. Ancak yine de başta Zafer olmak üzere Havadis, Köylü ve Yeni Asır gibi gazeteler de DP yanlısı yayınlar yaparak, DP'nin propagandasına destek vermişlerdir. Hatta muhalefet, DP propagandası yapan ve yüzbinlerce bastırılarak, dağıtıldığını ileri sürdüğü Köylü gazetesinde¹⁹³⁹; “Allah, Demokrat Parti ile beraberdir”, “Halk Parti iktidara gelirse D.P.lilerin kimi kazıklanacak kimi iplere çekilecektir” gibi ifadelerin yer aldığını ileri sürmüştür¹⁹⁴⁰.

4.3.9.1. Propaganda Amaçlı Haberler

İktidar yanlısı basın denildiğinde daha önceki seçimlerde olduğu gibi 1957 yılında da ilk akla gelen şüphesiz Zafer gazetesidir. Köylü, Yeni Asır, Havadis gibi gazeteler de sayfalarında DP propagandasını ön plana çıkarmışlardır. İktidarın icraatları büyük ve dikkat çekici başlıklarla ana sayfadan verilirken, muhalefetin propaganda çalışmalarının büyük bir kısmı yok sayılmış, verilenler ise genelde iç sayfalarda veya eleştirel bir üslupla sunulmuştur. Ulus, Yeni Sabah, Vatan, Cumhuriyet, Milliyet gibi muhalefet yanlısı basında da durum farklı değildir.

7 Eylül tarihli Zafer gazetesinde, seçimin yenilenmesi kararını DP Grubunun oy birliği ile almasının muhalefette büyük bir tedirginlik ve kaygı uyandırdığına dair bir haber yer almıştır. Habere göre muhalefet böyle bir kararın DP Grunda, bu kadar kolay ve uyum içerisinde çıkabileceğine ihtimal vermemiştir. Bu nedenle haberde “Büyük İmtihan muhteris çevrelerin üstüne bir kabus gibi çöktü” ifadesine yer verilmiştir¹⁹⁴¹. Zafer gazetesinde zaman zaman iktidara teşekkür mektupları ve

¹⁹³⁷ Vatan, 21 Ağustos 1957, s. 1; Türksözü, 21 Ağustos 1957, s. 1, 2.

¹⁹³⁸ Ali Naci'nin ölümü ve Abdi İpekçi'nin yönetime gelmesiyle Milliyet'in muhalefete geçmesi üzerine Menderes "her şey akluma gelirdi de Ali Naci'nin gazetesinde yani manen bizim sayılacak Milliyet'in DP'nin karşısına geçeceği akluma gelmezdi" demiştir. Sarol, a.g.e., s. 188.

¹⁹³⁹ Cumhuriyet, 19 Ekim 1957, s. 1, 3; Ulus, 2 Ekim 1957, s. 1.

¹⁹⁴⁰ Türksözü, 20 Ekim 1957, s. 1, 4; Tüm yurttaki propaganda faaliyetleri devam ederken, Yeni Sabah, Milliyet, Vatan, Tercüman ve Cumhuriyet gazeteleri propaganda çalışmalarını, yaşanacak olayları yerinde, daha yakından takip edebilmek ve seçim atmosferini okuyucularına daha iyi aktarabilmek için ülkenin farklı yerlerine muhabiler göndermiştir. Yeni Sabah, 2 Eylül 1957, s. 1; Milliyet, 8 Eylül 1957, s. 1; Vatan, 13 Eylül 1957, s. 1; Tercüman, 13 Eylül 1957, s. 1; Cumhuriyet, 14 Eylül 1957, s. 1.

¹⁹⁴¹ Zafer, 7 Eylül 1957, s. 1, 4.

telgrafları yayımlamıştır. Bu telgraflardan Ankara Umum Otomobilcileri Şoför ve İşçileri Cemiyeti'nin Başbakan Adnan Menderes'e, Menderes'in de cevaben gönderdiği telgraf Zafer gazetesinde 27 Temmuz 1957'de manşetten verilmiştir. Cemiyet, yaşanan lastik ve yedek parça sıkıntısına rağmen, 2000 üyesiyle, *“Büyük cesaretle giriştiğiniz... şoför ve otomobilciye refah ve saadet getirecek olan faaliyetlerinizde topluca emrinizde bulunduğumuzu arz ederek Allah'ın zatiâlinize ihsan eylediği kuvveti artırmasına dua ederiz”* sözleriyle Menderes'e desteğini ifade etmiştir. Başbakan Menderes'te cevaben yazdığı telgrafta; *“Türk vatanperverliğinin en güzel örnek ve ifadelerinden birini teşkil eden bu telgrafınızı şükran hislerimle ve en derin sevgilerimle karşılamaktayım”* cümlesiyle telgraftan duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Ayrıca Cemiyeti temsilen bir heyetle mutlaka görüşmek istediğini ifade etmiş ve şoförlerin yaşadığı sıkıntıları aşmak için verilen siparişlerin yolda olduğunu da müjdelemiştir¹⁹⁴². 28 Eylül 1957'de İzmir İşçi Sendikaları Birliği ile Van Şoförler Cemiyeti tarafından Başbakan Menderes'e çekilen telgraflar yayımlanmıştır. Telgraflarda bazı gazete ve siyasiler tarafından yürütülmekte olan olumsuz propagandanın şikayet edilmiş, Türk işçisinin bugünden de yarından da emin olduğu belirtilmiş ve iktidara bağlılık bildirilmiştir¹⁹⁴³.

1 Ağustos'ta üzüm, incir, fındık ve pamuk üreticilerinin açıklanan alım fiyatları dolayısıyla sevinç ve şükranları bildiren telgraflar yayımlanmıştır.¹⁹⁴⁴ 2 Ağustos'ta yayımlanan telgrafta Balıkesir Belediye Başkanı Faik Ocak, tüm şehir halkı adına, şehrin imar ve kalkınmasına gösterdiği ilgiden dolayı Başbakan Menderes'e teşekkür etmiştir¹⁹⁴⁵. Birkaç gün sonra yayımlanan bir başka mektupta da deprem felaketine uğramış olan Fethiye'deki depremzedeler için yapılan evlerden dolayı teşekkür edilmiştir¹⁹⁴⁶. 4 Ekim 1957 tarihli Zafer'de iki telgraftan ilki Güreş Federasyonu Başkanı Seyfi Cenup Berkay'ın, Yozgat'ta yapılan spor salonundan dolayı teşekkürlerini bildiren telgrafıdır. İkincisi de Sivas Şoförler Cemiyeti İdare Kurulu tarafından çekilen, kalkınma hamlelerinin desteklendiği ve Başbakan Menderes'e bağlılık bildiren telgraftır¹⁹⁴⁷. Seçimden bir gün önce de 26 Ekim 1957 tarihli Zafer

¹⁹⁴² Zafer, 28 Temmuz 1957, s. 1.

¹⁹⁴³ Zafer, 28 Eylül 1957, s. 1.

¹⁹⁴⁴ Zafer, 1 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁹⁴⁵ Zafer, 2 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁹⁴⁶ Zafer, 6 Ağustos 1957, s. 1, 4.

¹⁹⁴⁷ Son Telgraf, 4 Ekim 1957, s. 1; Zafer, 4 Ekim 1957, s. 1.

gazetesinde Başbakan Menders'in Tokat Almus barajının temel atma törenine katılmadığı için yayımladığı özür mesajı ve Gülveren'de yeni evinin tapusunu alan bir vatandaşa gönderdiği bir tebrik telgrafi yayımlanmıştır¹⁹⁴⁸.

Zafer gazetesinde muhalefetin işbirliği çalışmaları ise “*Birleşme Piyesi*”¹⁹⁴⁹ ve “*Taşlıktaki müşterek fesat ocağı*”¹⁹⁵⁰ gibi ifadelerle eleştirilmiştir. Muhalefet partilerinin 18 Ağustos 1957’de yayımladıkları tebliğ de Zafer gazetesinde “*Muhalefet yeni bir tuzak hazırlıyor*” başlığıyla verilmiştir. “*Milli iradenin selametle tecellisine tevcih edilmiş yeni bir darbeden başka bir şey değildir*” denilerek, işbirliği yönteminin işe yaramayacağı ve iktidarın milli iradeye zarar verecek hareketlere karşı gereken tedbirleri alacağı da belirtilmiştir¹⁹⁵¹. Şimdiye kadar bu derece hileli bir seçim hazırlığı görülmediği iddia edilen “*Milli İradeye Hiyanet Yolundadırlar*” başlıklı isimsiz yazıda ise, muhalefetin Türk demokrasisine karşı darbe içerisinde olduğu ileri sürülmüştür¹⁹⁵². Seçim ittifakı kurmaya çalışan CHP, CMP ve HP'nin uzlaştıklarına dair yayımladıkları tamim, 5 Eylül 1957’de Gazete’de “*Bir Beyanname ki, Gayesi Milleti Aldatmaktır*” başlığıyla manşetten haber olarak verilmiştir. Haberde hürriyet, muhtariyet, grev hakkı ve yargı bağımsızlığı taraftarı gibi sunulan İnönü'nün çeyrek asırdan fazla ülkeyi yönettiği halde bunları söylemek için neden muhalefete düşmeyi beklediği sorulmuştur. Ayrıca inandırıcılıktan uzak bulunan tamim; “*1946’da rey korsanlığı yapan zatın yeni bir tasaddisi ve milletin menfaatlerini ele geçirmeye matuf yeni bir teşebbüs*” olarak görülmüştür¹⁹⁵³.

İktidar yanlısı basında, özellikle de Zafer gazetesi aracılığıyla, son dönemde yapılan temel atma ve açılış törenleriyle ilgili verilen geniş haberler yoluyla, 1950 yılından

¹⁹⁴⁸ Zafer, 26 Ekim 1957, s. 1; CHP yanlısı Türk Dili gazetesinde ise MP Eski Genel Başkanlarından Mustafa Kentli'nin İnönü'ye çektiği telgrafi yayımlanmıştır. Kentli telgrafında; “*İlk seçim nutuklarınızla itidal, basiret ve iyi kalplilik örnekleri verdiniz ve bir kere daha umumi efsarın hayranlığını kazandınız. Partiniz tekrar işbaşına geçerse Türk inkılabını tamamlayacak olan Anayasa ıslahının gerçekleşeceğine inanıyorum. Size bütün kalbimle başarılar dilerim*” demektedir. *Türk Dili*, 26 Eylül 1957, s. 1; *Ulus*, 25 Eylül 1957, s. 1; İnönü’de Kentliye çektiği telgrafta; “*Teveccühkar sözlerinize çok teşekkür ederim, bütün iyi kalbli ve sağduyu sahibi siyaset adamlarınıza başarılar dilerim*” demiştir. *Ulus*, 25 Eylül 1957, s. 1; Cumhuriyet gazetesinde de CMP İstanbul Genel İdare Kurulu Azalarının İsmet İnönü'ye çektikleri şu telgraf yayımlanmıştır: “*Alacağınız karar evladlarınızın hayatları ile ilgilidir. Unutmayınız ki yirmi beş milyon Türk ümid ışıklarını sizlerden bekliyor, aziz murahhaslar kararlarınızı, uyanış ve kurtuluşun öncüsü olarak bekliyoruz.*”, *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁹⁴⁹ Zafer, 18 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁹⁵⁰ Zafer, 21 Ağustos 1957, s. 1, 3.

¹⁹⁵¹ Zafer, 20 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁹⁵² Zafer, 21 Ağustos 1957, s. 1, 4.

¹⁹⁵³ Zafer, 5 Eylül 1957, s. 1, 4.

itibaren sanayi, eğitim, sağlık, yol, su ve elektrik alanlarındaki yapılan icraatlar vatandaşlara hatırlatılarak, DP iktidarında ülkede yaşanan büyük değişim göz önüne serilmek istenmiştir¹⁹⁵⁴. Gazetelerde propaganda amaçlı muhalefette yaşanan ayrılık ve DP'ye katılım¹⁹⁵⁵, muhalefetin halkı aldattığı, yalan ve iftiraya baş vurduğuna dair haberlerde gazetelerde yer almıştır¹⁹⁵⁶. Muhalefeti destekleyen basında ise DP iktidarıyla ilgili gelişmeler eleştirel bir bakış açısıyla, DP'den istifa haberleri başta olmak üzere, olumsuzluklar ön plana çıkarılmıştır. Muhalefet partilerinin seçim işbirliği çalışmaları desteklenmiş ve vatandaştan büyük ilgi ve destek gördüğü ileri sürülen muhalefetin propaganda çalışmaları ayrıntılı bir şekilde gazetelerin sayfalarında yer almıştır¹⁹⁵⁷.

¹⁹⁵⁴ “Ofis, 28 günde 115.349 ton hububat satın aldı.”, *Zafer*, 13 Temmuz 1957, s. 1, 4; “Pamuk, incir ve üzümüne dair tesbit edilen yeni fiyatlar büyük bir sevinç yarattı”, *Zafer*, 30 Temmuz 1957, s. 1, 4; “Kalkınma hamlelerimiz hayranlık uyandırıyor”, *Zafer*, 2 Ağustos 1957, s. 1; “Muhalefetin lafa boğma gayretlerine Menderes abide eserlerle cevap veriyor”, *Zafer*, 6 Ağustos 1957, s. 1,4; “Son 7 yıllık imar ve inşaa faaliyetinin muhteşem neticesi: Ankara'ya bir Ankara daha ilave edildi”, *Zafer*, 12 Ağustos 1957, s. 1, 4; “Milli Gelirimizde dört misli artış var”, *Yeni Asır*, 23 Ağustos 1957, s. 1, 4; “Burdur'da 31 köy okulu inşa ediliyor”, *Zafer*, 24 Ağustos 1957, s. 1; “Köylerin Yol ve İçme Suyu İçin 102 Milyon Liralık Ek Tahsisat”, *Zafer*, 8 Eylül 1957, s. 1, 4; “Konyada Yeni Gar Binasının Temeli Atıldı”, *Zafer*, 19 Eylül 1957, s. 1; “Ankara Hastanesi ve Hemşire Okulu dün açıldı”, *Havadis*, 22 Eylül 1957, s. 1, 5; “Kavaklıdere'de Blok İşçi Evlerinin temeli dün atıldı”, *Zafer*, 24 Ağustos 1957, s. 1; “Haliç tersanelerinde inşa edilen Feribot törenle denize indirildi”, *Yeni Asır*, 13 Ekim 1957, s. 1.

¹⁹⁵⁵ “Burdur ve Karabük'te DP'ye yeni iltihaklar”. *Zafer*, 18 Haziran 1957, s. 1, 4; “Erciş'te 1250 kişi daha DP'ye geçti”. *Zafer*, 24 Haziran 1957, s. 3; “Elazığ CHP Kongresi çok sönük geçti”, *Zafer*, 18 Haziran 1957, s. 1; “Develi'de Hürriyet Partisi Teşkilatı Daha Doğmadan Öldü”, *Zafer*, 21 Haziran 1957, s. 1, 4; “Hür. P. Amasya'da yeni bir ders aldı”, *Zafer*, 28 Haziran 1957, s. 1, 4; “Sivas'ta bir C.H.P. Kongresinin sebep olduğu istifalar”, *Zafer*, 18 Temmuz 1957, s. 1, 4; “Muş'ta C.H.P. den ayrılan 114 kişi D.P.'ye kaydoldu”; *Zafer*, 23 Temmuz 1957, s. 1, 4; “Kızılcahamam da muhalif partiler perişan durumda”, *Zafer*, 28 Ağustos 1957, s. 1, 4; “CHPden ayrılmak şereftir”, *Havadis*, 28 Ağustos 1957, s. 1; “Hür. P. Polatlıda kongre için adam bulamadı”, *Zafer*, 6 Eylül 1957, s. 1, 4; “İzmit'te C.M.P. Teşkilatı Çöküyor”, *Zafer*, 10 Eylül 1957, s. 1, 4; “İzmit'te yüzlerce kişi D.P. ye iltihak ediyor”, *Havadis*, 13 Eylül 1957, s. 1, 5; “C.H.P. Urfa'da da çöküntü halinde. Birçok Bucak ve Ocak İdare Heyeti ile 950 vatandaş D.P. safına geçti”, *Zafer*, 15 Eylül 1957, s. 1; “Muhalef Partilerde yeni çöküntüler oldu. Zonguldak, Konya, İzmir, Alaşehir, Söke ve Salihli'de muhalif partilerden istifa eden bir çok vatandaş Demokrat partiye geçtiler”, *Zafer*, 20 Eylül 1957, s. 1, 4; “İşbirlikçiler sen ben kavgasına düştüler”, *Havadis*, 18 Eylül 1957, s. 1, 5; “Malum işbirliği fiyaskosundan sonra İnönü, Malatya da düştüğü yerde bocalamaya başladı”, *Havadis*, 22 Eylül 1957, s. 1, 5; “Bir H.P. Ocağı tabelayı indirdi ve D.P. ye geçti”, *Havadis*, 1 Eylül 1957, s. 1; “Çatalca da H.P. Ocak levhaları indirildi”, *Havadis*, 2 Eylül 1957, s. 1; “Muhalefet Saflarında Çöküntüler Artıyor. Binlerce Vatandaş D. Partiye Kaydoldu”, *Zafer*, 4 Ekim 1957, s. 1, 4; “Malatya'da 552 kişi daha D. Parti'ye geçti”, *Zafer*, 7 Ekim, 1957, s.1, 4; “Divriği tam kadro halinde D.P.'ye geçiyor”, *Zafer*, 18 Ekim 1957, s. 1; “CHP ve Hür. P.nin dünkü mitingleri pek fiyasko idi”, *Yeni Asır*, 22 Ekim 1957, s. 1, 4; “C.H.P.nin İzmir mitingi fiyasko ile sonuçlandı”, *Zafer*, 22 Ekim 1957, s. 1, 3.

¹⁹⁵⁶ “Muhalefet, Seçimde Hile Yolu arıyor”, *Yeni Asır*, 14 Eylül 1957, s. 1, 3; “İ. İnönü, Milleti İğfal İçin Hakikatleri Tahrif Ediyor”, *Zafer*, 3 Eylül 1957, s. 1, 4; “Muhalefet seçime fitne sağanağı ile giriyor”, *Havadis*, 23 Eylül 1957, s. 1, 5; “Kasım Gülek'in yaptığı tahrir ve fitneler”, *Havadis*, 23 Eylül 1957, s. 1, 5; “Halk Partisine kimse inanmıyor”, *Yeni Asır*, 26 Eylül 1957, s. 1, 3.

¹⁹⁵⁷ “İnönü dün izdiham yüzünden konuşamadı”, *Akşam*, 21 Ekim 1957, s. 1, 5; “Gramajı düşürülerek ekmeğe zam yapıldı”, *Ulus*, 17 Haziran 1957, s. 1, 5; “Eskişehir D.P. İl İdare Heyeti'ne işten el çektirildi”, *Vatan*, 26 Haziran 1957, s. 1, 5; “Kırşehirde dün müessif hadiseler oldu. Halkı dağıtmak için cip ve cop kullanıldı”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1957, s. 1; “Demokrat Parti işçiye grev hakkını ne

Gazetelerde ayrıca propaganda amaçlı sıradışı, dikkat çekici haberler yayımlanmıştır. Sivas'ta yaşayan ve daha önce yaptırdığı altın dişe CHP'nin amblemi olan "*Altı Ok*"u çizdiren Hakkı Akbulut adlı vatandaşın CHP'den ayrıldığı ve DP'ye geçtiğine dair haberler gazetelere yansımıştır¹⁹⁵⁸. Kars'ın bir köyünde DP adayları konuşmak için kürsüye çıktığında, köylülerin şapkalarını yere bırakıp; "*Sizi çok dinledik. Bizim işimiz var. Derdinizi bunlara anlatın*" diyerek meydanı terk ettikleri ileri sürülmüştür¹⁹⁵⁹. Menderes'in Giresun mitinginde ihtiyar bir köylü kalabalığın içerisinde güçlükle kürsüye kadar yaklaşır ve "*Milletin babası, yavuz Menderes'i görmeden şuradan şuraya gitmem. Ne olur yardım edin, yanına çıkıp elini öpeyim*" diyerek yardım ister. Çevredekilerin yardımıyla kürsüye çıkan yaşlı adam, Menderes'i görünce tanır ve öpmek için eline uzanır. Elini öptürmeyen Menderes, "*Babacığım*" diye hitap ettiği ihtiyar adama sevgi ve ilgi gösterir¹⁹⁶⁰. Başka bir habere göre de Elazığ havaalanında ihtiyar bir adam yanına yaklaşarak Adnan Menderes'e şöyle hitap etmiştir: "*Dinim emniyettedir, vicdanım emniyettedir, evim emniyettedir, vatanım emniyettedir. Daha ne isteyebilirim. Sana kurtlar, kuşlar bile*

zaman verecek", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1957, s. 1, 5; "C.H.P. Aydın İl Kongresi heyecanlı geçti", *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1957, s. 1, 5; Bölükbaşı: "Adaletsiz memleket güneşsiz bir dünya gibidir. Rabbim bu memleketi o güneşten mahrum etmesin" dedi, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1957, s. 1, 5; "C.H.P.'ye Aydında gösterilen ilgi DP'yi ürküttü", *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1957, s. 1; "Balıkesirde D.P. toplu istifalar", *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1957, s. 1, 5; "Diyarbakır Demokrat Parti binasında kavga", *Türk Dili*, 30 Temmuz 1957, s. 1; "Muhalefetin işbirliği D.P.yi çileden çıkardı", *Ulus*, 21 Ağustos 1957, s.1, 5; "Kars'ta C.H.P. Genel Başkanı'nı karşılamak için havaalanını dolduran binlerce kişi cop ve dipçiklerle dağıtıldı", *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1957, s. 1, 5; "İstislak yolsuzluğunda zarar 100 milyon lira", *Ulus*, 5 Eylül 1957, s. 1, 5; "Kurucu Prof. Fuat Köprülü dün Demokrat Partiden istifa etti," Köprülü istifasının gerekçesini; "Programundan ayrılmış, eski hüviyetini tamamen değiştirmiş olan bugünkü D.P. zihniyeti ile uyumak benim için imkânsız" sözleriyle açıkladı, *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1957, s. 1, 5; "İstediklerini 24 saatte hapisaneye atarlarken muhaliflere dinsiz diyen D.P.li yine serbest bırakıldı", *Demokrat İzmir*, 12 Eylül 1957, s. 1, 4; "1897 yurttaş CHP'ye girdi", *Ulus*, 14 Eylül 1957, s. 5; "Milletin birleşmesini önleyecek (!?) Tasarının tam metni dün belli oldu", *Demokrat İzmir*, 14 Eylül 1957, s. 1; "Muhafif parti ocakları para ile satın alınmak isteniyor", *Demokrat İzmir*, 21 Eylül 1957, s. 1, 3; "Konya'da 2 bin kişi daha CHPye girdi", *Türk Dili*, 21 Eylül 1957, s. 1; "Samsun'da DP'liler birbirine girdi", *Türk Dili*, 24 Eylül 1957, s. 1; "Çorumda D.P.den bavul dolusu istifa", *Vatan*, 25 Eylül 1957, s. 1, 4. "Ankara'da yapılan bir DP toplantısı kavgalı geçti", *Türk Dili*, 28 Eylül 1957, s. 1; "Adana'da D.P.liler birbirine düştü. Partililer genel merkez listesine karşı yemin ettiler", *Türk Dili*, 1 Ekim 1957, s. 1; "Demirkırat'tan sonra şimdide 'Demirkırası'. Samsunda Demokrat Partiden cayanlar Demirkırasıym diyorlar", *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1957, s. 1, 5; "D.Parti Karşıyaka teşkilatı çözülüyor", *Türksözü*, 5 Ekim 1957, s. 1; "DP içinde adaylık kavgası". *Ulus*, 5 Ekim 1957, s. 1, 5; "DP'liler küfür ve hakarete başladılar", *Ulus*, 7 Ekim 1957, s. 1, 4; "Van'da Demokrat Parti perişan durumda", *Ulus*, 8 Ekim 1957, s. 3; "D.P. adayları beğenilmedi! Bazı D. Partililer dahi CHP listesine rey verecekler", *Türk Dili*, 10 Ekim 1957, s. 1, 2; "Manisa da DP'den 660 kişi istifa etti", *Vatan*, 15 Ekim 1957, s. 1, 3; "Başvekil Gazetecilere Hücum Etti", *Vatan*, 17 Ekim 1957, s. 1, 5; "DP'nin yeni seçim zammı!", *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁹⁵⁸ *Yeni Sabah*, 23 Eylül 1957, s. 1.

¹⁹⁵⁹ *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1957, s. 1.

¹⁹⁶⁰ *Zafer*, 16 Ekim 1957, s. 4.

dua ediyorlar. Allah senden razı olsun, millete bağışlasın.”¹⁹⁶¹ Dış basında da Türkiye’den övgüyle söz edildiği iddia edilmiştir. Zafer gazetesinin bir haberine göre Newsweek adlı Amerikan dergisinde “*Sağlam Bir Müttefik*” adlı bir makale yayımlanmıştır.

“Eğer Orta-Şark’ın bütün milletleri Türkler gibi olsalardı, hür dünyaya mensup diğer insanlar bugün son derece bulanık ve karışık olan bu mantıka hakkında ciddi endişeler beslemek mecburiyetinde kalmazlardı ve komünizm bu bölgenin hiçbir yerinde tututmağa imkan bulamazdı”

denilen makaleye göre komünizm tehlikesi karşısında hiçbir millet Türkler kadar soğuk kanlı davranmamış ve azimle karşı koymamıştır. Türkler, Ortadoğu’daki Sovyet tehdidinin ne kadar büyüdüğünün ve bir çevirme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunun farkındadırlar. Batı ile olan ittifaklarına şartsız olarak bağlıdırlar ve bu seçim propagandası yapılmamaktadır. Amerika dahil olmak üzere bütün NATO üyeleri askeri güçlerini azaltırken, Türkiye yaklaşık 500.000 kişilik bir askeri gücü muhafaza etmektedir. Türkiye geçici bazı sıkıntılarla uğraşmak durumunda kalsa da sağlam ekonomik temellere dayanmaktadır. Burada Amerika’ya düşen görev Türkiye’ye daha fazla yardım yapmaktır. Çünkü “*Türkiye hür dünya içinde bir köşe taşıdır. Eğer bütün hür milletler Türkler kadar azimkar olsa idiler, şu bizim dünyamız kafi derece de emin ve selamette bulunurdu.*”¹⁹⁶²

Konya’nın Bilecik köyüne giden DP heyetini büyük ilgi gösteren köy halkı, DP’neden bağlı olduklarını anlatan “*Biz Nankör Değiliz*” şiirini okumuşlardır:

*“On yıl evvel günler zehirden acı,
Olsun şimdi devlet başımızın tacı,
İlla yevmil kıyam millet duacı,
Yolumuz hakkadır nankör değiliz.*

*Yasaktı Hakk kelamı okunmaz dilde,
Her şey yok metelik bulunmaz elde.
Bu vatan o zaman kerbelâ çölde,
Çok şükür Allah’a nankör değiliz.*

Hasso memo diye eğlenildik biz,

O geçmiş zulmetten çökmedik mi diz.

O acı ciğerde koymamış mı iz,

Hak sahibinindir nankör değiliz.”¹⁹⁶³

¹⁹⁶¹ *Havadis*, 20 Ekim 1957, s. 1.

¹⁹⁶² *Zafer*, 21 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁹⁶³ Akdağ, *a.g.e.*, s. 319; Muhalefet yanlısı basında da propaganda amaçlı haberler çıkmıştır. Bunlardan iki tanesi şu şekildedir: Ankara’dan Adanaya giden bir yolcu otobüsünde iki yolcu arasında münakaşa yaşanır. Biri CHP’li diğeri DP’li bu iki yolcunun tartışmasından rahatsız olan diğeri yolcular ve şoförün susmalarına dair ikazları işe yaramaz. Devam eden tartışmadan rahatsız olan yaşlı bir adam bir teklifte bulunur. Teklife göre otobüs kenara çekilecek ve otobüsteki yolcular oy kullanacaktır. Sonuç kimin lehine olursa o kazanmış sayılacak ve diğeri de buna razı olacaktır. Teklif kabul edilir ve otobüs durdurulup, oylama yapılır. 37 yolcudan 7’si devlet memuru olduğu için oy kullanmak istemediğini belirttiği oylamada 30 oy kullanılır. Oylar sayıldığında 29 oy CHP’ye, 1 oy da DP’ye çıkar. Çıkan tek oyuda münakaşayı yapan kişi atmıştır. *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1957, s. 1, 5; CHP’nin

Seçim propagandaları sadece partileri değil, İzmir’de iki kardeşi de karşı karşıya getirmiştir. Biri iktidar cephesinde diğeri muhalefette yer alan iki kardeş arasında sert sözlerin sarfedildiği bir seçim mücadelesi yaşanmıştır. Kardeşlerden muhalefet yanlısı, HP’li Münci Kapani yaptığı bir basın toplantısında yürüttükleri seçim mücadelesinin hedefinin; “*Memleketi demokrasiye ihanet etmiş D.P.’nin elinden kurtarmak*” olduğunu belirtmiş ve bu mücadelede başarılı olacaklarına olan inancını şu sözlerle ortaya koymuştur: “*Şahlanan milli irade kendisine karşı gelmek isteyenleri ergeç bütün tedbirleri, tertipleri, tedhişleri ve tazyik vasıtaları ile birlikte sürükleyip atacaktır.*”¹⁹⁶⁴ Bu açıklamalara kızan DP’li Eski Devlet Bakanı olan Osman Kapani, basın toplantısı düzenleyerek, eleştirilere cevap vermiş ve kardeşinin sözlerini; “*Türkiye’yi harita üzerinde göstermekten ileri gitmemiş ve memleket realitelerinden tamamen uzak kalmış bir görüşün ifadesi*” olarak tanımlamıştır. Eleştirilerini daha da sertleştiren Osman Kapani; “*Masa başında oturup ileri geri konuşan ve sözde münevver geçinen şahsi menfaatlerine düşkün politikacılara bu memleketin karnı toktur*” demiştir¹⁹⁶⁵. Kapani kardeşler arasındaki söz düellosu daha sonraki dönemde de devam etmiştir¹⁹⁶⁶.

4.3.9.2. Propaganda Köşe Yazıları

Seçim propagandalarının en belirgin olduğu yerler arasında gazetelerin köşe yazıları da vardır. Taraflar birbirlerini an ağır ve acımasız ifadelerle eleştirmiş, demokrasiye, millete ve ülkeye telafisi olmayan zararlar vermekle suçlamışlardır. DP’nin sözcülüğünü yapan Zafer gazetesi, diğer propaganda yayınlarında olduğu gibi, iktidarı destekleyen ve muhalefeti eleştiren, suçlayan köşe yazılarında ilk akla gelen gazetedir. Daha önceki seçimlerdeki gibi eleştiriler genel olarak CHP’ye yönelik olsa da CMP ve HP’ye yönelik yazılar da dikkat çekmektedir. Zafer gazetesinde çıkan bir yazıda HP’lilerin açıklamaları ve izledikleri politikalar şu sözlerle eleştirilmiştir: “*DP’den tedarikledikleri Mebuslukları, hile ve sadakatsizlik yolu ile bir güzel*

iddiasına göre, DP köy okullarında okuyan okuyan öğrenciler üzerinden propaganda yapmak amacıyla öğrencilere elbise dikilmesi için Atatürk Kız Enstitüsü başta olmak üzere birçok enstitüye yüklü miktarda kumaş göndermiştir. Dikilecek elbiseler seçimlerden önce, propaganda amaçlı dağıtılacak ve bu yolla seçmen etki altına alınmaya çalışılacaktır. *Ulus*, 19 Ekim 1957, s. 3.

¹⁹⁶⁴ *Demokrat İzmir*, 30 Eylül 1957, s. 1, 4; *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁹⁶⁵ *Akşam*, 1 Ekim 1957, s. 1, 5; *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1957, s. 1, 5; *Hürriyet*, 1 Ekim 1957, s. 1, 5

¹⁹⁶⁶ *Demokrat İzmir*, 2 Ekim 1957, s. 1, 4.

zimmete geçirdikten sonra, böyle elde edilmiş bir tesis sermayesiyle nasıl olupda kendilerine 'Memleket kurtarıcısı' yahut 'Rejim kurucusu' süsünü veriyorlar?'¹⁹⁶⁷

Zafer gazetesinde 17 Ağustos 1957'de yayımlanan ve muhalefeti destekleyen bazı gazeteleri “*Fikir batakhaneleri*” olarak niteleyen isimsiz yazıda neden böyle bir tabir kullanıldığı şu ifadelerle izah edilmiştir: “*Bizim nazarımızda bu kabil gazeteler amme efkârını akıl ile iz'an ve ümid ile nefis emniyetinden tecrit etmeyi meslek edinmiş 'ÂMME EFKARI BATAKHANELERİ'dir.*” Yazıda bu gazetelerin yalan, yanlış haberler ve makalelerle milleti aldatmaya, hükümeti kötülemeye ve güzel gelişmeleri bile kötü göstermeye çalıştıkları savunulmuştur¹⁹⁶⁸. 27 Ağustos'ta yayımlanan “*İnönü'nün İnanılacak ve Korkulacak Bir Tarafı Kalmamıştır*” başlıklı isimsiz yazıda İsmet İnönü'nün Milli Şef olduğu yılların hatırasının bir kabus gibi insana ürperti verdiği, dikilen idam sehparlarının izdüşümlerinin hala hafızalarda olduğu, vatanın ufuklarında silinmediği iddia edilmiştir. Ayrıca artık söyleyecek yeni şeyler bulamayan İnönü'nün tehditkâr ve baskı yapma çabalarının hiçbir etkisi kalmadığı, 1954'teki seçimde milli irade karşısında hüsrana uğrayan İnönü yine aynı hüsrana uğrayacağı vurgulanmıştır¹⁹⁶⁹.

2 Eylül 1957 tarihli “*Demokrasiye Komplö*” başlıklı isimsiz köşe yazısında, Türkiye'deki muhalefetin siyaseti olması gereken çizgide sürdürdüğünde başarısız olacağını bildiği için, hem siyasi ortamı bulandırmaya hem de mağdur rolü oynamaya çalıştığı iddia edilmiştir. Yazıya göre ülkenin enerjisini boşa harcatan ve iktidarı iş yapamaz hale getirmeye çalışan muhalafetin amacı; “*hürriyeti suistimal ede ede, genç demokrasimizi süratli bir iflasa götürmek*”ü ancak böyle bir muhalefete dünyanın hiçbir yerinde müsaade edilmezdi. Oysa demokrasi, çalıştırılmayan iktidarlar ve çalıştırmayan muhalefet değil çalışması teminat altında bulunan iktidar ve çalışanı rahat bırakan muhalefet rejimiydi. Yazıda bu anlayışa sahip olmayan muhalefete karşı izlenecek politika şu şekilde açıklanmıştır: Eğer bir ülkede muhalefet iktidarı çalışamaz hale getirmeyi ve huzurunu bozmayı amaç

¹⁹⁶⁷ Zafer, 6 Ağustos 1957, s. 1, 4.

¹⁹⁶⁸ “Fikir Batakhaneleri”, Zafer, 17 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁹⁶⁹ “İnönü'nün İnanılacak ve Korkulacak Bir Tarafı Kalmamıştır”, Zafer, 27 Ağustos 1957, s. 1, 4.

edinmişse “o muhalefetlerin hesabını en iyi ve en esaslı bir şekilde görecek olan rejim, ne şüphe ki gene yalnız demokrasidir.”¹⁹⁷⁰

“Sözü ile fiili tutmayan adam” başlıklı isimsiz makalede İnönü yazıyla, sözle her türlü gerçeği tahrif edecek, insanların gözleriyle gördükleri ve yakından bildikleri şeyler üzerinde bile spekülasyon yapacak kişi olarak işaret edilmektedir. Ayrıca “O her seçimden evvel kendi tezvirlerinden ümitlenmekte her seçimden sonra da neticeden millete kızmaktadır. Hiddetini de istikrara düşmanlıkla teskin etmektedir” cümleleriyle seçimlerde huzuru, seçimlerden sonra da istikrarı bozmaya çalışanın bizzat İnönü’nün kendisi olduğu iddia edilmiştir¹⁹⁷¹.

15 Eylül tarihli Havadis gazetesinde “Tezvir üzerine dayanan sefil bir propaganda!” başlıklı isimsiz yazıda bir ikna sanatı olan propagandanın bir ahlakı, bir ilkesi olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Propaganda için her yol meşru görülemezdi ama muhalefet hiçbir kural tanımamaktaydı. Bunun bir örneği de Celal Bayar’ın da bizzat katıldığı, yeğeninın düğün töreniyle ilgili yürütülen propagandaydı. Muhalefet yanlısı basında Bayar’ın gelin ve damatla çekilmiş bir fotoğrafı yayımlanmış ve damadın “Alnus Vreskale” olan adına dayanarak, Bayar’ın yeğeninın müslüman olmayan biriyle evlendiğine dair bir karalama kampanyası başlatılmıştı. Hâlbuki damad Türk ve Müslüman’dır. “Alnus” adı Sultan Alparslan’ın komutanlarından birinin adı, “Vreskale” ise Türklerin de yaşadığı Üsküp’te bir yerin adıdır¹⁹⁷².

“Totaliter zihniyetin yeni bir tezahüratın karşısındayız” başlıklı isimsiz yazı da ise HP’nin kongrelerinde bütün yetkilerin Genel Merkeze devredildiği ve üyelere, verilen direktiflerin dışına çıkmayacaklarına dair and içirildiği belirtilmiştir. Bu andın asıl gayesi muhalefetin kurmak istediği ancak yasak olan ittifakla ilgilidir. Bir seçim çevresinde en güçlü liste hangi partiye ait ise seçmenin ona oy vermesini sağlamaya yöneliktir. HP’nin neden böyle davrandığını şu cümlelerle açıklanmıştır: “İnsan kiminle düşüp kalkarsa ona benzermiş? Bu kaidenin bir yeni teyidi olmak üzere, birkaç haftalık bir müşterek ikamet C.H.P.’nin her şeyi yukarıdan aşağıya

¹⁹⁷⁰ “Demokrasiye Komplo”, *Zafer*, 2 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁹⁷¹ “Sözü ile fiili tutmayan adam”, *Havadis*, 8 Eylül 1957, s. 1, 5.

¹⁹⁷² “Tezvir üzerine dayanan sefil bir propaganda!”, *Havadis*, 15 Eylül 1957, s. 1, 5.

olarak ve şef emriyle idare etmek huyunu... Bulaştırmak hususunda kâfi gelmiştir.”¹⁹⁷³

“Bir gecekondu Yıkıldı!” başlıklı isimsiz yazıda, ittifak girişiminin vatandaşlara büyük bir umut ışığı gibi sunulduğu ama bunun bir anda nasıl çöktüğüne dair şu cümleler yer almıştır:

“Peygamberâne tavırlarla ve gökten Tevrat indirir gibi, mukaddes anayasalar iblağ ettiler. Mukaddes ittifaklarını ilan ettiler. And içtiler... Cezaevleri önünde poz vererek mimikli fotoğraflar çektirdiler. Küçücük ve masum Bölükbaşı’ları çocuk bahçesinden getirip bunları günahkâr siyasi dizlerine oturtular... İşbirliği’ni Ruhül-Kudüs esrarına bürüdüler... Kendilerini efsaneleştirmeye çalışarak, millete ve memlekete, af buyurursunuz, maval okudular. Şimdi bunların hepsi, bir gecenin içinde yıkılıverdi. Bu bir gecekondu politikası idi.”¹⁹⁷⁴

“Memleketi Bunlar Mı İdare Edecekti?” başlıklı bir başka isimsiz makalede ise işbirliği girişiminin sona ermesinden sonraki gelişmeler değerlendirilmiş ve “Paşanın düne kadar elini öpenler şimdi ona yumruk sıkmaktadır” cümlesiyle işbirliği girişiminde bulunanların geldikleri aşama özetlenmiştir. Ayrıca birkaç gün önce işbirliğini destekleyen gazetelerin şimdi “Muhaliif partiler birbirine girdi”, “İşbirliği tam bir fiyasko ile bitince muhalif liderler kavgası başladı” ve “İnönünün oyunu” gibi başlıklarla çıktığı hatırlatılmıştır. Makalede, yaşanan bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda vatandaşa büyük umutlarla sunulan CHP, CMP ve HP arasında yürütülen ittifak girişiminin gerçekte ne kadar çürük temeller üzerine kurulmaya çalışıldığını gösterdiği ifade edilmiştir¹⁹⁷⁵.

4 Ekim 1957 tarihli Zafer gazetesinde yayımlanan köşe yazısında Adviye Fenik, İnönü’nün CHP içindeki demokrasi anlayışını değerlendirmiştir. Fenik’e göre CHP iktidarda iken İnönü, “Milli Şef” olarak TBMM’nin yetkilerini devralmıştı. Şimdi partisi muhalefete düşmüş olsa da eski alışkanlıkların etkisiyle bu seferde, seçim öncesinde CHP Meclisi’nden milletvekili adaylarını belirleme yetkisini almıştır. Uygulamayı “Demek tüzük de yüzük oldu. Paşanın parmağına takıldı. Artık bir parmak ile kimi işaret ederse aday o. Ne yapacaksınız demokrasiyi kurtaracaklar! Elbette bu uğurda çaresiz, istemiye istemiye de olsa, Parti içinde bir parça

¹⁹⁷³ “Totaliter zihniyetin yeni bir tezahüratın karşısındayız”, *Zafer*, 17 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁹⁷⁴ “Bir gecekondu yıkıldı!”, *Zafer*, 21 Eylül 1957, s. 1, 4.

¹⁹⁷⁵ “Memleketi Bunlar Mı İdare Edecekti?”, *Zafer*, 22 Eylül 1957, s. 1, 4.

diktatörlük lazım...” sözleriyle değerlendiren Fenik, diktatörlüğü iffete benzetmiş; “*Diktatörlük iffet gibidir. İnsan bir parça namuslu olmaz. Olunca tam olur*”¹⁹⁷⁶ sözleriyle eleştirmiştir. Advie Fenik, “*Şirinlik Muskası*” başlıklı yazısında muska ve ana muhalefet ilişkisini ele almıştır. Yazı’ya göre; İnönü’nün kendisini dine uzak diye eleştirenlere, her seyahate çıkmadan önce eşi ve annesinin, bir kazaya uğramasın diye ceplerine muska doldurduklarını, üstünü aradıklarında her cebinde birkaç tane bulacaklarını söyleyerek cevap vermektedir. Muskanın daha çok nazara iyi geldiğine inanıldığı için göz biçiminde olsun diye üç köşeli olduğunu belirten ve İnönü’ye karşı da etkili bir muska olup olmadığını sorgulayan Fenik, 1950 ve 1954 Seçimlerinde nazara gelen İnönü’nün yanında muskası yok muydu diye sormaktadır. Eski kitaplarda en etkili muskaların 6 köşeli olduğunu yazıldığını iddia eden Fenik’e göre, CHP’nin 6 Ok’u bu köşelerin yerini alabilirdi. Böylece İnönü maneviyata dayanan muskalar yanında siyasi muskalar da taşımış olacaktı. Dolayısıyla CHP’nin iktidar aşkına bir çare de bulunmuştu. Fakat Fenike’e göre CHP’nin öncelikle bir şirinlik maskesine ihtiyacı vardır¹⁹⁷⁷.

8 Ekim 1957 tarihli “*Köprülü’nün Kalemi*” başlıklı isimsiz yazıda, DP’den istifa edip, Vatan gazetesinde yazdığı bir makalede DP’yi eleştiren Fuad Köprülü konu edinilmiş ve eleştirilmiştir. Yazı, Şair ve Yazar Süleyman Nazif’in yaklaşık 40 yıl önce Köprülü’ye dair söylediği savunulan; “*Köprülü’nün kalemi yük taşıyan kira arabalarına benzer ki naklettiği eşyanın mahiyetine değil, alacağı ücretin kemiyetine bakar*” sözleriyle başlamaktadır. DP’nin kurucularından olan ve 12 yıl bu parti içinde yer alıp, Hariciye Vekilliği de yapan ancak daha sonra ayrılan Köprülü hakkında Süleyman Nazif’in yıllar önce ne kadar doğru bir tesbitte bulunduğu belirtilmiştir. Çünkü Köprülü, DP’den ayrıldıktan kısa süre sonra Vatan’da yayımlanan bir makalesinde; iktidarın totaliter bir zihniyete sürüklendiği, parti programının bir kenara bırakıldığını iddia etmiş ve “*Demokrat Partiyi böyle perişan bir hale sokanların vicdani mesuliyetleri çok ağırdır*” demiştir. Oysa Köprülü yakın bir zamana kadar hükümette yer almış ve bugün eleştirdiği kanunların tamamını imzalamış bir kişiydi ve “*eğer en küçük mesuliyet hissini vicdanında duyabilmiş olsa bu makaleyi kaleme almaz, hattâ Demokrat Partiden istifa etmezdi.*”¹⁹⁷⁸

¹⁹⁷⁶ Advie Fenik, “Tek Seçici”, *Zafer*, 4 Ekim 1957, s. 3.

¹⁹⁷⁷ Advie Fenik, “Şirinlik Muskası”, *Zafer*, 20 Ekim 1957, s. 3.

¹⁹⁷⁸ “Köprülü’nün Kalemi”. *Zafer*, 8 Ekim, 1957, s.1, 4.

Havadis gazetesinde isimsiz olarak yayımlanan “*Rezaleti afişlerde iyice ele aldılar!*” başlıklı yazıda, seçim propagandası adı altında muhalefetin iktidara küfrettiği ve mahalle kabadayısı ağzıyla afişler hazırladıkları ileri sürülmüştür. Yazı da; “*Seçimlerde milletin huzurunda söyleyecek hiçbir fikri olmayan biçareler, işte bu afişlerle şimdi kendi cibiliyetlerini ortaya koymakta... ahlaklarına dair aşağılık örnekler vermektedirler!*” şeklinde söz edilen bu afişlerin örneklerinden biri HP tarafından hazırlanmıştır: “*Adı Demokrat, bayrağı istibdad, korkusu hakikat! Sonu milletten tokat!*” Makalede vatandaşların oy verirken kendine bazı sorular sorması istenmiştir. Bu şekilde afiş hazırlayan, seçimlerde oyları bir tokat kabul eden insanlar mı memlekete hürriyet getireceklerdi? Bu insanlar mı hukuk devleti kuracaklardı? Dünyanın hangi ülkesinde tokatlı bir demokrasi görülmüştü? Yazıda afişleri hazırlayanların kendi huylarını, ahlaklarını, edeb ve terbiyelerini sergilediği vurgulanmıştır¹⁹⁷⁹.

Zafer gazetesinin 15 Ekim 1957 tarihli sayısının ana sayfasında isimsiz olarak “*Hatırası bile insana yeter*” başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Yazıda, Gazete’de yayımlanmış, CHP iktidarında büyükler için verilmiş, bir ekmek karnesinin resmi üzerinde durulmuştur. Bu resmin CHP döneminde halkın sefalet içinde günler, aylar hatta yıllar geçirdiğinin en canlı kanıtı olduğu ileri sürülmüştür. Halkın midesine çoğu zaman kuru ekmekten başka bir şey girmediği o günlerde, iktidara yakın bazı kişilerin de bu karneler sayesinde servetlerine servet kattığı ileri sürülmüştür. Ortalama bir memurun 80-90 lira maaş aldığı o günlerde şekerin kilosunun 5 liraya çıktığı, şikâyetler karşısında dönemin Başbakanının “*Ne yapalım şekeri parası olan yesin*” şeklinde “*iğrenç*” ve “*küstahlık numunesi*” bir cevap verdiği vurgulanmıştır. Daha sonra bu insanların DP döneminde açılan şeker fabrikalarına “*Bu fabrikalar bizim neyimize*” diyerek karşı çıktıkları hatırlatılmıştır. Yazının son bölümünde muhalefet yönelik şu cümleler yer almıştır: “*Kendi devrinde, Karadeniz sahilleri gıdasızlıktan çürümüş dişleriyle ekmek yerine mısır koçanlarını gevelerken, bugün oralara gidip, müstakbel vaidlerde bulunmaktan utanmayan, Allah’tan korkmayan bu adamlara biz daha ne söyleyebiliriz.*”¹⁹⁸⁰

¹⁹⁷⁹ “Rezaleti afişlerde iyice ele aldılar!”. *Havadis*, 10 Ekim 1957, s. 1, 5.

¹⁹⁸⁰ “Hatırası bile insana yeter”, *Zafer*, 15 Ekim 1957, s. 1, 4.

“Demokrat İktidarını Daima Şükranla Anmalıyız” başlıklı yazıda CHP iktidarında gazın olmadığı, ekmeğin karneyle verildiği, şekerin lüks sayıldığı ve vergisini ödeyemeyen köylünün hayvanların haczedildiği günlerden söz edilmiştir. Türk köylüsü bunu hiçbir zaman unutmayacağı için, milletin samimi bulmadığı CHP iktidara gelemezdi. “Allah’a şükürler olsun ki, uyanık köylü vatandaşlarımız gözlerini açarak Demokrasi güneşi altında 7 seneden beri refah ve saadet dolu bir hayata kavuştu” cümlelerinin yer aldığı yazıda DP’nin topraksız köylüye toprak ve tarlasını ekebilmek için kredi verdiği, böylece Atatürk’ünde söylediği gibi köylünün milletin efendisi olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca açılan fabrikalar, inşa edilen okullar ve hastaneler gibi eserler sayesinde ülke kalkınmıştır. Bu nedenle DP iktidarını takdir etmenin milli ve vicdani bir borç olduğunun hiçbir zaman unutulmaması gerektiği belirtilen yazı şu cümlelerle sona ermektedir: “Artık palavra devri geçti. Günden güne muazzam eserler ilerleyen Türkiye’imiz Avrupa devletleri arasında yer almaktadır.”¹⁹⁸¹

İktidar yanlısı yayın yapan gazetelerden Yeni Asır’da da propaganda içerikli köşe yazıları yayımlanmıştır. Bu yazılarda DP’nin uyum içinde ve istikrarlı bir şekilde yoluna devam ettiği, ülkenin hızlı bir kalkınma süreci içinde olduğu, ülkede yaşanan bu gelişmeden muhalefetin rahatsızlık duyduğu ve kıskançlık içinde olduğu, insanların gerçekleri görmesinden memnun olmayan muhalefetin yalan ve iftiraya başladığı, halkı kandırmak için vaatlerde bulunduğu, çaresizlikten ve iktidarın karşısına tek başlarına çıkmaya cesaretleri olmadığından ittifak kurmaya çalıştıkları fakat başarılı olamadıkları gibi ifadeler yer almıştır¹⁹⁸².

Muhalefet yanlısı gazetelerde de iktidarı ve uygulamaları eleştiren, muhalefetin ülkeye umut olduğunu savunan propaganda içerikli köşe yazıları yayımlanmıştır. Muhalif kanadın başını çeken gazatecilerden ilk akla gelen isim olan Hüseyin Cahit Yalçın, “Bol Keseden” isimli yazısında, CHP döneminde basın hürriyetiyle DP

¹⁹⁸¹ Mehmet Türkak, “Demokrat İktidarını Daima Şükranla Anmalıyız”, *Kudret*, 18-19 Ekim 1957, s. 1.

¹⁹⁸² Yeni Asır gazetesinde, M. Tuncer ve Şevket Bilgin imzalı yayımlanan yazılardan bazıları şunlardır: “D. Parti metanetle yoluna devam ediyor”, “Yalan söyledikleri meydanda”, “Sürü zihniyetini bu millete aşıl原因amazlar”, “C.H.P.nin büyük planı suya düşüyor”, “İşbirliği komedyasının iflası”, “Memlekete ve halka hizmeti kıskanıyorlar”, “Halk Partisine kimse inanmıyor”, “Demokrat Parti içindeki sarsılmaz birlik”, “Bırak Söylesinler... Son söz milletindir!”, “Vatandaş şefçilerin nesine inansın”, “Şefçilerin teminatına kendileride inanmıyor!...”, “Muhaliflerin geri tepen silahı”, “Aşağılık duygusu içindedirler”. *Yeni Asır*, 4 Eylül-15 Ekim 1957, s. 1.

dönemini kıyaslamıştır. Geçmişte DP’li bir gazetecinin CHP seçimi kazanıp, iktidarda kalırsa ve demokrasiye riayet etmezse, bütün milletin ayaklanarak iktidarı devireceğini yazdığını ve kimsenin yazara bir şey yapmadığını, aynı sözleri şimdi muhalefeti destekleyen bir yazar yazsa; *“Halkı hür seçimler sonunda iktidara gelmiş meşru hükümete karşı isyana teşvik suçu ile derhal yakalanır ve gizli bir muhakeme sonunda kimbilir kaç sene hapis ve kaç bin lira para cezasına mahkûm edilir”* demiştir. Yalçın’a göre geçmişte CHP’yi tahammülsüz, baskıcı ve zorba olduğu gerekçesiyle eleştiren DP, uygulamalarıyla gazetecilere CHP dönemindeki basın hürriyetine ulaşmayı bile bayram haline getirmiştir. Çünkü DP muhalefetin propagandalarından değil kendi ruhundaki zayıflıktan, kendi kendisine inanmaktan ve haksız olduğunu bilmekten korkuyordu¹⁹⁸³.

“En büyük fenalıklar” başlıklı yazısında ise DP liderlerinin tarih önünde en büyük suçlarının vatandaşlar arasında düşmanlık hissi oluşturmaları ve devam ettirmeleri olduğunu yazmıştır. Yalçın’a göre *“Bizden olmıyan bizim düşmanımızdır”* sözü DP liderlerinin parolasıdır. Onlar gibi düşünmeyen ve onlardan gelen emirleri gözü kapalı yerine getirmeyenler, sanki yok edilmesi gereken hainlerdi. İktidarda kalmanın yolu yumruk, tehdit, küfür ve şiddetten, ikilik çıkarmaktan, düşmanlık oluşturmaktan geçirdi. Dar bir partizanlık gururuyla hareket eden DP, yüzünden ülke bedbaht ve muzdarip bir halde kurtuluş yolu aramaktaydı. *“Bugün, demokratların elinde prensipler parça parça olmuş, hiçbir hak ve müsavat kalmamış ve muhalefet bir düşmanlık manası almıştır... Sanki bu memleket bir çiftliktir...”* diyen Hüseyin Cahit Yalçın, DP liderlerinin yaptıklarının hesabını vermekten kurtulmak için ikilik çıkarma ve kardeşi kardeşe düşman etme yolunu tercih ettiklerini ileri sürmüştür¹⁹⁸⁴. Hüseyin Cahit Yalçın seçimlerden kısa bir süre önce, 18 Ekim 1957’de, vefat edene kadar yazılarıyla DP’ye muhalefet etmeye devam etmiştir¹⁹⁸⁵.

Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman; *“Çöken Güzel Rüyamız”* başlıklı yazısında 1946 yılından 1950’ye kadar olan DP’nin muhalefet yıllarını özetlemiştir.

¹⁹⁸³ Hüseyin Cahit Yalçın, “Bol Keseden”, *Ulus*, 21 Haziran 1957, s. 1, 5.

¹⁹⁸⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “En büyük felaket”, *Ulus*, 3 Eylül 1957, s. 1, 5.

¹⁹⁸⁵ Seçimden kısa süre öce vefat eden ve son ana kadar muhalefete destek veren Hüseyin Cahit Yalçın’ın yazılarından bazıları şunlardır: “Korku hastalığı”, “Bir muamma karşısındayız”, “Hatadan Hataya”, “Gazetecilere dayak”, “Gazeteci düşmanlığı nereye varacak”, “Hürriyet Mücadelesi”, “İktisadi İstiklal Mücadelesi”, “Suçlular Korkar”, “İktidardan Düşme Korkusu”, “Korkularını açığa vuranlar”, “Maske düştü”, “Eriyen Parti”, “Devri sabık yaratma”, “Zulüm diyarı”, *Ulus*, 2 Temmuz- 6 Ekim 1957, s. 1, 5;

Türkiye’de 1950’de “ilk defa iktidar namuslu ve dürüst bir seçim neticesinde el değiştirdi” diyen Yalman’a göre ülke bir süre demokrasinin nimetlerini görmüş ancak 1954’te yapılan seçimden sonra her şey değişmeye ve “totaliter hastalığı geri tepmeye” başlamıştı. Güzel ve tatlı rüyamızın çöktüğüne tanıklık etmekteydik. Tek teselli ise kuruculardan biri olan Fuat Köprülü’nün sözüne sadık kalması ve 1945’te başlayan dava için davacı kesilmesiydi. Ahmet Emin Yalman’a göre Köprülü yazılarıyla, Adnan Menderes’in başlangıçta hürriyeti korumak uğruna gerekirse yeni partiden istifa edip mücadele etmeye verdiği sözü 1954’ten sonra nasıl unuttuğunu anlatmaktaydı. Köprülü yıllarca yapışık ikizler gibi beraber mücadele ettiği Menderes’teki değişimi anlamakta zorlanmakta ve bunu; “İktidar mevkiine mahsus olan hastalığın kendini göstermesi ve daha fazla kudretin her fani insanda görüldüğü gibi başa vurması”na bağlamaktadır¹⁹⁸⁶.

Akşam gazetesi başyazarı Çetin Altan “Taş” isimli köşesinde yazdığı bir yazıda, DP’yi dışardan tenkid ederek düzeltmeyeceğini anladığını belirten ve “Karar verdim, içine girip düzeltereğim” diyen bir yakınının muhalefetten ayrılıp DP’ye katılmaya karar verdiğini aktarmıştır. Bu kararı “Anlaşıyor bu ahbab da işe önce halini vaktini düzeltmekle başlayacaktı” sözleriyle değerlendiren Altan¹⁹⁸⁷, DP’nin yolsuzluk yaparak ceplerini doldurmak isteyenlerin toplandığı bir merkez haline geldiğini ima etmiştir. Bir yazısında da çevresinde gördüğü bütün ailelerde bütün kadın ve erkeklerin çöküntü içinde olduğunu belirten Altan’a göre bu durum Türkiye’nin yaşadığı ekonomik krizin özellikle büyükşehirlerde aileleri daha çok sarsmasından kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla maddeten kalkınalım derken, manevi temeller kökünden yıkılmaya başlamıştı¹⁹⁸⁸.

Ulus Gazetesinden Yakup Kadri Karaosmanoğlu “Çoğunluğun Diktatorası” adlı yazısında, İlkçağ filozoflarından Sokrates’in Atina Meclisi’nde yapılan oylamada 276 karşı oya rağmen 281 kabul oyuyla idam edildiğini, daha pekçok düşünür ve âlimin bu şekilde haksızlığa uğradığını anlatmaktadır. Karaosmanoğlu’na göre,

¹⁹⁸⁶ Ahmet Emin Yalman, “Çöken Güzel Rüyamız”, *Vatan*, 9 Eylül, s. 1, 5; Ahmet Emin Yalman’ın diğer bazı yazıları da şunlardır: “İçimiz Neden Yanıyor”, “Parola: Milli Birlik”, “D.P.de Buhran”, “Yeni bir ufuk karşısında”, “Millet Mi? Parti Mi?”, “Tedaviye ihtiyaç var”, “Uyanmak Lazımdır!”, “İşbirliğini önlemek mi”, “İşbirliğinde Ana Hedef: Seçime Girmek”, “Dönek kimdir”, “1946’nın Acı Dersi”, “Hastalık Yine O Hastalık”, “Islahat Cephesi Nerede”, “Yeni Bir Çanakkale”, “Dilek Neydi? Kısmet Ne oldu?”, “Hedefimiz: Milli Selamettir”, *Vatan*, 26 Haziran- 23 Ekim 1957, s. 1, 5.

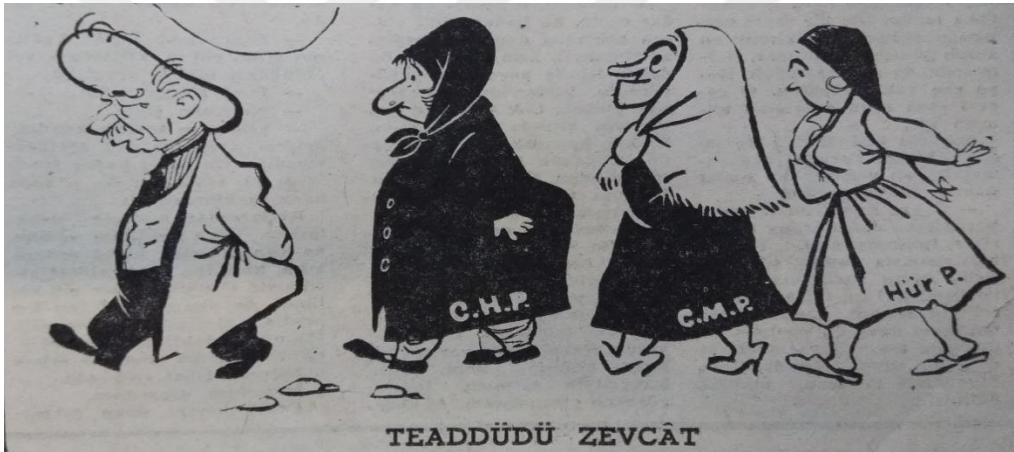
¹⁹⁸⁷ Çetin Altan, “Meşru Bahane”, *Akşam*, 14 Ağustos 1957, s. 1.

¹⁹⁸⁸ Çetin Altan, “Tehlikeli Bir Çöküntü”, *Akşam*, 5 Eylül 1957, s. 1.

öyleyse çoğunluk da kendine göre bir nevi diktatörlük karakteri taşımaktadır ve hatta şahsi diktatörlükten daha sınırsız ve kontrolsüz bir güçtür. Roma İmparatorluğu'nun arenalarındaki kalkan eller ile zaman zaman Meclis'te kalkan eller arasında bir fark yoktur. Bu nedenle bazen çoğunluk sistemini etkisiz kılmak da gerekir¹⁹⁸⁹.

4.3.9.3. Propaganda Karikatürleri

1957 Milletvekili Genel Seçimi öncesi propaganda sürecinde iktidar yanlısı basında çıkan karikatürlere bakıldığında çoğunlukla muhalefet partileri arasında kurulmak istenen seçim işbirliği'nin konu edinildiği, ağır ifade ve benzetmelerle eleştirildiği görülmektedir. Bunu yanı sıra muhalefetin iktidar hastalığına tutulduğu ve akıl, mantık dışı ithamlarla iktidarı suçladığı; muhalif basında ise iktidarın ülkeyi sefaletle sürüklediği, milletin buna dur diyeceği şeklinde karikatürler yer almıştır.

“Teaddüdü Zevcat” isimli karikatür. *Zafer*, 7 Eylül 1957, s. 1.

“Teaddüdü Zevcat” erkeğin dörde kadar kadınla evlenmesi anlâmına gelen dini bir terimdir. Muhalefet partileri CHP, CMP ve HP arasında kurulmak istenen seçim işbirliği çalışmalarına yer verilen karikatürde, bu çabaların İsmet İnönü'ye hizmet ettiği vurgulanmaktadır. Partilerin birer kadına benzetildiği ve İnönü ile eşlerinin resmedildiği karikatürde, işbirliğinin gerçekleşmesi durumunda CMP ve HP'nin de İsmet İnönü'nün kontrolüne gireceği iddia edilmiştir. Ayrıca karikatürde İnönü'nün uzun yıllardır yönettiği CHP yaşlı bir kadına benzetilirken, CMP orta yaşlı bir kadın,

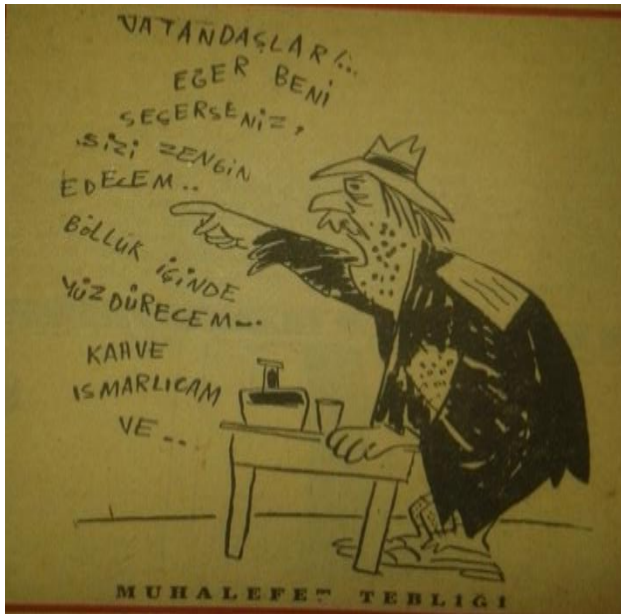
¹⁹⁸⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Çoğunluğun Diktatorası”, *Ulus*, 25 Haziran 1957, s. 3; Yazar diğer yazılarından bazıları şunlardır: “Tehlikeli adımlar”, “Komünist ve Faşist Metodları”, “Avutma Politikaları”, “Kalkınmanın onlarca manası”, “DP Türk Milletinin vasisimidir?”, “Vur; Fakat dinle!...”, “DP liderinin kötümserliği”, *Ulus*, 27 Haziran- 27 Eylül 1957, s. 3;

yaklaşık bir yıl önce kurulan HP ise genç bir kadın olarak çizilmiştir ve kadın kocasının arkasından yürür anlayışına uygun olarak, İnönü'nün peşinden gitmektedir.

Muhalefetin seçim işbirliğiyle ilgili bir resim. *Havadis*, 28 Eylül 1957, s. 1.

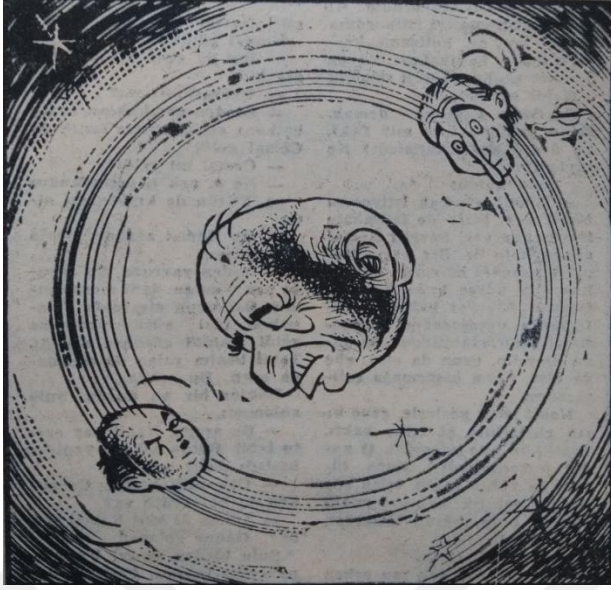
Muhalefetin seçim işbirliğini konu alan bu karikatürde ise seçim bir at yarışına benzetilmiştir. Bu yarışta DP rüzgar gibi giderken; üç muhalefet partisi aynı ata binmiş ve bindiği “*muvaaza*” isimli at perişan bir haldedir. İnönü'nün atın dizginlerini tutmasıyla, kontrolün CHP'de olduğu, diğerlerinin de CHP'nin etkisi altına girdikleri ancak bu yarışın kazanmalarının mümkün olmadığı gibi tamamlamalarının bile zor olduğu savunulmaktadır.

“Muhalefetin Tebliği isimli karikatür. *Havadis*, 7 Eylül 1957, s. 1.

Muhalefetin seçim vaatlerini içeren tebliğinin konu olarak ele alındığı karikatürde, muhalefeti temsilen perişan bir halde çizilmiş propagandacı halkı kendilerine oy vermeye ikna için bazı vaatlerde bulunmaktadır. Zenginlik, bolluk gibi vaatlerin yanı sıra muhalefetin darlığının mal darlığının sembolü

olarak kullandığı kahve de vardı. Oysa bu vaatlerde bulunan muhalefetin kendisi perişan bir haldedir. Bu durumdaki bir insanın zenginlik ve refah vaatleri ne kadar inandırıcı olabilirdi ki.

“Suni Peykler” isimli karikatür. Zafer, 11 Eylül 1957, s. 1.

Muhalefetin seçimler için işbirliği yapma çalışmasını eleştiren bir karikatürdür. Karikatürde İsmet İnönü'nün temsil ettiği CHP merkezde yer alırken; Osman Bölükbaşı'nın temsil ettiği CMP ve Fevzi L. Karaosmanoğlu'nun

temsil ettiği HP ise CHP'nin yörüngesindeki iki uydu olarak çizilmiştir. Böylece CMP ve HP'nin kendi iradeleriyle hareket etmekten uzak, CHP'nin etkisi altına girdiği savunulmaktadır.

Muhalefetin işbirliğini elma hırsızlarına benzeten karikatür. Zafer, 17 Eylül 1957, s. 1.

Üç muhalefet partisi arasında sürdürülen seçim ittifakı çabasını eleştiren karikatürde, yapılmak istenen işbirliği adı bir suç olan oy hırsızlığı olarak görülmektedir. En altta CMP, üstünde HP ve en üstte de CHP yer almaktadır. Böylece birbirlerinin sırtına çıkararak duvarın arkasındaki ağaçtaki elmayı çalmaya çalışmaktadırlar. Aslında

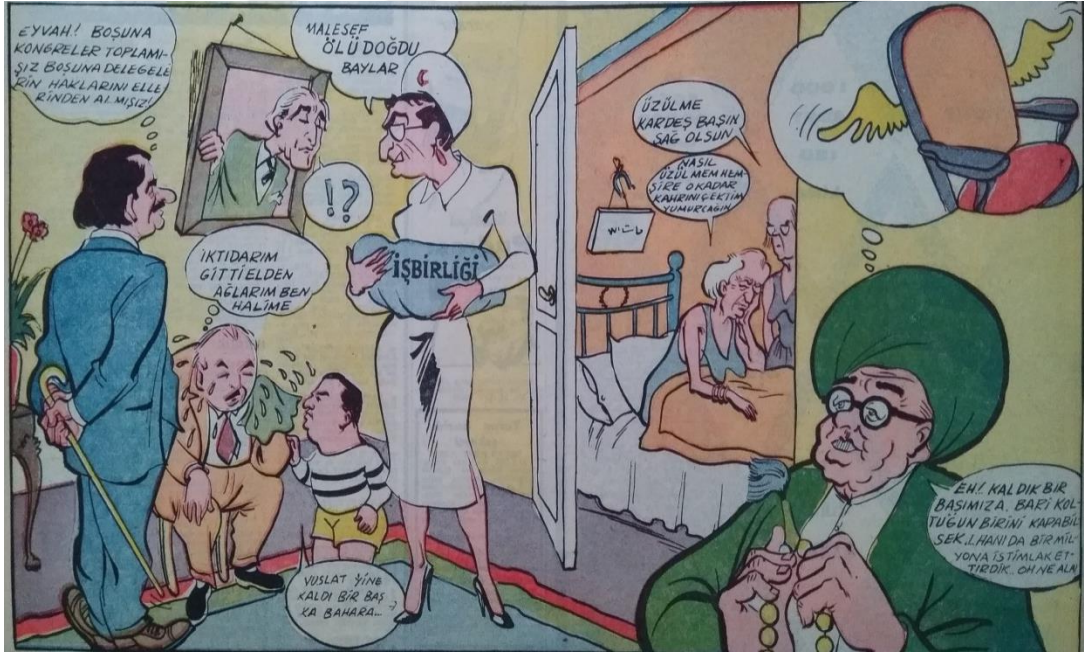
çalınmak istenen şeyin elma değil milli irade olduğu, işbirliği çalışmasının da adi bir hırsızlık teşebbüsü olduğu iddia edilmektedir. Karikatürde ayrıca “efkari umumiye” olarak tasvir edilen milletin, gerçekte neler olduğunun farkında olduğu, elindeki sopa ile hırsızları kovalayacağı, sandıkta bunlara dersini vereceği ileri sürülmektedir.

Kargalar, peynir ve tilki karikatürü. *Zafer*, 27 Eylül 1957, s. 1.

Çocuklar için olan karga ve tilki hikayesinden esinlenerek oluşturulmuş ve seçim işbirliğini anlatan bir karikatürdür. Hikayeden farklı olarak karikatürde ağaçta iki karga vardır. Bu kargalar HP ve CMP dir. Kargaların ağzındaki peynir ise vatandaşın kullanacağı oydur. Ağacın altında, kargaların ağızlarındaki tilki ise

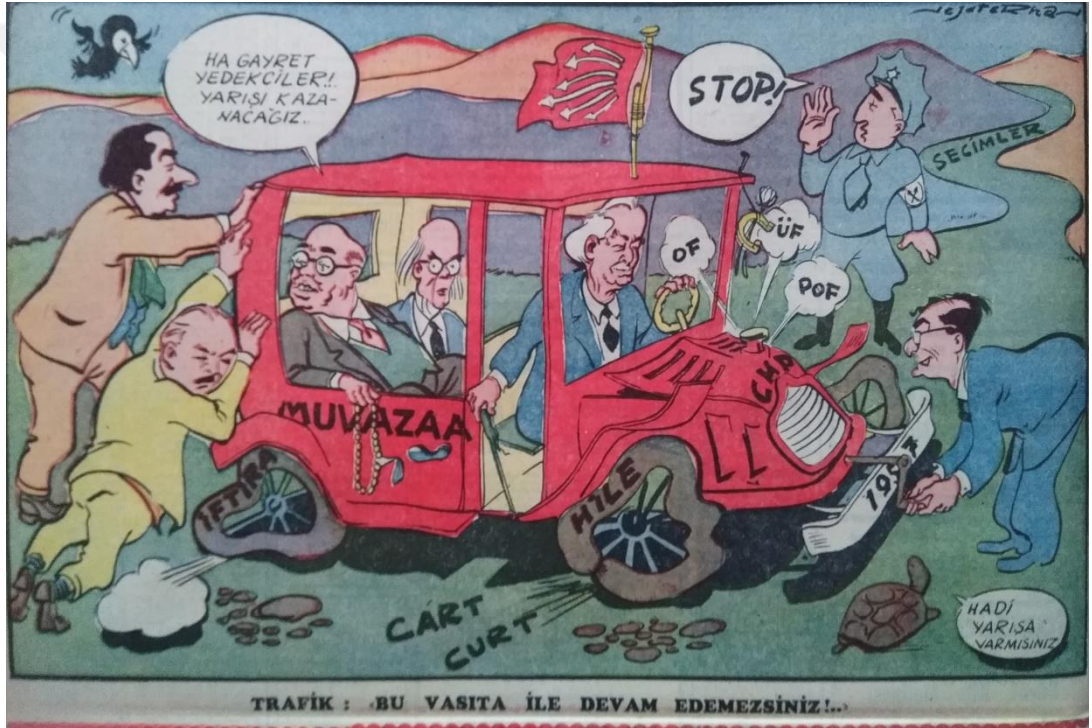
peynirlerin düşmesini bakleyen CHP'dir. Seçim ittifakı girişimini CHP'nin bir oyununa benzeten karikatür, ağaçta karga olarak tasvir edilen HP ve CMP'nin bu tuzağa düşmek üzere olduğunu, kurnazlığıyla meşhur tilki olarak çizilen CHP'nin de avını bekleyen tilki gibi beklemekte olduğunu savunmaktadır.

“Öküz Öldü Ortaklık Ayrıldı” isimli karikatür. *Zafer*, 22 Eylül 1957, s. 6.

Eleştiri sınırlarını biraz zorlayan ve muhalefet partilerinin yürüttükleri seçim işbirliği çalışmasının başarısız olmasını değerlendiren bir karikatürdür. Muhalefet partilerinin işbirliği girişimi bir doğum olayı olarak ele alınmış; CMP ve HP doğması

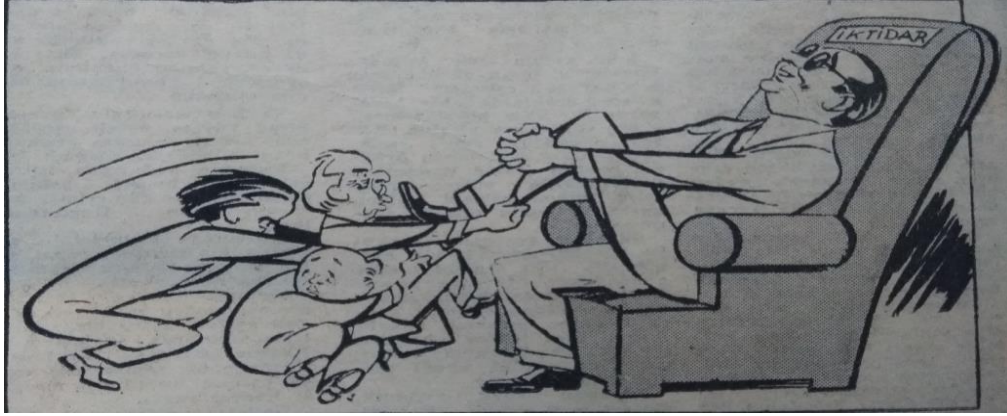
beklenen bebeğin babası, CHP ve İnönü ise bebeği karnında taşıyan annedir. Doğum gerçekleşmiş ancak bebek ölü doğmuştur. Hemşire kucağındaki ölü bebekle (gerçekleşmeyen işbirliği) durumu bildirdiğinde herkes perişan bir haldedir. İnönü yeni doğumdan çıkmış bir annedir ve kendisine üzülmemesini söyleyen hemşireye, “Nasıl üzülmem hemşire. O kadar kahrını çektim yumurcağın” diye dert yanmaktadır. İçeride bebeğin yakını CMP’li Fuat Arna ve HP’li Fevzi L. Karaosmanoğlu ise beklenmedik bu haberin şaşkınlığı içinde, verilen emeğe üzülmekte ve bundan sonra ne yapacağını kaygıdadırlar. Onları uzaktan seyreden Şemseddin Günaltay ise koltuk hayali kurmaktadır.

Seçim işbirliği otomobili karikatürü. *Zafer*, 29 Eylül 1957, s. 6.

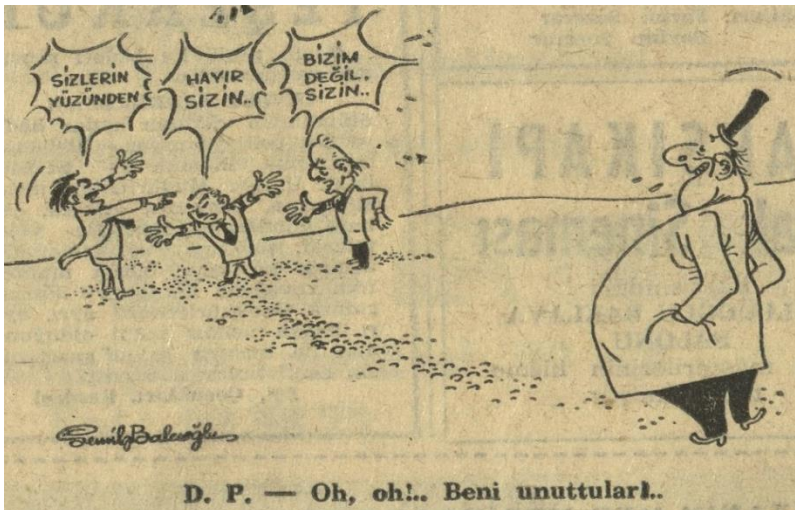
Seçim işbirliği yapmaya çalışan muhalefetin bu çabası bir otomobile benzetilmiştir. Üzerinde CHP'nin “Altı Ok”lu amblemini taşıyan ve şoförlüğünü İsmet İnönü'nün yaptığı, 1957 model gözükten otomobilin patlak ve ses gelen tekerlekleri hile ve iftiradır. Trafik polisinin durdurduğu ve “Bu Vasıta İle Devam Edemezsiniz” dediği seçim yolunda bozulduğu anlaşılan, motorundan buhar çıkan ve “of, üf” ve “pof” sesleri gelen otomobilin “Muvazaa” yazan arka kısmında Hüseyin Cahit Yalçın ve Şemseddin Günaltay oturmaktadır. Kasım Gülek'in kurma koluyla motorunu

çalıştırmak için uğraştığı arabanın arkasından destek veren CMP ve HP adına Fuat Arna ile Fevzi Lütüfi Karaosmanoğlu'dur.

Muhalefet Adnan Menderes'in paçasından çekiyor karikatürü. *Zafer*, 1 Ekim 1957, s. 1.

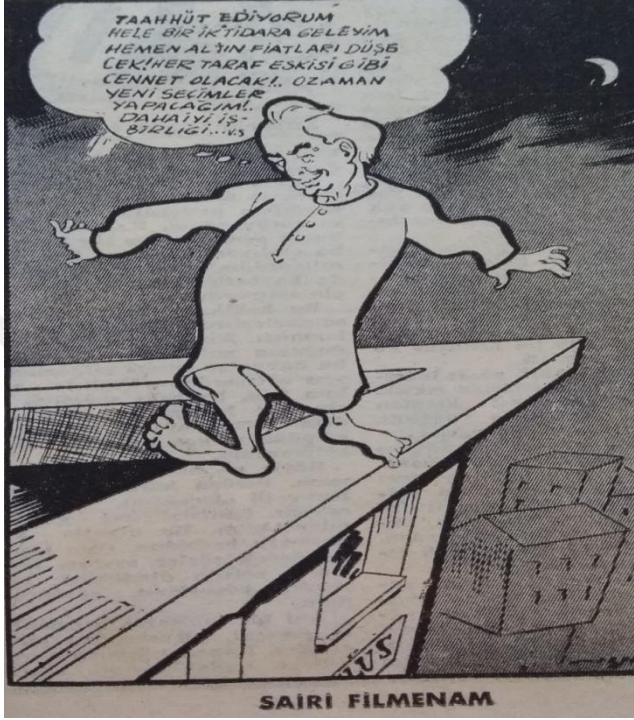
Adnan Menderes liderliğindeki DP iktidarını devirmek için CHP, CMP ve HP'nin kurmaya çalıştığı seçim işbirliğiyle ilgili bir karikatür. Karikatürde muhalefetin başarılı olamayacağı vurgulanmaktadır. Muhalefet temsilcilerinden daha büyük çizilen Menderes, iktidar koltuğunda keyifle oturmakta, muhalefet ise Menderes'i koltuğundan kaldırmak için uğraşmaktadır. Pantolonun paçasından tutan muhalefetin bütün uğraşmalarına rağmen Menderes bundan hiç etkilenmemektedir. Bu karikatürle 1957 Milletvekili Genel Seçimi'nde muhalefetin başarılı olamayacağı, DP iktidarının devam edeceği mesajı verilmektedir.

Seçime yönelik işbirliği teşebbüsünün başarısız olmasının suçlusu kim diye muhalif partilerin liderlerinin birbirlerini suçladığı karikatür. *Hürriyet*, 21 Eylül 1957, s. 1.

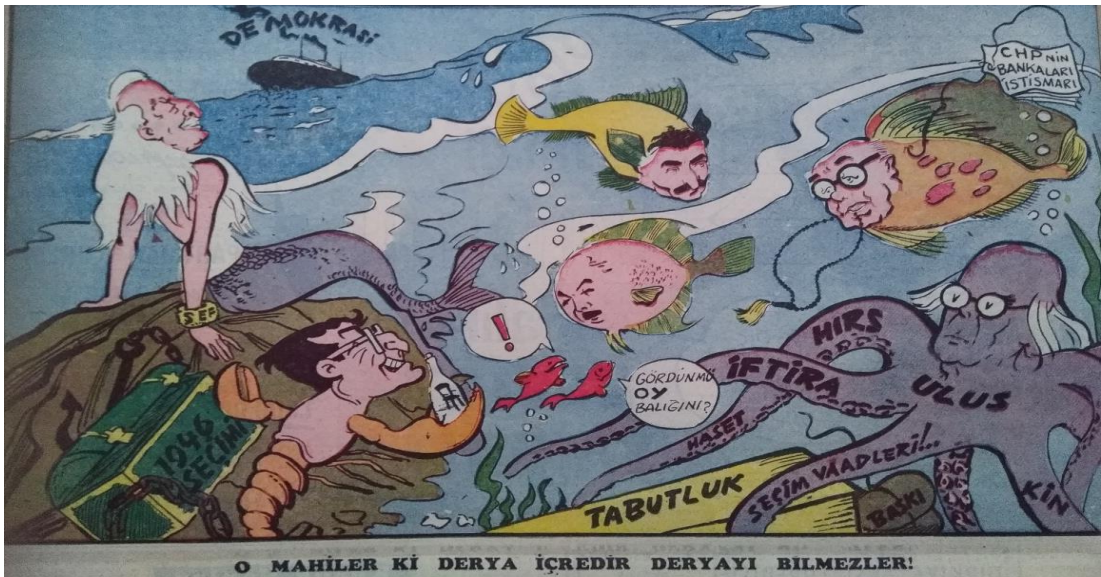
İktidarın Seçim Yasası'nda yaptırdığı değişikliğin ardından muhalefet partilerinin seçim işbirliği yapması neredeyse imkansız hale gelmiş ve her parti kendi adıyla seçime girme kararı almıştır. Karikatürde de bundan sonraki dönem konu olarak ele

alınmıştır. Aylarca süren görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından taraflar birbirine düşmüş, bu işin sorumlusunu aramakta ve diğerlerini suçlu göstermeye çalışmaktadır. Daha önce muhalefetin hedefinde olan iktidardaki DP ise onları uzaktan keyifle seyretmekte ve “Oh, oh!... Beni unuttular!..” demektedir.

“Sairi Filmenam” (Uyur, gezer) karikatürü. Zafer, 25 Eylül 1957, s. 1.

İsmet İnönü ve CHP'nin seçim vaatleriyle ilgili karikatürde, bu vaatlere inanmamak gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü İnönü “uyur-gezerdir” ve uykusunda ne yaptığının farkında değildir. Gece uykusunda gezen Ulus gazetesinin çatısında gezen İnönü, “Taahhüt ediyorum. Hele bir iktidara geleyim hemen altın fiyatları düşecek! Her taraf eskisi gibi cennet olacak!.. O zaman yeni seçimler yapacağım! Daha iyi işbirliği... vs.” şeklinde vaatlerini sürdürmektedir.

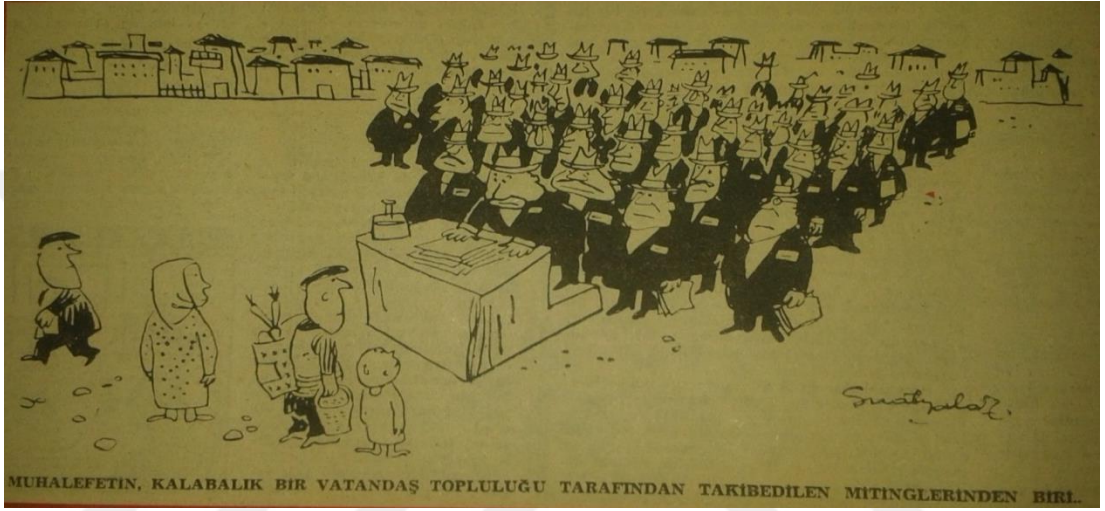
“O mahiler ki Derya İçredir Deryayı Bilmezler!” karikatürü. Zafer, 6 Ekim 1957, s. 6.

Siyaseti suyun altında bir dünya, muhalefet partilerini de suyun altında yaşayan canlılar olarak gösteren karikatürde, denizkızı olarak çizilen İnönü, bileğindeki “şef” yazan ve Milli Şeflik yılları hatırlatılmak istenen sarı bileklikle hâkim güçtür ve demokrasi yazılı gemiyi seyretmektedir. İnönü’nün hemen yanında üzerinde “1946 Seçimi” yazılı duran bir hazine sandığı vardır. Bu sandıkla seçmene 1946 Milletvekili Genel Seçimi ve yaşananlar hatırlatılmak istenmektedir. Ayrıca CHP’nin seçimden anladığı şeyin 1946 yılındaki seçim olduğu, böyle bir seçim arzuladığı, demokrasiyi ve iktidarı ise ancak uzaktan seyredeceği mesajı verilmek istenmektedir. Sandığın yanında yengeç karakteri ise CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ise kışkacında şişe içinde iktidar koltuğu taşımaktadır. İssiz adaya düşenlerin şişe içerisine yardım isteme mesajı koyarak denize atıp, bekledikleri gibi Kasım Gülek’de umutsuzca iktidar olma hayalini şişe içindeki mesajlara bağlamıştır. Şemseddin Günaltay ise ağzında tuttuğu tesbih ile halkın dini duygularını istismar eden, sırtındaki mesajla da, Kamu bankalarını propagandaya alet eden ve DP’nin bu bankalardaki paraları kullandığı şeklinde iftiralar atan balık olarak çizilmiştir. Diğer muhalefet partilerinden Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Fuat Arna’da ortada gezen iki balıktır. İki küçük balık Karaosmanoğlu’nu CHP’nin “oy balığı” diye adlandırmaktadır. Ahtapot şeklinde tasvir edilen Hüseyin Cahit Yalçın ise en tehlikeli ve ürkütücü canlı olarak gösterilmiş. Kollarının arasındaki tabut ile yaşlı ve ölüme yakın olduğu ancak ilerlemiş yaşına rağmen Ulus gazetesi sayesinde kin, hırs, iftira ve seçim vaatleri gibi kollarıyla tehlike saçmakta ve baskı yapmakta olduğu iddia edilmektedir..

“Muhalefet mitinginde yağmur karikatürü”. *Havadis*, 7 Ekim 1957, s. 1.

Karikatürde muhalefet partilerinden birine ait bir miting yer almaktadır. Hatip çıkmış ve propaganda konuşmasını yaptığı sırada sağanak yağmur yağmaya başlamıştır. Alanda konuşmayı dinlemek için toplanmış vatandaşlar ıslanmamak için sağa sola kaçışırken, Konuşmacı kürsüden yağan bu yağmurdan dolayı iktidarı sorumlu tutmakta ve şöyle bağırmaktadır: “*Vatandaş! Bizi susturmak için ne çarelere başvurduklarınızı görüyorsun ya!..*”

Muhalefetin mitinglerindeki kalabalığı gösteren karikatür. *Havadis*, 9 Ekim 1957, s. 1.

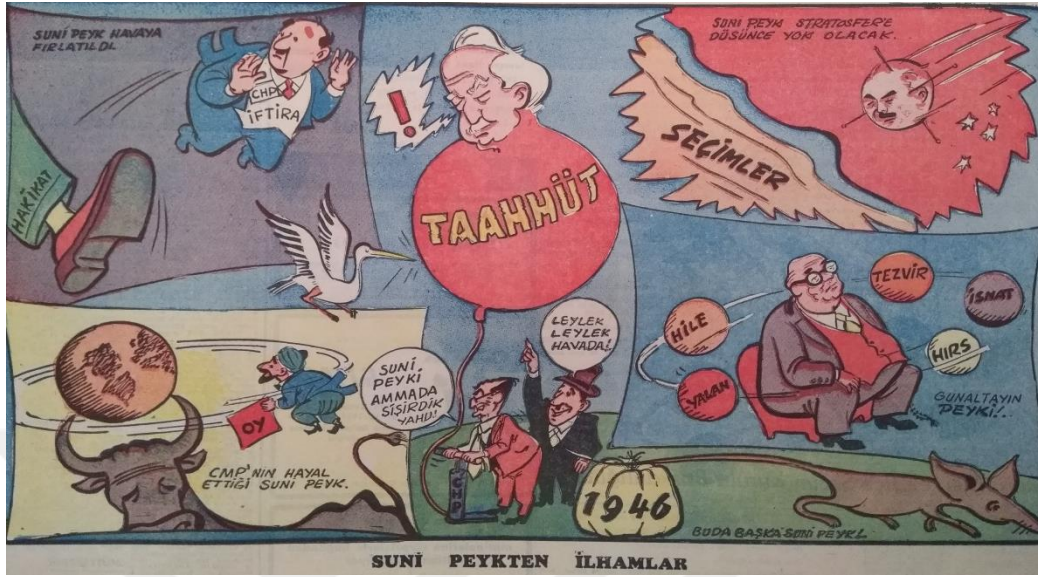
Karikatürde muhalefetin açık hava mitingleri için hazırlık yaptığı ve kalabalık ekipler kuduğu ancak bu mitinglere vatandaşların ilgi göstermediği mesajı verilmek istenmektedir. Propaganda konuşması yapmak için kürsünün arkasında bekleyenler, bu konuşmaları dinlemek için meydana bekleyenlerden daha fazladır. Kürsünün arkasında onlarca kişi varken; meydana ise halktan biri çocuk dört kişi gözükmektedir. Bunlardan biri de oradan geçmekte olan bir kişidir.

İktidar hastalığı karikatürü. *Zafer*, 16 Ekim 1957, s. 1.

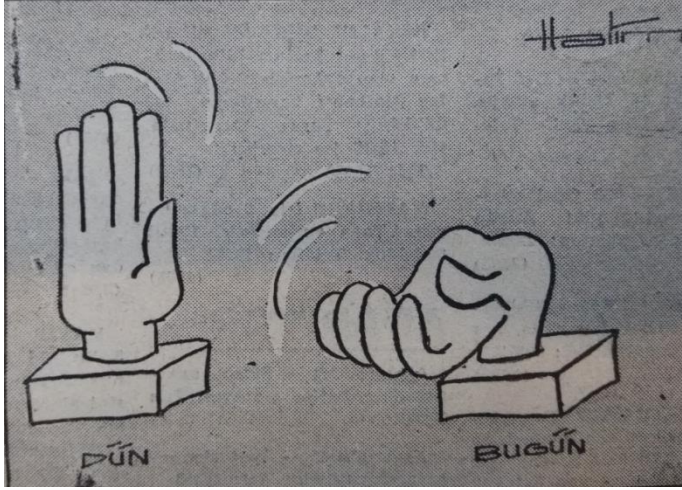
Karikatürde İsmet İnönü hastadır ve yatağında “*iktisadi buhran, siyasi buhran*” şeklinde inlemektedir. Hastayı muayene etmesi için bir doktor gelmiş ve muayenesini bitirdikten sonra hastanın

eşine (Genel Sekreter Kasım Gülek) hastayla ilgili bilgi vermektedir. Doktorun teşhisine göre İnönü, “Maalesef iktidar hastalığına tutulmuş”tur.

Suni Peyklerle ilgili bir karikatür. Zafer, 20 Ekim 1957, s. 6.

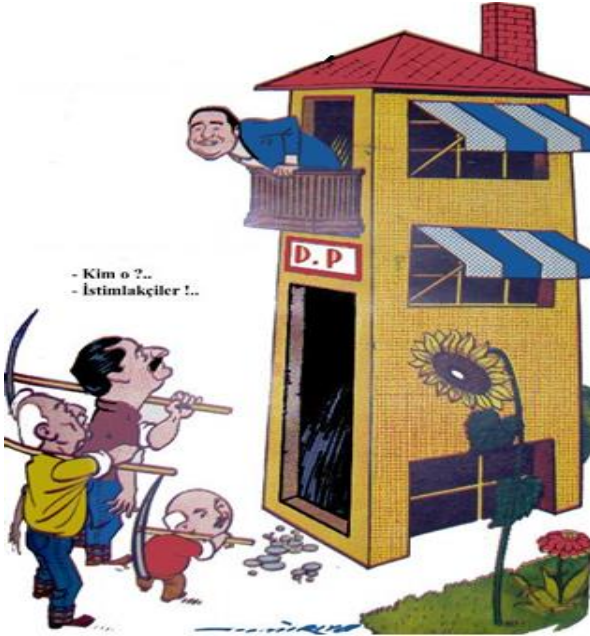
Altı bölümden oluşan karikatürde CMP ve HP'nin de CHP'nin etkisine girmiş uydular olduğu iddia edilmekte ve propaganda için kullandığı bazı unsurların gerçekte halkı aldatmaya dönük şeyler olduğu ileri sürülmektedir. Karikatürde DP'den ayrılan Fuat Köprülünün iftiraları yüzünden “hakikat” tekmesini yediği vurgulanmaktadır. Dini söylemleri ile öne çıkan CMP'nin ise dünyanın bir öküzün iki boynuzu arasında olduğu şeklindeki depremle ilgili eski batıl inanç etrafında döndüğü, taassup düşüncesinden kurtulamadığı iddia edilmektedir. HP lideri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ise seçime dair kendine aşırı derece güvenmekte, adeta gökyüzünde bir bayrak gibi dalgalanmaktadır. Şemseddin Günaltay ise yalan, hile, hırs, isnat ve tezvire çevrili bir yörüngenin ortasında, koltuğunda oturmaktadır. İnönü ise söylediği vaatlerle içi boş bir balon gibi gökyüzündedir. Kasım Gülek ise elindeki hava pompasıyla vaat balonu olan İnönü'yü büyötmeye çalışmaktadır. Ancak bu sırada bir leylek gagasıyla patlatmak üzere balona yaklaşmaktadır. Sağ alt köşede ise CHP, kuyruğunda, üzerinde “1946” yazan balkabağıyla dolaşmakta olan bir fare olarak resmedilmiştir. Bu resimle vatandaşın 1946'da yaşananları unutmayacağı ve CHP'nin de bundan kurtulamayacağı, seçimlerde başarılı olamayacağı mesajı verilmek istenmektedir.

Milletin elinin durumu karikatürü. *Ulus*, 25 Temmuz 1957, s. 6.

CHP'nin yayın organı *Ulus* gazetesinde yayımlanan bu karikatürle ilgili bir yazı kaleme alan Hüseyin Cahit Yalçın, bu iki elin on yıl gibi

milletinin tarihinde yaşanan siyasi ve içtimai bir faciannın tarihini gösterdiğini iddia etmiştir. Yalçın'a göre geçmişte dik duran ve meydan okuyan DP'nin eli, bu gün sarkmış koca parmaklarıyla sadaka dilenmektedir. Millete karşı şiddet bile uygulayan bu el karşısında Türk milleti, kanunsuz yollara baş vurmada, komplo kurmadan, sabırla, ince zekayla ve anlayışla onu böyle af ve merhamet dilenir hale getirmiştir. DP zayıfladıkça şiddete başvurmuş, kalp ve ruh yoluyla kazanamayınca başka yollara sapsmış, idari beceriksizliğini örtmek için gerçekleri inkâra ve reklama yönelmiştir. Sonunda da bir zamanlar “Yeter” diye havaya dikilen el, oy için yalvaran, batıdan borç para dilenen boş bir avuç haline gelmiştir¹⁹⁹⁰.

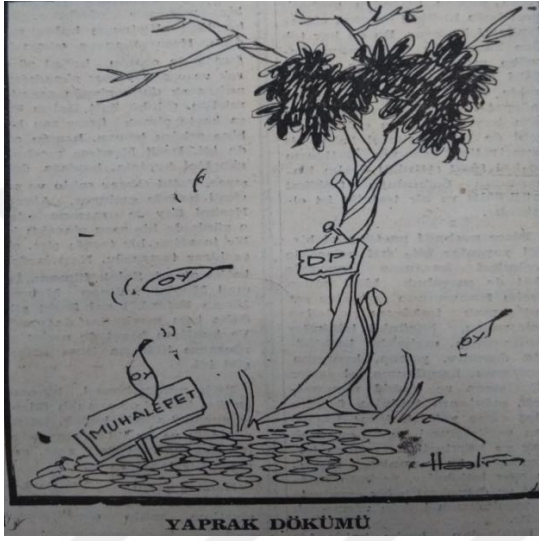
İstimlakçiler karikatürü. *Akbaba*, cilt 11, Sayı 287, 12 Eylül 1957, s. 1.

DP, ülke genelinde bir kalkınma programı uygulamakta ve şehirlerin modern görünümüne kavuşmasını amaçlamaktaydı. Dolayısıyla zaman zaman vatandaşların işyeri, ev, arsa veya tarlası istimlak edilmekte, bu durum bazen rahatsızlıklara ve eleştirilere yol açmaktaydı. Yandaki

karikatürde de DP'nin izlediği istimlak politikasının birgün kendisine döneceği ileri sürülmektedir. Karikatürde yer alan ve muhalefet partilerinin liderlerini temsil eden

¹⁹⁹⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, “Bir elin tarihçesi”, *Ulus*, 3 Ağustos 1957, s. 1, 3.

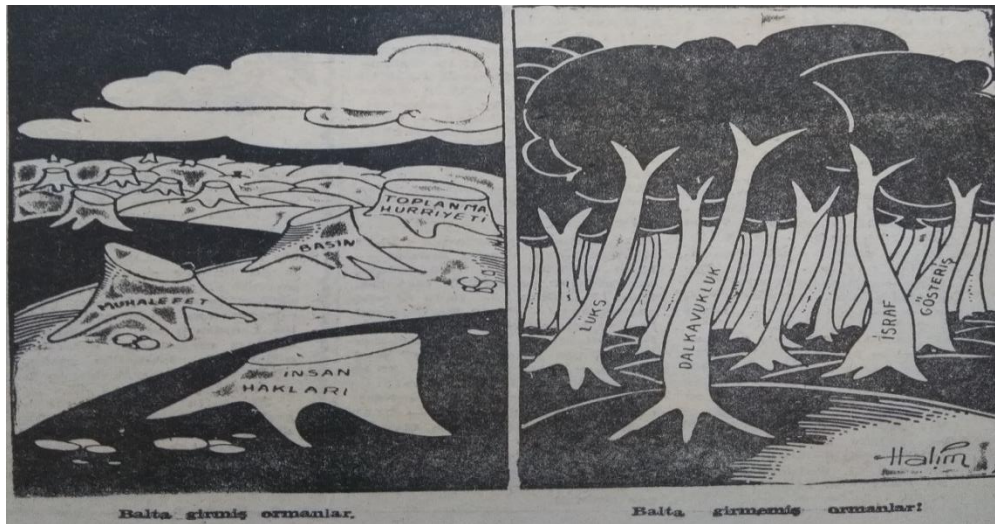
üç işçiyle, muhalefet partilerinin sürdürdüğü seçim için işbirliği görüşmelerinin başarıyla sonuçlanacağını savunulmakta; CHP, CMP ve HP arasında kurulacak bu ittifakla DP iktidarının devrileceği iddia edilmektedir. Fakat bu devrilme DP'nin istimlak yöntemiyle olacaktır. Bu yöntemle daha önce kapatıldığı için MP'nin mal varlığının hazineye devredilmesine ve usulsüz edindiği gerekçesiyle CHP'nin mal varlığı elinden alınmasına atıf yapılmaktadır.

“Yaprak Dökümü” isimli karikatür. *Ulus*, 10 Ağustos 1957, s. 1.

DP'nin kurumakta ve yapraklarını dökmekte olan bir ağaç olarak çizildiği karikatürde, ağacın gövdesindeki kesilmiş dallarda muhtemelen partide yaşanan istifaları temsil etmektedir. Dallların büyük bir kısmı yapraklarını dökmüş, ömrünü tamamlamak üzeredir.

Dolayısıyla DP de sona doğru yaklaşmakta, Parti'nin oyları hızla erimekte ve muhalefete yönelmektedir.

Balta girmiş, girmemiş ormanlar karikatürü. *Ulus*, 3 Ekim 1957, s. 1.

Karikatürde DP iktidarında geçen yılların muhasebesi yapılmaktadır. Orman olarak tasvir edilen alanlarda, yaptıkları ve yapmadıklarıyla değerlendirilen DP'nin çevreye,

ülkeye verdiği iddia edilen zararlar göz önüne serilmek istenmektedir. İnsan hakları, toplanma hürriyeti, basın ve muhalefet gibi alanlarda kırım yapan DP'nin Türkiye'ye çok büyük zararlar verdiği; bunun yanında dalkavukluk, israf, gösteriş ve lüks gibi asıl kesilmesi gereken ağaçlardan oluşan ormanda ise hiçbirşey yapmayarak, yine ülkeye kötülük ettiği ileri sürülmektedir.

Demokrat Parti kamyonunun akibeti karikatürü. *Vatan*, 16 Ekim 1957, s. 3.

Karikatür'de aşırı derece yüklü bir kamyonu benzeten ve olması gerekenden süratli giden DP'nin akibeti gösterilmektedir. Kamyondaki aşırı yüklerle, DP'nin iktidara geldikten sonra altından kalkamayacağı vaatlerde bulunduğu, istimlak ve basın kanunu gibi büyük hatalar yaptığı vurgulanmak istenmektedir. Fazla süratle ise kısa sürede plansız ve programsız hareket ettiği iddia edilmektedir. Nasıl aşırı yüklü ve fazla süratli bir kamyon bir ağaca çarparak hurdaya dönmekte ise DP'nin de bu şekilde devam etmesi durumunda muhalefet ağacına çarpacağı ve perişan olacağı savunulmaktadır.

3.3.9.4. Kamuoyu Yoklaması (Seçim Anketi) ve Seçim Sonucu Tahminleri...

1957 Milletvekili Seçimi öncesinde, özellikle kararsız seçmeni etkileyerek, oy tercihini yönlendirme düşüncesiyle hazırlanan kamuoyu yoklamaları veya seçim anketlerinin önceki seçimlere oranla daha fazla oldukları görülmektedir. Tamamı muhalefet tarafından yapıldığı tesbit edilen bu anketlerin propaganda çalışmaları içerisindeki yerini anlamak için anket sonuçlarıyla seçim sonuçlarının karşılaştırmak yeterlidir. Bu anketlerden tesbit edebildiklerimizle ilgili bilgiler şunlardır:

Hürriyet gazetesi 67 vilayeti tarayarak “gizli rey açık tasnif” usulü ile bir seçim anketi hazırlamıştır. Propaganda döneminde Hürriyet gazetesi ekipleri 67 vilayette; vilayet merkezi ile birer kaza, nahiye ve köyü dolaşarak her gittikleri yerde 100’er kişinin katılımını sağlayarak bir seçim anketi yapmış ve o yöre halkının hangi partiye oy vereceğini tespit etmeye çalışmışlardır. Anketin tarafsız ve doğru bir sonuç vermesi için her 100 oy pusulası tek bir kasaba veya köy yerine birkaç kasaba veya köyü dolaşarak doldurulmuştur. Ankete toplam 26.800 vatandaş katılmış ve ankete katılan vatandaşların hiçbir etki altında kalmadan oy kullanabilmeleri için gizli oy, açık tasnif yöntemi uygulanmıştır. Vatandaşlardan partilerin işaret ve şekillerinden herhangi birini veya işbirliğini temsil eden pusulayı bir zarfa koyduktan sonra sandığa atmaları istenmiştir. Sonra sandıktan çıkan oylar vatandaşların gözü önünde tasnif edilip, sonucu ilan edilmiştir¹⁹⁹¹. 22 Eylül 1957’den itibaren hergün üç ilin anket sonuçlarının ayrıntıları yayımlanmaya başlamıştır. Ancak İstanbul Valiliği’nin anket düzenlenmesi ve sonuçlarının ilanı ile ilgili yasaklama kararı üzerine, anket sonuçlarının yayımlanması 1 Ekim 1957 Salı günü durdurulmuştur¹⁹⁹². Anketin açıklanan bölümü değerlendirildiğinde illerde sadece iki parti birincidir. DP’nin kazandığı iller; Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Gümüşhane, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Konya, Kütahya, Manisa ve Siirt’tir. CHP’nin kazandığı iller ise; Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Muğla, Kastamonu, Niğde, Samsun, Sinop ve Zonguldak’tır¹⁹⁹³. Bu sonuçların 27 Ekim 1957 Pazar günü doğru çıkması halinde DP 170 milletvekili, CHP ise 94 milletvekili kazanacaktı.

¹⁹⁹¹ *Hürriyet*, 20-21 Eylül 1957, s.1, 3.

¹⁹⁹² *Hürriyet*, 1 Ekim 1957, s.1;

¹⁹⁹³ *Hürriyet*, 22-30 Eylül 1957, s. 6.

Seçim Anketi için oy kullanan vatandaşlar ve oy sayımı. *Hürriyet*, 20 Eylül 1957, s. 1.

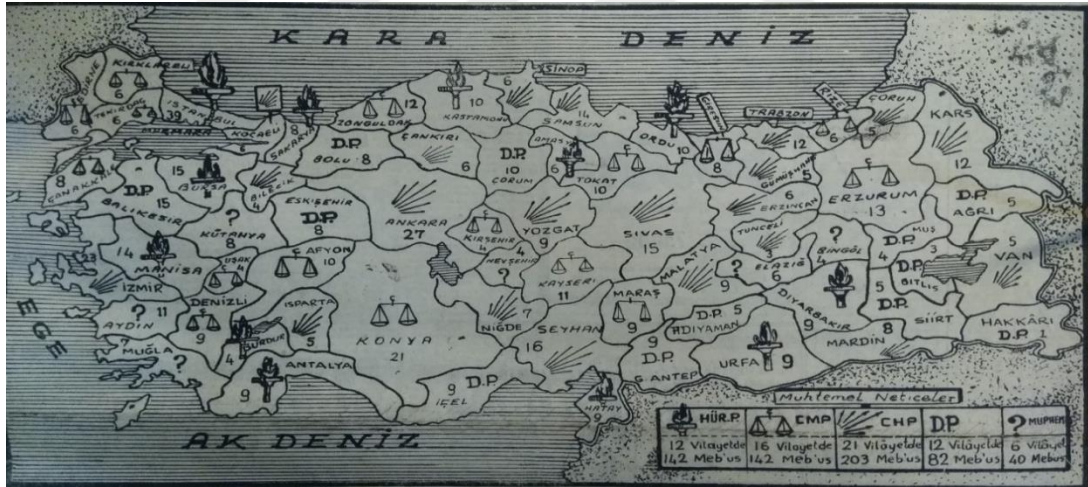
Yozgatın Peyk köyünde Hasan Coşkun anket için oyu kullanırken, *Hürriyet*, 21 Eylül 1957, s. 1.

Milliyet gazetesi 13 Ekim 1957 tarihli sayısında 27 Ekim’de yapılacak seçimle ilgili bir seçim sonucu tahmininde bulunmuştur. Buna göre 34 vilayette DP, 17 Vilayette CHP, 3 vilayette HP ve 3 yerde de CMP seçimi kazanacaktır. DP’nin kazanması beklenen yerler ve milletvekillikleri şunlardır: Adıyaman(5), Ağrı(5), Antalya(9), Aydın(11), Balıkesir(15), Bingöl(3), Bitlis(3), Bolu(8), Bursa(15), Çanakkale(8), Çankırı(6), Denizli(9), Edirne(6), Erzurum(13), Eskişehir(8), Hakkâri(1), İçel(9), Kayseri(11), Kütahya(8), Manisa(14), Maraş(9), Mardin(8), Muğla(7), Rize(6), Samsun(14), Sinop(6), Sivas(15), Urfa(9), Van(5), Yozgat(9) ve Zongudak(12). CHP’nin kazanması beklenen yerler ve milletvekili sayıları şunlardır: Adana(16), Ankara(27), Bilecik(4), Burdur(4), Erzincan(6), Gaziantep(10), Gümüşhane(6), Isparta(5), Kars(12), Kastamonu(10), Kocaeli(6), Malatya(9), Muş(4), Ordu(10), Tekirdağ(6), Tokat(10), Tunceli(3). HP’nin kazanması beklenen yerler ve milletvekili sayıları şunlardır: Diyarbakır(9), Kırklareli(6), Sakarya(8). CMP’nin kazanması beklenen yerler ve milletvekili sayıları şunlardır: Kırşehir(4) ve Uşak(4). Hangi Partinin Kazanacağı belli olmayan şehirler ise şunlardır: Afyon(10), Amasya(6), Artvin(5), Çorum(10), Elazığ(6), Giresun(8), Hatay(9), İstanbul(39), İzmir(22), Konya(21), Nevşehir(4), Niğde(7), Siirt(5), Trabzon(12)¹⁹⁹⁴. Ankete göre kararsız olan iller dışında DP’nin 267, CHP’nin 148, HP’nin 23 ve CMP’nin 8 milletvekilliği kazanması beklenmektedir.

¹⁹⁹⁴ *Milliyet*, 13 Ekim 1957, s. 3.

Seçimden önce vatandaşın nabzını ölçmek amacıyla ülke genelinde bir anket çalışması hazırlıkları yapan Yeni Sabah gazetesi önce İstanbul halkının siyasi tercihini tesbit etmek istemiş ve Şehir genelinde bir anket düzenlemiştir. Gazetenin anket sandıkları şehrin 5 noktasına yerleştirilmiştir. Bu yerler Karaköy Ziraat Bankası karşısı, Galatasaray Lisesi kapısının önü, Taksim’de eski Kristal Binası yeri, İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kapısı ve Sirkeci Gar kapısıdır. Ankete katılanlar DP, CHP, CMP ve HP’nin isimleri yazılı oy pusulalarını alıp sandıklara atacaklardır. Sandık başlarında müşahit olarak üniversite öğrencileri görevlendirilirken; isteyen siyasi partilerde, sükûneti bozmamak kaydıyla görevli bulundurabilecekti¹⁹⁹⁵. Anket devam ederken İstanbul Valiliği’nin anket yasağı kararı üzerine gazeteden; “On günden beri devam eden seçim anketimiz dün İstanbul Valiliğinden gelen bir yazı ile yasak edilmiştir” açıklamasıyla anket çalışmasının sona erdiği ve 10 günde ankete katılan kişi sayısının 54. 514 kişi olduğu açıklanmıştır¹⁹⁹⁶.

Harita 5.1. Demokrat İzmir gazetesinin seçim anketi sonucu haritası.

Demokrat İzmir gazetesi, 1957 Milletvekili Genel seçimi’ne yönelik yaptığı anket sonucunu, yukarıdaki resimde görülen Türkiye haritası üzerinden duyurmuştur. DP hariç, diğer partilerin ambleminin kullanıldığı harita üzerinden hangi şehri hangi partinin kazanmasının beklendiği belirtilmiştir. Haritada HP’nin kazanması beklenen iller parti amblemi olan meşaleyle, CMP’nin kazanması beklenen iller parti amblemi olan teraziyle ve CHP’nin kazanması beklenen iller ise parti ambleminde olduğu gibi “Altı Ok” ile gösterilmiştir. Ancak diğer partilerin aksine DP’nin kazanması beklenen

¹⁹⁹⁵ Yeni Sabah, 21 Eylül 1957, s. 1.

¹⁹⁹⁶ Yeni Sabah, 1 Ekim 1957, s. 1.

yerler Parti amblemi şeklinde değil, Parti adının kısaltmasıyla gösterilmiştir. Bu durum muhtemelen Demokrat İzmir gazetesinin DP karşıtlığından kaynaklanmaktadır. Haritanın sağ alt köşesinde ise partilerin kazanması beklenen milletvekili sayısına dair toplam verilmiştir. 40 milletvekilliğinin henüz netleşmediği ankete göre; HP 142, CMP 16, CHP 203, DP 82 milletvekilliği kazanacaktır¹⁹⁹⁷. Vatan gazetesinde de benzer bir anket sonucu yayımlanmıştır. Daha önceki genel seçimlerde iktidardaki DP yanlısı bir politika izleyen fakat 1957 Milletvekili Seçimi öncesinde bu tavrını değiştiren Vatan gazetesinin, ilan ettiği anket sonucunda da bu durum açıkça görülmektedir. Kararsızlar hariç tutulduğunda CHP, CMP ve HP'den oluşan muhalefetin DP'den daha fazla milletvekilliği kazanacağı ileri sürülen ankette HP 19, CHP 155, CMP 4 milletvekilliği kazanırken; DP ise 174 milletvekilliği kazanmaktadır. 258 milletvekilliğini ise kimin kazanacağı belirsizdir. Anket sonucunun ilan edildiği haberin altında da ise gazetenin siyasi tavrını açıkça gösteren şu ifade bulunmaktadır: “İktidarın el değiştirmesi kabildir.”¹⁹⁹⁸

Başbakan Menderes, HP tarafından yapıldığını ileri sürdüğü ve muhalefeti önde gösteren bir anketle ilgili şu eleştiride bulunmuştur:

*“Zavallı peyk Hürriyet Partisi de, bu propagandanın tesirine kendini kaptırmış, dağıttığı bir beyannamede, bu seçimde oyların %33,24 ile Hürriyet Partisinin 200 mebus, Halk Partisinin %29,78 ile 181 mebus çıkaracağını şimdiden küsüratı ile hesaplamış. Ne ince hesap! Demokrat Partiye’de lütfedip 165 mebus burakıyor. Tevekkeli aç tavuk kendini buğday ambarında sanır dememişler.”*¹⁹⁹⁹

Seçim anketleri faaliyetleri devam ederken İstanbul Vali Yardımcısı Kemal Hadımlı imzasıyla yayımlanan bir tebliğle, huzur ve güvenliğin sağlanması gerekçesiyle, İl İdare Kanunu’na dayanılarak seçim anketleri yasaklanmıştır²⁰⁰⁰. İnönü, karara; “Seçim anketleri her memlekette her zaman yapılan meraklı teşebbüslerdir” şeklinde tepki göstermiştir²⁰⁰¹. Şemseddin Günaltay’da tepkisini; “Bu men iktidarın telaşa düştüğünü gösteriyor. Karar endişelerin bir ifadesidir” sözleriyle ifade etmiştir²⁰⁰². Günaltay bu yasağın hukuki olmadığını, seçimlerle ilgili konularda vali, belediye

¹⁹⁹⁷ *Demokrat İzmir*, 22 Eylül 1957, s. 1.

¹⁹⁹⁸ *Vatan*, 11 Ekim 1957, s. 1.

¹⁹⁹⁹ Burçak, *a.g.e.*, s. 499-500.

²⁰⁰⁰ *Hergün*, 1 Ekim 1957, s. 3; *Zafer*, 1 Ekim 1957, s. 1, 4; *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1957, s. 1, 5.

²⁰⁰¹ *Ulus*, 4 Ekim 1957, s. 1, 3.

²⁰⁰² *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1957, s. 1, 5; *Akşam*, 2 Ekim 1957, s. 1, 5; *Türk Dili*, 3 Ekim 1957, s. 1, 2.

başkanı veya İller Kanunu değil, Seçim Kanunu'nun esas olduğunu savunmuştur. Yasağa bir tepkide HP milletvekili Cihad Baban'dan gelmiştir. Gazetelerin temel görevlerinden birinin de kamuoyunun nabzını yoklamak olduğunu belirten, demokrasilerde herkes gibi iktidarın da bundan kendine düşen payı alması gerektiğini belirten Baban'a göre Kemal Hadımlı bunun hesabını birgün vermek zorunda kalacaktı. Ancak Kemal Hadımlı'nın buna mecbur bırakıldığını ileri sürmüş ve eklemiştir: *“Onu bu yola sevkeden zihniyet seçimlerin neticesine rıza göstermek istemeyen bir zihniyettir. Onun içindir ki, önümüzdeki seçimleri demokratik hayatımızın bir dönüm noktası olarak telakki ediyoruz.”*²⁰⁰³ Muhalefetin kanunsuz iş yaptığı gerekçesiyle eleştirdiği ve mahkemeye vermekle tehdit ettiği Kemal Hadımlı ise, kanun adamı olduğunu, seçim anketi yapma amacının seçim değil geçim olduğunu söyleyerek, eleştirilere cevap vermiştir²⁰⁰⁴.

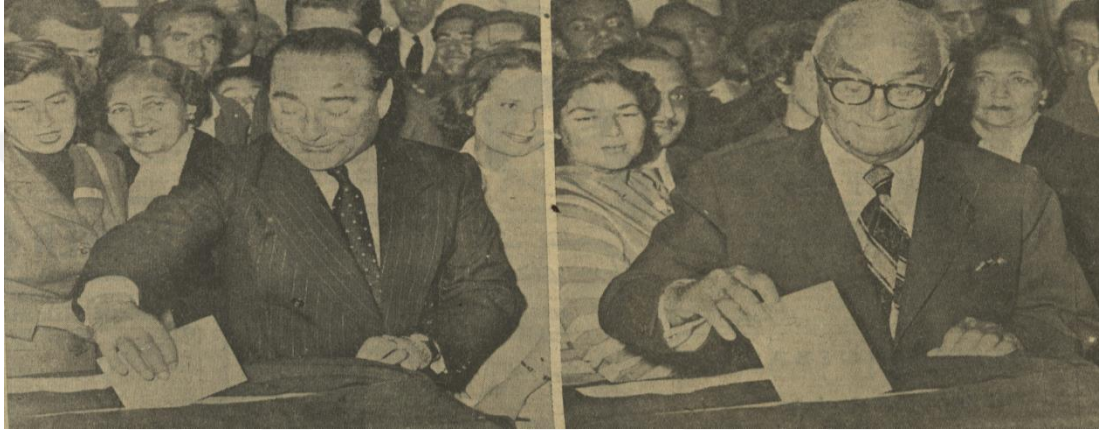
1957 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde yapılan ve güvenilirliği her zaman tartışmalı olan bu anketlerde DP'nin oylarının düşüklüğü dikkat çekmektedir. Anketin bir kısmını yayımlayan Hürriyet'e göre DP 170 milletvekilliği kazanırken; CHP ise 94 milletvekilliği kazanmaktadır. Anketin tamamı aynı doğrultudaysa, HP ve CMP'nin de kazanacağı milletvekillikleri de hesaba katıldığında, DP iktidarını korusa da, Meclis'te iktidar ile muhalefet neredeyse eşit sayıda milletvekiline sahip olacaktır. Milliyet'in anketine göre ise DP, 610 milletvekilinin yer alacağı TBMM'de 267 milletvekili ile temsil edilecek ve iktidarı kaybedecektir. Vatan'a göre ise DP 174, CHP 155, CMP 4 ve HP 19 milletvekilliği kazanacak, 258 milletvekilliği de belirsizdir ve DP iktidarı kaybetme tehlikesi yaşamaktadır. Demokrat İzmir'e göre de DP'nin seçimlerde iktidarı kaybetmesi ve hatta ağır bir yenilgi alması beklenmektedir. 40 milletvekilliğinin belirsiz olduğu ankete göre; CHP 203, HP 142, CMP 142 milletvekilliği kazanırken; DP sadece 82 milletvekilliği kazanacaktır. Muhalif bir gazete olan Yeni Sabah, sonuçları açıklayamadan yasaklar başlamış olsa da muhtemelen benzer bir sonuç açıklayacaktı. İlan edilen bu sonuçların, halkta DP iktidarı kaybedecek algısı oluşturma ve seçmeni diğer partilere yöneltme gibi bir propaganda amacı taşıdığı düşüncesi, yasaklamanın bir gerekçesi olabilir.

²⁰⁰³ Akşam, 2 Ekim 1957, s. 1, 5.

²⁰⁰⁴ Hergün, 3 Ekim 1957, s. 1, 3.

4.3.10. Seçim Sonuçları ve Yansımaları

27 Ekim 1957 Pazar günü yapılan Milletvekili Genel Seçimi'ne iktidardaki DP'nin yanı sıra CHP, CMP, HP ve Vatan Partisi (VP) olmak üzere toplam 5 parti ve bağımsız adaylar katılmıştır²⁰⁰⁵. İl Seçim Kurullarına bildirildiğine göre partilerin seçim için oy listelerinde ve afişlerinde kullanacakları semboller; CHP'nin halk arasında altıparmak diye anılan Altı Ok, DP'nin göz olarak tabir edilen rumuz, CMP'nin terazi, HP'nin ise alev olarak bilinen alev yayan bir meşaledir²⁰⁰⁶.

1957 Milletvekili Genel Seçimi'nde Bayar ve Menderes oy kullanırken. *Hürriyet*, 28 Ekim 1957, s. 1.

Tablo 5.1. 1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları.

Seçmen Sayısı		12.224.528		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		9.405.796		
Seçime Katılma Oranı		% 76,94		
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Aldığı Oy Oranı	Çıkardığı Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı
CHP	3.889.297	%41,35	178	%29,18
DP	4.573.098	%48,62	424	%69,50
CMP	614.198	%6,53	4	%0,65
HP	326.381	%3,47	4	%0,65
VP	941	%0,01	0	%0
BAĞIMSIZLAR	1.881	%0,02	0	%0
Toplam	9.405.796	%100,0	610	%100,0

Kaynak: BCA.010.0.009.000.459.133.

²⁰⁰⁵ Seçimlerden kısa süre önce Hikmet Kıvılcımlı başkanlığında kurulan Vatan Partisi seçimlere İstanbul ve İzmir'de katılmıştır. Karpaz, *a.g.e.*, s. 99; "İsmi var cismi yok Vatan partisi de seçime giriyor" *Hürriyet*, 11 Ekim 1957, s. 1, 5; Vatan Partisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayhan Hüseyin Ülgenay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Kurulan Siyasi Partiler, Kurucuları ve Amblemleri 1923-1960*, Ankara 2011, s. 430.

²⁰⁰⁶ *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1957, s. 1.

DP, seçimden birinci çıkmış ve tek başına iktidar olma gücünü korumuş olsa da, 1954 Milletvekili Seçimi'yle kıyaslandığında, önemli bir oy kaybına uğramış ve DP'nin oyları ilk kez muhalefet partilerinin toplam oyunun gerisinde kalmıştır. 64 ilin 60'ında oyu azalmış, 4 ilde (Bingöl, Hakkâri, Muş ve Sinop) oyu artmıştır. Oyu düşmesine rağmen İstanbul'da seçimi kazanan DP, Ankara'yı CHP'ye kaptırmıştır²⁰⁰⁷. Oysa Ankara başkenttir ve başkent muhalefette olması iktidarda bulunan DP için oldukça moral bozucu; muhalefet için önemli bir motive edici güçtür²⁰⁰⁸. CMP Genel Başkan Vekili Fuat Arna muhalefet milletvekillerinin Meclis'te sayısının artmasının millet ve memleket için her açıdan olumlu bir gelişme olduğunu belirtmiş ve bu sonuçlarla birlikte “*artık çoğunluk saltanatına son verilmiş bulunmaktadır*” demiştir²⁰⁰⁹.

Harita 5.2. 1957 Milletvekili Genel Seçimi'nde partilerin birinci oldukları iller.

Kaynak: Erol Tuncer, *1957 Seçimleri*, TESAV Yay., Ankara 2012, s. 365.

1957 Seçimi DP ile CHP arasında kıyasıya bir çekişmeye sahne olmuştur. Çoğunluk sisteminin etkisiyle, pekçok ilde oyları başbaşa giden iki partiden hangisinin Meclis'te çoğunluğu elde edeceği uzun süre belli olmamıştır. Adnan Menderes seçim sonuçlarını Başbakanlık binasında yakın arkadaşlarıyla birlikte takip etmiştir. Alınan sonuçlar karşısında Menderes'in yaşadığı hayal kırıklığını Fatin Rüştü Zorlu; “*Adnan Bey mağlup bir kumandana ne kadar benziyor. Üstünde sadece üniforması eksik*”

²⁰⁰⁷ Tuncer, *a.g.e.*, s. 145.

²⁰⁰⁸ Apuhan, *a.g.e.*, s. 129.

²⁰⁰⁹ *Akşam*, 29 Ekim 1957, s. 1.

sözleriyle tarif etmiştir²⁰¹⁰. Menderes iktidarın kaybedilme endişesiyle yaşadığı o gerilimli saatlerin sonunda seçimi kazandıklarını öğrenip rahatladıktan sonra bir daha böyle bir gece yaşamamak için DP ve Menderes'in diktatörce bir yönetim kurmak istediğinin kanıtı olarak yorumlanmış ve 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin gerçekleştirilmesiyle bu tehlikenin engellendiği ileri sürülmüştür²⁰¹¹. 1957 Milletvekili Genel Seçimi'nde DP'nin iktidarı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı fakat İnönü korkusunun buna engel olduğu iddia edilmiştir. İnönü yönetiminin hatırası ve izlerinin 20 yıl geçse bile yok olmayacağını savunan bir görüşe göre, CHP'nin tek başına iktidar olması durumunda demokrasiden uzaklaşılacağından korkan bir kısım seçmen DP'ye oy vererek, iktidarda kalmasını sağlamıştır²⁰¹².

Seçim sonuçlarıyla ilgili bir açıklama yapan Menderes, resmi sonuçlara göre DP'nin 426 milletvekili kazanarak, her türlü şüpheden uzak, iktidarını sürdürdüğünü belirtmiştir. Yaklaşık 8 yıldır iktidarda olduklarını hatırlatan Menderes, "*Demokrat Parti'ye büyük milletimizin iktidarı tekrar tevcih etmesini Demokrat Parti namına en derin minnet ve şükran hisleri ile karşılamakta olduğumuzu asil milletimize ifade etmekten en derin bahtiyarlık duymaktayım*" sözleriyle vatandaşlara teşekkür etmiştir. Daha sonra ikinci bir açıklama yapan Menderes, seçimi kaybeden ve bunu kabul etmekte zorlanan CHP'nin, sonuçların henüz belli olmadığı şeklindeki kasıtlı iddialarının ve açıklamalarının birçok yerde hadiseler çıkmasına sebep olduğunu, dolayısıyla yaşanan olaylardan CHP'nin sorumlu olduğunu savunmuştur. Sonuçlarının netleştiğini ve DP'nin büyük bir çoğunluğu elde ederek, iktidarda kaldığını belirten Menderes, hükümetin huzur ve sükuneti bozacak her türlü olaya karşı gereken tedbiri aldığını duyurmuş, vatandaşlardan sükuneti korumalarını istemiş ve Cumhuriyet Bayramı'nı neşe ve kardeşlik duyguları içinde geçirmeleri temennisinde bulunmuştur²⁰¹³.

²⁰¹⁰ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes:İpin Gölgesindeki Günler*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2016, s. 128; Seçimlerin ardından alınması gereken tedbirlerin görüşüldüğü 17 Kasım 1957'de tarihli grup toplantısında Menderes şu sözleri söylemiştir: "*Halk Partisi kazanmadı, biz kaybettik*" dedi. Demir, *a.g.e.*, s. 151.

²⁰¹¹ Aslandaş, *a.g.e.*, s. 18-19; Fahir Giritlioğlu da Adnan Menderes'in "*Allah bir daha, 27 Ekim gecesinin tekrarını göstermesin*" dediğini ve o gece âdeta seçimleri kaybetmek endişesiyle kâbus yaşadığını iddia etmektedir. Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 360.

²⁰¹² Ahmad, *a.g.e.*, s. 130.

²⁰¹³ *Hürriyet*, 30 Ekim 1957, s. 1.

Muhalefet iktidarın açıklamalarının tersine seçimlerdeki ihlallerle ilgili yoğun eleştirilerde bulunmuştur. İsmet İnönü'ye göre bu ihlallerden biri de radyodur.

“Radyo kanunlara aykırı ve insanların bildiği manevi ölçüler dışında kullanılmıştır. Vatandaş oy verirken radyonun aldatıcı tesiri altında tutulmuştur. Seçimin başladığı ilk saatten itibaren radyo, yalnız DP nin kazandığı haberlerini ve takiben rakamları, kasten tahریف ederek yaymıştır. Kars'ta CHP ile DP nin bir zamanda kazandığı oy rakamlarını parti adlarını değiştirerek vermiştir. Radyonun seçim gününde tesir için kullanılmasının kanuna aykırı ve nameşru propaganda olduğunu telgraf isdidası ile Devlet Bakanına bildirdim. Hareketlerinin kanuna uygun olduğunu söyliyerek devam ettiler. Yüksek Seçim Kuruluna müracaat ettik. Yüksek Seçim Kurulu radyonun bu yolda kullanılmasını kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle hükme bağladı. Ancak bu zamana kadar saat 17.00 olmuştu. (...) Radyonun, seçim gününde, seçim esnasında ve tasnif zamanında vatandaşı aldatmak için kullanıldığı mahkeme hükmü ile diğer aşikâr delillerle sabitti.”²⁰¹⁴

İnönü'ye göre seçim günü sandık başlarına konan seçim listeleri önceden asılan listelerden farklı olduğundan bazı CHP'liler adlarını listede bulamamıştı. *“Meçhul kalemler birçok isimleri gitti, öldü, diyerek silmişti.”* Üstelik bazı yerlerde, CHP'nin muhalefetine rağmen, çok sayıda DP'li mahkemeler yoluyla açıktan oy kullanmıştır. Özellikle İzmir'de bu durum oldukça belirgindir²⁰¹⁵. Bir basın toplantısı düzenleyen Şemseddin Günaltay, İstanbul seçimlerinin iptal edilmesini ve seçim günü radyodan propaganda yayını yapılmasından sorumlu olanların *“Divan-ı Âli”*ye sevk edilmesi gerektiğini iddia etmiştir²⁰¹⁶. Bir tebliğ yayımlayan HP, 1946'da olduğu gibi 1957'de de benzeri görülmemiş itirazların olduğunu ve seçmen listelerindeki eksiklikler dolayısıyla binlerce vatandaşın oy kullanamadığını iddi etmiştir. Sonucu da; *“Seçimlerde kullanılan reyler, millet tarafından muhtelif partiler arasında yapılmış*

²⁰¹⁴ Aksoy, a.g.e., s. 134; İnönü daha sonra yaptığı bir Meclis konuşmasında da konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: *“Pek çok vilâyetlerde, seçim iktidar için kaybolmuş görünüyordu. Başbakan, Dahiliye Vekili, Dahiliye Müsteşarı, valilerle can havli temasında idiler. Bir yandan da radyo, mütemadiyen seçimleri muhalefetin kaybetmiş olduğunu yayıyordu. Benim ağzımdan içeriye ve dışarıya seçimi kaybettiğimiz, ancak 120 mebus kazanmağı ümit ettiğimiz yayılıyordu. Radyonun kaybettiğimizi söylediği her yerden derhal haber alıyorduk, baş başa gidiyoruz, açılmamış yeni sandıklar var, ümitliyiz. Bir ara radyo, İstanbul için rakamlar söyliyerek kesin netice ilân etti. Bu esnada, İstanbul tasnifi daha alınmamış ilçeler olduğunu söyledi. Bu usulsüzlükler boğuşması içinde radyo, mebuslar ilân etti.”* TBMM Zabıt Ceridesi, XI. Dönem, cilt: 1, inkat: 10, 4 Aralık 1957, s. 75.

²⁰¹⁵ *Türk Dili*, 29 Ekim, 1957, s. 1, 3; Seçimin ardından birinci çıkan DP liderlerini tebrik etmesine dair yapılan telkinlere karşı çıkmasında, bunu yaptığı takdirde iktidarın İsmet Paşa'nın seçim sonuçlarını kabul ettiği şeklinde bir propaganda yapmasını önleme düşüncesi de vardır. Metin Toker, *İsmet Paşayla 10 Yıl (1957-1960)*, Akis Yay. cilt: 2, İstanbul 1966, s. 9.

²⁰¹⁶ *Akşam*, 30 Ekim 1957, s. 1; Metin Toker, radyonun seçim sonuçlarıyla ilgili yayını İsmet İnönü'nün önceden haber aldığını, buna engel olmak için Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yu müracaatta bulunduğunu, durumun Menderes'e aktarıldığını ancak radyonun seçimle ilgili yayınına Menderes'in talimatıyla saat 14.30'dan itibaren başladığını iddia etmektedir. Toker, a.g.e., s. 211.

*bir tercihten ziyade umumi memnuniyetsizliğin ve tek parti idaresine doğru gidiş son vermek ihtiyacının bir idaresidir” olarak değerlendirmiştir*²⁰¹⁷.

Muhalefet, Antalya, Denizli, Isparta, Afyon, Kütahya, İzmir, Balıkesir, Kocaeli, Kırklareli, Bilecik, Ağrı, Diyarbakır, Artvin, Giresun, Amasya, Kastamonu, Trabzon, Samsun, Sinop, Gaziantep, İçel, Konya gibi birçok ilde²⁰¹⁸; DP de Niğde, Elazığ ve Ankara'nın Güdüllü ilçesi gibi bazı yerlerde sonuçlara itiraz etmiştir. İtirazları değerlendiren YSK bazılarını reddetmiş, bazılarında da il seçim kurullarının yetkili olduğuna karar vererek, dosyaları illere göndermiştir²⁰¹⁹. CHP'nin itirazı daha çok İstanbul'daki seçim sonuçlarıyla ilgilidir. İstanbul dışından onbinlerce insanın getirildiğini ve bunlara oy kullandırıldığını ileri süren CHP İl Başkanı Şemseddin Günaltay, “*Demokrasilerimiz için 1957 İstanbul Seçimleri lekedir*” demiştir. Seçimlerin yenilenmesi gerektiğini savunan İsmet İnönü de, seçim sırasında İstanbul'da CHP'lilere zabıta tarafından her türlü engelin çıkarıldığını, mahkemeler yoluyla çok sayıda DP'liye oy kullandırıldığını, oy verme işlemi devam ederken radyodan seçim sonuçlarına dair propaganda yayınlarının yapıldığını ve bazı sandık başlarına radyo konularak, vatandaşın etki altında bırakılmaya çalışıldığını, bazı yerlerde gizli sayım yapıldığını, bazı yerlerde de sayım bitmeden sonuçların ilan edildiğini ve bu nedenle de seçimlerin yenilenmesi gerektiğini söylemiştir²⁰²⁰. DP'li Hikmet Bayur ise, Meclis'te yaptığı bir konuşmada CHP'nin itirazlarına dair şunları söylemiştir: “*Bütün vilayetlerin seçimine itiraz... Arada 50 bin, 70 bin, 100 bin fark olan vilayetlerdeki seçimlere de itiraz... Samimiyet bunun neresinde?*”²⁰²¹

Seçimlerden sonra taraflar arasında zaman zaman mahkemelere intikal eden kavgalar da yaşanmıştır²⁰²². 29 Ekim kutlamaları sırasında Mersin ve Gaziantep'te DP ve CHP'liler arasında kavgalarla ilgili, mahkemeden basına yayın yasağı

²⁰¹⁷ *Türksözü*, 5 Kasım 1957, s. 1; Yakup Kadri Karaosmanoğlu 1 Kasım 1957 tarihinde yayımlanan yazısında, seçim sonuçlarını “*Demokrat Parti yeniden iktidara geçmiştir. Bunun manası ise kısaca, açıkça şöyle ifade olunabilir! Türk Milletinin çilesi henüz dolmamıştır*” sözleriyle değerlendirmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “*Türk Milletinin çilesi*”, *Ulus*, 1 Kasım 1957, s. 1, 5.

²⁰¹⁸ *Cumhuriyet*, 29, 31 Ekim 1957, s. 1, 5; *Ulus*, 29 Ekim, 11, 17 Kasım 1957, s. 1, 3 ve 5.

²⁰¹⁹ *Ulus*, 3, 8, 9, 11, 12 ve 14 Kasım 1957, s. 1, 5.

²⁰²⁰ *Ulus*, 29 Ekim 1957, s. 1, 5.

²⁰²¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, XI. Dönem, cilt: 1, inikat: 10, 4 Aralık 1957, s. 116.

²⁰²² BCA. 010.0.009.000.000.473.1366.5; Gaziantep'te adliye binasında oy sonuçlarının birleştirilmesi sırasında hile yapıldığı iddiasıyla toplanan CHP'lilerin üzerinden savaş uçaklarının uçurulduğunu ileri süren İnönü; “*Savaşta bile askeri uçakların sivil halk üzerine dalış yapmayacağını*” söylemiştir. Birgit, a.g.e., s. 225;

getirilmiştir²⁰²³. Başbakan Adnan Menderes ile CHP lideri İsmet İnönü arasında seçim sonuçlarına dair telgraflar üzerinden bir tartışma yaşanmıştır. İnönü, Menderes'e çektiği ilk telgrafta seçimde ve seçim sonrasında sonuçların ilanında bazı usulsüzlükler yaşandığını ve bu usulsüzlüklerin vatandaşın huzurunu kaçırdığını savunmuştur. Bazı yerlerde seçilip, seçilmediği belli olmayan adayların silahların kullanıldığını ve taşkınlıklara sebep olduğunu iddia eden İnönü, “*Memleketi huzursuzluğa sürüklemek istidadındaki hadiselerle nazarı dikkatinizi celbederim*” demiştir²⁰²⁴. Adnan Menderes ise yaşananlardan seçimi kaybeden CHP'yi sorumlu tutmuş, seçim sonuçlarının henüz netleşmediği, kimin iktidarda olduğunun henüz kesinleşmediği şeklinde CHP kaynaklı iddiaların halkı heyecana sürüklediği ve olaylara sebep olduğunu iddia etmiştir. Oysa bunların gerçekte hiçbir alakası yoktur. Bunlar sadece “*efkârı umumiyei bulandırmak ve vatandaşları heyecana sevk ederek bir takım vak'a ve hadise çıkarmak maksadiyle yapılmakta*”dır. Seçim sonuçlarının belli olduğunu ve DP'nin büyük bir çoğunluğu elde ederek iktidarda kaldığını belirten Başbakan Menderes, ülkenin huzur ve sükûnetini bozacak her türlü hadiseyi önleyerek, sorumluları cezalandırmak için gereken tedbirlerin alındığını açıklamıştır. Bunun üzerine İnönü, Menderes'e ikinci bir telgraf çekmiştir. “*Başlıca mesulü hükümet olan hadiselerin mesuliyetini adetiniz veçhile mağdurlara atfetmek teşebbüslerinizin münakaşasını Meclis'te yaparız. Şimdi acele olan durum bu nevi hadiseleri derhal durdurmanızdır*”²⁰²⁵ diyerek iktidarın sorumluluklarını yerine getirmesini istemiştir. Celal Bayar da; “*Ana muhalefet partisinin seçimde 174 milletvekilini Meclis'e sokması, dağın ardındaki ümidini ansızın avucunun içinde bulmuşa döndürdü. Muhalefet, güçbirliği fikrine sarılarak bütün cephelerden hücumu geçti*”²⁰²⁶ sözleriyle hem 1957 Milletvekili Seçimi sonucunu hem de sonrasında yaşananları değerlendirmiştir.

²⁰²³ *Akşam*, 30 Ekim 1957, s. 5; Gaziantep'te DP'nin seçimi 1136 oy farkla kazandığının anlaşılmasından sonra Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılan CHP'lilerin DP binasını taşlamaları üzerine polis ve askerın müdahale etmek zorunda kaldığı olaylarda 2 kişi ölmüştür. Yaşananları protesto etmek isteyen DP'nin yaptığı mitingde CHP bayrağının yırtıldığı iddialarıyla olaylar yeniden başlayınca iki savaş uçağı alçak uçuş yaparak göstericilere gözdağı vermek istemiştir. Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s. 298-299.

²⁰²⁴ *Türk Dili*, 31 Ekim, 1957, s. 1, 3;

²⁰²⁵ *Akşam*, 30 Ekim 1957, s. 1; *Ulus*, 30 Ekim 1957, s. 1, 5.

²⁰²⁶ Bayar, *a.g.e.*, s. 235.

31 Ekim 1957’de DP Meclis Grubu’nda seçim sonuçlarıyla ilgili konuşan Menderes’e göre DP milletvekilleri dört yıldır birbirini yemiş, tedbir almamış ve almak gerektiğinde hep kendisi harekete geçmek zorunda bırakılmıştı. Gereken tedbirler zamanında alınmamıştı fakat hala çok geç sayılmazdı ve gereken tedbirler daha fazla gecikmeden alınmalıydı. Aksi takdirde bu şartlar altında ülkeyi yönetmek çok zordu. Milletvekillerinin sorumluluk alması gerektiğini, kendisinin de ancak bu şekilde etkili olabileceğini savunan Menderes; “*Tedbirler alırsanız ben sizin elinizde bir kılıcım, sizin emrinizde bir ateşim*” demiştir. Salim Burçak ise seçimde alınan sonucu, hızlı kalkınmadan kaynaklanan hayat pahalılığı, döviz yetersizliği nedeniyle ithalatta yaşanan zorluklar, çay, ilaç, cam, plastik ve inşaat malzemesi gibi maddelerin karaborsaya düşmesi, aydınların CHP’yi desteklemesi, “*İspat Hakkı*” olarak bilinen tasarının savunulması, muhalefetin yolsuzluk iddialarıyla ilişkilendirmede oldukça başarılı olması, aday listeleri için yapılan dayatmalar gibi nedenlere bağlamıştır²⁰²⁷.

Seçim sonuçları HP için hayal kırıklığı olmuş ve partinin bir tabanı olmadığını ortaya koymuştur. Parti, Aralık 1958’de CHP ile birleşerek tarih sahnesinden çekilmiştir²⁰²⁸. Hürriyet Partisi’nin CHP’ye katılmasının ardından CHP’liler, DP iktidarıyla ilgili “*Azınlık İktidarı*” sloganını kullanmaya başlamışlardır²⁰²⁹. Meclis’teki diğer bir muhalefet partisi CMP ile TKP birleşmiş ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almışlardır²⁰³⁰. Bu gelişmelerinde ışığında seçim sonrası ortaya çıkan Meclis aritmetiğine bakıldığında en karlı çıkan parti CHP, en zararlı çıkan parti DP’dir. Üstelik seçimde halktan beklediği ilgiyi göremeyen HP’nin de kısa bir süre sonra katılımıyla CHP daha da güçlenmiştir. Adnan Menderes ise Meclis Grubu’nda yaptığı konuşmada ana muhalefet lideri İnönü’ye karşı verilecek mücadelenin stratejisini; “*Siz onun üzerine yürürseniz, o korkar; siz korkarsanız, o sizin üzerinize yürür*” şeklinde belirlemişti. Psikolojik üstünlüğün CHP’ye geçtiği ancak DP’nin iktidarda olduğu bu süreçte siyasi hayat daha da gerginleşecek, muhalefet eleştirilerini daha da sertleştirecek, iktidarda muhalefete aynı şekilde karşılık verecek ve ülke hızla 27 Mayıs 1960’ta yaşanan askeri müdahaleye sürüklenecektir.

²⁰²⁷ Burçak, *a.g.e.*, s. 503-509.

²⁰²⁸ Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 201-202.

²⁰²⁹ Başgil, *a.g.e.*, s. 96.

²⁰³⁰ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 1996, s. 337-338.

SONUÇ

4 yıllık titiz ve yoğun bir çalışmanın ürünü olan tezimiz, DP'nin 1946-1957 yılları arasında yapılan milletvekili genel seçimlerindeki propagandalarıyla ilgilidir. İhtiyaç duyulan pekçok konuda başvurulabilecek önemli bir kaynak olabilecek bu eser incelendiğinde Türkiye'de ki seçimlerin propagandalar bakımından dönüm noktası DP olduğu açık bir şekilde görülecektir. Öncesinde 1924-1925'te TCF ve 1930'da da SCF denemeleri olmuşsa da, bunlar uzun süreli olamadığından, 1945 yılında kurulan MKP'de etkin bir varlık gösteremediğinden, CHP iktidarına karşı siyasi muhalefetin asıl temsilcisi 7 Ocak 1946'da Celal Bayar liderliğinde kurulan DP olmuştur. 1946 yılının başlarında kurulan Parti, 1960 Askeri Müdahalesi'yle kapatılıncaya kadar geçen sürede yapılan dört milletvekili genel seçimine de katılmıştır. Önce seçim meydanlarının sonra da Meclis'in renklenmeye başladığı bu dönemde 1946 ve 1950 yıllarındaki seçimler DP'nin muhalefet partisi olarak, 1954 ve 1957 yıllarında yapılan seçimler ise iktidar partisi olarak girdiği seçimlerdir. Bu seçimlerin her biri DP için ayrı bir öneme sahiptir ve Parti'nin benimsediği propaganda anlayışı ve izlediği strateji farklılık göstermektedir.

Seçim propagandalarının başarısı tek partili dönem ile çok partili dönemlerde farklı göstergelerle değerlendirilmek zorundadır. Tek partili dönemde sandıkta seçmenin önünde alternatif bir seçenek olmadığı için, önemli olan vatandaşın sandığa gitmesidir ve bunu başardığı oranda da meşruluğunu sürdürür. Bu nedenle 1946 yılına kadar olan milletvekili seçimlerinde, tek parti olduğu için başarı halkın sandığa katılım oranıdır. Ancak 1946 yılından itibaren yapılan milletvekili seçimlerinde halkın sandığa katılımı CHP'nin başarısı olarak değerlendirmek zordur. Çünkü seçimlerde CHP'nin yanısıra MKP ve DP gibi başka partiler de yer almıştır. Dolayısıyla iktidar-muhalefet mücadelesinin, rekabetin yaşandığı bu yeni dönem de seçim propagandalarının başarısı, söz konusu aday veya partinin seçim sonucunda aldığı oy oranıyla ölçülmüştür. Değişim sadece sayısal göstergelerde ve seçim ölçütlerinde olmamıştır. Bu süreçte seçimlere katılmanın vatani bir görev olduğu anlayışının yerini karar verme gücünün seçmenin ellerinde olduğu ve vereceği oyla hem kendi geleceği hem de ülkenin geleceğini belirleyeceğinden oyunu bu sorumluluk duygusuyla vermesi gerektiği anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştır.

DP'nin kuruluşu halkta ayrı bir heyecan ve coşku oluşturmuş ve Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde Parti'ye yoğun bir katılım olmuştur. Şüphesiz bunda DP'nin kurucularının kimler oldukları, özellikle de Kurtuluş Savaşı yıllarındaki kahramanlıklarıyla adından söz ettiren, Cumhuriyet devrindeki başarılarıyla yıldızı parlayan ve Atatürk'ün son başbakanı olan Celal Bayar'a duyulan güvenin etkisi büyüktür. Ancak bu durum sadece Parti'nin kurucularıyla açıklanamaz. Çünkü CHP'de de başta İsmet İnönü olmak üzere Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet döneminin oldukça önemli simaları vardı. Üstelik DP'yi kuranlar arasında yıllarca CHP'de siyaset yapmış, Parti'nin farklı kademelerinde görev yapmış kişiler vardı. Bu nedenle DP'nin halktan ilgi görmesinin altında yatan farklı nedenler vardır.

1923 yılından itibaren uzun süre devam eden CHP iktidarına karşı ekonomik ve sosyal nedenlerden halkta, yaşanan sıkıntılar, yokluk ve yoksulluktan dolayı, gözle görülür bir bıkkınlık ve tepki oluşmuştu. 1945 yılında kurulan MKP, hem vizyon hem de misyon açısından halka umut olmaktan uzaktı. 1946'da kurulan DP ise benimsediği program ve Cumhuriyet'in temel niteliklerine bakışı açısından CHP'den çok farklı bir anlayışa sahip olmasa da halka ve halkın sorunlarına yaklaşımı, bu sorunların çözümüne yönelik politikaları bakımından halk tarafından oldukça farklı bir parti olarak algılanmıştır. Uzun yıllar rakipsiz iktidarda olmanın etkisiyle bürokrasiyle özdeşleşen CHP, gerçekleştirmeye çalıştığı sosyal politikalar ve uyguladığı ekonomik politikalar nedeniyle başta köylüler olmak üzere bazı kesimlerin tepkisini çekmişti. Halkın büyük bir kısmının kırsalda yaşadığının farkında olan DP, Atatürk'ün "*Köylü milletin efendisidir*" sözünden yola çıkarak, ülkenin, devletin gerçek sahibinin bürokrasi değil millet olduğunu savunmuştur. Partinin önde gelenleri de dahil, teşkilat üyeleri propaganda çalışmalarını sırasında çiftçinin, köylünün, tüccarın, esnafın herkesin ayağına gitmekten çekinmemiştir. Onlarla aynı sofrada yemek yemiş, köy kahvesinde oturup çay içmiş, sohbet etmiş, sıkıntılarını dinlemiş ve bunları not ederek iktidara geldiklerinde çözecekleri vaatlerinde bulunmuşlardır. DP'nin Türk siyasetine getirdiği bu yaklaşım tarzı, halka yönelik farklı bir bakış açısı insanlardan büyük ilgi görmüş ve destek bulmuştur. Bu nedenle pekçok yerde insanlar kendi kendilerine DP teşkilatları kurmuşlar, İstanbul Orhanlı ve Karaburun'da olduğu gibi bazı yerlerde de CHP tabelasını indirerek, DP tabelasını asmışlardır. DP'ye gösterilen bu ilgi 1950 yılındaki seçim öncesinde

CHP'yi harekete geçmek zorunda bırakmıştır. İnönü ve partinin önde gelenleri daha aktif bir propaganda dönemi geçirmek zorunda kalmışlar, çıktıkları propaganda gezilerinde vatandaşlarla biraraya gelmişler ve seçmene geçmişte ülkeye yaptıkları hizmet vurgulu mesajlar vermeye çalışmışlardır. Çok partili hayata geçtikten sonra değişen propaganda anlayışıyla birlikte CHP'de propaganda anlayışını ve yöntemini değiştirerek, seçmene doğrudan ulaşabilmek için halkın ayağına gitmeye başlamıştır.

Kurulduktan kısa bir süre sonra CHP'nin baskısı ve engellemeleriyle karşılaşan, her an kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya olan DP, muvaza iddiaları altında gerçek bir muhalefet partisi olduğunu hem 1946 hem de 1950 yılında katıldığı milletvekili genel seçimlerinde göstermiştir. 1946 yılında katıldığı ilk milletvekili seçiminde, CHP çıkarmış olduğu bir çok engele rağmen Meclis'e girmeyi başaran DP, muvazaa iddialarına rağmen, CHP uzlaşma yolları aramak yerine milletle bütünleşmeyi ve gücünü millettten almayı tercih etmiştir. 1946 Milletvekili Genel Seçimi'nde yaşanan olumsuzlukları ustaca propaganda söylemine dönüştürmüştür. Böylece halkın gözünde DP, demokrasinin mağdur savunucusu; CHP ise antidemokratik düzenin koruyucusu imajı oluşturmaya çalışmıştır. Adeta adı ilan edilmemiş bir halk seferberliğine dönüşen ve "*beyaz ihtilal*" olarak da adlandırılan 1950 Milletvekili Genel Seçimi'nde kazandığı tarihi bir başarıyla iktidar olmayı başarmıştır. Bu başarıda yöneticilerin siyasi birikimleri sonucunda DP'nin benimsediği propaganda anlayışı, stratejisi, yöntemleri ve bunlara bağlı olarak halk ile arasındaki bağı güçlü tutması etkili olmuştur.

DP'nin seçim kampanyalarında giriş bölümünde detaylı olarak ele aldığımız propaganda yöntemlerinden sık sık yararlandığı görülmektedir. İsmet İnönü, Kasım Gülek ve Şemseddin Günaltay gibi CHP'nin ileri gelenlerini eleştirilerin hedefi haline getirerek basitleştirme ve tek düşman yöntemini kullanılmıştır. Bu isimlerle ilgili ortaya atılan iddialar ve yayımlanan manzum hikaye, haber ve köşe yazılarıyla, onları gülünç duruma düşürerek, saygınlıklarını zedelemeye ve yıpratmaya çalışılmıştır. Muhalefetin iddialarını zaman zaman görmezden gelerek, DP yanlısı basında muhalefete ve iddialarına çok az yer vererek gizleme ve sansür yöntemine baş vurulmuştur. Dinsel, sosyal ve ekonomik kalıplaşmış imajlarla toplumu etkilemeye çalışan DP'lilerin en önemli propaganda vurgusu halktan biri oldukları

mesajını verme çabasıdır. Halkı tanıdıklarını ve sorunlarını önemsediklerini savunmuşlar, bu sorunları ve halkın çektiği sıkıntılara dair iddialarını sık sık gündeme getirerek, hafızalardan silinmesini engellemek ve iktidar olduğu dönemdeki uygulamalarından dolayı CHP'ye karşı duyulan tepkiyi canlı tutmaya çalışmıştır. Ayrıca CHP'nin yeniden iktidar olması durumunda tekrar o günlere döneceği endişesini iddia ederek, korkunun çekiciliği yöntemini kullanmıştır. Seçmene gösterdikleri yakın ilgiyle ve halkı önemsedikleri mesajıyla DP'ye bağlılık duygusunu güçlendirmeye çalışmıştır. DP bireyler yerine toplumun genelini hedef kitle olarak benimsemiş; köylü, işçi ve tüccar gibi toplumsal kesimlere yönelik, zamanın genel eğilimlerini dikkate alan söylemler geliştirmiş, milletvekili aday listelerinde kitleler üzerinde saygınlığı olan ve onları peşinden sürükleyebilecek isimlere yer vermeye çalışmıştır. Zaman zaman muhelefetin iddialarına cevap vermeye çalışmış, zaman zaman da gündemi belirleyecek iddialar ortaya atmıştır. Afişler, broşürler, dövizler, gazete manşetleri, köşe yazıları ve karikatürler gibi her türlü reklam ögesini kullanmaya çalışan DP, CHP'nin iktidar olması durumunda kötü günler yaşanacağı korkusunu canlı tutarak negatif siyasal reklam; DP'nin 1957 Seçimi'nde yeniden iktidar olması durumunda yaşanacak güzel günlerin sembolü olarak "*nurlu ufuklara*" gibi sloganları kullanması pozitif siyasal reklam örnekleridir.

DP'nin 1946 Milletvekili Genel Seçimi'nde kullandığı "*Yeter Söz Milletindir!*" afişi toplumda büyük karşılık bulmuştur. Afiş, uzun zamandır devam eden CHP iktidarının uygulamalarından memnun olmayan kesimleri harekete geçirmiştir. Daha sonraki dönemde hazırlanan afişlerden hiçbiri bu kadar etkili olamamıştır. Bu nedenle afişteki mesajın gücünden yararlanmak isteyen birbirinden oldukça farklı kesimler tarafından, bazen hiç değiştirmeden bazen de "*Yeter Karar Milletindir*", "*Yeter; Söz de Karar da Milletidir*", "*Yeter hak Milletindir*", "*Yeter Artık Söz Emekçinin*" ve "*Yeter Söz Allah'ındır*" şeklinde kullanılmıştır. DP'nin Türk siyasi hayatına damga vuran başka bir afişi de 1954'te kullandığı "*Yaptıklarımız, Yapacaklarımızın Teminatıdır*" afişidir. Afiş, dört yıllık iktidarın ardından, geçmişten aldığı güçle, topluma geleceğe yönelik güven verme amacının bir ifadesinin bir ürünüdür. Bu ifade daha sonraki yıllarda bürokrasiden siyasete, eğitime kadar birçok

farklı alanda farklı kurum ve kuruluşlardaki yöneticiler, yerel ve ulusal siyasetçiler tarafından kullanılmıştır.

Cumhuriyet ilk yıllarında yapılan Halifeliğin kaldırılması, Medreselerin kapatılması, Tekke, Türbe ve Zaviyelerin kapatılması gibi inkılaplar ve TCF'nin kapatılması, Şeyh Sait İsyanı, Menemen Olayı ve İkinci Dönem İstiklal Mahkemelerinin kararları gibi yaşanan gelişmelerin toplumda bıraktığı izlerin etkisi ve iktidar patisi toplumun bir kesiminin siyasal hayata uzak durmasına yol açmıştır. Seçim stratejisini büyük ölçüde CHP iktidarının sona ermesi ve demokrasi anlayışının geliştirilmesi üzerine oluşturan DP ise, CHP yönetiminden memnun olmayan toplumun bu farklı kesimlerini kucaklayıcı bir anlayışla iktidar olma yolunu benimsemiştir. Propaganda çalışmalarında kendisini iktidara götürebilecek siyasi, sosyal, dini ve ekonomi içerikli siyasi söylemlerle birlikte halkı yakından ilgilendiren meseleleri ön plana çıkarmıştır. Bu politikasıyla da CHP de dahil, iktidar kaygısı taşıyan bütün siyasi partileri, propagandalarını oluştururken halkın farklı hassasiyetini dikkate alma yönüyle etkilemiştir. İlkokullarda seçmeli din dersi, Ankara İlahiyat Fakültesi'nin kurulması ve bazı türbelerin ziyarete açılması gibi adımlar bu yaklaşımın sonucudur.

Sandıktan çıkan sonucun milli iradenin en önemli ve en geçerli göstergesi olduğunu savunan DP, milli irade üzerinde hiçbir gücün varlığını kabul etmeyeceğini beyan etmiştir. Milli iradenin tek ve yüce temsilcisinin Meclis olduğunu savunmuş ve milli iradenin seçtiği iktidarın halkın talepleri doğrultusunda herşeyi yapabileceğini iddia etmiştir. Bu yüzde seçimlere ve sandıktan çıkan sonucu kendi lehine çevirebilmek amacıyla propaganda çalışmalarına ayrı bir önem vermiştir. Toplumun büyük bir kesiminin taşrada yaşadığı bu dönemde DP, propaganda çalışmalarında köylü ve çiftçilere dönük bir dil ve üslup kullanarak, ülke çoğunluğunu oluşturan kesimin desteğini sağlamayı amaçlamıştır. Propaganda çalışmalarını köylere kadar yayan ve milletin efendisi denilen köylünün ayağına kadar giden DP'liler, köylünün sofrasına misafir olup, beraber yemek yemiş, çay içmişlerdir. Gece evinde misafir olmuş, dertlerini bizzat köylülerden dinleyip, kendi gözleriyle görmüşlerdir. Böylece ülke nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan kırsaldaki insanlar, Atatürk'ün ölümünden sonra belki de ilk defa değerli olduklarını, önemsendiklerini hissetmişlerdir.

DP propagandalarında CHP iktidarının eleştirisinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Tahsildar memurunun baskısından jandarma dayağına, Varlık Vergisi'nden köylüye yüklenen angarya hizmetlerine, yokluk ve yoksullukla ilgili sürekli hatırlatmalarda bulunmuştur. Olumsuz mesaj stratejisinin ön plana çıktığı muhalefet yıllarındaki propaganda çalışmalarında iktidara geldiklerinde bu sıkıntıları ortadan kaldıracakları ve millete hak ettiği onurlu ve müreffeh bir yaşam sağlayacakları vaadinde bulunmuşlardır. İktidara alternatif olduğu iddiasında olan DP, seçmeni muvazaa partisi olmadığına ve değişime inandırabilmek için, 27 yıl devam eden CHP iktidarında yaşanan sıkıntıları sürekli hatırlatarak, halktaki hoşnutsuzluğu ve tepkiyi oya dönüştürmeye çalıştı. İktidara gelmesi durumunda bu sıkıntıların biteceğine vatandaşları inandırmaya çalışmıştır. İktidar olduğu yıllarda ise DP'liler CHP döneminde yaşanan sıkıntılarla ilgili sürekli hatırlatmalarda bulunmuş, o dönemle ilgili yaşanmış olaylarla ilgili örnekler ve kendi iktidarı döneminde yapılan faaliyetleri hatırlatmışlardır. Kendi dönemleriyle CHP dönemini karşılaştıran istatistik bilgiler veren DP'liler daha önceki sıkıntıların tekrar yaşanmaması için CHP'nin tekrar iktidara gelmemesinin gerektiğini vurgulamışlardır.

DP, iktidara geldikten hemen sonra, muhalefetteki propaganda söylemlerine uygun olarak halkın beklentileri doğrultusunda önemli demokratikleşme adımları atılmıştır. Hem alınan dış yardımlar hem de tarım için elverişli koşulların etkisiyle gözle görülür ekonomik gelişmeler yaşanmış, CHP iktidarıyla kıyaslandığında ülkede gözle görülür bir rahatlama yaşanmıştır. 1954 Milletvekili Genel Seçimi'ne giden süreçte muhalefet yıllarındaki engellemelerden ve ekonomik sıkıntılardan kurtulan Parti'nin seçim propagandasında sadece CHP döneminin eleştirisi değil, iktidar oldukları yıllarda halka yapılan hizmetler ve ülkede yaşanan demokratikleşme gelişmeleri de yer almıştır. Daha çok yol, fabrika, okul yapacakları gibi vaatlerle seçmenin karşısına çıkan DP, seçmene geleceğe dair umut vermeye çalışmıştır. DP halkla içiçe olmaya özen gösterirken; özellikle de Başbakan Adnan Menderes'in resmi protokol kurallarını altüst edencesine halkın içine karışması, vatandaşlarla sohbet etmesi ve onların dertlerini dinlemesi DP'nin seçmen nezdinde daha samimi görülmesini sağlamıştır. DP, CHP'nin iktidar olduğu yıllarda yaşanan sıkıntı, zorluk, yokluk ve baskıları da hatırlatarak, CHP iktidara gelirse tekrar aynı şeylerin

yaşanacağı korkusuyla seçmelerin kendisine oy vermesini sağlamaya çalışmıştır. DP'nin "*Altın Yılları*" olarak görülen bu dönemde yaşanan gelişme, kalkınma ve rahatlamanın sürmesinin DP iktidarının devam etmesine bağlı olduğu vurgusu ve halkla bütünleşme anlayışını benimsemiş propaganda çalışmaları halktan büyük destek görmüş ve seçimde DP'nin %58,42 gibi rekor kabul edilen bir oy alarak iktidarını sürdürmüştür. Bu oy oranı DP iktidarının benimsediği hizmet ve seçim sürecinde sürdürdüğü propaganda anlayışının halk tarafından desteklendiğinin açık bir kanıtıdır. Bu sonuç aynı zamanda Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı olmasının ardından Parti Başkanlığı'na gelen Adnan Menderes'in de konumunu pekiştiren önemli bir gösterge olmuştur.

1954 Milletvekili Genel Seçimi'nden sonraki dönemde yaşanan kuraklık, azalan dış yardımlar ve iktidarının bazı uygulamaları ve Parti içinde yaşanan bazı sıkıntılar DP lehine olan havanın muhalefet lehine dönmesine neden olmuştur. Demokrat söylemi nedeniyle muhalefet yıllarında arkasına aldığı basın desteğini önemli ölçüde kaybeden, üniversitelerin ve aydınların tepkisiyle karşılaşan DP, Kıbrıs Meselesi ve 6-7 Eylül Olayları gibi olaylarla karşılaşmıştır. DP, muhalefet yıllarında eleştirdiği pekçok konuda eleştirilere hedef olacak adımlar atmıştır. Gösteri ve Yürüyüş Kanunu'nda yapılan değişiklikler, radyonun muhalefete kapatılması, memurların emeklilikleriyle ilgili yapılan düzenlemeler, muhalefet oy veren Kırşehir'in ilçeye dönüştürülmesi (Seçim öncesinde yeniden il yapıldı), Adıyaman ilçesinin il yapılarak, Malatya'nın küçültülmesi gibi uygulamalar bunlardan bazılarıdır. Atılan bu adımlar 1957 Milletvekili Seçimi'nde afişlerde, broşürlerde, açık veya kapalı siyasi toplantılarında, seçim beyannamelerinde ve basın açıklamalarında, muhalefetin propaganda argümanları olarak karşımıza çıkmaktadır. DP, ayrıca izlenen politikalarından rahatsız olan muhalif bir grubun direnci, daha sonra da HP'yi kurmasıyla bir bölünmeyle ve yeni bir partinin muhalefetiyle karşı karşıya kalmıştır. DP muhalefetin iddialarına Türkiye'nin zor günler geçirdiği ancak yeni bir dönemin eşliğinde olduğu ve yapılan yatırımların devreye girmesiyle hem ülkenin çehresinin hem de insanların kaderinin değişeceği açıklamalarıyla cevap vermiştir.

İktidarı sırasında yapılan hizmetleri seçim propagandalarının bir parçası haline getiren DP, temel atma ve açılış törenlerini, 1954'te olduğu gibi 1957 Milletvekili Genel Seçimi öncesinde de seçim propagandasının önemli bir parçası haline getirmiş

ve “*Nurlu ufuklara*” sloganıyla gövde gösterileri haline getirmiştir. Yaşanan sıkıntıların geçici olduğunu, katlanılması gereken fedakârlıklar olduğunu, devam eden kalkınma hamlelerinin devreye girmesiyle sıkıntıların kendiliğinden ortadan kalkacağını ve toplumsal refahın artacağını savunmuştur.

CHP’nin seçim propagandalarında en önemli söylemi İnönü’nün tarihi kişiliği ve Atatürk’ün manevi şahsiyeti olmuştur. Sık sık CHP’nin Atatürk’ün partisi olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu söylem karşısında DP ise, Celal Bayar’ın tarihi şahsiyetinin ve Atatürk’e yakınlığını ön plana çıkarmıştır. Atatürk’ün manevi mirasına sahip çıkan partinin gerçekte DP olduğu, CHP’nin ise Atatürk’ün yolundan saptığını ve onun izlerini yok etmeye çalıştığını savunmuştur. Ayrıca Mareşal Fevzi Çakmak, Halide Edip Adivar, Ali Fuat Cebasoğlu, Nuri Demirağ, Lütfi Kıdar gibi halkın siyasal tercihlerini etkileyebilecek ve toplumun saygı duyduğu kişileri milletvekili listelerine dahil etmeye çalışmıştır.

DP dine bakış açısından CHP’ye göre daha farklı bir tavır takınmış, propagandalarında halkın dini düşünce ve inançlarına dönük stratejiler izlemiş ve iktidara geldiğinde, başta ezanın Türkçe okunması gibi bazı adımlar atmıştır. Bu nedenle de sürekli CHP’lilerin irtica suçlamalarına hedef olmuş fakat asla DP dini bir parti kimliğine sahip olmamıştır. CHP’nin savunduğu laiklik anlayışına temelde bağlıdır fakat laikliğin dini düşünce ve inançlara saygı gösterecek şekilde uygulanmasına taraftardır. Propaganda faaliyetlerinde dini söylemlere yer versede Ticaniler gibi taşkınlık yapan gruplara müsamaha gösterilmemiştir

Ülke menfaatlerini siyasi çıkarların üstünde tutan bir sorumluluk bilinciyle hareket eden hem DP hem de CHP, 1946 ve 1950 yıllarında yapılan propaganda çalışmalarında dış politikayı propaganda malzemesi yapmamıştır. DP iktidara geldikten sonra barış yanlısı ve Batı’ya dönük bir anlayışa dayanan Türkiye’nin dış politikasında önemli bir değişiklik olmamıştır. Sadece yavaş ve çekingen anlayış yerini daha aktif bir anlayışa bırakmıştır. Fakat hem 1954 hem de 1957 Milletvekili Genel Seçimlerinde; başta Kore Savaşı ve NATO ile ilgili gelişmeler olmak üzere, dış politikaya dair ögeler sık sık seçim propagandası malzemesi olmuştur.

Partilerin muhalefet yıllarındaki politikalarıyla iktidar olduklarındaki politikalarının zıt karakterde değiştiğinin belirgin halini DP'de de görmek mümkündür. Muhalefet yıllarında iktidarı birçok gerekçeyle suçlayan DP, iktidara geldikten sonra benzer suçlamalara hedef olmuştur. DP'liler muhalefet yıllarında İsmet İnönü'yü diktatörlükle suçlarken; DP iktidarında ise Adnan Menderes diktatörlükle suçlanmıştır. İktidardaki CHP'yi muhalefeti engellemeye çalışmakla suçlayan DP iktidarında, MP ve Halkevleri kapatılmış, CHP'nin mal varlığına el konulmuştur. DP'liler 1946 ve 1957 seçimlerinde Cumhurbaşkanı İnönü'nün seçim propagandası yapmaması ve tarafsız olması gerektiğini sanurken; 1954 ve 1957 seçimlerinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın açıkça seçim propagandası yaptığı görülmektedir. Bu kez de CHP'nin başını çektiği muhalefet Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın tarafsız olması gerektiğini savunmuştur. 1946 yılında radyodan propaganda için muhalefetin yararlanmasına izin vermediği için CHP'yi eleştiren DP, bu kez kendisi 1957'deki seçimde muhalefetin radyodan yararlanmasına engel olmuştur. Muhalefette iken grev ve lokavtın işçilerin en doğal hakları olduğunu savunan DP, iktidar olduktan sonra bu vaadini gerçekleştirmekten kaçınmıştır. CHP ise iktidarda iken karşı çıktığı ve ülkenin henüz bunlara hazır olmadığını savunurken, iktidarı kaybedip de muhalefete düştükten sonra bu hakların işçilere verilmesi gerektiğini savunmuştur.

DP'nin propaganda anlayışı ve yöntemleri Türk siyasal hayatını önemli ölçüde etkilemiş ve değiştirmiştir. Milletvekili seçimlerinde CHP'den farklı bir anlayışla hareket eden DP, atanmış ve halktan kopuk adaylar yerine, halkın içinden gelen, sorunlarını bilen ve halkla aynı dili konuşan, dinamik ve idealist adaylara ağırlık vermiştir. DP siyaset alanını ve Meclis'in kapılarını taşranın köy, kasaba ve şehirli siyasetçilerine açmış, siyaseti halka mal etmiştir. DP'nin benimsediği bu siyaset anlayışı CHP iktidarı döneminde bürokratik siyasetçiliği ve merkezden atama nedeniyle siyaset alanına giremeyen kesimleri harekete geçirmiştir. Bu hareketlenme, şehirlerden köylere kadar memleketin her tarafına yayılmıştır. CHP demokratikleşme sürecini başlatan parti olmasına rağmen; DP kısa sürede demokrasi bayrağını eline alarak, halka yeni bir Türkiye vaat etmiş ve halkın önemli bir kesiminin desteğini kazanmıştır.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

1.1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Cumhuriyet Halk Partisi Fonu
Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Fonu
Yassıada Mahkemesi Kararları Fonu

1.2. TBMM Mikrofilm Arşivi

1.3. Milli Kütüphane Arşivi

Mikrofilm Arşivi
Kitap Dışı Materyaller Arşivi

B. RESMİ YAYINLAR

Ayın Tarihi

DİE, *1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları*, Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., No: 513, Ankara, 1966.

Nafia Vekâleti, *Bayındırlık Yurt Hizmetinde*, Ekicigil Matbaası, Ankara 1954.

Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, cilt: 11, 7 Şubat 1949.

Resmi Gazete

TBMM Albümü (1920-2010)

TBMM Kanunlar Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi, V., VII., VIII. IX., X. Ve X. Dönemler

TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011.

Türkiye'de ve Yabancı Memleketlerde Seçim Mevzuatı, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1949.

TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Cumhuriyetten Günümüze Milletvekili Seçimleri.*

C. DEMOKRAT PARTİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ YAYINLARI

Cumhuriyet Halk Partisi, Emel Basımevi, Ankara 1954.

Cumhuriyet Halk Partisi Eğitim El Kitabı, 2004.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, Ankara 1927.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi (İkinci Kanun 1935'den 16 Mayıs 1935'e Kadar, cilt: 6, Ulus Basımevi, Ankara 1935.

- Cumhuriyet Halk Partisi Nizamnamesi*, Ulus Basımevi, Ankara 1939.
- Cumhuriyet Halk Partisi Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları*, Ankara 1939.
- Cumhuriyet Halk Partisi*, “Adı ile Münasebeti Olmayan Bir Parti, Adı (Demokrat) Şiarı İstibdat”, İdeal Matbaası, Ankara, 25 Mart 1954.
- Cumhuriyet Halk Partisi*, “Kader Günü”, İdeal Matbaası, Ankara, 5 Nisan 1954.
- Cumhuriyet Halk Partisi, *Seçmen Kütüklerinin Gözden Geçirilmesi Hakkında Genelge*, Güzel İstanbul Matbaası Ankara 1957.
- Cumhuriyet Halk Partisi Kadıköy İlçe İdare Kurulu Başkanlığı, *Seçim Kanunu Tatbikatında ve Seçim Sirasında Partililerin Dikkat Edeceği Hususlar*, A. Pavlopulos Basımevi, İstanbul 1957.
- CHP İzmir İl Başkanlığı, *Sandık Kurullarında Bulunacak Müşahitlerin Dikkat Edecekleri Hususlara Dair Broşür*, İstiklâl Matbaası, İzmir 1957.
- , Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Ankara 1946.
- , Telgraf Matbaası, Ankara 1953.
- Demokrat Parti Neşriyatından No: 1, *Yabancı Semaye*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.
- Demokrat Parti Ankara İl İdare Kurulu Propaganda Serisi, *C. H. Partisi Liderlerinin Zararlı Tenkidlerine Cevap*, Güneş Matbaası, Ankara 1954, s. 1-5.
- , *C. H. Partisi Liderlerinin Zararlı Tenkidlerine Cevap*, Güneş Matbaası, Ankara 1954, s. 6-9.
- , *C. H. Partisi Liderlerinin Zararlı Tenkidlerine Cevap*, Güneş Matbaası, Ankara 1954, s. 13-16.
- Demokrat Parti Neşriyatından No: 1, *Yabancı Semaye*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.
- Demokrat Parti Neşriyatından No: 4, *Sağlam Dimağ Sağlam Vücutta Bulunur*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.
- Demokrat Parti Neşriyatından No: 5, *Genç Demokratlar Teşkilat ve Esasları*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.
- Demokrat Parti Neşriyatından No: 6, *Bayar'ın Amerika Seyahati*, Güneş Matbaası, Ankara 1954; Cumhurbaşkanı Demokrat Parti Neşriyatından No: 7, *Türkiye ve Atlantik Pakti*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.
- Demokrat Parti Neşriyatından No: 8, *Düşmanı Kore'de Karşıladık*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.
- Demokrat Parti Neşriyatından No: 9, *Seçim Hürriyeti, Dün ve Bugün*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.
- Demokrat Parti Neşriyatından No: 10, *Hububat Siyasetimiz, Bol İstihlal, Değer Fiyat*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.
- Demokrat Parti Neşriyatından No: 11, *Türkiye ve Atlantik Pakti*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.
- Milletvekili Seçimi Kanununa Ait İzahname, no. 2*, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

Demokrat Parti Başkanlığı, *Milletvekili Seçimi Kanununa Ait İzahname*, no. 3, Güneş Matbaası, Ankara 1954.

Demokrat Parti Neşriyatından, *Kalkınan Türkiye*, Desen Matb., Ankara, 1954.

Demokrat Parti, “D.P. Milletle beraberdir” broşürü. Tifdruk Matbaacılık A.Ş., İstanbul 1957.

D. TEZLER

ATAYAKUL Fatma Alev, *Türkiye’de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

EFE Ayla, *Muhasıllık Teşkilatı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2002.

KAYA Asil, “Türk Siyasi Tarihinde CHP’nin Gençlik Kolları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.

TEKİN Nil Türker, *Türkiye’de Seçim Propagandaları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

UYAR Hakkı, *Türkiye’de Tek Parti Dönemi’nde İktidar ve Muhalefet 1923-1950*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1998.

E. ARAŞTIRMA ESERLER

AĞAOĞLU Samet, *Arkadaşım Menderes-İpin Gölgesindeki Günler*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2016.

———, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri: Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul 1972.

———, *Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, (Haz. Cemil Koçak), İletişim Yay., İstanbul 1992.

AHMAD Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yay., İstanbul 2015.

AKARCALI Sezer, *İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*, İmaj Yay., Ankara 2003.

AKDAĞ Ömer, *Konya’da Çok Partili Dönem Genel Seçimleri*, Palet Yay., Konya 2011.

AKKERMAN Naci Cevat, *Demokrasi ve Türkiye’de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar*, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.

AKSOY Cahide İleri, *Yassıada ve Kayseri Günlükleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2003.

AKSOY Muammer, *Partizan Radyo ve D.P.*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1960.

- AKŞİN Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, cilt: 2, Yenigün Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1997.
- , *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- , “Siyasal Tarih”, *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti 1600-1908* (s. 73-188), Cem Yay., cilt: 3, İstanbul 1998.
- , *Siyasal Tarih, Türkiye Tarihi, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, (s. 215-223), Cem Yayınevi, cilt: 4, İstanbul 2013.
- ALBAYRAK Mustafa, “D.P. Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)”, *Türkler*, (s. 855-877), Yeni Türkiye Yay., cilt: 26, Ankara 2002.
- ALBAYRAK Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti(1946-1960)*, Phoenix Yay., Ankara 2004.
- ALKAN Mehmet Ö., “Milli Şef’li Tek Parti Döneminde Seçimler”, *Prof. Dr. Bülent Tanör Armağanı*, (s. 324-361), Oğlak Yay., İstanbul 2006.
- ALTAŞ Sedat, *Çarıklı Demokrasi: Demokrat Parti'nin İktidar Mücadelesi*, İkinci Adam Yay., İstanbul 2011.
- APUHAN Recep Şükrü, *Öteki Menderes*, Timaş Yay., İstanbul 1996.
- , *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes: Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler*, İstanbul, Timaş Yay., İstanbul 2010.
- ARCAYÜREK Cüneyt, *Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.
- ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- ARİSTOTELES, “Retorik”, (Çev: Mehmet H. Doğan), Yapı Kredi Yay., İstanbul 1995.
- ARSLANDAŞ Alper Sedat - BIÇAKÇI Baskın, *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yay., İstanbul 2006.
- ASLAN, Yavuz, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920 - 30 Ekim 1923)”, *Türkler*, (s. 49-90), Yeni Türkiye Yay., cilt: 26, Ankara 2002.
- ATAMAN Hakan, YAMAK Banu, *Sivil Toplum Örgütleri İçin Kampanya Hazırlama Rehberi Dünyadan ve Türkiye'den İyi Kampanya Örnekleri*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yay., Uzerler Matbaası, Ankara, 2009.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf Ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1991.
- ATALAY Sırrı, *Bir Ömür Politika*, Milliyet Yay., İstanbul 1986.
- ATATÜRK Mustafa Kemal, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., cilt: 1-2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.
- AVCIOĞLU Doğan, *Türkiye'nin Düzeni: Dün Bugün Yarın*, cilt: 1-2, Bilgi Yay., Ankara 1971.
- AYDEMİR Şevket Süreyya, *İkinci Adam 1938-1950*, cilt: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991.
- , *Menderes'in Dramı 1899-1960*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.

- AZİZ Aysel, Elektronik Yayıncılıkta Temel Bilgiler, TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yay., Ankara 1989.
- , *Radio ve Televizyona Giriş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., No: 480, Ankara, 1981,
- , *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınevi, Ankara 2003.
- , “Halkla İlişkiler ve Sözlü Basın”, *Halkla İlişkiler Sempozyumu-87*, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yay.:10, Ankara, 1988.
- BABAN Cihad, *Politika Galerisi-Bir Devrin Hükümdarları*, Timaş Yay., İstanbul 2009.
- BAĞCI Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Metu Press Yay., Ankara 2001.
- BAĞLUM Kemal, *Anıpolitik 1945-1960*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991.
- BARUTÇU Faik Ahmet, *Siyasi Anılar*, Milliyet Yay., İstanbul 1977.
- , *Siyasi Hatıralar: Milli Mücadeleden Demokrasiye*, 21. Yüzyıl Yay., cilt: 2, Ankara 2001.
- BAŞARAN Mehmet, “Tire’de 1908 ve 1912 seçimleri ve Bir Propaganda metni”, *Toplumsal Tarih*, sayı: 43, İstanbul 1997, ss. 38-42.
- BAŞGİL Ali Fuat, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yay., İstanbul 2014.
- BAYAR Celal, *Başvekilim Menderes*, (Der: İsmet Bozdağ), Truva Yay., İstanbul 2010.
- BAYRAKTAROĞLU, Gül. “Geleneksel Pazarlamada Politik Pazarlamamın Yeri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 4, sayı: 3, İzmir 2002, ss. 58- 82.
- BAYUR Yusuf Hikmet, *Türk İnkılap Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., cilt: 1, Ankara 1991.
- BEKTAŞ Arsev, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yay., İstanbul 2007.
- , *Siyasal Propaganda*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2002.
- BERKES Niyazi, *Propaganda Nedir?*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1942.
- BİLA Hikmet, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitap, İstanbul 1999.
- BİRAND Mehmet Ali- DÜNDAR Can- ÇAPLI Bülent, *Demir Kırak Bir Demokrasinin Doğuşu*, Milliyet Yay., İstanbul 1991.
- BİRGİT Orhan, *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2006.
- BİRİNCİ Ali, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar*, Dergah Yay., İstanbul 1990.
- BOSTANCI, M. Naci, *Toplum, Kültür ve Siyaset*, Vadi Yay., Ankara 1995.
- BOZDAĞ İsmet, *Devlet Kavgası Atatürk-İnönü, İnönü-Bayar*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2000.
- BROWN James Alexander Campbell, *Siyasal Propaganda*, (Çev: Yusuf Yazar), Ağaç Yay., İstanbul 1992.

- BÖLÜKBAŞI Deniz, *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005.
- BURÇAK Rıfkı Salim, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*, Olgaç Yayınevi, Ankara 1979.
- , *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998.
- ÇADIRCI Musa, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ülke Yönetimi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi* (s. 210-230), cilt: 1, İletişim Yay., İstanbul 1985.
- ÇAKAN Işıl, *Konuşunuz Konuşturunuz: Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı Söz*, Otopsi Yay., İstanbul 2004.
- ÇAVDAR Tefvik, “Demokrat Parti”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (s. 2060-2075), İletişim Yay., cilt: 8, İstanbul 1995.
- , *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 1994.
- , *Müntehib-i Sani’den Seçmene*, Verso Yay., Ankara 1987.
- , *Türkiye’nin Demokrasi tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi Yay., İstanbul 1999.
- , *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi-1950’den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara 2008.
- ÇAYLAK Adem- NİŞANCI Şükrü, “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş Demokrasiye Geçiş Mi Siyasal Rejimin Restorasyonu 1946-1950”, *Osmanlı’dan İkininli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, (s. 303-343) Savaş Yayınevi, Ankara 2010.
- DELİORMAN Mahmut Necmettin, *Nuri Demirağ’ın Hayatı ve Mücadeleleri*, Nuri Demirağ Matbaası, İstanbul 1957.
- ÇOLAK Filiz, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)”, *Türkler*, (s. 774-782), cilt: 16, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 778.
- ÇOPUROĞLU Hayri, *Hatıralarım (Kırşehir)*, Ankara 1999.
- ÇUFALI Mustafa, *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 2012.
- DEMİR Fevzi, *Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*, İmge Kitabevi Yay. İstanbul 2007.
- DEMİR Şerif, *Düello: Menderes ve Önü*, Timaş Yay., Timaş Yay., İstanbul 2011.
- DEMİREL Ahmet, *Birinci Mecliste Muhalefet (İkinci Grup)*, İletişim Yay., İstanbul 1995.
- DEMİREL Taner, *Türkiye’nin Uzun On Yılı-Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2016.
- DERİN Haldun, *Çankaya Özel Kalemini Anımsarken (1933-1951)*, (Haz. Cemil Koçak), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1995.
- DOMENACH Jean Marie, *Politika ve Propaganda*, (Çev: Tahsin Yücel), Varlık Yay. İstanbul, 1969.

- EKİNCİ Necdet, “İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., cilt: 16, Ankara 2002, ss. 703-745.
- ERASLAN Cezmi, “Atatürk’ten Sonra Türkiye’nin İç Politikası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, (s. 519–646), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010, s. 536.
- ERASLAN Cezmi- OLGUN Kenan, *Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2006.
- ERDEM Tarhan, *Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982*, Milliyet Yay., İstanbul 1982.
- ERDİ Seçkin, *Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada 14 Ekim 1960- 15 Eylül 1961*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.
- ERDOĞAN Aydın, *CHP Tüzüklerinin Dünü Bugünü*, V Kitap Yay., Ankara 2000.
- ERER Tekin, *On Yılın Mücadelesi*, İstanbul, İstanbul Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1964.
- , *Türkiye’de Parti Kavgaaları*, İstanbul Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963.
- ERİM Nihat, *Günlükler 1925-1979*, Yapı Kredi Yay., cilt: 2, İstanbul 2005.
- EROĞLU Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap Yay., İstanbul 2013.
- ERTEN Bağış- DOĞAN M. Gürkan, “Cumhuriyet’in Cumhuriyet’i: Cumhuriyet Gazetesi”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Kemalizm*, (s. 501-511), İletişim Yay., cilt: 2, İstanbul 2009.
- ERTUĞRUL Feyzullah, *Hasan Ali Yücel-Kenan Öner Davası: Özgürleşme Yolunda Unutulmuş Bir Uğrak*, Güldiken Yayıncılık, Ankara 2000.
- ERTUNÇ Ahmet Cemil, *Cumhuriyet’in Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü-Bugünü*, Pınar Yay., İstanbul 2010.
- ESİRCİ Şükrü, *Menderes Diyorki!*, Demokrasi Yay., İstanbul 1967.
- FAİK Bedii, *Matbuat Basın Derken Medya*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001.
- FERSOY Cemal, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Hun Yay., İstanbul 1978.
- GENÇOSMAN Kemal Zeki, *Altın Yıllar*, Hürriyet Yay., İstanbul 1981.
- GERGER Mehmet Emin, *Bütün Yönleriyle İnönü- Menderes Mücadelesi ve Demirkırat Oyunu*, Akbel Yay., İstanbul 1991.
- GİRİTLİOĞLU Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, cilt: 1, Ayyıldız Matbaası, İstanbul 1965.
- GOLOĞLU Mahmut, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Başnur Matbaası, Ankara 1972.
- , *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara 1974.
- , *Türkiye Cumhuriyeti 1923*, Başnur Matbaası, Ankara 1971.

- , *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-IV 1946-1950: Demokrasiye Geçiş*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009.
- , *Üçüncü Meşrutiyet 1920*, Başnur Matbaası, Ankara 1970.
- GÖRGÜN Ayten, *Çamurda Dans- Negatif Reklam*, Bas-Haş Yay., İstanbul 2002.
- GÜNEŞ İhsan., *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünce Yapısı(1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2008.
- , *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, TBMM Vakfı Yay. No:14, cilt: 1, Ankara 1997.
- HAYTAOĞLU Ercan, “1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi”, *Türkler*, (s. 783-802), Yeni Türkiye Yay., cilt: 16, Ankara, 2002.
- HEPER Metin, *Bürokratik Yönetim Geleneği: Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetinde Gelişmesi ve Niteliği*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayını, No: 13, Ankara 1974.
- , *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Doğubatu Yay., Ankara 2010.
- HİTLER Adolf, *Kavgam*, (Çev: Mustafa Çetin Baydar), Mola Kitap, Konya, 2010.
- HOCAOĞLU Baran, *İkinci Meşrutiyette İktidar-Muhalefet İlişkileri (1908-1918)*, Kitap Yay., İstanbul 2010.
- İNCEOĞLU Metin, *Güdüleme Yöntemleri*, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yay., No: 4, Ankara 1985.
- , *Tutum Algı İletişim*, Beykent Üniversitesi Yay., Ankara 2010.
- İNÖNÜ İsmet, *Defterler (1919-1973)*, (Haz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yay., cilt:1, İstanbul 2001.
- KABACALI Alpay, *Türk Basımında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1994.
- KAHRAMAN Hasan Bülent, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi- I: Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar*, Agora Kitapları, İstanbul 2010.
- KALENDER Ahmet, *Siyasal İletişim Seçmenler ve İkna Stratejileri*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2000.
- KARAKUŞ Emin, *40 Yıllık Bir gazeteci Gözü ile İşte Ankara*, Hürriyet Yay., İstanbul 1977.
- KARAMUSTAFAOĞLU Tunçer, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1970.
- KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay., İstanbul 1984.
- KARATEPE Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- KARPAT Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yay., İstanbul 2010.
- , *Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi*, Timaş Yay., İstanbul 2011.

- KAYIŞ Yasin, *Demokrat Parti Döneminde Siyasal Karikatür 1950-1960*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2015.
- KILÇIK Haluk, *Adnan Menderes'in Konuşmaları ve Demeçleri-Makaleleri*, Demokratlar Kulübü Yay., cilt: 3, Ankara 1991.
- KIŞLALI Ahmet Taner, *Siyasal Sistemler*, İmge Kitabevi, Ankara 2006.
- KİLİ Suna, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2014.
- , *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1976.
- KOCABAŞOĞLU Uygur, “Radyo”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 10, İletişim Yay., İstanbul 1983, ss. 2732-2737.
- , *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna- TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri* (s. 2732-2737), İletişim Yay., İstanbul 2010.
- KOÇAK Cemil, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi-Çağdaş Türkiye 1908-1980*, (s. 127-193), cilt: 4, Cem Yayınevi, İstanbul 2013.
- , *Türkiye’de Milli Şef Dönemi, (1938-1945)*, cilt: 1, İletişim Yay., İstanbul 2010.
- , *Türkiye’de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul 2012.
- KODAMAN Bayram. “II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)”, *Türkler Ansiklopedisi* (s. 286-334), cilt: 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- KONGAR Emre, *21. Yüzyılda Türkiye- 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010.
- KORALTAN Refik, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali’ne Demokratlar, DP’nin Kurucusu Anlatıyor*, (Haz. Kamil Maman), Timaş Yay., İstanbul 2013.
- KURUOĞLU Huriye, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Nobel Yayınevi, Ankara 2006.
- KÜÇÜKÖMER İdris, *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*, Profil Yayıncılık, İstanbul 2010.
- LEWIS Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu* (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.
- MARDİN Şerif, *Türkiye’de Din ve Siyaset, Makaleler 3*, İletişim Yay., İstanbul 2015.
- MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi), *Gazetecilik, Basının Doğuşu ve Gelişimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 2008.
- MEHMET SELAHADDİN BEY, , *İttihat ve Terakki’nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti’nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim* (Sad: Ahmet Varol), İnkılap Yay., İstanbul 1989.
- METE Orhan, *Bütün Tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Partinin 1 inci Büyük Kongresi*, Ticaret Dünyası Matbaası, İstanbul 1947.

- MÜFTÜOĞLU Tamer, SABUNCU Yavuz, *1945'ten Günümüze Türkiye ile Batı Dünyası Arasındaki İlişkiler*, Özyurt Matbaacılık, Ankara 1993.
- OCAK Ahmet Yaşar, *Türkler, Türkiye ve İslam: Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri*, İletişim Yay., İstanbul 2009.
- OLGUN Kenan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim Kültürü (1840-1950)", *Sinei Millet Sergisi Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim 1840-1950*, Pınarbaşı Matbaacılık, İstanbul 2008.
- OMAY Turgut, *Beyaz İhtilâl*, Gerçek Yayınevi, Ankara 1950.
- ORTAYLI İlber- KÜÇÜKKAYA İsmail, *Cumhuriyetin İlk Yüzyılı*, Timaş Yay., İstanbul 2012.
- ORTAYLI İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yay., İstanbul 2011,
———, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011.
———, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul 2010.
- OSKAY Ünal, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara 1969.
- ÖYMEN Altan, *Değişim Yılları*, Doğan Kitap, İstanbul 2004.
- ÖZ Esat, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*, Gündoğan Yay., Ankara 1992.
- ÖZCAN Nihat, MENGÜ Tarık, *Demokrat Partinin 3 üncü Zaferi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1957.
- ÖZDAĞ Ümit, *Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu-Siyaset İlişkisi*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2006.
- ÖZDİNÇ Fuat, "Siyasal İletişim, Siyaset ve İktidar", (Ed: Ferruh Uztuğ- Yasemin Özgün), *Siyasal İletişim* (s. 74-97), Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 1598, Eskişehir 2012.
- ÖZEL Şahingiray, *Celal Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri 1946- 1950-1954*, Doğuş LTD Ortaklığı Matbaası, İstanbul 1999.
- ÖZGEN Yüksel, *Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Çankırı Gezisi*, Çankırı Belediyesi Kültür Yay., Çankırı 2011.
- ÖZKAN Abdullah, *Siyasal İletişim, Partiler, Seçimler, Stratejiler*, Tasam Yay., İstanbul 2007.
- ÖZKAN Necati, *Seçim Kazandıran Kampanyalar*, MediCat Kitapları, İstanbul 2002.
- ÖZSOY Osman, *Türkiye'de Seçmen Davranışı ve Etkin Propaganda*, Alfa Yay. İstanbul 2002.
———, *Geçmişten Günümüze Yöntem ve Uygulamalarıyla Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, Alfa Yay., İstanbul 1998.
- ÖZTÜRK Kazım, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM III. DÖNEM (1927-1931)*, TBMM Basımevi, cilt: 1, Ankara 1995.
- PAMUKOĞLU Arif Hikmet, *Türkiye'de Demokrasi, İkinci Meşrutiyetten-İkinci Cumhuriyete*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1961.

- SARISAMAN Sadık, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Cephelelerinde Beyannamelerle Psikolojik Harp*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1999.
- SAROL Mükerrerem, *Bilinmeyen Menderes*, cilt:1, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1983.
- SENCER Muzaffer, *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, May Yay., İstanbul 1974.
- SERTKAYA İbrahim, *Demokrasi Şehidi Adnan Menderes*, Yağmur Yay., İstanbul 2007.
- SEVERİN Werner J., TANKARD James W. *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımı*, (Çev: Ali Atıf BİR, N. Serdar Sever), Anadolu Üniversitesi Kibele Sanat Merkezi, Eskişehir 1994.
- SHAW Stanford J., SHAW Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Harmancı), E Yay., İstanbul 2006.
- SÖYLEV (1919 - 1927) ve DEMEÇLER (1928 - 1938), (Ed:Erkan Şenşekerci), Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2014.
- ŞEN Erdal, *Başbakan Adnan Menderes'in Hayatı, Bir Yiğit Vardı*, Yitik Hazine Yay., İstanbul 2012.
- TANÖR Bülent, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003.
- , *Kurtuluş: Türkiye 1920 Sonraları*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A. Ş., İstanbul 1997.
- TARHAN, Nevzat, *Psikolojik Savaş, Gri Propaganda*, Timaş Yayınevi, İstanbul 2006.
- TEMO İbrahim, *İttihat ve Terakki Anılarım: Atatürk'ü Niçin Severim*, Alfa Yay., İstanbul 2013.
- TİMUR Taner, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- TOKER Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
- , *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: Tek Parti'den Çok Partiye*, Bilgi Yay., Ankara 1990.
- , *İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1964)*, Akis Yay., cilt: 1, İstanbul 1965.
- TOKGÖZ Oya, *Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim*, İmge Kitabevi, Ankara 2010.
- , *Siyasal haberleşme ve Kadın*, Sevinç Matbaası, Ankara 1979.
- , *Temel Gazetecilik*, İmge Kitabevi, Ankara 2006.
- TOLAN Barlas. *Toplum Bilimine Giriş*, Adım Yayıncılık, Ankara 1996.
- TOPUZ Hıfzı, *Siyasal Reklamcılık: Türkiye'den ve Dünyadan Örneklerle*, Cem Yayınevi, İstanbul 1991.
- , *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- TUNA Taşkın, *Menderes'in Günlüğü*, Şule Yay., İstanbul 2007.

- TUNAYA Tarık Zafer, *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 1991.
- , “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rejimine Geçiş”, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, (s. 297-311), Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul 1986.
- , *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2010.
- , *Türkiye’de Siyasi Partiler, II. Meşrutiyet Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yay., cilt: 1, İstanbul 1988.
- , *Türkiye’de Siyasal Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1952.
- TUNCER Erol, *Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Tesav Yay., Ankara 2003.
- , *1946 Seçimleri*, TESAV Yay., Ankara 2008.
- , *1950 Seçimleri*, TESAV Yay., Ankara, 2010.
- , *1954 Seçimleri*, TESAV Yay., Ankara 2011.
- , *1957 Seçimleri*, TESAV Yay., Ankara 2012.
- TUNÇAY Mete, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923–1931*, Cem Yayınevi, İstanbul 1992.
- TURAN İlhan, *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944- 1950*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., No:99, Ankara 2003.
- , *İsmet İnönü ve Tek Dereceli Seçimler (1946-1950-1954-1957) Üzerine Seçmeler*, İnönü Vakfı Yay., Ankara 2002.
- TURAN Şerafettin, *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.
- , *Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, cilt: 4, Ankara 1999.
- TURGUT Hulusi, *Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2008.
- TURGUT Nükhet, “Türkiye’de Siyasal Muhalefet Olgusu ve Anlayışı”, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi* (s. 413-460), Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul 1986.
- UNAT Kadri, *Durmayalım Düşeriz: İktidardan Muhalefete CHP’nin Seçim Propagandaları*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2016.
- US Asım, *1930-1950 Hatıra Notları*, Kitabevi Yay., İstanbul 2012.
- UYAR Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yay., İstanbul 2012.
- UZTUĞ Ferruh, *Siyasal Marka Seçim Kampanyaları ve Aday İmajı*, Mediat Yay., Ankara 1999.
- , *Siyasal İletişim Yöntemi*, Media Cat Yay., İstanbul 2004.

- ÜNDER Hasan, “Atatürk İngesinin Siyasal Yaşamda Rolü”, *Modern Türkiyede Siyasal Düşünce Kemalizm*, (s. 138-156), cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul 2009.
- VAROL Muharrem, *Siyaset ve Halkla İlişkiler Bir Başlangıç*, İmaj Yayıncılık, Ankara 1994.
- VELİDEDEOĞLU Hıfzı Veldet, *İlk meclis ve Milli Mücadele’de Anadolu*, Çağdaş Yay., İstanbul 1994.
- YALÇIN Durmuş ve diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., cilt: 2, Ankara 2010.
- YALMAN Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim 1922-1971*, (Haz. Erol Şadi ERDİNÇ), Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yay., İstanbul 1997.
- YETKİN Çetin, *Türkiye’de Tek parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitap Yay., İstanbul 1980.
- YEŞİL Ahmet, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988.
- YEŞİLYURT Süleyman, *Atatürk İnönü Kavgası*, Kültür-Sanat Yay., Ankara 2008.
- YILDIZ Nuran, *Türkiye’de Siyasetin Yeni Biçimi Liderler, İmajlar ve Medya*, Phoenix Yay., Ankara 2002.
- YÜCEL Mustafa Serhan, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları Yay., İstanbul 2001.
- , “Menderes Dönemi”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., cilt: 16, Ankara 2002, ss. 835-854.
- YÜKSEL Ahmet Haluk, *İkna Edici İletişim*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 1994.
- ZÜRCHER Erik Jan, *Modernleşen Türkiyenin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 1996.

F. MAKALELER, BİDİRİLER ve RAPORLAR

- ABALIOĞLU Yunus Nadi, “Memleketi Genel İlerleyiş Yolunda Yürütecek Vasıta: Kuvvetli Bir Radyo”, *Radyo Programı Dergisi*, Yıl: 1, No: 3, 25 İkincikanun 1936.
- AKANDERE Osman, “İdama Mahkûm Edilen Bir Hükümet: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İlk İcra Vekilleri Heyeti Hakkında Çıkarılan İdam Kararları”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, cilt: 10, sayı: 2, Sakarya 2008, ss. 185-241.
- , “1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar I”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 25, sayı:75, ss. 2-13.
- AKDAĞ Ömer, “Torosların Tepesinde Bir Demokrasi Destanı: Aslanköy Olayı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı 74, Ankara 2009.
<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-74/>

- AKIN Fehmi, “12 Temmuz Beyannamesi’nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 7, sayı: 2, Afyon 2005, ss. 92-109.
- AKINCI VURAL Z. Beril- BAT Mikail. “Siyasal Seçim Kampanyalarında Yeni İletişim Teknolojileri ve Blog Kullanımı: 2008 Amerika Başkanlık Seçimine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Journal of Yaşar University*, sayı: 4/16, 2009, ss. 2745-2778.
- ALBAYRAK Mustafa, “Demokrat Parti Döneminde Millî Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 23, sayı: 67-68-69, Ankara 2007, ss. 219-250.
- ALKAN Mehmet Öznur, “Millî Şef Döneminde Siyasal Propaganda, Başbuğumuz Babamız İnönü”, *Toplumsal Tarih*, sayı: 120, İstanbul 2003, ss. 102-103.
- , “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Görüş*, TÜSİAD Yay., sayı: 48, İstanbul 1999, ss. 48-61.
- , “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Seçim Tarihimizden Manzaralar”, *Toplumsal Tarih*, sayı: 210, İstanbul 2011, ss. 44-53.
- , “Seçim Afişleri, Parti Amblemleri ve Demokrasi Tarihimize Dair Notlar” *Birikim*, sayı: 313, İstanbul 2015, ss. 101-113.
- , “Tanzimattan Tek Parti Dönemine Seçimler Üzerine Notlar”, Erişim tarihi: 20. 05.2015, <https://bianet.org/bianet/siyaset>.
- , *Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyona Boyutu ve Demokratik Gelişme Etkileri: Siyaset Bilimi ve Siyaset Sosyolojisi Yaklaşımıyla*, Anayasa Yargısı, sayı: 23, Ankara 2006, s.s 133-165.
- ARMAĞAN Mustafa, “Celal Bayar’ın Kızı Nilüfer Gürsoy: 27 Mayıs Darbesi Cumhuriyetin Kara Sayfasıdır”, *Derin Tarih*, sayı: 26, İstanbul 2014, ss. 58-65.
- ARSLAN Ali, “Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri”, *Uluslararası İnsani Bilimleri Dergisi*, Erişim tarihi: 17.06.2015, <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php>.
- BAGHERİ Saeed, “Devlet Aklın’ın Bir Yansıması Olarak Osmanlı Gizli Polis Teşkilatı”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 25, sayı: 1, 2012, ss. 87-106.
- BAKAN Selahaddin- ÖZDEMİR Hakan, “Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye Karşı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt: 16, sayı: 1, Sivas 2013, ss. 373-397.
- BALCI Şükrü, “Türkiye’de Negatif Siyasal Reklamlar: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz”, *Selçuk İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, cilt: 4, sayı: 4, Konya 2007, ss. 122-142.
- BALİ Rıfat, Cumhuriyet Döneminde Azınlık Milletvekilleri”, *Toplumsal Tarih*, sayı:186, İstanbul 2009, s. 60-64.
- BOZKIR Gürcan, “Türk Kadınlar Birliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 3, sayı: 9-10, İzmir 1999-2000, ss. 99-115.

- BURGAÇ Murat, “1946 Genel Seçimlerinde Propaganda”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 13, sayı: 26, İzmir 2013, ss.163-184.
- ÇAKMAK Diren, “Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)”, *Akademik Bakış*, cilt: 2, sayı: 3, İstanbul 2008, ss. 153-186.
- ÇAYLAK Adem, “1946-50 Arası Dönemde Müfrit Muhafazakar Demokratlar ve Türk Demokrasisinin Almış Olduğu Biçim”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt: 62, sayı: 1, Ankara 2007, ss. 17-42.
- ÇELİK Aziz, “1950’lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus’u”, *Çalışma ve Toplum*, cilt: 2, sayı: 41, İstanbul 2014, ss. 31-62.
- DEMİR Fevzi. “II: Meşrutiyet Dönemi Parlamento Seçimlerinde Din ve Siyaset-Kâbe Örtüsüne Dökülen Şarap ve Kimliği Belirsiz Sakal”, *Toplumsal Tarih*, İstanbul 1999, ss. 13-18.
- DOĞANER, Yasemin; “İngiliz büyükelçiliği Yıllık Raporlarında Demokrat Parti Dönemi Türkiye’inde Dış İlişkiler”, *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005, ss. 652-665.
- DUMAN Doğan-İPEKŞEN Serçin Sun, “Türkiye’de Genel Seçim Kampanyaları”, *Turkish Studies Dergisi*, cilt: 8, sayı: 7, Ankara 2013, ss. 117-135.
- DUMAN Selçuk, “Birinci Büyük Millet Meclisi’nin Kuruluşu ve Nitelikleri”, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, cilt: 22, sayı: 12, Kastamonu 2004, ss. 505-522.
- ERKIŞ İ. Uğur, SUMMAK M. Erhan. “Propaganda ve Dış Politika”, *Selçuk Üniversitesi Meslek Yüksekokulu MYO Dergisi*, cilt: 14, sayı: 1-2, Konya 2011, ss. 293-310.
- YALIN Eroğlu Bahar, “Siyasal İletişimin Reklam Boyutuna İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, cilt: 25, sayı: 1, İstanbul 2007, ss. 169-180.
- GEDİKLİ Şarika Berber, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası”, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, cilt: 6, sayı: 11, Ankara 2012, ss. 131-150.
- GÖKMEN Özgür, “Çok Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi”, *Toplum ve Bilim*, sayı: 78, İstanbul 1998, ss. 161-186.
- GÜNDÜZ Turgay, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 7, sayı: 7, Bursa 1998, ss. 543-557.
- GÜNEŞ Günver- AKDAĞ Menderes, “Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes’in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri (1946-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 13, sayı: 27, İzmir 2013, ss.185-224.
- GÜNEŞ İhsan, Atatürk Döneminde Türkiye’de Seçimler (1919-1938)”, *Cumhuriyet’in 80. Yılına Armağan*, (s. 205-232), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara 2004.
- GÜNEŞ İhsan, “Müdafa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkası’na Geçiş”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 3, sayı: 8, Ankara 1987, ss. 427-442.

- HAYTAOĞLU Ercan, “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci Ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 3, Denizli 1997, ss. 46-54.
- İŞLİ Emin Nedret, “Eser Dergisi ve Selçuk Mılar”, *Sanat Dünyamız*, Yapı Kredi Yay., sayı: 74, İstanbul 1999, ss. 242-245.
- KARABAY Nahide. “Propaganda, Reklamcılık ve Halkla İlişkilerin Benzer ve Farklı Yönleri”, *Düşünceler-Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Özel sayı: 1, Şubat 1995, ss. 59-76.
- KARTAL Cemile Burcu, “Türk Siyasal Hayatında ‘Beyaz İhtilal’ 1950 Seçimleri”, *Atatürk Dergisi*, cilt: 3, sayı: 4, Erzurum 2010, ss. 265-280.
- KAYIŞ Yasin, “1946 Belediye Seçimleri ve Basın” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 7, sayı: 16-17, İzmir 2008, ss. 397-419.
- KAYMAKCAN Recep, “Türkiye’de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler”, *EKEV Akademi Dergisi*, sayı: 27, Erzurum 2006, ss. 21-36.
- KELEŞOĞLU Esra, “Demokrat Parti’nin halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme”, *İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, sayı: 24, Ankara 2007, ss. 111-128.
- KESKİN Yusuf Ziya, “Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 5, Erzincan 2012, ss. 107-130.
- KILIÇ Esra Aydın. “Seçmenlerin Oy Verme Davranışlarında Etkili Olan Siyasal Faktörlere İlişkin Bir Araştırma: Ankara Örneği”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 2, Ankara 2012-2013, ss. 178-222.
- KOÇ Nurgün, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Radyo”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2012, cilt: 7, sayı: 15, ss. 75-103.
- KOÇAK Cemil, “Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Milli Şef” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm*, cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul 2009, ss. 119-137.
- KODAMAN Bayram, “Osmanlı Devleti’nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:16, Isparta 2007, ss. 1-24.
- KUBİLAY Çağla, “Demokrat Parti Döneminde Basında İspat Hakkı Tartışmaları”, *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12, Ankara 2014, ss. 11-43.
- KURU Hanife, “1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 1, sayı: 2, İzmir 1992, ss. 235-255.
- MİLAR Selçuk, “Yeter Söz Milletindir Afişi Nasıl Doğdu”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, cilt: 9, sayı:54, İstanbul, 1988, ss. 15-17.
- NAL Sabahattin, “Demokrat Parti’nin 1950–1954 Dönemi Din Siyaseti”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt: 60, sayı: 3, Ankara 2005.
- OKTAR Suat ve VARLI Arzu, “Türkiye’de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, İstanbul 2010, ss. 1-22.

- OLGUN, Kenan, "Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Ara Seçimler (1908-1912)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 28,, sayı: 82, Ankara 2012, ss. 1-24.
- , "Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 27, sayı: 79, Ankara 2011, ss. 1-36.
- , "1912 Sopalı Meclis-İ Mebusan Seçiminde Ermeniler”, s. 1, <http://haypedia.com/makale/> (Erişim 30.12.2014)
- ÖZÇELİK Pınar Kaya, "Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, cilt; 65, sayı: 3, Ankara 2010, ss. 163-187.
- ÖZDEMİR Aylin, "Siyasal Propagandanın Araç ve Yöntemleri", *Düşünceler-Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Özel sayı:1, Eskişehir 1995, ss. 77-96.
- ÖZDOĞAN Cemalettin, "Propagandanın Siyasal Sistemlerde Kullanımı ve Önemi", *Düşünceler-Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Özel sayı:1, Eskişehir 1995, ss. 97-116.
- ÖZEL Zühal, "22 Temmuz Genel Seçim Afişlerinde Lider İmajları", *Medya ve Siyaset Uluslararası Sempozyumu*, (s. 205-218), İzmir 2007.
- ÖZTÜRK Gülay, "Logonun Kurum Kimliği Üzerindeki Etkisi", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 9, İstanbul 2006, ss. 1-17.
- SANDIKÇIOĞLU Bilge, "Tarihsel Gelişim Süreci içinde Siyasal İletişim", (Ed: Ferruh Uztuğ- Yasemin Özgün), *Siyasal İletişim* (s. 2-29), Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 1598, Eskişehir 2012.
- SAVCI Bahri, "1965 Milletvekilleri Seçimi Üzerine Bir Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt 20, sayı: 4, Ankara 1965, s. 177-218.
- ŞİMŞEK Sefa, "Tek-Parti Rejimlerinde Siyasi Propaganda Olgusu ve CHP Halk Hatipleri Teşkilatı", *Türkiye Günlüğü*, sayı: 46, Ankara 1997, ss. 106-119.
- TEKİN Nil Türker, "1908’de Seçim Propagandası”, *Toplumsal Tarih*, İstanbul 2002, sayı: 104, ss. 22-25.
- TOKGÖZ Oya, "Türkiye’de Siyasal Reklamcılık: Bir Örnek Olarak Anavatan Partisi Gazete Siyasal Reklamları”, *Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yıllık Nermin Abadan Unat’a Armağan*, Ankara, 1989-1990, ss. 255-274.
- TUNÇAY Mete, "Cumhuriyet Halk Partisi (1923–1950)", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (s. 2019-2024), cilt: 8, İletişim Yay., İstanbul 1983.
- Türkiye Çalışmaları Grubu, *50. Yıldönümünde 27 Mayıs’ı Hatırla(t)mak*, <http://www.sde.org.tr>. (Erişim 25.03.2017)
- UYAR Hakkı- ÇETİN Türkan, "Tek Parti Yönetiminde Köylüye Yönelik Propaganda Yurt Gazetesi”, *Toplumsal Tarih*, sayı: 1, İstanbul 1994, ss. 51-58.
- , "1950 Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, (s. 315-330), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2008.

- UZUN Hakan, “Bir Propaganda Aracı Olarak Cumhuriyet Halk Fırkası Halk Hatipleri Teşkilatı”, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sayı: 11, Ankara 2010, ss. 86-112.
- , “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 12, sayı: 25, İzmir 2012, ss. 101-139.
- , “Türk demokrasi Tarihinde I. Meşrutiyet Dönemi”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, cilt: 6, sayı: 2, Ankara 2005, ss. 145-162.
- ÜNDEY Nur, “Propaganda Tipleri”, *Düşünceler-Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Özel sayı: 1, Eskişehir 1995, ss. 35-58.
- ÜSTE Rabia Bahar-YÜKSEL Berrin- ÇALIŞKAN Serpil, “2007 Genel Seçimlerinde Siyasal Pazarlama Tekniklerinin Kullanımı ve İzmir İli Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta 2007, sayı:15, ss. 213-232.
- ÜZEN İsmet, “Milli Kalkınma Partisi’nin Kasım 1945 Tarihinde Hatay/Erzin’deki Bucak Kongresi Üzerine Cumhuriyet Halk Partisi İstihbarat Raporları”, *Çankırı Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD)*, sayı: 1, Çankırı 2013, ss. 97-108.
- ÜZÜN Cengiz, “Siyasal Propaganda da Hedef Kitle”, *Düşünceler-Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Özel sayı: 1, Eskişehir 1995, ss. 117-132.
- QUALTER Terence H., “Propaganda Teorisi ve Propaganda’nın Gelişimi”, (Çev: Ünsal Oskay), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt 35, sayı: 1, Ankara, 1980, ss. 255-307.
- YILDIZ Nuran, “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt: 51, Ankara 1996, ss. 481-505.

G. SÜRELİ YAYINLAR

Akbaba

Akis

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Doğruyol

Düstur

Havadis

Hergün

Hürriyet
İkdam Gece Postası
Karagöz
Kudret
Papağan
Radikal
Sebillürreşad
Siyaset
Son Posta
Son Telgraf
Tan
Türk Dili
Türk Sözü
Ulus
Vakit
Vatan
Yeni Asır
Yeni Sabah
Yeni Ulus
Zafer

H. İnternet Kaynakları

<http://www.atam.gov.tr>. (Erişim. 28.01.2017)

<http://haypedia.com> (Erişim 30.12.2014)

<http://www.radikal.com.tr> (Erişim 21.02.2015, 10.09. 2016 ve 21.09.2016)

<http://www.tbmm.gov.tr> (Erişim 02.07.2015)

<http://www.tdk.gov.tr>. (Erişim 20.02.2015, 14.04.2016, 25.09.2016 ve 08.11.2016)

www.tuik.gov.tr. (Erişim 22.12.2013)

<http://tureng.com/tr>. (Erişim 25.11.2015.)

<http://www.turkcebilgi.org/>. (Erişim. 12.02.2017)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Recep BÜYÜKTOLU
Doğum Yeri	KADİRLİ
Doğum Tarihi	18.07.1977

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Pamukkale
Fakülte	Eğitim
Bölüm	Tarih

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YÖKDİL (2017)
...	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Görevi/Pozisyonu	Atatürk İlk. ve İnk. Tarihi Okutmanı
Tecrübe Süresi	Şubat 2011- Halen devam ediyor

İLETİŞİM

Adres	Çankırı Karatekin Üniversitesi Atatürk İlk. ve İnk. Tarihi Bölümü
E-mail	rbuyuktolu@karatekin.edu.tr